63.3(4Бл)
П15

ПАМЯЦЬ

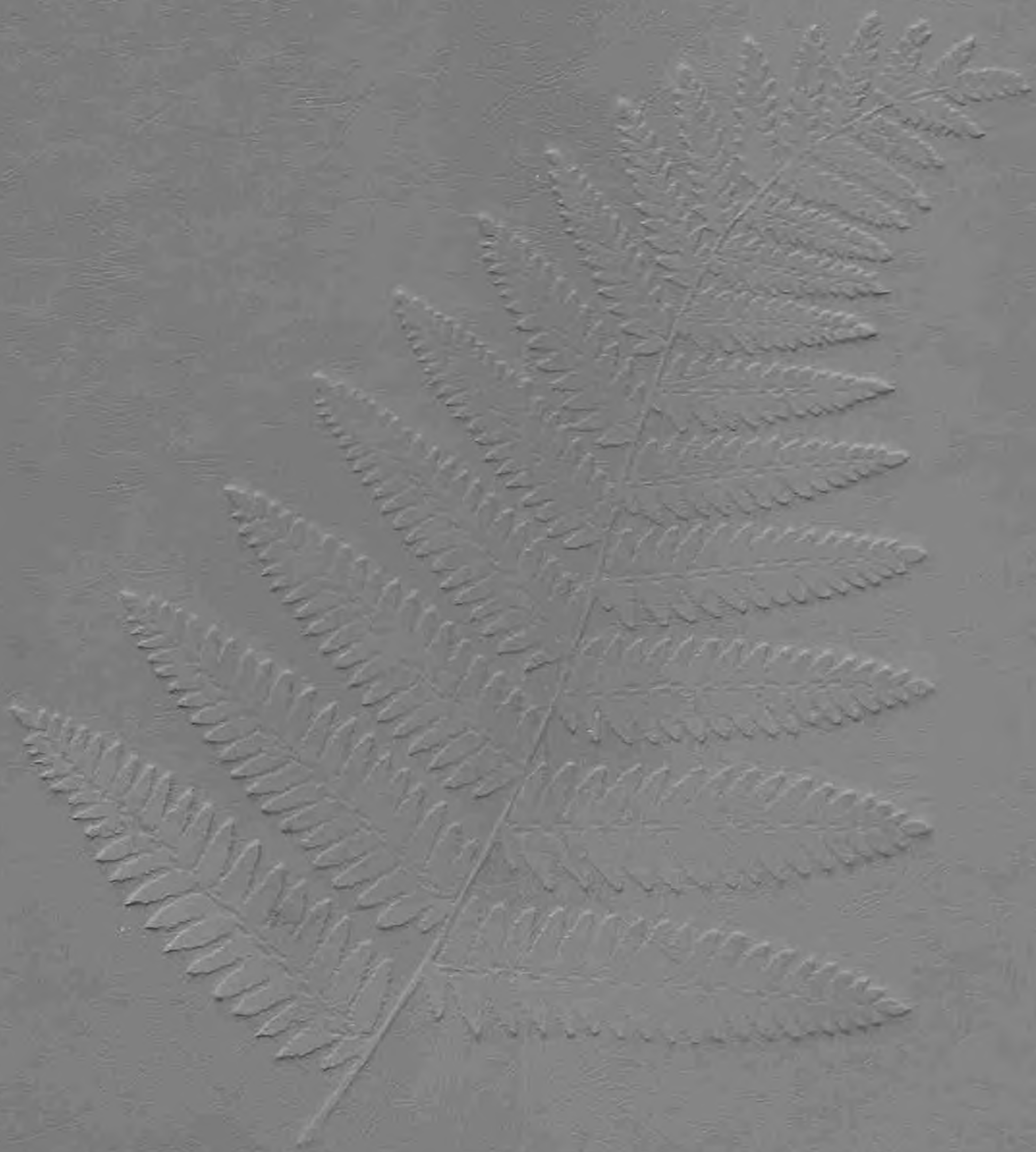

63.3(4Б
П15

ПАМЯЦЬ

ДУБРОВЕНСКІ РАЁН

У 2-х КНІГАХ

Кніга 1

1365 чз.

АРШАНСКАЯ
гарадская ЦБС
4

МІНСК
"ПАЛІГРАФАФАРМЛЕННЕ"
1997

УДК 947.67
ББК 63.3(4Беп)
П15

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ:

А. Я. ГАЎРУЦІКАЎ, Р. П. КАХНОЎСКАЯ, Ф. С. КУЛАКОЎ, М. А. ЛЯШЧЫНСКІ,
А. Л. ПЕТРАШКЕВІЧ

РАЁННАЯ КАМІСІЯ ПА СТВАРЭННІ ГІСТОРЫКА-ДАКУМЕНТАЛЬНАЙ ХРОНІКІ:

М. А. ЛЯШЧЫНСКІ (старшыня камісіі), Л. М. АКУНЯВЕЦ, А. Я. ГАЎРУЦІКАЎ,
Р. П. КАХНОЎСКАЯ, Ф. С. КУЛАКОЎ, М. І. МІХАЛЬЧАНКА, І. П. ХОЛАДАВА,
М. А. ШКАДАЎ

АРГАНІЗАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНЫ ЦЭНТР ПА ВЫДАННІ ГІСТОРЫКА-ДАКУМЕНТАЛЬНЫХ
ХРОНІК ПАМЯЦІ ДЗЯРЖАЎНАГА КАМІТЭТА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ ПА ДРУКУ:

А. Л. ПЕТРАШКЕВІЧ (кіраўнік цэнтра), У. І. ЛЕМЯШОНАК (галоўны рэдактар),
М. З. БАШЛАКОЎ (галоўны метадыст)

Укладальнікі: А. Я. ГАЎРУЦІКАЎ, Р. П. КАХНОЎСКАЯ

Мастак Э. Э. ЖАКЕВІЧ

Распрацоўка мастацка-тэхнічнага афармлення серыі В. А. РАГАЛЕВІЧА

ISBN 985—6351—02—02

© Выдавецтва "Паліграфафармленне", 1997

Герб Дуброўны.

Старажытнае гарадзішча каля в. Вежкі.

IX—V тысячагоддзі да н. э.	Першабытная стаянка старажытнага чалавека эпохі мезаліту каля в. Чыжоўка.
882 г.	Смаленск далучаны да Кіеўскай Русі.
1116 г.	Да Смаленскага княства далучаны Орша, Копысь і частка Дубровеншчыны.
1258, 1259, 1274, 1275, 1287 гг.	Набегі татар на землі Беларусі.
1333, 1339 гг.	Напад татар на Смаленск.

Троіцкая царква ў Дуброўне.

1386 г.	**Страта Смаленскам сваёй незалежнасці на карысць Вялікага княства Літоўскага.**
1393 г.	**У грамаце князя Дзмітрыя Сямёнавіча ўпамінаецца «зямля пустая дубровенская».**
XV ст.	**Заснаванне замка ў м. Дуброўна.**
1514 г.	**Летапіснае ўпамінанне Дуброўны як горада.**
1534 г., верасень	**Сёлы і прадмесці Дуброўны спалены мастакоўскім войскам.**

Дуброўна. Выгляд з вышыні.

1535—1536 гг.	**Знішчэнне агнём паселішчаў вакол Дуброўны маскоўскім войскам.**
1535, 1562, 1563, 1580 гг.	**Дуброўна спалена маскоўскімі войскамі.**
1601—1602 гг.	**Масавы паморак жыхароў Дубровеншчыны.**
Пачатак XVIII ст.	**Працавала паперня ў Дуброўне.**
1654 г., 17 кастрычніка	**Па загаду цара Аляксея Міхайлавіча спалены замак ў Дуброўне, навакольныя вёскі, многія жыхары ўзяты ў палон.**
1706 г., 25 студзеня	**У Дуброўну прыбыў Пётр I, правёў пасяджэнне Ваеннага Савета.**

Ваколіцы Дуброўны.

1711 г., май	З гэтага часу ўласнікам Дуброўны выступае князь Аляксандр Меншыкаў.
1722 г.	У Дуброўне мешчанінам Пілатам пабудавана першая каменная царква.
1722 г.	Дубровеншчына ўключана ў склад Расійскай імперыі.
1777 г.	Дуброўна стала іменавацца мястэчкам.
1782 г., лістапад	Канцлер А.Сапега прадаў Дубровенскае графства князю Р.Пацёмкіну.
Сярэдзіна 80-х гг.	У Дуброўне заснаваны гадзіннікавая, пазументная і суконная фабрыкі.

Дубровеншчына.

1791 г.	Дубровенскае графства набыў князь К.Любамірскі.
1793—1861 гг.	У Дуброўне дзейнічала суконна-талесная мануфактура.
1800 г., чэрвень	Дубровенскае графства наведаў паэт і сенатар Г.Дзяржавін.
Пачатак 19 ст.	У мястэчку Ляды дзейнічала друкарня.
1812 г., 1 жніўня	Імператар Францыі Напалеон спыніўся на начлег каля в. Расасна.
1812 г., з 6 на 7 лістапада	Пры адступленні Напалеон начаваў у маёнтку Любамірскіх у Дуброўне.

Каля помніка вызваліцелям Дуброўны.

1812 г.,лістапад	**Кутузаў адпачываў у вёсцы Ланенка.**
Пачатак XIX ст.	**У Дуброўне дзейнічала прыходскае вучылішча.**
1836 г.	**Указ аб ўвядзенні выкладання толькі на рускай мове ў навучальных установах Беларусі.**
1847 г.	**У Дуброўне 4 талесныя фабрыкі.**
1852 г.	**У Дуброўне заснавана яўрэйскае вучылішча.**
1869 г.	**Адкрыта Баеўскае народнае вучылішча.**

Помнік юным падпольшчыкам Асінторфа.

1897 г.	У Дуброўне — 1161 двор, 1247 жылых дамоў, 8057 жыхары.
1905 г.	Масавыя забастоўкі рабочых і сялян ў Дуброўне, Лядах і інш. вёсках.
1905 г.	У Дуброўне пабудавана фабрыка «Дняпроўская мануфактура».
1917 г., лістапад	У Дуброўне ўстаноўлена савецкая ўлада.
1918 г., май	У Дуброўне, Лядах узніклі ячэйкі РКП(б).

Помнік санінструктару — Герою Савецкага Саюза Ганне Нікандравай ў Дуброўне.

1924 г., 7 сакавіка	**Дуброўна і павет перададзены ў склад Беларусі.**
1924 г., 17 ліпеня	**Утвораны Дубровенскі раён.**
1930 г., 8 лістапада	**Пуск першай чаргі электрычнай станцыі — БелДРЭС.**
1930—1932 гг.	**Калектывізацыя. Масавыя арышты сялян і суды над імі.**
1933 г.	**У Дубровенскім раёне пражывала 714 чалавек.**
1937—1938 гг.	**Масавыя арышты «ворагаў народа» і суды над імі.**

Фальклорны ансамбль "Крыніца".

1939—1940 гг.	У савецка-фінляндскай вайне загінулі 115 ураджэнцаў Дубровеншчыны.
1941 г.	У Дубровенскім раёне пражывала 45 чалавек.
1941 г., 16 ліпеня	Акупацыя Дубровенскага раёна нямецка-фашысцкімі захопнікамі.
1941 г.,жнівень	Пачатак актыўных дзеянняў падпольных груп патрыётаў Дубровеншчыны.
1942 г, 2 красавіка	Масавыя расстрэлы яўрэяў каля мястэчка Ляды.
1942 г., снежань	Расстраляны 12 членаў Новатухінскага падполля.

На родных палетках.

1943 г., 8 кастрычніка	Вызваленне войскамі 30-й гвардзейскай дывізіі мястэчка Ляды.
1944 г., 26 чэрвеня	Вызваленне Дубровеншчыны войскамі 11-й і 31-й армій.
1945 г., 1 студзеня	У раёне пражывала 34 чалавекі.
1950 г.	150 калгасаў узбуйнены ў 43.
1966 г.	Адкрыццё манумента ў гонар герояў Асінторфскага камсамольскага падполля.

Бруіцца святая крыніца.

1979 г.	У раёне пражывала 28 323 чалавекі, у Дуброўне 7805.
1989 г.	У раёне пражывала 25 235 чалавек, у Дуброўне 9650.
1990 г.	Зарэгістраваны першы ў раёне фермер.
1993 г.	Святкаванне 600-годдзя горада Дуброўна.
1993 г., 25 лістапада	Створана раённая арганізацыя Сялянскай партыі.
1994 г., 23 лістапада	Створана арганізацыя Аграрна-дэмакратычнай партыі.

ДА ЧЫТАЧА

Дуброўна. Дубровеншчына... Відаць, ад магутных беларускіх дуброў паходзіць гэта назва. Чуецца ў ёй і спакой, і сіла, і вечнасць існавання. Хоць спакою гэты цудоўны край не ведаў ніколі. Геаграфічнае становішча вызначыла яму нялёгкі лёс. Бойкія дарогі з Усходу на Захад і з Поўначы на Поўдзень на вякі нібы раскрыжавалі Дубровеншчыну.

Шлях «з варагаў у грэкі», што праходзіў па Дняпры, памежжа Беларуска-Літоўскага гаспадарства і Маскоўскага княства, а затым Рэчы Паспалітай і Расійскай дзяржавы, бясконцыя войны паміж імі назаўсёды пакінулі свой адбітак на твары краю.

Дубровенская зямля на працягу вякоў была арэнай жорсткіх бітваў. Многае ўжо сцерлася з народнай памяці, а многае яшчэ жыве ў ёй як напамінак нашчадкам пра няшчасце іх прашчураў.

Глыбокі след разбурэнняў пакінула на Дубровеншчыне французска-расійская вайна 1812 года. Па сённяшні дзень краваточаць раны зямлі і яе насяленцаў ад апошняй вайны. Менавіта Дубровеншчына стала арэнай крывавага супрацьборства мнагатысячных войскаў Савецкай дзяржавы і фашысцкай Германіі. На працягу дзевяці месяцаў тут пралягаў фронт, баі на якім не спыняліся ні днём, ні ноччу. Зніклі з твару зямлі вёскі, палеткі і лясы ператварыліся ў глыбока эшаланіраваныя лініі абароны з абодвух бакоў. Палі былі засеяны мінамі, ад якіх яны не пазбавіліся і па сёння. Адсюль пачалася знакамітая Беларуская наступальная аперацыя «Баграціён».

Гістарычным падзеям на Дубровеншчыне і іх удзельнікам прысвячаецца гэта кніга. Адначасна яна асвятляе далёкае мінулае краю, апавядае пра культуру народа, эканамічнае развіццё раёна, яго рэвалюцыйныя, баявыя і працоўныя традыцыі. Яна ўвекавечвае подзвіг і трагедыю народа, у ёй змешчаны спісы воінаў-землякоў, партызан, падпольшчыкаў і мірных жыхароў Дубровеншчыны, што загінулі падчас Вялікай Айчыннай вайны. Увекавечваюцца ў кнізе і тыя грамадзяне, што пацярпелі ад беспадстаўных рэпрэсій у савецкі час.

Над стварэннем кнігі некалькі гадоў натхнёна працавалі мясцовыя краязнаўцы, многія навукоўцы, супрацоўнікі музеяў і бібліятэк. Ім удалося сабраць шмат унікальных дакументаў, мноства публікацый са старых кніг і перыядычнага друку, цікавыя ўспаміны старажылаў Дубровеншчыны, яе абаронцаў і вызваліцеляў ад фашысцкай акупацыі. Тут жа — звесткі пра людзей, якія сваёй працай, талентам ці ратнымі подзвігамі праславілі родны край.

Заўвага. Памяці абаронцаў і вызваліцеляў Дубровеншчыны ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў прысвячаецца кніга 2-я Хронікі Памяці, якая змяшчае імёны тых, хто загінуў у баях і пахаваны ў Дубровенскім раёне. Для зручнасці карыстання яна выдадзена на рускай мове — мове міжнацыянальных зносін.

1365
ЛЕНСКАЯ
городская ЦБС

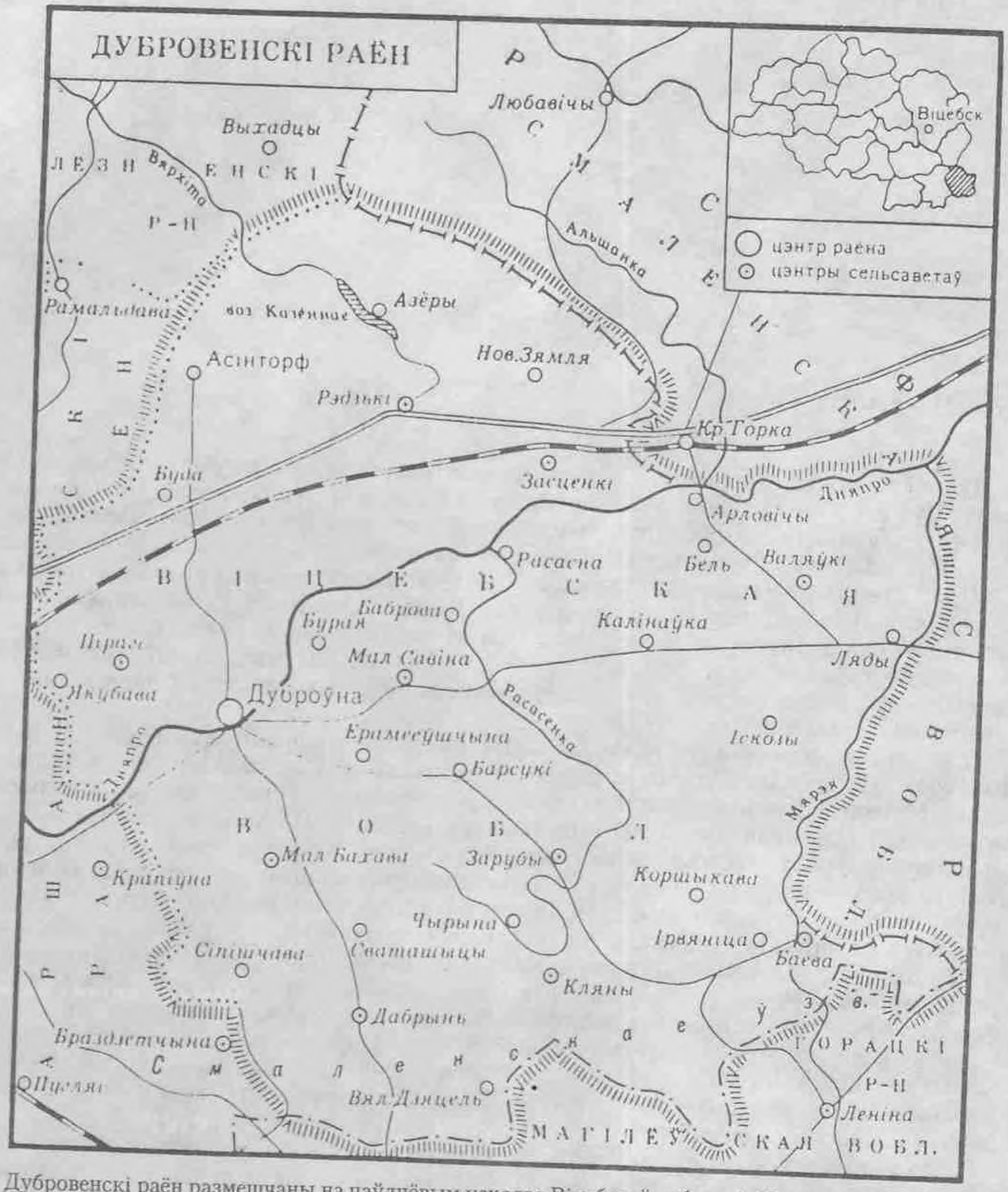

Дубровенскі раён размешчаны на паўднёвым усходзе Віцебскай вобласці. Утвораны 17 ліпеня 1924 года. Плошча 1,3 тыс. км². Населеных пунктаў 150, у тым ліку горад Дуброўна (цэнтр раёна) і гарадскі пасёлак Асінторф. 10 сельскіх саветаў: Баеўскі, Валякоўскі, Дабрынскі, Зарубскі, Засценкаўскі, Кляноўскі, Малабахаўскі, Маласавінскі, Пірагоўскі, Рэдзькаўскі і Асінторфскі пасялковы савет. На 1.1.1995 г. ў раёне пражывала 24 300 чал.; у Дуброўне — 9800, у Асінторфе — 1700.

Паўднёвая частка раёна ў межах спадзістахвалістага Смаленскага ўзвышша. На поўначы плоская з забалочанымі ўчасткамі і асобнымі марэннымі ўзгоркамі Лучоская нізіна. 43% тэрыторыі раёна на вышыні больш за 200 м, 38% на вышыні 180—200 м. Карысныя выкапні: 31 радовішча торфу з агульнымі запасамі 10,6 млн. т (найбольшае Асінаўскае балота, Шчэрбінскі мох), 4 радовішчы глін і суглінкаў з запасамі 8,8 млн. м³ (Макараўскае, Асінторфскае, Валькаўшчынскае, Рэдзькаўскае); 3 радовішчы пяскоў з запасамі 2 млн. м³ (Стражаўскае, Дубровенскае 1-е, Дняпроўскае). Сярэдняя тэмпература студзеня — 8 °С, ліпеня +17,8 °С. Ападкаў 618 мм у год. Вегетатыўны перыяд 184 суткі. Працякае буйнейшая водная артэрыя Беларусі — рака Дняпро з прытокамі Мярэя, Расасенка, Дубровенка. На поўначы вытак р. Вярхіта (бас. Зах. Дзвіны). Азёр два, найбольшае — Казённае возера. Пад сельгасугоддзямі занята 62,6% тэрыторыі, у тым ліку пад ворывам — 46,8%.

Сярэдні бал банітэту сельгасугоддзяў 38, найвышэйшы 46, найніжэйшы 29. Пад лесам занята 17% плошчы раёна. Асноўныя землекарыстальнікі — 13 калгасаў і 7 саўгасаў.

Выдаецца раённая газета «Дняпроўская праўда».

АД ЧАСОЎ ПЕРШАБЫТНЫХ

1917

ЗЯМЛЯ НАШЫХ ПРОДКАЎ

Ад каменнага да бронзавага веку

Археолагі ў гісторыі развіцця чалавецтва вылучаюць некалькі важных этапаў — каменны, бронзавы і жалезны вякі. Каменны век складаецца з палеаліту (II мільёны — XI тысяч гадоў назад), мезаліту (XI — VII тысяч гадоў назад), неаліту (VII — IV тысячы гадоў назад). Палеалітычных помнікаў на тэрыторыі раёна да гэтага часу не знойдзена. Магчыма тут адыгралі сваю ролю два фактары. Першы фактар — прыроднае асяроддзе. Як вядома, гэта тэрыторыя двойчы пакрывалася ледавіком у час дняпроўскага (320 — 115 тысяч гадоў назад) і валдайскага (105 — 14 тысяч гадоў назад). Даследаванні беларускіх геолагаў паказалі, што ў ледавіковы час было даволі суровае асяроддзе. Клімат быў рэзкакантынентальны, халодны і сухі. У перыяд максімальнага распаўсюджвання ледавіковага покрыва, якое ўяўляла сабой шматмятровыя тоўшчы лёду, раёны, што ляжалі на поўдзень, ператварыліся ў лесавы тундрастэп. Крайняй ступені суровасці дасягнуў клімат XVIII — XIV тысяч гадоў назад. Прыродныя ўмовы набылі рысы «субарктычнай пустыні». Зразумела, што ў такім прыродным асяроддзі чалавек існаваць не мог. Разам з тым адзначым, што ў час межледавікоўя клімат быў больш спрыяльным для існавання людзей. Другі фактар, які спрычыніўся да адсутнасці палеалітычных помнікаў, — у час наступаў ледавікоў стаянкі першабытнага чалавека поўнасцю разбураліся. Шматлікія знаходкі касцей маманта, шарсцістага насарога і іншых прадстаўнікоў палеафауны дазваляюць дапусціць, што палеалітычныя людзі жылі на тэрыторыі Дубровенскага раёна.

Пытанні першапачатковага засялення з'яўляюцца вельмі важнымі і актуальнымі, паколькі з іх пачынаецца разгляд гісторыі края. На сённяшні дзень найбольш старажытным помнікам Дубровеншчыны лічыцца мезалітычная стаянка каля вёскі Чыжоўка, дзе людзі жылі каля VII тысяч гадоў назад. Знаходзіцца яна за 300 м на паўднёвы ўсход ад населенага пункта, на мысу, які ўтварыўся пры ўпадзенні невялікай рэчкі ў Днепр. Выяўлены помнік У. П. Ксяндзовым у 1981 г. Усяго было раскапана 336 м^2 плошчы, на якой знойдзены крамянёвыя прылады працы і адходы іх вытворчасці ў колькасці 353 адзінак. У якасці

сыравіны выкарыстоўваўся крэйдавы марэнны камень шэрага колеру і вельмі дрэннай якасці. Частка прылад была выраблена з больш якаснага крэйдавага «сожскага» крэменю цёмна-шэрага колеру і дробназярністага кварцыту.

Нуклеусаў, з якіх здымалі нарыхтоўкі для прылад працы, знойдзена на помніку ў колькасці 20 экз. Ударныя пляцоўкі знаходак афармляліся пры дапамозе аднаго-двух сколаў. Яны гарызантальныя. Чатыры вырабы па форме блізкія да прызматычных. Адшчапленне нарыхтовак, даўжыня якіх дасягала 6 см, праводзілася з аднаго боку. Большасць жа нуклеусаў маюць аморфныя абрысы і з-за моцнай спрацаванасці і прысутнасці на паверхні ўчасткаў крэйдавай абалонкі. На помніку таксама сустракаюцца нуклеусападобныя кавалкі крэменю.

Найбольш шматлікімі ў калекцыі з'яўляюцца адшчэпы (241 экз.) і пласціны (17 экз.), з якіх выраблялiся прылады працы. Усяго прылад было знойдзена 53 экз. Выразнай групай прадстаўлены вастрыі — 6 экз. (рыс. 1, 3—8). Нарыхтоўкамі ім служылі пласціны, верхавіна якіх па аднаму краю апрацавана крутой ці паўкрутой рэтушшу з боку спінкі. У двух выпадках знаходкі падпраўляліся паўкрутой рэтушшу з брушка. Характар апрацоўкі і форма вырабаў дазваляюць сцвярджаць, што вастрыі выкарыстоўваліся ў якасці нажоў. Неапрацаваны натуральна востры канец прылады з'яўляўся лязом, працілеглы край рэтушыраваўся з мэтай не параніць пальцы пры рабоце.

Скрабкі знойдзены на помніку ў колькасці 4 экз. (рыс. 1, 10—13). Памеры іх дасягаюць 2—6 см у даўжыню пры шырыні 1,5—2 см. Усе скрабкі канцавыя, выраблены яны з пласцін, маюць дугападобны ці прамы рабочы край, які апрацаваны, як правіла, крутой рэтушшу. Зрэдку рэтуш заходзіць на краі загатоўкі. Апрацоўвалі скрабкамі шкуры жывёл.

Укладышавыя прылады прадстаўлены двума тыпамі вырабаў. Сячэнні пласцін знойдзены ў 2 экз. (рыс. 1, 15; рыс. 2, 16). Яны прамавугольнай формы, на краі адной знаходкі маецца рэтуш. Трапецыя ў калекцыі адна (рыс. 1, 4). Яна сіметрычная, краі апрацаваны сустрэчнай і аднабаковай крутой рэтушшу. Гэтымі вырабамі аснашчаліся прылады рыбалоўства і паляванння.

Сякучыя прылады працы знойдзены на стаянцы ў колькасці 2 экз. (рыс. 1, 15; рыс. 2, 16). Гэта сякеры, адна з якіх авальнай формы, выраблена з крамянёвага жалвака. Лязо яе апрацавана буйнымі сколамі і рэтушшу (рыс. 1, 15). Другая сякера адносіцца да тыпу з «перахватам», выраблена з масіўнага адшчэпа, лязо натуральна вострае.

Найбольш шматлікімі сярод прыладаў працы з'яўляюцца скоблі — 28 экз. (рыс. 2, 6, 10—15). Нарыхтоўкамі для іх служылі пласціны і адшчэпы, па краях якіх рэтушшу ствараліся выемкі. Прызначаліся гэтыя знаходкі для апрацоўкі дрэўка стрэл. Несумненна першабытны чалавек, які сяліўся каля вёскі Чыжоўка, карыстаўся лукам і стрэламі. Лук рабілі з цвёрдых парод дрэва (вязу, дубу, цісу), даўжыня яго дасягала 120—180 см, афармляўся ён з дапамогай зарубак на канцах і невялікага паглыблення для рук на сярэдзіне. Стрэлы былі драўлянымі ці з трыснягу. На адным канцы стралы рабілася выемка для ўпору на цеціву, на другім мацаваўся наканечнік (драўляны, касцяны, каменны), або яе проста завостравалі. На аснове стралы і па дрэўку наносілася апярэнне з мэтай захавання зададзенага палёту і магчыма надання вярчальнага руху. Спецыялізаваны ха-

рактар паляўніцтва вызначыў шэраг тыпаў стрэл, сярод якіх вылучаюцца стрэлы з тупым канцом для здабывання дробных звяроў і птушак (канец прытупляўся, каб не пашкодзіць шкуркі). На помніку таксама знойдзены скрэблападобныя прылады (рыс. 2, 9), рэтушыраваныя пласціны і адшчэпы (рыс. 2, 7, 8, 14), якімі выконвалі розныя работы (рэзалі, пілілі, стругалі, скаблілі, скраблі і г. д.). На другім баку (левым) рэчкі на араным полі сустракаюцца рэшткі ляпнога посуду, якія датуюцца часам неаліту і бронзы. Мясцовыя жыхары расказваюць, што ў абрыве берага Дняпра вельмі часта знаходзілі свідраваныя сякеры. Гэта месца, на жаль, не даследавалася. На тэрыторыі, дзе размяшчаецца мезалітычная стаянка, чалавек сяліўся другі раз у XIV—XVI ст. н. э. Аб гэтым сведчаць знаходкі рэшткаў посуду гэтага часу, старадаўнія замкі і ключы да іх, каваныя цвікі, нажы.

У час мезаліту паляванне, безумоўна, было асновай існавання, галоўным заняткам насельніцтва. Паляванне давала чалавеку мяса, будаўнічы і паліўны матэрыял (косць), адзенне і абутак (шкуры жывёл). Зай-

Знаходкі з познемезалітычнага помніка Чыжоўка.

маўся першабытны чалавек таксама рыбалоўствам, збіральніцтвам. Жыў ён у эпоху мезаліту ў невялікіх наземных і паўзямлянкавых жытлах плошчай 10—20 м^2.

Помнік ля вёскі Чыжоўка адносіцца да грэнскай культуры, насельніцтва якой у Верхняе Падняпроўе пранікла каля XI тысяч гадоў назад. Аб гэтым сведчаць добра даследаваныя помнікі Берасценава (Аршанскі раён), Аносава (Смаленская вобласць) і інш. Прыйшло грэнскае насельніцтва з захаду (з тэрыторыі цяперашніх Данії, ФРГ) і на працягу мезалітычнай эпохі рассялілася ў паўночнай і цэнтральнай частцы ўсходняй Беларусі. Яго гістарычны лёс археолагам пакуль невядомы.

Неалітычныя стаянкі на Дубровеншчыне не вывучаліся. Археолагам вядомы толькі адзінкавыя знаходкі гэтага часу. Мяркуючы па даследаванай неалітычнай стаянцы каля г. Орша, на гэтай тэрыторыі пражывала насельніцтва верхнедняпроўскай неалітычнай культуры. З'явілася яно тут каля VII тысячагоддзя ад нашых дзён і існавала да V тысячагоддзя. Як і ў мезаліце, аснову гаспадаркі складалі паляванне, рыбалоўства і збіральніцтва. І толькі на заключных этапах эпохі пачалі развівацца земляробства і жывёлагадоўля. Насельніцтва сялілася на дзюнных узгорках поплыва і першай тэрасы Дняпра і яго прытокаў. Жытлы былі драўляныя паўзямлянкавыя (паглыбленыя ў глебу да 0,5 м), круглай ці авальнай формы, плошча іх дасягала 8—12 м^2. Каля жытлаў, як правіла, размяшчаліся агнішчы і ямы-сховішчы, у якіх захоўваліся ежа, паліва, сыравіна для вырабу прылад працы. Сустракаюцца на неалітычных паселішчах месцы апрацоўкі крэменю (майстэрні) і вырабу керамічнага посуду. Паходжанне верхнедняпроўскага неалітычнага насельніцтва звязана з

днепра-дзяснінскай мезалітычнай культурай, таму на ранніх этапах неалітычныя крамянёвыя комплексы ўтрымліваюць чаранковыя пласцінчатыя наканечнікі стрэл, бакавыя, сярэдзінныя, вуглавыя разцы, канцавыя і авальныя скрабкі, вастрыі, скоблі, праколкі, авальнай формы сякеры. Для больш позніх помнікаў характэрны ромбападобныя і трохвугольныя наканечнікі стрэл і коп'яў, скрабкі на круглаватых адшчэпах, вуглаватыя разцы, нажы, свярдзёлкі, разнастайныя сякеры, цёслы, часта сустракаюцца маленькіх памераў пласцінкі і адшчэпы, апрацаваныя па краях крутой рэтушшу. Спачатку верхнедняпроўскае насельніцтва вырабляла тоўстасценны вострадонны посуд з прамымі сценкамі і прамымі або ледзь адагнутымі вонкі венчыкамі. Паверхню пасудзін часам упрыгожвалі гарызантальнымі радамі ямкавых уцісканняў або адбіткаў буйнага грабеньчыка. Пазней паявіліся шырокагорлыя пасудзіны з вострым ці круглаватым дном. У гліну, як правіла, дабаўлялі пясок, дробны кварц, радзей раслінныя рэшткі, каб пры абпале посуд не трэскаўся.

Бронзавы век пачаўся на мяжы V і IV ст. ад нашых дзён. Выдзяляецца гэты перыяд у гісторыі тым, што з'яўляюцца вырабы з металу (бронзы). На паселішчах бронзавага веку сустракаюцца бронзавыя прылады працы, зброя, упрыгажэнні. Помнікі эпохі бронзы на Дубровеншчыне мала даследаваны. Беларускія археолагі лічаць, што гэта тэрыторыя ў час бронзы засялялася насельніцтвам сярэднедняпроўскай культуры. Займалася яно земляробствам і жывёлагадоўляй, а таксама паляваннем і рыбалоўствам. Для вырабу прылад працы выкарыстоўваліся крэйдавы крэмень, косць, дрэва. Сярод крамянёвых прылад трохвугольныя двухбакова апрацаваныя наканечнікі стрэл з прамой ці выемчатай асновай, сярпы, цеслы, праколкі. Апрацоўвалі каменныя прылады працы рэтушшу і шліхтаваннем. Часта сустракаюцца ўпрыгажэнні, сярод якіх медныя і бронзавыя дыядэмы, шыйныя грыўны, бранзалеты, трубчатыя пронізкі, скроневыя кольцы, бурштынавыя падвескі. З гліны выраблялiся гаршкі, кубкі, слоікі, чашы з шарападобным ці яйцападобным тулавам, слоікападобныя пасудзіны з плоскім дном. У глінянае цеста дамешвалі пясок, шамот і дробны кварц. Верхняя частка посуду ўпрыгожвалася адбіткамі шнура, лінейнага ці зубчастага штампа, наразнымі лініямі, пазногцевымі ўцісканнямі, якія ўтваралі гарызантальныя і дыяганальныя рады арнаментаў. Жытлы насельніцтва сярэднедняпроўскай культуры былі наземныя, слупавой канструкцыі плошчай да 50 м^2 і паўзямлянкавыя (плошча каля 10 м^2). Пахавальны абрад — трупапалажэнне (галавой на захад у авальных ці прамавугольных ямах у скручаным становішчы на баку з падсыпкай попелу і охры) і трупаспаленне (на курганных могілках).

Літаратура:

Исаенко В. Ф. Археологическая карта Белоруссии. Вып. 1. Мн., 1968.

Ксензов В. П. Палеолит и мезолит Белорусского Поднепровья. Мн., 1988.

У. Ксяндзоў.

Археалагічныя помнікі Дубровеншчыны

Па тэрыторыі сучаснага Дубровенскага раёна Віцебскай вобласці цячэ рака Днепр, вядомая па старажытных крыніцах як Барысфен. Гэта магутная рака падзяляе раён на паўночную і паўднёвую часткі. У паўднёвай частцы яна прымае да сябе прытокі Мярэю, Расасенку, Задубровенку, якія ў сваю чаргу звязаны з малымі рэчкамі і рачулкамі. У паўночнай частцы раёна блізка да Дняпра падыходзіць рака Вярхіта, якая праз сістэму азёр звязана з ракой Лучосай — прытокам другой вялікай ракі Віцебскай вобласці — Заходняй Дзвіны. Такім чынам, паўночныя рэкі Дубровеншчыны маюць выхад у басейн Заходняй Дзвіны, а паўднёвыя падыходзяць да вярхоўяў Віхры, Проні, Басі (прытокаў Сожа) і звязваюць гэтую частку раёна разам з Магілёўшчынай у адзіны масіў — басейн Верхняга Падняпроўя.

Наяўнасць разгалінаванай рачной сістэмы спрыяла прасоўванню і рассяленню людзей на гэтай тэрыторыі з даўніх часоў.

Калі леднікі адступілі на поўнач, чалавек пачаў асвойваць тэрыторыю сучаснай Беларусі. Першабытныя групоўкі прасоўваліся ў гушчары лясоў па вялікіх рэках, у тым ліку і па Дняпры, асядаючы на ўзвышшах уздоўж рэк, дзе былі найбольш спрыяльныя для жыцця ўмовы.

У Дубровенскім раёне першабытныя стаянкі каменнага веку былі зафіксаваны ў 1935 годзе каля вёскі Лазараўка (адносіцца да эпохі «новага камню» — неаліту), а таксама каля вёскі Чыжоўка, дзе ў 1981 г. У. П. Ксяндзовым былі выяўлены дзве стаянкі (эпохі мезаліту і эпохі неаліту).

На тэрыторыі раёна пакуль што не выяўлены стаянкі эпохі бронзы — пераходнага перыяду ад каменнага да жалезнага веку, але, безумоўна, яны тут існавалі. Невялікая колькасць паселішчаў каменнага веку на тэрыторыі Беларусі, якая паступова ўзрастае ад палеаліту, звязана з цяжкімі ўмовамі жыцця першабытнага чалавека, вельмі слаба развітай гаспадарчай дзейнасцю, якая зводзілася да паляванне і збіральніцтва, недасканаласцю прылад працы, безабароннасцю людзей перад прыроднымі стыхіямі.

Важкім крокам наперад з'явіўся пераход ад каменнага перыяду да эпохі жалеза. Паступова людзі асвоілі здабычу жалеза з балотных руд. Гэта была сапраўдная рэвалюцыя, якая рэзка павысіла гаспадарчы ўзровень. Асноўнымі гаспадарчымі галінамі ў гэты час былі земляробства і жывёлагадоўля, хаця побач з імі працягвалі існаваць паляванне і збіральніцтва. На тэрыторыі Беларусі жалезны век працягваўся ад VII ст. да н. э. да V ст. I тысячагоддзя н. э. Паўночную і цэнтральную Беларусь у I тысячагоддзі да н. э. і пачатку I тысячагоддзя н. э. засялялі плямёны так званых днепрадзвінскай і штрыхаванай керамікі культур. Насельніцтва гэтых археалагічных культур было балтамоўным, мела блізкія культурныя традыцыі (тып паселішчаў, домабудаўніцтва, вытворчасць керамічнага посуду), карысталася аднатыпнымі прыладамі працы, упрыгажэннямі. Носьбіты гэтых культур у дадзены гістарычны прамежак часу размяшчаліся адпаведна ў паўночнай (мяжрэчча Дняпра і Заходняй Дзвіны) і паўднёвай (Верхняе Падняпроўе) частках Дубровенскага раёна. Для плямёнаў днепрадзвінцаў і штрыхавікоў характэрны першабытнаабшчынны лад з кроўнародавымі сувязямі асобных абшчын, што пражывалі на так званых гарадзішчах-паселішчах, размешчаных на мысах рэк, у поймах на асобных па-

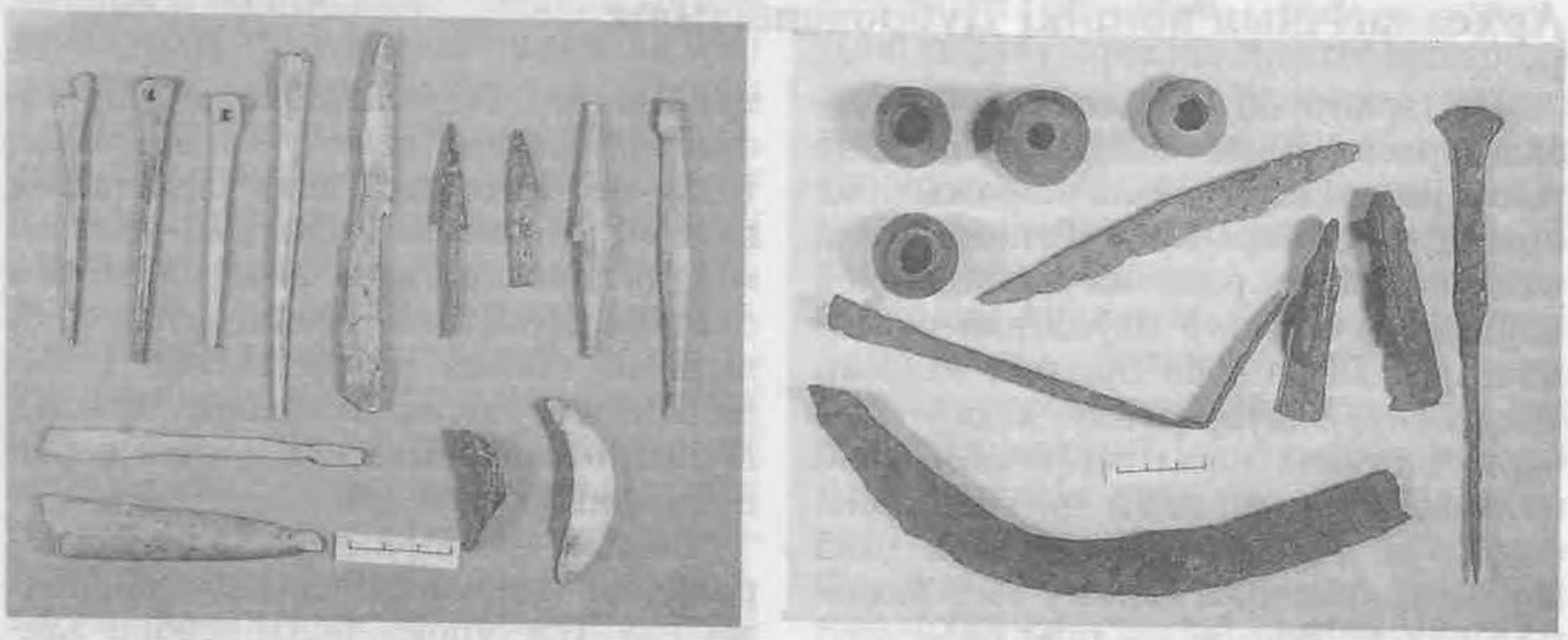

Знаходкі са старажытнага паселішча каля в. Вежкі.

горках. Гэтыя паселішчы ў значнай колькасці збярагліся на тэрыторыі раёна да нашага часу. Вядомы пад назвамі гарадзішчаў, гарадкоў, гарадцоў каля вёсак Баева, Баброва, Барадзіно, Вежкі, Дняпроўка (урочышча Германы), Каўровая (Дзяругі), Карабанавічы, Кісялі, Ляды, Ганчарова, Чырына, Стражава і інш. Частка гарадзішчаў была знішчана падчас розных будаўнічых работ, альбо сапсавана ў гады Вялікай Айчыннай вайны траншэямі і бліндажамі. Але тыя, што зараз існуюць, даюць выразнае ўяўленне аб месцы пасялення старажытных жыхароў раёна. Пляцоўкі гарадзішчаў былі невялікімі, памерам прыкладна 30 х 40 м, абнесены па краю частаколам з завостраных бярвенняў, шчыльна пастаўленых у адзін альбо два рады, аб чым сведчаць слупавыя ямы, выяўленыя падчас раскопак (напрыклад, на гарадзішчы каля в. Стражава).

Для насельніцтва ранняга жалезнага веку ў гэтым рэгіёне характэрнымі былі наземныя жытлы слупавой канструкцыі, якія на першым этапе складаліся з некалькіх камер (разлічаны на вялікую сям'ю), а пазней іх змянілі невялікія аднакамерныя пабудовы для малых сем'яў. Пабудовы гэтага часу размяшчаліся ўздоўж краю пляцоўкі гарадзішча блізка да частакола. Пры раскопках гарадзішча каля в. Дняпроўка (урочышча Германы) С. А. Дубінскім у 1928 г. былі выяўлены рэшткі бярвенняў хваёвага і дубовага дрэва, моцна абгарэлыя, якія знаходзіліся ў ніжнім гарызонце культурнага пласта разам са штрыхаванай керамікай. Яны былі арыентаваны ўздоўж вала, насып якога перакрываў гэты гарызонт слоя, і таму з'яўляліся больш раннімі па паходжанні, чым пабудаваны вал. Відаць, гэта былі рэшткі жытлаў штрыхавікоў, якія пражывалі на гарадзішчы ў раннім жалезным веку. Асобных умацаванняў у выглядзе штучных валоў ці ірвоў на гарадзішчах у раннім жалезным веку не рабілася. Жыхары абмяжоўваліся прыроднай круцізной схілаў пагоркаў, на якіх мясціліся гарадзішчы, альбо глыбокімі, таксама прыроднымі, ярамі з дзвюх бакоў мыса.

Найбольш раннія матэрыялы гэтага часу выяўлены на гарадзішчы Вежкі. Паселішча было заснавана ў сярэдзіне — другой палове I тысячагоддзя да н. э. носьбітамі днепра-дзвінскай культуры.

Пляцоўка гарадзішча была абкру-

жана драўлянай сцяной, сляды якой прасочваюцца па наяўнасці ям ад слупоў і частаколу па яе схілах.

У раскопе II (1995 г.) у паўднёва-заходняй частцы выяўлены фрагмент жылой пабудовы, прамавугольнай у плане, памерамі 10 х 1,8—2 м, паглыбленай у мацярык на 0,4—0,6 м. Комплекс знаходак складаецца з архаічных ляпных неарнаментаваных гаршчкоў, прадметаў быту і гаспадаркі (наканечнікі стрэлаў, гарпуны, праколкі, амулеты), выраблены з косці.

У апошняй чвэрці I тысячагоддзя да н. э. — пачатку I тысячагоддзя н. э. ў асяроддзі насельнікаў лясной зоны Усходняй Еўропы шырока распаўсюджваецца здабыча жалеза з балотных руд, выкарыстанне каляровых металаў. Найбольш выразны рэчавы матэрыял гэтага часу прысутнічаў на гарадзішчах каля вёсак Карабанавічы і Вежкі: жалезныя і бронзавыя шпількі, грузікі дзякаўскага тыпу, сярпы, касцяныя наканечнікі стрэлаў, праколкі з косці, жаночае ўпрыгажэнне — спіралепадобная скроневая прывеска. Посуд, знойдзены тут жа на гарадзішчах, даволі аднастайны — гаршкі з адагнутай шыйкай і параўнальна выпуклым тулавам, альбо слоікавыя пасудзіны з прамымі альбо злёгку пукатымі сценкамі.

Разам з тым, па матэрыялах раскопак як на тэрыторыі раёна, так і на сумежных тэрыторыях Аршаншчыны, Магілёўшчыны, Смаленшчыны ў канцы I тысячагоддзя да н. э. — пачатку I тысячагоддзя н. э. назіраецца прасочванне ў Верхняе Падняпроўе насельніцтва з поўдня — носьбітаў культур мілаградскай, познезарубінецкай, а ў II—III ст. I тысячагоддзя н. э. — кіеўскай. На гэты факт указваюць знаходкі на Карабанавіцкім гарадзішчы ў ранніх пластах керамікі з акруглым днішчам, а таксама жытла ў выглядзе паўзямлянкі акруглай формы слупавай канструкцыі (элементы мілаградскай культуры). Падлога пабудовы была апушчана ў глыбіню на паўметра. Пасярэдзіне паглыблення стаяў апорны слуп дыяметрам 0,3 м. На адлегласці 3 м ад яго па кругу былі прасочаны сляды канаўкі, у якую ўтыркаліся жэрдкі, якія мацаваліся другім канцом на апорным слупе. Пабудова мела выгляд шатра. У заходняй частцы жытла былі прасочаны рэшткі адкрытага вогнішча. Да познезарубінецкага

Агульны выгляд гарадзішча каля в. Карабанавічы.

Раскопкі на гарадзішчы каля в. Карабанавічы. 1995 г.

часу адносіцца знойдзены на гарадзішчах Карабанавічы і Вежкі прафіліраваны посуд з зашчыпамі і насечкамі па краю венчыка.

Пачынаючы з другой чвэрці I тысячагоддзя н. э. насельніцтва жалезнага веку Верхняга Падняпроўя і міжрэчча Дняпра і Заходняй Дзвіны акрамя гарадзішчаў асвойвае пад жыллё і гаспадарку землі, якія прылягаюць да гарадзішчаў. Гэтыя пасяленні адкрытага тыпу — селішчы — выдзяляюцца на разаранай зямлі колерам,— яны маюць арганічныя дамешкі ў грунце і таму цямнейшыя, чым навакольны грунт палёў. Прыкметы селішчаў гэтага часу выяўлены каля гарадзішчаў у вёсках Карабанавічы, Вежкі. Па звестках мясцовых жыхароў, у ваколіцах вёскі Стражава пры земляных работах былі адкапаны грунтавыя могілкі каля Дняпра, дзе разам з касцямі былі выяўлены гаршкі. Магчыма, гэта астаткі могільніка адкрытага паселішча, якое змяніла пасяленне на гарадзішчы. Падчас пераходу насельніцтва з гарадзішчаў на адкрытыя паселішчы кроўна-радавыя сувязі страчваюць сваю сілу і ім на змену прыходзіць суседская абшчына, калі на адным пасяленні месцяцца прадстаўнікі некалькіх радоў. З гэтага часу ў недрах першабытнаабшчыннага ладу пачынаюць выспяваць элементы раннесярэдневяковых культур, пачынае фарміравацца гістарычны перыяд, які атрымаў назву «ваеннай дэмакратыі». Выхад насельніцтва на адкрытыя пасяленні дазволіў павялічыць плошчы пад запашку, узрасла жывёлагадоўля, сталі больш дасканалымі прылады працы, з'явілася магчымасць мець так званы прыбавачны прадукт, які забяспечваў роду, племені жыццёвы мінімум падчас неўраджаю, стыхійных ці ваенных страт. Адначасова вярхушка племені, роду ў асобе князя, старэйшын і ваеннай дружыны атрымлівала ў якасці

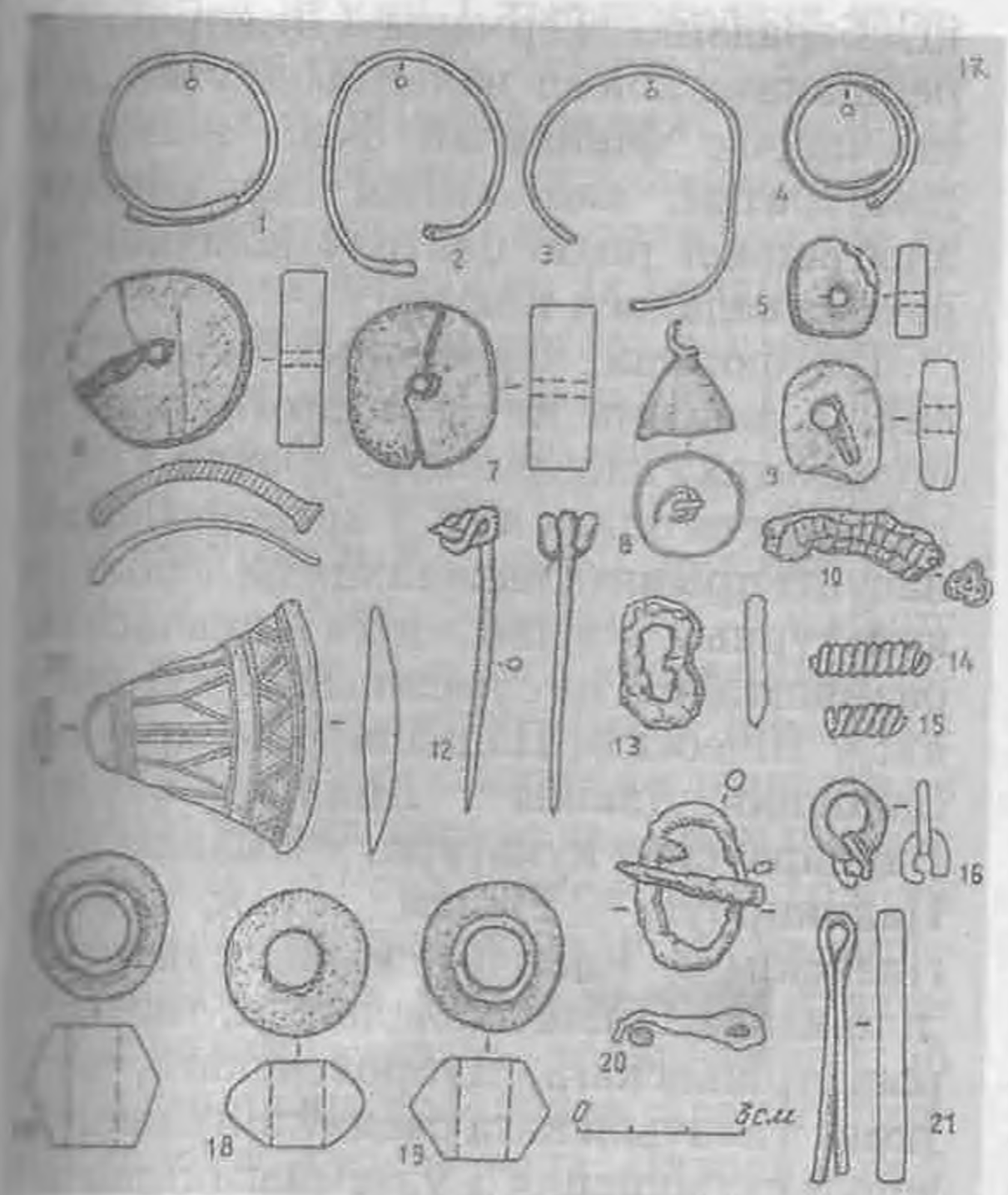

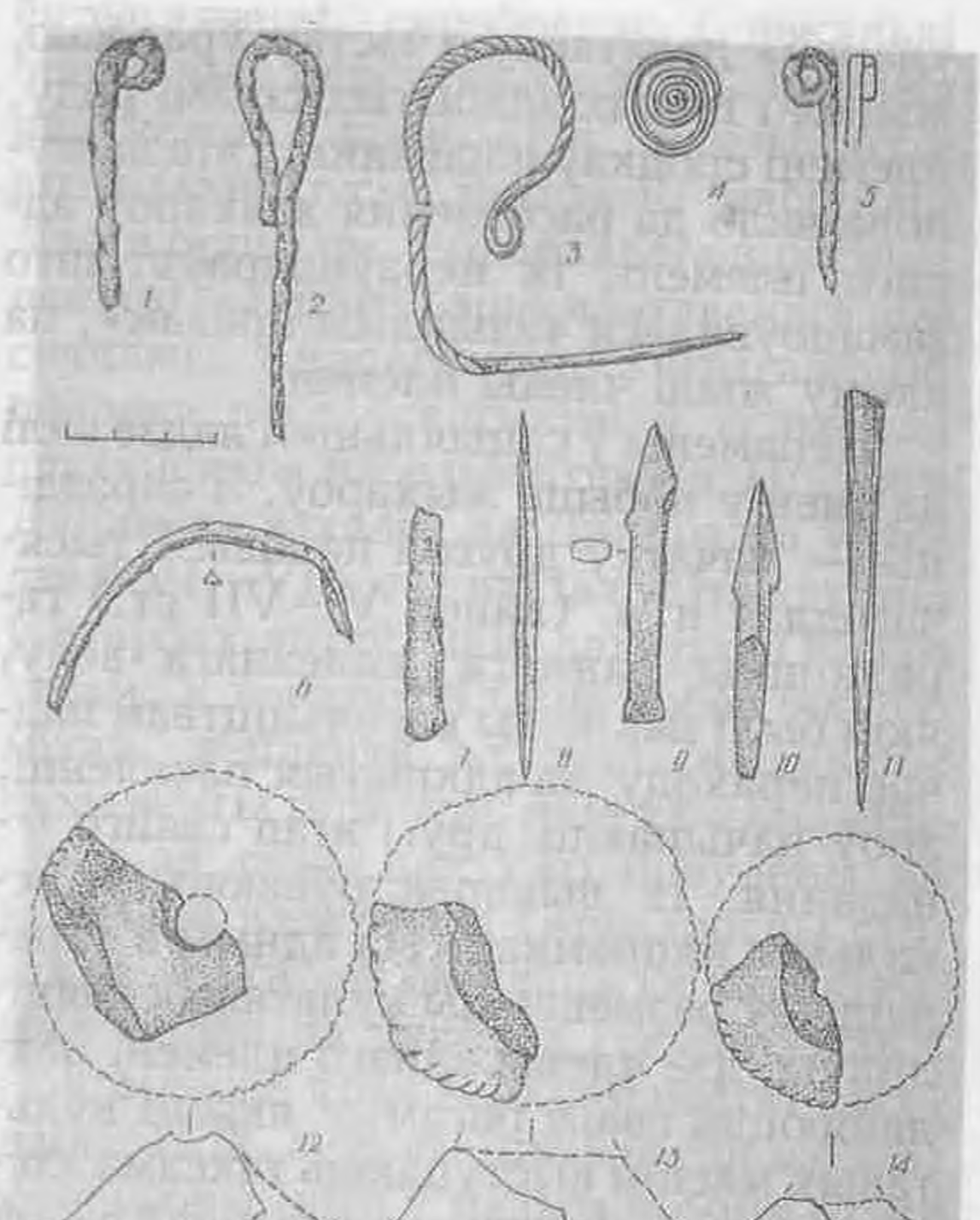

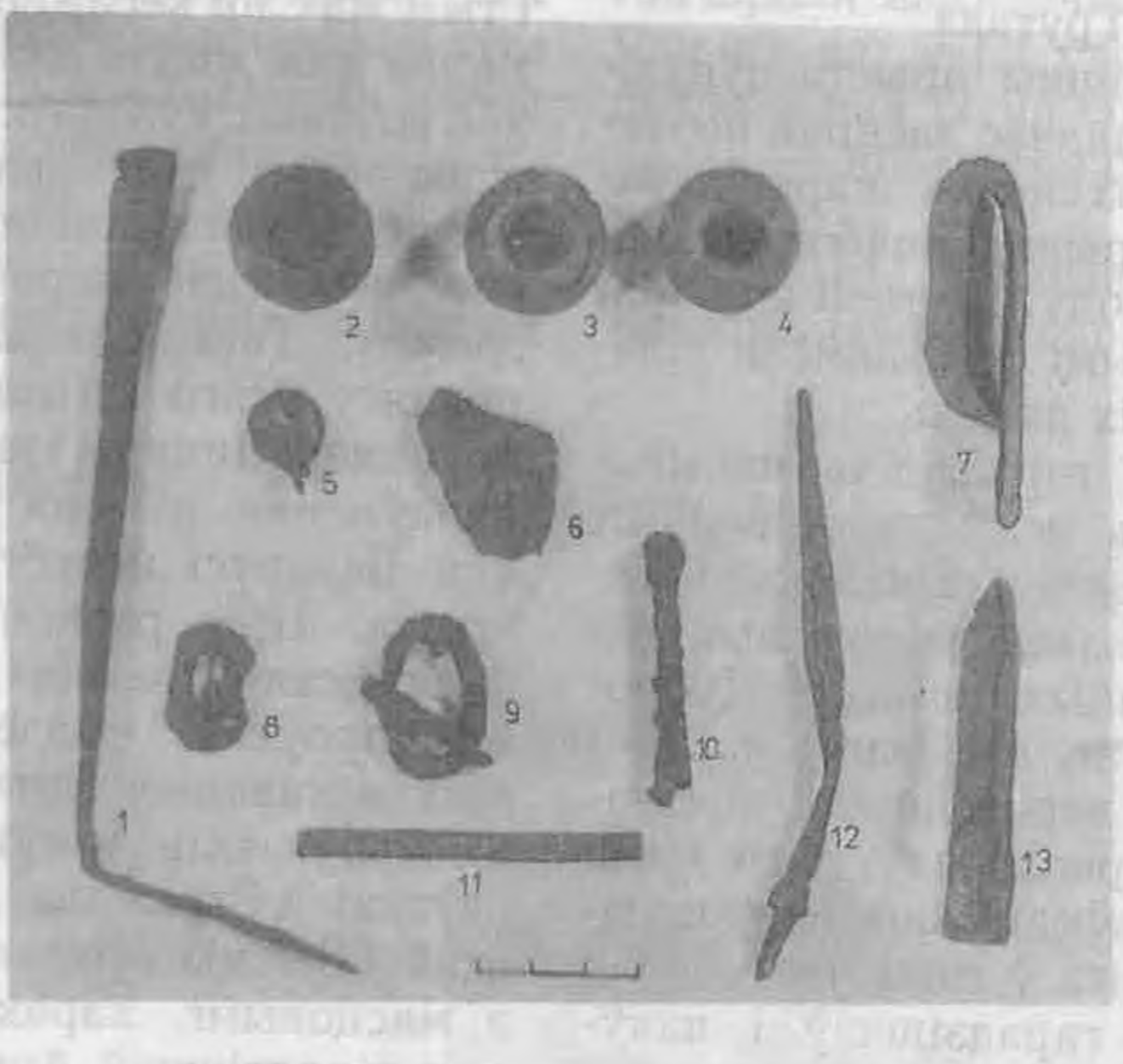

Знаходкі на гарадзішчы каля в. Карабанавічы.

«дароў» дадатковую частку ўраджаю, жывёл і іншых здабытых сіламі роду, племені сродкаў існавання. Гэта паступова вяло да расслаення жыхароў аднаго племені, іх нераўнапраўя, што замацоўвалася «звыклым правам», па якому жылі члены племені.

Перамены ў сацыяльным ладзе вялі да змен у побыце жыхароў. З сярэдзіны — пачатку другой паловы I тысячагоддзя н. э. (канец V—VII ст.) гарадзішчы ранняга жалезнага веку, якія былі пакінуты насельніцтвам падчас пераходу на адкрытыя пасяленні, зноў пачынаюць другі этап свайго існавання. Іх выкарыстоўваюць у некалькіх напрамках. На адным з гарадзішчаў размешчаны культавыя святілішчы, дзе члены аднаго племені пакланяюцца сваім багам, у якасці культавых мясцін выступаюць таксама лясныя пушчы, крыніцы з лячэбнай вадой і інш. Так, у Дубровенскім раёне існуе і зараз крыніца непадалёк ад Дуброўны, вядомая яшчэ па звестках XIX ст. ў мясцовасці Грутава.

Іншыя гарадзішчы прыстасоўваліся пад схованкі падчас ваеннай небяспекі. Сюды збіраліся жыхары навакольля, тут жа ўкрывалі найбольш значную маёмасць роду, племені ад абрабавання ваяўнічымі суседзямі ці прышэльцамі з другіх зямель.

У VI—VII ст. гарадзішчы пачынаюць умацоўваць земляными валамі, якія могуць мець унутрывальныя канструкцыі. На жаль, малая вывучанасць археалагічных помнікаў Дубровенскага раёна не дае магчымасці з вялікай доляй верагоднасці вызначыць, якія з гарадзішчаў, што яшчэ захаваліся, былі ўмацаваны абарончымі валамі менавіта ў гэты час. Аднак знешні выгляд гарадзішчаў і наяўнасць культурных напластаванняў трэцяй чвэрці I тысячагоддзя н. э. дазваляюць думаць, што на гарадзішчах Карабанавічы, Баева, Стражава, Вежкі, Барадзіно, Германы (Дняпроўка) першапачатковыя валы былі ўзведзены падчас фінальнай фазы ваеннай дэмакратыі, калі гэтыя гарадзішчы адыгрывалі ролю цэнтраў абшчын, з якіх складалася племя.

Па формах керамічных комплексаў, а таксама па некаторых іншых прыкметах, насельніцтва трэцяй чвэрці I тысячагоддзя н. э. ў археалагічнай навуцы прынята падзяляць на асобныя культурныя масівы, якія адначасова размяшчаліся на сумежных тэрыторыях: у Віцебскім Падзвінні і міжрэччы Заходняй Дзвіны і Дняпра — гэта Банцараўская культура, у Смаленскім Падняпроўі — Тушамлінская, у Магілёўскім — Калочынская. Як паказалі археалагічныя даследванні, тэрыторыя Аршанскага, Дубровенскага, часткова Талачынскага раёнаў з'яўляецца зонай сутыкнення і ўзаемнага пранікнення носьбітаў гэтых культурных масіваў. У выніку атрымаўся шэраг помнікаў, на якіх можна сустрэць у адным і тым жа слоі керамічны посуд, характэрны для дзвюх альбо ўсіх трох археалагічных культур. Усе гэтыя культуры вельмі падобныя паміж сабой, і, магчыма, звязваюцца ў адну этнічную групоўку, дзе пераважае славянскі элемент. Гэта верагодна таму, што на працягу ўсяго I тысячагоддзя н. э. з поўдня па Дняпры і яго прытоках ішло напаўненне рэгіёна паўночна-ўсходняй Беларусі носьбітамі славянскага этнаса. Пры раскопках гарадзішчаў каля вёсак Стражава, Вежкі, Германы (Дняпроўка), выдзелены пласты, у якіх захаваліся матэрыялы, што адлюстроўваюць наяўнасць як Банцараўскай (Стражава), так і Калочынскай (Вежкі) археалагічных культур з мясцовымі, характэрнымі таксама для гарадзішчаў Аршаншчыны (Чаркасава), Талачыншчыны (Кісялі) асаблівасцямі ў керамічных комплексах.

У 3-й чвэрці I тысячагоддзя гарадзішча каля в. Вежкі стала цэнтрам славянскай (Калочынская культура) радавой абшчыны. Гаспадарчыя пабудовы на ім у гэты час размешчаны па перыметры пляцоўкі. Іх сляды прасочаны ў выглядзе абгарэлых бярвенняў, скапленняў каменняў і зерня. Адна з пабудоў выяўлена ў гарэлым слоі і мае памеры 1,8 х 1,4 м. Яна прамавугольнай формы, зрубнай канструкцыі і была перакрыта. У насыпу вала таксама сустрэта аналагічная гэтаму слою кераміка. Яна ж прысутнічае і ў слоі, які адклаўся адначасова з існаваннем насыпу вала. Такім чынам, першапачаткова паселішча трэцяй чвэрці I тысячагоддзя н. э. на гарадзішчы каля в. Вежкі не было ўмацавана валам, а відаць, толькі тынам, аб чым гаворыць праслойка гарэлага дрэва ўздоўж насыпу вала. Пазней, але ў той жа перыяд, на ім узвялі вал, у аснове якога была невялікая каменная вымастка, а ўнутраная частка земляного вала мела таксама нейкія драўляныя канструкцыі. На гарадзішчы былі сустрэты разнастайныя бытавыя рэчы (пружынныя нажніцы, нажы, пінцэт, гліняныя прасліцы, якія надзяваліся на верацяно), наканечнік стралы, дроцік. Асобна выдзяляюцца жаночыя ўпрыгажэнні: сярэбранае і некалькі бронзавых скроневых калец, дротавы пярсцёнак і пронізкі з бронзы, бурштынавыя бусы, фрагмент масіўнага літога бронзавага бранзалета з расшыранымі канцамі, арнаментаванага насечкамі. Аналагічныя ўпрыгажэнні шырока распаўсюдзіліся ў асяроддзі славянскага насельніцтва ад Ніжняга Дунаю на захадзе да Дняпра на ўсходзе ў VI—VII ст. і часта сустракаюцца ў скарбах антаў, якія датуюцца гэтым часам. У верхнім пласце побач з керамікай, лепленай ад рукі, выяўлены фрагменты гаршкоў, якія таксама лепленыя ад рукі, але ўжо праўлены на кругавой падстаўцы («паваротны столік»). Аб гэтым сведчаць як характэрныя зацёкі на днішчах сасудаў, так і афармленне края верхняй часткі пасудзін. Гэта вельмі цікавая знаходка, улічваючы, што ў цэлым помнік можа датавацца не пазней VIII — пачатку IX ст. Такім чынам, тут мы назіраем ранняе праяўленне развіцця тэхнікі ганчарнай вытворчасці — пераходны момант ад лепкі сасудаў ад рукі да фармавання іх на спецыяльных прыладах — правобразах ганчарнага круга.

З IX ст. пачынаецца новы этап у развіцці ранняга сярэдневечча. Да гэ-

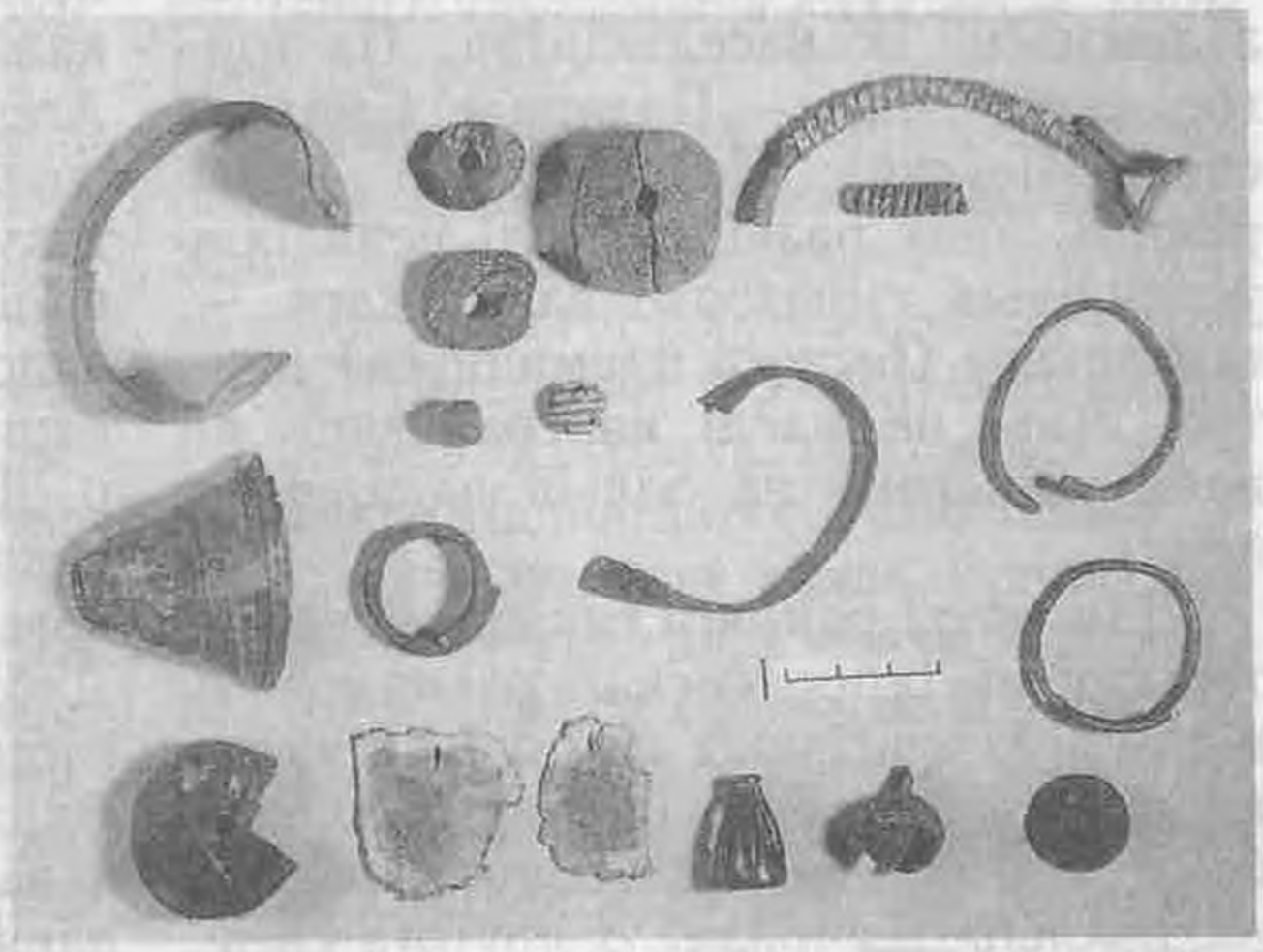

Знаходкі з гарадзішча каля в. Вежкі.

тага часу сфарміраваліся асноўныя рысы новай эпохі. Па-першае, на месцы плямёнаў, якія раней можна было аб'ядноўваць толькі ў археалагічныя культуры па наяўнасці ці адсутнасці асобных рыс (Банцараўская, Тушамлінская, Талачынская і г. д.) пісьмовыя крыніцы называюць этнічныя аб'яднанні — саюзы плямёнаў. Гэта крывічы (полацкія, смаленскія, пскоўскія), дрыгавічы, радзімічы і інш. Па-другое, у названых племянных саюзаў з'яўляюцца свае цэнтры — першыя гарады — Полацк, Смаленск, Кіеў, Ноўгарад. Па-трэцяе, ідзе далейшы працэс дыферэнцыяцыі грамадства і ўтварэння раннекласавых «княжэнняў» — правобразаў дзяржаў — Кіеўскай, Полацкай, Смаленскай, Наўгародскай.

Рэгіён паўночна-ўсходняй Беларусі, куды ўваходзіць і Дубровенскі раён, працяглы час быў адносна самастойным і неўцягнутым у сферу дзяржаўных утварэнняў. Гэтаму спрыялі два фактары: наяўнасць сістэмы водных шляхоў з поўдня на поўнач, дзе ў месцах ўтварэння волакаў было больш шчыльнае засяленне тэрыторыі. Частка тавараў, якія з IX ст. правозіліся праз рэгіён па шляху «з варагаў у грэкі», асядала на волакавых паселішчах, спрыяла развіццю эканамічнай незалежнасці іх насельніцтва. Па-другое, «княжэнні» — Полацкае, Смаленскае, Кіеўскае, Наўгародскае — на раннім этапе развіцця мелі невялікія ўстойлівыя тэрыторыі вакол ядра — гарадскога (былога племяннога) цэнтра. Яны не маглі кантраляваць ці неяк уплываць на больш аддаленыя землі.

Для эпохі ранняга сярэдневечча на тэрыторыі Дубровенскага раёна новым відам археалагічных помнікаў з'яўляюцца курганныя могільнікі. З аднаго боку яны адлюстроўваюць характар пахавальнага абрада. З другога свед-

чаць аб вераваннях сельскага насельніцтва раёна. Пахавальны інвентар, які клалі ў магілу разам з астанкамі нябожчыка, дае ўяўленне аб прадметах быту і гаспадаркі таго часу. Скапленне курганоў на асобных участках тэрыторыі раёна дазваляе прасачыць месцы знаходжання сельскіх паселішчаў ранняга сярэдневечча. Форма курганоў (круглыя ці падоўжаныя) указвае ўскосна на іх храналагічную прыналежнасць. Так, падоўжаныя курганы былі раннія. Яны адносяцца да VII—VIII ст. У іх пахаванне адбывалася па абраду трупаспалення. І. А. Сербаў, які абследаваў помнікі археалогіі Дубровенскага раёна ў 1930-я гады, адзначыў, што ў адным з курганоў урочышча Змяінкі (якое атрымала сваю назву па форме падоўжаных курганоў) недалёка ад вёскі Азёры ў вяршыні насыпу было выяўлена пахаванне па абраду трупаспалення. Аналагічныя пахаванні выяўлены ў 1990 годзе ў групе з падоўжаных і круглых курганоў каля возера Арэхаўскае (Аршанскага раёна) разам з пахавальнымі гліняными гаршкамі VII ст. У Дубровенскім раёне найбольшае скапленне курганных могільнікаў праглядаецца ўздоўж р. Вярхіты ад вёскі Шэкі, дзе дзве групы (адпаведна 16 і 12 курганоў) размяшчаліся каля самой вёскі і каля возера, і далей у напрамку вёсак Азёры—Горбава яшчэ 8 курганных груп (адна з іх па р. Вязаўка — прытоку р. Вярхіты). У гэтых могільніках налічвалася ад 7 да 30 курганоў. Як вядома, р. Вярхіта ўпадае ў р. Лучосу і праз волакі і сістэму азёр звязана з р. Днепр. Таму зафіксаваныя курганы паказваюць месцазнаходжанне волакавых паселішчаў у паўночнай частцы Дубровенскага раёна. Пацвярджэнне гэтаму — знаходка ў 1962 г. на р. Вярхіце каля в. Добрына манетна-рэчавага скарба IX ст. У ім была знойдзена сярэбраная шыйная грыўна

(200,8 г) у выглядзе 8-граннага дрота, арнаментаванага па 4 верхніх гранях чатырохпялёсткавымі разеткамі з рэльефнымі кропкамі ў цэнтры. На абодвух канцах дроту кубікападобныя галоўкі з усечанымі верхнімі вугламі, арнаментаванымі востравугольнымі фігурамі і разеткамі як і на дроце. Акрамя грыўны ў скарбе было знойдзена 527 куфіцкіх дырхемаў (манет Арабскага халіфата), якія мелі даты ад 724 г. па 847 г.

У паўднёвай частцы раёна таксама існаваў волак з Дняпра ў басейн Сожа. Падняўшыся ўверх па Расасенцы, крыху ніжэй в. Казарынава шлях звачваў у яе левы прыток — раку Перавалачню. Па ёй пачынаўся волак у р. Паросіца, якая ўпадае ў р. Проня, а адтуль шлях вёў у Сож. Аб шырокім карыстанні гэтым шляхам сведчаць як шматлікія селішчы па р. Паросіца ў суседнім Горацкім раёне, так і наяўнасць гарадзішчаў раннефеадальнай пары каля вёсак Баева, Панізоўе ў Дубровенскім раёне. У 1936 годзе паміж гэтымі вёскамі быў знойдзены манетны скарб IX ст. Ён налічваў 138 цэлых і 168 фрагментаваных куфіцкіх дырхемаў. Самыя раннія з іх былі адбіты ў 705—715 гг., а найбольш познія — у 847—861 гг.

Акрамя курганоў на волаках у Дубровенскім раёне зафіксаваны яшчэ з канца XIX ст. курганныя могільнікі каля вёсак Баброва, Бахава, Глебава, Галяшы, Макараўка, Цілівічы, Ляды (хутар Усвяты).

У 1930-я гады курганы былі выяўлены каля в. Судзілавічы (12 насыпаў), вялікая колькасць курганоў была ў навакольлі в. Новая Тухінь (у лясах), каля самой вёскі зафіксаваны 8 круглых і 3 падоўжаных насыпы. Курганы былі каля в. Шалашына, адзін курган ёсць каля в. Сваташыцы. Паколькі мноства курганоў былі размешчаны ў навакольлі вёсак на полі, большая частка з іх ужо не існуе, яны разараны. Памяць людзей утрымлівае толькі падзеі нядаўняй пары, таму жыхары сучасных вёсак часта звязваюць старажытныя курганы з вайной 1812 года або крыху ранейшымі падзеямі часоў вайны са шведамі. Адсюль назвы курганоў — «шведскія» ці «французскія» магілы.

Усталяванне ў IX—X ст. шляха «з варагаў у грэкі» з поўдня на поўнач, які звязваў Візантыю — Кіеў — Готланд — Скандынавію, патрабавала дзяржаўнага кантролю на волакавых участках. Таму ў 947 годзе княгіня Вольга адправілася з Кіева па гэтаму шляху і ўстанавіла адміністрацыйныя пункты збору даніны з усіх плацежаздольных мясцін (пагосты, урокі). Ролю такіх пагостаў маглі выконваць умацаваныя гарадзішчы — цэнтры сельскіх абшчын, з якіх раней складаліся плямёны. Такім чынам, у сярэдзіне X ст. рэгіён паўночна-ўсходняй Беларусі апынуўся пад кантролем кіеўскіх князёў. Малая даследаванасць археалагічных помнікаў Дубровенскага раёна не дазваляе пакуль вылучыць тыя з гарадзішчаў, якія маглі выконваць функцыі пагостаў. Бліжэйшыя пункты ў сумежных раёнах — гарадзішча каля вёскі Чаркасава (Аршанскі раён), гарадзішча каля вёскі Горы (Горацкі раён).

У пачатку XI ст. пачынаецца экспансія Полацкага княства на ўсход. Мэта адна — авалодаць ключавымі пунктамі на шляху «з варагаў у грэкі» — Віцебскам і Усвятамі і далей устанавіць кантроль над волакамі з Верхняга Падняпроўя ў Падзвінне. У 1021 годзе полацкі князь Брачыслаў атрымаў ад кіеўскага князя Яраслава Мудрага Віцебск і Усвяты. А ў 1067 г. інтарэсы Полацкага княства сутыкнуліся з інтарэсамі ўжо існуючага самастойна Смаленскага княства на р. Аршыца (Рша) у «Смолиньска». Тады,

відаць, і была зроблена спроба ўстанаўлення граніцы паміж Полацкім і Смаленскім княствамі ў Верхнім Падняпроўі. Узнікненне на рубяжы XI—XII ст. спачатку пасяленняў адкрытага тыпу, а пазней крэпасцяў на правым і левым берагах р. Днепр (Оршы і Копысі) у невялікай адлегласці адна ад другой можа служыць ускосным пацвярджэннем гэтаму. Далейшая барацьба Полацка і Смаленска за Віцебск, Оршу, Копысь на працягу некалькіх стагоддзяў была спробай узяць верх над важнай воднай магістраллю.

Да X—XI ст. можна аднесці тапонімы «палачане», «смаляне» і вытворныя ад іх, якія сведчаць аб рэгіёне, дзе праходзіла фарміраванне памежжа Полацкай і Смаленскай зямель у гэты час. У наваколлі сучаснай Оршы на правым беразе р. Днепр ёсць назвы Смаляны, Смаленцы, што можа паказваць на прыналежнасць дадзенай тэрыторыі ў раннім сярэдневеччы да Смаленска. Але тут жа ёсць і тапонім Палачанка, які таксама дазваляе аднесці акрэслены рэгіён да Полацкай дзяржавы. Група тапонімаў — Палачані-Дыманава і Брослаўль размешчана на поўнач ад балота Верацея, якое цягнулася ад Бабінавічаў у бок р. Лучоса, а потым уздоўж яе да дарогі на Віцебск. Гэты дрыгвяны масіў, верагодна, у XI ст. служыў прыроднай мяжой паміж Смаленскім і Полацкім княствамі на поўначы. Такім чынам, тэрыторыя сучаснага Дубровенскага раёна ў X—XI ст. хутчэй за ўсё належала да Смаленскага княства і працягвала ўваходзіць у яго склад яшчэ на працягу дзвух стагоддзяў.

Фарміраванне тэрыторый дзяржаў у раннім сярэднявеччы адбывалася на аснове аб'яднання вялікіх зямельных участкаў, якія належалі асобным плямёнам — «валасцей» (ад слова «валодаць»), якія мелі свае цэнтры ўпраўлення. Пазней, у канцы XI — пачатку XII ст. гэтыя воласці ператварыліся ва ўдзельныя княствы (Віцебскае, Друцкае і інш.), куды ўжо ў якасці валасцей меншых памераў уваходзілі тэрыторыі былых пагостаў. Да такога падзелу прывяло развіццё сістэмы ўладальніцтва, вассалітэта, калі ўдзельныя князі павінны былі надзяляць «кармленнямі» сваіх дружыннікаў — вярхушку феадальнай знаці, якая да гэтага часу сфарміравалася. З цягам часу ўмацоўвалася тэрытарыяльна-адміністрацыйная структура Полацкай і Смаленскай дзяржаў-зямель. Гарады Копысь і Орша з парубежных крэпасцей ператварыліся ў цэнтры навакольнага асяроддзя.

Калі ў X—XI ст. Смаленская зямля (воласць) сама была ў залежнасці ад Кіева і плаціла яму даніну, то з атрыманнем самастойнасці Смаленскае княства пачало рэгуляваць збор даніны з навакольных тэрыторый у сваю карысць. У Статуце смаленскага князя Расціслава 1136 г. прыводзіцца спіс населеных месцаў, з якіх збіраюцца даходы на карысць князя. Сярод іх ёсць воласці Мірацічы і Басея, якія займалі тэрыторыю сучаснага Дубровенскага раёна і паўночных раёнаў Магілёўшчыны (Шклоўскі, Горацкі). Воласць Мірацічы размяшчалася ў паўднёва-ўсходняй частцы Дубровенскага раёна і называлася па рацэ Мярэя. Даследчыкі лічаць, што цэнтрам гэтай воласці магло быць гарадзішча каля вёскі Ляды альбо каля вёскі Леніна Горацкага раёна (былая вёска Рамана-ва). Воласць Мірацічы плаціла даніну 10 грывен срэбрам, што было самай нізкай цаной у спісе даннікаў. Магчыма, пастаянныя ваенныя паходы князёў праз гэтыя тэрыторыі не спрыялі стабільнасці развіцця эканомікі і гэтыя землі тады былі мала населенымі. Аб гэтым ускосна сведчыць малая колькасць курганоў у паўднёва-ўсходняй частцы Дубровенскага раёна.

Гарадзішча каля в. Стражава.

Як сведчыць грамата «Аб пагародзі і пачэсці» (1211—1218 гг.), у пачатку XIII ст. Копысь — цэнтр заходняй часткі Смаленскага княства, памежнай з Полацкай зямлёй, была адным з пяці адміністрацыйных цэнтраў, якія маглі самастойна плаціць пагароддзе, і адным з двух, што маглі запрашаць на службу епіскапа. У гэты час у склад воласці, падуладнай Копысі, напэўна ўваходзіла і частка зямель Дубровенскага раёна, набліжаная да горада.

У XII—XIII ст. на тэрыторыі Дубровенскага раёна, як і сумежных, што ўваходзілі ў склад Віцебскага, Смаленскага, Друцкага княстваў, утвараецца шэраг феадальных сядзіб, якія размяшчаліся на былых гарадзішчах. Гэта ўжо трэці перыяд выкарыстання гарадзішчаў пад паселішчы. Там, дзе гарадзішчы не мелі земляных умацаванняў (першая палова I тысячагоддзя н. э.), узводзяцца валы па краю пляцоўкі. На пляцоўцы знаходзілася жыллё феадала, якому належалі навакольныя вёскі. Частка гарадзішчаў у гэту пару выкарыстоўвалася пад старажавыя крэпасці на граніцы з іншымі княствамі. У гэтым разе на гарадзішчах узводзіліся больш магутныя земляныя валы з унутрывальнымі канструкцыямі. Абследаванне гарадзішчаў Дубровенскага раёна і раскопкі некаторых з іх дазваляюць думаць, што да феадальных сядзіб у XII—XIII ст. адносіліся гарадзішчы каля вёсак Панізоўе, Чырына, Ляды. Матэрыялы гэтага часу (у тым ліку керамічны посуд, шкляныя бранзалеты) знойдзе-

ны ў невялікай колькасці на гарадзішчах Карабанавічы, Германы (Дняпроўка), Стражава. Разам з тым, раскопкі гарадзішчаў каля в. Стражава і в. Германы паказалі, што магутныя валы былі ўзведзены тут менавіта ў XII — пачатку XIII ст. Вал на гарадзішчы каля в. Стражава меў у аснове каменную вымастку таўшчынёй 0,2—0,3 м з валуноў сярэдніх памераў. Яны шчыльна прымыкалі адзін да аднаго, утвараючы моцную пляцоўку. Паверх каменняў у цэнтры вала была складзена бярвенчатая рашотка ў некалькі радоў, якая ўтварыла каркас вала. Потым уся канструкцыя была шчыльна забіта зямлёй з глінай і пяском. Сама пляцоўка гарадзішча пасля ўзвядзення вала стала невялікай. З напольнага боку вал быў вышэй. У бок р. Днепр, над якой на мысу месцілася гарадзішча, абведзена двума глыбокімі равамі прыроднага паходжання. Сходную канфігурацыю і месцапалажэнне мае і гарадзішча каля в. Германы. Тут таксама была зафіксавана каменная вымастка значнай таўшчыні і драўляныя канструкцыі. Абодва гарадзішчы размешчаны над р. Днепр і маглі быць старажавымі крэпасцямі на пагранічы Смаленскай зямлі з суседзямі.

Падчас утварэння Вялікага княства Літоўскага заходняя частка Смаленскага княства (тэрыторыя былой Копыскай воласці) ужо ўваходзіла ў склад маёмасці князёў Друцкіх, што былі на службе Вялікага князя Літоўскага. Аб гэтым сведчыць дарчая грамата князя Друцкага-Зубрэвіцкага Дзмітрыя Сямёнавіча на зямлю «пустую Дубровенскую» першай паловы XV ст.

В. Ляўко, А. Мяцельскі,
Ю. Каласоўскі.

Там, дзе быў Дубровенскі замак
(першыя старонкі гісторыі Дуброўны)

Не так даўно лічылася, што ад замчышча ў Дуброўне амаль нічога не засталося. Культурны пласт, як уяўлялася, быў знішчаны падчас будаўнічых работ апошніх дзесяцігоддзяў. Таму першапачатковая гісторыя горада падавалася ў публікацыях толькі на падставе нешматлікіх пісьмовых крыніц. Гэтыя крыніцы ў сваю чаргу не заўсёды былі звязаны паміж сабою і нават ў пэўнай ступені з'яўляліся супярэчлівымі.

У чэрвені 1996 г. археолагам пашанцавала выявіць выразны культурны пласт добрай захаванасці на тэрыторыі былога Дубровенскага замчышча. Праведзеныя тут даследаванні дазволілі станоўча адказаць на шэраг пытанняў, якія датычацца развіцця цэнтра сярэдневяковай Дуброўны.

Дубровенскае замчышча размешчана ў цэнтральнай частцы сучаснага горада пры ўпадзенні р. Дубровенка (Задубровенка) у р. Днепр. Яно займае мысавое ўзвышша і ўяўляе сабою роўную прамавугольную пляцоўку, добра задзернаваную, без слядоў абарончых збудаванняў сярэдневяковай пары на яе паверхні. Таму цяжка ўявіць, якім было паселішча на гэтай пляцоўцы гадоў 300—500 назад.

На правым беразе р. Дубровенка каля самога замчышча на ўсход ад яго захаваліся рэшткі глыбокага калісьці рва, што злучаў, відаць, Дубровенку з Дняпром, надаючы замку выгляд астраўной крэпасці. Земляны насып паміж ірвом і Дубровенкай, які вузкім перашыйкам падыходзіць да паўднёва-ўсходняга краю замчышча, паказвае, дзе мог быць уезд на тэрыторыю замка, калі тут існавалі абарончыя збудаванні.

Раскопкі на замчышчы Дуброўны.

Сучасны рэльеф пляцоўкі замчышча дазваляе вылучыць асобныя ўмацаваныя раней часткі, якія былі зафіксаваны інвентаром 1645 г.: 1 — тэрыторыю самога замка (90 х 45 м); 2 — тэрыторыю падзамка ці «прыгародка» (35 х 45 м). Прыгародак размяшчаўся ва ўсходняй частцы замчышча і быў прыкладна на 1 м ніжэй, чым пляцоўка замка.

Археалагічнае даследаванне праводзілася на дзвюх пляцоўках, з якіх складаецца тэрыторыя замчышча. Раскопы I, II агульнай плошчай каля 100 м^2 былі закладзены ў заходнепаўднёвай і паўночнай частках замчышча. Тут жа зроблена прарэзка былога вала ў бок р. Днепр, спалучаная з раскопам II. Даўжыня вонкавай часткі вала, які захаваўся, склала 8 м. Яго вяршыня і верхнія культурныя напластаванні XVIII ст. на самой замкавай пляцоўцы былі знішчаны будаўнічымі работамі ў апошні час. Тая ж частка культурнага слою, што захавалася, мае магутнасць ад 1,1 да 1,4 м.

Усходняя частка замчышча («падзамак» ці «прыгародак») вывучалася шурфамі № 1—3 агульнай плошчай 24 м^2. Тут таксама быў зафіксаваны культурны пласт і рэшткі абарончага вала.

Трэба зазначыць, што паўднёвая частка культурнага пласта замчышча ў асноўным сапсавана пракладзенымі тут камунікацыямі і страціла сваю навуковую вартасць.

Выяўлены культурны пласт і рэшткі насыпу абарончага валу дазволілі ўдакладніць некаторыя моманты, звязаныя з часамі існавання самога паселішча на тэрыторыі замчышча і вылучыць этапы пабудовы абарончых канструкцый, іх характар.

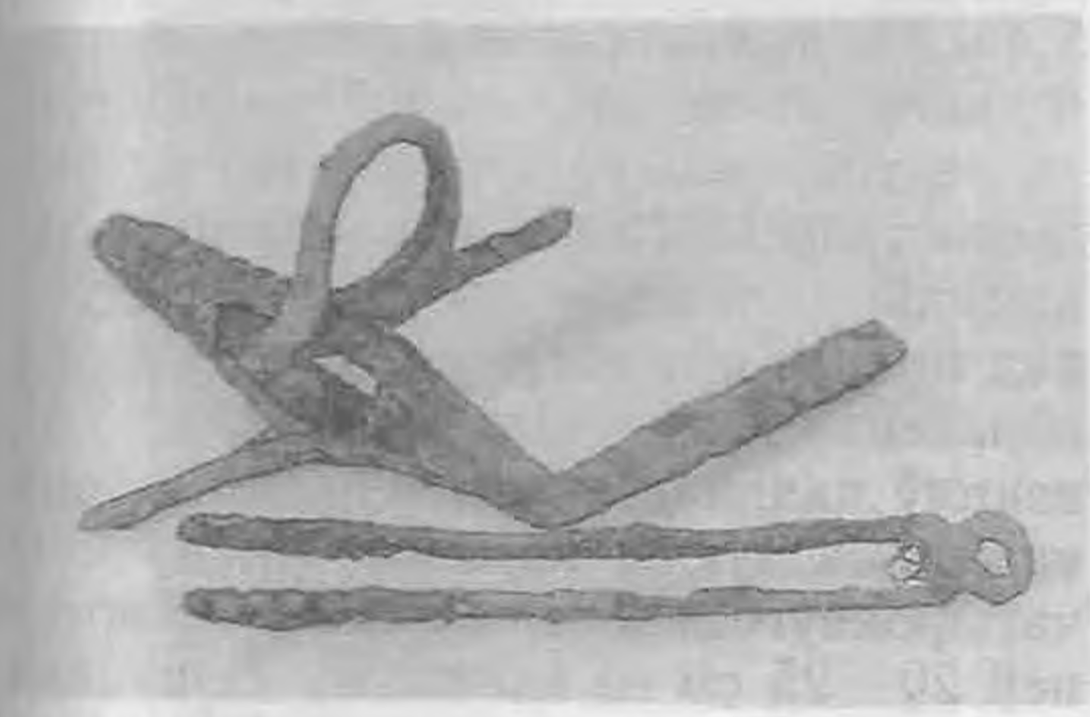

Гарда шаблі ці шпагі.

Самы ранні культурны пласт магутнасцю 0,2—0,4 м, а на краі пляцоўкі пад валам 0,4—0,6 м прасочаны ва ўсіх раскопах і шурфах. У ім захаваліся рэшткі жылых пабудоў, заглыбленых у мацярык на 0,4—0,5 м з гідраізаляцыяй з чырвонай гліны. Пабудовы размешчаны бліжэй да цэнтра пляцоўкі. У адной з іх выяўлены тэракотавая гаршковая (падобная на гаршчок) кафля з высокім цыліндрычным вусцем. У гэтым жа пласце знойдзены кавалкі кафлі з крыжападобным вусцем. Такая кафля з'явілася на Беларусі ў другой палове XIV ст., калі на змену глінабітным печам прыйшлі печы, упрыгожаныя сасудападобнай кафляй. Яна выконвала ролю своеасаблівых каларыфераў, якія павялічвалі цеплааддачу печаў і таксама спрыяла ўпрыгажэнню інтэр'ера жытлаў.

Заглыбленыя ў мацярык жытлы невялікіх памераў накшталт дубровенскіх былі выяўлены падчас раскопак у Задунаўскай слабадзе Віцебска, дзе яны датаваліся паводле знойдзеных матэрыялаў XIV—XV ст. Фрагменты керамічнага посуду з ніжняга пласта замчышча таксама датуюцца не пазней XV ст.

Знаходкі кафлі і кавалка арнаментаванай вонкавай абкладкі пячнога скляпення XV ст. паказваюць наяўнасць заможнай часткі насельніцтва на дубровенскім паселішчы ў гэты час. Улічваючы значную магутнасць пласта, адпавядаючага першаму паселішчу на тэрыторыі Дубровенскага замчышча, можна меркаваць, што яно існавала працяглы час і было цэнтрам будучай Дубровенскай воласці — «Дубровенскі шлях», якая ўпамінаецца ў дакументах канца XV — пачатку XVI ст.

Менавіта паселішча на замчышчы магло даць назву і «зямлі пустой Дубровенскай» у той час, калі вакол яго яшчэ не было другіх населеных мясцін (першая палова XV ст.).

Тое, што Дубровенскія «пустыя» землі былі адпісаны княгіні Зофіі з нашчадкамі адным з друцкіх князёў Дзмітрыем Сямёнавічам Друцкім-Зубравіцкім (па мянушцы «Сякіра»), сведчыць аб іх уваходзе ў XV ст. ў склад беларускіх зямель ВКЛ.

Па дакументах пачатку XVI ст. Дуброўна ўжо вядома як «горад». Яна згадваецца ў сувязі з ваеннымі падзеямі 1514 г., калі была занята рускім войскам напярэдадні Аршанскай бітвы на р. Крапівенка. Відаць, у гэты час на Дубровенскім замчышчы ўжо існавалі першыя абарончыя збудаванні, якія дазвалялі называць яго «горадам». Прарэзка вала паказала, што спачатку па краю пляцоўкі праходзіў просты паркан, апорныя стаўбы якога адстаялі адзін ад другога на 0,4—0,5 м і мелі дыяметр да 0,2 м. Паркан згарэў, аб чым гаворыць праслойка вугалля, якая перакрыла тут культурны пласт першапачатковага паселішча.

На самой пляцоўцы ў гэты час, відаць, знаходзілася толькі двух'ярусная вежа, якая была нанесена на карту, складзеную С. Герберштэйнам, нямецкім дыпламатам і падарожнікам, у 1517 г.

У раскопе III знойдзены рэшткі пабудовы, якая можа мець дачыненне да абарончых збудаванняў замка на мяжы XV—XVI ст. Яе памеры звонку 5,4 х 5,4 м, унутраная плошча 4 х 4 м. Фундамент пабудовы зроблены ў выглядзе драўлянага каркаса з бярвенняў дыяметрам да 15 см, пакладзеных рашоткай у чатыры ярусы. Пляцоўка пад ніжнім ярусам з чырвонай, добра абпаленай гліны. Пад ніжні ярус бярвенняў падкладзены дзе-нідзе вялікія камяні, а вуглы каркаса замацаваны чатырохвугольнымі слупамі таўшчынёй 20—25 см ці камянямі. Вонкавая частка каркаса на шырыню 0,7 м забіта чырвонай глінай і ўтварае своеасаблі-

вы фундамент пабудовы. Яго вышыня складае 0,8 м, і ён поўнасцю заглыблены ў пясчаны мацярык.

Пры расчыстцы ўнутры пабудовы ў яе паўночна-ўсходнім куце выяўлены рэшткі разбуранай печы з шматкаляровай кафляй XVI ст., цэгла памерам 30 х 16 х 6 см. Тут жа ў слоі пажару знойдзены фрагменты ножнаў, рукаяць шаблі, лёза брытвы, нажніцы, касцяная пласцінка з прачэрчанай выявай чалавека эпохі рэнесанса, гліняны і шкляны імпартны посуд XVI ст., аконнае шкло.

Месцазнаходжанне, стратыграфія, комплекс выяўленых прадметаў дазваляюць датаваць пабудову ў цэлым XVI ст., а характар яе канструкцыі да абарончых вежаў гэтага часу.

Пасля знішчэння паркана па краю пляцоўкі ўзводзіцца земляны вал, які меў ядро з шчыльнай чырвонай гліны, пакрытае слоем з дамешкай бітай цэглы і кавалкаў гаршковай кафлі. Па версе землянога насыпу былі зроблены нейкія драўляныя канструкцыі, ад якіх праслежаны сляды слупоў вялікага дыяметру і праслойкі вугалля. Вядома, што Дубровенскі замак разбураўся і спальваўся ў 1535, 1552 гг., але хутка аднаўляўся.

Пасол аўстрыйскага імператара Мікалай Варкач у канцы 1593 г. адзначыў, што Дуброўна — замак шырокі ў акружнасці, але ўвесь драўляны.

Інвентар Дубровенскага замка 1645 г. паведамляе, што раней на валу стаялі сцены-гародні з некалькімі вежамі. Уезд у замак ажыццяўляўся па пад'ёмным мосце на жалезных ланцугах.

З цягам часу сцены-гародні былі заменены на астрог, тры новапабудаваныя вежы меў падзамак ці «прыгародак». Рамантаваліся і старыя вежы замка.

Усе гэтыя працы адлюстраваны падсыпкамі насыпу вала ў розныя часы і культурнымі напластаваннямі, якія адкладаліся ў прамежках рэканструкцый збудаванняў.

Выяўленыя падчас раскопак на замчышчы шматлікія знаходкі бытавога разнастайнага посуду XVI—XVII ст., прадметы гаспадаркі і быту, наканечнік стралы, рукаяць (гардэ), шпагі, ножны, манеты сведчаць аб развіцці жыцця замчышча ў гэты перыяд.

Асобую цікавасць уяўляюць чаша з каляровага метала, ажурныя накладкі, выява чалавека, прачэрчаная на касцяной пласціне, і шырокі асартымент

Фрагмент энкалпіёна (бронза).

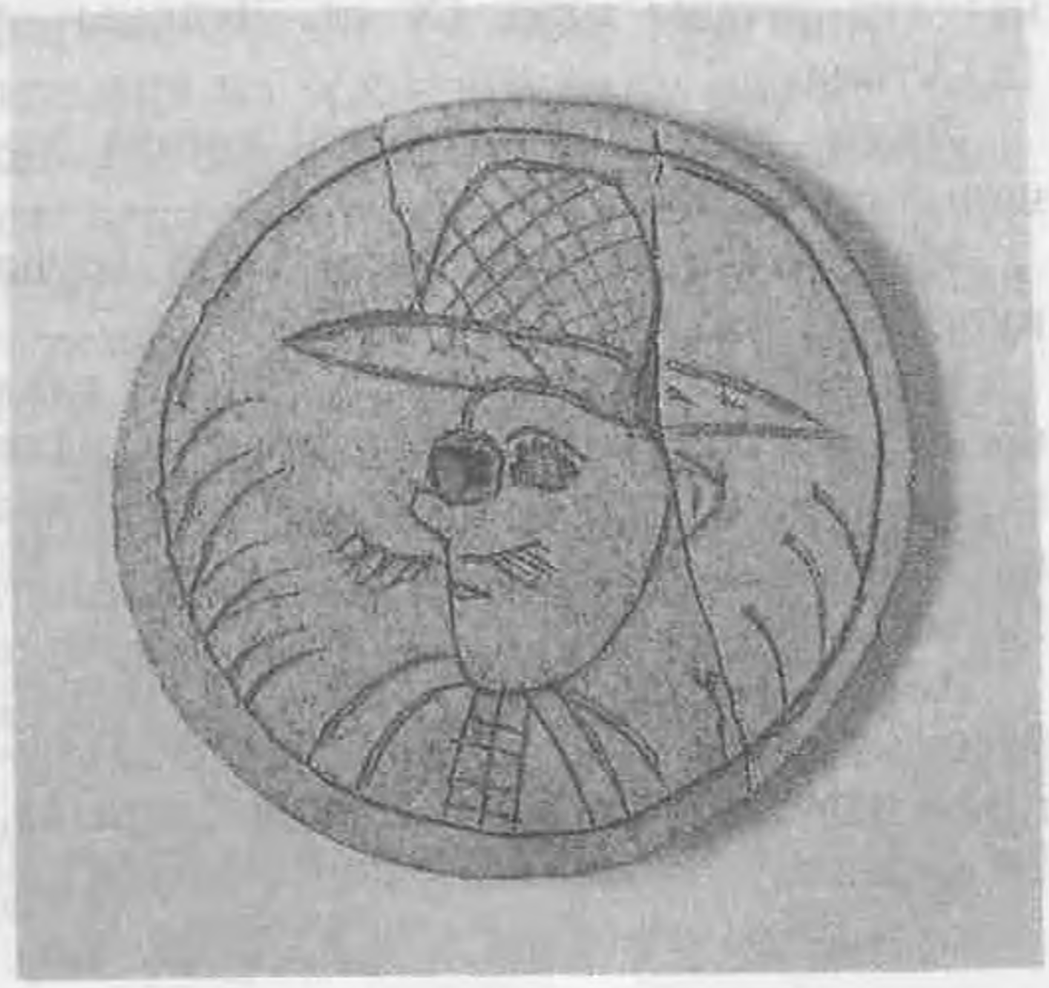

Касцяная пласцінка з выявай.

тэракотавай і паліванай кафлі, у тым ліку гербавай.

Адлюстраваныя на кафлі гербы належаць роду князёў Глябовічаў, якія доўгі час з'яўляліся ўладальнікамі Дубровенскага замка. Тут прысутнічае герб Юрыя Глябовіча «Леліва» ў выглядзе шасцікутнай зоркі з паўмесяцам пад ёю. Герб «Пагоня» — вершнік з узнятым над галавой мячом належыць Зофіі Сангушцы, бабулі Яна Янавіча Глябовіча па мацярынскай лініі. Герб «Гжымал» належаў маці жонкі Яна Янавіча Катарыне Кратоўскай.

В. Ляўко

Гербавая кафля з выявамі «Лелівы» і «Пагоні».

СПІС КУРГАННЫХ ПОМНІКАЎ ДУБРОВЕНШЧЫНЫ

Бахатава (Бахава), вёска. Каля вёскі курган. Вядомы з 1873 года.

Вязаўка, рака, прыток Вархіты. У наваколлі вёскі Новая Зямля група курганоў. Адкрыты ў 1928 годзе.

Глебава, вёска. Група курганоў. Вядомы з 1873 года.

Галяшы, вёска. Каля вёскі 2 курганы. Вядомы з 1873 года.

Добрына, вёска. 7 курганоў насупраць вёскі. У 1962 годзе непадалёку знойдзены манетна-рэчавы клад IX ст. Вядомы з 1873 года.

Ляды, вёска. У напрамку хутара Усвяцце група курганоў.

Макараўка, вёска. Каля вёскі група курганоў. Вядомы з 1873 года.

Новая Тухінь, вёска. У лясах каля вёскі шмат курганоў, у тым ліку каля самой вёскі 8 круглых і 3 прадаўгаватыя насыпы. У 1971 годзе абследаваны Г. В. Штыхавым.

Азёры, вёска. 7 курганоў на паўночна-ўсходнім беразе возера Суканаўскае 30 курганоў па дарозе з вёскі Азёры на Добрына, 28 курганоў па дарозе ў Горбава. На адлегласці 1 км на паўночны захад ад іх яшчэ 19 курганоў. Адкрыты ў 1928 годзе І. А. Сербавым.

Судзілавічы, вёска. На беразе ракі Вярхіта група курганоў, з якіх захавалася 12 пашкоджаных насыпаў.

Цілівічы, вёска. Група курганоў. Вядомы з 1873 года.

Шалашына, вёска. Група курганоў.

Шэкі, вёска. Рэшткі 3 курганных могільнікаў. У першым, паміж вёскай і возерам, 6 насыпаў, у другім 7 і ў трэцім 12 курганных насыпаў. Адкрыты І. А. Сербавым.

І. А. Сербаў сведчыць

Апісваючы курганы Дубровенскага раёна па стану на 1928 год беларускі этнограф, фальклярыст і археолаг І. А. Сербаў адзначаў:

«...На правым беразе Дняпра выяўлена пакуль 12 курганных могільнікаў. Пад лесам яны даволі добра захаваліся, але на палях хутка знішчаюцца. Сяляне, шукаючы лішняга кавалачка зямлі, бязлітасна разворваюць іх. На месцы ніхто не клапоціцца аб ахове гэтых помнікаў. Вось некалькі прыкладаў зруйнавання курганных могільнікаў. Па дарозе з Макараўкі на Ступакі, на адлегласці 0,5 км ад Ступакоў па абодвух баках дарогі зусім развораны могільнік, ад якога захавалася толькі 7 зруйнаваных курганоў. У Ступаках з паўднёвага боку сядзібы старога фальварка знаходзіцца развораны магільнік, захоўваецца яшчэ 8 курганоў з сапсутымі насыпамі. На поўдні ад сяла Судзілавічы, з правага боку на Петрыкі, ляжыць магільнік, у якім захавалася 12 абвораных курганоў. На левым беразе ракі Вярхіты, на дарозе з вёскі Шэкі на груду азёр захаваліся рэшткі трох магільнікаў. Першы з іх пачынаецца ад Шэкаў і канчаецца на беразе возера. Тут засталася ўсяго 16 развораных курганоў. Другі, таксама развораны, магільнік у складзе 7 курганоў, ужо зруйнаваных, ляжыць на скрыжаванні Шэкаўскай і Ступакоўскай дарог. Трэці магільнік з 12 курганоў размяшчаецца на заходнім беразе возера пад зараснікам маладога сасняку. З гэтай прычыны тут некаторыя курганы захаваліся і маюць купалавідны выгляд да 1 м вышыні. На правым беразе ракі Вярхіты пакуль што выяўлена 6 магільнікаў. Першы з іх у складзе 7 парушаных курганаў займае невялікую плошчу на паўночным беразе Ступакоўскага возера на ворным полі. Другі магільнік, з 30 курганоў досыць добрай захаванасці, ляжыць па дарозе з вёскі Азёры ў Добрына, на правы бок ракі Лютына, у лесе. Трэці магільнік з 28 курганоў гэткай жа захаванасці ляжыць на адлегласці 0,5 км на захад ад другога магільніка, па дарозе на Горбава, у сасновым лесе. Чацвёрты магільнік з 19 курганоў размешчаны на адлегласці ў 1 км на паўночны захад ад трэцяга, па той жа дарозе, у глухім бару. Пяты магільнік з 7 курганаў размяшчаецца па той жа дарозе супраць вёскі Добрына, на захад ад яе. Шосты магільнік пад назвай «Змяінкі» ляжыць па дарозе на адлегласці 0,5 км ад пятага і мае ўсяго тры курганы падоўжанай формы... Найбольш тыповая па сваёй форме сярэдняя магіла, якая мае форму выцягнутай з захаду на ўсход грады ў 15 м даўжынёй і да 2 м шырынёй. Насып кургана з усіх бакоў абведзены раўчуком. Другія два курганы ўяўляюць з сябе насыпы крыху падоўжанай формы. Адзін з гэтых курганоў, які ляжыць на ўсходнім баку дарогі, раскапаны намі. Пясчаны насып яго ледзь выцягнуты з захаду на ўсход, і з усіх бакоў абведзены раўчуком. Вышыня кургана 1,75 м. Акружына па нізе — 40 м. На грунце вогнішча; вышэй яго ў насыпу попельныя праслойкі. У сподніх пластах насыпу мясцінамі трапляліся перапаленыя на вугаль чалавечыя косці і дробныя чарапкі глінянага ганчарнага посуду».

Запіскі аддзела гуманітарных навук БАН. Працы археалагічнай камісіі. Т. 2. Мн., 1930. С. 90–91.

Заняткі, рамёствы і побыт дняпроўскіх крывічоў

Галоўным заняткам дняпроўскіх, а гэта значыць і дубровенскіх, крывічоў была сельская гаспадарка. Яны сеялі ячмень, авёс, пшаніцу. Трымалі коней, кароў, авечак, свіней. Для свойскай жывёлы касілі траву, сушылі сена. Акрамя сельскай гаспадаркі займаліся паляваннем і рыбнай лоўляй, бортніцтвам, збіралі дары прыроды.

Пра ежу можна меркаваць толькі ў агульным плане. З зерня рабілася мука і крупы, з чаго потым рыхтаваліся разнастайныя стравы. Асноўнымі напоямі былі хлебны квас і сокі дрэў, мядовыя настоі. Вядома ім было і хмяльное пітво.

Жылі ў драўляных пабудовах, якія рабілі з дрэва. Для ўцяплення паміж ачэсанымі і добра падагнанымі адзін да аднаго бярвеннямі закладвалі мох, а потым замазвалі яго тынкоўкай. Жытлы мелі дзверы і вокны, замест шкла выкарыстоўвалі мачавыя пухіры валоў. Знойдзеныя пры раскопках гарадзішчаў цвікі, разнастайныя бытавыя жалезныя вырабы (сякеры, долаты, шылы і г. д.) указваюць на тое, што тагачасныя жыхары верхняга Падняпроўя былі добра знаёмы з плотніцкай, сталярнай і асабліва з кавальскай справамі. Дужкі ад вёдзер і прыстасаванні для выразання пазоў у драўляным посудзе сведчаць аб добрым веданні і валоданні імі бандарнай справай.

Вядома было тутэйшым жыхарам пілаванне драўніны ўпоперак. Акрамя грабянёў з ласінай косці яны выраблялі іншыя падзелкі: ручкі для нажоў, пруткі для пляцення лапцей, кручкі для віцця вяровак.

У калекцыі Смаленскага абласнога гістарычнага музея захоўваецца шмат вырабаў з металаў, якія ўжываліся не толькі ў дамашнім абыходзе, але і як прылады працы, паляванння, рыбалоўства.

Пры раскопках знойдзены таксама вырабы са шкла і гліны.

У якасці хатніх промыслаў шырока былі развіты прадзенне і ткацтва. Адметнымі былі адзенне і ўпрыгажэнні.

Вызначаліся сваёй адметнасцю ў падняпроўскіх крывічоў і самі паселішчы. Напачатку яны былі звычайнымі, а з моманту расслаення грамадства сярод іх пачалі вылучацца пасяленні ваенна-радавой знаці — так званыя ўмацаваныя гарадзішчы. Гэтыя змены нанеслі адбітак і на пахавальныя абрады тагачасных жыхароў крывіцкага Падняпроўя. На змену доўгім курганам («стлпам на путех») прыйшлі радавыя усыпальніцы. Яны і сталі помнікамі распаду рода і фарміравання класавага грамадства.

А. Ярохін.

ДУБРОВЕНШЧЫНА Ў СКЛАДЗЕ КІЕЎСКАЙ РУСІ І СМАЛЕНСКАГА КНЯСТВА

У папярэдніх артыкулах аб падзеях на Дубровеншчыне было расказана ў асноўным на падставе матэрыялаў археалагічных даследаванняў. А што пра гэта кажуць пісьмовыя крыніцы? Калі і пры якіх абставінах Дубровеншчына ўваходзіла ў склад княстваў, другіх дзяржаўных утварэнняў, якім быў яе гістарычны лёс?

Старажытныя летапісы, у якіх адлюстраваны гістарычныя падзеі нашай бацькаўшчыны бяруць пачатак недзе з сярэдзіны IX ст. З гэтага часу пачынае фактычна праясняцца перад намі гіс-

торыя ўтварэння Айчыны, а з ёй разам і гістарычнае жыццё Дубровеншчыны.

Савецкая і сучасная беларуская гістарыяграфія мала ўвагі ўдзяліла распрацоўцы пытанняў уплыву на дзяржаўнаўтваральныя працэсы беларускіх зямель з боку Смаленскага княства. А між тым па дадзеных вядомых даследчыкаў А. Н. Насонава, А. В. Аляксеева, маладых беларускіх навукоўцаў В. Ляўко, А. Мяцельскага вынікае, што значная частка, больш за 2/3, сучаснай тэрыторыі Дубровеншчыны на адрэзку з IX да канца XIV ст. знаходзілася пад уплывам Смаленска. Таму важную ролю ў высвятленні лёсу Дубровеншчыны, яе палітычнай гісторыі набывае ўразуменне гісторыі Смаленскага краю.

Ранні перыяд палітычнай гісторыі Смаленскай зямлі, па вызначэнні вядомага спецыяліста па гэтаму пытанню А. В. Аляксеева названы «Смаленская зямля пры «старэйшых» і пры Алегу і Ігару». Першы ўспамін аб насельніцтве ў басейне Барысфена (р. Днепр) належыць Герадоту (V ст. да н. э.). Ён сцвярджае, што ў вярхоўях Дняпра, вышэй яго прытока р. Беразіна жывуць неўры. Герадот указвае на адну цікавую акалічнасць у тым месцы, дзе ён расказвае аб тым, што неўры з'яўляюцца чараўнікамі і могуць часова ператварацца ў ваўкоў. Гэта легенда дажыла да летапіснага перыяду. Летапісец у «Слове аб палку Ігаравым» скарыстаў яе ў адносінах да князя Усяслава, сцвярджаючы, што той у 1068 г. ператварыўшыся ў ваўка ўцёк з поўдня да сябе на поўнач. Выходзіць, што ў XI ст. яшчэ існавала ў народзе легенда аб здольнасцях жыхароў верхняга Падзвіння і Падняпроўя (крывічоў) ператварацца ў ваўкоў. Тым самым крывічы надзелены такімі ж здольнасцямі, што і герадотаўскія неўры. Дарэчы, у Дубровенскім раёне ёсць вёска пад назвай Ваўкалакава, старажылы якой памятаюць падобныя легенды. Пазней неўры пад уздзеяннем узаемнй асіміляцыі балтскага і славянскага насельніцтва праз некалькі стагоддзяў утварылі тую этнічную ветку славянства, якую летапісцы назвалі крывічамі. Крывічы, як славянскае племя гістарычнага перыяду, з'яўляюцца толькі часткай таго шматлікага народа, які Герадот назваў неўрамі. Гэты народ пазней распаўся на некалькі самастойных племянных утварэнняў: смаленскіх крывічоў, наўгародскіх славян, палачан і растова-суздальцаў і г. д.

Пацвярджэннем славяна-балтскага скандынаўскага паходжання дубровенцаў з'яўляецца наяўнасць у Дубровенскім раёне вёскі Лапыроўшчына, упершыню зафіксаванай у пісьмовых крыніцах у 1670 г. Энцыклапедычны слоўнік Браккгаўза Ф. А. і Эфрона І. А. дае наступнае тлумачэнне карэннага слова «лапыры»: «Лопыри, лапландцы — народ финского племени, живущий в северных округах Швеции, Норвегии, Финляндии и в Кольском уезде Архангельской губернии... Судя по некоторым данным начальной русской летописи и хорографическим названиям, есть основание полагать, что Л. распространились на Юг. Первоначально лопыри жили по образу дикарей каменного века, весьма вероятно, что не знавшие металлов, добывавшие себе пропитание охотою и пользовавшиеся стрелами с каменными и костяными наконечниками, были именно лопыри. Л. — народ смирный, робкий, честный, веселый, гостеприимный, кроткий в семейной жизни, сострадательный к бедным. Л. усвоили себе, однако, и некоторые менее привлекательные качества — отсутствие энергии, леность, упрямство, подозрительность, неопрятность, страсть к вину, обман в торговле». З узмацненнем распаду радавых адносін

і прырашчэннем багацця ў мясцовай знаці ўсё больш мацнелі іх сепаратысцкія тэндэнцыі. Рост сепаратызму ўскраін супаў з умяшаннем варагаў, што ў выніку прывяло да падпарадкавання паўночных славян варагам, якія «насилия деяху Словенам и Кривичем» і абклалі іх данінай. Невядома, колькі часу яны знаходзіліся пад варожым ігам. З дапамогай плямён меры і чудзі варагі былі разбіты і выгнаны, а землі паўночных славян канчаткова падзяляюцца на тры самастойныя воласці: Крывіцкую, Наўгародскую і Полацкую. Пасля распаду Славіі Смаленск не здолеў аб'яднаць паўночных севяран і ўтрымаць вядучую ролю. Аслаблены ў міжусобнай барацьбе ў VIII і IX стагоддзях, Смаленск у пачатковы гістарычны перыяд адступае на поўначы на другі план і ўступае вядучую ролю Ноўгараду.

Падзелу на княствы папярэднічала барацьба Смаленска з Ноўгарадам і Полацкам, яскрава апісаная ў Наўгародскім летапісу: «и всташа сами ся воевать, и бысть меж ими дать велика и усобица, и всташа град на град». Каб пазбегнуць кровапраліцця, было вырашана зацікавіць князёў з боку і прасіць варагаў схіліць трох братоў прыняць уладу. Прыняўшы добраахвотна ўручаную вярхоўную ўладу ад славян, браты падзялілі яе. Рурык атрымаў княства Наўгародскае і размясціў свой трон на Ладазе, ніжэй Ноўгарада Вялікага, Сінеус сеў у Растове на Белым Возеры, а Трувар на княстве Пскоўскім, у горадзе Ізборску. Паводле летапісу гэта прыпадае на 862 г. У Полацку хутка з'явіўся Рагвалод. Не ўпамінаецца толькі аб Смаленску, аб закліканні князя туды. Гэта замоўчанне аб Смаленску можна растлумачыць тым, што там засталася старая княжацкая ўлада, што не з'яўлялася навіной і таму не заслугоўвала ўвагі летапісца.

Калі два браты Рурыка памерлі без нашчадкаў, то яму дасталіся іх княствы. Смаляне не заклікалі да сябе варагаў. Смаленск падчас княжання Рурыка быў самастойным, незалежным, буйным горадам усходніх славян.

Адначасова з прыходам Рурыка на княжанне некаторыя з варажскіх выхадцаў з яго дазволу рынуліся на поўдзень па вялікаму воднаму Дняпроўскаму шляху і ўтварылі вакол добра населенага і ўмацаванага ў той час Кіева новае варага-рускае ўладанне, па летапісах звязанае з імёнамі Кія, Аскольда і Дзіра. Але гэта ўладанне, як заўважыў рускі гісторык С. М. Салаўёў, не магло мець належнай моцы, будучы заснаваным шайкай прышлых людзей, можа быць храбрых і добра ўзброеных, але не меўшых мэты заснаваць належны парадак сярод плямёнаў, асеўшых па вялікаму воднаму шляху.

Як сведчыць славуты смаленскі гісторык-даследчык П. Нікіцін са спасылкай на зводныы летапіс Ляйбовіча і Усцюжкі, у 863 г. Аскольд і Дзір, плыўшы з Ноўгарада да Дняпра і далей у Візантыю падступілі да Смаленску, але павінны былі яго пакінуць, не адважыліся авалодаць ім: «...пойдоста из Новгорода (...) по Днепру вниз мимо Смоленска и не явистася Смоленску, зане град велик и мног людьми». Яны плылі ўніз па Дняпры праз тэрыторыю сучаснай Дубровеншчыны да Кіева. У той час, як сцвярджае Цвярскі летапіс пад 865 г., Аскольд і Дзір, падплыўшы да Кіеву, «...узраста на горе градок мал». Кіеў здаўся ім невялікім горадам у параўнанні са Смаленскам і быў узяты. Усталяваўшыся ў Кіеве, яны на 200 чаўнах хадзілі ўніз па Дняпры «на Греки». У 867 г., будучы ўжо кіеўскімі ўладальнікамі, Аскольд і Дзір ажыццявілі паход у землі палачан і далучылі іх да сябе. У Ніканаўскім летапісу аб гэтым

гаворыцца: «Воева Аскольд и Дир палочан и многа зла створиша». Напэўна, разам з Полацкай зямлёй да Кіева былі далучаны землі дрыгавічоў, бо яны ляжалі на шляху ад Кіева на Полацк.

У 882 г. Алег набірае вялізнае войска з наўгародскіх славян, ізборскіх і полацкіх крывічоў, варагаў залежных плямён чудзі і меры і выступае на поўдзень. Імкнучыся таксама прылучыць смаленскіх крывічоў, Алег прыблізіўся да Смаленску. Смаленскія купцы ў той час ужо вялі значны гандаль і па выказваннях візантыйскіх летапісцаў дасягалі на судах Грэцыі. Гэта адбывалася пасля крыгалому на ракách, пасля чаго з-пад Ноўгарада і Смаленска спускаліся флатыліі даўбежных чоўнаў, каб потым, сабраўшыся каля прыстаней Кіева, рухацца з тавамі да рынкаў Візантыі. Смаляне не прызнавалі пастаўленых над імі намеснікаў Рурыка, не вельмі хацелі падпарадкоўвацца і Алегу. Аднак старэйшыны Смаленска выйшлі насустрач і здаліся без супраціўлення, чаму садзейнічалі аднапляменнікі, якія сабраліся пад сцягамі Алега.

У Архангельскім летапісу за 882 г. аб гэтым сказана: «И приде к Смоленску и кривичи и стал выше города и шатры паставиша многа разноличны цветы. Уведавше же Смольяне и изыдоша старейшины их к шатрам и спросиша единого человека: «Кто сей приде, царь ли, или князь в великой славе». И изведе из шатра Олег имый (маючы) на руках у себя Игоря и рече Смольянам: «сей есть Игорь князь Рюрикович Русский» и нарекоша его Смольяне государем. И вдася весь град за Игоря и прия град и посады в нем муж свои». З-пад Смаленску пусціўся Алег з войскам уніз па Дняпры на ладдзях да севяран, каб узяць старажытны горад Любіч. Здзіўленыя продкі сённяшніх дубровенцаў маглі назіраць за рухам гэтай флатыліі. Не выключана, што некаторыя з іх маглі стаць і ўдзельнікамі таго плавання, бо, як расказваюць летапісы, пасля Смаленску да войска Алега далучыліся шматлікія смаленскія крывічы.

Спачатку штурмам быў узят Любеч, горад севяран, а потым Алег авалодаў і Кіевам. Аскольд і Дзір былі забіты. Зрабіўшы Кіеў сваёй сталіцай, Алег пачаў канцэнтраваць вакол яго ўсе ўсходнеславянскія племянныя «княжанні». У ліку падданых Кіеўскаму князю часоў Алега Іпацьеўскі летапіс называе крывічоў. Пазней да іх далучыліся радзімічы, севяране, потым дрыгавічы (не без прымусу), што праяўлялася ў плаце даніны Кіўскім князям, удзеле ўсіх славянскіх княстваў у ваенных паходах Алега. Але было б памылковым лічыць, што тэрыторыя Старажытнарускай дзяржавы ўтварылася з моманту з'яўлення ў Кіеве Алега, а потым Ігара. Яна ўзнікла ў выніку працяглага ўнутранага працэсу, які пачаўся задоўга да гэтай падзеі і закончыцца на працягу многіх стагоддзяў пасля яго. Безумоўна, вядучым матывам аб'яднання ўсходніх славян з'яўляліся, па-першае, узросшыя эканамічныя сувязі паміж падняпроўскімі плямёнамі (княжаннямі), а па-другое, імкненне скінуць іга суседніх дзяржаў і засцерагчыся ад падобных пагроз у будучым. Істотнай прычынай трэба лічыць таксама імкненне наўгародскай і крывіцка-смаленскай знаці захапіць у свае рукі ўсе выгоды ад гандлю з Візантыяй.

Менавіта з гэтай мэтай у 907 г. смаленскія крывічы ўдзельнічалі ў чатырохгадовым паходзе Алега на Візантыю, аб чым у Лаўрэнцьеўскім летапісу захаваўся наступны запіс: «Иде Олег на греки... поя (узяў) же множество варяг и славен и чудь и кривичи...». Сабраўшы звыш 80 000 ваяроў, ён распачаў паход «...на Греки на ко-

нех и кораблях и бе число кораблей 2000». Алег асадзіў Царгорад і прынудзіў імператара прыняць яго ўмовы міру. Заключаны дагавор выкрывае мэты паходу. Першае, чаго дамагаліся Алег і яго дружына, — багацця, вось чаму запатрабаваў на кожнага воіна па 12 грыўнаў (да 6 фунтаў серабра). Астатнія пункты дагавора накіраваны на забеспячэнне ільготных умоў гандлю славянскаму купецтву. Сярод рускіх гарадоў, атрымаўшых ільготы па дагавору з Візантыяй, упамінаецца і Смаленск.

У 912 г. Алег ездзіў у Ноўгарад і Ладагу, а па дарозе назад у Кіеў зазірнуў у Смаленск. Пасля смерці Алега Ігар два разы у 941 і 944 гг. хадзіў... «на Греки на «лодьях и на конех». І, наогул, усе паходы старажытнарускіх князёў на Царгорад учыняліся на ладдзях і чоўнах па Дняпры і Чорным моры. Пазней назва «Варяжский путь» у летапісах утрымліваецца толькі адносна паўночнай часткі шляху «из варяг в Греки» і асноўным цэнтрам яго з'яўляецца горад Смаленск, а шлях па сярэдняму і паўднёваму Дняпру атрымаў назву «греческого пути».

Пасля смерці Ігара Смаленскам валодала княгіня Вольга, якая ў 947 г. наведала яго і аблегчыла яго жыхарам выплату даніны. Гэта была спроба прывабіць паўночныя княствы, і асабліва Смаленск і Ноўгарад, да Кіеўскага цэнтра, бо асабістыя інтарэсы іх прыйшлі ў супярэчнасць з выгодамі кіеўскай знаці і «валацужнай» дружыны кіеўскіх князёў. Сепаратысцкія памкненні на поўначы пачалі праяўляцца ў адмове ад выплаты дані Кіеву і ў адасабленні мясцовай княжацкай улады. Паўночна-славянскія купцы павінны былі плаціць вялікія пошліны, але абароны з боку Кіева яны не атрымоўвалі. Кіеўская ўлада Алега і Ігара не клапацілася аб забеспячэнні інтарэсаў Смаленска і Ноўгарада, а ўсе выгоды гандлю з Візантыяй забірала сабе і раздавала паўднёвым купцам.

Ішоў час. Кіеўскім князем стаў Яраполк. Ён хадзіў на Смаленск. Праз два гады князь Уладзімір сабраў вялікае войска і пайшоў на поўдзень, разбіў Яраполка і сам сеў у Кіеве на вялікае княжанне (980—1015 гг.). Пры Уладзіміры Кіеўская Русь значна пашырыла свае граніцы, Кіеў зноў стаў дыктаваць умовы Візантыі. Насаджаючы хрысціянства ў Кіеўскай Русі Уладзімір паслаў намеснікамі ў розныя гарады і землі сваіх сыноў, двух з іх — старэйшага Ізяслава і прыёмнага Святаполка (сына Яраполка) — ён назначыў адпаведна ў Полацкую зямлю і ў Тураўскае княства.

Каля 990 г. Уладзімір ездзіў у Смаленск і Ноўгарад, дзе сам назіраў за хрышчэннем народа. Не гледзячы на прынятыя меры, дасягнуць адзінства ў імперыі яму не ўдалося. Пасля смерці Уладзіміра Святаполк распачаў міжусобную крывавую барацьбу са сваімі братамі. Але ў 1019 г. Яраслаў Мудры (1019—1054), Наўгародскі князь, сагнаў з Кіеўскага стала Святаполка і сам заняў яго месца.

Каб не дапусціць паўтору міжусобіц пасля сваёй смерці, Яраслаў яшчэ пры жыцці падзяліў рускія землі паміж сынамі. У падзеле Яраслава ёсць Полацкае, Смаленскае і Наўгародскае княствы. Смаленск дастаўся чацвёртаму сыну Яраслава Вячаславу (памёр у 1057 г.). Так узнікла самастойнае Смаленскае княства, а Смаленск стаў яго сталіцай.

У другой палове XI ст. Старажытнаруская дзяржава пачала распадацца на асобныя княствы і феадальныя рэспублікі. Багацці Смаленскай зямлі прыцягвалі ўвагу паўднёвых князёў. За валоданне Смаленскім княствам у канцы XI ст. праходзілі жорсткія феадальныя войны паміж князямі, і нарэшце ў 1097 г. ім авалодаў Уладзімір

Манамах і яго род. Безумоўна, многія міжусобныя войны таго часу і выкліканыя імі паходы закраналі тэрыторыю Дубровеншчыны і пражываўшых на ёй жыхароў.

Адной з першых на Беларусі стала адасабляцца Полацкая зямля. Пасля смерці князя Ізяслава Уладзіміравіча (1001 г.) Полацк стаў спадчынным уладаннем яго нашчадкаў. Феадалы Полацкай зямлі імкнуліся пашырыць падуладную ім тэрыторыю за кошт захопу суседніх Наўгародскай і Смаленскай зямель. Асаблівае значэнне для іх па-ранейшаму мелі шляхі зносін, па якіх ішоў гандаль паміж Кіевам і Ноўгарадам, Скандынавіяй і Візантыяй. У сярэдзіне і другой палове XV ст. ў Полацкай зямлі княжыў сын Брачыслава Усяслаў. Пасля бітвы на р. Нямігa кіеўскія князі павялі з Усяславам перагаворы аб міры. Ізяслаў Яраслававіч заманіў Усяслава ў свой лагер каля Оршы і вераломна захапіў яго ў палон, затым адправіў у Кіеў і пасадзіў у «поруб» (турму). У гісторыі ўзаемаадносін Полацкага і Смаленскага княстваў да сённяшняга дня застаецца нявырашаным пытанне аб тэрытарыяльнай прыналежнасці Оршы. З сярэдзіны нашага стагоддзя лёс Оршы пачынаюць звязваць з Полацкай зямлёй.

Пад уладай смаленскіх князёў у XII—XIII ст. знаходзіліся Крычаў, Прапойск, Мсціслаў, размешчаныя на левабярэжжы Дняпра. У другой чвэрці XII ст. з Полацкага княства ў якасці самастойных выдзеліліся Ізяслаўскае княства (1128 г.), у сярэдзіне XII ст. — Стрэжаўскае, у 1162 г. — Гарадзіцкае, у 1165 г. — Віцебскае, у 1180 г. — Лагойскае. У 60—70-я гг. XII ст. полацкі і віцебскі князі часова трапляюць у залежнасць ад больш моцнага Смаленскага княства, якое да гэтага часу палітычна адасобілася ад Кіева і імкнулася пашырыць свае ўладанні.

Заснавальнікам Смаленскай княжацкай дынастыі трэба лічыць унука Манамаха князя Расціслава Мсціслававіча (1125—1160). Яго пераемнікам быў яго сын Раман (1160—1180). Пры ім Смаленск не толькі адасабляецца ад Кіева, але і становіцца цэнтрам Вялікага княства, аб'яднаўшага шэраг удзелаў. У XIII ст. ў Вялікім княстве было 17 удзельных княстваў. Падчас вайны Полацкага княства з крыжаносцамі палачане і віцебцы просяць дапамогі ад Смаленска. Дапамога была аказана, у выніку чаго захопнікі былі адкінуты, а полацкія землі вызвалены.

З 1222 г. Полацк і Віцебск увахо-дзяць у склад Смаленскага княства. У 1238—1240 гг. татары рынуліся на паўднёвыя рускія княствы і паваявалі іх. Смаленск жа пазбегнуў татарскіх пагромаў. Набегі паўтарыліся ў 1333 і 1339 гг., але Смаленск выстаяў. Смаленскія князі не ездзілі да хана і не плацілі яму даніну. У 1380 г. Смаленскія палкі прымаюць удзел у рашаючай бітве з татарамі — Кулікоўскай, дзе вызначыўся смаленскі князь Іван. Трэба думаць, што ў той бітве прынялі ўдзел і дубровенцы.

У канцы XIV ст. Смаленск апынуўся на мяжы ўплываў з боку Масквы і Вялікага княства Літоўскага, што прадвызначыла яго далейшы лёс.

З сярэдзіны XIV ст. значна паскорыўся працэс драблення Смаленскага княства на ўдзелы. Пісьмовыя крыніцы вельмі сціпла сведчаць пра падзеі, якія адбываліся на Смаленшчыне, і таму цяжка сказаць, калі Орша і Дуброўна апынуліся ў складзе Вялікага княства Літоўскага. Але ў складзе новай дзяржавы пачалося пераўтварэнне Оршы і Дуброўны з невялікіх крэпасцей у буйныя гарады на яго ўсходніх межах. Аднак і тады Смаленск не жадаў змірыцца са стратаю Оршы і Дуброўны, якія былі своеасаблівым ключом да яго. У 1386 г. Святаслаў Іванавіч зрабіў няўдалую спробу вярнуць іх Смаленскаму княству.

У 1395 г. Вялікі князь Літоўскі Вітаўт узяў Смаленск. Цвярскі летапіс паведамляе аб гэтым: «...Витовт много богатства взял... и много в плен увел и казнил без милости... Се зло учинилось сентября 28». У пачатку 1401 г. князь Юрый Святаслававіч адваяваў Смаленск, але пасля некалькіх подступаў у 1401—1404 гг. Вітаўт узяў Смаленск 24 чэрвеня 1404 г. З гэтага часу Смаленскае княства было ператворана ў правінцыю Вялікага княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага.

Падрыхтаваў да друку М. Ляшчынскі

Літаратура

1. Алексеев Л. В. Полоцкая земля в IX—XIII в.в. (очерки истории северной Белоруссии). М., 1966.

2. Алексеев Л. В. Смоленская земля в IX—XIII в.в. (Очерки истории Смоленщины и Восточной Белоруссии). М., 1980.

3. Андреев Н. В., Маковский Д. Н. Смоленский край в памятниках и источниках. Ч. 1. Смоленск, 1949.

4. Голубовский П. В. История Смоленской земли до начала XV столетия. Киев, 1895.

5. Маковский Д. П. Смоленское княжество. Смоленск, 1948.

6. Маковский Д. П., Орлов В. С. Смоленск с древних времен до XX века. Смоленск, 1948.

7. Насонов А. Н. «Русская земля» и образование территории древнерусского государства. М., 1951.

8. Никитин П. Очерк истории г. Смоленска. Смоленск, 1845.

9. Писарев С. П. Памятная книга г. Смоленска (Историко-современный очерк, указатель и путеводитель). Смоленск, 1896.

10. Смоленский край. Смоленск, 1993, № 7—8.

11. Гістарычна-археалагічны зборнік. Мінск, № 6. (Мяцельскі А. А. Орша ў XI—XIII ст.ст.: Паміж Полацкам і Смаленскам).

За векам век

Самым магутным і значным княствам з усіх, якія існавалі на тэрыторыі Беларусі ў X—XIII ст., з'яўлялася Полацкая зямля, гістарычным ядром якой было племянное княжанне крывічоў-палачанаў больш ранніх часоў. Менавіта да ўзнікнення Полацкага, Тураўскага, а пазней Гарадзенскага, Новагародскага, Смаленскага і іншых княстваў адносяцца вытокі беларускай дзяржаўнасці. Створаная ў гэты час матэрыяльная і духоўная культура стала падмуркам дзяржаваўтваральных працэсаў на беларускіх землях.

Пасля распаду Кіеўскай Русі Кіеў і Ноўгарад пастаянна сапернічалі паміж сабой за аб'яднанне ўсходнеславянскіх зямель, пры гэтым Полацку надавалася важнае значэнне. Напачатку полацкая знаць і мясцовыя князі дзейнічалі, абапіраючыся на Кіеўскага князя. З апошняй трэці X ст. «трымаў Полацкую зямлю і правіў ёю» незалежны ні ад Кіева, ні ад Ноўгарада мясцовы князь Рагвалод.

У 980 годзе Уладзіміру Святаслававічу, які быў тады наўгародскім князем і змагаўся са сваім братам Ярапалкам за кіеўскі стол, удалося захапіць Полацк. Рагвалод і два яго сыны былі забіты, а яго дачка Рагнеда прымусова стала жонкай Уладзіміра. Пазней Рагнеда зрабіла няўдалы замах на жыццё Уладзіміра і была разам з сынам Ізяславам выдалена з Кіева ў Полацкую зямлю.

Уладзімір Святаслававіч вымушаны быў узнавіць бацькаўшчыну Рагнеды, аддаўшы ёй яе «отчину» — Полацкую зямлю. Сацыяльнай сілай, якая выражала мясцовыя палітычныя тэндэнцыі, з'яўлялася полацкае баярства. Адсюль вынікае, што ўступка была зроблена Уладзімірам гэтай рэальнай сіле ў Полацкім княстве.

Ізяслаў Уладзіміравіч з Рагнедай

атрымалі або пабудавалі Ізяслаўль (сучаснае Заслаўе). Затым Ізяслаў, верагодна, быў запрошаны палачанамі княжыць у Полацку. Супраць гэтага не выступаў Уладзімір, бо прыкладна тады, пасля хрышчэння Русі, кіеўскі князь, праводзячы адміністрацыйную рэформу, накіроўваў другіх сваіх сыноў у буйныя гарады ў якасці намеснікаў.

Знаходжанне Полацка ў складзе старажытнарускай дзяржавы было непрацяглым і нетрывалым. У адпаведнасці з уяўленнямі скандынаваў (варагаў) уся Кіеўская Русь у XI ст. падзялялася на тры часткі на чале з Ноўгарадам, Полацкам і Кіевам. Гэтыя гарады спаборнічалі нават у галіне манументальнага дойлідства.

Пасля 1036 года ўладу ў Кіеўскай Русі захоўвалі толькі дзве княскія дынастыі: сын Уладзіміра — Яраслаў Мудры — у Кіеве і праўнук Рагвалода — Брачыслаў Ізяслававіч — у Полацку. У той час, калі ўсе іншыя землі на тэрыторыі старажытнарускай дзяржавы пераходзілі паводле старшынства да нашчадкаў Яраслава Мудрага, Полацк устойліва знаходзіўся ў руках прадстаўнікоў мясцовага княскага роду.

Добра вядомы ў гісторыі Беларусі князь Усяслаў Брачыслававіч, які княжыў у Полацку з 1044 да 1101 года. Пры ім Полацкае княства дасягнула найбольшай магутнасці. Пасля смерці Усяслава яно было падзелена паміж шасцю яго сынамі.

У 1116 г. Уладзімір Манамах моцна спустошыў Мінскае ўдзельнае княства, дзе княжыў Глеб Усяслававіч, забраў у яго Копысь і Оршу з навакольнымі вёскамі і далучыў іх да Смаленскай зямлі. З гэтага часу і на многія стагоддзі Дубровеншчына трапляе ў сферу ўплыву Смаленскага княства і на яе гісторыі моцна адаб'юцца многія падзеі, што будуць мець месца на Смаленшчыне.

1101 г.

Спроба Уладзіміра Манамаха стварыць самастойнае ад поўдня княства, а таксама аддзяленне Смаленскай царквы ад Пераяслаўскай епіскапіі. Зроблена гэта было па патрабаванню смалян.

1103 г.

Удзел смалян у паходзе на полаўцаў.

1104 г.

Няўдалы паход смалян на Мінск.

1107 г.

Паход рускіх, у тым ліку і смалян, з Яраполкам на полаўцаў з мэтай ачысціць гандлёвы шлях у Візантыю.

1116 г.

Паход Уладзіміра Манамаха з сынамі і з смаленскім князем Вячаславам на Мінск і вяртанне ў склад Смаленскага княства гарадоў Оршы, Копысі і інш., а таксама Дубровеншчыны.

«Найперш трэба адзначыць, — піша гісторык М. Ермаловіч, — што Смаленская зямля ў гэты час дасягнула найбольшых сваіх памераў» (Ермаловіч М. Старажытная Беларусь. Мн., 1990. С. 203). Паводле Устаўной граматы Смаленскага князя Расціслава 1136 года, усходнія межы Смаленшчыны даходзілі да сярэдняга цячэння ракі Масква, а на захадзе яны ўключалі Оршу, Копысь і частку Дубровеншчыны.

1127 г.

Удзел смалян у паходзе на Полацк, які перажываў голад і мор людзей з-за вялікага неўраджаю.

1133 г.

Смаленск спыняе сваю залежнасць ад Кіева, якая выражалася ў выплаце даніны.

1141 г.

Першая вайна Смаленскага княства з Чарнігаўскім.

1146 г.
Пачатак новай вайны.

1147 г.
Вайна Расціслава і Ізяслава супраць Юрыя Далгарукага і Ольгавічаў.
Другое нападзенне на Смаленскую зямлю полаўцаў.

1158 г.
Пераход Ноўгарада пад уплыў Смаленска. Страта там уплыву Юрыя Далгарукага.

1160 г.
Расціслаў займае Кіеўскі стол. Падначальваюцца яму і чарнігаўскія князі. Яшчэ праз год Смаленск аднаўляе свой уплыў у Ноўгарадзе.

1161—1162 гг.
Паход смалян з князем Раманам на Чарнігаўшчыну да крэпасці Усціж (каля Бранска) і барацьба з Растова-Суздалем за ўплыў у Ноўгарадзе.

1165 г.
Пачатак вайны смалян з наўгародцамі, у якой удзельнічалі і палачане.

1178 г.
Смаленск абараняе Полацк ад наўгародцаў.

1180 г.
Вайна чарнігаўскіх князёў супраць смаленскіх Расціславічаў за Кіеў, у якую было ўцягнута і Друцкае княства.

1185 г.
Здрада палачан Смаленску, пераход іх на бок чарнігаўскіх князёў. Паход смалян на Полацк.

1186 г.
Паўстанне баяр у Смаленску, падтрымка іх Полацкам. Новае падначаленне Полацка Смаленску.

1195 г.
Напад чарнігаўскіх князёў на Віцебск і Смаленскую зямлю.

1196 г.
Паход смалян на Чарнігаўшчыну.

1207 г.
Паход полацкіх і смаленскіх князёў на дапамогу хівам і літоўцам супраць крыжакоў.

1214 г.
Паход смалян на Кіеў. Выгнанне адтуль чарнігаўскіх князёў. У Кіеве стаў княжыць Мсціслаў Смаленскі.

1216 г.
Разгром смаленскім князем Мсціславам Давыдавічам літоўскіх дружын у Полацкім княстве.

1226 г.
Напад літоўцаў на Смаленск, Тарапец і іншыя гарады.

1239 г.
Напад на Смаленск ліцвінаў, паход на Літву Яраслава.

1240 г.
Перамога войск Наўгародскага князя Аляксандра Яраслявіча (Неўскага) над нямецкімі крыжакамі на Чудскім возеры; удзел у гэтай бітве полацкіх дружын.
Перамога войск Наўгародскага князя Аляксандра Яраслявіча (Неўскага) над шведскімі войскамі на рацэ Нява; удзел у гэтай бітве полацкіх воінаў.

1258—1259 гг.
Набегі татараў на землі Беларусі і Літвы.

1274—1275 гг.
Набегі татараў на землі Беларусі і Літвы.

1287 г.
Набегі татараў на землі Беларусі і Літвы.

1318 г.
Фіксаванне ў летапісах тэрміна «Белая Русь».
У першыню Белай Руссю названа тэрыторыя Віцебшчыны.

1320 г.
Уваходжанне Віцебскага княства ў склад Вялікага княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага.

1325 г.
Напад на Полацкую зямлю татараў.

1333 г.
Напад татараў на Смаленск і міжусобная вайна паміж смаленскімі і бранскімі князямі.

1339 г.
Напад татараў на Смаленск.

1355 г.
Далучэнне да Вялікага княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага Бранска і ўсяго княства.

1366 г.
Напад войскаў ВКЛ на Смаленск.

1359 г.
Напад войскаў ВКЛ на Смаленск і захоп імі Мсціслаўля.

1368 г.
Першы паход Альгерда на Маскву.

1370 г.
Другі паход Альгерда на Маскву і ўдзел у ім смаленскага князя.

1372 г.
Апошні з вядомых паходаў Альгерда на Маскву.

1392 г.
Падпісанне ў Востраве пагаднення аб падзеле ўлады паміж польскім каралём Ягайлам (Уладзіславам I) і Вітаўтам.
Пачатак княжання ў ВКЛ Вітаўта. Княжыў да 1430 года.

1395 г.
Захоп Вітаўтам Смаленска.

1397 г.
Аблога смалянамі горада Орша.

1400 г.
Паўстанне смаленскіх гараджан. Паход Вітаўта на Смаленск.

1403 г.
Паход войскаў ВКЛ пад Смаленск.

1404 г.
Спроба смалян увайсці ў склад Маскоўскага княства.
Канчатковае пакарэнне Смаленска і ўключэнне яго ў склад Вялікага княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага.

1407 г.
Умацаванне Оршы і Дуброўны як прыгранічных гарадоў на ўсходняй мяжы Вялікага княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага.

1408 г.
Устанаўленне мяжы паміж ВКЛ і Маскоўскай дзяржавай. Прайшла па рэках Угра і Ака.

1514 г.
Аршанская бітва войскаў Вялікага княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага на чале з гетманам найвышэйшым Канстанцінам Астрожскім супраць войскаў Маскоўскага княства.

1534 г.
«Полки в глубокую осень выступили из Москвы с двумя главными воеводами, князьями Михайлом Горбатым и Никитою Оболенским, любимец Елены (правительница при малолетнем Иване IV-авы), Телепнев, желая славы мужества, вел передовой полк. От границ Смоленска запылали сёла и предместия городов литовских: Дубровны, Орши, Друцка, Борисова. Не встречая неприятеля в поле, и не занимаясь осадою крепостей, воеводы московские дошли до Молодечны...» (Карамзин Н. М. История государства Российского. Т. VIII, гл. I. СПб., 1842. С. 17).

1535 г.
«Князь Василий Шуйский, главный воевода, с Елениным любимцем, Телепневым, который вторично принял начальство над передовым отря-

дом... выжгли предместие Мстиславля, взяли острог, отправили пленников в Москву и шли беспрепятственно далее. ...Шуйский, предав огню все места вокруг Княжичей, Шклова, Копоса, Орши, Дубровны, отступил к Смоленску» (Карамзин Н. М. История Государства Российского. Т. VIII, гл. I. СПб., 1842. С. 19–20).

Падрыхтаваў да друку
А. Ярохін.

ДУБРОВЕНШЧЫНА Ў СКЛАДЗЕ ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА

Вялікае княства Літоўскае — ВКЛ, афіцыйная назва Вялікае княства Літоўскае, Рускае і Жамойцкае — феадальная дзяржава ва Усходняй Еўропе, якая займала тэрыторыю Беларусі і Літвы (у XIII–XVIII ст.), Жэмайціі (з 1450-х гадоў), частку «украінных» (ускраінных) зямель (Кіеўская, Чарнігаўская землі і Валынь, з 1360-х гадоў), частку вялікарасійскіх зямель (у XIV — пачатку XVI ст.).

Ядром дзяржавы пры яе ўтварэнні былі беларускія землі верхняга і сярэдняга Панямоння, так званая Чорная Русь, ці гістарычная Літва, і землі па верхнім цячэнні ракі Віліі са сталіцай у Навагродку.

Утварэнне ВКЛ з цэнтрам у Навагродку адносіцца да 1240-х гадоў, калі па запрашэнні мясцовых баяр тут стаў княжыць Міндоўг (сярэдзіна 1230-х гадоў — 1263).

Невядома дакладна, калі і якім чынам Дубровеншчына апынулася ў складзе Вялікага княства Літоўскага, якое ўтварылася на рэштках Кіеўскай Русі пасля мангольскага нашэсця. Можна толькі меркаваць, што ўваход Дубровеншчыны ў гэтую дзяржаву адбыўся не пазней другой паловы XIV ст. У канцы яго ўладу вялікага князя Вітаўта прызнавала ўжо ўсё Смаленскае княства.

Дзейнасць Вітаўта, які княжыў у ВКЛ з 1392 г. па 1430 г., адбілася на тэрыторыі Дубровеншчыны ў паданнях і геаграфічных назвах, якія жылі потым не адно стагоддзе. У інвентарах Дубровенскага маёнтка ў XVIII ст. згадваецца займішча над Вітавым Пограбам. Гэтая назва, напэўна, абавязана сваім паходжаннем нейкай легендзе, звязанай з асобай Вітаўта. Праўда, азначанае ўрочышча знаходзілася не на тэрыторыі сучаснага раёна, а крыху далей на ўсход, у парэччы Бярэзіны на Смаленшчыне. Але падобныя ж паданні маглі існаваць і ў іншых месцах.

З эпохай Вітаўта часта звязваюць і першае непасрэднае ўпамінанне Дуброўны. Сапраўды, у адной з кніг так званай Літоўскай метрыкі (дзяржаўнага архіва ВКЛ, які зараз знаходзіцца ў Расійскім дзяржаўным архіве старажытных актаў у Маскве), у рэестры паасобных дакументаў, якія пазней былі страчаны, згадваецца і грамата, датаваная 6900 годам ад стварэння свету (1392 ці 1393 гады ад Нараджэння Хрыстова). У ёй князь Дзмітрый Сямёнавіч запісвае маёнткі («двары») Зубрэвічы, Хімы, Быхава, Добасна і «зямлю пустую Дубровенскую» княгіні Зоф'і і яе дзецям[1].

Вельмі заманліва лічыць, што тая загадкавая «зямля Дубровенская» мае дачыненне да сучаснай Дуброўны. Але ёсць і важкія довады супраць. Увогуле, ужо датыроўка граматы ў рэестры яўна памылковая. Гэта вынікае з таго, што побач з годам ад сатварэння свету

ў ім прыводзіцца і так званы індыкт — парадкавы нумар года паводле 15-гадовага цыклічнага календара, пашыранага ў той час на Русі і ў Візантыі. Але сёмы індыкт, якім датавана грамата, не мог адпавядаць 6900 году, на які прыходзіўся 15 індыкт.

У свой час польскі гісторык Ю. Вольф у сваёй кнізе «Літоўска-рускія князі з пачатку XIV ст.» разабраўся з асобай загадкавага аўтара гэтай граматы і паказаў, што ім быў адзін з князёў Друцкіх — Дзмітрый Сямёнавіч Друцкі-Зубравіцкі па мянушцы «Сякіра», які нарадзіўся недзе ў канцы XIV ст., а ў крыніцах упамінаецца з 1425 г. па 1432 г. Такім чынам, грамата магла быць выдадзена ў адзін з гадоў сталага жыцця гэтага князя, які прыпадае на 7 індыкт (1429 г. ці 1444 г.).

У дакументах канца XV — пачатку XVI ст. неаднаразова выступае таксама воласць Дубровенскі шлях (Дубровенский путь), якая ўваходзіла ў Смаленскае ваяводства. Вось яна бясспрэчна мела дачыненне (прынамсі, часткова) да сучаснай Дубровеншчыны. У 1494 г. вялікі князь Аляксандр «пожаловал» сёлы Тугошчы і Залатавічы са складу гэтай воласці смаленскаму баярыну Сеньку Цераховічу[2]. Пад Тугошчамі трэба разумець Туговішчы, якія да сёння існуюць у Смаленскай вобласці ля самай мяжы Дубровенскага раёна. Размешчаныя непадалёку Залатавічы трэба лічыць першым населеным пунктам Дубровеншчыны, які непасрэдна згадваецца ў пісьмовых крыніцах.

З іншых паселішчаў у складзе Дубровенскага шляху ў 1495 г. ўпамінаюцца Хамінічы і Шышалова, у 1498 — Бабінічы, у 1509 — Звяровічы. Да сёння з іх засталося толькі апошняе сяло, якое таксама знаходзіцца на Смаленшчыне. Такім чынам, Дубровенскі шлях ахопліваў абшары на мяжы сучасных Беларусі і Расіі па абодвух берагах ракі Мярэі — прыкладна там, дзе раней знаходзілася воласць Мярацічы.

Вельмі цікавае пытанне звязана з назвай воласці. Дарэчы, слова «путь» у тагачасных крыніцах даволі часта сустракаецца не ў сэнсе «дарога», а ў значэнні «воласць». А вось чаму «Дубровенскі»? Расійскі гісторык М. Любаўскі лічыў, што цэнтрам гэтай воласці была вёска Дубровенка (зараз ужо не існуючая) на захадзе Смаленшчыны. Такім чынам, і ў гэтым выпадку супадзенне з назвай Дуброўны магло быць выпадковым. Але не выключана, што воласць першапачаткова мела сваім цэнтрам Дуброўну, ад якой і атрымала назву.

Дуброўна ўжо бясспрэчна існавала на мяжы XV і XVI ст., хаця непасрэдна пачынае ўпамінацца крыху пазней. У адным з дакументаў 1538 г. прыгадваецца, што яшчэ пры вялікім князі Казіміры (памёр у 1492 г.) яна была пажалавана ва ўласнасць пану Юрыю Глябовічу, тагачаснаму смаленскаму намесніку. Але, здаецца, гэтае ўпамінанне не зусім дакладнае, бо ў іншым дакуменце гісторыя набыцця Ю. Глябовічам Дуброўны выкладзена крыху інакш. Недзе ў канцы XV ст. гэты маёнтак разам з суседняй Крапіўнай (Аршанскі раён) належаў літоўскаму пану Якубу Ралавічу, а потым (напэўна, пасля яго смерці) перайшоў да вялікага князя Аляксандра, які пачаў панаваць пасля смерці свайго бацькі Казіміра. І вось менавіта Аляксандр перадаў Дуброўну і Крапіўну ў вечнае карыстанне Ю. Глябовічу і яго нашчадкам (гл. дакумент 7).

Напэўна, да Дуброўны ўжо тады належала вялікая воласць па абодвух берагах Дняпра. Значная яе частка разам з самім дваром стала прыватнай уласнасцю спачатку Ралавіча, потым — Глябовіча. Магчыма, тая частка воласці, якая засталася пад кан-

тролем вялікага князя і са складу якой ён пазней рабіў наданні Цераховічу і іншым баярам, захавала назву «Дубровенскі шлях», хаця Дуброўна ўжо перастала быць яе цэнтрам.

Дубровенскае паселішча знаходзілася ў вельмі зручным для абароны месцы, на мысу, з трох бакоў акружаным рэчышчамі Дняпра і Дуброўны (Дубровенкі). Напэўна, гэта навяло Ю. Глябовіча на думку заснаваць на гэтым месцы замак. Пры яго будаўніцтве частка паселішча на ўсход ад мыса, з напольнага боку, засталася неўмацаванай і набыла статус мястэчка — населенага пункта, жыхары якога мелі права займацца не толькі сельскай гаспадаркай, але і гандлёва-рамесніцкай дзейнасцю.

Гэта адбылося напярэдадні 1514 г., калі Дуброўна ўпершыню непасрэдна згадваецца ў крыніцах, прычым ужо ў якасці «горада» (так у той час называлі не толькі сапраўдныя гарады, але ўсе ўмацаваныя паселішчы). Заснаванне Дубровенскага замка было выкліканa грознымі падзеямі, якія адбываліся ў той час на ўсходніх межах ВКЛ. На пачатку XVI ст. суседняе Вялікае княства Маскоўскае распачало жорсткую барацьбу з Вялікім княствам Літоўскім, Рускім і Жамойцкім за кантроль над тэрыторыяй колішняй Кіеўскай Русі. Былі захоплены вялікія тэрыторыі, а ў жніўні 1514 г. рускія пасля 12-тыднёвай аблогі ўзялі Смаленск.

Адразу пасля гэтага, 13 жніўня, маскоўскія войскі без боя занялі Дуброўну і рушылі на захад, да Оршы і Друцка. Дубровенскія мяшчане пад уражаннем ад поспехаў Масквы прынеслі прысягу на вернасць маскоўскаму вялікаму князю Васілю Іванавічу. Але насустрач рускім ужо рушылі сумесныя польскія і беларуска-літоўскія войскі на чале з гетманам Канстанцінам Астрожскім. 8 верасня ля вусця рэчкі Крапіўна адбылася вядомая Аршанская бітва, у якой 80-тысячнае маскоўскае войска было разбіта. Пасля гэтага рускія гэтак жа без боя пакінулі Дуброўну і адышлі на абарону Смаленска.

З гэтага часу паміж Дуброўнай і Смаленскам пралягала лінія фронту, якая ператварылася ў новую дзяржаўную граніцу, бо ніводны з бакоў у ходзе наступных баявых дзеянняў не здолеў дасягнуць рашаючых поспехаў. У 1517 г. праз Дуброўну праехаў пасланец аўстрыйскага імператара Жыгімонт Герберштэйн, які накіроўваўся ў Маскву з мэтай спрыяць мірнаму пагадненню паміж ваюючымі дзяржавамі. Пазней ён упамянуў Дуброўну ў сваіх мемуарах, якія былі надрукаваны і карысталіся папулярнасцю ў Заходняй Еўропе. Дзякуючы гэтаму, Дуброўна ўпершыню набыла еўрапейскую вядомасць.

Між тым мір паміж Маскоўскай дзяржавай і ВКЛ быў заключаны толькі ў снежні 1522 г. На левабярэжжы Дняпра граніца была праведзена па рацэ Мярэі (там, дзе яна праходзіць і сёння), на правым беразе за ВКЛ заставаўся значны абшар, які цягнуўся прыкладна на 20 км на ўсход уздоўж Дняпра, далёка за вусце Бярэзіны (зараз ён уваходзіць у паўночную частку Краснінскага раёна Смаленскай вобласці). Верагодна, ужо тады гэты абшар належаў да Дубровенскага маёнтка, у складзе якога застаўся на чатыры стагоддзі.

Граніца па Мярэі рассекла на дзве часткі воласць Дубровенскі шлях. Тая частка, што засталася ў складзе ВКЛ, была далучана да Аршанскага намесніцтва і лічылася дзяржаўнай уласнасцю. Аднак сын Юрыя Глябовіча Ян, які пасля смерці бацькі ўступіў ва ўладанне Дуброўнай, выкарыстаў той факт, што яго маёнтак аддзяляў бераг Мярэі ад астатняй часткі Аршанскага

намесніцтва («дзяржавы»). Ён папросту падпарадкаваў дзяржаўных сялян сваёй уладзе і тым самым значна абкругліў межы сваіх уладанняў. Прыкладна ў той жа час ён набыў і частку Расасенскай воласці ў парэччы аднайменнай рэчкі. Цэнтрам гэтай часткі быў двор Снегіроўшчына, які належаў баярыну Івану Казарыну і які знаходзіўся, напэўна, на месцы ці паблізу сучаснай вёскі Казарынава. Ян Глябовіч купіў у Казарына яго ўладанні і далучыў да Дуброўны.

Ян быў даволі прыкметнай асобай свайго часу. Яшчэ пры жыцці бацькі, у 1516 г., прыкладна ў трыццацігадовым узросце, ён стаў вялікакняжацкім маршалкам, у 1529 г. быў прызначаны віцебскім ваяводам, а ў 1532 — полацкім. Я. Глябовіч тройчы браў шлюб, і кожны раз яго абранніцай станавілася спадчынніца вялізных маёнткаў. Першая жонка, Ганна Станіславаўна Монтаўт, па сваёй маці была спадчынніцай паловы маёнткаў згаслага роду Манівідаў. Пасля яе смерці Глябовіч ажаніўся з Зоф'яй, адзінай дачкой заможнага пана Станіслава Петкавіча. Паводле перапісу войска ВКЛ, складзенага ў 1528 г., Ян павінен быў выстаўляць у войска 148 коннікаў з маёнткаў бацькі і першай жонкі, яшчэ 88 — з уладанняў другой жонкі (адзін коннік адпавядаў 8 сялянскім службам, ці прыкладна 15—20 дварам). Такім чынам, ужо ў 1528 г., яшчэ да прызначэння на ваяводскую пасаду, яму належала не менш 3,5—4,5 тысяч сем'яў. Пасля смерці Зоф'і Я. Глябовіч узяў князёўну Ганну, адзіную дачку аршанскага намесніка Фёдара Заслаўскага (Жаслаўскага). Гэты шлюб дапамог яму далучыць як частку аршанскіх падданых, так і спадчыну князя Заслаўскага.

У канцы жыцця Я. Глябовіч узняўся на самую вяршыню дзяржаўнай іерархіі. У 1542 г. ён атрымаў прызначэнне на вышэйшую службовую пасаду віленскага ваяводы, а ў 1546 г. дадаткова стаў яшчэ і канцлерам ВКЛ.

Сярод кніг Літоўскай метрыкі захавалася кніга, у якую заносіліся рашэнні і прысуды, якія выносіў Ян Глябовіч у сваю бытнасць віцебскім і полацкім ваяводам, з 1530 г. па 1538 г. На яе старонках неаднаразова згадваецца Дуброўна — маёнтак ваяводы, у якім ён часта спыняўся і там жа вяршыў ваяводскі суд. Некалькі разоў у кнігу заносіліся рашэнні Глябовіча па ўнутраных справах Дубровенскага маёнтка. Сёння яны з'яўляюцца адзінымі звесткамі аб яго ўнутраным жыцці, якія дайшлі да нас з XVI ст.

Тэрыторыя маёнтка ў той час складалася з зямельных абшараў, кожны з якіх знаходзіўся ў карыстанні жыхароў асобнага сяла. У такі абшар уваходзілі лясы, сенакосы, выганы, паляўнічыя ўгоддзі. Калі суседзі парушалі межы гэтых абшчынных уладанняў, распачыналіся канфлікты (гл. дакумент 2). Важнае месца ў сялянскім жыцці займаў бортны промысел — здабыча мёду. Пчаліныя сем'і гняздзіліся ці то ў борцях (калодах, падвешаных на спецыяльна вызначаныя бортныя дрэвы), ці то ў наземных вуллях — карэннiках. Кожнае бортнае дрэва ці вулей былі ўласнасцю асобнай сялянскай сям'і, іх пазначалі спецыяльнымі клейнамі, а за парушэнне права ўласнасці прадугледжвалася кара (гл. дакумент 1). Часам сяляне наўмысна псавалі чужыя клейны, разлічваючы такім чынам прыдбаць суседскую маёмасць. Гэта таксама прыводзіла да канфліктаў (гл. дакумент 3).

Ворыўная зямля была падзелена на кавалкі прыкладна роўнай вартасці, якія лічыліся ўласнасцю пана. Тая сялянская сям'я ці група сем'яў, якая карысталася такім участкам, павінна была выконваць пэўныя павіннасці, таму і надзел гэты называўся «служ-

бай». У 1538 г. трымальнікі адной службы, незалежна ад іх колькасці, павінны былі адпрацаваць 2 дні прыгону ў тыдзень. Яшчэ 8 разоў у год трэба было высылаць па аднаму чалавеку з кожнай хаты («дыму») на выкананне пэўных калектыўных работ дзеля панскай гаспадаркі, прычым харчавацца прыходзілася сваім хлебам. Іншы від работы, пры якім пан абавязаны быў ставіць за яе выкананне пачастунак, называўся талакой. Талаку належала склікаць 4 разы ў год (гл. дакумент 5).

Сяляне выконвалі і іншыя павіннасці: касілі для пана сена, удзельнічалі ў панскім паляванні ў якасці загоншчыкаў, будавалі і рамантавалі замкавыя ўмацаванні, гаспадарчыя пабудовы і дарогі. Асобную катэгорыю ўтваралі путныя і панцырныя слугі, альбо зямяне. Замест прыгону яны павінны былі альбо выконваць для пана кур'ерскую службу, альбо выходзіць на вайну са сваім узбраеннем у складзе панскага «пошту» (вайсковага атрада).

Цэрквы на тэрыторыі маёнтка таксама знаходзіліся пад фактычным кантролем яго ўладальніка. Для патрэб святара пан вызначаў зямельны надзел. Ён нават меў паўнамоцтвы за нейкія правіннасці выдаліць папа з прыходу (гл. дакумент 4). Як ужо згадвалася, асобны статус мелі і насельнікі мястэчка — мяшчане. Яны маглі займацца рамяством і гандлем. Тэрыторыя мястэчка, прыдатная пад хатнія забудовы і агароды, падзялялася на ўчасткі, якія называліся пляцамі. За карыстанне кожным з іх належала плаціць штогод пэўную суму грошай, а таксама несці гарнізонную службу ў замку. Апрача таго, мяшчанам належалі і ворыўныя землі, звычайна ў бліжніх ваколіцах мястэчка.

Той факт, што Ян Глябовіч далучыў да свайго маёнтка вялікую колькасць дзяржаўных падданых, зразумела, не мог застацца незаўважаным. Пакуль аршанскім намеснікам быў цесць Яна, састарэлы князь Заслаўскі, гэтае пытанне не паўставала, тым больш што князь і сам быў не бездакорным у гэтым сэнсе: таксама за кошт падданых Аршанскага замка абкругліў межы свайго маёнтка Межава пад Оршай (які, дарэчы, потым перайшоў да яго зяця). Калі ж у 1538 г. князь Фёдар памёр і замест яго аршанскім намеснікам быў прызначаны князь Васіль Друцкі-Талачынскі, той адразу заўважыў нястачу падданых і звярнуўся са скаргай да вялікага князя.

Здаецца, у той раз Глябовіч, які карыстаўся прыхільнасцю жонкі вялікага князя Боны, удалася замяць справу. Але праз два гады пасля яго смерці, у 1551 г., пытанне паўстала зноў. Вялікакняжацкі рэфендар (службовая асоба, у абавязкі якой уваходзіў кантроль за праходжаннем скаргаў, пададзеных на імя вялікага князя) паспрабаваў прыцягнуць да адказнасці ўдаву Яна, якой давялося адказваць за ўчынкі і мужа, і бацькі.

На жаль, мы не ведаем, які вердыкт вынеслі камісары, накіраваныя князем для разгляду справы на месцы. Але калі спробы вярнуць дзяржаўную ўласнасць і мелі нейкі эфект, то толькі часовы. Так, паводле інвентару Аршанскага замка, складзенага ў 1560 г.[4], з усіх абшараў у парэччы Мярэі да гэтага замка адносілася адзінае сяло Баева з 18 сялянскімі сем'ямі. Прычым у далейшым, як мы ўбачым, і гэтае сяло ўвайшло ў склад Дубровенскага маёнтка. Так праўдамі і няпраўдамі ішло фарміраванне вялізнай магнацкай латыфундыі, якая ахапіла не толькі ўвесь сучасны Дубровенскі раён, але і вялікія сумежныя абшары.

На тэрыторыі Дубровеншчыны захаваліся два абшары зямлі, якія адносіліся не да Дуброўны, а да іншых

маёнткаў. Адзін з іх ахопліваў абодва берагі ракі Расасенка ў яе ніжнім цячэнні, ля ўпадзення ў Дняпро. Калі паўднёвая частка Расасенскай воласці з маёнткам Снегіроўшчына (Казарынава), як мы памятаем, была куплена Янам Глябовічам, то паўночная частка з мястэчкам Расасна, паўстаўшым недзе ў XVII ст., у далейшым адносілася да маёнтка Любавічы, цэнтр якога знаходзіўся ў сучасным Руднянскім раёне Смаленскай вобласці. На жаль, падрабязнасці ўключэння Расасны ў Любавіцкую воласць і яе гісторыю ў XVI ст. прасачыць пакуль што не ўдалося.

Крайні паўднёва-ўсходні кут Дубровеншчыны, дзе зараз знаходзяцца Асташкавічы, Казлы, Ляхаўка і Панізоўе, належаў да маёнтка Раманава (сучаснае Леніна ў Горацкім раёне).

Гэты маёнтак у канцы XV — пачатку XVI ст. разам з Копыссю і Баранню, што пад Оршай, знаходзіўся ва ўладанні князёў Гальшанскіх. Затым праз шлюб усе яны перайшлі да славутага пераможцы ў Аршанскай бітве князя Канстанціна Астрожскага, а пасля яго смерці ў 1530 г. да яго старэйшага сына Ілыі, які памёр даволі маладым у 1539 г. Удава Ілыі — польская шляхцянка Беата Касцялецкая — пазней выйшла за Альбрэхта Ласкага (таксама паляка), які пасля яе смерці ў 1576 г. падараваў жончыны маёнткі вялікаму князю.

Тым часам Дуброўна пасля смерці Яна Глябовіча ў 1549 г. перайшла да яго ўдавы Ганны і іх сына Яна, якому ў той час было ўсяго 5 гадоў. Ганна затым узяла шлюб з панам Ярашам Сяняўскім, захаваўшы за сабой бацькоўскія Заслаўе і Межава. Дуброўна ж лічылася выключнай уласнасцю Яна малодшага. 19-гадовым юнаком ён удзельнічаў у абароне Полацка ад войскаў Івана Грознага ў 1563 г. і трапіў у палон, адкуль выйшаў у 1566 г.

Паводле перапісу войска 1567 г. Яну Янавічу належала ставіць з Дуброўны 30 коннікаў, што адпавядае агульнаму памеру маёнтка ў 300 службаў ці прыкладна ў 600 сямей (4—5 тысяч жыхароў).

Напэўна, колькасць падданых была б яшчэ большай, калі б не пагранічнае становішча маёнтка, якое выклікала яго разбурэнне ў выніку ваенных дзеянняў. Практычна кожнае ўзнаўленне вайны паміж ВКЛ і Маскоўскай дзяржавай прыводзіла да захопу і спалення Дуброўны. Так адбылося двойчы пры жыцці Яна Юр'евіча Глябовіча, у 1535 г. і 1536 г. Тое ж паўтарылася на пачатку Лівонскай вайны, у 1562 г. Яшчэ праз два гады Дубровеншчына зноў стала арэнай баявых дзеянняў. У 1564 г. маскоўскія войскі рушылі з двух напрамкаў, з Полацка і Смаленска, мяркуючы сустрэцца каля Друцка і ісці ўглыб тэрыторыі ВКЛ. Аднак войска, што выйшла з Полацка, 11 лютага было разбіта на рацэ Ула каля Чашнікаў. Тым часам другое войска на чале з князем Сярэбраным спустошыла Дубровеншчыну і дасягнула Барані пад Оршай, але, даведаўшыся пра вынік бітвы на Уле, адышло назад і стала кошам недалёка ад мяжы, на тэрыторыі Дубровенскага маёнтка. Тагачасны аршанскі намеснік Філон Кміта выслаў сваіх людзей і паграміў маскоўскія старажавыя атрады, пасля чаго рускія адышлі да Смаленска. На апошнім этапе доўгай Лівонскай вайны, у 1580 г., маскоўскае войска зноў на кароткі час захапіла Дуброўну.

За час гэтай вайны ў ВКЛ адбыліся значныя перамены. У 1565—1566 гг. была праведзена адміністрацыйна-тэрытарыяльная рэформа, дзяржава была падзелена на ваяводствы і паветы з акрэсленымі межамі, а буйныя магнацкія вотчыны накшталт Дуброўны пазбаўлены юрыдычнай экстэрытарыяльнасці, якой яны фактычна карыс-

Фрагмент карты 1554 г.

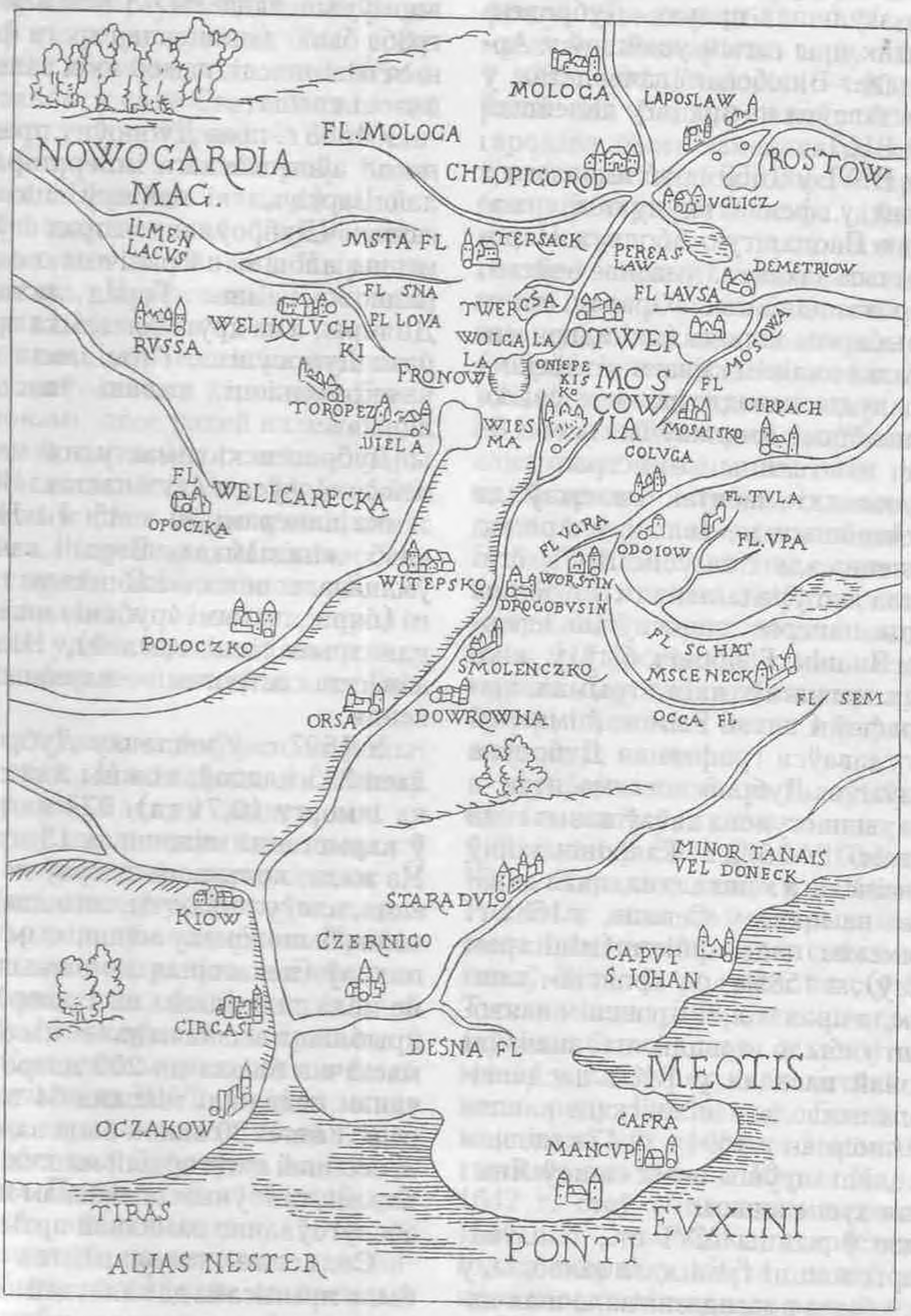

Фрагмент карты 1556 г. па Герберштэйну.

таліся раней, і ўключаны ў склад паветаў на агульных правах. Дубровенскі маёнтак пры гэтым увайшоў у Аршанскі павет Віцебскага ваяводства, у якім і заставаўся на працягу далейшай гісторыі ВКЛ.

Само ВКЛ у 1569 г. аб'ядналася з Польшчай у федэратыўную дзяржаву — Рэч Паспалітую Абодвух Народаў, прычым захавала ўласнае войска, казну і заканадаўства. Кіравалі дзяржавай выбарны кароль (які адначасова лічыўся і вялікім князем літоўскім) і Сенат, куды паводле пасады ўваходзілі вышэйшыя дзяржаўныя асобы — ваяводы, кашталяны і міністры.

Дубровенскі маёнтак належаў да ліку буйнейшых не толькі ў Аршанскім павеце, але і ва ўсім ВКЛ, што дазваляла яго ўладальнікам устойліва трымацца наверсе дзяржаўнай іерархіі. Ян Янавіч Глябовіч быў у ліку нямногіх магнатаў, якія атрымалі тытулы графаў Святой Рымскай імперыі (ён тытулаваўся графам на Дуброўне і Заслаўі, а Дубровенскі маёнтак з гэтай пары паступова пачаў называцца графствам). У 1572 г. Глябовіч заняў пасаду мінскага кашталяна, якая давала права на месца ў Сенаце, з 1581 г. стаў земскім падскарбіем (міністрам фінансаў), з 1585 г. — трокскім кашталяна. Памёр ён у 1591 г. ў 47-гадовым узросце, пакінуўшы сваіх сыноў Яна і Мікалая зусім юнымі.

Недзе ў канцы XVI ст., напэўна, яшчэ пры жыцці трокскага ваяводы, у маёнтку была праведзена валочная памера: замест старых службаў зямля падзелена на стандартныя валокі плошчай каля 21,3 га. Кожная валока падзялялася на 30 моргаў і знаходзілася ў карыстанні адной ці некалькіх (звычайна дзвюх) сялянскіх сямей. На валокі былі перамераны і мяшчанскія ворыўныя надзелы. З кожнай валокі трэба было выконваць строга фіксаваныя павіннасці, памер якіх залежаў ад якасці глебы.

У 1593 г. праз Дуброўну праязджаў пасол аўстрыйскага імператара Мікалай Варкач, які пакінуў сцісłае апісанне: «Дуброўна — горад і ў гэтым месцы апошні пагранічны замак супраць масквіцян. Горад ляжыць на Дняпры, а па другі бок замка працякае рака Дуброўніца. Гэты замак шырокі ў акружнасці, толькі ўвесь драўляны».

Дубровенскі замак у той час і пазней складаўся з двух частак: Верхняга замка памерамі 90 х 45 м і Ніжняга, альбо «падзамка». Верхні замак быў умацаваны вежамі і абнесены гародняmі (бярвенчатымі зрубамі, засыпанымі для трываласці зямлёй), Ніжні быў абнесены астрогам — парканам з бярвення.

У 1607 г. ў мястэчку Дуброўна мелася 235 пляцаў, кожны з іх плошчай па 1 моргу (0,71 га). 222 пляцы былі ў карыстанні мяшчан, а 13 пуставалі. На жаль, колькасць двароў не называецца, але, улічваючы, што двароў звычайна было крыху менш, чым аседлых пляцаў (некаторыя заможныя мяшчане мелі па 2 пляцы на 1 двор), можна прыблізна вызначыць — насельніцтва мястэчка блізка да 200 двароў. Мяшчанам належалі таксама 64 валокі ворыва і яшчэ 30 валок былі замацаваны за асобнай катэгорыяй мяшчан — пушкарамі, галоўным абавязкам якіх было абслугоўванне замкавай артылерыі.

Сельскае насельніцтва маёнтка было прыпісана да валасцей. Адна з іх, Задняпроўская, ляжала на паўночным беразе Дняпра і не была яшчэ перамерана на валокі. На супрацьлеглым беразе знаходзілася 45 паселішчаў, заселеных часткова сялянамі, часткова баярамі (слугамі альбо зямянамі). Нека-

торыя паселішчы мелі вялікую колькасць ворыва (праўда, невядома, колькі сямей яго апрацоўвалі). Так, у Верамееўскім абрубе налічвалася 105 баярскіх валок, у сяле Сватошыцы — 60 сялянскіх, у сяле Гудава — 39 сялянскіх і 8 баярскіх, у Асіпішчаве, Карабанавічах і Бахаўцы — па 40 валок і г. д. Яшчэ згадваецца асобная Расасенская воласць з сёламі Чырына, Дзям'янкава, Парфенава, Казарынава, Юкава і Міхаліна*.

У складзе Дубровенскага маёнтка ў гэты час знаходзілася ўжо і сяло Баева з 16 валокамі, якое раней належала да Аршанскага замка. Увогуле на абшары паміж Расасенкай і Мярэяй Глябовічам належаў цэлы шэраг паселішчаў: Людзінічы, Корсакава, Мікіціна, Літвінава, служба Залатовіцкая, Ляды, Хоміна і Арловічы. Магчыма, якраз іх некалі так удала прыхапіў са складу дзяржаўнай воласці дзед Мікалая Глябовіча.

Мікалай таксама быў вельмі ўплывовай асобай. У маладосці ён займаў прыдворную пасаду падстолія, у 1611 г. стаў смаленскім ваяводам, а ў 1621 г. — віленскім каштalянам. У 1630 г. ён заснаваў у Дуброўне кляштар бернардзінцаў з касцёлам. Пры ім Дуброўна часова страціла сваё прыграничнае становішча, бо ў час вялікай смуты ў Маскоўскай дзяржаве ў 1611 г. Смаленскае ваяводства было зноў далучана да ВКЛ. Праўда, яшчэ ў 1615 г. атрады князя Хаванскага зрабілі набег пад Дуброўну, але пасля міру Рэчы Паспалітай з Маскоўскай дзяржавай, заключанага ў 1618 г., Дубровеншчына на некалькі дзесяцігоддзяў была пазбаўлена ад ваенных разбурэнняў.

Напэўна, гэта прывяло да пэўнага заняпаду замкавых умацаванняў, які фіксуе інвентар 1645 г.[6] У гэты час маёнтак належаў ужо сыну памерлага ў 1632 г. М. Глябовіча — Юрыю Каралю. На Верхнім замку большасць гародзен была заменена простым астрогам, захаваліся толькі 6 гародзен з боку Дняпра ды 2 вежы, адна з якіх пазначалася як «старая нахіленая, з гмахамі старымі зусім апалымі». У гэтым замку размяшчалася рэзідэнцыя дубровенскага намесніка.

Графская рэзідэнцыя знаходзілася ў Ніжнім замку, умацаваным астрогам і 3 вежамі. Там стаяў драўляны двухпавярховы палац з высокім ганкам і балюстрадай, прычым амаль увесь другі паверх займала парадная зала. Побач мясціліся гаспадарчыя пабудовы: кухні, стайні, піўніца, цэйхгауз (арсенал) і інш., а таксама жылы флігель. На ўзбраенні замка мелася 18 гармат. Дарога да яго вяла праз уязную браму, праз пад'ёмны мост на двух жалезных ланцугах.

Дубroўна не была галоўнай сядзібай Глябовічаў, якія мелі яшчэ палацы ў Вільні і ў Заслаўі. У 1640 г. граф Юры Караль ажаніўся з Кацярынай Радзівіл, якая па мацярынскай лініі была спадчынніцай вялізных вотчын паноў Кішкаў, род якіх згас у 1653 г. Тым не менш Дубровенскае графства заўсёды было адным з галоўных камянёў у падмурку эканамічнай магутнасці роду Глябовічаў. Багацце абумоўлівала і іх трывала высокае палітычнае значэнне. Юры Караль у 1642 г. стаў смаленскім ваяводам, у 1651 г. — жамойцкім старастам, а за год да смерці, у 1668 г., заняў вышэйшую пасаду віленскага ваяводы.

Не менш значнымі асобамі былі і ўладальнікі іншага маёнтка — Рамана-ва. У канцы XVI ст. тагачасны віленскі ваявода Крыштаф Радзівіл па мянушцы Пярун, які быў жанаты з пляменніцай князя Ілыі Астрожскага, да-

---

* Выказваем падзяку М. Спірыдонаву, які даў звесткі з дакумента 1607 г., што знаходзіцца ў Дзяржаўным архіве Літвы.

могся, каб вялікі князь перадаў яму вымарачныя маёнткі Ілы і яго ўдавы Беаты. З таго часу Раманава разам з Копыссю стала ўласнасцю біржайскай галіны Радзівілаў: ад Крыштафа Пяруна яно перайшло да яго сына Януша, пазнейшага віленскага кашталяна, а ў 1620 г. — да сына апошняга, малалетняга Багуслава.

Захаваліся інвентары Раманаўскага маёнтка Багуслава Радзівіла за 1647 і 1648 гг.[7], у якіх сярод іншых названы і паселішчы на тэрыторыі Дубровеншчыны: Асташкавічы (22 валокі, 44 двары), Азарава (адпаведна 15 і 31), Ляхава ці Ляхаўка (3 і 13), Займішча (2 і 6), Казлы (2 і 5), Сукіна (17 і 19).

Што датычыць Расасны, то яна ў першай палове XVII ст. разам з Любавічамі належала панам Сцяцкевічам-Заверскім, якія не належалі да ліку магнатаў, займаючы больш сціплае месца ў дзяржаўнай іерархіі. Гэты род вядомы тым, што пасля Берасцейскай царкоўнай уніі 1596 г., калі ў Вялікім княстве рэзка ўзмацніліся міжканфесійныя супярэчнасці, Сцяцкевічы выступалі паслядоўнымі абаронцамі праваслаўя і праціўнікамі уніяцтва. Браслаўскі падкаморы Вільгельм Багданавіч Сцяцкевіч быў зяцем не менш гарачага прыхільніка праваслаўя — князя Багдана Агінскага. Ён памёр у 1616 г., пасля чаго Расасна належала яго старэйшаму сыну Багдану. Пасля смерці Багдана ў 1651 г. Расасна і Любавічы дасталіся дачцэ апошняга Крысціне, якая была жонкай князя Мікалая Друцкага-Любецкага.

Увогуле канец XVI — першая палова XVII ст. былі даволі супярэчлівым перыядам у гісторыі ВКЛ. З аднаго боку, гэта быў час эканамічнага ўздыму, калі расла шчыльнасць насельніцтва, бурна пашыраліся старыя паселішчы і ўзнікалі новыя. Верагодна, яшчэ да сярэдзіны XVII ст. атрымалі статус мястэчкаў і два паселішчы Дубровенскага графства — Баева і Ляды. З другога боку, адбываўся рост міжрэлігійнай і сацыяльнай напружанасці, шмат незадаволеных падаваліся ў казакі (як гэта адбылося нават з сынам пана Сцяцкевіча). Паступова дзяржава апынулася ў глыбокім крызісе, давяршэннем якога стала новая, самая разбуральная вайна паміж Рэччу Паспалітай і Маскоўскай дзяржавай.

Вайна выбухнула летам 1654 г. Вялікае маскоўскае войска аблажыла Смаленск, а ўжо ў чэрвені атрад князя Куракіна дасягнуў Дубровеншчыны. Праўда, ён не здолеў адразу захапіць замак, толькі разрабаваў навакольныя вёскі. З падыходам новых маскоўскіх сіл пачалася доўгая аблога Дуброўны. Замак баранілі галоўным чынам мясцовыя жыхары: з 27 харугваў дубровенскага гарнізона 10 былі набраны з мяшчан-хрысціян і 10 — з яўрэяў. Наёмныя венгерскія жаўнеры, казакі і гайдукі ўтваралі астатнія 7 харугваў. Баючыся вялікіх страт, рускія не рызыкавалі штурмаваць замак, толькі трымалі яго ў аблозе і абстрэльвалі з гармат ды вялі сярод дубровенцаў агітацыю, усяляк схіляючы іх у маскоўскае падданства.

Дуброўна трымалася ўпарта, некалькі разоў абаронцы рабілі паспяховыя вылазкі. Нават пасля заняцця Смаленска, Оршы ды іншых крэпасцяў дубровенцы працягвалі змагацца. Нарэшце, не маючы ніадкуль падтрымкі, са сканчэннем запасаў пораху і ежы, 12 кастрычніка яны вымушаны былі капітуляваць.

За ўпартае супраціўленне Дуброўну чакала кара. Яшчэ да ўзяцця горада цар Аляксей Міхайлавіч даваў інструкцыі ваяводзе князю Чаркаскаму: «Как город Дубровно здастца, и ... шляхты лучших людей выбрав, прислать к государю, ... а остальную шляхту велеть послать на Тулу, а ме-

щан и уездных людей раздать ратным людям семьями, а город Дубровно выжечь». Гэты загад быў выкананы: 17 кастрычніка замак быў спалены, палонных шляхціцаў са складу гарнізона, а таксама 30 сямей лепшых мяшчан вывезлі ў царскую стаўку ў Смаленск[8].

Тым часам зімой 1655 г. беларуска-літоўскае войска ўчыніла контрнаступленне. Карыстаючыся тым, што галоўныя маскоўскія сілы на зіму былі выведзены, яно зноў заняло Копысь, Оршу і Дуброўну. Але гэта быў часовы поспех. Ужо ў красавіку 1655 г. рускі атрад ваяводы Ф. Замятні ўвайшоў у Дуброўну, дзе быў нанова пабудаваны земляны астрог. У горадзе быў пакінуты невялікі рускі гарнізон, і з гэтага часу практычна да сканчэння вайны Дуброўна заставалася пад кантролем Маскоўскай дзяржавы.

У ходзе гэтых падзей вялікая колькасць насельніцтва была захоплена ў палон. Яўрэяў гвалтоўна хрысцілі, а тых, хто адмаўляўся, высылалі ўглыб Масковіі. Сярод дакументаў Халопскага прыказу захаваўся, напрыклад, запіс за 1658 г. аб палонных, захопленых на Беларусі баярынам Траякуравым. Сярод іх быў 13-гадовы Абрашка — «родом жидовин, а во крещенье Васька Михайлов сын, города Дубровны, а полонили его люди окольничего князя Бориса Ивановича Троекурова в прошлом во 163 году (1655 г. ад Нараджэння Хрыстова. — *В. Н.*), и с тех пор мест и по се число живет у окольничего князя Бориса и впредь жить хочет».

У верасні таго ж 1658 г. ў роспісу паселеных у Маскве іншаземцаў згадваюцца шматлікія мяшчане, вывезеныя з Дуброўны. У Мясніцкай паўсотні было паселена 28 дубровенскіх мяшчан, у Новасямёнаўскай слабадзе — 12, у Дзмітраўскай і Пакроўскай сотнях — па 2. Усе яны былі пераважна мяснікамі, шаўцамі, краўцамі, хлебнікамі, лекарамі і інш.

У верасні 1664 г., незадоўга да канца вайны, рускія вывезлі з Оршы і Дуброўны вялікую колькасць мяшчан і сялян з жонкамі і дзецьмі для пасялення ў Смаленскім ваяводстве, якое разлічвалі ўтрымаць за сабой. У прыватнасці, з Дуброўны было адпраўлена 77 мяшчанскіх сем'яў (226 чалавек), з навакольнай воласці — 16 сем'яў (66 чалавек). Пры праверцы, праведзенай у маі 1655 г., у Смаленску ў наяўнасці аказалася 37 сямей. Частка астатніх была пераведзена ў Дарагабуж і нават Калугу, некаторых сялян па дарозе ў Смаленск перахапілі і рассялілі ў сваіх маёнтках памешчыкі[9].

Доўгая і жорсткая вайна скончылася, нарэшце, падпісаннем у 1667 г. мірнага пагаднення, паводле якога былі адноўлены межы 1522 г.: Смаленшчына адышла да Маскоўскай дзяржавы, а Дубровенскае графства было вернута ў склад ВКЛ.

Юры Караль Глябовіч зноў уступіў у валоданне сваім спустошаным маёнткам. Хутка затым, у 1669 г., ён памёр апошнім мужчынскім прадстаўніком славутага роду Глябовічаў. Яго ўладанні былі падзелены паміж дзвюма дачкамі: Марцыбелай Ганнай, якая з 1661 г. была жонкай князя Марцыяна Агінскага, і Крысцінай Барбарай, якая ў 1667 г. выйшла за пана Казіміра Яна Сапегу.

Было падзелена на дзве часткі і Дубровенскае графства, якое паводле перапісу дамоў Аршанскага павета за 1667 г. налічвала 384 дамы[10].

Маёнтак складаўся з шэрагу войтаўстваў, якія замянілі сабой старыя воласці. У цэнтральнай яго частцы, на левабярэжжы Дняпра, знаходзіліся Савінскае і Дабрынскае войтаўствы, на месцы былой Расасенскай воласці — Скараходаўскае, а на месцы Крапівенскай — Крапівенскі тракт, дзе пераважалі зямянскія службы. На правым

беразе Дняпра ляжала Задняпроўскае войтаўства, а ў парэччы Лучосы, на поўначы Дубровеншчыны — Лучоскае. Паўночна-ўсходняя частка маёнтка, ужо на тэрыторыі сучаснай Смаленшчыны, называлася Бярэзінскім войтаўствам.

Пры падзеле паміж сёстрамі, канчаткова замацаваным пагадненнем у Вільні ў 1677 г., некаторыя войтаўствы амаль цалкам адышлі ў адну з частак, некаторыя былі падзелены на палы. Фактычна падзел адбыўся раней, бо ўжо інвентар 1672 г. пералічвае толькі частку дубровенскіх паселішчаў — менавіта тую, якая ўвайшла ў долю Крысціны і яе мужа Казіміра Сапегі. Ёй дасталіся Савінскае і Скараходаўскае войтаўствы, мястэчка Ляды, частка сёл і службаў па левым беразе Дняпра да вусця Мярэі (Арловічы, Хоміна, Лазараўка, Рэдзькіна). У Крапівенскім тракце Крысціне дасталася частка зямянскіх паселішчаў, у Задняпроўскім войтаўстве — яго заходняя частка з сёламі Стрэжава, Чыжоўка, Якубава, Макарава, Ступакі і іншымі (часткова на тэрыторыі сучаснага Аршанскага раёна). З Лучоскага войтаўства ў гэтую долю ўвайшлі толькі некалькі дробных, знікшых пазней паселішчаў, а Бярэзінскае войтаўства — практычна цалкам[11].

З інвентару добра відаць, якія спусташэнні прынесла маёнтку нядаўняя вайна. У Скараходаўскім войтаўстве з 448 валок 372 заставаліся пустымі, прычым у Казарынаве пуставалі ўсе 16 валок, у Дзем'янкаве — 18 з 20, у Мікіціне — 23 з 24, у Літвінаве — 39 з 40 і г. д. У Савінскім войтаўстве з 412 валок пуставала 224,5, прычым у Корабаве [Карабанавічах(?)] — 19 з 20, у Барсуках — 28,5 з 30, у Старынках — 24 з 26 . Такая ж жудасная карціна назіралася і ў Задняпроўскім войтаўстве, дзе з 270 валок 240,5 былі пустымі, у тым ліку цалкам сёлы Макарава, Якубава і некаторыя іншыя.

У самой Дуброўне долю Крысціны Сапежынай утваралі 82 двары ў так званым Старым горадзе, 10 — у Задубровенскім пасадзе і 20 — у Задняпроўскім. Невядома, колькі двароў было ў долі Марцыбелы Агінскай, але наўрад ці ўсё мястэчка мела больш насельнікаў, чым 65 гадамі раней, у 1607 г. Увесь прырост за гэты час з'ела вайна.

Прыкладна ў гэты ж час нямецкі мастак і падарожнік Маерберг пакінуў замалёўку агульнага выгляду Дуброўны з драўлянай царквой і напаўразбуранай мураванай (напэўна, бернардынскім касцёлам, які моцна пацярпеў у вайну), з хаткамі без комінаў, якія тапіліся «па-чорнаму», а дым выходзіў праз валаковае акенца.

У 1681 г. памерла адна з саўладальніц маёнтка, Марцыбела Агінская. Яна не мела дзяцей. Яе долю ў Дубровенскім маёнтку захаваў за сабой яе муж, канцлер Марцыян Агінскі. Перад яго смерцю ў 1690 г. муж другой саўладальніцы Казімір Сапега выкупіў гэтую (так званую «канцлерскую») частку і далучыў да сваёй, але ў 1693 г. аддаў у заклад за 210 тысяч злотых стрыечнаму брату Марцыяна — Сымону Каралю Агінскаму.

Крысціна Сапежына памерла ў 1695 г. Яна завяшчала свае маёнткі мужу і тром сынам: Юрыю Станіславу, Міхалу Францішаку і Аляксандру Паўлу. Муж яе Казімір Сапега быў у той час бадай што самай яркай і супярэчлівай асобай сярод сваіх сучаснікаў[12]. Уладальнік шматлікіх латыфундый, ён вызначаўся не толькі багаццем, але вялікімі здольнасцямі і не меншым славалюбствам. Ужо ў 45-гадовым узросце ён дасягнуў у 1682 г. вышэйшых дзяржаўных пасад, стаўшы адначасова віленскім ваяводам і вялікім гетманам ВКЛ. У канцы стагоддзя яго роля ў дзяржаве яшчэ больш узрасла. Сапега адчуваў сябе

некаранаваным каралём, застаючыся, дарэчы, у вельмі напружаных адносінах з сапраўдным каралём Янам Сабескім, які таксама вызначаўся моцным характарам.

Сярод вялізных вотчын, што належалі Казіміру Сапегу, было ў прыватнасці і Горы-Горацкае графства, якое межавала з Дубровенскім на поўдні. У 1695 г. ён стаў апекуном маёнткаў памерлай у той час Людвікі Караліны Радзівіл — адзінай дачкі Багуслава Радзівіла, якая была жонкай германскага князя Караля Філіпа Нейбургскага і пакінула малалетнюю дачку Альжбету. У склад яе спадчыны ўваходзіў і Раманаўскі маёнтак, які, нагадаем, часткова ахопліваў тэрыторыю Дубровеншчыны. Казімір Сапега разлічваў з цягам часу набыць гэтую велізарную спадчыну, але яго намер сарваўся з-за бурных падзей, у вір якіх зацягнула яго самога.

Пасля смерці Яна Сабескага ў 1696 г. Сапега паспрабаваў правесці ў каралі Рэчы Паспалітай свайго стаўленіка — французскага прынца Канці. Але ў дзяржаве было вельмі шмат незадаволеных самаўладдзем Сапегі. Яго праціўнікі здолелі ў канцы 1697 г. дамагчыся абрання іншага прэтэндэнта — курфюрста Саксоніі Аўгуста. Адразу пасля гэтага ВКЛ апынулася літаральна на грані грамадзянскай вайны паміж дзвюма магнацкімі групоўкамі. Адну з іх узначальваў Сапега з братам Бенедыктам і сынамі, а ў шэрагах другой вызначаліся родзічы яго былога сваяка — князі Агінскія. Асабістая варожасць абцяжарвалася і маёмаснымі спрэчкамі з-за Дуброўны, на «канцлерскую» частку якой прэтэндавалі Агінскія. Тым не менш пасля смерці Сымона Караля Агінскага ў 1699 г. Сапега зноў далучыў гэтую частку да свайго маёнтка. Аднак пляменнікі Сымона, асабліва сын яго сястры Раіны Людвік Пацей, не супакойваліся, сцвярджаючы, што Сапега не выкупіў маёнтак з закладу.

Сітуацыя зусім абвастрылася з пачаткам у 1700 г. Паўночнай вайны паміж Расіяй і Швецыяй, у якой кароль Аўгуст выступіў саюзнікам Пятра I. Сапега ж, варожа настроены супраць караля, выказаў прыхільнасць да яго праціўніка, Карла XII Шведскага. У лістападзе таго ж года праціўнікі Сапегі абвясцілі ўзброенае выступленне («канфедэрацыю») супраць яго. Грамадзянская вайна нарэшце выбухнула. 18 лістапада ў бітве пад Алькенікамі каля Вільні войска Сапегі было разгромлена канфедэратамі, загінуў яго сярэдні сын Міхал, сам жа Сапега вымушаны быў падавацца на ўцёкі.

Тым часам Карл XII пасля перамогі над Пятром пад Нарвай перанёс ваенныя дзеянні на тэрыторыю Рэчы Паспалітай. Пётр у пачатку 1701 г. накіраваў на дапамогу Аўгусту войска. Адзін з канфедэратаў, Людвіг Пацей, пайшоў на злучэнне з гэтым войскам і пры тым выкарыстаў момант, каб захапіць Дубровенскае графства, разрабаваць яго і вывезці ў свае маёнткі вялікую колькасць сялян.

Казімір Сапега працягваў змагацца. Са сваіх падданых, сялян і зямян, ён сфарміраваў узброены атрад у 26 харугваў, але 8 ліпеня 1701 г. каля Дуброўны гэты атрад быў ўшчэнт разбіты Пацеем. Загінула 1674 чалавекі. У іншыя маёнткі Сапегі былі ўведзены саксонскія войскі караля Аўгуста, пасля чаго ў 1702 г. Казімір адкрыта перайшоў на бок Карла XII і да 1708 г. побач з ім ваяваў супраць Аўгуста і Пятра I. Гэта быў трагічны час, калі Беларусь ператварылася ў арэну для высвятлення адносін паміж рускімі і шведамі. Зноў пацярпела і Дуброўна, якую ў 1708 г. спаліў атрад казакаў і калмыкаў на чале з рускім капітанам Салаўёвым.

Фактычным уладальнікам Дуб-

роўны ў гэты час заставаўся Людвіг Пацей. Аднак у 1711 г. паміж Аўгустам і Казімірам Сапегам намецілася пацяпленне адносін, а потым апошні і ўвогуле атрымаў поўную амністыю са зваротам усіх правоў і маёнткаў.

У такіх умовах Пацей, не спадзеючыся, напэўна, утрымаць Дуброўну за сабой, прадаў яе набліжанаму Пятра I князю Аляксандру Меншыкаву за 150 тысяч талераў. Афіцыйны акт продажу быў падпісаны ў 1715 г., але фактычна Меншыкаў выступае ўласнікам Дуброўны ўжо ў маі 1711 г., калі ён выдаў тамашнім мяшчанам пацвярджанне прывілеяў, раней нададзеных Сапегам і Пацеем[13].

Казімір Сапега, зразумела, не мог пагадзіцца са стратай такога вялікага маёнтка і распачаў супраць Меншыкава судовы працэс. У 1716 г. ён адсудзіў спадчыну сваёй былой жонкі, але «канцлерская» частка маёнтка засталася ва ўласнасці Меншыкава. У 1719 г. суд пацвердзіў права апошняга валодаць гэтай часткай як набытай у законнага спадчынніка Агінскіх Пацея, пры ўмове, што Сапегу будзе выплачана 250 тысяч талераў адступнога. Аднак у фаварыта Пятра I не знайшлося такіх грошай, і ён палічыў за лепшае вярнуць Дуброўну Сапегу, які такім чынам аднавіў кантроль над усім графствам.

У гэты час фінансавыя справы Казіміра Сапегі былі ўжо далёка не такімі бліскучымі, як некалі. Спустошаныя маёнткі не прыносілі даходу, а з крэдыторамі трэба было разлічвацца. Таму амаль адразу пасля звароту Дуброўны Сапега частку маёнтка з сёламі Кісялі і Залатовічы перадаў у заклад пану Пшаздзецкаму, а іншую частку заклаў за 15 681 злоты Яну Лендорфу.

Хутка затым, у 1720 г., Казімір Сапега памёр ва ўзросце 83 гадоў. Дуброўна перайшла ў спадчыну да яго сыноў: Юрыя, мсціслаўскага ваяводы, і Аляксандра, маршалка ВКЛ. Абодва яны ў 1721 г. выкупілі з закладу Кісялі і Залатавічы. Дубровенскае графства было нанова падзелена на дзве часткі, прычым кожнаму з братоў было вылучана па палове мястэчкаў Дуброўна, Баева і Ляды і па частцы кожнага з войтаўстваў. Як вынікае з інвентару[14], у долю Аляксандра ўвайшлі 124 хрысціянскіх і 45 яўрэйскіх двароў у цэнтральнай частцы Дуброўны, адпаведна 46 і 2 двары — у Задняпроўскім пасадзе, 6 двароў — у Задубровенскім пасадзе. Яму ж належала 130 паселішчаў у наваколлі, а агульная колькасць падданых вымяралася 1538 дварамі[14].

У інвентары 1722 г. колькасць двароў у гэтай частцы маёнтка паменшала да 1472 — напэўна за кошт частковага перараз мяркавання паміж братамі. У прыватнасці, са 168 двароў мястэчка Ляды, якія належалі Аляксандру годам раней, засталося толькі 86. Увогуле ж, напэўна, абодвум братам належала каля 3 тысяч двароў, з іх у самой Дуброўне мусіла быць каля 400—500[15]. Па тагачасных мерках гэта быў ужо сапраўдны горад.

Набор сялянскіх павіннасцяў у параўнанні са звесткамі XVI ст. змяніўся вельмі мала. Па-ранейшаму з кожнай валокі належала адпрацоўваць 2 дні прыгону ў тыдзень, раз у год выконваць падворную павіннасць — везці панскі груз вагой не больш за 2 беркаўцы (20 пудоў) на адлегласць не далей за 50 міль (каля 390 км). Прыходзілася касіць таксама панскую сенажаць і плаціць невялікую мядовую даніну — у сярэднім па 3 пуды з войтаўства, якое налічвала звычайна ад 100 да 150 двароў.

Абодва браты па-ранейшаму мелі патрэбу ў грошах, таму працягвалі закладваць часткі сваіх маёнткаў. Юры ў 1722 г. аддаў у заклад пану Бялецкаму за 4 тысячы талераў сяло

Гудава з 64 дварамі, а пану Юзафовічу-Глябіцкаму — сёлы Карабанавічы і Дабрынь. Аляксандр у тым жа годзе заклаў на 3 гады ўсю сваю частку графства пану Дунічу.

У 1724 г. 56-гадовы Юры Сапега ажаніўся паўторна з Тэадорай Солтан, якая была прыкладна на 30 гадоў маладзейшая за яго. Ён запісаў маладой жонцы 200 тыс. злотых пад забеспячэнне на Савінскім і Стрэжаўскім войтаўствах Дубровенскага графства. Гэта азначала, што ў выпадку яго смерці жонка мае права карыстацца даходам з азначаных войтаўстваў, пакуль іншыя родзічы і спадкаемцы не выкупяць іх за такую суму. У 1730 г. Юры такім жа чынам запісаў жонцы яшчэ 100 тыс. злотых на так званым Камандорстве — частцы Дубровенскага маёнтка паміж рэкамі Расасна і Мярэя.

Астатнюю частку маёнтка Юры працягваў раздаваць у заклад. У 1725 г. сяло Халуі і частка Стрэжаўскага войтаўства часова перайшлі да пана Тышкевіча, у 1730 г. сёлы Чубакова і Свіракі былі закладзены Вяжэвічу, а ў 1731 г. частка, ацэненая ў 52 тыс. злотых — Пшэздзецкаму. Паны Бучынскія трымалі ў закладзе Скараходаўскае войтаўства, да якога ў 1731 г. за 35 тыс. злотых прылучылі Літвінавічы, Кабылы і Лаўкі. У сваю чаргу Аляксандр за 150 тыс. злотых заклаў Браніцкаму сваю частку замка і мястэчка Дуброўны з часткай Тухінскага войтаўства за Дняпром[16].

Складзены з гэтай нагоды інвентар 1731 г. зноў падрабязна апісвае Дуброўну[17]. Абодва замкі, Верхні і Ніжні, у той час ужо амаль страцілі абарончае значэнне, хаця і былі адноўлены пасля Паўночнай вайны. На Ніжнім размяшчаўся драўляны палац з гаспадарчымі пабудовамі, садам і агародам. У палацы змяшчаліся два вялікія пакоі, два меншыя і два кабінеты. На Верхнім замку стаяў новапабудаваны, таксама драўляны, палац, дзе меліся 6 пакояў і кабінет, а ў мезаніне — вялікая парадная зала. Будынкі ацяпляліся кафлянымі печамі і камінамі, асвятляліся высокімі вокнамі з алавяннымі пераплётамі. Дубовыя дзверы былі аздоблены металічнымі кольцамі ў ільвіных пашчах, так званымі антабамі. У кожным палацы была галерэя, з якой можна было любавацца прыгожымі дняпроўскімі краявідамі.

Дуброўна па-ранейшаму складалася са Старога горада, Задняпроўскага і Задубровенскага пасадаў, да якіх далучыўся новы пасад за рэчкай Свінка (прадмесце Свінна, альбо Пераміль). У Старым горадзе гандлёвая плошча, дзе стаяла Спаская царква, а таксама купецкія лаўкі і свірны («імбары»). Вядома, што ў 1732 г. Юры Сапега атрымаў дазвол на правядзенне ў горадзе штогадовага кірмашу на дзень Св. Ільі. Пазней, у 1765 г., праводзіліся 2 кірмашы, на саборным тыдні і на свята Спаса. Тады ж 2 кірмашы адбываліся штогод і ў мястэчку Ляды — на Сёмуху і Пакроў.

Між тым маёнтак працягваў драбіцца паміж саўладальнікамі і закладатрымальнікамі. У 1732 г. памёр мсціслаўскі ваявода Юры Сапега. Яго частка маёнтка адышла да ўдавы Тэадоры і непаўналетняй дачкі Крысціны, якая пазней (у 1745 г.) выйшла за князя Казіміра Масальскага. Сын Юрыя ад першага шлюбу — Антоні Казімір — атрымаў у спадчыну іншыя бацькоўскія маёнткі.

Малодшы брат Юрыя, маршалак Аляксандр Сапега, перажыў яго на два гады. Ён пакінуў трох сыноў: Казіміра Леана, Юзафа Станіслава і Міхала Антонія. Паміж імі і была падзелена яго частка Дубровенскага графства. Хутка затым, у 1738 г., памёр старэйшы з іх, Казімір, пакінуўшы малалетніх сыноў Аляксандра і Міхала пад апекай іх маці — Караліны Радзівіл.

Інвентары за 1739—1740 гг. фіксуюць стан маёнтка на гэты час[18]. Удаве Юрыя тады належала 49 хрысціянскіх і 20 яўрэйскіх двароў у самой Дуброўне, а ўвогуле ў маёнтку — 364, і яшчэ 65 належала выкупіць з закладу. Іншая частка, якая належала спадкаемцам Аляксандра, уключала каля 1500 двароў, з іх у Дуброўне — 262 хрысціянскіх і 51 яўрэйскі.

Апрача таго, Караліна Радзівіл аддала ў заклад капітану Пакашу Гусынскае і Смыкаўскае войтаўствы, а брат яе мужа Міхал Антоні за 6 тыс. талераў заклаў мястэчка Баева Парыцкаму. У 1743 г. тая ж Караліна аддала значную частку сваіх уладанняў у заклад Салагубу, у якога яна была выкуплена толькі ў 1770 г.

Але ў другой палове XVIII ст. драбленне маёнтка спынілася. Дараслі да сталага ўзросту сыны Казіміра і Крысціны. Малодшы з іх, Міхал, у 1759 г. саступіў сваю частку Дуброўны старэйшаму, Аляксандру (будучаму полацкаму ваяводзе і канцлеру ВКЛ). У 1760 г. іх дзядзька Міхал Антоні таксама завяшчаў сваю частку Аляксандру. Многія паселішчы былі паступова выкуплены з закладу, і ў руках Аляксандра зноў сабралася даволі значная латыфундыя, хаця частка яе па-ранейшаму належала спадкаемцам Юрыя Сапегі — яго ўдаве Тэадоры Солтан і дачцэ Крысціне Масальскай.

Цікава, што князь Сяргей Меншыкаў, унук пятроўскага вяльможы, узнавіў свае прэтэнзіі на Дуброўну. У 1765 г. Крысціна Масальская мусіла выплаціць яму 21 500 злотых, каб ён адмовіўся ад гэтых прэтэнзій[19].

Што тычыцца іншых маёнткаў на тэрыторыі Дубровеншчыны, то Расасна ў першай палове XVIII ст. была аддзелена ад Любавіцкага графства і перайшла ва ўласнасць аршанскага кляштара трынітарыяў. Пра яе гісторыю, на жаль, вядома вельмі мала. Расасна была адносна невялікім мястэчкам, налічвала каля 60—70 двароў, і яшчэ каля 150 мелася ў навакольных вёсках.

Частка Дубровеншчыны па-ранейшаму адносілася да маёнтка Раманава, які ў ліку іншай спадчыны князёўны Нейбургскай у 1731 г. дастаўся прадстаўніку нясвіжскай галіны Радзівілаў Гераніму Фларыяну, а пасля яго смерці ў 1760 г. перайшоў да яго пляменніка, славутага Караля Станіслава Радзівіла па мянушцы Пане Каханку. Інвентар Раманава за 1755 г. згадвае на тэрыторыі Дубровеншчыны 8 вёсак: Азарава, Асташкавічы, Валькава, Займішча, Казлы, Ляхаўку, Парфенаўку і Сукіна, у якіх разам было 124 дварыі[20].

У такім стане знаходзілася Дубровеншчына ў 1772 г., калі ў выніку першага падзелу Рэчы Паспалітай яна апынулася ў складзе Расійскай імперыі і пачаўся новы перыяд яе гісторыі.

В. Насевіч.

Крыніцы:

1. Смоленские грамоты XIII—XIV вв. М., 1963.

2. Русская историческая библиотека. Т. 27. СПб., Литовская метрика. С. 152.

3. Любавский М. К. Областное деление и местное управление Литовско-Русского государства ко времени издания Первого литовского статута 1529 г. М., 1892. С. 275.

4. Документы Московского архива Министерства юстиции. Т. 1. М., 1897. С. 123—134.

5. Аддзел рукапісаў бібліятэкі АН Літвы. Ф. 16. Спр. 13. Л. 80—104.

6. Якимович Ю. А. Зодчество Белоруссии XVI — середины XVII в. Мн., 1991. С. 128—132.

7. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). Ф. КМФ-5. Воп. 1. Спр. 3550, 3551.

8. Ткачоў М. А. Замкі і людзі. Мн., 1991. С. 92—94; Сагановіч Г. М. Невядомая вайна (1654—1667). «Спадчына». 1993, № 3, 4.

9. Русско-белорусские связи. Сб. док. Мн., 1963. С. 387, 400, 402, 404, 405, 473, 474.

10. Дзяржаўны гістарычны архіў Літвы. Ф. ДА. Спр. 3236. Л. 14.

11. НАРБ. Ф. 3258. Воп. 1. Спр. 1.
12. Sapiehowie. T. 2. Petersburg, T. 2. 1891. S. 158–212.
13. Акты, издаваемые Виленской археографической комиссией. Т. 13. Вильно, 1886. С. 144.
14. НАРБ. Ф. 3258. Воп. 1. Спр. 3.
15. Там жа. Спр. 4.
16. Sapiehowie. T. 3. Petersburg, 1894. S. 83–105, 205–206.
17. НАРБ. Ф. 3258. Воп. 1. Спр. 8, 9.
18. Там жа. Спр. 10, 11.
19. Sapiehowie. Petersburg. T. 3. S. 201, 298, 318, 365.
20. НАРБ. Ф. КМФ-5. Воп. 1. Спр. 1789.

Бітва пад Оршай 8 верасня 1514 года

У канцы XV–XVI ст. адносіны паміж новастворанай Маскоўскай дзяржавай і Беларуска-Літоўскай былі вельмі напружаныя. Дыпламатычная барацьба паміж імі за палітычны ўплыў у Еўропе і за валоданне землямі былой Кіеўскай Русі суправаджалася ваеннымі канфліктамі. У канцы 1512 г. пачалася новая маскоўска-літоўская вайна.

...Трэцяя кампанія пачатковага перыяду вайны характарызавалася лепшай падрыхтоўкай расейскай арміі Васіля III. Капітуляцыя Смаленска адбылася 30 ліпеня 1514 г.

Пасля захопу Смаленска Васіль III загадаў 80-тысячнаму коннаму войску накіравацца ў глыбіню тэрыторыі Вялікага княства Літоўскага. Яно прасоўвалася да Оршы і Друцка, а потым на Віленскім напрамку. Насустрач маскоўскім баярам і іх палкам з Вільні праз Менск і Барысаў выйшаў са сваім войскам кароль польскі і вялікі князь літоўскі і рускі Жыгімонт Казіміравіч.

Царскія палкі таксама былі накіраваны да Мсціслава. Вынікам гэтага паходу быў пераход мсціслаўскага князя Міхаіла Іванавіча Заслаўскага на бок непрыяцеля. Прысягу Васілю прынялі жыхары Крычава і Дуброўны.

Кароль Жыгімонт сабраў войскі абедзвюх дзяржаў: феадальнае апалчэнне Вялікага княства Літоўскага на чале з гетманам, князем Канстанцінам Іванавічам Астрожскім — 16 тысяч вершнікаў, 14 тысяч польскіх коннікаў, 3 тысячы наёмнай польскай пяхоты, а таксама дробныя феадальныя атрады з Малой Польшчы і шляхціцы — добраахвотнікі з Вялікай Польшчы. Была і артылерыя, але колькасць гарматаў невядомая. 4 тысячы ваяроў Жыгімонт I пакінуў сабе ў Барысаве, а астатнюю, найбольшую частку войска (больш за 30 тысяч чалавек) пад агульным камандаваннем князя Канстанціна Астрожскага накіраваў да Оршы.

Рускі гісторык С. М. Салаўёў адзначаў, што ў маскоўскіх ваяводаў было 80 тысяч войска.

Размясцілася маскоўскае войска паміж Оршай і Дуброўнай — на ўзгорках каля вёсак Пугайлава і Рукліна, пакінуўшы свабодную прастору для непрыяцеля ў лукавіне Дняпра на яго левым беразе каля Оршы.

7 верасня 1514 г. войска К. Астрожскага наблізілася да Дняпра ў раёне Оршы. Па двух часовых мастах на працягу ночы была перапраўлена ўся пяхота і артылерыя войска Вялікага княства ў раён вёскі Пашына. А 9 гадзіне раніцы ў пятніцу 8 верасня 1514 г. войска князя К. Астрожскага было ўжо пастаўлена ў баявых парадках на полі бітвы.

Бітва адбылася на полі ў тры кіламетры па фронту ўздоўж Дняпра, за 200–400 метраў ад берага ў першай фазе бітвы і за тры з паловай кіламетры ў другой ягонай фазе. У глыбіню

абодвух франтоў поле бою таксама складала прыблізна тры кіламетры.

Пасол германскага імператара да вялікага князя маскоўскага Васіля III — барон Жыгімонт Герберштэйн, які наведаў у Вільні у пачатку 1517 г. (калі ехаў у Маскву) палонных І. А. Чалядзіна і М. І. Булгакава-Голіцу (былых ваяводаў у рускім войску) і размаўляў з імі пра бітву пад Оршай, расказвае ў сваіх запісах пра разгром расейскага войска: «Ліцвіны, наўмысна адступіўшы да таго месца, дзе ў іх былі схаваныя гарматы, накіравалі іх супраць маскавітаў, якія насядалі, і паразілі іх заднія шэрагі, што выстраіліся ў рэзерве, але занадта скучаныя, унеслі замяшанне ў іх шэрагі і рассеялі. Так нечаканы баявы прыём прывёў маскавітаў у жах, бо яны лічылі, што ў небяспецы знаходзіцца першы рад, які б'ецца з ворагам; прыйшоўшы ў замяшанне і лічачы, што першыя шэрагі ўжо разбітыя, яны кінуліся наўцёкі. Ліцвіны, разгарнуўшыся і накіраваўшы ўсе свае сілы, праследавалі іх, гналі і забівалі. Убачыўшы гэтыя ўцёкі, адступілі і абодва рускія флангі. Толькі ноч і лясы спынілі гэтае вынішчэнне». (Цыт. па кн.: Герберштейн С. Записки о Московии.)

Беларуска-літоўскія коннікі працягвалі праследаванне ажно да васьмі літоўскіх міляў (г. зн. на 60 кіламетраў).

М. М. Карамзін у «Истории государства Российского» адзначыў: «Літоўцы ніколі не атрымлівалі такой славутай перамогі над расіянамі: гналі, рэзалі, тапілі іх у Дняпры і Крапіўне; целамі ўсеялі палі паміж Оршай і Дуброўна... Мы страцілі трыццаць тысяч воінаў: ноч і лясы выратавалі астатніх».

Страты маскоўскага войска палоннымі перавышалі пяць тысяч чалавек. 20 тысяч трафейных коняў і палова вайсковага абозу былі параздаваны пераможцам.

М. Стрыйкоўскі нагадвае, што ў войску літоўскім і польскім загінулі чатыры паны і знатныя шляхціцы, а простых жаўнераў і шляхты крыху болей за чатырыста. У гэтай трагедыі было шмат параненых.

Адразу пасля бітвы Дуброўна, Мсціслаў і Крычаў перайшлі на бок вялікага князя Жыгімонта.

Бітва пад Оршай 8 верасня 1514 г. стала вядомай ва ўсёй Еўропе. Каля 1520 г. невядомы мастак, хутчэй за ўсё ўдзельнік гэтай бітвы, намаляваў карціну, якая лічыцца першай у батальным жывапісу Усходняй Еўропы. Зберагаецца ў Кракаўскім музеі.

А. Грыцкевіч.

Хто такі Канстанцін Астрожскі?

Канстанцін Іванавіч Астрожскі (1460—1530) — адзін з самых славутых герояў беларускай гісторыі, вялікі абаронца Айчыны. Паходзіў з роду турава-пінскіх князёў, нашчадкі якіх з канца XIV ст. мелі галоўнай рэзідэнцыяй горад Астрог на Валыні. Вайсковую службу пачаў удзелам у барацьбе з крымскімі татарамі ды ў першай вайне Маскоўскай дзяржавы супраць Вялікага княства Літоўскага. Як найбольш таленавіты вайсковы кіраўнік ва ўзросце 37 гадоў атрымаў чын гетмана найвышэйшага — галоўнага начальніка над войскам дзяржавы — ды неўзабаве здабыў еўрапейскую славу.

У змаганні з крымскімі татарамі і маскоўскімі заваёўнікамі Астрожскі не меў сабе роўных. Згодна з надпісам на ягоным надмагіллі, гетман 63 разы дамагаўся перамогі над імі. Асабліва слаўнай была перамога над амаль утрая большым маскоўскім войскам пад Оршай 8 верасня 1514 г., якой Астрожскі фактычна ўратаваў краіну ад чужога панавання.

Пра слаўную перамогу даведалася ўся Еўропа. Ёй быў прысвечаны спецыяльны ліст ок навінаў, выпушчаны ў Нюрнбергу ў 1514 г. Аршанская бітва ўвайшла ў еўрапейскія хрэстаматыі ваеннай гісторыі як узор удалай тактыкі змагання з намнога перасяжнымі сіламі ворага, як прыклад выразнага ўплыву таленту і майстэрства вайсковага начальніка на вынік баталіі.

Нястомна рупячыся пра належную абарону Вялікага княства, найвышэйшы гетман не шкадаваў ні свайго жыцця, ні сродкаў, ды на ўласныя грошы ставіў харугвы вершнікаў. У Еўропе Канстанціна Астрожскага называлі «Ромулам», «Сцыпіёнам», «другім Ганібалам», «князем, найбольш вартым светлай памяці». Гетманства гэтага «брата расіянаў па царкве, але іх страшнага ворага ў полі» стала ўзорам вайсковай чыннасці ў Вялікім княстве.

В. Насевіч.

Дакументы сведчаць

ПАСОЛЬСКІЯ ПАСЛАННІ ПОЛЬСКАГА КАРАЛЯ ЖЫГІМОНТА ДА МАСКОЎСКАГА ВЯЛІКАГА КНЯЗЯ ВАСІЛЯ III АБ ЗАКЛЮЧЭННІ МІРУ

1520 г., ч э р в е н ь

...III. – Жикгимонт, Божьею милостью король Польский и пр., чиним знаменито сим нашим листом. Намовившися с паны радами нашими, послали есьмо от нас в поселстве до великого князя Московского, воеводу Подляшского, маршалка нашого, старосту Переломского, Радуньского и Ожского, пана Януша Костевича, а подскарбия земского, маршалка и писаря нашого, державцу Каменецкого, пана Богуша Боговитиновича, для миру и покоя, и науку нашу в другом нашом листе им есьмо отдали, которым обычаем мели межи нами з великим князем Московским покой и мир доконати и встановити. Пак ли ж бы водлуг тое нашое науки мир стати ся не мог, тогды перемирье взяти, на колько лет умова будет, и записы водле обычая вчинити. А границы выписати, покуль теперь на обе стороне украинники держат. А Смоленска у перемирной грамоте в его сторону не писати, поки перемирье будет держано, подлуг умовы. А Дубровны города и волостей наших Полоцких, Витебских, Роских, Мстиславских, Кричовских, и князьских и панских и князей Горских, и иных князей, которые нам служат, не поступовати у его сторону. А похотел бы, за перемирьем, вязни свои мети, а напротивку вязни наши выпустити, ино отказати: естли князь великий Смоленска поступит нам, а мы напротивку того вязни его выпустим. А естли бы без выпущенья вязни перемирья на колько лет вчинити не хотел, ино ехати прочь, жадного конца не чинячи, и взложите вси речи на нас господаря. А похотел бы в перемирье мети, ажъбы с обу сторон напротивку царя Перекопского быти за-один: ино, не менуючы царя, нижьли написати, ажъбы на кождого неприятеля быти за-один. А выписати в перемирной грамоте, ижьбы в тые лета послы на обе стороне безпечно ходили и покой и мир вечный еднали. Для которого ж певного сведомья в том листе и рука наша властная есть подписана и печать наша приложона. А тую есьмо науку вчинили и написали з радою всих панов рад наших. Писан в Торуни.

Акты, относящиеся к истории Западной России. Т. 2. Санкт-Петербург, 1848. С. 134.

З ПАСОЛЬСКАГА ПАСЛАННЯ МАСКОЎСКАГА ВЯЛІКАГА КНЯЗЯ ВАСІЛЯ ІААНАВІЧА ПОЛЬСКАМУ КАРАЛЮ ЖЫГІМОНТУ

1525 г., м а й—л і п е н ь

...III. – Великий господарь, король и великий князь Жигимонт велел тобе говорити: Што еси говорил нам от брата и свата нашого, великого князя Василья Ивановича, иж присылал к нему наместник его Стародубский, што будьто бы наши врядники и люди с Пропойска и з Речицы, через перемирныи грамоты, вступалися в его волости

Стародубский и Гомейский и иныи, и много кроть приходячи в тыи волости, его людей многих до смерти побили, а иных к собе звели, в Речицу и в Пропоеск, з жонами и з детьми, а животы их многии побрали. И его наместник Стародубский и иныи наместники его будто писали к нашим наместникам украйным не одинова, штобы в их господаря волости и села и в земли и в воды через перемирныи грамоты не вступалися, и людем его обиды не чинили; а которых людей звели, тых бы отпустили; а о грабежах, которыи учинилися, они бы управу вчинили: и наши наместники его людей, которых поимали, и до сих мест держат у себе, а в обидных делех его людем з нашими людми управы будьто ни в чом не чинят. Да говорил еси нам от брата и свата нашого, великого князя Василья Ивановича, иж присылают к нему воеводы и наместники его украйных городов, с Торопца, и с Лук Великих, и со Ржевы и с иных его городов и волостей, поведаючы, будто з наших городов и волостей украйных, с Полоцка, с Витебска, со Рши, с Дубровны и з иных, вступаются в его земли и в воды, через перемирныи грамоты, и обиды его людем великии чиняться от наших людей, татьбами и разбои и грабежи великими, как же и списки тых кривд и обид брат и сват наш.

Акты, относящиеся к истории Западной России. Т. 2. Санкт-Петербург, 1848. С. 161.

З ПЕРАМІРНАЙ ГРАМАТЫ ВЯЛІКАГА КНЯЗЯ ІВАНА КАРАЛЮ ПОЛЬСКАМУ ЖЫГІМОНТУ

Мы великий государь Иван, Божиею милостию государь всеа Русии и великий князь, Володимерский, Московский, Невгородцкий, Псковский, Рязанский, Тферьский, Югорьский, Пермьский, Болгарьский и иных. Что присылал до нас ты, брат наш, великий господарь Жигимонт, Божиею милостию король Польский и великий князь Литовский, Русский, и княже Прусский, и Жемойтцкий, и Мазоветцкий и иных, послов своих, воеводу Полотцкого, маршалка своего, пана Яна Юрьевича Глебовича, да воеводу Витепского, маршалка своего, старосту Волковыйского пана Матея Войтеховича Яновича, да писаря своего Венцлава Николаева, о миру и о доброй смолве, и то межи нас с тобою с братом нашим с великим господарем с Жигимонтом королем ныне не сталось. И послы твои брата нашего говорили нам от тобя брата нашего, от великого господаря Жигимонта, короля Польского и великого князя Литовского и Русского, чтоб мы с тобою взяли перемирье на пять лет, на том, что нам в те перемирные лета межи собя рати и войны не замышляти, а слати нам в те лета межи собя на обе стороны своих великих послов, которые межи нас могут те дела делати. И мы с тобою с братом своим, с великим господарем Жигимонтом королем и великим князем перемирье взяли на пять лет, от Благовещеньева дни лета семь тысящь четыредесят пятого до Благовещеньева дни лета семь тысящь пятдесятого, на том, что тобе брату нашему, великому господарю Жигимонту королю и великому князю, в те перемирные лета, в пять лет, наших земель, Московские земли, и Новагорода Великого, и волостей Ноугородцких и Ноугородцкие земли всее, и Псковские земли всее, и города Себежа и Себежские волости, и Тферьские земли всее, и Переславля Резанского и Резанские земли всее, и Пронска и Пронские земли всее, не воевати, ни зацепляти ничем. Так же тобе брату нашему, Жигимонту королю и Великому князю, тех наших городов и волостей и земель не воевати и не зацепляти ничем в те перемирные лета: города Рыльска с волостьми, ...города Смоленска с путьми и с волостьми, что к нему тянет, и волостей: Еловца, Болваничь, Лазоревщины, Пустоселья, Романовского, Копотковичь, Молохвы всее, что к ней потягло, и Петровского держанья, Кутева и Зверовичь, Дубровенского пути, Катыни, Каспли, Поречья, Руды, Щучьи; а рубеж Смоленску и волостем Смоленским с Дубровною, и с Романовым, и с Горами и со Мстиславлем ... А мне великому государю Ивану, Божею милостию государю всеа Русии и великому князю, твоих великого господаря Жигимонта, короля Польского и великого князя Литовского и Русского, земель не воевати, ни зацепляти ничем в те перемирные лета: города Киева с волостьми, ...города Дубровны с волостьми, и волостей, Гор и Романова; города Оршы с волостьми,... А кого к нам ты, брат наш Жигимонт король, пошлеш своих послов, и тем твоим послом приехати к нам и отъехати доброволно, без всякие зацепки; также кого мы пошлем к тобе своих послов, и нашим послом по твоим землям к тобе доброволно приехати и отъехати без всяких зацепок. А твоим купцом изо всех твоих земель во все наши земли приехати со всяким товаром и торговати на всякой товар, а приехати им и отъехати доброволно, без всяких зацепок; а нашим купцом изо всех наших земель во все твои земли приехати со всяким товаром и торговати на всякой товар, а приехати им и отъехати доброволно, без всяких зацепок. Также которые ваши послы пройдут к вам через наши земли, и гости с ними, или опричь послов гости пойдуть к вам через наши земли, с каким товаром ни буди: и нам у тех ваших послов и гостей

товару не отнимати, а пропущати нам к вам ваших послов и гостей со всяким товаром через свои земли безо всякие зацепки; также и наши послы и гости куды ни пойдут, от нас или к нам, через твои земли, с каким товаром ни буди: и тобе у тех у наших послов и гостей товару не отнимати, а пропущати тобе к нам наших послов и гостей со всяким товаром через свои земли безо всяких зацепок. А которые послы от иных господарей, отколь ни буди, пойдут к вам через наши земли, и гости с ними с каким товаром ни буди: и нам у тех послов и гостей товару не отъимати, а пропущати нам к тебе тех послов, и гостей со всяким товаром, через свои земли безо всяких зацепок; также которые послы от иных господарей, отколь ни буди, пойдут к нам через твои земли, и гости с ними с каким товаром ни буди: и вам у тех послов и гостей товару не отъимати, а пропущати тобе к нам тех послов и гостей со всяким товаром через свои земли безо всяких зацепок. А в те перемирные лета какова учинится обида межи наших князей и людей, в землях и в водах и в иных в каких обидных делах: и наши князи и наместники и волостели украинные, сослався, да тем обидным делом всяким управу учинят на обе стороны; а в каких обидных делех наши князи и наместники и волостели не учинят управы: и нам о том сослати судей, и они, съехався, да тем обидным делом всем управу учинят на обе стороны без хитрости. А татя, беглеца, холопа, робу, должника, по исправе выдати; а даное, положеное, заемное, поручное отдати. А отойдут по сем перемирным грамотам межи нас урочные лета и розмирица межи нас учинится, а в ту пору которые твоей земли купцы, или послы, прилучятся в наших землях: и нам тех твоих купцов и послов не порубати, ни остатков у них не отнимати, а отпустити нам их всех доброволно, со всеми их сстатки; а которые наши купцы, или послы, прилучятся в ту пору в твоих землях: и тобе наших купцов и послов также не порубати, ни имати, ни животов их у них не отъимати, а отпустити их всех доброволно, со всеми их животы. А на том на всем, как в сей перемирной грамоте писано, мы великий государь Иван, Божиею милостию государь всеа Русии и великий князь... целовали есмя крест к тобе брату нашему, великому господарю Жигимонту, Божьею милостию королю Польскому и великому князю... на том, что нам по сей перемирной грамоте, до тех урочных пяти лет, тот мир держати крепко, по тому как в сей перемирной грамоте писано. Писана на Москве, лета 7045.

Акты, относящиеся к истории Западной России. Т. 2. Санкт-Петербург, 1848. С. 313–315.

ВЕСТАВАЯ ЗАПИСКА КАРАЛЮ ЖЫГІМОНТУ АД ПОЛАЦКАГА ВАЯВОДЫ ЯНА ГЛЯБОВІЧА

1534 г., 1 жніўня

Наяснейший милостивый господарю! поведаню вашой милости господарю нашому милостивому, иж до замку моего Дубровенского прибег з Москвы жолнер, в середу перед святым Якубом, именем Войтех, который поведил, иж взят у Смоленска на он час, як еще отец мой Смоленеск держал; которого ж врядник мой Дубровенский ко мне прислал: ино, яко давно з Москвы вышол, и на которыи местца шол, и которыи речи передо мною поведил, то все списавши на особном списку, в сем листе моем зашитом к вашой милости господарю нашому милостивому поспол с тым самим жолнером шлю; с которого ж списку и з его теж устное повести тым речам рачьте ваша милость, господарь наш милостивый, добре зрозумети. А другий список, в тоеж слово его повести, послал есми к Менску, до пана гетмана. Теж, милостивый господарю, мам за то, иж есть памятно вашой милости, господарю нашому милостивому, што есми будучи у вашой милости, вказывал вашой милости лист чернца Заволоцкой, тоый до мене писал о справе земли неприятельской, мешкаючи в той волости Заволоцкой (о которой есми не однокроть до вашой милости писал, иж у сторону Московскую и з иншими некоторыми волостьми вашое милости Полоцкими привернена). А так воеводы Луцкии, доведавшися на того чернца о том ко мне писанью, и пославши, казали его за то поймати: которого ж на Луках держали... алиж его теперь, на присягу его, перед святым Якубом за чотыри недели, зася к церкви его Заволоцкой отпустили. И я того доведавшися, а хотячи от него о способе неприятельском ведати, сослал есми козаков на него, которыи ж козаки поймавши его до мене привели. А тот чернец в Заволочьи, в дому, з Лук приходши, был только тыждень; который же ничого иншого не поведает, одно поведил, иж на Луках люди суть тыиж, о которых если к вашой милости вжо не однокроть писал. А к тому, што есми к вашой милости писал о людех, которыи в Порхове лежали з Михайлом Воронцовым, поведаючи, же ся с Порхова рушили до Лук: ино тот чернец поведил, же слышал иж тым людем не казано еще до Лук ехати, але казано дей им стати межи Ржова и Лук, стерегучи, жебы от вашое милости людей которое шкоды тым волостям их не было; и с тых же дей людей

послали до Острея полтораста голов для сторожы: скоро дей послышать о войску вашой милости, где ся обернет, там дей напротив войска вашой милости тыи вси люди мають итти. А здеся с стороны их у сторону вашое милости, земли Полоцкой никоторых зачепок не чинят, а мы теж им не чиним, бодле росказанья вашое милости господарьского, которое есмо первей от вашой милости господаря нашого милостивого мели, а и теперь через лист князя бускупа его милости Виленского маем. И ваша милость, господарь наш милостивый, рачьте о том ведати, и нам науку свою господарскую дати, естли так маем здеся без зачепок мешкати. Писан у Полоцку, августа 1 дня.— «Наменший слуга вашое милости, господаря нашого милостивого, Ян Юрьевич Глебовича низко чолом бьет».

Акты, относящиеся к истории Западной России. Т. 2. Санкт-Петербург, 1848. С. 330.

СУДОВЫЯ СПРАВЫ ПАНОЎ ГЛЯБОВІЧАЎ

Дакумент 1. Распараджэнне уладальніка маёнтка Дуброўна Яна Юр'евіча Глябовіча наконт карыстання бортнымі дрэвамі.

1534 г., 18 л і с т а п а д а

Пан его милость про память казал записать, иж по всей волости Дубровенской закликано, абы жаден человек под дерево другого человека бортное коренника не ставил, под виною трема рубли грошей. А естли бы то на которого з них так на боярина, як и на волостного человека было переведено, иж бы который человек под дерево бортное которого человека коренник ставил, тот мает пану его милости вину три рубли грошей, а к тому же будеть дерево, шкоду всю и з навязкой заплатити. Писан в Дубровне, ноября 18 день.

Дакумент 2. Разгляд Янам Глябовічам канфлікту паміж сялянамі вёскі Мардашэвічы і іншымі падданымі Дубровенскага маёнтка.

1534 г., 19 л і с т а п а д а

Жаловали нам люди наши Мордошовляне на мещан и на всех людей наших волостных Дубровенских о том, што ж на их острове за Днепром, выгоняючи кони, пасуть и драницы в лесе их деруть, и хоромы робять без ведома и дозволенья их, а в том ся им шкода и кривда великая дееть. И пан его милость, то убачивши, иж им в том кривда, и не казал никому на их острове коней пасти, а в лесе драниц драци и хором робити без дозволенья их, окром того, естли если бы они сами, с своее доброе воли, дали к тому што чинити, нижли на потребу пана его милости што потреба, то ма быть взято. Писан в Дубровне, ноября 19 день.

Дакумент 3. Разгляд Янам Глябовічам канфлікту паміж сялянамі Дубровенскага маёнтка.

1534 г.

Жаловали нам Свираки Ходор и Иван, с поплечники своими, на Радивоновцов, на Ивана и на Левонку, и на инших поплечников их, о том, што ж дей они в дубе нас продали в тот обычай, иж з ыншого дуба высекши кору с клейном, и под тот дуб подложили. Ино Евлен сын отприсягнул, абы тот дуб их был, аже бы Свираки тое клейно высекли. А потом подле присяги Левонко Еремкович и з своими поплечники поднял кору и рек: «Тая кора под тым дубом з нашим клейном». И наместник наш дубровенский Федько выслал там мужа Потапа а Якова Орловского, прикладаючи тую кору к тому дубу, ино тая кора не пригодилася к тому дубу. И Свираки просили наместника, абы им дал искати того дуба, к которому бы ся тая кора пригодила. И наместник дал им год того дуба искати. И они знашли дуб Костюка а Ивана Гускиных, до которого тая кора пригодила. И взяли на то вижами наместника нашого Потапа, а Дашка, а Матфея, и они Костюка Гускина к тому дубу призвавши, и дали ему тую кору к тому дубу приложити. И он на тот дуб сам лазил и тую кору до того дуба прикладал, аж тая кора к тому дубу пригодилася.

И пан его милость положил рок Гускиным две недели виноватого искати, и если виноватый не знайдеть, то сами мают Свиракам полтретядцать грошей широких шкоды их, которую для того дуба мають, заплатити, а пану его милости — вину. Писан в Дубровне, ноября 19 день.

Дакумент 4. Разгляд Янам Глябовічам справы паміж сялянамі Расасенскай воласці Дубровенскага маёнтка і зарубскім папом.

1534 г., 28 лістапада

Жаловали нам люди наши волости Расасенское на попа зарубского на Семена Бесомичу о том, што ж день от него не маем покоя. И поп рек: «Иж сам от них не маю покоя». И пан его милость межи ними заруку заложил в тот обычай: естли они на попа переведуть, иж от него покоя не будут в чом мети, то поп от церкви маеть отдален быти. А естли поп на них переведет, абы он от них не мял покоя, то на пана его милость вины три рубли грошей. Писан в Дубровне, ноября 28 день.

Дакумент 5. Пералік службаў у вёсках Сабешкава і Свіракі і павіннасцяў дубровенскіх падданых.

1538 г.

На Собешкове службы: Семковых служба пуста. Ан Філяковых служба пуста. Гороховых служба: Иов. Ушаковых служба пуста. Александровых служба пуста. Захарьиных служба. Свираки: Веретеевых служба, той еще конца не вчинено, отложено до другого приеханья панского к Дубровне.

Люди дубровенские мают служити: пригону на кождой неделе по два дни, а осм подымшин на лете за своим хлебом, а к нашому хлебу и к пиву мают пойти 4 толоки с службы, поспол с лугами всими путными, до нашое воли, кром городовое работы и прудов. А сено мают косити, и в ловы, и в подводы ходити по старому.

Дакументы 1—5 захаваліся ў складзе кнігі судовых спраў Яна Юр'евіча Глябовіча ў бытнасць яго віцебскім, потым полацкім ваяводам, якая ўтварае 16-ю кнігу Літоўскай метрыкі. Кніга была цалкам надрукавана ў выданні: «Беларускі архіў». Т. 2. Менск, 1928. Азначаныя дакументы змешчаны ў ім пад нумарамі 363—366 і 414.

З ЗАПІСКІ НЕВЯДОМАГА ЛІЦВІНА АБ ПАРАЗЕ МАСКОЎСКАГА ВОЙСКА ПАД УЛАЮ І ДУБРОЎНАЙ

1564 г., 11 л ю т а г а

... А скоро по той битве (под Улою), их милость панове гетманове зо всим войском рушилися ближей к Орши и мели положите кош в Соколине, а на перед отправлено до Орши передовых людей сколько тысячей с паном Фелоном Кмитою, и там же вжо за Оршою, под Дубровною, сторожу Московскою, Москву і Тотар громили, и двух мурз а десять Москвитинов поймали: бо войско Московское кошом положилося за Дубровною у мили. Войско теж наше Польское с делы вжо тыми часы рушилося с Борисова до великого войска Литовского, зоставивши обоз у Борисове, и вжо до сего часу будуть стягнулися з великим войском. Пане Боже, дай, абы то было фортунне, и есть надея в ласце Божей, штож ся неприятель не будет тешити, а вборзе даст Бог, и другая новина щастливая нас всех увеселит.

... Кгды-м того листу до вашей милости дописывал, принесена новина до его милости пана моего, иж тое войско Московское, которое за Дубровною кошом положилося, пославши о нашом войску до себе тягнучи, повтекали, возы и сани порубали, и тегиню покинувши и сами на вьюки складшися в скок побегли до своея земли; а их милость панове гетманы, великий и дворный, со всим войском Литовским пустилися за ними в погоню. Пане Боже дай, абы фортунне звытежство было и над тым войском того незбожного пана. А Польское войско еще в Борисове обозом лежит: бо пан гетман наш задержал их своим листом у Борисове, абы далей не тягнули, иж теперь не есть потреба, але ожидали б иншого листу, где ся з войском Литовским здыймовати мають. Ваша милость ведаючи о том, не рачьте опускати молитвами своими волать до пана Бога, абы рачил з милосердья своего, того неприятеля покорити под ноги господаря нашого милостивого.

Иншого ничого на сесь час писати к вашей милости не маю, одно, верне зычачи вашой милости, пану и добродею своему, при добром здоровьи всих фортун, себе и покорные службы свои звыклой ласте вашей милости поручаю. Писан у Вильни, року 64, месяца Февраля 11 дня.

Еще, по написанию тое цедулы моея, другая потешная новина пришла до пана моего, иж в той битве самого Шуйского забито и тело его в реце знойдено; а то поведил подскарбий его, которого поймано от наших людей, ищучи тело пана своего. А Шереметьев также в битве будучи древом шкодливе пробит и скоро приехавши до Полоцка умер. А тое войско неприятельское, што под Дубровною было, уже ся были перепровадили на сюю

сторону Орши и Днепра; а скоро о войску господаря нашого и теж о поражьце Шуйского з войском уведали, вземши на себе страх и покинувши увесь кош побегли, и яко за три дни у Смоленска стали; а бегучи, добра и маетности свои кидали, и там, Оршанцы поведають, иж такое великое добычи и при великой Оршаньской не взято. А теперь князь великий послал был дворянина своего Петра Ивановича Сотницына – Клобукова з сорокма коней, снать, до того войска, даючи ведати о той битве: которого козаки Дубровеньские побили и двух живых поймали, с чого со всего нехай будет хвала пану Богу!

Акты, относящиеся к истории Западной России. Т. 3. Санкт-Петербург. С. 133–135.

Дубровеншчына на скрыжаванні крывавых падзей

(Сведчаць расійскія гісторыкі)

Более 300 лет тому назад (в 1611 г.), в 3 число июня, приходившееся тогда на понедельник, Смоленск был взят поляками. Но предшествующая сдаче Смоленска оборона его была столь крепка, мужественна и продолжительна, что самая сдача не только не явилась победою Польши, как старались показать в то время поляки, но наоборот торжеством России... 1 января 1603 г. оканчивался срок заключенного Россией с Польшею 12-летнего перемирия. По этой причине в 1596 году приехал в Смоленск сам «ближний великий боярин», правитель государства Борис Федорович Годунов и назначил места для рвов, стен и башен новой крепости. Докладывая по возвращении в Москву царю Федору Иоанновичу о произведенной закладке, Годунов сказал, что Смоленск будет дорогим ожерельем (оплотом) всей России... Вскоре после этого, по смерти царя Федора Иоанновича Борис Годунов был избран на царство.

* * *

Постигло в 1602 году Россию страшное бедствие неурожая. Для утоления голода жители начали употреблять неестественную пищу, которая породила болезни и мор, особенно в Смоленске и его уезде. В период царствования Годунова Россия не воевала с Польшею и Литвою, даже заключено было перемирие на 20 лет, начиная с 15 августа 1602 г.

* * *

15 апреля 1605 года умер Борис Годунов, благословив на Царство сына своего юного Федора, а 5 июня Федор был сведен с престола и умерщвлен, Москва присягнула Лжедмитрию. Лжедмитрий, по вступлении на престол, дал повеление Смоленскому Воеводе Князю Ромадоновскому, чтобы Смоляне отправляли свободную торговлю с Литовцами и поляками, чтобы Литовским и Польским купцам был дозволен беспрепятственный проезд через Смоленск и другие города... В начале весны 1606 года невеста царя-самозванца, Марина Мнишек, на пути в Москву проезжала через Оршу, Дубровно, Баево, Красный, Смоленск с отцом своим и многочисленною свитою.

* * *

Марина с отцом переехала границу, не прежде 8-го апреля, близ Баева. Русские вельможи встретили их. С Мнишками ехало несколько семей, большею частью родственники Мнишка: был с ним Адам и Константин Вишневецкие, Стадницкие, Торлы и другие... Весь обоз, по сообщению Авраамия Полицына, бывшего после

членом великого посольства под Смоленском к Сигизмунду, состоял из 6000 человек, по польским же известиям из 1969 человек свиты, 300 человек прислуги и 1961 лошадей... Везде, при дурной погоде, тысячи московского народа строили им мосты и гати. В городе Красном встретили их те, что давно уже были высланы на встречу и дожидались их около трех месяцев с князем Василием Михайловичем Мосальским и дядею царя-самозванца Михайом Александровичем Нагим.

* * *

В Смоленске, 11 апреля, Князь Василий Мосальский вручил Марине Мнишек письмо от жениха и богатые дары. Следом за Мариною и ее обозом ехали на оршанских подводах через Смоленск послы к Лжедмитрию от Короля Сигизмунда. Послы ехали тою же дорогою, которою ехала и Марина со своею свитою. Старый и честолюбивый до крайности воевода Мнишек торжествовал, получив от Лжедмитрия Грамоту на Смоленское Княжение. Но 17 мая было последним днем в жизни Самозванца, он был убит, а 19 числа был объявлен Русским Царем Князь Василий Шуйский.

* * *

18 июня того ж года прибыли в Смоленск послы Василия Иоанновича, отправленные к Королю Сигизмунду. Князь Куракин, писал тогда же к Оршанскому Старосте Сапеге, чтобы все означенные люди были немедленно и свободно пропущены за границу. Сапега медлил с ответом. Куракин, 5 июля, повторил свое требование, с угрозою отослать всех обратно в Москву, тем более, что содержание их становилось тягостно для Смоленска, тогда Сапега исполнил требование Куракина и люди Литовские выехали из города.

* * *

Меж тем снова распространился слух, что царевич Дмитрий жив и, как следствие, объявился еще один Лжедмитрий. Явился и новый самозванец под именем Царевича Петра. Наступившая со смерти царя Феодора Иоанновича и особенно со времени вступления на престол Василия Шуйского (1606 г.) смута в Московском государстве сулила немалые выгоды Польскому королю Сигизмунду III. У него были развязаны руки, когда в мае 1608 г. был разбит Зебжидовский, предводитель восстания шляхты — рокош в самой Польше...

К этому времени Смоленск и его земля сделались ареной смуты, и опасность окончательно перейти во власть Польши угрожала ей повсюду. Смоленский уезд наводнен был изменниками. В Дорогобуже сидел ротмистр Чиж с 1000 своих солдат. Беляне «смутились». Рославльский наместник и воевода кн. Дм. Вас. Мосальский перешел на сторону самозванца и писал лист Мстиславскому державце Петру Пацу и Мстиславским боярам, служилым и посадским людям, с просьбою, чтобы они прислали с 1000 служилых людей «на государевых изменников, на смолян, и на дорогобужан»... Рославльский воевода обещал, что после «будет добра много», и что когда самозванцы (Дмитрий и Петр Федоровичи) утвердятся на прородителей своих престоле, на Москве, — то пожалуют мстиславляне великим жалованьем, «чего у вас на разуме нет».

Действительно, по донесению лазутчиков, Мстиславский староста Петр Паца, возвратившись с сейма (1607 г.) и собрав жолнеров (300 че-

ловек) и войско, собирался идти в Смоленскую землю. Пан Глебович, по указанию тех же лазутчиков, шел «с людом и з силою великою» в Дубровну, с тем, чтобы зимою, собрав еще Дубровенскую шляхту, идти на Смоленск. Кн. Пузыня имел подобное же намерение. Из Украинных городов и из Северской области, где был самозванец, его приверженцы собирались идти добывать Москву «подкопом великим санным» и в случае неудачи, отступить к Смоленску... В том же 1608 г. с большим отрядом шел через Смоленск на Москву Ян-Петр Сапега. 13 и 14 августа Сапега «обтирался об углы города», при чем произошло несколько перестрелок между ним и Смолянами. Вместе с Сапегою приходил под Смоленск какой-то князь из Копыского повета Юрий Горский...

Польские отряды то и дело вторгались в Смоленские пределы. Все они «проливали кровь христианскую и пустошили землю». М. Б. Шеин писал старосте Андрею Сапеге, что делать так в перемирное время «непригоже». Сапега уверял, что все это делается вопреки королевской воле, что король и рада желают сохранять перемирие, а между тем требовал, чтобы были отпущены польские послы из Москвы, угрожая, что в противном случае король никогда не будет посылать послов к царю, и что поляки пойдут на освобождение своей братьи. ...Между тем у короля Польского Сигизмунда III окончательно созрел план, пользуясь затруднительным положением Московского государства, присоединить Россию к Польше, а самому сесть на престол Мономахов. 4 января 1609 г. король на сейме в Варшаве предложил войну, говоря: «Стоит только обнажить саблю, чтобы покончить войну!».

* * *

Сигизмунду нужно было увеличить свои силы для поражения России, а ослабив силы Самозванца, он надеялся гораздо вернее достигнуть своей цели... Из посланных Шеином в Литву лазутчиков для собрания вестей, Смоленский посадский житель Григорий Хохряков привез ему, 25 января, два письма от Дубровенского Старосты Глебовича, одно на имя Шеина, а другое, адресованное к жителям Смоленска, в которых Глебович приглашал Шеина, или доверенное от него лицо, а также поверенных от жителей Смоленска в пограничное село Баево для совещения по какому-то важному делу, согласно воли Польского Короля. При этом Хохряков передал Шеину две записки, полученные в Литве, в которых Смоляне извещались, что Сигизмунд III собрал у Борисова 18 тыс. конного войска и 17 тыс. жолнеров; а староста Глебович, собрав в Дубровне деньги, поехал в Жеславль, для найма еще 500 жолнеров. Сообщавший это известие предупреждал Смоленских Воевод, чтобы они были осторожны, так как жолнеры имеют намерение внезапно напасть на Смоленск для добычи.

* * *

Наконец, 9 марта 1609 г. Оршанский Староста Андрей Сапега, по-прежнему уверяя в добрых намерениях короля, писал, что из Варшавы отправляется послом в Москву Станислав Родневский, и требовал, чтобы Шеин заготовил на посла корм и подводы. Сапега прибавил также, что в Оршанский и другие поветы пришли многие тысячи Польского войска с предложением идти через Смоленск на помощь Лжедмитрию, но, по приказанию Сигизмунда, возвращены в Витебский и Велижский уезд.

...Марта 15 лазутчик Хохряков привез Шеину записку из Дубровны от какого-то Яна Войтехова, что Запо-

рожские Козаки в числе 7 тыс. прибыли в Конев, Переяслав и Черкаск, что Лжедмитрий послал к ним грамоту, чтоб они шли под Смоленск, с пушками, обещаясь выдать им за это жалованье и отправил к ним Хоругви и царскую булаву, и что казаки послали в Варшаву на Сейм, просить разрешения у Короля идти на Смоленск; но ответа от Короля еще не получено. А 18-го Марта другой лазутчик, крестьянин деревни Василевич, привез известие, что Воевода Сендомирский располагает идти с жолнерами под Москву и что из Орши хотят писать в Смоленск о пропуске туда Литовских купцов, но в этом скрывается совсем другая цель; под видом торговли Литовцы желают разузнать, много ли в Смоленске войска: и потому сообщавший эти сведения советовал быть осторожным, и не дозволять Смоленским крестьянам ходить без особой нужды на границу Витебской губернии, со стороны которой они не могут быть безопасны.

Получаемые Шеином и Горчаковым от лазутчиков сведения, оправдывались самыми действиями со стороны Литвы. Прежде чем Шеин получил ответ на свое письмо, начались военные действия.

* * *

Через Вильну, Минск, Оршу, Дубровну, Ивановичи король с войском, разорявшим на пути православных жителей за противодействие унии, прибыл 9 сентября в Баево (на границе Могилевской губ. с Краснинским уездом). Отсюда посланы были в Смоленск универсалы короля и Л. Сапеги. Указывая на то, что со смертью Федора Иоанновича Московскими государями стали люди не царского рода, и что он Сигизмунд, как царь христианский и наиближайший Родине Московского государства, вспомнил свойство и братство с природными Московскими государями, Сигизмунд требовал универсалом, чтобы Смоляне встретили его с хлебом-солью, угрожая в противном случае никого не пощадить.

Посол, отправленный с универсалами, возвратился в Красный, куда прибыл король из Баева, и принес известие, что Смоляне универсал прочитали, но письменного ответа не дали; воевода же Мих. Борис. Шеин сказал: «Больше не приезжай сюда; много говоришь; короля здесь нет, остался в Вильне; едут только Л. Сапега и Жолкевский; если в другой раз придешь с такими делами, то напоим тебя водой (утопим)».

* * *

В 1610 году, 16 сентября (по старому стилю) Сигизмунд III явился под Смоленском с 12000 отборных всадников, пехотою немецкою, литовскими татарами и 10000 Запорожских казаков, пушками, окружил город со всех сторон, прекратил к нему всякие подвозы и сношения с ним. Воеводы смоленские и граждане дали обет Пречистой Богородице стоять за православную веру и отечество, а литовскому королю и его панам отнюдь не подчиняться, и стали отражать приступы врагов. Началась великая борьба, или точнее сказать: драма, полная трагизма, коллизий или сцепления обстоятельств и фактов государственной важности. ...Вся Русь готовилась перейти во власть поляков, один лишь Смоленск противодействует этому.

* * *

Между тем 11 декабря 1610 г. татарским мурзою Петром Урусовым убит был на охоте самозванец. Все

заговорили громко о вероломстве Сигизмунда и о необходимости соединиться душами и головами для изгнания Ляхов.

* * *

Прошло 20 1/2 месяца, как Смоленск находился в осаде. По свидетельству Бера, оставалось в Смоленске не более 300 или 400 здоровых людей, способных к защите. Многие защитники Смоленска погибли, многие болели цингою. Много еще оставалось беззащитных жителей, вдов и сирот.

...Ляхи непрестанною стрельбою обрушили стену и в полночь 3 июня вломились в крепость. Тогда Смоленск представил взору страшную картину ужасов, крови и разрушения. Карамзин так описывает этот роковой, последний день Смоленска: «Бились долго в развалинах, на стенах, в улицах, при звуках всех колоколов и святом пении в церквах, где жены и старцы молились. Ляхи, везде одолевая, стремились к главному храму Богоматери, где заперлись многие из граждан, и купцов с их семействами, богатствами и пороховою казною. Уже не было спасения: Россияне зажгли порох и взлетели на воздух с детьми, имением и славою. От страшного взрыва, грома и треска неприятель оцепенел, забыв на время свою победу, и с равным ужасом видя весь город в огне, в который жители бросали все, что имели драгоценного и сами с женами бросались, чтобы оставить неприятелю только пепел, а любезному отечеству только пример добродетели. На улицах и площадях лежали груды тел сожженных. Смоленск явился новым Сагунтом и не Польша, но Россия могла торжествовать сей день, великий в ея летописях». Все пало под мечем неприятеля, не осталось более защитников Смоленска. ...Смоленск пал, но уже в октябре 1611 г. поднялось Нижегородское ополчение под начальством Пожарского, в состав которого первые вошли Смоляне, которое освободило Москву и дало возможность избрать всею землею царя русского, православного Михаила Федоровича Романова.

Литература:

История города Смоленска. Соч. П. Никитина, 1847, Москва, Типография С. Селивановского С. 128—167.

Писарев С. П. Памятная книжка г. Смоленска. Историко-современный очерк, указатель и путеводитель. Смоленск, 1896. С. 42, 43.

Костомаров Н. И. Смутное время Московского государства в начале XVII столетия. Санкт-Петербург, 1904. С. 220—221.

Смоленская старина. Смоленск в смутное время. Выпуск 3. Часть 1, под редакцией Н. Редкова. Издание Смоленской Ученой Архивной Комиссии. Смоленск, Гебурнская типография. 1914. С. 105—156.

Падрыхтаваў да друку
М. Ляшчынскі.

Дакументы сведчаць

З БАРКАЛАБАЎСКАГА ЛЕТАПІСУ ПОМНІКА БЕЛАРУСКАГА ПІСЬМЕНСТВА XVI—XVII ст.

... року 1601 месяца октобра 10 дня целую неделю снег силный и кгвалтовный ишол, выпал до полголени, так же и буря силная была. Тады пшеницы, ярицы, овес, гречиху, горохи и вси овощи, великое множество ярицы на полях не пожатые, также и копы жатые снегом позаметала метелица, иж было жалостно и страшно глядети и выповедити уздыханя и плачу жалостно людей убогих, пашников немаетных. А также лежал тот снег две недели аж до Дмитровы суботы; янож з великих морозов р. Днепр был замерз, и ездили по нем яко серед зимы. А потом за ласкою всемилостивого господа бога для плачу

и великого уздыханя снег ростал и р. Днепр расплынулась. А потом почали жати — горовати по снегу у стужу. Были теж морозы великие, огни клали, сами грелися, иж страшно и жалостно было глядети: 3—2 чел. на ден ледво снопов 40 нарежут овса албо арицы, бо велми к земле прилегло. Люди убогие яр на весне жали — горевали, але вне токо для статку, а того много статками на весне сами господари свое збоже травили; маки, горохи, бобы, просо, репа — то все згола погибло. А которые молотили ярь, зерня толко злак, а коли змелет, спечет, то у печи испечется, а з лопаты у печ не зложит. С печи аж ополоником выберет. Так же и жито всеми было не умолотно; а коли муку житную у хлеба спекут, то тесто печеное солодко, а за скорину хотя ложки клали, а в печи не печется. ... А тот гнев божий был и непогода почавши от Пенска до Полоцка к Витебску, до Орши, до Мстиславля, до Пропойска, до Рогачева, Могилева, Любошаны. Потом у Речицы, в Лоеве, в Киеве аж на Волын добрый врожай был. А так потом множество людей убогих з голоду на низ з жонами и детками и з семею, что иж страшно было не только видети, але трудно и выписати, то ест з верх з вол. Шкловское, з Друцка, з Дубровны, з Кругли, з Бобря, з Витебска, с-под Полоцка, с-под Менска и з инших многих украин. Того же року была зима злая, снеги великие и сильные были морозы. Многим людям поморозило кому ногу, кому палцы, другому вид, уши, нос, а другие з морозу померли. А коли вже была весна в року 1602, тот паход множество почали мерти; по пятеру, по тридцати у яму (хоронили). Хворых, голодных, пухлых многое множество, — страх видети гневу божого. А так при великих местох человека по едному у яму ховали, священники проводили. Там же, которые ишли на низ, тые вси померли, мало ее зостало. А так мерли одны при местах, на вулицах, по дорогах, по лесах, на пустыни, при роспутиях, по пустых избах, по гумнах померли. Отец сына, сын отца, матка детки, детки матку, муж жену, жена мужа, покинувши детки свои, родню по местах, по селах разошлися, один другого покидали, не ведуючи один о другом, — мало не вси померли. А коли тот поход у ворот албо в дому у кого стоячи хлеба просили... силне слезно горко мовили так: «Матухно, зезулюхно, утухно, панюшко, сподариня, солнце, месяц, звездухно, дай крошку хлеба!». Тут же подле ворот будет стояти зраня до обеда и до полудня, так то просячи, там же другий под плотом и умрет.

Белоруссия в эпоху феодализма. Т. 2. Мн., 1960. С. 434—436.

З ЛІСТА БЕЛАРУСКА-ПОЛЬСКІХ ПАСЛОЎ СА СКАРГАЙ НА ВАЯВОДУ КНЯЗЯ ХАВАНСКАГА АБ КРЫЎДАХ, НАНЕСЕНЫХ ПАГРАНІЧНЫМ ЖЫХАРАМ І ПАСОЛЬСКІМ ЛЮДЗЯМ

1615 г., 15 лістапада

... А ныне, за даньем такое причины, выписуем вам, што отписавши вперед к бояром Московского господарства и особно к Хованскому с товарищми в острожск, после, как пришли есьмо в Оршу, и там под бытность нашу посольскую, за присланьем от Хованского и товарищов его, подбежавши тайно, украдом, недалеко от Орши, люди ваши мужиков посекли и приказчика пана Млоцкого взяли, а как назад шли, и они Дубровенцов громили и езыки у них побрали; и тые езыки сказывают, што за указом Хованского и товарищов его ходили. А после, мало понаровивши, тот же Хованский с товарищи (в ту пору як посланник наш Калечицкий на Москве у бояр был) посылал также под Дубровну, тайно, украдом, для здобычи; и как з под Дубровны людей и лошадей набравши вернулися, и за ними ходили люди королевского величества, и, догонивши их в полдороги от Смоленска, погромили их и езыков десять у них побрали, и тые тоеж сказывают што и первые.

... И по таких ваших всих делех нам ся видим, што вы не доброго дела, але как бы большое ссоры и кровопролития ищете; и мы вас еще сим остатним нашим письмом напоминаем: если вы зъезду и доброго дела с нами хочете, ... быстро к нам людей наших вчора и перед тым побраных и с животами тотчас отпустили, и с нами без дольшое зволоки на зъезд, на тое место, которого есто сами потребовали, шли; а не зделаете того, а жедаете крови, и вы ею (уповаем на милость Божию) не задолго сыты будете. А мы послы больше такой неправды и ... терпети не могучи, але осветчивши ся Богом, перед которым все тайно не есть, идем назад до дому. Писано у Смоленску.

Акты, относящиеся к истории Западной России. Т. 4. Санкт-Петербург, 1851. С. 464—466.

З ПАВЕДАМЛЕННЯ РУСКАГА ПАСЛА КАЛІСТРАТА ЖОХАВА

1619 г., 11 сакавіка

,,,Марта в 11 день приехал из Дорогобужа в Вязьму ярославец Калистрат Жохов, а в роспросе царского величества бояром Федору Ивановичю Шереметьеву да князю Данилу Ивановичю (Мезе)... да окольничему Ортемью Васильевичю Измайлову, да дьяком Ивану Болотникову, Матвею Сомову сказал: ... Да (он) же, де Калистрат, посылал проведывать про вести дворника своего Ваську у литовских (куп)цов, которые приехали в Дорогобуж из Дубро(вны) марта в 8 числе. И те де купетцкие люди подворнику его Ваське сказали, что де у них в Дубровне кормы про московских послов изготовили, а они де поехали из Дубровны марта в 3 день, а на розмене де с послы быть Гасевскому да смоленскому державцу, а с ними будет литовских людей 5 рот конных да 8 рот пеших, да к тому ж будут в прибавку ис Смоленска люди, а сколько числом, того не ведает; а которые будут в прибавку из Смоленска литовские люди, и тем де смоленским людем быть в Дорогобуже, а в Смоленск де преосвященный митрополит Филарет Никитич и иные вязни будут вскоре; (и кормы де про послов давно готовят; а боярина де князя Василья Васильевича Голицина не стало, а везут его тело...

Русско-белорусские связи. Сборник документов (1570—1667 гг.). Мн., 1963. С. 68, 69.

З ПАВЕДАМЛЕННЯ МАГІЛЁЎСКІХ КУПЦОЎ ПАРФЁНА І СЯМЁНА ЯРЫГАЎ І ІВАНА АНІКЕЕВА

1619 г., 17 сакавіка

... Марта в 17 день царского величества бояром сказывали з заставы дворяне: приехали де по дорогобужской дороге от Дорогобужа литовских купцов 2 человека, а сказывают, что де они приехали з Дубровны с торгом.

... И того ж дни Ивашкого Лехов, пришед, бояром сказывал:

Сказывали де ему литовские купцы, которые приехали в Вязьму з Дубровны, Сенька Ярыга да Ивашко, что де митрополита Филарета Никитича и боярина Михаила Борисовича Шеина и всех полоняников привезли в Оршу, а в Смоленеск де их, чают, кончее, что привезли всех из Орши в пятое воскресенье Великого поста марта в 14 день. А которому же желнырству быть на розмене, и тех де желнырей всех лошеди и запасы в Смоленеск привезли. А на розмене де быть Гасевскому да Синитцкому да писарю Родвену. А гетману де Хоткееву быть в Смоленске, и на розмену послов и на межеванья королевских дворян отпущать из Смоленска гетману. А мотчанья де послом к розмене учинилась затем, что у гетмана Хоткеева не стало жены и он ездил хоронить жены, а ныне де Гасевской с товарыщи ожидают к розмене Хоткеева, а в кои час Хоткеев будет, в тот час и к розмене послы с московскими полоняники будут. А против турков де збирали на ратных людей с Польши по шти поборов, а с Литвы по три поборы.

Русско-белорусские связи. Сборник документов (1570—1667 гг.). Мн., 1963. С. 69, 70.

Дубровенская рэзідэнцыя

В инвентаре 1645 г. описан деревянный дубровенский замок. Он включал Верхний и Нижний замки (последний назывался «пригородком»). Ко времени составления инвентаря Верхний замок пришёл в упадок. Когда-то он был укреплён городнями и башнями, но в 1645 г. оставалось только 6 городен со стороны Днепра и две башни — угловая и «высокая старая похиленая» у въезда с «гмахами старыми совсем опалыми» возле неё. Сохранялась также нижняя часть третьей башни. Старые городни разобрали и вместо них возвели стену более простой конструкции типа острога. Этот замок фактически являлся резиденцией старосты (городничего) и представлял собой не-

большой усадебный комплекс. В центре детинца стоял жилой дом старосты, включавший сени, избу и комору. Его окружали бровар, квасная изба, погреб (пивница), клеть. В замок вели обычные ворота («въезд ненакрытый, опалый и не замчистый»).

В противоположность Верхнему, Нижний замок получил выразительные черты богатой феодальной резиденции. Он был обведён острогом, укреплён 3 оборонными башнями. В детинец со стороны города вела брама «старая, ново реставрированная и покрытая». Между отдельными постройками («от будованья до будованья») шли изгороди из дылей в шулаг, с дощатыми балюстрадами в завершении. Центр детинца занимал деревянный княжеский дворец. Он был двухэтажным, причём второй этаж в плане был несколько меньшим, чем первый. Центральный вход на главном фасаде оформлял ганок на срубном основании, украшенный балюстрадой. Из ганка попадали в сени, где были 4 окна и 2 дымоходных стояка от всех печей и каминов дворца. Слева размещалась большая столовая, имевшая 7 окон, печь из расписных кафель, камин, «лиштвованые» лавы у стен и большой буфет у двери («служба зелено малеваная с дверцами решетчатыми, а на споде схованье замчистое»). Со столовой соединялась посудная камора с 2 окнами, где хранили столовое серебро; в ней же находилась лестница на чердак. Из каморы попадали в комнату, откуда имелся наружный выход через транзит. С комнатой соединялась девичья спальня (паненский покой) с 2 окнами, расписной кафельной печью. Из неё попадали в спальню княгини, соединявшуюся с алькежем и «боковой» комнатой. Из последней можно было через транзит выйти наружу или через другую дверь пройти в спальню князя, имевшую 5 окон, расписную кафельную печь, «лиштвованые» лавы вдоль стен. Это помещение соединялось с алькежем и с центральными сенями. Из них по лестнице поднимались в сени второго этажа, откуда были входы в зал, размещённый над ганком, и в две избы. Зал имел 6 окон и не отапливался. При одной избе устроены в объёме чердака две каморы с дощатыми стенами. Противоположная изба соединялась с двумя каморами и комнатой. Над алькежем княгини располагалась «изба к Днепру». Из верхних сеней лестница вела на чердак. Все окна дворца были четырёхстворчатыми.

Напротив дворца стоял одноэтажный, прямоугольный в плане жилой дом с двумя торцовыми алькежами, покрытый гонтом. Перед его центральной частью — «ново пристроенный» ганок, над которым размещался зал. Слева и в тылу сеней находились 3 избы, 2 туалета и алькеж, в правой части — изба, алькеж и камора.

На территории Нижнего замка стояли 2 кухни, пивница из дубового дерева с двумя дверями, 3 конюшни (новая и две старые), скарбница, спихлер и арсенал. Одна кухня была трёхкамерной. В центре размещалось кухонное помещение с 3 окнами, кирпичным кухонным очагом, столами и лавами, справа — пекарня с 2 печами, слева — изба повара с каморой и алькежем. Вторая кухня включала кухонное помещение, избу повара и камору. Большая конюшня — протяжённая постройка с 2 двупольными воротами, 3 дверями «на тыл», большим и 8 малыми остеклёнными окнами. Вдоль стен проходили желоба, под ними шли загородки из сосновых досок для сена. В торцах конюшни находились жилые блоки: со стороны брамы — изба с кафельной печью и камином, с противоположной сторо-

ны — такая же изба, камора и туалет. Покрыта конюшня тёсаными досками «в железные гвозди». Скарбница состояла из 2 больших и 2 меньших помещений, сблокированных в единый корпус. Примерно такой же вид имел спихлер, объединявший в удлинённом корпусе 7 камор для хранения зерна. Главный фасад оформляла галерея. Арсенал был двухэтажным, вымощенным внутри деревом. В нижний этаж вели ворота на «простых» бегунах. На второй этаж попадали по наружной лестнице через верхнюю галерею.

Якимович Ю. А.

Зодчество Белоруссии XVI — середины XVII в. Мн., 1991. С. 128–132.

Дакументы сведчаць

«ПАЛАТА КНІГАПІСАННЯ» ПАЦВЯРДЖАЕ...

Ужо ў першай палове XV ст. на беларускіх землях з'яўляюцца кнігі на паперы. Кнігапісцы напачатку выкарыстоўвалі толькі прывазную паперу — часцей за ўсё галандскую і нямецкую. У XVI ст. з'яўляюцца першыя паперні — папяровыя млыны ў Вялікім княстве Літоўскім. Кожная паперня на выраблены аркушы ставіла свой знак. ... Знак, які можна пабачыць, гледзячы на святло, называецца вадзяным знакам, або філігранню.

Паперні на беларускіх землях Вялікага княства Літоўскага ў XVI—XVIII ст. (паводле Э. Лаўцявічуса)

Назва населенага пункта паперні	Прыблізная дата заснавання	Заснавальнік(і)	Заўвагі
...Дуброўна...	пачатак XVII ст.	Глябовічы	Дзейнічала да 1645 г

Нікалаеў М. Палата Кнігапісная. Мн., 1993.

Замак — цэнтр абароны сярэдневяковай Дуброўны

Цэнтрам абароны сярэдневяковай Дуброўны быў комплекс замкавых умацаванняў, размешчаных ля сутокі Дуброўны з Дняпром. Яны займалі ўчастак левага берага Дняпра выцягнутай, амаль прамавугольнай формы, арыентаваны па лініі ўсход—захад, які і зараз мае памеры 125 х 45 м. Роўная паверхня замчышча, на якой не захаваліся абарончыя валы, узвышаецца над водамі Дняпра на 8—8,5 м.

Дубровенскае замчышча складаецца з дзвюх пляцовак: пляцоўкі самога замка (90 х 45 м) і пляцоўкі падзамка (35 х 45 м), апушчанай ніжэй за замкавы двор на ім. Паміж імі некалі ішла раздзяляльная сцяна з уязной брамай[1].

Замак меў вельмі зручнае з пункту гледжання абароны размяшчэнне: з поўначы яго абаранялі воды шырокага і глыбокага Дняпра, з поўдня і захаду абмывала р. Дуброўна з прадуманай сістэмай запрудаў. Даволі глыбокі роў і нізіна аддзялялі замак ад самога «места» з яго складаным рэльефам. Да замка падводзіў адзіны шлях, што ішоў па вузкаму насыпу, падобнаму на дамбу, якую з замкавых сцен можна было пастаянна трымаць на прыцэле. Абарончы роў з усходняга боку амаль пастаянна запаўняла вада. Вясной ён злучаў воды Дняпра і Дуброўны, фактычна ператвараючы замак у востраў сярод віруючай вады.

Паселішча ў вусці Дуброўны ўзнікла на мяжы XV—XVI ст. У 1393 г. мясцовыя ваколіцы адзначаны ў дарчай грамаце князя Дзмітрыя Семяновіча як «земля пустая Дубровенская»[2].

У пачатку XVI ст. Дуброўна пачынае згадвацца ў дакументах у сувязі з ваеннымі дзеяннямі паміж Маскоўскай дзяржавай і Вялікім княствам Літоўскім, Рускім і Жамойцкім. У красавіку 1514 г. літоўскі падскарбны адправіў з Вільні «воеводе смоленскому пану на его город Дубровну ... 3 гаковницы»[3]. Аднак умацаванні «города» таго часу, напэўна, былі слабыя. 13 жніўня 1514 г. Дуброўну занялі рускія войскі, праўда, ненадоўга, да вядомай Аршанскай бітвы 8 верасня таго ж года. Нямецкі дыпламат і падарожнік С. Герберштэйн, які праязджаў праз Дуброўну ў 1517 г., зафіксаваў і нанёс на сваю «Карту Московии» выявы яго замка ў выглядзе двух'яруснай вежы[4].

У 1535 і 1562 гг. дубровенскія ўмацаванні спальваліся войскамі царскіх ваяводаў, аднак хутка аднаўляліся. Да гэтага абавязвала прыгранічнае становішча і размяшчэнне на важнай дарозе Смаленск—Масква[5]. «Гарадавую работу» выконвалі ў Дуброўне як мяшчане, так і сяляне воласці. У 1580 г. горад зноў занялі рускія войскі, але ўмацаванні яго, відаць, не пацярпелі. Ва ўсякім выпадку, яго добры стан адзначаў пасол аўстрыйскага імператара Мікалай Варкач, які праязджаў тут у канцы жніўня 1593 г. Ён пісаў: «Дуброўна — горад і ў гэтым месцы апошні пагранічны замак супроць масквічан. Горад ляжыць на Дняпры, а па другі бок замка працякае рака Дуброўніца. Гэты замак шырокі ў акружнасці, толькі ўвесь драўляны»[6].

З інвентароў Дуброўны вядомы толькі адзін — «Інвентар Дубровенскага замка, цэйхгауза і шпіхлераў і ўсяго, што ў гэтым замку выяўлена», складзены 28 мая 1645 г. рэвізорамі Андрыянам Парэнбакам і Якубам Гаецкім. Ён захаваў мноства цікавых і каштоўных звестак пра структуру ўмацаванняў і ўзбраенняў замка таго часу. Як сведчаць дакументы, на шляху ў замак стаяў умацаваны «прыгародак» — падзамак. Сюды траплялі праз «новарэстаўраваную і пакрытую» дахам Старую браму. Падзамак быў абнесены астрогам і акрамя праезнай варотнай вежы меў тры новапабудаваныя вежы. Аднак падрабязнага апісання кожнай з іх у дакуменце няма. Можна толькі дапусціць, што былі яны не меней за два ярусы вышынёй. У двары падзамка стаяла некалькі жылых і гаспадарчых пабудоў, кожная з якіх аддзялялася ад суседняй агароджай з чэсаных слупоў. Асобна стаяў цэйхгауз. На тэрыторыю ўласна замка траплялі праз спецыяльны праезд. Па перыметры замка раней стаялі сцены-гародні, а з найбольш небяспечнага боку ад р. Дуброўны — дзве вежы. Адна «башта рагавая» стаяла над Дняпром, другая — за домам для гараднічага. У момант, калі складаўся інвентар, замест гародняў меў сцены ў выглядзе «астрога». Была яшчэ адна адзіночная «вежа высокая, старая», якая стаяла каля ўезда ў замак. Шлях у замак праходзіў па пад'ёмным моце, які падымаўся двума жалезнымі ланцугамі[7].

У цэйхгаузе мелася 18 гармат, у тым ліку чатыры серпанціны і тры імянныя бронзавыя гарматы з надпісамі «Каштелян Минский, подскарбий ВКЛ», «Юркги Тышкевич». Было таксама 5 шмыгаўніц, 5 «кіёў» простых жалезных, 6 «кіёў, падобных на вузкія мартыры», 64 гакаўніцы, 68 пяхотных мушкетаў, 37 рушніц, а таксама 39 вялікіх і цяжкіх мушкетаў — «кабыл», з якіх стралялі са спецыяльных падставак — «фаркетаў». Усяго ў дубровенскім цэйхгаузе знаходзіліся

242 адзінкі агнястрэльнай зброі. Да іх, згодна інвентару, мелася 11 бронзавых двухчасткавых формаў для адліўкі вялікіх і малых ядраў і куль, 14 жалезных і 4 каменныя формы, а таксама значны запас боепрыпасаў: 56 коп (г. зн. 3360 шт. — *М.Т.*) рознай велічыні ядраў, 19 фунтаў куль, 122 каменных ядра і ядры з волава і аблітыя волавам, значны запас шроту — «глоту», 6 1/4 пуда мушкетнага пораху, 15 пудоў з лішкам пораху гарматнага, болей за 41 пуд салетры, 24 парахавыя ступы, да іх 180 таўкачыкаў, многа парахаўніц, патранташаў. З даспехаў і халоднай зброі дакумент называе 4 старасвецкія шышакі, 229 пяхотных і 5 казацкіх шабляў, апраўленых срэбрам, 16 коп'яў, 113 сякерак, 179 бердышаў без абухоў, «набіўных серабром», 17 з абухамі. Цікавыя звесткі пра абмундзіраванне гарнізонных гайдукоў, для якіх у цэйхгаузе мелася «жупаноў белых гайдуцкіх 26, жупаноў чырвоных — 170, 7 зялёных, лісою падбітых, 181 блакітная дэлія, падшытая белым «кірам» (дэлія — кароткая свабоднага пакрою шуба без рукавоў, якую апраналі на панцыр; «кір» — тоўстае сукно.— *М.Т.*), 22 шапкі-катанкі белыя, 200 чорных шапак-мурак. Называюцца прапарцы на коп'ях, 11 сцягаў-харугваў, у тым ліку харугвы гараджан і сельскіх жыхароў. Усе яны прымалі ў абавязковым парадку ўдзел у абароне замка. Меліся барабаны — «бубны», сігнальныя трубы і многае іншае. Запас хлеба захоўваўся ў 10 свірнах»[8].

М. Ткачоў.

1. РАБВДУ. А-1538. Л. 1 адв.; А-1532. Л. 1.
2. Описание документов и бумаг, хранящихся в МАМЮ. Кн. 21. М., (без даты издания). С. 406.
3. АПРГ. М., 1800. С. 157.
4. Зимин А. А. Россия на пороге нового времени. М., 1972. С. 164—166; ПСРЛ. Т. 32. С. 127; БЦДАМЛМ. Ф. 6. Воп. 1. Спр. 14. Л. 58 адв.; Герберштейн С. Записки о Московских делах. СПб., 1908. С. 326—327 (карта).
5. Россия. Т. 9. С. 387; ПСРЛ. Т. 32. С. 100; Посольство Иоанна Кобенцеля в Москве в 1575—1767 гг. // Варшавские университетские известия. Т. 8. Варшава, 1896. С. 50; БА. Т. 2. С. 290; ГБДМ. Т. 1. С. 169.
6. Россия. Т. 9. С. 109; Описание путешествия в Москву посла римского императора Николая Варкоча с 22 июля 1593 г. // ЧОИДР. Кн. 4. М., 1874. С. 9.
7. РАБВДУ. А-1397. Л. 1-15 об.
8. Там жа. Л. 12—12 адв., 13—15 адв.

Ткачоў М. А. Замкі і людзі. Мн., 1991. С. 90—95.

Дакументы сведчаць

З ЛІСТА ДУБРОВЕНСКАГА ВАЯВОДЫ Я. Г. ГРАТОЎСКАГА ВАЯВОДАМ РУСКІХ ГАРАДОЎ АБ ПРОПУСКУ СЯЛЯН ДУБРОВЕНСКАГА ПАВЕТА САВЫ ІВАНОВА, ІВАНА САВІНА І ІВАНА ЛАЎРЫНАВА З ТАВАРАМІ

1645 г., 10 (20) снежня

...Ведомо чиню, что месчане места Дубровского имянем Иван Савин, Сава Иванов, Иван Лавринов едут до земли Московской с товарами своими и з готовыми деньгами для продажи товаров своих и для покупки соболей и для иных мяхких товаров на прямую потребу ясневельможного его милости пана Юрья Кароля Глебовича на Дубровне воеводы смоленского, пана моего. За которых прилежно прошу, чтоб так в государстве его королевское милости, також, естьли прилучитца где в государстве и в котором-нибудь городе земли Московские, безо всякие зацепки как люди купетцкие пропущены были, которую ту доброту с показного жалованья таковым же обычаем отслужить должен буду.

Писан в Дубровне году 1645-го декабря в 20 день.

А внизу припись: Ян Кгабриель Кгротовский судья земский венденский рукою моею.

Русско-белорусские связи. Сборник документов (1570—1667 гг.). Мн., 1963. С. 195, 196.

З АПОВЯДУ Ў ПАСОЛЬСКІМ ПРЫКАЗЕ ГАНДЛЁВЫХ ЛЮДЗЕЙ ДУБРОВЕНСКАГА ПАВЕТА САВЫ ІВАНОВА І ІВАНА ЛАЎРЫНАВА

1646 г., 2 лютага

154-го февраля в 2 день. В Посольский приказ привел Таможенной сын Боярской Савин Айдаров 4-х человек литовских купцов...

... А приводные литовские купцы сказались: з Дубровны воеводы смоленского пана Юрья Кароля Глебовича крестьяне белорусцы Савелий Иванов, Иван Лаврентьев, да с ними челяди 2 человека; а ехали де они в государеву сторону серпейским рубежом на Колугу; а ис Колуги приехали к Москве для долгов своих, побити челом государю на должников на Туленина на Сергея Тучкова да на князь Матвея Михайловича Долгоруково; а товаров де с ними, опричь хмелю и масла и анису, никакова нет ...

Русско-белорусские связи. Сборник документов (1570—1667 гг.). Мн., 1963. С. 197, 198.

З АПОВЯДУ Ў ПАСОЛЬСКІМ ПРЫКАЗЕ ВЯЗЕМСКАГА ТАРГОВАГА ЧАЛАВЕКА С. КАЛУЖКІ

1654 г., 22 студзеня

162-га генваря в 22 день. В Посольском приказе явился вязьмятин торговой человек Стенька Колужка, а в роспросе сказал:

По государеву де указу имали ево с собою в Литву государевы великие послы, боярин князь Борис Александрович Репнин с товарищи. И как де ево те государевы великие послы отпустили из Орши в Могилев с товары и для проведыванья вестей, и он де в Могилеве жил 17 недель. И как он послышал, что пришол из обозу и под Речицы литовской гетман ксенжа Радивил в местечко Головчин, от Могилева 25 верст, ездил из Могилева в Головчин к гетману для того, чтоб осмотрить гетманова войска и розведать вестей.

... Да он же де был и в Глебовичеве маетности в Дубровне, и в тех де вышеписаных городех, в Орше и в Могилеве и в Шклове и в Глебовичеве маетности, в Дубровне, ратных людей никого нет, только тутошные жильцы.

Русско-белорусские связи. Сборник документов (1570—1667 гг.). Мн., 1963. С. 288, 290.

Нашэсце

...Усе тры арміі рускага цара Аляксея Міхайлавіча павінны былі ўдарыць адначасова. Галоўныя сілы пачалі рухацца з Масквы 15 траўня 1654 г. Тады ў бок мяжы Вялікага княства Літоўскага выйшлі перадавы полк ваяводаў Мікіты Адоеўскага, Хвёдара Хварасціна і Дзімітра Львова ды ертавульны Васіля Шарамецева і Цімафея Шчарбатава. На другі дзень туды ж накіраваліся вялікія палкі Якава Чаркаскага і старажавы Міхайлы Цёмкіна-Растоўскага.

18 траўня ў паход выпраўляўся сам цар з астатнімі палкамі. У Маскве цэлы дзень білі ў званы. Манарх вышаў у зброі, доўгай дэліі, гафтаванай золатам, высокай спічастай шапцы з залатым яблыкам і крыжам на канцы. За ім рухаліся думныя баяры, вазы са скарбам, урэшце, баяры Барыс Морозаў ды Ілья Міласлаўскі з усім царскім дваром. Абапал дарогі стаяла вышэйшае духавенства ды бласлаўляла ратнікаў, акрапляючы іх пасвечанай вадой.

На многія вёрсты расцягнулася па Смаленскім шляху чарада палкоў і сотняў, вазоў з боезапасамі і правіянтам, чатырохконак з гарматамі. Самыя цяжкія абложныя гарматы былі выпраўлены на Вязьму загадзя, яшчэ ран-

няй вясной, бо дзеля цяжкае вагі іх цягнулі надзвычай павольна, пераадольваючы па якой мілі за дзень.

Цар спяшаўся. 26 траўня ён быў ужо ў Мажайску, адкуль пісаў сям'і ў Маскву: «а спешю, государыни мои, для тово, что сказывают людей в Смоленске и около Смоленска нет никого, чтобы поскорее захватить».

Добра ведаючы канфесійныя праблемы Вялікага княства Літоўскага, маскоўскі ўрад рабіў стаўку на яго праваслаўных жыхароў. Царскія граматы, што папярэдне засылаліся ў Рэч Паспалітую, мусілі пераконваць людзей у лаяльнасці Масквы да іх, ухіляць праваслаўных у бок царскіх ратнікаў. Цар, у прыватнасці, пісаў: «В Польское королевство и Литовское княжество, матери нашей святой восточной церкви сынам... от многих времен от святые восточные церкви к вам, чадам ее, и от всех православных христиан Малые России моление было да законным вспоможением, елико верным по верных достоит помогать, поможем. И вот теперь умилостивились ины и Малую Россию, православных христиан, под единого словесных овец пастыря Христа Бога нашего державу решили принять. И вот теперь всем извещаем, что Богохранимое наше царское величество за Божию помощью, собравшись со многими ратными людьми на досадителей и разорителей святой восточной церкви греческого закона, на поляков, воружаемся, дабы господь Бог над всеми нами, православными христианами, умилосердился и чрез нас, рабов своих, тем месть сотворил... И вы бы, православные христиане, освободились от злых... прежде всего царского пришествия разделения с поляками сотворите, как верою, так и чином... и каждый против супостат Божиих да вооружается. Которые добровольно прежде нашего государского пришествия известны и верны нам учинятся, о тех мы в войске заказ учинили крепкий, да сохранены будут их домы и достояние от воинского разорения». Апроч захавання маёмасці тым, хто пяройдзе на бок Масквы, абяцаліся ўзнагароды, прывілеі ды розная матэрыяльная падтрымка.

Нягледзячы на беспрэцэдэнтную сілу і надта зручны момант для нападу (царскі ўрад выдатна інфармаваны пра разлад у Вялікім княстве Літоўскім і непадрыхтаванасць гэтае дзяржавы да вайны), сярод баяраў знайшліся і такія, хто быў супраць распачатых дзеянняў. Відаць, памяталася, што раней такія выправы мелі часцей благі канец. Сам князь Трубяцкой ужо на другі дзень пасля выезду з Масквы пісаў цару, што ў ягоным войску — нязгода і няшчырасць.

Яшчэ 17 траўня 1654 г. на Беларусь рушыла 120-тысячная казацкая конніца. Гетман Багдан Хмяльніцкі паведамляў цару: «По указу твоего царского величества... с ратными людьми Ивана Никифоровича, полковника Нежинского, посылаем по боку твоего царского величества, которые люди чтоб... всех врагов под ноги твоему царскому величеству покоряли...».

Старажавы полк цэнтральнае арміі 1 чэрвеня ўжо падышоў да горада Белы, і ён капітуляваў. А 3 чэрвеня тое ж здарылася з Дарагабужам. У сярэдзіне месяца ваяводы ўжо выходзілі з Дарагабужа, ад якога да Смаленска — блізу 70 кіламетраў.

Толькі тады, 18 чэрвеня, атрымаўшы нарэшце ад караля на Варшаўскім сойме булаву вялікага гетмана, Януш Радзівіл кінуўся дзейнічаць. Проста з сойму ён рушыў на тэрыторыю ваенных дзеянняў і стаў збіраць пад Воршай абоз. У канцы чэрвеня гетман фармальна меў 11 261 чалавека. Але на справе баяздольных было менш. 20 ліпеня Радзівіл пісаў каралю

з абозу, што жаўнераў у яго фактычна толькі 4 тысячы, астатнія — некалькі тысячаў паспалітага рушання і павятовых харугваў — мала на што здатныя. «Што тут рабіць? — пытаў ён. — Чатыры тысячы на кавалкі рваць ды ісці на падмогу? Ці Літву бараніць... Толькі на Спадара Бога спадзяемся, той няхай сам нас ратуе».

А пад Смаленскам ужо стаяла ўся царская армія. 25 чэрвеня на падыходах да горада каля ракі Калодна яе перадавы полк быў нечакана заатакаваны. Выявілася, што гэта палкоўнік Корф, вывеўшы са Смаленска 400 конных і 200 пешых жаўнераў, спрабаваў затрымаць напаўзанне лавіны. Ды страціўшы колькі дзесяткаў сваіх смельчакоў, мусіў вярнуцца да муры. Наступнага дня полк ваяводы Адоеўскага ўжо ўмацаваўся абозам на беразе Дняпра пад самым Смаленскам, а 28 чэрвеня пад горадам была размешчана і царская стаўка, перанесеная 5 ліпеня яшчэ бліжэй, на Дзявочую гару. Месца зацiскалася ў абцугі аблогі.

1 ліпеня Януш Радзівіл выправіў пад Смаленск обер-лейтэнанта Ганскага з 3-тысячным корпусам. Той перайшоў каля горада мост цераз Дняпро і пад Багданавай ваколіцай уначы напаў на лагер аднаго з маскоўскіх палкоў. «Некалькі дзесяткаў сотняў паклаўшы, а сваіх і трох дзесяткаў не страціўшы», Ганскі захапіў вялікі пашон, шмат баявых сцягоў і пасля яшчэ адной сутычкі з непрыяцелем удала вярнуўся ў абоз пад Воршу.

Пачуўшы пра капітуляцыю Полацка, а праз два дні — і Рослава, вялікі гетман вырашыў ратаваць Амсціслаў. Ён пакінуў у абозе магістра артылерыі Мікалая Юдзіцкага, а сам з часткаю войска рушыў на Горы. Але там атрымаў вестку, што Амсціслаў ужо захоплены, а вялікія сілы непрыяцеля накіраваліся проста да Воршы. Тады, павярнуўшыся, Радзівіл хутка пайшоў назад.

Ваявода Чаркаскі вёў з-пад Смаленска магутнае войска, складзенае з адборных частак вялікага, перадавога, старажавога ды іншых палкоў, з адной мэтай — зліквідаваць корпус Радзівіла.

Гэтыя весткі пра рух Чаркаскага прымусілі вялікага гетмана паспешліва вяртацца з-пад Гораў да Воршы. Ужо 2 жніўня ён пісаў у Вільню, калі б хто на дзень спазніўся, — заспеў бы на месцы лагера толькі попел. Вораг стаяў ужо за нейкія 6 міляў! На злучэнне з Чаркаскім ішоў Трубяцкой. Па чутках, сюды з-пад Віцебска і Полацка спяшалася дапамога Шарамецева. «Сёння, заўтра і штохвілінна чакаем непрыяцеля», — паведамляў Радзівіл і ў адчаі дадаваў, што гэта будзе расправа: «Як справіцца з няроўнай і такой вялізнай сілай? — Бог лепей ведае, бо апроч гэтага кволага войска няма нічога ні з паноў, ні з мясцовае шляхты, якая раней лічылася тысячамі... Адзін толькі я, пазбаўлены ўсялякай дапамогі... ужо 6 тыдняў стрымліваю на сваіх плячах такога моцнага непрыяцеля з боку Полацка, Віцебска, Смаленска, Амсціслава, трывожачы яго і замінаючы ягоным планам, аднак біць і разбіваць яго не магу. Вытрымліваць даўжэй такія слабыя сілы не ў стане; таму трэба чакаць аднаго з двух: або — барані Божа! — войска гэтае кінецца ў небяспеку і, у выпадку нявытрымкі, да нас на падмогу павінна паспяшацца ўся Рэч Паспалітая, або ўсімі гэтымі землямі, што знаходзяцца амаль у сярэдзіне княства Літоўскага, завалодае непрыяцель».

Калі Радзівіл перавёў абоз з-пад Воршы да Копыся, палявы гетман Гасеўскі застаўся пад Воршай і 3 жніўня ўначы нечакана атакаваў лагер маскоўскіх ваяводаў, прычыніўшы ім вялікую шкоду. Хутка Чаркаскі з галоўнымі сіламі ўвайшоў у пакінутую Воршу і адразу ж рушыў уздагон за

Радзівілам, да Копыся. Туды ўжо падыходзіў і Трубяцкой, які па дарозе захапіў мястэчка Расну ды скаардынаваў свае дзеянні з Чаркаскім. Ваяводы распачыналі сапраўднае паляванне на невялікі корпус Януша Радзівіла. 12 жніўня пад Шкловам той прыняў бой з войскам Чаркаскага. Пры вялізнай дыспрапорцыі сілаў (у Чаркаскага было не менш за 20 тысячаў) ён змог нанесці непрыяцелю надзвычай цяжкія страты — ад 3 да 7 тысячаў! — і нават захапіў 610 палонных, а ягоных загінула ўсяго каля 700 чалавек. Але гэта была апошняя перамога вялікага гетмана...

Ваявода Трубяцкой, авалодаўшы Копысем, толькі на якую гадзіну спазніўся на бітву пад Шкловам. Шклоў неўзабаве быў заняты войскам Чаркаскага, і абедзьве арміі зноў пачалі пераслед Радзівіла, які злучыўся пад Галоўчынам з Гасеўскім ды, ухіляючыся ад Трубяцкога, перайшоў пад Бялынічамі Друць. Тады Трубяцкой пераправіўся цераз гэтую ж раку пад Цяцерынам і пачаў атачаць абоз Радзівіла. Вялікі гетман спрабаваў адысці ў бок Барысава, але 24 жніўня пад мястэчкам Шапялевічы быў вымушаны даць бой насядаючаму войску Трубяцкога. Тут пачалася самая цяжкая ў ягоным жыцці бітва, якая прынесла Радзівілу першую паразу. Загінула пад тысячу чалавек — гэта вялікія страты для 6—8-тысячнага корпуса. Сам гетман быў паранены. Двойчы яго ратавалі ад смерці — спачатку афіцэр Графенберг, затым — вугорская пяхота Юшкевіча. Разбітае войска рассеялася па лесе. А непрыяцель, забраўшы абоз, мог вяртацца: арміі Вялікага княства Літоўскага больш не існавала...

Тым часам краіна страчвала горад за горадам. Яшчэ 24 ліпеня армія Васіля Шарамецева захапіла Дзісну і Друю. Ваявода паведамляў цару, што Друю здабылі з боем: «взяли взятьем и ратных и всяких людей, которые в городе сидели, побили и город и костёлы и домы все пожгли без остатку...». 9 жніўня гэтая ж армія заняла Глыбокае, 20-га — Азярышча, атачыла Віцебск.

Ваявода Сямён Стрэшнеў, высланы дзейнічаць асобна, 16 жніўня «горад Усвят осадил накрепко, и с того числа августа по 23 число с литовскими людьми бились днём и ночью беспрестанно», пакуль 23 жніўня ўсвяцкі падстараста не адкрыў гарадскую браму.

А на паўднёвым усходзе Беларусі ўжо гаспадарыў наказны гетман Запарожскага войска Іван Залатарэнка.

Тады ж, пры канцы жніўня, быў вырашаны лёс Магілёва. Буйнейшы гандлёва-рамесніцкі цэнтр тагачаснае Беларусі, стратэгічная фартэцыя, ён быў ключом да Дняпра і адкрываў шлях у Вялікае княства Літоўскае. Аднак да бітвы за яго не дайшло. Яшчэ 5 ліпеня 1654 г. магілёўскі шляхціц Канстанцін Паклонскі, якога і да вайны рэкамендавалі цару як лідэра праваслаўнае партыі на Беларусі, як «свайго», пакінуў Магілёў ды з 14 аднадумцамі перайшоў на бок Масквы (аддаўся казакам). Залатарэнка адаслаў яго да Багдана Хмяльніцкага, а ўжо той са сваімі рэкамендацыямі паслаў здрадніка да цара. 22 ліпеня Паклонскі быў у царскай стаўцы пад Смаленскам.

6 жніўня, калі Паклонскі з Ваейкавым былі ў Радамлі, туды прыехаў чавускі поп Васіль з трыма мяшчанамі ды папрасіў «приехать в Чаусов и привесть их к вере». Так здаліся Чавусы. Паклонскі правёў там першы набор у свой полк: папісаў жыхароў і набраў 800 чалавек. Праз колькі дзён у яго была ўжо тысяча «крестьян... с бердышы и рогатины и с пищалми, да конных крестьян со сто человек».

Капітуляцыі вымагала само стано-

вішча, у якім апынуўся Магілёў: адсядзецца не выпадала, а дапамогі чакаць ужо не было адкуль. На вачах у магілёўцаў адбылася трагедыя Амсціслава, які паспрабаваў адбіцца. Вядома было ўжо і пра лёс Друі. Цар жа зрабіў правілам тактыкі: калі горад не прымаў прапановы аб капітуляцыі ды бараніўся, яго бралі штурмам і ўзорна каралі.

25 жніўня Аляксей Міхайлавіч напісаў Паклонскаму, што выслаў на Магілёў ваяводу Шарамецева з войскам, але яно ўжо не спатрэбілася: 28 жніўня Магілёў капітуляваў.

Праз колькі дзён Паклонскі атрымаў новае царскае даручэнне: «... и мыслить бы тебе, как Кричев сговорить и под нашу царскую высокую руку привест». Над горадам ужо даўно «промышляли» ратнікі ертавульнага палка, але авалодаць ім не маглі. Пад уплывам агітацыі «беларускага палкоўніка» (так цяпер падпісваўся шляхціц Паклонскі) крычаўцы, з якімі ён і раней патаемна падтрымліваў сувязь, у канцы верасня таксама здалі горад непрыяцелю. З царскае ласкі яго атрымаў у кіраванне Паклонскі. Яму ж цяпер падпарадкоўваўся Магілёўскі павет і сам Магілёў (да прызначэння маскоўскага ваяводы).

Цяпер апроч Старога Быхава і Дуброўні ў Падняпроўі заставаўся няскораным толькі Смаленск, даўно адрэзаны і зацiснуты жалезным колам аблогі. Занядбаныя ўмацаванні там кінуліся падпраўляць літаральна за месяц да падыходу маскоўскага войска, калі прыехаў інжынер Боналіг. Працавалі ўдзень і ўначы, нават сам ваявода Абуховіч і камендант Корф браліся за ўкладванне дзірвану. Але ці можна за месяц прывесці да ладу муры, вежы, валы, калі тыя не даглядаліся 20 гадоў...

У першыя ж дні аблогі, калі царскія ваяводы ўзяліся абстрэльваць горад з гарматаў і рыхтаваць агульны штурм, стала відаць, што фартэцыя аніяк не прыдатная для доўгае абароны. Ядрамі збівалі зубцы на сценах, прабівалі затворы, трушчылі брамы. Смаленцы будавалі для прыкрыцця зрубы, запаўняючы іх глінай ды каменнем, але і гэта не ратавала. Даводзілася няспынна аднаўляць умацаванні, узводзіць вал унутры замка ды ставіць на ім зрубы. Гэтым займалася ўсё насельніцтва Смаленска. На такія патрэбы разбіралі нават хаты ды іншыя пабудовы.

У глыбіні краіны пра становішча адрэзанага ад усяго свету Смаленска амаль нічога канкрэтнага не ведалі. Хіба дзіўнай сілы патрыятызм мацаваў дух смаленцаў, дазваляючы ім не толькі паспяхова адбівацца, але і прыносіць вялікую шкоду непрыяцелю.

Агляд сілаў паказаў, што чарговага прыступу Смаленск ужо не вытрымае. Людзей ледзь-ледзь хапала, каб паставіць на валы, сцены, вежы, на іншыя пазіцыі, а для рэзерва — зусім не заставалася. Муры ў некалькіх месцах мелі вялікія праломы. Пораху было гадзіны на чатыры актыўнае стральбы. Да таго ж прыйшлі весткі пра разгром войска Радзівіла...

Смаленск быў здадзены 23 верасня 1654 г. Маскоўскае войска ўвайшло ў горад.

Пасля страты Смаленска нядоўга заставалася стаяць і Дуброўні. Ужо ў жніўні ў Дубровенскі павет прыйшлі маскоўскія войскі «...повоевали и села и деревни пожгли, и полон многий поимели», ды адразу ж паспрабавалі захапіць і горад, але не змаглі. Дуброўню абаранялі ў асноўным жыхары горада і ваколіцаў, а рэгулярнага войска тут было зусім мала: «мещан де хорунг з десять, жидов хорунг з десять», ды «казаков две хорунги ж, венгров хорунга, гайдуков две хорун-

ги ж». Адбіваючы прыступы, яны ў адказ і самі рабілі вылазкі, бралі палонных. У дапамогу войску ваяводы Куракіна цар паслаў сюды Трубяцкога, затым аблогай займаўся Чаркаскі. Дзеля вялікіх стратаў штурмаваць горад не дазвалялася — толькі здабываць «зажогом и сговором». Па Дняпры прыслалі вялізныя пішчалі — спецыяльна для разбурэння дубровенскіх умацаванняў. На кастрычнік тут зграмадзіліся магутныя сілы, бо Дуброўня ж засталася адной з апошніх незаваяваных царом фартэцый на ўсходзе Беларусі. 5 кастрычніка пад валы горада былі падведзены здраднікі шляхціц Васіль Лаўрынаў і магілёвец Марка Сідорскі, каб угаварыць дубровенцаў паддацца. Але апошнія абстралялі іх і забілі Лаўрынава, а ўвечары зрабілі чарговую вылазку.

За ўпартую непакору Дуброўню чакала ўзорнае пакаранне. Цар даслаў ваяводу Чаркаскаму загад, у якім вызначалася: «как город Дубровна здастца... шляхты лутчие выбрав, прислать к... государю... а достальную шляхту велеть посылать на Тулу, а мещан и уездных людей роздать ратным людям семьями, а город Дубровну выжечь».

Змогшыся, дубровенцы здалі горад 12 кастрычніка 1654 г. Пераможцы выслалі ў царскую стаўку пад Смаленск шляхту, вугорскую пяхоту, гайдуцкага ротмістра і 30 мяшчанскіх сем'яў, астатніх пабралі ратнікі. Гэтак яны вывелі з Дуброўні ўсіх людзей, а 17 кастрычніка падпалілі яе і праз два дні, скончыўшы справу, рушылі далей.

Сагановіч Г. М.

Невядомая вайна. 1654–1667. Мн., 1995. С. 14–26.

Дуброўна пала апошняй

У чэрвені 1654 г. Дуброўну аблажылі рускія войскі князя Куракіна. У складзе гарнізона замка, акрамя шляхты, мяшчан і сялян воласці, была наёмная «угорская пяхота». Атрад Куракіна не мог узяць горад, абаронцы якога мужна супраціўляліся. 7 жніўня, як паведамляў ваявода цару, «выходили из города Дубровна литовские конные и пешие многие люди з знамены и з снаряды, и у них с теми литовскими людьми был бой, на том бою государевы ратные люди литовских многих людей побили и в город вогнали, а Дубровенский уезд повоевали, и села и деревни пожгли и полон многий поймали». У тым баі быў паранены акольнічы і ваявода князь В. П. Львоў. Хоць стольнік і ваяваў з ратнымі людзьмі, загадана было «за их службу похвалить» і рэкамендавана на літоўскіх людзей «промышлять сколько милосердный Бог помощи подаст», стала зразумелым, што атраду Куракіна Дуброўну не ўзяць. Яго адклікалі ў Смаленск, накіраваўшы сюды замест войска князя Я. К. Чаркаскага, якому ўказвалася Дуброўну здабываць «зажогом и сговором, всякими обычаи, а приступать не велено»[1]. 13 верасня абложаныя ў замку зноў выходзілі на вылазку, якая з цяжкасцю была адбіта. Пасля гэтага рускае камандаванне прыняло меры для таго, каб гарантаваць бяспеку свайго войска і ўзмацніць яго агнявую магутнасць. Насупраць замка быў зроблены «земляной городок», у якім размясцілася войска. Са Смаленска пад Дуброўну накіравалі «...рекой Днепром в судах и на плотах наряд 2 пищали галанские по 1 пуду 15 гривенок ядро, да русского литья пищаль Соловей ядро в 25 гривенок, пищаль Левик — ядро в 15 гривенок, с станы и с колесы и с волоками и с конаты, да к тем же пищалям по 100

ядер, да пушечных запасов 200 пуд, зелья пушечного 5 пуд, зелья ручного, на нарядные мехи 500 аршин холста, на пыжи 10 пуд пеньки, 4 пуда фетилю». Дастаўлены нарад паставілі ў земляным горадзе, адкуль пачалася бамбардзіроўка дубровенскіх умацаванняў[2].

Нягледзячы на тое, што ў першыя дні кастрычніка пад Дуброўнай былі сабраны буйныя сілы рускіх войскаў, іх камандаванне ашчаджала сваіх людзей і прымала розныя меры, каб схіліць гарнізон і мяшчан горада здацца без залішняга кровапраліцця. Масіраваная бамбардзіроўка замка пажаданых вынікаў не дала. Пасля гэтага была зроблена спроба актыўнага ідэалагічнага ўздзеяння на жыхароў Дуброўны рознага веравызнання з дапамогай святароў, прывезеных з раней занятых гарадоў Копысі, Шклова і Оршы, а таксама мяшчан і шляхты Копысі і Магілёва. Пад Дуброўну прыбылі арганізатары здачы рускім войскам Копысі копыскі пратапоп Антоні, Шляхціц Васіль Лаўрынаў і мешчанін Якаў Багданаў «со товарищи». З Магілёва прыбыў ігумен Куцеінскага манастыра Іоіль Труцэвіч са шматлікаю «братьею», якія раней распрапагандавалі і схілілі да здачы мяшчан Магілёва. Адначасова пад Дуброўну былі накіраваны «шкловские доминикане к римскому духовенству, а от жиды к жидам листы з заруками, чтоб дубровенские осадные сидельцы государю добили челом и город здали». У самой Дуброўне вёў прапаганду мясцовы пратапоп Дзміцер Палікарпаў, які «дубровенских людей, шляхту и мещан и всяких чинов людей, по многое время уговаривал, чтоб они город сдали без кровопролития»[3]. Дэлегацыю суправаджаў «для абереганья» вайсковы атрад Трафіма Адгібалава «с дворяны и бояре». 5 кастрычніка на перамовы да сцен замка паслалі «...Василия Лаврова (Лаўрынава — *М.Т.*), могилёвского мещанина Марка Сидорского. И дубровенские сидельцы, приняв их к городу, того Василия убили из пищали до смерти, а мещанин Марка побежал. Вечером того же дня дубровенские сидельцы учинили вылазку на пеших людей, которые были под городом в городке»[4]. Але ў гэты час да Дуброўны падыходзілі перадавыя атрады рускага войска князя А. Н. Трубяцкога, якое дапамагло адбіць нападзенне.

Цара раздражняла супраціўленне Дуброўны, якая разам са Старым Быхавам заставалася адзіным горадам на верхнім цячэнні Дняпра, што не дазваляла рускім гарантаваць бяспеку Смаленска і ўсяго левабярэжжа Дняпра. А. Н. Трубяцкой і іншыя ваяводы з войскам, пасланыя да Дуброўны, мелі цвёрдую ўстаноўку і план далейшых дзеянняў, каб «с нашими ратными людьми шли под Дубровну..., и над Дубровной промышляли сколько милосердный бог помощи даст»[5].

Між тым «дубровенские сидельцы», бачачы прыход новых рускіх войскаў, каб засцерагчыся ад нечаканага штурму і здрады, засыпалі вароты зямлёй і падрыхтаваліся да далейшай аблогі, не страціўшы надзею атрымаць дапамогу ад войскаў гетмана Радзівіла. Аднак вера ў гэтую дапамогу з кожным днём слабела, а намеры рускіх войскаў, да якіх 6 кастрычніка падышлі і «на приступ изготовились» асноўныя палкі А. Н. Трубяцкога, не пакідалі сумненняў. Знаходжанне ў абложаным горадзе вялікай колькасці цывільнага насельніцтва, жанчын і дзяцей, цяжкасці з харчаваннем прымусілі кіраваўшага абаронай горада Шляхціца Храпавіцкага пачаць перагаворы пра ўмовы здачы. Як пісалі ў адпісцы цару князь Я. К. Чаркаскі і баяры, «...октября 11 числа выходили к ним из города Дубровны шляхта

Граповецкий с товарищи да мешчане белорусцы 17 человек и говорили, чтоб с ними об городской сдаче говорили, и они бояре и воевода дубровенцам говорили, чтоб они добили челом государю и город здали, как иные многие польские и литовские люди государю добили челом и города здавали, а на себя большой крови не навели б»[5].

Пагадненне было дасягнута 12 кастрычніка, калі «...дубровенские литовские люди добили челом и город здали и ворота отсыпали». Пасля гэтага абложаныя «...с благочестивыми священниками с образами, а шляхта и желдаки, и мещане всяких чинов служилые люди и жилецкие люди... их, бояр и воеводы встретили... за городом с хлебом». Ваяводы, якія ўехалі ў горад, «дубровенских осадных сидельцев и наряд, и зелье, и свинец велели переписать»[6]. Лёс дубровенцаў цар вырашыў яшчэ раней ў асобным указе Я. К. Чаркаскаму: «...как город Дубровна здастца, и... шляхты лучших людей выбрав, прислатьк... государю, ... а достальную шляхту велеть посылать на Тулу, а мещан и уездных людей раздать ратным людям семьями, а город Дубровну выжечь». Гэты ўказ Я. К. Чаркаскі выканаў. У царскую стаўку ў Смаленск была адпраўлена палонная шляхта, угорская пяхота, гайдуцкі ротмістр, 30 сем'яў лепшых мяшчан, яўрэі. 17 кастрычніка Дуброўна была спалена, а ўсё палоненае насельніцтва выводзілася ў рускія землі. Прыняццем такіх суровых мер рускі ўрад хацеў пакараць горад, які ўпарта супраціўляўся, каб застрашыць іншыя беларускія гарады. Адначасова здавальняліся інтарэсы рускіх служылых людзей, паколькі ім дазвалялася браць сялян і мяшчан у палон[7].

Між тым далейшы ход ваенных дзеянняў паказаў бяссэнсавасць і пастлівасць знішчэння ўмацаванняў у Дуброўне. Зімой войскі Рэчы Паспалітай перайшлі ў контрнаступленне і занялі Копысь, Оршу, затым і Дуброўну, умацаваўшыся тут і «отняв», такім чынам, шлях да рускіх па Дняпру. Каб ачысціць гэты шлях, быў сфарміраваны вялікі атрад на чале са стольнікам і ваяводай Ф. Л. Замятняй. Ужо ў красавіку 1655 г. цар накіраваў яго ў Дуброўну з ратнымі людзьмі, каб ён размясціўся «...в земляном городе и жил бы еси в Дубровне с великим береженьем и Божьим и нашим делом промышлял неоплошно». Ваяводзе было прадпісана аднавіць умацаванні. Аднак перад тым трэба было выбіць атрад войскаў, якія заселі ў Дубровенскім спаленым горадзе. Адбыўся бой ля млына на Дуброўне і на беразе Дняпра, пасля якога праціўнік адышоў да Куцеінскага манастыра пад Оршу. Рускія ратнікі пачалі спешна ўзводзіць умацаванні. У адпісцы цару Ф. Л Замятня паведамляў, што «...по твоему указу пришол я... с твоими ратными людьми к Дубровне сделать земляной город и ров около города копал, и строг поставил, и всякие крепости учинил, и к тому городе чертеж послал к тебе. А мерою коло тово города и острога 256 сажень, да к острогу готового государь, острожку к раскату 81 сажень». Пакінуўшы ў Дуброўне полк Ф. Траферта, Ф. Л. Замятня са сваімі людзьмі рушыў з горада»[8].

У наступныя гады Дуброўна як бы засталася ў баку ад ваенных падзей. Тут пастаянна знаходзіўся толькі нязначны гарнізон рускіх войскаў у 40 чалавек. Сітуацыя садзейнічала паступоваму аднаўленню жыцця горада. У 1655 г. дубровенскі пратапоп Д. Палікарпаў, пасланы пасля здачы горада па царскаму ўказу ў Магілёў, пісаў адтуль цару, «...что здесь он всякую нужду терпел и ныне я... скитаюсь

меж двор без приюту разорен в конец». Ён прасіў цара грамату на пабудаванне ў Дуброўне царквы і аб засяленні горада, каб можна было з чаго «кормиться». Грамата гэтая была выдадзена, аднак справы пратапопа рухаліся дрэнна. Яшчэ ў 1661 г. Дуброўна мела сумны выгляд. Аўстрыйскі дыпламат барон А. Меерберг у сваіх дарожных нататках адзначаў: «...8 чысла верасня... праехалі па Дняпру... Дуброўну, раней горад Мсціслаўскага ваяводства, а цяпер Віцебскага. Ён узвышаецца на абодвух берагах ракі ў 80 вярстах ад Смаленска, і калісьці меў вялікае мноства збудаванняў, а цяпер бедствамі разбураны з часоў Маскоўскай вайны з велізарнымі стратамі ў маёмасці для яго ўладальніка Георгія Карла Глябовіча»[9].

Ваенныя дзеянні канца вайны зноў «внивеч обернули» адроджаны горад[10].

Цераз 11 гадоў пасля падпісання Андрусаўскага перамір'я, у верасні 1678 г., праз Дуброўну праязджаў і адпачываў тут дыпламат Бернгард Танер, які адзначаў, што горад паступова прыходзіў у сябе пасля вайны[11].

У канцы XVII ст. Дуброўна пераходзіць ад Глябовічаў да Казіміра Сапегі — гетмана польнага Вялікага княства Літоўскага і віленскага ваяводы. Паколькі ў гады паўночнай вайны Сапегі былі на баку шведаў, Дуброўну разам з замкам занялі і спалілі калмыкі спецыяльнага атрада рускага капітана Салаўёва. Некаторы час горад і навакольныя вёскі былі ўласнасцю паплечніка Пятра I князя А. Д. Меншыкава. Пасля Паўночнай вайны Сапегі зноў сталі ўладальнікамі Дуброўны.

У 1712 г. ў Дуброўне замка не было. Тут стаяў толькі «двор», загароджаны новым дубовым штыкетам і часткова папраўлены старым. Мелася ўязная брама, на момант складання інвентару яшчэ не скончаная і не пакрытая. Пляцоўку «двара» займалі гаспадарчыя і жылыя пабудовы[12]. Пазней, у 30-я гады XVIII ст., замак усё ж аднавілі, і ён праіснаваў да 1772 г.

Г. Сагановіч.

1. РДВА. Ф. 210. Разрядный приказ. Новгородский стол, стб. 212. Л. 104, 106, 167.

2. РДВА. Севский стол, стб. 157. Л. 263, 230, 131.

3. РДВА. Московский стол, стб. 262. Л. 86—88; АМГ. Т. 2. С. 441.

4. РДВА. Московский стол, стб. 262. Л. 88.

5. Мальцев А. Н. Россия и Белоруссия в середине XVII века. С 48; ЦДАСА. Ф. 210. Разрядный приказ. Московский стол, стб. 263. Л. 117.

6. РДВА. Ф. 210. Новгородский стол, стб. 212. Л. 54.

7. Там жа.Л. 52—55.

8. РДВА. Ф. 210. Московский стол, стб. 254. Л. 225—226; Мальцев А. Н. Россия и Белоруссия в середине XVII века. С. 49.

9. РДВА. Ф. 210. Разрядный приказ. Московский стол, стб. 254. С. 116; стб. 274. Л. 204; стб. 262. Л. 73; стб. 254. Л. 90, 116, 134 об.

10. АМГ. Т. 2. С. 441; Т. 3. С. 106, 109; Путешествия в Московию барона Августина Майерберга. ОИДР при Московском университете. Кн. 3. М., 1891. С. 119.

11. АВАК. Т. 34. С. 329.

12. Бернгард Т. Описание путешествия польского посольства в Москву в 1678 г. ЧОИДР при Московском университете. Кн. 3. М., 1891. С. 119.

Сагановіч Г. «Спадчына». 1993, № 3. С. 98—110.

Дакументы сведчаць

З ЦАРСКАГА РАСПАРАДЖЭННЯ АДНОСНА ДАНЯСЕННЯ ВАЕЙКАВА І ПАКЛОНСКАГА

1654 г., 25—27 ж н і ў н я

...Бьет челом государю из Орши лавник Сава Иванов сын Казин, да посадцкой человек Володимер Тимофеев: как был в Орше гетман Януш Радивил, и он де их разорил и розграбил, и они де остаточные свои животы и всякую рухлядь и платные и заемные кабалы и всякие крепости из Орши вывезли в Дубровну и поставили у протопопа Дмитрия Поликарпова. И государь бы ево пожаловал, велел им дать свою государеву грамоту к боярину и воеводам, ко князю Якову Куденетовичю Черкаскому с товарыщи: как город Дубровну под государеву высокую руку покорять и всякие крепости и кабалы сыскав им отдать. Дать грамота к бояром: как город Бог поручит государю, и те животы ево, спору не будет, взяв у протопопа, отдать ему с росписко́ю.

Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России.
Т. 14. С.-Петербург, 1889. С. 285, 286.

ГРАМАТА З ЦАРСКАГА СТАНА ПАД СМАЛЕНСКАМ ПАЛКАВОМУ ВАЯВОДЗЕ Я. К. ЧАРКАСКАМУ АБ ПРЫЗНАЧЭННІ Ў ЯГО ПОЛК МАГІЛЁЎСКАГА ЛЕКАРА Н. ЗАРЭЦКАГА

1654 г., 16 к а с т р ы ч н і к а

От царя и великого князя Алексея Михайловича, всеа Великие и Малые Росии самодержца, бояром нашим и воеводам князю Якову Куденетовичю Черкаскому с товарищи.

Бил нам челом Могилева города лекарь Миколай Зарецкой: по нашему де указу велено ему быть в Смоленску для лечбы наших ратных людей, а животы де ево и лекарства всякие ныне в Дубровне, и нам бы ево пожаловать, для ево животов и всяких лекарств велети отпустить в Дубровну. И по нашему указу лекарю Миколаю Зарецкому велено быти у вас в полках для лечбы наших ратных людей, покаместо нам, великому государю, бог поручит город Дубровну.

И как к вам ся наша грамота придет, и вы лекарю Миколаю Зарецкому велели быть на нашей службе с собою для лечбы наших ратных людей. А как нам, великому государю, бог поручит город Дубровну, и вы Миколая Зарецкого для ево животов и всяких лекарств велели отпустить в Дубровну, а из Дубровны велели б есте ево отпустить в Могилев, да о том к нам отписали.

Писан на нашем стану в Смоленску лета 7163-го октября в 16 день.

Русско-белорусские связи. Сборник документов (1570—1667 гг.). Мн., 1963. С. 320.

З ЛІСТА ПАЛКОЎНІКА КАНСТАНЦІНА ПАКЛОНСКАГА АБ НАБОРЫ ЯГО СОТНІКАМІ КАЗАКАЎ

1655 г., 10 с т у д з е н я

Список с белорусского листа. Костянтин Поклонскій, полковник его царского величества белорускій. Всем вопче и всякому особно, кому о том ведати належит, а имянно, войску его царского величества всяким людем, конным и пешим, ведомо чиню, что приказал я паном сотником моим, се есть пану Демиду Рагозе и пану Федору Ондреевичю, людей на услугу его царского величества в городе Кадине и в Романове призывати, и во всем уезде Дубровинском которые сотники, чтоб никаковы помешки ни от кого не имели. К сему тем же сотником моим приказываю быть на залозе в Кадине и в Романове, которым чтоб подданные тамошніе во всем послушны были, что всякого чину мірского и духовного людем и тем же охотником моим повелеваю по проступку всякого наказывать. Писан в Могилеве, лета 1654, месяца ноября 26 дня.

Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России. Т. 14. С.-Петербург, 1889. С. 481.

З ДАНЯСЕННЯ ПАЛКАВОГА ВАЯВОДЫ З. Ф. ЛЯВОНЦЬЕВА Ў ЦАРСКІ СТАН У СМАЛЕНСКУ

1655 г., 15 м а я

Государю царю и великому князю Алексею Михайловичу, всеа Великия и Малыя Росии самодержцу, холоп твой Замятенка Левонтьев челом бьет.

В нынешнем, государь, во 163 году маия в 11 день прислана твоя государева царева и великого князя Алексея Михайловича, всеа Великия и Малыя Росии самодержца, грамота ко мне, холопу твоему. А в твоей государевой грамоте написано: велено мне, холопу твоему, с твоими государевыми ратными людьми из Дубровны итти в Копось, а в Дубровне, государь, велено оставить полковника Фрянца ево полку с начальными людьми и с солдаты и велеть ему жить с великим береженьем; а что у меня, холопа твоего, учнет в дороге делатца, или от ково какие вести объявятца, и которово, государь, числа в Копось приду, и о том мне, холопу твоему, к тебе, государю, отписать.

И тово ж, государь, числа по твоему государеву указу пошол я, холоп твой, из Дубровны, а полковника, государь, Фрянца с ево начальными людьми и с солдаты оставил в Дубровне и приказал, государь, ему в Дубровне жить с великим береженьем. И тово ж, государь, числа пришол я, холоп твой, с твоими ратными людьми под Оршу.

На л. 88 помета: Государю чтена. И жить с великим береженьем. И кое учинились под нашею государевою высокою рукою, тех мещан и уездных людей оберегати. И кто по нашему указу в Дубровну пришол, и в православную веру приведен, и приставов дать для береженья и про литовских людей проведывать послал, — и то учинил добро, и впредь жить з береженьем и …, где доведеца, сторожи поставить, и в лотках по причиным местам велеть ехать за (.....), и чтоб судов не пускали и на сю сторону не переходили.

Русско-белорусские связи. Сборник документов (1570—1667 гг.). Мн., 1963. С. 338, 339.

ВЫПІСКА З «ПОЛОНЯНИШНЫХ» КНИГ ХАЛОПСКАГА ПРЫКАЗА

1658 г., 12 с а к а в і к а

…Полоняник роспрашиван, а в роспросе сказал: зовут де ево Обрашком, родом жидовин, а во крещенье Васька Михайлов сын, города Дубровны, а полонили ево люди окольничего князя Бориса Ивановича Троекурова в прошлом во 163 году, и с тех мест и по се число все живет у окольничего князя Бориса Ивановича и впредь жить хочет. Васька в лице продолговат, нос прям, глаза красно-серы, волосом голова руса, сказался 13-ти лет.

Русско-белорусские связи. Сборник документов (1570—1667 гг.). Мн., 1963. С. 385—387.

З ПЕРАПІСУ «ЛИТОВСКИХ» ГАНДЛЁВЫХ І РАМЕСНЫХ ЛЮДЗЕЙ, ШТО ЖЫВУЦЬ У ДВАРЦОВЫХ СЛАБОДАХ МАСКВЫ

1658 г., в е р а с е н ь

Роспись иноземцом, которые живут на Москве в государевых дворцовых слободах и хто чем торгует.

В Барашской слободе:

На Михайловском дворе свечника живут города Дубровны Мосейко Аврамов да Витепска города Дмитрейко Иванов, кормятца христовым именем; на Микифоровском дворе мыльника живет вспевака Василей Иванов сын Пятницын; во дворе гостиные сотни Мелентья Кислицына живут Дубровны города Ефимко да Филька да Илюшка да Микишка Олесеевы, торгуют мясным промыслом; во дворе Ивана оловяничника живут иноземца капитана Василья Гриневского жена Настасья Стефанова, муж ее Василей ныне на государеве службе в Тонбове; во дворе Корзина живут паньи Анна Иванова дочь Павлова жена Каштерова да Оксинья Ондреева дочь Офонасьева жена Решнова, а мужья их на государеве службе в Белегороде, да в том же дворе живет Дубровны города Данилко Степанов, торгует хлебом.

Русско-белорусские связи. Сборник документов (1570—1667 гг.). Мн., 1963. С. 400.

З ПЕРАПІСУ «ЛИТОВСКИХ» ГАНДЛЁВЫХ І РАМЕСНЫХ ЛЮДЗЕЙ, ШТО ЖЫВУЦЬ У МАСКВЕ НА ПАСАДЗЕ

1658 г., 26 верасня

167-го сентября в 26 день. По указу великого государя царя и великого князя Алексея Михайловича, всеа Великия и Малыя и Белыя Росии самодержца, и по грамоте переписывано в черных сотнях и в слободах иноземцов польских и литовских людей, и хто в которой сотне и в слободе живут своими дворами и на пустых дворех и в соседех и в захребетниках и в гулящих людех, и в каком чину, и какими товары и сшепетиньем торгуют. И тому роспись:

В Дмитровской же сотне Дубровны города:

Янка Петров, лекарь, да зять ево Янка Ларионов, делают нашивки золотные, а живут в выморочном дворе.

В Мяснишной полусотне Дубровны города мещаня:

Ермолка Михайлов сын, портной мастер; Нестерка Иванов сын, мясник; Кузька Павлов сын, мясник; Спиридонка Артемьев сын, мясник; Макейко Юрьев сын, сапожник; Ивашко Спиридонов сын, мясник; Гришка Спиридонов сын, мясник; Ермолка Степанов сын, мясник; Костька Михайлов сын, мясник; Лучка Назарьев сын, мясник; Левка Лукьянов сын, мясник; Васька Сидоров сын, мясник; Оська Семенов сын, мясник, живет своим двором; Алешка Григорьев сын, мясник; Сенька Лукьянов сын, мясник; Стенька Лукьянов сын, мясник, живет в надворничестве; Ерофейко Михайлов сын, сапожник; Савка Павлов сын, мясник; Васька Афонасьев сын, мясник; Левка Конша, портной мастер, живет в захребетниках; Ермолка Григорьев сын, мясник; Алферка Яковлев сын, мясник; Ивашко Сологубов сын, мясник; Андрюшка Сологубов сын, мясник; Андрюшка Сидоров сын, мясник; Алешка Федоров сын, мясник; Ивашко Иванов сын, мясник; Ермолка Иванов сын, мясник.

Ат дубровенца, опричь Оськи и Стеньки, живут все на выморошных тяглых дворех.

В Новосеменовской слободе Дубровны города мещаня:

Павлик Леонтьев сын, нашивочник; Аврамко Наумов сын, кузнец; Мартынко Иванов з детьми, да у нево ж живут Федька да Осипко Аврамовы дети, кузнецы; Гришка да Савка Ильины дети, овчинники; Павлик Михайлов сын, мясник; Федька Никитин сын, хлебник; Мишка Карпов сын, хлебник; Янко Офонасьев сын, сапожник; Федька Андронников сын, сапожник. А жевут в выморочных в тяглых дворех.

В Покровской сотне Дубровны города мещаня:

Игнашко Обросимов сын, хлебник; да Фомка Михайло(в) сын, мясник, живут в выморочных дворех; да Копося города мещанин Микифорко Иванов сын, скорняк, да Якушко, скорняк, живут на выморочных дворех.

Русско-белорусские связи. Сборник документов (1570—1667 гг.). Мн., 1963. С. 401—405.

З ПЕРАПІСУ «ЛИТОВСКИХ» МАСЦЕРАВЫХ ЛЮДЗЕЙ, ШТО ЖЫВУЦЬ У ПУШКАРСКАЙ СЛАБАДЗЕ МАСКВЫ

1658 г., верасень

В Пушкарском приказе в зеленых мастерах и в подмастерьях дубровенцы:

В мастерах — Григорий Ларионов, Кашпир Григорьев; подмастерьи — Ивашко Григорьев, Онисимко Игнатьев, Сергушка Кашпиров, Стенька Кашпиров. А живут они в Пушкарской слободе своими дворами, купя пушкарские дворы.

Да по скаске пушкарей Алешки Скрылева с товарыщи всего приказу в их Пушкарской слободе живут в соседстве иноземцы ж дубровенцы:

В Маркове дворе Андреева Перфилка Иванов; в-Ысачкове дворе лучинника Ивашка Иванов; в Сергушкине дворе Павлова Иевка Артемьев з Гор. А работают они все 3 человеки у зелейного уговорщика у иноземца у Давыда Бахерахта из найму, делают зелье.

А опричь тех иноземцев в их слободе иных нет.

Русско-белорусские связи. Сборник документов (1570—1667 гг.). Мн., 1963. С. 405.

ДАНЯСЕННЕ СМАЛЕНСКАГА ВАЯВОДЫ Ф. Ф. КУРАКІНА Ў РАЗРАДНЫ ПРЫКАЗ АБ КОЛЬКАСЦІ БЕЛАРУСКІХ МЯШЧАН І СЯЛЯН, ПАСЕЛЕНЫХ У СМАЛЕНСКІМ І ІНШЫХ УЕЗДАХ

1665 г., м а й

Государю царю и великому князю Алексею Михайловичю, всеа Великия и Малыя и Белыя Росии самодержцу, холопи твои Федька Куракин с товарыщи челом бьют.

В нынешнем, государь, во 173 году мая в 3 день в твоей великого государя царя и великого князя Алексея Михайловича, всеа Великия и Малыя и Белыя Росии самодержца, грамоте из Розряду за приписью дьяка Федора Грибоедова писано к нам, холопем твоим:

В нынешнем, государь, во 173 году в розных месяцех и числех послано в Смоленеск к нам, холопем твоим, из Дубровны ис полков боярина и воевод князя Юрья Алексеевича Долгоруково с товарыщи с смоленским стрельцом Борисова приказу Бобаева с Максимком Елизарьевым да с Смоленскими мещаны с Федькою Васильевым с товарыщи дубровенских и оршанских мещан и Дубровинского уезду пашенных крестьян з женами и з детьми 619 человек. И о тех, государь, мещанех и о крестьянех к тебе великому государю, велено нам, холопем твоим, отписать: все ль они в Смоленску налицо и как построены? И велети б их построить на пашне, где доведетца, и ото всяких обид оберегать. А где, государь, мещаня и крестьяня будут построены, и о том к тебе, великому государю, велено нам, холопем твоим, по тому ж отписать.

И в нынешнем, государь, во 173 году сентября в 17 день писали к нам, холопем твоим, из Дубровны боярин и воеводы князь Юрьи Алексеевич Долгоруково с товарыщи и прислали в Смоленск Борисова приказу Бобаева с стрельцами с Максимком Елизарьевым да с смоленскими мещаны с Федькою Васильевым да с Ондрюшкою Федоровым с товарыщи дубровенских и оршанских мещан и тем мещаном да Дубровенского уезду крестьянам список за приписью диака Офонасья Зыкова. А в отписке, государь, их написано, что тех мещан и крестьян отпустили они в Смоленск из Дубровны по их челобитью для селидьбы в Смоленском уезде в твоих великого государя дворцовых волостях. И по списку, государь, каков список прислали к нам, холопем твоим, из Дубровны боярин и воеводы князь Юрьи Алексеевич Долгоруково с товарыщи, написано дубровенских мещан 77 семей, а в тех семьях 266 человек; оршанских мещан 46 семей, а людей в них 181 человек; Дубровинского уезду пашенных крестьян 16 семей, а людей в них 66 человек, да Могилевского уезду 1 человек крестьян, да из Орши Кутеинского девича монастыря и волосных крестьян и вдов з детьми 15 семей, а в тех семьях 60 человек. И всего, государь, по тому списку дубровинских и оршанских мещан и Дубровинского и Могилевского уездов и Кутеинского девича монастыря крестьян и вдов з детьми написано 155 семей, а в тех семьях людей 574 человека. А в Смоленеск, государь, тех дубровинских и оршанских мещан пришло и на смотре объявилось налицо: дубровинских мещан 37 семей, а людей в них 131 человек; оршанских мещан 29 семей, а людей в них 113 человек; всего, государь, дубровинских и оршанских мещан пришло в Смоленеск и на смотре объявилось налицо 66 семей, а людей в них 244 человека. И ис того, государь, числа живут в Смоленску на посаде дубровинских и оршанских мещан 29 семей.

Да марта, государь, в 4 день по твоему великого государя царя и великого князя Алексея Михайловича, всеа Великия и Малыя и Белыя Росии самодержца, указу и по грамотам ис приказу Большаго дворца послано из Смоленска в Колугу с смольнянином с Васильем Красенским да с сотником смоленских стрельцов с Михайлом Прикаскиным тех же дубровинских и оршанских мещан в воловники и в винокуры 35 семей, да ис Смоленска, государь, перешли жить в Дорогобуж дубровинских же мещан 2 семьи. И всего, государь, дубровинских и оршанских мещан, которые живут в Смоленску на посаде и в Дорогобуже, и которые посланы в Колугу в воловники и в винокуры, 66 семей. А против, государь, списка боярина и воевод князя Юрья Алексеевича Долгоруково с товарыщи дубровинских и оршанских мещан в Смоленеск не пришло 57 семей, а людей в них 203 человека. А Дубровинского, государь, и Могилевского уездов и Кутеинского девича монастыря и волосные пашенные крестьяня и оршанские вдовы з детьми, которые в списку боярина и воевод князя Юрья Алексеевича Долгоруково с товарыщи написаны имяны, в Смоленеск не бывали и на смотре не объявились. И Дубровинского, государь, уезду про крестьян дубровинской войт сказал, что тех крестьян 7 семей, догнав на дороге от Дубровны в 20-ти верстах против села Гончарова, полку боярина и воеводы князя Юрья Алексеевича Долгоруково дворянин, а как ему имя и чей словет, того он не ведает, ис стругов взял к себе; а достальные де, государь, Дубровинского уезду крестьяня остались в Смоленском уезде в селе Сырокоренье и в Кузине и в-ыных селех и в деревнях. А Кутеинского, государь, девича монастыря и про волосных оршанских крестьян и про вдов з детьми тот же войт да оршанской мещанин Емелька Онтонов сказали, что тех кутеинских

крестьян боярин и воевода князь Юрьи Алексеевич Долгоруково по челобитью того монастыря игуменьи с сестрами отдал им во крестьяня по-прежнему; а волосные де, государь, крестьяня и вдовы з детьми из Орши в Смоленеск не бывали ж.

Да с Васильем ж, государь, Красенским и с сотником с Михайлом Прикаскиным в той же посылке послано из Смоленска в Колугу в воловники ж и в винокуры дубровенских же и оршанских мещан и пашенных крестьян, которые приходили в Смоленеск после присылки дубровенских и оршанских мещан порознь сами, а имян их в списку боярина и воевод князя Юрья Долгоруково с товарыщи не написано, да с ними иных городов и розных сел и деревень крестьян же, 65 семей.

Русско-белорусские связи. Сборник документов (1570—1667 гг.). Мн., 1963. С. 472—474.

З ПЕРАПІСУ, СКЛАДЗЕНАГА Ў ЗЕМСКІМ ПРЫКАЗЕ, БЕЛАРУСКІХ РАМЕСНІКАЎ І ГАНДЛЁВЫХ ЛЮДЗЕЙ, ШТО ЖЫЛІ Ў УВАСКРАСЕНСКІМ МАНАСТЫРЫ І ПАДМАСКОЎНЫМ ПАЛАЦАВЫМ с. ТАЙНІНСКІМ

1668 г. 9(?) красавіка

Мещаня ж отданы в Покровскую сотню.

Фомка Михайлов сын, прозвище Козел, Дубровны города мещанин. Жена у него Овдотьица, детей у него Куземка 10 лет, Федорка 15 лет, Овдотьица 2 лет, Анница 10 недель. Живет на своем купленом дворе, а торгует один рыбою на старом гостине дворе. А долгу на нем и иных никаких промыслов нет.

Ермошка Степанов, того ж города мещанин. Жена у него Прасковьица, детей у него Петрушка 9 лет, Максимко 2 лет, да Фимка 5 лет. Живет в Покровской сотне на своем дворе. Да у него ж живет зять ево, Борисова города мещанин Тишка Семенов, зелейного дела подмастерья, з женою своею Федоркою. Да у него ж живет нищий, бывал Орши города мещанин. Ивашко Шашка з женою своею Наською. А торгует он, Ермошка, з зятем своим с Тишкою на Покровке мясом. А иных никаких промыслов и долгу на нем нет.

Пашка Яковлев сын Ерпелев, того ж города мещанин. Жена у него Палашка, дети у него Якушко году. Да с ними же живет мать ево Катеринка да сноха // ево вдова Настасьица: у Настасьицы дети Васька 5 лет, Ондрюшка 3 лет. Живет он, Пашка, на своем купленом дворе, торгует на Покровке в мясном ряду. А иных промыслов и долгу нет.

Алешка да Тимошка Григорьевы дети Гейковы, того ж города мещаня. У Алешки жена Марьица, детей у него Алимпейка 11 лет, Пашка 10 лет, Офросиньица 4 лет. У Тимошки жена Федосьица, у него ж дочь Оринка полугода. А живут они, Алешка и Тимошка, в Покровской сотне своим двором, а торгуют на Стретенке в мясном ряду. А иных никаких промыслов и долгу нет.

Сенька Лукьянов сын Гирин, того ж города мещанин. Жена у него Агашка, детей у него Анница 7 лет, Марфица 10 недель. Живет в Покровской сотне своим двором, а торгует на Покровке в мясном ряду...

Ганька Данилов сын Корнилов, того ж города мещанин. Жена у него Дарьица, у него же сын Кондрашко 13 лет. Живет на дворничестве у Игнатья Вердеревского, а кормитца — печет и продает хлебы. А иных никаких промыслов и долгу на них нет. //

Филька Алексеев сын Сукин, того ж города мещанин. Жена у него Марьица, детей у него Васька 5 лет, Васька 3 лет, Игнашко 10 недель, Овдотьица 10 лет. Живет Филька на дворничестве у князя Никиты Болховского, а кормитца — печет и продает хлебы. А иных никаких промыслов и долгу на них нет.

Федосьица Иванова дочь, вдова, того ж города мещанская жена. Детей у ней Оська 13 лет, Юрка 12 лет, Лучка 7 лет, Ондрюшка 4 лет, дочь Оринка году. А живет она своим двором, кормитца — делает сапожное. А иных никаких промыслов и долгу на ней нет.

Мещаня ж, которые отданы в Мясницкую полусотню.

Ивашко Демидов сын Елогубенок, Дубровны города мещанин. Жена у него Ульяница, сын Афонька 15 лет. Да у него ж брат Андрюшка, жена у него Ульяница, детей у него Сенька 6 лет, Васька по другому году, девка Марфица 8 лет. Торгует на Москве на Стретенской улице с мещанином тое ж сотни с Кондрашкою Емельяновым мясным промыслом. А долгу на нем и иных промыслов нет. А живет в той сотне своим двором.

Кондрашка Емельянов сын Солоткин, того ж города. Жена у него Овдотьица, детей у него сын Дениско 7 лет, сын Парфенко 3 лет. Торгует на Москве на Стретенке с мещанином тое ж сотни с-Ывашком Сологубым мясным промыслом. А долгу на нем и иных никаких промыслов нет. А живет в той сотне своим двором.

Спирька Артемьев сын Крупенин, того ж города. Жена у него Парасковьица, сын у него Фетька 20 лет, жена у него Овдотьица. Торгует на Москве на Покровке мясным промыслом. А долгу на нем и иных никаких промыслов нет. А живет в той сотне своим двором.

Ермошка Михайлов сын Касков, того ж города. Жена у него Аксиньица, Сенька Иванов, жена у него Агафьица, Артюшка 18 лет, да сын у него Левка 7 лет, дочь девка 10 лет. А на Москве кормитца портным промыслом. А долгу на нем и иных никаких промыслов нет. А живет в той сотне в наемном дворе у тяглеца у Фильки Иванова.

Амоско Юрьев, того ж города. Жена у него Аринка, сын у него Алешка 4 лет, дочь девка Овдотьица 20 лет. Кормитца на Москве сапожным мастерством. А долгу на нем и иных никаких промыслов нет. А живет в той сотне своим двором.

Елфимко Алексеев сын Ус, того ж города. Жена у него Катериница, а детей у него сын Данилко 15 лет, дочь девка Настасьица 10 лет, дочь девка Ариница 2 лет. Да у него ж живет дед Купряшка, у него сын Пашка 20 лет. А на Москве де торгует он мясным промыслом на Покровке в складе з братьями своими, тое ж сотни с тяглецами с Никифорком да с-Ыльюшкою да с Филькою, да тое ж сотни с тяглецом с Сенькою Лукьяновым. А долгов на нем и иных никаких промыслов и лавок нет. А живет он, Елфимко, в той сотне своим двором.

Лучка Игнатьев сын Жуган. Дубровны ж города мещанин. Жена у него того ж города мещанина Ганкина дочь Горманова Ириница; у них сын Васька 5 лет, дочь девка Улитка 8 лет. Живет на Макарьевском подворье с Унжи на дворничестве, делает сапожное дело. А промыслов и долгу никакова на нем нет. У него ж, Лучки, живет того ж города мещанин, нищей Васька Андреев.

Минка Федоров сын Пузиков. Того ж города мещанин. Жена у него Пелагеица Петрова дочь. У них сын Макарка 3 лет. Торгует на Покровке мясом. А иных промыслов и долгов на нем нет. Живет тое ж сотни у тяглеца у Сеньки Ильина из найму.

Лучка Заров. Того ж города мещанин. Живет своим двором. У него жена того ж города мещанка Овдотьица Данилова дочь, у них сын Гришка; у Гришки жена Агафьица Степанова дочь, да сын Оксенко; у него жена Марьица Ерофеева дочь, да дочь девка Парасковьица 14 лет. А промышляют они мясом, а иных промыслов у них и долгов на них нет.

Стенька Лукьянов. Того ж города мещанин. Жена у него того ж города мещанка Марьица Онофрева, у них сын Федька 7 лет, дочь девка Катеринка 9 лет, дочь Ориница 3 лет. Промышляет на Стретенке, нанимая лавку, мясом. А иных промыслов у него и долгу никакого нет. Живет на дворничестве у Василья Кайсарова.

Васька Афонасьев сын Боровец. Того ж города мещанин. У него жена того ж города мещанка Аленица, у них 5 сынов: Федька 20 лет, Васька 15 лет, Моська 14 лет, Алешка 9 лет, Якушко 7 лет. Торгует на Покровке, нанимая лавку, мясом. А иных промыслов у него и долгов никаких на нем нет. А живет тое ж сотни у тяглеца у Давыдка Анофреева.

Оська Спиридонов сын Крупенин. Того ж города мещанин. Живет своим двором. У него жена Татьяница, у них 2 дочери девки: Варварьица 5 лет, Анница полу 2 года. Торгует на Покровке мясом. А иных промыслов у него и никаких долгов на нем нет.

Ивашко Иванов сын Гнутой. Того ж города мещанин. У него жена того ж города мещанка Анница Гирина дочь. Промышляет на Стретенской улице, нанимая лавку, мясом, в складе тое ж сотни с тяглецом Стенькою Лукьяновым. А промыслов иных и лавок у него и никаких долгов на нем нет. Живет тое ж сотни у тяглеца у Кондрашки Емельянова. / /

Алешка Федоров. Того ж города мещанин. У него жена того ж города мещанка Офимьица Наумова дочь, у них 2 дочери девки, Катеринка 10 лет, Лукерьица 5 лет. Торгует на Стретенке, нанимая лавку, мясом. А иных промыслов у него и никакого долгу на нем нет. Живет на дворничестве у Олександра Ляпунова.

Ивашко Иванов сын Ерпелов. Того ж города мещанин. У него жена того ж города мещанка Аленица Федорова дочь, у них сын Якушко 3 лет, 2 дочери девки, Оксиньица 10 лет, Анница 6 лет. Промышляет на Стретенке, нанимая лавку, мясом. А иных промыслов у него и никаких долгов на нем нет. Живет у таможенного сторожа у Федьки Ильина в подклете из найму.

Васька Сидоров сын Филимонов. Того ж города мещанин. Живет своим двором. У него жена того ж города войта Матюшкина дочь Коробовца Натальица, у них 2 сына, Игнашка 9 лет, Ивашка по другому году, 2 дочери девки, Парасковьица 13 лет, Анница 5 лет. Торгует на Москве у гостина двора в лавке. У него ж племянник Сенька Корнильев 25 лет. У него ж живет того ж города мещанин, нищей Алешка Янков. А иных промыслов и долгов на нем нет.

Давыдко Анофреев, мясник. Того ж города мещанин. Живет своим двором. Жена у него того ж города мещанка Меланьица Кирьянова дочь, у них 2 дочери девки, Стефанидка

8 лет, Марьица 4 лет. Промышляет на Стретенке мясом. А иных промыслов и лавок у него и долгов на нем никаких нет.

Гришка Спиридонов. Того ж города мещанин. Живет своим двором. У него жена того ж города мещанка Меланьица Лукина дочь. У них 2 сына, Купряшка 9 лет, Ивашко году, дочь девка 4 лет. Торгует на Покровке мясом з братьями своими родными, тое ж сотни с тяглецами с Левкою да с Оською да с Федькою в складе. А иных промыслов у него и никаких долгов на нем нет.

Нестерко Иванов. Того ж города мещанин. Живет своим двором. У него жена Шклова города мещанка Танька Степанова дочь Болвата. У них сын Ивашко 5 лет, 3 дочери, девки Домница 13 лет, Евдокеица 7 лет, Парашка 4 лет. На Москве кормится мясным промыслом. А иных промыслов и лавок у него и никаких долгов на нем нет.

Левка Лукьянов. Того ж города мещанин. Живет своим двором. Жена у него того ж города мещанка // Татьяница Лукина дочь. У них сын Ивашко двух лет. Кормится мясным промыслом. А иных промыслов и лавок у него и долгов никаких на нем нет.

Сенька Филипов. Того ж города мещанин. Живет своим двором. У него жена, того ж города мещанка Овдотьица Савельева дочь. У них 2 дочери, Оринка 13 лет, Овдотьица 7 лет. Торгует на Москве свежею рыбою. А иных промыслов у него и никаких долгов на нем нет.

Ермошка Григорьев. Того ж города мещанин. Живет своим двором. У него жена того ж города мещанка Дарьица Матвеева дочь, у них детей сын Костька. У Костьки жена Анница, у Костьки ж 2 сына, Ганька 9 лет, Сенька 6 лет, дочь Ориница 3 лет; сын Федька, у него жена Марьица, у Федьки ж 3 сына, Макарко 7 лет, Васька 5 лет, Сенька 3 лет, дочь Дарьица году. У Ермошки ж сын Куземка 17 лет, сын Пронька 11 лет. А кормитца он, Ермошка, на Москве мясным промыслом, а иных промыслов и лавок у него и никаких долгов на нем нет. А сын де ево Костька живет в одделе в Семеновской слободе.

Елеска Емельянов. Того ж города мещанин. Живет своим двором. Жена у него Копоса города мещанка Агафьица Николаева дочь. // Кормитца на Москве мясным промыслом. А иных промыслов и лавок у него и долгу на нем никакого нет.

Андрюшка Антипов. Того ж города мещанин. Живет своим двором. У него жена того ж города мещанка Палагеица. Кормитца на Москве мясным промыслом. А детей у него и иных промыслов и лавок и никакого долгу на нем нет. У него ж живет первые ево Андрюшкины жены отец, а ево Андрюшкин тесть, Петрушка Осипов, да в соседстве того ж города мещанин Ивашко Анофреев. У Ивашка жена Агафьица Андреева дочь, у них 2 дочери, Настька 5 лет, Оринка 2 лет.

Васькина жена Вировскина, вдова. Того ж города мещанка, Настька Яковлева дочь. Живет своим двором. У ней 2 сына, Кирюшка 13 лет, Пашка 7 лет. А промыслов у ней и лавок и никакого на ней долгу нет. У ней живет брат родной, того ж города мещанин Ивашко Яковлев, у Ивашка жена Аленка Михайлова дочь, у них сын Илюшка полу 2 году, дочь девка Анютка 3 лет. Ивашко кормитца — делает сапоги. //

Кондрашка Курьянов. Того ж города мещанин. Жена у него мещанка ж Овдотьица. У него детей: дочь Дарьица 4 лет, дочь Наська 3 лет, сын Ивашко 20 недель. У него ж живет брат родной Ивашко, жена у него Парашка, у него сын Васька 30 недель. На Москве торгует на Стретенской улице мясом на складе того ж города с мещаны с Мишкою Федоровым да с-Ывашком Харитоновым. А иных промыслов и долгов на нем, Кондрашке, нет. Живет у свояка своего, того ж города мещанина у Емельки Емельянова.

Левка Кононов. Того ж города мещанин. Жена у него мещанка ж Анютка Иванова дочь. У него сын Михейко //17 лет, 5 дочерей девок: Варька 15 лет, Танька 12 лет, Огрофенка 7 лет, Фетиньица 5 лет, Катеринка 3 лет. На Москве промышляет портным мастерством. А иных промыслов и долгов на нем, Левке, нет. А живет на дворничестве полковника на Иванове дворе Лукина.

Андрюшка Сидоров. Того ж города мещанин. Жена у него мещанка ж Татьяница Яковлева дочь. У него детей сын Мартынко 3 лет, Симионко году, дочь Акилинка 6 лет. Промышляет мясным промыслом, а иных промыслов // у него, Андрюшки, нет. А долгу на нем 6 рублев того ж города мещанина Петрушки. А живет он, Андрюшка, в Мясницкой полусотне своим двором.

Микифорко Алексеев. Того ж города мещанин. Жена у него мещанка ж Иринка Емельянова дочь. У него детей сын Микифорко по другому году. У него живет брат родной Илюшка, жена у него Анютка Павлова дочь. У Илюшки детей сын Стенька 5 лет, дочь Марьица по другому году. Промышляют на Москве мясным промыслом. А иных промыслов и долгов на них, Микифорке и Илюшке, нет. А живут на дворничестве на Сергееве дворе Бобарыкина.

Ивашко Иванов сын Шеметухов. Того ж города мещанин. Жена у него мещанка ж Федосьица Яковлева дочь. У него детей // сын Петрушка 5 лет. На Москве кормитца крашенинным промыслом. А иных промыслов и долгов на нем, Ивашке, нет. А живет он, Ивашко, на дворничестве у Степана Чиркова.

Мещаня ж, которые отданы в Семеновскую слободу.

Оська Обрамов. Дубровны города мещанин. Жена у него Шклова города мещанская дочь Марьица. Детей у них дочь Наська 5 лет. Живет в той сотне своим двором, кормитца кузнешным промыслом, делает в кузнице за Покровскими вороты. Работников у него и работниц и иных никаких промыслов нет. А долгов де на нем кабальной с братом ево родным вместе, с Федькою, 50 рублей есть, заняли на дворовое строенье Нового Девичья монастыря у старицы Мелании.

Федька Аврамов сын Скребень, Дубровны города мещанин. Жена у него мещанка ж Татьяница. Детей у них сын Васька 14 лет, дочь Дунька 9 лет, Марьица 5 лет. Кормитца кузнешным промыслом. Работников у него того ж города мещанин Стенька Степанов. А долгу де на нем Новодевичья монастыря старицы игуменьи Меланьи по записи 50 рублей, взял для своего промыслу. А иных никаких промыслов нет. Живет в той сотне своим двором.

Гришка Ильин сын Коровичин, Дубровны города мещанин. Жена у него мещанка ж Анница, детей у них сын Васька 4 лет, дочь Олениця 10 лет. Да у него ж брат Савка з женою Анницею, а у них детей сын Илюшка полугода. Кормитца овчинным промыслом, делает овчины. А работников и работниц и долгу, иных никаких промыслов и лавок нет. Живет в той сотне своим двором.

Назарко Федоров сын Перепечкин, Дубровны города мещанин. Жена у него мещанка Марьица. Да у него ж шурин Илюшка, Оршанска города нищая Ульяница. Кормитца мясным промыслом, торгует мясом за Яускими вороты в наемной // лавке. А работников и работниц и долгу кабального и бескабального и иных никаких промыслов и лавок нет. Живет в той сотне своим двором.

Юрка Антилофьев сын Мяконкин, Дубровны города мещанин. Жена у него мещанка ж Ориница. Кормитца рыбным промыслом, торгует на гостине дворе рыбою. А работников и работниц и долгу кабального и бескабального и иных никаких промыслов и лавок нет. Двора у него своего нет, живет на дворничестве у Володимера Чиркова.

Сенька Андреев, Дубровны города мещанин. Жена у него мещанка ж Марьица, детей у них дочь Федосьица году. У него ж работник Васька Васильев Дубровны ж города мещанин. Кормитца де — торгует рыбою. А долгу де на нем кабального 37 рублев Новодевичья монастыря у старицы Пелагеи Гордеевны. А иных де промыслов никаких и лавок нет. У него ж, Сеньки, мать родная Наська. Живет своим двором.

Мартинко Иванов, Дубровны города мещанин. Жена у него мещанка ж Федосьица, детей у них сын Якушко 30 лет, жена у него Марьица, у них сын Ивашко 5 лет, дочь Федорка году, сын Аввакумко 20 лет; жена у него Марьица, сын Сенька 16 лет. Кормитца з детьми — делает овчины. А иных никаких промыслов и лавок и работников и работниц и долгу кабального и бескабального на нем з детьми нет. Живет в той сотне своим двором.

Исачко Обрамов сын Коваль, Дубровны города мещанин. Жена у него мещанка ж Катериница. Детей у них сын Ивашко 2 лет. Да у него ж братья: Сенька 20 лет, Левка 8 лет, Ивашко 7 лет. Да у него ж мать их родная Натальица. Да у него ж ученик, поляк же Игнашко Юрьев. Кормитца — делает кузнешное. А иных никаких промыслов и долгу и работников и работниц никово нет. Живет в той сотне своим двором. //

Пелагеица Никитина дочь, вдова, Дубровны города мещанская Михайловская жена Катька. У нее сын Гришка 15 лет. Кормитца — делает портное. А иных никаких промыслов и лавок и долгов и работников и работниц нет. Живет в той сотне своим двором.

Иринка Обрамова дочь, вдова, Дубровны города мещанина Федькина жена Никитина сына Перпечки. У ней детей сын Мишка 15 лет — делает кузнешное; Федька 7 лет. Да у ней ж племянник Афонька Тимофеев 20 лет. Да у ней же живет в соседстве Гришка Федоров, Дубровны ж города мещанин, жена у него Овдотьица. Кормитца — печет хлебы. А иных промыслов и долгов никаких, работников и работниц нет. Живет в той сотне своим двором.

Якимко Афонасьев сын Шевелев, Дубровны города мещанин. Жена у него мещанка ж Марьица, детей у них сын Аниско 13 лет, внук Ивашко 2 лет, внучка Анница 10 недель, дочь Анница 2 лет. Да у него ж зять Мишка, Дубровны ж города мещанин. Кормитца — делает сапожное. А работников и работниц и долгу никакова нет. Живет в той сотне своим двором.

Пашка Михайлов сын Козловский, Дубровны города мещанин. Жена у него мещанка ж Марьица. Детей и работников и работниц и долгу нет. Кормитца на гостине дворе, торгует рыбою. Живет в той сотне своим двором с Якимком Шевелевым вместе.

Давыдко Кондратьев сын, котельник, Дубровны города мещанин. Жена у него мещанка ж Феколка, детей у них сын Алешка 10 лет, дочь Дашка 6 лет, дочь Овдотьица 3 лет, дочь Маланьица 5 недель. Да у него ж своячина, Дубровны ж города мещанка Ивашкова жена Иванова вдова Марьица, у Марьицы сын Ивашко 3 лет. А работников // и работниц и долгу нет. Живет в той сотне своим двором.

Ганька Васильев, Дубровны города мещанин. Жена у него мещанка ж Марьица, детей у них дочь Овдотьица 6 лет. Кормитца — печет в ряд хлебы. А работников и работниц и иных промыслов никаких и лавок и долгов нет. Живет в той сотне своим двором.

Ивашко Кузьмин, Дубровны города мещанин. Жена у него мещанка ж Анютка. Кормитца — делает овчины. А долгу и работников и работниц никово нет. Детей у них сын Данилко 2 лет. Живет в той сотне своим двором.

Стенька Фомин сын Орефенок, Дубровны города мещанин. Жена у него мещанка ж Груница. Детей у них сын Федька 13 лет. Кормитца — печет хлебы. Да у него ж живет Копоси города мещанин Куземка Григорьев сын Корнюшкин, жена у него Марьица. Кормитца — торгует скляницы. А работников и работниц и иных никаких промыслов и долгу нет. Живет Стенька своим двором.

Мещаня ж, которые отданы в Кожевницкую полусотню.

Корнилко Павлов сын Шахнов, Дубровны города мещанин. Жена у него мещанка ж Анница, детей у него Лукашко 18 лет, Афонька 16 лет, Сенька 8 лет, дочь Настасьица 14 лет. Да у него ж зять Костька Остафьев, у него жена Ульяница, у них сын Савка полутора года. Да у него ж мать Огафьица. На Москве кормитца — делает горшки. А иных промыслов и долгу на нем нет. А живет на дворничестве // у Михайла Ерофеева.

Мещаня ж, которые отданы в Барашскую слободу.

Данилко Степанов сын Солодовников, Дубровны города мещанин. Жена у него мещанка ж Оленка, детей у него Пашка, Федотко 15 лет, Филька 11 лет, Митька 4 лет, Дмитрейко 8 лет. Живет в Барашской слободе двором, торгует на Москве у Покровских ворот переулошным товаром. А долгу на нем — отдать ему по записи Серебряные полаты мастеру Фетьке Микулаеву 30 рублев. А иных промыслов у него никаких нет. У Пашки жена Марьица.

Игнашко Абросимов сын Рябков, того ж города мещанин. Жена у него Матренка, детей у него Сергушка да Власко 15 лет. // У Сергушки жена мещанка Анница да детей Фетька 4 лет,Сенька полуторы недели, дочь Федорица 5 лет. Да у него ж, Игнашки, брат, того ж города мещанин Фетька да жена его Федосьица. У брата ево Фетьки детей: Ондрюшка 15 лет, Костька 5 лет, да дочь Ириница 8 лет. А на Москве торгует, наймуючи лавку, мясом, а живет в Барашской слободе своим двором, а брат ево кормитца Христовым имянем. А иных у него, Игнашки, промыслов и долгов на нем нет.

Мещаня ж, которые взяты в Конюшенной приказ.

Васька Васильев сын Ивашнев, Дубровны города мещанин. Жена у него мещанка ж Овдотьица, детей у него Спирька 30 лет, Ивашко 25 лет, Ганька 20 лет. Да у него ж мать Федосьица. Взят в государев чин в коретные оковщики. А живет на дворничестве. А долгу де на нем никакова нет. А построил себе хоромы боярина Василья Ивановича Стрешнева жены ево боярони Овдотьи Ондреевны на дворовой земле.

Левка Васильев сын Ивашнев, того ж города мещанин. Жена у него мещанка ж Оленица, а детей у него Данилко 11 лет, Потапко 6 лет, да дочери Оринка 4 лет, Феклица полутора года. Да у него ж живет шурин Левка 20 лет. Взят он в Конюшенной приказ и делает кузнешное дело. А иных промыслов у него и долгу на нем нет. А живет на монастырской земле из найму у Варнавы мученика у дьякона Фирса. //

Мещаня ж, которые взяты в Оружейной приказ.

Фетька Гаврилов сын Горманов, Дубровны города мещанин. Жена у него мещанка ж Огрофеница, да дети Ивашко 8 лет, Левка 6 лет, дочери Марьица 14 лет, Дунька 3 лет, Анница 10 недель. Да работник, того ж города мещанин, Самошко Федоров сын Дольников. Живет в Бронной слободе своим двором, делает кожевное дело. А иных промыслов и долгов на нем никаких нет. //

Мещаня ж, которые живут в Воскресенском монастыре.

Власко Дементьев, Дубровны города мещанин. Жена у него мещанка ж Федорка, детей у него Васька 8 лет, дочь Фетиньица 10 лет. У него ж теща Овдотьица. И с Москвы сшедчи, живет в государеве дворцовом селе Тонинском на пашне. //

Ортюшка Мартинов сын Скоробогай, Дубровны города мещанин. Жена у него мещанка ж Анница. У него детей Мирошка да Ивашка 20 лет, Тишка 9 лет. У Мирошки жена Евгеньица, у Мирошки Ивашко полутора года; Микифорко 9 лет, Пашка 4 лет.

Русско-белорусские связи во второй половине XVII в. (1667—1686 гг.). Сборник документов. Мн., 1972. С. 19, 32—40, 42—46.

З ДОПЫТУ Ў ПАСОЛЬСКІМ ПРЫКАЗЕ ДУБРОВЕНСКІХ МЯШЧАН, ВЫВЕЗЕНЫХ У МАСКВУ

1669 г., с т у д з е н ь

...дубровенские мещане в допросе сказали. —

Минька Федоров, после де дубровенские здачи взят он к Москве на вечное житье, и жил на Москве в тягле в Полумясницкой сотне, мясничал до отпуску, как их, иноземцев, по указу великого государя велено отпустить в свою сторону. И ныне де он из Дубровны вышел на государево имя к Москве для того, что им в Дубровне жить стало скудно.

Ивашко Спиридонов, взят де он из Дубровны к Москве на вечное житье и жил на Москве в Полумясницкой сотне в тягле своим двором, промышлял мясным торгом. А ныне он из Дубровны вышел волею.

Фетька Обросимов, взят де он к Москве на вечное житье из Дубровны ж и написан был в тягло в Семеновскую слободу; и был полтора года, и после де того жил на дворничестве у стряпчего у Ивана Черткова на дворе, пек на торг хлебы. А ныне де он из Дубровны вышел волею.

Алешка да Тимошка Григорьевы, взяты де они после дубровенские ж здачи к Москве на вечное житье, и жили на Москве в Покровской сотне в тягле своими дворами до отпуску, кормились мясным промыслом. А ныне де они пришли жить к Москве своею волею для того, что у них на Москве остались сродичи, а в Дубровне сродичей никого не сыскали.

Ивашко Иванов, взят де он к Москве из Дубровны ж на вечное житье, и жил на Москве у брата своего Афоньки; а брат де ево и ныне на Москве на зеленой мельнице в подмастерьях. А в тягле он, Ивашко, нигде не был, промышлял мясным промыслом.

Вдовы Домка да Федоска, пришли де они к Москве с мужьями из Дубровны ж на вечное житье и жили в тягле, мужья их были сапожники, Федоскин в Покровской сотне, Домкин в Полумясницкой. И на Москве де мужья их померли, и они де съехали было в Дубровну к сродичам.

Русско-белорусские связи во второй половине XVII в. (1667—1686 гг.). Сборник документов. Мн., 1972. С. 57.

З ВЫПІСКІ Ў МАЛАРАСІЙСКІМ ПРЫКАЗЕ З ЧАЛАБІТНАЙ БАЯРЫНА Б. М. ХІТРОВА АБ ЗАМАЦАВАННІ ЗА ІМ БЕЛАРУСКІХ СЯЛЯН І ТРУБАЧА

...А в росписях написано:

Генваря в 11 день. Дубровенского повету, шляхтича Юрья Глебовича села Межева Ганька Иванов сын Шахнов, Оська Ильин сын Остафенков. Деревни Лядов Гришка Юрьев... Шляхтича Мещерина деревни Лапыревщина Гришка Кондратьев. Села Сукина Федька Васильев.

Марта в 12 день. ...Дубровенского повету, пана Глебовича деревни Лядов Гаврилко Семенов сын Багреченок. Села Волколакова Федька Петров сын Винокур.

Марта в 15 день. ...места Росаснова Илюшка Захаров да сын ево Ромашко Земченки... Дубровинского повету, пана Глебовича деревни Гончарова Федька Иванов сын Свяктун.

Марта в 24 день. ...Дубровинского повету розных мест и сел и деревень и панов: деревни Гусинова Стенька Михайлов сын Албовец, из Дубровны с посаду Ивашко Мартинов Белошапской. Деревни Стрсжева Лаврушка, Федька Ивановы дети Гордеевы. Места Баева Гришка Иванов сын Татаринов. / / Из Дубровны с посаду Антошко Семенов, Стенька Лазарев.

Апреля в 13 день. Дубровинского повету, места Мельник пана Глебовича Ивашко Афонасьев сын Шокуров.

Русско-белорусские связи во второй половине XVII в. (1567—1686 гг.). Сборник документов. Мн., 1972. С. 76, 77.

Што рабілі беларусы ў Маскве ў XVII стагоддзі?

Уплыў беларусаў на духоўную і матэрыяльную культуру Маскоўшчыны быў адчувальны ўжо з часоў Сярэднявечча. У XVII ст. ён стаў вызначальным і абыймаў літаральна ўсе сферы жыцця.

Перасяленні беларусаў на Маскоўшчыну ў XVII ст. адбываліся з розных прычынаў: у 30—40-я гг. шмат нашых суайчыннікаў змушаныя былі выехаць туды ў выніку наступу паланізацыі, а падчас вайны 1654—1667 гг. іх у вялікай колькасці (блізу 300 тысяч) забралі ў палон.

Беларусы жылі ў Маскве ў розных месцах. У 1672 г. яны засялілі гэтак званую Мяшчанскую (Новамяшчанскую) слабаду. Да прыкладу, у 1685 г. тут жылі 612 сем'яў, што выехалі з розных куткоў Беларусі. Шмат беларусаў жыло па-за межамі Мяшчанскай слабады. Так, у Новадзявочым манастыры знаходзілася блізу 300 беларускіх манашак, што перасяліліся сюды з Куцеінскага манастыра. Наогул, паводле падлікаў вучоных, у другой палове XVII ст. беларусы складалі каля 20 працэнтаў насельніцтва Масквы.

Надзвычай важкім быў уклад беларусаў у развіццё маскоўскага дойлідства, яскравым пацверджаннем чаго з'яўляецца пабудаваны нашымі продкамі шэдэўр архітэктуры — Каломенскі палац.

Менавіта беларусы прынеслі ў Маскву аб'ёмную, ажурную, высокарэльефную рэзь. Разная драўляная павярхня, выкананая ў стылі барока, пакрывалася сусальным золатам па спецыяльным грунце і старанна паліравалася. Сярод унікальных твораў беларускай рэзі ў Маскве можна назваць іканастас Смаленскага сабора Новадзявочага манастыра — помнік культуры сусветнага значэння. Кіравалі гэтымі работамі Клім Міхайлаў, Герасім Акулаў, Восіп Андрэеў, Андрэй Фёдараў, Яўсей Сямёнаў.

Прыкметную ролю ў развіцці рамяства ў Маскве адыгралі беларускія кафляры, якія прынеслі сюды сакрэт вырабу рэльефнай шматколернай кафлі. Найбольш славутымі кафлярамі былі вучні беларускага майстра Пятра Заборскага з Вільні — выхадзец з Копысі Ігнат Максімаў і мсціславец Сцяпан Іванаў. Гэтыя майстры разам зрабілі кафляныя фрызы царквы Рыгора Неакесарыйскага ў Маскве, а потым паліхромную кафлю для фасадаў Пакроўскага сабора ў Ізмайлаве. Сцяпан Іванаў (па мянушцы Палубес) стварыў унікальныя маёлікавыя рэльефы Апосталаў для барабана царквы Успення ў Ганчарах (1691 г.).

Зараз некаторыя яго творы можна пабачыць у музеі народнага мастацтва ў Каломенскім.

Беларускія майстры працягвалі традыцыі гарматніцкай справы, закладзеныя яшчэ Андрэем Чохавым (Чэхавым), таксама беларусам з паходжання, які ў 1586 г. адліў славутую «Цар-гармату». У Маскве ў XVII ст. асабліва цаніліся беларускія збраёўнікі, якія выраблялі халодную і агнястрэльную зброю; яны працавалі ў складзе Збраёвай (Аружэйнай) палаты.

Сярод беларусаў-ювеліраў вылучаліся спецыялісты па апрацоўцы срэбра, якія выраблялі разнастайны багата аздоблены посуд і царкоўнае начынне.

Менавіта дзякуючы нашым таленавітым продкам высокага ўзроўню ў Маскве дасягнула майстэрства апрацоўкі косці. Асаблівымі здольнасцямі ў гэтай галіне вылучаліся былыя віцебскія майстры, якія выраблялі дзівосныя па прыгажосці шахматныя фі-

гуркі са слановай косці, а таксама шахматныя дошкі і столікі.

Стваральная праца беларусаў у Маскве ў XVII ст. не абмяжоўвалася толькі сферай матэрыяльнай культуры. Вельмі плённым было ўздзеянне нашых продкаў на духоўнае жыццё Масковіі. Дастаткова прыгадаць імя Епіфана Славінецкага, які быў адной з ключавых асобаў у часе вядомых царкоўных рэформаў Нікана. Ён пераклаў і выдаў шматлікія творы айцоў царквы, склаў грэцка-славянска-расійскі лексікон. Дзякуючы ягонаму перакладу твора заснавальніка навуковай анатоміі А. Везалія «Пра будову чалавечага цела» маскоўскія медыкі далучыліся да вяршыняў анатамічнай навукі Заходняй Еўропы.

Выключнае месца ў маскоўскай культуры заняў Сымон Полацкі — вядомы асветнік, таленавіты паэт, непаўторны драматург, унікальны багаслоў, тонкі перакладчык і выдатны педагог. Яму належыць гонар укладальніка і аўтара першага Статута Маскоўскай акадэміі. Пад яго кіраўніцтвам доўгі час дзейнічала маскоўская друкарня. Ён жа, дарэчы, быў і незаменным выхавальнікам царскіх дзяцей, аддаваў шмат увагі ўзгадаванню Пятра I — будучага цара-рэфарматара.

Акрамя таго, беларусы заклалі асновы расейскага тэатра. Яны былі акторамі тэатральнай трупы пры двары Аляксея Міхайлавіча. Нават касцюмы для тэатра рыхтавалі ў асноўным беларускія краўцы і шаўцы. Вельмі шмат беларусаў было і сярод царкоўных спевакоў ды вайсковых музыкаў; яны зрабілі моцны ўплыў на развіццё расейскага музычнага мастацтва.

А. Трусаў.

Гісторык сведчыць

«Белорусские крестьяне, ремесленники, торговцы пополняли население слобод Москвы, селились в посадах других городов Русского государства. В числе переселенцев были и выходцы из Дубровно.

Среди прибывших в Москву белорусских мастеров был Федор Микулаев из Дубровно, Герасим Акулов — резьба по дереву. Всего из Дубровно переселилось 62 владельца дворов и 10 бездворных жителей. И если учесть, что всего из Белоруссии переселилось 412 владельцев дворов и 75 бездворных, то получается, что каждый седьмой переселенец — бывший житель Дубровенщины (Из Орши — только 11, из Горок — 8. Среди них — Игнат Иванов из Дубровно — жил в Гончарной слободе и занимался гончарным ремеслом, Федор Гаврилов — оружейный мастер, жил в Бронной слободе.

В числе ремесленников Мещанской слободы было много мастеров из «Шклова (32), Дубровно (21), Копыси (17)». Выходец из Дубровно Андрей Лукьянов ездил с пенькой «к Архангельскому городу». Выходцы из Белоруссии и их дети в свою очередь учились у русских мастеров. Так, Куприян Петров из Дубровно учился котельному делу у Козьмы Михайлова, Андрей Федоров из Дубровно у Павла Буткеева учился гончарному делу.

При царском дворе в Оружейной, Золотой, Серебряной и Мастерской палатах работали выходцы из Дубровно: Гаврилов Федор — ножевщик, Микулаев Федор — столяр, Окулов Герасим — резчик по дереву».

Абецедарский Л. С.

Белорусы в Москве XVIII в. Мн., 1957.

Разьбяр Герасім Акулаў — гонар Беларусі

Нарадзіўся ён у сям'і пасадскага. Відаць падчас захопу рускімі войскамі Дуброўны і вываду з беларускага краю вялікіх палонаў і далейшых перасяленняў быў захоплены і разьбяр Гераська (Герасім) Акулаў родам з Дуброўны. Майстэрству разьбы Гераська вучыўся ў аршанскім Куцеінскім Багаяўленскім манастыры. Праявіў пры гэтым вялікія здольнасці. У 1654—1658 гг. Герасім Акулаў працаваў у Іверскім Валдайскім, затым у Новаіерусалімскім манастырах на Істры, куды быў выкліканы патрыярхам Нікан ам. У 1666 г. яго перавялі ў Аружэйную палату Маскоўскага Кра мля ў арцель Клімкі (Кліма Міхайлава), дарэчы, таксама беларуса, родам са Шклова. Там Г. Акулаў удзельнічаў у аздабленні разьбой Каломенскага паляца. Праславіўся ён і як адзін са стваральнікаў іканастасаў трох цэркваў у Ізмайлаўскай падмаскоўнай сядзібе цара Аляксея Міхайлавіча. Пры царскім двары працавалі выхадцы з Дуброўны майстры Фёдар Гаўрылаў і Фёдар Мікулаеў.

Падрыхтаваў да друку Ф. Кулакоў.

Дуброўна пасля захопу рускімі войскамі

...Основные черты планировки города в XVII в. можно проследить по инвентарю 1672 г. В это время он состоял из трёх частей: Старого города, Задубровенского и Заднепровского посадов.

Старый город располагался на левом берегу Днепра, был укреплён валом и острогом, включая рыночную площадь, 15 улиц и 2 переулка. У слияния Днепра и Дубровенки находился замок, возле которого сформировалась торговая площадь. Она была застроена в 3 ряда 7 дворами, из которых только один имел целый плац, остальные — от четверти до двух третей плаца. Планировочную структуру города определяли радиальные улицы, отходившие от рынка и замка к рекам Днепр, Дубровенка и Свинка, а также две улицы Росасненские, своими концами упиравшиеся в браму на дороге к местечку Росасна. Вдоль Днепра шли две улицы Побережные. Остальные имели местное значение (например, Спасская вела от господского двора к мельнице, переулок шел от Росасненской брамы («по завалу»). Были улицы старые, существовавшие издревле, и новые, содержавшие «приемные» участки (это Свиридовская, оба переулка, улица от Днепра к Росасненской браме и др.). Кроме дворов личной и рыночной застройки существовали плацы на замчище (6) и «за острогом», т. е. вне городских укреплений. Всего в Старом городе числилось 82 «дыма» и 50 участков, не обозначенных «дымами». В большинстве случаев это были так называемые приёмные плацы, которые давались новым жителям «на оседлость», но еще не застроенные. Иногда одному хозяину принадлежало два участка: один отмечен «дымом», второй был «приёмным». Улицы небольшие. Самые крупные — Скребнева, шедшая от замка к р. Свинка (18 участков), Подгорская (от рынка к валу, 15 участков), от рынка к р. Свинка (13 участков), улицы с рынка к Днепру и от Днепра к Росасненской браме (по 11 участков). Остальные улицы от 2 до 8 участков.

Одноплацевых участков было немного — всего 16. Преобладали дробные участки — в четверть (12), треть (29), половину (38), две трети (10) или три четверти (15) плаца. Были также участки в шестую часть плаца (2) и сложные, составленные из двух дробных. Участков, превышавших целый плац, было 5, из них самый большой — четырёхплацевый — принадлежал попу Николаевской церкви на замчище. Судя по тому, что не было единого стандартного размера плаца, можно предположить, что застройка в целом имела нерегулярный и неупорядоченный характер. Например, размер целого плаца колебался в пределах от 1 до 21 прута, участки в половину плаца доходили до 17 прутов, а участок в 2,25 плаца содержал в себе всего 7 прутов земли. Вне пределов Старого города, за Росасненской брамой и возле р. Свинка располагались гуменные плацы (30 участков); жителям Старого города принадлежало 29,5 волоки паходной земли.

Заднепровский посад на правом берегу Днепра сформировался как самостоятельное поселение со своим автономным центром — торговой площадью, застроенной в 4 ряда. Одну из сторон площади занимали церковь Юрия и дом священника, а остальных отмечено только по одному двору. От рынка расходились три улицы: Перевозная (к речной переправе в Старый город), Хамовская и Мельничная («к млыну Тизовскому»). Всего в этой части города значилось 20 «дымов», но было ещё 30 свободных участков, обозначенных как «пустые» или «приёмные». Как и в Старом городе, здесь преобладали дробные участки меньше целого плаца. Застройка велась стихийно, неупорядоченно. Жителям посада принадлежали 34 волоки пахотной земли; над Днепром размещались «гуменные морги» (30 участков), образовывавшие улицу.

Задубровенский посад, размещавшийся на противоположном берегу р. Дубровенка, был образован позже других частей города на месте бывшей дворной пашни. Здесь проложены три улицы: Оршанская, Горная и Средняя. Оршанская улица выводила на дорогу к Орше, Горная соединялась с Оршанской, Средняя (самая большая) вела к Днепру. Всего в посаде числились 2 «дыма» и 22 свободных участка. Размеры участков здесь несколько больше, чем в Старом городе и Заднепровском посаде, однако черт регулярной планировки и здесь не прослеживалось. Жители посада имели 15 волок пахотной земли и отдельные полевые морги.

Учитывая, что инвентарь застал город после войны Русской державы с Речью Посполитой, когда он опустел, можно предположить, что в первой половине XVII в. он насчитывал в трёх своих районах не менее 200 дворов.

Якимович Ю. А.

Зодчество Белоруссии XVI — середины XVII в. Мн., 1991. С. 128—132.

Дакументы сведчаць

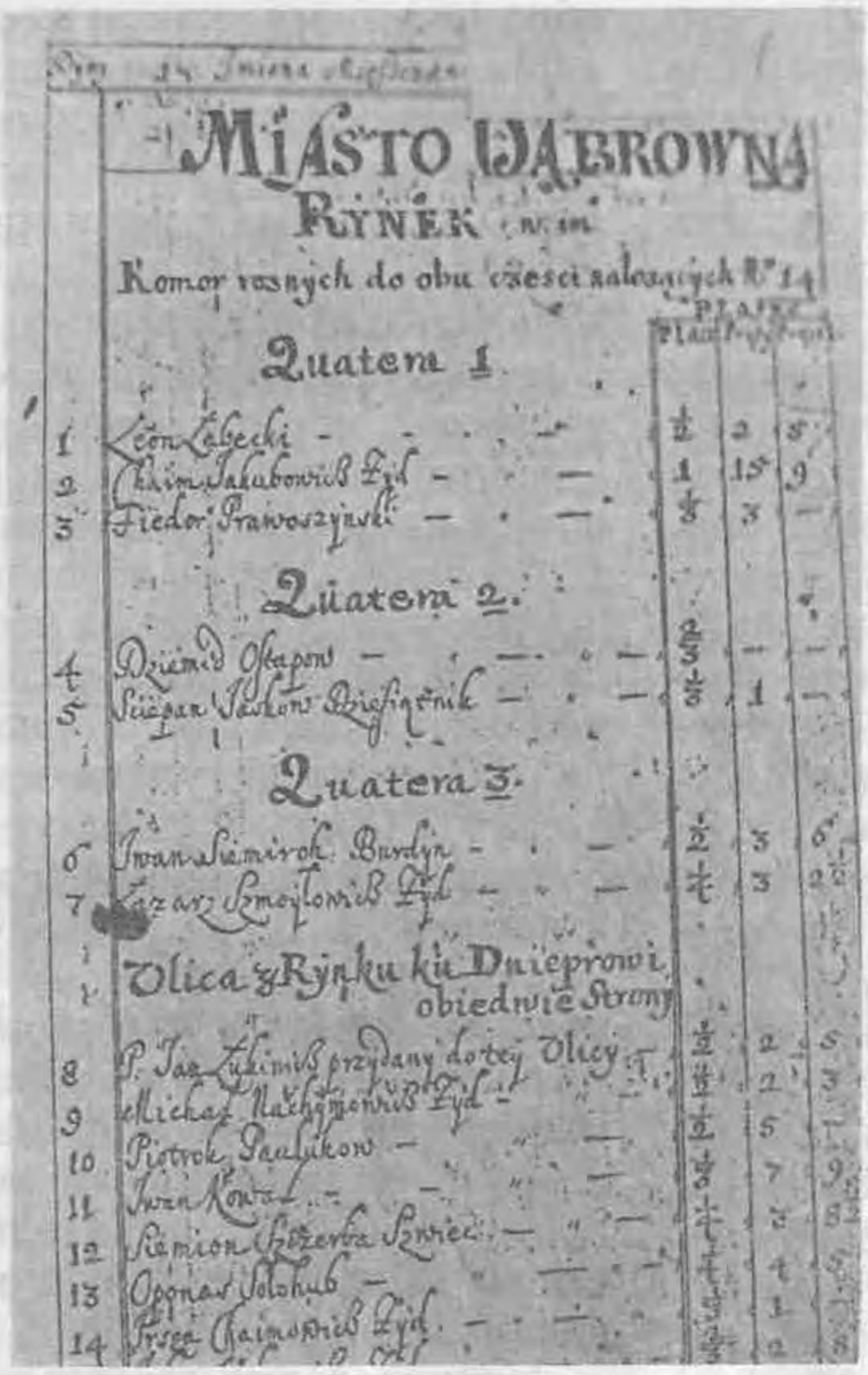
MIASTO DABROWNA
RYNEK
Komor rosnych do obu czesci nalezących № 14
Quatera 1.
1 Leon Labecki — — — — ½ 2 5
2 Chaim Jakubowicz Zyd — — — 1 15 9
3 Fiedor Prawoszynski — — — ⅓ 3 —
Quatera 2.
4 Dziemid Ostapow — — — — ⅔ — —
5 Sciepan Jeskow Dziesiętnik — — — ⅓ 1 —
Quatera 3.
6 Iwan Siemirok Burdyn — — — ½ 3 6
7 Kazarz Szmojłowicz Zyd — — — ⅙ 3 2½
Ulica z Rynku ku Dnieprowi obiednie Strony
8 P. Jan Lukimicz przydany do tej Ulicy — — ½ 2 5
9 Michał Nachymowicz Zyd — — — ⅓ 2 3
10 Piotrok Paulikow — — — — ½ 5 —
11 Iwan Konal — — — — ⅓ 7 9
12 Sapion Bezeroka Szmied — — — — ⅙ 3 8½
13 Ogonar Sołonin — — — — ⅙ 1 5
14 Szyia Kaimowicz Zyd — — — — ⅓ 1 8

З ІНВЕНТАРА ГОРАДА ДУБРОЎНА ЗА 1672 г.

ГОРАД ДУБРОЎНА

Рынак у ім
Камор розных да абедзвюх частак належачых № 14

Кватэра I

Дымы (двары)	Імёны мяшчан	Пляцы	Платныя Прэнты	Прэнцікі
1.	Лявон Лабэцкі	1/2	2	5
2.	Хаім Якубовіч жыд	1	15	9
3.	Фёдар Правашынскі	1/3	3	-
	Кватэра 2			
4.	Дзямід Астапаў	2/3	-	-
5.	Сцяпан Яскаў дзесятнік	1/3	1	-

Фрагмент инвентара горада Дуброўна. 1672 г.

Дымы (двары)	Імёны мяшчан	Платныя		
		Пляцы	Прэнты	Прэнцікі
	Кватэра 3			
6.	Іван Сямірог Бурдын	1/2	3	6
7.	Лазар Шмойлавіч жыд	1/4	3	2 1/2
	Вуліца з рынку да Дняпра. Абодва бакі			
8.	П. Ян Лукініч прыданы да гэтай вуліцы	1/2	2	5
9.	Міхал Нахімовіч жыд	1/2	2	3
10.	Пятрок Паўлюкоў	1/2	5	-
11.	Іван Каваль	1/3	7	9
12.	Сямён Шчэрба Швец	1/4	3	8 1/2
13.	Апанас Салагуб	1/4	4	5
14.	Ірша Хаймавіч жыд	1/3	1	-
15.	Іцка Ляўковіч жыд	2/3	2	8
16.	Марцін Гайдук	1/3	7	7
17.	Азар Бейравіч Мархая жыд	1/2	2	4
18.	Васка Халецкі Добаш	1/2	2	5
	Вуліца ад замку да Свіннай або Скрэбнёва			
	На пустках, дзе двор... упалову дзелящь прыходзіцца на тую частку	1 1/3	10	5
19.	Астап Майсееў Ляднянін	3/4	8	3 1/2
20.	Васіль Жупранекі	3/4	8	3 1/2
21.	Іван Фёдаравіч Дойліда	3/4	8	3 1/2
22.	Арына Плюшчыха ўдава	2/3	3	-
23.	Лукаш Азараў	1/2	2	5
24.	Даніла Пузікаў	3/4	-	7 1/2
	Васіль Сідараў	3/4	18	1/2
25.	Сцяпан Іллюшын Жукаў або Шчэка	1/2	2	5
26.	Ігнат Стрынадка	1	5	-
27.	Сахон Піяніца або Фэрэнс	1	16	8
28.	Міна Гаўрылаў Слёсар	1	14	4
	Свяшчэннік царквы Мікольскай	1/2	3	7
29.	Павел Казёл	1/2	6	5
	Лукіан Азараў	3/4	11	7 1/2
30.	Кузьма Васілевіч Жупранскі	1/2	3	5
31.	Феско Сысоеў з братам Гаўрылам	1/3	7	8
	Там сама абыдва прыняты	1/3	11	8
	Фёдар Правашынскі прыняты	1/4	3	7 1/2
	Вуліца з рынку да Свіннай			
32.	Сімах Півонаў	1/2	5	5 1/2
33.	Дзямідава Шведзіха Слёсарава ўдава	1/2	7	2
	Васіль Фёдаравіч Бурдук на пасяленне	3/4	6	7 1/2
34.	Аўдоцця ўдава	1/3	11	-
35.	Грышко Халалеяў	1	3	4
36.	Аляксандр Блізнячонак	1	7	4
37.	Давід Моўчан	1/3	10	8
38.	Паўлюк Філіпенак Мезавец	1	5	-
39.	Іван Сойка	1/2	8	1
40.	Пятрок Савасцеяў	1/2	-	5
41.	Марцін Швец купіў у Васіля Бурдука	1/2	-	5
42.	Васіль Сідаровіч	1	1	5
	Вуліца Падгорская (ная) з Рынку ідучы да Валу			
43.	Нахім Моўшын жыд	3/4	10	2 1/2
44.	Ермак Каско	1/3	12	2
	Шведзіка Слесарава ўдава	1/6	5	7
	Пятрок Савасцеяў	1	12	5

Дымы (двары)	Імёны мяшчан	Платныя		
		Пляцы	Прэнты	Прэнцікі
45.	Парфен Захарын	1/2	4	1
46.	Яско Сляпец	1/2	5	1
	Осіп Зарубскі	1/3	11	-
	Грышко Халалеяў	1		6
	Міна Гаўрылавіч Слёсар	1/3	11	9
	Сахон Піяніца альбо Фэрэнс	1/3	11	9
	Лявон Лабэцкі па Барадулі	3/4	15	7 1/2
	Кузьма Васілевіч Жупранскі	1/2	2	5
	Дзмітр Саскоў па бацьку гарбару	1	21	-
	Аляксей Яскоў Калеснік	1/4	1	2 1/2
	Ермак Каско	2/3	3	-
	Вуліца Рассасінская з Рынку ідучы да брамы па левым баку			
47.	Осіп Зарубскі	2/3	3	-
48.	Аўрам Лейбавіч жыд	1/2 1/8	2	1 1/4
	Якаў Каровіца экспадзелу належыць	2 1/4	7	2 1/2
	Вуліца Кароўчына (Коровчина) з левага боку ідучы да Валу			
49.	Якаў Каровіца	1/3 1/8	1	7 1/4
50.	Андрэй Шкляр Брылеўскі	1/2	13	1
	Якаў Каровіца	1/2	-	5
51.	Грышко Тунік	1/2	1	-
52.	Сямён Пілот	1 1/3	10	-
	Вуліца Кавальская з Рынку ідучы па левым баку			
53.	Аляксей Яскаў Калеснік	1/4	5	8 1/2
54.	Дзмітр Саскоў Ганчар	3/4	7	3 1/2
55.	Грышка Апой	1/2	17	5
56.	Арцём Прыхожы	1/6	3	5
57.	Аўхім Акулін	1/2 1	4	-
58.	Якім Швец	1/3	5	-
	Вуліца з Рынку да Астрогу па левым баку			
59.	Іван Салагуб войт	1	9	-
60.	Міхалка Валчкоў	3/4	17	6 1/2
61.	Кандрат Каскоў	3/4	11	5 1/2
	Тарас Баравец	1/4	5	1 1/2
62.	Осіп Свірыдаў	1/2	11	-
	Вуліца з Рынку да Дубровенкі па левым баку			
	Хаім Якубовіч жыд на аседласць	1/4	6	1 1/2
63.	Іван Ермаковіч панамар	1/4	3	8 1/2
64.	Міхалка або Міско Каваль	1/3	1	-
65.	Ціхан Кароткі	1/3	7	4
66.	Пётр Закрэўскі	3/4	3	-
	Па пану Грахоўскім Савоста айцоў Бернардынаў	1/3	2	9
67.	Сямён Працкевіч	1 2/3	6	-
	Той жа за валам над ракой Дубровенкай	1/3	-	5
68.	Аўрам Рэзнік	1/3	5	-
	Вуліца Спаская ад Двару да Млына па правым баку			
69.	Юрка Шаткоўскі	1/3	6	5
	Іван Заваруй	1/2	11	-
70.	Паўлюк Сцепановіч	1/2	4	9
71.	Фёдар Свірыдаў	1	5	-
72.	Юрко Млынар	1/2	-	5
73.	Ларко Сляпцоў	1/2	7	5

Дымы (двары)	Імёны мяшчан	Пляцы	Платныя Прэнты	Прэнцікі
	У канцы вуліцы Спаскай			
	Свяшчэннік царквы Спаскай што неналежна трымаў на гэту старану прыходзіць	1	13	8 1/2
	Вуліца Свірыдаўская ад вуліцы Спаскай			
	Фёдар Свірыдаў	1/3	9	-
	Іван Салагуб войт	1	-	-
	Юрко Шаткоўскі	1/3	-	-
	Міхалка або Міско Коваль	1/3	11	3
	Фесь Свірыдаў	1/3	11	5
	Вуліца Пабрэжная ад Двару да Дняпра			
74.	Андрэй Панамароў	3/4	7	3 1/2
75.	Цімохава ўдава Ганчарова	2/3	5	-
	Вуліца Пабрэжная над Дняпром			
76.	Фёдар Окун	1/2	3	-
77.	Давід Грын	1/2	9	-
78.	Харытон Ж(З)арэцкі перавознік (перавозчык)	3/4	6	1 1/2
79.	Грышко Глушакоў	2/3 1/4	5	6 1/2
80.	Саўко Шыпулёнак Івашкаў віннік	1/3 1/4	4	2 1/2
	Вуліца да Брамы Рассасінскай ад Дняпра			
81.	Ермак Глушачонак	1	9	-
	Грышко Лапка віннік	1/3	9	5
	Васіль Бурдукоў	1/4	1	3 1/2
	Сцяпан Дзесятнік	2/3	4	-
	Васіль Бурдукоў	2/3	5	-
	Ермак Глушачонак	1/2	3	5
	Сцяпан Іллошын Шчэка	1/4 1/6	4	7 1/2
	Дзмітр Гарбачоў па бацьку Саску	1/4	5	4 1/2
	Парфен Захарын	1/3	2	5
	Астап Ладнянін	1/2	8	-
	Даніла Пузікаў	1/3	11	4
	Завулак Чэрнішоўскі			
	Парфен Захарын	1/3	5	-
	Сцяпан Зуйкоў	1/2	7	5
	Осіп Зарубскі па Лукіане	1/2	-	-
	Лукіан Азараў	1/2	-	-
	Завулак па Завалю ад Брамы Рассасінскай па левым баку			
	Сцяпан Дзесятнік прыемныя	1	-	-
	Марцін Каровіца	1/3 1/4	4	7 1/2
	Вуліца Новапанярэчная ад Дняпра			
82.	Юрко Фёдараў	1/4	5	2 1/2
	Фёдар Окун	-	11	6
	На Замчышчу або Гарадку			
	Дзямід Астаповіч	2/3	6	-
	Фёдар Правашынскі	2/3	2	5

Дымы (двары)	Імёны мяшчан	Пляцы	Платныя Прэнты	Прэнщікі

За Астрогам даўным у тым жа Замчышчу

Свяшчэннік царквы Мікольскай што неналежна трымаў	4	-	-

Сума

Адняўшы ўказаныя ў генеральным інвентары вольныя пляцы, г. зн. на дзве царквы і на свяшчэннікаў, на арганіста і бальніцу, на школу і жыдоўскія могілкі... належыць да гэтай першай часткі пляцаў 92/11/7 3/4, г. зн. аселых пляцаў 55/10/1, прыемных пляцаў 37/1/6 3/4.

Пляцы гуменныя за Брамай Рассасінскай

Ярмола Глушак	1/3	1/4	4	2 1/2
Якаў Каровіца	2/3		-	-
Іван Салагуб войт	1 1/4		5	2 1/2
Фёдар Правашынскі	2/3		5	-
Хаім Якубовіч жыд Кузьма Васілевіч	1		7	5
Жупранскі па бацьку	1/3	1/4	-	2 1/2
Паўлюк Філіпенак Мезавец	1/3		-	-
Сцяпан Іллюшын Жукаў	1/2		4	5
Грышко Глушакоў	1/2		4	5
Сцяпан Дзесятнік	1/4	1/6	3	7 1/2
Лукаш або Лукіан Азараў	2/3		-	-
Осіп Кавалёў з другой часткі прыданы	1/8		-	6 1/4
Астап Маісеяў Ляднянін	1/3		-	-
Іван Салагуб войт	1		-	-
Іван Сямірог Бурдын	-		16	5
Грышко Апой	1 1/6		7	5
Якаў Каровіца	1/3		-	-
Дзмітр Гарбачоў па бацьку Саску	1/3	1/8	-	6 1/4
Грышко Халалей	3/4		5	5

Пляцы гуменныя над Дняпром ідучы да Свіннай

Лукаш Азараў	1		-	-
Свяшчэннік царквы Мікольскай	1		-	-
Хаім Якубовіч жыд Кузьма Васілевіч	1/3	1/4	1	2 1/2
Жупранскі па бацьку	1 1/3		-	-
Астап Маісеяў Ляднянін	2/3		2	-
Лукіан Азараў	2/3		2	-
Сахон Піяніца	2/3		2	-
Осіп Каваленак з другой часткі прыданы	1/2		2	5
Ігнат Стрынадка Стары	1/2		2	5
Ярмола Глушак	1/3	1/4	-	2 1/2
Грышко Халалей	1/3	1/4	-	2 1/2

Сума

Гуменных пляцаў за Брамай Рассасінскай і над Дняпром на гэту першую частку прыходзіцца 20 1/4/14/3 3/4.

Імёны мяшчан	Валокі Платныя	Пустыя

Валокі Старога места Дубровенскага

Вайтоўская ад сцяны...пустая	-	1
Па Цемруковай	-	1/4
Па Ходару Шавелю	-	1

Імёны мяшчан	Валокі	
	Платныя	Пустыя
Дзямід Астаповіч	1	1
Сахон Піяніца або Фэрэнс	1/2	2
Міхалка Валчкоў	1/2	-
Іван Салагуб войт	1	-
Андрэй Брылеўскі Шкляр	1/2	-
Таго ж валокі 1/2 да другой часткі адлучана		
Па Саўку Вадавозе	-	1/2
Іван Сямірог Бурдын	1	-
Астап Ляднянін	3/4	-
Па Клімовічу	-	1/2
Ігнат Стрынадка	1/2	-
Па Гаўнаробе	-	1
Па Паўле Халелею	1/2	-
Грышко Халелей	1/2	-
Юрко Шадкоўскі	1/2	-
Грышко Глушакоў	1/2	-
Іван Каваль	1/2	-
Дзмітр Саскоў Гарбачоў па бацьку	3/4	-
Сцяпан Дзесятнік	1/2	-
Якаў Каровіца па бацьку	1/2	-
Таго ж валокі 1/2 да другой часткі адлучана		
Міна Гаўрылаў Слесар	1/2	-
Таго ж валокі 1/3 да другой часткі адлучана		
Сямён Працкевіч	1/2	-
Таго ж валокі 1/2 да другой часткі адлучана		
Осіп Зарубскі	1/2	-
Фёдар Окун	1/2	-
Лукіан Азараў	1	-
Даніла Пузікаў Зяўнёў	1/2	-
Васко Бурдук	1/2	-
Парфен Захарын	1/2	-
Пятрок Савасцеяў	1/2	-
Астап Ляднянін	1/2	-
Ярмола Глушакоў	1/2	-
Таго ж валокі 1/2 да другой часткі адлучана		
Пятрок Савасцеяў	1/2	-
Міна Гаўрылаў	1/2	-
Грышко Халалеяў	1/2	-
Па Багдане Улянавым	-	1
Паўлюк Філіпенак Мезавец	1/2	-
Васко Халецкі Добаш	1/2	-
Таго ж у пусце	-	1/2
Сцяпан Дзесятнік	1/2	-
Кузьма Васілевіч Жупранскі па бацьку	1/2	-
Саўка Віннік	1/2	-
Іван Сойка	1/2	-
Па Лукіана Гірым	-	1/2
Войт Салагуб	1/4	-
Васіль Жупранскі	1/4	-
Фёдар Правашынскі	1/2	-
Андрэй Панамар	1/2	-
Пасценна ад места	1/4	-

Сума

Адняўшы вольныя на свяшчэннікаў і арганіста валок 5. Прыходзіцца на гэту першую частку валок 29 1/2, г. зн. аселых валок 22 1/2, а пустых валок 7.

Дымы (двары)	Імёны мяшчан	Платныя		
		Пляцы	Прэнты	Прэнщікі
	Пасада Задубровенская			
	Вуліца Вялікая Аршанская ад Дубровенкі па правым баку			
	Ян Лукініч прыемны	1 1/4	2	2 1/2
1.	Васко Руклоў	3/4	3	7 1/2
2.	Грышко Белік	3/4	3	7 1/2
	Андрэй Іванович новы дзе двор засяваў	1 1/3	-	-
	Азар і цяпер трымае	2/3	4	-
	Вуліца Горня (Горная) па левым баку ад вуліцы Аршанскай			
	Апанас Салагуб з Аўхімам прыемны	1 2/3	17	5
	На пустках дзе двор сеяў з гэтага боку прыходзіцца на гэтую частку	3	2	2 1/4
	На пустках дзе двор сеяў з другога боку гэтай жа вуліцы прыходзіцца	4	13	3 3/4
	Цімохава ўдава прыемны	3/4 1/6	2	2 1/2
	Азар Салагуб прыемны	2	-	-
	Вуліца Сярэдняя з места ідучы да Дняпра па правым баку			
	Фёдар Прывален	2/3	2	-
	Грышко Юркоў	2/3	2	-
	Іван Сідар Андросаў	1/2	10	-
	Андрэй Крашанінка прыемны	1/2	5	-
	Аўхім Усёнак	1	29	5
	Матвей Перапечкін	1	1	-
	Васка Петракоў прыемны	1 2/3	11	3
	На пустках дзе двор засяваў	1 1/2	15	-
	Апанас Салагуб	1/2	-	5
	Другі бок гэтай вуліцы			
	Несцер Лукіанаў	1	9	-
	Гэта ж з братам Азарам трымае ў моргах			
	На пустках дзе двор засяваў	3 3/4	3	7 1/2
	П. Ян Лукініч прыемны	1	-	-
	Андрэй Крашанінка	1/2	2	5
	Іван Сідараў прыемны	1	-	-
	Там жа за валам над Дняпром Прывален з Перапечай прыемны	1/4	-	-
	Вуліца ад Дубровенкі ідучы да Дняпра з правага боку			
	Лявон Лабецкі Лізуноў прыемны	2/3 1/4	1	2 1/2
	На пустках дзе двор засяваў з гэтага боку вуліцы	4 1/3	2	2 1/2
	Там жа за валам над Дняпром Лявон Лабецкі прыемны	1 1/4	21	8 3/4
	Там жа за валам у самай нізіне Грышко Белік прыемны	-	4	3 3/4
	З другога боку гэтай вуліцы, дзе двор засяваў прыходзіцца на гэтую частку	2 2/3	2	5

Сума

Прыходзіцца на гэту першую частку ў пасадзе Задубровенскай пляцаў 43/22/6 3/4, г. зн. аселых і прыемных пляцаў 23 1/2/2/5 1/2. На двор засеяных пляцаў 19 3/4/1/6.

Імёны мяшчан	Платныя		
	Моргі	Прэнты	Прэнцікі
Моргі пасады Задубровенскай да Дняпра			
Грышко Белік	3/4	1/6	-
Лукіан Азараў з Несцерам і Азарам	1/4	1/6	5
Азар Лукіанаў	1 1/6	12	-
Матвей Перапечка	1 1/6	-	-
Грышко Юркоў	1/4	9	-
Грышко Белік	1/3	20	-
П. Лукініч	1/6	10	-
Грышко Белік	1/3	26	-
Андрэй Крашанінка	-	10	-
Фёдар Прывален	1/3	-	-
Васко Руклін	1/3	-	-
Азар Лукіанаў	1/6	22	-
Гэты ж Азар	1/4	5	-
У засценку Максімаўскім пустых	9	7	-

Сума

На гэту першую частку прыходзіцца моргаў 15 1/6/6/5 1/2, г. зн. платных моргаў 6 1/6/19, а пустых у засценку Максімаўскім моргаў 9/7.

Валокі пасады Задубровенскай

Імёны мяшчан	Валокі	
	Платныя	Пустыя
Па Мацею Ілліным пасынку	-	1/2
Грышко Апой	1/2	-
Азар Лукіанаў	1	-
Андрэй Крашанінка	1/2	-
Фёдар Прывален	1/2	-
Васко Петракоў Руклін	1/2	-
Іван Сідараў	1/2	-
Грышко Юркоў	1/2	-
Апанас Салагуб	1/2	-
Па Лукіану або Лотвіне Півавару	-	1/2
Матвей Перапечка	1/2	-
Грышко Белік	1	-
Па Сяргею Картавым	-	1/2
Па Фёдару Гадуне	-	1/2
Па Даніле Літвіне	-	1/2
Па Сцяпане Сідаравым	-	1/2
Па Харытоне Хвіану	-	1/2
Андрэй Іванавіч	1/2	-
Па Яску Шкляровым	-	1/2
Па Леганоўскай удаве	-	1/2
Па Івану Конашу	-	1/2
Па Ахрэме Косціным	-	1/2
Па Дзямідзе Драздовічу	-	1/2
Па Косцю Літвінавым	-	1/2
Па Іване Клюшы	-	1/2
Па Андрэю Нікіпаровічу	-	1/4
Па Фёдару Сямірогу	-	1/2

Сума

На гэту першую частку прыходзіцца валок 15, г. зн. платных валок 6 3/4, а ў пусце знаходзячыхся валок 8 3/4.

Дымы	Імёны мяшчан	Аселыя			Пустыя		
		Пляцы	Прэнты	Прэнцікі	Пляцы	Прэнты	Прэнцікі
	Пасада Заднепрская						
	Рынак						
	Кватэра I						
1.	Малах Верэбеяў	1/3	5	-			
	Кватэра 2						
	Па Стасю і Міхалу Літвінах	-	-	-	1		
	Кватэра 3						
2.	Іван Ратчонак	1/2	10	5			
	Кватэра 4						
	На царкву Св. Юрыя і свяшчэнніка пляцаў 2 2/3/4, а асобна таго ж грунту царкоўнага Даніла Стасеў і Валынец Каваль трымаюць грунту 1/3/1/5, з якога чынш плацяць, але ў эксдывізію (раздзел) гэты ўвесь грунт не ідзе.						
	Вуліца Перавозная						
3.	Грышко Пірог	2/3	4	-			
4.	Карп Чапчонак	1/3	11	-			
5.	Кандрат Фядзькой Беднар (бачар)	1/3	7	-			
6.	Пятрок Дрывіцкі	1/3	3	-			
7.	Амельян Бразгун	1/2	15	-			
	Па Анікею Зеўні	-	-	-	1/4	5	2 1/2
	Па Іване Россыпе	-	-	-	-	18	-
8.	Іван Несвітаеў	1/2	2	5	-	-	-
9.	Фядорыха ўдава	1/4	1	1/22			
10.	Раман Батукоў	3/4	11	2 1/2			
	Па Фёдару Літвіне	-	-	-	2/3	10	-
	Па Андрэю Брэзгуновічу	-	-	-	1/2	2	5
	Па Пацею Гаўрыловічу	-	-	-	2/3	10	-
11.	Давід Галавен	1/3	5	-			
12.	Яраш Ляўчонак	1/4	2	2 1/2			
13.	Іван Пірог	1/2	-	-			
	Вуліца Гамоўская						
	Іван Пірог прыемны	1/3	5	-			
	Іван Балашко						
14.	Іван Несвітаеў	1/4	5	7 1/2			
	Яраш Ляўчонак прыемны	1/3	3	-			
15.	Войцех Сімашко	1/4	5	2 1/2			
	Яско Валоцкаў прыемны	1/4	5	2 1/2			
	Давід Галавен прыемны	1/4	3	7 1/2			
	Па Верамею Кулазе	-	-	-	1	5	-
	Па Кандраце Літвіне	-	-	-	1/2 1/3	7	5

Дымы	Імёны мяшчан	Аселыя			Пустыя		
		Пляцы	Прэнты	Прэнцікі	Пляцы	Прэнты	Прэнцікі
	Па Арцёме Скарабагатым	-	-	-	1	-	-
	Па Андрэю Жываценку	-	-	-	1	-	-
	Па Іване Маскаленку і Склатоўскім -	-	-	1	-	-	
	Па Яску Убогім	-	-	-	1/2	2	5
16.	Максім Лазаровіч	2/3	10	-			
	Па Дудку Дрывіцкім і Івашку	-	-	-	1	5	
	Астап Баброўнік...	1/4	1/6	10	-		
	Той жа самы прыемны	1/4	-	-			
	Той жа па Халімоне Пуцяціне	1/2	2	5			
	Той жа па Науме Пільцею	1/2	4	5			
	Па Петраку Наумавым і Радзьку Зубцу	-	-	-	1	-	-

Вуліца з Рынку да млына Цізоўскага

	Па Нікіпару Калатаўцу	-	-	-	1	-	-
	Па Бабені	-	-	-	1/2	2	5

Вуліца з Рынку Набрэжная да Цізоўкі

17.	Якім Пірог Бухоўскі	2/3	10	-			
	Па Якіме	-	-	-	1	-	-
	Здаўна ў пусце	-	-	-	1/3	5	-
	Малах Вераб'ёў прыемны	1/3	5	-	-	-	-
	Па Фёдару Сысою	- -	-	1/2	2	5	
	Харко Логвінаў прыемны	1 1/3	9	9 1/2	-	-	-
	Цімох Тамашэўскі Гайдук прыемны	2/3	2	-			
18.	Той жа Цімох Гайдук	1/2	1	5			
19.	Даніла Калацінскі Гайдук	1/2	1	5			
20.	Васко Барысаў	2/3	2	-			
	Арцём Якубаў прыемны	2/3	2	-			

Сума

На гэту першую частку царкоўных вольных пляцаў 2 2/3/4 і пляц 2/3/5, які Даніла Стасяў і Раман Валынец Каваль трымаюць... Аселых пляцаў 11/11/2 1/2, прыемных пляцаў 6/20/2, пустых пляцаў 14 3/4/—7 1/2.

Імёны мяшчан	Платныя		Пустыя	
	Моргі	Прэнты	Прэнцікі	Моргі
Моргі гуменныя пасады Заднепрскай берагам Дняпра ўверх ідучы				
Пятрок Дрывіцкі	1/4	23	-	-
Яраш Ляўчонак	1/3	13	5	-
Грышко Пірог	1/6	2	5	-
Максім Лазараў	2/3	46	-	-
Раман Батука	1/6	16	-	-
Іван Пірог	1/3	1/8	2	5
Давід Мовчан	1/6	16	-	-
Фядорыха ўдава	1/4	2	-	-
Іван Ратчонак	1/3	1	5	-

Імёны мяшчан	Платныя		Пустыя	
	Моргі	Прэнты	Прэнцікі	Моргі
Карп Чапчонак Клішкоў	1/3	1	5	
Грышко Пірог	-	29	-	-
Яраш Ляўчонак	2/3	8	-	-
Астап Баброўнік	1/4	21	-	-
Вайтоўскі ад сцяны ў пусце	-	-	-	1

Моргі тамсама з другога боку дарогі

Іван Несвітаеў	1/2			
Кандрат Фядзькоў	1/3	25		
Карп Чапчонак	1/4	12	5	
Іван Ратчонак	1/3	5	-	-
Раман Батука	1/4	15	-	-
Войцех Сімашка	1/2	30	-	-
Пятрок Дрывіцкі	1/2	30	-	-
Амельян Бразгун	2/3	10	-	-
Іван Несвітаеў	1/3	32	-	-
Давід Галавен	1/4	15	-	-
Карп Чапчонак	2/3	10	-	-
Кандрат Фядзькоў	1/4	12	5	-
Іван Несвітаеў	1/2	12	5	
Яраш Ляўчонак	2/3	27	5	-
Пятрок Дрывіцкі	2/3	10	-	-
Амельян Бразгун у канцы гумна Правашынскага	3/4	5	-	-

Моргі пасады Заднепрскай над Дняпром у канцы валок места (горада)

Здаўна існуючых... у пусце	-	-	-	1/2/25
Сіло або Даніла Калацінскі	1/2	10	-	-
Якім Пірог	1/8	2	5	-
Малах Вераб'ёў	1/4	2	5	-
Якім Пірог	3/4	5	-	-
Сіло Калацінскі	1/2	22	-	-
Якім Пірог	1/3	39	5	-
Улас Пірог	1/3	8	5	-
Малах Вераб'ёў	1/6	12	-	-
Па Нікіпару Селезню	-	-	-	1/6/12
Васко Барысаў	1/2	7	5	-
Грышко Пірог	1/2	25	-	-
Астап Баброўнік	1/2	5	5	-
Па Грышку Пірагу	-	-	-	1/3/6/2 1/2
Той жа Грышка Пірог	1/6	10	-	-
Сіла Калацінскі	1/6	10	-	-

Сума

На гэту першую частку свяшчэннікаўскіх вольных моргаў 2... платных моргаў 18 1/3 1/4/26, а ў пусце моргаў 2/43/2 1/2.

Імёны мяшчан	Валокі	
	Платныя	Пустыя
Валокі пасады Заднепрскай		
Па Лукіане Скарабагатым	-	1
Па Сазоне Сімановічу	-	1
Па Матвею Санковічу	-	1/2
Па Івану Апотку	-	1/2
Па Раману Жарнаўцу	-	1/2

Імёны мяшчан	Валокі	
	Платныя	Пустыя
Па Петраку Ляўчонку	-	1
Па Мікіце Паўлюшыным	-	1/2
Па Карпу Чапцу	-	1/2
Давід Галавен	1/2	-
Карп Чапчонак	1/2	-
Пятрок Дрывіцкі	1/2	-

Таго ж валокі 1/2 да другой часткі адлучана

Іван Несвітаеў	1	-
Фёдарава ўдава	1/2	-
Амельян Брэзгуноў	1/2	-
Кандрат Федзькоў Беднар (бачар)	1	-
Максім Лазараў	1	-
Па Ляўку Іллюшыным	-	1
Па Ваську Азаронку	-	1/2
Па Іване Голеню	-	1
Па Ярмоле Логвіне	-	1
Па Сцяпане Сладоўніку	-	1/2
Па Харку Маскалю	-	1/2
Па Дзямідзе Вабенку	-	1
Па Аннані Свіраку	-	1/2
Па Андрэю Івановічу	-	1
Па Іване Жуку	-	1/2
Па Кандраце Свірыдавым	-	1/2
Па Грышку Картузе	-	1/2
Па Міхалку Кавалю	-	1/2
Па Грышку Аўчынніку	-	1/2
Раман Батукалін	1	-
Іван Ратчонак	1	-
Па Халімоне Васілевічу	-	1
Па Ігнаце Печачовым	-	1/2
Па Даніле Літвіне	-	1/2
Яраш Леўчонак	1	-
Даніла Калацінскі	1/2	-

Таго ж валокі 1/2 да другой часткі адлучана

Войцех Сімашкаў	1/2	-

Васка Барысавага валокі 1/2 да другой часткі адлучана

Па Саўку Ляўчонку	-	1/2
Грышко Пірог	1	-
Іван Пірог	1/2	-
Па Савасцею Фурмалею	-	1/2
Па Сідару Струхару	-	1/2
Астап Баброўнік	1	-
Якім Пірог	1/2	-
Улас Пірагоў	1/2	-
Малах Вераб'ёў	1/2	-
Па Гаўрыле Герасімовічу	-	1/2
Па Іллюшы	-	1/2
Па Іване Сысою	-	1

Сума

На гэту першую частку свяшчэнніка вольных валок 2, належыць валок 34, з іх на плаце валок 13, у пусце валок 21.

Сума на цяперашні 1672 год прыходзіцца на гэту першую частку з места Дуброўна, з Задубровенскай і Заднепрскай пасад чыншу коп 486/8/3, асабліва з арэнды гарэлачнай коп 440, за сенажаці пустыя коп 2.

НАРБ, ф. 3258, воп. 1, спр. 1, л. 1 — 10 адв.

Спіс населеных пунктаў Дубровеншчыны

(з інвентара за 1672 год)

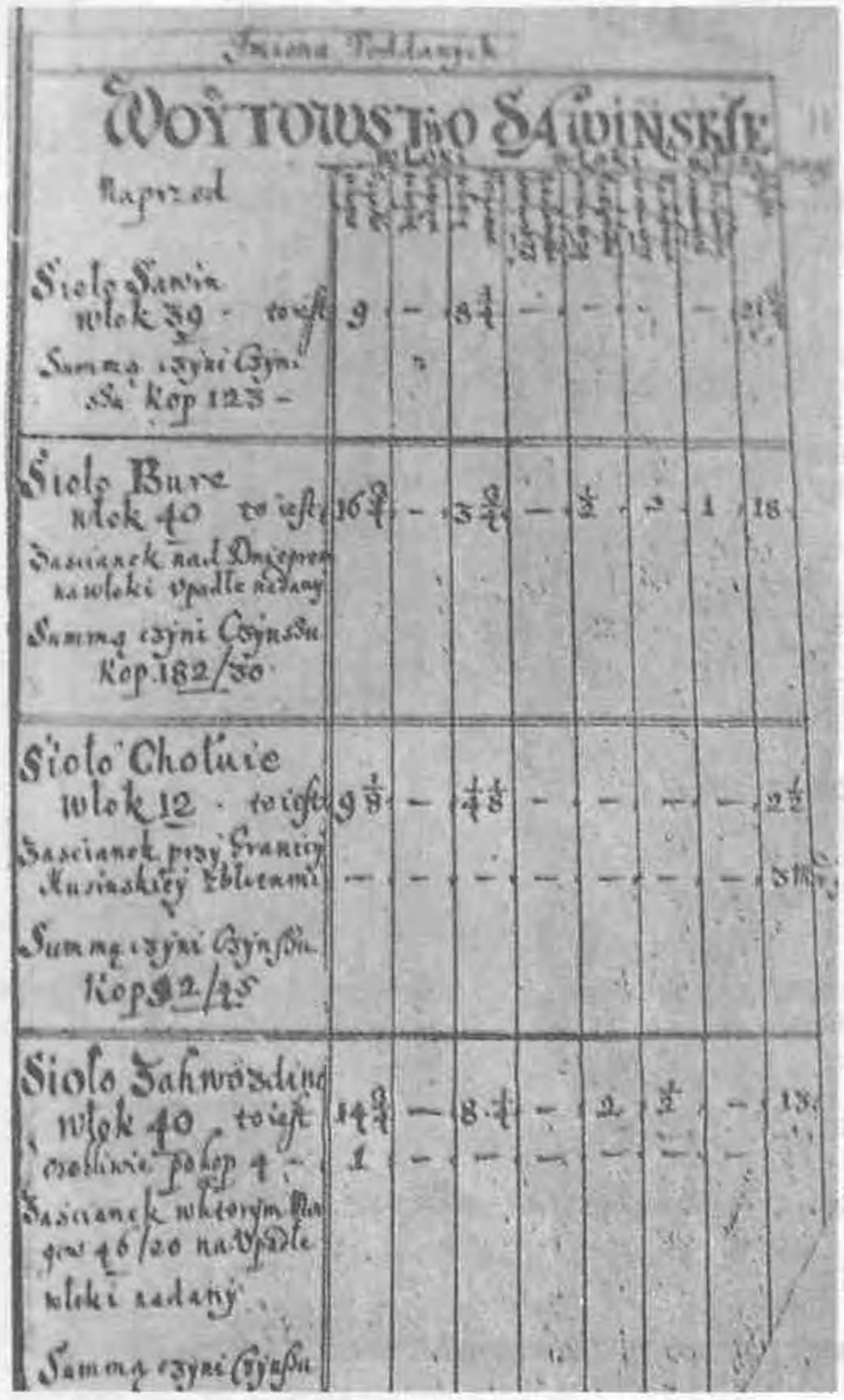

Фрагмент інвентара Савінскага войтаўства з пералікам вёсак

ВОЙТАЎСТВА САВІНСКАЕ:

Сяло Савін
Сяло Бурае
Сяло Халоўе
Сяло Загваздзіна
Сяло Верамеева
Засценак Будзішча
Сяло Міхалінава
Засценак Гласава Карпенін
Засценак Свянцова
Сяло Корабава
Сяло Юкава
Сяло Пецькі
Сяло Барсукі
Засценак ад Негацінскай сцяны адарваны
Сяло Старжынскія
Сяло Бяскі
Засценак Бяскі
Сяло Негацін путных баяр
Засценак Найдзёнаўшчына
Сяло Склётаўшчына

ВОЙТАЎСТВА СКАРАХОДАВА:

Сяло Казарынава
Засценак каля Расасны
Сяло Парфенава
Сяло Дзям'янкава
Сяло Коршакава
Сяло Мікіціна
Сяло Арвяніца
Сяло Лапырова
Сяло Радашкова
Сяло Кісялёва
Сяло Зялескава
Сяло Літвінава
Засценак па-над рэчкай Усвяткай

Засценак Калатоўка
Сяло Лаўкі
Сяло Кабылія
Засценак пад сялом Кабылім
Сяло Гарэлкі
Засценак паміж Гарэлкамі і Іскозамі
Засценак Будзішча
Засценак Купля
Сяло Іскоза
Засценак Маманкіны
Засценак пасля Макарэвіча
Засценак пасля Хамы Масня
Сяло Залатовішча
Служба Катоўшчына
Урочышча Праскорны
Служба Рэдзькіна
Служба Лазараўская
Засценак Фіяноўскі
Сяло Хоміна
Сяло Арловічы
Урочышча Ігрушкі
Займішча Багданаўшчызна
Займішча Перапечына
Займішча Гарошкава
Займішча Коты
Займішча Папкіны
Мястэчка Ляды

КРАПІВЕНСКІ ТРАКТ:

Сяло Махначы
Грунт ад Чубакоўскай мяжы

ВОЙТАЎСТВА ЗАДНЯПРОЎСКАЕ:

Сяло Стражава
Засценак да вёскі Якубава і Пірагам
Засценак Кострыч у Чыжоўскім бару
Сяло Макарава
Сяло Якубава
Засценак Макараўскі
Сяло Ступакі
Урочышча Востраў
Засценак Буда Петрытоўская
Слабада Сялец і Юр'ева
Сяло Бохатава
Новая Зямля
Засценак Камароўскі

Пераклаў з польскай мовы А. Груца.

НАРБ, ф. 3258, воп. 1, спр. 1, л. 11–22.

Пасляваеннае запусценне

«...Рассмотрим изменения в соотношении обрабатываемых и пустующих земель. Этот показатель позволяет наиболее отчетливо проследить эволюцию сельского хозяйства, периоды его упадка, восстановления и дальнейшего развития... В периоды, непосредственно следовавшие после войн середины XVII и начала XVIII в., посевные площади в волостях магнатских вотчин резко сокращались. В Дубровно в эти периоды обрабатывалась только половина всех пахотных земель, а то и менее. Степень запустения в отдельных вотчинах была различной. В то время, когда в Дубровенском графстве в 1672 г. пустовало 73% пахотных земель, в Тимковичах в 1670 г. — только 4%. Многое зависило от случайностей — передвижения войск, распространения эпидемий и т. п.

В результате разорения, массового бегства крестьян резко сокращалась численность хозяйств и наделы оказывались брошенными. В Дубровенском графстве в 1722 г. наряду с брошенными крестьянскими дворами и наделами мы находим крестьян, которые живут на месте, но обрабатывают уменьшенный надел. Например, в д. Чирино Смыковского войтовства из 6 пустующих волок, по нашим подсчетам, более трех волок были оставлены крестьянами, продолжавшими хозяйничать в той же деревне. В д. Ивановичи пустовали две волоки из 11. В д. Быстриевка более половины всех пустошей составляли пахотные земли, ранее принадлежавшие хозяевам, которые хотя и остались на месте, но уменьшили свои наделы.

Однако далеко не всегда оставление крестьянином части надела означало сокращение его посевной площади. В ряде волостей крестьяне, забрасывая одни земельные участки, использовали другие из числа пустовавших. В упоминавшемся Смыковском войтовстве Дубровенского графства в 1722 г. Якуб Звягин держал

1/4 волоки основного надела. Вторую часть волоки он бросил, но взял себе 1/4 из другого участка. Так же поступили Лазарь Козырев, Савка Ловкач и десятки других крестьян.

С наступлением мирного периода, по мере роста населения, увеличения поголовья скота крестьяне восстанавливали прежние посевные площади. Рост используемых пахотных земель наблюдается почти во всех волостях магнатских вотчин начиная с 30-х годов XVIII в.

Расширение крестьянской пахоты было обусловлено не только укреплением крестьянского хозяйства, но и ростом населения. Этот рост имел два источника: естественный прирост, вызывавший деление крестьянских хозяйств, и приток в магнатские вотчины посланцев извне.

В войтовство Побережное Дубровенского графства около 1735 г. прибыли бобыли — «человек сто, а может быть и более». изъявившие желание осесть на земле и платить чинш».

Козловский П. Г.

Крестьяне Белоруссии во второй половине XVII—XVIII в. Мн., 1969. С. 46, 47, 51.

Дакументы сведчаць

З АПІСАННЯ ВАНДРОЎКІ БЕРНГАРДА ТАНЕРА З ПОЛЬСКІМ ПАСОЛЬСТВАМ У МАСКВУ 9—11 верасня 1678 г.

Обратный путь из Смоленска по Литве

...В дер. Баеве мы ночевали 8-го сентября. Здесь на литовской границе простились с нами пристав и провожатые и поехали назад в Смоленск; а мы к великому удовольствию, по милости всеблагого и великаго Бога, достигли Литвы. Отъехав три мили, достигли дер. Чирина, где обедали. Сделав снова три мили, прибыли в первый литов-ский город Дубровну, принадлежащий воеводе полоцкому, товарищу князя-посла, и потому, по милости ясновельможного владельца, давший передохнуть не столько нам, сколько усталым лошадям 9-го, 10-го и также — день пришелся на воскресенье — 11-го сентября.

Бернгард Таннер.

Пераклаў з лацінскай мовы І. Івакін.

Москва. Университетская типография, Страстной бульвар, 1891. С. 119.

З КОПІІ ПІСЬМОВЫХ КНІГ «СПРАЎ ВЕЧНЫХ» ТРЫБУНАЛА ВКЛ, ВЫКЛАДЗЕНЫХ (АФОРМЛЕНЫХ) У ВІЛЬНІ

1699 г., 29 мая

...І самой яе міласці зацверджаныя і мне ў спакойнае валоданне нерухомай маёмасцю ў будучым пададзенае, нікому не абяцанае, ніякім правам неабмежаванае, у якіх, маючы сілу паводле права ВКЛ, хачу кіраваць і распараджацца, з тых-то маіх маёнткаў і маёмасці, з дому Глябовічаў паходзячых, а менавіта маёнтка, названага Дуброўна, размешчанага ў Аршанскім павеце, па маёй добрай волі, а не з якой-небудзь чужой намовы, выключна дбаючы аб аб'яднанні майго роду (дома) і захаванні пачуцця ласкі, прыхільнасці і ўдзячнасці яснавяльможнага яго міласці пана віленскага ваяводы, вялікага гетмана ВКЛ і самой яе міласці на далейшы час да сябе і майго роду і вяртаючы да дому Глябовічаў, раней адышоўшыя маёмасць і пажыткі, а менавіта той маёнтак Дуброўну старгаванай на вечнасць, беручы суму грошай, як па большай часці павагай і зычлівасцю маей да іх міласцей жадаю, абы той маёнтак Дуброўна, які перад тым заставаўся такім жа непадзельным, так і зараз і потым, і магла заставацца ў адных руках. Аб тым дасканала знесшыся з сабой памянёны маёнтак Дуброўну маёнткі Межава і Рэпухова, размешчаныя ў Аршанскім павеце, якія да таго маёнтка Дуброўны не належаць, толькі сам той маёнтак Дуброўну, сам двор, мястэчка, фальварак, усякія мураваныя і драўляныя будынкі, гумны, вёскі, воласці, подданыя (памешчыкаў) землеўладальнікаў, баяр, іх жонкі, дзеці, пал

палеткі, землеўладальніцкія засценкі, пушчы, лясы, гаі, сенажаці, балоты, азёры, рэчкі, ставы, сажалкі, млыны, корчмы і ўсякія агульныя ў шырокім сэнсе прыналежнасці, як той маёнтак Дуброўна здаўна перад тым існаваў у шырыні, граніцах і іх накірунку, абходах і зараз маецца. Як дасталася мая частка ва ўсім з роўнага падзелу, як у маім валоданні заставалася, так і ў сабе быць павінна, нічога з яе і ні з якой-небудзь рэчы на сябе самога, на братоў, сясцёр, пляменнікаў, блізкіх, кроўных тых і ні на каго іншага не выключаючы, а ні вылучаючы, а, наадварот, адхіліўшы ўсіх тых асоб кроўных, яснавяльможнаму яго міласці пану Казіміру Яну Сапезе віленскаму ваяводзе, гетману ВКЛ, графу Дубровенскаму, Быхаўскаму, Заслаўскаму, і самой яснавяльможнай яе міласці пані Хрысціне Глебавічавай Сапежыне яго жонцы сумесна абадвым іх міласцям за суму ў сто тысяч польскіх злотых добрай манеты на вечнасць прадаю і ўступаю і ўсяго таго, што вынікае з права вечнасці, адракаюся... праз судовага выканаўцу аддаю яе ў валоданне, пасля майго доўгага жыцця дазваляю прымножыць нажытае, а прымножыўшы, нікому ні па якой прычыне не маюць ні вылічваць, ані ажыццяўляць іх міласці самі і пераемнікі іх міласцей на вечныя часы, будуць вольны і маюць моц той маёнтак Дуброўну ўвогуле з усімі да яе прыналежнасцямі, стратамі з пажыткамі ўладаць, кіраваць, траціць, узнаўляць, ашчаджаць, што было б з якіх-небудзь прычын праз каго запісанага, па праву адстойваць вёскі, фальваркі, грунты, якія праз сканаўшых іх міласцей паноў Глябовічаў аказаліся ў закладзе застаўленымі, адкупляць за кошт сваёй казны, каму захочуць даць, прадаць, дараваць, запісаць, замяніць, арэндаваць у заклад тое паводле волі, схільнасці, заўзятасці сваей самі іх міласці і пераёмнікі іх міласцей як пажадаюць будуць мець волю і моц распараджацца, раздаваць, кіраваць, загадваць. Ва ўсім тым ні ў адной рэчы не толькі я сам, але браты, сёстры і блізкія кроўныя мае з гатоўнасцю і надалей ніякай перашкоды чыніць у тое ўмешвацца і ніякай запазычанасці ніколі ні ў чым для сябе з-за карыслівасці дамагацца не маем і мець не можам пад закладам ста тысяч злотых польскіх і з абавязкам выплаты ўзнагароды памянёнаму боку за прычыненыя шкоды. Аб парушэнні грашовага падмацавання згоды, у чым-небудзь таго майго вечнага запісу даю дазвол сябе і кожнага, хто памкнецца турбаваць, прыцягнуць да любога дзяржаўнага суда гарадскога і земскага, трыбунальскага, асэсарскага, падчас да каралеўскага, да каптуровага, усюды выклікаць, куды без усякай адтэрміноўкі, выключэння, адмаўлення, затрымкі функцыянiравання эфектыўна стаць, апраўдацца, падлягаць пад пастанову суда і выконваць яе маю з усяго майго дабра і павінен буду ў адпаведнасці з той маей вышэйпамянёнай зарукай, якую б не раз заплаціўшы наперакор таму лісту майму запісу, замацоўваю, мае вечна і непарушна заставацца і на тым даў той над печацямі і подпісамі кіраўніцтва і іх міласцей паноў канцлераў (падпісантаў) мной упрошаных ніжэй названых. Пісан у Вільні ў тысяча шэсцьсот восемдзесят дзевятым годзе месяца ліпеня шостага дня...

Пераклад з польскай мовы А. Груца.

Дзяржаўны гістарычны архіў Літвы, ф. 1177, воп. 1, адз. зах. 3522, л. 44–47.

Перадумовы краху Рэчы Паспалітай

Пасля таго, як Расія захавала за сабой у выніку Андрусаўскага пера-мір'я 1667 г. Смаленскае ваяводства, Левабярэжную Украіну і Кіеў, стала відавочным, што ў далейшым менавіта яна будзе дыктаваць свае ўмовы Рэчы Паспалітай, а не наадварот, а Вялікае княства Літоўскае будзе заўжды толькі зачэпкай для гэтага. З другога боку акрамя супраціўлення каралеўскай улады Расія набывала для сябе яшчэ аднаго ворага як у самой Польшчы, так і ў ВКЛ – канфедэратаў.

Канфедэрацыі – часовыя ваенна-палітычныя саюзы шляхты ў XVI–XVIII ст. – ствараліся ва ўмовах аслаблення каралеўскай улады на так званых канвакцыйных соймах, якія абвяшчалі сябе галоўнай уладай. Існавалі таксама мясцовыя (ваяводскія) канфедэрацыі. Яны мелі свае соймы, пастановы прымаліся большасцю галасоў. Часам канфедэрацыі аказвалі ўзброенае супраціўленне каралеўскай уладзе (рокаш).

Расчараваны няўдачамі ў вайне з Расіяй 1654–1667 гг., польскі кароль Ян Казімір 16 верасня 1668 г. адрокся ад трона

і выехаў у Францыю, дзе памёр праз чатыры гады. 19 чэрвеня 1669 г. каралём польскім і вялікім князем літоўскім быў выбраны Міхаіл Карыбут Вішнявецкі (1669—1673), вылучэнец прааўстрыйскай групоўкі магнатаў і шляхты. Паводле пастановы сойма 1673 г. кожны трэці сойм (акрамя тых, якія выбіралі караля) збіраўся «у Вялікім княстве Літоўскім у горадзе Гродне».

У 1660-я — 1-й палове 1670-х гадоў у ВКЛ найбольшага ўплыву дасягнулі Пацы, прыхільнікі шляхецкай прааўстрыйскай групоўкі. Яны прызначаліся каралём на найбольш важныя дзяржаўныя пасады.

Пасля смерці Міхаіла Карыбута Вішнявецкага польскім каралём і вялікім князем літоўскім 8 мая 1674 г. быў выбраны палкаводзец Ян Сабескі (1674—1696), якога падтрымлівалі магнаты і шляхта прафранцузскай арыентацыі, таму супраць кандыдатуры караля спачатку вельмі моцна выступала «літоўская» групоўка на чале з Пацамі.

Новы кароль давёў вайну з Турцыяй і яе васалам — Крымам — да перамогі. Паводле Журавінскага міру 1676 г. да Польшчы былі далучаны Белацаркоўская і Павалоцкая акругі. Падолія ж засталася ў туркаў. У новай вайне з Турцыяй (1683—1699) Польшчай былі вернуты Падолія і частка Правабярэжнай Украіны.

«Вечны мір» 1686 г. паміж Рэччу Паспалітай і Расіяй замацаваў дзяржаўную граніцу паміж краінамі (Кіеў і Смаленск засталіся за Расіяй) і стварыў умовы для сумесных дзеянняў супраць Турцыі і Крымскага ханства. Аднак тлумачэнне 9-га артыкула дагавору, дзе гаварылася, што праваслаўным цэрквам, манастырам і брацтвам «ніякага ўціску і да веры рымскай і да уніі прымусу» не будзе, успрымалася ў Рэчы Паспалітай неаднолькава, таму ён быў ратыфікаваны польскім бокам толькі ў 1710 г., калі расійскія войскі знаходзіліся на тэрыторыі Рэчы Паспалітай.

Пры Сабескім, асабліва пасля таго, як ён падтрымаў Сапегаў і Агінскіх, супрацьстаянне шляхты абвастрылася да крытычнай рысы, тым больш, што атрымаўшы ад караля вялікія пасады і ўмацаваўшы сваё становішча, апошнія выступілі супраць караля, маючы на мэце ўзначаліць самастойнае Вялікае княства Літоўскае. Супраць Сапегаў у 1696 г. пачалася адкрытая барацьба беларускай і літоўскай шляхты, якую ўзначаліў вялікі харужы княства Р. Агінскі. Выкарыстаўшы смерць Яна Сабескага (17.6.1696), Агінскі падтрымаў прэтэнзіі на трон сям'і Сабескіх.

Утварылася канфедэрацыя. Шляхце ВКЛ удалося правесці на канфедэрацыйным сойме 29 жніўня 1696 г. канчатковае ўраўнаванне яе правоў з правамі польскай шляхты, хоць на тым жа сойме была прынята пастанова аб замене афіцыйнай беларускай мовы ў ВКЛ польскай мовай.

У чэрвені 1697 г. каралём польскім і вялікім князем літоўскім быў выбраны Аўгуст II Моцны (1697—1733), курфюрст Саксоніі, падтрыманы Расіяй і Аўстрыяй. Ён імкнуўся прымірыць варагуючыя бакі на Беларусі, але канфлікт паміж Сапегамі і большай часткай шляхты («рэспубліканцамі») набыў характар грамадзянскай вайны. У лістападзе 1700 г. пад Алелькамі каля Вільні ў рашаючай бітве атрады шляхты разбілі войскі Сапегаў. Прыхільнікі караля на чале з Агінскім прапанавалі праект аддзялення ВКЛ ад Польшчы і стварэння спадчыннай манархіі для Аўгуста II і яго нашчадкаў, што і скарыстаў кароль. Ён увёў у ВКЛ саксонскія войскі нібыта для «прымірэння бакоў», а таксама быццам бы для аховы гэтых зямель ад шведаў.

У тым жа годзе Аўгуст II уступіў у Паўночную вайну (1700—1721) як саюзнік Пятра I і як курфюрст Саксоніі. Рэч Паспалітая спачатку ўдзел у вайне не прымала. Пасля разгрому расійскай арміі пад Нарвай у лістападзе 1700 г. шведскі кароль Карл XII накіраваў свае войскі ў межы Рэчы Паспалітай. У пачатку 1702 г. яны разрабавалі Гародню і навакольныя вёскі і мястэчкі, потым пайшлі ў Польшчу.

А ў Вялікім княстве Літоўскім працягвалася барацьба паміж большай часткай шляхты і Сапегамі, якія перайшлі на бок шведаў. Сапегі арганізавалі казацка-сялянскія атрады на чале з Юрэвічам, Більдзюкевічам і Хмарай, дзейнічалі ва ўсходняй частцы Беларусі: Дуброўна, Галоўчын, Быхаў, пакуль не былі разбіты ў лютым 1702 г.

Прадстаўнікі шляхты ў 1702 г. падпісалі дагавор з Расіяй, паводле якога Пётр I абяцаў ваенную і грашовую дапамогу ВКЛ. Скліканая вясной 1703 г. генеральная канфедэрацыя ВКЛ абвясціла саюз з Расіяй. У Польшчы была створана Сандамірская канфедэрацыя 1704 г. супраць шведаў.

У сваю чаргу Карл XII арганізаваў альтэрнатыўную канфедэрацыю, якая 13 ліпеня 1704 г. выбрала каралём польскім і вялікім князем літоўскім познанскага ваяводу Станіслава Ляшчынскага.

Восенню 1704 г. 60-тысячная руская армія пад камандаваннем А. І. Рапніна ўступіла ў Беларусь, да лета 1705 г. частка арміі заняла Гародню, другая частка размясцілася каля Менска. Карл XII вярнуўся з Польшчы і аблажыў Гародню, але рускаму войску ў сакавіку 1706 г. ўдалося вырвацца з Гародні і праз Бярэсце адысці ў Кіеў. Шведскае войска разам з атрадамі К. А. Сапегі прайшло па цэнтральнай Беларусі, руйнуючы маёнткі шляхты.

Пацярпеўшы паражэнне, Аўгуст II паводле ўмоў Альтранштацкага дагавора 1706 г. адмовіўся ад кароны на карысць Станіслава Ляшчынскага, на бок якога перайшлі магнаты Радзівілы, Пацы, Вішнявецкія і частка шляхты. Аднак Сандамірская канфедэрацыя і канфедэрацыя ВКЛ не прызналі гэтага дагавора, іх падтрымліваў Пётр I.

У студзені 1708 г. шведскія войскі зноў уступілі на Беларусь, занялі Гародню і рушылі на Смаргонь і далей у напрамку Смаленска. У ноч на 4 ліпеня 1708 г. каля мястэчка Галоўчын Аршанскага павету адбылася бітва паміж рускімі і шведскімі войскамі, у выніку якой корпус Рэпніна быў разбіты, а сам ён Пятром I разжалаваны ў радавыя салдаты.

28 верасня 1708 г. каля вёскі Лясной пад Прапойскам армія Пятра I разграміла шведскі корпус графа А. Левенгаўпта.

Пасля перамогі расійскіх войск пад Палтавай 27 ліпеня 1709 г. ваенныя дзеянні на тэрыторыі Беларусі адбываліся паміж рускімі войскамі і канфедэратамі з аднаго боку і прыхільнікамі Станіслава Ляшчынскага з другога.

Аўгуст II зноў вярнуўся ў Польшчу і заключыў саюз з Пятром I. Неўзабаве пасля гэтага на Беларусі пачалася барацьба паміж прыхільнікамі Людвіка Пацея, які фактычна сканцэнтраваў у сваіх руках уладу ў ВКЛ, і прыхільнікамі караля на чале з польным гетманам літоўскім Станіславам Дэнгофам. Пацея падтрымлівалі Агінскія і іншыя магнаты, караля — Расія і Прусія. Створаная Віленская канфедэрацыя 1716 г. выступіла супраць абсалютысцкіх планаў караля. Аднадзённы «нямы» сойм (1.2.1717) абмежаваў уладу караля і гетманаў, падцвердзіў права ліберум вета, скарацiў польскую армію і войска ВКЛ.

Пасля смерці 1.2.1733 г. караля Аўгуста II шляхта выбрала польскім каралём і вялікім князем ВКЛ Станіслава Ляшчынскага, але гэта незадаволіла Расію. На тэрыторыю Рэчы Паспалітай былі ўведзены рускія войскі, праведзены новыя выбары, у выніку якіх новым каралём і вялікім князем ВКЛ стаў Аўгуст III (1733—1763), курфюрст Саксоніі, сын Аўгуста II.

У час яго кіравання адбылося далейшае паглыбленне палітычнага крызісу ў Рэчы Паспалітай, соймы пастаянна зрываліся, што паралізавала дзейнасць цэнтральнай улады.

Барская канфедэрацыя была заснавана 29 студзеня 1762 г. ў г. Бар на Падоліі па ініцыятыве братоў Адама і Міхала Красінскіх для барацьбы супраць уплыву рускага царызму на палітыку каралеўскага ўрада, за захаванне шляхецкіх вольнасцей і прывілеяў каталіцкай царквы.

Да барскіх канфедэратаў далучыліся патрыятычныя колы польскага грамад-

ства, абураныя тым, што рускі пасол у Варшаве М. В. Рэпнін арыштаваў праціўнікаў царызму ў Польшчы. Выступленне канфедэратаў прывяло да міжусобнай вайны і сялянскага паўстання супраць шляхецка-каталіцкага прыгнёту ў Правабярэжнай Украіне, так званай калііўшчыны, пад кіраўніцтвам М. Залізняка і І. Гонты. Паўстанне задушылі каралеўскія і рускія войскі.

Актыўным дзеячам Барскай канфедэрацыі быў буйны магнат Беларусі Караль Радзівіл.

Барскай канфедэрацыі дапамагалі замежныя дзяржавы, якія баяліся ўзмацнення ўплыву Расіі на Польшчу. Турцыя абвясціла вайну Расіі, Аўстрыя дазволіла канфедэратам рыхтаваць на сваёй тэрыторыі атрады, Францыя пасылала ім грошы.

Падрыхтаваў да друку А. Ярохін.

Дакументы сведчаць

ЧАЛАБІТНАЯ ДУБРОВЕНСКАГА ПРАТАПОПА К. ПАЛІКАРПАВА Ў ПАСОЛЬСКІ ПРЫКАЗ АБ ВЫДАЧЫ ГРОШАЙ НА ПАКУПКУ ЦАРКОЎНА-СЛУЖБОВЫХ КНІГ, ЗВАНА І ІНШ.

1686 г., с а к а в і к

Царем государем и великим князем Иоанну Алексеевичю, Петру Алексеевичю, всеа Великия и Малыя и Белыя Росии самодержцем, бьет челом богомолец ваш протопоп дубровенской Кондрат Поликарпов.

В нынешнем, государи, во 194 году приехал я, богомолец ваш, с полномочным послом Мартином Агинским, канцлером великого княжства Литовского, и бью челом я, богомолец ваш, вам, великим государем, о утвари, о сосудах и о книгах, да у той же церкви Николая нет колокола.

Милосердые государи цари и великие князи Иоанн Алексеевич, Петр Алексеевич, всеа Великия и Малыя и Белыя Росии самодержцы, пожалуйте меня, богомольца своего, велите, государи, х той церкви Николая чюдотворца на церковной сосуд и на книги и на колокол свое великих государей жалованье выдать, чем вам, великим государем, господь бог известит.

Цари государи, смилуйтеся, пожалуйте.

На обороте помета: 194-го марта в 19 день. Выписать, а буде выписать не из чего, и ево роспросить.

Русско-белорусские связи во второй половине XYII в. (1667—1686 гг.). Сборник документов. Мн., 1972. С. 337.

З ЛІСТА ПАСОЛЬСКАГА ПРЫКАЗА Ў ПРЫКАЗ ВЯЛІКАГА ПАЛАЦА АБ ВЫДАЧЫ ПРАТАПОПУ К. ПАЛІКАРПАВУ ЦАРКОЎНАСЛУЖБОВЫХ КНІГ ДЛЯ НІКАЛАЕЎСКАЙ ЦРКВЫ г. ДУБРОЎНА

1686 г., 23 с а к а в і к а

В приказ Большаго дворца марта в 23 день.

Великия государи пожаловали польского города Дубровны благочестивые церкви святаго чудотворца Николая протопопа Кондрата Поликарпова, который приехал ныне к Москве королевского величества польского с великими и полномочными послы, велели ему по ево, протопопову, челобитью в ту Николаевскую Дубровенскую церковь дать своего великих государей жалованья, книг служебных церковных, из выходу по книге, какие выходы ныне есть налицо, ис приказу Большаго дворца.

С оборотом. За приписью диака Василья Посникова.

На обороте отметка: А по справке с приказом Большаго дворца даны ему, протопопу, в Николаевскую церковь книги: евангелие напрестольное, служебник, минея общая, пролог во весь год, псалтырь учебная, триодь цветная.

Русско-белорусские связи во второй половине XYII в. (1667—1686 гг.). Сборник документов. Мн., 1972. С. 341.

З ЛІСТА АРУЖЭЙНАЙ ПАЛАТЫ Ў КАЗЁННЫ ПРЫКАЗ АБ ВЫРАБЕ ЦАРКОЎНАГА АДЗЕННЯ ДЛЯ ДУБРОВЕНСКАГА ПРАТАПОПА К. ПАЛІКАРПАВА

1686 г., 24 сакавіка

Лета 7194-го марта в 24 день. По указу великих государей царей и великих князей Иоанна Алексеевича, Петра Алексеевича, всеа Великия и Малыя Росии самодержцев, окольничему Семену Федоровичю Толочанову с товарыщи.

Великия государи цари и великия князи Иоанн Алексеевич, Петр Алексеевич, всеа Великия и Малыя и Белыя Росии самодержцы, пожаловали польского города Дубровны благочестивые церкви святаго чюдотворца Николая протопопа Кондрата Поликарпова, которой ныне приехал к Москве с великими и полномочными послы, велели ему по ево челобитью в тое Николаевскую церковь зделать ризы и подризники тафтяные со всею к тому пристойною службою.

...Расписка: По сему великия государей указу протопоп Кондратей ризы да подризники дорогильные, патрахиль с поручьми атласными принял и росписался.

Русско-белорусские связи во второй половине XVII в. (1667—1686 гг.). Сборник документов. Мн., 1972. С. 342.

З магілёўскай хронікі

У гэтым жа (1701.— *Рэд.*) годзе. Месяца ліпеня 26-га падступілі за некалькі міляў пад Дуброўна дваццаць шэсць кампутовых харугваў. Што пачуўшы, выйшаў з Дуброўна з некалькімі татарскімі і валашскімі харугвамі пан Корша і з імі некалькі тысяч стральцоў са стрэльбамі і сяляне з розным рыштункам. Спачатку выехалі на перагаворы, дзе кампутовыя патрабавалі падаткаў паводле Алкініцкіх дагавораў. Аднак упартыя сяляне, хоць пан Корша і ўгаворваў, нічога даваць не хацелі, жадалі пабіцца. Дзе, з-за няўмельства, сяляне, даўшы агню, разам бітву не пачалі, палягло іх 1674, акрамя параненых, сярод якіх мала засталося недабіткаў. Самі мы гэта чулі. А другія пахаваліся ў вёску, у хаты і гумны, адкуль моцна шкодзілі кампутовым, тады мусілі запаліць вёску і гумны. І так сялян, жанчын і дзяцей, згарэла на некалькі соцень. А самога пана Корша паланілі і адправілі ў Вільню да іх мосцяў паноў кампутовых. Тут жа загінула і некалькі дзесяткаў мяшчан-дубровенцаў. А мяшчане-дубровенцы, яшчэ перад гэтым, спадзеючыся на паражэнне, пахавалі свае скарбы у купале большай царквы, нават і падумаць было немагчыма, што там могуць быць грошы, аж з нечыйга здрайства кампутовыя, напаўшы на Куцеінскі кляштар і знайшоўшы у купале вялікія скарбы, іх пабралі і кляштару нямала нашкодзілі, і многа гараджан давялі да жабрацтва.

Пераклаў з польскай мовы З. Яцкевіч.

Полное собрание русских летописей. Т. 35. М., 1980.

А. С. Пушкін пра Дуброўну

...На каждой станции Пётр писал письма, из Вязьмы — к Меншикову и адмиралу Головину, из Смоленска — к Долгорукому, торопя его быть с Преображенским полком в Смоленск; Меншикову, чтобы он уступал к Вильне; из Дубровны — к смоленскому губернатору Салтыкову о вооружении шляхты, к Шереметеву, к Нарышкину о плане дороги от Смоленска до Пскова.

25 января в Дубровне Петра встретил Меншиков с донесением, что Гродно осадил король. 14-го и 15-го, по показанию шведских историков, русские при перепп-

раве его через Неман были побиты и отступили...

...Пётр остановясь в Дубровно и с воинского совету, послал в Митаву через Александра Кикина — повеление Боуру и Розену не отлучаться далеко от Митавы; Репнину быть осторожну и, буде король станет дожидаться Рейншильда, то б непременно отступить...

А. С. Пушкин. Полное собрание сочинений. Т. 9. Л., 1977. С. 106–107.

Дакументы сведчаць

З ГРАМАТЫ РУСКАГА ФЕЛЬДМАРШАЛА АЛЯКСАНДРА МЕНШЫКАВА, ДАДЗЕНАЙ ДУБРОВЕНСКІМ МЯШЧАНАМ ПІЛАТАМ

1718 г., 20 верасня

Перад намі, суддзямі галоўнымі, выбранымі з ваяводстваў, зямель і паветаў у трыбунал Вялікага княства Літоўскага на год сёлетні тысяча семсот восемнаццаты, стаўшы асабіста, патрон імць пан Адам Макушынскі, кватэрмайстар Наваградскі, заявіў і да актаў спосабам пераноса з горада аршанскага падаў грамату дадзеную іх яснавяльможнасцю князем Менжыкам дубровенскім мяшчанам Пілатам, якая ім служыць і належыць і, падаючы да актаў, прасіў нас суд, каб са ўсім занатаваным у ёй зместам была прынята і ўпісана ў галоўныя кнігі вечных спраў трыбунала Вялікага княства Літоўскага, вось чаму мы суд тую прыняўшы загадалі ўнесці ў кнігі, якой змест наступны:

Мы Александер Менжиков, светлейший римский и российского господарств Изерского князь, енерал фельт-маршал и кавалер святого Андрея и прочих орденов, полковник от лейб-гвардии Преображенского полку, губернатор Санкт-Петербургский, староста Оршанский и Дисненский и прочая и прочая, их милосцям господам комисаром, аконому, администратором нашим в маентностях Белоруских, а именно: в грабстве Дубровинском и в Езнеском. Чиню, кому ведать о том надлежит, нинейшим и впредь будучим: которые имеют заставою маентности у себя. Пилаты, мещане наши Дубровенские, от бывших антецессоров его милости господина Сапеги — воеводы Виленского и его милости господина Потея — гетмана великого князтва Литовского, от грабства Дубровинского отлученые, у побличних сесь днях у правах и у крепостях выражоныя суммы, також де им сею конфирмациею утвержаем, оных при всяких вольностях ненарушно ни от кого имать, покаместь оным заложеные дни сполна дойдуть, и про оное наше и выше помянутое потвеждение да аж будущие господа комисары, економы, администраторы имели в охоронности и протекции нашей и ни кому от войск его царского величества, также и от войск великого князтва Литовского. На што дана сия наша конфирмация з подписом руки нашей. Печать приложеная. Из Санкт-Петербурха. Мая шестнадцатого дня, тысяча семьсот одиннаццатого году.

На той грамаце пры пячаці подпіс рукі князя яго міласці тымі словамі: Аляксандр Меншчыкаў. Такога зместу тая грамата, атрыманая горадам аршанскім; года тысяча семсот адзінаццатага месяца лістапада восьмага дня, стаўшы асабіста, слаўны пан Федар Пілат, дубровенскі жыхар, тую грамату яго міласці Мензыка да справы далучыў. Атрымаў Мікалай Юзеф Халевіч, намеснік аршанскі.

Тая грамата за подпісам яе да актаў памяненым патронам да кніг спраў вечных галоўнага трыбунала Вялікага княства Літоўскага прынята і ўпісана.

Пераклаў з польскай мовы А. Груца.

АВК. Т. 13. 1886. Л. 144.

ДУБРОВЕНСКАЯ ФЕАДАЛЬНАЯ ВОТЧЫНА

1738 г. Інвентар Дубровенскага графства

I. Агульны пералік (генеральны компут) местаў, вёсак, засценкаў, валок, крамаў, пляцоў, маргоў і поўнага дахода з гэтай часці Дубровенскага графства, удавы Юрыя Сапегі Фядоры.

Месты (Дуброўна і Ляды)		2	
Вёсак населёных		15	
Абрубаў		5	
Засценкаў		55	
Займішчаў		3	
Засценкаў наездных		23	
	Разам	103	
Дымаў хрысціянскіх		1098	
яурэйскіх		69	
	Разам	1167	
Крамаў у рынку платных		33	1/2
вольных		14	1/2
пустых		1	
	Разам	49	
Пляцоў цяглых хрысціянскіх платных		192,	2/3, 1/8
кунічных яурэйскіх платных		44,	1/4
вольных		41,	1/6, 1/24
пустых		77,	1/4, 1/6
	Разам	355	2/3
Маргоў, або пляцоў гуменных платных		132	1/8, 1/6
вольных		9	2/3
пустых		139	3/4, 1/6
	Разам	281	3/4, 1/8
Валок засялёных (асадных) на рознай плаце		166,	1/2 1/16
прыёмных і наездных		343,	1/2, 3/16
вольных (на войтах, дзесятніках і па закону)		83,	1/8
пустых		291,	3/4
	Разам	885,	1/8, 1/12
Маргоў занятых (асадных)		162 і прутоў 27	1/2
прыёмных		239	12
наездных		1757	231/2
пустых		573	13
	Разам	7962	3

Перавёўшы гэтыя маргі ў валокі будзе 93 вал. 1/6 марг. 4 прут.
Разам з генеральнымі валокамі — 978 вал. 3/4 марг.

II. Агульны пералік прыбыткаў

Чынш	Злоты	Грошы
М. Дуброўна	3995	10
За долю места на 3 гад. кантракту Абрама Аўсеявіча	233	10
Глаўнай арэнды з Дуброўны	4515	-
Савінскае войтаўства чынша	7696	61/6
падарожчыны	1106	215/6
Долі ў в. Бурай, Савіне і Верамеяве па 3 год кантракту трымае Лейба Лейзаравіч	2045	-

Чынш	Злоты	Грошы
Долі ў в. Загвоздіне па 3-х гад. кантракту ў Марка Пальчонка	980	-
Долі ў в. Барсукі, Сташынка, Юкава і Карабаева па 3-х гад. кантракту ў Андрэя Пілата	2400	-
Доля ў в. Печкі па 3-х гад. кантракту ў Абрама Шмуйлавіча	120	-
Доля ў в. Міоціні па 3-х гад. кантракту ў Шлёмы Ельявіча	630	-
Доля ў в. Міхаліні па 3-х гад. кантракту ў Яна Пілатовіча	470	-
Паручэнства чыншу	5404	13 1/2
падарожчыны	748	161/4 1/16
Долі ў Паручэнстве па 3-х гад. кантракту ў Лейбы Лейзаравіча	550	-
Каменданцтва чыншу	13087	21 3/4
падарожчыны	1393	9 3/8
З поля каменданцкага на арэндзе	420	-
Частка Стрэжаўскага войтаўства чыншу	563	2 1/2
падарожчыны	106	8
Места Ляды чыншу	1715	14 1/2
арэнды з долей у м. Лядах	2200	-
Разам	50162	14 1/2
Запіснога ад чынша і падарожчыны	1433	29
Усяго за 1738 г.	51596	13 1/4

III. Дадатак на 1739 г.

1. За сканчэннем вольнасці чыншу	12	
падарожчыны	2	13 1/8
запіснога	-	171/2
2. Даніла Макарэвіч за дазволены шынк Даніла Якушоў, Касцюк Макараў, Іван Брыль — за ўзятыя 12 валок пасля Паноўскага,	200	-
	па 50 злот. з валокі	600
3. Лейба Лейзаравіч і Сцяпан Несцяравіч з в. Вялікага Савіна за ўзятыя 4 валокі па 50 злот.	200	-
4. Арэнды за пабудаваны ў в. Крапіўні млын Андрэй Пілат паводле кантракту	550	-
5. Лейба Лейзаравіч надбавіў на кантракт за долі ў в. Бурай, абодвух Савінах, Верамеяве і ў Паручэнстве	100	
6. Філіп Баран надбаўкі на долі ў м. Дуброўне	66	20
7. Мужы в. Міхалінава, усёй вёскай, узялі 12 валок, па 40 злот., з іх Ян Пілатовіч плаціў 470 злот.		
Цяпер мае быць 480. Павелічэнне	10	-
8. На Каменданцкай арэне павелічэнне	280	-
9. На Савінскай арэндзе павелічэнне	300	-
10. На Ляднянскай арэндзе павелічэнне	800	-
11. На галоўнай Дубровенскай арэндзе павелічэнне	485	-
12. Мікалай Макарэвіч за 1 вал., 13 марг. і 6 прут з запісным	109	24 1/2
Разам павелічэнне на 1739 г.	3716	15 1/8
Усяго даходу на 1738 г. згодна інвентара	51596	13 3/4
на 1739 г.	55312	28 3/4

IV. Устава генеральнай павіннасці паловы графства Дубровенскага з часці ваяводзінай мсціслаўскай Федоры з Солтанаў Сапежынай

1. Чыншы, арэнды, долі павінны быць выбраны згодна з раскладам інвентара і асобных кантрактаў, з наглядам за тым, каб правільна вылічыўшы — колькі от каго належыць, ніякага злішку не было ў спагнанні чынша, і каб квіты былі запісаны ў кнігі.

Тэрмін для выбірання чыншаў вызначаецца ад божага нараджэння рымскага, без упярэджання і ўпушчэння.

18. Паколькі людзі з другой часці маюць значны заработак з пушчы, прадаючы дрэвы на рынку, а людзям маёй часці гэта забаронена, то калі-б на далейшы час адміністратары той часці заставаліся пры той жа ўпартасці, чынячы забарону на аднолькавае карыстанне пушчай, няхай узаемна забараняць людзям той часці і грабяць іх на рынку.

19. Калі які-колечы хлоп выйдзе з воласці, пакінуўшы засеў, то адміністратар павінен даць загад сабраць збожжа, а калі іншы трапіў на аселасць і ў стане заплаціць чынш, то збожжа дазваляецца аддаць яму, інакш гэта збожжа трэба завезці да замку, ацаніць у прысутнасці войта і добрасумленных людзей па рыначнай цане, і захаваць да справаздачы.

20. Стральцы павінны выконваць сваю павіннасць паводле даўных звычаяў, старанна быць птушак, мядзведзяў, ваўкоў, ласёў, рысяў, а скуры маюць захоўвацца адміністратарам.

21. Рыбакі ў сераду, пятніцу і суботу, згодна даўнага звычая, павінны дастаўляць [рыбу] адміністратару прапарцыянальна на спажыванне. Апроч рыбакоў ніхто не павінен лавіць рыбу без дазволу і ўмовы з дворам.

22. Ляснікам і падляснічым, пад пакараннем смерцю, загадваецца, каб у пушчах не высякаліся стаячыя дубы. А ляжачых не павінны браць без апавяшчэння замку, пад суровым пакараннем ста дубцамі.

23. На права карыстання горадам і воласцю дрывамі з пушчы і дрэвам на будову і на лучыво павінны браць карткі ад адміністратара, які дае дазвол згодна даўных звычаяў, г. зн. на сваю хатнюю патрэбу і тынф; на продаж і капа; на лазню, пуню і асець — 1 злот.; на іншыя лёгкія патрэбы хлопаў, як: дровы на ацяпленне, лыкі, луб, жэрдзі для гарожы вёскі і дамоў — маюць вольны ўступ да пушчы без усякай карткі. А ляснікі і падляснічыя маюць, пад пакараннем, даглядаць за тым, каб на дровы не спушчалі дрэва з пня, але бралі сухое і ляжачае.

24. Забараняецца і тое, каб з Дубровенскай пушчы выдавалася што колечы дарэмна каму чужому, чаго не можа і не павінна быць і каб і ў другой часці супольнай пушчы не рабілася гэтага праванарушэння.

25. У супольных азёрах маюць быць і супольныя ловы рыбы, за чым мае наглядаць адміністратар.

26. Аннуата кс. бернардынам Дубровенскім у суме 1300 злотых павінна быць выдана ў два тэрміны: на божае нараджэнне 650 злот. і на св. Міхала — другая 650 злот. На пакрыццё гэтай аннуты прапануецца наступны расклад:

З места Дуброўны разам з яўрэямі	150 злот.
З Камендатуры	230 “
З Савінскага войтаўства	200 “
З м. Лядаў з яўрэямі	45 “
З Паручэнства	110 “
З часці Стрэжаўскага войтаўства	20 “
Разам	755 злот.

Паводле гэтае раскладкі паказаная сума мае быць выбрана кожны год два разы, а злішкі па разрахунку павінны належыць адміністратару.

27. Далучаецца і тое, што калі-б у яўрэйскіх катлах хто-колечы вырабляў напой, то мае заплаціць ня звыш 3 злотых, адну асміну аўса і курыцу, пад штрафам у 10 коп. на арандара, які вымагае больш. А калі хто будзе браць на старане гарэлку або піва, або без дазвола яе вырабляць, то гэткага арандатар павінен запазваць да замку, не адважваючыся з ім чыніць ніякай згоды пад штрафам 20 коп. на абодвы бакі.

28. Меры збожжа, гарэлкі і піва — гарцы — павінны быць справядлівыя і за дворнай адзнакай, што ракамендуецца пільнаму дазору, адміністратара пад штрафам на кожнага яўрэя 40 коп., які-б адважыўся прадаваць гарэлку і піва фальшывымі гарцамі.

29. Коняў на пасылкі нідзе з воласці не маюць браць, хіба на гвалтоўную патрэбу, і то па замкаваму распараджэнню. Таксама не маюць іх браць з места — у хрысціян і ў яўрэяў.

30. Паборы з воласці, або з места, не павінны раскладваць самі паручнік, камендант і войты гарадскія і валасныя. Але адміністратар на кожны набор мае выдаць падпісанае пасведчанне і тагды воласць, сабраўшыся, мае ўчыніць справядлівы расклад, маючы на ўвазе хто сколькі зможа заплаціць. Пасля спагнання набора мае быць, у прысутнасці адміністратара, справаздача для зацверджання набора і выдаткаў.

31. Адміністратар згодна паданага рэестра мае адшукваць разышоўшых падданых цывільным спосабам. У выпадку неаддачы павінен прыцягнуць вінаватых да судовай адказнасці.

32. Грунты і валокі павінны быць аднолькавымі па свайму памеру ў кожнага, і ніхто не павінен пераворываць межаў пад спагнаннем 10 коп. А каму стане крыўда з прычыны гэткага пераворвання, то мае ў гэта ўмяшацца адміністратар, загадаць учыніць памеру і прыўлашчаючага чужы грунт пакараць, а накладзены штраф адабраць да скарбу. Каб не было такога пераворвання — маюць даглядаць войты і дзесятнікі, у Паручнікаўскай часці — паручнік, а ў Камендатуры — камендант, пад штрафам на войта, паручніка і каменданта 20 коп., а дзесятнікам 5 коп.

33. Усі маюць рабіць гарожу выганаў пад штрафам на абвінавачанага за доказ 5 коп., і на двор 10 коп. Ад пустых валок маюць гарадзіць цэлай воласцю.

34. Разбіраць пустуючыя будынкі і прадаваць іх ніхто не мае права, пад штрафам на двор 10 коп. А калі адважыцца на гэта хто-колечы ў вёсцы, або ў засценку, а двор даведаецца аб гэтым паміма данясення суседзяў, то штрафу ў 10 коп. будзе падлягаць уся вёска і той, хто купіць.

35. Войты і дзесятнікі па вёсках павінны за тым сачыць і мець пільнае вока на тое, каб хлопы не збягалі, і ў восень засявалі жыта, а калі-б заўважылі і зразумелі, што хлоп выходзіць або мае замысел, тады загадзя аб гэтым павінны даваць ведама ў двор. Гэта загадваецца войтам і дзесятнікам пад штрафам на войтаў 50 коп., а на дзесятнікаў 20 коп. і пакараннем пастронкамі.

36. Адміністратару рэкамендуецца, каб у часе сваёй адсутнасці не дазваляў і забараніў судзіць важнейшыя справы і правадзіць па іх дазнанне, але павінен даручыць намесніку толькі запісваць іх у пратаколе. Караць жа намеснік нікога не мае моцы ў адсутнасці адміністратара. Гэта рашуча забараняецца і ўстанаўляецца.

37. Дадаецца, што ў выпадку калі-б рашэннем адміністратара былі мала задаволены бакі, стаўшыя да суда, то ім не забараняецца ў кожны час апеляваць да майго суда, і ў выпадку гэтай апеляцыі дэкрэт адміністратара не мае быць накіраваны да выканання.

V. Пераліковая ведамасць дымаў

	Дымы	
Места Дуброўна	49	З гэтых дымаў у кожную рату з дыма па 6 злот. рускай манеты, што складае на адну рату 2184 злот.
Яўрэі Дубровенскія	20	
Савінскае войстаўства	91	
Каменданцтва	101	
Паручэньства	62	
Места Ляды	23	
Яўрэі Ляднянцы	4	
Стрэжаўскага войтаўства часць	8	
Папы гэтай часці	5	
Разам	364	

Застаўныя дымы гэтай палавіны

Борздаўка — п. Бародзіч	3	З гэтых дымаў застаўных з кожнага па 4 злот., што складае на адну рату 260 злот.
Стрэжаўскае войтаўства	35	
Халуі, вёска	10	
Пшедзеччына	12	
Парцэвічы — п. Іозефовіч	1	
Кудаева — п. Віткоўскі	1	
Макараўка і Царкавішча	2	
Есіпава — п. Ражановіч	1	
Разам	65	

VI.

Ардынарыя	Савінскае войтаўства	Каменданцтва	Паручэнства	Разам
Валок аселых	56.2/3.1/6	71 1/3	38.1/3.1/12	Валокі асел. 166 1/3.1/4
З кожнай валокі				Асьмух:
Жыта асьмух	2	1 1/2	1	259 1/12
Ячменя асьмух	2	1 1/2	1	259 1/12

Ардынарыя	Савінскае войтаўства	Камен-данцтва	Паручэнства	Разам
Аўса	2	1 1/2	1	259 1/12
Канапель агулам	12	16	-	28
Кур штук	4	2	2	447
Яец	10	5	5	1091
Сена вазоў	1	1	-	-
Ялавіц з воласці 6, або за кожную па 20 злотых	-	-	-	2
Вяпроў з млыноў	-	-	-	
Мёду з войт. Савінскага	4 пуды			7
З часці войт. Стрэжаўскага	3 пуды			

Мёд бортны — бортнік маёй часці Іван Апанасавіч павінен дапільнаваць пры дворным віжу, каб не было шкоды.

Белоруссия в эпоху феодализма. Т. 2. Мн., 1960. С. 235—242.

З апісання Дубровенскага замку за 1731 г.

Уязджаючы ў замак мост дзеравяны на ізбіцах (быках) з парэнчамі па баках; з мосту таго ад брамы мосцік доўгі на слупах праз роў з парэнчамі аж да вуліцы. У канцы мосту брама пабудаваная, з варотамі і маленькімі варотцамі (фортай). Вароты і варотцы з драніц, цвікамі жалезнымі папрыбіваныя, на жалезных завесах, з папярэчнай перакладзінай для замыкання, з жалезнымі зашчапкамі як у варотах, так і ў варотцах з клямкай, скабой і жалезнымі прабоямі.

Увайшоўшы ў браму па правым баку турма з акном, з жалезнымі кратамі, дзверы ў яе на жалезных завесах, з драніц, цвікамі жалезнымі злучанымі, з вялікай зашчапкай для замка і жалезным прабоем. Па левым баку гаўптвахта (варта), з акном, дзверы на жалезных завесах, з драніц, з жалезнымі зашчапкай і прабоямі. На браме невялікая зала, акружаная вакол балконам (галярэйкай), у якой сталяванне з драніц габляваных, таксама падлога з такіх жа драніц. На гэтай жа браме дах чатырохсхільны, пакрыты гонтамі. З брамы ідучы ў замак па абодвух баках паркан на балясінах як у сад, так і ў агарод, пакрыты гонтамі, па адным баку паркану, г. зн. ад саду ідучы з брамы на дзядзінец (двор) вялікая кладка з цесаных брусаў з парэнчамі. Увайшоўшы ў замак па правым баку ў канцы паркану пры вазоўні вароты новыя падвойныя ў сад на жалезных завесах з зашчапкай і прабоямі жалезнымі, гонтамі пакрытыя. Пры тых варотах вазоўня з двума падвойнымі варотамі, на бегунах, з драніц, вялікімі жалезнымі цвікамі прыбітымі, з драўлянымі засовамі, зашчапкамі і вялікімі жалезнымі прабоямі без замкоў... Далей у канцы вазоўні вялікая стайня з падвойнымі дзвярамі, цвікамі дзеравянымі папрыбіванымі, на бегунах, з зашчапкай і прабоямі жалезнымі.

У канцы стайні над Дняпром маштарня новазбудаваная, яшчэ без дзвярэй і акон, у той маштарні бакавая камора таксама яшчэ без дзвярэй і акон. Далей ад стайні склеп пад асобным дахам з драніц крыты, куды дзверы на бегунах з зашчапкай і жалезнымі прабоямі. Недалёка ад гэтага склепу (падвалу) вялікі рум (будынак) зусім, як здаўна быў на Дняпры. Уваходзячы ў сені, невялікія прыступкі, у гэтыя сені дзверы на завесах з клямкай, зашчапкай і жалезнымі прабоямі; ідучы з сяней па правым баку вялікі пакой, у які дзверы на завесах з клямкай, зашчапкай, кручком і жалезнымі прабоямі; тры акны часткова ў олава, часткова ў дрэва апраўлены, з жалезнымі завесамі і кручкамі; у гэтым пакоі печ з зялёных кафель з камінам і выведзеным комінам. У бакавы пакоік

дзверы на завесах, з зашчапкай кручком і прабоямі; у гэтым пакоіку печ з зяленых кафель з выведзеным комінам...

Ззаду гэтага руму ўздоўж Дняпра галярэя з тачонымі балясамі. Дах руму гонтамі крыты, трынаццаць акяніц на жалезных завесах з прутамі, кручкамі. Пры гэтым жа руме вялікая драбіна вышэй комінаў. Далей ідучы з гэтага руму ў канцы галярэі градусы або сходы з парэнчамі..., сажалка (стаў), на якой мост на ізбіцах з ганкам на балясах тачоных; як ад Дняпра, так ад сажалкі ў палац новы ганак на градусах, дзе, уваходзячы ў сярэдзіну, дзверы вялікія, дубовыя, фугаваныя, падвойныя, з унутраным лужовым замком, з ручкамі (антабамі), на вялікіх завесах з лужовымі засоўкамі. Увайшоўшы ў сярэдзіну пры гэтых жа дзвярах два акны пабочныя (бакавыя), у олава апраўленыя, завесы да іх, кручкі, кольца, прабойчыкі лужовыя. У гэтых жа сянях вісіць вялікая шкляная лятарня (фанар). Ідучы далей па правым баку вялікі пакой, падвойныя дубовыя дзверы, фугаваныя, з унутраным лужовым замком, з ручкамі, засоўкамі і лужонымі завесамі. У гэтым пакоі два акны ў олава апраўленыя, завесы, кручкі, прабойчыкі лужоныя; у ім вялікая белая печ з камінам і выведзеным комінам. У гэтым жа пакоі партрэт св. памяці пана Яна Сапегі, маршалка ВКЛ. З гэтага пакою пакоік у рагу (вуглавы), дзверы падвойныя фугаваныя, з унутраным замком лужоным, з ручкай, клямкай і лужонымі засовамі... Выходзячы з пакою па правым баку ў пакоік бакавы дзверы адзінарныя, з унутраным замком, з ручкамі і лужонымі завесамі...

З гэтага пакоіку дзверы ў кабінет падвойныя, з унутраным замком, ручкай, з завесамі і засоўкамі лужонымі, у ім два акны, апраўленыя ў олава, печ акруглая з белых кафель... Вакол палацу паверх даху карніз, а сам палац гонтамі крыты, верх чатырохсхільны, па канцах драніцаю фугаваны, жалезнымі цвікамі прыбітыя. Акон у гэтым даху шэсць, апраўлены ў олава..., выведзеных тры коміны, разам з комінам на даху дзве вялікія драбіны. Недалёка ад палацу вялікія падвойныя вароты..., на жалезных завесах, з зашчапкай і прабоямі, верх востры, таксама футраваны (абшыты дошкамі), цвікамі жалезнымі прыбіты.

Вакол палацу палісада аж да новага паркану. Назад вяртаючыся па правым баку кухня, у якой дзверы на бегунах. У кухні вялікі стол для выдавання ежы, паліцы для кухоннага посуду... Далей ад кухні рум адміністратарскі, у якім два пакоі з каморкамі. Паміж тымі пакоямі кладоўка. У гэтых пакоях дзве зялёныя печы з выведзенымі комінамі і камінам. Восем дзвярэй, усе на жалезных завесах з зашчапкамі, прабоямі, а двое дзвярэй з клямкамі. Вакон у гэтым руме восем, апраўлены ў дрэва, дзевятае невялікае ў кладоўцы, восем акяніц на завесах... Рум крыты драніцамі. Пры гэтым будынку вялікія вароты ў агарод, на бегунах, з зашчапкай і прабоямі жалезнымі. Ад варот новы паркан да свіронку гаспадарчага...

Ззаду гэтага свіронку гусятнік. Пры гэтым свіронку лядоўня, поўная лёду, дзверы на бегунах, з зашчапкай і жалезнымі прабоямі, крытыя драніцамі. Недалёка два вялікія свірны для ссыпання збожжа і складання маёмасці з ганкам...

У канцы амбараў стайня, яшчэ не да канца збудаваная. Пры гэтай стайні дзве старыя стайні... Пры іх маштарня і камора без даху, якая мае быць перанесена ў другое месца. Ад руму па правым баку кухня з пякарняй... Сам замак ад брамы да кухні абнесены новым парканам...

Слуг замкавых 10, капрал адзінаццаты. Уся маёмасць абодвух палацаў і вазоўні апісана ў рэестры, які знаходзіцца ў мясцовага войта Філіпа Барана.

Пераклаў з польскай мовы А. Груца

НАРБ, ф. 3258, воп. 1, спр. 2, л. 1–6.

КРУТЫ ПАВАРОТ ЛЁСУ

ПА СЦЭНАРЫЮ ІМПЕРАТРЫЦЫ

У 1762 г., калі каранавалася Кацярына II, у Маскву з нагоды гэтае ўрачыстасці прыехаў беларускі праваслаўны епіскап Георгій Каніскі. Гутарка з царыцай вялася пра абарону праваслаўнай рэлігіі ў Рэчы Паспалітай. Кацярына, якая толькі-толькі стала займацца дзяржаўнымі справамі на такім узроўні, асцярожна спытала, якую ж карысць яна будзе мець з гэтага. Адзін з прысутных, ігумен, тлумачыў без дыпламатыі: Расія, маўляў, законным чынам можа адабраць у палякаў кавалак урадлівай зямлі ў 600 вёрст ды яшчэ атрымаць безліч праваслаўных, якія будуць тую зямлю апрацоўваць. Імператрыца, як заўжды, ветліва выслухала гэтую параду і... зрабіла свае вывады. Ва ўсякім разе, усё ж распрацавала планы пашырэння расійскіх уладанняў у заходнім накірунку.

А абставіны, і міжнародныя, і тыя, што склаліся ў самой Рэчы Паспалітай у сярэдзіне XVIII ст., спрыялі гэтым планам. Шматнацыянальная краіна «абодвух народаў» з-за свайго кансерватызму, памножанага на анархічнае разуменне «залатой вольнасці», зрабілася практычна безабароннай. А вакол — тры магутныя дзяржавы: Аўстрыя, Прусія і Расія. Спакуса вялікая. Мілітарызм у спалучэнні з цэнтралізаванай уладай толькі і шукаў моманту для захопу суседніх тэрыторый. Гэты момант вышукаўся дыпламатамі, сярод якіх асаблівую ролю ў лёсе Рэчы Паспалітай адыграў Мікалай Рэпнін. Пры яго непасрэдным удзеле адбываліся выбары ў сойм, выпрацоўваліся праграмы дзеянняў на карысць суседкі на ўсходзе. Калі ж здарылася непаслушэнства — паралізавалася дзейнасць дзяржаўных устаноў, была нават «патрэбная» канстытуцыя.

Расія абяцала пакуль не чапаць граніц Рэчы Паспалітай, гарантавала недатыкальнасць яе зямель. Тым часам, аднак, вяліся актыўныя перагаворы паміж Венай, Берлінам і Пецярбургам. І вось сталіца Расійскай імперыі становіцца галоўным штабам па вырашэнню лёсу польска-літоўскай дзяржавы. 5 ліпеня 1772 г. трыма зацікаўленымі бакамі падпісваецца сакрэтная канвенцыя. Пачынаецца першы акт гістарычнай трагедыі...

Адпаведна з канвенцыяй, па першаму падзелу Рэчы Паспалітай да Расіі адыходзілі ваяводствы Мсціслаўскае, Віцебскае, Полацкае, Інфлянцкае і частка Мінскага за Дняпром. Гэтыя землі разам з часткай Лівоніі склалі плошчу каля 93 тыс. км^2 з насельніцтвам у 1 млн. 300 тыс. чалавек.

У верасні 1772 г. тэкст канвенцыі быў афіцыйна накіраваны польскаму ўраду, які рашуча пратэставаў супраць гэтага, нават звярнуўся да кіраўнікоў Англіі і Францыі за падтрымкай, але дарэмна. Паслы трох дзяржаў — Аўстрыі, Прусіі і Расіі — ультыматыўна «рэкамендавалі» ратыфікаваць трактат. Рэч Паспалітая такім чынам страчвала свае землі на карысць суседзяў. Адначасова была «аказана дапамога» ў дэлегаванні паслоў на сойм. Патрыятычна настроеных прадстаўнікоў гінучай дзяржавы аказалася зусім мала: толькі Тадэвуш Рэйтан, пасол новагародскі, ды яшчэ колькі асоб. 30 верасня адбылася ратыфікацыя.

Але яшчэ задоўга да гэтых падзей, 28 мая 1772 г., генералу графу Захару Чарнышову быў дадзены імянны загад (наказ) з дакладнай інструкцыяй. Ён быў прызначаны генерал-губернатарам новых расійскіх зямель. Царыца загадала ўтварыць дзве новыя губерні: Пскоўскую з правінцыямі Пскоўскай, Вялікалуцкай, Дзвінскай (у якую ўключаліся Польскія Інфлянты), Полацкай (на поўнач ад Дзвіны), Віцебскай (правабярэжная Дзвіна); Магілёўскую — з правінцыямі Магілёўскай, Аршанскай, Рагачоўскай і Мсціслаўскай. І калі цэнтрам Магілёўскай губерні натуральна павінен быў стаць Магілёў, то ў Пскоўскай — чамусьці Апочка.

У наступным імянным загадзе ад 16 жніўня 1772 г. граф Чарнышоў называецца ўжо «беларускім генерал-губернатарам», якому прадпісваецца «...паміж 1-м і 7-м чыслом надыходзячага верасня месяца ўзяць у сапраўднае наша валоданне ўсе пад Расійскі скіпетр прызначаныя месцы і землі...».

Нарэшце, 23 кастрычніка 1772 г. з'явіўся афіцыйны дакумент для ўсёй дзяржавы, які абвяшчаў аб далучэнні да Расійскай імперыі ад Рэчы Паспалітай зямель, а таксама падзеле іх на Пскоўскую (губернскі горад Апочка) і Магілёўскую губерні. Губернатарамі прызначаліся: у першую — генерал-маёр Крачэтнікаў, у другую — генерал-маёр Кахоўскі...

Беларусь на сямі рубяжах. Мн., 1993. С. 20—23.

Дакументы сведчаць

З ВОПІСУ ГАНДЛЁВЫХ ШЛЯХОЎ, КІРМАШОЎ, МЫТНЯЎ І ТАВАРАЎ, ЯКІЯ КАНТРАБАНДАЮ ПРАВОЗЯЦЦА З-ЗА МЯЖЫ Ў ПОЛАЦКІМ ВАЯВОДСТВЕ І АРШАНСКІМ ПАВЕЦЕ

1765 г.

Главная таможня в Могилёве

Таможные пункты: 1-й в Чаусах, 2-й в Борисове, 3-й в Белыничах, 4-й в Быхове, 5-й, новоустановленный, в мест. Ляды, находящийся на самой московской границе, где р. Мирея отделяет Московию от Оршанского пов., на которой мельница и мост, до половины принадлежащий Московии. За мостом, на московской стороне Шелеговская корчма, при которой форпост и таможня, где пропуск для купцов, едущих из Московии в польские края.

Однако не все московские купцы там переходят, т. к. ныне в дер. Гусини Дубровенского владения, находящийся в 4 милях от Ляд над Днепром, у Московской границы по договоренности с местным гусинским арендатором, без уплаты в казну тайком перевозят на лодках товары в дер. Гусино, а потом транспортируют по Днепру до гор. Дубровна. Тот же гусинский арендатор скупает в Оршанском и Витебском пов. водку в бочках на несколько тысяч, которую в ночное время продает московитам, при чём продаёт за одну ночь 7 и более бочек водки. Казне же от этого он ничего не платит. Стража — в Погосте и Пропойске.

Перечень городов, находящихся в пов. Оршанском, в которых устраиваются ярмарки.

1. Дубровно, в которой 2 ярмарки: одна главная на соборной неделе, другая на спаса, где бывают московские купцы с разными мехами и копченой рыбой, продолжается неделю.

2. В Ляде на троицу и в день покрова. Московские купцы приезжают со своими товарами.

Белоруссия в эпоху феодолизма. Мн., 1960. С. 351—352.

З ДАКЛАДА СЕНАТА АБ ПАДЗЕЛЕ БЕЛАРУСКІХ ГУБЕРНЯЎ

1773 г., 22 жніўня

...9. Уездными ж городами, в которых правленію уездных Коммисаров быть, назначиваются следующіе:

В Могилевской Губерніи

В Могилевской провинціи местечки Шклов и Быхов. Оршанской местечки Сенное и Дубровну.

Все сіи для уездных городов назначиваемыя местечки выбраны в таком разсужденіи, чтоб уездные Коммисары весь им вверяемый уезд способно почасту объезжать и все им повелеваемы исполнять могли, и чтоб при том и каждый житель по положенію онаго не далеко правосудія и разрешенія дела своего искать принужден был.

Полное собрание законов Россійской имперіи с 1649 года. Т. XIX. 1830, л. 796.

З ДЗЁННІКА ПАДАРОЖЖА КАЦЯРЫНЫ II

...Мая 31. По утру, в 9 часов, Ея императорское Величество, по выслушании службы Божией, для дня воскреснаго, в девичьем тамошнем монастыре, на котором Ея Величество пожаловала триста рублей, изволила отправиться в путь свой в провожании графа Фалькенштейна. Обеденной стол был в городе Орше,— 17 верст, где от монастырей и церквей тамошних, православных, римских и унитских при колокольном звоне приветствуема была Ея Величество встречею духовенства в их облачении. По переправе на поромах, чрез реку Днепр, Ея Императорское Величество изволила путь свой продолжать чрез местечко Дубровну — 15 верст, принадлежавшее Литовскому великому канцлеру князю Сапеге, при въезде в которое, равно как и при выезде, поставлены были триумфальныя ворота с играющею на них музыкою; и в 6 часов по полудни, прибыла в местечко Ляды — 15 верст, на границе Могилевской губернии лежащее; где и был ночлег.

Сборник русского исторического общества. НАРБ, Т. 1. фофр, спр. 2618. С. 384—386, 409, 410.

ЦАРАДВОРЦЫ ПАДКАЗВАЛІ КАЦЯРЫНЕ II...

1) Дубровна от Орши в 17 верстах на левом берегу Днепра. В нем 4 Греческія церкви и 1 Католицкая, так же почтовой дом; тут бывают в год 3 ярмарки.

...2) Ляды от Орши в 48 верстах на левом берегу речки Мереи. В нем 2 Греческія церькви, Живодская школа и почтовой дом. Тут бывают в год 2 ярмарки.

Речка Мерея полагает в сем месте предел между пределами Смоленского наместничества и Белорусского и по сему на правом оной берегу учреждена таможенная застава.

3) Баева на правом берегу той же речки Мереи, на самых пределах. Тут 1 Греческая церковь.

... В Оршанском уезде сверх сего 24 деревни, а во всем уезде жителей 25150 и 1972 Жида.

...Все произведения по Сожу везут в низ, откуда вышед в Днепр тянутся в верх до вышеназваннаго местечка Дубровны, от коего леса перетаскивают зимним временем до Бабинович в 42 верстах от Дубровны отстоящаго, и сплавляют весною по реке Лучосе впадающей в Двину пониже Витебска как выше сказано.

Земли Могилевского наместничества хлебороднее Полотского, оне открытее, большею частію песчано-иловатыя, местами глинисты, а местами и песчаны, но больших песков мало; в прочем повсюду земля требует удобренія; удобренная ж родит обильно рожь, овес, ячмень, пшеницу, просо, конопли, которые с особливым сеют раченіем, и льняное семя. С присовокупленія сей области к Россіи земледеліе в нем весьма умножено. В 1777-м году в посеве хлеба было в Могилевском Наместничестве с лишком сто тысяч четвертей более прежних лет.

Лесами Наместничество сіе, кроме Мстиславской округи, избыточествует; ...в сих то лесах лучшія находятся мачтовые деревья, все поемныя около рек пади,— особливо же Сожа и других в него впадающих, насаждены дубом, годным на корабельное строение, которое с прочими отпускаются в Ригу. Как в сих, так и в других лесах не мало растет липы, по чему и пчелиные рои в Белоруссіи обильны. Пчельники их двоякого рода, или обыкновенные в садах и огородах ульи, или пасеки, т. е.: борти. Последней род пчеловодства хотя не столько требует присмотру, и по их приметам обильнее приносит мед; но с другой стороны невозвратной делает ущерб лучшим дубовым и сосновым деревьям.

Леса служат им и другою выгодою: береза дает деготь, сосна и ель смолу; клен, вяз, илем и грап герд-ашь; прочія же листовыя деревья обыкновенной посташь.

Глинистыми породами Наместничество сіе обильно. Каменными же произведениями не повсюду снабжена; однако около Орши и Дубровны в довольном количестве находится дробной известной камень, из коего тут и небольшие Днепровскіе составлены пороги.

К довольному скотоводству Белоруссія имеет все выгоды; низменныя места около озер, рек и множества речек, на коих везде безпорядочныя построены прежде были мельницы, составляют пажити и обильные травою луга, которые ныне осушеніем болот и расчищеніем кустарников приумножены и приумножаются. На них прозябают, хотя обыкновенныя, но здоровыя сенокосныя растенія.

Топографическія примечаніи на знатнейшія места путешествія ея императорскаго величества в Белорусскія наместничества 1780 г. при С.П.Б. Импер. Акад. Наук.

З ПЕРАПІСУ МАЁНТКАЎ МАГІЛЁЎСКАЙ ГУБЕРНІ

В Оршанской провинции

	В них по поголовной переписи				Всего
	христиан	евреев	христиан	евреев	
	в местечках		в деревнях		
Александра Сапеги, воеводы полоцкага, мест. Дубровно и Ляды с 407 деревнями	1767	722	15726	387	18602

По указу от 2 августа 1773 г. отданы онаму Сапеге обратно

Белоруссия в эпоху феодализма. Т. III. Мн., 1961. С. 41.

З ПЕРАПІСУ НАСЯЛЕНЦАЎ ДУБРОЎНЫ

1782 года июля 24 дня могилевского наместничества Оршанского округа владения великого княжества литовского канцлера князя Александра Казимировича Сапеги полномочный комисар и поверенной его ж господина Сапеги полковник великого княжства литовского Г. Яцинтх Иванов сын... состоящагося 1781-го года ноября 16 дня ея императорскаго величества и в народе опубликованного манифества дал сию Скаску о состоящих в Оршанской округе в местечках Дубровно и Баево с принадлежащими к оным деревнями, мужска и женска пола не исключая самых малолетних и престарелых крестьянскаго звания людях по самой истинне без всякой утайки а будет кем... обличены явлюсь или по свидетельству найдется что кого либо утаил то обвинен положенному по указам штрафу без всякого милосердия.

Местечко Дубровна	Мужска	Женска
	лета	
Улица Скребниовская		
1. Катерина Иванова вдова		60
У нее дети:		
сын Емельян Прокофьев	2	
дочери Анна		13
Матрена		10
Ирина		8
2. Григорий Сысоев сын	69	
У него жена Прасковья Гаврилова		50
У них дети:		
сыновья		
1. Игнат	30	
У него жена Наталья Иванова		25
У них дочь Графена		1
2. сын...	20	
У него жена Дарья Григорьева		20
3-й Емельян	15	
Дочь Авдотья		10
и т. д.		
Улица Прабойная в Смоленск		
1. Яков Максимов Такар	40	
У него жена Марфа Степанова		30
сын	10	
2-й Степан Максимов Такар	30	
У него жена Агафья Зиновьева		30
У них дети:		
сыновья Павел	5	
Григорий	4	
Осип	2	
дочь Анна		10

Местечко Дубровна	Мужска	Женска
	лета	
3. Палагея Павлова вдова		60
Сын ее Антон Иванов	25	
Зять ее Семен Степанов	30	
У него жена Авдотья Иванова		20
4. Маланья Андреева		45
У нее дети: сыновья Павел	18	
Прокофий Тихонов	6	
дочь Анна		4

НАРБ, ф. 3258, воп. 16 спр. 15, л. 1, 4 ад.

З «ЗАПИСОК» ЛЬВА МІКАЛАЕВІЧА ЭНГЕЛЬГАРДА

...В 1782 году светлейшія князь Потемкин, проезжая чрез Могилев, обещал отцу моему взять меня к себе в адъютанты.

...Вот происшествіе, случившееся во время проезда его светлости. Со времени случая Зорича они между собою были непріятели; хотя князь и не имел к Зоричу ненависти, но тот всегда думал, что он к нему не благоволит; чтобы доказать противное, светлейшій князь остается в Шклове на целый день. Один Еврей просил позволенія переговорить с князем наедине; князь, не ожидая ничего важнаго, не хотел было его к себе допустить, но как тот Еврей безотвязно просил о том, то князь и велел ввести его к себе в особливую комнату. Еврей показывает сторублевую ассигнацію: «Видите ли, ваша светлость, что она фальшивая?» Князь долго рассматривал и не находил ничего: так она хорошо была подделана, подпись сенаторов и разными чернилами, казалось, не могла быть подвергнута ни малейшему сомненію. «Ну что же тут, покажи», — сказал князь. Тогда Жид показывает, что вместо ассигнація напечатано ассигиація. — «Где ты ее взял?» — «Если вашей светлости угодно, я вам чрез полчаса принесу несколько тысяч». — «Кто же их делает или выпускает?» — «Камердинер графа Зановича и карлы Зоричевы». Князь дал Еврею тысячу рублей і приказал, чтоб он променял их на фальшивыя ассигнаціи и привез бы ему на другой день в местечко его Дубровну, недавно им купленное, от Шклова по Смоленской дороге верстах в семидесяти.

Отпустив Еврея, князь притворился нездоровым и в тот же день, до выздоровленія, возвратился в Дубровну и послал за отцом моим, чтоб он туда к нему приіехал; на другой день, как скоро батюшка мой к нему явился, князь, полученный уже тогда пук ассигнацій показав ему, сказал: «Видишь, Николай Богданович, у тебя в губерніи делают фальшивыя ассигнаціи, а ты не знаешь? Как скоро я проеду Могилев, то ту же минуту поручи уголовной палаты председателю Малееву произвести следствіе, не щадя ни самаго Зорича, ежели будет в подозреніи; я для того не хочу, чтобы ты сам следовал, чтобы изысканіи вины Зорича и его друзей-плутов не был употреблен Энгельгард, мой родственник».

РДГА, фофр, спр. 1731, л. 26—29.

УЛАДАЛЬНІКІ ДУБРОВЕНШЧЫНЫ

Апошняя чвэрць XV ст.— пачатак XVI ст.	Юрый Глябович набыў Дуброўну ў вечнае карыстанне.
Першая чвэрць XVI ст.— 1549 г.	Ян Юр'евич Глябович (па спадчыне).
1549—1591 гг.	Ян Янавич Глябович (па спадчыне).
1604—1632 гг.	Мікалай Янавіч Глябовіч (па спадчыне).
1632—1669 гг.	Юрый Караль Глябович (па спадчыне).
1669—1681 гг.	Марцыбела Агінская (дачка Мікалая Глябовіча) — часткай маёнтка (па спадчыне).
1681—1690 гг.	Марцыян Агінскі (муж Марцыбелы).
1690—1693 гг.	Частку маёнтка у Марцыяна Агінскага выкупіў Казімір Сапега.

1693 г.	Сваю частку маёнтка Казімір Сапега аддаў у заклад стрыечнаму брату Марцыяна Агінскага — Сымону Каралю Агінскаму.
1669—1695 гг.	Крысціна Барбара Сапежына (дачка Мікалая Глябовіча і жонка Казіміра Яна Сапегі) — другой часткай маёнтка (па спадчыне).
1695—1701 гг.	Доля Крысціны Барбары Сапежынай па завяшчанню дасталася мужу Казіміру Сапегу і тром сынам Юрыя (Станіславу, Міхалу Францішаку і Аляксандру Паўлу).
1701—1711 гг.	Пасля вераломнага захопу Дубровенскага графства ім валодаў Людвіг Пацей.
1711—1716 гг.	Аляксандр Данілавіч Меншыкаў купіў Дубровенскае графства ў Пацея.
1719 г.	Казімір Сапега аднавіў кантроль над графствам у выніку судовага працэсу.
1720 г. — па другую палову XVIII ст.	Пасля смерці Казіміра Сапегі пачаўся падзел на часткі, заклад, драбленне Дубровенскага маёнтка паміж рознымі саўладальнікамі-нашчадкамі.
1782 г., лістапад.	Рыгор Аляксандравіч Пацёмкін набыў Дубровенскае графства ў канцлера Сапегі.
1791—1804 гг.	Ксаверый Станіслававіч Любамірскі. Набыў Дубровенскае графства ў выніку абмену на маёнтак Смелае на Украіне.
1804—1917 гг.	Дубровенскім маёнткам уладаюць нашчадкі Ксаверыя Любамірскага.

* * *

ГЛЯБОВІЧЫ, старадаўні шляхецкі род, прадстаўнікі якога ў XV—XVI ст. адыгрывалі значную ролю ў дзяржаўным жыцці Вялікага княства Літоўскага. Паходзяць ад мінскіх князёў.

Найбольш вядомыя:

Станіслаў (г. н. і смерці невядомы), полацкі намеснік. У 1422, 1499, 1501 гг. вёў перагаворы ў Маскве пра ўзаемаадносіны Вялікага княства Літоўскага і Рускай дзяржавы.

Ян Юр'евіч (г. н. невядомы — 1549), у 30—40-я г. XVI ст. полацкі намеснік ваявода. У 1536 г. вёў мірныя перагаворы з Рускай дзяржавай, у выніку якіх заключана перамір'е на 5 гадоў, Гомель пакінуты у складзе Вялікага княства Літоўскага, Себеж — у Рускай дзяржаве.

Ян Янавіч (г. н. невядомы — 1590), у 50—70-я г. мінскі кашталян, у 80-я г. — троцкі ваявода. У Лівонскую вайну 1558—1583 гг. узначальваў полацкія палкі. Выступаў за выбранне Івана IV Жахлівага (у 1575) і яго сына Фёдара Польскім каралём і Вялікім князем Літоўскім.

Беларуская Савецкая Энцыклапедыя. Т. 3. Мн., 1971. С. 521.

САПЕГІ, магнацкі род на Беларусі, прадстаўнікі якога займалі вышэйшыя дзяржаўна-адміністрацыйныя і ваенныя пасады ў Вялікім княстве Літоўскім у XV—XVIII ст. Паходзяць з полацкіх баяр. Лічыўся другім па значэнню (пасля Радзівілаў) родам. На Беларусі валодалі Чарэяй, Свіслаччу, Асвеяй, Дрысвятамі, Друяй, Коханавам, Ружанамі, Бешанковічамі, Сянном, Зэльвай, Дзятлавам, Бялынічамі, Старым Быхавам, Дуброўнай. Былі жорсткімі прыгнятальнікамі беларускага, літоўскага і ўкраінскага народаў. З XVII ст. мелі княжацкі тытул. Род падзяляўся на 2 лініі: ружанская (альбо северская і чарэйская) і кодзеньская. Першы з Сапегаў, які ўпамінаецца ў крыніцах — Сямён, пісар вялікага князя літоўскага Казіміра (40-я г. XV ст.). У канцы XVI — пач. XVII ст. перайшлі з праваслаўя (і кальвінізму) у каталіцтва. У 80—90-я г. XVII ст. спрабавалі стварыць самастойную дзяржаву з сваёй дынастыяй, што выклікала канфедэрацыю літоўскай і беларускай шляхты супраць іх. 18.11.1700 г. былі разбіты пад Алькенікамі, пазбаўлены пасад і выгнаны з Вялікага княства Літоўскага. У Паўночную вайну 1700—1721 гг. Сапегі былі на баку шведаў. У XX ст. мелі маёнткі ў Расіі і Аўстра-Венгрыі. У 1915—18 гг. прэтэндавалі на трон Літоўскай дзяржавы, якую планавала стварыць Германія; мелі сувязі з беларускім буржуазна-нацыяналістычным рухам.

Найбольш вядомыя:

Іван Сямёнавіч (1450—1517), ваявода Віцебскі з 1511 г. і падляшскі з 1513 г.; **Леў Іванавіч** (1557—7.7.1633), пісар вялікі літоўскі (1581—85), падканцлер літ. (1585—89), канцлер вял. літ. (1589—1623), ваявода віленскі з 1621 г., гетман вял. літ. (1625—33), староста слонімскі, брэсцкі, магілёўскі, адзін з арганізатараў Літоўскага трыбунала; пад яго кіраўніцтвам закончана складанне Статута Вялікага княства Літоўскага (1588), удзельнік польска-літоўскай інтэрвенцыі ў Расію ў пачатку XVII ст., павялічыў валоданні Сапегаў; **Ян Пётр** (1569—1611), староста ўсвяцкі з 1606 г., удзельнік інтэрвенцыі ў Расію ў пач. XVII ст., узначальваў войска ў час асады Тройца-Сергіева манастыра; **Казімір Леў** (1609—56), пісар вял. літ. з 1631 г., маршалак надворны літ. з 1637 г., падканцлер літ. з 1645 г., староста аршанскі, гродзенскі, слонімскі; **Павел Ян** (каля 1610—65), абозны літ. з 1638 г., падстолі літ. з 1645 г., ваявода віцебскі з 1646 г., віленскі і гетман вял. літ. з 1656 г., удзельнік руска-польскай вайны 1654—67 гг.; **Казімір Ян** (1637—1720), гетман польны літ. з 1681 г., ваявода віленскі (1682—1703, 1705—20) і гетман вял. літ. (1682—1703, 1705—08).

Беларуская Савецкая Энцыклапедыя. Т. 9. Мн., 1973. С. 358.

ЛЮБАМІРСКІЯ, магнацкі род, прадстаўнікі якога адыгрывалі значную ролю ў дзярж. і грамадска-паліт. жыцці Рэчы Паспалітай. Вядомы ў XV ст. Мелі маёнткі ў Польшчы, Аўстрыі, на Украіне і з канца XVIII ст. ў Магілёўскім намесніцтве (мяст. Дуброўна і больш за 400 вёсак).

Найбольш вядомыя:

Станіслаў (1583—17.6.1649), ваявода кракаўскі (з 1638), камандаваў войскамі Рэчы Паспалітай у бітве з туркамі пад Хацінам у 1621 г., з 1647 г. князь; **Юзаф** (г. н. невядомы — 1811), падстолі літоўскі; **Марцін** (г. н. невядомы — 1811), ген.-л. кароннага войска, маршалак Барскай канфедэрацыі ў Кракаўскім ваяводстве.

Беларуская Савецкая Энцыклапедыя. Т. 4. Мн., 1972. С. 454.

Генерал-лейтенант Князь Ксаверий Любомирский по кончине своей, оставил девятеро детей от трех жен, от первой дочерей в замужестве за Графом Центнером и маршалом Кроером, от второй сыновей князей Константина и Евгенія, дочерей в замужестве за Генерал Маіором Чорбою и Графом Струтынским, от третьей малолетних сыновей Антонія и Александра и дочь Марину.

НАРБ. ф. 3258, в I. спр. 47, т. II, арк. 971.

ДУБРОВЕНШЧЫНА Ў СКЛАДЗЕ РАСІЙСКАЙ ІМПЕРЫІ

Сацыяльна-эканамічны і культурны стан

У 1772 г., пасля першага падзелу Рэчы Паспалітай, усходняя Беларусь адышла да Расійскай імперыі і ўвайшла ў склад Пскоўскай і Магілёўскай губерняў. Па ўказу ад 22 ліпеня 1773 г. адным з павятовых гарадоў, «в которых правлению уездных комиссаров быть», была прызначана Дубровна Аршанскай правінцыі Магілёўскай губерні. У 1777 г. яна ўвайшла ў склад Аршанскага павета[1].

Па апісанню за 1775 г. дубровенска-га замка, які ў той час належаў вялікаму літоўскаму канцлеру князю Аляксандру Міхалу Сапегу, палац быў крыты гонтам, вокны ў ім былі белага шкла, меў ніжнюю і верхнюю галерэі. На першым паверсе былі пакоі, на другім — зала. Каля палаца былі розныя гаспадарчыя памяшканні, сад і агароды. Пры ўездзе стаяла брама.

У 1773 г. ў мястэчку былі вуліцы Старазамкавая, Шклоўская, Узваль-

ная, Перавозная, Падгорная, Ганчарная, Смаленская і іншыя. У 1802 г. акадэмік В. Севяргін пісаў, што «Дубровна есть прекрасно выстроенное небольшое местечко, знаменитое суконною фабрикою здесь находящеюся, на которой делали особливо хорошее красное сукно, но коей большая часть переведена была некогда в Новороссийск. Здесь делают также хорошее пиво. Многие занимаются пилением леса»[2].

У 1780 г. праз Дуброўну праязджала Расійская імператрыца Кацярына II, пры ўездзе і выездзе ў мястэчка знаходзіліся трыумфальныя вароты, гралі музыкі. 10 лютага 1782 г. ў Беларусі было загадана заснаваць новыя дарогі. У 1786 г. ў Дуброўну быў прызначаны паштмайстар шляхціц Крыжаноўскі, у 1788 г. ў мястэчку была паштовая кантора, якую ў гэтым годзе і скасавалі[3].

У лістападзе 1782 г. канцлер Сапега падпісаў пагадненне з князем Рыгорам Пацёмкіным аб продажу яму Дубровенскага графства за 5 800 000 злотых.

З 80-х гадоў дзейнічалі ў м. Дуброўна суконная, пазументная і гадзіннікавая фабрыкі, якія належалі князю Пацёмкіну. На суконнай працавала каля 300 чалавек прыгонных.

У 1794 г. Магілёўскі губернатар С.Вязміцінаў паведамляў графу Зубаву, што «крестьянские семейства Дубровенской суконной, часовой и позументной фабрик и свечных мастеров, по открытию первого подножного корму, из прежних своих жилищ в Екатеринослав отправлены»[4].

У «Экономических примечаниях для генерального межевания Могилёвской губернии» (складзены ў 1800–1802 гг.) пры апісанні горада Оршы сказана, што «коженных заводов не

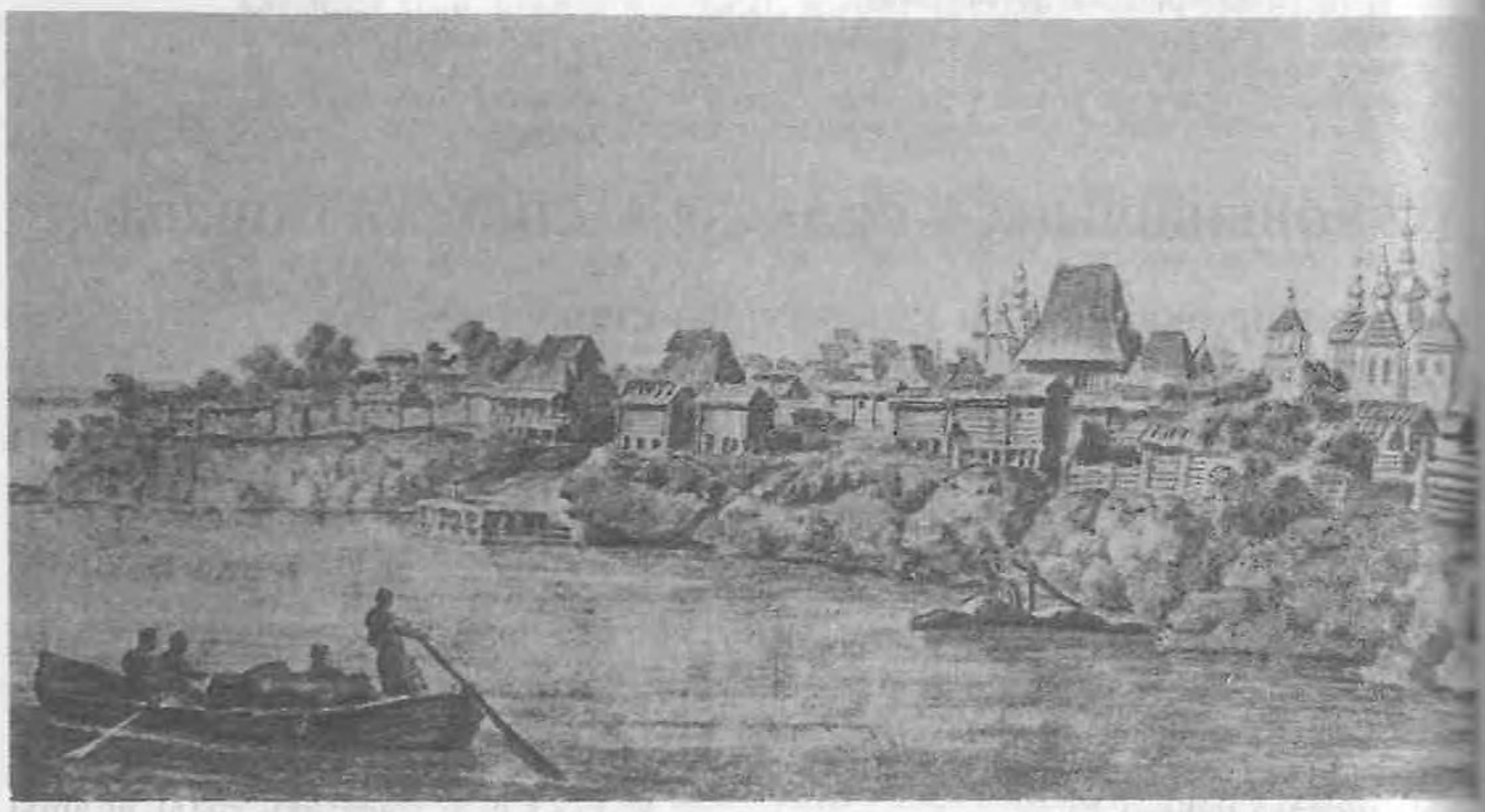

Дуброўна. Малюнак 1784 г.

имеется, а привозятся в оный город разного сорта кожи из города Могилёва и его уезда, местечка Шклова, до онаго уезда местечка Дубровны юфтяных черных больших до 100, малых — до 500 штук... Гончарных не имеется, а привозят из города Копыси и из местечка Дубровны и ежегодно расходится до 2000 разного сорта. Кафельных заводов тоже не имеется, а для нужного случая привозят оного же местечка Дубровны и кафель расходится не более до 500 штук»[5].

М. В. Без-Карніловіч у гістарычнай даведцы аб Дуброўне піша, што ў мястэчку ў 40-х гадах XIX ст. быў касцёл, шэсць праваслаўных цэркваў, сінагога, а таксама бальніца на 40 ложкаў[6].

У пачатку жніўня 1812 г. французскае войска на чале з Напалеонам супынялася каля мястэчка Расасна, адтуль пайшло на Ляды ў бок Краснага. Свяшчэннік прыходскай царквы м. Расасна Дзмітрый Бруевіч потым казаў, што калі Напалеон быў у мястэчку, царкву наведалі два генералы. У лістападзе, адступаючы, Напалеон зноў аказаўся ў гэтых месцах. У м. Ляды знаходзіўся яго штаб, тут французы знайшлі і некаторую колькасць харчавання. 18 лістапада Напалеон пакінуў Ляды і прыбыў у м. Дуброўну. Па выступленні з Дуброўны, у моцны мароз, Напалеон некаторы час ішоў пешшу, потым звярнуўся з прамовай да сваёй старой гвардыі. Затым ён быў у маёнтку Цеалін, які належаў графу Феліксу Струтынскаму, які у той час быў падпрэфектам французскага ўрада. Пасля вайны многія гарады і вёскі Беларусі былі разбураны. «Праедзеш Оршу, Дуброўну, Барысаў, Мінск, — пісаў рускі афіцэр Ф. Глінка, — і нічога не заўважыш, апрача... паўсюднага разбурэння — немінучага выніку вайны»[7].

У першай палове XIX ст. ў прамыс-

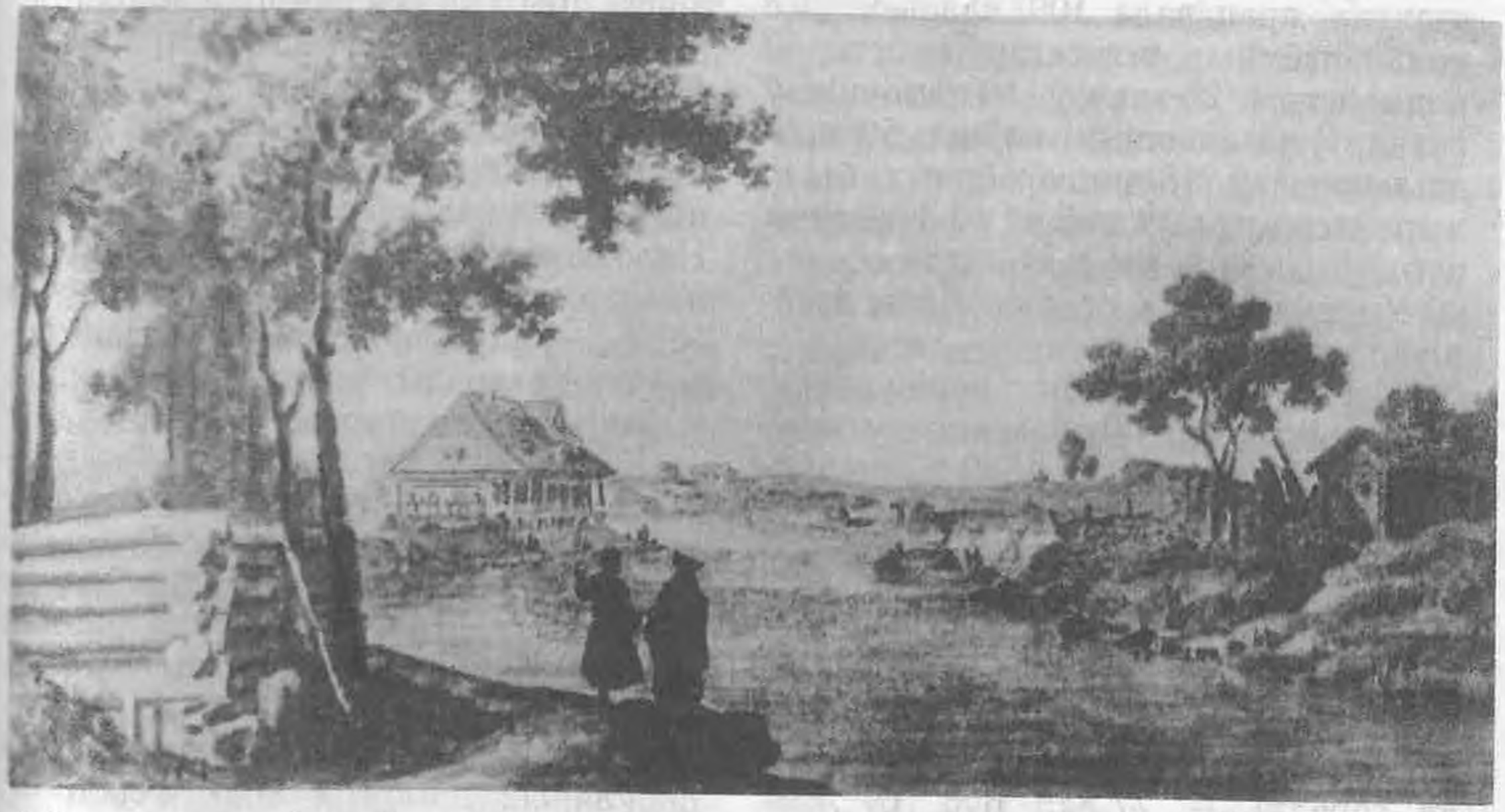

Дубровенскі замак (злева). Малюнак 1784 г.

ловых адносінах мястэчка Дуброўна не ўступала і некаторым гарадам. З 1793 г. па 1861 г. дзейнічала ў мястэчку суконна-талесная мануфактура (да 1817 г. яе ўладальнікамі былі князі Любамірскія). У 1817 г. яна размяшчалася ў 2-павярховым мураваным будынку, з 1847 г. — у драўляным. Вырабляла талесы і арбаканфосы. Воўна набывалася за мяжой і ў навакольных маёнтках, фарбы і клей — у Маскве. У 1809 г. дзейнічалі 23 ткацкія станкі, у 1814 г. — 31, у 1855 г.— 12. У 1793 г. працавалі 285 рабочых; у 1809 г.— 312 (выраблена 24,9 тысячы аршын тканін); у 1814 г.— 261 (выраблена 20 тысяч аршын). Вырабы славіліся добрай якасцю.

У 1819—1851 гг. дзейнічала і другая суконна-талесная мануфактура, уладальнікам якой быў Евяльсон. Яна таксама вырабляла талесы і арбаканфосы. У 1819 г. на 12 станках працавалі 103 чалавекі. У 1830 г. з 10 рабочых было 3 малалеткі. Уладальнікамі трэцяй суконнай мануфактуры былі Гінзбург і Евяльсон. У 1817 г. на 25 станках працавала 109 чалавек, усе вольнанаёмныя, у тым ліку майстар, 2 падмайстры, 25 ткачоў, 10 памочнікаў ткача, 3 часальшчыкі воўны, 50 прадзільшчыкаў, 18 чорнарабочых; было выраблена прадукцыі на 18,1 тысячы рублёў.

У пачатку XIX ст. ў м. Ляды дзейнічала друкарня.

Значна было развіта вінакурэнне. Яно давала князю Любамірскаму значную частку даходаў. У 1809 г. прыбыткі Дубровенскага графства князя Канстанціна Любамірскага былі: ад фальваркаў — 30 144 руб. 31 кап. (або 43,9%); ад гарэлкі — 12 248 руб. (17,8.%); чынш і даніна — 26 262 руб. 78 кап. (38,3%); у 1830 г. — ад фальваркаў — 68 102 руб. 61 кап. (37,8%); ад гарэлкі — 77 843 руб. 67 кап. (43,3%); ад арэнды — 2460 руб. 58 кап. (1,4%), чыншы і даніна — 31 600 руб. 59 кап. (17,5%)[8].

Наогул князі Любамірскія мелі ў пачатку XIX ст. (Дуброўна і іншыя маёнткі) 13 300 валок зямлі і лесу і 2[illegible] 232 прыгонных сялян. Прыбыткі з гэтага, напрыклад у 1811 г., былі 33[illegible] 708 руб. 67 кап9.

У 1860 г. ў мястэчку Дуброўна быў 1001 дом (з іх каменных 3), жыхароў — 6884. У тым ліку праваслаўных — 2623, католікаў — 74, пратэстантаў — 1, іудзеяў — 4183. Цэрквы было 6 (з іх каменных 3), каменны касцёл і капліца, драўляная яўрэйская сінагога і 13 яўрэйскіх малітоўных школ. На паштовай станцыі прымалася і выдавалася розная карэспандэнцыя. Мелася вольная аптэка, правізарам якой быў Рэйнгольд. Пры эканамічнай бальніцы медыкам служылі А. В. Багушэўскі. Быў і яшчэ адзін урач — А. Ф. Жураўковіч. У мястэчку знаходзілася кватэра прыстава 2-га стану і конны этап. З навучальных устаноў былі казённае яўрэйскае вучылішча 1-га разраду і сельскае вучылішча пры Нікольскай царкве. З прамысловых прадпрыемстваў працавалі 4 талесныя фабрыкі, 4 піваварныя заводы, 2 вадзяныя млыны. Кірмашы праводзіліся ў нядзелю, сераду і пятніцу. Праз раку Днепр хадзіў паром. Належала мястэчка князю Аляксандру Ксавер'евічу Любамірскаму. 28 мая 1884 г. ў Дуброўне, у раёне Задняпроўскай слабады, узнік вялікі пажар, у выніку якога згарэла 30 двароў.

У мястэчку Расасна было 86 драўляных дамоў, 691 жыхар. У тым ліку праваслаўных — 405, іудзеяў — 286 чалавек. Тут меліся адна драўляная царква, яўрэйская малітоўная школа і вадзяны млын. Належала яно таксама А. К. Любамірскаму.

У мястэчку Ляды налічвалася 348 драўляных дамоў з 2741 жыхаром. Праваслаўных было 636 чалавек.

іудзеяў — 2104 чалавекі. У мястэчку былі 2 драўляныя праваслаўныя царквы і 4 яўрэйскія малітоўныя школы. Паштовая станцыя. Стаялі тут этапны дом і вадзяны млын. Кірмашы былі Духаўскі (са дня Сашэствія Св. Духа на 4 дні); Ільінскі 20 ліпеня; Пакроўскі 1 кастрычніка. На кожны кірмаш прывозілася тавараў на суму да 3 тыс. руб. срэбрам і на столькі ж прадавалася. Належала яно князям Уладзіславу, Яўгену і Івану Яўгенавічам Любамірскім.

У мястэчку Баева было 57 драўляных дамоў і 366 жыхароў. З іх праваслаўных — 236, іудзеяў — 130. Праваслаўная драўляная царква і яўрэйская малітоўная школа, вадзяны млын. Належала яно князям Стэфану, Яўгену, Уладзіславу і Івану Яўгенавічам Любамірскім[10].

19 лютага 1861 г. былі падпісаны Маніфест і «Палажэнні» аб адмене прыгоннага права. На Магілёўскую губерню распаўсюджвалася «Палажэнне для губерняў вялікарасійскіх, навараасійскіх і беларускіх». У губерні былі ўстаноўлены вышэйшыя і ніжэйшыя памеры надзелаў ад 4 да 5,5 дзесяцін, да 1 — 2 дзесяцін на душу мужчынскага полу. Паншчына ўстанаўлівалася ў памеры 40 дзён мужчынскіх і 30 дзён жаночых у год з надзелу на душу. Дзесяціна зямлі па выкупу ў Магілёўскай губерні была крыху больш за 8 руб. Аднак сяляне заставаліся часоваабавязанымі і ў значнай меры залежалі ад памешчыка, за якім захоўвалася права апекі над сялянамі і прадстаўніцтва іх інтарэсаў на судзе. Агульнае «Палажэнне» вызначала парадак кіравання сялянамі. Сяляне, якія жылі на зямлі аднаго памешчыка, як правіла, складалі адну сельскую абшчыну, якая на сходзе выбірала сельскага старасту і іншых службовых асоб. Сельскія старасты падпарадкоўваліся валасному праўленню, улада якога пашыралася на сялян вёсак, што, як правіла, адносіліся да пэўнага царкоўнага прыходу. На валасных сходах сельскія старасты і выбраныя ад сельскай грамады (па адным ад 10 дамоў) выбіралі валаснога старшыню.

Тэрыторыя сучаснага Дубровенскага раёна прыходзілася на Дубровенскую, Баеўскую, Холбнянскую, Сваташыцкую воласці Горацкага павета і Высоцкую і Нова-Тухінскую воласці Аршанскага павета Магілёўскай губерні. Самым буйным землеўладальнікам на гэтай тэрыторыі заставаўся князь Яўген Яўгенавіч Любамірскі. Ён валодаў 9 маёнткамі, сярод якіх былі Дуброўна і Станіславова, усяго меў зямлі 27 725 дзесяцін, з іх пад лесам — 10 184, пад ворывам — 2762, пад сенажаццю — 2884, а таксама 11 вадзяных млыноў і 3 бровары, якія прыносілі гадавы даход 13 100 руб.

Сяляне Баеўскай і сумежных валасцей Горацкага павета ў складзе 43 вёсак, належаўшых да ўладанняў князя Я. Любамірскага, былі надзелены зямлёй і здзейснілі выкуп да ўказа 2 лістапада 1863 г. аб абавязковым выкупе і, вядома, не на падставе выкупнога акта, а па добраахвотнаму выкупному дагавору. Дагавор быў зацверджаны, выкупная сума атрымана памешчыкам і ўсякія абавязковыя адносіны князя з сялянамі перапыніліся. Між тым, у сялян не хапала каля 1500 дзесяцін неабходных угоддзяў, за карыстанне якімі яны павінны былі або плаціць асобна, або адпрацоўваць, і па гэтай прычыне ў іх накапілася к 1872 г. вялікая нядоімка, у адной толькі Баеўскай воласці ў 57 тыс. руб. Памешчык князь Любамірскі ў прысутнасці Горацкага з'езда міравых пасрэднікаў падпісаў пагадненне, у якім ён абавязваўся не толькі дабавіць зямлі, якой не хапала, але і дабавіць звыш таго. Міравы з'езд к канцу 1872 г. 39 вёскам бязвыплатна дабавіў 4023 дзе-

сяціны зямлі, а вялікая нядоімка пачала паступова змяншацца[11].

У 1863 г. на тэрыторыі Беларусі і ў Літве ўспыхнула нацыянальна-вызваленчае паўстанне супраць царызму. У захопе павятовага горада Горкі прымалі ўдзел і «группа мятежников» з фальваркаў князя Любамірскага, аднак ім удалося даказаць сваю недатычнасць да паўстання.

Павялічвалася колькасць навучальных устаноў. У 1869 г. было адчынена Баеўскае народнае вучылішча, працягвала сваю дзейнасць дубровенскае яўрэйскае вучылішча, заснаванае ў 1852 г. У 1888 г. ў дубровенскім народным вучылішчы навучаліся 87 хлопчыкаў і 10 дзяўчынак, настаўнік — А. Станішэўскі і законавучыцель В. Трусевіч; у Сваташыцкім — 49 хлопчыкаў і 2 дзяўчынкі (М. Нікалаевіч і Д. І. Забелін); у Баеўскім — 40 хлопчыкаў і 5 дзяўчынак (К. І. Венграў і С. Ф. Вяліча); у дубровенскім аднакласным яўрэйскім вучылішчы было 107 вучняў (настаўнік Н. С. Рабіновіч). У Ляднянскім прыватным вучылішчы вучылася 20 хлопчыкаў і 4 дзяўчынкі, настаўнікам і ўтрымальнікам яго быў А. Рыўкін[12].

Прыходскімі праваслаўнымі царквамі былі: Ляднянская Свята-Духаўская, прыхажан — 2330 чалавек, да яе была прыпісана Пакроўская царква (пабудавана ў 1745 г.); Дубровенская Барыса-Глебская (пабудавана ў 1824 г.), прыхажан — 2174 чалавекі; Дубровенская Мікалаеўская (у XVIII ст.) — 2979 чалавек; Дубровенская Праабражэнская (1715 г.) — 1918 чалавек; Дубровенская Траецкая (1812 г.) — 967 чалавек; Сваташыцкая Вазнясенская (1838 г.) — 2667 чалавек; Чырынская Уваскрасенская (1863 г.) — 2797 чалавек; Баеўская Вазнясенская (1863 г.) — 2916 чалавек; Міхалінаўская Свята-Духаўская (1865 г.) — 2877 чалавек; Нова-Тухінская Мікалаеўская, прыхажан 2565 чалавек.

У мястэчках і вёсках, дзе былі прыходскія цэрквы, у 80-х гадах XIX ст. адчыняліся царкоўна-прыходскія школы, а ў больш аддаленых вёсках, дзе не было цэркваў, адчыняліся школы пісьменнасці. У Дубровенскім Праабражэнскім прыходзе была царкоўна-прыходская школа (ЦПШ), у якой вучылася 18 хлопчыкаў і 12 дзяўчынак; у Дубровенскай Траецкага прыхода — 6 хлопчыкаў і 4 дзяўчынкі; у Дубровенскай Барыса-Глебскага прыхода — 48 хлопчыкаў і 4 дзяўчынкі; у Ланенцы — 9 хлопчыкаў і 1 дзяўчынка; у Лядах — 34 хлопчыкі і 1 дзяўчынка; у Савінскай — 36 хлопчыкаў і 3 дзяўчынкі; у Чырынскай — 20 хлопчыкаў і 4 дзяўчынкі; у Нова-Тухінскай — 9 хлопчыкаў і 11 дзяўчынак. Школы пісьменнасці былі ў сяле Дабрынь, вёсках Мужычая і Сярэдняя Дзяцель, Пнявічы, Чырвоная Слабада, Халалееўка, Загваздзіна, Бахава, Пішчыкі, Гудава Зямянскае, Быстрыёўка, Каровіна, Пуцяціна, Асташкавічы, Засценкі, Кісялі[17].

Акрамя м. Дуброўна сельская лячэбніца была ў с. Сваташыцы на 20 ложкаў. Аптэкі былі ў Дуброўне і Лядах. Дубровенскі аптэкар Рэйнгольд быў вядомы тым, што лічыўся адным з лепшых пчаляроў у Магілёўскай губерні, у 1877 г. ён трымаў 180 вулляў. На яго пчальніку былі пчолы, прывезеныя з Мінскай губерні[18].

У другой палове XIX ст. на тэрыторыі раёна дзейнічалі гарбарныя, суконныя, мукамольныя прадпрыемствы. Так, у м. Дуброўна ў 80-х гадах уладальнікамі гарбарных прадпрыемстваў былі сяляне Максім Радчанка (заснавана ў 1860 г., 3 майстры, валавы прыбытак 560 руб. у год) і Дзяніс Кароткін (заснавана ў 1860 г., 5 майстроў, прыбытак 1065 руб.). У Лядах уладальнікамі былі мяшчане Залман

Эйдзінаў (заснавана ў 1845 г., 1 майстар, 3 рабочых, 1800 руб. даходу), яго ж (заснавана ў 1871 г., 1 майстар, 2 рабочых, 1000 руб. прыбытку); Нота Эйдзінаў (заснавана ў 1856 г., 1 майстар, 2 рабочых, 1000 руб. прыбытку); Гершэна Засценкіна (заснавана ў 1870 г., 1 майстар і 1 рабочы, 750 руб. прыбытку).

У Дуброўне працягвала дзейнасць самая лепшая ў губерні талесная фабрыка. Талесная тканіна (белая з чорнымі палосамі, якой пакрываліся ў час малітвы яўрэі) адрознівалася незвычайнай тонкасцю, трываласцю і выраблялася з вышэйшых гатункаў чыстай воўны. Маткі каляровай, белай і чорнай воўны атрымлівалі з Масквы. Сукнавальні былі ў мястэчку Расасна (уладальнік князь Я. Любамірскі, заснавана ў 1881 г., 1 рабочы, валавы прыбытак 200 руб., арэндатар мешчанін Абрам Нахмансон, за арэнду плаціў 300 руб); у мястэчку Баева (уладальнік той жа, заснавана ў 1831 г., 1 рабочы, прыбытак 60 руб., арэндатар купец Гамшэй Гіндлін, 900 руб.); у с. Міхалінава (яго ж, 1876, 1 рабочы, прыбытак 50 р., арэндатар той жа); у с. Кісялі (яго ж, 1880), 1 рабочы, 50 руб., мяшчане Сураз і Марковіч); у в. Казарынава (уладальнік — сялянскае таварыства, 1878, 1 рабочы, 60 руб., мешчанін Беніамін Цыпік). У 1890 г. дзейнічала ў Дуброўне трыкатажная фабрыка, на якой працавалі 96 рабочых[15].

У Горацкім павеце запас збожжа, азімага і яравога, знаходзіўся ў 6 цэнтральных і 120 сельскіх запасных магазінах. У 1885 г. ў Дубровенскай воласці было 17 сельскіх збожжазапасных магазінаў, у якіх было зерня азімага 1450 чвэрцяў, яравога — 665; у Сваташыцкай — 1 цэнтральны, 2387 чвэрцяў азімага і 1209 яравога; у Баеўскай — 1 цэнтральны, 1921 чвэрць азімага і 825 яравога; у Хобнянскай — 1 сельскі збожжазапасны магазін, 1585 чвэрцяў азімага і 970 яравога. Сяляне выключна займаліся земляробствам, якое было далёка не ў лепшым стане, што абумоўлівалася невысокай пладароднасцю глебы і недахопам жывёлы.

Вадзяныя млыны былі ў мястэчках Ляды і Баева, сёлах Міхалінава і Кісялі, вёсках Асташкавічы, Казарынава, ветраныя млыны — у вёсках Асташкавічы, Сукіна і інш.[16]

У 1886 г. адбыліся хваляванні сялян в. Казьяны Холбнянскай воласці. 2 ліпеня 1886 г. магілёўскі губернатар Дэмбавецкі пісаў міністру ўнутраных спраў: «Общество крестьян д. Козьяны Горецкого уезда Холбнянской волости в числе 60 дворов отказалось платить в экономию князя Евгения Любомирского согласно договору деньги за правопользование 136 дес. экономической земли, вследствие чего состоялось судебное решение о присуждении в пользу экономии 400 руб., каковую сумму ответчики добровольно не уплатили, и судебным приставом описаны, назначено в продажу на 23-е минувшего июня месяца движимое имущество крестьян, разрешенное к продаже уездным по крестьянским делам присутствием как на необходимое для поддержания хозяйства... Уездный исправник с 2 становыми приставами, урядником, вызвав всех соседских сотских и десятских, местного волостного старшину, и на месте встретил открытое противодействие крестьян исполнению продажи их имущества, а именно описанное имущество крестьяне вывезли из дворов, скрыли... но силою не допустили розыск такового... Я убедился, что этот случай неповиновения крестьянского общества д. Козьяны имеет в своей основе общее недовольство против владельцев Любомирских». Губернатор вырашыў выслаць у вёску 2 роты

з 42-й пяхотнай дывізіі і самому наведаць вёску, каб не было дурнога прыкладу для іншых сялянскіх таварыстваў[17].

У 1896 г. пачалося перасяленне сялян у Сібір. Гэта было звязана з недахопам зямлі, павелічэннем праслойкі беззямельных сялян, слабым развіццём саматужных промыслаў, зменшылася высечка лясоў.

У 1897 г. ў Расійскай імперыі прайшоў першы агульны перапіс насельніцтва. Па гэтаму перапісу на тэрыторыі раёна было 218 населеных пунктаў рознага тыпу (мястэчкі, сёлы, вёскі, маёнткі, фальваркі і інш.) з колькасцю насельніцтва каля 50 тыс. чалавек. У Дуброўне ў 1897 г. налічвалася 1161 двор, 1247 жылых дамоў, 8053 жыхары (мужчын 3855, жанчын 4198). У мястэчку было 6 праваслаўных цэркваў, 2 часоўні, касцёл, сінагога, 17 яўрэйскіх малітоўных дамоў, 4 багадзельні пры праваслаўных цэрквах і 1 яўрэйская багадзельня, яўрэйскае пачатковае вучылішча, народнае вучылішча, царкоўна-прыходская школа і 3 школы пісьменнасці, прыёмны пакой, валасное праўленне, паштовая станцыя, 4 збожжазапасныя магазіны; заводы: 6 гарбарных, 2 цагельных, мылаварны, 2 гаршэчных; 41 кузня, 3 вадзяныя млыны; 135 гандлёвых лавак; 2 пастаялыя двары, 1 харчэўня, 2 карчмы, 2 вінныя лаўкі, 1 оптавы склад гарэлкі.

У Лядах — 599 жылых дамоў і 4434 жыхары (мужчын 2155, жанчын 2279). У мястэчку 4 праваслаўныя царквы, 8 яўрэйскіх малітоўных школ, 2 багадзельні пры царквах, царкоўна-прыходская школа, прыёмны пакой, паштова-тэлеграфная станцыя, 2 гарбарныя заводы, вадзяны млын, 2 крупадзёркі, 82 гандлёвыя лаўкі, 4 пенькатрапальні, 11 кузняў, 3 маслабойні; 2 пастаялыя двары, карчма, 2 піўныя лаўкі; падвал для гарэлкі. Кірмашы на Духаў Дзень, 1 жніўня і 1 лістапада, базары ў нядзелю.

У Расасне — 148 двароў, 167 жылых дамоў, 1023 жыхары (мужчын 512, жанчын 511), 2 праваслаўныя царквы, яўрэйскі малітоўны дом, багадзельня пры царкве, царкоўна-прыходская школа, збожжазапасны магазін, вадзяны млын, 3 кузні, 7 гандлёвых лавак, карчма; таржкі 23 красавіка і 1 кастрычніка.

У м. Баева было 145 жылых дамоў, 892 жыхары (мужчын 432, жанчын 460), 2 праваслаўныя царквы, часоўня; яўрэйская малітоўная школа, багадзельня пры царкве, царкоўна-прыходская школа, фельчарскі ўчастак, валасное праўленне, 2 збожжазапасныя магазіны, вадзяны млын, сукнавальня, крупадзёрка, 3 ветраныя млыны, 6 кузняў, 6 гандлёвых лавак, карчма, кірмаш раз у год, базары ў нядзелю.

На тэрыторыі цяперашняга Дуброўенскага раёна былі 2 вінакурныя заводы ў фальварках Станіславова і Усвяты, цагельны завод у фальварку Ступакі; крупадзёрка ў в. Жалезкава; сукнавальні з вадзянымі млынамі ў Кісялях і фал. Слатаўшчына, вадзяныя млыны — у с. Кісялі, в. Казарынава, сядз. Міхалінава, маён. Арловічы, фал. Каралін, сядзібах Якуціна, Сетаўка; ветраны млын у пас. Кулакоўшчына, паравы млын у фал. Заполле, кузні былі ў фал. Станіславова, фал. Казьяны, в. Сенцюры, в. Заволны, Заполле, в. Новае Сяло, в. Красная Слабада. Збожжазапасныя магазіны былі ў в. Старое Ганчарова, Якіменкі, Буда, Копці, Чубакова, Рыбалтова, с. Малое Савіна, в. Вялікае Савіна, Ерамееўшчына, с. Красная Слабада, в. Хандогі, Гуракі, Баброва, Бурая. У в. Старое Ганчарова сяляне займаліся бандарным промыслам, а ў в. Новая Ганчарова рабілі калёсы. Пастаялыя двары — с. Чырына, пас.

Быстрыёўка, в. Дзяцель мужычая, в. Дабрынь, сядз. Гуракі, сядз. Сетаўка; корчмы ў в. Красная Слабада, в. Заволны, сядз. Казьяны, в. Асташкавічы, в. Жалезкава, в. Кісялі, фал. Сваташыцы, с. Літвінава, с. Новая Тухінь, с. Холбні, в. Макараўка, в. Чыжоўка, в. Загваздзіна, сядз. Усвяты, фал. Слатаўшчына, фал. Жалезкова. Цэрквы — с. Міхалінава, 2 — у с. Ланенка, Хоміна, Кісялі, Чырына. Часоўні — с. Чырына, в. Кобызева, 2 у фал. Зарубы; капліцы — фал. Хоміна, в. Старое Ганчарова, сядз. Жалезкава; багадзельні — фал. Хоміна, с. Чырына, с. Новая Тухінь, с. Холбні, с. Літвінава, с. Сваташыцы, с. Малое Савіна, Міхалінава. Царкоўна-прыходскія школы — с. Чырына, в. Кобызева, в. Красная Слабада, Хоміна, с. Ланенка, Міхалінава, Глебава, в. Вячэрына, в. Пішчыкі, в. Быстрыёўка, в. Пуцяціна, в. Кляны, в. Радзякі, в. Дзяцель мужычая, в. Дзяцель Вялікая, в. Дзяцель Малая Зямянская, в. Пневічы, в. Волева, в. Гудава мужычае, в. Гудава Зямянскае, в. Пасудзева, в. Бахава Вялікае, в. Сішчава, с. Малое Савіна, с. Літвінава; народныя вучылішчы былі ў с. Новая Тухінь, Холбні, Сваташыцы; школы пісьменнасці — с. Новая Тухінь, в. Старое Ганчарова, в. Стражава, в. Шалашына, в. Баброва, в. Буроя, в. Чыжоўка, в. Загваздзіна. Ваенныя праўленні — с. Новая Тухінь, Холбні, Сваташыцы. Цэнтральная бальніца ў с. Сваташыцы. Кірмашы праводзіліся ў с. Чырына (1 жніўня), с. Сваташыцы (у дзень Вазнясення Гасподня і 20 ліпеня), с. Красная Слабада (9 мая), с. Малое Савіна (на Вазнясенне), с. Ланенка (1 кастрычніка), Хоміна (на Вазнясенне), в. Чубакова (у 12 пятніцу пасля Пасхі). Царкоўныя святы адбываліся ў с. Літвінава (23 красавіка і 29 чэрвеня), с. Холбні (9 мая)[18].

У 1900 г. ў Дуброўне акцыянерным таварыствам «Дняпроўская мануфактура» была заснавана тэкстыльная фабрыка. Яна выпускала баваўняныя, шаўковыя, джутавыя тканіны, пражу. У 1908—13 гг. тут былі паравыя рухавікі, працавала 488 рабочых, 160 ткацкіх станкоў, штогод вырабляласяпрадукцыі на 623—625 рублёў. У 1910 г. на фабрыцы рабілі толькі набіўку тканін і займаліся ткацтвам, асноўны капітал прадпрыемства склаў 1020 тысяч рублёў. Дзейнічалі цэхі — ткацкі, фарбавальны, набівачны і апрэтурны[19].

А. Філатава.

Крыніцы:

1. Полное собрание законов Российской империи. Т. XIX. СПб., 1830. С. 799. Т. XX, СПб., 1830. С. 514.

2. НАРБ. Ф. 3258. Воп. 1. Спр 14. Л. 1—3; Спр. 33. Л. 5. ад, 7 ад, 9 ад, 10 ад, 14 ад, 16 ад і 19 ад; Севергин В. Записки путешествия по западным провинциям Российского государства, или минералогические хозяйственные и другие примечания, учиненные во время проезда чрез оныя в 1802 году. СПб., 1803. С. 140.

3. Сборник русского исторического общества. Т. 1. СПб., 1867. С. 409—410; Без-Корнилович М. О. Исторические сведения о примечательнейших местах в Белоруссии. СПб., 1855. С. 264, 270.

4. Болбас М. Ф. Прамысловыя прадпрыемствы дарэвалюцыйнай Беларусі. Мн., 1988. С. 79; Дакументы і матэрыялы па гісторыі Беларусі. Т. II. Мн., 1940. С. 217—221.

5. Е. П. Закалинская. Вотчинные хозяйства Могилевской губернии во второй половине XVIII века. Могилев, 1958. С. 48.

6. Живописная Россия. Т. III. СПб., 1882. С. 415; Без-Корнилович М. В. Исторические сведения о примечательнейших местах в Белоруссии. СПб., 1855. С. 219, 220; Военно-статистическое обозрение Российской империи. Т. VIII. Ч. III. СПб., 1848. С. 5.

7. Акты, документы и материалы для политической и бытовой истории 1812 года под редакцией К. Военскаго. Т. III. СПб., 1912. С. 17, 18; Живописная Россия. Т. III. СПб., 1882. С. 312; Арманде Коленкур. Мемуары. Поход Наполеона в России. Смоленск, 1991. С. 240, 241. Глинка Ф. Письма русского офицера 1812 г. Смоленск, 1946. С. 249.

8. Болбас М. Ф. Прамысловыя прадпрыемствы дарэвалюцыйнай Беларусі. Мн., 1988. С. 78, 79, 242; Улащик Н. Н. Предпосылки крестьянской реформы 1861 г. в Литве и Западной Белоруссии. М., 1965. С. 297; Дакументы і матэрыялы па гісторыі Беларусі. Т. II. Мн., 1940. С. 60.

9. Дакументы і матэрыялы па гісторыі Беларусі. Т. II. Мн., 1940. С. 60.

10. Памятная книжка Могилевской губернии на 1861 г. Могилев, 1861. С. 12, 59, 61, 62, 69—73; НАРБ. Ф. 2005. Воп. 1. Спр. 285. Л. 1.

11. Гісторыя Беларускай ССР. Т. II. Мн., 1972. С. 26, 27, 29; Памятная книжка Могилевской губернии на 1893 г. Могилев, 1885. С. 110, 132, 133; Дакументы і матэрыялы па гісторыі Беларусі. Т. II. Мн., 1940. С. 636; Опыт описания Могилевской губернии. Кн. 1. Могилев, 1884. С. 11, 12.

12. Памятная книжка Виленского учебного округа на 1873/74 уч. год. Вильна, 1873. С. 616, 652; на 1889/90 уч. год. С. 217, 218, 223, 224.

13. Календарь для духовенства Могилевской епархии. Могилев, 1893. С. 97—99, 115; Отчет о церковно-приходских школах Могилевской епархии за 1889-90 уч. год. Могилев, 1891. С. 87—91, 133.

14. Список населенных местностей и краткий статистический обзор Горецкого уезда Могилевской губернии. Могилев, 1886. С. 32; Опыт описания Могилевской губернии. Кн. II. Могилев, 1884. С. 614.

15. Опыт описания Могилевской губернии. Кн. II. С. 152, 157, 158, 276; Болбас М. Ф. Прамысловыя прадпрыемствы дарэвалюцыйнай Беларусі. Мн., 1988. С. 79.

16. Список населенных местностей и краткий статистический обзор Горецкого уезда Могилевской губернии. Могилев, 1886. С. 32, 33, 34; НАРБ. Ф. 2005. Воп. 1. Спр. 371. Л. 212.

17. Белоруссия в эпоху капитализма. Т. 1. Мн., 1983. С. 238, 239.

18. РДГА ў Пецярбургу. Ф. 1299. Воп. 11. Спр. 1347. Л. 2, 4, 5, 7, 246, 471а, 253, 254, 260, 266, 331, 333, 345, 354, 544, 554, 585, 553, 559, 562, 571, 456, 241, 258, 440, 252, 553, 437, 438, 488, 243, 244, 248, 249, 250, 251, 255, 259, 252, 469, 535, 565, 556, 325, 448, 261, 548, 569; спр. 1359, л. 527, 469, 473, 503, 462, 424, 537, 380, 472, 373, 548, 328, 332, 335.

19. Болбас М. Ф. Прамысловыя прадпрыемствы дарэвалюцыйнай Беларусі. Мн., 1988. С. 79.

Новыя гаспадары

Пасля першага падзелу Рэчы Паспалітай усходняя Беларусь адышла да Расійскай імперыі. Новыя гаспадары адразу ж распрацавалі ўмовы і прынцыпы правядзення адміністрацыйна-тэрытарыяльнага падзелу гэтых зямель у адпаведнасці з тагачасным адміністрацыйна-тэрытарыяльным падзелам Расіі. Тычылася гэта і Дубровеншчыны. Прымаліся меры па ўздыму вытворчага і эканамічнага патэнцыялу новадалучаных тэрыторый, арганізацыі мануфактурнай прамысловасці, дарожных зносін і сродкаў сувязі. Развіваліся рамёствы і адыходныя промыслы. Рабіліся канкрэтныя захады па ўпарадкаванню феадальнай эксплуатацыі сялян як з боку землеўласнікаў, так і з боку дзяржавы, якая мела найпершым клопатам каб «обедневшие или же больные селяне не разошлись и сохранили возможность нести повинность в нашу пользу». Уводзілася сістэма асветы, аховы здароўя, праяўляўся клопат аб захаванні канфесійнай раўнавагі. Адпрацоўвалася сістэма і яе элементы ўнутрытэрытарыяльнага і пагранічнага рэжыму. Для ўсяго гэтага патрабавалася шмат энергічных і дзелавых людзей. Асабліва ўзрос на іх попыт пасля таго, як многія былыя гаспадары маёнткаў і фальваркаў, адмовіўшыся прысягаць Кацярыне II, пераехалі ў Рэч Паспалітую. У вырашэнні гэтага пытання руская імператрыца пайшла праверaным шляхам: пачала раздаваць на далучаных землях шчодрыя надзелы для сваіх надзейных людзей з бліжэйшага акружэння, а таксама таленавітым дзяржаўным дзеячам і служачым вышэйшага рангу. Не забывала яна і самую верную сваю апору яшчэ з часоў дзяржаўнага пераваротy — гвардыю.

У выніку гэтага на Беларусі апынуліся князь Пацёмкін, граф Чарнышоў, будучыя губернатары Кахоўскі і Крачэтнікаў, архіепіскапы Георгій Каніскі і Станіслаў

Богуш-Сестранцэвіч. Падтрымалі іх у правядзенні пераўтварэнняў Генеральны штаб, Акадэмія навук, тагачасныя грамадскія арганізацыі Расіі, таленавітыя мясцовыя сілы.

Гэта дало магчымасць ўжо да трэцяга падзелу Рэчы Паспалітай многае зрабіць на заваяваных тэрыторыях. У 1802 г. акадэмік В. Севяргін вось што пісаў пра Дуброўну: «Дубровно есть прекрасно выстроенное небольшое местечко, знаменитое суконною фабрикою здесь находящеюся, на которой делали особливо весьма хорошее красное сукно, но коей большая часть переведена некогда в Новороссийск. Здесь делают также хорошее пиво. Многие занимаются пилением леса». (Севергин В. Записки путешествия по западным провинциям Российского государства, или минералогические хозяйственные и другие примечания, учиненные во время проезда через оные в 1802 году. СПб., 1803. С. 140).

А вось што датычыцца Дуброўны як штатнага цэнтра павятовага камісарства з 22 ліпеня 1773 г., дык ужо праз год рускай уладзе давялося рабіць значную карэкціроўку, паколькі згодна з Указам Кацярыны II ад 1 чэрвеня 1773 г. яна разам з Лядамі спачатку была ўзята ў казённае ўпраўленне, а 2 жніўня 1773 г. вернута іх папярэдняму ўладальніку Аляксандру Сапегу, полацкаму ваяводзе, з 407 вёскамі, у якіх пражывалі 18 602 жыхары.

Як вынікае з «Ведомости... мест, в которых находятся ныне уездные комиссарствы и куда некоторые из них к перенесению представляются...», новым штатным цэнтрам павятовага камісарства была прызначана Рудня Бабінава Бабінавіцкага староства з 70 жыхарамі, перададзеная ў пажыццёвую арэнду пану Бучынскаму (ЦГАДА, ф. 16, стр. 7630, л. 9, 10).

Шмат зрабіў для развіцця беларускіх зямель граф Захар Рыгоравіч Чарнышоў, які быў прызначаны Кацярынай II генерал-губернатарам Беларусі. Асабліва праявіўся яго талент у арганізацыі на тэрыторыі Беларусі паштовай сувязі і дарожнага будаўніцтва. Як адзначае Без-Карніловіч, «...Генерал-Аншеф Граф Захарий Григорьевич Чернышев, приняв в свое управление Белоруссию, прежде нежели приступил до установления в ней постоянных почт, занялся устройством для них дорог, которых оказалось весьма мало, да и те были узки, извилисты, и не везде удобны для проезда. По его распоряжению землемеры вехами обозначили направление и ширину новых почтовых дорог: мерою определили их длину, указали места, где быть почтовым домам, и на каждых 700 саженях поставили верстовые столбы. (По всей Белоруссии почтовые перегоны между станциями первоначально были назначены семисотными вёрстами, а потому и все вёрсты на маршрутах тогдашнего времени надо считать семисотными вёрстами. — Тут і далей заўвагі Без-Карніловіча. — *А. Я.*) Там же, где оканчивались 7 вёрст, складывали на известке каменную из кирпича пирамиду, высотою в 1 1/2 сажени, означавшую милю. (Белорусская миля содержала в себе 7 вёрст.)

Распоряжением Гражданского начальства на новопроложенных дорогах построены деревянные почтовые станции. (По представлению Генерал-губернатора, на постройку почтовых домов, которых примерно требовалось 134 в обоих губерниях, считая каждый в 200 руб., было отпущено 27 000 рублей. В губернских городах повелено их называть Почтамтами, в прочих местечках — Почтовыми дворами.) Через реки поделаны мосты; через болота насыпаны плотины, гати; все дороги по бокам обсажены в два ряда березами, составившими в последствии прекрасную, густую, длинную аллею поныне существующую.

За устройство дорог в Белоруссии Генерал-Майор Каховский в 1774 году произведён в Генерал-Порутчики...» (Без-Корнилович М. В. Исторические сведения о примечательнейших местах в Белоруссии. СПб., 1855. С. 266–267).

У 1780 г. беларускія намесніцтвы, у тым ліку Дуброўну і Ляды, наведала Кацярына II. Яе візіт актывізаваў дзелавое жыццё на беларускіх землях. У лістападзе 1782 г. князь Пацёмкін купіў за 5,8 млн.

злотых у літоўскага канцлера Сапегі Дубровенскае княства, а ў наступным годзе ў князя Ф. Любецкага маёнткі Расасна і Любавічы. У сваіх валоданнях ён пабудаваў суконную, пазументную і гадзіннікавую фабрыкі. Для гэтых патрэб запрасіў вопытных майстроў сваёй справы з Пецярбурга П. Нардштэйна і І. Фаленберга (дарэчы, бацьку будучага дзекабрыста з Дубровеншчыны. — *А. Я.*), якія падрыхтавалі неабходных спецыялістаў з ліку прыгонных сялян Пацёмкіна і наладзілі вытворчасць прадукцыі на яго мануфактурах.

Пры Пацёмкіне эканамічны патэнцыял Дубровеншчыны атрымаў агульнадзяржаўнае значэнне. Яна ўдзельнічала ў стварэнні расійскага Чарнаморскага флота, якому потым дала славутага флатаводца Казарскага, апранала рускую армію ў суконнае адзенне, пастаўляла ёй прадукты харчавання. Але «пацёмкінскі» перыяд у гісторыі Дубровеншчыны быў непрацяглым. Стаўшы херсонскім губернатарам, Р. А. Пацёмкін абмяняў Дуброўну на маёнтак князя Ксаверыя Любамірскага Смелае (цяпер Смела), які знаходзіўся ў Кіеўскай губерні.

У 1791 г. князь Пацёмкін памёр і Кацярына II выкупіла яго дубровенскія мануфактуры ў дзяржаўную казну, а ў хуткім часе яны былі вывезены з Дуброўны ў Расію разам з прыгоннымі спецыялістамі. Справу чарговага ўпаду Дуброўны даваршыў трэці падзел Рэчы Паспалітай 1794 г., калі тэрыторыя Беларусі канчаткова была ўключана ў склад Расійскай імперыі, а такое дзяржаўнае ўтварэнне, як Вялікае княства Літоўскае, перастала існаваць. Не малую долю ў гэтым сыгралі канфедэраты, якія аб'ядналіся ў так званы «таргавіцкі» хаўрус.

Таргавіцкая канфедэрацыя ўяўляла сабой рэакцыйны саюз магнатаў і шляхты Рэчы Паспалітай, накіраваны на ліквідацыю прагрэсіўных рэформ чатырохгадовага сейма 1788—1792 гг. і канстытуцыі 3 мая 1791 г. Кіраўнікамі Таргавіцкай канфедэрацыі Ш. Патоцкім і С. Ржавускім пад наглядам Кацярыны II быў падрыхтаваны акт канфедэрацыі.

14 мая 1792 г. царскі ўрад запатрабаваў ад караля Станіслава Аўгуста адмяніць канстытуцыю 1791 г., адначасова рускія войскі перайшлі граніцу. У гэты ж дзень у мястэчку Таргавіца (на Украіне) быў апублікаваны акт Таргавіцкай канфедэрацыі.

На Беларусі канфедэратамі кіраваў генерал Ш. Касакоўскі. 24 ліпеня 1792 г. да Таргавіцкай канфедэрацыі далучыўся кароль і ў пачатку верасня 1792 г. ў Брэсце польская і літоўская канфедэрацыі таргавічан аб'ядналіся ў «Найсвятлейшую канфедэрацыю абодвух народаў». Улада на месцах перайшла да канфедэратаў, якія пакорліва выконвалі патрабаванні рускага царызму і Прусіі. Рэформы чатырохгадовага сейма былі адменены.

Таргавіцкая канфедэрацыя не толькі падрыхтавала 2-гі падзел Рэчы Паспалітай, але і справакавала нацыянальнае паўстанне польскай і беларуска-літоўскай шляхты 1794 г. пад кіраўніцтвам Тадэвуша Касцюшкі. І хоць тыя трагічныя падзеі не зачапілі Дубровеншчыну, але адгукнуліся тут шматлікім горам і бедамі.

У 1796 г. расійскім імператарам стаў сын Кацярыны II і Пятра III Павел I, які праводзіў іншую палітыку. У 1796 г. скасаваў намесніцтвы, Полацкую і Магілёўскую губерні, а на іх месцы ўтварыў Беларускую губерню з адміністрацыйным цэнтрам у Віцебску. Гэтыя змены зачапілі, відаць, і Дубровеншчыну, бо ў матэрыялах судовай справы князёў Любецкіх з нашчадкамі князя Пацёмкіна сустракаем наступны запіс: «Каторая справа і як працякала, так да кнігі земскага суда Дубровенскага павету прынята і ўпісана».

З эканамічным заняпадам заняпала сацыяльна-бытавое і асабліва духоўнае жыццё. Як сведчыць даследчыца гісторыі Дубровеншчыны А. Філатава, услед за гадзіннікавай і суконнай мануфактурамі з Дуброўны ў Віцебск у 1794 г. была пераведзена піярская школа. Пагоршыліся ўмовы навучаня і ў прыватных пансіёнах, якія трымалі ў Дуброўне муж і жонка Лінкомы.

А. Ярохін.

Дакументы сведчаць

СПІС СЕМ'ЯЎ НА ВЫВАЗ У РАСІЮ. 1792 г.

	Мужская	Женская
Улица Пробойная		
1. Ауентий	60	
жена Мария Иванова		50
дочь их Агафия	15	
2. Павел Андресов Седило	30	
жена Февронья Яковлева		25
дочь их Татьяна		1
3. Ларион Петров	60	
У него жена Устинья Петрова		50
У них сыновья:		
Петр	26	
Иван	15	
Василий	3	
4. Андрей Свиридов Томашевской	40	
У него жена Марфа Романова		46
У них сыновья:		
Самуйло	12	
Федор	15	
Владимер	1	
дочь Фекла		2
5. Петр Семенов Соколовской	60	
У него жена Прасковья Тиханова		50
У них сыновья:		
Филипп	15	
Савелий	12	
Иван калека, слеп,	6	
дочери: Настасия		6
Прасковья		15
6. Григорий Степанов Крутила	35	
У него жена Дарья Никифорова		30
У них сын Клементий	15	
Брат Григориев Герасим Степанов	1	
Мать их Марфа Степанова, вдова		60

НАРБ, ф. 3258, воп. 1, спр. 15, л. 1, 16 ад.

З ІНВЕНТАРА 1795 года

Звание селений	Мужска по послед. ревизии	из того числа лета	ныне на лицо и вновь рожденные	Женска по послед. ревизии	из того числа лета	ныне на лицо
А						
Деревня Нова Александрыя	43	16	20	41	17	30
Застенок Алексейки или Сильчки	0			13	6	
Застенок Атрихименки	40	18	39	33	15	47
Б						
Деревня Боброво	171	62	194	140	60	141
-"- Бель	129	35	110	106	24	119
-"- Барсквиново	11	19	17	31	10	25
-"- Батуровщина	46	22	35	43	14	30

-"-	Богдановщина	39	13	42	34	5	45
-"-	Буда	47	20	47	41	22	37
-"-	Беляевщина	23	15	20	23	12	17
В							
Деревня Волевки							
Г							
Деревня Горманы		99	39	77	132	150	113
-"-	Гончарово	177	77	132	158	59	109
-"-	Гичы	47	29	30	43	16	41
Застенок Гончаровский		122	50	74	91	36	65
Деревня Горошково		79	20	73	70	21	64
-"-	Горани	51	17	63	54	20	60
-"-	Горельки	106	44	76	95	39	72
З							
Зазере или Курали		64	30	45	69	33	45
Новопос. дер. Забежки				22			25
И							
Новопос. дер. Ивановщина				20			31
К							
Деревня Козьяны		74	22	116	74	15	109
-"-	Костино	31	11	34	32	7	39
-"-	Кротики	50	10	40	46	13	46
-"-	Котовщина	45	17	55	36	9	50
Застенок Комаровский или Корунное		14	7		9	6	
Деревня Коробки		64	24	33	62	27	26
-"-	Клименки	102	34	95	93	36	96
Л							
Деревня Лазаровка		50	15	64	66	24	65
1-е Сказки Местечка Лады		232	77	268	217	65	278
Слобода Ладнянская		41	19	36	33	19	36
2-е Сказки Местечка Лады		236		275	241	112	256
М							
Новопос. Застен. Марчонки				15			9
Н							
Деревня Нова Тухиня		137	50	102	125	55	97
-"-	Нова Земля	125	68	69	93	33	66
-"-	Нова Хомино	41	26	45	44	10	5
О							
Деревня Овсянки		24	10	27	34	11	30
-"-	Одынцы	42	16	30	46	17	44
П							
Деревня Паценки		66	30		77	20	
-"-	Проваленщына	61	20	50	62	16	86
Займище Плющино, соединенные в деревни Старая Тухинь		12	1	8	2		
Застенок Патеунский, соединенный с дерев. Карунною		3	5		2	6	

Р						
Местечко Росасно	242	97	210	194	64	210
Деревня Редки	135	55	109	127	53	100
-"- Рабцово	30	11	37	31	8	34
-"- Рыленки	98	38	62	101	36	56
-"- Ростково	75	23	74	83	30	76
С						
Деревня Слобода	56	15	60	67	23	58
-"- Старая Тухиня	267	113	121	189	96	106
-"- Старое Хомино	60	23	70	53	18	56
-"- Снигири	76	23	69	25	67	74
-"- Сазоновка	66	23	52	63	20	45
-"- Сарвиры	42	7	27	33	7	25
-"- Сеньтюры	85	34	70	94	41	64
-"- Слобода			21			21
Т						
Деревня Терехи	69	29	58	63	22	60
Застенок Тхорыно			25			37
У						
Деревня Усте	140	43	145	147	58	
Застенок Усте			8	8		6
Деревня Усьвятье	67	27		63	21	
Ф						
Деревня Фесиовы Жабыки	36	17	32	50	16	31
Х						
Деревня Хоубни	66	24	65	65	14	76
-"- Хадыки	25	18	22	25	3	18
Ч						
Деревня Черноручье	32	13	26	29	7	18
Ш						
Деревня Шеховцы или Займище Снигирево	52	23	30	36	13	27
Деревня Шалатоня, соединена с д. Усьвятье	37	15		31	12	
Я						
Деревня Янковщина	34	9	35	30	11	31
Застенок Якушев, соединены в дер. Корунны	18	3		18	3	

НАРБ, ф. 3258, воп. 1, спр. 40, л. 664—667 ад.

Дубровенская гадзіннікавая мануфактура

У даўніну дубровенская зямля славілася сваімі майстрамі. Рознымі рамёствамі валодалі яны. Але калі, напрыклад, вытворчасць суконная існавала амаль па ўсёй Беларусі, то Дубровенская гадзіннікавая мануфактура была адзінай. У 1784 г. яе стварыў князь Рыгор Аляксандравіч Пацёмкін.

Кіраваў працай мануфактуры Пётр Нордштэйн. Вопытны майстра гадзіннікаў і педагог, ён за кароткі час змог навучыць 33 падлеткаў-прыгонных гадзіннікавай справе і наладзіць вытворчасць розных тыпаў гадзіннікаў. Па сведчанні П. Нордштэйна, яго вучні былі навучаны «майстэрствам рабіць самыя розныя кішэнныя гадзіннікі, насценныя і вялікія баявыя гадзіннікі, гадзіннікавыя карпусы, маляваць лічбы на цыферблаце і абліваць яго эмаллю, вырабляць ланцужкі да гадзіннікаў, гравіраваць, залаціць, апрацоўваць пружыны, вырабляць усялякага роду пілы, геаметрычныя інструменты і г д.».

Вытворчасць была заснавана па мануфактурнаму прынцыпу, з падзелам працы — кожны з майстроў выконваў асобную аперацыю, а затым ішла зборка і рэгуліроўка. Гэта дазваляла адных толькі кішэнных гадзіннікаў выпускаць да 10 штук у месяц. Да 1789 г. на мануфактуры былі выраблены гадзіннікі на агульную суму 9729 руб. 64 кап.

Пасля смерці Г. А. Пацёмкіна (5.10.1791) гадзіннікавая мануфактура была выкуплена Кацярынай II у яго нашчадкаў. Спачатку яе планавалі перамясціць з Дуброўны ў Екацярынаслаў, але ў 1795 г. па ўказу імператрыцы перавялі спачатку ў Маскву, а потым у падмаскоўную вёску Купаўну. У Купаўне мануфактура прадоўжыла сваю дзейнасць уключна да яе закрыцця 21 снежня 1804 г.

У літаратуры за гэтай гадзіннікавай мануфактурай 1784—1804 гг. замацавалася назва Купавінская. Аднак улічваючы, што яе станаўленне і першая палова дзейнасці праходзілі ў Дуброўне, а пад Маскву была пераведзена па сутнасці гатовая вытворчасць разам з вывучанымі майстрамі, гадзіннікавую мануфактуру, кіруемую П. Нордштэйнам, варта ўсё-такі лічыць і называць Дубровенскай.

Маскоўскі перыяд працы Дубровенскай гадзіннікавай мануфактуры звязаны з імем Івана Пятровіча Кулібіна. З 1786 г. па 1861 г. выдатны вынаходнік праектаваў планетныя кішэнныя гадзіннікі, якія павінны былі паказваць месяцы па знаках задыяка, акрамя таго, дзень тыдня, гадзіны, хвіліны і секунды. І. П. Кулібін спрабаваў арганізаваць серыйны выпуск гэтых гадзіннікаў на мануфактуры. Захавалася памета І. П. Кулібіна: «Паказаць яго правасхадзіцельству Ілью Якаўлевічу (Аршанеўскаму, прэзідэнту Мануфактур-калегіі, былому Ніжагародскаму губернатару) апісанне з планетамі гадзіннікаў, ці могуць сабрацца жадаючыя мець іх і ці можна рабіць іх па заказу ў пана Нордштэйна, пакідаючы выраб сабе некаторых прыбораў».

Невялікі допіс гаворыць пра многае. У ім сведчанне знаёмства І. П. Кулібіна з дзейнасцю Нордштэйна, прызнанне высокіх вытворчых магчымасцей і ўмення майстроў кіруемай ім мануфактуры, здольнай, на думку І. П. Кулібіна, наладзіць масавую вытворчасць складаных гадзіннікаў яго канструкцыі. Задумка І. П. Кулібіна не была рэалізавана таму, што распрацоўку гадзіннікаў ён не давёў да канца.

Вырабы Дубровенскай гадзіннікавай мануфактуры паступалі ў распараджэнне царскага двара і на продаж, былі вельмі папулярныя ў абодвух сталіцах і правінцыі. Яе дзейнасць высока адзначана ў сучаснай літаратуры як самая жыццядзейная. Менавіта яна адыграла найбольш значную ролю ў развіцці гадзіннікавай вытворчасці сярод айчынных гадзіннікавых мануфактур канца XXVIII — пачатку XIX ст.

Свайму поспеху Дубровенская гадзіннікавая мануфактура ў многім абавязана

таленту і энергіі Пятра Нордштэйна. Швед па паходжанні, ён з'явіўся ў Расіі ў 1766 г. з патэнтам Стакгольмскай Акадэміі навук на кішэнныя гадзіннікі новай канструкцыі, атрыманым 5 жніўня 1764 г. Спачатку ён працаваў у асабістай майстэрні ў Санкт-Пецярбургу. У гэты час ім былі выраблены і падораны Кацярыне II мініяцюрны гадзіннік, умацаваны ў персцень.

З 1775 г. П. Нордштэйна праследуюць крэдыторы. Не выключана, што менавіта таму ён прыняў прапанову арганізаваць вытворчасць гадзіннікаў у Дуброўне. Гадавое жалаванне П. Нордштэйна ў Акадэміі мастацтваў складала 250 руб. Р. А. Пацёмкін прапанаваў яму 12 тысяч руб. на 10 год.

У фондах Эрмітажа выяўлены тры экземпляры кішэнных гадзіннікаў у адкрытых сярэбраных карпусах з белымі эмалевымі цыферблатамі амаль ідэнтычных па афармленні і схеме. На цыферблаце і заднякй плаце механізма аднаго экземпляра надпіс: «Фабрыка Дубровенская». Другі гадзіннік падпісаны Х. Вінбергам, які замяніў П. Нордштэйна ў Акадэміі мастацтваў, трэці — невядомым майстрам. На думку загадчыка аддзела Дзяржаўнага Эрмітажа В. Ю. Мацвеева, паўтарэнне элементаў апрацоўкі і канструкцыі дазваляе гаварыць аб пэўным тыпе кішэнных гадзіннікаў, якія выраблялiся не толькі ў Дуброўне, але і ў Пецярбургскай Акадэміі мастацтваў. Можна меркаваць, што гэты тып вядзе сваё паходжанне ад распрацовак П. Нордштэйна.

Далейшы лёс тых дубровенскіх прыгонных, якія працавалі на гадзіннікавай мануфактуры, невядомы. Можа іх вярнулі на радзіму, і яны заняліся сялянскай працай. Можа іх разабралі багацейшыя дваране, бо ў многіх маёнтках існавалі цэлыя калекцыі гадзіннікаў, якія патрабавалі і прыгляду, і рамонту. А можа, хто атрымаў вольную і, як вольны рамеснік, зарабляў на хлеб гадзіннікавым майстэрствам, якому навучылі яго ў беларускім мястэчку Дуброўна. Хто ведае...

Цяжка паверыць сёння, што па дубровенскіх гадзінніках калісьці адзначалі час імператарскія вяльможы і дваранская арыстакратыя. Аднак была і такая слаўная старонка ў гісторыі Дубровеншчыны.

А. Кіштымаў.

Літаратура:

Матэрыялы да гісторыі мануфактуры на Беларусі. Т. III. Мн., 1935.

Пипунырoв В. Н., Чернягин Б. М. Развитие хронометрии в России. М., 1977.

Пипунырoв В.Н., Раскин Н.М. Иван Петрович Кулибин. 1735–1818. Л., 1986.

СПІС МАСЦЕРАВЫХ ЛЮДЗЕЙ ДУБРОВЕНСКАЙ ГАДЗІННІКАВАЙ МАНУФАКТУРЫ

1. Иван Исаков 23 лет. У него семейство: мать вдова Ксения Андреева 44 л., сестра Марья Исакова 15 л.
2. Андрей Иванов 24 л., у него отец Иван Степанов — 70 л.
3. Андрей Максимов 24 л.
4. Петр Афанасьев 19 л. Сестры его: Наталия 14 л., Прасковья 9 л. Афанасьевы.
5. Марко Иванов 19 л.
6. Семен Савкин 21 л. Мать его Аграфена Яковлева 70 л.
7. Григорий Иванов 21 г., у него отец Иван Матвеев 50 л., мать Варвара Миронова 39 л.
8. Михайло Иванов 23 л., у него мать вдова Ефимия Ефимова 47 л., сестра Прасковья Иванова 19 л.
9. Роман Прокопов 20 л., у него отец Прокоп Степанов 45 л., мать Авдотья Гаврилова 48 л., брат Иван 16 л., сестра Пелагея 1 г.
10. Алексей Павлов 23 л., у него отец Павел Лукин 53 л., мать Агафья Кузмина 57 л.
11. Тихон Кондратьев 21 г.
12. Петр Иванов 19 л.
13. Савелий Ефимов 21 г., у него братья: Ермолай 35 л., Кондрат 27 л., Никита 23 л.
14. Иван Прокопов 19 л., у него отец Прокофий Яковлев 64 л., мать Матрона 45 л., братья Ефим 25 л., Иван 7 л., сестра Федосья 17 л.

15. Василий Иванов 21 г., у него сестры: Матрона 16 л., Прасковья 13 л.
16. Антон Афанасьев 21 г., у него мать Наталья Иванова 70 л., сестра Катерина Афанасьева 17 л.
17. Исай Тимофеев 18.
18. Максим Остафов 23 л., мать Катерина 75 л.
19. Прокоп Семионов 23 л., мать Татьяна 75 л.
20. Кузьма Тимофеев 21 г., мать Наталья Лукина 55 л.
21. Афанасий Карпов 20 л., мать Анна 60 л., брат Трофим 23 л., сестры Домна 18 л. Федосья 16 л.
22. Антон Иванов 19 л., брат Прокофий 18 л.
23. Яков Иванов 21 г.
24. Василий Иванов 22 л.
25. Андрей Иванов 22 л., отец Иван 50 л., брат Федор 16 л.
26. Никифор Андреев 20 л., сестры — Анна 15 л., Христина 13 л.
27. Павел Миронов 23 л., отец Мирон Тимофеев 65 л.
28. Феодор Семенов 21 г., брат Силивестр 25 л.
29. Семен Егоров 21 г., отец Егор Ермолаев 50 л., мать Анастасия 45 л., брат Иван 15 л.
30. Андрей Яковлев 22 л., мать Марья 80 л., сестры: Домна 25 л., Пелагея 13 л. Яковлевы.
31. Григорий Григорьев 19 л., мать Парасковья 36 л., брат Герасим 15 л.
32. Петр Данилов 20 л., мать Хавронья 45 л., брат Мина 18 л., сестры: Евдокия 15 л., Агафья 11 л.
33. Филип Петров 21 г., отец Петр Данилов 75 л., братья: Савка 20 л., Исак 18 л. сестра Анастасия 19 л.

Итого находящихся при часовой фабрике — 33; их семейств муж. 24 жен. 35.
Директор колл. ассесор Перт Липранди.

Примечание: Семейство № 7 жительствует в м. Лядах, № 27 в дер. Доминикове, № 29 и 30 в селе Свинном. Остальные — в м. Дубровне.

Дакументы і матэрыялы па гісторыі Беларусі. Т. II. (1772—1903 гг.). Мн., 19[illegible]. С. 217—221.

З УКАЗА КАЦЯРЫНЫ II АБ ВЫВАЗЕ МАНУФАКТУР З ДУБРОЎНЫ

№ 1-1793 г.

а) Указ Екацярыны II ген.-пракурору Самойлаву.

1793.V.30.

Александр Николаевич...

Рассмотрев представленную нам выписку из представления екатеринославского губернатора Коховского, требующего по приложенным при том сметам немаловажных сумм на строение при губ. г. Екатеринославе зданий ко вмещению назначенных туда в перевод фабрик из Купавны, что под Москвою, делания шелковых материй, а из местечка Дубровны, Могилевской губ., суконной, часовой и позументной... назначаем в перевод туда из Дубровны одну только суконную фабрику с свечными мастерами и крестьянскими при ней часовой и позументной фабрик семействами, вследствие чего повелеваем.

Первое: Суконную фабрику с означенными семьями, заключающую в себе по количеству людей и по капитальным и полезным в ней заведениям немаловажную для края Екатеринославского и Таврического выгоду, приуготовить к непременному туда переводу будущего 1794 г. весною материалов, вещей и мастеровых по Днепру водою на байдаках, а крестьянские 285 семейств, особенно от фабричных, хлебопашеством питающихся, коими пополняются фабричные, сухопутно по первом подножном корму, на собственных их подводах, с помощью от казны неимущим и малоимущим, не останавливая до того времени продолжение на фабриках работ.

Второе: Изготовление сие к весеннему перевозу взложить на директора фабрики ассесора Липрандия*, долженствующего находиться при ней, яко при важнейшей самолично, под распоряжением Могилевского губернатора, могущего по местному своему тут пребыванию заблаговременно и с выгодою для казны приуготовить к тому времени байдаки покупкою или наймом их у частных людей, чтобы материалы и имущество людей от подмочки сохранены были, а мало или и совсем неимущие крестьянские семейства

* Ліпрандзі П. А. прыехаў ў Расію ў 1780 г. ў якасці дырэктара «казённых фабрык»

снабдить необходимым числом лошадей, позволив им... распродать к тому времени в пользу хозяйств их дворы, домашнюю посуду и всякую излишность... его-же попечению поручить и отыскание разбежавшихся из суконной фабрики рабочих...

6) Указ Екацярыны II Зубаву 10 студз. 1794 г.

Граф Платон Александрович...

Указом нашим, данным генерал-прокурору Самойлову в 30-й день мая прошлого 1793 г., предписали мы, состоящую в Могилевской губернии в м. Дубровне казенную суконную фабрику со всем принадлежащем к оной, перевести в Екатеринославскую губернию. А как потом возложили мы на вас звание генерал-губернатора Екатеринославской губернии, то сим поручаем оную в ваше распоряжение, повелевая как в рассуждении перевода ее, так и во всем прочем поступать по силе помянутого указа.

Матэрыялы па гісторыі мануфактуры на Беларусі. Т. 2. Мн., 1935. С. 205—209.

ПАВЕДАМЛЕННЕ МАГІЛЁЎСКАГА ГУБЕРНАТАРА ГРАФУ ЗУБАВУ АБ ВЫВАЗЕ ДУБРОВЕНСКІХ МАНУФАКТУР

Сиятельнейший Граф, Милостивый Государь!

Имею честь вашему сиятельству донести, что крестьянские семейства Дубровенской суконной, часовой и позументной фабрик и свечных мастеров, по открытии первого подножного корму, из прежних своих жилищ в Екатеринослав отправлены.

Они разделены на четыре партии, и каждая из них при именных всем людям списках, препоручена обер-офицеру из белорусских гарнизонных батальонов с данными им подробными на всякий случай наставлениями. Из зборных, для каждой партии назначенных мест отправляясь, миновали они уже город Могилев; первая 22-го, вторая 24-го, третья 26-го, а четвертая 30 -го числа истекшего мая и следуют по данному от меня расположению пути, которое у сего подношу, равно как и ведомость, сколько в которой партии мужеска и женска пола душ...

Партии	Достаточных	Из неимущих, без пособия обойтися невозмогших	Неимущих	Итого
В 1-й Дубровенской		58	182	240
В 2-й Чижовской	25	88	307	420
В 3-й Савинской	76	90	268	434
В 4-й Любавицкой	69	110	277	456
И т о г о:	170	346	1034	1550

Могилевский губернатор Сергей Вязмитинов.

Дакументы і матэрыялы па гісторыі Беларусі. Т. II. (1772—1903 гг.). Мн., 1940. С. 217—221.

З падарожных нататкаў акадэміка Васіля Севергіна

...Из Орши выехали мы 6-го Маія и чрез Дубровну, (17 в), Козяны, (15 в), Ляды (17 в), Село Красное, (17 в), и Каретню, (25 в), приехали в губернский город Смоленск, (22 в), на другой день 7-го Маія. ...Все место от Орши до Дубровны достопамятно множеством размоин и ручьев по оному встречающихся. Многія размоины кажутся быть оставленными водою протоками или ручьями... В разных местах встречались хорошо обработанныя пашни; земля на оных была светложелтосерая, нежная, рыхлая, почти чистая глина. Пасшійся скот состоял в хороших коровах, овцах и козах; между коими особливо приметны были дымчатосерыя с черными гривами и ногами. Дубровна есть прекрасно выстроенное небольшое местеч-

ко, знаменитое суконною фабрикою здесь находящеюся, на которой делали особливо весьма хорошее красное сукно, но коей большая часть переведена была некогда в Ново-Россійск. Здесь делают также хорошее пиво. Многіе занимаются пиленіем леса. Не смотря на протекающую здесь речку Слободку, рыбы здесь я не нашел. Из Дубровны в Козяны почва песчаноглинистая. Между кругляками находил я красной полевой шпат и серой кварц зернистой, и тот и другой с черною слюдою. Холмы переменяющіеся полями и лугами продолжаются. Многочисленныя промоины или ручьи встречаются также и здесь. Жители занимались моченіем конопли и беленіем холста. Из Козяны в Ляды почва такая же. Земля па пашнях есть темносерая, нежная глина с немногими песчаными искрами. Холмы переменяющіеся полями и лугами, и пересекаемые либо сухими рытвинами, либо малыми ручьями продолжаются. Вообще вся дорога, начиная от Орши до Смоленска с сей стороны довольно странна и весьма достопамятна, ибо почти на каждом шагу прерывается нарочито глубокими и крутыми рытвинами, промоинами и ручьями, кои все почти главное направление свое имеют от зaпада к востоку, или близко того; но искривляются в разные стороны. Кажется, что и самый холмистый вид сего края от сих глубоких размоин происходит. О сих то размоинах конечно разумеют Польскіе писатели, свидетельствующіе, что между Оршою и Смоленском столько ручьев, речек и озер, что Король Польскій Сигизмунд с войском своим должен был переходить здесь через 340 мостов. В прочем сіи промоины суть давнего образованія, ибо крутизны их сильно уже заросли дерном и травою, так что обнаженных слоев земляных более уже не видно.

Императорская Академія Наук. С.-Петербург, 1803. С. 138—142.

Дзяржавін на Дубровеншчыне

...Меньше всего предполагал Державин, что ровно через год ему опять придется ехать в Белоруссию по царскому поручению. 16 июня 1800 г. Гавриле Романовичу был доставлен рескрипт императора Павла: «По дошедшему до нас сведению, что в Белорусской губернии недостаток в хлебе и некоторые помещики из безмерного корыстолюбия оставляют крестьян своих без помощи к прокормлению, поручаем вам изыскать о таковых помещиках, где нуждающиеся в пропитании крестьяне остаются без помощи от них, и оных имение отобрав под опеку и распоряжением оной снабжать крестьян из господского хлеба, а в случае недостатка заимствовать оной для них на счет помещиков из сельских магазейнов».

...Ночью 25 июня Державин прибыл в Витебск. ...Губернатора П. И. Северина в городе не было, он совершал поездку по губернии. Дав знать ему о своем приезде, Державин отправился из Витебска в Дубровну, 27 июня он писал в Петербург: «Тут я и бывший со мною губернский маршал видели в жалком положении поселян. Они не имеют хлеба и едят щавель, сныть (съедобную траву), лебеду и прочие травы и коренья, сварив оные или же сваря их в горшках густо, наподобие каши, а инде смешав с малейшей частью ржаной муки и всякого рода житом. Самые малые дети сею же пищею довольствуются, отчего не только слабы, но и опухоль уже на лицах и на грудях у некоторых показывается».

В своих «Записках» Державин рассказывает, что увидев в деревнях, принадлежащих князю Яну Огинскому, доведенных «до такого жалостного состояния» крестьян, он велел позвать приказчика князя и спросил его, «почему им ссужают хлеба». Приказчик ответил, что имеет повеление хозяина собрать с крестьян по два

рубля серебром, поэтому «ежели бы и нашлись у кого какие деньги на покупку пропитания, то исполнить должно сию господскую повинность». «Усмотря таковое немилосердное сдирство», Державин приказал имение Огинского взять в опеку, одновременно распорядившись о раздаче крестьянам хлеба из помещичьих запасов.

...Было объявлено от имени сенатора, что будут взяты в опеку имения всех помещиков, которые не примут мер к спасению своих крестьян от голодной смерти. «Услыша такую строгость,— вспоминал Державин в «Записках»,— дворянство побудилось от дремучки или, лучше сказать, от жестокого равнодушия к человечеству, употребило все способы к прокормлению крестьян...».

В пути сенатору встретилось около ста повозок с ржаной мукой, закупленной местными коммерсантами в Кричеве, Мстиславле и других местечках... Видел Державин: есть хлеб, идет им торговля, а крестьяне голодают. Задержанному хлебному обозу он назначил ту же дешевую цену, по которой хлеб закупался, и велел снабжать им голодающие деревни за счет владельцев-помещиков. Меры, принятые сенатором, не были самоуправством с его стороны. Державин действовал на основании указа Петра I от 10 февраля 1723 года, которым предписывалось в голодные годы «описывать хлеб, какой у кого есть, и раздавать нуждающимся». Этим же указом, сообщал он в Петербург, могли еще ранее воспользоваться губернские власти, но они не сделали этого, опасаясь «обидеть» местных помещиков. В том же сообщении в сенат Державин просил разрешения на запрет вывоза хлеба из Белоруссии, на опись всех хлебных запасов, имевшихся у помещиков и купцов с целью продажи его по дешевой цене и раздачи неимущим.

Букчин С.

Народ издревле нам родной: русские писатели и Белоруссия.Мн., 1984. С. 37–40.

Дакументы сведчаць

З ЭКАНАМІЧНЫХ ЗАЎВАГ ДА ПЛАНА ГЕНЕРАЛЬНАГА МЕЖАВАННЯ АРШАНСКАГА ПАВЕТА МАГІЛЁЎСКАЙ ГУБЕРНІ (канец XVIII ст.)

Положение имеет местечко Дубровно по обе стороны реки Днепра и впадающей в оную речки Дубровенки и речки Свинной на левой стороне и большой дороги, лежащей из города Орши чрез город Красной. Благочестивыя церкви: первая каменная, во имя Преображенія господня Исуса Христа, построена мещанином Федором Пилатом в 1722 году; вторая – деревянная теплая, во имя Богоявленія Господня, построена прихожанами в 1742 году; третія – деревянная, во имя Святаго Святителя Николая Чудотворца с пределами Святыя Мученьницы Прасковеи и Святаго Архистратига Михаилы, построена прихожанами в 1755 году, а при ней вновь выстроена каменная теплая, Воздвиженія честного и животворящаго Креста Господня с пределом Покрова Пресвятыя Богородицы в 1799 году; пятая – деревянная, во имя Живоначальныя и нераздельныя Троицы, построена прихожанами в 1725 году; шестая – вновь выстроена деревянная в Заднепровской слободе во имя Покрова Пресвятыя Богородицы и при ней церковь во имя святых Мученик Бориса и Глеба, построена прихожанами в 1790 году; на кладбище, при слободе Смоленской – деревянная, во имя Живоначальныя и Нераздельныя Троицы, с пределом Святаго великомученника и Победоносца Георгія и Святыя Великомученьницы Варвары, построена прихожанами в 1782 году; Кляштор Ксензов... о дву етажах каменной и при нем костел деревянной во имя Святаго Антонія с четырью алтарями: первым – Страстей Господа нашего Исуса Христа, вторым – Рождество Пресвятыя Богородицы, третьим – Святаго Антонія, четвертым – Зачатия Святыя Анны, при нем вновь строится костел каменной. Оной Кляштор построен господином Глебовичем в 1649 году. Господских домов деревянных Семь изрядной архитектуры, а тринадцать средственной, каменных на ..... манере сделанныя ..... , из коих один в два етажа, простирающихся в длину до стапятидесяти сажень. Во оном имении суконная фабрика вообще с красильною о дву станах, на коих вытыкается до четырехсот аршин, которое большею частию употребляется на домашния господския надобности, а продается сто аршин и болие во оном местечке и

близживущих в окресных городах и местечках. Шерсть же и краска на оную фабрику кроме домашнего скота покупается гишпанская в городах Риге, Гданьске и Малте. Работ ж производится кроме трех наемных мастеров своими крепостными людьми сорок человеками. Шляхедских домов двенадцать, трактиров — два, крестьянских домов — восемьсот девять, в числе коих церковно-служительских восемь, да с найму еврейских двести семьдесять восемь, школ еврейских деревянных три. Лавок деревянных изрядной архитектуры — семьдесят две, торгуют в них ежедневно красными товарами, малых лавок — двадцать пять с естными и разными хозяйскими припасами.

На речке Дубровинке три водяные мельницы, а четвертая на речке Свиной, каждая о дву поставах. Действие имеет во весь год, кроме разлития полой воды, годового доходу — тысяча рублей; на реке Днепре — перевоз на байдаках, с коего в год доходу триста рублей. Магазейны: господской каменной, а крестьянской деревянной, в коих разного хлеба хранится до десяти тысяч четвертей. Жители онаго местечка по большоею части купцы и мещане, торгуют по воскресным и средам. А крестьяне кроме хлебопашества занимаются разным мастерством, как то портным, сапожным, кожевенным, кузнецким, гончарским, шаповальским, столярным, рещицким и слесарном.

Местечко Баево реки Мереи на правой стороне, в ней церкви благочестивыя деревянныя; первая вознесения Господа нашего Исуса Христа, построена князем Сапегою в 171 году, а другая церковь преображения Господа нашего Исуса Христа, построе прихожанами в 1785 году; крестьянских домов семьдесят восемь, в том числе с найм живущих еврейских семнадцать. На реке Мерея мужная мельница о четырех поставах коей мелится разной хлеб. Доходу в год двести пятьдесят рублей, при ней винокуренной завод о четырех котлах в год выкуривается вина до тысячи семисот ведер, с коей доход для господина в год тысяча пятисот рублей. Хлебной магазин деревянной, в коем разнаго хлеба хранится до двух тысяч четвертей...

Дуброўна ў 1812 годзе

У час напалеонаўскага нашэсця Дуброўна была мястэчкам Аршанскага павета Магілёўскай губерні. Старая Смаленская дарога, якая праходзіла праз яго, стала галоўным шляхам французскай арміі на Маскву. Нездарма ў гонар ганебнага для захопнікаў шляху на мяжы Дубровеншчыны і Смаленшчыны ў 1912 г. быў пастаўлены абеліск з чырвонага граніту, на якім выбіты словы: «У 1812 годзе войскі імператара французаў Напалеона перайшлі тут граніцу старой Расіі 2 жніўня, наступаючы перамоганосна на Маскву, 6 лістапада, адступаючы пасля цяжкага паражэння».

Аднак яшчэ перад нашэсцем іншаземцаў 15(27) ліпеня ў мястэчку пабывалі казакі Войска Данскога на чале са сваім праслаўленым атаманам Мацвеем Платавым, якія ішлі ў авангардзе 2-й Заходняй арміі Багратіёна. Тут яны пераправіліся цераз Дняпро і праз некалькі дзён сустрэліся з войскамі 1-й Заходняй арміі Барклая дэ Толі.

А потым пачаўся час непрацяглай, але гвалтоўнай акупацыі. Насельніцтва не бачыла спакою: безупынныя рэквізіцыі, калі выграбалася апошняя жменя зерня, забіраўся апошні жмут сена; нападзенні банд марадзёраў (або «мірадзёраў», як называлі іх сяляне), якія ў вялікай колькасці бадзяліся па лясах і дарогах краю. Жыхары Дуброўна і навакольных вёсак хаваліся ад рабунку ў лясах, забіраючы з сабой жывёлу, харчаванне і фураж.

Акупацыйныя ўлады арганізавалі ў мястэчку правіянцкі магазін. Аднак сяляне, якіх прымушалі везці харчаванне ў Дуброўну, часта ўцякалі, кідаючы даручаную ім маёмасць на волю лёсу. Так, з 103 возчыкаў, якія дастаўлялі муку ў Дуброўну, пасля начлегу на Бараньскім млыне, засталося толькі 20 чалавек. Астатніх і след прастыў.

Разнастайны ўдзел дубровенцаў у вайне з Напалеонам. Дзесяткі мужчын неслі цяжкую ратную службу ў расійскім войску, ваявалі і ля Полацка, і на Барадзін-

скім полі, на берагах Бярэзіны і ля Лейпцыга. Адзін з жыхароў мястэчка пасылаўся на разведку ў Віцебск героем вайны, партызанам А. Сеславіным. Сярод афіцэраў рускай арміі быў і Пётр Іванавіч Фаленберг, сын дубровенскага двараніна, у будучым вядомы дзекабрыст.

І вось надышлі апошнія дні напалеонаўскага нашэсця. 6 (18) лістапада французскі імператар спыняецца ў Дуброўне. У мястэчку меўся невялікі правіянцкі магазін, але назапашаны там мізэр харчавання ніяк не мог забяспечыць хоць ужо і не «Вялікую», аднак яшчэ шматтысячную армію. Менавіта сюды прыйшлі сумныя звесткі аб прайгранай бітве пад Чашнікамі і аб заняцці адміралам Чычагавым Мінска. 7(19) лістапада Напалеон адбыў у Оршу.

Следам за адступаючымі французскімі войскамі ішлі авангардныя часткі рускай арміі. 8(20) лістапада атрад генерала М. М. Барадзіна займае мястэчка, потым хутка рухаецца да Оршы. У Дуброўну прыбывае начальнік штаба расійскай арміі генерал А. П. Ярмолаў. Пад яго кіраўніцтвам аднаўляецца разбураны французамі мост праз Дняпро. Актыўны ўдзел у рамонце прымалі мясцовыя жыхары.

Гаспадараранне напалеонаўскіх войскаў у Беларусі пакінула крывавы след у яе гісторыі, надоўга затрымала яе эканамічнае развіццё. Не з'яўлялася выключэннем і Дубровеншчына. «Праедзеш Оршу, Дуброўну, Барысаў, Мінск і нічога не заўважыш, акрамя беднасці ў народзе і паўсюднага разбурэння — немінучага выніку вайны, — усклікнуў Фёдар Глінка, — ...руіны дамоў і разароныя французамі вёскі: вось што паўстае вачам нашым!» Нездарма той год надоўга застаўся ў народнай памяці пад назвай «разаронага».

В. Лютынскі.

Дакументы сведчаць

З БАЯВОГА КАЛЯНДАРА-ШТОДЗЁННІКА ВАЙНЫ 1812 года

15(27) и ю л я

Перестрелка в авангарде ген.-майора Оленина (Евгения), в трех верстах от дер. Козьяны на дороге из гор. Красного.

16(28) и ю л я

Стычки и схватки при дер. Дубровно, Козьяны, Ляды, Расасно и Хомино между р. Днепр и гор. Красным.

...18 июля атаман Платов отправил из своего отряда Донской казачий подполковника Власова 3-го полка для усиления авангарда ген.-майора Оленина. Этот полк, прибыв 19 июля из дер. Елисеевичи в местопребывание авангарда ген.-майора Оленина, в дер. Ляды, расположился в 6 верстах от этой деревни, при дер. Гагоки, на дор. в дер. Дубровну, и немедленно выслал от себя «партии для открытия неприятеля».

Подполковник Власов 3-й отправил есаула Зимовнова с его сотнею «открыть селение Козьяны» с приказанием, «что ежели неприятеля он там не найдет, то в таком случае отправил бы партии направо в р. Расасно, а налево к дер. Романовой, сам-же отправился бы для открытия дер. Дубровны».

Есаул Зимовнов, дойдя до дер. Дубровны, остановился при ней, а для осмотра деревни отправил с несколькими казаками урядника Чикунова, который «лишь стал подбегать к середине, где базар», увидел на улице пеших французов, «на которых потом сделал удар, но вокруг с обоих сторон улицы неприятель сделал залпом из нескольких оружий выстрелы из домов, при чем казак Игнат Демидов, будучи храбр столько, что проскакал по улице до самой пехоты, стоявшей на рынке в двух местах, был тяжело ранен со своею лошадью и взят в плен и тогда же, по показанию жителей, умер. Есаулу Зимовнову с командою сделать удар на неприятеля было не можно, потому что улицы в местечке очень тесные, а неприятель, потревожась от удара команды урядника Чикунова, начал переправляться из-за Днепра в довольном числе конницы по мосту».

Партия урядника Синякова, посланная есаулом Зимовновым направо к р. Днепр, дошла до р. Расасно и «делая открытие», обнаружила в этой деревне французский

пехотный отряд из 50 человек. Партия внезапно и дружно ударила в дротики на отряд, положила на месте 6 убитых, взяла в плен 3 человека, «остальные спаслись тем, что из лагеря, состоящего за Днепром, пехота их начала делать большие залпы».

Партия урядника Синякова, возвратясь из дер. Расасно в деревню Козьяны, «взяла малейший растах и потом по приказанию подполковника Власова 3-го, «паки пошла туда». Прибыв к дер. Расасно и «открывая это местечко», партия заметила в нем небольшой французский пехотный отряд, тотчас ворвалась в деревню и бросилась в атаку на этот отряд, который хотя и открыл огонь, «но не причинил никакого вреда, кроме что убита одна строевая лошадь». Казаки при своей атаке захватили в плен одного француза.

Все эти смелые казачьи поиски и налеты не могли, конечно, не встревожить неприятеля и он выслал отряд «в немалом числе кавалерии и пехоты, который из дер. Дубровны направился по правой стороне р. Днепра — «по над Днепром» — для разведки. По распоряжению подполковника Власова 3-го, хорунжий Ежов выслал из своей партии в разъезд «для открытия переправы» через р. Днепр у дер. Хомино казака Фому Гарбузлаева с 4 казаками, который, приближаясь к р. Днепр и видя за ним двух французских улан, тотчас бросился со своими казаками через реку вплавь и, догнав улан, взял их в плен.

Во время всех этих стычек в полку убиты казак Игнат Демидов, 3 лошади и брошены 2 раненые лошади.

22 июля (3 августа)

Находившийся при дер. Ляды «для открытия неприятеля» разъезд Донского казачьего подполковника Власова 3-го полка, в составе приказного и 4 казаков, подвергся нападению французского уланского эскадрона и, отступая «по ретирад», заманил за собою 7 французских улан, из которых одного взял в плен. У нас при этой стычке ранены казак и лошадь.

23 июля (4 августа)

Ген.-майор Оленин поручил находившемуся в его авангарде Донскому казачьему полковника Быхалова 1-го полку разведать о неприятеле около р. Днепр, по левой стороне реки при дер. Расасно, Романово и Фомино и по правой стороне реки — при дер. Горки и Надве. Полковник Быхалов 1-й выслал из своего полка разведочные партии, из числа которых одна партия переправилась у устья р. Березки — «при третьем броду» — на ту сторону р. Днепр и захватила французского офицера Генерального Штаба с планами, присланными императором Наполеоном из гор. Витебска, а также состоявший при этом офицере конвой.

2(14) августа

«По наступлении утра» — полковник Быхалов 1-й, будучи атакован «сильным неприятелем в постах своих у Лядов», отступил к городу Красному, куда стянулся и весь авангард ген.-майора Евгения Оленина, там же был и сводный отряд ген.-майора Неверовского.

На город Красный наступали со стороны села Ляды, под начальством короля Неаполитанского (Мюрата). 16 кавалерийских полков, поддерживаемых семью пехотными полками и «многочисленною» артиллерией...

Труды Московского отдела императорского Русского Военно-исторического общества. Т. IV. С. 180, 181, 184, 202—204, 216, 223, 269—271.

Біёграф Напалеона аб наступленні французскіх войскаў

...Не надеясь более, что на него нападут, как он мечтал с того момента, когда узнал, что князь Багратион присоединился 4 августа к главным силам, и не имея возможности дать своей армии необходимый отдых, поскольку неприятель со всеми своими силами находился так близко от него, император 10-го числа принял решение идти против неприятеля и повел движение правым флангом, чтобы перейти Днепр у Расасно, тогда как русские с той же целью производили такой же маневр, чтобы атаковать нас на правом берегу. Император выехал из Витебска 12-го в 11 часов вечера, 13-го утром он был в Расасно, на левом берегу Днепра; гвардия прибыла туда днем.

...По прибытии в Расасно император сел на лошадь, осмотрел проходившие корпуса, произвел очень далекую разведку за Лядами и возвратился на свой бивуак в Расасно только ночью. Назавтра с рассветом он был уже на лошади. Он поехал по берегу Днепра, принял донесения и ожидал рапорта от нескольких разведочных отрядов, составленных из поляков; этим отрядам было приказано объехать оба берега реки. Гвардия получила приказ выступить по дороге на Красный. Император также выехал в этом направлении. По пути он получил сведения, что завязался бой между кавалерией и русской дивизией, которой, как полагали, было поручено прикрывать Красный. Он помчался туда галопом, но вскоре узнал, что бой уже кончен.

...Ночью император вернулся на гвардейский бивуак возле Ляд. Сведения, полученные от нескольких раненых русских, взятых в плен, положили конец всяким сомнениям императора и подтвердили ему факт передвижений генерала Барклая де Толли на правом берегу; он подозревал это уже с полудня на основании донесения одной из разведок. Всем корпусам было приказано ускорить свое движение на Смоленск. Император отправился вместе с гвардией еще до наступления дня, надеясь подойти к Смоленску раньше русской армии, мимо которой мы прошли, сами того не зная, когда двигались в Расасно через Бабиновичи.

Арман де Коленкур.

Поход Наполеона в Россию. Смоленск, 1991. С. 103—105.

Біёграф Напалеона аб адступленні французскіх войскаў

...Гвардии был дан приказ двигаться обратно по Смоленской дороге. Было организовано несколько хороших батарей, и были приняты все меры для того, чтобы 17-го дать сражение. Император решил схватиться с неприятелем, и, хотя в его распоряжении было меньше 25 тысяч человек, он был полон веры в своих старых усачей, которых все время берег именно на случай такого отчаянного дела. Он не сомневался в успехе и верил в свое счастье, как в те дни, когда ему действительно везло.

Однако 17-го он вернулся к своему первоначальному плану и направил герцога д'Абрантес и вице-короля на Ляды, а сам рассчитывал выручить своих маршалов собственными демонстрациями. Он как-то сказал князю Невшательскому и мне, что решил продолжать отступление всей армии, в том числе и гвардии, если неприятель не будет защищать своих позиций на Смоленской дороге; эта цель была теперь достигнута, так как Милорадович отступил. После этого император, не сомневаясь, что его повторные приказы дошли до князя Экмюльского и герцога Эльхингенского и они присоединятся к нам сегодня вечером или ночью, приказал старой гвардии следовать за корпусами, направляющимися на Ляды.

...По-прежнему убежденный, что Кутузов старается скрыть от него какие-то свои маневры и что задача спасения всей армии властно повелевает ему торопиться, император нагнал гвардию и свой штаб в Лядах. По дороге он узнал от отставших, занятых добыванием продовольствия, что русские собрали много пехоты и кавалерии в Добром. Один крестьянин, которого ночью привели к нему, утверждал даже, что вчера много войск прошло в Романово; это подтверждало предположения императора о намерении Кутузова опередить его.

В 4 часа утра император прислал за мной. Повторив снова то, что он говорил нам в предыдущие вечера, и перечислив соображения, которые легли в основу его решения, император выразил сожаление о том, что не приказал корпусам выступать из Смоленска с промежутками не больше чем в 24 часа, а также о том, что не направил еще раньше Жюно и часть гвардии для прикрытия Орши. Он заявил

затем, что намерен ускорить свое передвижение.

— Мне могут устроить здесь какие-нибудь каверзы,— сказал он.

...Связь с корпусами, т. е. передача приказаний и донесений, сделалась почти невозможной или осуществлялась так медленно, что приказы и донесения редко получались вовремя. Офицеры генерального штаба, по большей части лишившиеся своих лошадей, передвигались пешком, а те, у которых сохранились лошади, прибывали на место ничуть не быстрее, так как не могли заставить своих лошадей передвигаться по льду. Морозы усилились, и дорога стала еще более трудной, чем раньше. Местность сделалась еще более холмистой, и спускаться по склонам было невозможно. Легко представить себе, какие трудности приходилось преодолевать артиллерии и обозам и как много лошадей потеряла артиллерия при этом переходе! Под Лядами пришлось спускаться по такому крутому склону, а его оледеневшая поверхность была так отполирована телами многочисленных людей и лошадей, которые просто скатывались вниз, что мы вынуждены были поступить, как и все, т. е. сесть на лед и скользить на собственном заду. Император должен был поступить таким же образом, так как тысячи рук, которые протягивались ему на помощь, не представляли собою какой-либо прочной опоры. Пусть же представят себе, каково было положение солдат с их ранцами и ружьями, положение людей, которые сопровождали артиллерию и обозы, и, наконец, положение всадника, который подвергался риску быть раздавленным своей лошадью, так как благодаря своей тяжести она катилась вниз быстрей, чем он.

В Лядах мы нашли местных жителей и кое-какое продовольствие; по дворам разгу-ливали куры и утки; все были поражены, так как со времени перехода через Неман мы не видели ничего подобного. При виде этого достатка все лица разгладились от морщин. Всем казалось, что наступил конец лишениям. Я отмечаю эти мелкие подробности наряду с грозными событиями, которые предстояло нам пережить, потому, что такие мелочи наглядно объясняют наше тогдашнее положение, и потому, что они оказывают всегда огромное влияние на француза, готового воспрянуть духом от самого ничтожного пустяка. Для людей, привыкших после выхода из Москвы находить только необитаемые места, опустевшие дома и трупы вместо живых существ, было большим событием увидеть дома, в которых есть жители и можно найти что-нибудь на ужин. Небольшие запасы, имевшиеся в Лядах, вместе с теми, которые мы приобрели за деньги по соседству, насытили людей, привыкших презирать все опасности, но отнюдь не желавших умереть с голоду — хотя бы потому, что они хотели по-прежнему бросать вызов этим опасностям.

Казаки производили постоянные налеты на дорогу, то и дело пересекая ее в промежутках между дивизиями и даже между полками, если они шли на некотором расстоянии друг от друга.

Легко представить себе, какая распространялась тревога и как это сказывалось на моральном состоянии армии. Другое крайне неприятное последствие этих налетов заключалось в том, что становилось очень трудно поддерживать связь не только между корпусами, но даже между дивизиями одного и того же корпуса. Как я уже говорил, штаб главного командования донесений не получал, а его приказы не приходили на место или шли так медленно, что никогда не получались вовремя. Офицеров генерального штаба, которые не считались ни с какими опасностями, часто захватывали в плен. Чтобы добраться по назначению, надо было согласовывать свой путь с передвижениями какой-нибудь части, с остановкой корпуса, с приближением другого, шедшего на соединение с армией. А потом, как передвигаться по льду? Офицеры, у которых сохранились лошади, не в состоянии были заставить их сдвинуться с места. Они тащили

их за собой, так как идти пешком было гораздо быстрее. Надо было самому быть в этом положении, быть одним из актеров этой великой драмы, чтобы составить себе правильное представление о ней. Без преувеличения можно сказать, что самые простые вещи превратились в почти непреодолимые трудности. Честь и слава храбрецам всех чинов и рангов, которые сумели не пасть духом, ибо никогда люди не подвергались более жестоким испытаниям и не проявляли большей самоотверженности и стойкости. Вместе с ростом трудностей росли и всяческие опасности, и все взоры обращались к Орше, которую император также считал важным опорным пунктом. Он предписал головной части колонны прибыть туда как можно скорее и заранее отдал приказание о том, чтобы было прочно занято предместное укрепление.

Покинув Ляды 18-го, мы в тот же день прибыли в Дубровну, но только на следующее утро, в самый момент отъезда, император узнал, что 1-й корпус соединился в Красном с войсками, которые, поджидая его, оставались там на позициях против неприятеля, и, таким образом, этот корпус прошел через Красное 17-го, т. е. в тот день, когда герцог Эльхингенский мог в лучшем случае только выступить из Смоленска. О 3-м корпусе (т. е. корпусе маршала Нея, герцога Эльхингенского) мы не знали ничего определенного; 1-й корпус не имел о нем никаких сведений после 16 ноября. Ни один офицер оттуда не приезжал; удалось ли доехать по назначению офицерам, которые были посланы туда? Император терялся в догадках. То обстоятельство, что Милорадович остался на своих позициях, а наши войска отошли, давало основание предвидеть, что герцогу Эльхингенскому будут грозить всяческие опасности.

Арман де Коленкур.

Поход Наполеона в Россию. Смоленск, 1991. С. 237, 239–241.

З АКТАЎ, ДАКУМЕНТАЎ І МАТЭРЫЯЛАЎ ДЛЯ ПАЛІТЫЧНАЙ І БАЯВОЙ ГІСТОРЫІ 1812 года

...Наполеон в обратном пути своем имел ночлег в м. Дубровне в доме вдовствующей княгини Маріи Львовны Любомирской, урожденной Нарышкиной; а по утру, в 7 часов утра, потребовал хозяйку дома. Она явилась в зал, посреди которого стоял стол, где оканчивался завтрак Наполеона с несколькими генералами. Подали кофе, пригласили хозяйку занять место возле Императора, который обратился к ней с сими словами: «Ваша фамилія Нарышкиных мне хорошо известна: она близка к трону и я очень рад знакомству с Вами». При сих разговорах княгиня умоляла его дабы при настоящей рейтираде не предали грабительству м. Дубровны и не делали бы насилій, случающихся в военное время и не лишили бы своего покровительства племянника ея, генерала Нарышкина, взятаго в плен*.

Акты, Дакументы и матэріалы для политической и бытовой исторіи 1812 года. Т. III. С.-Петербург, 1912. Л. 40, 55.

З ДАНЯСЕННЯ БАБІНАВІЦКАГА ПАВЯТОВАГА ПРАДВАДЗІЦЕЛЯ ДВАРАНСТВА

1836 г., 5 кастрычніка

Во исполненіе предложенія Вашего Превосходительства, от 18-го Іюля за № 11154-м и 19 Августа за № 12931-м, собранныя мною, посредством помещика Іосифа Слежановскаго, сведенія по Бабиновицкому уезду, имею честь изложить.

1-е. Потеря Бабиновицкого уезда с уваженія, что за исключеніем корпуса, в 45 т. Вице Короля Итальянскаго, Евгенія, который на Сураж пошел в Смоленск. Наполеон с

* Полковник Нарышкин, взятый в плен вместе с ген. Винцингероде в Москве, был освобожден русским отрядом под начальством полковника Чернышева.

гвардіею своею в 47 т., Король Неаполитанский, Мюрат, с кавалерійским корпусом в 40 т., под командою генералов: Груши, Монбрена и Нансути, весь корпус Нея в 40 т. и три дивізіи перваго корпуса Даву — перешли все чрез Бабиновицкій уезд; а около Росасны, над Днепром, куда Наполеон прибыл перваго Августа 1812 года, ночевал в лесу и там же, соединясь с маршалом Даву, он и весь почти корпус сего генерала, равно Понятовскаго и Жюно, от Орши большим трактом перешли на Ляды, в Смоленск, а затем вся почти армія Наполеона, от Витебска и Могилева, перешла Бабиновицкий уезд; что хотя и небольшія, но происходили сраженія не далеко от местечка Рудни, около дер. Малево. Инковскаго приказа, когда Платов напал на квартиры генерала Себестіяни, оныя взял и непріятеля поразил; что на обратном пути та же армія, гонимая и преследуемая нашими войсками, перешла чрез Ляды в Оршу; что непріятель все имущество помещиков и крестьян, как лошадей, рогатой и не рогатой скот, хлеб, сено, холст и разные съестные припасы забирал и истреблял; что король Неаполитанскій две недели пробыл в имеиіи помещика, подполковника Бржозовского, ныне судьи Рагозы, называемое Матеушово, откуда чрез м. Рудню пошел в Росасну; что маршал Ней с войском пробыл две недели в м. Ліозне, помещицы Храповицкой, ныне председателя Шебеки, откуда тоже пошел в Росасну и Гусино; что генерал Груши столько же пробыл в Любавичах и сам Наполеон проехал с Витебска, чрез имеиіе генерала Гурки Кринки, уездный город Бабиновичи, деревни Рудню, Озіоры, Редьки, по самой малой проселочной дороге в Росасну; что после сего нашествія обнаружился падеж скота и лошадей, произошли разныя эпидемическія болезни, от которых четвертая почти часть крестьян, помещиков и разных сословій умерло, ибо народонаселеніе Бабиновицкаго уезда, в 1812 году, пред нашествіем непріятеля, было 28 906 душ, в 1816 году, только 23 118 душ; что все лишились своих имуществ, пріостановились все хозяйственныя работы, занятія и упражненія жителей: примерно только полагая, сія потеря Бабиновицкаго уезда на 3 милліона рублей предположена быть может.

2-е. Хотя видимым образом не было сожжено ни древень, ни местечек, чрез которыя войска непріятельскія проходили, однакож чрез биваки, наводимые мосты и всякаго рода безпорядки, не менее того деревни и местечки пострадали: за всем тем Бабиновицкій уезд никаких вспомоществованій, ни частных ни от Правительства не получал: сіе тем чувствительнее было для сего уезда, что он по худой почве своей, быв лишенным рогатого скота, лошадей и части жителей, кроме хлебопашества не имея других средств к по правленію своего состоянія, и по нынешнее время почитается и есть беднейшим уездом между прочими Могилевской губерніи.

3-е. Установляемое непріятелем Правительство в уездном городе Бабиновичах было: Подпрефектура и Уездная Комиссія. Первая заведывала внутренним города распоряжениём, но все оныя ограничивались лишь доставленіем разных войск потребностей. Сіе Правленіе основано было на правах военных и той участи подвергались жители уезда.

4-е. Разсказывают, что Наполеон, чрез гор. Бабиновичи, ехал в трех одинаковых каретах, в которой же именно неизвестно; что останавливалися в доме ныне мещанина, еврея Залмана, а от туда, как выше пояснено, отправился в м. Росасну, куда и прибыл 1-го Августа вечером, верхом на малой почтовой англизированной лошади, в белых панталонах и в темном мундире со звездою, в треугольной шляпе, окружен своим в богатых золотом и серебром шитых платьях генералитетом; что проехав местечко в длину, вошел в дом еврея Гирши Юдкина и, увидев неопрятность онаго, повелел в боровом лесу, над Днепром, раскинуть свой шатер, три сажени длиною и две шириною, как сіе оказывается по существующим и по ныне бугоркам от канав, на том месте где был оный построен. Шатер сей был из полосатой, зеленой и белой шелковой, толстой матеріи, разделен на 5-ть комнат: 1-ю Пріемную и Столовую, 2-ю Спальню, 3-ю Лакейскую, 4-ю — канцелярію Бертье и 5-ю — для офицеров Штаба; в котором шатре был для него приготовлен обеденный стол; а после верхом по городу, коль скоро подъехал Наполеон к палатке, сошел с лошади, снял шляпу, и, поднеся руку к голове, посмотрев на собранные кругом войска, вошел с маршалом Даву, прибывшим тогда и соединившимся с ним по дороге из Дубровны к Росасне, в шатер, где и обедали только в двоем. Прислуживал им мамелюк, верно Рустан; прочим же генералам и офицерам на земле была послана зеленая сафьяновая скатерть и поставленные все серебряные, как тарелки и такіе же вызолоченные кубки. Во время въезда Наполеона в местечко, хотя евреи вышли встречать с хлебом солью, но видя множество генералов в золоте и серебре, не знали кому поднести. Однакож Наполеон, поднеся руку к шляпе, дал себя сим узнать. Лес весь был окружен войском, в зади шатра было построено несколько палаток из ельника и место для кухни. Говорят, что вечером, когда все утихло, Наполеон по дорожке, в сем же лесу, без шляпы, один же прохаживался, останавливался и приложив руку к голове часто призадумывался и сверх сего довольно часто кашлял. Однако ж, ровно с восходом солнца, 2-го Августа, выступил из своего лагеря, за которым указывается ныне пребольшая яма, в которую брошено

множество умерших французов, после бегства Наполеона из Москвы. Таким образом место, которое для многих служило временным отдохновеніем, в непродолжительном весьма времени соделалось вечным их убежищем и успокоеніем. При выезде Наполеона из Росасны, за переводчика и для указыванія разных деревень по дороге и их наименованій, был взят еврей, Зрол Сонца, который довел Наполеона чрез Ляды до Краснаго; брат сего еврея разсказывал, что будто бы Наполеон, ехав верхом, всегда имел на руке план, писанный на шелковой матеріи и, разспрашивая чрез переводчика о разных деревнях, окрестностях и месте положенія оных, ехал версту и более шагом, после чего во всю конскую прыть, с версту и более, запускал лошадь, опять оную придерживал и разспрашивал, едучи шагом; и таким образом до самого местечка Краснаго доехал, приказывая же еврея отпустить, повелел ему сказать, дабы возвращался проселочными дорогами.

5-е. К жителям Бабиновицкаго уезда никаких возваній и прокламацій мнимых не было и жители никаких содействій для непріятеля не делали, а напротив того старались всевозможным образом делать затрудненія в доставленіи вынуждаемых разных для войска непріятелем потребностей: ибо, видя столь беспорядочное шествіе Наполеоновых полчищ и множество бродяг и мародеров, одушевлялись всегда надеждою, что с наступленіем зимы, преследуемыя победоносными нашими войсками, войска Наполеона собственным своим беспорядком уничтожутся, а дети Севера возвратятся к законному своему Правительству и Государю.

6-е. Кроме сраженія вышесказаннаго около м. Рудни и дер. Инково, на обратном пути, под Лешном, 27 Октября, Платов поразил непріятеля, зделав убитых и раненых, более чем на 850 человек. Генерал Бороздин, под м. Лядами, 5-го Ноября, более чем на 400 человек, и 12-ть взял пушек; генерал Ожаровскій, около Козян, 8-го Ноября, на 978 чел. и четыре пушки; наконец Платов, около Любавич, 12-го Ноября, более чем на 3300 убитых и раненых. Перед нашествіем французов, 20-го Іюля, в м. Росасну дивизіонный генерал в Росасне был Оленин: когда же французы рейтировались, первый вступил в м. Росасну с казаками генерал Греков, и узнав, что французы находятся в именіи над Днепром, Холовье, на другом берегу реки в числе более 500 человек, малым отрядом казаков оных поразил и в плен забрал.

7-е. Как со всей арміи Наполеона, состоящей во время перехода реки Немана из 250 т., на обратном пути из Москвы с Наполеоном в Смоленск было не более 40 т., а после сраженіи под Красным, где корпуса Вице-Короля Евгенія, Даву, гвардіи Наполеона, наконец корпус Нея, генералами Милорадовичем и Платовым совершенно были поражены и едва сам Наполеон не попался в плен казакам. Всего войска, в Лядах, у Наполеона было около 15 т. и то, за неименіем фуража и съестных припасов, совершенно изнуреннаго, так что везде валялись людскія и скотскія тела, и большое число закопано умерших и скотских трупов.

8-е. Из подвигов жителей Бабиновицкаго уезда достойно есть вниманія, что сверх старательств вредить непріятелю в недоставленіи требуемых им подвод, фуража и разных вещей, напротив же тоже охотнаго, скораго и усерднаго доставленія всего требуемаго нашими войсками, многія семейства с малолетними своими детьми, видя отечественные пределы захваченныя непріятелем, не только не колебались в верноподданической их верности к законному своему Государю, но, желая оное сохранить в питомцах своих, уезжая в разныя Россійскія губерніи и скитаясь по лесам, оставляли все свое имущество и достояніе на жертву непріятелю и тем подвергались совершенному ограбленію.

9-е. По Бабиновицкому уезду и в Белоруссіи Ополченія никакого не было, а пред нашествіем французов, в Бабиновицком уезде находилось Черниговское ополченіе. Равным образом пожертвованій дворянством, купечеством и другими сословіями ничего не было, и никаких по сему распоряженій по Бабиновицкому уезду не делалось.

Примечанія.

В Бабиновицком уезде считается две Рудни: местечко Рудня, чрез которое, во время нашествія французов, маршал Ней и король Неаполитанскій Мюрат, с корпусами своими проходили, и около котораго Платов в первых числах Августа поразил французскаго генерала Себестіяни, и деревня Рудня, помещика Струтынскаго, чрез которую Наполеон из г. Бабинович проехал в м. Росасну. В м. Росасне, на Днепре, были наведены пять мостов на козлах, из брусьев и досок, к чему послужили разныя местечковыя строенія, как то: господскій магазейн, строенія священника, кроме церкви, и разныя домы; первый мост был наведен против бороваго лесу, другой выше перевоза, один онаго ниже, и еще один мост чрез речку Росасенку, для удобнейшаго перехода в лес и, наконец, пятый мост, на Днепре, под деревнею Корунною, в пяти верстах от м. Росасны. Маршал Ней, равно и Мюрат, составляли авангард арміи Наполеона, а с маршалом Даву, от Немана в первый раз Наполеон с ним соединился в м. Росасне. Росасенская церковь Св. Великомученика

Ад часоў першабытных — 1917

Георгія, где священником тогда находился и как еще живет, отец Дмитрій Бруевич, и как он разсказывал, ничего не потерпела и все иконы уцелели, за исключеніем того, что ружья были ставлены в притвор, а на обратном пути, что в целой онаго окружности французы поделали квадратные дыры для ружейнаго огня, равномерно как и во многих домах повынимали бревна для стрельбы и обороны, которой однако ж не было и никто ничего не взял; не от того-ли что в самый день выступленія Наполеона из Росасны, два генерала, придя к оному к священнику и желая церковь видеть, которую он им указал, один из них, отходя, на польском языке посоветовал ему наносить разных во внутрь оной церкви вещей как то: гонту, брусьев и досок, дабы она не столько для простого народу была примечательна, что он исполнил и последствія совета оказались удовлетворительными. Наполеон, в бегстве своем из Москвы, пріехал на санях в м. Дубровну, за оттепелью таковыя сани оставил в доме княгини Маріи Львовны Любомирской, которыя были подарены ею Бабиновицкаго уезда помещику, Доктору Цекерту, и по ныне у него находятся, равномерно как и сани, на которых в Дубровну пріехал король Неаполитанский Мюрат. Вице-же король Евгеній посоветовал ему, Цекерту, продать своих четыре вороных лошадей и сам купил за две тысячи франков. Сколь мало французы озабочивались доставленіем всякому справедливости и возвращеніем забраннаго доказательством тому, что, когда во время двухнедельнаго пребыванія маршала Нея в м. Ліозне, один Бабинавицкаго уезда помещик явился к нему и жаловался на генерала Лефевра за заграбленіе самовольно у него новой Петербургской коляски, которая в лице самого Нея на дворе находилась и просил заграбленное возвратить, Ней отвечал, что сіе есть следствіе войны, ежели не он, Лефевр, то кто другой бы взял; «а сколь часто бывают не верныя показанія жителей, доказательством, что один еврей Шмуйло разсказывал что будто бы сам видел Наполеона в м. Росасне на почтовой, малой, англизированной лошади, в черном платье с белыми отворотами, как бы в трауре, и в треугольной шляпе, тоже обшитой такими же белыми каймами; тогда, как вышеприведенныя показанія его платья и пребыванія утверждено лицами видевшими лично Наполеона в м. Росасне и самим же священником отцем Димитріем.

В м. Росасне почиталось жителей более 400 душ, земли под местечком 42 десятины 1360 саженей, под лесом 37 десятин и 600 саженей.

Акты, документы и матеріалы для политической и бытовой исторіи 1812 года. Т. III. С.-Петербург, 1912. Л. 24—30.

Воін і бунтар П. І. Фаленберг

Нарадзіўся Пётр Іванавіч Фаленберг у 1791 годзе. Бацька яго, выхадзец з Саксоніі, меў інжынерную адукацыю, добра ведаў суконную вытворчасць. З гэтай нагоды і запрасіў яго ў Расію князь Р. Пацёмкін. Неўзабаве Фаленберг-старэйшы прыступіў да наладжвання такой вытворчасці ў Дуброўне, якая, між іншым, належала тады таму ж Пацёмкіну.

Па прыкладу бацькі Пётр Іванавіч таксама меў намер прысвяціць сваё жыццё развіццю рускай прамысловасці. У 1811 годзе ён скончыў Царскасельскі лясны інстытут. Маладога таленавітага юнака чакала добрая службовая кар'ера. Але, на здзіўленне сваякам і таварышам, малады інжынер паступіў на ваенную службу. У пачатку 1812 года будучага дзекабрыста прызначылі прапаршчыкам і накіравалі ў 3-ю Заходнюю армію, якая з пачаткам Айчыннай вайны вяла баявыя дзеянні супраць саюзнікаў Напалеона — аўстрыйскіх і саксонскіх войск у напрамку Брэста-Літоўска. 24 ліпеня рускія войскі авало-

П. І. Фаленберг

лі гэтым горадам, а праз тры дні ўзялі Кобрын. Затым адбылася бітва пры Гарадзічным. У пачатку снежня руская армія штурмам узяла Вільню.

Актыўны ўдзел у гэтых баях прыняў і Фаленберг. У прыватнасці, у адным з данясенняў было сказана, што «...прапаршчык П. І. Фаленберг пры ўступленні ў горад Вільню... вёў калоны пад моцным ружэйным агнём і ўвесь час знаходзіўся ў авангардных баях». За мужнасць, праяўленую ў гэтай аперацыі і ў папярэдніх баях, яму прысвоілі чын падпаручніка. 25 жніўня 1813 года адбылася бітва на рацэ Кабцах. І тут зноў вызначыўся Пётр Іванавіч. Адвага і мужнасць маладога афіцэра былі адзначаны ордэнам Ганны 4-й ступені.

Апошнім эпізодам баявой біяграфіі Фаленберга стала ўзяцце Парыжа. За мужнасць і знаходлівасць, праяўленую ў ім, Фаленберга ўзнагародзілі ордэнам Уладзіміра 4-й ступені і прускім ордэнам «Ваенныя заслугі».

Рускія афіцэры, вяртаючыся з Заходняй Еўропы, нібы нанава адкрывалі для сябе сваю радзіму. Іх думкі выказаў у «Пісьмах рускага афіцэра» Ф. Глінка — актыўны член «Саюза благадзенства». Ён пісаў: «Усюды попел і разбурэнне. У вёсках нічога не чутна, акрамя стогнаў і скаргаў... Праедзеш Оршу, Дуброўну, Барысаў, Мінск і нічога не ўбачыш, акрамя беднасці ў народзе і паўсюднага разбурэння». Гэтым шляхам вяртаўся да дому і падпаручнік Фаленберг. У памяці ўставалі малюнкі вёсак і гарадоў, якія бачыў у дзяцінстве. Ад многіх з іх засталіся толькі назвы. Больш за ўсё краналі сэрца абыякавыя, бяздушныя адносіны ўлад да прастога народа, які адстаяў незалежнасць Айчыны.

Далейшая службовая кар'ера Фаленберга склалася добра. У 1825 годзе ён меў ужо чын падпалкоўніка. Смеласць і незалежнасць думкі, крытычныя адносіны да рэчаіснасці, эрудыцыя і высакародства стварылі Пятру Іванавічу высокі аўтарытэт сярод таварышаў па службе. У 1822 годзе ў час адной з гутарак А. Баратынскі паведаміў яму аб існаванні тайнага таварыства і планах забойства цара. Фаленберг — праціўнік прыгоннага права і царызму — не толькі падтрымаў гэты план, але і выказаў жаданне асабіста ажыццявіць яго. Аб гэтым абяцанні — зрабіць замах на жыццё імператара — Фаленберг паведаміў і следчай камісіі 30 студзеня 1826 года.

Дзеянні Фаленберга былі аднесены да чацвёртага разраду цяжкасці. Суд прыгаварыў яго да 15 гадоў катаржных работ.

У канцы 1826 года першая партыя пакараных дзекабрыстаў прыбыла да месца адбыцця катаргі на Чыцінскія руднікі. Умовы працы там былі цяжкія. Кожны дзень даводзілася апускацца ў глыбокія шахты. Турэмная вопратка хутка дралася і не магла захаваць ад моцных сібірскіх марозаў. Грошай, выдзеленых на харчаванне, хапала толькі, каб не памерці з голаду. У першы месяц шмат дзекабрыстаў цяжка захварэла. Менавіта тады пакладзі асуджаныя пачатак агульнай гаспадарчай дзейнасці.

Праз нейкі час яны дабіліся параўнальна ніштаватых умоў існавання. Жыццё навучыла таму, аб чым раней і не думалася. Узніклі розныя майстэрні: сталярная, кравецкая, шавецкая, у якіх выраблялiся самыя неабходныя рэчы. Пётр Іванавіч добра валодаў слясарнай, такарнай, сталярнай справай.

Фаленберг нядрэнна маляваў. У Інстытуце рускай літаратуры Акадэміі навук СССР захоўваецца акварэль «Чыта. Царква і вуліца», зробленая ім сумесна з дзекабрыстам М. Рэпіным. Маючы інжынерную адукацыю, ён зрабіў падрабязны план Чыцінскага астрога, які таксама дайшоў да нашых дзён.

Страх за магчымыя ўцёкі дзекабрыстаў прымусіў царскі ўрад падумаць аб стварэнні спецыяльнай турмы. Месцам будаўніцтва яе выбралі Пятроўскі катаржны завод, які знаходзіўся побач з Іркуцкам. Умовы жыцця ў Пятроўскай катар-

жнай турме, куды дзекабрысты прыбылі восенню 1830 года, былі больш жорсткімі. У Пятроўскай турме Пётр Іванавіч пачаў цікавіцца аграноміяй. Многа працаваў са спецыяльнай літаратурай, якую прысылылаі па яго просьбе.

У 1833 годзе, пасля шэрагу ўказаў, па якіх былі скарочаны тэрміны пакарання, катаржан пачалі адпраўляць у розныя куткі Сібіры. Фаленберга накіравалі на вечнае пасяленне на Троіцкі саляварны завод. Даведаўшыся аб гэтым, Мікалай I і галоўны жандар Расіі Бенкендорф выказалі сваё незадавальненне такім рашэннем і загадалі хутчэй аддаліць дзекабрыста ад рабочых і саслаць яго ў Шушанскае.

Да месца новага пасялення Пётр Іванавіч прыбыў у цяжкім душэўным стане. У той час Шушанскае было амаль поўнасцю заселена крымінальнымі элементамі, якія, карыстаючыся падтрымкай мясцовага ваяснога старасты, беспрабудна п'янствавалі. Фаленбергу, адрэзанаму ад свайго сацыяльнага асяроддзя, было вельмі цяжка прывыкнуць да новай абстаноўкі.

Дзекабрысты ў сваіх успамінах назвалі гэты перыяд жыцця самым цяжкім. Адна з прычын — страшэннае адзіноцтва. Яно падрывала духоўныя і фізічныя сілы. Да таго ж у Шушанскім Пятра Іванавіча чакалі вялікія матэрыяльныя нястачы. Ён быў адным з нямногіх дзекабрыстаў, якія не атрымлівалі ніякай матэрыяльнай дапамогі ад сваякоў. Прыходзілася разлічваць толькі на ўласныя сілы. Але асабліва прыгнятала адзіноцтва. З кожным годам ён усё больш і больш адчуваў, што і фізічныя сілы пакідаюць яго.

Аб цяжкім становішчы Фаленберга стала вядома паэту-дзекабрысту А. Адоеўскаму — аўтару вядомага адказу на пушкінскае пасланне ў Сібір. Восенню 1833 года Адоеўскі звярнуўся да мясцовых улад з просьбай дазволіць атрымаць ад сваякоў грошы, каб матэрыяльна дапамагчы хвораму Пятру Іванавічу, з якім ён моцна пасябраваў у час знаходжання на катарзе. Прашэнне было накіравана ў Пецярбург, адкуль неўзабаве прыйшоў адмоўны адказ.

Цяжкія ўмовы жыцця прымушалі да актыўнага дзеяння. Фаленберг пачынае займацца сельскай гаспадаркай і агародніцтвам.

У 1836 годзе на пасяленне ў Шушанскае прыехаў дзекабрыст А. Фралоў. Адразу стала маральна лягчэй жыць і працаваць. З кожным годам мацнелі сувязі з іншымі мінусінскімі дзекабрыстамі.

Працуючы побач з сялянамі, Пётр Іванавіч і яго таварышы вывучалі і пераймалі іх багаты жыццёвы вопыт і звычкі. Гэта збліжала іх з простымі людзьмі, дапамагала лепш зразумець іх патрэбы і спадзяванні. З другога боку, і самі дзекабрысты вельмі многа зрабілі для культурнага развіцця мясцовага насельніцтва. Яны вучылі тамашніх жыхароў рацыянальным прыёмам земляробства, укаранялі новыя сельскагаспадарчыя культуры, праводзілі доследы па вырошчванні фруктовых дрэў, кветнікаў і г. д.

Многа зроблена дзекабрыстамі і па вывучэнні сібірскага краю. Не стаяў з боку ад гэтага і Фаленберг. Добры знаўца астраноміі, ён у многіх навакольных вёсках вырабіў сонечныя гадзіннікі. Па парадсяброў зняў копіі рунічаскіх надпісаў з трох камянёў, якія спецыяльна прывезлі ў Шушанскае з берагоў Енісея. Гэту працу ён адправіў у Расійскую Акадэмію навук.

У 1840 годзе адбылося вяселле Фаленберга (першая жонка не дачакалася яго, выйшла замуж за другога) з дачкой казацкага ўрадніка станіцы Саянскай Ганнай Сакаловай. Стаўшы сямейным чалавекам і згубіўшы надзею на перамену месца жыхарства, Пётр Іванавіч пачаў хадайнічаць перад валаснымі ўладамі аб адводзе зямельнага ўчастка для будаўніцтва ўласнай хаты. І яму адвялі такі ўчастак — на беразе Шушы, побач з валасной і зборнай турмамі, што для ўлад было вельмі зручна, каб назіраць за яго дзейнасцю. Аўтарам праекта гэтага дома з'яўляўся дзекабрыст А. Фралоў. У 1848 годзе будаўніцтва было завершана.

У стане «дзяржаўных злачынцаў» дзекабрысты пражылі ў Сібіры 30 год. Толькі па амністыі 1856 года ім было дазволена вярнуцца на радзіму і жыць, дзе пажадаюць, у межах імперыі, акрамя Санкт-Пецярбурга і Масквы. Амністыя не выклікала асаблівага захаплення ў Фаленберга. Сваякоў у яго к таму часу ў еўрапейскай Расіі амаль не засталося. Ды і шматгадовае знаходжанне ў Сібіры выпрацавала ўжо новыя звычкі і ўяўленні аб сэнсе жыцця. Але галоўнай прычынай рашэння застацца ў Сібіры былі матэрыяльныя цяжкасці. У пісьме да аднаго з таварышаў Фаленберг у верасні 1856 года пісаў: «Не маючы ніякіх сродкаў у Расіі, прыдзецца міжволі застацца ў Сібіры. Тут мяне пракармлівае тытунёвая плантацыя, а жыць у горадзе — для таго патрэбны сродкі».

У далейшым лёсе Фаленберга адметную ролю адыграла моцнае сяброўства дзекабрыстаў. Таварышы і на гэты раз дапамаглі яму матэрыяльна. Дзякуючы І. Пущчыну былі сабраны сродкі, якіх хапіла, каб выбрацца з Сібіры. Вярнуўшыся са ссылкі, Фаленберг атрымаў месца кіраўніка маёнткаў у Падольскай губерні.

Апошнія гады жыцця Фаленберг правёў у Белгарадзе. Шмат часу аддаваў падрыхтоўцы да друку сваіх успамінаў. Ва ўзросце 82 год ён памёр.

У сузор'і нашых слаўных землякоў ярка гарыць і зорка Пятра Іванавіча Фаленберга.

Яршоў І.

«Віцебскі рабочы». 1987, 5—9 мая.

«Потомству в пример»

...Нарадзіўся Аляксандр Іванавіч Казарскі ў мястэчку Дуброўна. Яго дом стаяў на беразе Дняпра. Рос Аляксандр дапытлівым, моцным, хутчэй за ўсіх сваіх дружбакоў пераплываў раку. У хуткім часе дзядзька адвез пляменніка ў далёкі маларасійскі горад Мікалаеў вучыцца ў штурманскім вучылішчы, якое Саша паспяхова скончыў у 1813 г.

У 1814 г. мічман Казарскі атрымаў прызначэнне ў Дунайскую ваенную флатылію. У 1826 г. яго прызначылі камандзірам брыга «Суперпік». (Брыг — двухмачтавае ветразевае судна з прамым ветразевым узбраеннем на абедзвюх мачтах.) Патрабавальны да сябе, уважлівы да падначаленых, малады камандзір заслужыў любоў і павагу сярод маракоў. Гэта падмацоўвалася глыбокім веданнем справы, эрудыцыяй сапраўднага марскога спецыяліста.

А. І. Казарскі.

У 1828 г. «Суперпік» вызначаецца ў марскіх бітвах і пры ўзяцці крэпасцяў Анапа і Варна. Пра камандзіра брыга Казарскага на флоце пачалі гаварыць як пра выдатную асобу, якая з любой сітуацыі знойдзе выйсце, даб'ецца перамогі. Пра гэта ў свой час пісаў у «Русском инвалиде» генерал-адъютант А. І. Вярыгін: «...яшчэ адзін герой, ужо чацвёрты, родам з Беларусі, аб'явіўся ў гэтым паходзе рускіх цуда-волатаў. Яго імя — Казарскі, флоцкі афіцэр. За ўдзел у штурме Анапы ўзнагароджаны залатой шпагай з надпісам «За храбрасць».

Гераізм Казарскага, памножаны на выдатнае валоданне баявой спецыяльнасцю, сучаснікі бачылі і пры штурме Варны. Бо ў баі аднолькава відаць — уменне і бяздарнасць, храбрасць і асцярожнасць, кемлівасць і бесталковасць, асаблівае марское братэрства.

Калі паўстала пытанне, каго накіраваць на разведку турэцкай эскадры, адмірал Грэйг і камандзір лінейнага карабля «Азоў» віцэ-адмірал Лазараў прыйшлі да адзінай думкі — Казарскага. Яго прызначаюць камандзірам брыга «Меркурый», на ўзбраенні якога знаходзілася 18 састарэлых гармат. Калі на «Меркурыі» даведаліся, што Казарскі прызначаны камандзірам, матросы зрабілі прыгожы футарал для яго залатой шпагі. Пазней купцы з Пецярбурга падарылі Казарскаму вышыты золатам мундзір і пазалочаныя похвы для той шпагі, якую ён меў гонар насіць за штурм Анапы. Але найвялікшая слава нашага героя чакала яшчэ наперадзе...

...Пунктам адліку подзвігу брыга «Меркурый» стаўся бой 14(26) мая 1829 г. Няхай усе беларусы свету таксама захаваюць у сваёй памяці гэты дзень і год найвялікшай славы нашага суайчынніка.

Вось што пісаў пра гэты дзень адзін з турэцкіх ваенных маракоў:

«Карабель Капудзін-пашы і наш уступілі з ім (брыгам «Меркурый») у гарачы бой і — справа нечуваная і неймаверная — не змаглі прымусіць яго здацца. Ён змагаўся, адступаючы і манеўруючы з усім ваенным майстэрствам так, што мы — сорам прызнацца — спынілі бой, між тым як ён, перамагаючы, працягваў свой шлях. Калі старажытныя і новыя летапісы сведчаць нам пра ўзоры храбрасці, дык гэты апошні заслоніць усе іншыя, і сведчанне аб ім заслугоўвае быць накрэсленым залатымі літарамі ў храме славутасцей. Капітан гэты быў Казарскі, а імя брыга — «Меркурый».

А вось як апісвае подзвіг «Меркурыя» В. Ф. Альшэўскі: «Першы помнік у Севастопалі ўвекавечыў бяспрыкладны гераізм брыга «Меркурый», які 14 мая 1829 года пад камандаваннем капітан-лейтэнанта Аляксандра Іванавіча Казарскага выйграў няроўны бой з двума турэцкімі караблямі. Чатыры гадзіны працягвалася жорсткая артылерыйская дуэль. Рускія камандоры прыцэльным агнём 18 невялікіх гармат прымусілі змоўкнуць 194 буйнакаліберныя варожыя гарматы. Нягледзячы на 22 прабоіны (шэсць з якіх падводныя), каля 300 пашкоджанняў у такелажы і

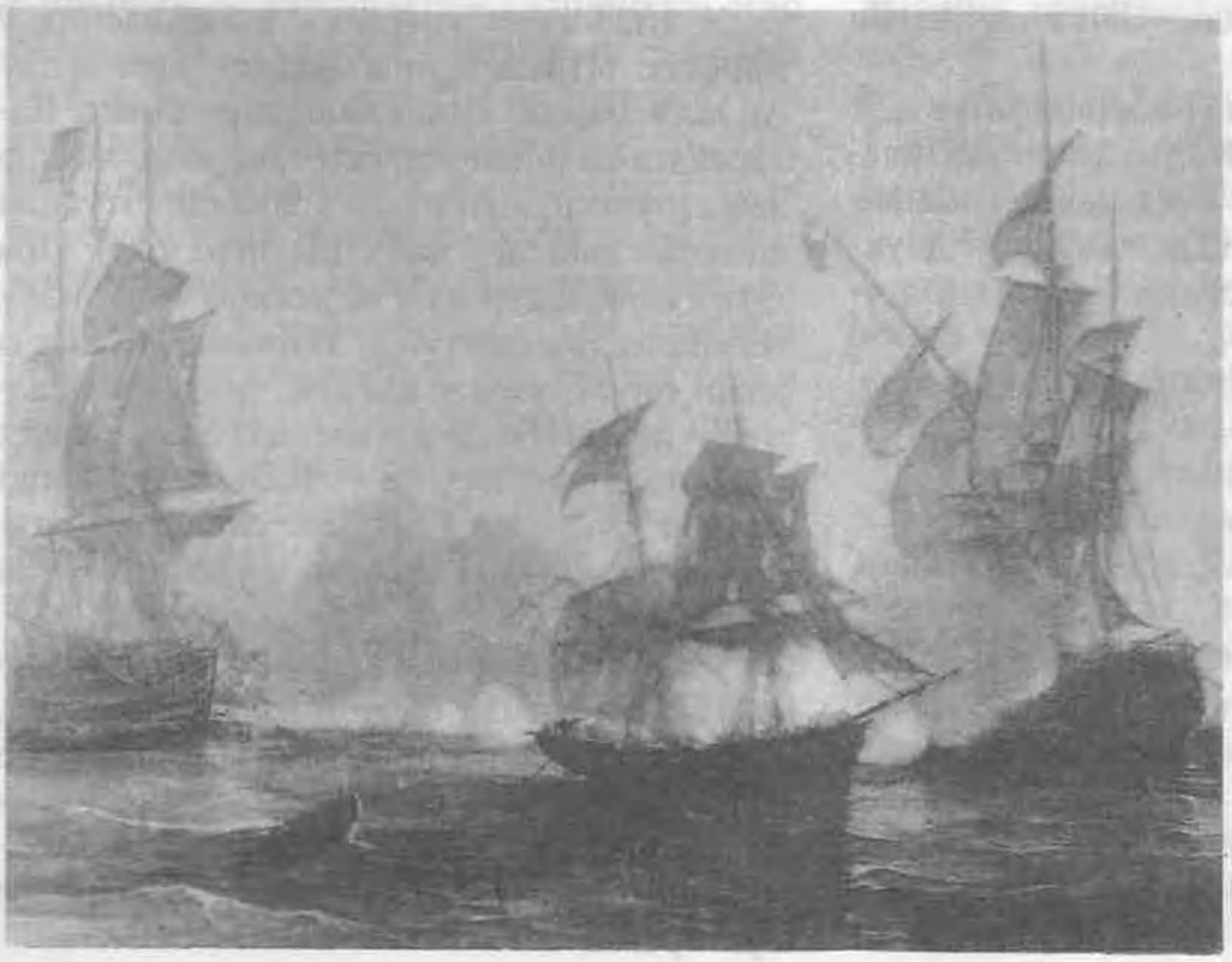

Бой брыга «Меркурый» з турэцкімі караблямі. З карціны Барры.

ветразях, брыг сваім ходам вярнуўся ў Севастопаль. Загінулі чатыры матросы, восем чалавек былі паранены, у тым ліку і камандзір карабля».

Усе на «Меркурыі», як камандзіры, так і матросы, аднадушна вырашылі змагацца з туркамі да апошняй каплі крыві. Той, хто застанецца ў жывых, павінен накіраваць брыг на бліжэйшы турэцкі карабель, а потым спусціцца ў трум і стрэліць у бочку з порахам, каб узарваць свой і варожы караблі.

...Брыг быў узнагароджаны кармавым Георгіеўскім сцягам, а ўсе члены экіпажа адзначаны ўзнагародамі. У гонар славутай падзеі быў выбіты памятны медаль. Капітан-лейтэнанта Казарскага ўзнагародзілі ордэнам Георгія 4-й ступені і прысвоілі воінскае званне на адну ступень вышэй — капітан 2-га рангу. Адважнаму афіцэру прызначылі пажыццёвую пенсію.

Перад узнагароджаннем адбылося асабліва кранаючае мерапрыемства. У гонар Казарскага і яго падначаленых (адзін з іх, матрос А. Шчарбакоў, выратаваў жыццё свайму камандзіру), у гонар гераічнага карабля быў праведзены парад ваенных суднаў, на якім прысутнічалі ўсе жыхары горада.

У 1829 г. Казарскі камандуе фрэгатам — трохмачтавым ваенным суднам, якое мае вялікую хуткасць ходу. У 1831 г. яму прысвойваецца званне капітана 1-га рангу. Мікалай I прызначыў доблеснага марака ў сваю світу.

Але баявыя раны не давалі спакою марскому афіцэру. І ва ўзросце трыццаці шасці гадоў герой руска-турэцкай вайны, капітан 1-га рангу А. Казарскі раптоўна памёр у горадзе Мікалаеве 16(28) чэрвеня 1833 г.

Подзвіг Казарскага і яго экіпажа жыве на палотнах вялікага мастака-марыніста І. Айвазоўскага «Бой брыга «Меркурый» з турэцкімі суднамі» (карцінная галерэя імя І. К. Айвазоўскага) і «Брыг «Меркурый» пасля перамогі над двума турэцкімі суднамі сустракаецца з рускай эскадрай» (Дзяржаўны Рускі музей).

...З таго часу на Чарнаморскім флоце заўсёды быў і ёсць ваенны карабель «Памяць «Меркурыя». І помнік у Севастопалі з надпісам: «Казарскому потомству в пример».

М. Маліноўскі,
правадзейны член
Геаграфічнага таварыства.

З навуковага даследавання

ПОМЕЩИЧЬЕ ХОЗЯЙСТВО

По характеру помещичьего землевладения Белоруссия в первой половине XIX в. относилась к районам крупных владений. Крупные помещичьи землевладения составляли здесь высокий процент.

...Во всех пяти губерниях Белоруссии из 9 тыс. помещичьих имений в 40—50-е гг. было лишь несколько больших хозяйств. Концентрировались земли в одном месте, это позволяло вести многоотраслевое хозяйство. Таким крупнейшим имением в Могилёвской губернии было имение «Дубровно» в Оршанском уезде, принадлежавшее князьям Любомирским, в нём было 15 фольварков, 11 тыс. душ крепостных крестьян и до 22 тыс. десятин пахотной земли.

...Значительный рост помещичьей земли наблюдался в Дубровенском имении князя Константина Любомирского: в 1809 г. здесь было 12 фольварков, в них пахотной земли было 744 десятины и сенокосной 228 десятин; в 1830 г. стало 15 фольварков, пахотная земля помещика занимала около 2483 десятин, сенокос — 476 десятин.

...В Дубровенском имении Оршанского уезда, принадлежавшем в конце XVIII в. графу Потёмкину, было 442 «пригонные» (барщинные) волокі, а «купичных», плативших чинш по 20 руб. с волоки земли, — 701. В 30-е гг. все эти крестьяне стали барщинными, исполняя с тягла по 4 дня барщины в неделю.

...В конце XVII — начале XVIII в. основную часть доходов Дубровенского графства, принадлежавшего князьям Любомирским, доставлял чинш. В сумме доходов равной 398 708 руб., поступивших с Дубровенского имения в 1811 г., 122 131 руб., т. е. свыше 36%, составляли поступления от фольварочного хозяйства, 106 134 руб. (31,3%) давал чинш. Поступления с крестьян натурой — данина — давали 30 104 руб., т. е. около 9%.

ВОТЧИННАЯ ПРОМЫШЛЕННОСТЬ

...В Могилёвской губернии в 80—90-е гг. существовали помещичьи мануфактуры, производившие продукцию на местный рынок. К ним относились суконные предприятия Любомирского в Дубровно Оршанского уезда. На каждом из них работало от 20 до 80 крепостных рабочих и, кроме того, по 2—3 наёмных мастера. Две мануфактуры изготовляли тонкое сукно из покупаемой в Риге шерсти. Большая часть произведённой продукции продавалась на местном рынке, некоторая часть шла «для домашнего употребления».

УПАДОК ПОМЕЩИЧЬЕГО ХОЗЯЙСТВА

...Катастрофическое падение крестьянского хозяйства Белоруссии в 40—50-е гг. неизбежно обусловило и упадок состояния помещичьего хозяйства.

...В таком же крупном имении Могилёвской губернии — «Дубровно» Оршанского уезда, принадлежавшем князю Любомирскому, доходы во втором десятилетии составляли 300—350 тыс. руб., а в 30-е гг. они едва достигли 180—200 тыс. руб.

В. Чапко

Літаратура:

НГАБ. ф. 2548, воп. I, спр. 60.

Чепко В. В. Сельское хозяйство Белоруссии в первой половине XIX века. Мн., 1966. С. 11, 13, 21—23, 77, 103.

Дакументы сведчаць

СА СПРАВАЗДАЧЫ МАГІЛЁЎСКАГА ГУБЕРНАТАРА АБ СТАНЕ ПРАМЫСЛОВАСЦІ Ў ГУБЕРНІ

1848 г., 23 сакавіка

Ведомость о фабриках и заводах в Могилёвской губ.

Звание городов и селений, где находятся фабрики и заводы	Какие фабрики и заводы и сколько	На какую сумму выделывается товару, руб.	Куда сбыт производится
мест. Дубровно	талесных 4	14 380	Внутри губернии и частью в Витебскую и Минскую губ.

ДГАЛ, ф. 1281, воп. 4, спр. 55, л. 98—100.

З архіўных фондаў

ВЕДОМОСТЬ

О Талесной фабрике вольной купеческой Состоящей Могилевской Губернiи Оршанского Уезда В Местечке Дубровне принадлежащей Оршанскому 3-ей Гильдiи купцу Местечка Дубровны жителю Еврею Гирше Лейзаровичу Тумаркину. За 1854 год

Звание изделия и по каким ценам	Счет станков	В году сработано		О мастеровых
		кол-во изделий	на сумму руб. коп.	
Талесов:				На фабрике машин не имеется, а производится рукоделiем мастеровых, коих то есть ткачев имеется 9, черно-рабочих 18 человек, мастеровые и черно-рабочiе вольнонаемные здешнiе евреи, особых же мастеров нет.
В 8 Аршин по 18 руб.	1	10	180	
В 7 Аршин по 12 руб.	2	48	576	
В 6 Аршин по 8 руб. 50 коп	2	130	1105	
В 5 1/2 Аршин по 4 руб.	2	145	580	
В 5 Аршин по 3 руб. 50 коп	1	110	385	
Аброканфос:				
В 2 1/2 Аршина по 75 коп.	1	152	114	
И т о г о:	9	595	2940	

На фабрике употребляются материалы: Шерсть Испанских и Шмонских Овец, Сало Гусиное, Мыло, Клей и кубовая краска, кои покупаются в Столичном Городе Москве. Сбыт изделий Фабрики производится на месте а преимущественно В Минской, Гроднен-ской и Виленской Губернiях.

Улучшенiя по фабрике в теченiи года неучинено. Особаго изобретенiя не сделано. Фабрика сiя помещается в Одном Деревянном Доме.

ДА Магілёўскай вобл., ф. 1, воп. 1, спр. 639, л. 60, 61 ад.

ВЕДОМОСТЬ

О кожевенном заводе состоящем в Могилевской Губернiи Горецкаго уезда 3-го Стана в местечке Лядах, принадлежащем Еврею мещанину Залману Гиршову Эйдинову.

Званiе изделiй и по каким ценам	Число чанов	В 1862 году сработано		О мастеровых
		кол-во издел.	на сумму	
Выделано кож:	3 чана			
на юхты по одному рублю серебром		100	100	Мастер один, подмастерки два из евреев.
На подошвы по одному рублю серебром		75	75	В заводе машин пять.
Опойков по двадцати пяти копеек серебром		300	75	
И т о г о:	3	475	250	

Особые объясненiя:

1-е. Для выделки кож употребляются матерiялы следующiе: Лозовая кора, известь, чистый деготь, рыбий жир, мука овсяная и купарос, материалы эти приобретаются покупкою, как-то: кора, чистый деготь, мука на месте, известь в городе Орше, рыбий жир и купарос в городе Смоленске, сбыт изделий преимущественно производится на месте и внутри уезда.

2-е. Улучшенiй по этому заводу в теченiи года не последовало.

3-е. Завод это помещается в одном деревянном доме.

Горецкого Уезда Пристав 3-го Стана Козловскiй.

ДА Магілёўскай вобл., ф. 1, воп. 1, спр. 639, л. 77, 77 ад.

Паўстанне 1863—64 гг. у Польшчы, на Беларусі і ў Літве

Нацыянальна-вызваленчае паўстанне супраць царызму было падрыхтавана польскімі, беларуска-літоўскімі канспіратыўнымі арганізацыямі, створанымі ў канцы 1850-х — пачатку 1860-х гг. Яны мелі сувязі з падпольнымі арганізацыямі ў Польшчы, з арганізацыяй расейскіх рэвалюцыянераў «Зямля і воля», якая рыхтавала сялянскае паўстанне.

Да канца 1861 г. ў Польшчы арганізацыйна аформіліся два палітычных лагеры — «белыя» і «чырвоныя». Праграму паўстання распрацаваў Цэнтральны нацыянальны камітэт (ЦНК), створаны летам 1862 г. ў Варшаве, які стаяў на пазіцыях правых «чырвоных». Праграма прадугледжвала аднаўленне польскай дзяржавы ў межах былой Рэчы Паспалітай, захаванне памешчыцкага землеўладання, выкуп дзяржавай зямлі, адведзенай пад сялянскія надзелы, перадачу сялянам ва ўласнасць без выкупу надзелаў, атрыманых паводле рэформы 1861 г., замену падушнага падатку падымным, ураўнаванне грамадзянскіх правоў сялян і шляхты, аднаўленне уніяцкай царквы і іншыя. Права беларускага, літоўскага, украінскага народаў на самавызначэнне фактычна адмаўлялася.

На Беларусі і ў Літве падрыхтоўку паўстання з восені 1861 г. ўзначальваў Камітэт руху, які дзейнічаў у Вільні незалежна ад Варшавы. Летам 1862 г. ЦНК падпарадкаваў яго і ўтварыў Літоўскі правінцыяльны камітэт (ЛПК), на чале якога ў кастрычніку 1862 г. стаў К. Каліноўскі. Ён узяў курс на самастойнасць і раўнапраўе ва ўзаемадачыненнях віленскага і варшаўскага цэнтраў, арыентаваўся на сялян як галоўную сілу рэвалюцыі, выступаў за перадачу ім усёй зямлі, права на самавызначэнне Беларусі і Літвы. Свае погляды па аграрных пытаннях ён часткова выказваў у газеце «Мужыцкая праўда». Аднак паўплываць на пазіцыі ЦНК не змог. Апошні не ўзгадніў з ЛПК нават рашэнне аб пачатку ўзброенага выступлення, прызначанага на 22.1.1863 г., калі былі выданы Маніфест і два аграрныя дэкрэты, у якіх выкладалася праграма паўстання. У такіх умовах ЛПК вагаўся, як аднесціся да нечаканага паўстання ў Польшчы, і толькі 1.2.1863 г. прыняў станоўчае рашэнне і ў сваім Маніфесце заклікаў насельніцтва Літвы і Беларусі падтрымаць яго. Пры гэтым ЛПК, пераварыўшыся ў Часовы правінцыяльны ўрад Літвы і Беларусі, быў вымушаны прыняць і апублікаваць праграму паўстання, выпрацаваную польскім нацыянальным урадам. З мэтай павесці паўстанне па памяркоўным шляху на пачатку сакавіка да яго далучыліся «белыя» і захапілі кіраўніцтва ў свае рукі. 11.3.1863 г. па ініцыятыве варшаўскіх «белых» быў расфарміраваны Часовы ўрад Літвы і Беларусі на чале з Каліноўскім і заменены Аддзелам кіравання правінцыямі Літвы. Кіраўніком яго прызначаны Я. Гейштар. У мясцовай рэвалюцыйнай арганізацыі «белыя» ўвялі сваіх прадстаўнікоў. Каліноўскі ацаніў гэтую акцыю «белых» як здраду рэвалюцыі, аднак быў вымушаны прыняць назначэнне на пасаду гродзенскага ваяводскага камісара. У канцы студзеня 1863 г. з Польшчы на Беларусь прыйшлі першыя паўстанцкія атрады (найбольшы з іх атрад Р. Рагінскага). У сакавіку — красавіку фарміраваліся мясцовыя атрады. **У ліку найбуйнейшых акцый паўстанцаў на Беларусі быў захоп г. Горкі Магілёўскай губерніі атрадам Л. Звяждоўскага з дапамогай студэнтаў Горы-Горацкага земляробчага інстытута (24.4.1863 г.) і Мілавідская бітва 21.5.1863 г.** ў Слонімскім павеце, у час якой лагер паўстанцаў (каля 800 чалавек) некалькі гадзін атакавалі царскія войскі (5 рот салдат з 4 гарматамі), але пацярпелі вялікія страты і адступілі. У лютым — жніўні 1863 г. на тэрыторыі Беларусі адбылося 46 баёў і баявых сутычак з царскімі войскамі (2/3 з іх на Віленшчыне і Гродзеншчыне). Прыход «белых» да кіраўніцтва паўстаннем адмоўна адбіўся на адносінах

да яго беларускіх сялян. Удзел у паўстанні польскіх памешчыкаў — сваіх спрадвечных прыгнятальнікаў — яны, асабліва пад уплывам афіцыйнай агітацыі, успрымалі як выступленне за аднаўленне прыгону. Царскія ўказы ад 1.3 і 2.11.1863 г., якія спынялі часоваабавязаныя адносіны сялян да памешчыкаў, пераводзілі сялян на абавязковы выкуп з паніжэннем выкупных плацяжоў на 20%, падмацоўвалі ілюзіі пра «цара-вызваліцеля». Толькі невялікая частка сялян Беларусі, пераважна казённых, падтрымала паўстанне; 70% паўстанцаў складала беззямельная і малазямельная шляхта.

Сярод расійскай грамадскасці, нават ліберальна-дэмакратычнай, паўстанне пад лозунгам аднаўлення Рэчы Паспалітай з далучэннем да яе Літвы, Беларусі і Правабярэжнай Украіны выклікала ўздым шавінізму. Праз дзяржаўныя ўстановы, царкву, школу, друк шавіністычная хваля шырока распаўсюджвалася ў Расіі і фактычна паралізавала агітацыю рэвалюцыйных дэмакратаў, перакрэсліла іх надзеі на ўсерасійскае сялянскае паўстанне. Гэтым быў вырашаны лёс паўстання ў Польшчы, на Беларусі і ў Літве. Спадзяванні пастанцаў на дапамогу заходніх дзяржаў таксама не спраўдзіліся.

На задушэнне паўстання на Беларусі і ў Літве ў маі 1863 г. быў накіраваны віленскі генерал-губернатар М. М. Мураўёў. Жорсткімі рэпрэсіямі ён прымусіў «белых» памешчыкаў і вышэйшае каталіцкае духавенства адмовіцца ад падтрымкі паўстання. Многія яго актыўныя дзеячы былі арыштаваны, расстраляны, павешаны. У такіх умовах Каліноўскі ў чэрвені 1863 г. зноў быў запрошаны ў Вільню. У ліпені ён узначаліў Аддзел кіраўніцтва правінцыямі Літвы, які быў пераўтвораны ў Выканаўчы аддзел Літвы, а 22 жніўня яму перадалі і паўнамоцтвы камісара Варшаўскага ўрада ў Вільні. У канцы лета 1863 г. Каліноўскі зноў стаў на чале паўстання на Беларусі і ў Літве, аднак дамагчыся пераломy ў барацьбе ўжо не змог: да верасня 1863 г. паўстанне ў беларуска-літоўскім краі фактычна было задушана.

Царызм жорстка расправіўся з яго ўдзельнікамі. На Беларусі і ў Літве 128 чалавек пакараны смерцю, 12 483 высланы на катаргу і пасяленне ў Сібір. Маёнткі памешчыкаў, якія мелі дачыненне да паўстання, канфіскоўваліся і на льготных умовах прадаваліся царскім генералам і чыноўнікам, выхадцам з цэнтральных губерняў. Закрываліся або ператвараліся ў праваслаўныя цэрквы многія касцёлы. **За ўдзел студэнтаў у паўстанні была закрыта адзіная на Беларусі ВНУ — Горы-Горацкі земляробчы інстытут.** Мясцовыя настаўнікі, медыцынскія работнікі, земляміры, чыноўнікі былі пераведзены на службу ў цэнтральныя губерні, а на іх месца адтуль запрошаны новыя. У краі быў устаноўлены рэжым выключных законаў, накіраваны на русіфікацыю.

У польскай і расійскай (у тым ліку савецкай) гістарыяграфіі паўстанне 1863—64 гг. у цэлым ацэньваецца як польскае, не ўлічваюцца яго асаблівасці ў беларуска-літоўскім рэгіёне і тое, што напярэдадні і ў ходзе паўстання тут праявілася плынь беларускага нацыянальна-вызваленчага руху на чале з Каліноўскім. У беларускай гістарыяграфіі яно ў дачыненні да Літвы і Беларусі як польскае не вызначаецца.

М. Біч.

Беларусь. Энцыкл. даведнік. Мн., 1995. С. 571—572.

КАЛІНОЎСКІ Кастусь (Вікенцій Канстанцін Сямёнавіч; 2.2.1838 г., в. Мастаўляны Беластоцкага ваяводства — 22.3.1864), лідэр беларускага нацыянальна-вызваленчага руху, тэарэтык адраджэння беларускай дзяржаўнасці і культуры пачатку 1860-х гг., публіцыст, паэт, кіраўнік паўстання 1863—1864 гг. Скончыў Свіслацкае дваранскае вучылішча (1855), Пецярбургскі універсітэт (1860). У Пецярбургу член рэвалюцыйнага гуртка З. Серакоўскага, удзельнік студэнцкага руху. У пачатку 1861 г. вярнуўся на Беларусь з мэтай падрыхтоўкі ўзброенага паўстання. У 1861—1862 гг. стварыў у Гродне і Гродзенскай губерні шэраг нелегальных рэвалюцыйных арга-

нізацый, каардынаваў сваю дзейнасць з рэвалюцыйнымі сіламі Польшчы. Выступаў за шырокі ўдзел беларускіх сялян у барацьбе супраць самадзяржаўя і прыгонніцтва. Адзін са стваральнікаў восенню 1861 г. Камітэта руху — арганізацыйнага цэнтра «чырвоных» па падрыхтоўцы паўстання. З кастрычніка 1862 г. старшыня Літоўскага правінцыяльнага камітэта. 1.2.1863 г. ўзначаліў Часовы правінцыяльны ўрад Літвы і Беларусі. У сакавіку 1863 г. адхілены «белымі» ад кіраўніцтва і накіраваны на пасаду рэвалюцыйнага камісара Гродзенскага ваяводства. Са жніўня 1863 г. зноў на чале ўзброенай барацьбы на ўсім абшары Літвы і Беларусі, старшыня Выканаўчага аддзела Літвы. У лютым 1864 г. арыштаваны, паводле рашэння ваенна-палявога суда павешаны на Лукішскай плошчы ў Вільні. Каліноўскі першы абгрунтаваў праграму барацьбы за палітычнае і духоўнае вызваленне беларускага народа і спрабаваў рэалізаваць свае ідэі стварэння дэмакратычнага ладу ў суверэннай Беларусі, у аснову якой пакладзены канстытуцыйны і парламенцкі вопыт ЗША, Францыі і інш. Выканаўчы аддзел Літвы ў час старшынства Каліноўскага называлі ўрадам (Літоўска-беларускі чырвоны жонд), а самога Каліноўскага — «дыктатарам паўстання». Паўстанне ён разглядаў не як самамэту, а толькі як адзіны магчымы і таму непазбежны ў тагачасных умовах сродак дасягнення свабоды і незалежнасці Беларусі. Каліноўскі падзяляў думку Герцэна пра стварэнне ў далейшым федэрацыі незалежных дзяржаў свабодных славянскіх народаў. Ён адзін з выдаўцоў, аўтар і рэдактар першай у свеце газеты для сялян на беларускай мове «Мужыцкая праўда»; пісаў пад псеўданімам «Яська-спадар з-пад Вільні». У 1863—1864 гг. ім выдаваліся таксама газеты «Choragiew swobody» («Сцяг свабоды»), «Glos z Litwy» («Голас з Літвы»), на старонках якіх праводзіліся ідэі сацыяльнай і нацыянальнай свабоды, неабходнасці аб'яднання беларускай і літоўскай зямель у суверэнную дзяржаву. Разам з братам В. Каліноўскім распрацаваў адну з першых канцэпцый гісторыі Беларусі (часткова выкладзена ў выдаваемых газетах), паводле якой беларуская і літоўская землі мелі сваю самастойную гісторыю і разглядаліся ў адзінстве. Выступаў у абарону уніяцтва, супраць прымусовага пераводу беларускіх сялян у праваслаўе. З публіцыстычнай дзейнасцю Каліноўскага звязана развіццё на Беларусі рэвалюцыйнага дэмакратызму як самастойнай ідэалагічнай плыні. Садзейнічаў станаўленню беларускай літаратурнай мовы. Этапнай з'явай у гісторыі беларускай літаратуры сталі яго публіцыстыка («Лісты з-пад Шыбеніцы») і вершы («Марыська, чарнабровая галубка мая», прысвечаны нарачонай Марыі Ямант, і «Калі за нашу праўду Бог нас стаў караці» — развітанне з беларускім народам). Каліноўскі перакладаў на беларускую мову з польскай рэвалюцыйныя песні (мазурка Дамброўскага «Яшчэ Польшча не загінула» і інш.). Неацэнны яго ўплыў на фарміраванне нацыянальнай свядомасці і культуры беларусаў. Разам з Ф. Скарынам ён — адзін з самых вядомых прадстаўнікоў беларускай нацыі ў свеце. Вобраз Каліноўскага шырока адлюстраваны ў розных відах мастацтва. У гарадскім пасёлку Свіслач яму пастаўлены помнік.

Тв.: Беларуская літаратура XIX ст. // Хрэстаматыя. 2 выд. Мн., 1988;

К. Калиновский: Из печатного и рукописного наследия. Мн., 1988;

Беларусь. Энцыкл. даведнік. Мн., 1995. С. 358—359.

Падзеі на Дубровеншчыне падчас паўстання 1863 года

У час падрыхтоўкі паўстання фарміраванне мясцовых атрадаў, месца і час іх збора вызначаліся па загадах з Вільні ў сакавіку—красавіку 1863 г.

З вядомых матэрыялаў аб паўстанні і даследаванняў вынікае, што адзінага плана баявых дзеянняў не было. Адносны поспех спадарожнічаў першаму выступленню атрада Людвіга Звяждоўскага, прызначанага кіраўніком паўстанцкіх сіл у Магілёўскай губерні. З дапамогай студэнтаў Горы-Горацкага земляробчага інстытута яму ў ноч з 23 на 24 красавіка 1863 г. ўдалося захапіць павятовы горад Горкі. Падрыхтоўка да баявых дзеянняў і паходу на Горкі праводзілася таксама ў фальварках князя Любамірскага — Слепцах, Зарубах, Дзяцелях і іншых.

Мясцовыя сяляне не падтрымалі паўстанцаў і атрад Звяждоўскага неўзабаве быў разбіты, а ўдзельнікі паўстання пакараны.

Горацкая і Аршанская следчыя камісіі збіралі паказанні на ўсіх западозраных ва ўдзеле ў паўстанні, або спачуванні паўстанцам. Так, 9 ліпеня 1863 г. быў дапрошаны Горацкай следчай камісіяй Пракоп Лявонцьевіч Мачульскі, селянін маёнтка Дуброўна, 48 гадоў, праваслаўны, непісьменны, які з 1861 г. быў валасным старшынёй. Ён паказаў, што 23 сакавіка 1863 г. «бывший посредник Бронезовский с князем Владиславом Любомирским были в Дубровенском костёле на богомолье, в то же время там были — частный землемер Заиончковский, вольнопрактикующий доктор Ростковский, священничий сын Шелепень, эконом фольварка Холовье Онехимовский и много других лиц. Любомирский с Бронезовским из костела отправились в дом князя Любомирского фол. Слепцы, а Заиончковский, Онехимовский, Шелепень и Ростковский — в Дубровенский фольварк к управляющему Суднику... от Судникова в фольварк кн. Любомирского — Зарубы, где собиралась шайка мятежников... До 23 апреля много людей заезжало в Слепцы к кн. Любомирскому и от него отправлялась в Зарубы; при этом 22 апреля в понедельник Любомирский (Стефан или Владиєлав) посылал своего Лакея Леона в шайку мятежников. Понятно было, что Бронєзовский хлопотал об отправлении из Дубровны в Зарубы людей, а потом отправился и сам в Горки, чтобы самому видеть и знать, какой будет иметь успех их шайка».

Дубровенскі валасны пісар Якаў Феафанавіч Шабунін, 27 гадоў, праваслаўны, паказаў, што фарміраванню горацкай шайкі садзейнічаў князь Стэфан і князь Уладзіслаў Любамірскія, і што «в фол. Слепцы были съезды, помещиков и прочей шляхты». Павел Сідараў, 37 гадоў, праваслаўны, паказаў, што «вообще перед Юрьевым днем очень заметно было несколько времени, что к князю в Слепцы беспрестанно приезжали разные паны и сторож фольварка Слепцы крестьянин дер. Карабановичи Никита рассказывал, что приехал какой-то Варшавский пан с саблею, почему все думали, предполагали, что это съезды делаются для каких-нибудь приготовлений, тем более, что все делалось по ночам и князь отсылал сторожа в деревню».

Аршанскай следчай камісіі любавіцкі яўрэй Хаім Хаўкін паказаў, што для князя Любамірскага на кірмашы ў мястэчку Любавічы было куплена 6 пудоў пораху для гармат, які быў дастаўлены ў фальварк Слепцы. Селянін вёскі Бахава Іван Іваноў, 45 гадоў, праваслаўны, паказаў Горацкай следчай камісіі, што «вскоре пришла весть, что поляки выжгли Горки, тогда же стали прятать свое имущество. Сам не знаю и доказать не могу, но общий голос, что Становой пристав Василевский дал знать князю, что у него будут делать обыск и потому не мудрено, что там ничего не нашли».

60-х гг. у судах разглядаліся справы людзей, якія мелі дачыненне да паўстання. Маёнткі вінаватых канфіскоўваліся ў казну і на вельмі льготных умовах перадаваліся царскім генералам і чыноўнікам. Але калі ўдавалася даказаць сваю недатычнасць да паўстання, і калі яшчэ маёнтак не канфіскавалі, то яго вярталі. Так, напрыклад, прадпісаннем генерала ад інфантэрыі М. Мураўёва было дазволена зняць секвестр з маёнтка і маёмасці эканома князя Любамірскага Фабіяна Заіанчкоўскага.

А. *Філатава.*

НАРБ, ф. 3286, воп. 2, л. 4, 5, 20, 23.

Нарысы гісторыі Беларусі. Мн., 1995. С. 319, 320, 325, 326, 328, 329.

ЗАРАНКА Сяргей Канстанцінавіч, н. 24.9 (6.10).1818 у в. Ляды. Памёр 20.12.1870 (1.1.1871). Рускі жывапісец і педагог. Сын прыгоннага. Вучань і пасляданўнік А. Венецыянава. З 1834 г. вучыўся ў Пецярбургскай Акадэміі мастацтваў. Акадэмік (1843), прафесар (1850). Прафесар Маскоўскага вучылішча жывапісу, ваяння і дойлідства (1856—70). Напісаў партрэты Венецыянава (2-я пал. 30-х г.); В. Пятрова (1849); Ф. Талстога (1850); ротмістра П. Панамарова (1855); групавы партрэт «Выгляд залы вучылішча правазнаўства з групамі настаўнікаў і выхаванцаў» (1841); інтэр'еры («Унутраны выгляд Марскога Нікольскага сабора», 1843; і інш.). Распрацаваў сістэму выкладання, пабудаваную пераважна на вывучэнні натуры, дакладнасці ў перадачы бачнага свету. Сярод вучняў — В. Пяроў, У. Маякоўскі, В. Пукіраў. У Дзяржаўным мастацкім музеі Рэспублікі Беларусь 3 работы мастака.

Беларуская савецкая энцыклапедыя. Т. 4. Мн., 1971. С. 500.

Унутраны выгляд Марскога Нікольскага сабора.

Партрэт А. Г. Венецыянава.

СВЕДЧЫЦЬ МАГІЛЁЎСКІ ГУБЕРНАТАР ДЭМБАВЕЦКІ

...Крестьяне Баевской и смежных волостей Горецкого уезда, в составе 43 деревень, принадлежавших к большим владениям князя Евгения Любомирскаго, были наделены землею и совершили выкуп до Высочайшаго указа 2 ноября 1863 года об обязательном выкупе и, следовательно, не на основании выкупнаго акта, а по добровольному выкупному договору. Договор был давно утвержден, выкупная ссуда давно получена помещиком и всякия обязательныя отношения с крестьянами прекратились. Между тем у крестьян не доставало около 1500 десятин крайне необходимых угодий, за пользование которыми они должны были или платить особо, или отрабатывать и только по этой причине в них накопилась к 1872 г. огромная недоимка на одной Баевской волости в 57 тыс. рублей. Разумеется, вследствие таких причин, Баевская волость при распределении должников казны на категории, о чем сказано выше, была причислена к тем неимевшим возможности правильно уплатить долги, с которых до времени решено было не требовать уплат. Вести дело с помещиком о необходимой земле для крестьян формальным путем казалось не-

удобным; это затянулось бы на долго, а между тем помещик, живя постоянно то в больших городах, то заграницею, лишь изредка приезжал в Могилевскую губернию. Во второй половине августа 1872 г. он приехал в имение, а 27 августа из г. Горок с нарочным ему было послано весьма внушительное письмо с просьбою о свидании у него-ли в имении или в Горках. На следующий день кн. Любомирский прибыл в город и, после долгаго совещания, дал согласие и подписал в присутствии Горецкаго съезда миравых посредников условие, которым он обязался не только прирезать недостающее количество земли, но еще прибавить сверх того. Мировой Съезд приступил тотчас к осуществлению этого условия и к концу года одним 39-ти деревням, из 43-х, безвозмездно прирезано, с выдачею данных, 4023 дес. 1867 кв. саж., т. е. на 2500 дес. более, чем недоставало у всех 43 деревень. Благодаря такому правильному к столь серьезному делу отношению кн. Любомирскаго, заслуживающему полной признательности, тяготившая на Баевской волости огромная недоимка начала постепенно уменьшаться и крестьяне ныне оправились.

Дембовецкий А. С.

Опыт описания Могилевской губернии. Т. 1. Могилев на Днепре. С. 11–12.

Дакументы сведчаць

З архіўных крыніц

ВЕДОМОСТЬ

фабрикам и заводам Могилевской губерніи за 1881 год.

Счет фабрик и заводов			Род, название и местонахожденіе фабрик и заводов; имя и фамилия, званіе и вероисповеданіе владельцев их	Год основ. фабр. или завода	Число мастеровых	Число постоянных рабочих	Кол-во выработ. изделий	Валовый доход в рублях	Состоит ли в аренде, у кого и за какую сумму
По губерніи	По городам	По уездам							
I. Фабрики и заводы, обделывающие животные продукты									
Кожевенные									
Горецкій уезд									
82	82	3	Радченко Максима, крест., прав. м. Дубровна	1860	3	-	390	560	
83	83	4	Короткина Дениса, крест., прав., там же	1860	5	-	750	1065	
84	84	5	Эйдинова Залмана, мещ.,іуд., м. Ляды	1845	1	3	1380	1800	
85	85	6	Его же, там же	1871	1	2	780	1000	
86	86	7	Эйдинова Ноты, мещ., іуд., там же	1855	1	2	850	1000	
87	87	8	Застенкина Гершена, мещ., іуд., там же	1870	1	1	610	750	
Сукновальные									
219	45	7	Любомирскаго Евгенія, князя, рим.-кат., д. Тиливичи	1750	1	1	20000	400	Мещ. Абрама Нахмансон, с мельницею, 500 р.

Счет фабрик и заводов			Род, название и местонахожденіе фабрик и заводов; имя и фамилия, званіе и вероисповеданіе владельцев их	Год основ. фабр. или завода	Число мастеровых	Число постоянных рабочих	Кол-во выработ. изделий	Валовый доход в рублях	Состоит ли в аренде, у кого и за какую сумму
По губерніи	По городам	По уездам							
220	46	8	Его же, м. Расасна	1881	-	1	10000	200	Тот же, с мельницею, 300 р.
221	47	9	Его же, м. Баево	1831	-	1	3000	60	Куп. Гамшей Гиндлин с мельницею, 900 руб.
222	48	10	Его же, д. Михалиново	1876	-	1	2500	50	Тот же, с мельницею 1000 руб.
223	49	11	Его же, с. Кисели	1880	-	1	2500	50	Мещ. Сураз и Маркович с мельницею, 850 руб.
225	51	13	Общества крестьян д. Казаринова, та же деревня	1878	-	1	3000	60	Мещ. Беніомин Цыпин с мельницею, 1000 руб.

...К числу оригинальных производств, спеціально свойственных западно-русскому краю, следует отнести производство талесное. Под именем талес разумеется белая с черными полосами шерстяная ткань, покрывающая молящагося сына Израиля. Для удовлетворенія большаго спроса на талесы, Могилевская губернія, как видно из ведомости, имеет несколько талесных фабрик. Центром талеснаго производства служит м. Дубровна, где находится древнейшая по времени и лучшая по производству талесная фабрика. Сумма производится этой фабрикой невеликая, но изделія ея доведены до высшей степени совершенства. Талесная ткань отличается необыкновенной тонкостію, густотою, прочностію и производится из самых высших сортов чистой шерсти. Доступныя, по причине высоких цен, только для наиболее состоятельной части еврейскаго населенія губерніи талесы Дубровенской фабрики не допускают никакого соперничества со стороны остальных талесных фабрик. Последнія производят талесы гораздо более низкаго сорта, на которые имеется более обширный спрос со стороны бедных евреев. Особенно много талесов производится на ткацких фабриках в м. Шклове.

Фабрики эти помещаются в жилых домах и имеют по нескольку простых ткацких станков, приводимых в действіе каждый силою одного работника. Материал, в виде мотков цветной, белой и черной шерсти и особенно бумаги, получается из Москвы по самым разнообразным, большею частію, весьма низким ценам, соответственно невысоким достоинствам самаго матеріала кроме мелких разноцветных бумажных изделій, вроде зимних шарфов, поясов и т. под., здесь выделается также низшаго разбора талесная ткань. По сообщенію фабрикантов, в прежнее время производство их имело гораздо более обширные размеры и по достоинствам не уступало производству Дубровенской фабрики. Но с того времени, как значительная торговля м. Шклова, обогащавшая его жителей, пала, наступил упадок и ткацко-талеснаго производства. В настоящее время для удовлетворенія редкаго спроса на высшіе сорты талесов, последніе получаются Шкловскими фабрикантами в готовом виде из м. Дубровны.

Дембовецкій А. С. Опыт описанія Могилевской губерніи. Т. II. Могилев, 1884. С. 276, 277.

Алфавитный список землевладельцам, за 1882 год

№	Фамилия, имя, отчество званіе и вероисповеданіе землевладельца	Названіе имений	Кол-во земли в десятинах				Право владения и с какого времени	Кто занимается хозяйством, оброчные статьи в имении и годовой доход с них
			всего	в том числе				
				лесов	пашни	сенокос		
Горецкий уезд								
1.	Адамович Кастан Осипов, над. сов., рим.-кат.	Живодеры	297	213	54	23	1852 г.	Купчая крепость Арендатор
3.	Андріянов Иван Алексеев, ген.-лейт., прав.	Орловичи	993	860	15	100	Наслед-ство, 1875 г.	Владелец, паром 800 р., мельница 50 р. Всего 850 р.
32.	Кимбар Викентій Викентьев, кол. секр., прав.	Путятино	325	205	60	40	Наслед-ство, 1852 г.	Владелец, водяная мельница 350 р.
38.	Козлинская Юлія Сигизмундова, двор., рим.-кат.	Железково	436	245	72	63	Наслед-ство, 1867 г.	Владелец 2 корчмы,, 150 р.
42.	Лидова Софія Иванова, вдова действ. стат. сов., прав.							
43.	Лидова Александра Александрова,дочь действ.стат. сов., прав.	Литвиново	850	380	240	195	Наслед-ство, 1873 г.	Владелец, корчма 100 р.
44.	Лидова Капитолина Александрова, дочь действ. стат. сов., прав.							
45.	Лидова Зинаида Александрова, дочь действ. стат. сов., прав.							
46.	Любомирский Евгеній Евгеньев, князь, рим.-кат.	Дубровна	5639	1018	779	328	Купчая крепость, 1874 г.	Управляющий, 10 водяных мельниц 5700 р. и 2 винокурные завода 600 р., всего 6300 р.
		Станиславово	13029	2931	1789	1825	Раздельный акт 1865 г.	

Дембовецкій А. С. Опыт описанія Могилевской губерніи. Т. III. Могилев, 1884. С. 72, 73, 76, 77.

Поселенія, в коих находятся (по 1884 г.) учебныя заведенія, подведомыя дирекціи народных училищ Могилевской губерніи.

Названіе поселеній	Какой волости	Число учащихся			
		Правительственных		Частных	
		муж.	жен.	муж.	жен.
Горецкій уезд					
м. Баево	Баевской	1	-	-	-
м. Дубровно	Дубровенской	1	-	-	-
с. Сватошицы	Сватошицкой	1	-	-	-
Оршанскій уезд					
с. Ново-Тухинь	Ново-Тухинской	1	-	-	-

Казенные еврейскія училища

Содержатся на суммы свечнаго с евреев сбора:

...5) Дубровенское одноклассное, с приготовительным классом, основано в 1852 г. и преобразовано в 1882 году; помещается в наемном доме за 200 руб. На содержаніе училища отпускается 1815 руб. учащихся 49, учащих 3.

...Для распространенія в народе по возможности ремесленнаго образованія, при Могилевском и Гомельском приходских училищах, а равно при Дубровенском и Микулинском народных училищах и Оршанском еврейском открыты, после 1875 года, ремесленные отделенія, в которых дети, под руководством вольнонаемных мастеров, учатся следующим ремеслам: столярному, токарскому и выпильному в Могилеве, ...одному переплетному в Дубровне и слесарному, столярному и токарному в Оршанском еврейском училище.

Дембовецкій А. С. Опыт описанія Могилевской губерніи. Т. II. Могилев, 1884. С. 939, 942. Т. III. С. 287, 288.

ИЗ СТАТИСТИЧЕСКИХ СВЕДЕНИЙ О ГОРЕЦКОМ УЕЗДЕ МОГИЛЁВСКОЙ ГУБЕРНИИ, СОСТАВЛЕННЫХ В 1886 году

...Все населенные местности Уезда распределены между 37 церковными приходами Православнаго ведомства, и 2 Римско-католическаго ведомства. Из них... 2 приходских костела: в м. Дубровне и селе Фащевке. В Горецком уезде находится: Православных церквей всего 61, из того числа 32 приходских, а именно: ...м. Дубровне Николаевская и Преображенская, селе Савине Малом, Сватошицах, Чирине, Ланенке, м. Баеве, с. Литвинове, местечках Лядах и Романове, с. Михалинове, Холбнях ... б) Приписных церквей 7 — в м. Дубровне 1, м. Росасне 1, м. Лядах 1, с. Киселях 1. Упраздненных ...м. Дубровне, д. Красной Слободе,... в) 14 теплых церквей: ... в м. Дубровне 1, м. Росасне 1, селе Савине 1, Сватошицах 1, Ланенке 1, Чирине 1, м. Баеве 1, с. Литвинове 1... д) Кладбищенских православных церквей: ... в м. Дубровне 1, Римско-католических каплиц в м. Дубровне и при фол. Бахове 1.

...Кроме того, находится в м. Дубровне казенное еврейское одноклассное училище с подготовительным классом и ремесленным отделением, в нем обучается 104 мальчика.

Сельскіе лечебницы устроены: в ... с. Сватошицах на 20 (кроватей) ... и при каждой лечебнице имеется аптека. Кроме аптек сельских лечебниц в уезде имеется четыре аптеки, а именно: ... в м. Дубровне и Лядах, принадлежащих частным лицам.

Ярмарок в уезде не существует, но бывают большие базары в дни храмовых праздников, а именно ... м. Баеве в 12 пятницу по Пасхе. В объясненные дни привозятся населеніем для продажи: хлеб, разные жизненные продукты и другіе предметы, рогатый скот, лошади и другія домашнія животныя.

В уезде кроме проселочных дорог имеются еще следующія пути сообщенія:

1) Сухопутныя: ... б) грунтовыя почтовыя дороги из Горок в м. Ляды 39 верст, а также из м. Лядов чрез м. Дубровну на г. Оршу 50 верст.

Из телеграфных существуют следующія линіи: Горки—Могилев, Горки—Ляды и Копысь—Шклов.

Для охранения жителей уезда от пожаров в г. Горках имеется пожарная команда, состоящая из 5 человек, а также пожарный обоз ..., в м. Дубровне две трубы заливныя на летних ходах, 6 бочек с черпаками, 15 багров, 15 ведер, 4 лестницы; в м. Лядах 2 заливныя трубы и с. Холбнях 1.

Список населенных местностей и краткий статистический обзор Горецкаго уезда Могилевской губерніи. Могилев на Днепре, 1886. Л. 28, 30—32, 34, 35.

ИЗ ДАННЫХ ОБСЛЕДОВАНИЯ, ПРОВЕДЕННОГО СТАТИСТИЧЕСКИМИ УЧРЕЖДЕНИЯМИ МВД В 1886 году

Могилевская Губернія
Распределеніе земель и населенія по волостям
Горецкій уезд

			Волости			
			Баевская	Дубровенская	Святошицкая	Холбянская
В составе волостей	Число:	Сельских обществ	16	15	14	17
		общин		16		16
		Селений		38	17	40
		дворов		802	965	966
	населеніе:	по ревизіи муж. пола	2285	2547	2452	2114
		по сем. спискам:				
		муж. пола	2323	3150	2765	3012
		жен. пола	2904	3183	2867	2917
	Количество земли во десятинах	Во владении крестьянских обществ: всей	10182	7501	11522	8609
		пахатной	7419	5132	7066	4551
		Во владеніи частных лиц: всей	15221	3194	6681	12148
		пахатной	1168	432	643	1230
В районе волостей	Количество земли в десятинах	удельной казенной остальной: всей	126	435	147	198
		пахатной	72	177	60	127
В пределах волостной терр.	Количество земли в десятинах	Всей	25529	11130	18350	29955
		Пахатной	8659	5334	7769	5908
	Населеніе	муж. пола	3158	5199	2872	4169
		жен. пола	3144	5252	2976	4069

Волости и важнейшія селенія Европейской Россіи. Выпуск 5. С.-Петербург, 1886. Л. 150—151.

З СТАТЫСТЫЧНАГА АГЛЯДУ ГОРАЦКАГА ПАВЕТА МАГІЛЁЎСКАЙ ГУБЕРНІ ЗА 1886 г.

Названіе населенных местностей	В районе какой волости находится и кому принадлежит из земле-владельцев	Место нахождения: становой квартиры, камеры мироваго судьи, Волостнаго Правления, церкви, Народнаго училища, и место жительство Полицейск. уряди.
1	2	3
Антипенки д.	Святошиц. вол. крестьянам	
Алексейки дер.	Холбнянская вол. крестьянам	
Александрия дер.	Баевской вол. крестьянам	
Азарово дер.		
Асташковичи дер.		
Асташк. корчма		
Асташковичи усад.	Баевской вол. Граф. Гейден	
Боброво деревня	Дубровенской вол. крестьянам	
Бугрое деревня		
Борсуки деревня		
Бородино деревня	Святошицкой вол. крестьянам	
Бески деревня		
Быстріевка дер.		

Продолжение таблицы

1	2	3
Бахово-большое дер.	Святошицкой вол.	
Бахово-малое дер.	крестьянам	
Бахово фольвар.	Святошицкой вол. Князю Любомірскому	
Буда деревня		
Батуровщина дер.	Холбнянской вол.	
Бель дер.	крестьянам	
Беляевщина дер.		
Богдановщина дер.		
Баево местечко	Баевской вол. Князю Любомірскому	
Баево фольварк	Баевской вол. Князю Любомірскому	
Берестеново фольв. (Борствиново)	Холбнянской вол. зем. Маевскому	
Волколаково дер.	Дубровенской вол. крестьянам	
Вальковщина фол.	Дубровенской вол. князю Любомірскому	
Вечерино дер.	Святошиц. вол.	
Волево дер.	крестьянам	
Волевки дер.	Холбн. вол. крестьянам	
Вежки дер.	Баевской вол.	
Вежки усадьба	князю Любомірскому	
Вальково дер.	Баевской вол.	
Гураки дер.	Дубровенской вол.	
Гудово мужичье дер.		
Гудово земян. дер.		
Глебово деревня	Святошиц. вол. кр.	
Гогоки дер.		
Горельки дер.	Холбнянской вол.	
Горошково дер.		
Гладкіе дер.	Баевской вол.	
Дубровна местечко	Дубровенской вол. Кн. Любомірскому	Становая квартира Кам. Миров. Судьи, 2 уч. Горец. уезда, Волостное Правл., Почтовая контора, Евр. Начал. учил., народ. училище, 3 церкви, Р.-катол.,Костел и местожит. урядника
Дятель муж. дер.	Святошицкой вол.	
Дятель больш. дер.		
Дятель меньш. дер.	Святошицкой вол.	
Добринь дер.		
Дерюги деревня		
Дятель фольварк	Тоже, князю Любомірскому	
Демьянково дер.	Баевской вол.	
Еремеевщина дер.	Дубров. вол.	
Жарневка дер.	Савской вол.	
Жабыки дер.	Холбнянск. вол.	
Жабыки фольв.	Тоже, мещанину Пивоварову	
Железково дерев.	Баевской вол.	
Железково фольв.	Тоже, наследник Козлинской	
Железково усадьба	Тоже	
Живодеры фольв.	Холбнянской вол. двор. Адамовичу	
Загвоздино дер.	Дубровенской вол.	
Заозерье дер.	Холбнянской вол.	
Золотовичи дер.		
Займище дер.	Баевской вол.	
Займище усадьба	Тоже, Графу Гейден	
Зарубы фольв.	Баевской вол. кн. Любомирскому	
Ивановичи фольв.	Святошицкой вол. Князю Любомірскому	

Продолжение таблицы

1	2	3
Искозы дер.	Холбнянской вол.	
Ирвеница дер.	Баевской вол.	
Красная слобода дер.	Дубровенской вол.	
Клены дер.		Упраз. церковь.
Красная слобода дер.	Святошицкой вол.	
Коробановичи дер.		
Кобызево деревня		
Кобызево фольв.	Тоже, землевлад. Фон-Валь	
Козлы деревня	Савской волости	
Комары деревня		
Колотовки дерев.		
Коробки деревня		
Кобылье дерев.	Холбнянской вол.	
Котовщина дерев.		
Кротики деревня		
Козьяны дерев.		
Козьяны фольвар.		
Козьяны корч.	Холбнянской вол.	
Козьяны Почтов. станція	мещанину Пивоварову	
Козьяны корчма	Тоже, Князю Любомірскому	
Кореньковщинка хутор	Тоже, мещанину Пивоварову	
Кореньков. корчма	Тоже, крестьянам	
Коршиково дер.	Баевской волос.	
Кисели село		
Кисели погост церковный	Тоже, причту церкви	Церковь прин.
Кисели фольвар.	Тоже, Князю	
Кисели усадьба	Любомірскому	
Кисели корчма		
Казариново дер.		
Казариново усад.		
Коровина дерев.	Баевской волости	
Кулаковщина ф.	Баевской волости	
Кулаковщина корч.	Граф. Гейден	
Лосевщина дерев.		
Лысковка деревня	Святошицкой вол.	
Лысковка высел.	Тоже, князю Любомірскому	
Ланенка село	Святошицкой вол.	Прав. церковь.
Лысая Слобода дер.	Савской вол.	2 церкви
Литвиново село	Холбнянской вол.	
Литвиново фольв.	Тоже наслед.	
Литвиново корчма	Лидова	
Лавки дер.	Холбнянской вол.	
Лазаревка дер.		
Ляды местечко	Тоже, Князю Любомірскому	Становая квартира 2 церкви, из них 1 (теплая) приписная и квартира полицейскаго урядника
Людиничскій заст.	Баевской волости	
Людиничи фольв.	Тоже, Князю Любмірскому	
Ляховка деревня	Баевской волости	
Махначи деревня	Дубровенской волости	
Михалиново село	Баевской волости	
Михалиново погост. церковный	Тоже, причту церкви	Церковь прих.
Михалиново корч.	Тоже, Князю Любомірскому	
Мамоньки дерев.	Баевской волости	
Маслино дерев.	Холбнянской вол.	
Михеевка дерев.		
Неготино деревня	Святошицкой вол.	
Никитино деревня	Баевской волости	
Никитино корчма	Тоже, наслед. Козлинской	
Одинцы деревня	Холбнянской вол.	
Орловичи фольв.	Холбнянской вол.	
	генерал-лейтен. Андріянову	
Овсянки фольв.	Холбнянской вол.	
	з. Денисову	

Продолжение таблицы

1	2	3
Пищики дерев.		
Посудьево дерев.	Святошицкой вол.	
Пневичи дерев.		
Путятино дерев.		
Путятино фольв.	Тоже, з. Кимбару	
Печенки дерев.	Савской волости	
Паценки дерев.	Холбнянской вол.	
Паценки усадьба	Тоже, землев. Цекерт	
Проваленщина усадьба	Тоже, мещ. Румянцеву	
Петьки дер.	Баевской волости	
Парфенково дер.		
Парфеновка дер.		
Росасно м-ко	Дубровенской вол.	
	Кн. Любомірскому	
Рыбалтово дерев.	Дубровенской вол.	
Радяки дерев.	Святошицкой вол.	
Русаны дерев.	Холбнянской вол.	
Ростково деревня		
Ростково корчма	Тоже, мещанину Пивоварову	
Рудашково дерев.	Баевской волости	
Савино больш. дер.	Дубровенской вол.	
Савино малое дер.		Церковь
Свиряки дерев.	Дубровенской вол.	
Сетовка дом		
Станиславово фоль.	Тоже, Князю Любомірскому	
Святошицы село	Святошицкой вол.	Волостное Правленіе, Народное училище, Сельская лечебница и церковь
Святошицы фольв.	Тоже, Князю Любомірскому	
Сипищево деревня	Святошицкой вол.	
Снигиры дерев.		
Сазоновка дер.	Холбнянской вол.	
Страхи дер.		
Слободка дерев.		
Слатовщина дер.	Баевской волости	
Слатовщина усадь.	Тоже, Князю Любомірскому	
Сукино дерев.	Баевской вол.	
Самодумка фольв.	Холбнянской вол.	
	Князю Любомірскому	
Трактир дом	Дубровенской вол.	
	Князю Любомірскому	
Тиливичи дер.	Святошицкой вол.	
Терехи дер.	Холбнянской вол.	
Требаны деревня		
Устье дерев.		
Усвяты фольв.	Тоже, землев. Цекерт	
Усвяты корч.		
Хандоги дерев.	Дубровенской вол.	
Холовье фольв.	Тоже, Князю Любомірскому	
Хаетчина дерев.		
Холалеевка дерев.	Святошицкой вол.	
Халецкіе заст.		
Холбни село	Холбнянской вол.	Волостное Правленіе, церковь и Народное училище
Холбни корчма	Тоже, крестьянам.	
Холбни корчма	Тоже, зем. Софіи Цекерт	
Ходыки дер.	Холбнянской вол.	
Хомино погост.	Тоже, причту церкви	Церковь
Хомино усадьба	Тоже, Ген. Лейтен. Андріянову	
Цибульскіе дерев.	Святошицкой вол.	
Чубаково дерев.	Дубровенской вол.	
Чижовка хутор	Тоже, мещ. Сердечному	
Чирино село	Святошицкой вол.	Церковь
Юрьево заст.	Дубровенской вол.	
Юково дер.	Баевской волости	
Юльяново (Никольщина) фольв.	Дубровенской вол. Кн. Любомірскому	

Могилев на Днепре. Типо-литография Подземскаго Я. Н. 1886.

Дубровенская лячэбніца

В Могилевской губернии существует кумысо-лечебное заведение. Владелец в м. Дубровна Горецкаго уезда провизор Ф. К. Рейнгольд в 1869 году представил в медицинский департамент описание способа приготовления кумыса из молока кобылиц местной породы и получил разрешение на устройство заведения для приготовления этого напитка и употребления его с врачебной целью по указанию врача. В мае 1870 года он открыл в Дубровно кумысолечебное заведение, но число больных как в этом году, так и в последующих было весьма незначительно, являлись большею частью пациенты в последнем градусе чахотки или с др. неизлечимыми недугами, так что смертность доходила до 75 процентов, что не могло не отозваться весьма невыгодно на предприятии. Расчеты предпринимателя не оправдались и в 1877 году он принужден был закрыть заведение, не оставляя впрочем мысли в последствии при более благоприятных условиях возобновить его в более широких размерах.

Главная забота состояла в том, чтобы безостановочно ежедневно получать известное количество кобыльего молока, что не всегда удавалось. Для этого пришлось изучать не только самый лучший способ приготовления кумыса, но природу кобылиц и целесообразный уход за ними, оказалось, например, что кобылица местной породы тотчас перестает давать молоко, как только отлучат жеребенка, и чтобы отделение молока продолжалось, необходимо по крайней мере раз в сутки допускать жеребенка к матке; один раз кобылица дает молоко весьма мало 1/4:1/2 бутылки, необходимо доить ее раза четыре в сутки, от употребления насилия при доении также теряется молоко.

Другое обстоятельство, в высшей степени затруднявшее ход дела, состояло в том, что местные женщины сначала наотрез отказывались доить кобылиц, считая это предосудительным, даже грехом: стоило немало труда и издержек приискать лиц, согласившихся наконец на уход за кобылицами и доение их. По преодолении этих трудностей в мае месяце 1882 г. заведение было вновь открыто. Приобретено 50 кобылиц. Приезжали лечиться с разных концов. Не было гостиницы, больные устраивались на квартирах. Для прогулки служат берега и живописные окрестности Днепра, два фруктовые сада и парк князя Любомирскаго, кроме того устроены некоторые приспособления для гимнастики и купальи на Днепре. В 1883 г. люди съезжались со всех концов России, было приобретено еще 25 кобылиц, так что наличное количество больных всегда было обеспечено достаточным количеством кумыса. Бутылка кумыса стоила 30 копеек: цена весьма умеренная в сравнении с другими кумысолечебными заведениями в западной России. Больные от употребления кумыса очень быстро набирали вес. Обращает на себя внимание изобретение Рейнгольда приготовлять кумыс и для вывоза, с таким брожением, что без порчи выдерживает пересылку на далекое расстояние, такой кумыс высылается из заведения больным, которые принуждены были прервать лечение в Дубровно.

С 1 мая по сентябрь 1883 г. несмотря на весьма дождливое лето, число прибывших в Дубровно для пользования кумысом дошло до 107 человек (68 женщин и 39 мужчин), расход кумыса простирался до 16 000 бутылок, в среднем 150 бутылок для каждого больного.

Успех лечения был следующим:

Название болезни	Число прибыв.	Выздоровевших	Значительно попр. здор.	Осталось без измен.	Умерло
Болезни легких	61	21	23	15	2
Болезни желуд.-кишечные	12	8	4	-	-
Упадок питания	24	22	2	-	-
Малокровие	10	10	-	-	-
И т о г о:	107	61	29	15	2

Из этой таблицы видно, что выздоровело 57 процентов, получили значительное облегчение 27,1 процента, не замечено перемены в болезненном состоянии у 14,2 процента и умерли 1,9 процента.

Таким образом последствия пользования кумысом оказалось весьма удовлетворительным и остается только желать, чтобы лечебное заведение в Дубровно приобрело все большую известность и чтобы владелец его продолжал заботиться о нем и улучшал постепенно условия жизни и лечения.

Дембовецкій А. С.

Опыт описанія Могилевской губерніи. Т. II. Могилев, 1884. С. 997.

Дакументы сведчаць

ЗВЕСТКІ АБ РАМЕСНЫМ КЛАСЕ ДУБРОВЕНСКАГА ЯЎРЭЙСКАГА ПАЧАТКОВАГА ВУЧЫЛІШЧА за 1886 г.

1. Ремесленный класс учрежден в память Священнаго Коронованія Их Императорских Величеств, совершившагося 15 мая 1883 года.

2. Класс открыт 2 марта 1886 года с одним отделеніем, столярно-токарным, а с июня того же года в нем открыто еще одно отделеніе — слесарное.

3. Личный состав класса: а) Педагогическій Совет Дубровенскаго еврейскаго начальнаго училища, а именно: Заведывающій училищем Н. С. Рабинович, помощник учителя Х. Эленбоген, 1-й учитель подготовительнаго класса Ю. Гольдблат и 2-й учитель того же класса Б. Симоновскій.

б) Выборные приговором от 29 сентября 1886 года представители местнаго еврейскаго общества: Гирша Гоз и кандидат его Зальман Рубашов. в) Преподаватель ремесел слесарно-кузнечнаго Израиль Крубич, столярно-токарнаго — Завель Кюс. Оба утверждены в должности Его Превосходительством г. Директором народных училищ Могилевской губерніи. г) Почетный блюститель училища Смоленскій 1-й гильдіи купец И. И. Швейцер.

4. В ремесленном классе два отделенія с 15 учениками, а именно: в слесарном 9, а в столярном 6. Число желающих обучаться ремеслам гораздо значительнее, но вследствие ограниченности числа инструментов просьбы многих учеников должны оставаться неудовлетворенными.

...6) По инвентарям и описям ремесленнаго класса числится и имеется на лицо 120 названій имущества и инструментов, всего на сумму 722 р. 93 коп.

Заведывающий училищем Н. Рабинович

НАРБ, ф. 2254, воп. 2, спр. 138, л. 53, 53 ад, 55, 55 ад.

З РАПАРТА ДУБРОВЕНСКАГА ПРЫСТАВА

10 Декабря 188

Его Высокоблагородію
Господину Горецкому Уездному Исправнику

Пристава 2-го стана
Рапорт

Во исполненіе предписанія Вашего Высокоблагородія от 27 истекшаго Ноября за № 2855, требуемые оным необходимые Военному Министерству сведенія, для соображенія об обеспеченіи довольствіем арміи при сем имею честь представить.

1. Урожай хлебов в текущем 1887 году по 2 стану Горецкаго Уезда был следующій. На землях владельческих ржи 4128 четвертей, ячменя 636 четвертей, гречихи 24 четверти и овса 7200 четвертей. На полях крестьянских обществ ржи 26476 четвертей, ячменя 666 четверти, гречихи 460 четвертей и овса 31472 четверти.

Из показаннаго урожая хлеба, за исключеніем необходимаго количества на продовольствіе, посев и на винокуреніе, может поступить в продажу только остаток, имеющійся у землевладельцев, а именно ржи 2310 четвертей, ячменя 350 четвертей, овса 3750 четвертей. У крестьян же запасов хлеба для продажи не имеется.

2. Вышеуказанные остатки хлеба, могущіе поступить в продажу, находятся в следующіх имениях: Князя Евгенія Любомирскаго в фольварках: Станиславове, Бахове, Ивановичах, Холовье и Вальковщине; у арендатора Липницкаго в фоль. Горянах; у владельцев Фин-Валь в фоль.: Крапивне и Грековке; у Оскара Рейна в фоль. Бабиничах и Ивана Барановскаго в фоль. Чурилове. Обороты продажи хлеба преимущественно производятся в зимнее время.

3. Перевозка хлеба из одного места в другое производится на подводах.

4. Складочных пунктов соли во 2 стане нет.

5. Винокуренный завод находится во 2 стане один, в фольварке Станиславове Князя Евгенія Любомирскаго, который отстоит от станціи Осиновки Московско-Брестской железной дороги в 10 верстах и от сплавной пристани реки Днепра м. Дубровна в 3 верстах.

6. Паровых мельниц во 2 стане нет, а находится: водяных 17 мельниц, ветряных 6 и одна круподерня, о которых сведенія при сем прилагаются.

7. Запасов сена, могущая поступить в продажу из урожая сего 1887 года во 2 стане — нет.

Показанныя сведенія основаны на личных заявлениях землевладельцев и крестьянских обществ.

Пристав (подпись)

6 Декабря 1887 г.

НАРБ, ф. 2005, воп. 1, спр. 371, л. 200, 200 ад.

М. В. Д.
Могилевскаго
губернатора
канцелярія
стол 3
... Апреля 1887 г.
№ 1674

Могилев на Днепре

14 Апреля 1887 г.

г. Горецкому Уездному Исправнику

Мещанин Аксентій Тимофеев Дробышевскій, жительствующій в фольварке Зарубах Горецкаго уезда обратился с просьбою о разрешеніи покупки земельной собственности в Могилевской губерніи.

К разрешенію этого ходатайства Канцелярія Губернатора, по приказанію Его Превосходительства, имеет честь просить Ваше Высокоблагородіе сообщить в непродолжительном времени сведенія о происхожденіи, вероисповедованіи и политической благонадежности просителя, о составе семейства его, о вероисповедованіи и благонадежности членов семейства, и не принадлежит ли к числу лиц принявших православие.

За Правителя Канцеляріи
Старшій Помощ. Прав. Канцеляріи (подпись)

№ 1057

18 Апреля 1887 г.

Приставу 2 стана

Предлагаю немедленно доставить мне означенныя сведенія и донести, нет ли оснований предполагать, что Дробышевскій, как состоящій на службе в экономіи Дубровенскаго имения, намерен пріобрести земельную собственность для кого либо иль других лиц католиков, состоящих так же на службе.

Исправник (подпись)

№ 816
Апреля 14 дня 1887 г.

23 апреля 188

Его Высокоблагородію
Господину Горецкому Уездному Исправнику

Пристава 2 стана

Рапорт

С представленіем порученія Вашего Высокоблагородія за № 816 имею честь донести, что состоящій на службе в фольварке Зарубах князя Любомирскаго, Аксентій Тимофеев Дробышевскій происходит из мещан города Могилева, в политическом отношеніи благонадежен, холост, вероисповедованія православнаго, к числу лиц, принявших православіе, не принадлежащий, и как дознано мною, землю в количестве 19 десятин 2300 саж. расположенную Ореховскаго Уезда, Кохановской волости в околице Свидерщина, принадлежащую крестьянке Дарье Михаловской, он намерен купить с торгов в Оршанском Съезде Мировых Судей собственно для себя, за дом следуемый ему от Михаловской в сумме 495 рублей.

Становой Пристав (подпись)

№ 1057

НАРБ, ф. 2005, воп. 1, спр. 371, л. 5–8.

Его Высокоблагородію
Господину Горецкому Уездному Исправнику

Крестьянина Холбнянской волости
деревни Искоз Якова Евтропіева Ляпишева

Прошеніе

Честь имею покорнейше просить Ваше Высокоблагородіе о выдаче мне свидетельства о моем поведеніи каковое мне необходимо для поступленія на Государственную службу по Почтово-Телеграфному ведомству на должность почтальона. Свидетельство покорнейше препроводить Начальнику Минскаго Почтово-Телеграфнаго Округа. Место постояннаго жительства моего в деревни Искозах Горецкаго уезда и состою приписанным к Холбнянской волости. Прошеніе это оплочено 2-мя марками 80-ти коп. достоинства.

Яков Евтропіев Ляпишев

1887 года
Августа 25 дня
м. Ляды
№ 2081

Свидетельство

Горецкій Уездный Исправник Сим свидетельствует, что крестьянин дер. Искозы Холбнянской волости Горецкаго уезда Яков Евтропіев Ляпишев, во время проживанія на родине отличался хорошим поведеніем и хорошими нравственными качествами, а также что он не был замечен в неблаго[надёжных] поступках. Гербовый сбор оплочен.

Сентября 6 дня 1887 г.

НАРБ, ф. 2005, воп. 1, спр. 371, л. 125 ал, 126.

СВЕДЕНІЯ
о мельницах и круподернях, находящихся во 2 стане Горецкаго уезда

№ п/п	Названіе мельниц и круподерен	Местонахожде-ніе мельниц и круподерен	Число поста-вов	Кол-во пудов зерна, перемалываемого в крупу	
				в сутки	в месяц
1	Водяная мельница	в м. Дубровно	3	90	2700
2	Водяная мельница	-"-	3	90	2700
3	Водяная мельница	-"-	3	90	2700
...					
5	Водяная мельница	в м. Росасно	3	90	2700
6	Водяная мельница	в ф. Никольщине	3	90	2700
7	Водяная мельница	в ф. Путятине	2	75	2250
8	Водяная мельница	в д. Бахове	2	100	3000
9	Водяная мельница	в д. Тилевичах	2	100	3000
...					
21	Ветряная мельница	в д. Глебове	1	15	450
22	Ветряная мельница	в д. Дятели мужичьей	1	15	450

Пристав (подпись)

НАРБ, ф. 2005, воп. 1, спр. 371, л. 201, 201 об.

ВЕДОМОСТЬ
о числе мельниц и круподерок, находящихся в 3 стане Горецкого уезда

Составлена декабря дня 1887 г.

Местонахождение заведений	Число заведе-ний	Число поста-вов	Количество пудов перемеленного зерна		Примечание
			в муку	в крупу	
Водяные мельницы					
Холбнянской волости					
м. Ляды	1	4	400	12000	
ф. Усвяты	1	1	50	1500	Действует только во время полноводья
ф. Орловичи	1	2	150	4500	
Баевской волости					
м. Баево	1	2	200	6000	
д. Слатовщина	1	2	160	4800	
с. Михалиново	1	2	160	4800	
с. Кисели	1	2	200	6000	
д. Асташковичи	1	2	150	4500	
д. Казариново	1	2	160	4800	
Ветряные мельницы					
Холбнянской волости					
ф. Усвяты	1	2	100	3000	
ф. Козьяны	1	2	100	3000	
д. Страхи	2	1	100	3000	
ф. Овсянки	1	1	50	1500	
д. Искозы	1	1	50	1500	
Баевской волости					
д. Асташковичи	2	1	100	3000	
д. Сукино	1	1	50	1500	

НАРБ, ф. 2187, воп. 1, спр. 29.

Его Высокоблагородію
Господину Горецкому Уездному Исправнику

Пристава 3 стана
Горецкаго Уезда

Р а п о р т

В исполненіе предписанія от 26-го истекшаго Марта за № 263, честь имею представить при сем Вашему Высокоблагородію сведенія о числе наличнаго мужского и женскаго населенія в каждом из местечек, расположенных во вверенном мне стане.

И. Пристава Подпись

№ 704
1 а п р е л я 1894 г.

С в е д е н і я
О числе населенія в местечках 2 стана Горецкаго уезда

Названіе местечек	Мужского пола	Женскаго пола
Дубровно	3701	3804
Рассасно	443	482
И т о г о:	4144	4286

Становой пристав подпись

НАРБ, ф. 2005, воп. 1, спр. 457, л. 70, 72.

10 м а я 1896 г.

Его Превосходительству
Господину Начальнику Могилевской Губерніи

Нижеподписанных крестьян
Могилевской Губерніи
Оршанского уезда Высоцкой волости деревень
Якубово, Коробище и Селищ

П р о ш е н і е

Простите нас Ваше Превосходительство: что мы, по слуху о возможности пра переселенія в края меньше населенные в пределах Российской Империи, осьмелились просить об этом. Состав каждаго просителя и количества семейства, а такоже и Земл Смеем выяснить:

1-е, Мина Фомин. Земли і надел состав Семейства Муж: 4 жен: 4. 2.) Данила Сидоров земли нет, женск: 3, муж: 4. 3.) Ананій Фомин. Земли і надел Женскаго 3, Муж: 4. 4-е Николай Федоров. Земли нет, состав семьи женск. 3. Муж: 4. 5.) Трафим Васильев. Земли 1/2 надела, состав семьи Муж 3. Женск: 4. 6.) Михаил Еромин. Земли один надел, состав семьи Муж: 4, женск. 7. 7.) Артемій Марков. Земли нет, состав семьи Муж 3. женск. 6 душ. 8.) Иван Фомин. Земли 1 1/4 состав семьи Муж: 4 и женск. 4. 9.) Кузьма Прокофьев. Земли 1 надел, состав семьи Муж. 4 женск. 3...

Присем прилагаем Марку 80 копеечнаго достоинства, и просим Ваше Превосходительство не оставить нас без ответа и ходатайство без ответа о нашей просьбе.

Крестьяне Мина Фомин, Данил Сидоров, Ананій Фомин, Николай Федоров, Трафим Васильев, Михаил Фомин, Артемій Марков, Иван Фомин, Кузьма Прокофьев, Осип Евсеев, Михаил Васильев, Зосим Михайлов, Артемій Самуйлов, Леон Климов.

А за них неграмотных и по личной их просьбе и сам за себя крестьянин деревни Якубово

Ф е д о с М и н е в
1896 г о д а Мая 5-го дня

НАРБ, ф. 2014, воп. 1, спр. 2833, л. 10—11.

2 февраля 1902 г.

Его Высокопревосходительству
Господину Губернатору Могилевской губерніи

Могилевское
губернск. присутствіе
получено
11 февр. 1903
вход. № 2020

Крестьянина жителя местечка Баева
Баевской волости Горецкаго уезда
Алексея Прохорова

Прошеніе

Честь имею покорнейше просить Ваше Высокопревосходительство разрешить мне переселиться с семейством в Черноморскую область так как здесь нет возможности порядочно существовать. Хотя я имею полтора надела земли, но земля у нас плохая и гористая, а трав совсем нет, а потому нет возможности держать скота, а следовательно нет возможности и удобрять землю. Имею пять сыновей первому 19 лет, второму 16 лет, третьему 14 лет, четвертому 10 лет, пятому 8 лет, а женскаго пола одна душа. А так как я ранше думаю съездить один для отыскиванія местности. То опять покорнейше прошу Ваше Высокопревосходительство сделать распоряженіе о выдаче мне льготнаго билета на проезд туда и обратно для разсмотренія местности.

Проситель Максим Прохоров.

НАРБ, ф. 2014, воп. 1, спр. 28(33), л. 7.

Грамадска-палітычнае жыццё Дубровеншчыны напярэдадні рэвалюцыйных падзей

У пачатку XX ст. абвастрыўся рэвалюцыйны крызіс у краіне, пачаліся забастоўкі. У 1902 г. дзень міжнароднай пралетарскай салідарнасці ў м. Ляды рабочыя адзначылі групавой забастоўкай і маёўкай, а ў 1903 г. — Першамайскай забастоўкай. Дзень памяці дзекабрыстаў быў адзначаны ў 1903 г. ў Дуброўне на сходзе рабочых, у мястэчку пачалі дзейнічаць рабочыя арганізацыі. У студзені 1905 г. ў знак салідарнасці з рабочымі Пецярбурга ў Дуброўне адбылася стачка, потым і першамайскія выступленні рабочых.

Тады ж пачаліся сялянскія выступленні. У чэрвені 1905 г. сяляне вёсак Юкава і Слатаўшчына пасвілі сваю жывёлу на лугах маёнтка Зарубы князя Любамірскага. 29 чэрвеня 120 чалавек сялян сабраліся ў в. Барсукі ў сувязі з абмеркаваннем у Думе аграрнага пытання. У жніўні ў в. Людзінічы сяляне аказалі супраціўленне стражы пры згоне іх жывёлы з зямлі ў маёнтку Людзінічы. Аказалі супраціўленне паліцыі сяляне і яўрэі ў м. Ляды. 4 кастрычніка ў м. Баева было зроблена нападзенне на паліцэйскіх, якія суправаджалі арыштаваных сялян м. Ляды ў Горацкую турму. Паліцэйскія, пачуўшы стрэлы, збеглі, а арыштанты селі на фурманкі і з'ехалі ў Ляды. У кастрычніку пачалі забастоўку парабкі і падзёншчыкі маёнтка Холаўе; з 2 лістапада — сельскагаспадарчыя рабочыя маёнтка Людзінічы з патрабаваннем павышэння зарплаты; з 9 лістапада — забастаўалі рабочыя ў маёнтку Іванавічы. 13 лістапада баставалі ў маёнтку Зарубы, сяляне хадзілі па маёнтку і спявалі «Марсельезу». 14 лістапада ў дубровенскім валасным праўленні праводзіў агітацыю Іван Пуліхаў. 16 лістапада сяляне м. Ляды адмовіліся плаціць падаткі, як пісалі «выражают сожаление, что платили раньше». У с. Савіна 17 лістапада адбыўся мітынг, на якім выступалі супраць маніфесту 17 кастрыніка і 3 лістапада, 19—20 лістапада сяляне спы-

нілі ўсе работы ў маёнтку Слепцы. 20 лістапада была спроба пачаць забастоўку ў маёнтку Арловічы памешчыка Андрыянава. У лістападзе ў в. Янкаўшчына на сельскім сходзе быў прыняты прыгавор аб далучэнні да Усерасійскага сялянскага саюза. 21, 22 і 25 лістапада ў м. Ляды адбываліся мітынгі і дэманстрацыі.

Улады прымалі свае меры. 10 лістапада 1905 г. магілёўскі губернатар паведамляў у МУС, што «рота Рыбинского полка отправлена 24 октября в м. Дубровну Горецкого у. вследствие там беспорядков. 28 октября отправлен из Орши полуэскадрон в Горки, откуда передвинут в м. Ляды 3 ноября ввиду проявленных крестьянами попыток к аграрным беспорядкам», 24 лістапада ў м. Расасна на базары адбыўся мітынг, на якім прысутнічала каля 400 чалавек, пасля якога сяляне з рэвалюцыйнымі песнямі і чырвонымі сцягамі пайшлі па вуліцах. 5 снежня ў лясной дачы пры маёнтку Усвяты сяляне вёсак Масліно, Валяўкі, Буда і Жалезкава самавольна высеклі да 2490 дрэў агульным коштам 3600 рублёў. 21 снежня адбыліся высечкі леса ў маёнтку Малыя Дзевяты памешчыка Цэкерта. 22 снежня на сходзе Холбнянскай і Баеўскай валасцей (каля 500 чалавек) адбылася сутычка паміж сялянамі і паліцыяй. 23 снежня ў маёнтку Шчэрбіна князя Любамірскага адбыліся аграрныя беспарадкі. Сяляне зрабілі высечкі ў лесе маёнтка Слепцы князя Любамірскага. На працягу снежня кожную пятніцу ў м. Ляды праводзілася агітацыя прыезжымі прамоўцамі. У с. Чырына ў хатах С. Аляксандрава і І. Паўлавай збіраліся па 25—30 сяльчан на вечарыны ў сувязі з калядамі, на якіх селянін А. А. Жалязоўскі праводзіў агітацыю — заклікаў не падпарадкоўвацца ўладам. 30 снежня ў с. Новая Тухінь адбылася сутычка сялян з мясцовымі ўладамі і паліцыяй пры выбарах дзесяцкіх і соцкіх Нова-Тухінскага валаснога праўлення. 9 студзеня ў м. Ляды адбыўся мітынг (каля 1000 чалавек) сялян навакольных вёсак. 16 студзеня 1906 г. ў м. Ляды паліцыяй быў разгромлены сацыял-дэмакратычны гурток. У в. Бурую за высечку леса былі накіраваны на экзекуцыю атрад драгун на чале са спраўнікам. У студзені былі разгромлены маёнткі Людзінічы і Жалезкава.

Драгуны раз'язджалі па вёсках, збівалі сялян, забіралі ў іх коней, асабліа пацярпелі сяляне с. Міхаліна-ва. 19 студзеня ў м. Дуброўна сяляне не дапусцілі вывазу прададзенага эканоміяй хлеба з маёнтка князя Любамірскага. У канцы студзеня сяляне с. Бахава спалілі каля 30 тысяч пудоў сена ў памешчыка Любамірскага, а ў фальварку Зарубы спалілі амбар з хлебам.

Летам у Лядах праводзілі сходкі, мітынгі сацыял-дэмакратычныя арганізацыі. З эканамічнымі патрабаваннямі ў красавіку — чэрвені баставалі рабочыя тэкстыльнай фабрыкі ў Дуброўне[1].

Працягваліся забастоўкі і пасля паражэння рэвалюцыі 1905—1907 гг. Так, 15 лістапада 1907 г. сяляне в. Каровіна патрабавалі ад князя Любамірскага (маёнтак Зарубы) платы рабочым па 10 рублёў у месяц. У маёнтках Людзінічы і Іванавічы таксама адбыліся забастоўкі. У кастрычніку 1907 г. баставалі работніцы дубровенскай фабрыкі акцыянернага таварыства Дняпроўскай папера-прадзільнай ткацкай мануфактуры, дзяўчынкі ва ўзросце 12—14 гадоў. Яны прад'явілі адміністрацыі фабрыкі патрабаванні аб павелічэнні заработнай платы. Іх звольнілі, але астатнія рабочыя выступілі супраць. Кіраўнік Розенблюм фабрыку зачыніў. 6 студзеня 1908 г. ўсе рабочыя былі разлічаны. Але ўсё ж

абодвум бакам удалося дамовіцца. 11 студзеня фабрыка пачала работу і ўсе рабочыя былі прыняты назад. 31 сакавіка 1909 г. зноў на гэтай жа фабрыцы частка рабочых не прыступіла да працы ў сувязі з тым, што адміністрацыя фабрыкі панізіла здзельную плату рабочым у сувязі з застоем збыту тавараў. 25 красавіка 1913 г. 450 рабочых гэтай жа фабрыкі забаставалі, не жадаючы ўвядзення закона аб страхаванні рабочых і павелічэнні рабочага часу на паўгадзіны ў суткі. 12 жніўня 1913 г. 34 работніцы гэтай фабрыкі кінулі працу, патрабуючы ад адміністрацыі павелічэння заработнай платы. 15 жніўня ў Дуброўну прыбылі з Магілёва старшы фабрычны інспектар Плявінскі, а з Масквы — прадстаўнік праўлення Акцыянернага таварыства Дубровенскай (Дняпроўскай) мануфактуры, якія вялі перагаворы з рабочымі. Але перагаворы да згоды не прывялі і адміністрацыя фабрыкі вырашыла праз два тыдні ўсіх разлічыць. 22 чэрвеня 1914 г. рабочыя прад'явілі патрабаванне аб звальненні фабрычнага ўрадніка Цэйтліна, а 24 чалавекі прад'явілі патрабаванні аб павелічэнні заработнай платы. Адміністрацыя не выканала патрабаванняў і ўся работа была прыпынена. 29 чэрвеня адміністрацыя наняла новых рабочых, а старым дала разлік. 12 жніўня 1916 г. на гэтай жа фабрыцы 173 ткачы перапынілі працу і прад'явілі свае патрабаванні: «1) повышение заработной платы, соразмерно с повышением цен на продукты первой необходимости, примерно на 100%; 2) ограждение их от эксплуатации лавочников, привлеченных фабричной администрацией к организации дешевой массовой покупки и продажи продуктов первой необходимости, причем указали, что один слух об организации фабричной лавки резко понизил розничные цены, сделал лавочников уступчивыми; 3) урегулирование и справедливая оплата за прогул по вине фабрики; 4) включение их в число имеющих право на получение сахарного пайка, по расчету 1500 человек, рабочих и их семей; 5) обеспечение их дровами из фабричных складов». Перагаворы працягваліся 4 дні, праўленне вырашыла фабрыку зачыніць. Але 16 жніўня рабочыя прыступілі да працы. Акцыянерным таварыствам была прыбаўлена заработная плата рабочым у размеры 20—30 працэнтаў і адчынена лаўка з прадуктамі першай неабходнасці[2].

У абставінах спада рэвалюцыйнага руху царскі ўрад прыступіў да новай, так званай сталыпінскай, рэформы ў вёсцы. 9 лістапада 1906 г. быў выдадзены ўказ «Аб зменах і дапаўненні некаторых пастаноў аб сялянскім землеўладанні». Непасрэднае выкананне рэформы было ўскладзена на губернскія і павятовыя землеўпарадчыя камісіі, якія былі створаны ўказам урада ад 4 сакавіка 1906 г. і павінны былі садзейнічаць сялянам у набыцці зямлі ў прыватных асоб пры дапамозе Сялянскага пазямельнага банка і продажы казённых зямель; здачы гэтых зямель сялянам у арэнду; перасяленню на казённыя землі азіяцкай Расіі; дапамагаць сельскім абшчынам і гаспадарам у паляпшэнні ўмоў землеўладання і парадку землекарыстання і інш. Так, у 1909 г. селянін в. Сазонаўка Афанасій Цітоў звярнуўся ў Горацкую павятовую землеўпарадкавальную камісію з хадайніцтвам аб выдзяленні яму 4 надзелаў зямлі. З прысланых з Холбнянскага валаснога праўлення прыгавора было відаць, што за Цітовым было зямлі менш, чым запісана па дакументах. Ва «Удостоверительном акте» адзначалася, што А. Цітову па праву прыватнай уласнасці належыць 10 дзесяцін 2259 кв. сажняў зямлі. У справаздачы агранома Горацкай павятовай землеўпарадкавальнай камісіі

адзначалася, што паказальныя гаспадаркі былі ў Холбнянскай воласці, у Церахоўскім пасёлку, на хутары Пятра Яфімавіча Выбарнага, — на плошчы 9 дзес. 577 кв. сажняў зямлі быў закладзены 8-польны севаабарот. У Баеўскай воласці, у Ляхаўскім пасёлку, на хутары Венедыкта Емельянавіча Хлімановіча на плошчы 18 дзесяцін 280 кв. сажняў быў закладзены 9-польны севаабарот. На ўсіх паказальных хутарах у севаабарот былі ўведзены пасевы канюшыны з цімафееўкай. Былі куплены спружынныя бароны, ручныя малацілкі, саломарэзкі, закладзены сады, у якіх былі пасаджаны яблыні і грушы ад 20 да 60 дрэў. Сялянам для пераносу гаспадаркі на хутары былі выдадзены пазыкі і дапамога. Так, у 1912 г. селяніну в. Расткова М. К. Дактарэвічу — 125 руб., в. Бель К. Б. Якіменкаву — 25 руб., в. Загваздзіна І. А. Аленекаву — 125 руб. і г. д. Не ўсе жадалі пераходзіць на хутары. Так, у маі 1912 г. з Дубровенскай воласці І. Д. Ляхаў, З. Е. Тураў і А. Я. Кузняцоў прасілі «об оставлении принадлежащей им земли в общинном пользовании»[3].

У пачатку XX ст. пачалі стварацца розныя таварыствы. Дубровенскае пазыка-ашчаднае таварыства было адчынена ў 1906 г., у 1914 г. ў ім было 868 членаў і на працягу года было выдадзена пазык на 89 474 руб. Нова-Тухінскае крэдытнае таварыства было адкрыта ў 1911 г., мела 995 членаў, было выдадзена пазык на 32 947 руб.; Дубровенскае-Пакроўскае — у 1911, 1104 члены, выдадзена пазык на 72 692 руб.; Літвінавіцкае — у 1911 г., 940 членаў, пазык на 41 892 руб.; Ляднянскае — у 1912 г., 661 член, пазык на 58 063 руб. 16 ліпеня 1913 г. было адкрыта Дубровенскае таварыства ўзаемнага крэдыту, капітал якога на 1 студзеня 1915 г. складаў 111 060 руб. Старшынёй праўлення быў М.О. Цэйтлін.

Часта ў мястэчках і вёсках адбываліся пажары. У жніўні 1907 г. ў м. Баева згарэла 30 дамоў, казённая вінная лаўка. У верасні 1907 г. ў в. Засценкі згарэла 28 дамоў, 12 хлявоў з сенам на 9600 руб. Ва ўзаемным земскім страхаванні домаўладальнікі страхавалі свае будынкі. Так, у студзені 1911 г. страхавалі свае хаты ў Дуброўне І. Харытановіч на 192 руб.; Ф. Пятроў — на 80 руб. і інш.

Таварыства спажыўцоў існавала пры фабрыцы акцыянернага таварыства Дняпроўскай папера-прадзільнай і ткацкай мануфактуры ў Дуброўне. Дзейнічалі ў Дуброўне і Лядах таварыствы дапамогі бедным яўрэям. У Горацкім павеце быў камітэт папячыцельства аб народнай цвярозасці на чале з павятовым прадвадзіцелем дваранства А. Я. Трусавым, участковымі папячыцелямі былі ў Баеўскай воласці — В. Г. Шрэдэр, Холбнянскай воласці — У. І. Андрыянаў, Дубровенскай і Сваташыцкай валасцях — І. К. Мірановіч.

У Лядах была грамадская бібліятэка і ў Дуброўне — пры фабрыцы акцыянернага таварыства Дняпроўскай мануфактуры[4].

Мяшчане і сяляне працягвалі займацца саматужнымі промысламі. Рэдкай лічылася вытворчасць рагавых вырабаў (грэбней), якой займаліся ў 35 дварах 70 чалавек у Нова-Тухінскай воласці[5].

З пачаткам першай сусветнай вайны ў Дуброўна было эвакуіравана Віленскае вышэйшае пачатковае вучылішча, у якім навучаліся 32 хлопчыкі і 37 дзяўчынак і было 4 настаўнікі. У 1917 г. ў Высоцкай воласці на 12 928 жыхароў прыходзілася 29 пачатковых школ; у Нова-Тухінскай — на 11 629 чалавек — 23 школы; у Холбнянскай — на 13 686 чалавек — 17 школ; у Дубровенскай на 16 501 чалавека — 15 школ; у Сваташыцкай — на 10 516

чалавек — 17 школ; у Баеўскай — на 11 248 чалавек — 15 школ[6].

А. Філатава.
кандыдат гістарычных навук.

Крыніцы:

1. НАРБ. Ф. ДП. ОО.1905. Спр. 2550. Ч. 6. Л. 148, 149, 150, 210, 211, 252, 1252, 1247; Спр. 1350. Л. 35, 36, 74, 75; Ф. ДП. 1906. Спр. 700. Ч. 17. Л. 38, 56, 39, 40, 105, 107, 154, 240, 244; РДГА у Пецярбургу. Ф. 91. Воп. 1. Спр. 837. Л. 170; НАРБ. Ф. 295. Воп. 1. Спр. 9053. Л. 730. Дакументы и материалы по истории Белоруссии (1900—1917 гг.). Т. III. Мн. 1953. С. 615, 616, 527; Витебская жизнь. 1906. 9 лютага; Могилевский голос, № 2. 1906; История рабочего класса Белорусской ССР. Т. 1. С. 268.

2. Дакументы и материалы по истории Белоруссии (1900—1917 гг.). Т. III. Мн., 1953. С. 578, 579, 635, 636, 683, 684, 695, 698, 699, 710, 861, 862.

3. НАРБ. Ф. 2194. Воп. 1. Спр. 49. Л. 2, 13, 13 ад.; Спр. 63. Л. 20 ад.—22; Спр. 67. Л. 42, 42 ад.; Спр. 64. Л. 24.

4. Статистический обзор Могилевской губернии на 1914 г. Могилев. С. 85, 87, 91; Отчет Дубровенского общества взаимного кредита за 1914 год. Орша, 1915. С. 4, 25; Памятная книжка Могилевской губернии на 1908 г. Мн., 1908. С. XIV.165; 1909. С. 140, 141; НАРБ. Ф. 2079. Воп. 1. Спр. 351. Л. 14, 15.

5. Вестник Могилевского земства. 1915. № 17. С. 12.

6. НАРБ. Ф. 2084. Воп. 1. Спр. 255. Л. 9; Ф. 2254. Воп. 4. Спр. 14. Л. 7 ад., 14 ад.; Спр. 110. Л. 1 ад., 2 ад., 3 ад.

Дубровенскія сацыял-дэмакраты ў барацьбе з царызмам

Пасля 2-га з'езда РСДРП, у 1903 г., у многіх гарадах Беларусі пачалі стварацца сацыял-дэмакратычныя групы, якія былі закліканы ўзначаліць народны рух. У 1903 г. ў Оршы пачалі з'яўляцца асобныя работы У. І. Леніна і газета «Искра», якія знайшлі сваіх чытачоў не толькі ў Оршы, але і ў Горках, Дуброўне, Копысі, Барані і іншых буйных населеных пунктах. У гэтым жа годзе ў Оршы пачынае складвацца галаўная сацыял-дэмакратычная група, якая адразу ж распаўсюдзіла свой уплыў на Копысь, Барань, Горкі, Дуброўну і інш. Газеты «Искра», «Вперёд», брашуры з работамі У. І. Леніна, лістоўкі рабілі сваю справу. Неўзабаве ў Горках арганізуецца сацыял-дэмакратычная група. Яна атрымлівае з Оршы брашуру з работай Леніна «Да вясковай беднаты», размнажае яе і перадае актывістам-рабочым «Дубровенскай мануфактуры» і ў іншыя населеныя пункты Дубровеншчыны.

У канцы снежня 1904 г. была створана самастойная Дубровенская група РСДРП. Яна праводзіла сходы, мітынгі, распаўсюджвала палітычную літаратуру, узначаліла стачачны рух у Дуброўне, заклікала народ да рэвалюцыйнай барацьбы.

Ужо 25 сакавіка 1905 г. газета «Вперёд» у № 11 пісала: «10 сакавіка Аршанскай групай РСДРП было праведзена тры рабочыя сходы. Адзін з іх у Дуброўне. Сходы прайшлі вельмі актыўна. Пасля сходаў расходзіліся з рэвалюцыйнымі песнямі...».

Вясной 1905 г. Аршанская сацыял-дэмакратычная група выпусціла спецыяльную лістоўку «Таварышы салдаты!». Яна імгненна была распаўсюджана групай РСДРП у Горках і Дуброўне сярод салдат, якія дыслацыраваліся ў Асінаўцы, Тухіні, Красным і іншых гарнізонах. Сярод салдат пачаліся хваляванні.

У 1909 г. Аршанскую сацыял-дэмакратычную групу ўзначаліў саратнік У. І. Леніна — П. М. Лепяшынскі. Ён устанавіў непасрэдную сувязь з ЦК РСДРП. У распараджэнне падпольшчыкаў Оршы сталі паступаць газеты «Пролетарий», «Социал-демократ», «Рабочая газета», лістоўкі. З Оршы яны накіроўваліся ў Копысь, Барань, Горкі, Дуброўну і іншыя буйныя населеныя пункты.

Побач з уздымам руху 1910—1914 гг. наспявала першая сусветная вайна. А з яе наступленнем фабрыкі і заводы Оршы, Дуброўны, Барані, Копысі і іншых мястэчкаў пачалі ператварацца ў падсобныя прадпрыемствы вайны. Ствараліся майстэрні па рамонту зброі, транспартных і сапёрных сродкаў, вырабу адзення і боепрыпасаў.

Актывізавалася прапагандысцкая работа не толькі сярод рабочых, але і салдат, раскватараваных у Оршы, Дуброўне, Асінаўцы, Новай Тухіні, Красным і іншых гарнізонах. Назвы лістовак гаварылі самі за сябе: «Да салдат!», «Далоў вайну!», «Стачачны рух і задачы моманту».

Вясной і летам 1915 г. бальшавікі Оршы выпусцілі некалькі лістовак са зваротам да народа і салдат. Яны былі распаўсюджаны сярод насельніцтва, рабочых і салдат Оршы, Асінаўкі, Шалашына, Краснага, Новай Тухіні і інш. У іх раскрывалася імперыялістычная сутнасць вайны, салдаты заклікаліся да пераходу на бок бальшавікоў і рэвалюцыйна настроеных сіл, падтрымліваць выступленне рабочых і сялян.

Да 1917 г. пачаўся новы пад'ём рэвалюцыйнага руху. Вайна, гаспадарчая разруха, голад выклікалі ўсеагульнае незадавальненне і пратэст. Народ патрабаваў звяржэння царызма і ўстанаўлення дэмакратычнага кіравання. Пачалася лютаўская буржуазна-дэмакратычная рэвалюцыя. Выкарыстоўваючы зручны момант, рэвалюцыйную сітуацыю, бальшавікі не толькі нарошчвалі новыя рэвалюцыйныя сілы, але і па прыкладу Петраградскага пралетарыята пачалі ствараць Саветы.

У Оршы ініцыятарамі стварэння Саветаў выступілі чыгуначнікі і ваенныя аўтатранспартнікі, якія дыслацыраваліся ў Оршы і Дуброўне. Яны звярнуліся да ўсіх рабочых Оршы, Выдрыцы, Дуброўны, Барані з заклікам выбраць сваіх прадстаўнікоў у склад Аршанскага павятовага Савета. Гэты зварот атрымаў гарачую падтрымку рабочых. 8 сакавіка 1917 г. адбыўся арганізацыйны сход прадстаўнікоў прадпрыемстваў Оршы, Дуброўны, Барані, Выдрыцы і іншых арганізацый. Тут жа быў створаны Аршанскі павятовы Савет і выбраны часовы выканком. У сакавіку — красавіку былі створаны Саветы ў Горках, Дуброўне, Новай Тухіні і іншых.

Стварэнне Аршанскага павятовага Савета горача падтрымалі сяляне. 23 ліста пада 1917 г. «Аршанскі веснік» пісаў: «2 лістапада 1917 года адбыўся надзвычайны павятовы сход прадстаўнікоў сялянскіх таварыстваў Аршанскага павета... Ён вырашыў: «Прызнаць і падтрымаць новы рабоча-сялянскі ўрад... Выбраць часовае бюро па сялянскіх справах пры часовым рэвалюцыйным камітэце. У бюро выбрана 9 чалавек, ад Новай Тухіні і Высокае — Матлахава...».

З пачаткам лютаўскай рэвалюцыі 1917 г. ў Дуброўне ўзрасла рэвалюцыйная актыўнасць салдат. 4—7 сакавіка рабочыя і салдаты раззброілі і арыштавалі паліцыю. 5 сакавіка ў мястэчку прайшла масавая дэманстрацыя салдат з чырвонымі сцягамі.

У маі 1917 г. прайшлі мітынгі-сходы пад лозунгамі «Хлеб!», «Мір!», «Свабода!» у Оршы, Копысі, Дуброўне, Барані і ў сельскай мясцовасці павета. Рэвалюцыйная сітуацыя ўскладнялася.

Ф. Кулакоў

Першамайскія дэманстрацыі на Дубровеншчыне

У дарэвалюцыйны перыяд в. Ляды была даволі буйным прамысловым пунктам. У ёй мелася некалькі майстэрняў, працавала больш за 200 чалавек. Мясцовыя багацеі жорстка эксплуатавалі рабочых. Працоўны дзень працягваўся да 16 гадзін. Таму барацьба за яго скарачэнне, павышэнне заработнай платы часам набывала даволі вялікі размах.

Яшчэ ў 1900 г. тут былі закладзены асновы сацыял-дэмакратычнай арганізацыі.

У 1901 г. рэвалюцыйна настроеныя рабочыя арганізавалі забастоўку. Багацеі вымушаны былі пайсці на ўступкі. Працоўны дзень быў скарочаны да дзесяці гадзін і некалькі павысілася заработная плата. У гэтым жа годзе ўпершыню бы-

адсвяткавана свята міжнароднай салідарнасці працоўных — 1 Мая. Рабочыя майстэрняў не працавалі. Яны па-святочнаму апрануліся і, каб не прыцягваць увагі жандараў, накіраваліся ў суседні гай Самадумка. Там адбыўся мітынг. З палымянымі прамовамі на ім выступілі перадавыя рабочыя, члены сацыял-дэмакратычнай арганізацыі Бабкоў, Фралоў і Муравін. Затым дэманстранты праспявалі некалькі рэвалюцыйных песень і групамі па 2—3 чалавекі разышліся па хатах.

З 1901 г. святкаванне 1 Мая стала ўваходзіць у традыцыю ляднянцаў і адзначацца штогод. Асабліва бурна праходзіла яно ў 1903 г. У дэманстрацыі прыняло ўдзел больш за 200 рабочых. Пасля 15-мінутнага мітынгу ўдзельнікі дэманстрацыі ў святочным адзенні хадзілі па вуліцах вёскі. Хтосьці з дэманстрантаў узняў чырвоны сцяг і крыкнуў:

— Далоў самадзяржаўе!

Ляднянцы заспявалі «Марсельезу». Яны рашуча патрабавалі ад уладальнікаў майстэрняў павышэння заработнай платы. Напалоханыя рэвалюцыйным уздымам рабочых, багацеі зноў былі вымушаны пайсці на ўступкі і павялічыць заработную плату з 12 да 18 рублёў.

1904 г. у Лядах прайшоў параўнаўча спакойна. А ў наступным годзе ляднянцаў зноў ахапіў рэвалюцыйны ўздым. Ён быў выкліканы расстрэлам піцерскіх рабочых 9 студзеня. У адказ на зверствы царскага самадзяржаўя 19 лютага ў мястэчку адбылася дэманстрацыя. На цэнтральнай вуліцы былі раскіданы і расклеены бальшавіцкія пракламацыі, рабочыя адкрыта спявалі «Варшавянку», «Марсельезу» і іншыя рэвалюцыйныя песні. Жандары і паліцыя на вуліцах не паяўляліся. Гэта ўжо гаварыла аб многім.

А. Сінякоў.

Дакументы сведчаць

З ДАНЯСЕННЯ МАГІЛЁЎСКАГА ГУБЕРНАТАРА Ў МІНІСТЭРСТВА ЎНУТРАНЫХ СПРАЎ

1905 г., ноября 10

...Из прибывшей из Витебска воинской части рота Рыбинского полка отправлена 24 октября в мест. Дубровну Горецкого уезда вследствие возникших там беспорядков; другая рота командирована 26 октября в гор. Сенно. Обе роты эти в настоящее время возвращены в места своего постоянного расквартирования.

28 октября отправлен из Орши полуэскадрон в Горки, откуда передвинут в мест. Ляды 3 ноября ввиду проявленных крестьянами попыток к аграрным беспорядкам...

И. д. губернатора вице-губернатор (подпись)
Правитель канцелярии (подпись)

НГАБ, ф. дп.ОО, спр. 1360, ч. 17, л. 69.

З інфармацыі памочніка канцылярыі магілёўскага губернатара

1905 г. 23 снежня

Горецкий у.
1) Им. Зарубы и Щербино кн. Любомирского
2) Фольв. Холовье кн. Любомирского

Аграрные беспорядки в упомянутых местностях прекращаются за неимением войск исключительно мерами полиции.

Почти во всей губернии крестьяне благодаря агитации неблагонамеренных лиц, находятся в возбужденном состоянии, производят мелкие порубки леса, о которых многие помещики даже не заявляют, боясь мести.

Помощник правителя канцелярии
могилевского губернатора
(подпись неразборчива)

Революционное движение в Белоруссии 1905—1907. Мн., 1955. С. 432, 433.

З ПРАКЛАМАЦЫІ ЛЯДНЯНСКАЙ ГРУПЫ РСДРП «ЧТО НУЖНО ТЕПЕРЬ КРЕСТЬЯНИНУ?»

(1906 г.)

...Ему нужны прежде всего земля и права.

Теперь над мужиком сидит правительство со сворой чиновников. Все эти чиновники во главе с царем делают, что хотят: секут мужиков розгами, бьют их по морде, сажают в тюрьму, не дают им устраивать союзов, запрещают писать правду в газетах и книгах и говорить эту правду на собраниях и сходах. Эти же чиновники высасывают из мужика его кровь, накладывая на него разные подати и налоги. Теперь мужик должен за все платить, он должен платить и за то, что его отцы работали на барщине у помещиков (выкупные платежи), и за то, что писарь с старшиной помогает чиновникам грабить народ (мирские сборы), и за то, что мужик пьет водку, курит табак, покупает железо для сохи, сидит не впотьмах, а жгет керосин и спички (разные акцизы и пошлины). За все должен платить мужик. Скоро с него будут брать за то, что пьет воду и греется на солнце. Большинство бедных мужиков больше половины жизни трудятся на царя, министров и чиновников, трудятся для того, чтобы уплатить все эти налоги и акцизы...

А все это потому, что у мужиков нет никаких прав, что все делается не так, как хочет народ, а как хочет царь с министрами. Все это потому, что всем в русском государстве распоряжается сам царь, и все это потому, что (сам) он держит в своих руках (всю власть), что и значит у нас в России царское самодержавие. Чтобы мужику жилось вольготнее, надо, чтобы всеми делами в государстве управлял сам народ через своих выборных представителей-депутатов. Надо, чтобы этих депутатов выбирали все на равных правах, чтобы, значит, у нас в России было не царское самодержавие, а народное правление. Значит, мужику нужны права.

Мужику нужна еще, кроме прав, и земля.

Теперь у мужика на круг в среднем меньше двух десятин на душу, в Смоленской губ. 4 дес., и он никак не может добыть со своей земли столько, чтобы прокормить свое семейство, да еще уплатить разные налоги. И вот мужик кидается на все стороны, работает за бесценок у помещиков, бежит в город, там сбивает плату у своих братьев рабочих, платит страшную аренду за землю. Надо отнять землю у всех богатых — от царя и министров, от помещиков и монастырей и передавать ее народу. Крестьянские выборные комитеты должны распорядиться этой землей так, как выгодно народу.

Итак, мужику нужны земля и права. Но смогут (ли) мужики получить землю и права? Не дадут мужику землю и права попы. Попы сами обдирают народ не хуже любых чиновников. Они тоже стоят за чиновников и богатых. Сами живут в довольстве, а мужику заказывают терпеть всякие невзгоды и прижимки на этом свете, да еще стращают пеклом на том свете. Нет, не от попов получат мужики землю и права. Не даст их мужикам и царь. Дать права мужикам, это для царя все равно, что отказаться от жизни и от власти, так как мужицкой да рабочей кровью живет царь со своими чиновниками. Прямо из казны царь получает каждый год 12 000 000 руб. Столько же получает вся царская фамилия. Это все равно, как ежели бы у царя было 30 000 крепостных крестьян, которые бы на него даром работали. Царь не отнимает земли у богатых, у него самого с его семейством только в 45 губерниях больше 7 миллионов дес. земли, больше чем у 15 миллионов крестьян. Царь стоит за богатых, и богатые стоят за царя, и не от царя мужики получат землю. Мужики должны хорошо знать и помнить, что царь сделал в прошлом году 9 января. Рабочие в Питере 9 января попытались выпросить у царя некоторых полегчений. Сунулись к царю с прошением, с царским портретом и иконами, вместе с попами, так как царь за это приказал стрелять в них и рубить их шашками. Не попы, не царь, не богатые дадут мужикам землю, а, наоборот, от царя и богатых должны силой вырвать землю и права. Весь народ должен силой выбрать своих депутатов-представителей. Эти депутаты должны съехаться вместе и установить, учредить, значит, новые, лучшие, более справедливые законы и дать мужикам землю. Собрание этих депутатов называется Учредительным собранием потому именно, что оно учреждает новые порядки. Итак, только всенародное Учредительное собрание даст мужикам землю и волю и потому все мужики должны добиваться, чтобы такое Учредительное собрание было собрано. Но, понятно, ни царь, ни министры не согласятся по своей воле созвать Учредительное собрание — нужно их заставить сделать это, а коль они будут все-таки упираться, то народ должен совсем уничтожить власть правительства и захватить власть в свои руки. Мужики, значит, должны бороться с царским правительством. Каким же образом? А так, прежде всего мужики не должны платить никаких податей и налогов. Так как главный доход у правительства от продажи водки, то мужики должны закрывать винные лавки, или же постановлять приговоры не пить казенной водки, под угрозой штрафа в общую

крестьянскую казну. Так как главная сила правительства это солдаты, то мужики не должны поставлять рекрутов (новобранцев), должны уговаривать своих родных солдат вернуться домой и, во всяком случае, не стрелять в народ. Забастовка на налоги и водку и забастовка на солдат — вот как прежде всего должны бороться с царем и чиновниками. Потом мужики не должны признавать всяких там земских начальников и прочих чиновников. Для управления своими делами и для распоряжения землей они должны поставлять собственные выборные комитеты, и, наконец, все мужики должны вооружаться, кто чем может, чтобы идти на защиту своих интересов и прав, чтобы добывать себе землю. Самое главное в этой борьбе, чтобы мужики стояли дружно друг за друга, чтобы они объединились все. Мужики должны объединяться между собой в союз и должны присоединиться к рабочим, к их великой рабочей партии. Рабочие уже давно поняли, что надо бороться с правительством. Много крови пролилось, много рабочих умерло от тюрем, штыков, нагаек и пули в этой героической борьбе. Но зато уж многого рабочие добились. Все это потому, что рабочие дружно стояли и стоят вместе. Все это потому, что у них есть великий союз, великая партия, которая называется «Российская социал-демократическая рабочая партия». Ежели к рабочим еще пристанут мужики, тогда не будет такой силы, которая могла бы устоять против них. Только Главное, все за одного, один за всех.

Перепечатано с изд(ания) Смоленск(ого) комитет(а)
Ляднянская группа РСДРП.

Дакументы и материалы по истории Белоруссии (1900—1917 гг.). Т. 3. Мн., 1953. С. 495—497.

З ДАНЯСЕННЯ РОТМІСТРА Ў ДЭПАРТАМЕНТ ПАЛІЦЫІ

1907 г., 22 лістапада

15 сего ноября крестьяне Баевской вол. Горецкого у. дер. Коровино в числе 35—40 чел. согнали всех рабочих в им. Зарубы кн. Любомирского, требуя платы зимой по 1 руб. в день и летом по 3 руб., а годовым рабочим по 10 руб. в месяц. Рабочие были немедленно расчитаны. Крестьяне угрожают тем рабочим, которые желают работать, и следят, чтобы никто не смел работать, а также не дают кормить и поить скот. Ходя по имению крестьяне поют рабочую «Марсельезу».

В других имениях кн. Любомирского также забастовки: в им. Людиничах со 2 октября, а в им. Ивановичах с 9 ноября.

Здесь рабочие требуют по 50 коп. в день и по 10 руб. в месяц. В настоящее время рабочие получают по 25—30 коп. в день, а годовые — 36—45 руб. в год.

Об изложенным имею честь донести Департаменту.

Ротмистр (подпись неразборчива).

Революционное движение в Белоруссии 1905—1907. Мн., 1955. С. 648—649.

З ДАНЯСЕННЯ НАЧАЛЬНІКА МАГІЛЁЎСКАЙ ГУБЕРНСКАЙ ЖАНДАРМСКАЙ УПРАВЫ Ў ДЭПАРТАМЕНТ ПАЛІЦЫІ

1908 г., 12 студзеня

Секретно

Работницы фабрики Днепровская мануфактура в м. Дубровно Горецкого у. 13 и 14-летнего возраста в числе 14 девушек 25 декабря 1907 г. забастовали, требуя увеличения заработной платы. Администрация фабрики, отказывая в этом, постановила забастовавших девушек уволить вовсе с фабрики, заменив их другими рабочими, на что остальные рабочие фабрики не согласились, почему администрацией означенной фабрики 28 декабря фабрика закрыта и работы в оной в настоящее время не производятся. Настроение как рабочих, так и населения спокойное.

Генерал-майор Поляков

Революционное движение в Белоруссии (июнь 1907 — февраль 1917). Мн., 1987. С.70.

Матрос з «Пацёмкіна»

Імя Елісея Дзям'янавіча Пекава на Дубровеншчыне вядома многім. Ён нарадзіўся ў вёсцы Расасна ў сям'і селяніна, быў удзельнікам руска-японскай вайны, потым — узброенага паўстання на браняносцы «Пацёмкін» у час першай расійскай рэвалюцыі 1905—1907 гг.

Восенню 1908 г. ваенна-марскі суд Севастопальскага порта аддаў яго на два гады і восем месяцаў у выпраўленча-арыштанцкае аддзяленне, а пасля яго адбыцця — пад нагляд мясцовай паліцыі на чатыры гады.

У родную вёску Е. Д. Пекаў вярнуўся ў 1911 г. Пад наглядам паліцыі знаходзіўся аж да 1917 г., але ніколі не адыходзіў ад рэвалюцыйнай барацьбы. Пазней прымаў актыўны ўдзел у грамадскім жыцці. Памёр у 1948 г., пахаваны ў в. Холаўе.

Мы многа ведаем аб жыцці вялікіх рэвалюцыянераў. Але і аб радавых барацьбітах за народную волю трэба помніць. Тым больш, калі гэты барацьбіт — наш зямляк.

Ф. Кулакоў.

Дакументы сведчаць

ДАВЕДКА З ЦЭНТРАЛЬНАГА ДЗЯРЖАЎНАГА АРХІВА ВАЕННА-МАРСКОГА ФЛОТУ

1908 года сентября 30 дня. По указу его императорского величества военно-морской суд Севастопольского порта в следующем составе:

председатель генерал-майор А л а б ы ш е в, временные члены: капитан 1 ранга П е т р о в, капитан 2 ранга Д м и т р и е в, Т р а в л и н с к и й, Л у к и н,

при пом. прокурора капитане Ф е д о р о в е и при пом. секретаря тит. совет. З а л е с с к о м

слушал дело о матросах 2 ст. 29-го флотского экипажа: Иосифе Журавлеве, Елисее Пекове, Василии Барковском и 28-го флотского экипажа Александре Рыжеве, преданных военно-морскому суду приказом начальника морских сил Черного моря от 10 сентября 1908 г., за № 1526 по обвинению в приступном деянии, предусмотренном ст.ст. 51 и 100 уголовного уложения и 109 ст. воен.-мор. уст. о наказаниях для суждения их по законам военного времени.

По выводам обвинительного акта и заключительным прениям подсудимые, нижние чины команды эскадренного броненосца бывшего «Князь Потемкин-Таврический» Барковский, Рыжев, Журавлев и Пеков обвинялись в том, что во время происходившего на упомянутом броненосце с 14 по 25 июня 1905 года мятежа они ничего не противодействовали бунтовщикам и добровольно оставались на судне до 25 июня, когда броненосец был сдан мятежникам и в порту Вюстенджи румынским властям...

Вследствие изложенного военно-морской суд приговорил: матросов 2 ст. 28-го флотского экипажа Василия Барковского, 25 лет, из крестьян и Александра Рыжева, 25 лет, из крестьян, 29-го флотского экипажа Иосифа Журавлева, 25 лет, из крестьян и Елисея Пекова, 30 лет, из крестьян, каждого за участие в явном восстании с целью нарушить долг службы, по исключении из службы и лишении воинского звания отдать в исправительные арестантские отделения: Журавлева, Барковского и Рыжева на 2 года и 2 месяца каждого, а Пекова — на 2 года и 8 месяцев, с лишением всех особенных прав и преимуществ, лично и по состоянию им присвоенных, и прочими последствиями и правопомещениями, ст. 43, 46, 46/1, 58/1 и 77 улож. о нак. угол. исправит., указанными, а Пекова сверх того с лишением знака отличий военного ордена и медалей в память русско-японской войны; по отбытии же ими наказания отдать каждого из них, согласно ст. 58/1 ст. улож. о нак., под надзор местной полиции на 4 года. Настоящий приговор по вступлении его в законную силу, но прежде приведения в исполнение, представить согласно 1 п. 1409 ст. воен.-суд. устава и высочайшего повеления, объявленного в приказе главного командира Черноморского флота и портов Черного моря от 3 октября 1905 года за № 1180, начальнику морских сил Черного моря на усмотрение относительно лишения подсудимого Пекова военного ордена.

Подлинный приговор за подписью присутствующих членов скреплен помощником секретаря.

Настоящий приговор в отношении лишения Пекова знака отличия военного ордена утвержден временными ген. губернатором, начальником морских сил Черного моря и начальником гарнизона г. Севастополя, о чем объявлено приказом его от 16 октября 1908 г., № 1659.

Подписал: генерал-майор В. А л а б ы ш е в

1908 г. октября 7 дня 12 часов дня настоящий приговор, порядок и срок его обжалования объявлены при открытых дверях присутствия при пом. в.-м. прокурора колл. асс. Богомольце и и.д. секретаря суда колл. асс. Соколове в присутствии обвиняемых: Журавлева, Пекова, Барковского и Рыжева.

Подписал: председатель генерал-майор В. А л а б ы ш е в

Приговор вошел в законную силу 1908 г. октября 15 дня, препровожден к исполнению 1908 г. октября 20 дня № 1684. Срок наказания считается с 30 сентября 1908 года.

РДАВМФ, ф. 407, воп. 1, спр. 8115, л. 122—122 адв.

З ДАНЯСЕННЯ МАГІЛЁЎСКАГА ГУБЕРНАТАРА Ў ДЭПАРТАМЕНТ ПАЛІЦЫІ

1908 г., 12 я н в а р я

Работницы Дубровенской фабрики Акционерного общества Днепровской бумагопрядильной ткацкой мануфактуры, девушки в возрасте 12—14 лет, 28 декабря прошлого года в числе 14 лиц предъявили к администрации этой фабрики требование об увеличении заработной платы.

В ответ на это требование последовало увольнение всех их от службы. Тогда все остальные рабочие, мужчины и женщины, заявили против такого распоряжения администрации фабрики протест, клонившийся к общей забастовке. Ввиду этого управляющий фабрикой Розенблюм объявил фабрику закрытой. Происходившие между управляющим фабрикой и рабочими переговоры привели к тому, что 6 января все рабочие расчитаны и фабрика закрыта. Порядок все время не нарушался. По дополнительному сообщению фабричного инспектора, лично принимавшего участие к склонению сторон к соглашению, фабрика возобновила работы утром 11 января, все рабочие обратно приняты.

Об изложенном уведомляю Департамент полиции.

И. д. губернатора (подпись)
Правитель канцелярии Ф е д о р о в

НГАБ, ф. дп, IV спр-ва, 1907, спр. 41, ч. 2, л. 33.

З ДАНЯСЕННЯ МАГІЛЁЎСКАГА ГУБЕРНАТАРА Ў ДЭПАРТАМЕНТ ПАЛІЦЫІ АБ ЗАБАСТОЎЦЫ РАБОЧЫХ «ДУБРОВЕЦКАЙ МАНУФАКТУРЫ»

1913 г., 29 к р а с а в і к а

В мест. Дубровно Горецкого у. на фабрике Акционерного общества Днепровской мануфактуры забастовка всех 450 рабочих. Причина — нежелание введения закона о страховании рабочих и увеличении рабочего времени на полчаса в сутки.

Об изложенном уведомляю департамент полиции.

Губернатор (подпись)
Правитель канцелярии (подпись)

НГАБ, ф. дп, IV спр-ва, 1913, спр. 41, ч. 2, арк. 3.

З ДАНЯСЕННЯ НАЧАЛЬНІКА МАГІЛЁЎСКАЙ ГУБЕРАНСКАЙ ЖАНДАРМСКАЙ УПРАВЫ Ў ДЭПАРТАМЕНТ ПАЛІЦЫІ

1913 г., 18 жніўня

Секретно:

12 сего августа в мест. Дубровно Горецкого у. на бумаго-прядильной и ткацкой фабрике Акционерного общества Днепровской мануфактуры все 34 работницы-шпульницы бумажного подготовительного отдела без предупреждения бросили работу, требуя от администрации фабрики увеличения расценки заработной платы. За невозможностью заменить шпульниц другими работницами 14-го сего августа, по израсходовании наличных намотанных шпулек, остались без работы 226 ткачей бумажного отделения названной фабрики, не предъявивших никаких требований...

15 сего августа в мест. Дубровно прибыли: из Могилева — старший фабричный инспектор Плевинский и из Москвы — уполномоченное лицо от правления Акционерного общества Днепровской мануфактуры, которые вели переговоры с рабочими с целью привести обе стороны к соглашению...

Переговоры с забастовавшими к соглашению не привели, а потому администрация фабрики решила через две недели расчитать всех рабочих, о чем объявлено рабочим расклейкой на фабрике и у ворот фабрики снаружи следующего объявления, подписанного заведующим фабрикой Лимони и старшим фабричным инспектором Плевинским: «Ввиду того, что шпульницы бросили самовольно работу и требуют повышения расценки, которого фабрика дать не может, то рабочие предупреждаются: если с завтрашнего дня, 16 сего августа, все рабочие, без исключения, не станут на работу, то ввиду невозможности производить работу неполным составом фабрики, рабочим заявляется, что через 2 недели, начиная с 16 сего августа, все рабочие будут уволены, причем ни в какие дальнейшие объяснения с рабочими администрация фабрики входить не будет».

Несмотря на такое объявление, до обеда 16 сего августа шпульницы не стали на работу...

С 14 сего августа на фабрике дежурят три полицейских стражника.

Полковник (подпись)

НГАБ, ф. дп, IV спр-ва, 1913, спр. 41, ч. 2, л. 11—12.

ДАВЕДКІ З АРХІВА. ХТО І ЧЫМ ВАЛОДАЎ НА ДУБРОВЕНШЧЫНЕ

Ведомости

о фабрично-заводских промышленных заведеніях по 2 стану Горецкаго уезда Могилевской губ., с производительностью от 1000 рублей и более за 1914 год

Род заведеній	Где находятся	Кому принадлежат	Число мастеровых и рабочих	Кол-во выработ. продуктов	На какую сумму рублей
Механическая ткацкая фабрика	в м. Дубровне	Акционерному обществу Днепровской мануфактуры	508	аршин 2.137.460	748.468
Талесная фабрика	То же	Купцу Нохиму Лейбову Сохору	7	талесов 1085	4448
То же	То же	Купцу Александру Зискинду Абрамову Уринсону	11	талесов 1340	4625
				нагрудников 2110	1430
Винокуренный завод	В им. Станиславове	Князю Владиславу Евгеньевичу Любомирскому	8	градусов 1936680	33891
Лесопильный завод	То же	То же	16	досок 22500	22500

Род заведеній	Где находятся	Кому принадлежат	Число мастеровых и рабочих	Кол-во выработ. продуктов	На какую сумму рублей
Лесопильный богарный завод	При д. Чирино Сватошицкой вол.	Купцам Моисею Мирову Левянту и Арону Нохимову Шуру	77	бочек 150000	27000
				клепок 45000	15000
Водяная мукомольная мельница «Плотоновская»	В мест. Дубровне	Князю Владиславу Евгеньевичу Любомирскому	2	муки ржаной, овсяной и обдерка 60000	18
То же под названіем «вредная»	То же	Ему же	2	ржаной и овсяной муки и обдерка 26000	11
Кожевенный завод	в м. Дубровне	Мещанину Шлеме Залманову Генькину	2	кож 900	5480
То же	То же	То же Берка Рыбальтоверу	2	900	5600

НАРБ, ф. 2005, воп. 1, спр. 772, арк. 162, 163.

ВЕДОМОСТИ

о фабрично-заводских промышленных заведеніях по 2 стану Горецкаго уезда Могилевской губ., производительность которых менее 1000 р. за 1914 год

Род заведеній	Где находятся	Кому принадлежат	Число мастеровых и рабочих	Кол-во выработанных продуктов	На какую сумму рублей
Кожевенные	в м. Дубровне	Мещанам:			
		Лейбе Басину	1	102	714
		Айзику Крымеру	2	140	980
		Залману Крымеру	2	142	994
		Хаиму Чернухину	1	107	749
		Крестьянам:			
		Ивану Короткину	2	96	602
		Якову Короткину	1	10	70
		Стефану Короткину	1	125	870
Фотография		Мещанину Мовше Эльеву Урину	1	850	340
Маслобойня		Мещанину Хацкелю Абрамову Судареву	4	610	950
..... завод	При селе Чирине,	Купцу Ошеру Ицкову Рахлину Сватошицкой вол.	4	500	800
Посадочный завод	в м. Дубровне	Берке Рыбалтоверу	2	1100	700
Водяная мукомольная мельница	в м. Рассасне	Князю Владиславу Евгеніевичу Любомирскому	3	2150	900
То же	в уроч. Сетовке	Ему же	3	2000	840
То же	При дер. Тилевичах	Ему же	3	2100	850

(подпись)

НАРБ, ф. 2005, воп. 1, спр. 772, арк. 164.

«Ведомости о фабрично-заводских промышленных заведеніях по 2 стану Горецкаго уезда Могилевской губ., прекративших свою деятельность в 1914 году»

Род заведеній	Где находятся	Кому принадлежат
Кожевенный	в м. Дубровне	Крестьянину Нестеру Игнатову Короткину
То же	То же	Максиму Евсигнееву Радченко

(подпись)

НАРБ, ф. 2005, воп. 1, спр. 772, л. 165.

«Ведомости о фабрично-заводских промышленных заведеніях по второму стану Горецкаго уезда Могилевской губ., вновь учрежденных в 1914 году»

Род заведеній	Где находятся	Кому принадлежат
Кожевенные	в м. Дубровне	Мещанину Залману Крымеру Лейбе Басину Берке Рыбалтоверу
Лесопильно-бочарный завод	при д. Чирине Сватошицкой волости	Купцам Моисею Меерову Левянту и Арону Нохимову Шуру

(подпись)

НАРБ, ф. 2005, воп. 1, спр. 772, л. 166.

«Ведомости о паровых и водяных мельницах по 3 стану Горецкаго уезда Могилевской губ., на трех и более поставах за 1914 год»

Род мельницы	Где находится	Кому принадлежит	Число поставов	Кол-во перемалываемых продуктов	На какую сумму рублей
Водяная мукомольная	в м. Дубровне	Князю Владиславу Евгеніевичу Любомирскому	3	60000	1800

(подпись)

Из «Ведомости о фабрично-заводских промышленных заведеніях по 3 стану Горецкаго уезду Могилевской губ., с производительностью от 1000 рублей и более за 1914 год»

Род заведеній	Где находятся	Кому принадлежат	Число мастеровых и рабочих	Кол-во выработанных продуктов	На какую сумму рублей
Кожевенный завод	в м. Лядах	Менделю Залманову Найшу	4	1500 к	17600
		Лей-Баси Эйдиновой	3	700 к	7000
Винокуренный завод	им. Усвяты	Двор. Григорію Цекерту	8	спирта 40% 20000	4000
Сыроваренный завод	им. Зарубы	Кн. Владислава Любомирскаго	3	масла 80 пуд. 1500 шт.	2780

Пристав 3 стана (подпись)

НАРБ, ф. 2005, воп. 1, спр. 772, л. 171.

«Ведомости о фабрично-заводских промышленных заведеніях по 3 стану Горецкаго уезду Могилевской губ., производительность которых менее 1000 руб. за 1914 год»

Род заведеній	Где находятся	Кому принадлежат	Число мастеров и рабочих	Кол-во выработанных продуктов	На какую сумму рублей
Кожевенный завод	мест. Лядах	Довид Эйдинов	3	400	276
		Лейба Золотовицкій	2	350	285
		Айзик Романову	2	100	115
Круподерн.	-"-	Ицку Михлину	1	300	30
		Іоселю Тамаркину	1	340	45
Маслобойная	-"-	Іоселю Златину	2	400	36
		Ицку Михлину	1	160	15
		Іоселю Черномордику	2	350	29
Красильныя	-"-	Бенцгану Гисину	2	600	280
		Алтерю Фарберу	2	500	200
		Алтерю Малкину	3	650	300
		Шмолю Рувимов Черномырдику	3	650	375
Веревочная	-"-	Залману Урипу	6	1000	350
		Залману Калмановичу	4	800	250
		Шмону Басу	2	400	250
		Мордуху Буяноверу	6	800	350
		Менделю Шульдинеру	4	750	225
Трепальня	-"-	Симону Хаимову Копоту Шевелю и Берку	10	1000	400
		Шевелеву Мееру Левзнеру	15	3000	96
		Мееру и Лейбу Мирфим	8	1500	400
			16	300	950

Пристав 3 стана (подпись)

НАРБ, ф. 2005, воп. 1, спр. 772, л. 172.

«Ведомости о фабрично-заводских промышленных заведеніях по 3 стану Горецкаго уезду Могилевской губ., прекративших свою деятельность в 1914 году»

Род заведеній	Где находится	Кому принадлежит
Паровая мельница	в м. Лядах	Князю Владиславу Евгеніевичу Любомирскому

Пристав 3 стана (подпись)

НАРБ, ф. 2005, воп. 1, спр. 772, л. 173.

«Ведомости о фабрично-заводских промышленных заведеніях по 3 стану Горецкаго уезду Могилевской губ., вновь учрежденных в 1914 году»

Род заведеній	Где находятся	Кому принадлежат
Паровая мельница	при дер. Бели	Кр. Семену Никитину Кослакову
Фруктовая и лимонадная	м. Лядах	Лейбе Ицке Леверову Баеву Вульору Израилеву Закзону

Пристав 3 стана (подпись)

НАРБ, ф. 2005, воп. 1, спр. 772, л. 173а.

«Ведомости о паровых и водяных мельницах по Горацкаму уезду Могилевской губ., на трех и более поставах за 1914 год»

Род мельницы	Где находятся	Кому принадлежат	Число поставов	Кол-во перемалываемых продуктов	На какую сумму рублей
Водяная мельница	при д. Михалинове	Кн. Владиславу Евгеніевичу Любомирскому	3	8000	4000
-"-	д. Слатовщ.	Ему же	3	6000	300
-"-	м. Баево	Ему же	3	9000	450
-"-	д. Казариново	Об-ву крест. дер. Казариново	3	6000	300
	с. Кисели	Об-ву кр. дер. Рудашкова	3	7000	350

Пристав 3 стана (подпись)

НАРБ, ф. 2005, воп. 1, спр. 772, л. 174.

З ДАНЯСЕННЯ НАЧАЛЬНІКА МАГІЛЁЎСКАЙ ГУБЕРАНСКАЙ ЖАНДАРМСКАЙ УПРАВЫ Ў ДЭПАРТАМЕНТ ПАЛІЦЫІ

1914 г., 4 ліпеня

Секретно

22-го минувшего июня рабочие на фабрике Акционерного общества Днепровской мануфактуры в мест. Дубровно Горецкого у. предъявили фабричной администрации требование об увольнении фабричного врача Цейтлина, изобличенного рабочими в небрежном отношении к больным, причем грозили общей забастовкой в случае если их требование не будет удовлетворено. Кроме того, 26 июня на той же фабрике машинист, кочегар, слесари и кузнецы, в числе 24 чел., предъявили фабричной администрации в свою очередь новое требование о прибавке жалованья и чтобы во время болезни кого-либо из них контора фабрики выплачивала бы им половинное жалованье, а вторую половину жалованья, чтобы выдавали им из больничной кассы. Эти требования фабричной администрацией удовлетворены не были, вследствие чего 26-го июня, в машинном отделении фабрики рабочие выпустили пары и вся работа на фабрике остановилась. 26, 27 и 28-го июня фабрика не была в ходу. 29-го июня были наняты новые служащие для машинного отделения и работа на ткацких станках возобновилась, а бывшим служащим машинного отделения был объявлен расчет и они были предупреждены, что на фабрику обратно их не примут.

Полковник (подпись).

НГАБ, ф. дп, IV спр-ва, 1914, спр. 41, ч.2, л. 9.

1917

1941

ДА ЖЫЦЦЯ НОВАГА, САВЕЦКАГА

Савецкая ўлада ў Дуброўне ўстанавілася ў лістападзе 1917 г.

Паўсюдна ўзніклі рэвалюцыйныя камітэты. Пачаў актыўна дзейнічаць Дубровенскі Савет рабоча-сялянскіх дэпутатаў. Першыя цяжкасці, з якімі сутыкнуліся новыя ўлады, былі звязаны з інтэрвенцыяй войскаў замежных дзяржаў. Для Беларусі, у тым ліку і Дубровеншчыны, гэта быў мяцеж польскага корпуса пад камандаваннем генерала Доўбар-Мусніцкага.

Войскі мяцежнага корпуса захоплівалі горад за горадам, легіянеры жорстка падаўлялі ўсялякае супраціўленне насельніцтва. Канчатковай мэтай мяцежнікаў быў выхад праз Оршу і Смаленск на Маскву. У снежні 1917 г. Магілёўскі губваенрэўком прадпісаў Аршанскаму рэўкому арганізаваць разгром корпуса, які рухаўся з Віцебшчыны. Сіл было мала. Бальшавікі Оршы звярнуліся за дапамогай да Саветаў і рэўкомаў Горак, Дуброўны і інш. За ноч пад ружжо стала больш 700 добраахвотнікаў-пехацінцаў і каля 400 кавалерыстаў, сярод якіх было нямала дубровенцаў. Амаль цалкам выступіла баяздольнае насельніцтва вёскі Якубава, батрак Варанкоў з вёскі Слепцы прыйшоў разам са сваім семнаццацігадовым сынам. Раптоўным сустрэчным начным ударам у раёне мястэчак Дабрамысль і Бабінавічы палякі былі разбіты. Чырвонагвардзейскі атрад быў перайменаваны ў чырвонагвардзейскі полк.

Станаўленне і ўмацаванне савецкай улады праходзіла ў жорсткай барацьбе з тымі, хто не прыняў рэвалюцыю, хто выступаў супраць новых парадкаў. Суровая рэальнасць падказвала, што палітычным ядром на месцах павінна стаць партыйная ячэйка. У Дуброўне такая ячэйка ўзнікла 15 мая 1918 г. На пачатку чэрвеня ў яе ўваходзілі 18 членаў партыі, у ліпені — 38. Яны былі актыўнымі праваднікамі мерапрыемстваў савецкай улады, рашэнняў партыі бальшавікоў. 8 верасня 1918 г. Дубровенскі камітэт партыі бальшавікоў накіраваў пісьмо Леніну, у якім выказвалася адданасць справе рэвалюцыі.

26 мая ўзнікла Ляднянская партыйная арганізацыя, у якую ўвайшло больш дваццаці членаў РКП(б). Арганізацыя распаўсюджвала свой уплыў сярод рабочых і чырвонаармейцаў, стварыла гаспадарчую, культурна-асветніцкую і фінансавую камісіі, а таксама камітэты беднаты.

Вялікіх намаганняў бальшавікоў патрабавала барацьба з контррэвалю-

цыяй. Яна значна ўзмацнілася пасля антысавецкага леваэсэраўскага выступлення ў Оршы і Сянно. У Дуброўне працiўнікі савецкай улады таксама паднялі галаву, рыхтуючыся да адкрытага выступлення. Мясцовыя левыя эсеры заклікалі насельніцтва да паўстання. Ім удалося правесці ў выканком сваіх прадстаўнікоў, якія вялі там падрыўную дзейнасць. Становішча было вельмі трывожным, кіраўніцтва Дубровенскага выканкома вымушана было звярнуцца за дапамогай да аршанскіх бальшавікоў. 24 чэрвеня 1918 г. агульны сход фракцыі бальшавікоў першага рэвалюцыйнага пяхотнага палка Аршанскага Савета прыняў пастанову «аб камандзіраванні ўзброенага атрада ў мястэчка Дуброўна Горацкага павета для барацьбы з левымі эсерамі... узброены атрад у колькасці 20 чалавек з кулямётам... і садзейнічаць Дубровенскаму выканкому ў ачыстцы ўсіх аддзелаў выканкома ад гадаў — здраднікаў рэвалюцыі... На чале атрада фракцыя аднадушна пастанавіла камандзіраваць т. М. Шамеса».

Падобнае назіралася і ў Лядах, дзе ў Савеце таксама дзейнічалі левыя эсэры. Так, 27 ліпеня 1919 г. Ляднянская арганізацыя сабралася ў 11 гадзін 30 мінут ночы на экстраны агульны сход, каб вырашыць пытанне аб перавыбарах Ляднянскага Савета дэпутатаў, у які прайшлі «лютыя сабатажнікі». Савет быў распушчаны, замест яго вылучана рэвалюцыйная пяцёрка з ліку членаў партарганізацыі, якой былі перададзены ўсе справы і паўнамоцтвы Савета. Пазней, 2 кастрычніка, бальшавіцкая арганізацыя стварыла надзвычайную камісію па барацьбе з контррэвалюцыяй, спекуляцыяй і сабатажам.

У перамозе савецкай улады на месцах вялікую ролю адыгралі камітэты сялянскай беднаты.

У пачатку ліпеня 1918 г. прайшоў сход беднаты ў вёсцы Валкулакава. На сходзе бальшавікі растлумачылі сялянам значэнне і задачы камбедаў. Сход сялян-беднякоў аднагалосна прыняў рэзалюцыю. «Арганізуючы камбеды,— гаварылася ў ёй,— мы будзем праводзіць яго (дэкрэт ВЦВК і СНК РСФСР ад 11 чэрвеня 1918 г.) у жыццё і настойліва будзем змагацца супраць кулакоў, якія ў сучасны момант хочуць замарыць голадам нашу маладую Савецкую рэспубліку. Няшчадна змагаючыся са сваімі эксплуататарамі, мы заклікаем усіх беднякоў згуртавацца вакол Саветаў для абароны Кастрычніцкай рэвалюцыі».

Да лістапада 1918 г. не засталося амаль ні адной вёскі або воласці, дзе б не былі арганізаваны камбеды. Толькі ў Новатухінскай воласці іх было створана і дзейнічала 64.

Дубровенская арганізацыя РКП(б) падтрымлівала і накіроўвала дзейнасць камбедаў, праводзячы праз іх палітыку бальшавіцкай партыі ў вёсцы.

Пры падтрымцы партыйных ячэек камбеды ўмацаваліся арганізацыйна і мелі значны ўплыў на ход падзей у вёсцы. Яны выконвалі размеркавальныя функцыі, дапамагалі фронту прадуктамі харчавання, падтрымлівалі сем'і бяднейшых сялян і тых, хто змагаўся на франтах грамадзянскай вайны. Характэрнай у гэтых адносінах была дзейнасць камбеда вёскі Карумны, куды ўвайшлі сяляне Савелій і Цімафей Галенкевічы, Кузьма Андрушчанка, Фама Якуцёнак, Піліп Сцефаненка і іншыя. Іх намаганнямі было створана першае ў акрузе таварыства па сумеснай апрацоўцы зямлі (ТОЗ).

У канцы 1918 г. камбеды, выкананаўшыя пастаўленыя перад імі задачы, былі зліты з валаснымі і сельскімі саветамі. Роля мясцовых саветаў з га-

тага часу значна ўзрасла. Саветы і партячэйкі праводзілі шырокую палітычную работу па мабілізацыі рабочых і сялян на абарону савецкай улады.

Сходы, мітынгі, маніфестацыі, рэзалюцыі сталі адметнай з'явай усяго жыцця. Асноўнай іх мэтай была мабілізацыя людзей на абарону савецкай улады ад яе ворагаў, якіх было нямала.

Па закліку партыі бальшавікоў пайшлі на абарону рэвалюцыі дзесяткі дубровенцаў, сярод іх Максім Свет з вёскі Засценкі, Павел Якушэвіч з вёскі Карумны, Чарнухін і браты Лядневскія з Дуброўны і многія іншыя.

Змагаліся за ўладу саветаў многія дубровенцы, закінутыя воляй лёсу далёка ад родных мясцін.

Адзін з іх — Р. С. Шурдзіс, якому давялося ўдзельнічаць у якасці дэлегата на армейскім з'ездзе, служыць пад камандаваннем вядомага героя грамадзянскай вайны Яна Фабрыцыуса. Пазней ён вярнуўся ў родныя мясціны, у вёску Быстрыёўку, актыўна змагаўся за ўмацаванне тут савецкай улады, узначальваў у павятовым выканкоме зямельную камісію — адну з самых адказных у той бурны час найвялікшага пералому ў вёсцы. Быў ён і дэлегатам VIII Усерасійскага з'езда Саветаў.

Уладзімір Пятровіч Баярчук вестку аб Кастрычніцкай рэвалюцыі пачуў у Віцебску, дзе праходзіў службу ў артылерыйскім дывізіёне. Увесь дывізіён пад уплывам бальшавікоў перайшоў на бок рэвалюцыйных сіл. Уладзімір Баярчук удзельнічаў у баях пад Навагрудкам, Барысавам, Оршай, Арлом, Джанкоем, Кахоўкай. У 1921 г. пасля цяжкага ранення вярнуўся на радзіму. Увайшоў у састаў камбеда, вёў барацьбу з кулацтвам. У 1941 г. зноў пайшоў на фронт. У 1967 г., калі савецкая дзяржава адзначала свой паўвекавы юбілей, Уладзімір Пятровіч быў узнагароджаны ордэнам Леніна.

Падобны лёс у дубровенцаў Нестара Цімафеевіча Жукава і Рыгора Чарвінскага. Ураджэнец вёскі Бахава Рыгор Лявонавіч Чарвінскі служыў на мінным заграджальніку «Амур», які ў час кастрычніцкіх падзей 1917 г. разам з «Аўрорай» увайшоў у рэвалюцыйны Петраград, каб падтрымаць узброенае паўстанне бальшавікоў.

Камісарам станцыі Орша быў сялянскі сын з вёскі Андрыянава Данііл Епіфанавіч Івашчанка, які да гэтага служыў на флоце, затым займаўся арганізацыяй атрадаў Чырвонай гвардыі ў вёсцы Берасценава па суседству з роднымі мясцінамі.

Іван Данілавіч Капылоў з вёскі Русаны рана пакінуў родныя мясціны — паехаў шукаць шчасця і заробку ў Эстонію. Працаваў на Рэвельскім суднарамонтным заводзе. Там і далучыўся да рэвалюцыйнай барацьбы.

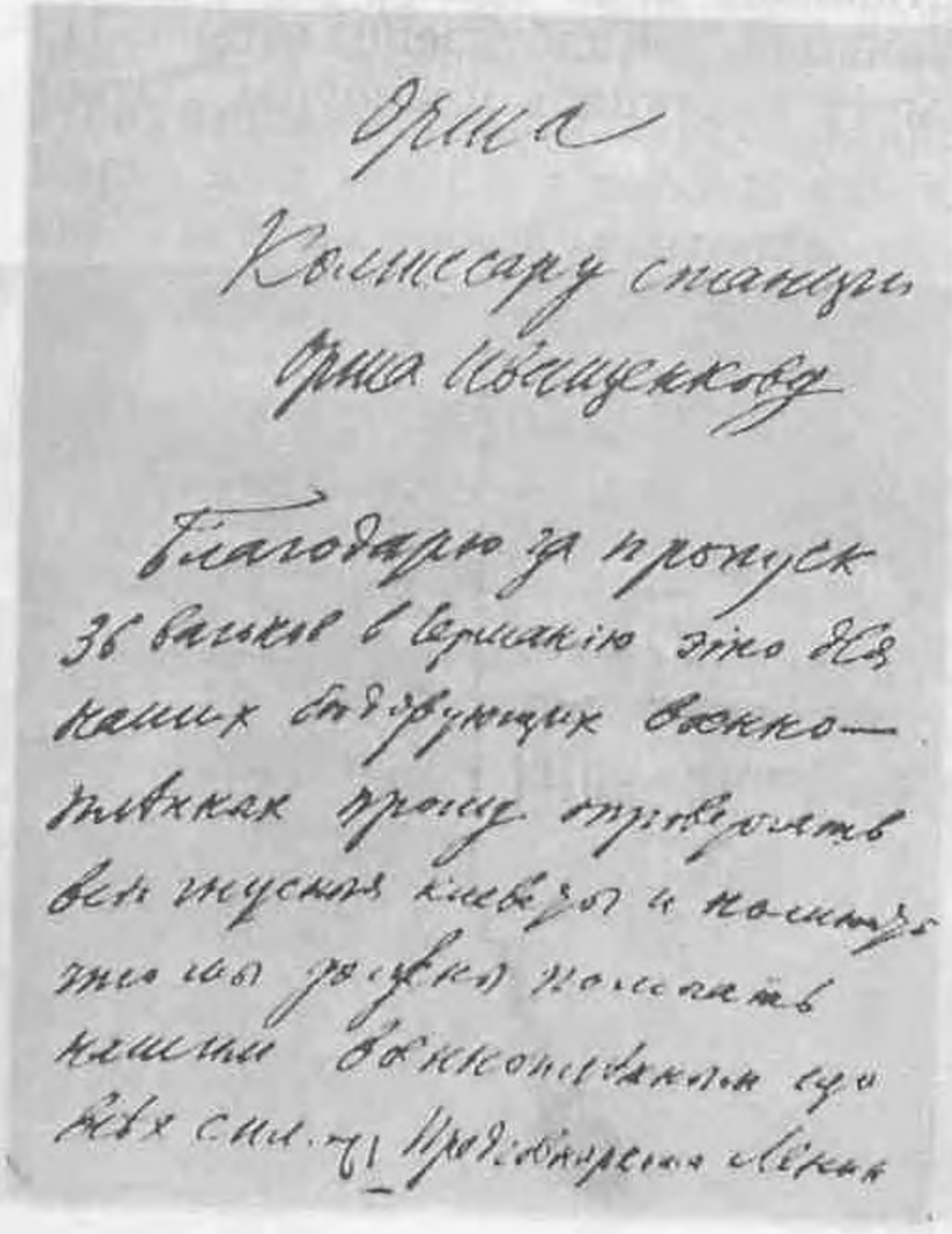

Тэлеграма У.І. Леніна Д.Е. Івашчанку. 1918 г.

Кастрычніцкую рэвалюцыю сустрэў у родных Русанах. А ў 1918 г. быў ужо ў Бугульме. Сярод расстраляных дзесяці чырвонаармейцаў санітары знайшлі аднаго жывога. Гэта быў Іван Капылоў.

Людзей, адданых рэвалюцыі, было на Дубровеншчыне нямала. У першыя гады савецкай улады былі забіты з-за вугла ваенны камісар Волгін, бальшавікі Скарынкін і Шабадроў. Яны пахаваны ў брацкай магіле на заходняй ускраіне Дуброўны.

У 1918 г. працоўныя Дубровеншчыны ўрачыста адзначылі першую гадавіну Кастрычніка. Захавалася адна з пастаноў Сваташыцкага выканкома савета сялянскіх дэпутатаў «Аб правядзенні свята першай гадавіны Кастрычніцкай рэвалюцыі». У ёй запісана: «Парадак святкавання наступны: у 10 гадзін раніцы жыхары навакольных вёсак збіраюцца з рэвалюцыйнымі сцягамі пад кіраўніцтвам камітэтаў сялянскай беднаты ў вёсцы Сваташыцы каля будынка валаснога выканкома, дзе адбудзецца мітынг. На мітынгу выступяць прамоўцы. Затым са спевамі рэвалюцыйных песень у бліжнія вёскі накіруецца шэсце. Пасля заканчэння цырымоніі адбудзецца спектакль у будынку Сваташыцкай працоўнай школы».

На тым жа пасяджэнні вырашалася і пытанне аб арганізацыі пры валасным выканкоме камуністычнай ячэйкі. У прынятай пастанове гаварылася: «Заслухаўшы даклад старшыні выканкома І. Міранкова аб арганізацыі ячэйкі партыі камуністаў-бальшавікоў і азнаёміўшыся з праграмай партыі, правесці рэгістрацыю тых, хто прысутнічае на пасяджэнні і затым з ліку запісаўшыхся ў члены партыі выбраць прэзідыум з трох чалавек. Правілы прыёму ў партыю наступныя: хто жадае паступіць у партыю, абавязаны прадставіць у прэзідыум пратакол схаду сялянскай беднаты аб тым, што ён стаіць на яе баку і абараняе інтарэсы сялянскай беднаты».

Праяўляючы клопат аб росце і ўмацаванні сваіх радоў, дубровенскія бальшавікі не забывалі аб моладзі, асабліва аб рабоча-сялянскай, у першую чаргу прывіваючы ёй класава-

На пахаванні М. З. Волгіна

пачуццё. Дапамагаў у гэтым і Аршанскі сацыялістычны саюз моладзі, заснаваны 11 кастрычніка 1918 г. Прадстаўнікі гэтага саюза пад кіраўніцтвам бальшавікоў праводзілі работу не толькі ў Оршы, але і ў Дуброўне, Новай Тухіні, іншых навакольных валасцях.

29 кастрычніка 1918 г. ў Маскве адбыўся Усерасійскі з'езд моладзі. Пасля з'езда бальшавікі паставілі задачу мець камсамольскую арганізацыю ў кожнай воласці. Да снежня камсамольскія ячэйкі былі створаны ў Дуброўне, Новай Тухіні, Лядах і іншых валасцях. Моладзь пайшла на заможных сялян і царкоўнікаў. Удзельнічала ў стварэнні школ і бібліятэк. Так, у 1920 г. адзначалася, што Новатухінская камсамольская арганізацыя здолела стварыць у вёсках 18 бібліятэк, адкрыць восем школ.

Цікавы пачатак біяграфіі Дубровенскай камсамольскай арганізацыі. Тут у 1918 г. ў адзінай працоўнай школе другой ступені ўзнікла ячэйка спачувальнікаў бальшавікам. Пасля Усерасійскага з'езда моладзі ячэйка спачувальнікаў на сваім сходзе прыняла рашэнне аб стварэнні ячэйкі РКСМ. Першымі камсамольцамі Дуброўна сталі Г. Гутараў, О. Трутка, С. Ляднеўскі, Л. Ляднеўскі, І. Лукашэвіч, І. Тращцякоў, А. Цайлінгольд, В. Пасутман, І. Шыбайла, І. Каравікаў. Старшынёй ячэйкі быў абраны Гаўрыіл Гутараў. Многія члены арганізацыі пайшлі на франты грамадзянскай вайны. Многія з іх, у тым ліку Іван Шыбайла, Леанід Ляднеўскі, загінулі.

Да 1920 г. дубровенская камсамольская арганізацыя аб'ядноўвала 140 юнакоў і дзяўчат. Яна актыўна садзейнічала стварэнню новых камсамольскіх ячэек, у прыватнасці ў вёсках Савіна, Загваздзіна, Баброва, Сваташыцы, Ляды. Пад уплывам бальшавіцкай агітацыі і прапаганды камсамольцы актыўна далучаліся да часцей асобага прызначэння (ЧОН), да атрадаў па правядзенню прадразвёрсткі, разам з бальшавікамі грамілі так званых кулакоў, сярод якіх была большасць сераднякоў, гэта значыць добрых, спраўных гаспадароў, якім давядзецца прайсці праз савецкія канцлагеры і высылку, каб быць рэабілітаванымі ў 80—90-я гады. ...Дзякуючы вялікім намаганням людзей задымілі фабрычныя трубы Дуброўны. Новыя ўзоры гаспадарання на зямлі спрабавалі паказаць сяляне вёскі Станіслава — былога маёнтка князя Любамірскага, дзе ў першы ж год савецкай улады быў створаны саўгас «1 Мая». Гісторыя яго такая: ...пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі ўпраўляючы маёнтка збег у Польшчу. Але рабочыя вінакурнага завода самі вырашылі далейшы лёс і маёнтка, і завода. Пад кіраўніцтвам Эміля Аўгусцінавіча Керна яны стварылі рабочы камітэт, які ўзяў пад свой кантроль увесь маёнтак, абагуліў памешчыцкі інвентар, зямлю. У пачатку 1918 г. быў афіцыйна аформлены саўгас, а вінакурны завод перададзены ва ўласнасць дзяржавы. Першым яго дырэктарам стаў Іван Рыгоравіч Лебедзеў.

Наперадзе было сацыялістычнае будаўніцтва, калектывізацыя, наступленне на балоты з мэтай здабычы торфу на паліва і будаўніцтва Асінторфскай электрастанцыі.

Ф. Кулакоў.

Дакументы сведчаць

РАШЭННЕ НАДЗВЫЧАЙНАГА СХОДУ ПРАДСТАЎНІКОЎ СЯЛЯНСКІХ СУПОЛАК АРШАНСКАГА РАЁНА АБ ПРЫЗНАННІ І ПАДТРЫМЦЫ САВЕЦКАЙ УЛАДЫ І ПРАВЯДЗЕННІ Ў ЖЫЦЦЁ ДЭКРЭТАЎ АБ ЗЯМЛІ

12 ноября 1917 г.

1. Признать и поддержать новое Рабочее и Крестьянское Правительство — Совет Народных Комиссаров.

2. Признать и немедленно до Учредительного собрания провести в жизнь декрет о земле, изданный II Всероссийским съездом Советов рабочих, солдатских и крестьянских депутатов о переходе земли в руки крестьян и рабочего народа со всем живым и мертвым инвентарем.

3. Избрать временное бюро по крестьянским делам при военно-революционном комитете. В бюро избрать 9 человек: от рабочих — Орешков, от крестьян Кохановск(ой) и Алехновичск(ой) вол. — Шилиханов, Серопоротн(янской) и Высочажск(ой) вол. — Тэйсянок, Мошковск(ой) и Баранск(ой) — Батюков, Старосельск(ой) и Ст(аро)-Толочинск(ой) — Камельчук, Любавичск(ой) и Хлытовск(ой) вол. — Румянцев, Руднянск(ой) и Микулинск(ой) вол. — Мотлахов, Лиозненск(ой) и Добромыслянск(ой) вол. — Комиссаров.

4. Немедленный переход всех земель, кроме земель рядового крестьянина, со всем живым и мертвым инвентарем в руки крестьян и трудового народа должен быть проведен в жизнь через посредство волосных земских управ, местных сельских и рабочих комитетов при посредстве и контроле временно избранного бюро и Военно-революционного Комитета Совета рабочих и солдатских депутатов.

Председатель Зюлько

«Оршанский вестник» № 945, 23.XI.1917 г.

ПАВЕДАМЛЕННЕ ГОРАЦКАГА УКОМА РКП(б) У ПАЎНОЧНА-ЗАХОДНІ АБЛАСНЫ КАМІТЭТ РКП(б) АБ АРГАНІЗАЦЫІ ЯЧЭЕК ПАРТЫІ

7 августа 1918 года

В пределах Горецкого у. организовано партийных ячеек коммунистов-большевиков в числе 5

1) Уездная в гор. Горках. Адрес: гор. Горки Могилевской губ., партия к(оммунистов)-б(ольшевиков). 16 чел.

2) Мест. Романово. Адрес: мест. Романово Горецкого у. Могилевской губ., 12 чел.

3) Мест. Ляды. Адрес: мест. Ляды Горецкого у. Могилевской губ., 15 чел.;

4) Мест. Дубровно. Адрес: мест. Дубровно Горецкого у. Могилевской губ. 38 чел.

5) Гор. Копысь. Адрес: гор. Копысь Горецкого у. Могилевской губ. Число человек неизвестно.

6) Все организации организованы на коммунистических началах в 1918 г. и утверждены уездным (комитетом) партии коммунистов-большевиков.

НАРБ, ф. 59, воп. 1, спр. 24, л. 146.

ПАСТАНОВА АГУЛЬНАГА СХОДУ ФРАКЦЫІ КАМУНІСТАЎ (БАЛЬШАВІКОЎ) 1-га РЭВАЛЮЦЫЙНАГА ПЯХОТНАГА ПАЛКА АРШАНСКАГА САВЕТА АБ КАМАНДЗІРАВАННІ ЎЗБРОЕНАГА АТРАДА Ў МЯСТЭЧКА ДУБРОЎНА ГОРАЦКАГА ПАВЕТА ДЛЯ БАРАЦЬБЫ З ЛЕВЫМІ ЭСЭРАМІ

24 июля 1918 г.

По первому вопросу фракция, заслушав доклад тт. Шамеса и Чекирдо, а также обсудив присланные отношения Дубровенского исполкома, единогласно постановила:

Ввиду отсутствия вооруженной силы в распоряжении Дубровенского исполкома, что может повлечь за собою страшное бедствие последнего и всего дубровенского пролетариата, командировать в м. Дубровно в распоряжение исполкома вооруженный отряд численностью 20 человек с пулеметом. В обязанность отряда вменить вести беспощадную борьбу против всех врагов Советской власти и трудового народа, беспощадно

карать все безумные попытки изменников революции — левых эсеров, призывающих население против Советской власти, и содействовать Дубровенскому исполкому в очистке всех отделов исполкома от гадов-изменников революции.

Причем фракция постановила о всем вышеизложенном просить к(оманди)ра полка, дабы последний возбудил ходатайство перед военным комиссариатом г. Орши об откомандировании из полка отряда численностью в 20 человек в распоряжение Дубровенского исполкома. Во главе отряда фракция единогласно постановила командировать т. М. Шамеса.

Председатель
Секретарь Барановский

** Из протокола собрания
*** Подпись отсутствует

НАРБ, ф. 21, оп. 1, д. 691, л. 18. Подлинник.

СА СПІСА КАМБЕДАЎ АРШАНСКАГА ПАВЕТА МАГІЛЁЎСКАЙ ГУБЕРНІ

Лістапад 1918 г.

НОВОТУХИНСКАЯ ВОЛ.

Дер. Рудня
Новые Холмы
Веретея
Старая Тухинь
Новая Тухинь
Ивановщина
Рыленки
Новая Земля
Трофименки
Черноручье
Гичи
Марченки
Якименки
Сентюры
Застенок Гончаровский
Карумны
Сарвиры
Горяны
Новое Село
Судиловичи
Шероселище
Петрики
Тхорино
Скуматы
М(алое) Тхорино
Гребеники
Лобаны
Пущаи
Германы
Костино
Батраковщина
Буда
Дер. Старое Гончарово
Новое Гончарово
Шеховцы
Ласырщики
Заволны
Чертки
Остров
Лапыри
Теолин
Жабыки
Пироги
Ковалевщина
Осиновка
Загрядно
Зав'ялы
Копти
Королин Довнари
Холмы
Шеки
Озеры
Киреёво
Парчевичье
Шаруты
Редьки
С. Мордашевичи
Рябцево
Ольховка
Бабичи
Нероды
Королин-Шабаны
Брюховцы
Добрино

Комбеды Белоруссии. Мн., 1958. С. 300—301.

ПРАТАКОЛ № 12

агульнага сходу Ляднянскай арганізацыі Расійскай Камуністычнай партыі (бальшавікоў), скліканага 27 ліпеня 1918 года ў экстраным парадку ў 11 гадзін 40 мінут ночы.

Парадак дня:

1. Даклад аб перавыбарах Ляднянскага Саўдэпа.
2. Выбранне рэвалюцыйнай пяцёркі.

Хадакоў гаворыць, што, прыглядаючыся да ходу перавыбараў, і тых, хто галасаваў, і хто прайшоў,— ясна, што Савет складзены з сабатажнікаў яшчэ больш лютых, і на падставе гэтага імем Камуністычнай партыі тав. Хадакоў аб'явіў як стары, так і ўноў выбраны Савет распушчаным, і адначасова вылучаецца рэвалюцыйная пяцёрка з асяроддзя партыі, якой і перадаць усё кіраўніцтва. Адабраецца ўсімі таварышамі, прысутнічаўшымі на агульным сходзе ў ліку 22-х.

У склад рэвалюцыйнай пяцёркі аднагалосна выбраны: Эйдзінаў, Дуброўскі, Хадакоў, Салодкін і Дубнікава.

Чым мы займаліся

З успамінаў А. Чамахоненкі

У 1920 годзе ў Расасна ствараецца камсамольская арганізацыя, якая аб'ядноўвае каля сотні юнакоў і дзяўчат. Старшынёй ячэйкі выбралі Яўгена Бібчыкава, сакратаром — Еўстафія Лішанкова. Камсамольцы вялі барацьбу з тымі, хто не прыняў рэвалюцыі, удзельнічалі ў зборы прадуктаў па прадразвёрстцы, агітавалі сялян падтрымліваць савецкую ўладу. Я добра памятаю сваіх сяброў па камсамольскай арганізацыі Трыфана Гаўрылава, Аляксея Самусенкава і магу сказаць, што гэта былі пераканаиыя барацьбіты за пераўтварэнне жыцця. Трыфан Гаўрылаў, напрыклад, быў членам бюро камсамольскай арганізацыі, байцом-чонаўцам (ЧОН — часці асобага прызначэння). Помсцячы юнаку, ворагі спалілі хату яго бацькоў. Але Трыфана гэта не палохала. Пазней ён працаваў у Маскве, скончыў ВНУ, стаў членам партыі. Падобны шлях прайшоў і Аляксей Самусенкаў. Я ў той час працаваў інструктарам пазашкольнай адукацыі па Горацкаму павету, быў упаўнаважаным па прадразвёрстцы для Заходняга фронту. Што гэта такое, пакажу на адным прыкладзе.

Ішоў 1920 год. Чырвоная Армія вяла вайну з белапанскай Польшчай, граміла Врангеля. Контррэвалюцыянеры нацкоўвалі на савецкую ўладу сялян, незадаволеных прадразвёрсткай. Ураджай у тым годзе быў нядрэнны. У ліпені — жніўні стаяла гарачае надвор'е, даўно можна было ўбіраць зерневыя. Але жыхары вёсак Малое Савіна і Вялікае Савіна не прыступалі да жніва. Багацеі падбілі іх на бунт: маўляў, хлеб усё роўна забяруць бальшавікі.

Я прыехаў у гэтыя вёскі, сабраў сялян, запытаўся, чаму яны не жнуць. І пачуў адказ: «Няхай лепш хлеб прападзе на корані, чым пападзе бальшавікам і камітэтчыкам». Прыгразілі і мне расправай, калі не пакіну іх у спакоі. Мяне душыў гнеў, але я ведаў, што гневу нельга даваць волі. Не напаляючы абстаноўку і не здолеўшы ў адзіночку пераканаць сялян, далажыў аб гэтым старшыні Дубровенскага рэўкома Ціхану Кахноўскаму. Рэўком паслаў туды сваіх прадстаўнікоў, але і тыя вярнуліся ні з чым. Тады рэўком пастанаўляе: «Мабілізаваць насельніцтва Дуброўна на ўборку хлеба, зачыншчыкаў бунту арыштаваць».

Быў створаны рабочы батальён. Калі ён прыбыў у вёску, яго сустрэлі стрэламі. Міліцыя прымяніла зброю. З абодвух бакоў былі ахвяры.

Зачыншчыкаў арыштавалі. Мяне рэўком прызначыў упаўнаважаным рабочага батальёна па ўборцы ўраджаю. Знайшлі ў багацеяў жняркі, малатарні, а таксама ўручную павялі ўборку. А калі збажыну абмалацілі поўнасцю, то ўзялі для дзяржавы колькі належала, астатні хлеб перадалі сельскаму Савету для размеркавання яго паміж сялянамі.

Ураджэнцы Дубровеншчыны — удзельнікі Кастрычніцкай рэвалюцыі і грамадзянскай вайны (спіс не поўны)

АБУХОЎ Леў Фролавіч
АНДРЭЕЎ Апанас Фаміч
АСТАПЕНКА Пётр Навумавіч
БАБАКОЎ Лявон Прохаравіч
БАНАДЫСЕЎ Захар Севасцьянавіч
БАРЫСАЎ Пракоп Іванавіч
БАЯРЧУК Уладзімір Пятровіч
БЕЛАБРУДАЎ Іван Васілевіч
БЕЛАВУСАЎ Раман Лявонавіч
БОДЗІК Гаўрыла Антонавіч
БРЫСКІН Хаім
ВАЗЬМІЦЕЛЬ Арцём Мітрафанавіч
ВАЛАДЗЬКО Агей Дзмітрыевіч
ВІТКОЎСКІ Іван Аляксеевіч
ГАПАНЬКОЎ Рыгор Ігнатавіч
ГЕРАСІМЕНКА Нікіфар Аляксеевіч
ГРЫШЧАНКА Апанас
ГУРСКІ Іосіф Палікарпавіч
ГУТАРАЎ Гаўрыла Іванавіч
ДАНІЛЁНАК Яфім Васілевіч
ДЗЕМЯНКОЎ Мікалай Цітавіч
ЖАЎЛАКОЎ Пётр Акімавіч
ЖДАНОВІЧ Аляксей Дзмітрыевіч
ЖУКАЎ Несцер Цімафеевіч
ЗАЙЦАЎ Андрэй Мікалаевіч
КАБУШАЎ Канстанцін Ермалаевіч
КАЖЭКІН Іван Аляксеевіч
КАЗЛОЎ Акім Панкратавіч
КАЗЛОЎСКІ Уладзіслаў (Вячаслаў, Браніслаў)
КАЛТУНОЎ Фама Паўлавіч
КАЛЬЦОЎ Рыгор Сцяпанавіч
КАПУСЦІН Ціхан Мікітавіч
КАРОТКІН Ларыён Усцінавіч
КАРОТКІН Ціхан Усцінавіч
КАТОВІЧ Ларыён Яўменавіч
КАЎШОЎ Фёдар Фёдаравіч
КАШАЛЕЎСКІ Мацвей Лукіч
КІСЯЛЁЎ Сяргей Лазаравіч
КЛЫКОЎСКІ Дзмітрый Іосіфавіч
КРАСНОЎСКІ Ерухім
КРАСОЎСКІ Емяльян Нікіфаравіч
КРАЎЦОЎ Павел Артамонавіч
КРЫЛОЎ Уладзімір Мікалаевіч
КУЗМЯНКОЎ Дзмітрый Раманавіч
КУЛЯШОЎ Мікіта Якаўлевіч
КУСКОЎ Патап Кірылавіч
ЛАЗАРАЎ Васіль Іванавіч
ЛАНДАРСКІ Максім Іванавіч
ЛЯЎША Дзмітрый Піліпавіч
ЛЯХАЎ Рыгор Іванавіч
МАШЭДА Авер Васілевіч
НІКІЦЕНКА Еўдакім Данілавіч
НІКІЦІН Арцём Яфімавіч (Мікітавіч)
ПАНЦЮХОЎ Якаў Усцінавіч
ПАПОЎ Несцер Цімафеевіч
ПАСІСЮЛЯ Мікалай Іванавіч
ПЕТРАШКЕВІЧ Апанас Рыгоравіч
ПОКЕЛЬ Сцяпан Фёдаравіч
ПРАКАПЕНКА Апанас Мінавіч
ПРАКАПЕНКА Мікалай Апанасавіч
ПШАНІШНІКАЎ Навум Максімавіч
РАБЦАЎ Архіп Сцяпанавіч
РАБЯНКОЎ Яўсей Іванавіч
РАДЗІВОНЕНКА Фама Іосіфавіч
РАДУТА Васіль Паўлавіч
РАДУТА Фёдар Міхайлавіч
РАМАНОВІЧ Іван Цімафеевіч
РАМАНОЎСКІ Рыгор Уладзіміравіч
РАМАНОЎСКІ Ягор Васілевіч
РУБАНАЎ Іосіф Ільіч
РЭЙТУЗАЎ Сцяпан Дзмітрыевіч
САМУСЕЎ Барыс Лаўрэнавіч
САЎЧАНКА Парфен Барысавіч
СВІТКО Уладзімір Якаўлевіч
СІДАРЭНКА Аляксандр Лявонавіч
СІНЯКОЎ Аляксей Сцяпанавіч
СОЛАДАЎ Ягор Пятровіч
СТРАЛЬЦОЎ Васіль Фёдаравіч (Фядотавіч)
СТРАЛЬЦОЎ Панцелеймон Самойлавіч
СТРАЛЬЦОЎ Пётр Сяргеевіч
СТРАЛЬЦОЎ Якаў Фёдаравіч (Фядотавіч)
СТРУКАЎ Платон Іванавіч
СТУПАКОЎ Цімафей Кліменцьевіч
СУХАБОЧАНКАЎ Аляксандр Мацвеевіч
СЦЯФАНЕНКА Лявон Цімафеевіч
СЫТАЎ Ціхан Паўлавіч
ТРУТКА Іван Іванавіч
ТРУТКА Сцяфан Мікалаевіч
ХАЛІМАНКОЎ Андрэй Іванавіч

М. І. Ландарскі.

ХАСІН Айзік Абрамавіч
ХАЦКЕВІЧ Цярэнцій Цярэнцьевіч
ЧАРВІНСКІ Рыгор Лявонавіч
ЧАРВІНСКІ Самуіл Захаравіч
ШАБАЙЛАЎ Іван Сцяпанавіч
ШАЛАТОНІН Ягор Ільіч
ШАРАЙ Аляксандр Мітрафанавіч
ШУПЛАЎ Аляксандр Мітрафанавіч
ШЧАРБАКОЎ Архіп Дзянісавіч
ШЧУКА Сцяпан Міхайлавіч
ШЧУПАКОЎ Феадосій Харытонавіч
ЯКУШЭНКАЎ Гаўрыла Фёдаравіч

Падрыхтаваў да друку
А. Гаўруцікаў.

З разрухі і галечы

Летам 1924 года II сесія ЦВК БССР ліквідавала паветы і воласці, стварыўшы акругі і раёны. Па новаму тэрытарыяльна-адміністрацыйнаму падзелу Дуброўна становіцца горадам, цэнтрам Дубровенскага раёна Аршанскай акругі. Гэты факт адыграў значную ролю ў далейшым развіцці гарадка на Дняпры. З'явіліся больш спрыяльныя ўмовы для аднаўлення і развіцця разбуранай вайной гаспадаркі, расла занятасць насельніцтва, прыкметна павышаўся яго жыццёвы ўзровень.

Вядучым прадпрыемствам была тэкстыльная фабрыка «Дняпроўская мануфактура». У сакавіку 1925 года на фабрыцы было выпрацавана 18 тысяч метраў тканіны, у студзені 1926 года — 141 тысяча. За гэты час колькасць рабочых павялічылася са 142 да 475 чалавек. Сярэдняя зменная выпрацоўка на станок узрасла з 15 да 25 метраў, зарплата рабочага — з 0,72 да 1,65 рубля ў дзень.

Накіроўваючай сілай калектыву выступала партячэйка, якая аб'ядноўвала 46 камуністаў. На прадпрыемстве было шырока разгорнута спаборніцтва за ўдарную працу. Калектыў фабрыкі з яго працоўнымі і рэвалюцыйнымі традыцыямі, моцным ядром старых кадравых рабочых аказваў значны ўплыў на іншыя працоўныя калектывы раёна.

Пачаў дзейнічаць заснаваны яшчэ да рэвалюцыі маслазавод. На Дняпры ажыла гарадская прыстань. Накіроўвалася ў кааператыўнае рэчышча кустарная прамысловасць.

Адначасова з аднаўленнем і развіццём прамысловасці вялікая ўвага ўдзялялася жыллёваму будаўніцтву. Апошняе тлумачылася вострым недахопам жылля ў сувязі з вялікім прытокам у горад сельскага насельніцтва. Пры найбольш буйных прадпрыемствах узнікалі жыллёва-будаўнічыя кааператывы. Так, жылбудка-

Дубровенскае суднабудаўнічае прадпрыемства.

аператыў фабрыкі «Дняпроўская мануфактура», колькасць рабочых якой узрасла да 800 чалавек, называлася «Чырвоны чаўнок». Па ініцыятыве гэтага кааператыва ў 1927 годзе быў пабудаваны абсталяваны цагельны завод. У чэрвені завод прыступіў да вытворчасці цэглы. Хутка на заводзе ўступіла ў строй гофманская печ магутнасцю да 4000 штук цэглы-абпалу штодзённа. З уводам яе ў дзеянне ў раёне ў асноўным адпала патрэба ў будаўнічай цэгле кустарнай вытворчасці. Жыллёва-будаўнічыя кааператывы адыгралі станоўчую ролю ў вырашэні жыллёвай праблемы і добраўпарадкаванні горада. Ён вырас і папрыгажэў.

Прыкметныя зрухі адбываліся ў духоўным жыцці горада. Аб гэтым яскрава сведчыць простае супастаўленне фактаў. Да рэвалюцыі ў Дуброўне было 6 праваслаўных цэркваў, рымска-каталіцкі касцёл, сінагога і 6 малітоўных дамоў. Побач з імі казённае вучылішча і адзіная пачатковая школа глядзеліся больш чым сціпла. На прыканцы 20-х гадоў у горадзе было адкрыта пяць школ — дзве сямігодкі і тры пачатковыя. Калі ж гаварыць аб развіцці народнай адукацыі на Дубровеншчыне ў цэлым, то да пяці гарадскіх варта дадаць яшчэ 47 сельскіх школ. У 1928 годзе ў школах горада і раёна займалася 69 працэнтаў усіх дзяцей школьнага ўзросту. Не дзесяць, не пятнаццаць, як было да рэвалюцыі, а ўжо 105 настаўнікаў вялі іх у свет ведаў. З 4423 школьнікаў малодшых класаў 363 былі піянерамі.

Дубровенская пачатковая школа. Малюнак 1929 г.

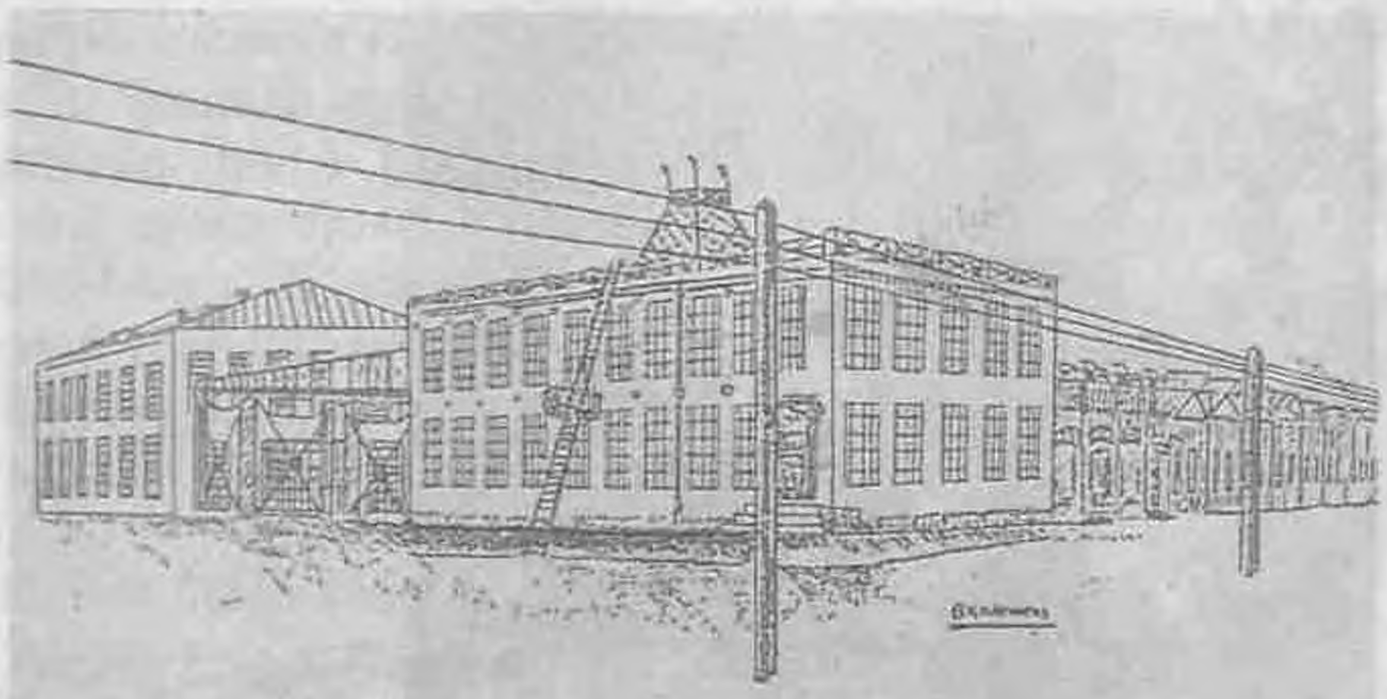

Мал. № 1. Фабрыка „Дняпроўская мануфактура" ў м. Дуброўне.
Мал. В. Класінскага.

Цэнтрамі масава-палітычнай і асветніцкай работы сталі Народны дом культуры і раённая бібліятэка з кніжным фондам 3400 тамоў. Акрамя таго, у сістэме палітасветы ў горадзе і раёне дзейнічалі тры хаты-чытальні і 33 чырвоныя куткі (агульны кніжны фонд 4380 тамоў), 3 школы рабочай і сельскай моладзі, паўсотні сельскагаспадарчых, селькораўскіх, драматычных гурткоў, у якіх займаліся 735 чалавек. Ад вострых масавых дыскусій па разнастайных пытаннях грамадска-палітычнага і культурнага жыцця да гутарак па санітарыі і гігіене — такі быў дыяпазон дзейнасці гэтых ачагоў духоўнага жыцця таго часу.

Развівалася ахова здароўя. У цэнтры функцыяніравалі бальніца, дзіцячая кансультацыя, страхамбулаторыя, акрамя таго ў раёне дзейнічалі Новатухінскі ўрачэбны пункт, Верацейскі і Кляноўскі фельчарскія пункты.

Упершыню ў гісторыі Дубровеншчыны была звернута ўвага на развіццё фізічнай культуры і спорту. Так, у адным з дакументаў адзначана, што за летні перыяд 1927 года ў рады фізкультурнікаў горада ўцягнута 163 чалавекі, з іх 118 рабочых. Займаліся фізкультурнікі ў 6 розных гуртках.

На чале ўсіх пераўтварэнняў на Дубровеншчыне стаяла раённая партыйная арганізацыя. Рабочыя, сяляне з ліку вясковай беднаты і батракоў складалі яе аснову (на 1.10.1929 — 124 чалавекі). Адметна, што ў наступным 1930 годзе партарганізацыя раёна выросла на 42,9 працэнта, прычым рабочыя і батракі з ліку прынятых складалі 76,7, сяляне-калгаснікі — каля 14 працэнтаў. Партячэйкі былі створаны на ўсіх прадпрыемствах горада і ў сельсаветах раёна.

Памочнікам партарганізацыі была раённая камсамольская арганізацыя. За дзесяцігоддзе з часу яе заснавання рады арганізацыі памножыліся і ў 1928 годзе 28 ячэек горада і раёна аб'ядноўвалі 750 членаў. Ударная праца лічылася справай гонару кожнага камсамольца. Камсамольцы ўдзельнічалі ва ўсіх масава-палітычных мерапрыемствах і сельскагаспадарчых кампаніях. Рэйды камсамольскай «лёгкай кавалерыі» накіроўваліся на выяўленне укрывальнікаў хлеба, барацьбу з бюракратызмам і рэлігіяй.

Вялікае значэнне для эканамічнага і культурнага развіцця краю мела асваенне Асінаўскіх балот — магутных тарфяных залежаў, якія стагоддзямі ляжалі пад дрыгвой. У даваенныя гады слава пра Асінбуд імя Сталіна ішла па ўсёй рэспубліцы. Цікавая і прадгісторыя Асінбуда. Цяперашні цэнтральны пасёлак торфапрадпрыемства «Асінторф» размешчаны на

Камсамольская арганізацыя в. Новая Тухінь. 1927 [1928(?)] г.

Юр'евым востраве, а востраў знаходзіцца сярод вялізнага балотнага масіву. Паданне сведчыць, што яшчэ ў часы прыгону збег сюды ад лютага пана селянін Юрый. Пасяліўся на востраве, да якога з-за непраходных балот можна было падступіцца хіба толькі зімой. Пэўны час пасялення адчуваў сябе спакойна. Але аднойчы пан у суправаджэнні лесніка прабраўся на востраў, каб вярнуць і пакараць свавольніка. Ды атрымалася інакш. Юрый са сваімі сынамі добра адлупцаваў пана і лесніка, кінуў іх на сані, прывязаў і пусціў каня ў зваротным кірунку. З той пары востраў і стаў называцца Юр'евым.

Паступова тут выросла невялікая вёсачка з той жа назвай Юр'еў Востраў. Па сталыпінскаму закону 1910 года аб выхадзе сялян з абшчын большасць гаспадароў выдзелілася з вёскі на хутары. Але пасяліліся яны паблізу адзін другога, бо востраў быў невялікі, а далей яго ходу не было — наўкол ляжала балота. Жыхары вострава амаль круглы год былі адарваны ад знешняга свету. Зімой па саннаму шляху запасаліся соллю, мылам, запалкамі, іншымі таварамі, вывозячы на абмен натуральную прадукцыю сваіх гаспадарак. Школы сваёй на востраве не было. І калі каторыя з сялян хацелі аддаць дзяцей у «навуку», то бегалі дзеткі ў школу ў вёску Заполле за пяць вёрст ад вострава, зноў жа толькі зімою.

Савецкія ўлады адразу ж пасля рэвалюцыі звярнулі ўвагу на багацейшыя тарфяныя месцанараджэнні вакол вострава. Літаральна пад нагамі ляжала каштоўнае паліва, якога так не хапала разбуранай народнай гаспадарцы краіны. У 1918 годзе Аршанскі чыгуначны вузел прыступіў да асваення Асінаўскіх балот. У раёне вёскі Шабаны, на адноснай ускраіне масіва, чыгуначнікі ўзводзяць тры пасёлкі і пачынаюць здабычу кавалкавага торфу, які ідзе ў топкі паравозаў.

Тэхналогія здабычы была вельмі простая, усё рабілася ўручную. Спачатку здымаўся верхні слой залежы — ачос. Затым рабочыя-рэзчыкі рэзакамі рэзалі тарфяныя цаглінкі і выкладвалі іх на броўку для прасушкі ў малыя клеткі. Лепшы рэзчык за змену наразаў каля 5000 цаглінак — 310 пудоў торфу.

У 1919—1920 гадах, калі навісла пагроза белапольскай акупацыі, здабыча торфу спынілася. Затым зноў была адноўлена і працягвалася да 1922 года. Цяпер торф выкарыстоўваўся чыгункай і Дубровенскай тэкстыльнай фабрыкай. Новая старонка Асінторфа звязана з будаўніцтвам Беларускай ДРЭС. У 1927 годзе ВСНГ прыняў пастанову аб будаўніцтве на базе Асінаўскіх месцанараджэнняў торфу Беларускай дзяржаўнай раённай электрычнай станцыі. Будаўніцтва ажыццяўлялася ў адпаведнасці з планам ГОЭЛРО (Дзяржаўнай Камісіі па электрыфікацыі Расіі). Адпаведная пастанова была прынята бюро ЦК КП(б)Б.

З будаўніцтвам БелДРЭС звязваліся планы індустрыялізацыі рэспублікі і інтэнсіфікацыі яе сельскай гаспадаркі. 9 чэрвеня 1927 года адбылася ўрачыстая закладка электрастанцыі. Да дзесяці тысяч рабочых і сялян прыехалі і сышліся ў гэты дзень на Асінаўскі тарфяны масіў на мітынг, прысвечаны гэтай падзеі. Тут жа прысутнічалі і выступілі з прамовамі Старшыня Саўнаркома рэспублікі Н. М. Галадзед і сакратар ЦК КП(б)Б В. Г. Кнорын. Віншавальную тэлеграму прыслаў народны камісар унутранага і знешняга гандлю СССР А. І. Мікаян, які назваў закладку электрастанцыі на Асінаўскіх балотах «бліскучым дасягненнем» беларускага пралетарыяту і сялянства. А ў ліставе 1930 года — у дзень святкавання 13-й гадавіны Кастрычніцкай рэвалюцыі — была пушчана першая чарга электрастанцыі. «Будаўніцтвам Асінаўскай раённай электрычнай станцыі мы ўжо практычна паставілі беларускія балоты на службу індустрыялізацыі краіны», — гаварылася ў пастанове ЦВК і СНК БССР аб пуску электрастанцыі.

У 1927 годзе на торфараспрацоўках былі ўстаноўлены дзве паравыя фармовачныя машыны прадукцыйнасцю больш за 90 тысяч цаглін у змену. Гэтыя машыны механізавалі толькі перапрацоўку торфу.

Абслугоўвала кожную машыну брыгада з 30 чалавек. Яны падзяліліся на ямшчыкаў, секачоў і спільшчыкаў. Ямшчыкі (ад слова яма) размяшчаліся ступеньчата ў кар'еры, рыдлёўкамі капалі і накідвалі залеж у элеватар, якая па транспарцёру элеватара трапляла ў прэс. Пасля перапрацоўкі тарфяная маса цераз мундштук падавалася на падкладачныя дошчачкі і па канатнаму транспарцёру перамяшчалася на палі сцілкі. А перад гэтым, на выхадзе з мундштука, сякач адсякаў спрасаваную і сфармаваную тарфяную масу на даўжыні дошчачкі. Так ужо механізаваным, ці лепш сказаць механізавана-ручным спосабам утвараліся тарфяныя цагліны. Яны ішлі на прасушку, дошчачкі вярталіся назад для наступнага цыклу.

Праца людзей каля гэтых машын была вельмі цяжкай. Машына задавала тэмп, падачу залежы ў элеватар збавіць было немагчыма, з мундштука роўна і бесперапынна выціскалася спрасаваная маса, якая рассякалася на цагліны, і людзі працавалі ў строгім рытме машыны, поўнасцю падуладныя ёй. Але ў канчатковым выглядзе выпрацоўка такіх цаглін у сярэднім на аднаго работніка значна павялічвалася, гэта быў «прагрэс» і гэта было галоўным. Хто тады думаў пра чалавека?..

З адносным развіццём тэхналогіі торфаздабычы пэўным чынам паляпшаўся побыт торфаздабытчыкаў. Было пабудавана 11 рабочых пасёлкаў. 11-ы стаў Цэнтральным. На 1-м пасёлку адкрылася бальніца, на 8-м у цагляным будынку размясціўся дзіцячы сад-яслі. На 2-м быў клуб з глядзельнай залай на 270 месц, на Цэнтральным — сталовая, аптэка, амбулаторыя, бальніца, бібліятэка з кніжным фондам да 17 тысяч кніг, агульнаадукацыйная сярэдняя школа і школа ФЗА. Было распачата будаўніцтва двухпавярховай сярэдняй школы, пякарні...

Ф. Кулакоў.

З ПАСТАНОВЫ ЦВК І СНК БССР «ПРА ПУСК АСІНАЎСКАЙ РАЁННАЙ ЭЛЕКТРЫЧНАЙ СТАНЦЫІ ІМЯ т. СТАЛІНА

Пабудовай Асінаўскай раённай электрычнай станцыі мы ўжо практычна паставілі беларускія балоты на службу індустрыялізацыі краіны. Вітаючы пралетарыят і ўсіх працоўных БССР з пабудаваннем першай чаргі раённай электрычнай станцыі імя т. Сталіна, Цэнтральны Выканаўчы Камітэт і Савет Народных Камісараў БССР пастанаўляюць:

1. Пусціць першую чаргу раённай электрычнай станцыі імя т. Сталіна 8 лістапада 1930 г. — у дзень святкавання 13-й гадавіны Кастрычніцкай рэвалюцыі.

2. Узнагародзіць ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга БССР галоўнага інжынера т. Алейнікава, яго намесніка т. Шаршнёва і лепшых ударнікаў-рабочых будаўніцтва гэтай станцыі: тт. Шміта, Смірнова, Штэера і Гаеўскага.

3. Выдаць Ганаровыя граматы інжынерам: тт. Русанаву, Маяровічу і рабочым-ударнікам: тт. Фёдараву У., Санкіну С., Гаўрыленку, Палікарпаву, Зудзіну і Аксіду.

4. Цэнтральны Выканаўчы Камітэт і Савет Народных Камісараў БССР заклікаюць рабочых і ўсіх працоўных накіраваць усе свае сілы і энергію на змаганне за яшчэ больш высокія тэмпы сацыялістычнага будаўніцтва, за выкананне і перавыкананне плана народнагаспадарчага развіцця, за далейшае паспяховае сацыяльнае наступленне на капіталістычныя элементы па ўсяму фронту ў трэцім, рашаючым годзе пяцігодкі, за выкананне пяцігодкі ў чатыры гады.

Старшыня Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта БССР А. Чарвякоў
Старшыня Савета Народных Камісараў М. Галадзед
Сакратар Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта А. Хацкевіч

ЗЗ БССР, 1930. № 39, арт. 261.

НЕКАТОРЫЯ ВЫНІКІ РАЗВІЦЦЯ ДУБРОВЕНШЧЫНЫ Ў 1918—1933 гг.

На 1932 г. насельніцтва раёну складаецца з 71308 чал., якое па нацыянальнаму складу падзяляецца так: беларусаў — 89%, яўрэяў — 8,7%, рускіх — 1%, літоўцаў — 0,7%, палякаў — 0,2% і інш. — 0,3%.

Агульная тэрыторыя раёну складае 115 287 га. Сюды ўваходзіць зямель сельска-гаспадарчага прызначэння — 80,9%, лясоў — 17,8%. З зямель сельска-гаспадарчага прызначэньня ўжыткоўнай — 95,3% і няўжыткоўнай — 4,7%.

Па тытульнаму сьпісу 1931 г. ў раёне было 61 прадпрыемства з агульнай колькасцю рабочых 1650. У лік гэтых прадпрыемстваў уваходзілі: электрастанцыя — 1, тарфяных арцеляў — 2, суднабудаўнічая — 1, кавальскіх — 2, цагельных — 4, чарапічная — 1, вапнавых млыноў — 2, канатная арцель — 1, фабрыка «Дняпроўская мануфактура» — 1, ткацкая арцель — 1, шавецкіх — 3, кравецкіх — 3, панчошная — 1, ільназаводаў — 2, маслазаводаў — 12, млыноў электрычных — 1, нафтавых — 1, ветракоў — 9, вадзяных — 11, жывёлабойня — 1, бровар — 1.

Лік дробных прадпрыемстваў за 1932 г. зьменшыўся з прычыны аб'яднаньня і частковай ліквідацыі.

У 1932 г. ў раёне існавала 5 дзяржаўных, 31 коопэрацыйнае, а ўсяго 36 прамысловых прадпрыемстваў. Персанал усіх гэтых прадпрыемстваў на 1.XII.32 г. складаў 1789 адзінак, у гэтым ліку рабочых (бяз вучняў і МАП) — 1596, служачых — 128, акрамя таго працуючых па хатах — 5 асоб. Чатыры прадпрыемствы мелі рухавікі.

Галоўнымі прамысловымі прадпрыемствамі ў 1932 г. былі: баваўняна-папяровая фабрыка «Дняпроўская Мануфактура» у м. Дуброўна, з лікам рабочых у сярэднім за 1932 г. 1225 і валавой прадукцыяй у цэнах 1926/27 г. 3 969 700 р.; ільнозавод у Зарубах, з лікам рабочых 96; арцель па вырабу вяровак у м. Ляды, з агульнай колькасцю прадукцыі 303,698 р. пры 83 рабочых; суднабудаўнічая арцель у г. Дуброўна, прадукцыя якой за палову 1932 г. складала 94 000 р. пры 34 рабочых; ткацкая арцель у г. Дуброўна, з валавой прадукцыяй 182 130 р. пры 56 рабочых; Дубровенскі ільнозавод — 80 рабочых, з валавой прадукцыяй 77 917 р.; вінзавод у саўгасе «Станіславова» з лікам рабочых — 8 і валавой прадукцыяй — 160 572 р.; панчошная арцель у Лядах, з лікам рабочых — 29 і валавой прадукцыяй — 53 933 р.; Ляднянская кравецкая арцель, рабочых — 52, прадукцыя — 81 747 р.; цагельна-ганчарная арцель у Лядах, рабочых — 35, прадукцыя — 49 092 р.; кравецкая арцель у гор. Дуброўна, рабочых — 75, прадукцыя — 350 436 р. Дубровенская шавецкая арцель, рабочых — 45, прадукцыя — 130 497 р.

Спецыялізацыя сельскай гаспадаркі ў раёне праводзіцца ў ільна-малочным напрамку. Саўгасаў у раёне 6 і адна прыгарадная гаспадарка. Сьвінагадоўчых саўгасаў у раёне два, у іх рабочых — 138, пахаці — 858 га, сенажаці — 184 га; буйнай рагатай жывёлы ўсіх узростаў было ў 1932 г. 196 галоў, сьвіней старэй за 4 месяцы — 957, коняй рабочых — 125. Малочна-жывёлагадоўчых саўгасаў — 2, у іх рабочых — 380, пахаці — 1445 га, сенажаці — 561 га, буйной рагатай жывёлы ўсіх узростаў — 599, сьвіней старэй за 4 мес. — 10, рабочых коняй — 108. Насенаводных саўгасаў — 2, у іх рабочых — 84, пахаці — 1060 га, буйной рагатай жывёлы — 249, рабочых коняй — 102.

Першая Дубровенская канферэнцыя рабселькораў. 1930 г.

У раёне адзін гарсавет, адзін мястэчковы савет і 17 сельсаветаў. У раёне налічваецца двароў, зьвязаных з сельскай гаспадаркай 10 627, з іх на 1 студзеня 1933 г. было колектывізавана 5301 двор, што складае 49,8% агульнага ліку двароў у раёне. На 1.II 33 г. ў раёне было колгасаў 171, якія займалі 55,6% агульнай плошчы сенапахаці раёну (6 саўгасаў). З ліку колгасаў маецца спэцыялізаваных фэрм: СКТФ — 20, з агульнай колькасцю пагалоўя на 1.IV.33 г. — 593; МТФ — 20, з пагалоўем на 1.VI.33 г. — 1507, цялячых фэрм — 40, з пагалоўем — 1334; каняводных фэрм — 2, з пагалоўем — 61.

У раёне дзейнічае МТС (у якой ёсьць 40 трактараў, з агульнай магутнасцю ў 400 HP), якая абслугоўвае 93 колгасы і налічвае складаных машын: малатарняў — 23, ільнацеп-білак — 51, сеялак радковых — 19, сеялак розных — 10, сенакасілак — 7.

Колгасы маюць наступныя машыны: сенакасілак — 53, конных грабляў — 27, жняярак-самаскідак — 95, снопавязалак — 15, бульбакапалак — 84, сеялак — 64.

Уся пасеўная плошча раёну ў 1932 г. складала 41 510 га, з якіх пад збожжавымі культурамі было 57,5%, пад бульбай — 14,1%, пад тэхнічнымі — 14,0 га, пад палявымі травамі — 8,1%.

Сетка навучальных устаноў у раёне налічвае: 4-годак 75, у іх настаўнікаў 181 і вучняў — 7869; ФЗС — 1, у ёй настаўнікаў — 12 і вучняў — 396; ШКМ — 11, у іх настаўнікаў — 88 і вучняў — 4235.

Парторганізацыя раёну налічвае 366 членаў, у якіх лік членаў КП(б)Б — 214, кандыдатаў — 152. Партсетка складаецца з 31 ячэйкі. Камсамольскіх ячэек у раёне 8, якія налічваюць 869 членаў.

У раёне арганізаваны палітаддзел пры саўгасе «Холаўе».

У раёне выдаецца газэта «За соцыялістычнае будаўніцтва».

Домбаля Т.Ф. Усе раёны БССР. Мн., 1933. С. 288—290.

Драматычны шлях калектывізацыі

Найбольш цяжкім і драматычным напрамкам пераўтварэнняў, праведзеных пад сцягам пабудовы сацыялізму, з'явілася калектывізацыя сельскай гаспадаркі. Сталінскае кіраўніцтва праводзіла яе ў час актыўнага фарміравання дыктатарскага рэжыму і культу асобы. Калектывізацыя была яскравай праявай гэтых заганных працэсаў. У час яе ажыццяўлення верх бралі націскныя метады работы, характэрныя для часоў дэмантажу нэпа, які Сталін вырашыў «адкінуць да д'ябла». Любыя альтэрнатыўныя варыянты ў разлік не прымаліся.

Разгром так званага «правага ўхілу» знішчыў альтэрнатыўны варыянт развіцця сельскай гаспадаркі. Верх узяў ганебны сталінскі варыянт, у аснове якога былі адміністрацыйныя метады кіраўніцтва, шырокае выкарыстанне надзвычайных мер, ігнараванне аб'ектыўных фактараў у развіцці грамадства. І ўсё гэта праводзілася дзеля суцэльнай калектывізацыі, прымусовага ўцягнення сялян у калгасы.

Ажыццяўленне гэтай палітыкі тут значна актывізіравалася з сярэдзіны 1929 г. Калі на 1 чэрвеня ў рэспубліцы ў калгасах знаходзілася 12,9 тыс. сялянскіх гаспадарак, дык да канца лістапада гэтага ж года — 77,7 тыс. Але матэрыяльна-тэхнічныя і іншыя ўмовы для правядзення калектывізацыі створаны не былі. Яна пачыналася ў асноўным на старой базе сялянскіх гаспадарак. Спадзяванні, што калектыўны спосаб вытворчасці ўжо сам па сабе дасць добрыя вынікі, былі беспадстаўныя і дылетанцкія.

У лютым 1930 г. бюро ЦК Кампартыі Беларусі вырашыла калектывізаваць да веснавой сяўбы 75—80 сялянскіх гаспадарак. 10 лютага гэтага ж года ЦК КП(б)Б адправіў у ЦК УКП(б) дакладную запіску з прапановаю прызнаць БССР рэспубліканай суцэльнай калектывізацыі. Гэта — яскравы прыклад палітычнай слепаты, пражэкцёрства і ўгодлівасці.

Такія падыходы абумовілі шырокае выкарыстанне адміністрацыйных метадаў. Сялян нярэдка прымушалі запісвацца ў калгасы, што прывяло да вялікага нарошчвання колькасных паказчыкаў. Да 1 сакавіка 1930 г. ў Беларускай ССР у калгасах лічылася 457,7 тыс. сялянскіх гаспадарак — 58% іх агульнай колькасці.

Аднавяскоўцы. Запіс у калгас.
Мастак М. Апіёк.

Буйной негатыўнай з'явай, асабліва характэрнай для канца 1929 г. — пачатку 1930 г., было масавае забойства і продаж хатняй жывёлы. Гэта стала вынікам не столькі кулацкай агітацыі, колькі рэакцыяй сялянства на фарсіраванне тэмпаў калектывізацыі і вялікае абагуленне рабочай і прадукцыйнай жывёлы, уключаючы нярэдка хатнюю птушку. Толькі ў снежні 1929 г. ў рэспубліцы было прададзена ці забіта звыш 35 тыс. коней, шмат кароў, свіней, авечак, птушкі. Да мая 1930 г. пагалоўе коней і буйной рагатай жывёлы скарацілася больш чым на чвэрць.

Аднак Сталін і яго акружэнне былі далёкімі ад таго, каб цяжкасці ў правядзенні масавай калектывізацыі звязаць з заганнасцю сваёй палітыкі, ігнараваннем прынцыпаў нэпа і разумных падыходаў да кааперыравання. У іх было ў многім гіпертрафіраванае ўяўленне аб цяжкасцях. Таму няспыннае фарсіраванне тэмпаў калектывізацыі ў канцы 1929 і ў першыя месяцы 1920 г. суправаджалася актывізацыяй барацьбы з кулацтвам. Гэта вылілася ў палітыку раскулачвання. У яе аснове ляжаў рэзка выражаны класавы падыход, які вызначаў у той час вырашэнне фактычна ўсіх сацыяльна-эканамічных і грамадска-палітычных з'яў.

Меры, прынятыя супраць кулацтва, былі драконаўскі жорсткія і не дыктаваліся неабходнасцю. Тым больш не былі прадугледжаны вынікі гэтага ў будучым, якія заключаліся ў вялікім падрыве сельскагаспадарчай вытворчасці. Антыкулацкая сталінская палітыка супярэчыла ўсякаму здаровaму сэнсу і разуменню гэтай з'явы. Да канца мая 1930 г. ў Беларускай ССР было раскулачана 15 629 кулацкіх гаспадарак, а іх маёмасць перададзена ў непадзельныя фонды калгасаў. За дзейнасць, накіраваную супраць калгаснага ладу, за межы рэспублікі было выслана 6 тыс. кулакоў, што склала 0,74% ад агульнай колькасці сялянскіх гаспадарак. Лёс гэтых людзей, а таксама іх сем'яў — трагічны. Мала хто з іх вярнуўся ў родныя мясціны.

Ужо ў гэты час яскрава вызначалася тэндэнцыя пашыранага падыходу да ажыццяўлення палітыкі раскулачвання, аднясення да кулакоў часткі сераднякоў.

...Непазбежным вынікам вялікай паспешнасці, буйных перагінанняў, недапрацовак і жорсткіх памылак у ажыццяўленні калектывізацыі стаў масавы выхад сялян з калгасаў, што адбыўся вясною 1930 г. На працягу сакавіка — мая ў рэспубліцы з калгасаў выйшла 370,3 тыс. сялянскіх гаспадарак, а ступень калектывізацыі ўпала з 58 да 11,1%. Рабіліся захады, скіраваныя на спыненне далейшых выхадаў з калгасаў, стабілізацыю становішча, стварэнне ўмоў для далейшага пашырэння прымусовай калектывізацыі.

Работа па ўмацаванню калгасаў рухалася вельмі марудна. Да таго ж у ёй дапушчаны злачынныя дзеянні. Яны, у прыватнасці, звязаны з дэспатычнымі мерамі па ахове сацыялістычнай маёмасці. 7 жніўня 1932 г. ЦВК і СНК СССР прынялі пастанову «Аб ахове маёмасці дзяржаўных прадпрыемстваў, калгасаў і кааперацыі і ўмацаванні грамадскай (сацыялістычнай) уласнасці». Тэкст гэтай пастановы быў уласнаручна падпісаны Сталіным. У ёй, у

прыватнасці, адзначалася, што «людзі, якія спакушаюцца на грамадскую маёмасць, павінны быць разгледжаны як ворагі народа».

Вядома, што на падставе гэтай пастановы да канца 1932 г. ў СССР было асуджана каля 55 тыс. чалавек. З іх звыш 2,1 тыс. — да вышэйшай меры пакарання. ...У Беларускай ССР па гэтаму бесчалавечнаму закону было асуджана больш за 10 тыс. чалавек.

Але ні праца калгаснага сялянства, ні прымяненне дзяржаўных мер не дапамаглі сельскагаспадарчай вытворчасці зрабіць крок наперад. Яе ўзровень заставаўся нізкім. Адпаведным было і матэрыяльнае становішча сялян.

...Грубае папіранне агульнапрынятых прынцыпаў кааперыравання, адказ ад магчымасцей новай эканамічнай палітыкі зрабілі пераход сялянства на калектыўны шлях гаспадарання цяжкім выпрабаваннем.

Калектывізацыя нанесла цяжкі ўдар па найбольш гаспадарлівай частцы сялян, якія былі асноўнымі носьбітамі земляробчага вопыту. Іх лёс трагічны. Гэта вельмі адмоўна адбілася на развіцці сельскай гаспадаркі, паклала пачатак ганебнаму працэсу расслаення вёскі.

Нарысы гісторыі Беларусі. Ч. 2. Мн., 1995. С. 163—178.

З чаго пачыналася...

23 студзеня 1923 г. ў Новай Тухіні праходзіла валасная беспартыйная канферэнцыя сялян па дакладу аб X Усерасійскім з'ездзе Саветаў. Канферэнцыя мела вялікі ўплыў на далейшае жыццё сялян воласці. Актывісты з сялянскага асяродзя пачалі агітаваць за стварэнне сельскагаспадарчай арцелі. Беднякі падтрымалі гэту прапанову. У камуну ўвайшлі сяляне з вёсак Старая і Новая Тухіні, Іваноўшчына, Рыленкі, Германы. Пазней, калі пачалася масавая калектывізацыя, на базе камуны быў створаны калгас імя Карла Маркса (цяпер саўгас «Перамога»). Актыўнымі арганізатарамі камуны былі ўдзельнікі той памятнай канферэнцыі Канстанцін Філіпенка, Нікіфар Нікіцёнак, Васіль Свойнікаў, Дзмітрый Сілкоў, Уладзімір Кастрыцкі і іншыя. У тым жа 1923 г. была створана сельскагаспадарчая арцель у Лядах. Адным з арганізатараў яе быў Пётр Галубцоў. У адзін з цёмных вечароў, калі Галубцоў позна затрымаўся ў сельсавеце, яго смяртэльна ранілі стрэлам праз вакно.

Актывістамі калгаснага руху на Дубровеншчыне былі: матрос рэвалюцыйнага браненосца «Пацёмкін» Е. Д. Пекаў, дэлегат XIII Усерасійскага з'езда Саветаў Р. С. Шурдзіс, удзельнікі грамадзянскай вайны С. Д. Рэйтузаў і Р. А. Чарвінскі, сакратар партарганізацыі Новатухінскага сельсавета В. Р. Свойнікаў, камуніст І. П. Абраменка і інш.

Калектывізацыя была нялёгкай справай. Яна праходзіла ў гарачых спрэчках і дыскусіях розных слаёў сельскага насельніцтва, у вострай барацьбе бедных з заможнымі. Стварэнню і ўмацаванню калектыўных гаспадарак, арцеляў і таварыстваў раённы камітэт партыі і райвыканком надавалі выключнае значэнне. Так, мерапрыемствамі на 1928 г. прадугледжвалася ўмацаваць існуючыя сельгасарцелі ў вёсках Каралін, Шабаны, Бахава, арганізаваць малочныя таварыствы ў вёсках Валкулакава, Сваташыцы, аказаўшы ім дапамогу крэдытам і кіраўніцтвам. Тымі ж мерапрыемствамі планавалася ў Верацейскім малочным масларобным таварыстве і іншых населеных пунктах зрабіць перабудову памяшканняў для жывёлы, даказаць насельніцтву, наколькі можна павысіць прадукцыйнасць дойнага статка ва ўмовах калектыўнай гаспадаркі.

Пэўная дапамога сялянам аказвалася

таксама ў стварэнні меліярацыйных, садова-агародных, насенных таварыстваў. І ўжо ў 1928 г. ў насенным таварыстве Новая Тухінь было засеяна 6-гектарнае поле гатункавым жытам. У тым жа годзе ў дзень Свята ўраджаю ў камуне «Чырвоная Паляна» і ў вёсцы Верацея былі арганізаваны раённыя сельскагаспадарчыя выстаўкі.

Колькасць калгасаў расла, некаторыя з іх дабіваліся прыкметных поспехаў. Так, ужо ў канцы 20-х гадоў асобныя гаспадаркі пачалі ўкараняць шматпольны севазварот, высяваць караняплоды. Хаця, як адзначалася на раённай партканферэнцыі ў красавіку 1930 г., на Дубровеншчыне, як і паўсюдна, у пагоні за стопрацэнтнай калектывізацыяй не ўдалося пазбегнуць памылак. Частка калгасаў распалася, на пачатак 1931 г. ў калгасах заставалася 8 працэнтаў ад агульнай колькасці сялянскіх двароў. Але затым яны пачалі ствацца зноў, толькі на гэты раз на больш трывалай аснове, хоць і не без жорсткага прымусу.

25 лютага 1933 г. СНК БССР і ЦК КП(б)Б прынялі пастанову «Аб абавязковай пастаўцы хлеба дзяржаве калгасамі і аднаасобнымі гаспадаркамі». Пастановай адмянялася існуючая дагаворная (кантрактная) сістэма нарыхтовак збожжавых культур і зацвярджаліся маючыя сілу падатку цвёрдыя абавязацельствы па здачы хлеба дзяржаве па ўстаноўленых дзяржаўных цэнах. Дасведчаны чалавек разумее, што размова ідзе пра час, калі ў калгасаў і аднаасобнікаў пачалі забіраць столькі хлеба, колькі лічылі патрэбным і магчымым дырэктыўныя органы.

Тое, што зведала ў 30-я, 40-я гады ўся краіна, зведала і Дубровеншчына. Маюцца на ўвазе сталінскія рэпрэсіі. Жыхар Ленінграда М. А. Доўбыш, бацькоўская сям'я якога да вайны жыла ў Асінторфе, расказваў, як адзін з асінторфцаў, зусім непісьменны чалавек, быў рэпрэсіраваны толькі за тое, што сказаў на людзях: «Раней былі са скацінкай, цяпер носім торф карзінкай», маючы на ўвазе працу дзяўчат-«тарфушак», якія на торфапрацоўках сапраўды насілі ў кошыках высушаны торф. У Мінску жыве Лідзія Ціханаўна Сафронава (Капусціна). Перад вайной сям'я Капусціных жыла ў Асінторфе, бацька — Ціхан Мікітавіч Капусцін, былы баец 1-й Коннай арміі Будзённага — працаваў тут кладаўшчыком. Ён быў рэпрэсіраваны 23 чэрвеня 1941 г. і назад не вярнуўся. А над яго жонкай і дзецьмі доўгія гады вісеў ярлык «сям'і ворага народа».

Такое з нашай гісторыі не выкрасліш. Але нельга адмаўляць і таго, што дзяржава рабіла многае, каб калгасы хутчэй уздужалі, трывала сталі на ногі. Разам з калектывізацыяй сельскай гаспадаркі разгарнуўся рух за ліквідацыю непісьменнасці і малапісьменнасці дарослага насельніцтва. На Дубровеншчыне было намечана адкрыць 15 лікбезаў з ахопам у 700 чалавек и дзве школы для малапісьменных. Але гэтага аказалася недастаткова, таму што ў лікбезы не маглі трапіць усе жадаючыя. Так, напрыклад, калі ў Верацейскім, Азярэцкім, Сваташыцкім сельсаветах гэта праблема была вырашана паспяхова, то аб астатніх дзесяці сельсаветах такога сказаць было нельга. Але адставаць ніхто не хацеў. У райвыканком прыходзілі дэлегацыі ад насельніцтва вёсак Стражава, Якубава, Макараўка з просьбай аб адкрыцці дадатковых камплектаў у школах лікбеза і саміх школ, у якіх адчуваўся вялікі недахоп. Такія просьбы стараліся задаволіць.

«Вучыліся ўсе,— успамінаў заслужаны настаўнік БССР М. Ц. Шабураў, які абучаў у школе лікбеза сялян вёскі Новая Тухінь.— Пад лікбез было адведзена памяшканне былога валаснога праўлення. Дарослыя людзі з букварамі ў руках — звычайная карціна таго часу. А з якім гонарам людзі атрымлівалі даведкі, у якіх было напісана: «Скончыў школу лікбеза». Ужо к 1932 году наша вёска ўвайшла ў спіс тых, дзе поўнасцю была ліквідавана непісьменнасць».

Тут будзе дарэчы такое параўнанне. Па даных 1897 г. ў Магілёўскай губерні, куды ўваходзіла і Дубровеншчына, сярод сель-

скіх жыхароў толькі 19,9 працэнта, ці адзін з пяці ўмелі чытаць і сяк-так пісаць. Сярод жанчын пісьменнасцю валодалі менш трох з сотні. З сельскага саслоўя ні аднаго чалавека не было ў вышэйшых навучальных установах, а атрымаўшыя адукацыю вышэй пачатковай складалі прыкладна паўпрацэнта, іншымі словамі — адзін на 200 сельскіх жыхароў.

А каб завяршыць наш расказ аб сацыяльных пераўтварэннях вёскі, прывядзем такія параўнанні. У мінулым на тэрыторыі Дубровенскага раёна было 40 валасцей, насельніцтва якіх складала 35 тысяч чалавек. Саслоўная вярхушка — князь, 17 памешчыкаў, служыцелі 19 цэркваў, звыш 150 стражнікаў і ўраднікаў. Землекарыстанне ўяўляла такую карціну: 20 423 гектары зямлі знаходзіліся ва ўласнасці князя Любамірскага, да 1000 гектараў было ва ўладанні цэркваў, 1775 гектараў належала «ахоўнікам парадку», 11 424 гектары — заможным сялянам. І толькі 44 тысячы гектараў лічылася за сераднякамі і беднякамі.

На той жа зямлі ў перадваенныя гады было створана 158 калгасаў, некалькі саўгасаў і дзве МТС. У распараджэнні калектыўных гаспадарак знаходзілася звыш 1000 сельгасмашын, 18 аўтамашын, не лічачы тэхнікі МТС, поўнасцю паставленай на службу калгасам. Значная частка калгасаў была электрыфікавана, а сельсаветы — тэлефанізаваны.

У раёне было адкрыта больш за 80 школ, з іх па 15 поўных і няпоўных сямігодак, раённая калгасная школа, 5 клубаў, 15 бібліятэк. У кожным сельсавеце меўся медпункт.

Змянілася і Дуброўна. Цяпер гэта быў рабочы гарадок з 10-тысячным насельніцтвам і добра развітай прамысловасцю. Значнымі былі культурныя дасягненні. Дзеці рабочых атрымалі магчымасць вучыцца ў 3 пачатковых, двух сямігадовых і адной сярэдняй школе. Для іх былі адкрыты два рабфакі і школа фабрычнага навучання. Расчынілі дзверы два клубы, спортзала пры фабрыцы «Дняпроўская мануфактура», кінатэатр, які размясціўся ў пераабсталяванай зале былога каталіцкага касцёла.

Ф. Кулакоў.

Рэпрэсіі — самае цяжкае злачынства дыктатарскага рэжыму

З пераходам да фарсіраванай індустрыялізацыі і гвалтоўнай калектывізацыі ў БССР, як і ва ўсім Савецкім Саюзе, усталяваўся і пачаў умацоўвацца дыктатарскі рэжым. Не толькі ў эканоміцы, але і ў палітыцы, ідэалогіі, навуцы, нават у маралі стаўка была зроблена на дыктат. На вялікіх будоўлях «сталінскіх пяцігодак» пачала выкарыстоўвацца праца спецперасяленцаў, таму што пры дапамозе звычайных эканамічных метадаў было немагчыма перамясціць велізарную колькасць людзей для забеспячэння фарсіраванага выканання звышзаданняў. Для гэтага спатрэбіліся тэзісы і аб абвастрэнні класавай барацьбы, і аб масавым арганізаваным супраціўленні будаўніцтву сацыялізму.

З 1930 г. колькасць рабочай сілы для патрэб фарсіраванай, звышнапружанай індустрыялізацыі Дзяржплан СССР пачаў узгадняць з АДПУ і НКУС. Галоўнае ўпраўленне лагераў (ГУЛАГ) забяспечвала значную долю грамадскай працы. Менавіта з гэтым звязаны разнарадкі па рэгіёнах на «ворагаў народа» і «шкоднікаў». Гэта — эканамічная прычына рэпрэсій.

Вялікі маштаб рэпрэсій быў абумоўлены і тыранічнай прыродай палітычнага рэжыму, які ўсталяваўся ў краіне. Партыйнае кіраўніцтва непасрэдна ўзяло на сябе функцыі дзяржаўнага кіравання.

1 снежня 1934 г., у дзень забойства С. М. Кірава, была прынята пастанова

Прэзідыума ЦВК СССР «Аб парадку вядзення спраў па падрыхтоўцы ці здзяйсненню тэрарыстычных актаў». Тэрміны вядзення следства па такіх справах абмяжоўваліся 10 днямі, абвінаваўчае заключэнне абвінавачваемаму ўручалася за 1 суткі да суда. Справы разглядаліся без удзелу пракурора і адваката. Касацыйнае абскарджанне і падача хадайніцтваў аб памілаванні не дазваляліся, смяротныя прыгаворы выконваліся неадкладна. Аналагічны парадак уводзіўся ў верасні 1937 г. па справах аб шкодніцтве і дыверсіях, што практычна адкрыла магчымасць прымяняць яго ў адносінах да любога чалавека. У 1935 г. была афіцыйна ўстаноўлена карная адказнасць, аж да смяротнага пакарання, у адносінах да дзяцей, пачынаючы з 12 гадоў.

Асобая нарада пачала дзейнічаць не ў поўным складзе, як прадугледжвалася законам, а ў выглядзе «пяцёркі», «тройкі» і нават «двойкі». Да гэтага трэба дадаць, што ў 1937 г. Сталін ад імя ЦК УКП(б) даў органам НКУС дырэктыву аб прымяненні да арыштаваных фізічных мер. Іншымі словамі, дазволіў біць і катаваць арыштаваных.

...Апраўданнем самавольства служыла і высунутая Вышынскім «тэорыя», у адпаведнасці з якой па справах аб дзяржаўных злачынствах галоўным і рашаючым доказам з'яўлялася прызнанне самога абвінавачваемага. Следчым заставалася толькі «добрасумленна» любой цаной выконваць наказ генеральнага праваахоўніка краіны.

Маштаб рэпрэсій пашыраўся з кожным годам. У першыя часы ў абвінаваўчыя заключэнні часцей усяго ўносілася фармуліроўка — «за антысавецкую агітацыю супраць калектывізацыі». Тэрмін пакарання за гэта быў яшчэ не вельмі суровы — 3 гады высылкі ў паўночны край, Сібір ці Казахстан. Пазней абвінавачванні становяцца больш разнастайнымі — «контррэвалюцыйная агітацыя», «невыкананне збожжапастаўак», «шкодніцтва ў калгасах і на прадпрыемствах», «шпіянаж у карысць замежных краін», «здрадніцтва Радзіме», «вораг народа» і інш.

Чым бліжэй падыходзіў 1937 год, тым больш нарасталі маштабы рэпрэсій і абсурднасць абвінавачванняў, яны страчвалі ўсялякую логіку і праўдападобнасць.

У Беларусі, як і ва ўсёй дзяржаве, распальвалася татальная падазронасць, варожасць сярод людзей, гальванізаваліся іх самыя ганебныя інстынкты і чорныя таямніцы душы. Даносы, паклёпы, агаворы зрабіліся звычайнай з'явай. Сусед суседа абвінавачваў у антысавецкіх выказваннях і настроях, каб затым забраць яго маёмасць ці кватэру, падначалены — начальніка, каб звесці з ім асабістыя рахункі ці заняць яго пасаду, пісалі адзін на аднаго, каб проста расквітацца ні адпомсціць. Грамадства было ў маральна-псіхалагічным памутненні. Гэта вынік і адна з прычын вакханаліі рэпрэсій.

Масавы тэрор супраць народа, які быў развязаны ўладай,— самае цяжкае злачынства дыктатарскага рэжыму. Ніякага апраўдання мільённых ахвяр няма. Злачыннасць супраць народа не можа быць апраўдана ні неабходнасцю індустрыялізацыі, ні падрыхтоўкай да вайны. Кадравы вакуум на ўсіх узроўнях дзяржаўнага і грамадска-палітычнага жыцця запаўняўся няграматнымі, непадрыхтаванымі людзьмі. Кампетэнтнасць, прафесіяналізм не маглі кампенсавацца паслухмянасцю, безагаворачнай стараннасцю.

Нарысы гісторыі Беларусі. Ч. 2. Мн., 1995. С. 201–205, 212–213.

Успаміны ветэрана аб трагізме часу

Трывожным, неспакойным было маё юнацтва. З ранняга дзяцінства, каб здабыць кавалак хлеба — дацямна батрачыў. Падросшы, уступіў у камсамольскую ячэйку, а затым у хуткім часе стаў яе ўзначальваць і адначасова быў выбраны старшынёй Савінскага сельсавета. Гэта быў якраз час калектывізацыі, час бурны, трывожны, небяспека падсцерагала на кожным кроку. Аднак мы, моладзь 30-х гадоў, не баяліся варожых абрэзаў, актыўна ўключыліся ў кампанію па арганізацыі калгасаў, раскулачванню сельскіх міраедаў.

У вёсках Савіна і Чырвоная Сладаба дзейнічалі цэрквы. Нялёгкай было справай перамяніць погляд тутэйшых жыхароў на рэлігію, аднак таго патрабаваў час. Агульнымі намаганнямі камсамольскія ячэйкі і Савінскага сельсавета цэрквы ўдалося закрыць, а ў тых пабудовах размясціць клуб і хату-чытальню.

За такую ініцыятыву даводзілася нярэдка цяжка расплачвацца. Аднойчы я быў падпільнаваны, па-зверску збіты і кінуты ў гнойную лужыну на двары раскулачанага і высланага гаспадара. Зусім выпадкова на мяне натрапілі сакратар райкома партыі тав. Жулега і начальнік райаддзела ГПУ тав. Колцін, якія прыязджалі ў нашу вёску. Яны мяне выратавалі ад смерці. Раны гаіліся хутка, паправі̆шыся, зноў стаў у строй, працягваў праводзіць калектывізацыю на тэрыторыі сельсавета і акружаючых яго вёсак. Гэта не падабалася тым, хто хацеў расправіцца са мною. І хутка пасля майго выздараўлення мяне зноў пабілі ў памяшканні сельсавета. Толькі цудам застаўся жыць.

Пасля калектывізацыі ў Савінскім сельсавеце мяне накіравалі ў Сваташыцкі. Гэта быў 1934 год. З таго часу я ўзначаліў Сваташыцкі сельскі Савет. Праз год і там з кулацкімі элементамі было пакончана, а Савет заняў першае месца па ўсіх гаспадарча-палітычных паказчыках. У 1935 годзе з групай актыву сельсавет наведалі старшыня ВЦК Беларусі тав. Чарвякоў і старшыня СНК тав. Галадзед з той мэтай, каб вопыт работы актыву нашага сельвыканкома перанесці ў іншыя раёны рэспублікі. За добрую работу яны прэміравалі мяне патэфонам і трыццаццю метрамі шарсцяных тканін.

Аднак кулакі і кулацкія элементы, якія хаваліся ў лясах, працягвалі праследваць мяне, іх не пакідала жаданне расправіцца са мною да канца. Аднойчы, калі па службовых справах ехаў я праз лес з Негацінай ў Барадзіно, у мяне тры разы выстралілі. Я быў ранены, конь, на якім ехаў, забіты.

Але, відаць, я быў народжаны для таго, каб жыць. Раны зажылі, а я працягваў працаваць, закончыў Вышэйшую Камуністычную сельскагаспадарчую школу імя Леніна ў Мінску, стаў працаваць на розных пасадах. Не зажыве толькі памяць аб тых далёкіх неспакойных днях маладосці.

В. Рабчыкаў.

Ужываліся радасць і смутак

Вырас я ў вёсцы Парфенкава ў простай сялянскай сям'і. Трохі павучыўся ў школе і працаваў з бацькам на яго невялікім надзеле. Дык вось, памятаю, што ў вёсцы Пагодзіна была камуна, а галоўным камунарам у ім быў Бугаеў. Потым пачалася калектывізацыя, якая ахапіла ўсе вёскі і нашага Слатаўскага сельсавета. У людзей абагулілі жывёлу, нават авечак. Але гэтыя калектыўныя гаспадаркі аказаліся нетрывалымі і хутка разваліліся.

Другая хваля калектывізацыі была больш магутнай і напорыстай. Павінен сказаць, што ідэя калектывізацыі знаходзіла падтрымку даволі вялікай часткі сялян. Да калгаснага ладу цягнулася мо-

ладзь, якой не хацелася, па прыкладу бацькоў, жыць паасобку, у цёмнаце, нічога не чуць і не бачыць далей свайго надзела, свайго гумна ці хлява. Я мяркую па сабе. Як і многія мае равеснікі, стаў я камсамольцам і ўсім сэрцам паверыў у новы лад. А таму, калі ў нашай вёсцы арганізаваўся калгас «Кастрычнік», я самастойна, раней за маіх бацькоў уступіў у яго.

Ці добраахвотна ўступалі людзі ў калгас? Усяляк было... Не магу прамаўчаць вось пра што. На сход па стварэнню калгаса прыехаў прадстаўнік з раёна. Заняў месца ў прэзідыуме, выняў і паклаў на стол пісталет. Сказаў прамову і закончыў яе прыкладна так:

— Хто за савецкую ўладу, прашу падняць руку.

Ахвотна ці неахвотна, але рукі ўзнімаюцца. Як жа прызнацца, што ты супраць савецкай улады? Тады прадстаўнік абвяшчае:

— Тых, хто прагаласаваў за савецкую ўладу, запісваем у калгас. Пішыце заявы.

Так утварыўся калгас. Але на ногі станавіўся ён цяжка. Не хапала насення, і мы, камсамольцы, збіралі яго па хатах, па хутарах. Гэтак жа збіралі інвентар, збрую, хоць коней, у каго яны былі, абагулілі. Мяне прызначылі брыгадзірам і клопатаў прыбавілася. Але калгас патроху мацнеў, недзе праз год мы садзілі гектараў 30 бульбы. Частку яе здавалі дзяржаве. Вазілі на станцыю Краснае, цераз Днепр перапраўлялі ў лодках. З ураджаю заставалася і на працадні.

Калектывізацыя суправаджалася барацьбой з «кулакамі» і «ворагамі народа». У нас таксама выявіўся кулак, па вясковаму яго звалі Пучок. Меў ён гектараў 12—15 зямлі, 3 кані, 3 каровы. Працавалі на гаспадарцы тры яго сыны, але трымаў і аднаго работніка. І вось усю гэтую вялікую сям'ю саслалі ў Мурманскую вобласць. Вярнуўся, наколькі мне вядома, толькі адзін сын Адам, які ўжо таксама памёр. Так і звялася з роднай зямлі сям'я сапраўдных хлебаробаў.

У «ворагі народа» трапіў старшыня нашага калгаса Фёдар Белавусаў. Яго арыштавалі, асудзілі. А мяне, малодшага, 20-гадовага, абралі на яго месца. Трэба было спраўляцца з новымі абавязкамі, і я, здаецца, спраўляўся, пакуль не прызвалі ў Чырвоную Армію.

Перад вайной жыў у Дуброўна, займаў адказныя пасады. Я раней гаварыў, што жылі тады не вельмі заможна, але і не бедна. У людзей было болей аптымізму, чым цяпер, больш радасці, усе верылі, што заўтра будзе лепш, чым сёння. А калі браць сацыяльна-эканамічнае развіццё, то так яно і было.

Але ў выніку бясконцай і не зразумелай класавай барацьбы ў людзей, асабліва ў асяроддзі кіруючых работнікаў і служачых, інтэлігенцыі пасяліўся страх: каго забяруць сёння ноччу ці заўтра раніцой? А забіралі спраўна. На месцы, дзе цяпер будынак рэдакцыі, была царква. У ёй да пары да часу ўтрымлівалі рэпрэсіраваных. І яшчэ ў адной мясцовай турме. Там, дзе цяпер музычная школа, быў будынак міліцыі. А за ім яшчэ адзін, прыстасаваны пад утрыманне арыштаваных.

Вядома, тады ўсё, што адбывалася, нам бачылася зусім ці ў многім не так, як цяпер. Для мяне, напрыклад, ідэалы маёй маладосці засталіся са мной на ўсё жыццё. Але і цёмных плям з нашай гісторыі не сатрэш.

Ц. Цыngалеў.

Ад праўды нікуды не дзенешся

Тады ў Ляхаўцы жыў селянін Венядзікт Емяльянавіч Хлімановіч, па вясковай мянушцы — Панадык. Дзелавы мужык, але беднага паходжання. Падчас сталыпінскіх рэформ ён так-сяк набыў 20 гектараў зямлі на няўдобіцах. Але нястомнай працай сваёй ператварыў гэтыя ўчасткі-балотцы, аборкі — у палеткі, якія давалі выдатны ўраджай. Да яго за вопытам нават вучоныя людзі з Горак прыязджалі. А ён на няўдобіцах і сад вырасціў — 4 гектары. Меў пасеку, карову, каня, авечак, свіней. Мог трымаць і дзесяць кароў, але ў гэтай глушы попыту на малако не было.

Летам наймаў трохі сялян на работу: людзі самі ішлі да яго. Звычайна Венядзікт Емяльянавіч плаціў за дзень 40 капеек (цана аднаго пуда збожжа). Але выдаваў і па 35 капеек. Гэта азначала, што такі работнік можа прыходзіць і заўтра — ён атрымае 40 капеек, плюс пяць капеек даплаты за ўчарашні дзень. Хто атрымліваў 40 капеек адразу, назаўтра мог не прыходзіць. Яго работа гаспадару не падабалася. Хоць Хлімановіч работу не абмяраў, ні на каго не крычаў, нікому дрэннага слова не гаварыў. Паглядзеў — і ўсё.

А ў тыя сталыпінскія рэформы пачалі адчыняцца сельскія школы. І адчынілася школа ў доме Венядзікта Емяльянавіча, для гэтага ён адвёў пад класы лепшыя пакоі. У школу на першым часе прыходзілі ў першы клас і пятнаццацігадовыя дзецюкі. І калі яны не слухаліся настаўніка ці настаўніцы, у клас прыходзіў Венядзікт Емяльянавіч з конскім путам. Ён мог перацягнуць свавольніка тым путам уздоўж спіны — і ў класе наступаў парадак на ўсю зіму. Любіў Венядзікт Емяльянавіч дысцыпліну і парадак ва ўсім.

А ў сёлах жылі не толькі заможныя сяляне, але і беднякі. Да беднасці людзей даводзілі розныя прычыны, але часцей за ўсё — лянота, няўменне і нежаданне працаваць і гаспадарыць. Як толькі пачынаецца жніво, такія нясуць пуд за пудам збожжа да Меера ў краму. Набяруць гарэлкі, табакі. П'юць, гуляюць, аб заўтрашнім дні не дбаюць. Да вясны ў іх ужо хлеба няма. Свой праматалі, нават сеяць няма чым. Бягуць да Венядзікта Емяльянавіча і іншых такіх пазычаць. Венядзікты пазычалі ўсім, хто да іх прыходзіў, нават тым, з каго не вельмі спадзяваліся спагнаць пазычанае.

І вось у 1930 годзе Венядзікта Хлімановіча раскулачылі. Адабралі ўсё, а самога, ужо старога чалавека, саслалі ў Сібір. Гэта бедната, якую ён выручаў, якой дапамагаў, так жорстка з ім расправілася. Гэтыя гультаі, крыкуны сталі актывістамі. Сталі старшынямі калгасаў, брыгадзірамі і рознымі чыноўнікамі. Яны ж запаланілі органы НКВД. І жорстка вынішчалі дзелавых людзей, сапраўдных працаўнікоў. Так расправіліся з дзелавымі людзьмі ў Ляхаўцы, Займішчы, Дзёмкіне — па ўсёй краіне. Асабліва пацярпеў Дзёмкіна. Там у сталыпінскія часы атрымалі зямлю-няўдобіцу 16 сем'яў. Яны зрабілі сваю вёску ўзорнай. З аднаго боку — луг, з другога — сады, гаі, уся вёска была абсаджана ліпамі, іншымі карыснымі дрэвамі. Не вёска — казка па тым часе. У 1930 годзе ўсе 16 сем'яў раскулачылі, праз некалькі гадоў вёскі не стала.

А вось як гэта адбылося ў Дзёмкіне ў 1930 годзе. У жыхароў адабралі ўсю жывёлу. У адным з гумнаў размясцілі 32 быкоў. Пад раніцу вартаўнік паралічыў пагалоўе, не далічыўся адной галавы. Ад страху, што не ўсцярог ад злодзеяў быкоў і за гэта давядзецца адказваць, надумаўся падпаліць гумно. Так і зрабіў. Гумно з быкамі згарэла. А потым камісія ўстанавіла, што ў гумне былі ўсе 32 быкі, проста адзін забраўся за восець і вартаўнік яго не заўважыў. Але віну за падпал гумна ўскласлі на «кулакоў» і ўсіх адразу — у Сібір. Праз многа гадоў вартаўнік па п'яніцы размалоў, як было ўсё на самой справе. Але яму нічога не было. За ўсё адказалі кулакі, а дакладней гаспадары, заможныя сапраўдныя рупліўцы зямлі.

Гэтыя заможныя сяляне не былі памешчыкамі і міраедамі. Яны працавалі самі ад зары да зары. Толькі на ўборачную прымалі работнікаў па найму (нібы цяпер не возяць у калгасы студэнтаў ды службоўцаў). Аплата была дагаворная. Сілком ніхто нікога не прымушаў. А хто хацеў зарабіць пуд хлеба за дзень, таму давалі такую магчымасць. На Дубровеншчыне калісьці было некалькі маёнткаў, дзе працавалі батракі, але гэта іншая справа.

А што да такіх, як Венядзікт Хлімановіч, то проста бязвінна зглумілі дзелавых людзей. Дзелавых зглумілі, а самі спіліся, разбэсціліся і ў паняверцы гібеюць.

В. Куляшоў.

Сацыялістычным шляхам... праз пакуты

З успамінаў П. Мінчанкі

Туліцца на Дубровеншчыне невялікая вёсачка Кулакоўшчына. Сярод яе нешматлікіх насяленцаў жывуць браты — ветэраны вайны Фёдар Андрэевіч і Васіль Андрэевіч Бугаёвы. Нялёгкі лёс за іх плячыма. У 1929 годзе нечакана арыштавалі бацьку Андрэя Міканоравіча. За што? Залічылі ў кулакі і этапіравалі ў далёкую сцюдзёную Сібір.

Як нешта пачварнае і страшнае ўспаміналася той час. Палова вёскі — пятнаццаць сем'яў — былі «раскулачаны». Высылалі ўзімку. Холад страшэнны, мяцеліца, а тут патрабуюць пакідаць назаўжды малітую потам і крывёю зямлю. Дзеці плачуць, жывёла раве і вісчыць, мацяркі з кутка ў куток мітусяцца, галосяць. А ў сям'і Бугаёвых было пяцёра сыноў і адна дачка, якая выйшла замуж у вёску Чырына. Старэйшаму споўнілася трынаццаць гадоў, малодшаму — паўтара. Прысеўшы на дарожку, выцершы рогам хусткі горкія слёзы, маці Фядора Ягораўна прытуліла да грудзей свайго старэйшага і на вуха прашаптала: «Бяжы, Міцечка, схавайся ў лесе, перачакай небяспеку, а потым да сястры Мані ў Чырына ідзі. Барані божа не вяртайся назад!» — і наўскрыж перахрысціла сына.

Упаўнаважаныя не адразу заўважылі знікненне Міці. Не да дзяцей ім было. Да таго ж былі перакананы, нікуды ў такую завею не дзенецца. Памыліліся — не вярнуўся. Чакаць не сталі. Фядора Ягораўна з чатырма малымі на руках пачала блуканне па пакутах.

Але жыццё складаецца не толькі з чорных старонак, на якіх гора пастаянна прыпісана. Колькі мужнасці трэба мець, каб рашыцца на рызыкоўны крок — пакінуць няўтульны сцюдзёны край і ў родныя мясціны падацца. Рашылася. Думалася: чым паміраць у чужой старонцы, лепш на радзіме знайсці апошні прытулак. Шмат дзён і месяцаў цягнуўся гэты бяспрыкладны «марафон». Па чарзе везла малых на санках. Па дарозе вымушана была жабрачыць, спадзявалася на людскую міласэрнасць. Людзі ёсць людзі. Дапамагалі, чым маглі.

...Са слязьмі на вачах глядзела смяротна стомленая кабета на колішнюю сялібу. Застаўся ад яе толькі падмурак. Хату разабралі і звезлі немаведама куды. Пасяліліся ў старэнькай лазенцы. Цяжка сказаць, колькі гора перажыла сялянка. Ад мужа ніводнай вестачкі не атрымала. Міця гадаваўся ў сястры. Дадому наведваўся прыцемкамі, баяўся, каб хто не заявіў у «органы».

Кожны стук, кожны шорах балюча аддаваўся ў мацярынскім сэрцы. Баялася не за сябе, за малых баялася...

Горкія мільёны

Перада мной выпіска з пратакола пасяджэння камітэта пры Віцебскім абласным Савеце народных дэпутатаў па аказанню садзейнічання ў забеспячэнні правоў ахвяр палітычных рэпрэсій. Разглядалася пытанне аб кампенсацыі Карапанавай (Цімошчанка) Надзеі Георгіеўне маёмасці яе бацькі Цімошчанкі Георгія (Ягора) Макаравіча.

Сухія, казённыя радкі пратакола:

«У ходзе праверкі заявы Карапанавай было ўстаноўлена, што рашэннем пасяджэння тройкі пры ПП АДПУ ад 29 мая 1931 года галава кулацкай сям'і Цімошчанка Ягор (Георгій) Макаравіч высланы на спецпасяленне разам з сям'ёй у складзе:

жонка — Цімошчанка Кацярына Назараўна, 1882 года нараджэння,

сын — Цімошчанка Міхаіл Георгіевіч, 1916 года нараджэння,

дачка — Цімошчанка Вера Георгіеўна, 1917 года нараджэння,

дачка — Цімошчанка Надзея Георгіеўна, 1927 года нараджэння,

дачка — Цімошчанка Любоў Георгіеўна, 1930 года нараджэння,

нявестка — Цімошчанка (Клыкава) Варвара Канстанцінаўна, 1919 года нараджэння.

У ссылцы нарадзіўся ўнук Цімошчанка Анатоль Міхайлавіч.

Цімошчанка Георгій Макаравіч, 1870 года нараджэння, беларус... высланы з в. Судзілавічы, малапісьменны, кулак, займаўся з сям'ёй земляробствам...

У анкеце арыштаванага Цімошчанкі Ягора Макаравіча ўказана, што на момант высялення сям'я валодала наступнай маёмасцю: ворыва — 8,5 дзесяціны, коней — 1, жарабят — 1, кароў — 2, цялят — 1, авечак — 2, свіней — 2, хата — 1, хлеў — 1, свіран — 1.

Па заключэнню пракуратуры Віцебскай вобласці ад 27 кастрычніка 1992 года падлягаюць рэабілітацыі: (пералічана ўся сям'я)». І далей ідзе заключэнне аб кампенсацыі, якой у канчатковым выглядзе налічана 2 398 858 рублёў.

Многа? Але што сёння гэтыя мільёны? Што за іх купіш? Ды і не ў гэтым справа. А ўявіце сям'ю, дзе ўжо немаладыя бацькі і грудное дзіця, якую выгналі з роднай хаты і павезлі ў невядомую, а таму страшную Комі-Пярмяцкую акругу.

Каб лягчэй было ўявіць, прыводзім пісьмо Івана Нікіфаравіча Яфіменкі, 1906 года нараджэння, некалі селяніна-аднаасобніка вёскі Новая Зямля, раскулачанага і высланага з сям'ёй у тым жа 1931 годзе ў тую акругу, дзе ў пасёлку Салым жыве і цяпер. Пісьмо напісана на імя старшыні райвыканкома.

«... Быў вельмі рады, атрымаўшы рашэнне аб кампенсацыі мне адабранай пры раскулачванні маёмасці ў 1931 годзе, а яшчэ больш — за аднаўленне справядлівасці. Я ўжо сам стары чалавек, але ўспамінаю сваіх бязвінна загінуўшых у 30-х гадах бацькоў, як яны прадказвалі: прыйдзе час, калі нас, мёртвых, уваскрэсяць і асудзяць сталінскія рэпрэсіі. А нас будуць ухваляць, як лепшых працаўнікоў сельскай гаспадаркі, аб гэтым будуць ведаць нашы ўнукі, а магчыма, і праўнукі.

Нас загналі ў паўночныя лясы вобласці за 20 кіламетраў ад бліжэйшага населенага пункта. Летам секлі лес і будавалі дамы на месцы высечкі. Да зімы пабудавалі каля сотні дамоў, без цвікоў, толькі сякера ды піла. У кожным доме — суцэльныя нары, жывуць 4—5 сем'яў, не менш 15—17 чалавек. У доме па аднаму акну — не было шкла. Печаў таксама не было — палілі дровы на кастры па-чорнаму, адчынялі дзверы, пакуль гарэў агонь. Тут і варылі пахлёбку, калі было з чаго варыць. Праз год ніякіх прадуктаў не стала, да вясны 1934 года больш паловы людзей памерла. А ў маі прыйшла, нарэшце, баржа з прадуктамі, якія пасля такога гора ўжо не вельмі радавалі нас.

Потым прывезлі крымскіх татар, ім жылося тут не лепш.

Знаходзіліся сярод ссыльных уцекачы, але мала каму гэта ўдалося. Для мясцовага насельніцтва мы былі ворагамі народа. Яно вылаўлівала ўцекачоў і прыводзіла ў райаддзел дзяржаўнай бяспекі, за што было заахвочванне. І нават неабавязкова прывесці жывога чалавека, можна было забіць, а прынесці ў камендатуру толькі адрэзаныя вушы. У той час быў вялікі дэфіцыт на соль. Вось соллю і прэміравалі паляўнічых на беглых ссыльных. Адсюль і пайшло: «пярмяк — салёныя вушы».

Дажылі да 1937—1938 гадоў. І ўжо сярод нас, так жорстка пакараных без усялякай віны, зноў пачаліся арышты. За два гады арыштавалі чалавек 70, з іх вярнуліся чалавек 5, астатнія загінулі. Сваёй чаргі дачакаўся і я: 20 лютага 1943 года мяне арыштавалі, чатыры месяцы патрымалі ў КПЗ, потым асудзілі на 6 гадоў лагераў і этапам адправілі ў г. Салікамск у турму.

Тут якраз прыбыў цягніком курскі этап — 850 чалавек. Нас, 20 чалавек, далучылі да іх, пагрузілі ў баржу і павезлі па Камераце, затым на Вішэры. У глухамані выгрузілі. Тут ужо чакаў нас лагерны канвой. І пагналі нас кіламетраў за 40 у лес.

Лагер быў толькі што пабудаваны — вялікія баракі, двайныя нары, у бараку па два акенцы. Спалі апранутыя, ушчыльную адзін да другога. Ганялі на лесанарыхтоўкі. Кармілі супам з зерня пшаніцы два разы ў дзень. Канвой быў вольнанаёмны, вельмі дрэнны, злы, некаторых забівалі без прычыны, начальства гэта заахвочвала.

Лагер апанавала дызентэрыя, людзі сталі паміраць. З курскага этапа засталося 150 чалавек. Гэты лагер закрылі, астаткі перавялі ў іншыя месцы. Я за два гады пабываў у пяці лагерах, у апошнім — 3,5 года. На радзіме я быў малады, дужы мужчына, важыў 92 кілаграмы, тут дайшоў да 46 кілаграмаў, проста цень чалавечы. Выжыў, напэўна, таму, што ў апошнім лагеры была падсобная гаспадарка — каровы, свінні, коні, вырошчвалі бульбу, капусту, моркву, цыбулю, часнок, збожжавыя. У гэтым лагеры сярод зняволеных было пяць аграномаў і заатэхнік, вось яны і арганізавалі падсобную гаспадарку, ратавалі людзей. Адсюль я выйшаў на волю ў 1947 годзе. Ды ў гэтых краях і застаўся.

Пражыў я свой доўгі век не так, як жывуць людзі, а ў пакутах і знясільваючай працы. Нічога, акрамя як кароценькі час да раскулачвання, не меў і нічога не маю цяпер: ні тэлевізара, ні халадзільніка, ніякіх іншых электрапрыбораў. Не бываў ні ў горадзе, ні ў тэатры, ні ў доме адпачынку. Апошнім часам застаўся яшчэ і без левай рукі — аддалося перанесенае.

Адно, што маю — трох дачок, чатырох унукаў і пяць праўнукаў. Жыву ў доміку, пабудаваным сваімі рукамі. Даглядае за мной дачка, жонка памерла.

Забыў яшчэ вам напісаць, што на маім жарабяці, які вырас цудоўным рысаком, ездзіў у 1932—1933 гадах старшыня Дубровенскага райвыканкома. Так мне пісалі землякі».

Вось такая споведзь чалавека. Селяніна, які ўмеў і любіў працаваць, і якога зрабілі «кулаком». Бо меў Іван Яфіменка каня, жарабя, карову, цялушку, 6 авечак, двух свіней, хату, хлеў, свіран, гумно і льномялку. Дык цяпер такую ці амаль такую гаспадарку маюць многія працаздольныя і працалюбівыя сем'і. А Івану Нікіфаравічу праз 62 гады налічана за адабранае дабро, за растоптанае жыццё 2 107 174 рублі. Не многае набыў, дорага заплаціўшы.

Ф. Кулакоў.

Вязень ГУЛАГа

— Жылі мы ў вёсцы Янаўка існа-ваўшага тады Журавіцкага раёна. Гэта на Гомельшчыне. Сям'я была як сям'я — сялянская, калгасная. Я яшчэ маладым хлопцам асвоіў кавальскую справу і працаваў у сельскай кузні. Потым на службу прызвалі, служыў на Далёкім Усходзе. Адслужыў, вярнуўся, зноў да горна стаў. Сям'я новую хату будаваць надумалася, працаваць трэба было многа. Для чагосьці дурнога ні часу, ні месца не заставалася. Ды і што там магло быць, у нашай ціхай вёсцы? Працуем ці зрэдку адпачываем.

Вось так аднойчы пайшлі мы з сябруком пагуляць у суседнюю вёску — справа маладая. Ідзем дамоў, цёплы летні вечар душу радуе. А насустрач — падвода. Спыняецца каля нас і ступаюць з яенасустрач міліцыянер і адзін з актывістаў нашага Доўскага сельсавета. Актывіст міліцыянеру на мяне паказвае: «Вось гэты», — гаворыць. «Сядай, паехалі», — без лішніх слоў абышоўся са мной міліцыянер.

Прывезлі дамоў, учынілі вобыск, маці перапалохалі, сястру малую. А за што — ні слова не гавораць. Потым прывезлі мяне ў Журавічы, патрымалі ў КПЗ і зноў нічога не сказалі. На машыне пераправілі ў Гомель, у турму, і там доўга не было ніякіх допытаў.

— Калі пачаліся, пра што дапытваліся, што ставілі ў віну? — пытаюся.

— Дыверсіі. Толькі дзе і якія я ніяк не мог уразумець. Ну, падумайце, пра якія дыверсіі мог думаць я, просты сялянскі хлопец? Да таго ж і савецкая ўлада была мне сваёй. Але следчаму Турбіну хацелася іншага. Потым яго і самога рэпрэсіравалі, але памучыў мяне ён нямала.

Як жа прымусіць зусім невінаватага чалавека прызнаць сваю віну? Мяне вось так тры гады трымалі, прызнанне выбівалі ўсяляк.

— Вось да прыкладу парылка. У моцна напаленае памяшканне метры на тры набіваюць чалавек сорак. І так трымаюць. Многія трацяць прытомнасць і вісяць на плячах таварышаў, бо падаць ім няма куды. Так і стаіць на нагах гэтая паўжывая маса, па костачкі ва ўласным поце. Потым выцягваюць па аднаму — і на допыт. А то пакладуць на лаўку і ў рот ваду наліваюць — глытай. Яна ўжо назад льецца, а яе туды льюць. У галаве ўсё мутнее, допыт працягваецца. Яшчэ мне палец у дзвярах зацiскалі.

Усе марылі: вось каб пра мяне даведаўся Сталін! Рабілі так: калі можна было, згортвалі і перакідвалі ў двор запісачку з просьбай да добрага чалавека пераслаць яе Сталіну. Цяпер разумею, якімі мы былі наіўнымі. А тады можа і добра, што так верылі, гэта падтрымлівала...

Па прыгавору асобай нарады атрымаў я пяць гадоў лагераў з залікам двух гадоў, праведзеных у гомельскай турме.

На поўдні мы будавалі лагер для нямецкіх ваеннапалонных, і яны там былі. Дык ім давалі каўбасу, тушонку, яйкавы парашок, чаго нам і не снілася. Нам — пайку хлеба і суп-баланду. Я быў — адны косці. Праўда, і немцаў потым падраўнялі.

Рэабілітаваны быў толькі 26 ліпеня 1989 года.

Скончыў наш сын школу, захацеў у ваеннае вучылішча паступаць. А яму пра бацьку напомнілі і не дазволілі. Гэта былі брэжнеўскія часы. Сын, праўда, потым свайго дабіўся.

Р. Ляснеўскі

Вернутыя імёны

Спіс ахвяраў беспадстаўных рэпрэсій (не поўны)

АГАРОДНІКАЎ Нікіфар Васілевіч, н. ў 1885 г. ў в. В. Бахава. Арыштаваны 19.9.1937 г. Па пастанове асобай тройкі НКУС БССР ад 28.9.1937 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 10.4.1989 г.

АМАНЕНКАВА Малання Мартынаўна, н. ў 1877 г. ў в. Стражава. Аднаасобніца. Арыштавана 1.4.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ пазбаўлена волі. Рэабілітавана 11.8.1989 г.

АНАНЕНКА Малання Міронаўна, н. ў 1878 г. ў в. Судзілавічы. Аднаасобніца. Арыштавана 15.3.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пазбаўлена волі. Рэабілітавана 11.8.1989 г.

АНАНЕНКА Фёдар Лук'янавіч, н. ў 1910 г. ў в. Судзілавічы. Аднаасобнік. Арыштаваны 20.3.1930 г. Па пастанове асобай тройкі ад 10.4.1930 г. пазбаўлены волі. Рэабілітаваны 11.8.1989 г.

АНАНЕНКАЎ Сідар Лук'янавіч, н. ў 1906 г. ў в. Судзілавічы. Аднаасобнік. Арыштаваны 13.5.1930 г. Па пастанове асобай тройкі заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 5.9.1989 г.

АНДРЭЕЎ Нікан Фаміч, н. ў 1884 г. ў в. Міхалінава. Арыштаваны 26.12.1937 г. Па пастанове асобай тройкі ад 31.12.1937 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 26.10.1989 г.

АНДРЫЯНАЎ Цімафей Пятровіч, н. ў 1899 г. ў в. Востраў. Калгаснік. Арыштаваны ў 1932 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 1.11.1932 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 27.11.1989 г.

АНІКЕЕНКА Даніла Фёдаравіч, н. ў 1893 г. ў в. Судзілавічы. Аднаасобнік. Арыштаваны 9.3.1931 г. Па пастанове асобай тройкі ад 29.5.1931 г. асланы з сям'ёй на Урал. Рэабілітаваны 5.9.1989 г.

АНТРАПОВІЧ Аўрам Яфімавіч, н. ў 1893 г. ў в. Пунішча. Аднаасобнік. Арыштаваны 19.2.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 1.11.1932 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 20.11.1989 г.

АНТРАПОВІЧ Лаўрэнцій Яфімавіч, н. ў 1875 г. ў в. Пунішча. Арыштаваны 19.2.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 1.11.1932 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 20.11.1989 г.

АНТРАПОВІЧ Рыгор Дзянісавіч, н. ў 1870 г. ў в. Дзяцель. Арыштаваны 14.12.1929 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 1.11.1932 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 20.11.1989 г.

АНТРАПОВІЧ Цімафей Рыгоравіч, н. ў 1905 г. ў в. Пунішча. Аднаасобнік. Арыштаваны 12.2.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 1.11.1932 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 20.11.1989 г.

АРЛОЎСКІ Фёдар Андрэевіч, н. ў 1898 г. ў в. Кулакоўшчына. Разам з сям'ёй быў высланы на Урал 28.5.1931 г. Рэабілітаваны 3.3.1992 г.

АРЦЮХОЎ Павел Спірыдонавіч, н. ў 1882 г. ў в. Страхі. Селянін-серадняк. Арыштаваны 2.3.1932 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.6.1932 г. быў высланы ў Казахстан тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 24.11.1989 г.

АСТРОЎСКІ Ксенафонт Трыфанавіч, н. ў 1874 г. ў в. Бяскі. Аднаасобнік. Арыштаваны 28.10.1932 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 11.1.1933 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 5 гадоў, высланы ў Казахстан. Рэабілітаваны 22.6.1989 г.

АСТРОЎСКІ Павел Трыфанавіч, н. ў 1872 г. ў в. Бяскі. Арыштаваны 6.8.1937 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.8.1937 г. расстраляны. Рэабілітаваны 31.8.1989 г.

АЎЛАСЕНКА Піліп Маісеевіч, н. ў 1897 г. ў в. Сваташыцы. Калгаснік. Арыштаваны 24.11.1932 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 11.1.1933 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 22.6.1989 г.

АЎРАМЕНКА Варфаламей Паўлавіч, н. ў 1900 г. ў в. Пунішча. Аднаасобнік. Арыштаваны 24.12.1932 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 14.1.1933 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 25.5.1989 г.

АЎРАМЕНКА Павел Палікарпавіч, н. ў 1873 г. ў в. Пунішча. Аднаасобнік. Арыштаваны 12.2.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 1.11.1932 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 20.11.1989 г.

АЎРАМЕНКА Уладзімір Паўлавіч, н. ў 1908 г. ў в. Пунішча. Аднаасобнік. Арыштаваны 12.2.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 1.11.1932 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 20.11.1989 г.

БАБІЧАЎ Ануфрый Цімафеевіч, н. ў 1871 г. ў в. Русаны. Аднаасобнік. Арыштаваны 6.8.1937 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.8.1937 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 18.10.1989 г.

БАБІЧАЎ Фама Ануфрыевіч, н. ў 1912 г. ў в. Русаны. Арыштаваны 20.11.1932 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 11.1.1933 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 30.9.1989 г.

БАБРАЎНІЦКІ Іосіф Фёдаравіч, н. ў 1880 г. ў г. Дзяржынск. Жыў у г. Дуброўна. Арыштаваны 6.8.1937 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 15.9.1937 г. прыгавораны да расстрэлу. Расстраляны 29.9.1937 г. ў г. Орша. Рэабілітаваны 19.4.1989 г.

БАЛДЭСАЎ Адам Яфімавіч, н. ў 1885 г. ў в. Судзілавічы. Аднаасобнік. Арыштаваны 14.3.1931 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.5.1931 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 5.9.1989 г.

БАРДАДЫНАЎ Марк Данілавіч, н. ў 1905 г. ў в. Ляды. Касір фабрыкі. Па пастанове асобай тройкі ад 23.9.1937 г. пазбаўлены волі тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 19.4.1965 г.

БЕЛКІН Пейсах Абрамавіч, н. ў 1874 г. ў г. Дуброўна. Царкоўны служка. Арыштаваны 17.1.1938 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 9.3.1938 г. прыгавораны да расстрэлу. Рэабілітаваны 28.9.1989 г.

БІРУЛЯ Сідар Дзмітрыевіч, н. ў 1881 г. ў г. Дуброўна, дзякан Праабражэнскай царквы. Арыштаваны 14.4.1932 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 21.7.1932 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 29.5.1989 г.

БОБРЫК Нікіфар Карпавіч, н. ў 1875 г. ў в. Кобызева. Калгаснік. Арыштаваны 19.9.1937 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 25.9.1937 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 23.11.1989 г.

БОБРЫКАВА Марыя Парфенаўна, н. ў 1875 г. ў в. Кобызева. Аднаасобніца. Арыштавана 7.2.1932 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 30.7.1932 г. заключана ў канцлагер тэрмінам на 3 гады ўмоўна. Рэабілітавана 31.10.1989 г.

БУГАЁЎ Андрэй Ніканоравіч, н. ў 1885 г. ў в. Радзякі. Аднаасобнік. Арыштаваны 14.2.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 9.3.1930 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 28.9.1989 г.

БУГАЁЎ Даніла Ніканоравіч, н. ў 1875 г. ў в. Кулакоўшчына. Аднаасобнік. Арыштаваны 11.2.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 9.3.1930 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 28.9.1989 г.

БУГАЁЎ Іван Ніканоравіч, н. ў 1882 г. ў в. Кулакоўшчына. Аднаасобнік. Арыштаваны 11.2.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.5.1931 г. высланы з сям'ёй на Урал. Рэабілітаваны 5.9.1989 г.

БУГАЁЎ Кірыла Ніканоравіч, н. ў 1901 г. ў в. Кулакоўшчына. Аднаасобнік. Арыштаваны 12.2.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 9.3.1930 г. высланы ў Паўночны край. Рэабілітаваны 26.9.1989 г.

БУГАЁЎ Ларыён Ніканоравіч, н. ў 1899 г. ў в. Кулакоўшчына. Аднаасобнік. Арыштаваны 14.2.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 9.3.1930 г. высланы ў Паўночны край. Рэабілітаваны 26.9.1989 г.

БУГАЁЎ Ягор Фядосавіч і **БУГАЁВА Палагея Андрэеўна** н. ў в. Кулакоўшчына. Высланы ў 1931 г. разам з сынам **БУГАЁВЫМ Яўгенам Ягоравічам**. Рэабілітаваны ў 1993 г.

БУЕВІЧ Мікалай Восіпавіч, н. ў 1884 г. і **БУЕВІЧ Алена Антонаўна**, н. ў 1890 г. ў в. Бахава. У 1929 г. высланы ў Пермскую вобласць разам з братам **Восіпам Восіпавічам**, сястрой **Эміліяй Восіпаўнай**, маці **Куняй Станіславаўнай**, дочкамі **Сцепанідай** і **Антанінай**, сынам **Альбертам**. Рэабілітаваны 7.4.1994 г.

БАЦЯН Іван Сяргеевіч, н. ў 1867 г. ў в. Андрыянава. Аднаасобнік. Арыштаваны 23.3.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 10.4.1930 г. пазбаўлены волі тэрмінам на 6 месяцаў. Рэабілітаваны 11.8.1989 г.

БЫЧЫНСКІ Сямён Кузьміч, н. ў 1884 г. ў в. Карабанавічы. Аднаасобнік. Арыштаваны 12.9.1929 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 7.5.1992 г.

БЕРАЗОЎСКІ Віктар Львовіч, н. ў 1894 г. Жыў у г. п. Асінторф. Арыштаваны ў 1937 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 4.9.1937 г. прыгавораны да расстрэлу. Расстраляны 16.10.1937 г. Рэабілітаваны 18.10.1989 г.

ВАЛУЕЎ Авяр'ян Анціпавіч, н. ў 1877 г. в. Баева. Аднаасобнік. Арыштаваны 8.2.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 9.3.1930 г. высланы ў Паўночны край. Рэабілітаваны 25.9.1989.

ВАЛУЕЎ Савелій Анціпавіч, н. ў 1875 г. ў в. Баева. Аднаасобнік. Арыштаваны 8.11.1929 г. Асобым пасяджэннем АДПУ ад 1.12.1929 г. пазбаўлены права пражывання ў Маскве і іншых месцах тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 7.5.1992 г.

ВАЛЧОК-ВОЛКАЎ Аляксей Емяльянавіч, н. ў 1889 г. ў в. Новае Сяло Талачынскага р-на. Жыў у г. Дуброўна. Арыштаваны 11.9.1937 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 15.9.1937 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 28.4.1989 г.

ВАЛЬКОВІЧ Агрыпіна Сцяпанаўна і яе сын **ВАЛЬКОВІЧ Іван Фёдаравіч**, жылі ў в. Засценак Юр'еў. Рэабілітаваны ў 1994 г.

ВАЛЬКОВІЧ Ігнат Фёдаравіч, н. ў 1913 г. в. Засценак Юр'еў. Рабочы саўгаса. Арыштаваны 17.4.1931 г. Сям'я была выслана вясной 1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 17.5.1931 г. быў таксама высланы. Рэабілітаваны 22.12.1989 г.

ВАРАНЕЦКІ Ягор Пракопавіч, н. ў 1909 г. ў в. Засценкі. Асуджаны да 3 гадоў пазбаўлення волі. Рэабілітаваны 12.9.1963 г.

ВАРАНОВІЧ Канстанцін Кірылавіч, н. ў 1884 г. ў в. Голені Чавускага р-на Магілёўскай вобл. Жыў у г. Дуброўна. Царкоўны служка. Арыштаваны 8.8.1937 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 15.9.1937 г. прыгаворан да расстрэлу. Расстраляны.

ВАРОНІН Ісак Максімавіч, н. ў 1894 г. ў в. Валькава. Аднаасобнік. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 15.9.1937 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 27.11.1989 г.

ВАРОНІН Міхаіл Макеевіч, н. ў 1900 г. ў в. Валькава. Калгаснік. Арыштаваны 12.11.1933 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 21.5.1933 г. высланы ў Башкірыю тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 27.11.1989 г.

ВАШЧАНКА Фёдар Піліпавіч, н. ў 1873 г. ў Тміна-Валдаева. Калгаснік. Жыў у г. Дуброўна. Арыштаваны 7.4.1933 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.6.1933 г. асуджаны тэрмінам на 3 гады ўмоўна. Рэабілітаваны 4.10.1989 г.

ВЕДЗЕЛЕЎ Апанас Іванавіч, н. ў 1913 г. ў в. Каз'яны. Аднаасобнік. Арыштаваны 13.6.1929 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 13.7.1930 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 4.6.1992 г.

ВЕДЗЕЛЕЎ Раман Іванавіч, н. ў 1901 г. ў в. Каз'яны. Заможны селянін. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 7.8.1932 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 8.7.1964 г.

ВЕДЗЕЛЕЎ Філімон Іванавіч, н. ў 1893 г. ў в. Кулакоўшчына. Заможны селянін. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 7.8.1932 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 8.7.1964 г.

ВЕРАБ'ЁЎ Емяльян Андрэевіч, н. ў 1870 г. Жыў у в. Кобызева. Аднаасобнік. Высланы ў 1930 г. ў г. Кіраўск Мурманскай вобласці з жонкай **Марыяй Карпаўнай**, 1871 г. н. і дачкой **Верай Емяльянаўнай**, 1914 г. н. Рэабілітаваны 27.1.1995 г.

ВІТКОЎСКІ Васіль Сцяпанавіч, н. ў 1878 г. ў в. Чырвоная Слабада. Калгаснік. Арыштаваны 19.9.1937 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 28.9.1937 г. прыгавораны да расстрэлу. Расстраляны 12.10.1937 г. ў г. Орша. Рэабілітаваны 12.4.1989 г.

ВІТКОЎСКІ Васіль Сцяпанавіч, н. ў 1879 г. ў в. Чырвоная Слабада. Аб'ездчык лясніцтва. Арыштаваны 26.2.1932 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 4.10.1932 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 10.10.1989 г.

ВІТКОЎСКІ Іван Сцяпанавіч, н. ў 1891 г. ў в. Чырвоная Слабада. Арыштаваны 26.1.1932 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 4.10.1932 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 10.10.1989 г.

ВІТКОЎСКІ Лявон Сцяпанавіч, н. ў 1882 г. ў в. Чырвоная Слабада. Аднаасобнік. Арыштаваны 26.2.1932 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 4.10.1932 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 10.10.1989 г.

ВОЛКАЎ Андрэй Пятровіч, н. ў 1891 г. ў в. Калінаўка Аршанскай акругі. Арыштаваны 22.10.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 25.11.1930 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 30.10.1989 г.

ВОЛЬСКІ Альфонс Антонавіч, н. ў 1898 г. ў в. В. Бахава. Рабочы. Арыштаваны 20.2.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 3.3.1930 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 11.8.1989 г.

ВЯЛІЧКА Міхаіл Савельевіч, н. ў 1865 г. ў в. Баева. Святар. Арыштаваны 6.8.1937 г. Па пастанове асобай тройкі НКВД ад 8.9.1937 г. прыгавораны да расстрэлу. Расстраляны 12.10.1937 г. ў г. Орша. Рэабілітаваны 18.5.1989 г.

ГАЛАДКОЎСКІ Яўген Цімафеевіч, жыў у в. Літвінава. У 1930 г. разам з жонкай **Марыяй Максімаўнай** і дачкой **Аляксандрай** высланы ў Пермскую вобл. Рэабілітаваны ў 1993 г.

ГАНЧАРОВА Аляксандра Дзмітрыеўна, н. ў 1916 г. ў в. Сазонаўка. Калгасніца. Па пастанове Асобага схода пры НКУС СССР ад 9.6.1945 г. выслана з дзецьмі ў Краснаярскі край тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітавана 20.10.1983 г.

ГАРБУЛЁЎ Маісей Васілевіч, н. ў 1904 г. ў в. Судзілавічы. Аднаасобнік. Арыштаваны 9.3.1931 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.5.1931 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 5.9.1989 г.

ГАРОДНІК Міхаіл Нікіфаравіч, н. ў 1881 г. ў в. Буда. Жыў на ст. Орша. Рабочы. Арыштаваны 27.10.1929 г. Рашэннем Асобага схода пры калегіі АДПУ ад 3.2.1930 г. вызвалены з-пад стражы. Рэабілітаваны 24.11.1989 г.

ГІЛЯСЕЎ Іван Емяльянавіч, н. ў 1877 г. ў в. В. Бахава. Арыштаваны 18.8.1937 г. Па пастанове асобай тройкі НКВД ад 15.9.1937 г. прыгавораны да расстрэлу. Расстраляны 29.9.1937 г. ў г. Орша. Рэабілітаваны 19.4.1989 г.

ГЛУШАКОЎ Дзмітрый Пятровіч, н. ў 1903 г., жыў у г. Дуброўна. Раскулачаны і высланы разам з жонкай у Сібір. Рэабілітаваны Віцебскім абласным судом 14.4.1995 г.

ГОЛУБЕЎ Спірыдон, ГОЛУБЕВА Малання і іх дзеці **Арцём, Сцяпан, Сідар, Пётр, Рыгор, Уладзімір** і **Ганна** з в. Скуматы ў 1931 г. высланы

ў Косінскі раён Пермскай вобл. Рэабілітаваны ў 1992 г.

ГРЫНЁЎ Еўдакім Захаравіч, н. ў 1908 г. ў г. Дуброўна. Рабочы. Пастановай асобай тройкі ад 26.11.1937 г. рэпрэсіраваны. Рэабілітаваны 29.10.1960 г.

ГРЫЧУЛІН Мікалай Міхайлавіч, н. ў 1887 г. ў в. Слабодка. Аднаасобнік. Арыштаваны 15.7.1937 г. Рашэннем асобай тройкі НКВД ад 28.12.1937 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 26.10.1989 г.

ГРЫШУНОЎ Рыгор Ігнатавіч, н. ў 1874 г. ў в. Новая Зямля. Аднаасобнік. Арыштаваны 19.9.1937 г. Па пастанове асобай тройкі ад 26.9.1937 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 23.11.1989 г.

ГРЫШЧАНКОЎ Емяльян Несцеравіч, н. ў 1897 г. ў в. Ірвяніца. Арыштаваны 29.7.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 26.8.1930 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Арыштаваны ў другі раз 6.8.1937 г. Па пастанове асобай тройкі НКУС ад 29.8.1937 г. расстраляны. Рэабілітаваны 12.6.1989 г.

ГРЫШЧАНКОЎ Кірыл Зіноўевіч, н. ў 1904 г. ў в. Ірвяніца. Селянін-серадняк. Арыштаваны 2.3.1932 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 19.6.1932 г. высланы ў Заходнюю Сібір тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 30.11.1989 г.

ГРЫШЧАНКОЎ Фёдар Зіноўевіч, н. ў 1886 г. ў в. Ірвяніца. Селянін-серадняк. Арыштаваны 2.3.1932 г. Па пастанове асобай тройкі ад 19.6.1932 г. высланы ў Казахстан тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 30.11.1989 г.

ГРЫШЧАНКОЎ Фёдар Зіноўевіч, н. ў 1895 г. ў в. Ірвяніца. Арыштаваны 2.3.1932 г. Па пастанове асобай тройкі ад 19.6.1932 г. высланы ў Паўночны край тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 30.11.1989 г.

ГУДЫНА Васіль Герасімавіч, жыў у в. Чырына. У 1933 г. высланы на Далёкі Усход. Рэабілітаваны ў 1994 г.

ГУЗАВА Лідзія Яўменаўна, н. ў 1926 г. ў в. Асташкавічы. Аднаасобніца. Па пастанове асобай тройкі ад 7.7.1931 г. выслана з бацькамі на Урал. Рэабілітавана 20.11.1992 г.

ГУЗАВА Лізавета Сямёнаўна, н. ў 1912 г. ў в. Асташкавічы. Аднаасобніца. Арыштавана 13.6.1929 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 13.7.1930 г. заключана ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітавана 4.6.1992 г.

ГУЗАВА Матрона Яўменаўна, н. ў 1918 г. ў в. Асташкавічы. Па пастанове асобай тройкі ад 7.7.1931 г. выслана з бацькамі на Урал. Рэабілітавана 20.11.1992 г.

ГУЗАВА Ніна Яўменаўна, н. ў 1922 г. ў в. Асташкавічы. Па пастанове асобай тройкі ад 7.7.1931 г. выслана з бацькамі на Урал. Рэабілітавана 20.11.1992 г.

ГУЗАВА Яўгенія Сямёнаўна, н. ў 1914 г. ў в. Асташкавічы. Аднаасобніца. Арыштавана 13.6.1929 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 13.7.1930 г. заключана ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітавана 4.6.1992 г.

ГУЗАЎ Архіп Арцёмавіч, н. ў 1894 г. ў в. Лапіроўшчына. Калгаснік. Арыштаваны 19.9.1937 г. Па пастанове асобай тройкі НКУС ад 28.9.1937 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 18.10.1989 г.

ГУЗАЎ Архіп Арцёмавіч, н. ў 1894 г. ў в. Асташкавічы. Арыштаваны 20.9.1937 г. Па пастанове асобай тройкі НКУС ад 28.9.1937 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 14.8.1989 г.

ГУЗАЎ Іван Сафронавіч, н. ў 1870 г. ў в. Асташкавічы. Арыштаваны 13.6.1929 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 13.7.1930 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 4.6.1992 г.

ГУЗАЎ Кірыл Яўменавіч, н. ў 1928 г. ў в. Асташкавічы. Высланы з бацькамі на Урал. Вызвалены 5.12.1941 г. Рэабілітаваны 20.11.1992 г.

ГУЗАЎ Мікалай Аляксеевіч і **ГУЗАВА Пелагея Мікалаеўна**, в. Дзёмкіна. Раскулачаны і высланы ў 1930 г. Рэабілітаваны 30.9.1994 г.

ГУЗАЎ Панцеляймон Арцёмавіч, н. ў 1893 г. ў в. Займішча. Арыштаваны 18.2.1930 г. Па пастанове асобай тройкі ад 12.3.1930 г. высланы ў Паўночны край разам з жонкай **ГУЗАВАЙ Марынай Восіпаўнай** і дзецьмі **Антанінай, Марыяй, Надзеяй** і **Кацярынай**. Рэабілітаваны 20.11.1989 г.

ГУЗАЎ Фёдар Іванавіч, н. ў 1910 г. ў в. Асташкавічы. Арыштаваны 29.7.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 26.8.1930 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 7.5.1992 г.

ГУЗАЎ Харытон Аляксандравіч, н. ў 1885 г. ў в. Дзёмкіна. Аднаасобнік. Арыштаваны 18.2.1930 г. Па пастанове асобай тройкі ад 12.3.1930 г. высланы ў Паўночны край. Рэабілітаваны 20.11.1989 г.

ГУЗАЎ Яўмен Аляксеевіч, н. ў 1885 г. ў в. Асташкавічы. Арыштаваны 24.5.1931 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 7.7.1931 г. высланы разам з сям'ёй на Урал. Памёр у 1933 г. Рэабілітаваны 20.11.1992 г.

ГУРАЎ Раман Максімавіч, н. ў 1886 г. ў в. Чырвоная Слабада. Аднаасобнік. Арыштаваны 19.3.1935 г. Рашэннем асобага сходу пры НКУС ад 1.8.1935 г. вызвалены. Рэабілітаваны 27.11.1989 г.

ГУРСКІ Яфім Ільіч, н. ў 1873 г. ў в. Рыбалтова. Арыштаваны 19.9.1937 г. Па пастанове асобай тройкі ад 26.9.1937 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 23.11.1989 г.

ГУТАРАЎ Рыгор Трафімавіч, н. ў 1874 г. ў г. Дуброўна. Калгаснік. Арыштаваны 7.4.1933 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.6.1933 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 3 гады ўмоўна. Рэабілітаваны 4.10.1989 г.

ДЗЕНІСЕНКА Пётр Карпавіч, н. ў 1895 г. ў в. Карабанавічы. Аднаасобнік. Арыштаваны 12.9.1929 г. Быў высланы ў Паўночны край тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 7.5.1992 г.

ДЗЯРЖЫЦКІ Фёдар Цімафеевіч, н. ў 1892 г. ў в. Барздоўка. Аднаасобнік. Жыў у в. Дзёмкіна. Арыштаваны 18.2.1930 г. Па пастанове асобай тройкі ад 12.3.1930 г. высланы ў Паўночны край. Рэабілітаваны 20.11.1989 г.

ДУБРОЎСКІ Аляксандр Васілевіч, н, ў 1885 г. ў в. Кобызева. Асуджаны ў 1933 г. на 10 гадоў. Рэабілітаваны 20.11.1989 г.

ДУБРОЎСКІ Леў Карпавіч, н. ў 1889 г. ў в. Кобызева. Вартаўнік. Жыў у г. Віцебск. Арыштаваны 19.7.1937 г. Па пастанове асобай тройкі НКУС ад 25.9.1937 г. расстраляны. Рэабілітаваны 10.4.1989 г.

ДУДАРАЎ Фёдар Парфенавіч, н. ў 1905 г. ў г. Дуброўна. Калгаснік. Арыштаваны 7.4.1933 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.6.1933 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 3 гады ўмоўна. Рэабілітаваны 4.10.1989 г.

ДУХОВІЧ Іван Іванавіч, н. ў 1879 г. ў г. Бешанковічы, прапаведнік і гандляр прадметамі рэлігійнага культу. Жыў у г. Дуброўна. Арыштаваны 1.1.1931 г. Па пастанове асобай тройкі пры АДПУ ад 14.7.1932 г. высланы ў Паўночны край тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 12.9.1989 г.

ЁЖЫКАЎ Сафрон Ларыёнавіч, н. ў 1885 г. ў в. Кляны, яго жонка **Марыя Мяфодзьеўна**, н. ў 1885 г., дачка **Сукліта**, н. ў 1915 г., дачка **Еўдакія**, н. ў 1920 г., сын **Мяфодзій**, н. ў 1921 г., сын **Васіль**, н. ў 1924 г., сын **Павел**, н. ў 1926 г., сын **Пётр**, н. ў 1930 г. Высланы ў Пермскую вобласць у 1931 г. Рэабілітаваны 18.8.1994 г.

ЖМАЧЫНСКІ Дзяніс Міхайлавіч, н. ў 1885 г. ў в. Пунішча. Арыштаваны 20.2.1930 г. Па пастанове асобай тройкі ад 12.3.1930 г. сасланы ў Паўночны край. Рэабілітаваны 20.11.1989 г.

ЖМАЧЫНСКІ Еўдакім Міхайлавіч, н. ў 1882 г. ў в. Пунішча. Аднаасобнік. Арыштаваны 19.2.1930 г. Па пастанове асобай тройкі ад 12.3.1930 г. сасланы ў Паўночны край разам з сям'ёй: жонка **Сынклета Аўтаномаўна (Лідзія Антонаўна)**, дзеці **Улляна**, **Якаў** і **Ганна**.

ЖМАЧЫНСКІ Іосіф Міхайлавіч, н. ў 1901 г. ў в. Пунішча. Аднаасобнік. Арыштаваны 10.3.1931 г. Высланы разам з сям'ёй. Рэабілітаваны 24.11.1989 г.

ЖУРАЎКІН Якаў Васілевіч, н. ў 1893 г. ў в. Жабыкі. Арыштаваны 6.8.1937 г. Па пастанове асобай тройкі НКУС ад 27.10.1937 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 10.4.1992 г.

ЖЫГУНОЎ Аляксей Ільіч, н. ў 1873 г. ў в. Шэра-Селішча. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 9.3.1930 г. Рэабілітаваны 15.6.1992 г.

ЗАБЛОЦКІ Іван Іосіфавіч, н. ў 1909 г. ў в. Верасняны Кіеўскай акругі. Працаваў грабаром на Асінбудзе і жыў у п. Асінторф. Арыштаваны 25.12.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 11.3.1931 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 28.3.1989 г.

ЗАЙЦАЎ Апанас Рыгоравіч.

ЗАЙЦАЎ Васіль Міхайлавіч.

ЗАЙЦАВА Лукер'я Адамаўна.

ЗАЙЦАЎ Якім Якімавіч. Жыхары в. Новае Сяло, арыштаваны ў 1934 г. Рэабілітаваны ў 1957 г.

ЗАХАРЭНКА Барыс Іванавіч, н. ў 1898 г. ў в. Кіраёва. Аднаасобнік. Арыштаваны 9.3.1931 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.5.1931 г. высланы з сям'ёй на Урал. Рэабілітаваны 5.9.1989 г.

ЗВЯРКОЎ Герасім Васілевіч, н. ў 1890 г. ў г. Дуброўна. Калгаснік. Па пастанове асобай тройкі ад 17.11.1937 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 4.9.1965 г.

ЗЕМЛЯНЫ Барыс Ягоравіч, н. ў 1891 г. ў г. Дуброўна. Арыштаваны 1.4.1933 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.6.1933 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 3 гады ўмоўна. Рэабілітаваны 4.10.1989 г.

ЗЕМЛЯНЫ Сяргей Паўлавіч, н. ў 1899 г. ў в. Рыбалтова. Аднаасобнік. Арыштаваны 18.10.1932 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 11.10.1933 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 27.11.1989 г.

ЗУБКОЎСКІ Васіль Свірыдавіч, н. ў 1906 г. ў в. Казлы. Аднаасобнік. Арыштаваны 9.1.1933 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 7.2.1933 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 27.11.1989 г.

ЗУБКОЎСКІ Герасім Дзям'янавіч. Жыў у в. Азарава. У 1932 г. раскулачаны і высланы на Далёкі Усход. Рэабілітаваны ў 1994 г.

ЗЯБКО Раман Емяльянавіч, н. ў 1871 г. ў в. Новая Тухінь. Арыштаваны 23.4.1933 г. Па пастанове асобай тройкі высланы ў Казахстан тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 16.7.1958 г.

ЗЯМЦОЎ Еўдакім Антонавіч, н. ў 1898 г. ў в. Бяскі. Аднаасобнік. Арыштаваны 23.11.1932 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 11.1.1933 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 8 гадоў. Рэабілітаваны 22.6.1989 г.

ЗЯМЦОЎ Ягор Аляксеевіч, н. ў 1887 г. ў в. Бяскі. Аднаасобнік. Арыштаваны 27.10.1932 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад

11.1.1933 г. высланы ў Паўночны край тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 22.6.1994 г.

ІВАНОЎ Іван Фядосавіч, н. ў 1919 г. ў в. Кавалеўшчына. Рэабілітаваны 6.7.1994 г.

ІВАНОЎ Фядос Мітрафанавіч, н. ў 1874 г. ў в. Кавалеўшчына. Аднаасобнік. Арыштаваны 19.9.1937 г. Па пастанове асобай тройкі НКУС ад 26.9.1937 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 23.11.1989 г.

ІВАШКЕВІЧ Дзяніс Філімонавіч, н. ў 1896 г. ў в. Ланенка. У 1930 г. разам з жонкай **Нінай Малахаўнай**, дзецьмі **Аляксандрам** і **Таццянай** высланы ў г. Кіраўск Мурманскай вобл. Рэабілітаваны ў 1993 г.

ІВАШКЕВІЧ Капітон Савельевіч, н. ў 1889 г. ў в. Ланенка. Аднаасобнік. Арыштаваны 8.1.1933 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 7.2.1933 г. знволены ў ППЛ тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 16.5.1989 г.

ІВАШКЕВІЧ Нікіфар Пятровіч, н. ў 1895 г. ў в. Ланенка. Калгаснік. Арыштаваны 8.1.1933 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 7.2.1933 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 16.5.1989 г.

ІВАШКЕВІЧ Сяргей Яфрэмавіч, н. ў 1876 г. ў в. Ланенка. Калгаснік. Арыштаваны 8.1.1933 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 7.2.1933 г. высланы ў Паўночны край тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 16.5.1989 г.

ІЛАРЫЁНЕНКА Якаў Паўлавіч, н. ў 1907 г. ў в. Альхоўка. Аднаасобнік. Арыштаваны 9.3.1931 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.5.1931 г. высланы разам з сям'ёй на Урал. Рэабілітаваны 21.8.1989 г.

КАВАЛЕЎСКІ Аляксандр Іванавіч, н. ў 1912 г. ў в. Дзёмкіна. Арыштаваны 8.8.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 6.8.1930 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 6.6.1991 г.

КАВАЛЕЎСКІ Іван Апанасавіч, н. ў 1885 г. ў в. Дзёмкіна. Аднаасобнік. Арыштаваны 12.2.1930 г. Па пастанове асобай тройкі ад 12.3.1930 г. высланы ў Паўночны край. Рэабілітаваны 20.11.1989 г.

КАВАЛЕЎСКІ Іван Апанасавіч, н. ў 1884 г. ў в. Кобызева. Калгаснік. Жыў у г.Дуброўна. Арыштаваны 19.9.1937 г. Па пастанове асобай тройкі ад 28.9.1937 г. расстраляны. Рэабілітаваны 25.4.1989.

КАВАЛЕЎСКІ Іван Восіпавіч, н. ў 1892 г. ў в. Кобызева. Высланы разам з сям'ёй (жонкай **КАВАЛЕЎСКАЙ Таццянай Емяльянаўнай** і дзецьмі **Зінаідай**, **Міхаілам** і **Мікалаем**) у Пермскую вобл. Рэабілітаваны ў 1993 г.

КАВАЛЕЎСКІ Павел Мікітавіч, н. ў 1898 г. ў в. Дзёмкіна. Аднаасобнік. Арыштаваны 19.2.1930 г. Па пастанове асобай тройкі ад 12.3.1930 г. высланы ў Паўночны край. Рэабілітаваны 12.12.1989 г.

КАВАЛЕЎСКІ Рыгор Апанасавіч, н. ў 1881 г. ў в. Кобызева. Жыў у в. Дзёмкіна. Аднаасобнік. Арыштаваны 8.8.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 26.8.1930 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 6.6.1991 г.

КАВАЛЕЎСКІ Рыгор Апанасавіч, н. ў 1871 г. ў в. Кобызева. Жыў у г. Дуброўна. Калгаснік. Па пастанове асобай тройкі НКУС ад 29.8.1937 г. расстраляны. Рэабілітаваны 25.4.1989 г.

КАДЗЕШ Цімафей Яфімавіч, н. ў 1883 г. ў г. Дуброўна. Саматужнік-адзіночка. Арыштаваны 3.4.1933 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.6.1933 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 3 гады ўмоўна. Рэабілітаваны 4.10.1989 г.

КАЗЛІНСКІ Фядот Сяргеевіч, н. ў 1885 г. ў в. Займішча. Аднаасобнік. Арыштаваны 23.12.1932 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 14.1.1933 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 29.5.1989 г.

КАЗЛОЎ Мікалай Рыгоравіч, н. ў 1912 г. ў в. Сіпішчава. Калгаснік. Арыштаваны 7.11.1937 г. Па пастанове асобай тройкі НКУС ад 3.12.1937 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 15.9.1962 г.

КАКОЦЬКА Арцём Рыгоравіч, н. ў 1885 г. ў г. Дуброўна. Калгаснік. Арыштаваны 7.4.1933 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.6.1933 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 4.10.1989 г.

КАКОЦЬКА Дзмітрый Фядотавіч, н. ў 1877 г. ў г. Дуброўна. Вартаўнік. Арыштаваны 18.4.1932 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 21.7.1932 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 10.5.1989 г.

КАЛІНІН Дзмітрый Сцяпанавіч, н. ў 1884 г. ў в. Слабодка. Аднаасобнік. Арыштаваны 15.7.1937 г. Рашэннем асобай тройкі НКУС ад 28.12.1937 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 26.10.1989 г.

КАЛУМБІН Міхаіл Іванавіч, н. ў 1886 г. ў в. Гуракі. Калгаснік. Арыштаваны 18.7.1937 г. Па пастанове асобай тройкі НКУС ад 14.8.1937 г. прыгавораны да расстрэлу. Расстраляны 21.8.1937 г. Рэабілітаваны 10.5.1989 г.

КАЛУМБІН Фёдар Цімафеевіч, жыў у в. Казьяны. У 1933 г. высланы. Рэабілітаваны ў 1993 г.

КАМІСАРАЎ Дзмітрый Кляменцьевіч, н. ў 1887 г. ў г. Дуброўна. Калгаснік. Арыштаваны 1.4.1933 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.6.1933 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 3 гады ўмоўна. Рэабілітаваны 4.10.1989 г.

КАМПАНЕЦ Амвросій Рыгоравіч, н. ў 1890 г. ў в. Верасовічы Вернеўскага р-на. Іераманах

Новатухінскай царквы. Жыў у в. Новая Тухінь. Арыштаваны 24.12.1931 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 11.5.1932 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 10.7.1989 г.

КАПЕЛЬКА Міхаіл Гаўрылавіч, н. ў 1898 г. ў в. Пушчаі. Аднаасобнік. Арыштаваны 19.3.1931 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.5.1931 высланы з сям'ёй на Урал. Рэабілітаваны 21.8.1989 г.

КАПУСЦІН Ціхан Мікітавіч, н. ў 1894 г. ў в. Юр'еў. Кладаўшчык. Арыштаваны 23.6.1941 г. Асуджаны па арт. 58. Памёр у лагеры 23.1.1943 г. ў г. Горску Арэнбургскай вобл. Рэабілітаваны 23.12.1960 г.

КАПЦЕРАЎ Панцялей Мікалаевіч, н. ў 1882 г. ў в. Снегіры. Аднаасобнік. Арыштаваны 9.2.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 3.3.1930 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 26.9.1989 г.

КАРАЛЁЎ Іларыён Пятровіч, н. ў 1893 г. ў в. Пятрыкі. Аднаасобнік. Арыштаваны 9.3.1931 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.5.1931 г. высланы з сям'ёй на Урал. Рэабілітаваны 21.8.1989 г.

КАРАПАНАВА (ЦІМОШЧАНКА) Надзея Георгіеўна, н. ў 1927 г. ў в. Судзілавічы. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.5.1931 г. выслана разам з бацькамі на Урал. Вызвалена 15.1.1942 г. Рэабілітавана 27.10.1992 г.

КАТКОЎСКІ Лаўрэн Сяргеевіч, н. ў в. Замошша. Аднаасобнік. Жыў у в. Дзёмкіна. Арыштаваны 18.2.1930 г. Па пастанове асобай тройкі ад 12.3.1930 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 20.11.1989 г.

КАТКОЎСКІ Мікіта Кузьміч, н. ў 1901 г. ў в. Каз'яны. Калгаснік. Арыштаваны 19.9.1937 г. Па пастанове асобай тройкі ад 28.9.1937 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 31.8.1989 г.

КІРЫЕНКА Сцяпан Дзям'янавіч, н. ў 1882 г. ў в. Судзілавічы. Аднаасобнік. Жыў у г. Дуброўна. Арыштаваны 8.3.1931 г. Па пастанове асобай тройкі ад 29.5.1931 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 31.8.1989 г.

КІСЯЛЁЎ Іван Барысавіч, н. ў 1894 г. ў в. Засценкі. Калгаснік. Арыштаваны 21.4.1931 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 21.4.1932 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 15.6.1989 г.

КІСЯЛЁЎ Кірыл Пятровіч, жыў у в. Пуніна. У 1931 г. разам з жонкай **Марыяй Сямёнаўнай** і дзецьмі **Рыгорам** і **Галінай** высланы ў Пермскую вобл. Рэабілітаваны ў 1993 г.

КЛІНДУХОЎ Леанід Васілевіч, н. ў 1891 г. у в. Свяцілавічы Веткаўскага раёна. Святар. Жыў у в. Расасна. Арыштаваны 6.8.1937 г. Прыгавораны да расстрэлу 29.8.1937 г. Расстраляны 23.9.1937 г. Рэабілітаваны 10.5.1989 г.

КЛЫКАВА Варвара Канстанцінаўна, н. ў 1919 г. ў в. Судзілавічы. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.5.1931 г. выслана разам з бацькамі на Урал. Рэабілітавана 27.10.1992 г.

КЛЯЦКОЎ Іван Апанасавіч, н. ў 1875 г. ў в. Свіракі. Аднаасобнік. Жыў у в. Горная Крапіўна. Арыштаваны 19.9.1937 г. Па пастанове асобай тройкі НКУС ад 28.9.1937 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 22.12.1989 г.

КОНАНАЎ Якаў Рыгоравіч, н. ў 1888 г. ў в. Страхі. Арыштаваны 2.3.1932 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.6.1932 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады ўмоўна. Рэабілітаваны 24.11.1989 г.

КОТАЎ Іван Фокавіч, н. ў 1899 г. ў в. Іскозы. Аднаасобнік. Арыштаваны 8.2.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 9.3.1930 г. высланы ў Паўночны край. Рэабілітаваны 25.9.1989 г.

КРАЎЦОЎ Самуіл Цярэнцьевіч, н. ў 1885 г. ў в. Снегіры. Калгаснік. Жыў у в. Копані. Арыштаваны 26.12.1937 г. Рашэннем асобай тройкі НКУС ад 31.12.1937 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 24.11.1989 г.

КРОТАЎ Аляксандр Сямёнавіч, н. ў 1908 г. ў в. Слатаўшчына. Аднаасобнік. Арыштаваны 13.6.1929 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 13.7.1930 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 4.6.1992 г.

КРУЧКОЎ Васіль Анціпавіч, н. ў 1908 г. ў в. Баева. Рабочы. Арыштаваны 5.10.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 14.10.1930 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 4.6.1992 г.

КРУЧКОЎ Анціп Цярэнцьевіч, н. ў 1870 г. ў в. Баева. Аднаасобнік. Арыштаваны 10.1.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 3.3.1930 г. высланы ў Паўночны край. Рэабілітаваны 27.11.1989 г.

КРУЧКОЎ Савелій Пятровіч, н. ў 1888 г. ў г. Дуброўна. Калгаснік. Арыштаваны 7.4.1933 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.6.1933 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 3 гады ўмоўна. Рэабілітаваны 4.10.1989 г.

КРЭС Мікіта Васілевіч, н. ў 1867 г. ў г. Дуброўна. Калгаснік. Арыштаваны 7.3.1933 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.6.1933 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 3 гады ўмоўна. Рэабілітаваны 4.10.1989 г.

КУКСЯНОК Яфімія Ермалаеўна, н. ў 1907 г. ў в. Стражава. Аднаасобніца. Арыштавана 1.3.1930 г. Па пастанове асобай тройкі была зняволена тэрмінам на 3 месяцы. Рэабілітавана 11.8.1989 г.

КУЛЯШОЎ Пётр Рыгоравіч, н. ў 1881 г. Жыў у г. Дуброўна. Арыштаваны 17.4.1932 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 21.7.1932 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 29.5.1989 г.

КУРАКОЎ Парфен Васілевіч, н. ў 1879 г. ў в. Чырына. Аднаасобнік. Арыштаваны 2.3.1932 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 3.6.1932 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 28.8.1989 г.

КУХАРСКІ Рыгор Васілевіч, н. ў 1897 г. ў в. Забрудае Жытомірскай вобл. Грабар. Жыў у п. Асінторф. Арыштаваны 22.2.1931 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 11.3.1931 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 28.3.1989 г.

ЛАВЕЙКІН Ілья Фёдаравіч, н. ў 1905 г. ў в. Казлы. Калгаснік. Арыштаваны 12.1.1933 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 7.2.1933 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 27.11.1989 г.

ЛАВЕЙКІН Сцяфан Фёдаравіч, н. ў 1909 г. ў в. Казлы. Арыштаваны 2.1.1933 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 7.2.1933 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 27.11.1989 г.

ЛАЗОЎСКІ Валерыян Іосіфавіч, н. ў 1888 г. Жыў у в. Расасна. Загадчык млыну. Па пастанове судовага органа ад 11.11.1938 г. прыгаворан да расстрэлу. Памёр 23.11.1938 г. Рэабілітаваны 9.4.1959 г.

ЛАМБОЦКІ Ігнат Палікарпавіч, н. ў 1899 г. ў в. Гуракі. Аднаасобнік. Арыштаваны 27.11.1932 г. Па пастанове асобай тройкі ад 11.1.1933 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 22.6.1989 г.

ЛАМБОЦКІ Малах Трафімавіч, н. ў 1886 г. ў в. Гуракі. Аднаасобнік. Арыштаваны 19.3.1935 г. Рэабілітаваны 27.11.1989 г.

ЛАПАВУХАЎ Адам Ільіч, н. ў 1900 г. ў в. Сенцюры. Арыштаваны 19.11.1937 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 3.12.1937 г. прыгавораны да расстрэлу. Расстраляны 19.1.1938 г. Рэабілітаваны 21.10.1989 г.

ЛАЎРОЎСКІ Яўген Мікалаевіч, н. ў 1896 г. Жыў у г. Дуброўна. Служка. Арыштаваны 8.8.1937 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 15.9.1937 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 28.4.1989 г.

ЛУК'ЯНАЎ Сямён Уласавіч, н. ў 1880 г. ў в. Ляхаўка. Арыштаваны 19.2.1930 г. Па пастанове асобай тройкі ад 12.3.1930 г. высланы ў Паўночны край. Рэабілітаваны 20.11.1989 г.

ЛЯШКЕВІЧ Васіль Дзмітрыевіч, жыў у г. Дуброўна. У 1930 г. высланы ў п. Таратурна Свярдлоўскай вобл. Рэабілітаваны ў 1992 г.

ЛЯХОВІЧ Андрэй Давыдавіч, н. ў 1870 г. ў в. Кобызева. Аднаасобнік. Арыштаваны 5.2.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 3.3.1930 г. высланы ў Паўночны край. Рэабілітаваны 30.11.1989 г.

ЛЯХОВІЧ Васіль Іванавіч, н. ў 1877 г. ў в. Сідаровічы Кіеўскай акругі. Грабар. Жыў у п. Асінторф. Арыштаваны 21.12.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 11.3.1931 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 28.3.1989 г.

ЛЯХОВІЧ Ісак Піліпавіч, н. ў 1901 г. ў в. Кобызева. Калгаснік. Арыштаваны 31.1.1932 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 30.7.1932 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 31.10.1989 г.

МАЖЫЛОЎСКІ Іван Лаўрэнавіч, н. ў 1889 г. ў в. Бахава. Калгаснік. Арыштаваны 25.6.1941 г. Па пастанове асобага сходу НКУС зняволены ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 12.4.1989 г.

МАЖЫЛОЎСКІ Канстанцін Ягоравіч, н. ў 1894 г. ў в. Ланенка. Калгаснік. Арыштаваны 8.1.1933 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 7.2.1933 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 16.5.1989 г.

МАІСЕЕЎ Раман Яфімавіч, н. ў 1902 г. ў в. Волева. Арыштаваны 20.2.1935 г. Па пастанове Вярхоўнага суда зняволены тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 12.12.1968 г.

МАКАРАНКА Мікалай Міронавіч, н. ў 1892 г. ў в. Судзілавічы. Арыштаваны ў 1932 г. Расстраляны 26.2.1958 г. Рэабілітаваны 26.2.1958 г.

МАКАРАНКА Фёдар Міронавіч, н. ў 1900 г. ў в. Судзілавічы. Аднаасобнік. Жыў у в. Заполле. Арыштаваны 9.3.1931 г. Высланы з сям'ёй на Урал. Рэабілітаваны 5.3.1989 г.

МАЛАЛЕТНІ Маісей Сцяпанавіч, н. ў 1902 г. ў в. Рэдзькі. Аднаасобнік. Жыў у в. Судзілавічы. Арыштаваны 9.3.1931 г. па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.5.1931 г. Высланы з сям'ёй на Урал. Рэабілітаваны 21.8.1989 г.

МАЛЮШЫЦКІ Станіслаў Казіміравіч, н. ў 1910 г. Жыў у в. Судзілавічы. Арыштаваны 19.3.1931 г. Па пастанове асобай тройкі ад 29.5.1931 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 5.9.1989 г.

МАРТЫНАЎ Емяльян Пятровіч, н. ў 1912 г. ў в. Каз'яны. Аднаасобнік. Арыштаваны 12.11.1929 г. Па пастанове асобага сходу пры калегіі АДПУ ад 15.12.1929 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 4.6.1992 г.

МАРТЫНЕНКА Макар Самуйлавіч, н. ў 1899 г. ў в. Рэдзькі. Аднаасобнік. Арыштаваны 9.3.1931 г. Па пастанове асобай тройкі ад 29.5.1931 г. высланы з сям'ёй на Урал. Рэабілітаваны 5.9.1989 г.

МАРЫСКІН Мікіта Дзмітрыевіч, н. ў 1891 г. ў в. Каз'яны. Асуджаны ў 1939 г. Рэабілітаваны ў 1991 г.

МАРЫЧАЎ Карп Якаўлевіч, н. ў 1883 г. ў в. Лаўкі. Аднаасобнік. Арыштаваны 27.11.1932 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 8.1.1933 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 22.9.1989 г.

МАРШАЛАЎ Васіль Аляксандравіч, н. ў 1871 г. ў в. Дзяцель. Калгаснік. Арыштаваны 19.9.1937 г. Па пастанове асобай тройкі НКУС ад 26.9.1937 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 31.10.1989 г.

МІХАЙЛАЎ Парфір Сцяфанавіч, н. ў 1893 г. ў в. Жабыкі Бельскага сельсавета. Арыштаваны 8.2.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 9.3.1930 г. сасланы ў Паўночны край. Рэабілітаваны 27.7.1989 г.

МІХАЙЛАЎ Пракоп Сцяфанавіч, н. ў 1875 г. ў в. Жабыкі Бельскага сельсавета. Арыштаваны 8.2.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 9.3.1930 г. высланы ў Паўночны край. Рэабілітаваны 27.7.1989 г.

МІХАСЁЎ Макар Ізотавіч, н. ў 1892 г. ў в. Засценкі. Калгаснік. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 21.4.1932 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 15.6.1989 г.

Ніжэй пералічаны жыхары в. Новае Сяло, абылганыя карнымі органамі і па пастанове асобай тройкі АДПУ пры БВА ад 16.11.1934 г. асуджаныя на 3 гады канцлагера:

МІШКАРУДНЫ Васіль Паўлавіч.
МІШКАРУДНЫ Піліп Адамавіч.
МІШКАРУДНЫ Яфім Якімавіч.

Той жа пастановай асобай тройкі АДПУ пры БВА асуджаны на 10 гадоў канцлагера:

МАЛАХОВІЧ Парфір Іванавіч.
МІШКАРУДНЫ Павел Несцеравіч.

В. С. Мішкарудны.

МІШКАРУДНЫ Сідар Аляксеевіч.
МІШКАРУДНЫ Сяргей Рыгоравіч
МІШКАРУДНЫ Цімафей Сцяпанавіч.

Згодна з той жа пастановай асобай тройкі расстраляны

МІШКАРУДНЫ Васіль Сцяпанавіч.

Усе асуджаныя рэабілітаваны 17.10.1957 г. за адсутнасцю складу злачынства.

МУРАШКА Фёдар Дзмітрыевіч, н. ў 1909 г. ў в. Рэдзькі. Аднаасобнік. Арыштаваны ў 1931 г. і высланы разам з жонкай **МУРАШКА Еўдакіяй Самуйлаўнай**, н. ў 1909 г., і дачкой **МУРАШКА Валянцінай Фёдараўнай**, н. ў 1931 г., у Пермскі раён. Рэабілітаваны 6.6.1991 г.

МЯЛЕШКІН Кузьма Іванавіч, н. ў 1881 г. ў в. Снегіры. Арыштаваны 4.3.1932 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 19.6.1932 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 27.11.1989 г.

МЯТЛІЦКІ Ягор Васілевіч, н. ў 1893 г. ў в. Баева. Арыштаваны 8.2.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 9.3.1930 г. высланы ў Паўночны край. Рэабілітаваны 25.9.1989 г.

НАВУМАЎ Міхаіл Навумавіч, жыў у в. Махначы. У 1933 г. раскулачаны і высланы. Рэабілітаваны ў 1994 г.

НАЗАРАЎ Іўка Андрэевіч, н. ў 1891 г. ў в. Карабанавічы. Аднаасобнік. Арыштаваны 6.8.1937 г. Па пастанове асобай тройкі НКУС ад 29.8.1937 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 16.5.1989 г.

НАЗАРАЎ Фёдар Прохаравіч, н. ў 1907 г. ў в. Карабанавічы. Калгаснік. Жыў у в. Сваташыцы. Арыштаваны 19.9.1937 г. Па пастанове асобай тройкі ад 26.9.1937 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 25.4.1989 г.

НІКІЦЕНКА Сямён Іванавіч, н. ў в. Старое Ганчарова. Жыў у г. Полацк. Арыштаваны 21.6.1927 г.; 19.12.1927 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Па пастанове асобай тройкі пры калегіі АДПУ ад 28.10.1929 г. пасля адбыцця тэрміну зняволення высланы ў Паўночны край тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 20.7.1992 г.

НІКІЦІН Сямён Макаравіч, н. ў 1877 г. ў в. Анціпенкі. Калгаснік. Арыштаваны 2.12.1933 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 10.1.1934 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 10.10.1989 г.

ПАБІРАШКА Фёдар Агеевіч, н. ў 1905 г. ў в. Пятрыкі. Аднаасобнік. Арыштаваны 9.3.1931 г. Па пастанове асобай тройкі ад 29.5.1931 г. высланы з сям'ёй на Урал. Рэабілітаваны 5.9.1989 г.

ПАКІДЗЬКА Ларыён Дзянісавіч, н. ў 1908 г. ў в. Сваташыцы. Арыштаваны 26.12.1932 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 13.1.1933 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 27.11.1989 г.

ПАЛУПОПАЎ Пётр Іванавіч, н. ў 1873 г. ў в. Засценкі. Калгаснік. Арыштаваны 21.12.1931 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 21.4.1932 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 15.6.1989 г.

ПАПОЎ Фёдар Ісакавіч, н. ў 1896 г. ў в. Сіпішчава. Калгаснік. Арыштаваны 3.12.1933 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 10.1.1934 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 10.10.1989 г.

ПАХАНАЎ Дзмітрый Епімахавіч, н. ў 1878 г. ў в. Сіпішчава. Аднаасобнік. Арыштаваны 6.8.1937 г. Па пастанове асобай тройкі НКУС ад 29.8.1937 г. прыгавораны да расстрэлу. Рэабілітаваны 16.5.1989 г.

ПАЦЁПКА Надзея Сяргееўна, н. ў 1903 г. ў в. Засценкі. Хатняя гаспадыня. Па пастанове асобай тройкі ад 11.4.1933 г. выслана ў Паўночны край тэрмінам на 3 гады. Рэабілітавана 15.1.1993 г.

ПАЦЁПКА Настасся Сцяфанаўна, н. ў 1871 г. Жыла ў в. Засценкі. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 11.4.1933 г. выслана ў Паўночны край тэрмінам на 3 гады. Рэабілітавана 15.1.1933 г.

ПАШЫНСКІ Іван Архіпавіч, н. ў в. Пуніша. Арыштаваны 24.12.1932 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 14.1.1933 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 29.5.1989 г.

ПАШЫНСКІ Яфім Васілевіч, н. ў 1908 г. ў в. М. Дзяцель. Калгаснік. Жыў у в. Хаетчына. Арыштаваны 6.8.1937 г. 29.8.1937 г. асуджаны на 10 гадоў. Рэабілітаваны 10.5.1989 г.

ПЕСТУНОЎ Кузьма Прохаравіч, н. ў 1875 г. ў в. Сіпішчава. У 1931 г. высланы разам з жонкай **Марыяй Піліпаўнай**, н. ў 1877 г., трыма дочкамі і шасцю сынамі ў Пермскую вобласць. Рэабілітаваны 17.3.1995 г.

ПЕСТУНОЎ Макар Флігонтавіч, жыў у в. Кобызева. Высланы разам з жонкай **Ксеніяй Прохараўнай** у 1929 г. ў Свярдлоўскую вобл. Рэабілітаваны ў 1993 г.

ПІСЬМЕННЫ Мартын Антонавіч, н. ў 1907 г. ў в. Шэры-Селішча. Арыштаваны 25.8.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 18.9.1930 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 27.11.1989 г.

ПЛЕХАЎ Міхаіл Малахавіч, н. ў 1900 г. ў в. Ланенка. Калгаснік. Арыштаваны 8.1.1933 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 7.2.1933 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 16.5.1989 г.

ПЛЯЧКОЎ Уладзімір Якімавіч, н. ў 1880 г. ў г. Дуброўна. Калгаснік. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.6.1933 г. асуджаны на 3 гады ППЛ умоўна. Рэабілітаваны 4.10.1989 г.

ПЛЯЧКОВА Ганна Іванаўна, н. ў 1907 г. ў г. Дуброўна. Па пастанове асобага сходу НКУС ад 4.6.1945 г. выслана разам з дзецьмі: дачкой Надзеяй Сяргееўнай, 1932 г. н., дачкой Верай Сяргееўнай, 1934 г. н., сынам Аляксандрам Сяргеевічам, 1938 г. н., у Краснаярскі край тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 20.10.1993 г.

ПРАКАПШКА Міхаіл Сямёнавіч, н. ў 1893 г. ў в. Засценкі. Аднаасобнік. Па пастанове асобай тройкі 11.4.1933 г. асуджаны да расстрэлу. Рэабілітаваны 22.6.1959 г.

ПРУДНІКАЎ Пётр Васілевіч, н. ў 1888 г. ў в. Жалезкава. Арыштаваны 2.3.1932 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.7.1932 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Датэрмінова вызвалены. Рэабілітаваны 24.11.1989 г.

ПРЫШЧЭПА Анісім Кузьміч, н. ў 1875 г. ў в. Міхалінава. Жыў у в. Шэкі. Арыштаваны 6.8.1937 г. Па пастанове асобай тройкі НКУС ад 29.8.1937 г. расстраляны. Рэабілітаваны 12.6.1989 г.

ПУГАЧОЎ Мікалай Сцяпанавіч, н. ў 1918 г. Арыштаваны 6.11.1936 г. Па пастанове асобай тройкі НКУС ад 25.12.1936 г. асуджаны ў ППЛ тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 11.9.1963 г.

ПУРЫШКІН Андрэй Нікіфаравіч, н. ў 1893 г. ў г. Дуброўна. Асуджаны асобай тройкай НКУС і знаходзіўся ў месцах пазбаўлення волі з 1936 г. па 1938 г. Рэабілітаваны 26.2.1966 г.

ПУШКОЎ Панцеляймон Нікіфаравіч, н. ў 1880 г. ў м. Дуброўна. Святар. Арыштаваны 23.8.1929 г. Асобым сходам пры ПП АДПУ ад 20.11.1929 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 10.4.1992 г.

ПЫРКО Сяргей Якаўлевіч, н. ў 1902 г. ў г. Дуброўна. Дарожны майстар. Арыштаваны 7.4.1933 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.6.1933 г. асуджаны да зняволення ў ППЛ тэрмінам на 3 гады ўмоўна. Рэабілітаваны 4.10.1989 г.

ПЯТРОЎСКІ Сцяпан Іванавіч, н. ў 1867 г. ў в. Міхалінава. Свяшчэннік. Жыў у в. Міхееўка. Арыштаваны 23.9.1937 г. Па пастанове асобай тройкі НКУС ад 28.9.1937 г. прыгавораны да расстрэлу. Расстраляны 12.10.1937 г. ў г. Орша. Рэабілітаваны 25.4.1989 г.

РАБІНОВІЧ Арон Беркавіч, н. ў 1870 г. ў в. Пецькі. Жыў у г. Орша. Арыштаваны 5.1.1931 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 26.1.1931 г. прыгавораны да пазбаўлення права пражывання ў Маскве, Ленінградзе і іншых гарадах тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 27.7.1989 г.

РАГУЛЁЎ Кірыл Савельевіч, н. ў 1893 г. ў в. Чырвоная Слабада. Высланы 30.5.1931 г. разам з сям'ёй на Урал. Рэабілітаваны 15.10.1993 г.

РАК Васіль Сцяпанавіч, н. ў 1870 г. ў в. Стражава. Аднаасобнік. Арыштаваны 10.3.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 10.4.1930 г. пазбаўлены волі тэрмінам на 1 год. Рэабілітаваны 11.8.1989 г.

РАК Еўдакія Ермалаеўна, н. ў 1885 г. ў в. Стражава. Аднаасобніца. Арыштавана 1.3.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 10.4.1930 г. выслана ў Паўночны край. Рэабілітавана 11.8.1989 г.

РАК Прохар Апанасавіч, н. ў 1878 г. ў в. Стражава. Аднаасобнік. Арыштаваны 5.3.1930 г. Па пастанове асобай тройкі высланы ў Паўночны край. Рэабілітаваны 11.8.1989 г.

РАМАНЕНКА Максім Фёдаравіч, н. ў 1907 г. ў в. Азарава. Жыў у в. Казлы. Арыштаваны ў 1937 г. Зняволены на 10 гадоў. Рэабілітаваны 24.7.1965 г.

РАМАНОВІЧ Іван Астапавіч, н. ў 1875 г. ў в. Ланенка. Без заняткаў. Жыў у в. Халецкія Горацкага раёна. Арыштаваны 19.9.1937 г. Па пастанове асобай тройкі НКУС ад 28.9.1937 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 22.12.1989 г.

РАЙКОЎСКІ Нікіфар Макаравіч, н. ў 1884 г. ў в. Дзям'янкава. Арыштаваны 1.3.1932 г. Рэабілітаваны 30.11.1989 г.

РЫЖАНКОЎ Дзмітрый Парфенавіч, н. ў 1872 г. ў в. Займішча. Аднаасобнік. Арыштаваны 23.12.1932 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 14.1.1933 г. высланы ў Паўночны край тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 29.5.1989 г.

РЫЖАНКОЎ Лявонцій Якаўлевіч, н. ў 1874 г. ў в. Ляхаўка. У 1930 г. разам з жонкай **РЫЖАНКОВАЙ Наталляй Лявонаўнай** высланы ў Амурскую вобласць. Рэабілітаваны ў 1993 г.

САКСОНАЎ Сцяпан Васілевіч, н. ў 1893 г. ў в. Міхалінава. Калгаснік. Арыштаваны 7.8.1937 г. Расстраляны 15.9.1937 г. Рэабілітаваны 28.4.1989 г.

САЛЯНКОЎ Іван Лаўрэнавіч, н. ў 1880 г. ў в. Лаўкі. Аднаасобнік. Арыштаваны 27.11.1932 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 8.1.1933 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 22.9.1989 г.

САМАСАДКА Герасім Васілевіч, н. ў в. Судзілавічы. Аднаасобнік. Арыштаваны 10.3.1931 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.5.1931 г. высланы з сям'ёй на Урал. Рэабілітаваны 5.9.1989 г.

САМАСАДКА Піліп Дзмітрыевіч, н. ў 1894 г. ў в. Судзілавічы. Аднаасобнік. Арыштаваны 9.3.1931 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.5.1931 г. высланы з сям'ёй на Урал. Рэабілітаваны 5.9.1989 г.

САМУСЕНКА Піліп Сідаравіч, н. ў 1895 г. ў в. Баброва. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 26.3.1931 г. высланы ў Сібір тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 20.4.1990 г.

САРАТОКІН Піліп Усцінавіч, н. ў 1864 г. ў в. Пятрыкі. Аднаасобнік. Жыў у в.Судзілавічы. Арыштаваны 26.3.1931 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.5.1931 г. высланы з сям'ёй на Урал. Рэабілітаваны 5.9.1989 г.

САЎЧАНКА Сямён Міхеевіч, н. ў 1864 г. ў в. Лаўкі. Вартаўнік пры арцелі. Арыштаваны 19.11.1937 г. Па пастанове асобай тройкі НКУС ад 28.9.1937 г. расстраляны. Рэабілітаваны 28.8.1989 г.

САХОР Якаў Рыгоравіч, н. ў 1901 г. ў г. Дуброўна. Арыштаваны 1.5.1938 г. Асобым сходам НКУС 15.2.1940 г. вызвалены з-пад варты. Рэабілітаваны 4.6.1992 г.

СВІРЫДЗЁНАК Іван Сцяпанавіч, н. ў 1882 г. ў в. Рабцава. Аднаасобнік. Арыштаваны 9.3.1931 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.5.1931 г. высланы з сям'ёй на Урал. Рэабілітаваны 5.9.1989 г.

СВІРЫДЗЁНАК Нікіфар Сцяпанавіч, н. ў 1879 г. ў в. Рабцава. Аднаасобнік. Арыштаваны 9.3.1931 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.5.1931 г. высланы з сям'ёй на Урал. Рэабілітаваны 5.9.1989 г.

СЕРЫКАЎ Сідар Іванавіч, н. ў 1902 г. ў в. Расасна. Жыў у г. Дуброўна. Арыштаваны 13.5.1946 г. і прыгавораны Ваенным трыбуналам Віцебскага гарнізона да зняволення тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 16.7.1994 г.

СІДАРЭНКА Лаўрэн Спірыдонавіч, н. ў 1904 г. ў в. Косціна. Аднаасобнік. Арыштаваны 9.3.1931 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.5.1931 г. высланы з сям'ёй на Урал. Рэабілітаваны 21.8.1989 г.

СІДАРЭНКА Лявон Якаўлевіч, н. ў 1870 г. ў в. Мамонькі. У 1931 г. высланы разам з жонкай **Еўдакіяй Міхайлаўнай**, н. ў 1873 г., і дзецьмі на Урал. Рэабілітаваны ў 1993 г.

СІДАРЭНКА Панкрат Іванавіч, н. ў 1901 г. ў в. Каз'яны. У пачатку 30-х гадоў раскулачаны і высланы. Рэабілітаваны ў 1993 г.

СІДАРЭНКА Спірыдон Елісеевіч, н. ў 1870 г. ў в. Косціна. Аднаасобнік. Арыштаваны 24.3.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 10.4.1930 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 11.8.1989 г.

СІНЯЎСКІ Ягор Прохаравіч, н. ў 1892 г. ў в. Кобызева. Аднаасобнік. Арыштаваны 14.11.1932 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 30.4.1933 г. асуджаны на 10 гадоў. Рэабілітаваны 17.1.1959 г.

СКАРАХОДАЎ Фёдар Панцялеевіч, н. ў 1901 г. ў г. Дуброўна. Служачы. Жыў у г. Орша. Арыштаваны 30.4.1932 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 9.8.1932 г. заключаны

ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 24.11.1989 г.

СТРУКАВА (БАЛЬШАКОВА) Ганна Дзям'янаўна, н. ў 1910 г. ў в. Чырвоная Слабада. 30.5.1931 г. выслана як член сям'і кулака. Рэабілітавана 6.6.1991 г.

СЫЧОЎ Максім Гаўрылавіч, н. ў 1887 г. ў в. Слатаўшчына. Арыштаваны 8.11.1929 г. Рэабілітаваны 10.4.1992 г.

СЫЧОЎ Міхаіл Трафімавіч, н. ў 1888 г. ў в. Валькава. Арыштаваны 12.1.1933 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 21.5.1933 г. высланы ў Казахстан тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 26.10.1989 г.

СЫЧОЎ Парфен Анісімавіч, н. ў 1890 г. ў в. Лаўкі. Арыштаваны 19.9.1937 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 26.9.1937 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 30.8.1989 г.

СЫЧОЎ Яфім Трафімавіч, н. ў в. Валькава. Арыштаваны 12.1.1933 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 21.5.1933 г. высланы ў Башкірыю тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 27.11.1989 г.

СЯМЁНАЎ Мяфодзій Яўменавіч, н. ў 1888 г. ў в. Заазер'е. Арыштаваны 8.11.1929 г. Рэабілітаваны 10.4.1992 г.

СЯРДЗЕЧНЫ Раман Мінавіч, н. ў 1883 г. ў г. Дуброўна. Калгаснік. Арыштаваны 1.4.1933 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.6.1933 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 4.10.1989 г.

СЯРДЗЕЧНЫ Ігнат Пятровіч, н. ў 1868 г. ў г. Дуброўна. Калгаснік. Арыштаваны 1.4.1933 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.6.1933 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 4.10.1989 г.

СЯРОГІН Іван Фёдаравіч, н. ў 1878 г. ў в. Русаны. Без пэўных заняткаў. Арыштаваны 2.11.1937 г. Па пастанове асобай тройкі НКУС ад 30.11.1937 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 13.12.1989 г.

ТАТКОЎ Сцяфан Лаўрэнавіч, н. ў 1898 г. ў в. Радзівонаўка Аршанскага раёна. Жыў у в. Ласоненка. Арыштаваны 8.1.1933 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 7.2.1933 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 16.5.1989 г.

ТРУСАЎ Аляксей Андрэевіч, н. ў 1878 г. ў г. Дуброўна. Арыштаваны 1.4.1933 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.6.1933 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 4.10.1989 г.

ТРУСЕВІЧ Іван Васілевіч, н. ў 1878 г. ў г. Дуброўна. Святар Коханаўскай царквы Талачынскага раёна. Арыштаваны 16.10.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 26.1.1931 г. прыгавораны да расстрэлу. Рэабілітаваны 27.7.1989 г.

ТРУТКА Піліп Малахавіч, н. ў 1896 г. ў г. Дуброўна. Старшыня калгаса. Арыштаваны 7.4.1933 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.6.1933 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 4.10.1989 г.

ТРУШКОЎ Трафім Аўрамавіч, н. ў 1899 г. ў в. Засценкі. Калгаснік. Арыштаваны 21.12.1931 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 21.4.1932 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 15.6.1989 г.

УГНАЧОЎ Емяльян Іванавіч, н. ў 1888 г. ў в. Слабада. Аднаасобнік. Жыў у в. Дзёмкіна. Арыштаваны 18.2.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 12.3.1930 г. высланы ў Паўночны край. Рэабілітаваны 20.11.1989 г.

УЛАСЕНКА Аляксандр Апанасавіч, н. ў 1867 г. ў в. Карабанавічы. Аднаасобнік. Арыштаваны 12.9.1929 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 7.5.1992 г.

УЛАСЕНКА Барыс Пятровіч, н.ў 1893 г. ў в. Карабанавічы. Аднаасобнік. Арыштаваны 12.9.1929 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ заключаны ў канцлагер на 10 гадоў. Рэабілітаваны 7.5.1992 г.

УЛАСЕНКА Васіль Андрэевіч, н. ў 1893 г. ў в. Карабанавічы. Аднаасобнік. Арыштаваны 12.9.1929 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ заключаны ў канцлагер тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 7.5.1992 г.

УЛАСЕНКАЎ Якаў Емяльянавіч, н. ў 1874 г. ў в. Расасна. Калгаснік. Арыштаваны 19.9.1937 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 28.9.1937 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 20.11.1989 г.

ФЕДАСЁНАК Мікалай Сцяпанавіч, н. ў 1892 г. ў в. Рыленкі. Аднаасобнік. Арыштаваны 1.3.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 10.4.1930 г. пазбаўлены волі тэрмінам на 1 год. Рэабілітаваны 11.8.1989 г.

ФЕДЧАНКА Іван Якаўлевіч, н. ў 1910 г. в. Казлы. Аднаасобнік. Арыштаваны 15.1.1933 г. Па пастанове асобай тройкі ад 7.2.1933 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 27.11.1989 г.

ФЕДЧАНКА Якаў Рыгоравіч, н. ў 1876 г. в. Азарава. Сезонны рабочы. Жыў у в. Казлы. Арыштаваны 20.7.1937 г. Па пастанове асобай тройкі НКУС ад 28.9.1937 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 20.11.1989 г.

ФЯДОРУШКА Аляксандр Фёдаравіч, н. 1906 г. ў в. Зеляшаны Кіеўскай акругі. Грабар. Жыў у п. Асінторф. Арыштаваны 25.12.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ

11.3.1931 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 28.3.1989 г.

ФЯДОСАЎ Іван Фядосавіч, н. ў 1887 г. ў в. Лаўкі. Аднаасобнік. Арыштаваны 27.11.1932 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 8.1.1933 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў, а сям'я выслана ў Паўночны край. Пасля вызвалення калгаснік. Арыштаваны 19.11.1937 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 30.11.1937 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 22.12.1989 г.

ХАДУНОЎ Ціт Сямёнавіч, н. ў 1905 г. ў г. Дуброўна. Рабочы фабрыкі «Дняпроўская мануфактура». Па пастанове асобай тройкі НКУС ад 23.9.1937 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 31.3.1962 г.

ХАЛІМОНАЎ Венядзікт Емяльянавіч, н. ў 1860 г. ў в. Ляхаўка. Аднаасобнік. Арыштаваны 19.2.1930 г. Па пастанове асобай тройкі ад 12.3.1930 г. высланы ў Паўночны край. Рэабілітаваны 20.11.1989 г.

ХАЛЬКО Агафон Пятровіч, н. ў 1872 г. ў в. Сваташыцы. Аднаасобнік Арыштаваны 12.2.1930 г. Па пастанове асобай тройкі ад 12.3.1930 г. высланы ў Паўночны край. Рэабілітаваны 15.9.1989 г.

ХАЛЬКО Яфім Агафонавіч, н. ў 1901 г. ў в. Сваташыцы. Аднаасобнік. Арыштаваны 12.2.1930 г. Па пастанове асобай тройкі ад 12.3.1930 г. высланы ў Паўночны край. Рэабілітаваны 15.9.1989 г.

ХУДНІЦКІ Канстанцін Піліпавіч, н. ў 1888 г. ў в. Кроцікі. Аднаасобнік. Жыў у в. Міхаліна-ва. Арыштаваны 18.8.1937 г. Па пастанове асобай тройкі зняволены ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 27.4.1989 г.

ЦІМОШЧАНКА Анатоль Міхайлавіч, н. ў 1930 г. ў в. Судзілавічы. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.5.1931 г. высланы разам з бацькамі на Урал. Рэабілітаваны 27.10.1992 г.

ЦІМОШЧАНКА Вера Георгіеўна, н. ў 1918 г. ў в. Судзілавічы. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.5.1931 г. выслана разам з бацькамі на Урал. Рэабілітавана 27.10.1992 г.

ЦІМОШЧАНКА Емяльян Якаўлевіч, н. ў 1893 г. ў в. Судзілавічы. Арыштаваны 9.3.1931 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.5.1931 г. высланы з сям'ёй на Урал. Рэабілітаваны 5.9.1989 г.

ЦІМОШЧАНКА Канстанцін Фёдаравіч, н. ў 1893 г. ў в. Заполле. Аднаасобнік. Арыштаваны 9.3.1931 г. Па пастанове асобай тройкі ад 29.5.1931 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 5.9.1989 г.

ЦІМОШЧАНКА Кацярына Назараўна, н. ў 1882 г. ў в. Судзілавічы. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.5.1931 г. выслана на Урал. Вызвалена 15.1.1942 г. Рэабілітавана 27.10.1992 г.

ЦІМОШЧАНКА Любоў Георгіеўна, н. ў 1930 г. ў в. Судзілавічы. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.5.1931 г. выслана разам з бацькамі на Урал. Вызвалена з ссылкі 15.1.1942 г. Рэабілітавана 27.10.1992 г.

ЦІМОШЧАНКА Кацярына Назараўна, н. ў 1882 г. ў в. Судзілавічы. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.5.1931 г. выслана на Урал. Вызвалена 15.1.1942 г. Рэабілітавана 27.10.1992 г.

ЦІМОШЧАНКА Любоў Георгіеўна, н. ў 1930 г. ў в. Судзілавічы. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.5.1931 г. выслана разам з бацькамі на Урал. Вызвалена з ссылкі 15.1.1942 г. Рэабілітавана 27.10.1992 г.

ЦІМОШЧАНКА Марыя Георгіеўна, н. ў 1917 г. ў в. Судзілавічы. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.5.1931 г. выслана разам з бацькамі на Урал. Вызвалена з ссылкі 15.1.1942 г. Рэабілітавана 27.10.1992 г.

ЦІМОШЧАНКА Міхаіл Георгіевіч, н. ў 1916 г. ў в. Судзілавічы. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.5.1931 г. высланы разам з бацькамі на Урал. Вызвалены з ссылкі 15.1.1942 г. Рэабілітаваны 27.10.1992 г.

ЦІМОШЧАНКА Міхаіл Якаўлевіч, н. ў 1883 г. ў в. Судзілавічы. Аднаасобнік. Арыштаваны 9.3.1931 г. Па пастанове асобай тройкі ад 29.5.1931 г. высланы з сям'ёй на Урал. Рэабілітаваны 5.9.1989 г.

ЦІМОШЧАНКА Фёдар Фёдаравіч, н. ў 1899 г. ў в. Судзілавічы. Аднаасобнік. Арыштаваны 23.3.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 10.4.1930 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 11.8.1989 г.

ЦІМОШЧАНКА Ягор Макаравіч, н. ў 1874 г. ў в. Судзілавічы. Аднаасобнік. Арыштаваны 9.3.1931 г. Па пастанове асобай тройкі высланы з сям'ёй на Урал. Рэабілітаваны 5.9.1989 г.

ЦІХАНАЎ Міхаіл Іванавіч, н. ў 1899 г. ў в. Карабанавічы. Аднаасобнік. Арыштаваны 12.9.1929 г. Высланы ў Паўночны край тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 7.5.1992 г.

ЦЫНГАЛЁЎ Макар Васілевіч, н. ў 1887 г. ў в. Рыленкі. Аднаасобнік. Арыштаваны 17.2.1931 г. Высланы з сям'ёй на Урал. Рэабілітаваны 5.9.1989 г.

ЧАРАНКОЎ Павел Іванавіч, н. ў 1873 г. ў в. Дзям'янкава. Арыштаваны 1.3.1932 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 23.5.1932 г. пазбаўлены права пражывання ў 12 населеных пунктах і Уральскай вобласці тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 30.11.1989 г.

ЧУМАКОЎ Васіль Герасімавіч, н. ў 1891 г.

ў в. Свіракі. Конюх. Арыштаваны 18.8.1937 г. Расстраляны 25.9.1937 г. Рэабілітаваны 10.4.1989 г.

ШАБУСАЎ Дзмітрый Парфенавіч, н. ў 1908 г. ў в. Волева. У 1933 г. высланы разам з сям'ёй у Пермскую вобласць. Рэабілітаваны ў 1994 г.

ШАВЯРДЗІНКА Рыгор Ціханавіч, н. ў 1902 г. ў в. Судзілавічы. Гадзіннікавы майстар. Арыштаваны 13.8.1937 г. Па пастанове асобай тройкі НКУС ад 28.11.1937 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 16.4.1992 г.

ШАЙКОЎ Яфім Еўстаф'евіч, н. ў 1872 г. ў в. Страхі. Селянін-серадняк. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 29.6.1932 г. з-пад варты вызвалены з пазбаўленнем права пражывання ў 12 населеных пунктах і Уральскай вобласці тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 24.11.1989 г.

ШАКУН Мікіта Трафімавіч, н. ў 1874 г. ў в. Стражава. Аднаасобнік. Арыштаваны 10.3.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 10.4.1930 г. пазбаўлены волі тэрмінам на 1 год. Рэабілітаваны 11.8.1989 г.

ШАСТАКОЎ Ягор Іванавіч, н. ў 1891 г. ў в. Якубава. Арыштаваны 6.8.1937 г. Па пастанове асобай тройкі НКУС ад 15.9.1937 г. прыгавораны да расстрэлу. Рэабілітаваны 16.12.1963 г.

ШУМЕЙКА Андрэй Маркелавіч, н. ў 1888 г. ў г. Дуброўна. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 9.3.1930 г. высланы ў Паўночны край. Рэабілітаваны 26.9.1989 г.

ШУМІНСКІ Георгій Рыгоравіч, н. ў 1899 г. ў в. Дзяцель. Арыштаваны 7.1.1933 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 20.2.1933 г. заключаны ў канцлагер тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітаваны 15.6.1989 г.

ШЫМАН Іван Ігнатавіч, н. ў 1899 г. ў г. Дуброўна. Начальнік аддзела забеспячэння фабрыкі «Дняпроўская мануфактура». Прыгавораны да расстрэлу 6.12.1937 г. Памёр 21.12.1937 г. ў г. Орша. Рэабілітаваны 11.3.1958 г.

ШЫМКОВІЧ Сяргей Фёдаравіч, н. ў 1865 г. ў в. Барсукі Магілёўскай вобласці. Служачы культу. Жыў у в. М. Савіна. Арыштаваны 13.2.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 9.3.1930 г. высланы ў Сібір тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 27.11.1989 г.

ШЫРКІН Лявон Андронавіч, н. ў 1870 г. ў в. Баева. Царкоўнаслужыцель. Арыштаваны 10.1.1930 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 3.3.1930 г. пазбаўлены волі тэрмінам на 6 месяцаў. Рэабілітаваны 27.11.1989 г.

ШЫШКЕВІЧ Антон Ягоравіч, н. ў 1914 г. ў в. Сіпішчава. Калгаснік. Па пастанове асобай тройкі НКУС ад 3.12.1937 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 15.9.1962 г.

ШЧАРБАКОЎ Ягор (Рыгор) Мартынавіч, н. ў 1893 г. ў в. Бель. Калгаснік. Арыштаваны 6.8.1937 г. Па пастанове асобай тройкі НКУС ад 15.9.1937 г. прыгавораны да расстрэлу. Рэабілітаваны 15.9.1962 г.

ЮЙ-ШЫ-УЖЫН, н. ў 1889 г. ў правінцыі Шаньдун у Кітаі. Рабочы. Жыў у м. Ляды. Арыштаваны 19.8.1938 г. Па пастанове асобага сходу НКУС ад 17.11.1939 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 23.11.1989 г.

ЯКАВЕНКА Фёдар Карнеевіч, н. ў 1878 г. ў в. Залатавічы. Аднаасобнік. Арыштаваны 6.8.1937 г. Па пастанове асобай тройкі НКУС ад 29.8.1937 г. прыгавораны да расстрэлу. Рэабілітаваны 16.5.1989 г.

ЯКАЎЛЕЎ Савелій Данілавіч, н. ў 1888 г. ў в. Снегіры. Арыштаваны 4.2.1941 г. Па пастанове асобага сходу пры НКУС ад 17.6.1942 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 3 гады. Рэабілітаваны 6.4.1989 г.

ЯКІМЕНКА Ірына Спірыдонаўна, н. ў 1900 г. ў в. Снегіры. Жыла ў в. Бель. Пастановай асобага сходу пры НКУС ад 22.4.1944 як член сям'і асуджанага саслана ў Новасібірскую вобласць тэрмінам на 5 гадоў. Рэабілітавана 20.10.1993 г.

ЯКУЛЬКІН Агей Якаўлевіч, н. ў 1875 г. ў в. Бурая. Арыштаваны 19.9.1937 г. Па пастанове асобай тройкі ад 26.9.1937 г. зняволены ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітаваны 23.11.1989 г.

ЯЛОВІК Афанас Трафімавіч, ЯЛОВІК Агаф'я Навумаўна, жылі ў в. Жабыкі. У 1933 г. высланы ў г. Арол. Рэабілітаваны ў 1962 г.

ЯФІМЕНКА Алена Васілеўна, н. ў 1907 г. ў в. Новая Зямля. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 20.5.1931 г. выслана на Урал. Вызвалена 26.6.1947 г. Рэабілітавана 16.10.1992 г.

ЯФІМЕНКА Настасія Антонаўна, н. ў 1874 г. ў в. Рудня. Хатняя гаспадыня. Жыла ў в. Новая Зямля. Арыштавана 19.9.1937 г. Па пастанове асобай тройкі НКУС ад 28.9.1937 г. зняволена ў ППЛ тэрмінам на 10 гадоў. Рэабілітавана 31.10.1989 г.

ЯФІМЕНКА (СІТНІК) Зоя Іванаўна, н. ў в. Новая Зямля. 21.5.1931 г. разам з бацькамі выслана на Урал. Вызвалена 26.6.1947 г. Рэабілітавана 16.10.1992 г.

ЯФІМЕНКА Іван Нікіфаравіч, н. ў 1906 г. ў в. Новая Зямля. Арыштаваны 21.5.1931 г. Па пастанове асобай тройкі пры ПП АДПУ ад 30.5.1931 г. высланы з сям'ёй у Пермскую вобласць. Вызвалены 26.6.1947 г. Рэабілітаваны 16.10.1992 г.

Успамінае І. Н. Яфіменка: «Я очень благодарен за установление справедливости против сталинских репрессий. Я уже старый человек. Вспоминаю своих погибших стариков в 30-х годах предска-

зывавших, что придет время, когда их мертвых воскресят, будут восхвалять как лучших тружеников сельского хозяйства, а сталинскую репрессию осудят. И это будут знать наши правнуки, а может быть еще и внуки.

Нас загнали в северные леса области, 20 км от самого ближайшего населенного пункта. Лето жили поделками, рубили лес и строили дома на месте рубки. До зимы построили около 100 домов без гвоздей — топор да пила. В каждом доме сплошные нары, в доме 4—5 семей, не менее 15—17 человек. В доме по одному окну без стекол. Печей не было, жгли дрова на костре по-черному, двери открывали, пока дрова горят. Здесь и варили похлебку, если было из чего. 1933 год — никаких продуктов не стало. К весне 1934 года больше половины умерли. В мае привезли баржей продукты всех сортов, но нас осталось меньше половины. А потом привезли крымских татар.

Были у нас и побеги, но редко кому пришлось уйти. Ловило местное население и приводило в районное КГБ, за что награждали, не обязательно привезти живого человека, убей, отрежь уши и принеси в комендатуру. В то время был дефицит соли, вот они и премировали ею. Вот за это их и прозвали «пермяк — соленые уши».

Дожили до 1937—38 годов, начались каждую неделю по ночам аресты. За два года арестовано человек 70, из них вернулось человек 5, а остальные погибли. Своей очереди и я дождался в 1943 году 20 февраля. 4 месяца сидел в КПЗ, а потом судили, дали 6 лет лагерей сталинских смертельных по статье 80 часть 2 и этапом отправили в г. Соликамск в тюрьму. Потом прибыл поездом курский этап 850 человек на пересылку. Нас 20 человек из тюрьмы присоединили к ним, погрузили на баржу и повезли по реке Каме, потом по Виширу. Когда пристали к берегу и выгрузились из баржи, нас уже ожидал лагерный конвой. И погнали нас километров 40 в лес в лагерь, только построенный. Бараки были очень большие, по бокам двойные нары, лежали вплотную, одевшись. В бараке было 2 окна, остекленные консервными (стеклянными) банками.

Гоняли на лесозаготовки, кормили супом с зерном пшеницы 2 раза в день. Конвой был вольнонаемный, плохой, без причины убили некоторых. Начальство их поощряло. В лагере стала дизентерия, стали умирать. За 3,5 месяца с курского этапа осталось 15 человек. Я за 2 года побыл в 5 лагерях. Я доходил до 46 кг весом, а до лагерей был 92 кг. Вот с последнего лагеря я и освободился, чудом оставшись в живых. Меня реабилитировали, выдали компенсацию за 6 лет лагерей 50 тысяч рублей.

Сейчас, в ноябре, получил пенсию 50 тыс. рублей. Прожил я свой длинный век не так как человек, в тяжелом труде ничего не имел и ничего не имею и сейчас: ни телевизора, ни холодильника, никаких электроприборов. Не бывал ни в городах, ни в театре, ни на курорте, ни в доме отдыха. И остался в последнее время без левой руки. Имею 3 дочери, 4 внука, 5 правнуков. Живу в построенном собственными руками доме. Ухаживает за мной дочь, жена умерла.

28.11.1993 г.

Воіны-землякі, якія загінулі ў Іспаніі

АРЦЁМКІН Пётр Сяргеевіч, н. ў 1919 г. ў в. Іскозы, загінуў у 1937 г.

КАЎРОЎ Фёдар Кузьміч, Герой Савецкага Саюза, нарадзіўся ў 1912 г., загінуў 9.7.1937 г.

Фёдару Каўрову было дваццаць пяць, калі ён далёка ад сваёй вёсачкі Пасуддзева на Дубровеншчыне ўступіў у рашучы і бязлітасны бой з фашызмам у радах Іспанскай рэспубліканскай арміі. А да гэтага ён быў брыгадзірам у родным калгасе, затым

па пуцёўцы камсамола некалькі гадоў працаваў на шахтах Данбаса, служыў у Чырвонай Арміі.

Будучы камандзірам вежы танка, Фёдар Каўроў паказаў узоры гераізму ў баях на адным з участкаў Харамскага фронту, пад Гвадалахарай, Тэруэлем. Аб смеласці і мужнасці нашага земляка можа сведчыць хоць бы той факт, што на працягу аднаго 1937 года савецкі ўрад тройчы адзначаў Фёдара Каўрова высокімі баявымі ўзнагародамі: у студзені — ордэнам Чырвонай Зоркі, у чэрвені — ордэнам Чырвонага Сцяга. 28 кастрычніка за добрасумленнае выкананне спецыяльнага задання і за праяўлены пры гэтым гераізм яму прысвойваецца высокае званне Героя Савецкага Саюза. Але вестка аб гэтым ужо не застала Фёдара Кузьміча ў жывых. Ён

Ф. К. Каўроў.

загінуў 9 ліпеня ад прамога трапляння снарада ў баявую машыну.

Землякі з павагай берагуць памяць аб Ф. К. Каўрове, які першым аддаў сваё жыццё ў барацьбе з фашызмам.

Воіны-землякі, якія загінулі падчас канфлікта СССР з Японіяй каля возера Хасан і ракі Халхін-гол

ГОГАЛЬ Піліп Іванавіч, н. ў 1915 г. ў в. Лугавая, загінуў 30.8.1939 г.

ЛАПЦЕЎ Яўмен Іванавіч, н. ў 1917 г. ў в. В. Бахава, чырвонаармеец.

ПРАШЧАЕЎ Апанас Арсенцьевіч, н. ў 1915 г. ў в. М. Дзяцель, загінуў 6.7.1939 г.

РАМАНЕНКА Іван Фёдаравіч, н. ў 1916 г. ў в. Заволны, загінуў у 1939 г.

Воіны-землякі, якія загінулі пры вызваленні Заходняй Беларусі

ІВАНОЎ Мяфодзій Фядосавіч, н. ў в. Цеалін, загінуў 21.9.1939 г.

КРОТАЎ Мікалай Сяргеевіч, н. ў в. Кісялі, загінуў у верасні 1939 г.

Незнаменитая война

В середине ноября 1939 г. части Белорусского военного округа, принимавшие участие в операции по присоединению к СССР Западной Белоруссии, возвращались в места постоянной дислокации. Прибыли в военный городок Уручье под Минском и полки 100-й стрелковой дивизии. Но никто из командиров и красноармейцев не предполагал, что тогда же, в ноябре, их судьба вновь была предрешена: готовился новый поход — в Финляндию.

Как следовало из сообщений ТАСС, финская сторона 26 ноября 1939 г. произвела артиллерийский обстрел подразделения Красной Армии, дислоцированного в приграничной деревне Майнила. В результате несколько красноармейцев были убиты и ранены.

Финны ответили молниеносно. В ноте категорически отрицалась причастность финских войск к произошедшей трагедии…

30 ноября 1939 г. В то морозное утро на границе с Финляндией начался не ординарный «военный конфликт», а настоящая война со всеми ее специфическими

признаками. Она продолжалась 105 дней.

По боевой технике в целом Красная Армия имела тройное, а по танкам и авиации — абсолютное превосходство.

При разработке плана во главу ставилось то обстоятельство, что кратчайший путь на карте от госграницы до Хельсинки пролегал по побережью Финского залива. Это на карте. А на деле?

Можно задаться логичным вопросом: почему бралась в расчет упрятанная в межозерье и непроходимых болотах обширнейшая система мощных укрепрайонов, эшелонированная в глубину на многие десятки километров, которая наглухо перекрывала путь в подбрюшье страны? Более известная как «линия Маннергейма», она, по оценкам специалистов, ни в чем не уступала имевшимся мировым аналогам, в частности немецкой линии Зигфрида и французской линии Мажино. Так почему же для главного удара было выбрано это гиблое во всех отношениях направление?

Здесь можно высказать несколько предположений.

Во-первых, по разумению Сталина, воевать (если уж воевать!) надлежало с громкой славой — так, чтобы демонстрация сокрушительной мощи Красной Армии заставила бы почтительно притихнуть европейские столицы.

...К концу декабря советское наступление окончательно застопорилось. Линия фронта на Карельском перешейке стабилизировалась в 59—70 километрах к северо-западу от старой границы.

Из Москвы требовали продвижения вперед. Продвижения во что бы то ни стало: за наступлением Красной Армии пристально следила вся Европа.

Во-вторых, ни тогдашний нарком обороны маршал Ворошилов, ни командующий группировкой ЛВО командарм 1-го ранга Тимошенко полководческими талантами, мягко говоря, не обладали.

Ну и, наконец, о влиянии третьего фактора — «человеческого», как его иногда называют. Солдатская кровь числилась едва ли не на последнем месте в длинной череде «за» и «против». Да и много ли могла стоить жизнь деревенского мужика в красноармейской шинели в то время, когда в одночасье расстреливались маршалы и командармы!

Трагедия советской военной группировки заключалась в том, что судьбы десятков тысяч бойцов были вверены таким «стратегам», как Тимошенко, Ворошилов, Жданов (был членом Военного совета). Их бездарность, жестокость, выдаваемая за твердость, крайнее пренебрежение к противнику оплачивались кровью тысяч и тысяч солдат и командиров. Особенно много было раненых и обмороженных.

...И все-таки линию Маннергейма прорвали!.. Прорвали именно в лоб, растапливая кровью льды болот и озер, превосходя предел человеческих возможностей.

28 февраля 1940 г. сопротивление финнов на линии Маннергейма прекратилось. Утром 13 марта пал Выборг. В этот же день ровно в двенадцать часов смолкли пушки. Война закончилась.

Наши потери были ужасающими: более 272 тысяч убитых, раненых и обмороженных, 17 тысяч военнослужащих пропали без вести. Тяжелы были и потери Финляндии: 25 тысяч убитых, не считая раненых.

Оценивая боевые качества Красной Армии, немецкий генерал Типпельскирх отмечал: «Престиж русских в военном отношении сильно поколебался, хотя с самого начала было ясно, что финнам не избежать поражения. Спрашивалось: почему удалось достигнуть успеха только после трехмесячных кровопролитных боев? Конечно, наступление было начато слишком слабыми силами. Но русские в течение всей войны проявили такую тактическую неповоротливость и такое плохое командование, что во всем мире сложилось неблагоприятное мнение относительно боеспособности Красной Армии. Несомненно, впоследствии это оказало значительное влияние на решение Гитлера».

Через несколько месяцев, 18 декабря 1940 г., Гитлер подписал директиву № 21, более известную как план «Барбаросса». До начала Великой Отечественной войны оставалось немного...

И. Кузнецов.

«Народная газета», №№ 249—252, 5—7 декабря 1995 г.

Воіны-землякі, якія загінулі ў савецка-фінляндскай вайне

АВЕРКІН Іван Архіпавіч, н. ў в. Міхееўка, мал. лейт., загінуў 9.2.1940 г.

АГАРОДНІКАЎ Марк Андрэевіч, н. ў в. Бахава.

АЗАРАЎ Мікалай Іванавіч, н. ў 1920 г. ў в. Залатавічы.

АНДРУШЧАНКА Яфім Мацвеевіч, н. ў в. Карумны.

АНТОНАЎ Фёдар Ісакавіч, н. ў Сваташыцкім с/с, загінуў 11.2.1940 г., пахаваны ў н. п. Бабошына, Фінляндыя.

АНТРОПАЎ Мацвей Гуркавіч, н. ў 1908 г. ў в. Дзяцель, загінуў у 1940 г.

АНТРОПАЎ Фядот Гур'евіч, н. ў в. Дзяцель, яфр., загінуў у 1940 г.

АРБУЗАЎ Іван Фёдаравіч, н. ў 1905 г. ў в. Дабрынь, загінуў у 1939 г.

БАКУНАЎ Сцяпан Хрысанавіч, н. ў 1902 г. ў в. Зарубы, загінуў у 1940 г.

БАЛБАТАЎ Пімен Міхайлавіч, н. ў 1912 г. ў в. Слатаўшчына.

БАРАНОЎСКІ Іван Рыгоравіч, н. ў 1901 г. ў в. Чырына, памёр ад ран 4.3.1940 г.

БУГАЕЎ Мацвей Кас'янавіч, н. ў 1918 г. ў в. Пагодзіна, загінуў у 1940 г.

БЕНДЗІКАЎ Антон Максімавіч, н. ў в. Засценкі Маласавінскага с/с, прапаў без вестак у лютым 1940 г.

ВЫБАРНЫ Піліп Емяльянавіч, н. ў 1910 г. ў в. Церахі, загінуў 6.3.1940 г.

ГАЛУБЦОЎ Самсон Кірылавіч, н. ў 1905 г. ў в. Вусце, прапаў без вестак у лютым 1940 г.

ГЕРАСІМАЎ Іван Пятровіч, н. ў 1912 г. ў в. Пнявічы, памёр ад ран 3.3.1940 г., пахаваны ў г. Елянец, Фінляндыя.

ГІЛЬКОЎ Сцяфан Арсенцьевіч, н. ў 1908 г., ў в. Залатавічы, загінуў 13.2.1940 г.

ГРАЧУЛІН Рыгор Максімавіч, н. ў в. Слабада Маласавінскага с/с, памёр ад ран 24.2.1940 г.

ДЗЯДКОЎ Рыгор Архіпавіч, н. ў 1905 г. ў в. Радзякі, загінуў у лютым 1940 г.

ДЗЯДЗЕЧКІН Парфір Ягоравіч, н. ў 1911 г. ў в. Свіракі, загінуў у 1940 г.

ДЗЯРНОЎ Іван Сцяфанавіч, н. ў 1904 г., рад., прапаў без вестак у сак. 1940 г.

ДОДРЫКАЎ Сяргей Пракопавіч, н. ў в. Загваздзіна, памёр ад ран 9.3.1940 г. ў н. п. Бабошына, Фінляндыя.

ДРАНЕЎСКІ Павел Цімафеевіч, н. ў 1907 г. ў в. Гуракі, памёр ад ран 3.2.1940 г.

ДРАНЕЎСКІ Яфім Іванавіч, загінуў 12.3.1940 г.

ЖАБКІН Карп Яўгенавіч, н. ў в. Каўровая, загінуў 11.2.1940 г.

ЖОРАЎ Апанас Тарасавіч, н. ў Пірагоўскім с/с, памёр ад ран 28.12.1939 г. ў г. Сарата ве.

ЗАЗЕРСКІ Дзмітрый Захаравіч, н. ў 1918 г. ў п. Асінторф, загінуў у лютым 1940 г.

ЗАЙЦАЎ Ніл Якаўлевіч, н. ў в. Ланенка, загінуў у 1939 г.

ЗАЙЦАЎ Фёдар Іванавіч, н. ў 1903 г. ў в. Клімянкі, загінуў у сакавіку 1940 г.

ЗАРАНКІН Аляксандр Гаўрылавіч, памёр ад ран 19.2.1940 г.

ІВАШКЕВІЧ Серафім Лявонавіч, н. ў 1905 г. ў в. Ланенка, загінуў 13.3.1940 г., пахаваны ў г. Выбарг.

КАВЕЦКІ Дзмітрый Гаўрылавіч, н. ў 1906 г. ў в. Мардахі, загінуў 2.3.1940 г.

КАВЕЦКІ Максім Іларыёнавіч, н. ў 1911 г. ў в. Мардахі.

КАВЕЦКІ Яфім Іларыёнавіч, н. ў 1913 г. ў в. Мардахі.

КАЗАКЕВІЧ Піліп Сцяпанавіч, н. ў 1903 г. ў в. Лыскаўка, загінуў 1.2.1940 г.

КАЗАКЕВІЧ Яфім Лаўрэнавіч, н. ў 1906 г. ў в. Кляны, загінуў 1.2.1940 г.

КАЛОДЗЕЖНЫ Рыгор Захаравіч, загінуў 26.1.1940 г.

КАЛЬЦОЎ Каліна Рыгоравіч, загінуў 3.3.1940 г.

КАНТУЗОРАЎ Кузьма Якаўлевіч, н. ў 1909 г. ў в. Халалееўка, загінуў у 1939 г.

КАРНЕЕНКА Піліп Дзмітрыевіч, н. ў 1903 г. ў в. Баброва, рад., загінуў 3.3.1940 г.

КАРПЕЧАНКА Карп Андрэевіч, н. ў в. Савіна, загінуў у 1940 г.

КЛЯЦКОЎ Якаў Рыгоравіч, н. ў 1910 г. ў в. Свіракі, загінуў у 1940 г.

КРАЎЦОЎ Арцём Іванавіч, н. ў в. Дабрынь, загінуў 9.3.1940 г.

КРЭС Сцяпан Мікітавіч, н. ў г. Дуброўна, загінуў 2.3.1940 г.

КРЫЖЭВІЧ Нікіфар Рыгоравіч, н. ў 1910 г. ў в. Лосеўка, загінуў у 1939 г.

КРЫЖЭВІЧ Осіп Рыгоравіч, н. ў 1909 г. ў в. Лосеўка, загінуў у 1939 г.

КУЛЯШОЎ Хрысанф Мацвеевіч, н. ў 1911 г., загінуў у сакавіку 1940 г.

ЛАДАЧКІН Аляксей Сцяпанавіч, н. ў в. Новае Сяло.

ЛЯПУНОЎ Мікіта Іванавіч, н. ў в. Сарвіры, загінуў 2.2.1940 г.

МАІСЕЕНКА Васіль Сяргеевіч, н. ў 1912 г. ў в. Чубакова.

МАКАЕЎ Васіль Мікітавіч, н. ў в. Калінаўка, загінуў 19.12.1939 г.

МАКУЛЬКІН Міхаіл Іванавіч, н. ў в. Пуцяціна, загінуў 22.1.1940 г.

МАМЫКІН Трафім Мікалаевіч, н. ў в. Вусце, загінуў у снежні 1940 г.

МАМЫКІН Яфім Мікалаевіч, н. ў Маласавінскім с/с.

МІНІН Сямён Данілавіч, н. ў 1913 г. ў в. Чубакова.

МІРАНКОЎ Осіп Андрэевіч, н. ў 1908 г. ў в. Карабанавічы, прапаў без вестак 11.3.1940 г.

МУРНАКОЎ Навум Ігнатавіч, н. ў 1907 г. ў в. Кіраёва, загінуў 21.1.1940 г.

НАВІЦКІ Віктар Аляксандравіч, н. ў 1924 г. ў в. Шчэрбіна, чырвонаармеец, загінуў у снежні 1939 г.

НУФРЫЕНКА Сямён Яўціхавіч, н. ў 1914 г. ў в. Ганчарова.

ПАБІРАШКА Яфім Герасімавіч, н. ў 1904 г. ў в. Пятрыкі, памёр ад ран 31.1.1940 г.

ПАРФЕНЕНКА Купрыян Апанасавіч (Мітрафанавіч), н. ў 1904 г. ў в. Карабанавічы, загінуў 2.3.1940 г.

ПАСЕСЮЛЯ Іван Сцяпанавіч, н. ў 1908 г. ў в. Чубакова.

ПАШЫНСКІ Іван Осіпавіч, н. ў 1909 г. ў в. Лугавая, загінуў у 1940 г.

ПЛАТОНАЎ Сцяфан Піліпавіч, н. ў 1902 г. ў в. Барадзіно, загінуў у 1939 г.

ПЛЯШКОЎ Васіль Паўлавіч, н. ў 1916 г. ў в. Ірвяніца, рад., загінуў у снеж. 1940 г.

ПРАШЧАЕЎ Рыгор Ніканоравіч, н. ў в. Дзяцель, загінуў 2.3.1940 г.

ПРЫВОЛЬКА Андрэй Сцяпанавіч, н. ў 1910 г. ў в. Лосеўка, загінуў у 1939 г.

ПУРЫШКІН Іван Ігнатавіч, н. ў г. Дуброўна, памёр ад ран 7.3.1940 г.

ПУРЫШКІН Павел Якаўлевіч, н. ў г. Дуброўна.

ПУРЫШКІН Цімафей Якаўлевіч, загінуў у 1940 г.

В. С. Маісеенка.

ПУЧКАРЭЎСКІ Павел Ігнатавіч, загінуў 26.1.1940 г.

РАДЧАНКА Павел Карпавіч, н. ў 1912 г. ў в. Кіраёва, сяржант, разведчык, загінуў 10.1.1940 г.

РАКАЎ Цімафей Васілевіч, н. ў 1903 г., загінуў 17.1.1940 г.

РАМАНЕНКА Іван Фёдаравіч, н. ў 1917 г.

РЫБЯНКОЎ Мінай Лазаравіч, н. ў 1913 г., прапаў без вестак у лютым 1940 г.

РЫБЯНКОЎ Фёдар Міхайлавіч, загінуў 4.3.1940 г. на ст. Нецяоя.

САВАСЦЕЕЎ Пётр Апанасавіч, н. ў 1917 г. ў в. Пагодзіна.

САФРОНАЎ Ціхан Андрэевіч, н. ў г. Дуброўна, загінуў 4.3.1940 г.

СІЛІН Фядос Іванавіч, н. ў 1913 г. ў в. Анціпенкі, загінуў у сакавіку 1940 г.

СОЛАДАЎ Кузьма Апанасавіч, н. ў 1900 г. ў в. Лапіроўшчына, загінуў 29.2.1940 г.

СОТЧАНКА Савелій Рыгоравіч, н. ў в. Расасна, загінуў 24.1.1940 г.

СОТЧАНКА Фядот Емяльянавіч, н. ў в. Расасна, загінуў 24.1.1940 г.

СУБОЦІН Кірыл Аўрамавіч, н. ў 1911 г. ў в. Стражава, загінуў у сакавіку 1940 г. на ст. Лайманы.

СУЛІМАЎ Андрэй Парфенавіч, н. ў 1908 (1902) г. ў в. Быстрыёўка, загінуў 5.3.1940 г.

СУШНЯНКОЎ Якаў Цітавіч, н. ў 1913 г. ў в. Брухаўцы, рад., загінуў 3.3.1940 г.

СЦЕФАНЕНКА Марк Яфімавіч, загінуў 6.3.1940 г.

ТАДОЦЕНКА Сяргей Патапавіч, н. ў 1904 г. ў в. Расасна, прапаў без вестак у лютым 1940 г.

ТРУШКОЎ Іван Абрамавіч, н. ў в. Засценкі Зарубскага сельсавета.

УСЦІНАЎ Фёдар Сямёнавіч, н. ў 1902 г. ў в. Шэкі, рад., прапаў без вестак у снеж. 1939 г.

ХАЙКОЎ Кузьма Ксенафонтавіч, н. ў 1905 г. ў в. Ланенка, загінуў у 1940 г.

ХАЛІМАНКОЎ Рыгор Піліпавіч, н. ў 1917 г. ў в. Слатаўшчына.

ХАЮЛІН Пётр Іванавіч, н. ў 1904 г. ў в. Дзяцель, загінуў у 1940 г.

ЦІХАНАЎ Апанас Іванавіч, н. ў 1913 г. ў в. Карабанавічы, памёр ад ран 8.3.1940 г.

ЦІХАНАЎ Нікіфар Іванавіч, загінуў 2.3.1940 г.

ЦЫГАЛАЎ Сяргей Яфрэмавіч, н. ў в. Чырвоная Слабада, загінуў 3.3.1940 г.

ЧАРВІНСКІ Сяргей Самуйлавіч, н. ў 1910 г. ў в. Свіракі, загінуў у 1939 г.

ШАЛАШОЎ Іван Аляксандравіч, н. ў 1910 г. ў п. Асінторф, загінуў у 1939 г.

ШАЛАШОЎ Сцяфан Антонавіч, н. ў 1908 г. ў в. Ланенка, загінуў 2.1.1940 г.

ШАРАЙ Барыс Сцяпанавіч, н. ў 1904 г. ў в. Мардахі, прапаў без вестак 2.2.1940 г.

ШАРАНДА Адам Мікалаевіч, н. ў 1906 г. ў в. Мардахі, загінуў у 1940 г.

ШАРАНДА Осіп Нікіфаравіч, н. ў 1900 г. ў в. Мардахі.

ШУПЛАЎ Васіль, н. ў 1900 г. ў в. Новае Сяло.

ШУПЛАЎ Ціт Піменавіч, н. ў 1914 г. ў в. Дняпроўка, загінуў 13.2.1940 г.

ШЭДЗІКАЎ Антон Лаўрэнавіч, н. ў 1902 г. ў в. Казлы, загінуў у лютым 1940 г.

ШЧАРБАКОЎ Ціхан Якімавіч, н. ў в. Янкаўшчына, загінуў 31.1.1940 г.

ШЧАРБЯНОК Мікалай Цімафеевіч, н. ў 1910 г. ў в. Чыжоўка, сярж., прапаў без вестак у снеж. 1939 г.

ЮРАНАЎ Іван Іванавіч, н. ў 1920 г. ў в. Ерамееўшчына, загінуў у 1940 г.

ЮРЧАНКА Дзямід Яфімавіч, н. ў в. Міхалінава, загінуў 2.3.1940 г.

ЯКАВЕНКА Іван Паўлавіч, н. ў в. Котаўшчына, загінуў у 1940 г.

ЯНЧАНКА Пётр Прохаравіч, н. ў 1912 г. ў в. Анціпенкі, загінуў у 1939 г.

1941

1945

ІШЛА ВАЙНА НАРОДНАЯ

Перамога пачыналася ў 41-м

...Ліпень сорак першага года. Заранкі, цёмна-крывавыя ад дыму і полымя пажараў. Натоўпы бежанцаў на дарогах, самалёты з чорнымі крыжамі над галовамі безабаронных людзей. Азвярэлы, ап'янелы ад першых поспехаў вораг ірвецца да Смаленска, на Маскву. Натуральнай перашкодай на яго шляху паўстае Днепр, але і на гэтым рубяжы нашым войскам удаецца затрымацца не надоўга.

У раёне Дуброўны змагалася 18-я стралковая дывізія 20-й арміі. Той самай арміі генерал-лейтэнанта П. А. Курачкіна, якая адыграла вялікую ролю ў абароне Смаленска. Яна стварыла трывалую абарону на Дняпры і геройскі яе ўтрымлівала, пакуль не была ахоплена войскамі праціўніка з абодвух флангаў.

У выніку 18-я стралковая дывізія фактычна апынулася ў тыле немцаў і яшчэ некалькі дзён вяла баі ў поўным акружэнні.

Паколькі ў свой час дывізія фарміравалася ў г. Казані, у ёй было шмат татар. Гэтыя абставіны спрабавалі выкарыстаць фашысты, якія закідвалі ў размяшчэнне дывізіі лістоўкі з заклікам да воінаў татарскай нацыянальнасці пераходзіць на бок нямецкай арміі. Аднак планы гітлераўцаў праваліліся.

І ўсё ж стрымаць націск нямецкіх армій, якія ірваліся да Масквы, было вельмі цяжка. 14 ліпеня яны захапілі Оршу. Абаронцы Дуброўны трымаліся з апошніх сіл.

15 ліпеня тут геройскі подзвіг здзейсніў экіпаж танка «БТ-7», якому было даручана даставіць ваеннаму савету 20-й арміі дакументы з 18-й стралковай дывізіі. Выканаць даручэнне быў абавязаны старшы лейтэнант Вячаслаў Аляксеевіч Ястрабаў. Для выканання задачы яму быў дадзены танк. Выехалі днём 15 ліпеня, калі баі ўжо ішлі на ўсход ад Оршы. У Дуброўне экіпаж танка апынуўся ў размяшчэнні аднаго з палкоў 73-й стралковай дывізіі, якая вяла бой з пераўзыходзячымі сіламі ворага. Яго камандзір папрасіў экіпаж танка падтрымаць полк у час контратакі. Адмовіць было нельга, але і весці бой адным лёгкім танкам «БТ-7» было вельмі рызыкоўна. Усё ж экіпажу ўдалося знішчыць два кулямётныя разлікі, задушыць дзве супрацьтанкавыя пушкі, рассеяць пяхоту праціўніка.

Шлях у штаб арміі экіпаж танка працягваў па пылаючай Дуброўне. За горадам варожым артылерыстам удалося падбіць танк. Прамым пападаннем буйнакалібернага снарада сарвала вежу танка. Ястрабаў выбуховай хваляй быў выкінуты з танка і кантужаны. Але сумка з дакументамі засталася пры ім. Выпадак дапамог яму выратавацца і выжыць, з групай акружэнцаў ён выбраўся з варожага тылу.

Калі 15 ліпеня немцы падыйшлі да Смаленска, штаб 20-й арміі апынуўся ў тыле ворага. На нейкі час паміж ім і штабам 18-й дывізіі перапынілася ўсякая сувязь. Палкі дывізіі, абяскроўленыя цяжкімі баямі, без запасаў харчавання, гаручага і боепрыпасаў, усё ж не страцілі боездольнасці. Вось яшчэ некалькі баявых эпізодаў на дубровенскай зямлі, аб якіх расказвае ў сваёй кнізе «18-я дывізія» начальнік сувязі Н. В. Казанцаў.

Камандзір дывізіі К. В. Свірыдаў аддаў загад заняць кругавую абарону. Згодна загаду 97-ы стралковы полк дывізіі заняў абарону фронтам на захад ад вёсак Барадзіно і Сваташыцы, 208-ы полк — на рубяжы вёсак Вячэрына і Дабрынь, рэшткі 316-га палка замацаваліся ў лесе напрамкам на ўсход ад вёскі Каровіна. На поўдзень ад вёскі абараняўся яшчэ раней прымкнуўшы да дывізіі зводны атрад Барысаўскага ваеннага вучылішча пад камандай маёра Гаргашвілі.

К зыходу першага дня абароны каля вёсак Пішчыкі вораг спрабаваў сходу прарваць рубеж, які займала дывізія. Бой быў жорсткі, аднак воіны дывізіі сваіх пазіцый не здалі.

На другі дзень, 20 ліпеня, асабліва непакоілі авіяцыя і мінамёты ворага. Нашым жа артылерыстам трэба было берагчы снарады для барацьбы з танкамі.

У цэлым ваенная сітуацыя складвалася не на нашу карысць. Ворагу ўдалося прарвацца ў лес, дзе знаходзіўся камандны пункт дывізіі. З вялікай цяжкасцю, па адкрытай мясцовасці яго ўдалося перамясціць у лес на паўднёвы ўсход ад в. Пішчыкі ў размяшчэнне абароны атрада Гаргашвілі.

У гэты час па радыё быў прыняты загад штаба 20-й арміі: дывізіі ноччу з 20 на 21 ліпеня сканцэнтравацца ў раёне лясоў (указваліся каардынаты) і з раніцы пераправіцца на паўночны бок Дняпра, рухацца ў раён канцэнтрацыі арміі ў лясы на паўднёвы ўсход ад г. Ярцава. Пераправу павінна была прыкрываць 1-я мотастралковая дывізія. Гэта дывізія, якой тады камандаваў палкоўнік Я. Г. Крэйзер, таксама адступала з цяжкімі баямі, да апошняй магчымасці стрымліваючы ворага. У далейшым яна праславілася ў шматякіх бітвах і пад назвай Пралетарская Маскоўска-Мінская стралковая дывізія яркай старонкай увайшла ў гісторыю Вялікай Айчыннай вайны.

Для выканання загаду штаба арміі заставалася вельмі мала часу. Неабходна было ўтрымаць пазіцыі, а з надыходам цемнаты непрыкметна выйсці з бою, прайсці 40—50 кіламетраў да пераправы цераз Дняпро.

Цяжкапараненых пакінулі пад наглядам ваенфельчара і інструктара палітаддзела дывізіі старшага палітрука М. П. Вараб'ёва, у ар'ергард быў пастаўлены атрад Гаргашвілі.

Ноччу дывізія пачала выхад з акружэння. Да раніцы яе часці падышлі да в. Каровіна і працягвалі рухацца ў напрамку в. Юкава. Да пераправы цераз Дняпро заставалася 35 кіламетраў, калі разведка данесла, што ўсе дарогі да адыходу перахоплены варожымі танкамі. Днём калона падвяргалася моцным ударам варожай авіяцыі. Ар'ергардны атрад у гэты час з вялікай цяжкасцю ўтрымліваў в. Каровіна.

Нашы байцы разлічвалі перадыхнуць і дачакацца ночы. Аднак апоўдні немцы выклікалі авіяцыю, кінулі на

юкаўскія гаі ўсё, што было ў іх пад рукой. Атакі следвалі адна за другой. А тут на правым фланзе загарэлася поле са спелай збажыной, што яшчэ больш пагоршыла становішча нашых воінаў. Праследуючы адыходзячых з палаючага поля чырвонаармейцаў, пяхота праціўніка абходным манеўрам ўварвалася ў гай. Танкі пачалі абходны манеўр на левы фланг, варожая артылерыя перанесла агонь у даліну р. Расасенка. Нашы байцы стрымлівалі нямецкую пяхоту і пратрымаліся яшчэ каля дзвюх гадзін. Але фашысты ўзмацнілі націск, на пазіцыях 97-га і 208-га стралковых палкоў баі перахадзілі ў рукапашныя схваткі.

Сотні воінаў 18-й дывізіі загінулі ў юкаўскіх гаях. Сярод іх камісар дывізіі Катаргін, камандуючы артылерыяй палкоўнік Гаўрылаў, камісар гаўбічнага палка Урупін, камандзір 316-га палка маёр Максімаў, дывізійны інжынер падпалкоўнік Хамякоў, інжынер Хабібулін і шмат іншых. Вялікія страты былі нанесены і ворагу.

Між тым, камандаванне 18-й стралковай дывізіі не адмовілася ад цвёрдага намеру выканаць загад штаба арміі. Пад прыкрыццём наспех выдзеленага ар'ергарда з падраздзяленняў найбольш баяздольнага 208-га палка дывізія ўсё ж адарвалася ад праследуючых яе мотапяхоты і танкаў праціўніка. На шчасце, танкі затрымала забалочаная пойма Расасенкі.

Раніцой 23 ліпеня пераправа пачалася. Была папярэдне знішчана дакументацыя штабоў. Гужавы транспарт і коней аддалі сялянам навакольных вёсак. Праз тыдзень значная частка дывізіі дасягнула ўказанага раёна і, далучыўшыся да зводнага атрада генерал-лейтэнанта І. В. Болдзіна, 11 жніўня з баямі выйшла з акружэння. Так скончылася гэта суровая эпапея, якая прынесла славу 18-й стралковай дывізіі ў грозным сорак першым.

Праславілі яе і многія тыя воіны, якім не ўдалося выйсці з акружэння. Яны працягвалі змагацца з ворагам у падполлі і партызанскіх атрадах, аб чым сведчаць дакументы партархіва Смаленскага абкома КПСС. Сярод прозвішчаў народных мсціўцаў, што дзейнічалі на Смаленшчыне, знаходзім прозвішчы маёра Б. Х. Кадырметава, пазней камандзіра партызанскага атрада, батальённага камісара В. І. Ведзянеева, старшага лейтэнанта В. Т. Філатава, ваентэхніка В. М. Пракапенкава, Ахнефа Шагісултанавіча Бікбаева — арганізатара партызанскага атрада «Саша», Хазана Мітрафанавіча Садрова і іншых.

Ацэньваючы баявую абстаноўку тых дзён, былы камандуючы 20-й арміі, затым начальнік Ваеннай акадэміі імя М. В. Фрунзе Герой Савецкага Саюза генерал арміі П. А. Курачкін пісаў: «...Мы скавалі ўдарную групоўку ворага на подступах да Смаленска, нанеслі ёй буйныя страты і выйгралі час для ўмацавання дальніх і бліжніх подступаў да Масквы».

Ф. Кулакоў, М. Шкадаў.

* * *

А вось як гэтыя падзеі апісвае ў сваім дзённіку былы гітлераўскі генерал, камандуючы 2-й танкавай групай Г. Гудэрыян:

«...В этот день (16 июля) дивизии вышли в следующие районы: ...10-я танковая дивизия — между Починок и Ельня,... 29-я мотодивизия — Смоленск, 18-я танковая дивизия — Катынь, Гусино, 17-я танковая дивизия — Ляды, Дубровно.

Западнее и восточнее Могилева, восточнее Орши, севернее и южнее Смоленска появились крупные группировки противника. Гот* вышел в район севернее Смоленска. Наступавшая за ним пехота достигла рубежа р. Днепр.

* Генерал Гот камандаваў 3-й танкавай групай.

...В этот день (17 июля) я получил вместе с Готом и Рихтгофеном дубовые листья к рыцарскому кресту.

...18 июля я находился в 47-м танковом корпусе. 17-я танковая дивизия была переброшена с фланга, который она прикрывала восточнее Орши, в район южнее Смоленска, чтобы отразить атаки русских, двигавшихся на город с юга.

...К 25 июля соединения танковой группы достигли: ...10-я танковая дивизия находилась в Ельне, дивизия СС «Рейх» — севернее Ельни, 17-я танковая дивизия — Ченцово и южнее, 29-я мотодивизия — южнее Смоленска и 137-я пехотная дивизия — в Смоленске.

...26 июля русские продолжали свое наступление в районе Ельни... ...В тот же день войскам Гота удалось с севера замкнуть кольцо русских войск, расположенных к востоку от Смоленска...

Возвратившись на свой командный пункт в 22 часа, я получил распоряжение из штаба группы армий прибыть на совещание к 12 часам следующего дня на аэродром Орша...»*

Каля вёскі Барадзіно

З вёскі Барадзіно немцы наступалі праз лес на Пішчыкі, дзе занялі абарону нашы падраздзяленні. Бой пачаўся пасля абеду і працягваўся да вечара. Нашы воіны разумелі, што змагаюцца практычна ўжо ў акружэнні. Але і ў гэтай сітуацыі яны біліся самаадданa, пасля кожнай атакі поле ўсцілалася трупамі гітлераўцаў.

Быў забіты і нямецкі афіцэр высокага звання. Пакуль услед за наступаючымі гітлераўцамі падаспела іх зондеркаманда, на полі бою пабываў удзельнік грамадзянскай вайны Ц. А. Янчанка. Ён наткнуўся на забітага нямецкага афіцэра. Нічога не прывабіла ў ім старога салдата. Але планшэт з дакументамі і ваеннай картай ён узяў з сабой, відаць, лічыў, што спатрэбіцца. Пры зборы сваіх забітых фашысты выявілі гэту прапажу. Яны зрабілі вобыск у вёсцы. Знайшлі планшэт, а Цімафея Аляксандравіча расстралялі за яго хатай.

Б. Шалуха,
настаўнік-краязнаўца.

З успамінаў Марыі Архіпаўны Корбан, настаўніцы-пенсіянеркі, г. Дуброўна

У пачатку ліпеня 1941 г. я вярнулася з Сенненскага раёна на Дубровеншчыну ў родную вёску Літвінава. З трывогай чакала мяне сям'я: сястра, чатыры браты і бацька. Маці памерла значна раней, старэйшы брат Іван быў у Чырвонай Арміі.

Дома я стала гаварыць, што юнакам, якія не трапілі ў армію, нечага сядзець і чакаць гітлераўцаў. Трэба падавацца ў наш тыл, але не з пустымі рукамі, а гонячы туды калгасную жывёлу. Так пагоншчыкамі сталі мой родны брат Фёдар Міхееў, дваюрадны брат Аляксей Міхееў, Іван Конышаў, некалькі дзяўчат і пажылых мужчын. Я ж засталася пры меншых братах-падлетках, каб уратаваць іх.

Пагоншчыкі даставілі калгасны статак ажно ў Чувашыю. Адтуль Фёдар, Аляксей і Іван пайшлі на фронт. Двое з іх вярнуліся з перамогай, а Аляксей Рыгоравіч Міхееў загінуў.

ЮНЫ ПАТРЫЁТ

Дзесяцігадовы Вася Казакоў з вёскі Пішчыкі разам са сваім сябруком Пятром Клімянковым адправіўся пасвіць коней на ўскрайку леса каля вёскі. З лесу да іх падышоў камандзір Чырвонай Арміі (лейтэнант, бо Вася запомніў, што ў яго на пятліцах было па два кубікі) і папрасіў хлопчыкаў з'ездзіць у в. Чырына па ліпецкай прасёлкавай дарозе, прыгледзецца, што там ёсць, вярнуцца і расказаць. Пеця не справіўся з канём, і Вася паехаў адзін.

Праз нейкі час яго затрымаў нямецкі варта вы. Заплакаўшы, Вася стаў паказваць, што ед ў Чырына. Немцы адпусцілі яго. А хлопчы паехаў далей і ўбачыў бясконцую калону нямецкіх аўтамашын і танкетак. У рэчцы купаліся гітлераўцы.

---

* Г. Гудериан. Воспоминания солдата. Перевод с немецкого. М., 1954. С. 168—173.)

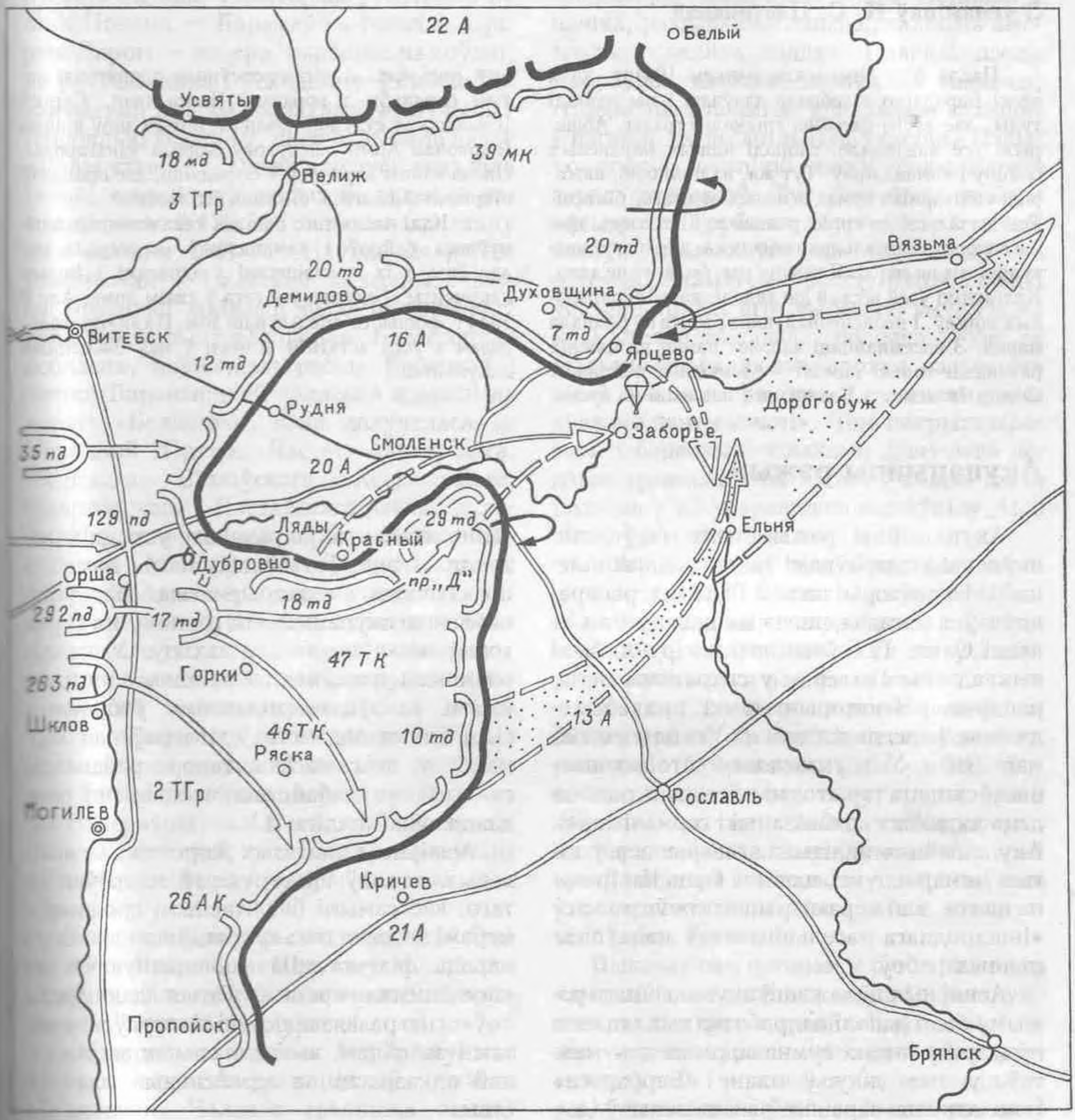

Карта-схема наступлення нямецкіх войск на Смаленскім напрамку ў 1941 г.

Цішком, мінуўшы вартавых, Вася падаўся назад. Лейтэнант выслухаў і падзякаваў хлопца.

А неўзабаве варожую калону з боку Волева атакавалі нашы танкі, а з флангаў — пяхота. Бой закончыўся толькі вечарам. На месцы бою засталіся знішчаная мотакалона і сотні трупаў гітлераўцаў.

Была ў гэтым заслуга і юнага Васі Казакова, якому потым чырвонаармейцы падарылі гармонік.

Б. Шалуха.

З успамінаў Н. С. Платонавай

Пасля бою ліпеньскім ранкам 1941 г. каля вёскі Барадзіно я сабрала дзяўчат, і мы пайшлі туды, дзе зусім нядаўна грымелі стрэлы. Абшарылі ўсё наваколле, сабралі нашых параненых байцоў і камандзіраў. Тут жа, на полі бою, назбіралі санітарных сумак з медыкаментамі, бінтамі. Так пачалося лячэнне раненых. Штодзень нам пагражала смяртэльная небяспека, але інакш паступіць мы не маглі. Я гавару мы, бо была не адна. Калгаснікі ўсёй вёскай даглядалі, кармілі параненых воінаў. І небяспечная наша работа не прапала марна. З васемнаццаці чалавек памёр ад цяжкіх ран адзін толькі камбат — малодшы лейтэнант Фёдар Іваненка з Казані, яго пахавалі на вясковых могілках. А выздаравеўшыя працягвалі затым барацьбу з ворагам. Напрыклад, Сяргей Крываносаў стаў партызанам, потым зноў воінам Чырвонай Арміі, заслужыў баявыя ўзнагароды. Пасля вайны вярнуўся ў Барадзіно, дзе працаваў старшынёй калгаса. Я стала яго жонкай...

...Калі пасля таго бою мы хавалі нашых загінуўшых байцоў і камандзіраў, я збірала медальёны з іх прозвішчамі і адрасамі і іншыя дакументы. Схавала ўсё гэта ў сваім доме. Але ў 1944 г. фашысты спалілі наш дом. На вялікі жаль, разам з усім астатнім згарэлі і тыя бясцэнныя дакументы...

Акупацыйны рэжым

Акупацыйны рэжым, што быў устаноўлены гітлераўцамі на часова захопленай імі тэрыторыі нашай Радзімы, распрацоўваўся загадзя, яшчэ да нападу на Савецкі Саюз. Галоўныя яго накірункі былі выкладзены Гімлерам у сакрэтным мемарандуме «Некаторыя думкі пра абыходжанне з насельніцтвам на Усходзе» ад 25 мая 1940 г. У ім указвалася, што захопленыя ўсходнія тэрыторыі належыць разглядаць як аб'ект каланізацыі і германізацыі. Акупацыйная палітыка, гаварылася ў гэтым мемарандуме, павінна быць накіравана на тое, каб ператварыць актыўную масу «іншароднага насельніцтва» у напаўпісьменных рабоў.

Асноўныя палажэнні акупацыйнага рэжыму былі даволі падрабязна выкладзены і ў шэрагу іншых сумнавядомых дакументаў, у тым ліку ў плане «Барбароса» (канчатковы варыянт выкладзены ў дырэктыве вярхоўнага галоўнакамадавання ўзброенымі сіламі ад 18.12.1940 г.), які вызначаў стратэгію і тактыку нападу на СССР, генеральным плане «Ост» — праграме каланізацыі тэрыторыі, германізацыі, высялення і знішчэння народаў Усходняй Еўропы, у тым ліку і Беларусі, «Інструкцыі пра асобыя вобласці» да дырэктывы № 21 плана «Барбароса» (13.3.1941 г.), дырэктыве па кіраўніцтву эканомікай у акупіраваных усходніх абласцях і інш. Гэтыя дакументы намецілі практычныя мерапрыемствы па ўстанаўленню акупацыйнага рэжыму на тэрыторыі, якая падлягала захопу. У далейшым яны дапаўняліся загадамі, інструкцыямі галоўнакамандавання ўзброеных сіл і іншых ведамстваў гітлераўскай Германіі, у якіх масавы тэрор, рабаванні, гвалтаванне і забойствы ўзводзіліся ў ранг дзяржаўнай палітыкі.

Асноўны сэнс гэтых жорсткіх, нечалавечых загадаў і інструкцый зводзіўся да таго, каб самымі бязлітаснымі сродкамі і мерамі не дапусціць супраціўлення нашага народа, фізічна знішчыць значную частку насельніцтва краіны. Гэтыя дакументы поўнасцю развязвалі рукі гітлераўскім катам і забойцам, вызваляючы іх ад усялякай адказнасці за здзейсненыя злачынствы.

Яшчэ задоўга да агрэсіі верхаводы трэцяга рэйха адобрылі распрацаваны гітлераўскім апаратам і план падзелу захопленай тэрыторыі. Восенню 1941 г. падзел часова акупіраванай Беларусі быў у асноўным завершаны. Яе этнаграфічную цэласную тэрыторыю захопнікі гвалтоўна парэзалі на часткі, груба парушыўшы пры гэтым гістарычна склаўшуюся супольнасць тэрыторыі, мовы, культуры бела-

рускага народа. Тэрыторыю рэспублікі па лініі Полацк — Барысаў на ўсходзе, Старыя Дарогі — возера Чырвонае на поўдні, па р. Зяльвянка і ўсходняму ўзлессю Белавежскай пушчы на захадзе вылучылі ў генеральную акругу, якая атрымала назву «Беларутэнія». Плошча акругі складала толькі чвэрць тэрыторыі Беларусі з насельніцтвам 3 138 256 чалавек (па стану на 4 снежня 1941 г.). Паўднёвыя раёны Гомельскай і Палескай абласцей, частка Брэсцкай вобласці былі ўключаны ў рэйхскамісарыят «Украіна». Беластоцкая вобласць, паўночныя раёны Брэсцкай і частка Баранавіцкай абласцей адышлі да акругі «Беласток», якая далучалася да Усходняй Прусіі. Часткі Ашмянскага, Свірскага, Відзаўскага, Астравецкага, Смаргонскага і Пастаўскага раёнаў далучылі да генеральнай акругі «Літва». Віцебскую, Магілёўскую і ўсходнія раёны Мінскай абласцей, а таксама большую частку Гомельскай вобласці аднеслі ў зону армейскага тылу групы армій «Цэнтр».

Дубровенскі раён быў акупіраваны гітлераўскімі войскамі ў сярэдзіне ліпеня 1941 г. (райцэнтр — 16 ліпеня). Ужо з першых дзён акупацыі жыхары раёна адчулі так званы «новы парадак». Перш за ўсё гітлераўцы сталі выяўляць і расстрэльваць камуністаў, потым арганізоўваць канцэнтрацыйныя лагеры і гета для яўрэяў.

Вось як апісвае прыход акупантаў Станіслаў Пятровіч Шмуглеўскі, былы кіраўнік падпольнай камсамольскай арганізацыі ў пас. Асінторф:

«Цэнтральны пасёлак быў разбуджан трэскам нямецкіх матацыклаў, рокатам аўтамашын. Чалавек трыццаць немцаў праімчаліся па пустыннай вуліцы. Ніхто не сустракаў заваёўнікаў.

...Людзей не краналі, яны быццам іх не прыкмячалі. На вачах жыхароў пасёлка працягвалася марадзёрства.

...Праз некалькі дзён фашысты зноў наляцелі ў цэнтральны пасёлак. Яны ўрываліся ў дамы, выпіхвалі ўсіх на вуліцу, таго, хто забавіўся, білі прыкладамі, паганялі расстраляць на месцы. Паднялася паніка, раздаваліся папераджальныя выстралы і лаянка салдат. Плакалі дзеці. Сабраўшы вялізны натоўп на плошчы, гітлераўцы ачапілі яе шчыльным кальцом і пагналі да лесапільнага ўчастка. Падыходзячы да лесапілкі, людзі ўбачылі другі аград фашыстаў. Тут ужо былі знаёмы афіцэр і Трублін (бургамістр). Калі натоўп прыблізіўся да іх метраў на дзесяць, аўтаматчыкі расступіліся, і людзі ўбачылі толькі што вырытую яму. На яе краі стаяла маладая дзяўчына. Рукі яе былі звязаны калючым дротам, на грудзях вісеў кавалак фанеры з надпісам: «За сувязь з партызанамі». Ліцо пакрыта шрамамі і барвовымі сінякамі. Дзяўчына ледзьве трымалася на нагах, і цяжка было пазнаць у ёй учарашнюю настаўніцу Аню Лотаву з в. Заполле.

...Афіцэр падаў знак. Раздалася чарга — кароткая і адрывістая. Аня ўздрыгнула, неяк ненатуральна выпрасталася і паволі на спаўзла на край ямы. Гул жаху і абурэння пракаціўся над натоўпам».

Згодна з ваенна-адміністрацыйным дзяленнем акупіраваных гітлераўцамі тэрыторый, Дубровенскі раён уваходзіў у вобласць армейскага тылу групы армій «Цэнтр», які меў свайго камандуючага, падпарадкаванага камандуючаму групай армій «Цэнтр» і начальніку аператыўнага ўпраўлення генеральнага штаба сухапутных войск Германіі.

Выканаўчым органам у руках ваеннага камандавання ахоўных войск і камандуючага тылам групы армій «Цэнтр» з'яўляліся камендатуры — палявыя (фельдкамендатуры) і мясцовыя (ортскамендатуры), надзеленыя ўсёй паўнатой улады ў зоне сваёй дзейнасці.

У тылавым раёне групы армій «Цэнтр» канцэнтраваліся вялізныя сілы карнікаў, якія прызначаліся для ажыццяўлення акцый пакарання.

Органы паліцыі бяспекі і СД прадстаўлялі тут спецыяльныя аператыўныя атрады ваеннага тыпу, вядомыя пад назвай айнзацгруп (аператыўныя групы),

якія ўзніклі ў выніку ўзгаднення паміж галоўным упраўленнем бяспекі, вярхоўным камандаваннем узброеных сіл і галоўным камандаваннем сухапутных войск. Гэтыя атрады прафесійных забойцаў і катаў рухаліся за армейскімі часцямі фашысцкай арміі.

Айнзацгрупы падзяляліся на айнзацкаманды (аператыўныя каманды) і зондэркаманды (асобыя каманды). У абавязкі айнзацкаманд і зондэркаманд уваходзіла знішчэнне людзей, падставай служыла забеспячэнне бяспекі на захопленых тэрыторыях, як у раёне баявых дзеянняў, так і ў тыле.

Асобую ролю ў сістэме ваенна-фашысцкага акупацыйнага апарату на тэрыторыі «вобласці армейскага тылу» выконвала тайная палявая паліцыя (ГФП). Як састаўная частка вермахта яна ажыццяўляла ваенна-паліцэйскія функцыі. У ГФП набіраліся супрацоўнікі гестапа, нямецкай паліцыі і іншых карных органаў. Яе групы пры армейскіх фарміраваннях (дывізіях, карпусах, арміях) падпарадкоўваліся начальніку разведкі і контрразведкі гэтага фарміравання. Групы і каманды ГФП, прыдадзеныя палявым і мясцовым камендатурам, з'яўляліся іх выканаўчымі органамі і выконвалі функцыі гестапа ў зоне баявых дзеянняў, у франтавых і армейскіх тылах. Каманды ГФП пры мясцовых камендатурах і ахоўных дывізіях дзейнічалі ў кантакце з паліцыяй бяспекі і СД, палявой жандармерыяй і іншымі фашысцкімі карнымі органамі. Найбольш цесныя кантакты ГФП падтрымлівала з органамі фашысцкай ваеннай разведкі і контрразведкі — абверам, якія густой павуцінай аблыталі ўсю тэрыторыю Беларусі, асабліва вобласці, размешчаныя блізка ад фронту.

У Дуброўне размяшчаліся: мясцовая ваенная камендатура на чале з ортскамендантам, каманда СД-9, мясцовая каманда групы ГФП № 723, разведвальная і контрразведвальная групы «Абвера», раённая паліцыя службы парадку і іншыя карныя органы, якія з'яўляліся галоўным сродкам падтрымання «новага парадку», масавага крывавага тэрору. Для практычнага ажыццяўлення гэтай палітыкі на тэрыторыі раёна была створана сістэма нямецкіх гарнізонаў, а таксама апорных пунктаў паліцыі службы парадку, якая стваралася з мясцовых жыхароў, што перайшлі на службу да немцаў. Найбольш буйнымі з іх былі гарнізоны ў райцэнтры Дуброўна і ў Асінторфе.

Аднак правядзенне ў жыццё сваёй палітыкі не магло быць забяспечана толькі дапамогай ваенна-паліцэйскага тэрору. Каб замаскіраваць грабежніцкія мэты і ўзмацніць уплыў на мясцовае насельніцтва, гітлераўцы пачалі шукаць падтрымку сярод жыхароў раёна. Вылілася гэта ў арганізацыю мясцовых дапаможных устаноў самакіравання — управаў. У Дуброўне была створана раённая ўправа, бургамістрам якой прызначылі былога старшыню тарфкома Скварчэўскага, у Асінторфе — былога начальніка электрацэха здрадніка Радзімы І. Трубліна. На тэрыторыях сельсаветаў былі створаны воласці на чале з валаснымі бургамістрамі, у вёсках прызначаліся старасты.

З АДМІНІСТРАТЫЎНАГА РАСПАРАДЖЭННЯ № 1 КАМАНДУЮЧАГА ТЫЛАМ ГРУПЫ АРМІЙ «ЦЭНТР»

I. О назначении бургомистров в волостях

1. На должности бургомистров в первую очередь должны быть назначены политически надежные и квалифицированные лица по возможности из числа белорусов.

2. Бургомистр является представителем волости.

3. Он является служебным начальником над всеми лицами, работающими в волости. Он принимает их и увольняет с работы.

4. Бургомистр несет ответственность за финансовые дела волости.

5. Все жители, проживавшие в волости по состоянию на 21.06.1941 г., должны быть заново учтены и переписаны бургомистром.

6. Бургомистр немедленно должен позаботиться о том, чтобы все жители были обеспечены соответствующими документами, удостоверяющими их личность: фамилия и имя, время и место рождения, местожительство, состав семьи, профессия, пребывание и род занятий, социальное происхождение, вероисповедание, национальность, подданство.

7. Бургомистр привлекается к ответственности за совершенные акты саботажа в вверенной им волости. Он должен всеми средствами предотвращать акты саботажа. В его обязанность входит охрана предприятий, расположенных на территории волости, особенно жизненно важных.

8. Бургомистров и их заместителей в населенных пунктах, насчитывающих до 20 000 жителей, назначает местный комендант, а в населенных пунктах свыше 20 000 жителей назначает комендант полевой комендатуры.

Командующий тылом группы армий «Центр»
фон Шенкендорф, генерал инфантерии

НАРБ, ф. 4683, оп. 3, д. 952, л. 1.

Уся акупацыйная палітыка гітлераўцаў была накіравана на рабаванне і каланізацыю тэрыторыі раёна, на выкачванне для сваёй арміі і вывазу ў Германію як мага больш матэрыяльных рэсурсаў. Сістэма рабавання ў вёсках уключала абкладванне жыхароў падаткамі, паборамі, пастаўкамі, працоўнымі павіннасцямі, якія неабмежавана мог прызначыць і павялічыць любы прадстаўнік акупацыйнай адміністрацыі. Усе калгасы былі распушчаны. Замест іх гітлераўцы спрабавалі стварыць так званыя «абшчынныя гаспадаркі», на базе былых саўгасаў — «дзяржаўныя маёнткі». Быў уведзены рэжым паднявольнай працы і бесчалавечнай эксплуатацыі. Сотні і сотні жыхароў Дубровеншчыны і суседняй Аршаншчыны прайшлі праз «выхаваўчыя» працоўныя лагеры, якія былі створаны ў вёсках Вячэрына, Галяшы, Карабанавічы, Станіславова і іншых.

Аб тым, што давялося перажыць вязням канцлагера ў населеным пункце Востраў Юр'еў (на тэрыторыі Асінторфа), расказвала газета 11-й гвардзейскай арміі «Боевая тревога» ад 27 чэрвеня 1944 г.: «Тут людзей даводзілі да стану прывідаў, нацкоўвалі на іх азвярэлых аўчарак, марылі голадам і холадам. Нават воіны-гвардзейцы, загартаваныя ў баях, знямелі, калі ўбачылі, да чаго давялі савецкіх людзей фашысцкія нелюдзі». (Газета захоўваецца ў музеі баявой і працоўнай славы п. Асінторф.)

Свае крывавыя справы акупанты імкнуліся рабіць з дапамогай здраднікаў савецкай радзімы, ці людзей, зламаных духам. Пры гэтым яны не абмяжоўваліся толькі паліцэйскімі фарміраваннямі.

С. П. Шмуглеўскі ўспамінае:

«У лютым 1942 года фашысты прыслалі ў Асінторф сваіх агентаў для арганізацыі з савецкіх ваеннапалонных так званай «Рускай народнай нацыянальнай арміі (РННА)».

На сёмы пасёлак прыбылі з Берліна камандуючы будучай арміяй былы царскі палкоўнік Ч. Санін, начальнік штаба белаэмігрант Румянцаў, сын генерал-лейтэнанта царскай арміі калчакавец І. Сахараў, белагвардзейцы браты С. Н. і І. Н. Івановы.

Фашысцкія халуі арганізавалі тры гарнізоны з назвай «Масква», «Урал», «Байкал». Гэтым яны падкрэслілі свае мэты. У чэрвені 1942 года «армія» ледзь налічвала 600—700 чалавек...».

Як сведчыць былы баец партызанскага атрада асобага прызначэння падпалкоўнік у адстаўцы Аляксандр Сяргеевіч Казіцкі, «народнікі» ўдзельнічалі ў карных аперацыях супраць партызан. І яны ж, тыя, хто ў душы не прадаўся ворагу, масава, з

узбраеннем пераходзілі на бок народных мсціўцаў.

На Дубровеншчыне дзейнічалі партызанскія брыгады 115-я Горацкая, «Звязда», асобныя атрады 112-ы Горацкі, «Трэція». На тэрыторыю раёна заходзілі для ажыццяўлення баявых аперацый дывер-сійныя, разведвальныя групы іншых партызанскіх фарміраванняў, якія дыслацыраваліся ў суседніх раёнах. У розны час на Дубровеншчыне былі створаны і дзейнічалі шматлікія падпольныя арганізацыі і групы. У падполлі і партызанскіх атрадах змагаліся з ворагам сотні ўраджэнцаў Дубровеншчыны.

Адной з галоўных мэт акупацыйнай палітыкі гітлераўцаў было планамернае знішчэнне насельніцтва. Для гэтага яны выкарыстоўвалі турмы ў Оршы і Дуброўне, шматлікія канцэнтрацыйныя і працоўныя лагеры. У Аршанскай турме былі расстраляны выкрытыя правакатарам падпольшчыкі Новай Тухіні. Масавыя расстрэлы праводзіліся ў Дуброўне, каля в. Ляды і ў Лугаўцах.

Тысячы жыхароў раёна прымусова былі вывезены на катаржныя работы ў Германію. Але гітлераўцам і гэтага здавалася мала. Перад прыходам нашых войск восенню 1943 г., а затым і вясной 1944 г. акупанты пачалі выганяць мірнае насельніцтва ў свой тыл, а вёскі паліць. Частка бежанцаў дабралася толькі да Аршанскага раёна, частка — да Талачынскага, іншыя трапілі ажно ў Трасцянец пад Мінскам і далей — у Прыбалтыку. Пра пакуты тых змрочных дзён расказваюць у сваіх успамінах тыя, хто перажыў гэтыя жахі.

Вось вынікі крывавага гаспадарання гітлераўцаў на дубровенскай зямлі.

На тэрыторыі раёна захопнікі спалілі і разбурылі поўнасцю ці часткова звыш сотні вёсак, раённы цэнтр, пасёлак Асінторф, разрабавалі прадпрыемствы, калгасы і саўгасы, вывезлі ў Германію тэхніку, жывёлу, маёмасць.

У зоне баявых дзеянняў акупанты разбіралі дамы для будаўніцтва бліндажоў, перапраў, укладкі дарог. Для гэтых жа мэт высякалі лясы. Толькі ў Дуброўне захопнікі спалілі 2680 дамоў. Без даху над галавой засталіся больш за 7 тысяч сем'яў. Жыллём для іх сталі зямлянкі і бліндажы. Але самымі цяжкімі, непапраўнымі стратамі былі людзі. За гады акупацыі ў горадзе Дуброўне і раёне фашысты знішчылі каля 5 тысяч чалавек, у тым ліку ў райцэнтры больш за 2 тысячы. Людскія страты, панесеныя раёнам за гады вайны, і іх наступствы адмоўна адбіваюцца на яго дэмаграфічным становішчы праз многія дзесяцігоддзі.

Нямецкія войскі пакінулі пасля сябе незлічоныя мінныя палі, вывеўшы з землекарыстання 11 240 гектараў сельгасугоддзяў, на некаторыя месцы доступ небяспечны і ў цяперашні час.

У. Лемяшонак,
Ф. Кулакоў.

Вось такой была «новая ўлада»

Дзе і калі мы ўбачылі «новую ўладу»? У Клянах ужо была воласць і паліцыя. Памятаю і бургамістра воласці Маршалава, і начальніка паліцыі дубровенца Турава, і прозвішчы некаторых паліцаяў. Не, не трэба сцвярджаць, што да вайны ў нас не было ворагаў савецкай улады. Былі і толькі чакалі зручнага моманту, каб здрадзіць, насаліць ёй. «Новая ўлада» пачынала з арыштаў, з расстрэлаў. Проста пагуліцца над людзьмі любілі, сілу і ўладу сваю паказаць. Раз было так. Едзе па вёсцы Пячонкі бургамістр Маршалаў. Трапіліся яму на вочы двое старых — Панфіл Ладысеў і Астась Казлоў. Падалося бургамістру, што не выказалі яму вяскоўцы належнага гонару. За адно за гэта прыязджаюць паліцаі і гоняць старых у Кляны на экзекуцыю, там для гэтага была прыстасавана лазня. Старых збілі так, што яны доўга ні сесці, ні легчы не маглі, а Казлоў хутка памёр.

Шмат гора прынеслі народу немцы, не менш і іх «верныя служакі» — паліцаі. У каго забяруць карову, каня, моладзь угонялі ў Германію. Плач стаіць над вёскамі, над усім родным краем. Раўнадушнымі да здзекаў не заставаўся ніхто, асабліва хлопцы дапрызыўнога ўзросту. Добра памятаю іх. Вось Валодзя Аляксееў, Валодзя Лук'янаў, Мікалай Ладысеў... Перад самай вайной яны скончылі дзевяць класаў. Выдатнікі вучобы, актыўныя камсамольцы. Калі Ладысева і Аляксеева выклікалі ў Дуброўна і прапанавалі пайсці служыць у паліцыю, юнакі прыкінуліся вар'ятамі, і іх адпусцілі дамоў. Часта ў нас збіраліся гэтыя маладыя хлопцы, але да канца пра мэту іх збораў мы не ведалі. А хлопцы чыталі савецкія лістоўкі, паведамлялі, хто што чуў аб падзеях на франтах.

Хтосьці іх выдаў.

25 сакавіка 1943 г. абедзьве вёскі былі акружаны фашыстамі. Яны ўрываліся ў хаты і хапалі тых, хто быў указаны ў спісе.

Арыштаваных збівалі да паўсмерці, рабілі ў іх дамах вобыскі, затым гналі ці валачылі ў дом Р. Ладысева, каб усіх разам спаліць. Але крыкі, слёзы, жах ні ў чым не вінаватых людзей чамусьці змянілі план катаў. Сем'і адпусцілі. А арыштаваных пагналі на г. Горкі — паліцаі, немцы былі адтуль. 25 сакавіка іх прадаўжалі катаваць, а 26-га расстралялі. Вось прозвішчы патрыётаў:

в. ПЯЧОНКІ

ЛАДЫСЕЎ Іван Рыгоравіч, 1922 г. н.
ЛАДЫСЕЎ Мікалай Ігнатавіч, 1922 г. н.
ЛАДЫСЕЎ Еўдакім П., 1901 г. н.
РЫБАЕЎ Мануіл Дзянісавіч, 1906 г. н.
РЫБАЕЎ Еўдакім Дзянісавіч, 1912 г. н.
РЫБАЕЎ Якаў Дзянісавіч, 1925 г. н.
КАЗЛОЎ Іван Сямёнавіч, 1920 г. н.
КАЗЛОЎ Васіль Сямёнавіч, 1923 г. н.
КУДРАЎЦАЎ Піліп Ф., 1905 г. н.
БАЖКОЎ Мікалай Дзмітрыевіч, 1924 г. н.

в. ЖАРНЁЎКА

АЛЯКСЕЕЎ Уладзімір Мікалаевіч, 1924 г. н.
ЛУК'ЯНАЎ Уладзімір Антонавіч, 1924 г. н.
ЛУК'ЯНАЎ Марк П., 1917 г. н.
ЕЎТУШЭНКА Дзмітрый М., 1925 г. н.

З нашай сям'і расстраляны Ладысеў Мікалай Ігнатавіч.

На наступны тыдзень пасля расстрэлу некаторыя родзічы загінуўшых ездзілі ў г. Горкі, у тым ліку і мой свёкар. Расстралялі там вельмі многа народу, метадычна запаўняючы да краёў вялізныя ямы, якія сталі для савецкіх людзей брацкімі магіламі.

Т. Ладысева.

З успамінаў Барыса Фёдаравіча Шалухі, ураджэнца вёскі Крапіўна

Восенню 1943 г. гітлераўцы забралі ўсіх мужчын вёскі Крапіўна і пад канвоем пагналі ў аршанскі лагер, што знаходзіўся каля чыгуначнай станцыі. Вечарам з Пятром Каткоўскім мы непрыкметна ўцяклі.

У сакавіку 1944 г. ў другі аршанскі лагер — у былым Куцеінскім манастыры — трапілі мае бацькі, тры браты і сястра. Потым іх перавезлі ў лагер у Магілёў. Там ад невыносных пакут памерлі мой брат Ігар і сястра Нэлі. А мяне з сястрой Аленай загналі ў лагер Горная Крапіўна, а затым у лагер каля вёскі Чырына.

Вакол калючы дрот і ўзмоцненая ахова. Раніцай пад канвоем гоняць на земляныя работы на дарогу Дуброўна—Зарубы. Работа — не менш 12 гадзін. Ніякая непагадзь пад увагу не бралася. Пасля работы на ўсю ноч заганяюць, як жывёлу, у бункер без вокнаў. На вясенняй золі ўсе прамоклі, але абсушыцца немагчыма. У дзіравы бункер прабіваецца начны туман і становіцца яшчэ халадней. Ні на гадзіну не пакідае вострае адчуванне голаду, бо ў суткі на дваіх выдаюць нямецкую буханку хлеба (эрзац з пырсай), ранкам на кожнага — лыжку павідла і паўлітра чаю, вечарам — літр баланды і чай. Абед пры такой знясільваючай рабоце не прадугледжваўся.

Але мучылі не толькі голад і холад. Прыгнятала і выклікала буру гневу бесчалавечнасць фашыстаў, іх імкненне запалохаць, растаптаць нас. Куды ні глянь — позірк натыкаецца на канваіра з аўтаматам, на вышку з вартавым, на калючы дрот.

Горка было і ад таго, што фронт, Чырвоная Армія былі зусім побач, на тэрыторыі нашага ж, Дубровенскага раёна, але дапамагчы нам не магла. Лагернікі толькі і жылі чаканнем вызвалення, але да нас (мяне да гэтага часу перагналі ў лагер в. Карабанавічы) праніклі страшныя весткі, што немцы расстралялі ўсіх, хто знаходзіўся ў штрафным лагеры ў Чырына і паляць вёскі. Ды і мы самі бачылі вялізнае зарыва то ў адным, то ў другім месцы. Мясцовыя жыхары беспамылкова вызначалі вёску, якая была і знікла ў полымі вайны. А што чакае нас?

...Пачалася аперацыя «Баграціён». Вязняў з лагераў Дубровеншчыны сабралі і пагналі праз вёску Крапіўна ў бок Оршы. Па дарозе за спробу да ўцёкаў некалькі чалавек расстралялі.

28 чэрвеня 1944 г. войскі 31-й арміі вызвалілі нас з няволі. А ў хуткім часе, пасля непрацяглай падрыхтоўкі, я стаў кулямётчыкам ў 183-м палку гэтай арміі.

Яблынька

Яна і цяпер стаіць пасярэдзіне сяла, як жывы помнік тых грозных дзён. Кожны, і малы, і стары, беражліва ахоўвае яе. Аб ёй перадаюцца хвалюючыя расказы. І ўсё, што тут, у вёсцы Баброва, адбылося, усё, аб чым бы людзі ні завялі гаворку, іх цяжкія ўспаміны абавязкова вядуць да раненай яблыні.

...Больш за два гады гаспадарылі фашысты ў вёсцы Баброва — цэнтры невялікага тады на Дубровеншчыне калгаса. Разграбілі ўсё багацце арцелі, па-зверску здзекваліся над людзьмі. Нямала жыхароў вёскі было ўгнана на катаргу ў Германію.

Але нашы людзі не скарыліся ворагу. Адны пайшлі ў партызаны, другія, застаючыся на месцы, помсцілі захопнікам за зганьбаваную родную зямлю. Гэта прыводзіла гітлераўцаў у шаленства, яны сталі яшчэ больш бязлітасныя да насельніцтва.

Па падазрэнню ў сувязі з партызанамі быў расстраляны калгаснік Іван Гудына. Жорсткі лёс напаткаў старшыню сельсавета Тараса Маісеенку. У люты мароз фашысты вывелі яго з хаты раздзетага і вадзілі па снезе, пакуль ён не страціў прытомнасць.

Да смерці быў збіты прыкладамі падлетак Пеця Языкоў. І толькі за тое, што яго западозрылі ў сувязі з партызанамі. Аднойчы вечарам Пеця вярнуўся з лесу, вёз на санках дровы. Гітлераўцы чамусьці рашылі, што ён быў у партызан.

Гэта не адзіныя прыклады з трагедыі вёскі Баброва. Нямой сведкай падзей была і яблынька.

Перад адступленнем гітлераўцы дашчэнту спалілі вёску.

В. Шалдаманаў.

Гарэлі нашы хаты

Было гэта вясной сорак чацвёртага года. Ад нашых мясцін фронт быў ужо недалёка. У гэтай прыфрантавой паласе вельмі густа стаялі нямецкія воінскія часці. Мы ведалі, што там, дзе войскі, там баі. І ўсё ж спадзяваліся, хацелася верыць, што наша вёска Пасуддзева ўцалее.

Але атрымалася інакш. У адну з начэй насупраць нашай вёскі па дарозе на Сіпішчава была разбіта нямецкая машына. А Пасуддзева ў акупантаў лічылася партызанскай вёскай, бо некалькі чалавек адсюль, у тым ліку і мой брат Мікалай Макаравіч Раскоша, былі ў радах лясных мсціўцаў.

І вось назаўтра раніцой у вёску ўварваліся карнікі. Усіх вяскоўцаў выгналі да вясковых могілак, паставілі асобна старых, асобна жанчын з малымі дзецьмі, навялі кулямёт. Прачыталі прыгавор: за разбітую машыну, за ўкрыццё партызан — усіх расстраляць. Але тут да старшага пад'ехаў другі фашыст, відаць, з камендатуры, і нас не расстралялі.

Затое ў нашай прысутнасці карнікі пачалі паліць вёску: хаты, хлявы — усё, што магло гарэць. Аблівалася сэрца крывёю: муж на фронце, ля мяне спалохана збіліся ў кучку малалетнія дзеці — як жыць, што рабіць? Сэрца заходзілася ад гора.

Гадзін да дзесяці раніцы ў нас на вачах вёска гарэла. А нас пад канвоем пагналі ў канцлагер...

...Мы перажылі ўсё. Адбудаваліся. Вырасцілі дзяцей. Мой муж не вярнуўся з вайны. І брат-партызан — таксама.

М. Раскоша,
жыхарка в. Пасуддзева.

Трагедыя вёскі

Вёска Верашчакі Горацкага раёна некалі размяшчалася ў адным кіламетры ад вёскі Паташы і налічвала больш за 20 двароў. Перад вайной тут быў калгас, у які ўваходзілі і сяляне вёскі Паташы. Людзі жылі мірна, старанна працавалі. Паколькі ў Верашчаках не было культавага збудавання, жыхары вёскі наведвалі сінагогу ў Горках. На горацкіх яўрэйскіх могілках хавалі памерлых.

І вось у Верашчакі прыбылі немцы-карнікі. Да вялікай ямы на ўскраіне вёскі падводзілі сем'і — бацькоў, старых і малых дзяцей — і расстрэльвалі. Нікога не засталося ў жывых. Было знішчана больш за 150 чалавек — усе яўрэі з Верашчак і некалькі жыхароў, што прыехалі ў першыя дні вайны з Дуброўны, Лядоў і іншых мястэчак Дубровеншчыны і Аршаншчыны да сваіх родных. У вёсцы былі таксама спалены ўсе хаты. Пасля вайны яна так і не аднавілася.

І. Стэльмашонак.

З успамінаў Лідзіі Новікавай, жыхаркі вёскі Слабада

Раніца на Пакрова ў 1943 годзе выдалася халоднай. Немцы заходзілі ў хаты, калі гаспадары марудзілі, злосна выштурхоўвалі на вуліцу. А стараста са сваімі памочнікамі выстраілі сялянскі абоз на вуліцы.

Шчымела ад болю сэрца, ручаямі цяклі ў людзей слёзы, калі пачулі каманду ехаць, ехаць з родных мясцін, пакідаючы хаты, скарб, нажыты ўласнымі рукамі, паліты салёным потам, ехаць у бежанцы.

Па дарозе да абозу далучылі жыхароў суседніх вёсак. Ужо не было відаць ні канца, ні краю патоку бежанцаў, якіх гнаў канвой, гнала вайна. Толькі вечарам пачулі каманду спыніцца.

Па некалькі сем'яў размясцілі ў кожным з пустуючых калгасных хлявоў. Павячэраўшы, пачалі выгнаннікі ўладкоўвацца, каб прылегчы адпачыць.

...Нейкі час абоз бежанцаў стаяў каля вёскі Судзілавічы. Аднойчы з вечара загулі гарматы. Пачынаўся бой. Снарады рускіх гармат даляталі і да лагера бежанцаў, абсыпаючы гарачай зямлёй і без таго пакрыўджаных людзей. Некаторыя з іх назаўсёды засталіся ляжаць на гэтай зямлі.

Крыху воддаль ад стагоў размясцілася некалькі сем'яў старатухінцаў. Сярод іх была і сям'я бабулі Фомчыхі. Калі пачыналася вайна, з'ехаліся да бабулі з гарадоў яе нявесткі, дочкі, унукі. Сыны і зяці былі на фронце.

Недзе пад поўнач стаў нарастаць гул самалётаў. Смертаносны груз упаў на стаянку бежанцаў. Бомба трапіла на месца, дзе знаходзілася сям'я Кажуровых, бабулі Фомчыхі. Як звар'яцелыя, беглі з гэтага месца людзі, дзе яшчэ дымілася зямля, дзе адчуваўся пах дыму, гары. Толькі калі дым рассеяўся, пачуліся слабыя стогны параненых, уцалелых жывых, якіх аглушыла выбухам. Некаторыя былі забіты.

Бабуля стаяла побач. Стаяла нерухома, быццам ногі ўраслі ў зямлю. Калі ўбачыла сваіх мёртвых дзетак — цяжкі стогн вырваўся з грудзей старой. Вяскоўцы спрабавалі ўцешыць яе. Ды толькі хіба гэта магчыма? Так і стаялі ўсе, плакалі да самай раніцы.

Немцам пасля гэтай ночы было не да бежанцаў.

Выгнаннікі паехалі кожны сваёй дарогай. Пачаліся блуканні па лясах, па вёсках. Многія спрабавалі вярнуцца назад, да сваіх хат. Ды толькі гэта было немагчыма. Дарогі перакрыты чужынцамі.

Праз некалькі дзён мы са сваякамі (ехалі на адной падводзе) і суседзямі дабраліся да вёскі Рагаціна. Тут і спыніліся.

Аднаго разу з'явіліся ў вёсцы карнікі. Учынілі аблаву. Жыхарам гэта было знаёма. Вестка аб аблаве разнеслася імгненна. Адбіралі дзяцей ад матак, матак ад дзяцей. Патрэбны былі маладыя, дужыя людзі.

Мінула некалькі дзён. Фашысты зноў наведалі вёску. На гэты раз яны выгналі з яе ўсіх людзей — бежанцаў і гаспадароў. Пагналі зноў цяжкімі дарогамі. У вёсцы Высокае спыніліся. Тут нам удалося ўцячы ад немцаў, і праз некаторы час мы трапілі ў вёску Туравічы, што на Аршаншчыне. Але новае няшчасце напаткала нас. Захварэлі на тыф маці, мая малодшая сястра і яшчэ адна жанчына з малым дзіцём... Па два тыдні цяжка хварэлі людзі. Пасля крызісу (хто выжыў) пачалі папраўляцца. Толькі адзін раз за гэты час пераначавалі ў цёплай лазні. Тады ўпершыню за месяцы блукання мы распрануліся.

Пасля Новага году нашай бабулі ўдалося ў вёсцы Пузырова дамовіцца з гаспадарамі наконт жылля. Другую палову зімы праводзілі нашы сем'і ў цёплай хаце. Есці не было чаго. Таму жабравалі...

Пасля вызвалення трымалі кірунак на свой дубровенскі край, які сустрэў нас папялішчамі, бітай цэглай, снарадамі ды мінамі, ямамі ад бамбёжак, пустазеллем у рост чалавека. Гэта ўсё, што засталося ад даваеннай прыгожай вёскі Старая Тухінь.

Успамінае Ладысева Таццяна Міхайлаўна, настаўніца, жыхарка г. Дуброўна

Жнівень—верасень 1943 года. Фашысты адступаюць. Імі забіта ўсё наваколле, заселены ўсе хаты, нас проста выгналі. Мы пасяліліся ў кустах за вёскай. Зрабіла я шалаш з лапак ды травы. Ночы дзве пераначавалі і раптам немцы акружаюць наша прыстанішча з усіх бакоў. З крыкамі пагналі нас на в. Хаетчына. Пазней мы даведаліся, што ў пячонкаўскім лесе хтосьці забіў двух немцаў. А нас ледзь не спалілі за гэта ў канюшні, пратрымаўшы там да раніцы. Прама на гною. А калі выгналі нас адтуль, мы сваёй сям'ёй уцяклі ў Горацкі раён, у в. Юркова, дзе жылі родзічы свякрухі. Толькі і там не знайшлі спакою, і там немцы выгналі нас з хаты, і я для сябе і дзяцей выкапала зямлянку ў агародзе пад вішняй. Побач — сям'я свёкра. Яду, якая была, на кастры гатавалі.

Аднойчы немцы забегалі, замітусіліся. Увесь дзень самалётам эвакуіравалі сваіх раненых. А на наступны дзень быў страшны бой за пасёлак Леніна, што ад нас кіламетраў за пяць. А здавалася, што побач. Ад выбухаў, дыму і пылу дзень ператварыўся ў ноч. Мы і ў сваіх зямлянках не хаваліся, баяліся быць пахаванымі зажыва.

Нас, мірных жыхароў, праз колькі дзён немцы пагналі на Оршу. У нас на чатыры сям'і была адна падвода, таму ехалі толькі мае дзеці ды дзве бабулі. Астатнія чатырнаццаць чалавек ішлі, трымаючыся за тую падводу. Пад той падводай ды пад адкрытым небам і начавалі. І так аж да Барысава. А дні, і асабліва ночы, усё халадней і халадней...

У Барысаве нас пачалі сартаваць: працаздольных заганялі ў вагоны — і на Германію. Малых і старых — на Трасцянец. Тутэйшыя жыхары паціху гаварылі, што лепш выбраць Нямеччыну, бо Трасцянец — гэта душагубка. Ды тут сам не вырашыш. І вось мы ўжо на шляху ў бок Мінска. Едзем—ідзем праз Мінск, мінчане, хто кавалачак хлеба, хто бульбіну маім дзеткам працягне. Дзеці рады, а мяне душаць слёзы.

У Трасцянец дабраліся вечарам, гэта кіламетраў пятнаццаць ад Мінска. Там усё забіта бежанцамі. А за паўтара кіламетра ад вёскі, бліжэй да лесу, дзень і ноч гараць людзі. Гаварылі, што спальваюць яўрэяў з мінскага гета. Але гарэлі там не толькі яўрэі.

Пагналі нас, некалькі жанчын, разгрузіць машыну з сенам. Мясцовыя жыхары падказалі нам: «Загляніце ў той хлеў. Там вартавога няма і вароты з абодвух бакоў адчынены». Мы загледзелі. Ля варот на перакладзіне вісіць адзенне, хтосьці, відаць, добраахвотна не згадзіўся «ехаць» у агонь. А далей у хляве (хлеў высокі і доўгі) — два вялізныя ярусы адзення, складзенага конусам пад самы дах. І гэтыя два конусы занялі увесь хлеў. Задумайцеся: колькі тысяч нявінных людзей трэба пагубіць на такую колькасць адзення? Мы дзень і ноч, кожную хвіліну чакалі такой жа долі. Выратавала тое, што аднойчы днём нас, бежанцаў, сабралі каля шашы і пагналі на Пятровічы Смалявіцкага раёна. Маю сям'ю прызначылі жыць да пажылых людзей Мартына і Мары... Двое іх сыноў былі на фронце, дзве дачкі — у партызанах яшчэ адна дачка жыла асобна з бацькоў тут жа, у Пятровічах.

Пасля вызвалення мы ў хуткім часе на спадарожных машынах падаліся ў родныя мясціны, на радзіму мужа. Ад хаты засталося папялішча, але пасля ўсяго перажытага гэта ўжо не здавалася самым страшным. У верасні 44-га я зноў стала працаваць у школе. А потым муж прыслаў пісьмо-грашовы перавод. На душы станавілася лягчэй, хоць цяжкасцей наперадзе было нямала. Толькі мы ўсё перанеслі і ўсё адолелі.

Дакументы сведчаць

СА СПРАВАЗДАЧЫ АБ ДЗЕЙНАСЦІ ГРУПЫ ГФП № 723 за студзень 1943 года

26.01.1943 г.

Пераклад з нямецкага.

Местной комендатурой в Дубровне был доставлен в группу староста деревни Барсуки (10 км юго-восточнее Дубровно) Довиденко Сергей. Двух разведчиков группы, которые выдали себя за сброшенных советских парашютистов, он принял с большой радостью и по всему видно, что он помогает бандитам*. Он сообщил нашим разведчикам опорные пункты полиции службы порядка (полиция, которая была создана в городах и деревнях Белоруссии из местных жителей, перешедших на службу к оккупантам.— В. Л.), о команде по вербовке (имеется в виду команда по насильственному захвату жителей района на работы в Германию.—В. Л.), которая действует в районе и легко может быть уничтожена, а также назвал пронемецки настроенных жителей своей деревни. Кроме того, он обеспечивал евреев теплой одеждой. Бандиты свободно чувствовали себя в его деревне. Довиденко частично был изобличен личными показаниями, а отчасти показаниями свидетелей и был расстрелян.

НАРБ, ф. 4683, оп. 3, д. 963, л. 8.

Падрыхтаваў да друку У. Лемяшонак.

ДАНЯСЕННЕ ГРУПЫ ГФП № 709 НАЧАЛЬНІКУ ТАЙНАЙ ПАЛЯВОЙ ПАЛІЦЫІ ГРУПЫ АРМІЙ «ЦЭНТР» АБ ЛІКВІДАЦЫІ ЛАГЕРА Ў пас. АСІНТОРФ

6.12.1943.

Пераклад з нямецкага.

Относительно лагеря Осинторф.
Основание: служебные переговоры 30.11.43.

Лагерь Осинторф не переведен в Борисов. Он ликвидирован и больше не существует. Находившиеся в нем узники, если они не отпущены на свободу, переведены в различные концентрационные лагеря в генерал-губернаторство (территория оккупированной Польши. — *В. Л.*).

При Березинском лесопильном заводе в Борисове имеется лагерь СД вместимостью в 300 человек, который сейчас полностью заполнен. Он не является заменителем лагеря Осинторф, его нужно скорее рассматривать как пропускной лагерь. Арестованные сортируются там и пересылаются большей частью в концентрационные лагеря в генерал-губернаторство. Лагерь не в состоянии принимать арестованных из других районов, за исключением отдельных случаев приема лиц из этой же местности.

Учитывая возникающие трудности и положение на фронте, в настоящее время не предусмотрено создание в районе Центральной группы армий специального лагеря.

Вышеприведенные данные получены в беседе с оберштурмфюрером СС Кохом, СД, боевая группа в Борисове.

Хардер, комиссар полевой полиции и командир части.

Падрыхтаваў да друку У. Лемяшонак.

НАРБ, ф. 4, оп. 33а, д. 576, л. 19.

---

* Пытаясь опорочить и дискредитировать партизанское движение, гитлеровцы именовали партизан и подпольщиков «бандитами», а их боевые формирования — «бандами».

«Вырашэнне яўрэйскага пытання»

Адным з самых жахлівых бакоў фашысцкага акупацыйнага рэжыму было правядзенне генацыду ў адносінах да асоб яўрэйскай нацыянальнасці. Па ўказанню Гітлера фашысцкія верхаводы летам 1941 г. пачалі распрацоўваць планы «канчатковага вырашэння яўрэйскага пытання». Гэта «канчатковае вырашэнне» азначала знішчэнне ўсіх яўрэяў... Па звестках начальніка 4-га аддзела гестапа Эйхмана, якому Гітлер даручыў правядзенне ў жыццё гэтай праграмы, было забіта 6 мільёнаў яўрэяў, што складала 1/3 частку яўрэяў усяго свету*.

Звярыную палітыку знішчэння савецкіх грамадзян яўрэйскай нацыянальнасці гітлераўскія галаварэзы з бяспрыкладнай жорсткасцю ажыццяўлялі на часова акупіраванай тэрыторыі Беларусі, у тым ліку і на Дубровеншчыне. Сюды ўслед за войскамі вермахта прыбылі айнзацкаманды і іншыя карныя органы, у абавязкі якіх уваходзіла «вырашэнне яўрэйскага пытання». Менавіта яны адразу ж аддзялілі яўрэяў ад мясцовага насельніцтва, загналі іх у гета, абнесенае калючым дротам, а потым на працягу 1941—1942 гг. поўнасцю знішчылі — усяго каля 4 тысяч чалавек.

Аб жудаснай расправе, якую ўчынілі гітлераўцы над яўрэйскім насельніцтвам мястэчка Ляды і іншых населеных пунктаў Дубровенскага раёна, сведчыць «Акт аб зверствах нямецка-фашысцкіх мярзотнікаў у мястэчку Ляды Дубровенскага раёна», які быў складзены 10 кастрычніка 1943 г. і падпісаны гвардыі капітанам Анішка, гвардыі капітанам Раўкіным, гвардыі капітанам Бабурыным, сакратаром Дубровенскага РК КП(б)Б Яленскім, старшынёй Дубровенскага раённага Савета дэпутатаў працоўных Сцефановічам, жыхарамі м. Ляды Пракапцавай, Марынкінай, А. Панулінай, Е. Панулінай.

У дакуменце гаворыцца, што вясной 1942 г., у чысты чацвер перад пасхай, гітлераўцы правялі пагалоўнае знішчэнне яўрэйскага насельніцтва ў самім мястэчку і навакольных населеных пунктах: у вёсцы Баева, мястэчку Расасна, Дуброўна і інш.

У Лядах расстралянымі, закатаванымі і кінутымі жывымі (малымі дзецьмі) быў запоўнены супрацьтанкавы роў (усяго каля 1200 чалавек). Было знішчана таксама некалькі дзесяткаў рускіх і беларусаў з гэтага мястэчка і суседніх вёсак**.

Сіла ўздзеяння гэтага дакумента, яго сапраўднасць узмацняюцца тым, што ён складзены па гарачых слядах адразу ж пасля ўступлення Чырвонай Арміі на зямлю Дубровеншчыны і ў якім разам з подпісам воіна стаіць подпіс непасрэднага выдавочніка дзеянняў гітлераўскіх катаў. Савецкі салдат і выратаваны ім жыхар Беларусі пісалі праўду, праўду — выратаваную праўду — папярэджанне.

У. Лемяшонак

---

* Приговор Международного Военного трибунала. Сборник «Нюрнбергский процесс». Т. 7. М., 1961. С. 401—402.

** Акт аб зверствах гітлераўцаў у мястэчку Ляды, складзены мясцовымі жыхарамі і прадстаўнікамі воінскай часці ў кастрычніку 1943 г., глядзі ў 2-й кнізе Хронікі Памяці раёна.

Дакументы сведчаць

З АДМІНІСТРАЦЫЙНАГА РАСПАРАДЖЭННЯ № 1 КАМАНДУЮЧАГА ТЫЛАМ ГРУПЫ АРМІЙ «ЦЭНТР»

7.07.1941.

Пераклад з нямецкага.

III. Отличительные знаки для евреев и евреек

1. Все евреи и еврейки, находящиеся на занятой русской территории и достигшие 10-летнего возраста, немедленно обязаны носить на правом рукаве верхней одежды и платья белую полосу шириной в 10 см с нарисованной на ней сионистской звездой или же желтую повязку шириной в 10 см.

2. Такими повязками обеспечивают себя сами евреи и еврейки.

3. Евреям категорически запрещается приветствовать.

Нарушители будут строжайше наказываться местным комендантом по месту жительства.

Командующий тылом группы армий «Центр»
фон Шенкендорф, генерал инфантерии

НАРБ, ф. 4683, оп. 3, д. 952, л. 2.

Падрыхтаваў да друку У. Лемяшонак.

Жертвы фашистского геноцида

Нулевая верста Старой Смоленской дороги стояла когда-то у реки Мереи, левого притока Днепра. Отсюда начинался старинный большак от Белоруссии на Красный, далее на Смоленск и Москву.

За Мереей, на возвышенности, полого спускающейся к реке, располагалось до войны большое еврейское местечко Ляды Дубровенского района Витебской области.

Его жители занимались сферой обслуживания, торговлей. Были в Лядах различные мастерские, верёвочная артель, маслосырзавод, водяная мельница.

14 июля 1941 года местечко Ляды было занято гитлеровскими войсками. И сразу же спецподразделение эсэсовцев с набранными позже полицаями из окружающих деревень ввело особый режим для еврейского населения. Людей заставляли выполнять тяжелые работы под охраной конвоиров, заставляли впрягаться мужчин в телеги, а зимою в сани и возить воду из Мереи для немцев. Для еды выдавали мизерный паёк. Местечко охранялось постовыми, особенно в ночное время. Это было гетто.

Первого—второго апреля 1942 года всё еврейское население местечка Ляды под усиленной охраной гитлеровцев повели в гору по Старой Смоленской дороге к противотанковому рву в трёхстах метрах от большака. Здесь и обрели свою мученическую смерть свыше двух тысяч евреев. Закапывали под вечер вместе с убитыми и упавших раненых*.

В начале октября 1943 года части Советской Армии освободили Ляды от оккупантов. Местечко представляло сплошное пожарище. Военные вскрыли захоронение, чтобы документально доказать о зверствах немецких фашистов. 31 октября 1943 года в газете «Красноармейская правда» была напечатана статья капитана Б. Усалиева о трагедии у реки Мерея, на границе Смоленщины с Белоруссией.

19 июня 1966 года, спустя почти четверть века, на месте расстрела был поставлен памятник, изготовленный в Санкт-Петербурге на средства, собранные оставшимися в живых родственниками уничтоженных евреев местечка Ляды.

На территории Краснинского района в том же 1942 году, весной, на поле нынешнего совхоза «Марковский», были расстреляны евреи небольшого белорусского местечка Баево.

Ф. Меженцев.

Журнал «Край Смоленский».
1992. № 4. С. 30—31.

---

* Больш падрабязна аб трагедыі жыхароў м. Ляды глядзі ў 2-й кнізе Хронікі Памяці раёна.

Жыхары г. Дуброўна яўрэйскай нацыянальнасці, расстраляныя гітлераўцамі каля льнозавода ў 1941—1944 гг.*

АРЫЕЛЬ Фрыда і яе сям'я.
АРЫЕЛЬ Якаў Рыгоравіч.
АРЫЕЛЬ Фрыда.
БАГАРАД Зэлік.
БАГАРАД Міра.
БАГАРАД Осіп.
БАГАРАД Эстэр.
БАЛБІРЭР Ілья Ісакавіч.
БАТЛІНЫ — сям'я.
БЕРКЕНБЛІТ Эстэр Маісееўна, н. ў 1883.
ГАЛІНЫ — сям'я.
ГАРШНКЕЛЬ Броха Гіршалеўна.
ГЛЕЙЗЕР Марыя Яфімаўна.
ДАРЭЎСКІЯ — сям'я.
ДРАПКІН Айзік Абрамавіч.
ДРАПКІН Герасім Абрамавіч, н. ў 1890.
ДРАПКІН Давід Герасімавіч, н. ў 1930.
ДРАПКІН Лейбе, н. ў 1862.
ДРАПКІН Маісей Герасімавіч, н. ў 1924.
ДРАПКІНА Голдэ.
ДРАПКІНА Соня Лейзераўна, н. ў 1893.
ЗЭЛІКОЎСКІ.
ЛАПАТУХІН Афраім Янкелевіч.
ЛАПАТУХІН Муля.
ЛАПАТУХІНА Бася Янкелеўна.
ЛАПАТУХІНА Яўгенія Янкелеўна.
ЛУГАВІЕР Зяма.
МАЛКІЕЛЬ — сям'я.
НІРМАН Арон Евелевіч.
НІРМАН Давыд Алтаравіч.
НІРМАН Сейна Алтараўна.
НІРМАН Слейма Алтаравіч.
ПАЛУЙ — сям'я.
ПАРКАН Моўша Ісакавіч.
ПАРТУГОЛЫ — сям'я.
ПІНЗУР Хася.
ПАРТНЫ.
ПШЧЫКЕР — сям'я.
ПЛІС — сям'я.
ПОЛУДЗЬ.
ПЭРВІН.
РАПАПОРТ.
РАСКІН Аба.
РЫСКІН.
РЭЙНГОЛЬД Мацвей Маісеевіч.
СУСМАН Мацвей Ісакавіч.
УЛАДЗІМІРЭНКА Ганна Яфімаўна.
ФЕЙГІНЫ — сям'я.
ФРЫДМАН.
ФРЭЙДЛІНА Доба Маісееўна.
ФРЭЙДЛІНА Сімха.
ЦЕМКІН.
ШЭЛЕКТАР Фаіна Самойлаўна.
ЭФРОС Гіта Аронаўна, н. ў 1895.
ЭФРОС Яфім, н. ў 1930.

Магіла ахвяр фашызму.

* Спіс складзены па памяці ўдзельнікам Вялікай Айчыннай вайны Ю. А. Нірманам.

Жыхары м. Ляды яўрэйскай нацыянальнасці, расстраляныя гітлераўцамі 2 красавіка 1942 года

АБКІН і яго сям'я 4 чал.
АРОНАВА Дыня.
АРОНАВА Мэры Бенцыенаўна.
АРОНАЎ Бенцыен Залманавіч.
БАБІН Хаім Лейбавіч, н. ў 1888.
БАБІНА Дзвейра Ісакаўна, н. ў 1890.
БАГАРАД і яго сям'я 6 чал.
БАЕВА Хана.
БАЦЯНКОВЫ Сіма і Меер.
БЕСКІН і яго сям'я 5 чал.
БРАЙНІН.
БРУК і яго сям'я 4 чал.
БРУК Бася Якаўлеўна.
БРУК Ісак Львовіч, калгаснік.
БРУК Мар'яся Ісакаўна, н. ў 1923.
БРУК Цыля Ісакаўна, н. ў 1919.
БУЯНОВЕР Брайна.
БУЯНОВЕР Залман.
БУЯНОВЕР Лейба.
БУЯНОВЕР Няхама Залманаўна і 2 дзяцей.
БУЯНОВЕР Рува Залманавіч, студэнт.
БУЯНОВЕР Сімв Лейбаўна і дачка.
БУЯНОВЕР Фрума Лейбаўна і дачка.
БУЯНОВЕР Фрэйда.
ВЕЛІКОЎСКАЯ Дора Саламонаўна, н. ў 1935.
ВЕЛІКОЎСКАЯ Гіта.
ВЕЛІКОЎСКАЯ Рохл.
ВЕЛІКОЎСКІ Вова Саламонавіч і сын.
ВЕЛІКОЎСКІ Залман.
ВЕЛІКОЎСКІ Ловэ Саламонавіч.
ВЕСКЕР Бася Абрамаўна.
ВЕСКЕР Гірш Абрамавіч.
ВЕСКЕР Довід Абрамавіч, шавец.
ВЕСКЕР Дыня і 3 дзяцей.
ВЕСКЕР Эйдзя Ісакаўна.
ВЕСКЕР Этл-Лея і яе дачка па мужу **ТАТ-РАШАК.**
ВОЛЬПЕРТ Нохім, яго жонка і 3 дзяцей.
ГЕРЦ (ГРАДЗЕНЧЫК) Рахіль Львоўна, дзеці **Вілен** і **Ізя.**
ГІСІНА Ганна.
ГЛІЦЫНА Хаке-Рашэ.
ГОЛЬДЫН, яго жонка і 3 дзяцей.
ГУРЭВІЧ Арон.
ГУРЭВІЧ Сорэ-Рэве і 2 дзяцей.
ГУСІНСКАЯ Вольга Мендзелеўна.
ГУСІНСКАЯ Гіта-Лея Марлухоўна, н. ў 1886.
ГУСІНСКАЯ Міня, н. ў 1853.
ГУСІНСКАЯ Рохл Сендзераўна, н. ў 1925.
ГУСІНСКАЯ Цыля.
ГУСІНСКІ Генух Залман-Мотавіч, н. ў 1932.
ГУСІНСКІ Залман-Мотэ Генуховіч, н. ў 1886, рабочы цагельнага завода.
ГУСІНСКІ Хаіл Залман-Мотавіч, н. ў 1935.
ДЛЫ Барыс Маісеевіч, н. ў 1892.
ДЛЫ Вера Мордухаўна, н. ў 1924.
ДЛЫ Ганна Барысаўна, н. ў 1924.
ДЛЫ Маісей Барысавіч, н. ў 1930.
ДЛЫ Міня Абрамаўна, н. ў 1895.
ДЛЫ Мордух Маісеевіч, н. ў 1893.
ДЛЫ Рахель Алтэраўна, н. ў 1903.
ДЛЫ Фаіна Мордухаўна, н. ў 1927.
ДРАБКІНА Хана Восіпаўна, н. ў 1903 і дзеці **Шыфра, Хіма** (імёны 2 дачок не ўстаноўлены).
ДРЭНДЗЕЛЬ Айзік, дзве дачкі і ўнукі.
ДРЭНДЗЕЛЬ Гута.
ДУБРОВЕНСКАЯ Сара Ерамееўна, працавала на ткацкай фабрыцы і 2 дзяцей.
ДЫМШЫЦ, н. ў 1900.
ДЫМШЫЦ і яго сям'я.
ДЫНІНА Ася Ейтаўна, н. ў 1941.
ДЫНІНА Сіма Аронаўна.
ДЫНІН Ціва Давыдаўна, н. ў 1888.
ДЫНІН Сімекорс Якаўлевіч, н. ў 1924.
ЗАЛАТАВІЦКАЯ Юда.
ЗАЛАТАВІЦКАЯ і яе сын 12 гадоў.
ЗАЛАТАВІЦКІ, н. ў 1930.
ЗАЛАТАВІЦКІ Хачэ і 3 дзяцей.
ЗАЛАТАВІЦКІЯ, сям'я, 3 дзяцей.
ЗАЛЕСКАВЕР Якаў, звыш 90 гадоў.
ЗЭЛЬДЗІНА Люба, н. ў 1924.
ЗЯМКЕВІЧ і яго сям'я 4 чал.
ІОФЭ і яго сям'я, 6 чал.
ІОФЭ Арон Мулевіч, н. ў 1929.
ІОФЭ Барыс.
ІОФЭ Барыс Мулевіч, н. ў 1939.
ІОФЭ Годл-Лібэ.
ІОФЭ Зяма Мулевіч, н. ў 1926.
ІОФЭ Ішыя, шавец.
ІОФЭ Лія Мендзелеўна, н. ў 1900.
ІОФЭ Муля, н. ў 1900.
ІОФЭ Сара і 2 дзяцей.
ІОФЭ Уладзімір.
ІОФЭ Хайм-Ішыевіч, шавец.
КАБАЛКІН Афроім.
КАБАЛКІН Вельке.
КАБАЛКІН Восіп, н. ў 1900, старшыня калгаса.
КАБАЛКІНА Ніна Ісаеўна, н. ў 1913.
КАБАЛКІНА Сара Ісаеўна, н. ў 1912.
КАБАЛКІНА Фрума, н. ў 1900.

КАБАЛКІНА Хана Сімонаўна, н. ў 1883.
КАБАЛКІНА Цыва Ісаеўна, н. ў 1910.
КАГАН Барыс Кардзеравіч, н. ў 1908.
КАГАН Восіп Мордухавіч, н. ў 1907.
КАГАН Злата Ісаеўна, н. ў 1904.
КАГАН Мордух-Лейбе Нохімавіч і яго жонка.
КАГАН Хава Лазараўна, н. ў 1882 і яе дзеці.
КАЛЬНЕР, заг. хлебапякарні.
КАЛЬНЕР.
КАНТАРОВІЧ і яго сям'я 10 чал.
КАПЛАН Гіта Шнеераўна, н. ў 1910.
КАПЛАН Марык, н. ў 1935.
КАПЛАН Уладзімір, н. ў 1930.
КАПЛУН і яго сям'я 4 чал.
КАПЫЛОВА Геня Навумаўна, н. ў 1935.
КАЦ і яго сям'я 7 чал.
КІСІН Ісан.
КІСІН Берл.
КІСІН Довід Залманавіч, н. ў 1883, вартаўнік.
КІСІН Ісроэл.
КІЦІН Леў Аронавіч, н. ў 1930.
КІЦІН Рыгор Аронавіч, н. ў 1925.
КІЦІНА Ігуда, н. ў 1894.
КОТЛЯР і яго сям'я 5 чал.
КРОЛЬ і яго сям'я.
КУЗНЯЦОВА Гіта Ізраелеўна.
КУЗНЯЦОВА Лея-Рыва, н. ў 1880.
КУЗНЯЦОВА Міня Ісакаўна.
КУЗНЯЦОВА Рыва Пінхусаўна, н. ў 1919, і 2 дзяцей 2 і 4 гадоў.
КУЗНЯЦОВА Рыся Маісееўна, н. ў 1888.
КУЗНЯЦОВА Сара Мордухаўна, н. ў 1921, настаўніца.
КУЗНЯЦОВА Сіма.
КУЗНЯЦОВА Фаіна Хаімаўна, н. ў 1910.
КУЗНЯЦОВА Хана Хаімаўна, н. ў 1913.
КУЗНЯЦОВА Цыва Давыдаўна, н. ў 1888.
КУЗНЯЦОВА Цыля, н. ў 1895.
КУЗНЯЦОВА Чыня Гэрцэлеўна, н. ў 1900.
КУЗНЯЦОВА Эстэр Хаімаўна, н. ў 1923.
КУЗНЯЦОЎ Восіп Мордухавіч, н. ў 1931.
КУЗНЯЦОЎ Гэрс Ісакавіч.
КУЗНЯЦОЎ Ізя.
КУЗНЯЦОЎ Лейзар Давідавіч, н. ў 1883.
КУЗНЯЦОЎ Маісей, н. ў 1885.
КУЗНЯЦОЎ Міхаіл Восіпавіч, н. ў 1926.
КУЗНЯЦОЎ Міхаіл Мордухавіч, н. ў 1928.
КУЗНЯЦОЎ Мома, дашкольнік.
КУЗНЯЦОЎ Мордух Іосілевіч, н. ў 1887.
КУЗНЯЦОЎ Мошэ-Ічэ Ізраелевіч, н. ў 1888.
КУЗНЯЦОЎ Пінхус Давыдавіч, н. ў 1884, каваль.
КУЗНЯЦОЎ Янкель Міхелевіч, н. ў 1870.
КУН і яго сям'я 5 чал.
КУНІН і яго сям'я 5 чал.
КУНІН Берл Абрамавіч, н. ў 1882, рамізнік.
КУНІНА Алтэ Берлаўна.
КУНІНА Бася-Ева, н. ў 1860.
КУНІНА Бела.
КУНІНА Гута Берлаўна, н. ў 1939.
КУНІНА Гэня Гэрцэлеўна, н. ў 1915.
КУНІНА Майя Аляксандраўна, н. ў 1940.
КУНІНА Энтэ Берлаўна, н. ў 1937.
КУНІНЫ, сям'я.
ЛЕВІНА Міся.
ЛЕВІНА Сіма.
ЛІПОВІЧ Восіп, н. ў 1941.
ЛІПОВІЧ Гінда Восіпаўна, каля 55 год.
ЛІПОВІЧ Рыгор, н. ў 1939.
ЛІПОВІЧ Соф'я Лейбаўна, з Смаленска.
ЛІПОВІЧ Шыфра Лейбаўна, н. ў 1918, расстраляна, а 3 дзяцей кінуты жывымі ў магілу.
ЛУГАВІЕР Бася-Фейга Залманаўна, н. ў 1890.
ЛУГАВІЕР (ГУСІНСКАЯ) Вольга Мінаеўна, н. ў 1907, цырульнік, і 2 дзяцей 4 і 6 гадоў.
ЛУГАВІЕР Раіса Мінаеўна, н. ў 1912, настаўніца, і сын ад нараджэння 10 дзён.
ЛУР'Е і яго сям'я 3 чал.
МАЛКІН Берл Саламонавіч, н. ў 1900.
МАЛКІН Даніла Беркавіч, н. ў 1929.
МАЛКІН Довід Нісанавіч.
МАЛКІН Зэлік Саламонавіч, н. ў 1883.
МАЛКІН Нісан Саламонавіч, н. ў 1892.
МАЛКІН Саламон Залманавіч, н. ў 1857.
МАЛКІНА Гіля Залманаўна.
МАЛКІНА Каця Восіпаўна, н. ў 1902.
МАЛКІНА Люба Нісанаўна, н. ў 1928.
МАЛКІНА Сара Нісанаўна, н. ў 1925.
МАЛКІНА Сошэ Янкелеўна, н. ў 1853.
МАЛКІНА Эстэр, н. ў 1927.
МАЛКІНА Эта-Лія Рахманаўна.
МАРКОВІЧ Ганна Якаўлеўна, н. ў 1907.
МАРКОВІЧ Ілья Ісакавіч, заг. вытворчасцю вяровачнай арцелі.
МЕЛІХАН Залман Маісеевіч, н. ў 1924, выпускнік музычнай школы.
МЕЛІХАН Захар, н. ў 1927.
МЕЛІХАН Маісей, н. ў 1927.
МЕЛІХАН Маісей, н. ў 1880, яго жонка і дачка.
МЕЛІХАН Сямён, н. ў 1928.
МІХЛІН і яго сям'я 4 чал.
МІНКІН і яго сям'я 6 чал.
НЭЙМАРК Лейбэ.
НЭЙМАРК Лейке.
НЭЙМАРК Хае-Геле.
ОДЗІНАВА Х'ема Маісееўна, работніца аптэчнага кіёска.
ОДЗІНАЎ Саул Хаімавіч, н. ў 1870, заг. аптэчным кіёскам.

ПАЛАВІЦКАЯ Разалія Саламонаўна, н. ў 1905, і 2 сыны 1930 і 1932 г.н.

ПАЛАВІЦКІ Барыс Рыгоравіч, н. ў 1903, брыгадзір у калгасе.

ПЕЎЗНЕР Аляксандра, н. ў 1928.

ПЕЎЗНЕР Давід.

ПЕЎЗНЕР Двося Вульваўна, н. ў 1890.

ПЕЎЗНЕР Лейвік, н. ў 1895.

ПЕЎЗНЕР Люба, н. ў 1933.

ПЕЎЗНЕР Марк Беркавіч, н. ў 1880.

ПЕЎЗНЕР Мінул, яго жонка **Роня** і іх дзеці.

ПЕЎЗНЕР Рыва, н. ў 1895.

ПОЛЯК Леся Хаімаўна, н. ў 1875, хатняя гаспадыня.

РАЙКІН Лазар.

РАЙХЛІН Айзік, н. ў 1894.

РАЙХЛІН Лейба.

РАЙХЛІН Сора-Бэйле.

РАЙХЛІН Эля Лейбавіч, н. ў 1910.

РАЙХЛІНА Рыва, н. ў 1895 і 2 дзяцей.

РАЙХЛІНА Рэся Гэрцэлеўна, н. ў 1913 і яе дзеці.

РАЙХЛІН і яго сям'я 4 чал.

РАМАНАВА Ітке і дзеці **Фрыда** і **Яфім.**

РАМАНАВА Таня, н. ў 1938.

РАМАНАВА Сара Рыгораўна, н. ў 1866.

РАМАНАВА Фаіна Айзікаўна, н. ў 1898.

РАТНЕР і яго сям'я 7 чал.

РОЗБАШ Ічэ.

РОЗБАШ Леве.

РОЗБАШ Мейшэ.

РОЗБАШ Фрыда Макаеўна, каля 80 год.

РОЗБАШ Яфім Маркавіч, каля 50 год.

РУБІНА Роза, н. ў 1926 г.

РЫЎКІН Мошэ-Меер і 4 дзяцей.

РЫЎКІНА Злата Восіпаўна, н. ў 1897.

РЫЎКІНА Нехама, яе муж і 5 дзяцей.

РЫЎКІНА Роза.

РЫЎКІНА Сафія.

РЫЎКІНЫ, сям'я 5 чал.

СЕЛІХАНАЎ, шавец, і яго сям'я.

СІМАНОВІЧ і 3 дзяцей.

СІМКІН і яго сям'я 6 чал.

СОНІН і яго сям'я 6 чал.

СЫРАКАРЭНСКАЯ.

СЫРАКАРЭНСКАЯ і 3 дзяцей **Аля, Ічэ,** Лейба.

СЫРАКАРЭНСКАЯ Фрыда Абрамаўна.

СЫРАКАРЭНСКІ Залман.

СЫРАКАРЭНСКІ і яго сям'я 2 чал.

СУС Алтэр, закончыў жыццё самагубствам перад расстрэлам.

ТАМАРКІН Гідалій Янкалевіч, н. ў 1930.

ТАМАРКІН Гідалій Лейбавіч, 10 год.

ТАМАРКІН Ейсеф.

ТАМАРКІН Лейзер Янкелевіч, н. ў 1928.

ТАМАРКІН Маісей Іосілевіч, н. ў 1884.

ТАМАРКІН Меей Янкелевіч, н. ў 1925.

ТАМАРКІН, вучань 9 кл.

ТАМАРКІН Янкель Восіпавіч, н. ў 1894.

ТАМАРКІН Якаў Лейбавіч, 6 год.

ТАМАРКІНА Гінда.

ТАМАРКІНА Злата.

ТАМАРКІНА Малкэ.

ТАМАРКІНА Рохл і яе 13 дзяцей.

ТАМАРКІНА Хана.

ТАМАРКІНА Эсфір Хаімаўна, н. ў 1901.

ТАТРАШАК Бэр і яе дзеці, **Рыва** 10 год, **Соня** 7 год, **Іда** 3 гады.

ТАТРАШАК Соня.

ТАТРАШАК Эля.

ФАЙТЛІН Барыс Файвусавіч.

ФАЙТЛІНА Цыля Натанаўна і яе сын 7 год.

ФАЙТЛІНА Эся.

ФЕЛЬДМАН Двойрэ Абрамаўна.

ФРАДКІН Довід.

ФРАДКІН Зяма Неяхавіч, н. ў 1926.

ФРАДКІН Неях Ізраілевіч, н. ў 1887.

ФРАДКІН Шмуэл, н. 1887.

ФРАДКІНА Рухама, н. ў 1888.

ФРАДКІНА Фаня Неяхаўна, н. ў 1924.

ФРАДКІНА Цыля і яе сын.

ФРУМІНА Алена, н. ў 1924.

ФРУМІНА Леля, яе бацькі і сястра.

ФРУМІНА Фаня Рыгораўна, н. ў 1902.

ХАЗАН і яго сям'я 4 чал.

ХАЙКІНСОН (жонка **Хасіна Ісака Ільіча**).

ХАЙКІНСОН Цыля Аронаўна, н. ў 1924.

ХАЙКІНСОН Эстэр Аронаўна, н. ў 1869.

ХАНІН і яго сям'я 6 чал.

ХАСІНА Ганна Ісакаўна, н. ў 1873.

ХАСІНА Дыня Аронаўна, н. ў 1870.

ХАСІН Ісак Ільіч, н. ў 1870.

ХАСІН Перац Залманавіч.

ХАСІНА Рахіль Ісакаўна, н. ў 1926.

ХАСІНА Роза Ісакаўна, н. ў 1914.

ЦЕМКІН Ісак, н. ў 1900.

ЦЕМКІНА Ганна, н. ў 1896.

ЦЕМКІНА Маня, н. ў 1923.

ЦЫПІН.

ЦЫПІН Зэлік і яго сям'я.

ЦЫПІН.

ЦЫПІНА Груня, н. ў 1924.

ЦЫПКІНА, сям'я 4 чал.

ЧАРАВІКІН Якаў Азаравіч, н. ў 1888, бухгалтар калгаса.

ЧАРАВІКІНА Муся Навумаўна, н. ў 1894.

ЧАРНЯК Берл.

ЧАРНЯК Айзік.

ЧАРНЯК і яго сям'я 8 чал.

ЧАРНЯК Мацвей Барысавіч.

ЧАРНЯК Зэлма.

ЧОРНАМОРДЗІК і яго сям'я 5 чал.

ШАЙКЕВІЧ і яго сям'я 8 чал.

ШЛЕНСКІХ і яго сям'я 5 чал.

ШУЛЬРЫХТАР Абрам Восіпавіч.

ШУЛЬРЫХТАР Абрам Лейвігдаравіч, н. ў 1925.

ШУЛЬРЫХТАР Блюма Абрамаўна, н. ў 1899 і 2-е дзяцей.

ШУЛЬРЫХТАР Давыд і яго сям'я.

ШУЛЬРЫХТАР Мера Гілеўна і дзеці **Муся, Ківа, Зяма, Бейля, Гіля, Арон, Фіра.**

ШУЛЬРЫХТАР Міня Шмарлаўна і 3 дзяцей.

ШУЛЬРЫХТАР Рыва Самуілаўна, н. ў 1932.

ШУЛЬРЫХТАР Хава Лейвігдаўна, н. ў 1928.

ШУЛЬРЫХТАР Шмерл і яго сям'я.

ШЭНДЛЯР Ісак Барысавіч, н. ў 1940.

ШЭНДЛЯР Соня, н. ў 1899.

ШЭНДЛЯР Таццяна, н. ў 1910, урач.

ЭЙДЗІНАВА Маша.

ЭЙДЗІНАВА Райха.

ЭЙДЗІНАЎ Гірша Шмарлавіч, яго жонка і 3 дзяцей.

ЮХВІЧ Соня Цадзікаўна.

Спіс склаў настаўнік Ляднянскай СШ *Л. Эрэнбург.*

Жыхары м. Ляды яўрэйскай нацыянальнасці, расстраляныя гітлераўцамі ў іншых месцах

БЕНДЗІЯН, расстраляны ў в. Плавуны Краснінскага раёна Смаленскай вобл.

ГУСІНСКІ Мойшэ Генуховіч, н. ў 1899, псіхічна хворы, расстраляны ў 1941.

ІЗРЫН Ісай, расстраляны ў Смаленскай вобл.

КАБАЛКІНА Яўгенія Ісаеўна, н. ў 1915, расстраляна ў Маскоўскай вобл.

КАБІШЧАР Сара Ільінічна, таваразнаўца, расстраляна ў г. Гродна.

КАЛМАНОВІЧ Абрам Маісеевіч, яго жонка і 3-е дзяцей, расстраляны ў г. Херсон.

КАЛМАНОВІЧ Арон Маісеевіч, н. ў 1901, расстраляны ў г. Магілёў.

КАЛМАНОВІЧ Залмон-Моўшэ Нохімавіч, н. ў 1864, расстраляны ў 1941 у г. Дуброўна.

КАЛЬНЕР Таццяна, расстраляна ў 1941 за сувязь з партызанамі.

КІЦІН Арон, н. ў 1896, брыгадзір, закатаваны ў 1941.

КРОЛЬ Бебачка, н. ў 1934, фашысты зламалі рукі і ногі і закапалі ў зямлю.

КРОЛЬ Геня Герцаўна, расстраляна пасля катавання.

КУЗНЯЦОВА Хася і яе дзеці, расстраляны ў г. Дуброўна.

КУЗНЯЦОЎ Айзік Ерамеевіч, працаваў на ткацкай фабрыцы ў г. Дуброўна, расстраляны ў г. Дуброўна.

ЛІПОВІЧ Лейба, работнік вяровачнай арцелі, расстраляны ў 1941.

ЛУР'Е, равін, расстраляны ў г. Мінск.

МУРАВІЦКІ, расстраляны ў 1941 у ліку 28 яўрэяў-інтэлігентаў.

ПІНСОН, расстраляна ў г. Манастыршчына Смаленскай вобл.

РЫЎКІНА Бела Маісееўна, настаўніца, расстраляна ў 1941.

ФРАДКІН Маісей Довідавіч, старшы бухгалтар вяровачнай арцелі, расстраляны ў 1941 у в. Плавуны Краснінскага раёна Смаленскай вобл.

ХАЙКІНСОН Алег Мееравіч, н. ў 1924, расстраляны ў г. Смаленск.

ХАЙКІНСОН Меер Саламонавіч, н. ў 1885, расстраляны ў г. Смаленск.

ХАЙКІНСОН Муся Самуілаўна, н. ў 1884, расстраляна ў г. Смаленск.

ХАЙКІНСОН Эта Саламонаўна, н. ў 1888, расстраляна ў г. Смаленск.

ХАЙКІНСОН Ягор Мееравіч, н. ў 1925, расстраляны ў г. Смаленск.

ШЭНДЛЯР Мацвей Барысавіч, н. ў 1941, разарваны на вачах у маці.

Жыхары яўрэйскай нацыянальнасці Расасненскага сельсавета, расстраляныя гітлераўцамі ў 1942 г.

Фамилия, имя, отчество	Год рождения	Род занятий
БЕЛКИН Бэрка	1898	колхозник
БЕЛКИНА Злата	1890	колхозница
БЕЛКИН Симша	1900	колхозник
БЕЛКИНА Фэйка	1908	колхозница
БЕЛКИНА Цыля	1934	
БЕЛКИНА Цырля	1880	колхозница
БЕЛКИНА Соня	1920	колхозница
БЕЛКИНА Вера	1924	колхозница
БЕЛКИНА Либа	1934	
БЕЛКИНА Гая	1936	
ГАБАЙ Борис	1900	колхозник
Ида	1903	колхозница
Лева Миколь...	1933	учащийся
Миколь Мик...	1936	
КИСЕЛ... Либа	1898	колхозница
Мотка	1892	колхозник
Бела	1894	колхозница
Залман	1918	колхозник
Хана	1922	колхозница
Мария	1924	колхозница
Файба	1926	
КИСЕЛИЕР Сара Мотковна	1926	
Ида Мотковна	1930	учащаяся
МЕНДЕЛЕВ Арон Бэйсекович	1906	кузнец
МЕНДЕЛЕВ Либа Моисеевич	1912	партизан
МЕНДЕЛЕВ Стеря Аронович	1923	учащийся
МЕНДЕЛЕВА Люся Ароновна	1936	
МЕНДЕЛЕВ Иосиф Лейбович	1880	колхозник
Рохина Мот...	1876	колхозник
Мойша Иосифовна	1918	колхозница
Мойсий Иосифович	1922	колхозник
Цыля Мотковна	1875	колхозница
Янколь Толков...	1888	колхозник
Мушка Янколевна	1900	колхозница
Хая Янколевна	1916	колхозница
Хася Янколевна	1918	колхозница
Гирша Янколевич	1922	колхозник
Борка Янкел...	1924	колхозник
Михаль	1928	учащийся
Эств	1922	колхозник
Хаем	1936	
Хаез	1938	
МУДРЫЙКОМЕР Тойба	1900	колхозница
Бэрка	1928	
Генэся	1890	колхозница
Круня	1930	
МОГАНЕТ Владимир	1916	колхозник
Хацкаль	1920	колхозник
РЫВКИН Борис Яковлевич	1890	колхозник
Голда	1891	колхозница
Арон Борисович	1930	учащийся
Хая Борисовна	1933	учащаяся
Мэер	1887	колхозник
Хонахрода	1886	колхозница
Ольга Мееровна	1916	колхозница
СЫРКИН Мэер	1894	колхозник
Накама	1896	колхозница
Рыва Мееровна	1928	учащаяся
Маша Мееровна	1932	учащаяся
Файба Меерович	1934	

Филиал Госархива Витебской области в г. Орша, ф. 778, оп. 3, д. 5в, л. 37.

Людзей вывозілі на катаргу

Адным з цяжкіх злачынстваў нямецка-фашысцкіх захопнікаў на беларускай зямлі, у тым ліку і на Дубровеншчыне, быў насільны вываз грамадзян на катаржныя работы ў Германію.

Правал «маланкавай вайны» супраць Савецкага Саюза, вялікія страты ў жывой сіле на савецка-германскім фронце паставілі прамысловасць і сельскую гаспадарку фашысцкай Германіі рабочых рук. Гэты недахоп гітлераўскія правіцелі імкнуліся папоўніць за кошт грамадзян, гвалтоўна вывезеных з акупіраванай тэрыторыі СССР.

Вываз нашых людзей на фашысцкую катаргу з'яўляўся часткай злачыннага акупацыйнага рэжыму і меў на мэце атрымаць дармавую рабочую сілу, падарваць базу росту партызанскага руху. Фашысцкія верхаводы ўжо ў лістападзе 1941 г. далі ўказанне па выкарыстанню «рускай рабочай сілы» ў Германіі. У пачатку 1942 г. пастаўлена задача вывезці на прымусовыя работы ў Германію з акупіраваных абласцей СССР 15 млн. чалавек. Гаспадарчай інспекцыі групы армій «Цэнтр» і генеральнай акрузе «Беларусь» прадпісвалася штодзённа пасылаць у рэйх па 500—1000 рабочых. Вываз на фашысцкую катаргу ажыццяўлялі спецыяльныя ведамствы на чале з генеральным упаўнаважаным па выкарыстанню рабочай сілы, войскі і паліцыя. Фашысты арганізоўвалі на савецкіх людзей аблавы, хапалі працаздольных мужчын, жанчын і падлеткаў, пад канвоем адпраўлялі ў перасыльныя лагеры, жорстка здзекваліся.

У снежні 1943 г. часці нямецкай арміі і паліцыя пачалі выконваць распараджэнне фашысцкіх верхаводаў аб адпраўцы на прымусовыя работы ўсіх працаздольных, уключаючы дзяцей 10-гадовага ўзросту. Гэта злачынная акцыя была разлічана на падрыў біялагічнага патэнцыялу нашага народу.

Умовы жыцця і працы савецкіх людзей у Германіі былі выключна цяжкімі. Яны рэгламентаваліся спецыяльнай інструкцыяй, у якой гаварылася, што «ўсе рабочыя павінны атрымліваць такую ежу і такое жыллё і падвяргацца такому абыходжанню, якія давалі б магчымасць эксплуатаваць іх у самай высокай ступені і пры самых мінімальных затратах». Сярод вывезеных былі шматлікія захворванні і вялікая смяротнасць.

Ратаванне савецкіх людзей ад вывазу ў фашысцкае рабства было адной з важнейшых задач партызан і падпольшчыкаў. Усяго з Беларусі было вывезена каля 380 тысяч чалавек, у тым ліку некалькі тысяч з Дубровенскага раёна і 310 чалавек з г. Дуброўна.

У. Лемяшонак.

СА ЗНАКАМ «ОСТ» № 077746

З успамінаў Марыі Апанасаўны Пырко (Чапяловай)

У пачатку лета 1944 года нас, некалькі соцен юнакоў і дзяўчат, прыгналі ў Дуброўну. У будынку былой бальніцы, дзе зараз размешчаны інтэрнат медработнікаў, нас агледзелі нямецкія ўрачы, адбіралі дужых, здаровых, а потым, не дазволіўшы нават развітацца са сваякамі, як тую жывёлу, пагналі па этапу ў Оршу. На чыгуначнай станцыі нас загналі ў страшэнна брудныя вагоны, дзе акрамя бярэмя гнілой саломы нічога не было, і павезлі на захад, у невядомае.

Завод, на які нас прывезлі, размяшчаўся ў вёсцы Галігенхаўзен, што паблізу ад Дзюсельдорфа. Размясцілі нас у лагеры за калючым дротам. Аб свабодным выхадзе ў вёску, ці аб тым, каб з'ездзіць у суседні горад, можна было толькі марыць. Нас памылі ў лазні, сфатаграфавалі, зрабілі адпячаткі пальцаў, і кожнаму замест імя і прозвішча далі нумарны знак. З таго моманту мяне звалі не Марыя Пырко, а нумар 077746. На вопратцы быў нашыты абрэзак тканіны з надпісам «ОСТ». Калі нас размясцілі ў «пакоях», то мы некалькі гадзін запар не абсталяваннем свайго жылля займаліся, а пільна ўглядваліся і чыталі безліч надпісаў на каменных сценах. Іх былі

тысячы. Надпісы паведамлялі аб адрасах тых, хто тут раней знаходзіўся, аб лёсе суайчыннікаў. Многія надпісы красамоўна сведчылі аб тым, што іх аўтараў ужо няма ў жывых. Засталася толькі просьба паведаміць сваякам...

Працавалі мы па 12 і больш гадзін, без выхадных. Наш «гардэроб» складаўся з драўляных «чаравікаў» і робы з надпісам «ОСТ». З дня ў дзень кармілі неачышчанымі буракамі, фасоляй, вельмі кіслай і напалову гнілой капустай. На паднявольна-прымусовую работу ганялі пад канвоем. Многія з нас хварэлі туберкулёзам, а самых слабых кудысьці забіралі і мы іх больш не бачылі. Хадзілі чуткі, што ўсіх хворых гітлераўцы знішчалі.

У 1944 годзе наша авіяцыя і авіяцыя саюзнікаў усё часцей і часцей наносіла бомбавыя ўдары па аб'ектах гітлераўцаў на іх жа тэрыторыі. Такія дні для нас былі святочныя, мы радаваліся, верачы ў тое, што хутка надыйдзе час і нас вызваляць з палону, мы вернемся на Радзіму, аб якой думалі і марылі кожны дзень. У час бамбардзіровак нас гналі ў бомбасховішча.

Побач з нашым лагерам размяшчаўся лагер, дзе ўтрымліваліся і працавалі французы, італьянцы. Іх кармілі значна лепш, не зневажалі так, як рускіх.

Многія нашы таварышы, не вытрымаўшы цяжкай, знясільваючай прпцы, здзекаў, пагард, канчалі жыццё самагубствам. Больш «загартаваныя», зняволеныя са стажам, імкнуліся дапамагаць юнакам і дзяўчатам. Былі на той фабрыцы і спачуваючыя немцы. Майстар Гаміло, рабочы-кантралёр Ганна Зусна, немкі Эма, Кейта. Яны ўпотай расказвалі, што страшэнна незадаволены гітлераўскімі парадкамі, вайной, якую Германія вядзе супраць Расіі. Час ад часу, калі выпадала магчымасць, яны перадавалі хлеб, суп, іншыя прадукты, іншы раз патрэбныя лекі.

У маі 1945 года нас вызвалілі салдаты арміі Злучаных Штатаў Амерыкі.

Пасля вяртання дадому я ўладкавалася ў швейную арцель (зараз райбыткамбінат), дзе і працавала ўвесь час да пенсіі.

ПРАЗ ФАШЫСЦКУЮ НЯВОЛЮ

З успамінаў В. Панцюшэнкі, ураджэнкі вёскі Карабанавічы

Было гэта ў жніўні 1943 года. Намі, як дровамі, набілі таварны састаў, каб вывезці ў Германію. Гэта была моладзь 1925—1926 гадоў нараджэння, вельмі многа — з Дубровеншчыны, але адпраўка праводзілася з Оршы.

Да Варшавы дзвярэй вагона не адчынялі наогул. У Варшаве нас стрыглі, абсыпалі дустам з помпы і зноў грузілі ў таварныя вагоны. Ноччу мы прыбылі ў лес, у лагер пад горадам Кельстэрбах. Гэта быў размеркавальны лагер. Нас раздзялілі на чатыры катэгорыі. У першай — хто дужэй, у чацвертай — самыя слабыя. Адзін раз у дзень давалі баланду — вада з пахам варанай бульбы.

Прыходзілі немцы і выбіралі нас, як выбіраюць рабочую жывёлу. Выстройваюць тую ці іншую катэгорыю. «Гаспадар» ідзе ўздоўж строю, палкай паказвае, хто яму падыходзіць, той адразу пакідае строй. Калі набіраецца група, яе ўводзяць.

Так праходзілі дні і тыдні. Мы хварэлі, галадалі, гублялі сілы. Калі нас засталося прыкладна паўсотні, дайшла чарга і да нас... Трапілі ў лагер Штэргайле, што на ўскраіне г. Франкфурт-на-Майне. Прызначылі на авіязавод. Працавалі па дванаццаць гадзін у дзве змены. Першая змена — з шасці раніцы. А паколькі лагер ад завода быў кіламетры за чатыры, то пад'ём рабілі ў чатыры гадзіны. Пастраенне, праверка па нумарах і строем, пад канвоем з сабакамі — на работу. Назад — тое ж самае. На нагах у нас калодкі-драўлянкі. Панчох няма. У калодкі набіваецца снег... Кармілі вельмі дрэнна. Напрыклад, у абед — чарпак супу з бручкі. Вечарам — маленькі кавалачак хлеба і адна ці дзве маленькія бульбіны ў «мундзірах».

Так працягвалася да лета 1944 года. А потым, у сувязі з моцнымі бамбёжкамі, нас разам з абсталяваннем эвакуіравалі ў лес, у падзямелле паблізу в. Арс, што на рацэ Мозель. Завод поўнасцю схаваны пад зямлёй. Ноччу мы працавалі на заводзе, днём будавалі для сябе баракі, у якія нас набівалі бітком. Тут было ўжо і зусім невыносна.

Аднойчы ноччу нас пагналі кудысьці строем. Калі немцы-ахоўнікі прыпыніліся на хвілінку прыкурыць, мы — некалькі чалавек — ірвануліся ў бок, схаваліся, а калі строй пайшоў далей — групамі рассыпаліся ў лесе. Са мной аказаліся Алена Федарцова, цяпер жыве ў вёсцы Ерамееўшчына, Вера Клячкіна з гэтай жа вёскі, Кацярына Фёдараўна Петракоўская з Карабанавіч (цяпер жыве ў Мінску), Зіна з вёскі Германы нашага раёна і Аня з Талачына. Мы забраліся ў лес далей за ўсіх, схаваліся пад скалой і гэтым выратаваліся, бо іншых немцы да раніцы злавілі, і іх лёс мне невядомы.

Як блукалі мы ў лесе, што елі, дзе спалі — гаварыць пра гэта ў мяне не хапае сіл. У такіх

умовах шанцаў выжыць не было. І мы настойліва прабіраліся ў бок Францыі — прабірацца ў бок Расіі азначала пагібель. Праз нейкі час выйшлі на перадавую англа-амерыканскіх войск.

Сустрэлі нас добра. Накармілі, паставілі для нас палатку. А потым даставілі ў г. Вердэн — мы ўжо не маглі трымацца на нагах. Там нас апрануулі, абулі, бо тое, што было на нас, згніло і сапрэла канчаткова.

Пад Вердэнам саюзным войскам давялося адступаць, да нас нікому справы не было. І толькі потым нас перавезлі на поўдзень ад г. Шалон. А праз некаторы час прыбыло папаўненне — савецкія ваеннапалонныя і дзеці да чатырнаццаці гадоў, якіх вызвалілі англа-амерыканскія войскі. Сярод іх былі і мае землякі — Мікалай Яўменаў з Карабанавіч, Каткоўскі і Любавіцкі з Бахава, яшчэ некалькі чалавек, чые імёны з часам забыліся. Далейшае жыццё пайшло па ваеннаму парадку. Так, М. Яўменаў быў камандзірам узвода падлеткаў, я — пісарам роты, батальёна, Алена Федарцова (Краўцова) — поварам.

...Нарэшце надышоў доўгачаканы дзень Перамогі. Якое гэта было свята! Усё насельніцтва гарадка прыйшло да нас у лагер. Нас віншавалі, нам дарылі падарункі, усе былі шчаслівымі і радаснымі. А праз некалькі месяцаў, прайшоўшы некалькі праверак у Германіі, мы вярнуліся на знявечаную і зруйнаваную радзіму. І тут мяне чакала гора. З усёй сям'і — бацька і сямёра дзяцей — засталася я адна. Знайшлі мяне тры «пахаронкі» — аб гібелі бацькі і двух братоў. Нам, хто прайшоў праз фашысцкую няволю, дома было цяжэй, чым іншым, штомесячна выклікалі ў КДБ, глядзелі з недаверам, не прымалі ў камсамол. Але мы не апускалі галовы, працавалі, выходзілі замуж, жаніліся, расцілі дзяцей.

Падпольшчыкі вядуць барацьбу

З першых дзён вайны ўся наша краіна ператварылася ў ваенны лагер. Так было і на Дубровеншчыне. Каля дзесяці тысяч жыхароў раёна пайшлі на франты Вялікай Айчыннай вайны і ў партызанскія атрады. Амаль да самай акупацыі раёна працягвалася мабілізацыя ў Чырвоную Армію, дзейнічаў створаны райваенкаматам загараджальны атрад. На барацьбу з ворагам, на дапамогу Чырвонай Арміі ўзнімалася сельскае насельніцтва. У Новай Тухіні, напрыклад, такую барацьбу ўзначаліў камуніст, сакратар партарганізацыі Новатухінскага сельсавета Васіль Раманавіч Свойнікаў. Ён выводзіў насельніцтва на рамонт разбомбленай ворагам чыгункі Мінск — Масква, з групай самых смелых і рашучых таварышаў лавіў дыверсантаў, асабіста сам дапамагаў нашым адступаючым войскам у пераправе праз Дняпро, затым у выхадзе з акружэння. Так было не толькі тут.

У гэты час закладваліся асновы развіцця на Дубровеншчыне партызанскага руху і падпольнай барацьбы. Так, дырэктар торфапрадпрыемства «Асінторф» Г. Г. Амельчанка, начальнік спецчасткі гэтага прадпрыемства Е. Л. Грышчанок і іншыя праверэныя людзі атрымалі заданне стварыць базу для развіцця партызанскага руху ў гэтым раёне. Месцам для стварэння базы быў выбраны 62-гі квартал Шчэрбінскага лясніцтва (Шчэрбінскай дачы) пад Асінторфам. Для гэтай мэты быў выдзелены грузавік, прадукты бралі з магазінаў і складоў Асінторфа, Дуброўны, Оршы. У значнай колькасці былі завезены боепрыпасы, зброя, медыкаменты, розная маёмасць, пішучыя машынкі, папера, усё гэта надзейна схавана. За некалькі кіламетраў ад гэтай базы былі закладзены яшчэ дзве апорныя кропкі для будучага партызанскага атрада і штаба. Пазней гэта база сыграла станоўчую ролю ў арганізацыі партызанскага руху. Тут жа быў сфарміраваны ў 1942 годзе і выйшаў на адкрытую барацьбу з ворагам партызанскі атрад «Хуткі», камандзірам якога стаў Г. Г Амельчанка.

А яшчэ да прыходу немцаў са строю было выведзена торфапрадпрыемства «Асінторф», якое сілкавала палівам Бел-ДРЭС, разам з ім — электрападстанцыя, радыё, тэлефон і тэлеграф, спалены сакрэтныя дакументы і план прадпрыемства, знішаны запасы гаручага, раздадзены насельніцтву прадукты харчавання.

Падобная карціна чакала акупантаў і ў

Дуброўне. Усё, што можна было выратаваць і вывезці, было эвакуіравана, астатняе разбурана, сапсавана, знішчана.

...Па квітнеючаму прыдняпроўскаму краю пракаціўся вогненны вал фронту. Дубровеншчына засталася пад пятой рабаўніка, які нёс сюды так званы «новы парадак».

У канцы ліпеня 1941 года праз лінію фронта ў раён Асінторфа прыбыў з групай таварышаў І. С. Шурман, былы сакратар Снядаўскага райкома партыі, дэпутат Вярхоўнага Савета БССР, а цяпер прадстаўнік ЦК КП(б)Б і Віцебскага абкома партыі, накіраваны сюды для дапамогі пакінутым камуністам у арганізацыі падпольнага і партызанскага руху, збору разведінфармацыі і дыверсій на камунікацыях ворага.

У пачатку вайны з Заходняй Беларусі ў раён вярнуўся С. С. Максіменка, які да 1939 года працаваў загадчыкам аддзела Дубровенскага райкома партыі. Такі ж лёс спасціг ураджэнца гэтых месцаў, былога сакратара Валожынскага райвыканкома В. Ф. Мальчэўскага.

Яшчэ да акупацыі Дуброўны для арганізацыі падпольнай работы ў горадзе і раёне былі пакінуты загадчык ваеннага аддзела райкома партыі І. М. Леўчанка, начальнік спецчасткі сувязі г. Орша, ураджэнец тутэйшых месцаў стары камуніст А. І. Палітаў, а для ажыццяўлення сувязі паміж дубровенскімі падпольшчыкамі і Аршанскім партыйным падпольным цэнтрам — ядром супраціўлення гэтай зоны — камуністы А. Ф. Матыноўскі (брыгадзір трактарнай брыгады Дубровенскай МТС), І. Т. Кляўзо (ткач фабрыкі «Дняпроўская мануфактура») і іншыя. Для ўмацавання падполля ў Асінторфе, Дуброўне, Пірагах, Новай Тухіні нямала зрабіў І. С. Шурман. Ён каардынаваў іх сумесныя дзеянні, падтрымліваў сувязь з кіраўнікамі Аршанскага партыйнага падпольнага цэнтра ў час нелегальных сустрэч і нарад у Оршы ці Пірагах (у гэтай вёсцы дзейнічала папольная арганізацыя А. І. Палітава), вырашаючы пытанні стварэння партызанскіх груп і атрадаў для адкрытай барацьбы, больш эфектыўнай дапамогі Чырвонай Арміі, расшырэння агітацыйнай і прапагандысцкай дзейнасці сярод шырокіх мас насельніцтва.

Падпольшчыкі забяспечвалі каштоўнай разведінфармацыяй разведгрупу камандзіра Чырвонай Арміі А. І. Катуліна, партызанскія брыгады «Баці» (В. У. Бойка), К. С. Заслонава, А. Ф. Данукалава і інш.

Так, В. У. Бойка, дакладваючы ў штаб партызанскага руху, пісаў: «Праз разведчыкаў, што жывуць у Дубровенскім раёне, разведалі наступныя аб'екты: Асінторф — германскім камандаваннем з ваеннапалонных фарміруюцца воінскія часці. Па гораду Дуброўна ў ткацкіх цэхах фабрыкі «Дняпроўская мануфактура» засяроджаны галоўныя франтавыя аўтарамонтныя майстэрні...».

Пакінула Дубровеншчына свой радок і ў летапісу слаўных спраў легендарнага партызанскага камбрыга, Героя Савецкага Саюза К. С. Заслонава. Тут, на нялёгкім шляху з-за лініі фронту ў Оршу, вёска Заполле стала яго апорным пунктам. Тут, у кватэры і ў двары А. Я. Мішкаруднай схаваў ён да пары ўзрыўчатку, зброю, маёмасць. Прайдуць гады, і адзін з членаў групы Заслонава Герой Сацыялістычнай Працы А. Е. Андрэеў напіша гэтай простай савецкай жанчыне:

«Паважаная Алена Якаўлеўна!

Ваша пісьмо напомніла мне цяжкія дні позняй восені 1941 года, калі наша група на чале з Заслонавым прыйшла да Вас... Усе мы, і ў першую чаргу наш камандзір Заслонаў былі ўдзячны Вам за тое, што Вы, не баючыся смяртэльнай небяспекі, не толькі далі нам магчымасць перадыхнуць пасля цяжкага шляху, але і згадзіліся схаваць частку нашай зброі і ўзрыўчаткі.

Як усё гэта спатрэбілася нам потым, у перыяд дзеянняў на Аршанскім вузле, і колькі разоў мы ўспаміналі Вас добрым словам за ваш бясстрашны і патрыятычны ўчынак...».

І пазней К. С. Заслонаў і заслонаўцы не раз абапіраліся на дубровенскіх па-

трыётаў. Так, па заданню К. С. Заслонава ў Дуброўне дзейнічала падпольная група А. Сарнычава, якая вясной 1942 года выйшла ў Заслонаўскую брыгаду. Існавалі і іншыя шляхі сувязі паміж К. С. Заслонавым і дубровенскімі падпольшчыкамі і патрыётамі, многія з якіх папаўнялі рады народных мсціўцаў.

Дубровеншчына з яе багатымі рэвалюцыйнымі традыцыямі была добрым асяроддзем для партызанскага руху. Тут жа ў баях з гітлераўцамі брыгада К. С. Заслонава ўзаемадзейнічала з партызанамі Смаленшчыны.

Баявую групу стварылі С. С. Максіменка і былы ўпраўляючы Дубровенскага маслапрома камуніст А. П. Кудрашоў. Ужо ў жніўні 1941 года яна пачала актыўныя дзеянні. У верасні таго ж года да яе далучылася група І. М. Леўчанкі. Асноўнай задачай патрыёты ставілі дыверсіі на чыгункі. Група Максіменкі правяла ў канцы 1941 года сход камуністаў раёна ў лесе пад вёскай Пасуддзева, на якім ішла размова аб узмацненні барацьбы і кіраўніцтве барацьбой. Пасля гэтага баявыя дзеянні ўзмацніліся. Гітлераўскія сышчыкі і паліцэйскія ўпарта імкнуліся натрапіць на след падпольшчыкаў. Па даносу здраднікаў С. С. Максіменка быў арыштаваны. Вясной 1942 года паліцыя арыштавала іншых застаўшыхся ў горадзе камуністаў. 18 мая С. С. Максіменка і яшчэ пяць камуністаў-падпольшчыкаў былі расстраляны ва ўрочышчы Лугаўцы ў двух кіламетрах ад горада. А. П. Кудрашову па шчасліваму выпадку ўдалося пазбегнуць арышту, ён змагаўся і памёр на баявым посту. У жорсткай схватцы з карнікамі загінуў І. М. Леўчанка.

І. М. Леўчанка.

С. С. Максіменка.

Моцная падпольная арганізацыя была створана пад кіраўніцтвам камуністаў у вёсцы Станіславова, цэнтры саўгаса «1 Мая». У арганізацыю ўвайшлі мясцовыя рабочыя, актывісты. Рыхтуючыся да барацьбы з ворагам, яны сабралі многа зброі, боепрыпасаў, схаваўшы ўсё гэта ў Велідарскай лясной дачы. Вясной 1942 года патрыёты перадалі зброю партызанскаму атраду К. С. Заслонава і самі ўліліся ў яго атрад. У атрад «Дзядзі Косці» прыйшлі таксама 12 камуністаў і камсамольцаў з Дуброўны.

Рашуча і смела дзейнічала падпольная арганізацыя ў вёсцы Пірагі. Яе кіраўнік — камуніст А. І. Палітаў нарадзіўся ў гэтай вёсцы. Да зімы 1941 года падпольшчыкі сабралі значную колькасць зброі і боепрыпасаў, прадуктаў харчавання. Пасля ўсё гэта было перададзена партызанам. Палітаў падтрымаліваў сувязь з прадстаўніком ЦК КП(б)Б і Віцебскага абкома І. С. Шурманам, кіраўніцтвам Аршанскага падпольнага партыйнага цэнтра, узгадняючы з імі сумесныя дзеянні і выконваючы іх адказныя заданні. Восенню 1941 года падпольшчыкі прынялі і вывелі ва ўмоўленае месца дэсант парашутыстаў, выкінутых для аказання дапамогі ў арганізацыі партызанскага руху.

У пачатку красавіка 1942 года з групай у 13 чалавек выйшаў у лес і размясціўся ў раёне вёскі Пірагі В. Ф. Мальчэўскі, перад якім была пастаўлена задача стварыць партызанскі атрад. Пры садзейнічанні А. І. Палітава група хутка папаўнялася людзьмі і зброяй і пачынала моцна дапякаць гітлераўцам. Ужо ў канцы красавіка немцы пачалі супраць яе карную аперацыю. Мальчэўскі, перахітрыўшы ворага, пераправіўся з групай цераз Дняпро і злучыўся з групай Макса Хадорыка, што выйшла з Оршы. Так быў створаны пар-

тызанскі атрад, камандзірам якога быў Макс Хадорык, камісарам — В. Ф. Мальчэўскі.

А. І. Палітаў працягваў небяспечную барацьбу ва ўмовах падполля. Ён кіраваў баявымі дзеяннямі падпольнай арганізацыі, збіраў разведвальную інфармацыю для партызан, быў утрымальнікам явачнай кватэры. Смелы і разважлівы падпольшчык, ён змагаўся на сваім посту да злучэння партызан з часцямі Чырвонай Арміі, потым пайшоў на фронт і загінуў смерцю храбрых.

Чырвоным радком ва ўсенародную барацьбу ўпісана баявая дзейнасць Новатухінскай падпольнай арганізацыі. Стварыў яе В. Р. Свойнікаў. Акрамя яго ў арганізацыю ўвайшлі яго жонка Соф'я Мартынаўна і дачка, камсамолка-настаўніца Е. В. Свойнікава, былы сакратар сельсавета Ц. П. Шыцік, настаўнікі-камсамольцы П. П. Белясаў і Д. Е. Тарасенка, калгаснікі А. П. Доўбыш і А. Т. Васілёнак, юныя камсамольцы Ваня Саўкін і Бора Васілёнак, рабочы БелДРЭСа Г. Е. Кузьмянкоў, партыйны работнік Ф. М. Шабураў, які незадоўга да пачатку вайны прыехаў сюды з Камчаткі, дзе працаваў сакратаром акружкома партыі, наведаць родзічаў, але сур'ёзна захварэў і не змог эвакуіравацца. Арганізацыя ўзяла напрамак на дыверсійна-разведвальную дзейнасць. Гэта тлумачылася тым, што вёска Новая Тухінь размешчана паблізу аўтамагістралі і чыгункі Мінск—Масква — буйнейшых ваенных артэрый, што ўзмоцнена ахоўваліся фашыстамі.

І вось першыя баявыя дзеянні падпольшчыкаў.

На аўтамагістралі ўзрываюцца на мінах два грузавікі з ваенным грузам. Хутка ў раёне Новай Тухіні быў спушчаны пад адхон воінскі эшалон, які ішоў да фронту. Вораг вымушаны быў прызнаць: разбіта два вагоны з жывой сілай і 15 — з боепрыпасамі, загінула 60, ранена 65 салдат і афіцэраў рэйха. Дыверсантаў схапіць не ўдалося. І зноў ляціць пад адхон воінскі эшалон на перагоне Асінаўка—Краснае. Гэта сам Васіль Свойнікаў выбраў тут месца для дыверсіі, сам здзейсніў яе.

З акружэння, затым з лагераў ваеннапалонных з дапамогай падпольшчыкаў вырывалася нямала нашых байцоў і камандзіраў, патрыётаў, якія жадалі працягваць барацьбу з ворагам. Часта іх трэба было на пэўны час легалізаваць, гэта значыць забяспечыць неабходнымі дакументамі. Смяртэльна рызыкуючы, гэтым займаліся новатухінскі бургамістр Гаўрыіл Кузьмянкоў і пісар Іван Саўкін.

З уходам патрыётаў у лясы падпольшчыкі Новай Тухіні забяспечвалі чыстымі бланкамі нямецкіх дакументаў, разведвальнай інфармацыяй партызанскія штабы, былі сувязнымі і ўтрымальнікамі явачных кватэр, збіралі і перадавалі партызанам зброю і боепрыпасы, наводзілі партызан на нямецкія абозы з прадуктамі харчавання і іншай нарабаванай акупантамі маёмасцю. В. Р. Свойнікаў актыўна рыхтаваў папаўненне партызанскім атрадам з ліку мясцовай моладзі і акружэнцаў.

З дапамогай правакатара ворагу ўдалося выкрыць і схапіць усіх названых тут членаў арганізацыі. Яны былі дастаўлены ў Оршу і, пасля пакутлівых катаванняў, расстраляны.

Правал Новатухінскай арганізацыі быў сур'ёзным ударам для падпольна-партызанскага руху на Дубровеншчыне. Але барацьба з ворагам працягвалася.

Асобае месца ў падпольнай барацьбе жыхароў Дубровеншчыны, і не толькі яе, займае Асінторфскае камсамольска-маладзёжнае падполле. Юнакі і дзяўчаты, відавочцы будаўніцтва першынца беларускай энергетыкі і пакарэння балот, не сталі на калені. Пра іх напісаны артыкулы і нарысы, ім прысвечана кніга В. Люкава і Ю. Панова «Зарыва над юнацтвам». Ля магістралі Мінск—Масква героям-камсамольцам пастаўлены помнік. Радзіма ўзнагародзіла іх ордэнамі і медалямі, многіх пасмяротна. Так, яны варты таго, каб пра іх складалі паэмы і песні. Але ў нашым скупым выкладанні гісторыя іх самаадданай, беззапаветнай барацьбы выглядае сурова і проста.

Ноччу з 15 на 16 ліпеня 1941 года ў

канторы торфапрадпрыемства «Асінторф» пад кіраўніцтвам яго дырэктара Г. Г. Амельчанкі праходзіла вузкая нарада камуністаў, кіруючых работнікаў торфапрадпрыемства, БелДРЭСа, Белгалоўторфа і г. д. Вырашалася пытанне аб стварэнні групы для барацьбы ў варожым тыле. На гэтай жа нарадзе Амельчанка сказаў, што ў размове з ім група камсамольцаў выказала гарачае жаданне застацца і змагацца з ворагам. На нарадзе вырашана было не ўцягваць пакуль што падлеткаў у смяртэльна небяспечную справу. Але перад уходам у лес Амельчанка сустрэўся з сакратаром школьнай камсамольскай арганізацыі Станіславам Шмуглеўскім і даў яму патрэбныя парады і ўказанні.

Яшчэ ў першыя дні акупацыі камсамольцы надзейна схавалі значную частку зброі з пакінутага абоза воінскай часці, што трапіла ў акружэнне.

Некалькі пазней, 10 жніўня, на кватэры сясцёр Людмілы і Веры Букацік адбыўся камсамольскі сход, на якім і было вырашана стварыць падпольную камсамольскую арганізацыю. У яе ўвайшлі Васіль Агурцоў, Аляксей Малаховіч, Мікалай Малаховіч, сёстры Букацік, Марыя Макаранка, Яўген Цяленчанка, Пётр Клімовіч, Валянціна Бугаёва, Надзея Пракапенка, Іван Тращякоў, Віталь Беразоўскі. Камандзірам выбралі Станіслава Шмуглеўскага. Так была закладзена аснова арганізацыі, у якую затым уваходзілі 45 юнакоў і дзяўчат.

У сям'і Букацік пад выглядам далёкага родзіча хаваўся ранены палітрук роты, былы дырэктар школы з Нальчыка камуніст Я. У. Вільсоўскі. Ён стаў ідэйным кіраўніком арганізацыі і членам яе штаба, у які акрамя яго і С. Шмуглеўскага ўвайшлі Васіль Агурцоў і Людміла Букацік. Арганізацыя перажыла правалы і няўдачы, але дзейнічала канспіратыўна правільна, заўсёды абапіраючыся на дапамогу старэйшых таварышаў-камуністаў, і здолела захаваць свае рады. Расказаць тут аб усіх галоўных баявых справах юных змагароў немагчыма, абмяжуемся толькі кароткім і няпоўным пералікам іх.

Ворагу патрэбна была БелДРЭС. І зразумела, што для гэтага неабходна было аднавіць торфапрадпрыемства, якое забяспечвала электрастанцыю палівам. Камсамольцы ўпарта і паслядоўна перашкаджалі гэтаму.

У студзені 1942 года быў знішчаны завезены з Германіі торфапомпавы кран — складаны механізм з чатырма электраматорамі. Дыверсію здзейснілі Мікалай Малаховіч, Васіль Агурцоў і Георгій Тращякоў, інсцэніраваўшы напад партызан.

Па даручэнню штаба Міхаіл Прудніка ў, Аляксей Жэнікаў і Аляксей Малаховіч спалілі трансфарматары высокавольтнай падстанцыі паблізу адзінаццатага пасёлка.

24 лютага 1942 года падпольшчыкі арганізавалі ўцёкі з лагера ваеннапалонных. Група ў 31 чалавек, забяспечаная зброяй і харчаваннем, пайшла на злучэнне з партызанамі. Аперацыя прайшла пры непасрэдным удзеле Вільсоўскага, які прабраўся ў лагер у нямецкай форме і забіў вартавога.

У сакавіку таго ж года Станіслаў Шмуглеўскі і Пётр Клімовіч ноччу спалілі барак, у якім размясцілася на адпачынак разбітая пад Масквой нямецкая вайсковая часць.

Таццяна Цімошчанка і Марыя Макаранка выпусцілі на зямлю бензін з 60 бочак. Немцы арыштавалі паліцаяў за бесклапотнасць у ахове склада.

У топках БелДРЭСа ўзарваліся тры артылерыйскія снарады, што трапілі з ваганетак з торфам, якія выгружаліся аўтаматычна. На рамонт катлоў і топак спатрэбіўся цэлы месяц. Асноўную задачу ў гэтай надзвычай складанай і сур'ёзнай дыверсіі выканалі І. Тращякоў і В. Агурцоў.

У 1942 годзе падпольшчыкі ўстанавілі сувязь з брыгадай К. С. Заслонава. З гэтага часу ў іх дзейнасці значнае месца займае разведка і разлажэнне фарміраванняў так называемай «рускай народнай арміі», падрыхтоўка «народнікаў» да пераходу на бок партызан. На працягу 1942—

43 гадоў да заслонаўцаў перайшло больш за 800 «народнікаў». Ішлі яны добра ўзброеныя, на «развітанне» імкнуліся як мага мацней насаліць фашыстам. У рабоце з «народнікамі» вызначаліся Валянціна Бугаёва, Людміла Букацік, Зінаіда Варламава, Яўгенія Няфёдава, Марыя Макаранка, Надзея Пракапенка і іншыя дзяўчаты-падпольшчыцы.

Зімой 1943 года заслонаўцы вымушаны былі пакінуць гэтыя мясціны. Падпольшчыкам удалося звязацца з 16-й Смаленскай партызанскай брыгадай. Па заданню яе камбрыга І. Р. Шлапакова падпольшчыкі ўзарвалі мост на дарозе Асінторф—БелДРЭС, спалілі склад з ваеннай маёмасцю на станцыі Асінаўка, разам з чацвёртым атрадам брыгады знішчылі ўпаўнаважанага Гітлера барона фон Шпаўке, які прыехаў сюды з загадам пусціць на поўную магутнасць торфапрадпрыемства і ўмацаваць Асінторф.

Немцы імкнуліся ўсімі сіламі натрапіць на след падпольнай арганізацыі. Па нязначнаму падазрэнню быў арыштаваны С. Шмуглеўскі, але адпушчаны з-за адсутнасцю доказаў. За ім пачалі сачыць. Камсамольцы паведамілі аб гэтым камандаванню 16-й Смаленскай брыгады. Не жадаючы рызыкаваць дзесяткамі жыццяў адважных юных змагароў, камандаванне брыгады прыняло рашэнне аб пераходзе падпольшчыкаў у партызанскі атрад. У брыгаду прыйшло каля паўсотні чалавек. Перад уходам падпольшчыкі разбілі камендатуру, дзе захапілі бланкі, пасведчанні, пропускі, пішучую машынку, розныя дакументы.

У 16-й Смаленскай партызанскай брыгадзе яны працягвалі гэтак жа мужна змагацца супраць фашысцкіх захопнікаў. Многія з іх не дажылі да Дня Перамогі, але імёны іх навечна ўвайшлі ў слаўную гісторыю Ленінскага камсамола, які выхаваў іх сапраўднымі патрыётамі Радзімы. Указам Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР у маі 1965 года за мужнасць і адвагу, праяўленыя ў барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі Валянціна Бугаёва, Людміла Букацік, Зінаіда Варламава (Калітуха), Яўген Уладзіслававіч Вільсоўскі, Мікалай Малаховіч, Наталля Нольберт, Надзея Пракапенка, Яўген Цяленчанка і Міхаіл Цяленчанка ўзнагароджаны ордэнам Айчыннай вайны I ступені. Але ўсе, акрамя В. Бугаёвай і З. Варламавай, удастоены гэтай высокай узнагароды пасмяротна. Жывыя і загінуўшыя, яны ў гады вайны да канца выканалі свой свяшчэнны абавязак перад Радзімай.

С.П. Шмуглеўскі, ганаровы грамадзянін г. п. Асінторф.

Падпольна-партызанская барацьба на акупіраванай тэрыторыі рэспублікі разгортвалася пад кіраўніцтвам партыйных органаў. У лістападзе 1943 года быў створаны Дубровенскі падпольны райком партыі. Яго сакратаром быў выбраны І. І. Старавойтаў, камісар партызанскай брыгады «Аляксея» (А. Ф. Данукалава). На базе гэтай брыгады дзейнічаў і Дубровенскі райком камсамола, створаны некалькі раней.

Некаторыя асаблівасці дзеянняў падпольшчыкаў Дубровеншчыны былі абумоўлены прыфрантавым становішчам раёна з восені 1943 года, калі тут пралягла лінія фронту

Цесна ўзаемадзейнічалі армейская і партызанская разведкі, падпольшчыкі і партызаны былі звязаны з Чырвонай Арміяй, савецкім тылам. Па абодва бакі фронту — у падполлі і партызанскіх атрадах і ў часцях Чырвонай Арміі — з ворагам змагаліся тысячы дубровенцаў.

Ф. Кулакоў,
М. *Шкадаў.*

ПА ЗАГАДУ СЭРЦА

З пісьма Ісака Рыгоравіча Борыкава на імя сакратара ЦК КПБ П. М. Машэрава 23.1.1966 г.

Кудрашоў Аляксандр (імя па бацьку пакуль не ўстаноўлена), член партыі, працаваў у Дубровенскім раёне ўпраўляючым аддзялення Дзяржбанка, а перад Вялікай Айчыннай вайной — упраўляючым маслапрома. У пачатку вайны тав. Кудрашоў быў пакінуты ў тыле для арганізацыі партызанскага руху.

Тры гады жывучы нелегальна, у нечалавечых умовах, падвяргаючы сябе небяспецы, камуніст Аляксандр Кудрашоў праводзіў у раёне вялікую прапагандысцкую і арганізатарскую работу. Гэта работа не прапала дарэмна. Пад яго кіраўніцтвам зроблена нямала спраў.

Каля сотні былых краснаармейцаў, што засталіся ў акружэнні і пражывалі ў вёсках, забяспечаны зброяй і перапраўлены ў партызанскія атрады. Больш за сто чалавек з ліку моладзі, камсамольцаў вёсак Пішчыкі, Глебава, Вячэрына, Гудава, Сіпішчава, Пасуддзева, Каўровая, Чубакова, Барсукі і іншых былі выратаваны ад фашысцкага рабства, добра ўзброены і перапраўлены ў партызанскія атрады. Многія з іх аддалі жыццё за Радзіму.

Паліцэйскі атрад вёскі Дабрынь колькасцю 27 чалавек летам 1943 года з поўным узбраеннем перайшоў на бок партызан.

У маі 1942 года адбылася партыйная канферэнцыя Дубровенскага раёна, дзе было выбрана кіраўніцтва райкома. На канферэнцыю прабраўся правакатар, які выдаў немцам яе ўдзельнікаў. Амаль увесь састаў, каля 20 чалавек, былі закатаваны ў гестапаўскіх засценках, але справа, пачатая падпольшчыкамі, не загінула.

Разгромлены гарнізоны паліцэйскіх у вёсках Анціпенкі Дубровенскага раёна і Сава Горацкага раёна. Частка гарнізона в. Баева перайшла на бок партызан восенню 1943 года. Знішчаны здраднікі народа — староста вёскі Хаетчына Г. і іншыя.

Імя Кудрашова для савецкіх людзей было сімвалам перакананасці ў перамозе над ворагам. Народ у асобе Кудрашова бачыў прадстаўніка партыі, ведаў, што партыя збірае сілы для разгрому ворага, што партыя з народам...

З успамінаў былога палітрука 3-й роты 3-га батальёна партызанскага палка «Трынаццаць» І. Р. Борыкава

Летам 1942 года немцы пачалі фарміраваць так называемую рускую вызваленчую армію (РОА) пад камандаваннем генерала Уласава з рускіх ваеннапалонных, якія знаходзіліся ў лагерах, а яшчэ з тых акружэнцаў, што аселі па вёсках і займаліся хто чым, многія пайшлі ў прымакі да ўдоў, салдатак, дзяўчат. Многа такіх прымакоў было ў Дубровенскім раёне. Але ж гэта — кадравыя, добра абучаныя байцы і камандзіры Чырвонай Арміі. І вось ужо немцы сталі браць іх на ўлік.

Кудрашоў выказаў думку, што такую сілу нельга пускаць да немцаў, што трэба яе перапраўляць да партызан. Многія з іх — гэта людзі, адданыя нашай Радзіме і ўжо гатовы пайсці ў партызаны. З навакольных вёсак Сваташыцы, Глебава, Вячэрына, Гудава, Сіпішчава, Дабрынь і іншых гэтых людзей (прыкладна 20 чалавек) хутка пераправілі ў партызаны. Толькі нямногія пайшлі служыць да немцаў.

Цяжэй было з ваеннапалоннымі, жыўшымі ў Дуброўне і вёсках каля яе — Чыжоўцы, Мардахах, Савіне і іншых. За гэту справу ўзяліся настаўнікі з Дуброўны Іван Піліпавіч Бацьянаў і А. І. Раманенка. Ранняй вясной 1943 года пачалі з Дуброўны перапраўляць гэтых людзей у партызаны той групы атрадаў, якія пазней пераараслі ў 17-ю партызанскую брыгаду. Многія ішлі са зброяй і боепрыпасамі.

Пасля ўходу ў партызаны вялікай групы моладзі, у пачатку жніўня 1943 года ў народныя мсціўцы падаўся і я.

А Кудрашоў працягваў небяспечную работу ў падполлі. Нямецкая камендатура стварыла ў в. Анціпенкі так званы заградатрад на чале з галаварэзам Гронскім. Кудрашову ўдалося і ў гэты атрад заслаць свайго чалавека — камсамольца з вёскі Ерамееўшчына Івана Сотчанку — з заданнем разлажыць маральна гэты атрад. Укамплектаваны атрад у асноўным быў з былых чырвонаармейцаў, многія з іх згадзіліся перайсці на бок партызан.

Тым жа часам (канец жніўня — пачатак кастрычніка 43-га года) у многіх вёсках (саўгас «1 Мая», Чубакова, Бахава, Барадзіно, Дзяруг і інш.) моладзь арганізоўвалася для таго, каб пай-

сці ў партызаны. І калі ў канцы верасня прыйшлі пасланцы ад партызан, за адну ноч было сабрана каля сотні юнакоў і дзяўчат з Дубровенскага раёна.

Складаней атрымалася з паліцаямі в. Анціпенкі (пры спробе расправы з Гронскім таму ў адной бялізне ўдалося ўцячы, у перастрэлцы з іншымі паліцаямі, не згоднымі да пераходу, загінуў камсамолец Васіль Струкаў з в. Юкава). Але хаця аперацыя з заградатрадам прайшла не зусім удала, ён перастаў існаваць.

У гэтую ж ноч была ў мяне апошняя сустрэча з жывым А. Кудрашовым. Тры гады цяжкага жыцця не прайшлі проста так: ён памёр у адзіноце ад цяжкай хваробы ног і поўнага знясілення. Яго труп знайшлі ў сярэдзіне жніўня 1944 года ў зямлянцы каля вёскі Пішчыкі, у лесе. Прывезлі ў вёску і пахавалі чалавека, да канца выканаўшага заданне партыі і аддаўшага жыццё за нашу перамогу.

Падрыхтаваў да друку Ф. Кулакоў.

Дакументы сведчаць

З ІНФАРМАЦЫЙНАГА ПАВЕДАМЛЕННЯ СУВЯЗНОЙ ВІЦЕБСКАГА ПАДПОЛЬНАГА АБКОМА ПАРТЫІ Л. І. МАЙЗІТ САКРАТАРУ ВІЦЕБСКАГА ПАДПОЛЬНАГА АК КП(б)Б Я. А. ЖЫЛЯНІНУ

Упаўнаважаны Віцебскага абкома КП(б)Б тав. Рэзнікаў даў мне заданне ўстанавіць:

1. Ці маецца ў Дубровенскім раёне партыйная арганізацыя.
2. Ці маецца ў Дубровенскім раёне партызанскі атрад і ўстанавіць сувязь з ім.

Прыбыўшы ў г. Дуброўна, я ўстанавіла наступнае:

1. Аб арганізацыі. Значная частка партыйнага актыву ў пачатку вайны эвакуіравалася ў савецкі тыл. У пачатку мая 1942 года сакратар РК КП(б)Б Кудрашоў арганізаваў скліканне партыйнага сходу, паслаўшы павесткі кожнаму члены партыі... Усе члены партыі былі арыштаваны, 4-х членаў партыі расстралялі, астатніх вызвалілі. Пасля чаго яны ўсе працуюць ці ў паліцыі, ці на іншых пасадах у немцаў і лічацца ў ворагаў благанадзейнымі. Пасля гэтага правалу і партарганізацыі, як такой, не існуе. 5—7 членаў партыі з Дубровенскага раёна прыйшлі ў партызанскія атрады ў раён дзеяння Заслонава. Гэтак жа значная частка камсамольцаў пайшла служыць у паліцыю... 7 камсамольцаў з раённага актыву нядаўна прыйшлі ў партызанскую брыгаду Заслонава. У 2—3 кіламетрах ад Дуброўна існавала партарганізацыя ў саўгасе «1 Мая» (Станіславова). Пасля пачатку вайны гэта партарганізацыя таксама падверглася рэпрэсіям і як партарганізацыя не існуе, аднак адзін з членаў гэтай арганізацыі даў мне ведаць, што калі ў Дубровенскі раён заявіцца партызанскі атрад, то 10—12 чалавек членаў і кандыдатаў у члены партыі, камсамольцаў і рабочых саўгаса пойдуць у партызанскі атрад, прычым ў іх у Станіславове закапана і прыхавана шмат узбраення, ёсць нават кулямёты. Шмат зброі прыхавана ў Велідарскай лясной дачы — аб гэтай зброі ведае тав. «Х».

2. Аб партызанскім атрадзе. Вясной гэтага года сакратар РК КП(б)Б Кудрашоў арганізаваў невялікі партызанскі атрад, але істотных баявых аперацый атрад не праводзіў...

Сувязі з імі я не ўстанавіла.

3. Аб гарнізоне і ўзбраенні праціўніка.

У Дубровенскім раёне (да часу 10—12 жніўня) было ў нямецкім гарнізоне каля 300 чалавек разам з байцамі так званай «народнай арміі» з ваеннапалонных і 160 паліцэйскіх. У асноўным гарнізон размешчан у г. Дуброўна і невялікімі групамі па чыгунцы на станцыі Асінаўка — 9 немцаў, у калгасе «Камінтэрн» вёскі Новая Тухінь — 3 немцы і адзін паліцэйскі, м. Расасна — 11 немцаў, на станцыі Чарнаручча — 7 немцаў і адзін паліцэйскі. Гарнізон у асноўным узброены вінтоўкамі і аўтаматамі, акрамя таго ў Дуброўне маецца адзін станкавы кулямёт і 5 танкетак, але ўсе танкеткі няспраўныя, і адна савецкая бронетанкавая машына, таксама няспраўная.

Ва ўправе маецца загад нямецкага камандавання аб давядзенні колькасці паліцэйскіх у кожным раёне за 300 чалавек. Значная колькасць паліцэйскіх — моладзь, якая нават не ўмее валодаць зброяй. Акрамя паліцэйскіх і немцаў чыгунку ахоўваюць ноччу калгаснікі, абавязак іх заключаецца ў тым, каб пры з'яўленні партызан узняць шум і дабегчы да вартавых. Гарнізон Дуброўны сканцэнтраваны ў паўночнай частцы горада, у гарнізоне, акрамя салдат — 9 афіцэраў. 12 жніўня праходзіла мабілізацыя моладзі

нараджэння 1923 года, пры апавяшчэнні іх аб яўцы ў камендатуру ім гаварылі, што яны будуць ахоўваць г. Дуброўна... Аб малой аператыўнасці паліцыі і гарнізона сведчыць наступны факт: 27 ліпеня праз Дубровенскі раён праходзіў партызанскі атрад, які накіроўваўся ў Магілёўскую ці Гомельскую вобласць (не ўдакладніла), аб з'яўленні партызанскага атрада на тэрыторыі раёна ў камендатуры даведаліся ў 6 гадзін раніцы, атрад праходзіў у 5-ці кіламетрах ад Дуброўна і ўсё ж паліцыя і немцы сабраліся даганяць партызан толькі каля 12 гадзін дня... Спіс усіх паліцэйскіх раёна можна атрымаць у тав.«Р» (спіс адрасоў прыкладаецца).

...На фабрыцы «Дняпроўская мануфактура» немцы пусцілі 5 станкоў, дзе ткуць марлю. Рабочыя, што працавалі на «Дубровенскай мануфактуры», разышліся ў большасці сваёй па вёсках і ў большасці прэтэндуюць на атрыманне зямлі і калгаснага ўраджаю, чым выклікаюць незадаволенасць у сялян. У горадзе яшчэ працуе рамонтная (швейная) майстэрня на 15 чалавек і на МТС у невялікай колькасці рамантуецца сельгасінвентар.

У пачатку жніўня немцы пачалі вывозіць з Дуброўны ў Оршу збожжанарыхтовак 1941 года, якое ў асноўным было не выкарыстана, бо жыхарам хлеб не адпускаўся, а гарнізон увесь час быў невялікі. Збожжа вывозяць пад аховай, машыны калонамі прыходзяць з Оршы, гэтак жа вывозяцца ў Оршу і грошы і іншая маёмасць.

...15 жніўня на станцыі Асінаўка Дубровенскага раёна высадзіўся эшалон немцаў з 30 вагонаў для барацьбы з атрадамі і брыгадамі партызан Заслонава, Сакалова, Зюкава, Антоненкі, Яцыні, Амельчанкі, Саўчанкі — атрады гэтыя размешчаны ў вёсках і лесе каля вёсак Маркава, Салаўі, Драгілі, Сярэдкі, Коты.

...Да пачатку баёў з немцамі брыгада Заслонава прыняла ў свой састаў 150 чалавек з так званай «Народнай арміі», якую гітлераўцы арганізавалі ў Асінторфе з ваеннапалонных у колькасці каля 2-х палкоў. Народаармейцы перайшлі да партызан са сваім узбраеннем. Пасля іх уходу нямецкае камандаванне раззброіла каля 700 народаармейцаў і адправіла назад у канцлагеры.

Сувязная Віцебскага абкома КП(б)Б МАЙЗІТ Лізавета Іванаўна, 2 верасня 1942 года.*

Падпольная маладзёжная група ў Дуброўне

З успамінаў А. С. Малчанава

«Около деревни Теолин мои соседи подростки обнаружили груду противотанковых мин, которые мы спрятали на территории строящейся больницы. Ручной пулемёт и патроны я хранил на огороде около дома. Адам Бобков возле деревни Гураки, где он жил до войны, запрятал значительное количество оружия, гранат, патронов, 6 винтовок с патронами у деревни Бурая спрятал Пётр Спругис.

В начале осени в Дубровно оказался Сергей Коровико, а позже и Григорий Волчков, которые проходили кадровую службу в Красной Армии, но попали в окружение.

При встречах мы сходились во мнениях, что надо включаться в борьбу с врагом. Изредка к нам попадали советские листовки. Мы добыли радиоприёмник, отремонтировали и иногда слушали Москву.

Осведомлённость о положении на фронте, даже незначительные успехи нашей армии в то время поднимали настроение, группировали около нас ребят. К этому времени нашими единомышленниками стали Адам Бобков, Василий Шупаев, сестра Сергея Коровико — Соня Реутович.

Основная наша цель была — уйти в лес и стать партизанами, к этому мы и готовились.

На территории ткацкой фабрики в Дубровно немцы начали ремонтировать разбитые на фронте

---

* У дакладной Л. І. Майзіт у значнай меры выказаны яе суб'ектыўны погляд, які не ў поўнай меры адпавядаў сапраўднасці. Тым не менш, ён адлюстроўвае абставіны тых дзён і расстаноўку сіл у раёне. А было ўсялякае. Адны ўзнімаліся на свяшчэнную барацьбу з ненавісным ворагам. Іншыя ішлі служыць да акупантаў.

Расказваючы аб гібелі дубровенскіх камуністаў, Л. І. Майзіт, пэўна, мае на ўвазе той выпадак, калі загінулі ў выніку здрадніцтва стары бальшавік, удзельнік грамадзянскай вайны С. С. Максіменка і яго таварышы.

автомашины. На их разборку привлекали дубровенцев. Вошедшие в нашу группу Пётр Спругис, Фёдор Иванов, Борис Фефелов, находя в автомашинах патроны, гранаты, снаряжение, уносили их и прятали. Так мы создали запас боеприпасов, 2 бинокля.

В это же время такая же молодежная группа формировалась на станции Орша.

На улице Железнодорожной, недалеко от железнодорожного вокзала, жили мои родственники братья Василий и Леонид Рыбаковы. Перед войной они переехали туда на жительство из Дубровно, я их посещал. Там я познакомился с Тимофеем Докутовичем, Евгением Корженем — будущими адъютантами Заслонова, с другими ребятами. По вечерам они собирались у Рыбаковых и, как мы, добывали оружие, вредили немцам, возможностей у них было больше, почти все работали на железной дороге.

Вокруг Орши уже появились группы партизан и окруженцев, ребята ходили в деревни за продуктами и искали встречи с ними.

На железнодорожном узле и дороге уже совершались диверсии, ходили слухи, что это работа парашютистов, на самом деле действовала группа Заслонова.

Мы договорились с оршанцами, что будем продолжать искать встречи с партизанами и подпольщиками, поддерживать связь между собой и при первой возможности уйдем в лес вместе.

В начале нового 1942 года я снова был в Орше. Василий познакомил меня с «Лёнькой». Это был офицер Красной Армии Сарнычев, бежавший из плена, впоследствии комиссар отряда в бригаде Заслонова. У Рыбаковых он жил нелегально.

От ребят я знал, что под Оршей уже есть партизанский отряд, туда направляется оружие, собранное оршанцами, Володя Хмылёв там уже бывал, поэтому я просил Сарнычева помочь нам, дубровенцам, уйти в отряд. Он обещал, но пока рекомендовал расширять группу, собрать сведения о командирах Красной Армии, оказавшихся в Дубровно, рассказал о многих правилах конспирации, связь поддерживать с ним через Василия, в необходимых случаях через Марию Сидоровну Бычинскую, жившую в Дубровно. Мне стало ясно, что Сарнычев является одним из руководителей подполья на станции Орша, этого он не скрывал сам.

С этого времени, т е. с января 1942 года, мы и стали подпольной группой молодёжи в Дубровно, но пока не знали, что мы уже заслоновцы.

Соня Реутович (Скупова) была знакома с лейтенантом Красной Армии Петром Кудиным, который жил в совхозе Станиславово. Дом Сони и Сергея стал местом наших встреч. Из Станиславова в группу вошли Николай Герасимов, Нина Лукьяненко, Лида Смолякова и другие, им была поставлена задача вооружиться самим и делать запас оружия, возможности к этому у них были.

Вскоре в Дубровно приехал на лошади Василий Рыбаков, его сестра жила в Станиславово, её муж Иванов Иван Иосифович с лета 1941 года хранил цинковые коробки с патронами. Часть из них мы высыпали в 2 мешка с картофелем и отвезли в Оршу. Позже за патронами приезжала из Орши Вера Доморацкая. Тогда же Сарнычев, знавший о запрятанном мной толе, попросил срочно доставить его в Оршу для изготовления угольных мин, помочь найти врача, который мог уйти к партизанам. Весь хранившийся у меня тол мы с Василием перенесли за несколько ходок пешком в Оршу.

Сергей Коровико и Василий Шупаев расширяли станиславовскую группу, там уже создался хороший запас оружия.

Расширялась и дубровенская группа. На Оршанской улице жил Калько Никодим Филимонович с дочерью Валей, женой Ефросиньей (погибла в партизанском отряде в 1943 году).

Там же на Оршанской улице жил Пич Матвей, а в Первомайском переулке лейтенант Суриков Леонид и Гуторов Иван Павлович. Все они стали участниками нашей группы.

На северной окраине Дубровно, где сейчас расположено ПМК, находился фуражный склад с установленным немцами оборудованием для прессовки сена. В начале марта 1942 года Адам Бобков поджёг склад, и он почти полностью сгорел. Бобков, я и Иван Молчанов (погиб под Будапештом) были арестованы. Кроме подозрений против нас улик не было. Да и следователь из военнопленных не очень старался их добыть. Отсидев три дня в тюрьме-сарае, нас отпустили.

Мы стали усиленно готовиться к уходу в партизаны. Самым сложным был вопрос как уйти, чтобы не пострадали семьи. Выход нашёлся. Немцы объявили набор добровольцев для поездки на работу в Германию. Под видом «добровольцев» мы отправились в Оршу, а оттуда в Пищаловский лес. На следующий день туда пришли и оршанцы, нас собралось 15 человек. Почти всё оружие, которое мы ранее доставляли в Оршу, было перевезено в отряд. Ночью мы пришли в Пищалово. Появление партизан там было полной неожиданностью. Первого обезоружили бургомистра, а затем полицейских. Там я и Сергей Коровико составили справку о деятельности нашей дубровенской группы. Почти все участники нашей дубровенской группы впоследствии стали партизанами.

Первой боевой операцией в составе партизанского отряда, в которой участвовали все первыми ушедшие дубровенцы, была в совхозе «Межево», куда немцы свезли большое количество продовольствия, в основном зерно для отправки в Германию. Из окружающих деревень мы собрали подводы, разогнали охрану, часть зерна вывезли, а остальное раздали населению.

Все мы, дубровенцы, затем были включены в диверсионную группу Михаила Лущина, и начались партизанские будни до соединения с Красной Армией в июне 1944 года.

В боях с врагом погибли Пётр Спругис, Адам Бобков, Фёдор Иванов, Лида Смолякова. Тяжело ранены были Сергей Коровико, Григорий Волчков, Борис Фефелов».

Асінторфскае камсамольска-маладзёжнае падполле

Дзейнічала ў раёне прадпрыемства «Асінторф», электрастанцыі БелДРЭС і чыгуначнай станцыі Асінаўка Дубровенскага раёна. Створана 10.8.1941 г. былым дырэктарам торфапрадпрыемства Г. Г. Амельчанкам з маладых рабочых торфапрадпрыемства і вучняў сярэдняй школы. Аб'ядноўвала каля 50 чал. У штаб увахадзілі: С. П. Шмуглеўскі (камандзір), Я. У. Вільсоўскі (камісар), Л. К. Букацік, В. Ф. Агурцоў. Да лістапада 1942 дзейнасцю падполля кіраваў камандзір партызанскай брыгады «Дзядзькі Косці» К.С. Заслонаў, у лютым—кастрычніку 1943 г. — камандзір 16-й Смаленскай партызанскай брыгады І. Р. Шлапакоў. Баявыя групы былі ў г. Дуброўна, рабочых пасёлках Цэнтральным, № 1, 2, 3, 5, 6, 8, 11, у Асінторфскім лагеры савецкіх ваеннапалонных, вёсках Судзілавічы, Заполле, Замоскі, Азёры.

Уладкаваўшыся ва ўстановы акупантаў, падпольшчыкі перадавалі партызанам звесткі пра дыслакацыю войск праціўніка, перапраўлялі за лінію фронту і да партызан савецкіх грамадзян, здабывалі зброю, боепрыпасы, медыкаменты, забяспечвалі партызанскіх разведчыкаў дакументамі, пропускамі, распаўсюджвалі зводкі Саўінфармбюро, арганізоўвалі ўцёкі савецкіх ваеннапалонных з лагераў, перапраўлялі іх да партызан, ратавалі савецкую моладзь і ваеннапалонных ад вывазу ў Германію, псавалі тэлефонную сувязь, машыны і абсталяванне для здабычы торфу. Падпольшчыкі ўзарвалі чыгуначны мост, спалілі плаціну помпавай станцыі, знішчылі 3 склады боепрыпасаў, ваеннай маёмасці і гаручага, вывелі са строю сістэму гідраторфу, спалілі дом адпачынку фашысцкіх афіцэраў. У кастрычніку 1943 г. ўліліся ў 16-ю Смаленскую партызанскую брыгаду.

У барацьбе з нямецка-фашысцкімі акупантамі загінулі: В. Ф. Агурцоў, Л. К. Букацік, Я. У. Вільсоўскі, Я. І. Гароднікаў, А. І. Жэнікаў, П. І. Клімовіч, М. Д. Малаховіч, Н. А. Нольберт, М. М. Пахоменка, Н. П. Пракапенка, І. І. і Г. І. Тращцяковы, Я. І. і М. І. Цяленчанкі, І. П. Яроменка. Многія падпольшчыкі ўзнагароджаны ордэнамі і медалямі. На аўтамагістралі Мінск—Масква, непадалёку ад рабочага пасёлку «Асінторф», у гонар герояў падполля пастаўлены манумент (1966, скульптар Г. І. Мурамцаў, архітэктары В. Занковіч, Л. Левін).

А. Петрашкевіч.

Жанчына з легенды

З успамінаў Я. Крыштаповіча, былога юнага партызана

У час вайны на станцыі Асінаўка была створана падпольная група, на чале якой стаяла Яўгенія Няфёдава, былая студэнтка Мінскага педінстытута. Група наладзіла сувязь з партызанскай брыгадай К. С. Заслонава і па парадзе камбрыга арганізацыйна аб'ядналася з камсамольскай падпольнай арганізацыяй Асінторфа. Як сведчыць былы кіраўнік асінторфскага камсамольскага падполля С. П. Шмуглеўскі, Яўгенія Няфёдава была ўведзена ў штаб гэтай арганізацыі. Ад групы асінаўскіх падпольшчыкаў паступала вельмі каштоўная інфармацыя аб руху варожых эшалонаў на участку чыгункі Орша—Смаленск, аб характары перавозімых грузаў, аб выніках партызанскіх дыверсій. Я хачу расказаць толькі пра два эпізоды з яе баявой біяграфіі.

Па заданню партызанскага камандавання Жэня Няфёдава прымала актыўны ўдзел у разлажэнні часцей уласаўскай арміі і паліцэйскіх гарнізонаў.

Аднойчы яна прыйшла на прыём да начальніка мясцовай паліцыі і настойліва прапанавала яму перайсці на бок партызан разам са сваімі падначаленымі, каб загладзіць віну перад Радзімай. Начальнік паліцыі дзяўчыну адпусціў, але перайсці да партызан пабаяўся, дабіўся пераводу ў іншую мясцовасць. А Няфёдавай усё ж удалося пераманіць і вывезці да партызан цэлую групу паліцэйскіх.

Другі эпізод быў звязаны з разведкай ёю вайсковых абставін на станцыі Орша, дзе сабралася шмат эшалонаў з жывой сілай і тэхнікай ворага. Патрабавалася тэрмінова паведаміць убачанае партызанскаму камандаванню, каб яно магло радыраваць аб гэтым у Маскву.

Заслонаўская брыгада, з якой у той час падтрымлівала сувязь асінторфскае падполле, знаходзілася за сорак кіламетраў ад Оршы.

Жэні прыйшла думка, што паскорыць шлях з Оршы да партызан можна толькі цягніком, даехаўшы да Асінаўкі, інакш звесткі для Масквы ўстарэюць. І яна, не раздумваючы, ускочыла на падножку адыходзячага з Оршы эшалона.

Дзверы тамбура адчыніліся, перад ёй з'явіўся немец з карабінам у руках. Падэшва кованага бота аказалася перад дзявочым тварам. Паказаўшы пропуск і пасведчанне перакладчыцы каменданта станцыі Асінаўка, Няфёдава патрабавала давезці яе да станцыі, таму што выконвае асабістае даручэнне свайго начальніка, аб якім ёй гаварыць забаронена.

А праз некаторы час наша авіяцыя наносіла бомбавы ўдар па скопішчу эшалонаў на станцыі Орша.

...Пасля вайны заслужаная настаўніца БССР Яўгенія Віктараўна Няфёдава (Кляноўская) працавала загадчыцай Акцябрскага райаддзела народнай адукацыі горада Мінска.

У 1985 годзе яна была удзельніцай юбілейнага парада Перамогі ў Маскве.

Яе ўжо няма сярод нас. Але не сціраецца з гадамі вобраз жанчыны з легенды.

Жылі ў вёсцы два браты

У адзін з цёплых жнівеньскіх дзён 1942 года ў вёску Міхееўка прыехалі чатыры паліцаі. Увайшоўшы ў хату братоў Грышчанковых (абодва браты Валодзя і Міша былі дома), яны патрабавалі, каб Валодзя аддаў лістоўкі, якія хаваў. На падлетка Мішу (хлапчуку было 16 гадоў) фашысцкія прыслужнікі не звярталі ніякай увагі. Валодзя казаў, што пра лістоўкі нічога не ведае. Звар'яцелыя паліцаі пачалі збіваць хлопца. Валодзя, сабраўшы ўсю сваю сілу, вырваўся ад іх, выскачыў у агарод і імкліва падаўся да стога сена, пад якім у яго быў схаваны ручны кулямёт.

Паліцаі выскачылі за ім на вуліцу. Міша тым часам, дастаўшы з пуні вінтоўку, адкрыў па іх агонь.

Дабегчы да невялічкага стажка і дабрацца да свайго кулямёта Валодзю не ўдалося. Паліцай, што застаўся ля коней, кінуўся наперарэз хлопцу і стрэліў ва ўпор.

...Ноччу Міша і іншыя падпольшчыкі вёскі аднеслі цела Валодзі на могілкі і там пахавалі. Затым юнак падаўся да партызан, дзе ён дзейнічаў смела, быў агульным любімцам. Аднойчы, вяртаючыся з задання па падрыву чыгуначнага палатна, іх група з сямі чалавек трапіла ў засаду гітлераўцаў. Хлопцы вырашылі лепш загінуць, але не здацца ворагу.

Так два браты-патрыёты аддалі свае маладыя жыцці, але не сталі на калені, не скарыліся.

В. Кавалёў.

На алтар перамогі

Ад Расіі нас аддзяляе Дняпро, на беразе якога размешчана наша вёска Міхееўка.

Пасля рэвалюцыі ў доме Мухіна на іх сядзібе Качаны была адкрыта школа II ступені, рэарганізаваная прыкладна ў 1925 годзе ў сямігадовую школу. Уся наша міхееўская моладзь вучылася ў гэтай школе. А летам усе працавалі ў родным калгасе «Хваля рэвалюцыі». Там і заспела вайна вясковую моладзь.

Апынуўшыся пад пятой акупанта, міхееўскія юнакі не захацелі змірыцца з рабскай доляй. Уладзімір Ісачанка, Васіль Аўралёў, Іван Ганчароў, Аляксандр Грамыка, Іван Грышчанкоў, браты Міхаіл і Уладзімір Грышчанковы, Фёдар Пасіевіч, Барыс Шчамялёў пачалі збіраць зброю, звязаліся з партызанамі Смаленшчыны. Яны ж перацягнулі на свой бок Васіля Грышчанкова, які служыў у паліцыі. Старэйшымі па ўзросту былі Валодзя Ісачанка і Барыс Шчамялёў, які практычна і ўзначальваў групу. Астатнія толькі скончылі сем класаў.

Па заданню партызан і разам з імі юныя міхееўскія патрыёты ўдзельнічалі ў падрыве малочнага завода ў в. Усвяты, у шэрагу аперацый на чыгункы, збіралі зброю і боепрыпасы, хаваючы ўсё гэта да перадачы партызанам у суседніх лясах.

Асноўнай базай юных патрыётаў у Міхееўцы была хата Пятра Іларыёнавіча і Ганны Рыгораўны Грамыкаў — наша бацькоўская хата. У гэтай жа хаце жылі члены групы, мае брат і сястра Аляксандр і Ніна Грамыкі.

А потым маладыя патрыёты перайшлі ў Смаленскі партызанскі полк І. Ф. Садчыкава, з якім увесь час трымалі сувязь. Штуршком для ўходу стала забойства паліцаямі Валодзі Грышчанкова. Яго брат Міхаіл з боем прарваўся за Днепр, астатнім заставацца ў вёсцы было таксама немагчыма, бо можна было паплаціцца жыццём.

З групы юнакоў жывымі засталіся толькі Фёдар Прохаравіч Пасіевіч, Іван Паўлавіч Грышчанкоў і Аляксандр Грамыка — мой брат. Усе яны ўзнагароджаны медалямі.

Яшчэ раз хачу вярнуцца да сваёй маці, да нашай сям'і. Падчас апісваемых падзей маёй маці было 65 гадоў, але яна актыўна дапамагала партызанам і была потым узнагароджана партызанскім медалём. Яе дачка, мая сястра Ніна, была адзначана ордэнам Чырвонай Зоркі.

Усяго нас у маці было васьмёра дзяцей — пяць сыноў і тры дачкі. Я назваў дваіх — Аляксандра і Ніну. А мы, трое братоў: я, Рыгор, Іван з першых дзён вайны былі на фронце. Наша сястра Марыя добраахвотна пайшла на фронт з Масквы.

Такім чынам, калі ўключаць маці, з адной сям'і ў вайне ўдзельнічалі сем чалавек.

Пасля вайны лёс маіх братоў і сясцёр склаўся па-рознаму. А маці Ганну Рыгораўну ў 1954 годзе забіла маланка. Гэтая зусім непісьменная жанчына-патрыётка заслужыла таго, каб сказаць пра яе добрае слова.

З. Грамыка.

У шэрагах народных мсціўцаў

У гады Вялікай Айчыннай вайны на тэрыторыі Дубровенскага раёна не было буйных партызанскіх атрадаў, тым больш брыгад ці злучэнняў. Тлумачыцца гэта тым, што Дубровеншчына знаходзілася на важнейшым стратэгічным напрамку, па яе тэрыторыі праходзілі аўтамабільныя і чыгуначныя магістралі Мінск—Масква, у зоне якіх было шмат варожых войск. А восенню 1943 года раён падзяліла франтавая паласа, па абодва бакі якой былі магутныя армейскія сілы. Слабая лясістасць раёна таксама не дазваляла развярнуцца тут народным мсціўцам.

Але гэта не азначае, што Дубровеншчына выпадае з усенароднага партызанскага руху на Беларусі ў час нямецка-фашысцкай акупацыі. Тут дастаткова моцна адчуваўся ўплыў партызанскіх брыгад К. С. Заслонава, А. Ф. Данукалава, І. Р. Шлапакова, М. І. Кітаева, партызанскага палка І. Ф. Садчыкава. Тут створаны быў і дзейнічаў невялікі партызанскі атрад «Мсціўца», тут праводзілі баявыя аперацыі перакінутыя з-за лініі фронту ў варожы тыл партызанскія атрады «Грозны» і «Сокал».

У гэтых партызанскіх фарміраваннях змагаліся з ворагам і ўраджэнцы Дубровеншчыны.

Вясной 1942 года на тэрыторыі Віцебскай вобласці ўзніклі партызанскія атрады і групы атрадаў: атрады Лявонава, Данукалава («Баці»), Буланава, атрад, а затым брыгада К. С. Заслонава. Яны размяшчаліся ў лясах Аршаншчыны, Сенненшчыны, на граніцы Віцебскай і Смаленскай абласцей. І сталі цэнтрамі, куды збіраліся ўсе, хто вырашыў стаць на шлях барацьбы з акупантамі. Зразумела, што былі такія і ў Дубровенскім раёне.

У партызанскай брыгадзе К.С. Заслонава змагаліся Шаланда і Агеева з в. Заполле, І. М. Казлоў з в. Ганчарова, дубровенцы Пётр Спругіс, Сяргей Каравіка, Фёдар Іваноў, Рыгор Валчкоў, Антон Бабкоў, Аляксей Малчанаў, Васіль Шупаеў, Барыс Фефелаў.

Пад клічкай «Дуброўскі» быў вядомы сярод заслонаўцаў бясстрашны Пётр Спругіс. Ён нарадзіўся ў 1923 годзе ў Віцебску. Перад вайной працаваў на дубровенскай фабрыцы «Дняпроўская мануфактура». Упачатку вайны, калі цераз наш раён перакаціўся вогненны шквал, збіраў зброю і хаваў яе каля вёскі Бурая. З рызыкай для жыцця вывез потым на падводзе ўзбраенне ў стан заслонаўцаў, дзе быў камандзірам узвода ў 2-й брыгадзе. Ён удзельнічаў у многіх баявых аперацыях і геройскі загінуў 7 верасня 1943 года. Пётр Іванавіч Спругіс пасмяротна ўзнагароджаны ордэнам Чырвонага Сцяга.

Яшчэ раней, у сакавіку сорак трэцяга, смерцю храбрых загінуў партызан атрада «Перамога» 1-й заслонаўскай брыгады камсамолец Антон Бабкоў.

Цяжка параненым быў вывезены самалётам ў савецкі тыл Сяргей Каравіка, які і сёння жыве ў родным Дуброўне.

А хто заставаўся ў страі, помсціў ворагу за загінуўшых таварышаў, за родную Беларусь. Праз усё жыццё пранеслі яны гордае імя «партызан-заслонавец».

Вясной 1942 года ў нашых мясцінах з'явіліся з-за лініі фронту дыверсійна-разведвальныя атрады «Грозны» і «Сокал». Камандзірам «Грознага» быў лейтэнант-пагранічнік Ф. Ф. Азміцель, камандзірам «Сокала» — старшына Н. В. Сокалаў. Гэтыя невялікія па колькасці, але выдатна ўзбро-

еныя і абучаныя атрады, сфарміраваныя з воінаў-чэкістаў, вельмі здорава дапякалі ворагу. Для паспяховай дзейнасці гэтыя атрады шукалі апору ў мясцовага насельніцтва і знаходзілі яе.

Разведчыцай ў атрадзе «Грозны» была васемнаццацігадовая Галя Меяровіч, дачка лесніка Шчэрбінскага лясніцтва, што ў раёне Асінторфа. Спачатку адна, а потым з разведчыцамі атрада «Сокал» Нінай і Надзеяй Мядзведзевымі, яна выконвала вельмі цяжкія і вельмі небяспечныя заданні ў Дубровенскім і Аршанскім раёнах.

Пазней Галіна Іванаўна Меяровіч працавала ў варожым тыле па заданнях аддзела контрразведкі 43-й арміі, аддзела разведкі 3-га Беларускага фронту і загінула ў верасні 1944 года на тэрыторыі Літвы, калі іх групу з 8 чалавек пры высадцы выявіў вораг. Сёння партрэт Галіны Меяровіч можна ўбачыць у Беларускім Дзяржаўным музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны.

Байцом партызанскага атрада «Грозны» быў і кадравы ваенны Аляксей Апанасавіч Чаканаў з в. Калінаўка Дубровенскага раёна. Змагаючыся з ворагам, ён праяўляў мужнасць і выключную вытрымку ў самыя напружаныя мінуты.

Ва ўсіх дзеяннях партызан ім дапамагала мясцовае насельніцтва. Дзесяткі сувязных, разведчыкаў, правадніковў з вёсак Сенцюры, Якіменкі, Трафіменкі і іншых, рызыкуючы жыццём, выконвалі іх заданні.

У 1990 годзе наша газета друкавала дакументальную аповесць Л. Капліна «Мсціўцы». У ёй размова ішла пра партызанскі атрад «Мсціўца» («Мсціцель»), які быў створаны ў раёне Асінторфа адступаючымі чэкістамі. Атрад дзейнічаў на Дубровеншчыне і ў суседніх раёнах Смаленскай вобласці, а потым уліўся ў Смаленскі партызанскі полк І. Ф. Садчыкава, стаўшы яго 6-м атрадам. Камандаваў атрадам лейтэнант дзяржбяспекі Нікандр Іванавіч Талерка. У гэтым атрадзе змагаліся ці былі яго разведчыкамі і сувязнымі многія жыхары Дубровеншчыны, сярод іх муж і жонка Канстанцін і Настасся Юрчышкі, Трафім Жыганаў, Уладзімір Бабарыкін, Сцяпан Новікаў, Рыгор Якуцёнак, Арсеній Жыганаў, Еўдакім Панкраценкаў, якія загінулі ад рук акупантаў, і зусім юныя народныя мсціўцы гэтага атрада — Міхаіл Капелька і Віктар Рачынскі.

Парторгам у гэтым атрадзе пэўны час быў добра вядомы на Дубровеншчыне Сямён Савельевіч Максіменка, які па праву лічыцца адным з арганізатараў падпольнай барацьбы ў Дуброўне і навакольных населеных пунктах. Тут жа прымалі ўдзел ў барацьбе з ворагам і яго паплечнікі Іван Мінаевіч Леўчанка і Кудрашоў. С. С. Максіменка і яго таварышы былі схоплены і расстраляны гітлераўцамі ў маі 1942 года.

Атрад «Мсціўца» ўзаемадзейнічаў са спецатрадамі «Грозны» і «Сокал».

Так, адной з праведзеных сумесна аперацый быў смелы налёт 1 мая 1942 года на недабітую кавалерыйскую часць — звыш 400 коннікаў, адведзеную з фронту на адпачынак у в. Ольша.

Некалькі пазней яны разам правялі буйную аперацыю па разгрому нямецкага гарнізона ў Любавічах. Там яны захапілі такія багатыя трафеі боепрыпасаў і харчавання, што нават змаглі падзяліцца імі з брыгадай Канстанціна Заслонава ў цяжкі для яе час.

Хутка пасля гэтай аперацыі ў час варожай карнай акцыі супраць партызан пад назвай «Грыф» атрад «Мсціўца» ўліўся ў партызанскі полк Садчыкава. А спецатрады «Грозны» і «Сокал» працягвалі выконваць пастаўленыя перад імі задачы.

У Смаленскім партызанскім палку

мужна біліся з ворагам ураджэнцы Дубровеншчыны.

Сярод партызан-заслонаўцаў змагаўся Рыгор Валчкоў. Ваенны лёс закінуў дубровенца, ваеннага лётчыка, збітага ў няроўным баі з гітлераўцамі, спачатку ў партызанскі атрад, які пазней увайшоў у састаў брыгады К. С. Заслонава. Тут ён удзельнічаў у многіх аперацыях, акрамя таго ўваходзіў у склад разведвальна-дыверсійнай групы Міхаіла Лушчына, перакінутай з-за лініі фронту, быў яго намеснікам.

У час карнай экспедыцыі адважны партызан Рыгор Валчкоў быў паранены. Падабралі яго партызаны з палка Садчыкава. Тут ён стаў камандзірам узвода і ўвайшоў у гісторыю партызанскай барацьбы на Беларусі тым, што ў сакавіку 1944 года ў славутай бітве партызан Полацка-Лепельскай зоны з рэгулярнымі войскамі ворага, трапіўшы са сваім узводам у акружэнне, 13 гадзін утрымліваў захоплены паўразбураны дзот, але не здаўся. Аб гэтым тады было расказана ў палкавой партызанскай газеце, а пазней гэты гераічскі эпізод увайшоў у кнігу кіраўніка зоны Героя Савецкага Саюза У. Е. Лабанка «Партызаны прымаюць бой».

У час прарыву наступнай блакады Р. Валчкоў быў цяжка паранены і з партызанскага аэрадрома вывезены на Вялікую Зямлю, дзе доўга лячыўся. Пасля вайны Рыгор Захаравіч жыў у г. Чаркаск.

Пётр Рыгоравіч Матарыкін, які жыве ў Асінторфе, родам з Руднянскага раёна Смаленскай вобласці. Партызаніў з лета сорак першага года. У 9-м атрадзе 3-га батальёна палка Садчыкава быў стралком, кулямётчыкам. Прымаў удзел у засадах, разгроме нямецка-паліцэйскіх гарнізонаў, «рэйкавай вайне». Удзельнік штурмаў Варшавы і Берліна. Сярод яго баявых узнагарод ёсць і медаль «Партызану Айчыннай вайны». Да 1982 года, да выхаду на пенсію, быў рабочым, загадчыкам склада. Прымае ўдзел у ваенна-патрыятычнай рабоце.

Родам з Руднянскага раёна і другі сённяшні жыхар Асінторфа Аляксей Елісеевіч Прохараў. У час вайны ён спачатку збіраў для партызан зброю і боепрыпасы. А з верасня 1943 года стаў байцом 1-га атрада 1-га батальёна палка Садчыкава. І было яму тады 16 гадоў. Але на яго долю выпала ўсё, што давялося перанесці партызанам, у тым ліку і шырока вядомы прарыў ва Ушацкім раёне ў маі 1944 года.

Пасля вайны А. Е. Прохараў працаваў на торфапрадпрыемстве, цяпер на заслужаным адпачынку.

Мы ўспаміналі ўжо Мішу Капельку і Віктара Рачынскага, юных партызан атрада «Мсціўца».

Міша родам з вёскі Лабаны. Гэта быў да адчайнасці адважны юнак — партызанскі падрыўнік, кулямётчык, а затым разведчык. У палку Садчыкава ён удзельнічаў у спуску пад адхон 6 эшалонаў, у 48 баявых аперацыях, у тым ліку 12 разоў у падрыве падземнага кабеля сувязі Берлін—фронт. Быў цяжка паранены ў партызанах, а затым і на фронце, пасля чаго быў камісаваны. Падарваўся ў роднай вёсцы на міне ў маі 1945 года. А пры жыцці паспеў заслужыць ордэны Чырвонага Сцяга, Айчыннай вайны, медалі.

Яго сябруку з суседняй вёскі Жабыкі Віктару Рачынскаму пашанцавала. У атрадзе «Мсціўца», затым у палку ён быў мінёрам, браў удзел у 21 баявой аперацыі і ў сямі дыверсіях па падрыву варожых эшалонаў. Летам 43-га года страціў нагу. Пасля вайны здолеў атрымаць вышэйшую адукацыю і займаў адказныя пасады ў праваахоўных органах. Віктар Пятровіч узнагароджаны ордэнам Чырвонага Сцяга, васьмю медалямі. Жыве ў Гродне.

У 3-м батальёне неслі нялёгкую службу трое ўраджэнцаў вёскі Шэкі: Мікіта Васілевіч Нізохін, Ягор Васілевіч Нізохін і Іван Данілавіч Мураўёў. У кожнага на рахунку не адна баявая аперацыя. Мікіта Нізохін вызначыўся ў баях пад вёскай Усамля, што пад Полацкам (той самай вёскай, дзе ўтрымліваў дзот Рыгор Валчкоў).

Ягор Нізохін, кулямётчык, быў паранены ў баі. Цяпер жыве ў Цвярской вобласці, двое другіх — у родных мясцінах.

Да вайны Аня Фінько з вёскі Сазонаўка скончыла медвучылішча. Летам яна стала медсястрой у 14-м атрадзе 4-га батальёна палка. У час баёў перавязала больш за 20 параненых партызан, 15 вынесла з поля бою. Узнагароджана многімі медалямі. Жыве цяпер Ганна Раманаўна ў Кустанаі.

Яе аднасяльчанка Мацвейкіна (Федасеева) Алена Раманаўна да вайны працавала землеўпарадкавальнікам (скончыла тэхнікум). У полк Садчыкава прыйшла летам 1943 года. Была поварам. Пасля вайны працавала па спецыяльнасці, не раз выбіралася дэпутатам мясцовых саветаў. Жыве ў г. Паставы Віцебскай вобласці.

Партызанамі палка Садчыкава, затым байцамі Чырвонай Арміі былі Фёдар Ігнатавіч Якіменка родам з вёскі Бель Дубровенскага раёна і Мінай Васілевіч Уласенкаў з вёскі Расасна. Абодва цяпер жывуць на Смаленшчыне.

Ураджэнец в. Міхееўка, удзельнік вайны Ф.Пасіевіч пісаў у раённую газету, што ўраджэнец суседняй вёскі Бель, палітрук-акружэнец Васіль Усцінавіч Какошын, вярнуўшыся ў родную вёску, стварыў баявую групу з адзінаццаці чалавек, наладзіў сувязь з палком Садчыкава і ноччу з 7 на 8 студзеня 1943 года вывеў яе ў гэты партызанскі полк. Усе былі добра ўзброены.

Байцом палка Садчыкава был і Сямён Капусцін з Асінторфа, які потым у саставе дэсантнай разведвальна-дыверсійнай групы «Максім» быў закінуты ва Усходнюю Прусію і там геройскі загінуў, прыкрываючы прарыў трапіўшай у акружэнне групы.

Смаленская партызанская брыгада, якой камандаваў І. Р. Шлапакоў, свае баявыя дзеянні пераносіла і на тэрыторыю Дубровенскага раёна. З брыгадай падтрымлівалі цесныя сувязі падпольшчыкі Асінторфа, разам з партызанамі яны ажыццяўлялі дзёрзкія аперацыі супраць акупантаў. Калі над падпольшчыкамі навісла пагроза арышту, па распараджэнню І. Р. Шлапакова яны пакінулі Асінторф і ўліліся ў яго брыгаду.

Вось што пісала зімой 1990 года аднаму з аўтараў гэтага нарыса былы член падпольнай камсамольскай арганізацыі ў Асінторфе, ураджэнка в. Судзілавічы, а цяпер мінчанка Марыя Рыгораўна Макаранка:

«Дзейнасцю камсамольскага падполля ў Асінторфе кіраваў камандзір партызанскай брыгады К. С. Заслонаў. А пасля яго гібелі камандзір 16-й Смаленскай брыгады Шлапакоў Іван Раманавіч... З кастрычніка 1943 г. І. Р. Шлапакоў атрымаў загад Беларускага штаба партызанскага руху тэрмінова арганізаваць перавод членаў камсамольскага падполля Асінторфа ў партызанскую зону. Падпольшчыкі ўліліся ў рады брыгады.

...У жывых нас засталося вельмі мала, адны загінулі ў вайну, іншыя не дажылі да нашых дзён, але абавязкова трэба назваць іх імёны.

Былі расстраляны немцамі:

ЦЯЛЕНЧАНКА Яўген
ЦЯЛЕНЧАНКА Міхаіл
БЕЛАНЕНКА Марыя

Загінулі ў партызанах:

ВІЛЬСОЎСКІ Яўген
ПРАКАПЕНКА Надзея
БУКАЦІК Людміла
МАЛАХОВІЧ Мікалай
НОЛЬБЕРТ Наталля
АГУРЦОЎ Васіль
ЖЭНІКАЎ Аляксей
КЛІМОВІЧ Пётр
ТРАЦЦЯКОЎ Георгій
ТРАЦЦЯКОЎ Іван
ЯРОМЕНКА Іван
ПАХОМЕНКА Міхаіл
СЦЕПАНЕНКА Рыгор

Памерлі пасля вайны:

СІНЕЛЬНІКАЎ Дзмітрый
ВЕЛІКАСЕЛЬСКІ Мікалай
ПРУДНІКАЎ Міхаіл
МАЛАХОВІЧ Аляксей
ПАЦЯГОЎ Дзям'ян
НІКІЦЕНКА Мікалай
НЯФЁДАВА Яўгенія
ПЯЧКУРОЎ Іван
ШАЛАНДА Ніна
БУГАЁВА Валянціна
САМАЦВЕТАВА Надзея
ЯНОВІЧ Валянціна

25 чэрвеня 1989 года адбылася сустрэча застаўшыхся ў жывых падпольшчыкаў Асінторфа, а затым партызан. На ёй прысутнічалі: Агурцова-Кубракова Марыя, Беразоўскі Віталь, Варламава Зінаіда, Крупеня Міхаіл, Макаранка Марыя і Шмуглеўскі Станіслаў.

Пра сябе Марыя Рыгораўна скупа паведаміла, што пасля вайны настаўнічала, была ўзнагароджана ганаровым знакам «Выдатнік народнай адукацыі». Сярод узнагарод — ордэн Айчыннай вайны II ступені, 15 баявых, працоўных і юбілейных медалёў. А яшчэ — знак таварыства германа-савецкай дружбы (у золаце) за работу з антыфашыстамі ў гады вайны.

У 16-й Смаленскай партызанскай брыгадзе былі таксама падпольшчыкі з Асінторфа муж і жонка Нікадзім Калько і Ефрасіння Калько (загінула), іх дачка Валянціна Калько, Гароднікаў Якаў і Ярмолін Іван (абодва загінулі), Мітрафан Катляроў і Тацяна Цімошчанка.

Пра падпольшчыкаў Асінторфа напісана нямала, таму мы абмежаваліся тут толькі пералікам тых, хто прадоўжыў потым барацьбу з ворагам у партызанскіх атрадах.

(Дададзім, што члены гэтай падпольнай арганізацыі Пётр Паўлавіч Пракапенка і Якаў Гаўрылавіч Лебедзь змагаліся потым у радах заслонаўцаў.)

У радах народных мсціўцаў падпольшчыкі таксама праявілі сябе сапраўднымі пытрыётамі Радзімы.

У лясах Магілёўшчыны

Некаторыя ўраджэнцы Дубровеншчыны знаходзілі дарогу ў партызанскія палкі, якія дыслакаваліся ў асноўным на Магілёўшчыне. Так, настаўнік-пенсіянер Іван Аляксеевіч Емяльянаў родам з вёскі Пасуддзева (цяпер жыве ў Сваташыцах) расказвае, як трапіў ён у 15-ы партызанскі полк, якім камандаваў А. С. Дзямідаў. Разам з ім у гэтым палку былі Аляксей Сямёнавіч Кабуш са Сваташыц, які загінуў у барацьбе з ворагам. Называе І. А. Емяльянаў таксама Рыгора Тацянкова, Аляксея Малчанава, Мікалая Кротава і іншых, хто не мог змірыцца з акупантамі.

Былі дубровенцы і ў магілёўскай партызанскай брыгадзе М. І. Кітаева, і ў партызанскім палку «Трынаццаць», якім камандаваў маёр С. У. Грышын (пазней — палкоўнік, Герой Савецкага Саюза).

У гэтым палку ў смяротнай бітве з ворагам прымалі ўдзел Сцяпан Архіпавіч Нікодаў з в. Дзяругі, семнаццацігадовы Уладзімір Іванавіч Платонаў з вёскі Барадзіно, Іван Паўлавіч Далжанкоў з вёскі

Займішча, Ісак Рыгоравіч Борыкаў з вёскі Вячэрына. Пра першых двух у нашай газеце неяк расказвалася.

Стойкім і мужным байцом праявіў сябе, будучы ў Боўкінскай блакадзе, І. П. Далжанкоў. Удзельнічаў у адкрытых баях і многіх баявых разведках. Івану Паўлавічу давялося пабываць і ў дзеючай арміі, папрацаваць на розных пасадах. Цяпер на пенсіі. Жыве ў Оршы.

Палітруком 3-й роты 3-га батальёна палка Грышына быў І. Р. Борыкаў. А да гэтага Ісак Рыгоравіч займаўся на Дубровеншчыне падпольнай дзейнасцю, падрыхтоўкай і пераводам да партызан нашых камандзіраў і чырвонаармейцаў, мясцовай моладзі. Захавалася пісьмо, напісанае рукой Борыкава 23 студзеня 1966 года. У ім размова ідзе менавіта аб разгортванні падпольнай барацьбы на Дубровеншчыне. А пра тых, хто пайшоў да партызан магілёўскай зоны, Борыкаў піша:

«Тады з Чубакова і Станіславова прыйшлі: Маісеенка Фелікс, Емяльянаў Фама, Брагін Віктар, Ціцянкоў Грыша, жонка былога дырэктара саўгаса Кудзінава з двума дачкамі — Аленай і Тамарай, Ніна Лунькова і інш... З Барадзіна прыйшлі Платонава Таня, Старавойтава Таня, Івашкевіч Віктар і інш. З Барсукоў: дзве сястры Макаравы — Феня і Аня і інш. З Дзяруг: Шутаў Пётр, Жабкін Васіль і інш.»

Гэтыя радкі сведчаць аб пэўнай масавасці партызанскага руху на Дубровеншчыне.

Ісак Рыгоравіч Борыкаў пасля вайны аддаваў усяго сябе мірнай працы і ўжо ў 1949 годзе быў узнагароджаны Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета БССР.

Ульяна Антонаўна Мухіна да вайны скончыла 9 класаў Дубровенскай СШ №1 і вучылася на бухгалтара. Лёс закінуў яе ў Ружанскі раён Брэсцкай вобласці. Там яна стала сувязной, а затым партызанкай атрада імя Дзмітрава брыгады Панамарэнкі. Прымала ўдзел у баявых аперацыях, была сакратаром камсамольскай арганізацыі атрада. Пасля вайны стала настаўніцай. Мае ўзнагароды. Жыве ў Дуброўне.

У Налібокскай пушчы партызаніў Мікіта Іванавіч Траццякоў, быў падрыўніком. Пасля вайны быў сувязістам, электрамеханікам. Цяпер на пенсіі. Жыве на ст. Асінаўка.

Іван Рыгоравіч Казлоў, які жыве ў Сіпішчаве, прайшоў савецка-фінляндскую вайну, у час Вялікай Айчыннай вайны ўцёк з палону і быў партызанам 115-й Горацкай брыгады. Цяжка параненага, яго пераправілі на Вялікую Зямлю. Пасля вайны быў сельскім медработнікам.

Ф. Кулакоў.

У тыле ворага

У гады вайны ў трохкутніку Орша—Віцебск—Смаленск адважна дзейнічаў па заданню НКУС СССР партызанскі атрад асобага прызначэння «Грозны», якім камандаваў Фёдар Фёдаравіч . 5 лістапада 1944 года Ф. Ф. Азміцелю было прысвоена званне Героя Савецкага Саюза пасмяротна...

Згодна задання Цэнтра атрад Азміцеля абасноўваўся на мяжы дзвюх абласцей: Смаленскай і Віцебскай, у лясным масіве каля вёскі Азёры Дубровенскага раёна.

...На Віцебшчыне, уздоўж узлесся Шчэрбінскага лясніцтва раскінуліся вёскі Новая Зямля і Гічы. З паўднёвых ускраін гэтых вёсак, у раёне чыгуначнага раз'езда Шухаўцы добра праглядваліся аўтамагістраль Масква—Мінск і чыгунка Орша—

Ф. Ф. Азміцель.

Смаленск. Менавіта тут партызаны часцей за ўсё наладжвалі засады.

У другой палове ліпеня 1942 года для ліквідацыі партызанскіх дзеянняў сюды прыбыла рота першага батальёна гарнізона «Масква» так званай «Рускай народнай нацыянальнай арміі». Камандаваў ротай хтосьці Грыгор'еў.

Фёдар Азміцель, параіўшыся з камандзірамі атрадаў Нікандрам Талеркам і Мікалаем Сакаловым, прыняў рашэнне схіліць роту «РННА» на пераход да партызан. У нашым атрадзе ваяваў партызан Марчанка. Яго жонка была ў вёсцы Новая Зямля. Нітачку сувязі з вёскай мы выкарысталі для вывучэння людзей гэтай роты. Хутка запіска Фёдара Азміцеля цераз трэція рукі трапіла да камандзіра роты Грыгор'ева. У запісцы была прапанова аб бескантактным спосабе сувязі і ўмовах пераходу роты на бок партызан.

Грыгор'еў прапанову не прыняў. Партызаны сталі шукаць іншых шляхоў збліжэння і дабіліся свайго.

...Пагрузіўшы на падводы 12 кулямётаў, 3 мінамёты, боепрыпасы, радыёстанцыю, харчаванне і іншую ротную маёмасць, 69 чалавек выйшлі з вёскі Новая Зямля. Пад вечар перабежчыкі прыбылі ў вёску Маркава...

Фёдар Азміцель уважліва абышоў строй. Затым жорстка сказаў:

— Вось хутка маюць адбыцца баі з карнікамі. Зможаце крывёю акупіць сваю віну перад Радзімай. Што датычыцца зброі, то яна застаецца пры вас...

Азміцель невыпадкова гаварыў аб маючых адбыцца баях.

Разведка ўстанавіла, што аператыўны аддзел генштаба сухапутных сіл і штаб цэнтральнай групоўкі гітлераўскіх войск рыхтавалі цэлую серыю карных аперацый супраць партызан у Беларусі і на Смаленшчыне. Па яго ініцыятыве ў тыя дні ў вёсцы Завалішча Руднянскага раёна сабраліся партызанскія камандзіры.

Нарада прыняла рашэнне аб сумесных дзеяннях супраць карнікаў. Каля 120 партызан на чале з Азміцелем занялі абарону ўздоўж лесу ў раёне беларускіх вёсак Новая Зямля, Гічы, Шчэрбінскае лясніцтва.

З боку Асінторфа каля вёсак Азёры—Шэкі абарону занялі былыя салдаты «РННА» на чале з Максюціным.

Наступіла 16 жніўня. Дзень быў сонечны, цёплы. Паветра празрыстае і ціхае. Партызанская застава своечасова заўважыла праціўніка. Чароды аўтамашын з гітлераўцамі імчалі па мінскай аўтамагістралі. Па звестках конных партызанскіх разведчыкаў карнікі таксама рухаліся і з поўначы па бальшаку, ахопліваючы ў гэтым раёне партызан з двух бакоў.

Баі працягваліся два тыдні. Карнікі прымянілі танкі, танкеткі, бронемашыны, самалёты...

Але знішчыць партызан фашысты ўсё ж не змаглі. Атрад «Грозны» застаўся на сваім участку і працягваў дзейнічаць. У разгар карнай аперацыі група падрыўнікоў спусціла пад адхон чарговы варожы эшалон, дзевяты па ліку.

А. Казіцкі,
г. Масква.

Апаленая маладосць

Да вайны ўся наша сям'я Капусціных жыла на Асінторфе. Шасцёра дзяцей вучыліся ў тутэйшай школе. Калі пачалася вайна, старэйшы брат Пётр служыў у Чырвонай Арміі, а Сямён перайшоў у дзесяты клас. Я была ў шостым класе.

Фашысцкія войскі набліжаліся вельмі хутка. Многія старшакласнікі і юнакі дапрызыўнога ўзросту былі сфарміраваны ў дружыну, якая выконвала розныя даручэнні штаба абароны пасёлка: тушыла пажары, ахоўвала важнейшыя аб'екты. Сямён атрымаў вінтоўку, шынель і каску і вельмі ганарыўся гэтым.

Але вось пасёлак занялі акупанты, і ўсё гэта яму давялося надзейна схаваць. Да таго ж наша сястра Паліна перад вайной па камсамольскай пуцёўцы была накіравана працаваць сакратаром пасялковага савета. А цяпер у пасёлку з'явіліся здрадні-

кі і такой сям'і, як наша, заставацца тут было небяспечна. Маці схадзіла на Смаленшчыну, на радзіму бацькі, дзе яго родзічы параілі пераехаць нашай сям'і да іх. Раздабылі яны і каня, каб перавезці дзяцей і сякія-такія нажыткі.

...У верасні 1942 года Сямён стаў сувязным партызанскага Смаленскага палка І. Ф. Садчыкава, які дзейнічаў і на тэрыторыі Беларусі. Пазней стаў партызанам.

Жывы, вясёлы характар Сямёна спалучаўся з выключнай адвагай і знаходлівасцю, высокай вернасцю абавязку і таварышам. Я доўга займалася пошукамі і сабрала багаты матэрыял пра майго брата. Аб ім у свой час расказвалі смаленскія газеты «Рабочий путь» і «Смена», свярдлоўскі «Уральский следопыт», «Калининградский комсомолец» і іншыя.

Сямён быў залічаны ў састаў дэсантнай разведвальна-дыверсійнай групы «Максім» Уладзіміра Іванавіча Максімава.

Уладзімір Іванавіч (цяпер яго няма сярод нас) так пісаў пра Сеню: «У час выканання баявога задання Сямён быў выключна сабраным, сур'ёзным і мужным, словам, сапраўдным воінам-разведчыкам. А ў гадзіну адпачынку, якім бы стомленым ні быў, усіх стараўся развесяліць, быў гарэзлівым па-хлапечы. Хутка ён стаў старшым разведчыкам і маім ад'ютантам, быў незаменным памочнікам на ўсіх заданнях, якія даручала камандаванне.

...У Заходняй Беларусі Капусцін устанавіў сувязь з польскім ксяндзом, які забяспечваў нас каштоўнай інфармацыяй. А ў цяжкія дні Ушацкай блакады Сямён з таварышамі прабраліся ў размяшчэнне штаба 252-й нямецкай пяхотнай дывізіі і дзейнічалі там з вялікай карысцю для нашай агульнай справы».

Дакументы нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь сведчаць, што С.Капусцін спусціў пад адхон чатыры нямецкія эшалоны з жывой сілай і тэхнікай ворага.

Так змагаўся з ненавісным ворагам мой брат Сямён Капусцін на роднай савецкай зямлі. А загінуў ён гераічнай смерцю ў лістападзе 1944 года ў час рэйду групы «Максіма» ва Усходнюю Прусію.

Л. Капусціна.

З успамінаў былога партызана атрада «Сокал» Я. Тоблера

У 1942—1943 гадах у Дубровенскім раёне дзейнічаў спецатрад «Сокал» пад камандаваннем Мікалая Васілевіча Сакалова. Пяцьсот дзён і начэй партызаны атрада наносілі адчувальныя ўдары па чыгункі Масква—Мінск на ўчастках станцый Шухаўцы, Кіраёва, Асінаўка. І нямала ваенных эшалонаў ворага з жывой сілай і ваеннай тэхнікай не даходзіла да лініі фронту.

Сакалоўцы самі навучыліся выраблять міны ў драўлянай форме. Іх не ўлаўлівалі мінашукальнікі, што для дыверсійнай справы было вельмі важна.

У вёсках, прылягаючых да лясоў, дзе дыслакаваўся атрад — у Трафіменках, Якіменках, Сенцюрах, Гічах, Новай Зямлі, Шэках — мы мелі надзейных памочнікаў. А Соф'я Сыраквашына з Якіменак, Канстанцін Аўчыннікаў з Трафіменак, Соф'я Шчарбакова з Буды ўладкаваліся працаваць на чыгункі і аўтамагістралі і забяспечвалі атрад каштоўнымі звесткамі, якія патрэбны былі і нам, і цэнтру.

Атрад быў невялікі — 60 чалавек. Але дыверсійнымі аперацыямі, разведвальнай і прапагандысцкай дзейнасцю так дапякаў фашыстам, што тыя раз-пораз прадпрыймалі супраць яго карныя экспедыцыі.

У час адной такой экспедыцыі ў лесе пад Новай Зямлёй у забітага нямецкага афіцэра мы знайшлі карту, якая моцна зацікавіла Беларускі штаб партызанскага руху.

У 1943 годзе да нас прыбыла група ваенных мінёраў з дваццаці чалавек на чале са старшым лейтэнантам Андрыянавым. Пазней тут стали дзейнічаць і партызаны са Смаленшчыны — полк І. Садчыкава і 16-я брыгада Р. Шлапакова. Жыццё акупантаў у трохкутніку Орша—Віцебск—Смаленск стала да таго нязносным, што яны вымушаны былі спыніць рух чыгуначнага і аўтамабільнага транспарту ў начны час. Так было і на тэрыторыі Дубровенскага раёна, пакуль сюды не дакаціўся фронт. Гэта была вялікая перамога партызан.

Але тады нам не паменшыла, а прыбавілася работы. Пад нашскам нашых войск фашысты патокамі хлынулі па ўсіх дарогах на захад, і мы мініравалі гэтыя дарогі — шляхі адходу гітлераўцаў.

Так ішоў атрад «Сокал» перад адступаючымі фашысцкімі войскамі, яшчэ доўга дапякаючы ім у Віцебскай, Мінскай, Маладзечанскай абласцях. З Чырвонай Арміяй мы злучыліся ў Бягомльскім раёне.

З успамінаў І. Емяльянава, былога партызана, жыхара в. Сваташыцы

У ліпені сорак першага мы, хлопцы з вёскі Пасуддзева, звярнуліся да начальніка разведкі аднаго з палкоў абараняўшайся тут 18-й дывізіі з просьбай узяць нас добраахвотнікамі ў дзеючую армію. Нам адмовілі, але параілі збіраць зброю, боепрыпасы і рыхтавацца стаць партызанамі.

Так мы і дзейнічалі. Пасля бою пад в. Барадзіно мы зрабілі туды два паходы і падабралі два ручныя кулямёты, 10 вінтовак, шмат патронаў і гранат. Усё надзейна схавалі.

Пазней і да правалу дубровенскай падпольнай арганізацыі мы падтрымлівалі сувязь з яе кіраўнікамі С. С. Максіменкам і А. П. Кудрашовым, якія мелі ў Пасуддзеве явачныя кватэры, выконвалі розныя даручэнні падпольшчыкаў. Мы — гэта я і мой брат Фама, Мікалай Раскоша, Мікалай Петрачэнка і Барыс Петрачэнка. У 1943 годзе мы ўсе пайшлі ў партызаны, я трапіў у 124-ы атрад брыгады М. І. Кітаева: якая ў асноўным дзейнічала на тэрыторыі Магілёўскай вобласці. Але лясныя байцы гэтай брыгады заходзілі і ў нашу мясцовасць, разганяючы паліцэйскія гарнізоны, чым і тлумачыцца тое, як аказаўся я ў іх радах. Дадам, што там было нямала моладзі з Цівіліцкага (цяпер Малабахаўскага), Дабрынскага, Зарубскага сельсаветаў.

Дубровеншчына стала для іх родным домам

У 1942 г. Андрэя Іванавіча Белесава пасля спецыяльнай падрыхтоўкі накіравалі за лінію фронту. Так ён, даваенны старшыня калгаса, стаў інструктарам Мінскага падпольнага абкома партыі. Агітатарскім словам ён узнімаў людзей на барацьбу, умацоўваў веру ў перамогу.

Пасля вайны ў ліку 30-тысячнікаў ён быў пасланы на ўмацаванне калгасаў і трапіў у наш раён. Яму дастаўся калгас «Праўда», які ён здолеў паставіць на ногі. Так і застаўся на Дубровеншчыне Андрэй Іванавіч, хоць яго радзіма — вёска Лескавічы Шумілінскага раёна. Напамінак аб пражытым і перажытым — узнагароды ваенных і мірных дзён.

Нядаўна памёр Міхаіл Тарасавіч Піменаў, былы камісар партызанскага атрада «Прагрэс» брыгады Аляксея Данукалава. У адным з баёў, у час разгрому нямецкага гарнізона, камісар быў цяжка паранены і адпраўлены за лінію фронту. Ураджэнца в. Лобачы Віцебскага раёна ў нашым раёне ўсе запомнілі як выдатнага педагога.

Дваццаць пяць гадоў адпрацаваў лясніцтвам Дубровенскага лясніцтва Аляксандр Мікітавіч Касцюковіч, родам з в. Унтальянка Барысаўскага раёна. А ў час вайны ён, чырвонаармеец-акружэнец, быў спачатку сувязным атрада нашых дэсантнікаў, затым партызанам у атрадзе імя Варашылава брыгады імя Шчорса. Камандаваў узводам.

Вось яшчэ адзін баец партызанскага палка Грышына — Міхаіл Сямёнавіч Засценскі, родам з в. Крапіўна, што на мяжы з Дубровенскім раёнам. Потым ён добраахвольцам пайшоў на фронт і ў саставе 331-й дывізіі дайшоў да Балтыйскага мора. Цяпер жыве ў Асінторфе.

Жыве ў вёсцы Зарубы ўсімі паважаны чалавек Мікалай Фаміч Рандарэвіч, ураджэнец г. Докшыцы Віцебскай вобласці. Дзесяткі гадоў прысвяціў ён шафёрскай прафесіі. А ў час вайны Мікалай Рандарэвіч быў партызанам 1-й Антыфашысцкай брыгады. Гэта — у 14 гадоў. Але ў Полацка-Лепельскай партызанскай зоне такіх было нямала. І яму не раз даводзілася рызыкаваць сваім жыццём. Таму медалі

«Партызану Вялікай Айчыннай вайны» і «За адвагу» трэба лічыць цалкам заслужанымі.

Надзея Захараўна Крыкс, якая жыве цяпер на Дубровеншчыне, родам з Пскоўскай вобласці. Маладой дзяўчынай стала партызанкай атрада імя Фрунзе Сталінскай брыгады № 1, якая дзейнічала на мяжы РСФСР, Беларусі і Латвіі. Была ў спецпадрыўной групе. У лютым 43-га стала партызанкай атрада імя Чкалава. У час блакады была паранена, пасля лячэння працавала пісарам, радысткай. Пасля вызвалення ўсходняй часткі Дубровенскага раёна ўдзельнічала ў стварэнні раённых органаў кіравання. Часовы цэнтр раёна быў тады ў в. Салаўі. Надзея Захараўна мае баявыя і мірныя ўзнагароды.

Са снежня 1942 па ліпень 1944 года прайшоў баявы шлях з партызанскай брыгадай імя Варашылава Павел Васілевіч Герасімаў з Гарадокскага раёна. Быў надавым, затым палітруком узвода. Брыгада вызначалася дзёрзкасцю ў налётах на вражыя гарнізоны, дыверсіях, і Павел Герасімаў удзельнічаў у многіх аперацыях, быў паранены. Узнагароджаны ордэнам Чырвонай Зоркі. У 1946 годзе пераехаў на Асінторф, дзе жыве і цяпер. Працаваў на торфапрадпрыемстве.

У Дуброўне многія ведаюць Ядвігу Браніславаўну Гаўрылаву. А родам яна з вёскі Пляшкі Лепельскага раёна. У час вайны ўся іх сям'я — яна, два браты, бацька і маці — былі ў партызанах.

Акружэнне, палон, уцёкі — усё зведаў юнак з вёскі Мяхінічы Талачынскага раёна Андрэй Кулеш. А потым быў партызанскі атрад «Навальніца», у якім Андрэй быў актыўным байцом. Пасля вызвалення раёна нейкі час працаваў старшынёй калгаса ў роднай вёсцы, затым быў прызваны ў дзеючую армію. З 1954 года асеў у Асінторфе, дзе жыве і цяпер.

Ганна Трафімаўна Мінаева з Талачыншчыны на Асінторф прыехала ў 1933 годзе і працавала тут брыгадзірам на сушцы торфу. Затым з мужам паехалі ў нанава ўтвораную Беластоцкую вобласць. Вайна змусіла вярнуцца яе з двума маленькімі дзецьмі ў родныя мясціны. Дзяцей схавала ў родзічаў, а сама стала партызанкай брыгады Гудкова. Яна выконвала спецыфічныя разведвальныя заданні. Пасля вайны працавала тэлефаністкай, на іншай рабоце. Жыве ў Асінторфе.

...І зноў мы вяртаемся да партызанскай брыгады К. С. Заслонава. У яе саставе мужна змагаўся з ворагам ураджэнец в. Рубашкіна Аршанскага раёна Мікалай Прохаравіч Кавалеўскі. Ён быў разведчыкам, падтрымліваў сувязь з падпольшчыкамі, распаўсюджваў лістоўкі, агітаваў насельніцтва ісці ў партызаны. Адна цікавая дэталь: маладому і адважнаму Мікалаю Кавалеўскаму даручылі прыводзіць у выкананне партызанскі прысуд над прыслужнікамі ворага, якія вызначыліся асаблівай жорсткасцю ў адносінах да мірнага насельніцтва. І Мікалай выконваў гэтыя заданні.

У пасляваенныя гады Мікалай Прохаравіч доўга працаваў на Дубровеншчыне дырэктарам саўгаса імя Ю. Смірнова, на іншых пасадах і да баявых узнагарод прыбавіў ордэн Працоўнага Чырвонага Сцяга. М. П. Кавалеўскага ўжо няма сярод жывых, але дубровенцы добра памятаюць яго.

Ф. Кулакоў.

Пачатак вызвалення

...Ішоў 1943 год — год карэннага пералому на франтах Вялікай Айчыннай вайны. Адначасова з наступленнем на Украіне савецкія войскі разгарнулі наступальныя аперацыі на цэнтральным участку савецка-германскага фронту.

Ушчэнт разграміўшы адну танкавую, адну матарызаваную і 5 пяхотных дывізій, нанёсшы паражэнне яшчэ 3 танкавым і 11 пяхотным дывізіям ворага, войскі Заходняга і Калінінскага франтоў у пачатку кастрычніка 1943 года выйшлі на ўсходнія граніцы Беларусі.

БАІ ЗА ЛЯДЫ

Перад войскамі правага крыла Заходняга фронту была пастаўлена задача: прарваць магутную абарону праціўніка, выйсці да Дняпра, разграміць варожую групоўку ў раёне Дуброўна—Орша, адкрыць шлях Чырвонай Арміі ў цэнтральныя раёны Беларусі.

Для выканання гэтай задачы камандаванне Заходняга фронту стварыла ўдарную групоўку ў складзе 10-й гвардзейскай, 21-й і 33-й армій, якая павінна была наступаць з рубяжа Ляды—Леніна—Дрыбін у напрамку на Дуброўна—Горкі і разграміць нямецка-фашысцкія войскі ў раёне Оршы.

Сур'ёзнай перашкодай на гэтым шляху была не шырокая, але з глеістым дном і забалочанай поймай рака Мярэя. Тут вораг стварыў сістэму абароны ў некалькі эшалонаў, з безліччу дотаў і дзотаў, самых розных умацаванняў. Кожны нават самы невялікі населены пункт быў ператвораны ў моцны вузел супраціўлення.

Адной з першых уступіла на тэрыторыю Дубровенскага раёна 10-я гвардзейская армія пад камандаваннем генерал-лейтэнанта А. В. Сухамліна. 28 верасня яе 65-я і 85-я гвардзейскія дывізіі прарвалі рубеж абароны ворага і ноччу авалодалі пасёлкам Красны. Да канца дня наступаючыя войскі арміі падышлі да ракі Мярэя. Лявей, на стыку Дубровенскага і Горацкага раёнаў наступалі 21-я і 33-я арміі, правей — 31-я.

Найбольш упартае супраціўленне аказваў праціўнік войскам 10-й арміі, наступаўшым на Ляды. Вось выпіска з журнала баявых дзеянняў яе 30-й гвардзейскай дывізіі: «Наступленне пачалося ноччу на 30 верасня сіламі 96-га і 94-га гв. палкоў 30-й гв. дывізіі, якія, пераадольваючы варожы заграджальны агонь, пераправіліся праз рэчку Мярэю і павялі наступленне на паўднёвую ўскраіну мястэчка Ляды. Завязаўся кровапралітны бой. Раніцой наступнага дня пасля магутнай артпадрыхтоўкі праціўнік прадпрыняў контратаку з паўднёва-ўсходняй ускраіны м. Ляды. Не маючы сродкаў падавіць агонь гітлераўскіх артылерыйскіх батарэй, наша пяхота 94-га, 96-га гв. стр. палкоў, панёсшы вялікія страты, не здолела адбіць атаку ворага і пад націскам пераўзыходзячых сіл праціўніка адышла назад на ўсходні бераг ракі Мярэі».

Між тым, у аператыўнай зводцы Саўінфармбюро 30 верасня Ляды былі названы ў ліку ўжо вызваленых населеных пунктаў.

Пасля такога паведамлення камандаванне арміі, не лічачыся з абставінамі, зноў кінула 1 кастрычніка часці 30-й дывізіі ў наступленне, якія цаной вялізных страт фарсіравалі Мярэю. Вораг двойчы атакаваў, стараючыся адкінуць нашу пяхоту, назад за раку, але яго контратакі былі адбіты, нашы ўтрымлівалі адваяваны плацдарм.

У наступныя дні паўтаралася прыкладна тая ж гісторыя: нашы падымаліся ў

Наступленне на м. Ляды.

атаку, але поспехі былі нязначныя. Толькі ноччу з 7 па 8 кастрычніка праціўнік пад ударамі нашых часцей пачаў адыходзіць з Лядоў на захад. Праследуючы ворага і знішчаючы яго ар'ергардныя групы, 98-ы полк авалодаў паўночнай часткай мястэчка і в. Кроцікі, 96-ы полк выбіў гітлераўцаў з паўночна-ўсходняй ускраіны в. Страхі, а 94-ы полк авалодаў паўднёвай часткай Лядоў і выйшаў у раён в. Холбні.

Але на рубяжы вёсак Буда — Холбня — Страхі праціўнік замацаваўся і затрымаў рух нашых часцей. Спробы сходу выбіць яго скончыліся ня ўдачай. Баі за Ляды насілі выключна жорсткі характар.

Усё ж фашысты не вытрымалі, пакінулі мястэчка. У Лядах гітлераўскія вылюдкі закатавалі і расстралялі каля 1200 мірных жыхароў. І савецкія воіны кляліся бязлітасна помсціць ворагу, нішчыць і гнаць яго з нашай зямлі.

НА ЦЭНТРАЛЬНЫМ НАПРАМКУ

Акрамя войск 10-й гвардзейскай арміі, у кастрычніку — лістападзе на тэрыторыі Дубровенскага раёна гераічна змагаліся воіны 68-й, 31-й, 21-й і 33-й армій.

30 верасня Ваенны Савет Заходняга фронту дакладваў у Стаўку Вярхоўнага Галоўнакамандавання сваё рашэнне аб далейшым вядзенні наступлення. У ім падкрэслівалася, што праціўнік прымае ўсе меры, каб спыніць войскі фронту на загадзя падрыхтаваным рубяжы на заходнім плацдарме Мярэі і на правым беразе Дняпра. Ваенны Савет намячаў у першай палове кастрычніка фарсіраваць Днепр і прыступіў да ажыццяўлення задуманага.

З кастрычніка пасля кароткай артылерыйскай і авіяцыйнай падрыхтоўкі галоўная групоўка фронту ў складзе 31-й, 21-й, 68-й і 33-й армій павяла наступленне ў напрамку Оршы. Баі насілі крайне жорсткі характар. Каб стрымаць савецкія войскі, гітлераўскае камандаванне паспешна перакінула на аршанскі напрамак пяхотныя і танкавыя злучэнні з іншых участкаў усходняга фронту, усімі сіламі стараючыся ўтрымліваць аўтамагістраль і чыгунку Мінск — Масква і раку Днепр.

Уздоўж Дняпра наступала 68-я армія. Часці яе 159-й дывізіі пераправіліся цераз Мярэю, нечаканым ударам выбілі немцаў з некалькіх населеных пунктаў і замацаваліся там.

Аднак, апамятаўшыся, немцы перайшлі ў контрнаступленне, і на беразе Дняпра разгарнуліся жорсткія баі. У ярасных паядынках з фашыстамі нашы байцы і камандзіры праявілі ўзоры адвагі і мужнасці. Аб гэтых баях праўдзіва і цікава расказвае былы камандзір 159-й стралковай дывізіі генерал-маёр Н. В. Калінін у кнізе «Гэта ў сэрцы маім назаўсёды».

Бессмяротны подзвіг здзейсніў тут старшы лейтэнант Міхаіл Весялоў. У час адной варожай контратакі выйшаў са строю ўвесь разлік супрацьтанкавай гарматы. Але яна не змоўкла. Застаўшыся адзін, паранены Весялоў працягваў весці агонь, ва ўпор расстрэльваючы варожую пяхоту, якая ў чацвёрты ўжо раз падымалася ў контратаку. Немцам удалося ўварвацца на нашы пазіцыі, яны імкнуліся захапіць афіцэра жывым. Да Весялова падскочыў здаравенны фашыст і, схапіўшыся, яны паваліліся на зямлю. У гэты час другі гітлеравец ударыў Весялова нажом у спіну. Смяртэльна паранены, старшы лейтэнант сабраў апошнія сілы і зубамі ўчапіўся ў глотку фашыста. Так, паміраючы, Міхаіл Весялоў знішчыў яшчэ аднаго гітлераўца.

У баях за вызваленне нашага раёна і Беларусі геройскі праявілі сябе дзяўчаты-снайперы. Яны прыбылі з падмаскоўнага горада Падольска і ў баявых справах ні ў чым не ўступалі воінам-юнакам. Найбольшы асабісты рахунак быў у Веры Шарснёвай, Валі Саламонавай і Дусі Аленінай. Пазней многія з іх былі ўзнагароджаны ордэнамі і медалямі. Але і іх не мінавала цяжкая доля вайны. Так, па сцвярджэнню камандзіра дывізіі Н. В. Калініна, з 25 дзяўчат, якія прыбылі ў дывізію ў пачатку наступальных баёў у Беларусі, да Усходняй Прусіі дайшлі толькі сямёра.

Цяжкія кровапралітныя баі ўдарнай групоўкі на цэнтральным напрамку Заходняга фронту ў кастрычніку 1943 года не прынеслі жаданых вынікаў. Кожны кіламетр вызваленай беларускай зямлі даваўся з неймавернымі цяжкасцямі, цаной вялікіх страт.

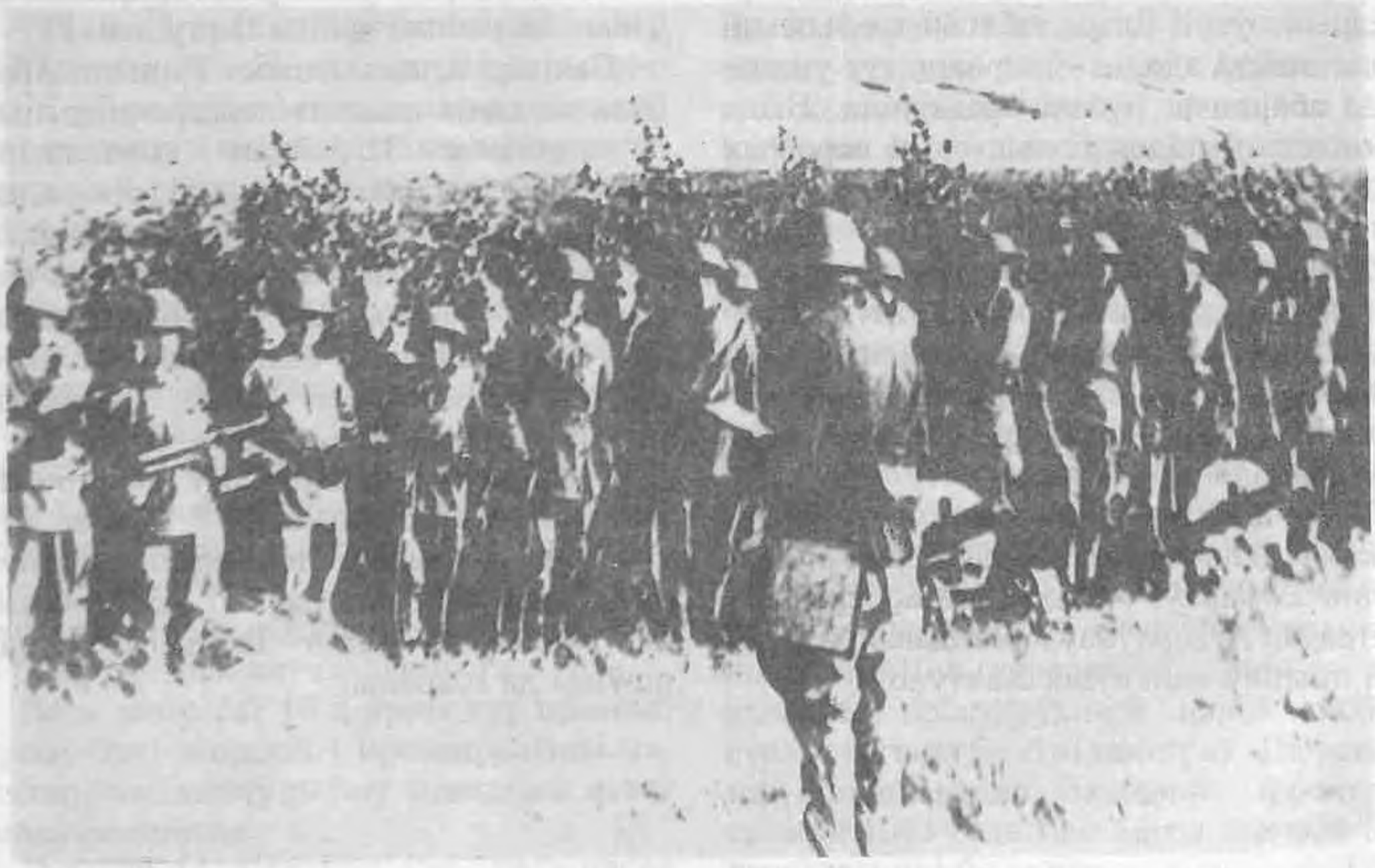

1-ы стралковы батальён 254-га сп імя А. Матросава. Загад на наступленне. 14 лістапада 1943 г.

НА ПРАВЫМ ФЛАНГУ ЦЭНТРАЛЬНАГА НАПРАМКУ

У кастрычніку 1943 года да межаў Дубровенскага раёна на правы фланг цэнтральнага напрамку Заходняга фронту падышлі злучэнні 31-й арміі і завязалі баі на правым беразе Дняпра і ўздоўж чыгункі і аўтамагістралі Мінск—Масква. 16 кастрычніка пасля аднагадзіннай артылерыйскай падрыхтоўкі і бомбавага ўдару штурмавой авіяцыі дывізіі арміі перайшлі ў наступленне ў раёне Засценкі—Шухаўцы—Карумны. Войскі арміі былі зняслены шматдзённымі і бесперапыннымі наступальнымі баямі на тэрыторыі Смаленшчыны. 20 кастрычніка на дапамогу ім падышло падмацаванне — другі гвардзейскі Тацынскі танкавы корпус.

Уздоўж чыгункі і аўтамагістралі наступала 88-я стралковая дывізія. Вораг падцягнуў сюды свежыя сілы і ўпарта супраціўляўся на кожнай вышыні, на кожным выгадным рубяжы ў населеных пунктах. Асабліва добра быў умацаваны апорны пункт на вышыні 202 каля вёскі Засценкі. Толькі 21 кастрычніка пасля моцнай артпадрыхтоўкі і ўдара авіяцыі па вышыні нашы войскі здолелі прарваць тут умацаваны абарончы рубеж праціўніка. Было захоплена ў палон больш сотні варожых салдат і афіцэраў. Аднак і нашы часці панеслі вялікія страты.

У паласе наступлення дывізіі праціўнік увёў у дзеянне 26-ю пяхотную, а затым 25-ю матарызаваную дывізію, якая вызначалася вялікай упартасцю, жорсткасцю ў абароне і неаднаразова пераходзіла ў контрнаступленне.

У час адбіцця адной з чарговых контратак быў паранены камандзір дывізіі палкоўнік Буланаў. У самы разгар ярасных контратак гітлераўцаў камандаванне дывізіяй прыняў палкоўнік Калтуноў.

На працягу кастрычніка часці дывізіі неаднаразова аднаўлялі наступленне і, пераадольваючы ўпартае супраціўленне праціўніка, ва ўзаемадзеянні з іншымі злучэннямі 31-й арміі наносілі ворагу адчувальныя ўдары, выцясняючы яго з займаемых рубяжоў.

Асабовы склад дывізіі паказваў цуды гераізму ў гэтых баях. Рашуча і храбра біліся з ворагам воіны падраздзяленняў капітанаў Рудыкіна і Касумава.

Побач з мужчынамі змагаліся і воіны-дзяўчаты. Вялікай павагай і славай карысталася ў дывізіі лейтэнант Ганна Нікандрава. Пра гэты перыяд яе жыцця з цеплынёй расказвае былы камандзір узвода 758-га стралковага палка, у якім служыла Нікандрава, С. П. Мінін: «Калі Ганна ішла па пярэдняму краю абароны, усе салдаты падцягваліся, нібы пераўтвараліся і гаварылі адзін другому: «Наша Аня ідзе». Гэта была смелая да дзёрзкасці, адважная і храбрая камсамолка. За баявыя подзвігі яна была ўзнагароджана ордэнам Айчыннай вайны II ступені».

Санітарка, камсамолка Таццяна Абрамава за дзень аказала першую медыцынскую дапамогу 32 байцам і вынесла іх з поля бою са зброяй. А калі ствараласа напружаная абстаноўка, яна з аўтаматам у руках дапамагала байцам адбіваць контратакі фашыстаў. Бясстрашная дзяўчына-санітарка была ўзнагароджана ордэнамі Чырвонага Сцяга, Чырвонай Зоркі і медалём «За адвагу».

За паўмесяца цяжкіх баёў у кастрычніку 1943 года 88-я дывізія ў саставе 31-й арміі вызваліла некалькі населеных пунктаў Дубровенскага раёна і замацавалася на рубяжы Кіраёва—Германы, перайшоўшы да абароны.

НА МІНСКАЙ ШАШЫ

Пасля вызвалення Лядоў 30-я гвардзейская дывізія 10-й гвардзейскай арміі не змагла далёка прасунуцца наперад, зняслеяная наступальнымі баямі. Яе змянілі іншыя дывізіі, але і яны дайшлі толькі да в. Каз'яны. Тут вораг заняў загадзя падрыхтаваную абарону і наша далейшае наступленне на гэтым участку фронту наогул захліснулася. Савецкія войскі замацаваліся на дасягнутых рубяжах.

Камандаванне прыняло рашэнне прарваць нямецкую абарону на поўнач ад Мінскай магістралі. Тут чыгунка Смаленск—Шухаўцы і Мінская шаша пры ўмове іх аднаўлення забяспечвалі падвоз да фронту ўсяго неабходнага.

Ударную групоўку для выканання задуманага павінны былі скласці 10-я гвардзейская армія, якая разгарнулася на поўнач ад чыгункі і шашы, і 31-я армія, заняўшая пазіцыі з паўднёвага боку шашы.

І зноў нашым ударным сілам трэба было вырашыць задачу неверагоднай цяжкасці: вораг, што стаяў перад імі, меў 11—14 ліній траншэй, эшаланіраваных у глыбіню на 20—25 кіламетраў, прыкрытых 6—7 радамі дротавых загараджэнняў рознага тыпу і амаль суцэльнымі супрацьтанкавымі рвамі і міннымі палямі. Камунікацыі праціўніка дазвалялі не толькі добра забяспечваць войскі, а нават выкарыстаць бронепаязды. Найбольш важныя ўчасткі ўтрымлівала 78-я штурмавая пяхотная дывізія любімага генерала Гітлера, «майстра абароны» генерал-лейтэнанта Траута. 16 000 галаварэзаў гэтай дывізіі былі ўзброены да зубоў і гарэлі жаданнем апраўдаць надзеі і выканаць загад фюрэра: раз і назаўсёды спыніць тут наступленне рускіх. Яшчэ моцнымі і не вельмі бітымі былі і іншыя злучэнні ворага.

Вось чаму баі 10-й арміі тут прынялі адразу такі жорсткі і кровапралітны характар, які дагэтуль быў невядомы нават бывалым воінам.

Раніцой 14 лістапада 1943 года пасля магутнай артылерыйскай і авіяцыйнай падрыхтоўкі 30-я, 85-я і 56-я гвардзейскія стралковыя дывізіі гэтай арміі атакавалі праціўніка. У суправаджэнні вогненнага вала нашы батальёны авалодалі першай траншэяй гітлераўцаў, але далейшы іх шлях перагарадзіў супрацьтанкавы роў шырынёй да 6 і глыбінёй да 4 метраў, запоўнены вадой. Да таго ж старанна замаскіраваны сеткамі, жардзінамі і голлем, парослы травой і прыстраляны варожай артылерыяй, ён стаў каварнай пасткай не толькі для нашых танкаў, але і для пяхоты, хоць наступальны парыў быў вельмі моцны.

Толькі ў тры гадзіны апоўдні ўдалося пераадолець перашкоду і авалодаць буйным апорным пунктам праціўніка ў в. Новае Сяло.

Аб жорсткіх баях тых дзён успамінаюць многія, каму давялося ў іх удзельнічаць.

У сваёй кнізе «Храбрыя сэрцы аднапалчан» былы камандзір батальёна, затым вядомы военачальнік І. М. Трацяк піша: «Цяжкімі былі баі на аршанскім напрамку на магістралі Масква—Мінск у лістападзе—студзені 1943 года ...Атакі змяняліся контратакамі немцаў, невялікія сёлы і хутары па некалькі разоў пераходзілі з рук у рукі, у стралковых ротах заставалася па 10—12 чалавек асабовага складу».

А само змаганне на ўсім гэтым участку фронту можна было назваць сапраўдным пабоішчам і па жорсткасці, і па маштабнасці. Безліч трупаў валялася на палях, плавала ў азёрах і рэках. Фашысты дайшлі да таго, што ўзводзілі на траншэях брустверы... з трупаў.

Так, гітлераўцы абаранялiся з адчайнасцю асуджаных. Прарваць глыбока эшаланіраваную абарону немцаў на аршанскім напрамку 10-я гвардзейская армія так і не здолела, прасунуўшыся цаной вялікіх страт усяго на 6—8 кіламетраў. Па рашэнню камандавання Заходняга фронту 5 снежня 1943 года 10-я армія спыніла баявыя дзеянні і была перададзена 2-му Прыбалтыйскаму фронту.

ЗА КОЖНЫ НАСЕЛЕНЫ ПУНКТ

У канцы кастрычніка Стаўка Вярхоўнага Галоўнакамандавання правяла перагрупоўку сіл. 24 кастрычніка камандаванне 5-й арміі прыняў генерал-лейтэнант Мікалай Іванавіч Крылоў. У гэты час большая частка войск 68-й арміі была перададзена ў 5-ю армію, састаў якой у сувязі з гэтым амаль поўнасцю абнавіўся. Яна мела два стралковыя корпусы — 72-і і 81-ы.

72-м корпусам камандаваў генерал-маёр Ю. М. Пракоф'еў (159-я, 174-я і 192-я стралковыя дывізіі), 81-м корпусам — генерал-маёр А. К. Іваноў (95-я і 199-я стралковыя дывізіі).

Часці 72-га стралковага корпуса наступалі ўздоўж Дняпра ў напрамку Дуброўны. 159-я дывізія гэтага корпуса, фарсіраваўшы раку Расасенку, авалодала вёскай Расасна і адагнала непрыяцеля кіламетра на паўтара ад яе. Як і ўсюды, баі тут насілі жорсткі характар. Выключны гераізм у баях пад Расасна праявілі воіны 491-га стралковага палка — камандзір мінамётнага разліку Аўрам Ярмілавіч Кажаеў і яго сын Іван. Аўрам Кажаеў абараняў Маскву, змагаўся пад Сталінградам, дзе загінуў яго старэйшы сын Мікалай. Цяпер наводчыкам у яго разліку быў малодшы сын Іван.

Пры адбіцці жорсткай контратакі гітлераўцаў пад вёскай Расасна ў разгар бою перарвалася сувязь з назіральным пунктам. Каб аднавіць пашкоджаную лінію, адзін за другім пайшлі наперад два сувязісты, але абодва загінулі пад разрывамі снарадаў. Тады Аўрам Ярмілавіч паслаў на лінію сына. Каля таго месца, дзе кабель быў перабіты, Іван тварам у твар сутыкнуўся з фашысцкім аўтаматчыкам. Націснуўшы на курок свайго аўтамата, Кажаеў апярэдзіў гітлераўца на нейкую долю секунды. Злучыўшы кабель, воін вярнуўся на пазіцыю. Сувязь зноў дзейнічала. Пазней за гэты мужны ўчынак бацька і сын Кажаевы былі ўзнагароджаны медалямі «За адвагу».

А тады, пад Расасна, ім давялося вытрымаць яшчэ адно выпрабаванне. Немцы, страціўшы выгадную вышыню, перайшлі ў контрнаступленне. Яны пацяснілі першы батальён палка, кулямётным агнём прыціснулі яго да зямлі. Але тут загаварыў Кажаеўскі мінамёт, і кулямёт фашыстаў змоўк. Тым часам да мінамёта наблізілася група нямецкіх аўтаматчыкаў. Бацька і сын гранатамі адбіліся ад фашыстаў. Дзесьці заскрыпеў шасціствольны нямецкі мінамёт. Да Кажаевых прыбег сувязны ад камбата:

— Дапамажы, сяржант, задушы праклятую «скрыпку»... Квадрат — 20-32.

І Кажаеў ужо дае каманду. Не стала яшчэ адной агнявой кропкі праціўніка. Яна была знішчана трэцяй мінай. Нашы падраздзяленні рынуліся ў атаку. Да вечара вышыня 198,5 была ўзята. За гэты бой абодва Кажаевы былі ўдастоены ордэнаў Славы III ступені.

Камандуючы 5-й арміяй М. І. Крылоў сказаў пра Кажаевых: «Старшы сяржант Аўрам Ярмілавіч Кажаеў, высокі статны рускі волат, быў ветэранам палка, кавалерам ордэна Славы. Мінамётчыкам, як і бацька, стаў таксама Іван Аўрамавіч Кажаеў. Ён быў такога ж волатаўскага складу і таксама паспеў удастоіцца ордэна Славы».

У баях на заходнім беразе Расасенкі 17 лістапада 1943 года бессмяротны подзвіг здзейсніў наводчык гарматы 1330-га знішчальна-супрацьтанкавага артылерыйскага палка Аляксей Рыгоравіч Махнёў са Свярдлоўскай вобласці.

Байцы разліку гарматы стрымлівалі атаку 200 салдат праціўніка з танкамі. Усе загінулі ці былі паранены. Застаўшыся адзін, таксама паранены, Аляксей Махнёў працягваў весці агонь з гарматы і знішчыў дзесяткі гітлераўцаў. За гэты подзвіг Указам Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР ад 29 сакавіка 1944 года яму прысвоена званне Героя Савецкага Саюза.

А баі прымалі зацяжны характар з выматваннем ваюючымі бакамі адзін аднаго, з атакамі і контратакамі.

БОЙ ЗА ПЕРАПРАВУ І ВЫШЫНЮ 180,8

Нашы войскі вызвалілі вёску Расасна. Але далей на шляху наступаючых стала вышыня 180,8, якая была ператворана праціўнікам ва ўмацаваны пункт і панавала над усім гэтым раёнам. Сканцэнтраваўшы на ёй значныя агнявыя сродкі, гітлераўцы трымалі бераг Дняпра і пераправы пад агнём сваёй артылерыі, мінамётаў і кулямётаў.

Перад камандзірам 72-га стралковага корпуса генерал-маёрам Ю. М. Пракоф'евым паўстала неадкладная задача — збіць праціўніка з вышыні 180,8 і адкінуць яго як мага далей ад пераправ цераз Днепр. Для выканання гэтай задачы была ўведзена ў бой 174-я стралковая дывізія з задачай звароткна пераправіцца на левы бераг Дняпра, штурмам з поўначы авалодаць вышынёй і адкінуць праціўніка ад пераправы.

Карыстаючыся цемнатой, часці дывізіі рушылі ўздоўж Дняпра і к зыходу 24 кастрычніка былі ўжо ў пяці кіламетрах к захаду ад Расасна. Начальнік артылерыі 72-га стралковага корпуса палкоўнік В. А. Чарнета за ноч падцягнуў на гэты напрамак усе агнявыя сродкі.

У поўдзень 25 кастрычніка корпусная артылерыя адкрыла агонь па вышыні 180,8 і варожых пазіцыях за Дняпром. З супрацьлеглага берага ярасна адстрэльваўся праціўнік. А праз гадзіну ў гумавых лодках і на плытах пачало пераправу цераз Днепр адно з падраздзяленняў 174-й стралковай дывізіі. Гітлераўцы імкнуліся знішчыць жменьку смельчакоў, але пад градам куль і снарадаў нашы воіны плылі наперад. Многія з іх знайшлі смерць у халодных водах Дняпра, але тыя, хто дасягнуў процілеглага берага, імклівым ударам выбілі праціўніка з яго першых акопаў і занялі абарону. Пад прыкрыццём першай дэсантнай групы батальён, узмоцнены супрацьтанкавымі гарматамі, пераправіўся на процілеглы бераг і ў штыкавой атацы адкінуў гітлераўцаў да вышыні 180,8.

Вораг адзінаццаць разоў контратакаваў батальёны, якія пераправіліся, стараючыся скінуць іх назад у Дняпро. Цэлы тыдзень тут не спыняліся жорсткія баі. Зыход іх вырашыўся ноччу на 2 лістапада, калі падаспеўшыя 508-ы і 628-ы стралковыя палкі сумесна з 179-м асобным знішчальна-супрацьтанкавым дывізіёнам і 597-м артылерыйскім палком атакавалі вышыню.

У тыя дні стаяла непагадзь, дарогі ператварыліся ў суцэльнае месіва. Усё гэта, аднак, не перашкодзіла часцям 174-й стралковай дывізіі разам з 76-й стралковай дывізіяй суседняй арміі атакаваць 1 снежня ўмацаваны пункт немцаў пад вёскай Баброва, размешчаны ў двух кіламетрах на поўдзень ад вышыні 180,8. Каля гэтай вёскі баі ішлі ўжо не адзін дзень. Вораг аказваў упартае супраціўленне, наступаючыя войскі нашай 5-й арміі моцна парадзелі. Колькасць асабовага саставу ў дывізіях на канец лістапада далёка не адпавядала таму, што было прызначана па штату. Гэта намнога ўскладняла вырашэнне пастаўленай камандаванем задачы — узяць надзвычай старанна ўмацаваную вёску Баброва.

ЗА ВЁСКУ БАБРОВА

Вёскі, уласна, не было. На подступах да яе праціўнік стварыў шэсць ліній траншэй поўнага профілю, звязаных шматлікімі хадамі злучэнняў. Было таксама пабудавана шмат бліндажоў, на што пайшлі сялянскія хаты. Перад кожнай траншэяй немцы ўзвялі дротавыя загароды, перад імі размясцілі супрацьпяхотныя і супрацьтанкавыя мінныя палі. Уся мясцовасць прастрэльвалася нямецкімі кулямётамі, артылерыяй і мінамётамі.

Так, на паўночнай ускраіне вёскі немцы

абсталявалі 5 дзотаў, з поўдня — чатыры. У цэнтры — бетанаваныя, пакрытыя плітамі 120-міліметровай брані, сховішчы. Усе дзоты і доты былі таксама звязаны хадамі злучэння. На поўдзень ад вёскі знаходзіліся агнявыя пазіцыі 5—6 рэактыўных установак, танкі. Гарнізон варожага апорнага пункта складаўся з падраздзяленняў 18-й танкавай грэнадзёрскай дывізіі, 252-й пяхотнай дывізіі і 1-й мотабрыгады СС.

Храбра змагаліся нашы воіны. Адчайна супраціўляліся і гітлераўцы. Яны кідалі ў бой усё новыя і новыя падраздзяленні пры падтрымцы танкаў.

Нашы часці на асобных участках падтрымлівала самаходная артылерыя. У барацьбе з контратакуючымі танкамі і штурмавымі гарматамі праціўніка вялікую ролю адыгралі нашы бранябойшчыкі.

У цяжкіх баях, адціскаючы праціўніка і замацоўваючыся на займаемых рубяжах, нашы 1313-ы і 1315-ы стралковыя палкі да 17 лістапада авалодалі трыма лініямі варожых траншэй і ўварваліся на паўночную ўскраіну в. Баброва.

Праціўнік увёў у бой свежы пяхотны полк і асобныя падраздзяленні яшчэ аднаго палка. Але і гэта не дапамагло.

Надзейна ўтрымліваючы адваяваныя пазіцыі, нашы байцы па загаду камандавання часова спынілі наступальныя дзеянні і перайшлі да абароны, рыхтуючыся да новага наступлення.

30 лістапада пасля гадзіннай артпадрыхтоўкі 1313-ы і 1315-ы стралковыя палкі атакавалі цэнтральную частку Баброва. Першай уварвалася ў варожую траншэю стралковая рота старшага лейтэнанта Фралова. Вышыня была ўзята. Цяпер вораг ужо не мог утрымаць і вёску. 1313-ы і 1315-ы стралковыя палкі выйшлі на паўднёвую ўскраіну Баброва і замацаваліся. Але поспех дастаўся цаной вялікіх страт: баі за гэту вёску працягваліся амаль цэлы месяц.

З той жа жорсткасцю працягваліся баі ў раёне вёсак Казьяны, Валкулакава, Чырвоная Слабада.

Асабліва жорсткімі яны былі за авалоданне вёскай Чырвоная Слабада. Атакі і контратакі з абодвух бакоў следавалі адна за другой. Абодва бакі неслі вялікія страты.

ШЛА ДЫВІЗІЯ НАПЕРАД

У баях за вызваленне нашага раёна восенню 1943 года актыўны ўдзел прымала 220-я стралковая дывізія, якая, дарэчы, летам 1944 года першай увайшла ў Дуброўну.

А тады, 17 кастрычніка, раніцой, пасля артпадрыхтоўкі, дывізія трыма палкамі перайшла ў наступленне ў раёне аўтамагістралі Масква—Мінск і чыгункі. Моцным агнём праціўніка з боку станцыі Тухінь наступленне было прыпынена, але палкам дывізіі ўдалося замацавацца на ўсходніх схілах вышыні 199,0. Перад фронтам дывізіі абаранялася 197-я пяхотная дывізія ворага, вядомая звярынымі расправамі над мірным насельніцтвам і ваеннапалоннымі.

21 кастрычніка 220-я стралковая ўсё-такі прарвала варожую абарону на ўчастку вышыня 199,0 — Тухінь — Кіраёва і працягвала наступленне на фронце 800 метраў, адбіваючы па 8—10 контратак праціўніка за дзень. Кожны крок наперад патрабаваў ад нашых байцоў і камандзіраў мужнасці і сапраўднага гераізму.

Вось што успамінае маёр у адстаўцы В. І. Рагулін. Напярэдадні свята — 25-годдзя ВЛКСМ — быў моцны бой. У разгар яго ў варонку да Рагуліна ўскочылі два баявыя сябры — камсоргі Анатоль Крашаніннікаў і Барыс Глозман. Барыс сказаў: «Тут нас тры члены бюро камітэта камсамола палка. Давайце зацвердзім тэкст «Камсамольскай клятвы». Такая клятва была падрыхтавана і падпісана на полі бою больш чым 100 воінамі палка.

Камсамольцы і камуністы, усе воіны дывізіі з гонарам выканалі прысягу на вернасць Радзіме. У канцы кастрычніка дывізія дадаткова заняла і баявы ўчастак 251-й стралковай дывізіі. Цяпер перад яе фронтам знаходзіліся 119-я пяхотная і 25-я матарызаваная дывізіі праціўніка. Авіяцыя гітлераўцаў групамі па 10—15 самалётаў некалькі разоў штодня бамбіла вышыню 199,0, аўтамагістраль, вёскі Новая Зямля і Гічы. У жорсткіх баях многія нашы байцы і камандзіры загінулі смерцю храбрых. Сярод іх камандзір батальёна капітан А. Е. Паўленка, яго намеснік па палітчасці капітан М. Ф. Даніленка, сакратар камсамольскага бюро палка, кавалер ордэна Леніна капітан С. М. Сараканпуд, камандзір стралковай роты старшы лейтэнант Я. А. Глотаў. Усе яны былі пахаваны з воінскімі ўшанаваннямі ў брацкай магіле каля вёскі Кіраёва. Цяпер іх астанкі перапахаваны на мемарыяльным комплексе «Рыленкі», дзе знайшлі вечны спакой дзесяць тысяч нашых воінаў...

У канцы лістапада 1943 года на ўсіх участках баёў на тэрыторыі Дубровенскага раёна склалася такое становішча, што сіл для працягу наступлення нашых войск, у тым ліку і 220-й стралковай дывізіі, ужо не мелася, яны былі вымушаны ў пачатку снежня перайсці да абароны.

ЗІМА. ПАЗІЦЫЙНАЯ ВАЙНА

Такім чынам, у пачатку снежня 1943 года наступленне нашых войск на ўсім участку фронту, пралягаючаму па тэрыторыі Дубровенскага раёна, было прыпынена. Праціўнік замацаваўся на доўга дзеючым умацаваным рубяжы па лініі: Асінторф—Сляпні — на захад ад вёсак Пушчаі, Кіраёва — адзнакі 188,1 і 188,4 — заходнія ўскраіны вёсак Германы, Загваздзіна, Чырвоная Слабада, Каз'яны — заходні бераг р. Расасенка — Коршыкава — Лапіроўшчына — заходні бераг р. Мярэі.

За тры месяцы бесперапынных кровапралітных баёў савецкія войскі вызвалілі значную частку нашага раёна, захапілі больш выгадныя рубяжы.

Бліндаж 3-га батальёна 220-й дывізіі. Вясна 1944 г. Фотамантаж.

Былы камандзір 123-га стралковага палка 62-й стралковай дывізіі палкоўнік В. П. Слаўноў успамінае, што пачалася барацьба з новым ворагам: з лютай сцюжай, снежнай стыхіяй. Замяло дарогі. Падвод хапала толькі на тое, каб падвозіць боепрыпасы, прадукты і паліва для кухняў. Зямлянкі ж абагравалі торфам, дастаўляючы яго ноччу з нейтральнай паласы на плашч-накідках, а то нават і толам. Цяжка было салдатам на баявых пастах. Для іх ствараліпункты абагрэву, але іх не хапала, бо ў многіх населеных пунктах не ўцалела ніводнага будынка.

Але нашы мужныя воіны не давалі ворагу спакою. Артылерысты білі па нямецкіх зямлянках, а начамі нашы сапёры сістэмай прыстасаванняў падкатвалі да нямецкіх акопаў і траншэй мінныя ўзрыўныя зарады і рвалі ўсё, што траплялася на шляху.

Паспяхова дзейнічалі і снайперы. У іх рады падбіралі самых выносліВых, знаходлівых, смелых байцоў. Так, толькі на дубровенскай зямлі Павел Лыткін знішчыў больш за 90, а Мікалай Епішын — больш за 40 гітлераўцаў.

Займаліся сваімі справамі разведчыкі. Днём яны назіралі, выбіралі аб'екты пошуку, а ноччу дзейнічалі, утрымліваючы немцаў у страху, на холадзе. Пазіцыйная вайна была зацятая, упартая. Гэта была вайна на выпрабаванне волі, вытрымкі, загартоўкі.

СПРОБА СІЛ

5 сакавіка 1944 года пачалося наступленне войск 31-й арміі. У раёне вёскі Пятрыкі пасля прарыву нямецкай абароны ў бой былі ўведзены часці першага эшалона 220-й стралковай дывізіі. Другая і трэцяя лініі траншэй ворага пераходзілі некалькі разоў з рук у рукі, батальёны неслі вялікія страты... Напрыклад, у роце старшага лейтэнанта Афанасьева засталося ўсяго некалькі байцоў.

Да 12 сакавіка воіны 220-й стралковай дывізіі працягвалі жорсткія баі за ўтрыманне раней захопленых варожых траншэй. Даходзіла да таго, што нашым камандзірам даводзілася выклікаць агонь на сябе нашай артылерыі, рэактыўных мінамётаў. За час сакавіцкіх баёў дывізіяй было знішчана 700 гітлераўцаў, разбіта і захоплена значная колькасць баявой тэхнікі.

Дарога на перадавую. Вясна 1944 г.

Адначасова з 220-й 5 сакавіка перайшла ў наступленне 331-я стралковая дывізія. Яе 1108-ы полк пад камандаваннем падпалкоўніка М. М. Каралеўскага атакаваў гітлераўцаў у раёне в. Новае Сяло і пасля цяжкіх баёў здолеў заняць толькі першую і другую лініі траншэй праціўніка. У суседзяў наступленне развівалася яшчэ менш паспяхова. У гэтых баях геройскай смерцю загінуў камандзір палка, які пасмяротна быў узнагароджаны ордэнам Айчыннай вайны II ступені. Яго імя выбіта на мармуровай пліце ля сцен Смаленскага крамля.

Вялікую адвагу праявілі многія воіны гэтай дывізіі. Так, кулямётчыкі Самандараў і Блынскі пад падбітымі на нейтральнай паласе варожымі танкамі абсталявалі агнявыя пазіцыі, у час баёў вялі прыцэльны кулямётны агонь і садзейнічалі нашым падраздзяленням у заняцці трох нямецкіх траншэй. За час баёў 8—10 сакавіка яны знішчылі да сотні гітлераўцаў.

УДАРЫ З ПАВЕТРА

Актыўна падтрымлівалі наступленне савецкіх войск на Заходнім, а затым на 3-м Беларускім франтах лётчыкі 1-й паветранай арміі, наносячы удары па чыгуначных станцыях, артылерыйскіх пазіцыях, аэрадромах, танкавых часцях, скапленнях жывой сілы праціўніка. 167 лётчыкам і штурманам гэтай арміі было прысвоена званне Героя Савецкага Саюза, а 17 з іх удастоіліся гэтага звання двойчы. Служылі і змагаліся у гэтай арміі і нашы дубровенцы-землякі — лётчык Сцяпан Васілевіч Свойнікаў, механік самалётаў Сяргей Ільіч Ротманаў, браты Васіль, Аляксандр і Вячаслаў Зверавы з в. Парфенкава. Старэйшы, Васіль, быў лётчыкам-знішчальнікам, малодшыя — авіяцыйнымі спецыялістамі.

Васіль Глебавіч Звераў скончыў вайну камандзірам эскадрыллі. Ён зрабіў 170 баявых вылетаў. Асабіста і ў групавых баях збіў 9 варожых самалётаў, быў узнагароджаны чатырма ордэнамі і шасцю медалямі.

30 лістапада 1943 года ў раёне вёскі Шабаны подзвіг капітана Гастэлы паўтарыў лётчык Віктар Харламаў. Вось што ўспамінае Я. А. Залозны, які быў сведкам гераічнага ўчынку В. П. Харламава: «Мне давялося быць з ім разам у гэтым баі. Нашы «ІЛ-2» вялі штурмоўку вялікага скаплення фашысцкіх танкаў і аўтамашын з боепрыпасамі, гаручым, а таксама жывой сілай праціўніка. Мы паўтаралі адну атаку за другой, як раптам з-за воблакаў на нас нечакана зваліліся шэсць варожых знішчальнікаў. Завязаўся жорсткі паветраны бой на малой вышыні. Сілы былі няроўныя, манеўранасць фашысцкіх знішчальнікаў пераўзыходзіла нашы магчымасці. У гэтым баі яны падпалілі штурмавік Віктара Харламава. Рэзкім слізганнем пілот спрабаваў збіць полымя са свайго самалёта, але не змог. Тады, выканаўшы разварот, Віктар крыкнуў па рацыі: «Іду на таран. Бывайце, сябры!» — і накіраваў свой самалёт на варожыя цыстэрны з гаручым...».

Цяпер у пасёлку Асінторф стаіць помнік лётчыку-герою, адна з вуліц носіць яго імя.

У саставе 1-й паветранай арміі ў небе Дубровеншчыны змагаўся славуты полк «Нармандыя-Ньёман».

У адным самалёце на дубровенскай зямлі загінулі савецкі і французскі лётчыкі гэтага палка С. М. Астахаў і Бруна дэ Фальтана. Іх подзвіг увекавечаны на плітах мемарыяльнага комплексу «Рыленкі».

М. Шкадаў, Ф. Кулакоў.

Дакументы сведчаць

СА ЗВАРОТУ ВОІНАЎ-БЕЛАРУСАЎ ДА ПАРТЫЗАН І ПАРТЫЗАНАК, ДА ЎСЯГО БЕЛАРУСКАГА НАРОДУ

К тебе, народ наш, народ-богатырь, обращаются сыны твои — белорусские воины. Шлем мы сыновний поклон родной земле. Посылаем боевой привет матерям и отцам, братьям и сестрам, женам и детям нашим. Посылаем мы наш братский привет героическим партизанам и партизанкам.

...День и ночь мы живём одной мыслью о вас, о родимой земле. В жестоком плену белорусская земля. Сожжено и разрушено всё, что строили мы годами, тысячи близких и кровных угнаны в рабство, тысячи замучены фашистским зверьём, тысячи томятся в кровавых застенках. Разрушены и поруганы наши очаги, тысячи детей осиротели, тысячи семей лишились пристанища и крова!

...Но не сломила вас вражья неволя. Не склонили вы колен перед немцами. Захвачена Беларусь, но не покорён народ её, не сломлена воля её к борьбе и победе...

...Вместе с братьями своими, русскими и украинцами, вместе с воинами всех народов Советского Союза мы принесём освобождение родной земле, возвратим свободу и радость родному и многострадальному нашему белорусскому народу.

...Вперёд же, братья, в решающий бой! В бой за нашу землю, за нашу жизнь и свободу!*

Обращение подписали 25 тысяч воинов-белорусов, среди них уроженец д. Пищики Дубровенского района ефрейтор Виктор Михайлович Сулимов.

Камандзір дывізіі

У ліпені 1941 года Мікіта Іванавіч Дзёмін скончыў ваенную акадэмію ў Маскве. Пачаў вайну пад Паўлаградам на поўдні, змагаўся пад Растовам, быў паранены, вылечыўся, удзельнічаў у баях на Ізюм-Барвенкаўскім напрамку, пад Сталінградам, у іншых аперацыях. На Заходнім фронце пад Ельняй палкоўнік Дзёмін быў паранены трэці раз.

Камандзірам 174-й стралковай дывізіі ён стаў у кастрычніку 1943 года, калі дывізія пачынала баі на беларускай зямлі. Палкі яго дывізіі двойчы фарсіравалі Днепр, вызвалілі частку тэрыторыі Дубровенскага раёна, праявілі выключную мужнасць і стойкасць пры захопе і ўтрыманні плацдармаў і апорных пунктаў ворага. Гэтым якасцям салдаты і афіцэры дывізіі вучыліся ў свайго камандзіра дывізіі. Адзін з афіцэраў дывізіі — А. Д. Боня, які добра ведаў Дзёміна, пісаў пра яго:

«У ім было штосьці ад палкаводца-самародка, умеўшага падпарадкаваць масы сваёй волі, прымусіць выконваць задуму камандзіра і запаліць іх энтузіязмам для дасягнення перамогі над праціўнікам... А вера ў камандзіра — палова поспеху на полі змагання».

...За заслугі перад Радзімай камдыў Дзёмін быў узнагароджаны ордэнам Леніна, чатырма ордэнамі Чырвонага Сцяга, а таксама ордэнамі Чырвонай Зоркі, Айчыннай вайны I і II ступеняў.

Рашэннем Барысаўскага гарсавета народных дэпутатаў адна з вуліц г. Барысава названа імем Дзёміна. У лютым 1962 года ва ўзросце 56 гадоў Мікіты Іванавіча не стала. Пахаваны ён у Маскве на Новадзявочых могілках.

174-я стралковая дывізія ўнесла вялікі ўклад у вызваленне Дубровеншчыны. Несумненная заслуга ў гэтым яе камандзіра Мікіты Іванавіча Дзёміна. Дубровенцам трэба ведаць гэта імя.

М. Шкадаў.

* Правда, 1943, 8 августа.

Сын чэха — чырвонаармеец

У. Ф. Дняпроўскі, чэх па нацыянальнасці, удзельнічаў у вызваленні нашага раёна. Яго бацька, Фердынанд Іосіфавіч Дняпроўскі, у час першай сусветнай вайны трапіў у палон да рускіх і Кастрычніцкая рэвалюцыя заспела яго ў горадзе Чыце. Разам з іншымі салдатамі Фердынанд перайшоў на бок Чырвонай Арміі і вырашыў назаўсёды застацца ў Расіі. Пазней да яго прыехала жонка Людзвіга Іосіфаўна, а ў снежні 1922 года ў іх нарадзіўся сын Ульян.

Бацька Ульяна ў 1929 годзе загінуў ад рук японскіх самураяў у час канфлікту на КВЖД. Маці, не перанёсшы гібелі мужа, у хуткім часе памерла. Сямігадовы Ульян разам з сястрой Таісай трапляе ў дзіцячы дом, там пазней вучыцца ў школе ФЗА па спецыяльнасці рамонтнік паравозаў.

Калі пачалася вайна, ён служыў у пагранічных войсках, якія першымі прынялі на сябе ўдар нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Адступалі пад бесперапыннай бамбёжкай. А потым ваенны лёс кідаў Ульяна Дняпроўскага па многіх франтах вайны туды, дзе іх асобны аўтамабільны батальён быў пазарэз патрэбны для падвозу боепрыпасаў, вывазкі раненых з франтавой паласы.

...Восенню 1943 года іх асобны батальён трапіў на тэрыторыю Дубровенскага раёна. Ульяну Фёдаравічу на ўсё жыццё запомніліся вёскі Пятрыкі і Рэдзькі, ад якіх, праўда, на той час заставаліся адны папялішчы ды абгарэлыя печы былых хат.

— Аднойчы, — успамінае Ульян Фёдаравіч, — на грузавіку ЗІС-5 у раёне гэтых вёсак я вёз на перадавую снарады. Раптам наперадзе маёй машыны разарваліся дзве міны, а дзве наступныя — злева ад мяне. Немцы прыстрэльваліся і няцяжка было уявіць, што здарылася б, калі б у мой грузавік трапіў хоць адзін снарад. У мяне былі дымавыя шашкі. Я тут жа спыніў машыну і наладзіў дымавую заслону. Стральба спынілася, напэўна, немцы рашылі, што гэта загарэлася мая машына. А я тым часам газануў на ўсю магутнасць матора і вырваўся з зоны абстрэлу.

У адным з баёў, калі вадзіцелям аўтабата давялося біцца з фашыстамі са зброяй у руках, Ульян Дняпроўскі быў цяжка паранены. Ён праляжаў у шпіталях да канца вайны, а ў лістападзе 1945 года яго камісавалі. Пасля гэтага жыў і працаваў у розных гарадах краіны.

...Памяць аб той зямлі, на якой праліў кроў чэх Ульян Фёдаравіч (Фердынандавіч) Дняпроўскі, прывяла яго пасля ўходу на пенсію сюды, дзе змагаўся ў 1943—1944 гадах. Цяпер ён жыве ў Оршы і час ад часу наведваецца ў тыя мясціны, пра якія тут сказана.

М. Шкадаў.

Віцебска-Аршанская аперацыя 1944 года

Наступальная аперацыя войск 1-га Прыбалтыйскага (генерал арміі І. Х. Баграмян) і 3-га Беларускага (генерал арміі І. Д. Чарняхоўскі) франтоў 23—28 чэрвеня — састаўная частка Беларускай аперацыі 1944. Мэта — разгром левага крыла (3-я танкавая і 4-я палявая арміі) нямецка-фашысцкай групы армій «Цэнтр» (генерал-фельдмаршал Э. Буш).

Удзельнічалі арміі: 6-я гв. (ген.-лейт. І. М. Чысцякоў), 43-я (ген.-лейт. А. П. Белабародаў), 39-я (ген.-лейт. І. І. Людніка ў), 5-я (ген.-лейт. М. І. Крылоў), 11-я гв. (ген.-лейт. К. М. Галіцкі), 31-я (ген.-лейт. В. В. Глаголеў), 5-я гв. танк. (маршал бранятанк. войск П. А. Ротмістраў), 1-ы танк. корпус (ген.-лейт. В. В. Буткоў). Дзеянні сухапутных войск пад-

трымлівалі 3-я (ген.-лейт. М. П. Папівін) і 1-я (ген.-лейт. М. М. Громаў) паветраныя арміі. Каардынаваў дзеянні франтоў Маршал Савецкага Саюза А. М. Васілеўскі. Войскам ставілася задача разграміць групоўкі праціўніка: віцебска-лепельскую і аваладаць раёнам Лепель—Чашнікі; віцебскую і вызваліць Віцебск; аршанскую, вызваліць Оршу і выйсці да р. Бярэзіна. Нямецкае камандаванне надавала выключнае значэнне абароне Віцебска-Аршанскага раёна. Тут быў створаны магутны абарончы рубеж глыбінёю 20—45 км пад умоўнай назвай «Пантэра» (ч. «Усходняга вала») з выкарыстаннем умоў лясіста-балоцістай мясцовасці і шматлікіх рэк з шырокімі забалочанымі поймамі, у вузлы абароны былі ператвораны Віцебск, Орша, іншыя населеныя пункты. Напярэдадні наступлення галоўных сіл франтоў 22 чэрвеня праведзена разведка боем, у ноч на 23 чэрвеня — папярэдняя авіяцыйная падрыхтоўка.

Раніцай 23 чэрвеня пасля артылерыйскай падрыхтоўкі пачалося наступленне. Войскі 6-й гвардзейскай і 43-й армій 1-га Прыбалтыйскага фронту прарвалі абарону праціўніка на паўночным захадзе ад Віцебска... 26 чэрвеня вызвалены Віцебск.

Адначасова войскі левага крыла 3-га Беларускага фронту — 11-я гвардзейская і 31-я арміі — пераадольвалі ўпартае супраціўленне ворага на аршанскім напрамку, у ходзе наступлення 26 чэрвеня вызвалілі Дуброўна...

У. Вышынскі.

Вызваленне раёна

Да пачатку летняга наступлення нашых войск у 1944 годзе нямецка-фашысцкія войскі займалі ў Беларусі загадзя падрыхтаваную і добра арганізаваную абарону. Канфігурацыя фронту тут уяўлялася ў выглядзе вялізнага выступу на ўсход, што выклікала зразумелы неспакой савецкага камандавання. Стаўка вырашыла разграміць групоўку праціўніка ў Беларусі, каб ліквідаваць небяспечны ў стратэгічных адносінах выступ і шырокім фронтам павесці далейшае наступленне. Для выканання задачы прыцягваліся войскі 1-га, 2-га і 3-га Беларускіх і 1-га Прыбалтыйскага франтоў, якія былі значна ўзмоцнены войскамі і баявой тэхнікай.

Камандуючы 3-м Беларускім франтам І. Д. Чарняхоўскі.

На апісваемым намі напрамку канцэнтраваліся войскі 3-га Беларускага фронту пад камандаваннем маладога здольнага военачальніка генерал-палкоўніка І. Д. Чарняхоўскага. Гэта аб ім прадстаўнік Стаўкі Маршал Савецкага Саюза А. М. Васілеўскі ў данясенні Вярхоўнаму Галоўнакамандуючаму ад 10 чэрвеня 1944 года пісаў, што першае ўражанне аб Чарнове (псеўданім Чарняхоўскага) добрае, працуе многа, умела, упэўнена.

Войскі фронту павінны былі нанесці ўдар па самаму выпукламу ўчастку абароны праціўніка, узламаць найбольш умацаваную частку «Усходняга вала» і наступаць на Барысаў, Мінск. Баявыя сілы фронту ў гэты час складалі 39-я армія (камандуючы генерал-лейтэ-

нант І. І. Людніка ў), 5-я армія (камандуючы генерал-лейтэнант М. І. Крылоў), 11-я гвардзейская армія (камандуючы генерал-лейтэнант В. В. Глаголеў), 5-я гвардзейская танкавая армія (камандуючы маршал бранятанкавых войск П. А. Ротмістраў), 1-я паветраная армія (камандуючы генерал-лейтэнант авіяцыі М. М. Громаў).

Як і іншыя франты, 3-ці Беларускі фронт быў значна ўзмоцнены жывой сілай і тэхнікай і да пачатку наступальных дзеянняў войскі фронту мелі 1169 танкаў, 641 самаходна-артылерыйскую ўстаноўку, 1175 супрацьтанкавых гармат, 2893 гарматы іншага прызначэння, 3552 мінамёты, 689 установак рэактыўнай артылерыі, 792 зенітныя гарматы. У распараджэнні 1-й паветранай арміі было 1864 самалёты, у тым ліку 767 знішчальнікаў, 547 штурмавікоў, 481 бамбардзіроўшчык. Войскі фронту налічвалі 390 тысяч салдат і афіцэраў.

Канцэнтрацыя сіл — гэтай вялізнай масы людзей і тэхнікі — ішла пры найвялікшай засакрэчанасці. Разам з тым вялася напружаная падрыхтоўка да наступлення прыфрантавых камунікацый і баявая вучоба.

Так, для падрыхтоўкі дарожнай сеткі ў прыфрантавой паласе было праверана на размініраванне і адрамантавана некалькі соцень кіламетраў старых дарог, пракладзены і пабудаваны дзесяткі кіламетраў новых. Неабходна было падвезці да фронту сотні тысяч тон боепрыпасаў, гаручага, прадуктаў харчавання і г. д., перакінуць папаўненне жывой сілы і тэхнікі, бо прыбывалі цэлыя арміі. І гэтыя задачы вырашаліся з франтавой аператыўнасцю. У гэтым вялікую дапамогу камандуючаму фронтам аказаў прадстаўнік Стаўкі А. М. Васілеўскі.

А сам камандуючы І. Д. Чарняхоўскі ўдзяляў вялікую ўвагу засваенню будучымі ўдзельнікамі наступлення тактыкі вядзення наступальнага бою і стралкова-артылерыйскага ўзаемадзеяння. Вучэбныя палігоны фронту, размешчаныя ў тыле, былі ператвораны ў сапраўдныя палі бою. На іх былі створаны пазіцыі, падобныя да варожых. Стралковыя роты і батальёны вучыліся штурмаваць іх, наступаць у высокім тэмпе, не адставаць ад агнявога вала

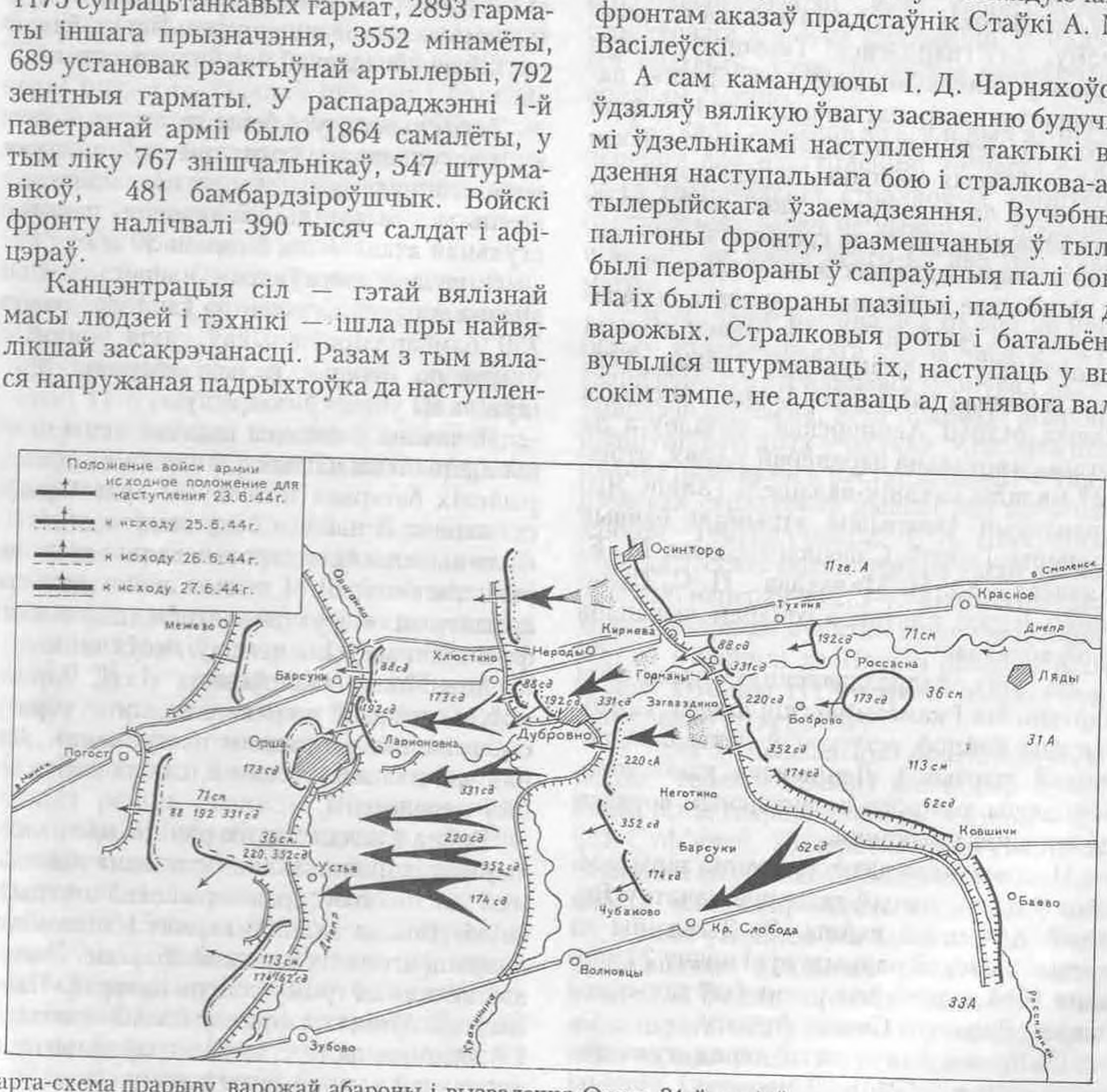

Карта-схема прарыву варожай абароны і вызвалення Оршы 31-й арміяй.

больш, чым на 250 метраў. Як толькі пачыналася атака, пяхота вяла агонь усімі сродкамі і вучылася даваць сігналы пераносу агню. Стральба баявымі снарадамі і патронамі дысцыплінавала людзей, павышала адказнасць, а маладыя воіны прывыкалі да выбухаў снарадаў, кулямётнага агню і адчувалі сябе абстраляным байцамі. Мэтанакіраваная падрыхтоўка нашых войск да наступлення вялася і ў ідэйна-палітычным напрамку. Іншымі словамі, баявая і палітычная падрыхтоўка была звеннямі аднаго ланцуга.

Вось некалькі фактаў выхавання воінаў на высокіх узорах савецкага патрыятызму. 2-гі гвардзейскі Тацынскі корпус атрымаў танкавую калону «Сібірак», пабудаваную на сродкі працоўных Іркуцкай вобласці, перад разгорнутым гвардзейскім сцягам баявыя машыны перадаваліся навічкам. І якім гонарам, якой рашучасцю дастойна выкарыстаць грозную зброю свяціліся твары маладых воінаў-танкістаў!

Асабліва значэнне надавалася перадачы баявых машын, на якіх раней ваявалі героі-танкісты, загінуўшыя ў баях. Так, танк «Баявая сяброўка» Героя Савецкага Саюза Марыі Акцябрскай, незадоўга да гэтага смяртэльна параненай у баях, атрымаў малады механік-вадзіцель Галкін. Яго франтавыя таварышы атрымалі баявыя машыны Герояў Савецкага Саюза М. Е. Нячаева, Ю. Н. Малахава, Н. С. Палянжаева і далі клятву з гонарам выканаць свой абавязак.

Ва ўсіх падраздзяленнях праходзілі партыйныя і камсамольскія сходы. Сотні, тысячы байцоў уступалі ў рады бальшавіцкай партыі і Ленінскага камсамола, абяцаючы змагацца з ненавісным ворагам да апошняга дыхання.

Падрыхтоўка да наступлення завяршылася ў дзень трэцяй гадавіны пачатку Вялікай Айчыннай вайны. За 2 гадзіны да артылерыйскай падрыхтоўкі ноччу 23 чэрвеня 1944 года ва ўсіх ротах быў зачытаны зварот Ваеннага Савета фронту.

На працягу двух начэй перад агульным наступленнем (21 і 22 чэрвеня) лётчыкі 1-й паветранай арміі абрушылі магутныя бомбавыя ўдары на пярэдні край праціўніка, яго апорныя пункты і вузлы, якія знаходзіліся ў глыбіні абароны. Пад гэты гром стралковыя дывізіі, часці 2-га гвардзейскага танкавага корпуса выходзілі на зыходныя пазіцыі, сапёры інтэнсіўна рабілі праходы ў мінных палях — нашых і праціўніка, здымалі дротавыя загароджы.

22 чэрвеня ў паласе прадстаячага прарыву чатыры ўзмоцненыя батальёны правялі разведку боем. Задача заключалася ў тым, каб праверыць і ўдакладніць на пярэднім краі і ў глыбіні абароны праціўніка агнявую сістэму інжынерных перашкод, а таксама захапіць палонных. Батальёны з пастаўленай задачай паспяхова справіліся.

Такім чынам, усё было гатова да пачатку наступлення. Артпадрыхтоўка, якая папярэднічала яму, была назначана на шэсць гадзін раніцы 23 чэрвеня, пачатак агульнай атакі — на 8 гадзін 50 мінут.

З вечара актыўнасць нашай авіяцыі значна ўзрасла. У паветра ўзнялося звыш 250 бамбардзіроўшчыкаў, якія наносілі ўдары па першай паласе абароны праціўніка на ўчастку прарыву.

Нечакана ў чатыры гадзіны ночы немцы адкрылі па нашых траншэях і артылерыйскіх батарэях інтэнсіўны артылерыйскі агонь. З нашага боку меліся страты, было выведзена са строю некалькі артылерыйскіх батарэй. І толькі наша цяжкая артылерыя магутным агнём з глыбіні фронту прымусіла немцаў змоўкнуць.

Ацаніўшы становішча, І. Д. Чарняхоўскі выказаў меркаванне, што ворагу стала вядома аб нашым наступленні. Аднак час для наступлення нашых войск не быў перанесены.

Роўна ў шэсць гадзін раніцы па сігналу чырвоных ракет залпы «кацюш» паведамілі аб пачатку артылерыйскай падрыхтоўкі. Больш за 1800 гармат і мінамётаў адкрылі агонь па варожай абароне. Зямля застагнала ад грому соцень батарэй. Пазіцыі праціўніка па фронту больш трыццаці і ў глыбіню да сямі кіламетраў зацягнула суцэльнай хмарай агню і дыму.

Артылерыйская падрыхтоўка праводзілася па такому графіку: 5-мінутны агнявы налёт усёй артылерыі; 30-мінутная паўза; 35-мінутны прыцэльны агонь з закрытых пазіцый на разбурэнне абаронных збудаванняў ворага; 20 мінут стральбы прамой наводкай на знішчэнне агнявых кропак праціўніка, яшчэ сорак мінут на падаўленне яго абароны на пярэднім краі і бліжэйшай глыбіні на ўчастку прарыву. Большым паўтары гадзіны бесперапыннага артылерыйскага агню па ўмацаваннях праціўніка аслабілі яго абарону і нанеслі яму сур'ёзныя страты.

У 8 гадзін 20 мінут каля трохсот бамбардзіроўшчыкаў, а праз некалькі мінут 250 штурмавікоў 1-й паветранай арміі нанеслі ўдары па першай пазіцыі і бліжэйшай глыбіні абароны ворага. Хваля за хваляй ішлі на варожыя пазіцыі нашы самалёты. Актыўнасць жа авіяцыі праціўніка ў параўнанні з летам і восенню 1943 года прыкметна знізілася.

У 8 гадзін 50 мінут пяхота з танкамі, прыкрываемыя з паветра штурмавікамі, пайшлі ў атаку.

Тут размова ідзе аб дзеяннях злучэнняў толькі 11-й гвардзейскай арміі. На працягу першай гадзіны бою былі заняты перадавыя траншэі першай пазіцыі абароны праціўніка.

Аднак рухацца далей стала цяжка. Асабліва яраснае супраціўленне ворага сустрэлі воіны нашых 36-га і 8-га гвардзейскіх стралковых карпусоў, якія наносілі галоўны ўдар у цэнтры аршанскага напрамку. Тут у немцаў было многа мінных палёў, супрацьтанкавых і штурмавых гармат, схаваных у спецыяльна падрыхтаваных траншэях. Давялося пад агнём праціўніка рабіць праходы ў мінным полі, усімі відамі зброі дапамагаць пяхоце, манеўруючы на абмежаванай прасторы. У выніку шалёнага абстрэлу нашы 35-ы танкавы і 345-ы самаходна-артылерыйскі палкі, якія ўзаемадзейнічалі на гэтым участку прарыву, страцілі большую частку танкаў і самаходных гармат. З-за гэтага на ўчастку 36-га і 8-га гвардзейскіх стралковых карпусоў тэмп атакі замарудзіўся, бой прыняў зацяжны характар. 16-я гвардзейская дывізія 36-га корпуса, якая заняла моцны апорны пункт Кіраёва, таксама была прыпынена. Пры ўзяцці Кіраёва часцямі гэтай дывізіі камандзір цяжкага танка 63-га танкавага палка прарыву камуніст Антонаў першым уварваўся ў размяшчэнне праціўніка, падпаліў варожы «фердынанд», задушыў мінамётную батарэю і знішчыў да ўзвода гітлераўцаў.

На вышыні 191,6 у гэты ж дзень — 23 чэрвеня 1944 года — подзвіг Аляксандра Матросава паўтарыў гвардыі радавы 247-га гвардзейскага палка 84-й гвардзейскай стралковай дывізіі 36-га гвардзейскага стралковага корпуса Аляксандр Мікалаевіч Васільеў, узнагароджаны пасмяротна ордэнам Леніна.

Але калі гаварыць аб агульных выніках першага дня наступлення, то часці 8-га і 36-га гвардзейскіх стралковых карпусоў пастаўленых задач не выканалі, перамясціўшыся за дзень усяго на два-тры кіламетры.

Зусім інакш развіваліся падзеі на напрамку ўздапаможнага ўдара часцей 16-га гвардзейскага стралковага корпуса і 152-га ўмацаванага раёна, якія прарвалі абарону праціўніка на двух участках. Асабліва паспяхова развівалася наступленне 31-й гвардзейскай стралковай дывізіі пад камандаваннем генерал-маёра І. К. Шчарбіны. Ужо да дзесяці гадзін раніцы часці дывізіі прайшлі наперад на 2,5 — 3 кіламетры, авалодалі апорным пунктам абароны Востраў Юр'еў і выйшлі да Пятага пасёлка Асінторфа. І толькі тут сустрэлі ўпартае супраціўленне гітлераўцаў.

У баях за вызваленне Асінторфа мужнасць і гераізм праявіў камандзір стралковай роты гвардыі старшы лейтэнант Суфій Суф'янаў. 23 чэрвеня, калі гвардзейская рота штурмавала ўмацаваныя пазіцыі ворага, камандзір першым кінуўся ў атаку, а за ім узняліся ўсе байцы. У кароткім рукапашным паядынку рота Суф'янава знішчыла больш за сотню фашыстаў і заняла пярэднюю траншэю. Трыццаць варожых салдат было ўзята і палон. Сам камандзір у гэтым баі знішчыў шэсць гітле-

раўцаў. І ў далейшым гэты адважны воін змагаўся з той жа непахіснай рашучасцю, умела кіраваў ротай, за што быў удастоены звання Героя Савецкага Саюза.

У час бою за Цэнтральны пасёлак бессмяротны подзвіг здзейснілі камандзір узвода пятай роты 95-га стралковага палка 31-й гвардзейскай стралковай дывізіі малодшы лейтэнант Васіль Анопрыевіч Ільчанка і сяржант Барый Галіевіч Шаваліеў. Удвух яны закрылі амбразуру варожага дзота і забяспечылі паспяховую атаку сваёй роты. Абодва героі ўзнагароджаны ордэнамі Вялікай Айчыннай вайны пасмяротна. Яны пахаваны ў брацкай магіле ў пасёлку Асінторф.

Высокую вывучку, воінскую хітрасць праявіў камандзір 99-га стралковага палка К. Г. Кузняцоў. Калі ў раёне пятага пасёлка полк сустрэў упартае супраціўленне праціўніка, камандзір вырашыў не ісці ў лабавую атаку. Не ўвязваючыся ў бой за пасёлак, полк выйшаў на вузкакалейку к захаду ад пасёлка, абышоў праціўніка і паспяхова рухаўся ў напрамку хутара Брухаўскія. Пяхота на руках перацягнула батальённыя і палкавыя гарматы праз балота, і артылерыя ўвесь час знаходзілася ў баявых парадках палка. Страляючы прамой наводкай, артылерысты вельмі хутка знішчылі агнявыя кропкі праціўніка. Наступленне падраздзяленняў падтрымлівала таксама артылерыя 64-га гвардзейскага артылерыйскага палка, якім камандаваў палкоўнік І. С. Бурдэнка.

У сувязі з тым, што на правым фланзе 11-й гвардзейскай арміі намеціўся найбольшы поспех наступлення, камандуючы арміяй генерал-лейтэнант К. М. Галіцкі прымае рашэнне перанесці напрамак галоўнага ўдара ў паласу наступлення 31-й стралковай дывізіі.

Задума далейшых дзеянняў арміі заключалася ў тым, каб з раніцы 24 чэрвеня нанесці галоўны ўдар у паласе 16-га гвардзейскага стралковага корпуса ў агульным напрамку Клюкаўка—Смальяны з мэтай прарыву ўсёй тактычнай глыбіні абароны праціўніка і выхаду да яго тылавых рубяжоў па рацэ Аршыцы.

Ноччу на 24 чэрвеня злучэнні 11-й гвардзейскай арміі вялі разведку боем, частка яе сіл працягвала наступленне. Мэта заключалася ў тым, каб развіць поспех прарыву першага дня. Для гэтага маршалу Ротмістраву было загадана вывесці танкавыя карпусы ў зыходны раён і набліэіць іх да баявых парадкаў злучэння арміі генерала Галіцкага.

З надыходам цемры лавіна танкаў 5-й гвардзейскай арміі рушыла па Мінскай шашы і ўжо на світанні пачала выходзіць у паласу дзеянняў стралковых злучэнняў.

Выхад танкавай арміі ўстрывожыў нямецкае камандаванне. Не марудзячы, яно стала ўмацоўваць аршанскі напрамак. У паласу аўтастрады была выведзена на прамую наводку цэлая зенітна-артылерыйская дывізія з задачай паставіць заслон нашым танкам.

З раніцы 24 чэрвеня на аршанскім напрамку разгарнуліся жорсткія баі. У трэцяй гадзіне дня пасля кароткага, але магутнага артылерыйскага налёту і ўдару бамбардзіровачнай авіяцыі на правым флангу арміі былі ўведзены ў бой дывізіі іншых эшалонаў 16-га і 8-га гвардзейскіх стралковых карпусоў.

11-я гвардзейская стралковая дывізія 16-га гвардзейскага стралковага корпуса пад камандаваннем генерала Н. Г. Цыганава наступала ў напрамку вёсак Горбава, Балтуны, Заазер'е з задачай развіць поспех часцей 152-га палявога ўмацаванага раёна, разграміць праціўніка паўднёвей Бабінавіч. К зыходу дня дывізія заняла раён Заазер'я. Другім раёнам, дзе на працягу ўсяго дня ішлі жорсткія баі, быў умацаваны раён Выдрыцы. Тут наступала 1-я гвардзейская стралковая дывізія пад камандаваннем палкоўніка П. Ф. Тоўсцікава. Наступаючы паўночней вузкакалейкі Асінторф—БелДРЭС цераз тарфяныя балоты, яна к зыходу дня выйшла двума палкамі на заходні бераг рэчкі Выдрэйкі.

8-ы гвардзейскі стралковы корпус, прарваўшы абарону праціўніка, выйшаў у тыл яго групоўкі, што абаранялася ў паласе Мінскай шашы.

Вораг, безумоўна, разумеў небяспеку,

узнікшую для яго ў напрамку наступлення 16-га гвардзейскага стралковага корпуса, і спрабаваў ліквідаваць прарыў. У 17 гадзін гітлераўцы чатырма батальёнамі пяхоты з дзвюма групамі танкаў па 15 машын у кожнай контратакавалі часці 1-й гвардзейскай стралковай дывізіі і выйшлі ў тыл двум яе палкам. Але камандзір дывізіі, ведаючы, што ззаду наступаюць часці 5-й гвардзейскай стралковай дывізіі 8-га корпуса, дзейнічаў упэўнена і рашуча. Палкі гэтай дывізіі працягвалі настойліва рухацца наперад. А сілы праціўніка, што прарваліся ў тыл, ужо да 19 гадзін былі разгромлены 5-й гвардзейскай стралковай дывізіяй пад камандаваннем палкоўніка Н. Л. Волкава.

У гэтых баях гвардзейцы праявілі высокую мужнасць і самаахвярнасць.

Так, камандзір роты, камуніст, старшы лейтэнант Н. А. Гутэрман у самы напружаны момант, калі наступаючыя былі спынены масіраваным агнём праціўніка, кінуўся наперад і павёў роту ў атаку. Ён быў забіты. Камандаванне ротай узяў на сябе парторг старшына Палятаеў і гвардзейцы паспяхова ішлі наперад, знішчаючы ворага.

Такім чынам, укліниўшыся ў абарону праціўніка, дывізіі 16-га і 8-га стралковых карпусоў расшырылі участак прарыву па фронту да 30 кіламетраў і ў глыбіню да 15 кіламетраў. Стала трашчаць уся сістэма абароны праціўніка паўночна-ўсходней Оршы. Ворагу былі нанесены вялікія страты ў жывой сіле і тэхніцы. Была акружана і знішчана частка сіл 78-й і 14-й дывізій праціўніка. Нашы войскі занялі больш за 50 населеных пунктаў.

Але на левым флангу арміі часці 36-га гвардзейскага стралковага корпуса працягвалі весці ўпартыя, кровапралітныя баі. Каб змяніць становішча, трэба было ўводзіць у бой танкавыя карпусы 5-й танкавай арміі. Аднак праціўнік аказваў надзвычай моцнае супраціўленне і нашы танкавыя сілы маглі панесці тут неапраўдана вялікія страты, не прынёсшы пры гэтым належнай карысці.

Параіўшыся наконт гэтага з камандуючымі радамі войск, І. Д. Чарняхоўскі вырашыў перавесці танкавую армію па другому варыянту плана ў паласу наступлення 5-й арміі, якая паспяхова развівала наступленне на Багушэўскім напрамку.

Наступае 31-я

У выніку трохдзённых баёў войскі 11-й гвардзейскай арміі прарвалі абарону праціўніка на ўсю тактычную глыбіню. У выніку да зыходу 25 чэрвеня стварыліся спрыяльныя ўмовы для развіцця аператыўнага праследавання праціўніка.

31-я армія пад камандаваннем генерал-лейтэнанта В. В. Глаголева наступала лявей 11-й гвардзейскай арміі — ад аўтамагістралі Масква—Мінск да в. Баева — і рухалася непасрэдна на Дуброўну. У яе склад уваходзілі 71-ы, 113-ы і 36-ы стралковыя карпусы, якімі ў гэты час камандавалі генерал-лейтэнант П. К. Кашавой, генерал-маёры К. І. Правалаў і М. М. Алешаў. У першы дзень прарыву абароны праціўнік аказаў надзвычай упартае супраціўленне ў раёне вёскі Кіраёва, дзе наступалі палкі 88-й стралковай дывізіі 71-га стралковага корпуса. Тут пры штурме апорнага пункта здзейсніла гераічны подзвіг камсорг 426-га стралковага палка гэтай дывізіі Ганна Нікандрава. Яна ўзняла ў атаку залёгшую пад моцным агнём праціўніка пяхоту. Цаной свайго жыцця яна забяспечыла выкананне баявой задачы. Ганне Нікандравай пасмяротна прысвоена званне Героя Савецкага Саюза.

Ноччу на 24 чэрвеня войскі арміі дывізіямі першага эшалона працягвалі бой у сваіх палосах, але сустрэлі моцнае агнявое супраціўленне праціўніка і поспеху ў руху наперад не мелі.

Раніцай 24 чэрвеня злучэнні 71-га і 36-га стралковых карпусоў пасля паўгадзіннай артылерыйскай падрыхтоўкі ад-

навілі наступленне. Дывізіі арміі марудна прасоўваліся наперад.

Пасля ўпартых дзённых баёў войскі 71-га корпуса (88-я, 331-я, 192-я стралковыя дывізіі) з уведзенай у бой 213-й танкавай брыгадай зламалі супраціўленне праціўніка на рубяжы в. Лабаны, Барадзінцы і к зыходу дня авалодалі в. Гуры, вышынёй 186,4, вёскамі Батракоўцы, Барадзінцы, Лапыры.

Надзвычай упартае супраціўленне аказалі фашысты ў паласе наступлення 36-га стралковага корпуса (220-я і 352-я стралковыя дывізіі). 352-я дывізія цэлы дзень вяла напружаныя баі за вёску Загваздзіна і вышыню 215,2. Мінамётная рота старшага лейтэнанта Бугранкова ўзмоцнена апрацоўвала вёску, літаральна выкурваючы адтуль немцаў. Да вечара першая лінія траншэй была ўзята. Але па загаду камандзіра дывізіі яна была пакінута, так як пры малалікасці сіл і адкрытым левым флангу ўтрымліваць яе было немэтазгодна.

174-я стралковая дывізія 113-га стралковага корпуса вяла ў гэты дзень наступальныя баі ў раёне вёскі Засценак Юр'еў. Але ўжо ў 7 гадзін 20 мінут у выніку трэцяй контратакі праціўніка, падтрыманай масіраваным агнём артылерыі, вымушана была пакінуць занятую першую траншэю і адысці на зыходнае становішча.

Не дабілася поспеху і 62-я стралковая дывізія гэтага корпуса, безвынікова атакуючы гітлераўцаў у напрамку паўночна-заходніх схілаў вышыні 218,4, хоць астатнія часці корпуса трывала ўтрымлівалі занятыя рубяжы. Аднак поспех 11-й гвардзейскай арміі выклікаў адыход праціўніка з надыходам цемнаты і перад фронтам 31-й арміі.

Чырвоны сцяг над Дуброўнай

На раённы цэнтр Дуброўну непасрэдна наступалі войскі 220-й і 331-й стралковых дывізій, якімі камандавалі адпаведна палкоўнік В. А. Палявік і генерал-маёр П. Ф. Берастаў. Першыя два дні баёў адчувальных поспехаў 220-й дывізіі не прынеслі. Толькі на суседнім участку, дзе наступаў 71-ы корпус арміі, удалося адкінуць ворага на два кіламетры і тым самым разбурыць маналітнасць нямецкай абароны. На стыку 36-га і 71-га карпусоў утварыўся выступ у абароне праціўніка. І тады генерал-маёр М. М. Алешаў — камандзір 36-га корпуса — вырашыў выкарыстаць гэты выступ для ўдару ў тыл фашыстам. Начальніку палітаддзела корпуса палкоўніку В. І. Вароніну і начальніку штаба аператыўнага аддзела корпуса падпалкоўніку Р. Ф. Кабылкіну было загадана сфарміраваць і ўзначаліць ударны атрад, у які ўвайшлі вучэбная рота 220-й стралковай дывізіі, карпусныя і армейскія сапёрныя часці.

Сапёры зрабілі праход у нашых мінных палях і драцяных загародах, затым пераправіліся на надзіманых лодках цераз Днепр, зрабілі такія ж праходы на нямецкім баку. Прыкрываючыся цемрай, атрад абышоў умацаваную вышыню 178,8 і на світанні нечакана атакаваў праціўніка з тылу.

Адначасова палкі дывізіі атакавалі гітлераўцаў з фронту. Разгарэўся апошні рашаючы бой на подступах да Дуброўны. У гэтым баі воіны 220-й дывізіі праявілі беспрыкладную мужнасць і гераізм.

Развіваючы поспех з фронту і тылу, часці дывізіі завяршылі прарыў тактычнай абароны праціўніка, занялі в. Бурая і к зыходу дня 25 чэрвеня зламалі арганізаванае супраціўленне ворага, выканаўшы тым самым самую цяжкую частку задачы першых дзён наступлення.

Гітлераўцы, адчуваючы пагрозу акружэння часцям 25-й механізаванай і 260-й пяхотнай дывізій, пачалі адводзіць свае войскі ў напрамку в. Крапіўна, каб замацавацца на заходнім беразе р. Крапівенкі на раней падрыхтаваным абарончым рубяжы.

Каля двух гадзін ночы 26 чэрвеня наша разведка і падраздзяленні наступаючых

Камандзір 331-й сд генерал-маёр П. Ф. Берастаў уручае ўзнагароду камандзіру 896-га арт. палка палкоўніку П. М. Прыходзьку.

батальёнаў выявілі адыход галоўных сіл праціўніка. Камандаваннем дывізіі былі прыняты меры для неадкладнага праследавання ворага.

У той жа час, калі часці 220-й стралковай дывізіі з баямі падышлі да Дуброўны з усходу з боку в. Бурая, падраздзяленні 331-й стралковай дывізіі наступалі па праваму берагу Дняпра і адначасова з воінамі 220-й уступілі ў бой за Дуброўну.

Зацiснутыя з двух бакоў, праз гадзіну вулічных баёў уцалелыя часці немцаў вымушаны былі паспешліва адступіць у паўднёва-заходнім напрамку.

26 чэрвеня да 6 гадзін раніцы Дуброўна была поўнасцю ачышчана ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Але сустракаць вызваліцеляў не было каму, горад быў зусім бязлюдны і разбураны дашчэнту.

Дывізіі першага эшалона, не спыняючыся ў горадзе, праследавалі праціўніка, які, падцягнуўшы рэзервы з глыбіні, зноў арганізаваў упартае супраціўленне на знешнім абарончым рубяжы г. Оршы па рацэ Крапівенцы. Але ўжо ніякія ўмацаванні не маглі стрымаць наступальны парыў Чырвонай Арміі...

...Прайшлі дзесяцігоддзі. З руін і папялішчаў зноў вырас гарадок на Дняпры. Выраслі і растуць новыя пакаленні яго жыхароў. І ўсе яны прыходзяць да стэлы са скупым надпісам:

«Горад Дуброўна вызвалены ад нямецка-фашысцкіх акупантаў 26 чэрвеня 1944 года войскамі 220-й стралковай дывізіі пад камандаваннем палкоўніка В. А. Палявіка і 331-й стралковай дывізіі пад камандаваннем генерал-маёра П. Ф. Берастава».

М. Шкадаў, Ф. Кулакоў.

З успамінаў В. П. Слаўнова, былога камандзіра 123-га стралковага палка 62-й стралковай дывізіі

...Увесь 3-ці Беларускі фронт прыйшоў у рух, а ў ім — і наш самы левафланговы 123-ці стралковы полк. Прасторы для манеўра самыя спрыяльныя, смеласці нам было не пазычаць, злосці на ворага — таксама.

І мы рынуліся ў тыл грэнадзёрам, якія стаялі перад намі зімой і вясной. Маршрут палка пралёг праз вёскі Валкулакава, Бяскі, Негаціна, Барадзіно, Сваташыцы.

Праціўнік адступаў.

Адна яго калона з'явілася на маршруце Міхалінава — Волева, рухалася па левым флангу нашага палка.

Мы развярнуліся к бою. Немцы ішлі вольна, нас тут, бачна, не чакалі. А ў нас залеглі ў засаду батальёны В. П. Булаенкі і А. С. Гурскага. Кулямётныя роты І. Н. Ярошкіна і В. І. Качаткова заправілі стужкі «максімаў». На прамую наводку развярнуўся артдывізіён А. Калашнікава, падрыхтаваліся мінамётчыкі К. Размахава і І. Уласава...

Па сігналу шквал агню абрынуўся на нямецкую калону... Роты Г. Бондара, Г. Левашова, А. Мартынава, А. Вайдакова перайшлі ў атаку і завяршылі разгром фашыстаў. Прагрымеў гэты бой на рубяжы вёсак Вячэрына — Волева...

У атаку ішлі танкі

Восенню 1943 года і летам 1944-га ў баях за вызваленне Дубровенскага раёна актыўны ўдзел прымалі танкісты і мотастралкі 213-й танкавай брыгады...

...Раніцай 23 чэрвеня 1944 года танкі нашай брыгады выйшлі да вёскі Германы і рушылі ў атаку на важны апорны пункт у абароне праціўніка — в. Батракоўцы. Гітлераўцы аказвалі ўпартае супраціўленне, і дзве нашы атакі былі адбіты са значнымі стратамі для нас. 24 чэрвеня танкісты і мотастралкі брыгады працягвалі наступаць на Батракоўцы. Пасля паўторнай атакі да 17 гадзін яны ўварваліся ў вёску, пераадолеўшы супрацьтанкавы роў, два рады траншэй і моцнае агнявое супраціўленне праціўніка. Далей авалодалі вёскай Цеалін. 25 чэрвеня, праследуючы адыходзячага праціўніка, вызвалілі вёскі Пірагі, Якубава і працягвалі паспяхова прасоўвацца ў напрамку вёсак Солаўе, Андрэеўшчына з задачай перарэзаць шашу Віцебск — Орша.

У наступальных баях на Дубровеншчыне рашуча і смела дзейнічалі многія танкавыя экіпажы і мотастралковыя падраздзяленні брыгады.

Экіпаж танка Т-34 пад камандаваннем лейтэнанта А. І. Міхейкіна першым уварваўся ў вёску Батракоўцы, знішчаючы праціўніка агнём і гусеніцамі.

Высокую мужнасць, адвагу і ўменне паказаў камандзір танкавага ўзвода старшы лейтэнант В. Ю. Чжан. У баі за Батракоўцы ён прыняў на сябе камандаванне танкавай ротай, якая першай уварвалася ў баявыя парадкі праціўніка. Экіпаж танка камандзіра знішчыў 5 гармат, 6 агнявых кропак і многа салдат праціўніка.

Смела і рашуча дзейнічаў у баі экіпаж, дзе камандзірам танка Т-34 быў старшына Кудраўцаў — камсорг танкавага батальёна. Сваімі смелымі дзеяннямі ён дапамог мотапяхоце авалодаць апорным пунктам Батракоўцы. У баі танк быў падбіты, старшына Кудраўцаў паранены. Але ў шпіталь ён ехаць адмовіўся і 24 чэрвеня зноў сеў у танк і павёў яго ў атаку.

Такіх прыкладаў у тыя дні было нямала.

Загадам Вярхоўнага Галоўнакамандуючага 213-й танкавай брыгадзе за прарыў абароны немцаў на Дубровеншчыне і Аршанскім напрамку і паспяховыя наступальныя дзеянні была прысвоена назва «Аршанская».

С. Бялоў,
удзельнік баёў за вызваленне Дубровеншчыны, дацэнт Віцебскага медінстытута.

Ганаровы грамадзянін успамінае

23 чэрвеня 1944 г. пачалася Беларуская наступальная аперацыя савецкіх войск пад кодавай назвай «Баграціён». У гэты дзень наша 331-я стралковая дывізія пачала наступальныя дзеянні ў дзевяць гадзін раніцы. Яна атакавала праціўніка сумесна з двума самаходна-артылерыйскімі палкамі, прыдадзенымі ёй на перыяд прарыву, і к зыходу дня авалодала першай пазіцыяй гітлераўцаў.

З раніцы 24 чэрвеня часці дывізіі пасля 5-мінутнага артналёту ўзнавілі наступленне трыма палкамі ў першым эшалоне пры падтрымцы танкаў і самаходнай артыле-

рыі. Справа, на Барадзінцы, наступаў 1106-ы стралковы полк, паміж імі, па дарозе, 1104-ы стралковы полк.

Пераадольваючы ўпартае супраціўленне праціўніка, часці марудна прасоўваліся наперад. Супраць нашай дывізіі абараняласа славутая 78-я штурмавая дывізія пад камандаваннем генерал-лейтэнанта Траута. З паказанняў захопленых палонных мы даведаліся, што ў гэты дзень, адчуўшы пагрозу абходу справа, Траут кінуў у бой на нашым участку наступлення свой адзіны рэзерв — 78-ы штурмавы батальён з танкамі.

...Наступленне на в. Цеалін стрымлівала вышыня 188,8, дзе замацаваўся праціўнік. Аддзяленне сяржанта Ярмошына ўварвалася ў нямецкую траншэю на паўднёвым схіле вышыні і рашучай атакай выбіла адтуль гітлераўцаў. Вёска Цеалін была вызвалена назаўтра раніцай, два палкі дывізіі працягвалі бой у напрамку Чыжоўкі, а 1108-ы полк пад моцным агнём з левага берага Дняпра авалодаў вёскай Лапыры і з баямі прасоўваўся да паўночна-ўсходняй ускраіны Дуброўны.

З боем, з ахвярамі даводзілася браць у праціўніка кожную вышыню, кожны крок Дубровенскай зямлі, не гаворачы пра вёскі, якія ўсе былі ператвораны ва ўмацаваныя пункты.

У дзевяць гадзін вечара 25 чэрвеня два палкі дывізіі, нашы танкі і самаходныя гарматы нанеслі канцэнтраваны ўдар па правабярэжнай частцы Дуброўны і зламалі супраціўленне праціўніка. Прыціснутыя да ракі, гітлераўцы ў паніцы кінуліся на левы бераг. Большасць з іх так і не дасягнула яго. А падраздзяленні 1108-га палка з ходу на падручных сродках фарсіравалі Днепр і завязалі баі за паўднёвую частку мястэчка. Да гэтага часу падаспелі падраздзяленні 220-й стралковай дывізіі. Да раніцы 26 чэрвеня 1944 г. Дуброўна была поўнасцю ачышчана ад гітлераўцаў.

В. Марамзін,
палкоўнік у адстаўцы,
ганаровы грамадзянін г. Дуброўна.

Званні герояў — за подзвігі на Дубровеншчыне

БУКАНАЎ ІВАН АЛЯКСАНДРАВІЧ

Нарадзіўся ў студзені 1918 г. ў вёсцы Новаказачча Казельскага раёна Калужскай вобласці. З сялянскай сям'і. Рускі. Закончыў рамеснае вучылішча, працаваў на прадпрыемствах Масквы і Казельска. У Чырвонай Арміі з 1939 г. На фронце з чэрвеня 1941 г.

Камандзір узвода ўпраўлення лейтэнант І. А. Буканаў вызначыўся 15 лістапада 1943 г. пры вызваленні Дубровенскага раёна. Карэкціруючы агонь артылерыйскай батарэі ў ходзе бою, знішчыў 5 кулямётных кропак праціўніка. Пры адбіцці варожай контратакі разам з двума байцамі знішчыў гарматны разлік ворага, захапіў гармату і вёў з яе агонь па пяхоце і танках праціўніка, пакуль не расстраляў усе снарады, затым узарваў гармату, падабраў забітага і параненага сваіх баявых сяброў і вынес іх да сваіх.

Загінуў у баі 3 снежня 1943 г. Званне Героя Савецкага Саюза прысвоена пасмяротна 3 чэрвеня 1944 г.

І. А. Буканаў.

Р. П. Вітчынкін.

ВІТЧЫНКІН РЫГОР ПЯТРОВІЧ

Нарадзіўся 25 жніўня 1922 г. ў вёсцы Шчэрбова Савінскага раёна Іванаўскай вобласці. З сялянскай сям'і. Рускі. Працаваў у МТС. На фронце з 1942 г.

Наводчык гарматы яфрэйтар Р. П. Вітчынкін вызначыўся ў канцы снежня 1943 г. ў баі за вышыню ў Дубровенскім раёне.

Гітлераўцы кінулі супраць савецкіх воінаў танкі і штурмавыя гарматы. Атаку адбілі, але з разліку гарматы ў жывых засталіся толькі Р. П. Вітчынкін і заражаючы.

Званне Героя Савецкага Саюза прысвоена 29 сакавіка 1944 г.

КЛЕПАЧ ПРАКОП ФЁДАРАВІЧ

Нарадзіўся 21 лютага 1919 г. ў вёсцы Клепачы Харольскага раёна Палтаўскай вобласці. З сялянскай сям'і. Украінец. Член КПСС з 1943 г. Закончыў Палтаўскі педінстытут у 1954 г. ўЧырвонай Арміі з 1939 г. Удзельнік савецка-фінскай вайны 1939—1940 гг. На фронце з чэрвеня 1941 г.

Камандзір стралковага батальёна капітан П. Ф. Клепач вызначыўся пры вызваленні Дубровенскага раёна, фарсіраванні Бярэзіны і вызваленні г. Барысава. Яго батальён першым з баямі ўвайшоў у г. Дуброўна.

Званне Героя Савецкага Саюза прысвоена 24 снежня 1945 г. Жыве ў г. Харол Палтаўскай вобласці.

Ганаровы грамадзянін гарадоў Смаленск і Дуброўна*.

П. Ф. Клепач.

А. Р. Махнёў.

Г. А. Нікандрава.

У. П. Падзігун.

МАХНЁЎ АЛЯКСЕЙ РЫГОРАВІЧ

Нарадзіўся 23 лютага 1921 г. ў горадзе Азбест Свярдлоўскай вобласці. З рабочай сям'і. Рускі. Член КПСС з 1944 г. З 1938 г. працаваў слесарам на фабрыцы. У Чырвонай Арміі з 1940 г., на фронце з сакавіка 1943 г.

Наводчык гарматы сяржант А. Р. Махнёў вызначыўся пры вызваленні Дубровенскага раёна. 17 лістапада 1943 г. ў ходзе бою на заходнім беразе ракі Расасенка байцы разліку стрымлівалі атаку 200 салдат праціўніка, якіх падтрымлівалі танкі. Застаўшыся адзін паранены, А. Р. Махнёў працягваў весці агонь з гарматы і знішчыў каля 150 гітлераўцаў.

Званне Героя Савецкага Саюза прысвоена 29 сакавіка 1944 г.

НІКАНДРАВА ГАННА АЛЯКСЕЕЎНА

Нарадзілася ў 1920 г. ў в. Барашкіна Краснагародскага раёна Пскоўскай вобласці. З сялянскай сям'і. Руская. Член КПСС з 1942 г.

На фронце з 1943 г. Камсорг стралковага палка, старшы лейтэнант Г. А. Нікандрава вызначылася ў баях за вызваленне Дубровенскага раёна. 23 чэрвеня 1944 г. ў час наступлення палка каля в. Кіраёва пяхота трапіла пад моцны агонь праціўніка і залягла. Ганна Нікандрава першая падняласяў атаку. Загінула ў гэтым жа баі.

Званне Героя Савецкага Саюза прысвоена пасмяротна 24 жніўня 1945 г. Пахавана ў брацкай магіле ў г. Дуброўна**.

ПАДЗІГУН УЛАДЗІМІР ПЛІПАВІЧ

Нарадзіўся 11 красавіка 1923 г. ў с. Бярозіна Жашкаўскага раёна Чаркаскай вобласці. З рабочай сям'і. Украінец. Член КПСС з 1943 г. Удзельнічаў у Айчыннай вайне з сакавіка 1942 г. — на Заходнім і 3-м Беларускім франтах.

* Успаміны П. Ф. Клепача гл. ў 2-й кнізе Хронікі Памяці раёна.

** Больш падрабязна аб Г. А. Нікандравай гл. ў 2-й кнізе Хронікі Памяці раёна.

Камандзір аддзялення разведкі артылерыйскага палка, старшы сяржант У. П. Падзігун вызначыўся ў баях каля в. Казьяны Дубровенскага раёна. 14 лістапада 1943 г. знішчыў дзот, а асабовы склад другога дзота узяў у палон. Пры адбіцці контратакі прыняў на сябе камандаванне стралковым батальёнам, падняў яго ў атаку і адкінуў ворага.

Званне Героя Савецкага Саюза прысвоена 22 жніўня 1944 г. Жыве ў г. Белая Царква Кіеўскай вобласці.

У. А. Сапрыкін.

Ю. В. Смірноў.

САПРЫКІН УЛАДЗІМІР АЛЯКСЕЕВІЧ

Нарадзіўся 24.8.1916 г. ў в. Сухадол Краснінскага раёна Ліпецкай вобласці. Рускі. Член КПСС з 1943 г.

Закончыў рабфак ў г. Варонеж у 1937 г. і працаваў настаўнікам. У Чырвонай Арміі з 1939 г. На фронце з чэрвеня 1941 г. Камандзір батальёна, капітан У. А. Сапрыкін вызначыўся ў баях за в. Чырвоная Слабада Дубровенскага раёна. У снежні 1943 г. з групай воінаў стрымліваў націск ворага, адбіваючы па 10—12 контратак у дзень. 3.12.1943 г. батальён гітлераўцаў пры падтрымцы 15 танкаў акружыў воінаў. Калі вораг наблізіўся да іх, У. А. Сапрыкін выклікаў на сябе агонь нашай артылерыі. Быў цяжка паранены ў гэтым баі, трапіў у палон. Доўгі час лічыўся загінуўшым. Памёр у Канадзе ў 1990 г.

Званне Героя Савецкага Саюза прысвоена 3.6.1944 г.*

СМІРНОЎ ЮРЫЙ ВАСІЛЕВІЧ

Нарадзіўся 2.9.1925 г. ў г. Макар'еў Кастрамской вобласці. Рускі. Член ВЛКСМ.

Працаваў электразваршчыкам. На фронце з 1943 г. Стралок гвардыі радавы Ю. В. Смірноў вызначыўся ў баі за вызваленне Віцебскай вобласці 24.6.1944 г. Каля в. Шалашына ў складзе танкавага дэсанту ён прарваўся ў тыл ворага. Быў цяжка паранены, трапіў у палон. Закатаваны гітлераўцамі 25.6.1944 г. Пахаваны ў г. п. Арэхаўск Аршанскага раёна. На магіле пастаўлены абеліск. На месцы расправы гітлераўцаў з патрыётам у в. Шалашына і ў цэнтры саўгаса імя Ю. Смірнова ў в. Буда Дубровенскага раёна пастаўлены помнікі. Імем Ю. В. Смірнова названы вуліцы ў шматлікіх гарадах.

Званне Героя Савецкага Саюза прысвоена пасмяротна 6.10.1944 г.

Першым уварваўся ў Дуброўну

Поспех савецкіх войск складваўся з цяжкай ратнай працы, подзвігаў соцень тысяч байцоў і камандзіраў, удзельнікаў аперацыі «Баграціён». Быў сярод іх і капітан Васіль Цімафеевіч Прудніkаў, камбат 3-га стралковага батальёна 1108-га стралковага палка 331-й Смаленскай Чырвонасцяжнай ордэна Суворава II ступені стралковай дывізіі.

...Прарыў варожай абароны ў Беларускай аперацыі 1108-ы полк пачаў у раёне вёскі Германы Дубровенскага раёна. У першых ланцугах наступаючых ішоў батальён капітана Прудніkава.

Ва ўзнагародным лісце камбата запісана: «Таварыш Прудніkаў, камандуючы батальёнам пры прарыве варожай абароны на Аршанскім напрамку, праявіў мужнасць і адвагу... Яго батальён смела і

* Больш падрабязна аб подзвігах У. А. Сапрыкіна і Ю. В. Смірнова гл. ў 2-й кнізе Хронікі Памяці раёна.

рашуча атакаваў праціўніка. Капітан Прудніка ў, знаходзячыся ў баявых парадках свайго батальёна, сваёй прысутнасцю натхняў асабовы склад падраздзяленняў на гераічныя подзвігі. Добра былі арганізаваны сувязь і ўзаемадзеянні 3-га батальёна з артылерыйскімі падраздзяленнямі. У выніку чаго батальён паспяхова выканаў баявую задачу, прарваўшы абарону праціўніка, і першым уварваўся ў горад Дуброўна».

Б. Шалуха.

Камандарм Глаголеў

На тэрыторыі нашага раёна на працягу дзесяці месяцаў праходзілі жорсткія баі. У выніку наступлення 31-й і 11-й гвардзейскай армій 23—26 чэрвеня г. Дуброўна і раён былі вызвалены ад нямецка-фашысцкіх акупантаў. Вялікая заслуга ў вызваленні раёна належыць 31-й арміі, якой камандаваў Васіль Васілевіч Глаголеў.

Нарадзіўся В.В.Глаголеў у 1898 годзе ў г. Калуга ў сям'і ўрача. У гады першай сусветнай вайны спазнаў усе жахі акопнага жыцця. Пасля перамогі Кастрычніцкай рэвалюцыі ў жніўні 1920 года 20-гадовы Глаголеў добраахвотна ўступіў у рады Чырвонай Арміі. Удзельнічаў у баях на Уральскім і Паўднёва-Каўказскім франтах.

У гады Вялікай Айчыннай вайны генерал Глаголеў удзельнічаў у абароне Крыма, змагаўся з ворагам на Паўднёвым Каўказе і на Украіне. У верасні — кастрычніку 1943 года 31-я армія пад камандаваннем Глаголева фарсіравала Днепр і рашучым штурмам завалодала Днепрадзяржынскам і Днепрапятроўскам. 1 лістапада 1943 года Васілю Васілевічу Глаголеву было прысвоена званне Героя Савецкага Саюза.

За ратныя подзвігі генерал-палкоўнік В. В. Глаголеў быў узнагароджаны таксама двума ордэнамі Чырвонага Сцяга, двума ордэнамі Суворава I ступені, ордэнам Кутузава I ступені і 5 медалямі, а таксама французскім ордэнам Ганаровага Легіёна і крыжам.

21 верасня 1947 года В.В.Глаголеў загінуў пры выкананні службовых абавязкаў, пахаваны ў Маскве на Новадзявочых могілках. Імем В. В. Глаголева названы вуліца і завулак у Мінску.

М. Шкадаў.

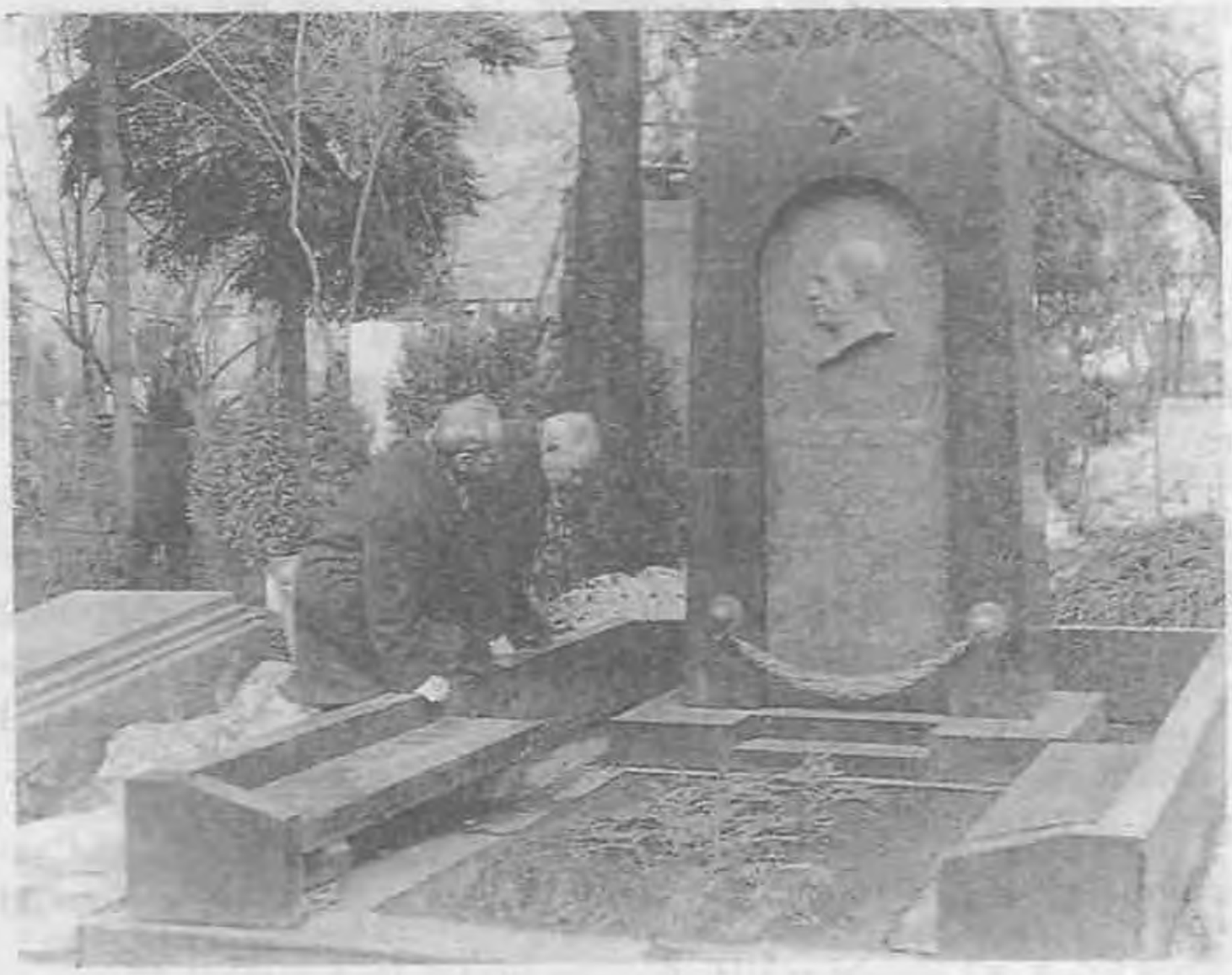

Аднапалчане ля магілы камандарма В. В. Глаголева. Новадзявочыя могілкі ў Маскве.

У баях за Новае Сяло

У сваіх успамінах камандуючы 11-й гвардзейскай арміі генерал-лейтэнант Кузьма Мікітавіч Галіцкі пісаў: «...Мы былі на парозе чацвёртага года вайны. Шлях наш ясны. На досвітку авіяцыя заканчвала бамбёжку, яе грозны гул заціхаў дзесьці на ўсход ад нашага назіральнага пункта. Толькі што атрымана данясенне аб тым, што на працягу дзвюх гадзін больш ста бамбардзіроўшчыкаў наносілі ўдары па артылерыі і апорных пунктах праціўніка ў раёнах востраваў Юр'еў, Ласыршчыкі, Лабаны і Кіраёва.

У восем гадзін 50 мінут пяхота з танкамі пад прыкрыццём штурмавікоў пайшла ў атаку. На ўсіх участках наступлення яна пачалася ў добрым тэмпе».

Актыўны ўдзел у гэтых баях прымала дзевятая рота 245-га гвардзейскага палка 84-й стралковай дывізіі, якой камандаваў старшы лейтэнант Іван Афанасьевіч Волкаў. Рота наносіла ўдар па ворагу пад вёскай Новае Сяло. Праціўнік няспынна абстрэльваў гэты ўчастак фронту. Аднак, нягледзячы на моцны артылерыйскі агонь, рота старшага лейтэнанта І. А. Волкава ўварвалася ў першую, а затым у другую траншэю і замацавалася на занятым рубяжы. Гітлераўцы неаднаразова пераходзілі ў контратакі, але выбіць роту Волкава не здолелі.

24 чэрвеня рота адважных воінаў прасунулася яшчэ некалькі наперад і адбіла ў ворага вышыню. У гэты адказны момант сувязь з камандным пунктам палка была згублена. Аднавіць яе было цяжка, а фрыцы ўзмацнілі агонь па вышыні і пайшлі ў контратаку. Старшы лейтэнант І. А. Волкаў звязаўся з суседняй артылерыйскай часцю і вызваў агонь на сябе.

У баях за г. Орша рота І. А. Волкава знішчыла 50 гітлераўцаў і захапіла ў палон 17. Будучы параненым, яе камандзір не пакінуў поля бою да поўнага выканання загаду камандавання. За подзвігі, праяўленыя ў час вызвалення Дубровенскага раёна і г. Орша, загадам камандавання па 11-й гвардзейскай арміі ад 27 ліпеня 1944 года Іван Афанасьевіч Волкаў быў узнагароджаны ордэнам Аляксандра Неўскага.

У баях за вёску Новае Сяло вызначыўся таксама ўраджэнец Чэлябінскай вобласці — кулямётчык Іван Аляксеевіч Букін. У яго ўзнагародавых дакументах гаворыцца, што ў час прарыву абароны ворага 23 чэрвеня 1944 года ў раёне вёскі Новае Сяло кулямётчык паказаў прыклад мужнасці і адвагі. Нягледзячы на моцны агонь праціўніка, ён умела мяняў пазіцыю і агнём свайго кулямёта ўвесь час падтрымліваў наступленне нашай пяхоты. За што быў узнагароджаны ордэнам Чырвонага Сцяга.

Тым жа загадам ад 1 ліпеня 1944 года ўзнагароджаны ордэнам Чырвонага Сцяга гвардыі чырвонаармеец наводчык ручнога кулямёта трэцяга стралковага батальёна 245-га палка армянін Эрванд Бакрадавіч Езініян, які ўдзельнічаў у прарыве абароны ворага пад вёскай Новае Сяло. Яго задачай было знішчэнне варожых снайпераў. Размясціўшыся ў бліндажах, яны наносілі вялікую шкоду наступаючай пяхоце. З рызыкай для жыцця Э. Б. Езініян непрыкметна для ворага падпоўз да бліндажа і закінуў у яго гранату. Калі раздаўся выбух, адважны баец ускочыў у бліндаж. Трое гітлераўцаў былі забіты, а дваіх ён прымусіў здацца ў палон. Рашучыя дзеянні і ініцыятыва кулямётчыка Э. Б. Езініяна садзейнічалі паспяховаму наступленню нашых войск у раёне торфапрадпрыемства «Асінторф» і вызваленню вёскі Новае Сяло.

Ва ўзнагародным лісце гвардыі радавога 245-га палка 84-й гвардзейскай стралковай дывізіі, члена партыі, татарына Халіла Зінатулавіча Хайруліна ёсць такі запіс: «У баях за вызваленне Беларусі ад нямецкіх захопнікаў ручны кулямётчык Хайрулін Халіл праявіў сябе выключна адважным, ініцыятыўным байцом.

Пры прарыве ўмацаванай паласы абароны немцаў у раёне в. Новае Сяло 23 чэрвеня 1944 года таварыш Хайрулін умела выбраў агнявы рубеж і, добра маскіру-

ючыся, здолеў вывесці са строю некалькі разлікаў агнявых кулямётных кропак праціўніка. Тым самым дапамагаючы гвардзейцам рухацца наперад.

Первым уварваўся ў траншэю праціўніка, трапным агнём ачысціў ад ворага шлях сабе і сваім таварышам. У гэтых баях ім знішчана шмат немцаў».

За праяўленую ў гэтым баю адвагу Х. З. Хайрулін быў узнагароджаны ордэнам Чырвонага Сцяга. А пазней, за фарсіраванне ракі Нёман у Літве ўдастоены звання Героя Савецкага Саюза.

Да баёў у Беларусі ў камбата 77-га гвардзейскага палка 26-й гвардзейскай стралковай дывізіі гвардыі маёра Анатоля Андрэевіча Сяргеева ўжо былі два баявыя ордэны: Айчыннай вайны II ступені і Чырвонай Зоркі.

23 чэрвеня 1944 года, у першы дзень аперацыі «Багратіён», маёр Сяргееў умела камандаваў батальёнам у баі пад в. Новае Сяло. Батальён разграміў да трох рот гітлераўцаў, знішчыў нямала агнявых кропак. У гэтым батальёне змагаўся і Юрый Смірноў.

За мужнасць і адвагу, умелае кіраўніцтва баямі за вызваленне вёсак Ласыршчыкі, Заградна, Шалашына А. А. Сяргееў быў узнагароджаны ордэнам Аляксандра Неўскага. Званне Героя Савецкага Саюза яму было прысвоена за фарсіраванне ракі Нёман. Пад Кёнігсбергам Герой загінуў.

У той жа дзень, 23 чэрвеня 1944 года, стралковая рота 79-га гвардзейскага стралковага палка 26-й гвардзейскай стралковай дывізіі пад камандаваннем старшага лейтэнанта Суфея Хазіевіча Суф'янава, башкіра па нацыянальнасці, у баі пры штурме ўмацаванняў ворага ўварвалася ў траншэі праціўніка, у якіх знішчыла да сотні нямецкіх салдат і афіцэраў, а 26 узяла ў палон. Асабіста Суф'янаў знішчыў у гэтым баі шэсць гітлераўцаў. Потым яго рота вызначылася ў баях на Аршаншчыне і пры фарсіраванні Нёмана. За здзейсненыя подзвігі гвардыі капітан С. Х. Суф'янаў быў удастоены звання Героя Савецкга Саюза. Цяпер Герой жыве ў роднай Башкірыі.

Б. Шалуха.

Яго смерць стала подзвігам

...Ішоў камсамольскі сход, на якім прысутнічаў і камандзір батальёна. Прымалі ў камсамол маладога байца. Той, некалькі бянтэжачыся агульнай увагай да яго, злёгку блытаўся ў адказах. Слова папрасіў камбат.

— Не глядзіце, таварышы, што ён,— павёў вачыма камандзір у бок байца,— тут збянтэжыўся: на сходзе, ды ў такі адказны момант, як прыём у камсамол, гэта з кожным здарыцца можа. Але я бачыў яго ў баі і скажу вам, як салдат салдатам: ён смелы чалавек і камсамольцам будзе сапраўдным.

Гаварыў гвардыі маёр Анатоль Андрэевіч Сяргееў, камандзір батальёна 77-га гвардзейскага стралковага палка 26-й гвардзейскай стралковай дывізіі. У камсамол прымалі малодшага сержанта Юрыя Смірнова. Было гэта ў 1944 годзе ў раёне Асінторфа, дзе, вярнуўшыся пасля шпіталя, гвардыі маёр А. А. Сяргееў рыхтаваў свой батальён да рашаючага наступлення. Ён ведаў, што перад імі стаіць у абароне добра падрыхтаваная гітлераўская 78-я штурмавая дывізія, якой камандаваў любімец фюрэра генерал-лейтэнант Траут. Упершыню «пазнаёміўся» з ёй Сяргееў пад Жыздрай Калужскай вобласці і вось новая «сустрэча» — на беларускай зямлі.

Камбат гаварыў байцам і камандзірам, указваючы на пазіцыі фашыстаў:

— Гэтыя без яраснага супраціўлення не адступяць. Спадзяванні на лёгкасць прарыву трэба пакінуць раз і назаўсёды.

Так яно і было, асабліва ў першыя дні Беларускай наступальнай аперацыі «Багратіён». 26-я гвардзейская стралковая дывізія ў складзе 11-й гвардзейскай арміі прарывала абарону праціўніка ўздоўж аўтамагістралі Масква—Мінск.

Вызвалены вёскі Новае Сяло, Ласыршчыкі, Заградна. Вёсак, як такіх, няма, засталіся толькі назвы. У гэтых баях гвар-

дыі маёр А. А. Сяргееў дзейнічаў умела, напорыста, вынікова. Раніцай 25 чэрвеня 1944 года гвардзейцы батальёна вызвалілі размешчаную на аўтамагістралі вёску Шалашына. Непадалёку ад яе знайшлі штабны бліндаж, а ў ім — распятага на крыжы Юрыя Смірнова. На стале ляжаў яго камсамольскі білет...

Напярэдадні ноччу на аўтамагістраль Мінск—Масква ў тыл ворага прарываўся танкавы дэсант. На брані баявых машын у няроўны бой ішлі 200 добраахвотнікаў з батальёна маёра Сяргеева. Сярод іх быў і Юрый Смірноў. Ён толькі нядаўна вярнуўся са шпіталя, яго не хацелі браць у дэсантную групу, але Юрый быў настойлівы і дабіўся свайго.

У начной танкавай атацы ён, ранены, звалiўся з брані, без прытомнасці быў узяты ў палон. У безвыходнай ярасці, не дабіўшыся ад Ю. Смірнова ні слова, гітлераўцы распялі яго на крыжы...

Батальён ішоў наперад. У імклівым наступленні дагнала вестка: за баявыя дзеянні ў дні прарыву на тэрыторыі Дубровенскага раёна камбат узнагароджаны ордэнам Аляксандра Неўскага, гвардыі старшы лейтэнант Вячаслаў Сілавіч Зелянюк, які рыхтаваў пяхотную групу дэсанта, — ордэнам Чырвонага Сцяга пасмяротна, гвардыі малодшаму сяржанту Юрыю Смірнову прысвоена званне Героя Савецкага Саюза пасмяротна.

Б. Шалуха, Ф. Кулакоў.

Адзіным лёсам знітаваныя

На ўчастку фронту торфапрадпрыемства «Асінторф» — вёска Буда наступала 26-я гвардзейская стралковая дывізія пад камандаваннем генерал-маёра Р. І. Чарнова. У дывізіі ў той час было каля пяці тысяч воінаў чатырнаццаці нацыянальнасцей.

Татарын — камуніст гвардыі капітан Зарыф Аўхадзеевіч Аўхадзееў у момант прарыву нямецкай абароны пад Асінбудам усклікнуў: «За шматпакутную Беларусь, наперад, на разгром захопнікаў!». Ён першы ўварваўся ў траншэю праціўніка, дзе ў рукапашным паядынку знішчыў двух гітлераўцаў, а трох узяў у палон.

Воіны 6-й роты 75-га гвардзейскага стралковага палка, якой камандаваў гвардыі старшы лейтэнант камуніст Паўлаў, уварваліся ў вёску Ласыршчыкі і ў кароткім, жорсткім баі поўнасцю авалодалі ёю, захапіўшы ў палон 85 салдат і афіцэраў праціўніка. Сам Паўлаў у гэтым баі загінуў смерцю героя.

У сярэдзіне дня 23 чэрвеня вораг пайшоў у контратаку супраць 7-й роты таго ж палка. Контратака была адбіта з вялікімі стратамі для праціўніка. Храбра змагаліся нашы воіны. Гвардыі радавыя Валій Джакараў і Віктар Скорыкаў былі паранены. Ім прапанавалі пакінуць поле бою. Яны адмовіліся і засталіся ў страі.

Асабісты прыклад гераізму і адвагі паказаў у баі парторг 5-й роты 75-га палка старшына Аляксей Аб'едкаў. Ён хутчэй за ўсіх дабег да нямецкай траншэі і ўбачыў, што злева ад яго вядзе агонь па нашых атакуючых байцах станковы кулямёт. Аб'едкаў з ходу пераскочыў траншэю, забег у тыл кулямётчыкам і расстраляў іх з аўтамата. Затым кінуўся ў траншэю і, расчышчаючы сабе шлях гранатамі, моцна дапамог нашым воінам. Асабіста старшына захапіў у палон чатырох нямецкіх ваякаў.

Асабліва паспяхова дзейнічаў пры прарыве абароны праціўніка 2-і батальён 79-га палка дывізіі. Камандаваў батальёнам гвардыі маёр Азізаў, яго намеснікам па палітчастцы быў гвардыі капітан Федулаў. Як толькі быў пададзены сігнал атакі, першымі падняліся камуністы і камсамольцы батальёна. Увесь батальён імкліва ўварваўся ў першую траншэю праціўніка і не спыняючыся, кінуўся да другой. Пераадолеўшы і яе, захапіў населены пункт, акапаўся і выклікаў загараджальны агонь нашай артылерыі. Ідучы за вогненным валам, батальён уварваўся ў трэцюю траншэю.

У час бою за вёску Шабаны першымі туды ўварваліся чатыры гвардзейцы. Іх баявыя таварышы адсталі. Праціўнік скарыстаўся гэтым і сілай да роты атакаваў чатырох смельчакоў. Нашы байцы сустрэлі іх гранатамі і дружным аўтаматным агнём. Атака была адбіта, а вёска ўтрымана да падыходу асноўных сіл батальёна. Увесь полк даведаўся аб гэтым паядынку са спецыяльна выпушчанай лістоўкі.

А ў баі за вёску Буда вызначыўся памочнік камандзіра ўзвода 8-й роты татарын з Пензенскай вобласці Жафір Жалілаў. З групай байцоў ён дабраўся да трох нямецкіх бліндажоў, з якіх гітлераўцы вялі агонь. Дабегшы да першага бліндажа, Жалілаў кінуў туды дзве гранаты, знішчыўшы сем гітлераўцаў. Калі падбег да другога бліндажа, над уваходам у яго ўжо матляўся белы флаг. Байцы Жалілава ўзялі ў двух бліндажах у палон каля 20 немцаў...

Прыкладаў выключнай мужнасці воінаў было шмат. Тым жа чэрвеньскім днём камандзір агнявога ўзвода гвардыі малодшы сяржант Іван Плыс, умела мяняючы агнявыя пазіцыі пад вёскай Галяшы, выявіў браняпоезд ворага, які вёў знішчальны агонь па нашых наступаючых танках. Артылерысты Івана Плыса ўступілі ў паядынак з браняпоездам і прымусілі яго змоўкнуць. У той жа дзень яны агнём прамой наводкай дапамаглі нашай пяхоце адбіць варожую контратаку, знішчыўшы пры гэтым да ўзвода гітлераўцаў і самаходку «фердынанд». Гвардыі малодшы сяржант Іван Плыс за адвагу ў гэтых баях быў узнагароджаны ордэнам Айчыннай вайны I ступені.

25 чэрвеня батальён гвардыі капітана Дзмітрыя Вавілава 83-й гвардзейскай стралковай дывізіі адбіваў бесперапынныя контратакі праціўніка, які імкнуўся вярнуць страчаныя пазіцыі пад вёскай Ступакі. Тут фашысты пакінулі каля паўтары сотні трупаў. Не адступалі нашы байцы і тады, калі ў наступную контратаку гітлераўцы пайшлі пад прыкрыццём танкаў.

Подзвіг камбата быў адзначаны ордэнам Аляксандра Неўскага.

Б. Шалуха.

Ганаровы грамадзянін Асінторфа

У дэпутацкім пакоі Асінторфскага пасялковага Савета вісіць плакат. На яго занесены імёны ганаровых грамадзян пасёлка. Гэтага гонару яны заслужылі шматгадовай і плённай працай на торфапрадпрыемстве ці мужнасцю і гераізмам у баях за вызваленне пасёлка ад нямецкіх захопнікаў у гады Вялікай Айчыннай вайны.

Сярод ганаровых грамадзян — Юрый Іосіфавіч Анусайціс. Калі пачалася знакамітая аперацыя «Баграціён», ён камандаваў батальёнам 95-га стралковага палка 31-й дывізіі. Воіны батальёна пад умелым яго камандаваннем прынялі непасрэдны ўдзел у баях за вызваленне Асінторфа.

І не толькі ў баях за Дубровеншчыну вызначыўся адважны камандзір. У перыяд фарсіравання Нёмана Юрый Іосіфавіч Анусайціс разам з воінамі батальёна нечакана для ворага пераправіўся цераз раку і захапіў вельмі важны плацдарм. За мужнасць і гераізм у баях з нямецка-фашысцкімі захопнікамі яму было прысвоена высокае званне Героя Савецкага Саюза... А потым былі баі ў Прыбалтыцы і ў Берліне.

Пасля перамогі над ворагам Ю. І. Анусайціс закончыў ваенную акадэмію, быў на розных камандных пастах у Савецкай Арміі. Цяпер генерал-маёр у адстаўцы жыве ў Маскве. Падтрымлівае цесныя сувязі з асінторфцамі, чырвонымі следапытамі тутэйшай сярэдняй школы.

К. Крук,
настаўнік-краязнаўца.

У баях за Бацькаўшчыну

За вызваленне нашага раёна ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў змагаліся тысячы савецкіх воінаў з розных куткоў нашай неабсяжнай Радзімы. Былі сярод іх і ўраджэнцы Дубровеншчыны, для якіх баі за родную зямлю набывалі асаблівы сэнс. Адзін з іх — Аляксандр Арцёмавіч Бажкоў.

У калгасе «Усход» Аляксандр праславіўся як жывёлавод, а воінам Чырвонай Арміі стаў у апошні перадваенны год. Служыў у Маскве ў войсках супрацьпаветранай абароны — у зенітнай артылерыі. 251-ы полк больш за ўсё знаходзіўся на танканебяспечных участках, змагаўся пры патрэбе і супраць авіяцыі. Ён утрымліваў абарону ў раёне горада Таржок, прыкрываў чыгуначны мост на лініі Масква—Ленінград.

Налёты варожай авіяцыі на мост паўтараліся адзін за другім. У час аднаго з такіх налётаў Аляксандр асабіста збіў фашысцкага сцярвятніка і быў узнагароджаны медалём «За адвагу».

...Ішоў 1943 год. На адным з участкаў фронту немцы рыхтавалі прарыў нашай абароны. Падцягнулі сюды свае танкавыя часці.

Бой быў выключна жорсткі, асобныя танкі прарваліся да нашых рубяжоў. З адным з іх уступіў у паядынак разлік Аляксандра Бажкова. Сталёвая махіна набліжалася. Яшчэ хвіліна — і яна ўварвецца на пазіцыі батарэі. І тут яе спыніў бранябойны снарад, трапна выпушчаны з гарматы Аляксандра Бажкова. Стойка трымаліся ўсе нашы разлікі, фашысты поспеху не дабіліся. За гэты бой Аляксандра ўзнагародзілі ордэнам Айчыннай вайны II ступені.

У палку адбылася замена матэрыяльнай часткі — цяпер яго асноўнай зброяй сталі пушкі калібру 76 міліметраў, а часць стала называцца 529-ы знішчальны супрацьтанкавы полк рэзерву Галоўнага камандавання. Яго кідалі па ўсім фронце. Вораг адступаў, і разам з фронтам 529-ы знішчальны набліжаўся па Смаленскім напрамку да беларускай зямлі. Полк прызначылі для падтрымкі 42-й танкавай брыгады, якая наступала па тэрыторыі нашага раёна.

У раёне вёскі Новая Тухінь праціўнік заняў выгадныя пазіцыі. Была пастаўлена задача — выбіць яго з займаемых рубяжоў. Баі пачаліся 4 сакавіка 1944 года. 529-ы полк заняў абарону ў в. Засценкі, ад якой уцалела адна хата.

Атакі змяняліся контратакамі, байцы і камандзіры падалі ад знямогі, але трэба было выканаць пастаўленую задачу. Аляксандра Бажкова параніла. Але ён, камандзір гарматы, застаўся са сваім разлікам да канца бою і толькі пасля яго быў адпраўлены ў шпіталь. Гэта была горкая няўдача — выбыць са строю ў такі час. Не суцяшала нават тое, што за мужнасць, праяўленую ў тым баі, яго зноў узнагародзілі ордэнам Айчыннай вайны II ступені.

Пасля шпіталю Аляксандра накіравалі на курсы палітсаставу, потым ён стаў парторгам батальёна стралковага палка. Да гэтага часу Беларусь ужо была ачышчана ад фашысцкай погані.

Потым былі баі ва Усходняй Прусіі. Там за асабістую адвагу і мужнасць, умелую палітработу ён быў узнагароджаны ордэнам Чырвонага Сцяга.

А скончыўся баявы шлях нашага земляка пад Прагай.

С. Свойнікаў,
настаўнік,
ветэран вайны, в. Н. Тухінь.

Вызваляў свой раён

Жыве ў вёсцы Фесеўка ветэран вайны і працы Васіль Макаравіч Лукашоў. Цяпер ён на пенсіі, а да гэтага часу працаваў у калгасе імя XXI з'езда КПСС. Старанным быў працаўніком, а жыў і жыве заўсёды па сумленню.

Васіль Макаравіч — былы франтавік. І ёсць у яго біяграфіі адна цікавая дэталь: у саставе 220-й стралковай дывізіі ён прымаў удзел у вызваленні роднай Дубровеншчыны. Баі насілі выключна жорсткі характар, нашы войскі неслі вялікія страты.

Вось і Васіль Лукашоў дайшоў з баямі толькі да вёскі Бурая. І тут салдата цяжка параніла. Крыўдна было выбываць са строю ў такі гарачы час, але ж магло быць і горш.

Ц. Куляшоў,
удзельнік вайны, в. Расасна.

За родны дом

Ён быў хлебаробам. А калі ў невялікую вёску Чарнаручча Засценкаўскага сельскага Савета прыйшла трывожная вестка аб пачатку Вялікай Айчыннай вайны, Якаў Цярэнцьевіч Шакура добраахвотнікам пайшоў на фронт. Ваяваў пад Вязьмай і Смаленскам, Гусінам і Красным. З баямі дайшоў салдат да сваёй роднай вёскі.

І вось так знаёмыя з дзяцінства мясціны. Рукой падаць да вёскі, дзе ён рос, дзе жывуць жонка і дзеці. Ці жывыя яшчэ?

Але не так проста было ўзяць вёску, якую гітлераўцы ператварылі ў моцны апорны пункт. Трэба было перахітрыць ворага.

Група салдат, сярод якіх быў і Я. Шакура, завязала бой, у ходзе якога быў цяжка паранены Якаў Шакура. На вялікі жаль, рана аказалася смяртэльнай.

...Мемарыяльны комплекс «Рыленкі» — помнік загінуўшым воінам. Сярод тысяч пахаваных тут патрыётаў Айчыны і Якаў Цярэнцьевіч Шакура. Часта прыходзяць сюды жонка загінуўшага салдата-вызваліцеля Ульяна Сяргееўна, дачка Кацярына і сын Аляксандр, прыходзяць унукі і землякі слаўнага воіна, каб нізка пакланіцца блізкаму і роднаму чалавеку, успомніць яго добрым словам...

А. Галяцкі, настаўнік.

З успамінаў жыхара в. Русаны старшага сяржанта Я. Шалатоніна

Я быў пісарам батальёна сувязі, які ўваходзіў у склад 220-й стралковай дывізіі. Як ураджэнца Дубровенскага раёна мяне выклікаў начальнік штаба дывізіі палкоўнік Кабышкін і загадаў быць правадніком аператыўнай групы, паказваць, дзе на рэчках мелкаводдзе, дзе былі масты, як лепш прайсці ў горад.

Яго загад абрадаваў мяне. На сваёй зямлі мне знаёмы быў кожны кусцік, а ў вёсках і горадзе — кожны дом.

Пасля артпадрыхтоўкі і бамбёжкі перадавых пазіцый праціўніка нашы часці пайшлі ў наступленне. 376-ы полк, у якім я знаходзіўся, вызваліў вёскі Холаўе, Бурая і выйшаў на ўскраіну горада. Многія дамы гарэлі, іх ніхто не тушыў. Здавалася, горад вымер. Праходзячы па Чырвонаармейскай вуліцы, мы заўважылі нямецкую аўтамашыну, якая стаяла на двары маслазавода. Байцы хутка акружылі двор. І хтосьці з іх даў аўтаматную чаргу па вокнах падвальнага памяшкання. Пасля гэтага праз дзверы паказалася белае палотнішча і са склепа пачалі выходзіць з узнятымі рукамі гітлераўцы. Іх было 23, у тым ліку два афіцэры.

Затым аднекуль з развалін выскачыў абарваны і знясілены ад голаду хлопчык, якому было не больш пяці гадоў. Ён бег па вуліцы і крычаў:

— Мама, мама!

Але нідзе ніякай мамы не было. Мы паклікалі хлопчыка, далі хлеба, цукру і ён кудысьці знік так непрыкметна, як і з'явіўся.

У Лугавецкім гаі нам дасталіся багатыя трафеі: многа аўтамашын і павозак з боепрыпасамі, харчаваннем і гаручым. Тут жа мы і заначавалі. Раніцой да нас пачалі падыходзіць застаўшыеся ў жывых жыхары горада Дуброўна. Яны кідаліся ў абдымкі, расказвалі аб пакутах, перажытых у прыфрантавым горадзе.

Надзяліўшы іх трафейнымі прадуктамі, мы развіталіся з дубровенцамі і пайшлі далей, на захад.

Я ВЯРНУЎСЯ ДАМОЎ З ПЕРАМОГАЙ

У 1944 годзе нашу 308-ю штурмавую ордэна Суворава і Кутузава дывізію перакінулі з 1-га Прыбалтыйскага на 3-ці Беларускі фронт. Мой родны 624-ы ШАП (штурмавы авіяцыйны полк) вёў баі ў напрамку Дуброўны, Оршы, Аршанскага скрыжавання і па шашы на Віцебск.

Што ж я ўбачыў на роднай зямлі? Па ўсёй тэрыторыі ад Краснога да Пірагоўскага сельсавета мясцовасць была зусім пустая — ніводнай вёскі, ніводнай хаты. Палын, дзядоўнік — вось усё, што расло на зямлі. А ў зямлі былі схаваны бліндажы, зямлянкі, траншэі, доты, дзоты. І як вялізныя шрамы цягнуліся супрацьтанкавыя рвы — вораг надзейна падрыхтаваўся да абароны.

Мы павінны былі зрабіць пасадку на аэрадроме паміж Станіслававам і Дуброўнай, але нас перанацэлілі на Малыя Якаўлевічы каля Оршы. Там жа базіравалася эскадрылля «Нармандыя-Нёман». А ў Дуброўне прызямліўся полк на самалётах ПЕ-2.

З дазволу камандзіра палка я атрымаў магчымасць заехаць да сваёй хаты, адшукаць застаўшыхся ў жывых родных. Гэта было адразу пасля вызвалення нашых мясцін. Прабыў я ў сваёй вёсцы ўсяго трыццаць мінут. Знайшоў тры сям'і аднавяскоўцаў, сваіх двух братоў, сястру. Сустрэча была кароткая і цяжкая. Я ведаў, што мае родныя былі расстраляны за дыверсійную падпольную дзейнасць. Аб гэтым паведамілі са штаба партызанскага руху. Але дзе і як яны былі пахаваны, аб гэтым мне не вядома.

С. Свойнікаў.

Нашы землякі — героі

АВЕКАЎ Іван Аўдзеевіч, нарадзіўся 19.5.1919 года на ст. Асінаўка Дубровенскага раёна. Герой Савецкага Саюза (24.8.1943). З рабочых. Беларус. Кандыдат у члены КПСС. У Чырвонай Арміі з 1937 г. Скончыў ваеннае авіяцыйнае вучылішча. З чэрвеня 1941 г. на Паўднёва-Заходнім, Заходнім і Цэнтральным франтах. Удзельнік абароны Масквы, Тулы. Камандзір знішчальнай эскадрыллі капітан І. А. Авекаў здзейсніў 178 баявых вылетаў, з іх 45 на штурмоўку войск і аэрадромаў праціўніка, збіў 15 варожых самалётаў, 1 тараніў, 23 знішчыў на аэрадромах. Загінуў 17.4.1943 г. Пахаваны ў г. Данкоў Ліпецкай вобласці, у брацкай магіле, на якой пастаўлены помнік.

...20 марта 1942 г. бойцы 201-й стрелковой дивизии, стоявшие в обороне вдоль берега реки Вори, у села Воскресенского, были свидетелями воздушного боя советского истребителя с пятью «мессершмиттами». В этом бою И. А. Авеков сбил два мессера, одного из них таранил ударом.

...Это был не первый бой и не первые сбитые фашистские самолеты у командира эскадрильи 510-го истребительного авиаполка капитана Ивана Авекова. Еще в первый день Великой Отечественной войны 22 июня 1941 г., сопровождая бомбардировщиков на Юго-Западном фронте, он со своим звеном вступил в бой с семёркой «мессершмиттов». Несмотря на более чем двукратное численное превосходство врага, советские лётчики одержали победу. Они сбили четыре и повредили один вражеский истребитель. Два Ме-109 в том бою лично уничтожил Иван Авеков. Бомбардировщики, выполнившие боевое задание, вернулись на свой аэродром. Не имело потерь и звено Авекова.

...Но война не бывает без жертв. Капитан Авеков Иван Авдеевич погиб в бою в апреле 1943 года, когда на Смоленской земле шло наступление войск Западного и Калининского фронтов.

Друкуецца са скарачэннямі па кн.: Воробьёв М. В., Храпченков А. В. В боях на Смоленской земле. М., 1975. С. 119—121.

І. А. Авекаў.

А. К. Габрусеў.

І. Дз. Кандрацьеў.

М. І. Смарчкоў.

ГАБРУСЕЎ Аляксей Канстанцінавіч, нарадзіўся 1.1.1922 года ў в. Гарошкава Дубровенскага раёна. Герой Савецкага Саюза (10.1.1944). З сялян. Член КПСС з 1964 г. У Чырвонай Арміі з верасня 1941 г. Удзельнік абароны Масквы, баёў на Варонежскім і 1-м Украінскім франтах, вызвалення Польшчы, Чэхаславакіі.

Старшы сяржант А. К. Габрусеў вызначыўся пры фарсіраванні Дняпра на поўнач ад Кіева ў верасні 1943 г. Ноччу з групай разведчыкаў пераправіўся цераз раку каля в. Вышгарад і разведаў абарончыя ўмацаванні ворага. Калі ў сутычцы з фашыстамі загінуў камандзір, Габрусеў узначаліў узвод, які ў баях за плацдарм адбіў 10 варожых атак. Пасля вайны да вясны 1964 г. служыў ва Узброеных Сілах, падпалкоўнік запасу. Жыве ў Феадосіі.

* * *

Мне двойчы давялося фарсіраваць Днепр.

Першы раз наш узвод разведкі фарсіраваў раку на поўнач ад Кіева. Мэта пераправы: прашчупаць абарону праціўніка, захапіць плацдарм і стварыць бачнасць, што іменна тут будуць пераправіцца і наносіць удар асноўныя нашы сілы. Узвод выканаў заданне паспяхова, але давялося нам вельмі і вельмі цяжка...

Нас знялі з плацдарма пад Вышгарадам, вярнулі на правы бераг, перакінулі ў іншае месца. А праз тыдзень узвод атрымаў загад зноў пераправіцца цераз Днепр, на гэты раз каля населенага пункта Пятрыйцы. Трэба было глыбей прабрацца ў абарону праціўніка і дасканала разведаць яе.

Маючы вопыт, пераправіліся мы паспяхова, але ў размяшчэнні ворага нарваліся на яго танкі і пяхоту. І зноў заставалася адно: прымаць бой. Кулямётным і аўтаматным агнём мы адсеклі пяхоту ад танкаў, занялі зручную для абароны пазіцыю. Мае таварышы былі храбрымі, абстраляным воінамі і не пахіснуліся перад тварам смяртэльнай небяспекі. Гэта выратавала нас. Мы адбіваліся, пакуль не прыйшла дапамога.

Фарсіраваннем Дняпра каля Пятрыйцаў быў створаны так званы Люцяжскі плацдарм, з якога войскі 1-га Украінскага фронту 3 лістапада 1943 г. пачалі наступленне і 6 лістапада пасля ўпартых баёў штурмам вызвалілі Кіеў ад гітлераўцаў.

За ўдзел у фарсіраванні Дняпра мне было прысвоена званне Героя Савецкага Саюза.

КАНДРАЦЬЕЎ Іван Дзімітрыевіч, нарадзіўся 29.8(11.9).1917 г. ў в. Гарошкава Дубровенскага раёна. Герой Савецкага Саюза (1944). З сялян. Член КПСС з 1943 г. У Чырвонай Арміі з 1941 г., на фронце з ліпеня 1942 г. — камандзір разліку станковага кулямёта. Вызначыўся пры фарсіраванні Буга і Прута. 15 і 26.3.1944 г. знішчыў 5 варожых агнявых кропак, гэтым забяспечыў пераправу падраздзяленняў. Пасля вайны працаваў старшынёй Засценкаўскага сельсавета, затым на чыгунцы. Памёр 8.6.1955 г. Яго імя прысвоена Засценкаўскай сярэдняй школе Дубровенскага раёна.

СМАРЧКОЎ Мікіта Іванавіч, нарадзіўся 17(30).4.1916 года ў в. Трафіменкі Дубровенскага раёна. Герой Саваецкага Саюза (1945). З сялян. Член КПСС з 1943 г. Скончыў Балашоўскую школу ваенных лётчыкаў (1941). У Айчынную вайну з 1941 г. на Калінінскім, Варонежскім, 1-м, 2-м, 3-м Украінскіх франтах, камандзір эскадрыллі штурмавога авіяпалка. Удзельнік баёў пад Масквой, Варонежам, на Курскай дузе, Украіне, у Румыніі, Югаславіі, Венгрыі. Зрабіў 196 баявых вылетаў.

Узнагароджаны трыма ордэнамі Чырвонага Сцяга, югаслаўскім ордэнам Партызанскай Зоркі, медалямі.

Пасля вайны працаваў у Чарнігаве на савецкай і гаспадарчых пасадах.

— Сярод баявых узнагарод, — расказвае Мі-

кіта Іванавіч,— свята берагу я югаслаўскі ордэн «Партызанская Зорка». За што ж я ўдастоены гэтай узнагароды?

Нашы лётчыкі ў складзе выдзеленай авіягрупы рыхтавалі кадры для народна-вызваленчай арміі Югаславіі, і я быў у ліку інструктараў. За кароткі час мы падрыхтавалі 88 лётчыкаў-штурмавікоў і 96 знішчальнікаў, а ўсяго каля 300 лётчыкаў і многа іншых авіяспецыялістаў. Пры абучэнні мы, інструктары, рабілі па 10 баявых вылетаў з югаслаўскімі сябрамі. Так былі падрыхтаваны тры штурмавыя і тры знішчальныя палкі для югаслаўскіх ваенна-паветраных сіл. У выніку закладзена аснова развіцця ў гэтай вызваленай ад фашызму краіне аднаго з асноўных радоў войск.

Я. Г. Салаў з жонкай.

РАДУТА Фёдар Міхайлавіч, нарадзіўся 5(17).6.1890 года ў мястэчку Дуброўна, памёр 15.5.1966 года. Удзельнік грамадзянскай вайны, генерал-маёр інтэндантскай службы (1943). З рабочых. Член КПСС з 1941 г. У Чырвонай Арміі з верасня 1918 года на Заходнім, Усходнім, Паўднёвым, Каўказскім франтах, начальнік штаба брыгады. Удзельнік савецка-фінляндскай вайны 1939—40 гг. У Айчынную вайну на Бранскім, Цэнтральным і 1-м Беларускім франтах, удзельнік Чарнігава-Прыпяцкай, Гомельска-Рэчыцкай, Калінкавіцка-Мазырскай, Рагачоўска-Жлобінскай аперацый. З 1944 года намеснік начальніка ваеннай акадэміі. З 1946 г. ў адстаўцы. Узнагароджаны 3 ордэнамі, медалямі.

ТРУТКА Іван Іванавіч, нарадзіўся 14(26).9.1888 года ў мястэчку Дуброўна, памёр 21.9.1941 года. Удзельнік грамадзянскай вайны. Генерал-маёр (1940). З сялян. Член КПСС з 1920 г. Скончыў ваеннае вучылішча (1916), ваенную акадэмію РККА (1933). З 1915 г. ў арміі, з 1918 г. ў Чырвонай Арміі на Паўднёвым фронце, удзельнік барацьбы на Тамбоўшчыне, камандзір роты, батальёна. З 1924 г. начальнік сектара, намеснік начальніка аддзела штаба РСЧА, выкладчык ваеннай акадэміі. У Айчынную вайну на Паўднёва-Заходнім фронце, начальнік тыла 26-й арміі. Выходзячы з акружэння, смяротна паранены.

У сяле Бадакова Палтаўскай вобласці воіну-генералу пастаўлены помнік, мясцовая школа носіць яго імя.

САЛАЎ Яфрэм Гаўрылавіч, нарадзіўся ў 1912 годзе ў вёсцы Чырвоная Слабада Дубровенскага раёна. З сялян. Член КПСС з 1931 года. У Чырвонай Арміі з 1932 года. На фронце з ліпеня 1941 года. Удзельнік абароны Смаленска і Масквы, баёў за вызваленне Калужскай і іншых абласцей Расіі, Магілёўскай вобласці Беларусі. Узнагароджаны ордэнамі Чырвонай Зоркі і Чырвонага Сцяга і пасмяротна — ордэнам Айчыннай вайны I ступені. Загінуў камандзір 718-га стралковага палка Я. Г. Салаў 28 чэрвеня 1944 года пад Магілёвам. Імя яго носіць піянерскі атрад СШ № 2 г. Новасібірска.

Калі паклікала вайна

У той нядзельны дзень, 22 чэрвеня 1941 года, мы з жонкай пераехалі цераз Дняпро, пайшлі на гарадскі рынак. Па дарозе і пачулі страшэнную вестку.

А назаўтра я ўжо быў у райваенкамаце. Тут было многа знаёмых, таварышаў. Нас накіравалі на зборны пункт у Лугавецкі гай, адкуль наступнай раніцай паходным маршам адправілі на Віцебск. Адтуль адыходзілі на ўсход пакуль не спыніліся пад Масквой. Я стаў тэлефаністам 528-га артылерыйскагна палка, у якім прайшоў праз усю вайну. А прайсці давялося вельмі многа, аж да нямецкай ракі Эльбы.

За смелыя дзеянні на Арлоўска-Курскай дузе быў прадстаўлены да ўзнагароды ордэнам Чырвонай Зоркі, які, дарэчы, атрымаў пасля вайны.

І вось вяртанне пасля перамогі дамоў, пра якое марылася, снілі ў трывожных салдацкіх снах. Сям'ю знайшоў у чужых людзей — родную хату змяло вайной. Але гэта тады не палохала. Верылася: калі мы справіліся з такой фашысцкай навалай, то зможам пабудаваць жыццё яшчэ больш заможнае і светлае.

І. Несцераў.

Яны абаранялі Айчыну

Мужна змагаліся з нямецка-фашысцкімі захопнікамі былыя вучні Ляднянскай сямігадовай школы. Вось імёны некаторых з іх.

Ягор Кручкоў скончыў школу ў 1930 годзе. Па пуцёўцы райкома камсамола быў накіраваны ў школу ваенных лётчыкаў, якую скончыў з адзнакай. У хуткім часе ён стаў камуністам.

З першых дзён вайны Ягор Кручкоў смела біўся з ворагам. На яго рахунку пяць збітых варожых самалётаў, шмат знішчанай на зямлі варожай тэхнікі і жывой сілы ворага, за што быў узнагароджаны ордэнамі Чырвонай Зоркі, Чырвонага Сцяга, медалём «За адвагу». Адважны сокал загінуў у няроўным баі.

Такая ж доля напаткала братоў Аляксандра і Івана Цягловых. Нямнога звестак аб іх засталося, але вядома, што яны сумленна выканалі свой абавязак перад Радзімай.

Актыўнымі ўдзельнікамі вайны былі і браты Ландарскія. Сяргей да вайны скончыў тэхнікум ільнаводства ў Вязьме. Перад вайной працаваў у апараце ЦК КП Беларусі. Пасля вайны скончыў Беларускую сельскагаспадарчую акадэмію і доўгі час працаваў у сельгасаддзеле ЦК КПБ.

Яго брат Аляксандр скончыў аўтамабільны тэхнікум у Ленінградзе. Потым яму давялося абараняць горад-герой на Няве, вытрымаць найвялікшае выпрабаванне блакадай.

Яшчэ адзін лёс — гвардыі лейтэнанта, кавалера ордэнаў Чырвонай Зоркі, Чырвонага Сцяга, медаля «За адвагу» Данііла Еўсцігнеевіча Нікіціна з вёскі Масліно. Ён таксама вучыўся ў Ляднянскай школе. Пазней сям'я Нікіціных пераехала ў Маскву. Там Данііл скончыў аэраклуб, затым авіяцыйнае вучылішча. З першых дзён вайны камсамолец-лётчык на фронце. Ён змагаўся ў гвардзейскім знішчальным авіяпалку на Украіне, лётаў на разведку сіл праціўніка, у паветраных баях асабіста збіў чатыры самалёты ворага.

5 мая 1942 года ў баі над горадам Шахты Данііл Нікіцін, калі ў яго скончыліся боепрыпасы, пайшоў на таран і збіў фашысцкага сцярвятніка. Але і яго знішчальнік быў вельмі моцна пашкоджаны. Адважны пілот загінуў.

Добрай памяці землякоў заслугоўвае і Максім Капцюраў, выпускнік школы 1930 года, даваенны сакратар былога Фесеўскага сельсавета. Спачатку ён быў партызанам, затым стаў воінам Чырвонай Арміі, прайшоў баявы шлях да Берліна. У баях за сталіцу Германіі ў красавіку 1945 года абарвалася яго жыццё.

...Толькі некалькі прозвішчаў воінаў-выхаванцаў адной школы-сямігодкі. А іх было куды больш.

Усім вядома імя савецкага ваеннага дзеяча, Маршала Савецкага Саюза, двойчы Героя Савецкага Саюза Івана Ігнатавіча Якубоўскага. Але, бадай, не ўсе ведаюць, што ў 1930—1931 гадах ён працаваў упаўнаважаным па нарыхтоўках камітэта нарыхтовак земляробства БССР па існаваўшаму тады Ляднянскаму раёну. Аб гэтым Іван Ігнатавіч сам расказваў, калі прыязджаў у Беларускі дзяржаўны музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны.

Л. Чванаў.

Танкіст з вёскі Барсукі

Андрэй Міхайлавіч Усаў нарадзіўся ў вёсцы Барсукі Дубровенскага раёна. Да прызыву ў Чырвоную Армію закончыў дзевяць класаў. Камандзірам гарматы ўдзельнічаў у верасні 1939 года ў вызваленні Заходняй Беларусі, а затым у савецка-фінляндскай вайне. У гады Вялікай Айчыннай вайны ў якасці камандзіра вежы 76-міліметровай гарматы танка «КВ-1» удзельнічаў у абароне Ленінграда.

18 жніўня гітлераўцы танкавым клінам спрабавалі прабіцца на Гатчыну, а ад-

туль — прамы шлях на Ленінград. Паступіў загад: шлях ворагу павінна перагарадзіць рота старшага лейтэнанта Калабанава, у складзе якой знаходзіўся і экіпаж танка Усава. Супраць аднаго «КВ» ламілася 43 варожых танка. Усяго за трыццаць мінут экіпаж «КВ» № 864 падбіў 22 нямецкія танкі. Усе члены гераічнага экіпажа былі адзначаны баявымі ордэнамі. А Андрэю Міхайлавічу Усаву ў Смольным уручылі ордэн Леніна. Пасля таго векапомнага бою наш зямляк яшчэ доўга ваяваў пад Ленінградам, двойчы гарэў і дайшоў да Берліна. Быў узнагароджаны яшчэ трыма баявымі ордэнамі, многімі медалямі.

Пасля вайны Андрэй Міхайлавіч Усаў жыў у г. Талачын, працаваў на савецкай і гаспадарчай рабоце. Памёр у 1987 годзе.

Л. Сузін.

Бессмяроцце

У студзені 1942 года ў бітве за горад Сухінічы Калужскай вобласці гераічны подзвіг здзейсніў адказны сакратар бюро ВЛКСМ 604-га асобнага стралковага батальёна малодшы палітрук Пётр Сямёнавіч Федарцоў.

У вайсковую часць ён прыбыў 4 ліпеня 1941 года з горада Дуброўна. Непадалёку ад гэтага ж горада, у вёсцы Ерамееўшчына, у 1916 годзе ён нарадзіўся. Удзельнічаў у паходзе Чырвонай Арміі ў Заходнюю Беларусь, а потым у савецка-фінляндскай вайне.

За мужнасць і гераізм быў узнагароджаны ордэнам Чырвонай Зоркі. У час савецка-фінляндскай вайны быў цяжка паранены. Пасля выздараўлення, у 1940 годзе, дэмабілізаваўся ў званні малодшага палітрука і працаваў у Дубровенскім райваенкамаце. І зноў вайна, на гэты раз Вялікая Айчынная.

...Напярэдадні таго дня, 4 студзеня, у камбата адбылася нарада афіцэрскага саставу. Абмяркоўвалі план маючага быць наступлення на подступах да горада Сунічы. П. С. Федарцоў папрасіў накіраваць яго ў першую сапёрную роту.

На досвітку баявыя парадкі сапёраў рушылі на ворага. Але сілы былі няроўнымі. Немцы пачалі абыходзіць баявыя парадкі роты з правага флангу, наперадзе якога знаходзіўся Федарцоў. У самы разгар бою скончыліся патроны. Аддаўшы свой ППШ раненаму байцу, Пётр схапіў яго вінтоўку, абоймы з патронамі і працягваў трапнымі стрэламі біць ворага. Калі становішча воінаў-сапёраў стала крытычным, бывалы воін Федарцоў не страціў вытрымкі. Ён загадаў сапёрам забраць усіх параненых і адыходзіць назад, а сам з невялікай групай байцоў застаўся прыкрываць агнём адыходзячых.

Немцы працягвалі насядаць, аднак агонь смельчакоў перагароджваў ім шлях. Будучы параненым у левую руку, Федарцоў працягваў адстрэльвацца з рэвальвера. Спрабуючы перабрацца бліжэй да сваіх таварышаў, ён прыўстаў, але ў тую ж мінуту варожы аўтаматчык доўгай чаргой літаральна прашыў яму абедзве нагі.

Да месца, дзе ляжаў Пётр Федарцоў, наблізілася некалькі гітлераўцаў. Цяжка паранены Пётр, сабраўшы апошнія сілы, прыўзняўся, вырваў чэку з гранаты і ўзняў яе над галавой. Раздаўся аглушальны выбух.

Калі заціх бой, сябры знайшлі ў варонцы мёртвага Пятра Федарцова, а па яе краях валяліся трупы варожых салдат.

Пахавалі П. С. Федарцова ў сяле Стрэльна, паблізу г. Сухінічы, з усімі воінскімі ўшанаваннямі.

Дывізіённая газета «Вперёд, к победе» падрабязна расказала пра подзвіг П. С. Федарцова. А неўзабаве прыйшло паведамленне аб тым, што ўказам Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР Пётр Сямёнавіч Федарцоў за здзейснены подзвіг узнагароджаны ордэнам Леніна пасмяротна.

Л. Дудараў.

Мікалай Шаранда паўтарыў подзвіг Гастэлы

У Мардашэвіцкай сямігодцы вучыўся Мікалай Шаранда з вёскі Няроды. Быў ён дапытлівым, а ў вучобе — старанным і ўпартым. Яго цягнула неба, а калі бачыў самалёт, забываўся на ўсё. Хлапечая мара прывяла Міколу пасля сямігодкі ў аэраклуб, затым — у авіяцыйнае вучылішча.

...Летам сорак першага года ад Смаленскам ішла кровапралітная бітва. У ёй у саставе 31-га знішчальнага авіяцыйнага палка 256-й знішчальнай авіяцыйнай дывізіі прыняў баявое хрышчэнне і Мікалай Шаранда.

Смаленск давялося пакінуць. А потым на карту баявога шляху палка былі нанесены Масква і Тула, Керч і Арлоўска-Курская дуга, Кіеў і Львоў.

І вось польская зямля. Да гэтага часу на рахунку штурмана палка маёра Мікалая Мікалаевіча Шаранды было 200 баявых вылетаў. 10 збітых асабіста фашысцкіх сцярвятнікаў і 18 — у групавых баях. Полк атрымліваў перамогі і нёс страты, не далічваўся лётчыкаў і самалётаў. Мікалаю Шаранду пакуль што шанцавала. Не раз яго самалёт вяртаўся на аэрадром, зрашэчаны кулямі і снарадамі.

Прыкладна так было і ў той дзень, 12 студзеня 1945 года. Нашы войскі вялі баі за вызваленне Польшчы. Знішчальнікі і штурмавікі прыкрывалі наземныя часці. Маёр Шаранда разам з вядомым капітанам Кісялёвым вылецелі «на свабоднае паляванне». З першага баявога вылету ў гэты дзень яны вярнуліся ўдала. Шаранда загадаў механіку рыхтаваць самалёт да новага вылету.

Праз нейкі час два смельчакі ўжо ішлі ў бок Кракава. Не сустрэўшы праціўніка, узялі курс на Дзевін. Унізе ўбачылі калону пяхоты і тэхнікі.

— Атакуем! — перадаў па радыё Шаранда свайму вядомаму.

Самалёты спікіравалі і пачалі расстрэльваць гітлераўцаў, якім на адкрытай мясцовасці не было куды дзецца ад згубнага агню двух савецкіх знішчальнікаў...

Прамое пападанне зянітнага снарада было ракавым: самалёт маёра загарэўся, дацягнуць на ім да сваёй тэрыторыі няма чаго было і думаць. Але і не выкідвацца ж з парашутам прама ў стан гітлераўцаў. І тады цвёрдай рукой лётчык накіраваў палаючы самалёт на варожую калону. Гэта быў яго апошні вылет.

Так загінуў камуніст, бясстрашны лётчык-знішчальнік маёр Мікалай Шаранда. Яшчэ пры жыцці ён быў узнагароджаны многімі баявымі ўзнагародамі, у тым ліку ордэнам Аляксандра Неўскага.

У Польшчы на месцы яго гібелі ў памяць пра яго подзвіг стаіць помнік, школа суседняй вёскі носіць імя савецкага лётчыка М. М. Шаранды.

М. Шкадаў.

З неба ў бессмяроцце

Сярод шматлікіх подзвігаў савецкіх лётчыкаў у гады Вялікай Айчыннай вайны шырока вядомы бессмяротны подзвіг выхаванца Ленінскага камсамола, ураджэнца горада Дуброўна Ісака Капілевіча.

Нарадзіўся І. Капілевіч 21 студзеня 1923 года ў сям'і патомных дубровенскіх ткачоў. Хутка бацькі яго пераехалі ў Віцебск. У чатырнаццаць год Ісак стаў майстрам спорту і заняў па скачках у ваду другое месца на рэспубліканскіх спаборніцтвах у Мінску.

А потым яго паклікала неба. Выдатнага спартсмена і актыўнага камсамольца прынялі ў Віцебскі аэраклуб, які Ісак скончыў у 1939 годзе на «выдатна». Яму яшчэ і не было васемнаццаці, але прадстаўнікі Адэскага ваеннага вучылішча лётчыкаў уключылі яго ў спісы кандыдатаў у будучыя курсанты. А ў васемнаццаць ён ужо быў лётчыкам-бамбардзіроўшчыкам.

Калі пачалася вайна, Ісак Капілевіч перавучыўся на знішчальніка і ў складзе 525-га знішчальнага палка быў накіраваны

на Ленінградскі фронт. У баях за горад на Няве раскрыліся высокія байцоўскія якасці маладога сокала.

7 лістапада 1941 года, у гадавіну Вялікага Кастрычніка, звяно знішчальнікаў узнялося ў паветра. Вёў групу камісар палка старшы палітрук А. Данілаў, правым вядомым у яго быў старшы лейтэнант С. Івахненка, а левым — старшы сяржант І. Капілевіч. Па дарозе на Ленінград рухалася матарызаваная калона немцаў. Звяно кінулася ў атаку, пасля чатырох заходаў яна была разгромлена. Удзельнікаў палёту выклікаў да сябе камандуючы войскамі фронту генерал І. І. Фядзюнінскі і аб'явіў ім падзяку.

І зноў удзел у баях. Капілевіч быў узнагароджаны ордэнам Чырвонага Сцяга і павышаны ў званні да лейтэнанта з прызначэннем на пасаду камандзіра звяна. Адважны воін стараўся апраўдаць аказаны яму давер. Ён быў там, дзе найбольш цяжка і небяспечна. Камандзір палка падпалкоўнік Голубаў выбраў яго вядомым, і яны сталі лятаць разам.

У студзені 1942 года 523-ці полк быў перакінуты на Заходні фронт. У баях пад Сухінічамі Калужскай вобласці Капілевіч збіў два самалёты праціўніка.

7 чэрвеня таго ж года палку было загадана разбамбіць штаб нямецкага армейскага корпуса, які размяшчаўся ў памяшканні школы ў сяле Салонаўка.

На заданне вылецелі 12 экіпажаў ЛААГ-3 са стокілаграмовымі бомбамі. Голубаў з Капілевічам ішлі збоку і вышэй асноўнага строю, прыкрываючы яго. Голубаў бачыў, як спікіравалі на цэль знішчальнікі, але ў памяшканне школы не патрапілі. Тады ён скамандаваў вядомаму: «Ісак! Цяпер наша чарга!». Абодва самалёты адначасова пайшлі ў піке. Раптам на самалёце Капілевіча ўзнікла ўспышка. Голубаў зразумеў, што гэта прамое пападанне зенітнага снарада, а затым пачуў па радыё слабы голас вядомага: «Бывайце, таварышы! Паміраю за...».

Самалёт з бомбамі ўрэзаўся ў нямецкі штаб. Памяшканне ўзляцела ў паветра...

Подзвіг Капілевіча ўвайшоў у гісторыю арміі.

Я. Каяндзер,
палкоўнік у адстаўцы, г. Масква.

Так загінуў наш зямляк

7 студзеня 1942 года. Пасля артылерыйскай падрыхтоўкі войскі ўдарнай групоўкі, у якую ўваходзіў і гарматны разлік сяржанта Уладзіміра Салянкова (наш зямляк з вёскі Лаўкі), пайшлі на штурм варожых рубяжоў пад г. Ноўгарад. Пад агнём варожай артылерыі, па глыбокаму снегу савецкія воіны прасоўваліся на поўнач ад горада, знішчаючы адна за другой агнявыя кропкі праціўніка. Вораг аказваў лютае супраціўленне. І вось ля в. Спаская Палісць нашы войскі прабілі калідор. Немцы вырашылі чаго б ні каштавала закрыць яго і кінулі ў бой свае танкі. Сяржант Уладзімір Салянкоў загадаў развярнуць гармату.

Раздаўся выстрал, і варожы танк загарэўся. Але ў гэты час другі танк адкрыў агонь па гармаце Салянкова. Насмерць быў забіты наводчык. Яго змяніў Уладзімір, які другім выстралам знішчыў «Тыгр». Танкі ж і пяхота ўсё ішлі і ішлі, страляючы на хаду. Хутка выйшлі са строю падносчык і зараджаючы. Ля гарматы засталіся толькі двое параненых байцоў, якія працягвалі пасылаць снарад за снарадам у ворага.

Увечары, калі скончыўся бой, баявыя сябры знайшлі Салянкова, нерухома ляжаўшага на лафеце. Там жа, на ўзлессі, паблізу непераможнай гарматы, і быў пахаваны адважны герой з Дубровеншчыны.

В. Сяржанаў,
афіцэр запаса.

Нязломныя духам

В. Г. Звераў.

У жніўні 1943 года войскі Заходняга фронту праводзілі Смаленскую наступальную аперацыю.

Лётчыкі 1-й паветранай арміі вялі актыўныя баявыя дзеянні, прыкрываючы і падтрымліваючы наступаючыя войскі. 19 жніўня група штурмавікоў «ІЛ-2» наносіла ўдар па станцыі Паўлікава, дзе была выяўлена выгрузка жывой сілы і тэхнікі праціўніка. Штурмавікоў суправаджалі знішчальнікі 18-га гвардзейскага палка пад камандай старшага лейтэнанта Васіля Глебавіча Зверава.

Падышоўшы да цэлі, Звераў убачыў, што яна прыкрываецца з паветра дзесяццю знішчальнікамі «МЕ-109».

Колькасная перавага ворага не спыніла нашых лётчыкаў. Яны смела пайшлі на цэль, скінулі бомбы, а затым, стаўшы ў круг, працягвалі апрацоўку цэлі кулямётна-гарматным агнём.

Васіль Звераў са сваім вядомым С. Даўгалёвым з адчайнай смеласцю адбівалі атакі фашысцкіх знішчальнікаў і, збіўшы адзін з іх, забяспечылі выкананне задачы, пастаўленай штурмавікам. У самы апошні момант, калі ўжо была пададзена каманда аб звароце на базу, у самалёт Зверава трапіў зенітны снарад. Быў пашкоджаны матор і перабіты цягі кіравання рулямі. Убачыўшы гэта, гітлераўцы накінуліся на пакалечаны самалёт. Пасля чарговай атакі машына Зверава загарэлася, а сам ён быў паранены ў нагу і руку. Нармальна выкінуцца з парашутам не дазваляла невялікая вышыня. Тады ён рашыў выкінуцца з палаючага самалёта метадам зрыву, гэта значыць, адкрыць парашут у кабіне. Раскрыўшыйся купал парашута пацягнуў яго за сабой. Але, ударыўшыся галавой аб хваставы стабілізатар, Васіль страціў прытомнасць.

А калі ачнуўся, пачуў нямецкую размову. Звераў зразумеў, што ён у палоне. Вакол яго былі ворагі.

Звераву з некалькімі таварышамі ўдалося ўцячы з лагера ваеннапалонных у Смаленску, перайсці лінію фронту. А праз некаторы час ён зноў апынуўся ў сваім гвардзейскім палку. Паўтара месяца прабыў у шпіталі і вярнуўся ў свой полк, які ўжо стаяў на палявым аэрадроме непадалёку ад яго роднай вёскі Парфенкава Дубровенскага раёна.

Храбра змагаўся Звераў у небе Беларусі і ва Усходняй Прусіі. Вайну скончыў камандзірам эскадрыллі. На яго рахунку 170 баявых вылетаў. Асабіста і ў групе збіў 9 самалётаў ворага. Радзіма ўзнагародзіла яго трыма ордэнамі Чырвонага Сцяга, ордэнам Айчыннай вайны і многімі медалямі.

Разам з ім у 18-м гвардзейскім палку служылі яго браты Аляксандр і Вячаслаў. Яны былі малодшымі авіяспецыялістамі...

Я. Каяндзер.

Браты з вёскі Кулакоўшчына

Сутычку з лютымі чужынцамі вялі чатыры браты Бугаёвы з вёскі Кулакоўшчына. Першым прыслаў доўгачаканы трохкутнік Дзмітрый, за ім — Фёдар. Міхаіл маўчаў. Толькі пасля вайны даведалася матуля, што прапаў яе сын без вестак у спякотныя ліпеньскія дні 41-га, сустрэўшы ворага на граніцы.

Фёдар і Васіль сталі камандзірамі.

Старшы сяржант Ф. Бугаёў служыў у пяхоце. Да вайны жыў у Мурманску, плаваў матросам на пасажырскім цеплаходзе «Лермантаў». З першых дзён вайны — на фронце. Закончыў кароткатэрміновыя курсы малодшых камандзіраў. Ваяваў у Запаляр'і, быў паранены. Пасля ўдзельнічаў у баях па прарыву блакады Ленінграда, вызваляў Польшчу. Штурмаваў і логава фашысцкага звера — Берлін. Узнімаючы байцоў у атаку, быў цяжка паранены асколкам варожага снарада ў галаву. Лячыўся доўга. Стаў інвалідам другой групы. За мужнасць і адвагу быў узнагароджаны ордэнам Айчыннай вайны першай ступені, медалём «За адвагу».

Другі моцны парастак роду Бугаёвых — Васіль — камандаваў разлікам гарматы. Прайшоў са сваімі таварышамі-артылерыстамі Румынію і Чэхаславакію. На грудзях храбрага воіна зззялі ордэны Айчыннай вайны другой ступені, Славы трэцяй ступені, медаль «За адвагу».

Дзмітрый, узнагароджаны двума баявымі ордэнамі і многімі медалямі, вярнуўся з фронту параненым. У званні капітана працаваў у ваенкамаце г. Ржэва. Але цяжкія раненні, інваліднасць забіралі сілы. Лёс адпусціў афіцэру толькі дзесяць пасляваенных гадоў.

Фёдар і Васіль не шукалі шчасця ў іншых мясцінах. Зямля продкаў уладарна цягнула да сябе. Вярнуліся на бацькаўшчыну, працавалі ў калгасе. Васіль — даглядчыкам жывёлы, Фёдар — брыгадзірам, а калі здароўе моцна пачало падводзіць, стаў фуражырам.

П. Мінчанка,
маёр у адстаўцы.

Снайпер з Казьян

Пётр Кузьмянкоў родам з Казьян Дубровенскага раёна, перад вайной скончыў у Ленінградзе школу ФЗН, стаў слесарам. Першы ваенны год ён самаадданa, забываючы пра стомленасць, працаваў за станком, а ў ліпені 1942 года добраахвотна ўступіў у адзін з батальёнаў народнага апалчэння.

Байцы батальёна занялі агнявы рубеж у 14-м умацаваным раёне на беразе Нявы. Тут Пётр стаў старшым сяржантам, камандзірам разліку станковага кулямёта, а пазней авалодаў майстэрствам снайпера. Ужо да верасня таго ж года ён запісаў на свой асабісты снайперскі рахунак 50 знішчаных захопнікаў і быў узнагароджаны ордэнам Чырвонай Зоркі.

У студзені 1943 года войскі Ленінградскага і Волхаўскага франтоў прарвалі варожую блакаду, але фашысты стаялі яшчэ вельмі блізка ад горада. За гэты час рахунак Пятра Кузьмянкова ўзрос да 204 знішчаных ім гітлераўскіх галаварэзаў. Да таго ж ён падрыхтаваў дзевяць маладых снайпераў, якія таксама адправілі на той свет па 10—15 немцаў.

Слава пра Кузьмянкова выйшла за межы яго часці.

Аднойчы камандаванне даручыла старшаму сяржанту Кузьмянкову ліквідаваць варожых снайпераў, якія некаторы час беспакарана дзейнічалі на пярэднім краі. Ён пачаў няроўны паядынак з ворагам і, праявіўшы высокае майстэрства, мужнасць і выключную вытрымку, у той жа дзень знішчыў шэсць фашысцкіх снайпераў.

Выдатнага воіна прынялі кандыдатам у члены партыі, узнагародзілі ордэнам Айчыннай вайны I ступені, медалямі «За адвагу», «За абарону Ленінграда», знакам «Выдатны снайпер».

Так біў ненавісных ворагаў беларускі юнак Пётр Кузьмянкоў. Але 19 сакавіка 1944 года абарвалася жыццё адважнага сына Радзімы.

У Беларускім музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны ў раздзеле «Гераічная абарона Ленінграда» змешчаны фотапартрэт Пятра Харытонавіча Кузьмянкова, тут жа — яго баявыя ўзнагароды.

Л. Чванаў.

Лёс юнага партызана

У кнігу баявой і працоўнай славы вёскі Слаўнае Талачынскага раёна занесена імя Віктара Міхайлавіча Мілюціна — нашага земляка.

Нарадзіўся ён у 1925 годзе ў вёсцы Бурая. А калі пачалася Вялікая Айчынная вайна, пятнаццацігадовы юнак разам з бацькам эвакуіраваўся на ўсход. Але каля Смаленска шлях бежанцам перарэзалі гітлераўцы, і сям'я Мілюціных вымушана была вярнуцца назад. Толькі не ў родную вёску, а ў Слаўнае...

У канцы лета 1942 года ўся сям'я Мілюціных пайшла ў лес, бо пасля разгрому станцыі партызанамі атрада С. Г. Жуніна акупанты спаганялі сваю злосць на мірным насельніцтве.

Віця стаў падрыўніком у партызанскім атрадзе і ў адным з баёў быў паранены ў нагу. Яго хацелі адправіць на Вялікую Зямлю, але Мілюцін адмовіўся і папраўляўся ў атрадзе.

У 1943 годзе Віктар не раз хадзіў з баявымі заданнямі ў Оршу. У чэрвені яго схапілі гітлераўцы і разам з іншымі юнакамі і дзяўчатамі адправілі ў Германію. Але па дарозе яму ўдалося ўцячы і вярнуцца да народных мсціўцаў. Віктар зноў стаў падрыўніком атрада, якім камандаваў І. Г. Ільін.

20 чэрвеня 1944 года Віктар Мілюцін у час аперацыі на чыгунцы загінуў смерцю храбрых.

Аб подзвігу нашага земляка расказваецца ў кнізе «Памяць» Талачынскага раёна.

М. Міхайлаў.

У бой вёў камісар

Напэўна, не знойдзецца ў Дуброўне дарослага чалавека, хто б не ведаў Міхаіла Тарасавіча Піменава. Байцом Чырвонай Арміі Міхаіл стаў у кастрычніку 1939-га. Служыў у артылерыйскім палку.

У чэрвені сорак першага полк пачаў баявыя дзеянні на Паўднёва-Заходнім фронце. Ён раздзяліў лёс многіх нашых часцей і злучэнняў таго часу. А разам з ім — памочнік камандзіра ўзвода сяржант Піменаў.

— Адступалі з баямі, чапляючыся за кожны рубеж, — успамінае Міхаіл Тарасавіч. — Мужна біўся полк пад украінскім горадам Броды, у іншых раёнах, але ваенная ўдача была не на яго баку.

Зведаўшы горыч адступлення і акружэння, прайшоўшы праз многія няўзгоды, вясной сорак другога стаў франтавік Міхаіл Піменаў баявым партызанам, камісарам партызанскага атрада «Прагрэс» брыгады Аляксея Данукалава, якая дзейнічала на Віцебшчыне паблізу ад нашых мясцін.

У жніўні сорак трэцяга камандаванне атрада распрацавала аперацыю па разгрому батальёна немцаў і так называемых «народнікаў» на рацэ Обаль каля в. Новая Обаль цяпер Сенненскага раёна. Увесь план будаваўся на нечаканасці і імклівасці ўдару.

Адну роту вёў камісар, астатнія — начальнік штаба атрада. Выбралі час, калі вораг менш за ўсё чакаў нападу, і ўдарылі з розных бакоў. Рота Міхаіла Піменава з пастаўленай задачай справілася выдатна. Гэтак жа дзейнічалі іншыя роты. І вораг не здолеў арганізаваць сапраўднае супраціўленне. Больш паўсотні гітлераўцаў, іх памагатых — паліцаяў і «народнікаў» — паляглі касцьмі пад партызанскімі кулямі і гранатамі, 70 здаліся ў палон. У гэтым баі атрад захапіў 7 гармат, 7 кулямётаў, шмат вінтовак, боепрыпасаў. Была ў ліку трафеяў і 122-міліметровая гаўбіца. З яе потым партызаны вялі абстрэл Багушэўска, а пасля падарвалі: не было ў лясных мсціўцаў магчымасцей вазіць з сабой такую махіну. А больш дробныя гарматы былі вельмі дарэчы...

М. Шкадаў.

З дазволу наркома

Да Вялікай Айчыннай вайны ў пасёлку Асінторф жыла вялікая і дружная сям'я Пляшковых. Бацька Панкрат Якаўлевіч працаваў інспектарам па якасці торфу. Маці Еўдакія Германаўна вяла дамашнюю гаспадарку, займалася выхаваннем дзяцей.

У сям'і раслі сыны Аляксей, Іван і Міхаіл. Выхоўваліся яны ў патрыятычным духу, рыхтуючыся да абароны Радзімы, бо час быў вельмі трывожны.

У 1938 годзе па парадзе бацькі браты звярнуліся з пісьмом да Маршала Савецкага Саюза К. Я. Варашылава, у той час народнага камісара абароны, каб ім дазволілі скласці танкавы экіпаж.

Дазвол Клімента Яфрэмавіча Варашылава быў атрыманы. У клубе торфапрадпрыемства адбыліся ўрачыстыя провады братоў Пляшковых у Чырвоную Армію. Затым у Оршы на гарадскім стадыёне (у той час Асінторф уваходзіў у склад Аршанскага раёна) адбыўся мітынг. Выступілі работнікі райкома партыі, ваенкамата, Іван Пляшкоў.

Спачатку браты служылі ў Лепелі. У верасні 1939 года танкавы экіпаж братоў Пляшковых удзельнічаў у вызваленні Заходняй Беларусі, пазней — у савецка-фінляндскай вайне. Так прайшлі браты баявую загартоўку.

У 1940 годзе камандаванне 22-й танкавай брыгады накіроўвае братоў Пляшковых на вучобу ў Харкаўскае бронетанкавае вучылішча. А закончылі яны вучобу ў Сярэдняй Азіі. Там атрымалі афіцэрскія званні і былі накіраваны ў дзеючую армію на пасады камандзіраў танкавых рот. Абаранялі Маскву, змагаліся на Сталінградскім, Ленінградскім, Бранскім, Варонежскім і іншых франтах. Іх баявы шлях быў адзначаны многімі ўзнагародамі. Не раз былі браты паранены, але на шчасце ўсе засталіся жывымі.

Удзельнікам вайны быў іх малодшы брат Уладзімір.

К. Крук,
ветэран вайны і працы.

Дзеля міру

У вёсцы Якубава прайшло ўсё жыццё селяніна Аляксандра Маркавіча Бязножанкі. У 1918 годзе, не задумваючыся, ён стаў на абарону заваёў Кастрычніка, быў актыўным удзельнікам грамадзянскай вайны, а ў 1929 годзе адным з першых уступіў у калгас «Чырвонае Якубава». Да апошняга дня жыцця працаваў у родным калгасе А. М. Бязножанка, выконваючы рымарскія работы. Разам з жонкай выхаваў адзінаццаць дзяцей.

Восем яго сыноў абаранялі заваёвы сацыялістычнай рэвалюцыі на франтах грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў. З васьмі абаронцаў Радзімы цяпер жывы толькі адзін — Фёдар Аляксандравіч Бязножанка, які зараз пражывае ў роднай вёсцы.

— Нас у сям'і было восем братоў,— расказвае Фёдар Аляксандравіч,— Яфім, Іван, Аляксей, Сцяпан, Лазар, я, Мікалай і Арцём. Старэйшыя, Яфім з Іванам, удзельнічалі ў абароне маладой Савецкай рэспублікі на франтах грамадзянскай вайны. Пасля абодва працавалі ў калгасе, тут жа ў Якубаве і пахаваны.

Сцяпан прайшоў усю Вялікую Айчынную вайну. За мужнасць і гераізм узнагароджаны ордэнамі Чырвонага Сцяга, Айчыннай вайны, Чырвонай Зоркі, шматлікімі медалямі. Ён удзельнічаў у вызваленні Гарадоцкага раёна Віцебскай вобласці. Апошнія гады жыцця падпалкоўнік С. А. Бязножанка аддаў службе ў Савецкай Арміі. Пахаваны ў г. Каўнасе.

Чацвёрты брат Фёдара Аляксандравіча — Лазар — да вайны і ў пачатку яе працаваў на Волхаўскай электрастанцыі пад Ленінградам. Ён загінуў у адным з баёў пад Петразаводскам.

Ф. А. Бязножанка.

З 1939 года служыў у Чырвонай Арміі Мікалай Бязножанка. Яму таксама не давялося дажыць да Перамогі: загінуў смерцю храбрых пад Растовам.

Аляксея Бязножанку, шостага з сям'і, прызвалі ў рады Чырвонай Арміі, калі яна вызваліла Дубровенскі раён ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Служыў ён у сапёрных войсках, удзельнічаў у вызваленні многіх краін Заходняй Еўропы.

Самы малодшы з сям'і — Арцём, знаходзячыся на часова акупіраванай тэрыторыі, быў звязаны з партызанамі, дзейнічаўшымі на тэрыторыі Аршанскага і Дубровенскага раёнаў, выконваў іх заданні. Незадоўга да вызвалення раёна, па даносу здрадніцы, яго схапілі гітлераўцы. Доўга і жорстка катавалі. Не дабіўшыся звестак аб месцазнаходжанні партызанскіх атрадаў і явачных кватэр, Арцёма расстралялі прама за вёскай.

Фёдара Бязножанку прызвалі ў армію ў 1940 годзе. Служыў у інжынерных войсках на паўвостраве Ханка (Гангут). У першыя дні вайны ўдзельнічаў у вызваленні нейтральных астравоў, якія захапілі фіны. У адным з баёў Фёдара Бязножанку цяжка параніла. Пасля выздараўлення, інвалідам другой групы, Фёдар Аляксандравіч працаваў загадчыкам шавецка-пашывачнай майстэрні.

Толькі ў жніўні 1944 года ён вярнуўся ў родную вёску, працаваў старшынёй тутэйшага калгаса, намеснікам старшыні сельвыканкома, быў на іншых пасадах. Праз два гады пасля заканчэння вайны яго знайшла ўзнагарода — ордэн Айчыннай вайны II ступені.

Восем чалавек з простай савецкай сям'і змагаліся за свабоду і незалежнасць свайго народа, любімай Радзімы.

Л. Дудараў.

Подзвіг разведчыка

СТРАЛЬЦОЎ Раман Сцяпанавіч, нарадзіўся ў 1917 годзе, скончыў сярэднюю школу № 1 г. Дуброўна, Магілёўскі палітыка-асветніцкі тэхнікум, Горкаўскае артылерыйскае вучылішча. З кастрычніка 1939 года па жнівень 1941 года камандзір узвода, затым камандзір батарэі. З снежня 1943 года.— камандзір узвода, дыверсійнай роты ў злучэнні партызанскіх атрадаў А. Ф. Фёдарава, камісар і камандзір партызанскага атрада «За Радзіму», выконваў адказнае заданне ў тыле ворага. У лістападзе 1944 года ў баі з гітлераўцамі на тэрыторыі Чэхаславакіі быў цяжка паранены і памёр ад ран.

Загінуў і малодшы брат Рамана — юны Вікенцій Стральцоў, які змагаўся ў радах народных мсціўцаў.

Ф. Кулакоў.

Балада пры чырвоны сцяг

У Беларускім Дзяржаўным музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны захоўваецца даваенны пераходны Чырвоны сцяг торфапрадпрыемства «Асінторф» Дубровенскага раёна. Ён прысуджаўся калектывам перадавых участкаў — пераможцам у сацыялістычным спаборніцтве па здабычы торфу. Варта зазначыць, што тады гэтым

былі заняты тут тысячы людзей, і заслужыць права на пераходны сцяг было нялёгка.

Незвычайны лёс гэтага сцяга.

Перад вайной на пятым пасёлку Асінторфа жыла сям'я Вуглікаў. Майстар участка Сямён Назаравіч Вуглік узначальваў дружны калектыў. Ён сам укладваў у працу ўсю душу, таму і ўчастак працаваў па-стаханаўску. І ў пачатку сезона торфаздабычы 1941 г. гэты ўчастак заваяваў пераходны Чырвоны сцяг прадпрыемства. Сцяг красаваўся ў чырвоным кутку невялікай канторкі ўчастка.

Грымнула вайна. У першыя яе дні Сямён Назаравіч быў мабілізаваны ў Чырвоную Армію. Перад тым, як развітацца з сям'ёй, Сямён Назаравіч перадаў жонцы, Алене Радзівонаўне, невялікі пакунак і даў строгі наказ берагчы сцяг.

Сямён Назаравіч абараняў Ленінград, удзельнічаў у выгнанні ворага з роднай савецкай зямлі. Але да перамогі не дажыў: у кастрычніку сорак чацвёртага памёр ад франтавых ран.

Алена Радзівонаўна наказ мужа выканала. Праз усе бедствы ў час фашысцкай акупацыі яна зберагла сцяг.

7 лістапада 1944 г. на торфапрадпрыемстве, як і па ўсё краіне, урачыста адзначылі 27-ю гадавіну Кастрычніцкай рэвалюцыі. У пасёлку Асінторф вялікае свята сустракалі з чырвонымі сцягамі, у тым ліку — з выратаваным Сямёнам Назаравічам Вуглікам, яго жонкай — Аленай Радзівонаўнай, іх дачкой-камсамолкай Евай.

Б. Шалуха, Ф. Кулакоў.

Майскія святы 1945-га...

Аб тым, што войскі 3-га Беларускага фронту пад камандаваннем генерал-палкоўніка І. Д. Чарняхоўскага вызвалілі г. Оршу ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, я даведаўся ў шпіталі. Сам сабе падумаў: раз вызвалілі Оршу, значыць свабоднай стала і Дубровеншчына, дзе я нарадзіўся і вырас. Пачаў прасіцца ў начальніка шпіталя, каб мяне выпісалі і накіравалі дамоў, бо пасля цяжкага ранення мяне на фронт не возьмуць. Прыехаў у Оршу, дзе сустрэў знаёмага земляка, капітана А. Кавалёва, які ехаў у Дуброўну праведаць сваю сям'ю.

...І вось ён, райцэнтр. Я не пазнаў горад. Суцэльныя руіны і толькі дзе-нідзе стаяць уцалелыя драўляныя дамы. Больш пашанцавала Бярозкаўскай вуліцы, дзе ўцалела каля 40 дамоў і кантора брыгады саўгаса «1 Мая». Гэты дом і зараз стаіць ля калгаснага базара, што па вуліцы Нікандравай. Не пацярпеў у час вызвалення райцэнтра і будынак райкома КПБ, дзе зараз размешчана рэдакцыя раённай газеты.

Маючы сярэднюю адукацыю, я ўладкаваўся на работу ў райком партыі памочнікам першага сакратара А. Д. Казака.

Надышла вясна 1945 года. Нашы войскі рашуча набліжаліся да Берліна. Тым часам дубровенцы на выслабаніўшыхся з-пад мін і снарадаў палях вялі сяўбу збожжавых, бульбы, іншых сельгаскультур, уздымалі разбураныя гаспадаркі, будавалі жыллё. У той далёкі і разам з тым блізкі і вельмі памятны год вясна была ранняй, надвор'е цёплым і сухім.

Напярэдадні 1 Мая ў парткабінеце райкома КПБ, які тады размяшчаўся ў памяшканні Дома піянераў, адбыўся ўрачысты сход, дзе прысутнічалі 50—60 чалавек. Першы сакратар А. Д. Казак расказаў аб становішчы на фронце, аб тым, як ідуць справы на веснавым полі. Ён падкрэсліў, што людзі гараць жаданнем як мага хутчэй правесці пасяўную. І гэта нягледзячы на тое, што насеннае зерне даводзіцца на плячах насіць са станцыі Асінаўка, а іншы раз і з Оршы.

А перад гэтым сакратар даручыў мне

ўпрыгожыць будынак райкома. А чым упрыгожваць — чырвонай тканіны няма, фарбы — таксама. Стаю ў разгубленасці, паглядаючы ў бакі. Нечакана мой позірк спыніўся на кучы бітай чырвонай цэглы, якой багата ляжала навокал. З яе ўздоўж будынка райкома, па зялёнаму газону, я і выклаў заклік: «Няхай жыве 1 Мая — Дзень Міжнароднай салідарнасці працоўных!». Вось і ўся наглядная агітацыя.

У дзень 1 Мая мітынгу і дэманстрацыі ў горадзе не было. Па-першае, не было добрага месца, каб іх правесці, усё ў руінах і папялішчах. І людзей было мала.

Па-другое, час быў строгі, ваенны, і людзі працавалі да самазабыцця. Асабліва цяжкай была работа ў вёсцы, дзе з усёй цяглавай сілы на калгас прыпадала з паўдзесятка коней ды некалькі кароў. Так што асноўныя работы па пасяўной выконвалі ўручную. Даставалася і работнікам апарата райкома КПБ. Напрыклад, рабочы дзень сакратара райкома заканчваўся бліжэй да раніцы. І я трапляў дамоў у 3—4 гадзіны.

9 мая 1945 года быў выхадны дзень, таму я вырашыў выспацца як след. Але раніцой прачнуўся ад нейкага моцнага шуму. Расплюшчыў вочы, а мая маці, уся ў слязах, плача і з усёй сілы тузае мяне за плечы.

— Сыночак, уставай! Вайна скончылася! Перамога!

Ускочыў я з ложка, хуценька апрануўся і паімчаўся ў райком. А на вуліцах і стары, і малы. Людзі мітынгуюць, плачуць і смяюцца, віншуюць адзін аднаго з перамогай. І ў мяне слёзы з вачэй так і цякуць. У той дзень ніхто іх не саромеўся.

На плошчы, дзе зараз стаіць помнік У. І. Леніну, размяшчаўся калгасны базар. Тут было поўна народу, радасць перапаўняла сэрца і душу кожнага чалавека. Бліжэй да абеду ў цэнтры горада былі развешаны гучнагаварыцелі, з якіх неслі ся мелодыі пераможных маршаў, час ад часу паўтараліся заява ўрада краіны аб перамозе Савецкай Арміі над гітлераўскай Германіяй і загад Вярхоўнага Галоўнакамандуючага.

...Прайшлі гады, але майскія дні 1945-га мне помняцца так, нібы гэта было толькі ўчора.

А. Байкоў,
інвалід Вялікай Айчыннай вайны

Вернасць

Для многіх ветэранаў Вялікай Айчыннй вайны і больш маладзейшых дубровенцаў Ганна Васілеўна Пячорская — сціплая, невысокага росту жанчына з задуменнымі вачыма і стомленым тварам добрая знаёмая, хаця і жыве яна ў далёкім Варонежы.

Я. І. Пячорскі з жонкай Ганнай Васілеўнай.

Вясной 1940 года ў педагагічным тэхнікуме ў Куйбышаве, дзе вучылася Ганна, праводзілі літаратурны вечар. Са сцэны яна ўбачыла ў сярэдзіне залы маладога, высокага, белакурага з хударлявым тварам ваеннага. Пасля вечара на танцах яны пазнаёміліся. Каханне ўспыхнула адразу...

Год іх сумеснага жыцця праляцеў як сон, як адзін дзень. Іх мары былі бязмежныя. Праз дзень пасля нараджэння дачушкі воінскую часць, дзе служыў Яўген П-

чорскі, вывелі на вучэнні. З таго дня Ганна Васілеўна больш не ўбачыла свайго мужа.

Прайшло шмат месяцаў. Ішла цяжкая, кровапралітная вайна. І вось аднойчы паштальёнка ўручыла ёй салдацкі трохвугольнік. Рукі маладой жанчыны дрыжалі...

«Аня, милая, здравствуй! Шлю тебе, подруга дней счастливых, Аня, голубка милая моя, свой сердечный привет и крепко целую тебя... Не жалей Аня о несостоявшейся встрече, а лучше всего питай надежду о будущей встрече. Тебя, милая жена, я никогда не забывал при самых тяжёлых положениях нашего странствования по вражеским тылам, не забывал и тогда, когда смерти смотрел в лицо...»

Гэты адзіны ліст ад каханага Ганна Васілеўна захоўвае як самае дарагое, што ёсць у яе жыцці. Больш яна ніякіх вестак ад мужа не атрымлівала. Толькі ў 1946 годзе ёй упершыню паведамілі, што яе муж, старшы лейтэнант Яўген Іванавіч Пячорскі загінуў смерцю героя непадалёку ад вёскі Судзілавічы Дубровенскага раёна Віцебскай вобласці, і што пахаваны ён на брацкіх могілках у вёсцы Пятрыкі.

З тае пары Ганна Васілеўна кожны год 9 мая, нягледзячы на вялікую адлегласць, невялікую зарплату настаўніцы, гады і хваробы прыязджае на «спатканне» да мужа. Прытуліўшыся да помніка, яна нетаропка расказвае яму аб жыцці ў школе, якой аддала ледзь не ўсё жыццё, аб справах дачкі, якую малады бацька не паспеў панасіць на руках.

Л. Дудараў.

Пра тых, хто прапаў без вестак

Як многа на Беларусі сямей, дзе боль страты пячэ да гэтае пары... У гэтыя сем'і прыйшлі не пахаронкі, а ўсяго толькі паведамленні, што «прапаў без вестак». І такіх сотні тысяч. У першыя гады ваеннага ліхалецця, 1941—1942 іх, прапаўшых без вестак, загінула болей, чым тых, каго пахавалі пасля бою, пасля смерці ў медсанбаце, у тылавым шпіталі, чыя канчына засведчана па ўсіх правілах у спісу беззваротных страт.

Невядомымі гінулі салдаты, што прынялі на сябе першы агнявы шквал. Яны палеглі ў прыграніччы, пры адступленні і акружэнні, у «катлах» цэлымі палкамі і дывізіямі. Ніхто не бачыў іх мёртвымі: лётчыкаў, што не вярталіся з баявых заданняў, разведчыкаў, якія гінулі ў тыле ворага без сведкаў, пехацінцаў, ад якіх не заставалася і следу пры пападанні снарадаў і бомб, ці якіх жывымі засыпала ў траншэях. Гінулі ў партызанскіх атрадах і ў антыфашысцкім падполлі, на сваёй зямлі і на чужыне.

Цаной свайго жыцця яны вымотвалі і абяскроўлівалі ворага, каб выйграць час для Айчыны. Без іх не было б Перамогі. Проста ім не пашанцавала ў смерці.

Асобным радком у гэтым пераліку — палон, лагеры, дзе бясследна знікалі паланёныя ў баях воіны.

Удовам і маці ваенкаматы давалі афіцыйныя тлумачэнні: прапаўшыя без вестак — гэта тыя, хто ў ходзе баявых дзеянняў не вярнуўся ў свае падраздзяленні. Хаця большасць з іх загінула, але баявыя абставіны не дазволілі ўстанавіць гэта.

Не ведаючы пра месца пахавання роднага чалавека, немагчыма пахаваць яго ў сваім сэрцы. Людзі працягваюць шукаць і ў шэрагу выпадкаў знаходзяць сведкаў — аднапалчан, якія аднаўляюць падрабязнасці гібелі. Бывае, што знаходзяцца і магілы.

На помніках у вёсках, райцэнтрах, адкуль людзі ішлі на вайну, не заўсёды сустракаюцца імёны прапаўшых без вестак, расстраляных, памёршых ад голаду і здзекаў у канцлагерах. Іх стараліся ў свой час выкрэсліць з нашай роднай гісторыі.

Гэтую несправядлівасць, хоць і са спазненнем, выпраўляюць гісторыка-дакументальныя Хронікі Памяці.

У. І. Лемяшонак.

БЕЛЫЯ БЯРОЗЫ БЕЛАРУСІ

Плакалі матулі над сынамі,
Што ў баях няроўных паляглі.
У палях, парослых палынамі,
Белыя бярозы ўзышлі.

Плакалі дзяўчаты па каханых,
Што з вайны дадому не прыйшлі.
У палях, вясною не ўзараных,
Белыя бярозы ўзышлі.

Плыў над імі вырай жураўліны,
У сухмень, калі згарэў язмін, —
Не дажджы паілі іх, — жанчыны
Палівалі горкімі слязьмі.

Боль вайны не ўляжацца з гадамі.
Ты забыць яго не нараві,
Бо шумяць трывожна над вятрамі
Тых бяроз самотныя гаі.

Там гняздо не ладзіць сівы бусел.
Цішыню не будзіць звонкі птах.
Белыя бярозы Беларусі —
Памяць аб загінуўшых сынах.

Леанід Пранчак.

Родныя вы нашы.
У смутку вялікім схіліўшы галовы,
стаім перад Вамі.
Вы не скарыліся лютым забойцам
у чорныя дні фашысцкай навалы.
Вы смерць прынялі,
ды полымя сэрцаў Вашай любові
да нашай Радзімы
навек незгасальна.
Памяць пра Вас у нас назаўсёды,
як неўміруча наша зямля
і як вечна яркае сонца над ёю!

Воіны-землякі, якія загінулі ці прапалі без вестак на франтах Вялікай Айчыннай вайны, у партызанскіх фарміраваннях, антыфашысцкім падполлі, а таксама мірныя жыхары, якія загінулі ад рук нямецка-фашысцкіх акупантаў*

г. ДУБРОЎНА

АГАРОДНІКАЎ Канстанцін Панцеляймонавіч, н. ў 1921 , старш., прапаў без вестак у жн. 1944.

АЛЕЙНІКАЎ Сяргей Сідаравіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

АЛЬШЭЎСКІ Саламон Залманавіч, н. ў 1911, мал. палітрук, памёр ад ран 21.2.1942 у в. Гарбатава Ізносінскага р-на Смаленскай вобл.

АНДРЭЕЎ Фёдар Мікалаевіч, н. ў 1919, рад., загінуў 9.10.1944 у в. Слiскі Пултускага павета Варшаўскага ваяводства, Польшча.

АНШЫН Абрам Сямёнавіч, н. ў 1904, лейт., палітрук, прапаў без вестак у 1941.

АНШЫН Леў Сямёнавіч, н. ў 1914, гв. сярж., загінуў 15.7.1944 у в. Перванча Гарохаўскага р-на Валынскай вобл.

АПЕТ Аляксей Іванавіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

АПЕТ Фёдар Максімавіч, рад., памёр ад ран 1.1.1942, пахаваны на ст. Дорлава.

АПЕТ Фёдар Пятровіч, н. ў 1919, памёр ад ран у 1943, пахаваны ў г. Ташкент.

АПЕТ Фёдар Сцяпанавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у студз. 1942.

АПЕТ Ягор Іванавіч, н. ў 1918, рад., загінуў у 1944 у г. Адэса.

АПЕТ Ягор Сцяпанавіч, рад., загінуў у 1941, пахаваны на ст. Вадзяная Нікалаеўскай вобл.

АПЕТ Ягор Фёдаравіч, рад., загінуў 15.8.1941, пахаваны на ст. Вадзяная Нікалаеўскай вобл.

АРДЗІН Зільман Саламонавіч, рад., загінуў 12.8.1943.

АСЯПЦОЎ Іван Кандратавіч, загінуў у 1943.

АЎЛАСЕНКА Ягор Фёдаравіч, загінуў 19.9.1942.

АЎЧЫННІКАЎ Іван Паўлавіч, н. ў 1919, рад., загінуў 16.9.1944 у в. Готлаўск Варшаўскага ваяводства, Польшча.

БАБКОЎ Адам Паўлавіч, н. ў 1923, партызан атрада «Перамога» 1-й партызанскай брыгады К. С. Заслонава, загінуў 26.3.1943.

БАБРАВІЦКІ Аляксандр Осіпавіч, н. ў 1907, кап., нач. сувязі авіяпалка Паўночнага флоту, загінуў 4.5.1943.

БАГДАНАЎ Елісей Міхайлавіч, н. ў 1902, рад., загінуў 17.9.1944, пахаваны ў м. Зяленка Варшаўскага ваяводства, Польшча.

БАЗЯ Анатоль Лазаравіч, н. ў 1924, загінуў у 1941.

БАЗЯ Іван Іванавіч, н. ў 1878, загінуў у 1944, пахаваны ў Магілёўскай вобл.

БАЗЯ Мікалай Іванавіч, н. ў 1922, загінуў у 1945 ва Усх. Прусіі.

БАЙКОЎ Самуіл Паўлавіч, н. ў 1910.

БАКЛАНАЎ Гаўрыла Мітрафанавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

БАЛАБОСАЎ Пётр Ісакавіч, н. ў 1900, гв. рад., памёр ад ран 1.5.1945 у г. Берлін.

БАЛАШОЎ Пётр Іванавіч, н. ў 1928, вывезены на прымусовыя работы, прапаў без вестак.

БАЛБІРАР Барыс Ісакавіч, н. ў 1897, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

БАНАДЫСЕЎ Мацвей Парфенавіч, н. ў 1903, рад., загінуў у 1944 у п. Жалез, Літва.

БАНАДЫСЕЎ Павел Фёдаравіч, н. ў 1909, прапаў без вестак у 1944.

БАНДУЕЎ Павел Фёдаравіч, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

---

* З прычыны таго, што пасля вайны прайшло больш за паўстагоддзя, што Дубровеншчына была амаль ушчэнт разбурана ў ходзе ваенных дзеянняў, а асобныя населеныя пункты зніклі наогул разам з жыхарамі, раённая камісія па стварэнні Хронікі Памяці не здолела даць поўныя звесткі аб ахвярах вайны і ў шэрагу выпадкаў давялося абмежавацца толькі ўпамінаннем прозвішчаў загінуўшых.

БАРАДАЎКІН Уладзімір Нікіфаравіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

БАРАНОЎСКІ Віктар Пятровіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак 13.8.1942 у в. Ляцы Арлоўскай вобл.

БАРАЎНЕЎ Мікалай Навумавіч, н. ў 1925, рад.

БАРДЗІКАЎ Пётр Платонавіч, н. ў 1903, прапаў без вестак у студз. 1945.

БАРДЗІКАЎ Рыгор Цімафеевіч, н. ў 1918, сярж., загінуў 4.1.1942, пахаваны ў в. Замыцкае Маскоўскай вобл.

БАРЫЛАЎ Дзмітрый Панкратавіч, рад., загінуў у ліп. 1941.

БАРЫСЕНКА Пётр Максімавіч, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

БАСІН Зальман Львовіч, н. ў 1908, рад., загінуў у студз. 1942.

БАХОРАЎ Мікалай Герасімавіч, н. ў 1920, загінуў 10.3.1942.

БЕЛАБРУДАЎ Апанас Васілевіч, н. ў 1899, рад., памёр ад ран 17.9.1944 у м. Зяленка Варшаўскага ваяводства.

БЕЛАБРУДАЎ Гаўрыла Іванавіч, рад., загінуў 18.7.1943.

БЕЛАБРУДАЎ Міхаіл Кірылавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

БЕЛАХВОСТАЎ Віктар Тарасавіч, н. ў 1919, ст. сярж., прапаў без вестак 22.6.1941.

БЕЛАХВОСТАЎ Кузьма Іванавіч, н. ў 1903, рад., загінуў 28.7.1944.

БЕЛЕНЬКІ Навум Саламонавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у снеж. 1941.

БЕРКЕНБЛІТ Ілья Міхайлавіч, н. ў 1905, мал. лейт., загінуў 11.12.1941, пахаваны на могілках каля Валагодска-Ямскай слабады Ленінградскай вобл.

БЕРКЕНБЛІТ Маісей Якаўлевіч, н. ў 1918, сярж., загінуў 4.1.1943, пахаваны ў в. Цэміна Залучскага р-на Ленінградскай вобл.

БІРУЛЁЎ Іван Іванавіч, н. ў 1908, рад., загінуў 19.3.1943.

БІРУЛЁЎ Пётр Іванавіч, н. ў 1901, рад., прапаў без вестак у кастр. 1942.

БОЛДЫШАЎ Аляксей Паўлавіч, н. ў 1925, прапаў без вестак у 1944.

БОЛДЫШАЎ Іван Яфрэмавіч, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

БРУК Шчавель Рыгоравіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак 22.6.1941.

БУДАЕЎ Іван Карнеевіч, рад., загінуў у 1941.

БУЕЎ Міхаіл Апанасавіч, н. ў 1920, сярж., загінуў 13.2.1942, пахаваны ў в. Вязічня Масальскага р-на Смаленскай вобл.

БУЛАЕЎ Васіль Яўсеевіч, лейт., прапаў без вестак у чэрв. 1941.

БУЛАНАЎ Уладзімір Захаравіч, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

БУРНОСЕНКА Парфіл Цімафеевіч, рад., прапаў без вестак у ліп. 1941.

БЯЛОЎ Васіль Фёдаравіч, н. ў 1913, лейт., кам. узвода, загінуў 14.2.1943.

БЯРКОЗАЎ Мітрафан Іванавіч, рад., загінуў 5.5.1943, пахаваны ў в. Караветчына Наўгародскай вобл.

ВАВА Даніла Фёдаравіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ВАЗЬМІЦЕЛЬ Рыгор Васілевіч, рад., загінуў 10.1.1942, пахаваны ў в. Расудава Старафамінскага р-на Маскоўскай вобл.

ВАЛЬКОВІЧ Іван Аляксеевіч, н. ў 1926, рад., памёр ад ран 16.1.1945 на ст. Тракенен, Усх. Прусія.

ВАСІЛЬЕЎ Аляксей Мікалаевіч, н. ў 1905, расстраляны ў 1941 у г. Дуброўна.

ВАСІЛЬЕЎ Валянцін Міхайлавіч, рад., загінуў у 1945.

ВАСІЛЬКОЎ Парфен Пятровіч, н. ў 1909, загінуў у 1941, пахаваны на ст. Ярцава.

ВАШЧЫЛАЎ Мікалай Пятровіч, гв. лейт., кам. узвода, загінуў 4.12.1944 у в. Букін, Югаславія.

ВЛАСАЎ Аляксандр Савельевіч, рад.

ВОЛКАЎ Сямён Міхайлавіч, н. ў 1911, ст. сярж., прапаў без вестак у лютым 1945.

ВОРАНАЎ Евель Пейсахавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ВЫДРАНКОЎ Міхаіл Фёдаравіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ВЫДРАНКОЎ Сямён Ціханавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ГАЛАВІЧАР Яфім Данілавіч, н. ў 1915, ст. лейт., кам. узвода, загінуў 24.4.1945 у Фюстервальдэ.

ГАЛАПУПКІН Пётр Іванавіч, н. ў 1915, рад., загінуў 21.4.1945 у м. Розэнталь, Германія.

ГАЛЕХ Аляксандр Маісеевіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ГАЛЕХ Сяргей Маісеевіч, н. ў 1922, загінуў 18.8.1942.

ГАЛУБЦОЎ Андрэй Сямёнавіч, н. ў 1912, сярж., прапаў без вестак у крас. 1943.

ГАПЕЕНКА Іван Архіпавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак.

ГАПЕЕНКА Іосіф Архіпавіч, прапаў без вестак у чэрв. 1944.

ГАРБАЧОЎ Аляксандр Іванавіч, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ГАРБАЧОЎ Даніла Лук'янавіч, н. ў 1906, рад., загінуў у студз. 1942 у Маскоўскай вобл.

ГАРЭЛІК Іван Мацвеевіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ГАРЭЙКА Пётр Мітрафанавіч, сярж., прапаў без вестак 30.9.1941.

ГАЎРЫЛЕНКА Сяргей Лявонавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ГЕЛЬМАН Рыгор Іванавіч, н. ў 1916, мал. лейт., кам. узвода, прапаў без вестак 11.7.1941.

ГЕНКІН Альд Маісеевіч, н. ў 1921, прапаў без вестак у лют. 1942.

ГЕНКІН Саламон Барысавіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ГІЛЬКІН Абрам Лейбавіч, н. ў 1921, мал. сярж., загінуў 2.8.1941 у г. Рослаўль.

ГІСАЎ Дзяніс Раманавіч, н. ў 1904, загінуў у 1941 у Вінніцкай вобл.

ГЛЕБАЎ Павел Андрэевіч, лейт.

ГЛЕЙЗЕР Ісак Хаімавіч, н. ў 1916, сярж., загінуў 31.12.1943 у в. Свярчкі Віцебскай вобл.

ГЛЕЙЗЕР Меір Селавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак 28.6.1942.

ГЛУШАКОЎ Дзмітрый Пятровіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

ГОЗ Яфім Еўнавіч, н. ў 1901, рад., прапаў без вестак.

ГОСДАНКЕР Вальмін Данілавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у снеж. 1941.

ГОФМАН Навум Ісакавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у 1941.

ГРУЦА Арсеній Андрэевіч, н. ў 1909, рад., загінуў 6.9.1943 у в. Рысакі Зенькаўскага р-на Палтаўскай вобл.

ГРУЦА Сяргей Іванавіч, н. ў 1920, маёр, загінуў у 1945.

ГРУЦА Фёдар Іванавіч, н. ў 1921, загінуў у 1944 на Украіне.

ГРЫБКОЎ Ягор Марц'янавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у снеж. 1942.

ГРЫНЕЎ Емяльян Гаўрылавіч, рад., прапаў без вестак у сак. 1942.

ГРЫНЕЎ Еўдакім Захаравіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у ліп. 1944.

ГРЫНЕЎ Патап Кандратавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ГРЫНЕЎ Пётр Гаўрылавіч, н. ў 1922, прапаў без вестак у ліп. 1944.

ГРЫНЕЎ Тарас Гаўрылавіч, н. ў 1910, загінуў 1.8.1944 у в. Ладзіяй, Літва.

ГУРЭВІЧ Леў Веніамінавіч, н. ў 1922, лейт., кам. узвода, загінуў 10.3.1943, пахаваны ў в. Камена Ізюмскага р-на Харкаўскай вобл.

ГУРЭВІЧ Уладзімір Міхайлавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ГУТАРАЎ Аляксандр Іванавіч, н. ў 1916, ст. сярж., памёр ад ран 17.4.1942.

ГУТАРАЎ Купрыян Ульянавіч, н. ў 1921, старш., памёр ад ран 19.2.1945, пахаваны ў г. Кібартай, Літва.

ГУТАРАЎ Міхаіл Піліпавіч, н. ў 1900, рад., загінуў 17.4.1945.

ГУТАРАЎ Назар Архіпавіч, рад., памёр ад ран 19.12.1943.

ГУТАРАЎ Пётр Азаравіч, н. ў 1899, рад., загінуў 26.11.1944.

ГУТАРАЎ Сямён Рыгоравіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ГУТАРАЎ Фёдар Піліпавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ГУТАРАЎ Ціт Аляксандравіч, н. ў 1907, рад., загінуў у вер. 1944.

ГУЦІН Давыд Захаравіч, н. ў 1916, сярж., прапаў без вестак у жн. 1944.

ДАВЫДЗЬКА Васіль Фёдаравіч, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

ДАРАФЕЕЎ Яфім Іларыёнавіч, н. ў 1918, рад., загінуў 1.2.1945 у в. Бархенздорф, Усх. Прусія.

ДВОРКІН Іосіф Гіршавіч, прапаў без вестак у 1944.

ДЗЕМЧАНКА Іван Міхайлавіч, мал. лейт., загінуў 19.9.1944.

ДЗЮБАНАЎ Андрэй Уладзіміравіч, н. ў 1920, рад., загінуў 15.8.1941, пахаваны на мысе Мішукова, раён Цітаўка.

ДЗЮБАНАЎ Уладзімір Андрэевіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ДЗЯДКОЎ Міхаіл Іванавіч, гл. бухг. гарторгa, сувязны партызанскага атрада, памёр ад ран у 1944.

ДЗЯДКОЎ Жэня.

ДЗЯМІДОВІЧ Сяргей Уладзіміравіч, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ДУБАЎ Гаўрыла Фёдаравіч, лейт., кам. узвода, загінуў 16.2.1943 на ст. Северская Краснадарскага краю.

ЕМЯЛЬЯНАЎ Максім Дзянісавіч, н. ў 1912, загінуў у 1945.

ЕЎДАКІМАЎ Ерафей Іванавіч, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЕЎДАКІМАЎ Мікалай Іванавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЕЎЗЛІН Саламон Канстанцінавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у кастр. 1941.

ЖАЛЯЗОЎСКІ Віктар Іванавіч, н. ў 1917, санінструктар, памёр ад ран 8.3.1942 у Мурманскай вобл., вышыня 314,9

ЖНОЎ Герасім Васілевіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак 31.7.1944.

ЖОЛУДЗЕЎ Несцер Рыгоравіч, н. ў 1904, ст. лейт., кам. узвода, загінуў 16.4.1944 у в. Редзіў-Мітраполій, Румынія.

ЗАРЭМБА Мікалай Архіпавіч, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЗАРЭМБА Пётр Е., н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у ліп. 1941.

ЗАХАРАЎ Осіп Ісакавіч, н. ў 1913, загінуў у 1941 пад Масквой.

ЗВЕРАЎ Аляксандр Архіпавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЗВЕРАЎ Ілья Раманавіч, н. ў 1916, рад., памёр ад ран 28.8.1944.

ЗЕМЛЯНЫ Мікалай Нікіфаравіч, рад., прапаў без вестак 14.7.1941.

ЗОБІН Іосіф Самуйлавіч, н. ў 1921, лейт., загінуў 23.6.1944 у в. Іваноўшчына Дубровенскага р-на.

ЗЫКАЎ Антон Іванавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЗЫКАЎ Васіль Іларыёнавіч, н. ў 1924, мал. сярж., памёр ад ран 20.2.1945 у в. Грост-Заманрынскі Шубінскага павета, Польшча.

ЗЫКАЎ Іван Іванавіч, н. ў 1906, рад., загінуў 5.4.1942, пахаваны ў в. Рылькава Гжацкага р-на Смаленскай вобл.

ЗЫКАЎ Іван Маркавіч, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЗЫКАЎ Лукерый Іванавіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЗЯНКОЎ Мікалай Архіпавіч.

ІВАНОЎ Аляксандр Осіпавіч, н. ў 1914, лейт., загінуў 24.10.1944.

ІВАНОЎ Аляксандр Сяргеевіч, рад.

ІВАНОЎ Аляксей Осіпавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у снеж. 1942, пахаваны ў г. Ельня.

ІВАНОЎ Іван Дзмітрыевіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ІВАНОЎ Канстанцін Платонавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ІВАНОЎ Пётр Платонавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ІВАНОЎ Севасцьян Сяргеевіч, н. ў 1908, ст. сярж., прапаў без вестак у вер. 1944.

ІВЕЛЕЎ Рыгор Архіпавіч, н. ў 1923, рад., расстраляны за сувязь з партызанамі, або загінуў 8.1.1944.

ІГАЛАЎ Кірыл Севасцьянавіч, н. ў 1917, сярж., загінуў 16.1.1945, пахаваны ў н. п. Селюнь каля г. Ружан, Польшча.

ІОФЕ Леў Абрамавіч, н. ў 1914, рад., загінуў 30.1.1942, пахаваны ў в. Цэпавае Сухініцкага р-на Калужскай вобл.

ІОФЕ Яфім Маісеевіч, н. ў 1901, рад., загінуў 15.8.1943 у в. Вава, Спас-Дземенскага р-на Смаленскай вобл.

ІЎКІН Аркадзь Дзянісавіч, н. ў 1918, ст. сярж., прапаў без вестак у ліп. 1941.

ІЎКІН Павел Аляксеевіч, н. ў 1924, рад., загінуў 7.3.1945 у в. Колаў каля г. Альтдам, Германія.

ІЎКІН Рыгор Васілевіч, н. ў 1906, рад., загінуў у вер. 1941, пахаваны ў в. Ясінава Падчэрынскага р-на Магілёўскай вобл.

КАВАЛЁЎ Сяргей Васілевіч, н. ў 1921, рад., загінуў 14.10.1941 у п. Пясочнае.

КАВАЛЕЎСКІ Васіль Іванавіч, памёр ад ран 19.1.1941.

КАВАЛЕЎСКІ Канстанцін Рыгоравіч, н. ў 1924, загінуў у 1944 у Польшчы.

КАВІТАЎ Іван Маісеевіч, н. ў 1916, партызан, загінуў у студз. 1944.

КАВІТАЎ Кузьма Пятровіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КАДЫШ Канстанцін Ігнатавіч, н. ў 1920, рад., загінуў у ліп. 1941, або прапаў без вестак у вер. 1944.

КАДЫШ Уладзімір Аляксандравіч, н. ў 1924, рад., памёр ад ран 15.3.1945, пахаваны ў м. Струміна Кракаўскага ваяводства.

КАЖЭЎНІКАЎ Зяма Саламонавіч, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КАЗЛОЎ Аляксандр Рыгоравіч.

КАЗЛОЎ Аляксей Мікітавіч, н. ў 1927, прапаў без вестак.

КАЗЛОЎ Мікалай Сафонавіч, н. ў 1904, загінуў 16.9.1944, пахаваны ў в. Зялёнка Варшаўскага павета.

КАЗЛОЎ Ягор Міхайлавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак 13.10.1941.

КАЗЛОЎСКІ Пётр Ягоравіч, н. ў 1921, сярж., прапаў без вестак у вер. 1944.

КАКОЦЬКА Іван Арцёмавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

КАЛІНІН Павел Яфімавіч, н. ў 1912, загінуў 15.1.1943.

КАЛЬКО Андрэй Ягоравіч, н. ў 1921, мал. сярж., загінуў 1.2.1945 пад г. Кёнігсберг.

КАЛЬКО Аркадзь Анісімавіч, н. ў 1912, сярж., прапаў без вестак 28.2.1942.

КАЛЬКО Ефрасіння Ігнатаўна, н. ў 1901, партызанка, загінула 5.5.1944.

КАЛЬКО Іван Маркавіч, рад., прапаў без вестак у сак. 1945.

КАЛЬКО Пётр Маркавіч (Маркелавіч), н. ў 1905, загінуў у 1945 у Германіі.

КАЛЬКО Пётр Якімавіч, н. ў 1908, прапаў без вестак у 1943.

КАМАРОЎ Іосіф Ігнатавіч, прапаў без вестак у 1944.

КАНДРАТАЎ Іван Міхайлавіч, н. ў 1923, загінуў у 1942.

КАНДЫБІН Радзівон Сямёнавіч, н. ў 1914, ст. сярж., прапаў без вестак у жн. 1944.

КАПЕЛЬКА Аркадзь Фёдаравіч, загінуў у 1945.

КАРАВІКА Віктар Іванавіч, ст. сярж., загінуў у кастр. 1944.

КАРАВІКА Мікалай Васілевіч, н. ў 1920, мал. лейт., кам. узвода, загінуў 7.2.1943 на хутары Перадавы Тахтамукаеўскага р-на Краснадарскага краю.

КАРАВІКАЎ Вячаслаў Сяргеевіч, н. ў 1920, ст. лейт., загінуў 15.10.1943, пахаваны ў в. Крупейкі Лоеўскага р-на Гомельскай вобл.

КАРАЛЁЎ Максім Гаўрылавіч, н. ў 1909, мал. лейт., загінуў 1.12.1942, пахаваны ў в. Вядзернікава Сычоўскага р-на Смаленскай вобл.

КАРАЛЁЎ Павел Якаўлевіч, мал. палітрук, прапаў без вестак у ліп. 1941.

КАРАЛЁЎ Піліп Ягоравіч, рад., прапаў без вестак у 1941.

КАРАННЫ Леанід Фёдаравіч, загінуў 4.3.1944.

КАРНЕЕНКА Мікіта Пятровіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1943.

КАРОБКА Рыгор Карпавіч, н. ў 1912, ст. лейт., прапаў без вестак у 1941.

КАРОТКІН Васіль Рыгоравіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак 28.9.1942 у Сталінградзе.

КАРОТКІН Васіль Харытонавіч, н. ў 1919, ст. лейт., загінуў 7.1.1943 каля в. Бабкі Вялікалуцкага р-на Цвярской вобл.

КАРОТКІН Іван Рыгоравіч, загінуў у 1941.

КАРОТКІН Мікалай Ціханавіч, н. ў 1923, расстраляны за сувязь з партызанамі.

КАРОТКІН Уладзімір Рыгоравіч, сярж., загінуў 12.9.1943.

КАРОТКІН Яфім Ціханавіч, н. ў 1915, рад., загінуў 1.6.1942, пахаваны ў г. Сталінград.

КАРЧЭМНЫ Сямён Пятровіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КАСТРЫЦКІ Мікалай Кузьміч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

КАСЦЮЧЭНКА Валянцін Фёдаравіч, н. ў 1925, рад., прапаў без вестак 7.8.1944, за 3 км на захад ад возера Сервы Сувалкаўскага ваяводства, Польшча.

КАСЦЮЧЭНКА Фёдар Ігнатавіч, н. ў 1893, ваенфельчар, прапаў без вестак у снеж. 1942.

КАСЯНКОЎ Сцяфан Іванавіч, н. ў 1913, мал. сярж., загінуў 21.3.1945 у г. Браунсберг, Усх. Прусія.

КАТЛЯРОЎ Самуіл Дзмітрыевіч, н. ў 1908, мал. сярж., памёр ад ран 7.12.1944, пахаваны на Нікрацкіх могілках Кулдзігцкага р-на, Латвія.

КАТЛЯРОВА Улляна Іванаўна, н. ў 1912, загінула ў 1941.

КАХНОЎСКАЯ Кацярына Ціханаўна, н. ў 1914, загінула 17.8.1942.

КАХНОЎСКІ Леанід Ціханавіч, н. ў 1920, прапаў без вестак у кастр. 1941.

КАХНОЎСКІ Ягор Нікіфаравіч, н. ў 1912, сярж., загінуў 11.3.1944, пахаваны ў Лімцебаяц, Эстонія.

Я. Н. Кахноўскі.

Пісьмо камандзіра ўзвода сястры загінуўшага Кахноўскага Я. Н.

«Многоуважаемая Катя!

Я знал, что письмо, которое я писал Вам о смерти Вашего брата Егора, Вас будет волновать, но это я был обязан сделать. Эту печаль мы, боевые товарищи Егора, разделяем с Вами вместе, ибо не только хорошим человеком был Егор, но и его боевые дела вызвали общую любовь и уважение рядовых, сержантов и офицеров воинской части, в которой он служил. Мы его никогда не забудем. За его смерть мы уже много отомстили немцам, но этому мщению предела не будет до полного уничтожения фашистской Германии. Вы просите сообщить об обстоятельствах гибели Егора. Он был командиром отделения связи, выполнял в день его гибели сложную боевую задачу — давал связь на переднем крае обороны, который сильно обстреливался противником. Ваш брат был убит осколком от снаряда, который попал в спину, затронув сердце, и выскочил в грудь. Таким образом он был убит сразу, не сказав ни одного слова. Находящиеся в кармане гимнастёрки карточки, в том числе, по-моему и Ваши, были пробиты, я Вам не решился их выслать, чтобы ещё больше Вас не расстраивать, оставил их при Егоре. Задачу, при выполнении которой погиб Егор, мы выполнили с честью. Желаю Вам найлучших пожеланий в Вашей жизни.

Уважающий Вас Ваня Дудченко.

17.5.1944».

КВІТКЕВІЧ Сяргей Уладзіміравіч, лейт., загінуў 25.7.1941.

КІРЭЙЦАЎ Іван Ніканоравіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак 17.4.1944.

КІРЫЛАЎ Дзяніс Васілевіч, н. ў 1913, прапаў без вестак у 1941.

КІРЫЛАЎ Канстанцін Васілевіч, н. ў 1906, прапаў без вестак у 1941.

КІРЫЛАЎ Цімафей Васілевіч, н. ў 1907, прапаў без вестак у 1941.

КЛЯЎЗА Іван Рыгоравіч.

КЛЯЎЗА Нікіфар Рыгоравіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

КЛЯЎЗА Пётр Цімафеевіч, н. ў 1894, рад., загінуў 20.2.1945,пахаваны ў м. Грюнвальд, Усх. Прусія.

КЛЯЎЗА Якаў Рыгоравіч.

КОГАН Барыс Маісеевіч, н. ў 1904, рад., загінуў 4.7.1942, пахаваны ў Полаўскім р-не Ленінградскай вобл.

КОГАН Лейб Шэвелавіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак 2.1.1942.

КОГАН Мірон Абрамавіч, н. ў 1917, рад., загінуў 15.12.1941 у в. Ябланава Тульскай вобл.

КОЗІК Васіль Васілевіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

КОНЮШКАЎ Іван Еўдакімавіч, мал. лейт., кам. узвода, загінуў 9.3.1943, пахаваны ў в. Высокае Думініцкага р-на Калужскай вобл.

КРАСНОЎ Аляксей Міхеевіч, н. ў 1925, загінуў у 1944.

КРАЎЦОЎ Ульян Акімавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КРУПЕНЯ Сцяпан Мікалаевіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

КРУПКІН Маісей Насонавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КРЫВАЛАПАЎ Барыс Якаўлевіч, н. ў 1919, ст. лейт., загінуў пры выкананні службовых абавязкаў 30.11.1944, пахаваны ў в. Наваселле Аршанскага р-на.

КРЫВАНОСАЎ Сяргей Пракопавіч, н. ў 1912, рад., загінуў 11.4.1945, пахаваны ў г. Каўнас, Літва.

КРЫВЕНКА Васіль Паўлавіч, н. ў 1923, рад., прапаў без вестак 18.7.1943.

КРЭС Аркадзь Фёдаравіч, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КРЭС Васіль Фёдаравіч, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КРЭС Іосіф Фёдаравіч, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КРЭС Максім Фёдаравіч, рад., прапаў без вестак 12.5.1942.

КРЭС Міхаіл Рыгоравіч, н. ў 1910, рад., загінуў у жн. 1941, пахаваны пад г. Лепель Віцебскай вобл.

КРЭСАЎ Пётр Рыгоравіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КУБРАКОЎ Архіп Ільіч, н. ў 1891, прапаў без вестак.

КУБРАКОЎ Сцяпан Архіпавіч, н. ў 1926, рад., загінуў 25.9.1944, пахаваны ў в. Сераджус, Літва.

КУБРАЧКОЎ Міхаіл Ігнатавіч, н. ў 1922, прапаў без вестак.

КУБРАЧКОВА Ніна Ігнатаўна, н. ў 1925, расстраляна ў 1941.

КУБРОЎ Аркадзь Васілевіч, н. ў 1920, мал. сярж., прапаў без вестак 26.9.1942.

КУДАРАЎ Ягор Васілевіч, н. ў 1915, мал. лейт., кам. узвода, прапаў без вестак 22.6.1941.

КУЗІКАЎ Аляксандр Якаўлевіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у кастр. 1941.

КУЗЬМЯНКОЎ Ягор Раманавіч, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КУКІН Айзік Шаламавіч, рад.

КУЛЯШОЎ Міхаіл Пятровіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак 23.7.1941.

КУНІШКАЎ Іван Еўдакімавіч, н. ў 1914, загінуў у 1944, пахаваны ў Дубровенскім р-не.

КУРНОСАЎ Аляксей Кузьміч, н. ў 1914, ст. сярж., загінуў 4.8.1943, пахаваны на могілках № 2, г. Плаўск Тульскай вобл.

ЛАБАНАЎ Аляксандр Дзям'янавіч, н. ў 1914, рад., загінуў 4.8.1943, пахаваны ў в. Калініна Тамараўскага р-на Курскай вобл.

ЛАБАЧОЎ Мяфодзій Пракопавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЛАДЫСЕЎ Анатоль Васілевіч, н. ў 1925, рад., загінуў 26.9.1943, пахаваны ў в. Савосце Смаленскай вобл.

ЛАДЫСЕЎ Цімафей Барысавіч, памёр ад ран у 1944, пахаваны ў г. Куйбышаў.

ЛАПАТУХІН Ісак Якаўлевіч, рад., прапаў без вестак у 1944.

ЛАПАТУХІН Лейба Якаўлевіч, н. ў 1907, рад., памёр ад ран 18.8.1942, пахаваны ў в. Попелева Казельскага р-на Смаленскай вобл.

ЛАПАТУХІН Лявонцій Якаўлевіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЛАПАТУХІН Маісей Самуйлавіч, н. ў 1918, мал. лейт., прапаў без вестак у снеж. 1941.

ЛАПАТУХІН Рыгор Міхайлавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЛАРЫЕТАЙ Аляксандр Аляксандравіч, маёр, загінуў 25.7.1944.

ЛЕВЕРТАЎ Давыд Саламонавіч, н. ў 1920, ст. сярж., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЛЕВЕРТАЎ Рыгор Саламонавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЛЕЎЧАНКА Іван Мінаевіч, загадчык ваеннага аддзела РК КПБ, арганізатар партыз. руху ў раёне, загінуў у 1942.

ЛЁГКІ Варфаламей Ягоравіч, н. ў 1915, рад., загінуў у лют. 1945, пахаваны ў Германіі.

ЛІБІНЗОН Ізраіль, загінуў на фронце.

ЛІБІНЗОН Кая Айзікаўна, н. ў 1925, медсястра шпіталя, загінула 6.10.1943.

ЛІПКІН Самуіл Абрамавіч, н. ў 1909, старш., загінуў 22.7.1943 у в. Бекітава Болхаўскага р-на Арлоўскай вобл.

ЛІСКІ Ілья Гендрыхавіч, н. ў 1903, лейт., загінуў 15.8.1944, пахаваны ў в. Выздра Мазавецкага р-на Беластоцкай вобл.

ЛІЧКО Іван Уладзіміравіч, н. ў 1915, капітан, загінуў 6.5.1945.

Ц. Б. Ладысеў.

ЛУГАВІЕР Зэлік Макаевіч, н. ў 1913, мал. палітрук, прапаў без вестак 4.8.1942.

ЛУГАВІЕР Зэлік Мінаевіч, н. ў 1915, танкіст.

ЛУГАВІЕР Залман Мінаевіч, н. ў 1918.

ЛУКАШОНАК Лаўрэн Рыгоравіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у кастр. 1943.

ЛУНЬКОЎ Дзмітрый Маісеевіч, н. ў 1912, загінуў у 1944 ці 1945.

ЛУНЬКОВА Ніна Міхайлаўна, н. ў 1924, рад., прапала без вестак у крас. 1945.

ЛУЧКІН Іван Мартынавіч, н. ў 1907, рад., памёр ад ран 5.2.1942, пахаваны у г. Масква.

ЛЯБЕДКІН Мікалай Трафімавіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак у 1944.

ЛЯХАЎ Рыгор Венідзіктавіч, н. ў 1919, прапаў без вестак у жн. 1944.

ЛЯХАЎ Рыгор Фядосавіч, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

МАГІЛЕНКА Нічыпар Васілевіч, н. ў 1910, мал. лейт., загінуў 12.12.1941, пахаваны ў в. Лютароўцы Данілаўскага р-на Тульскай вобл.

МАКСІМЕНКА Карп Сямёнавіч, рад., загінуў 9.9.1944.

МАКСІМЕНКА Сямён Савельевіч, н. ў 1885, падпольшчык, расстраляны ў 1942.

МАЛЧАНАЎ Іван Фокавіч, н. ў 1923, мал. сярж., загінуў 20.3.1945, пахаваны ў в. Ніппервізена.

МАЛЧАНАЎ Мікалай Іванавіч, н. ў 1909, прапаў без вестак.

МАЛЧАНАЎ Цімафей Фаміч, рад., прапаў без вестак у 1944.

МАЛЧАНАЎ Міхаіл Цімафеевіч, н. ў 1907, гв. рад., прапаў без вестак 14.7.1943.

МАЛЧАНАЎ Ягор Цімафеевіч, н. ў 1916, рад., загінуў 25.4.1944, пахаваны ў в. Вяз Пскоўскай вобл., або ў в. Заполле Кудзеверскага р-на Цвярской вобл.

МАЛЧАНАЎ Якаў Васілевіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

МАРАЧОЎ Мікалай Епіфанавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

МАРАЧОЎ Павел Лявонавіч, н. ў 1920, рад., загінуў 29.6.1942.

МАРАЧОЎ Павел Цімафеевіч, н. ў 1892, партыз. сувязны, расстраляны ў кастр. 1942.

МАРАЧОЎ Пракоп Андрэевіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

МАРАЧОЎ Уладзімір Прохаравіч, н. ў 1924, рад., загінуў у жн. 1944, пахаваны ў Віцебскай вобл.

МАРОЗАВА Аўхім'я Восіпаўна, загінула пры бамбежцы поезда каля г. Берлін.

МАРШАЛАВА Матрона Якаўлеўна, медсястра, загінула 26.11.1941, пахавана на ст. Шарамец'ева Разанскай вобл.

МАРШАЛАЎ Мацвей Раманавіч, н. ў 1920, лейт., загінуў 20.9.1944, пахаваны ў в. Пакосце Тартускага р-на, Эстонія.

МАТУЗКОЎ Кірыл Гаўрылавіч, н. ў 1905, маёр, загінуў у 1941 у Латвіі.

МАТУЗКОЎ Пётр Гаўрылавіч, н. ў 1910, лейт., прапаў без вестак у кастр. 1941.

МЕРЗЛЯКОЎ Рыгор Веніцыянавіч, н. ў 1913, мал. сярж., прапаў без вестак 2.11.1941 у н. п. Нарадзішча Ленінградскай вобл.

МЕНДЗЕЛЕЎ Ізраіль Мінаевіч, н. ў 1912, мал. сярж., загінуў 29.7.1944.

МІНЧАНКАЎ Віктар Гаўрылавіч, мал. лейт., загінуў 29.9.1944 у авіяцыйнай катастрофе.

МІРОНАЎ Мікалай Сяргеевіч, н. ў 1899, рад., прапаў без вестак 1.8.1942.

МІХАЙЛАЎ Павел Іванавіч, загінуў у 1943.

МІХАЙЛАЎ Яўген Іванавіч, н. ў 1921, рад., памёр ад ран 16.1.1943 у в. Ухта.

МІХАЛАПАЎ Якаў Цімафеевіч, н. ў 1896, яфр., загінуў 26.9.1944, пахаваны ў в. Чырвонка Сувальскага павета, Польшча.

МІЦІН Ізраіль Барысавіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

МІЦІН Ізраіль Мінаевіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у ліп. 1941.

МІЦІН Іосіф Барысавіч, н. ў 1906, сярж., памёр ад ран 14.12.1943, пахаваны ў в. Арловічы Дубровенскага р-на.

МУХІН Аксенцій Сямёнавіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

МУХІН Максім Лук'янавіч, н. ў 1899, рад., загінуў у снеж. 1944, пахаваны ў п. Пушкарова Пскоўскай вобл.

МЯРКОЗАВА Вера Іванаўна, н. ў 1917, партызанка, загінула 31.5.1944.

НАБОЙШЧЫКАЎ Мікалай Гаўрылавіч, рад., загінуў 6.8.1944.

НАБОЙШЧЫКАЎ Рыгор Яфімавіч, н. ў 1893, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

НАБОЙШЧЫКАЎ Сцяпан Гаўрылавіч, н. ў 1924, рад., загінуў 21.8.1944 у в. Палітуве, Літва.

НАВУМАЎ Іван Захаравіч, рад., памёр ад ран 28.11.1943, пахаваны ў в. Арловічы Дубровенскага р-на.

НАВУМЕНКА Лаўрэн Архіпавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак 13.7.1941.

НАВУМЕНКА Мікалай Архіпавіч, н. ў 1924, мал. сярж., загінуў 24.10.1943, пахаваны ў в. Украінка Запарожскай вобл.

НАГОРСКІ Іван Іванавіч, н. ў 1924, ст. палітрук, прапаў без вестак у чэрв. 1941.

НАГОРСКІ Канстанцін Сяргеевіч, рад., загінуў 16.2.1945.

НАГОРСКІ Маісей Фёдаравіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у ліп. 1941.

НЕРАДЗЕНКА Апанас Арцёмавіч, н. ў 1915, рад., загінуў 29.1.1942, пахаваны ў г. Сухінічы Калужскай вобл.

Р. А. Нірман.

НЕРАДЗЕНКА Іван Арцёмавіч, н. ў 1921, мал. сярж., загінуў 19.10.1943, пахаваны ў в. Крашчацік Чаркаскага р-на Кіеўскай вобл.

НІКАНОРАЎ Пётр Пятровіч, н. ў 1922, лейт., памёр ад ран 26.10.1942, пахаваны ў г. Чэлкар Акцюбінскай вобл.

НІРМАН Лазар Маісеевіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

НІРМАН Рыгор Аронавіч, загінуў.

НОВІКАЎ Аляксандр Авяр'янавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

НОВІКАЎ Ілья Захаравіч, рад., загінуў 30.8.1944.

НОВІКАЎ Мікалай Авяр'янавіч, н. ў 1922.

ПАРТНЫ Маісей Сямёнавіч, н. ў 1901, рад., загінуў 25.9.1943, пахаваны ў г. Пачынак Смаленскай вобл.

ПАСКАННЫ Мікалай Яфімавіч, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ПАХОМЕНКА Рыгор Уласавіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у снеж. 1941.

ПАЦЕЦЬКА Кузьма Васілевіч, н. ў 1924, прапаў без вестак.

ПАЦЕЦЬКА Сцяпан Васілевіч, н. ў 1926, рад., загінуў 15.1.1945, пахаваны на ст. Тракенен, Усх., Прусія.

ПАЦЕЦЬКА Уладзімір Кузьміч, н. ў 1924, рад., прапаў без вестак у 1943.

ПАЦЕЦЬКІН Іван Васілевіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак 10.2.1945.

ПАЦЕЦЬКІН Іван Кузьміч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ПАЦЕЦЬКІН Яфім Осіпавіч, н. ў 1919, рад., загінуў у ліст. 1942.

ПЕШКАЎ Пётр Селівестравіч, н. ў 1920, рад., памёр ад ран у лют. 1945.

ПІНТУСАЎ Андрэй Васілевіч, мал. палітрук.

ПІНТУСАЎ Максім Васілевіч, н. ў 1913, сярж., памёр ад ран 14.3.1945 у г. Штольн, Памеранія.

ПІНТУСАЎ Селай Васілевіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ПІНТУСАЎ Сямён Васілевіч, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ПЛІС Іосіф Львовіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у жн. 1941.

ПЛЯЧКОЎ Іван Васілевіч, н. ў 1919.

ПЛЯЧКОЎ Ігнат Васілевіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ПЛЯЧКОЎ Кірыл Васілевіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ПРАКУДЗІН Ігнат Лукіч, маёр.

ПРАКУДЗІН Феафіл Іванавіч, н. ў 1921, ст. сярж., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ПРАСКУРАЎ Сцяфан Сямёнавіч, н. ў 1900, прапаў без вестак у жн. 1944.

ПУГАЧОЎ Іван Мяфодз'евіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ПУРЫШКІН Васіль Мяфодз'евіч, н. ў 1925, ст. сярж., прапаў без вестак у студз. 1945.

ПУРЫШКІН Іван Мяфодз'евіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ПУРЫШКІН Сцяфан Ігнатавіч, н. ў 1901, рад., памёр ад ран 25..11.1944 на ст. Лохуў Венгруўскага павета Люблінскага ваяводства, Польшча.

ПУРЫШКІН Ціхан Дзмітрыевіч, н. ў 1908, прапаў без вестак у жн. 1944.

ПЫНКІН Дзяніс Іванавіч, лейт., прапаў без вестак у ліп. 1941.

ПЫРКО Павел Дзмітрыевіч, н. ў 1921, рад., загінуў 27.7.1944, пахаваны ў с. Калінаўка Дубасарскага р-на, Малдавія.

ПЯТРОЎ Кузьма Апанасавіч, расстраляны за сувязь з партызанамі ў 1943.

ПЯТРОЎ Мікалай Рыгоравіч, н. ў 1914, рад., загінуў 1.3.1943, пахаваны ў г. Ржэў.

ПЯТРОЎ Назар Арсенцьевіч, н. ў 1901, рад., прапаў без вестак 26.8.1941.

ПЯЦЕЛЬКІН Барыс Сцяпанавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у вер. 1941.

П. Дз. Пырко.

РАБІНОВІЧ Саламон Абрамавіч, н. ў 1906, загінуў у 1941 каля г. Барысаў.

РАБУШКІН Фёдар Архіпавіч, палітрук, прапаў без вестак у снеж. 1942.

РАДУТА Васіль Сямёнавіч, мал. лейт., загінуў 30.4.1942.

РАДУТА Іван Фёдаравіч, мал. лейт.

РАДУТА Рыгор Барысавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у жн. 1941.

РАДУТА Сцяпан Іванавіч, н. ў 1909, мал. лейт., кам. узвода, загінуў у лют. 1942 каля в. Какош.

РАДУТА Уладзімір Аляксандравіч, н. ў 1913, загінуў пад Масквой.

РАДУТА Уладзімір Данілавіч, н. ў 1923, загінуў у 1944 пад г. Варшава.

РАЖКОЎ Прохар Барысавіч, рад., памёр ад ран 21.9.1944 каля в. Кольніца, Польшча.

РАЙХМАН Гірша Абрамавіч, н. ў 1920, лейт., прапаў без вестак у 1941.

РАРАЎ Фёдар Андрыянавіч, н. ў 1899, загінуў у ліст. 1942.

РАСКІН Юрый Авельевіч, н. ў 1902, рад., загінуў 16.5.1944, пахаваны ў в. Пустошка Пскоўскай вобл.

РАСКІН Якаў Рыгоравіч, н. ў 1918, ст. сярж., прапаў без вестак у жн. 1944.

РОДЗІН Лазар Навумавіч, н. ў 1901, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

РОДКІН Сэндар Цалавіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

РОЗЕНБЛЮМ Шавель Мендзялеевіч, н. ў 1901, прапаў без вестак у кастр. 1942.

РУЛЬКО Сяргей Іванавіч, н. ў 1926, яфр., памёр ад ран 15.2.1945 у м. Лангкхайм, Усх. Прусія.

РУЛЬКО Уладзімір Данілавіч, н. ў 1923, рад., памёр ад ран 15.2.1945 у в. Вальдаў Быдгошчскага ваяводства, Польшча.

РЫБАКОЎ Аляксей Рыгоравіч, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

РЫБАКОЎ Іван Осіпавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак 7.7.1941.

РЫБАКОЎ Іван Малахавіч, н. ў 1915, мал. лейт., прапаў без вестак 26.7.1943.

РЫБАКОЎ Іван Ягоравіч, партызан, загінуў 7.6.1944.

РЫБАКОЎ Міхаіл Іванавіч, н. ў 1920, сярж., загінуў 31.1.1945 у в. Велдпашен, Усх. Прусія.

РЫБАКОЎ Пётр Марціянавіч, н. ў 1922 (1908), рад., памёр ад ран 12.2.1945 у м. Грюнвальдэ, Усх. Прусія.

РЫБАКОЎ Рыгор Алімпіевіч, н. ў 1918, прапаў без вестак у чэрв. 1943.

РЫБАКОЎ Пётр Осіпавіч, н. ў 1918 (1921), кам. узвода, прапаў без вестак 26.7.1943.

РЫБКОЎСКІ Аркадзь Яфрэмавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у ліп. 1941.

РЫБКОЎСКІ Барыс Рыгоравіч, н. ў 1918, рад., загінуў 26.8.1944.

РЫБКОЎСКІ Іван Акімавіч, рад.

РЫБКОЎСКІ Цярэнцій Акімавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у 1945.

САВАЧКІН Ягор Давыдавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

САЛАГУБ Міхаіл Мітрафанавіч, ст. лейт., прапаў без вестак у 1941.

САЛОТКІН Цала Лейбавіч, н. ў 1898, прапаў без вестак у ліп. 1944.

САМУЙЛАЎ Фёдар Апанасавіч, н. ў 1911, сярж., прапаў без вестак у кастр. 1941 у Смаленскай вобл.

САСНОЎСКІ Валянцін Станіслававіч, н. ў 1912, загінуў у 1942 пад Ленінградам.

САСНОЎСКІ Віктар Станіслававіч, н. ў 1890 (1916), рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

САСНОЎСКІ Лявон Станіслававіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

САСНОЎСКІ Франк Станіслававіч, н. ў 1915, прапаў без вестак у 1943.

САЎЛА Самуіл Гешавіч, н. ў 1904, рад., загінуў у чэрв. 1943.

САЎЧАНКА Іван Барысавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак 1.8.1944.

СВІНЦОЎ Андрэй Васілевіч, н. ў 1912, старш., прапаў без вестак 2.6.1942.

СЕЛЯПОК Шчавель Аронавіч, не вярнуўся з баявога задання 17.11.1941.

СІМАНЬКОЎ Ануфрый Іванавіч, н. ў 1903, прапаў без вестак.

СІМАНЬКОЎ Васіль Ануфрыевіч, н. ў 1924, рад., загінуў 13.3.1945 у в. Варшынен, Усх. Прусія.

СІМАНЬКОЎ Іван Яфімавіч, н. ў 1926, рад., памёр ад ран 16.1.1945.

СІМОВІЧ Барыс Абрамавіч, н. ў 1904, прапаў без вестак у вер. 1941.

СІНЯКОЎ Анатоль Апанасавіч, н. ў 1921, рад., загінуў 14.10.1944 у в. Бердэк-Бесермен, Венгрыя.

СІНЯКОЎ Віктар Міхайлавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак 10.11.1942.

СІНЯКОЎ Васіль Сцяпанавіч, ст. сярж., загінуў 25.2.1943.

СІНЯКОЎ Мікалай Мацвеевіч, н. ў 1916, прапаў без вестак.

СКАРАДУЛЯ Апанас Пятровіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у 1944.

СКАРАХОДАЎ Канстанцін Панцялеевіч, рад., загінуў 11.2.1945.

СКАРАХОДАЎ Яўген Панцялеевіч, мал. сярж., загінуў 15.7.1943, пахаваны ў в. Курасаўка Белгародскай вобл.

Б. Р. Рыбкоўскі.

А. В. Свінцоў.

К. П. Скараходаў.

П. І. Спругіс.

СКУРАТОВІЧ Уладзімір Паўлавіч, н. ў 1909, ст. палітрук, прапаў без вестак у 1941.

СМАЛЯКОВА Лідзія, партызанка.

СМІРНОЎ Пётр Сцяпанавіч, н. ў 1914, ст. сярж., загінуў 6.2.1945 у в. Сенарн, Усх. Прусія.

СПРУГІС Пётр Іванавіч, н. ў 1923, партызан, загінуў у 1943.

СТРАЛЬЦОЎ Веніамін Сцяпанавіч, н. ў 1926, рад., загінуў у жн. 1944.

СТРАЛЬЦОЎ Раман Сцяпанавіч, н. ў 1917, лейт., кам. партыз. атрада, загінуў 23.11.1944 у в. Кальніца Санокскага павета Кракаўскага ваяводства, Польшча.

СТРАЛЬЦОЎ Рыгор Сцяпанавіч, н. ў 1912, прапаў без вестак у жн. 1944.

СТЭСІН Анатоль Мікалаевіч, рад., загінуў 16.2.1945.

СУСМАН Мацвей Ісакавіч, ст. сярж.

СЯМЁНАЎ Міхаіл Якаўлевіч, н. ў 1922, мал. лейт., памёр ад ран 21.10.1942, пахаваны ў в. Сярэдняя Ахтуба Сталінградскай вобл.

СЯРГЕЕЎ Анісім Калінавіч.

СЯРГЕЕЎ Павел Калінавіч, сярж., загінуў 28.8.1943.

СЯРДЗЕЧНЫ Аляксей Уладзіміравіч, н. ў 1923, рад., загінуў у вер. 1944.

ТАЛКАЧОЎ Мікалай Сяргеевіч, н. ў 1912, мал. ваентэхнік, прапаў без вестак у 1943.

ТАРКАЧОЎ Аляксандр Кандратавіч, н. ў 1924, партызан, прапаў без вестак.

ТАРКАЧОЎ Фёдар Кандратавіч, н. ў 1903, ст. лейт., загінуў у 1941 на Украіне.

ТРУТКА Аляксандр Антонавіч, ст. лейт.

ТРУТКА Васіль Дзмітрыевіч, н. ў 1919, сярж., прапаў без вестак у вер. 1944.

ТРУТКА Іван Іванавіч, генерал-маёр, памёр ад ран 20.8.1941, пахаваны ў в. Бадзякова Палтаўскай вобл.

ТРУТКА Іван Трафімавіч, загінуў пры бамбёжцы поезда каля Берліна.

ТРУТКА Мікалай Аляксеевіч, н. ў 1920, сярж., прапаў без вестак у жн. 1944.

ТРУТКА Пётр Аляксандравіч, н. ў 1924, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ТРУТКА Фядос Аляксеевіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ТУБІН Ейна Давыдавіч, н. ў 1898, сярж., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ТУРАЎ Максім Ільіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ТУРАЎ Міхаіл Андрэевіч, н. ў 1919, рад., загінуў 14.5.1945 у Польшчы.

ТУРАЎ Міхаіл Пракопавіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак 5.1.1945.

УЛЬЯНАЎ Цімафей Ларыёнавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

УСАЎ Канстанцін Мацвеевіч, рад., памёр ад ран 11.4.1945.

УСАЎ Міхаіл Паўлавіч, н. ў 1924, рад., загінуў 29.12.1941.

ФАРБЕРГ Барыс Самуйлавіч, н. ў 1918, сярж., прапаў без вестак у студз. 1945.

ФАРБЕРГ Саламон Самуйлавіч, н. ў 1914, прапаў без вестак у 1943.

ФАРБЕРГ Фульф Шмеркавіч, прапаў без вестак у чэрв. 1941.

ФАРБЕРГ Яфім Самуйлавіч, н. ў 1916, сярж., прапаў без вестак у вер. 1944.

ФЕДАРЦОЎ Пётр Сямёнавіч, н. ў 1916, мал. палітрук, загінуў 4.1.1942, пахаваны ў в. Стрэльня Сухініцкага раёна Калужскай вобл.

ФЕЙГАНАЎ Май Ісакавіч, н. ў 1925, рад., прапаў без вестак 2.9.1943.

ФЕЙГАНАЎ Шэпа Навумавіч, н. ў 1916, кап., памёр ад ран 25.10.1942 у Краснаярскім р-не Сталінградскай вобл.

ФЕЛЛЕР Самуіл Якаўлевіч, н. ў 1893, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ФРУШКІН-ЗІСКІН Ізраіль Беркавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у 1941.

ФРЫДКІН Самуіл Давыдавіч, н. ў 1903,

Р. С. Стральцоў.

П. С. Федарцоў.

рад., загінуў 13.8.1942, пахаваны ў в. Варобіна Карманаўскага р-на Смаленскай вобл.

ФРЭЙДЛІН Еўна Юдавіч, рад., загінуў 2.2.1945 у г. Варонеж.

ХАЛАЛЕЕЎ Іван Фёдаравіч.

ХАЛАЛЕЕЎ Іван Нікіфаравіч, н. ў 1924, прапаў без вестак у г. Ленінград.

ХАЛАЛЕЕЎ Мікалай Кузьміч, н. ў 1913, кап., загінуў 15.3.1943 у г. Шліселькбург.

ХАЛІМОНЕНКА Дзмітрый Ільіч, н. ў 1915, загінуў 14.1.1945 у г. Будапешт.

ХАНІН Маісей Ісакавіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у маі 1942.

ХАРМОНАЎ Мікалай Васілевіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у снеж. 1941.

ХЛЕБНІКАЎ Мікалай Іванавіч, рад., загінуў 9.2.1944.

ХЛУСЯНКОЎ Васіль Навумавіч, н. ў 1906, рад., загінуў 13.8.1942, пахаваны ў в. Варобіна Карманаўскага р-на Смаленскай вобл.

ЦЫНІН Міхаіл Абрамавіч, н. ў 1907, кап., памёр ад ран 28.10.1943 у г. Масква.

ЦЯРЭНЦЬЕЎ Пётр Прохаравіч, загінуў 18.8.1943.

ЧАПЯЛОЎ Пімен Агеевіч, н. ў 1899, рад., прапаў без вестак у лютым 1945.

ЧАРНОЎ Мікалай Цітавіч, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЧАРНОЎ Ягор Трафімавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЧАРНУХІН Зяма Рыгоравіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ШАБАНАЎ Васіль Осіпавіч, н. ў 1924, ст. сярж., памёр ад ран 6.10.1944 у г. Каўнас.

ШАБУНЯ Іван Емяльянавіч, н. ў 1918, прапаў без вестак.

ШАРАНДА Мікалай Іванавіч, н. ў 1928, рад., прапаў без вестак у лютым 1945.

ШАРАНДА Міхаіл Іванавіч, н. ў 1924, рад., прапаў без вестак 16.10.1944.

ШКУРАТАЎ Яфім Фёдаравіч, н. ў 1909, кам. узвода, прапаў без вестак 10.10.1941 у м. Харкавічы.

ШЛЯПНІКАЎ Фама Елісеевіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ШУМЕЙКА Аляксандр Аляксандравіч, н. ў 1926, рад., загінуў 9.2.1944 на х. Канеевічы Шаўляйскага р-на, Літва.

ШУМЕЙКА Настасся Емяльянаўна, н. ў 1898, загінула у 1943 у Магілёўскай вобл.

ШУМЕЙКА Павел Арцёмавіч, н. ў 1924, сярж., згарэў у танку 19.8.1943, пахаваны ў с. Марынаўка Снежнецкага р-на Данецкай вобл.

ШУМЕЙКА Сідар Емяльянавіч, н. ў 1898, загінуў у 1943.

ШУМЕЙКА Сямён Максімавіч, н. ў 1924, расстраляны за сувязь з партызанамі 3.5.1943.

ШУМЕЙКА Ягор Макаравіч, н. ў 1910, мал. палітрук, прапаў без вестак 27.8.1942 каля в. Арлоўка Сталінградскай вобл.

ШУМІНСКІ Аляксей Іванавіч, мал. лейт., прапаў без вестак у жн. 1941.

ШУРМЯЛЁЎ Ерафей Фядотавіч, н. ў 1893, рад., загінуў у вер. 1944.

ШУРМЯЛЁЎ Іван Аўрамавіч, прапаў без вестак.

ШУРМЯЛЁЎ Емяльян Аўрамавіч, н. ў 1901, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ШУРПО Сямён Аляксеевіч, ст. лейт., загінуў 8.3.1944 у в. Жабчэ Грыскаўскага р-на Камянец-Падольскай вобл.

ШЫБАЙЛАЎ Павел Фёдаравіч, рад., загінуў 5.1.1944 у в. Рублева Віцебскай вобл.

ШЫДЛОЎСКІ Архіп Фядотавіч, н. ў 1907, сярж., прапаў без вестак 15.3.1943.

ШЫЛЬНІКАЎ Хайм Аронавіч, н. ў 1906, палітрук, загінуў у ліп. 1941.

ШЫРКІН Васіль Нікіфаравіч, н. ў 1899, рад., загінуў 23.8.1942, пахаваны ў в. Цвердунова Карманаўскага р-на Смаленскай вобл.

ШЭПЕЛЕЎ Павел Паўлавіч, мал. руж. тэхнік, прапаў без вестак у снеж. 1941.

ЭЙДЭЛЬМАН Ізраіль Ільіч, н. ў 1892, рад., прапаў без вестак 3.7.1941.

ЮРЧАНКА Васіль Прохаравіч, н. ў 1907.

ЮРЧАНКА Ягор Цітавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЯКАЎЧУК Рыгор Глебавіч, н. ў 1911, рад., загінуў у маі 1945.

ЯКІМАЎ Кесер Іларыёнавіч, н. ў 1917, ст. лейт., загінуў 12.8.1943, пахаваны на х. Рогань Харкаўскага р-на Харкаўскай вобл.

ЯНКУС Саламон Казінавіч.

ЯЎЦІХОВІЧ Павел Сідаравіч, н. ў 1922, загінуў у 1944 у в. Манцуры, Літва.

ЯЎЦІХОВІЧ Рыгор Іванавіч, рад., загінуў 28.11.1944.

ЯФІМЕНКА Мікалай Іванавіч, н. ў 1920, прапаў без вестак у кастр. 1944.

АСІНТОРФСКІ ПАСЯЛКОВЫ САВЕТ

ПАСЁЛАК АСІНТОРФ

АЛЯШКОВІЧ Парфір Васілевіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак 6.3.1945.

АПАНАСЕНКА Аляксей Іванавіч, н. ў 1925, рад., загінуў 14.4.1945 у Германіі.

АСТАПАЎ Пётр Паўлавіч, н. ў 1895, рад., прапаў без вестак.

БАЗЫЛЕЎ Фядон Фёдаравіч, н. ў 1890, рад., загінуў у 1942, пахаваны ў п. Парычы Гомельскай вобл.

БАЛТУНОЎ Максім Аляксеевіч, н. ў 1902, рад., загінуў у снеж. 1944.

БАЛТУНОЎ Мікалай Максімавіч, н. ў 1923, рад., загінуў 12.1.1945 ва Усх. Прусіі.

БАРКОЎСКІ Антон Антонавіч, н. ў 1924, рад., загінуў у 1944 у Талачынскім раёне Віцебскай вобл.

БАРКОЎСКІ Мікалай Антонавіч, н. ў 1922, рад., загінуў у 1943 у Халопеніцкім раёне Мінскай вобл.

БЕРАСНЕЎ, рабочы, расстраляны за сувязь з партызанамі ў 1942.

БЛІЗНЯКОЎ Уладзімір Іванавіч, н. ў 1911, рад., загінуў 27.3.1944, пахаваны ў в. Лагаўшчына Талачынскага раёна Віцебскай вобл.

БОБРЫК Пётр Іванавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у 1941.

БРЫКАЎ Кірыла Канстанцінавіч, н. ў 1904, рад., загінуў 12.2.1943 у Абінскім раёне Краснадарскага краю.

БУКАЦІК Людміла Казіміраўна, н. ў 1924, падпольшчыца, загінула ў 1944 у п. Асінторф.

БЫКАЎ Уладзімір Васілевіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак.

ВАРАНЬКОЎ Аляксей Фядосавіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

ВАРЛАМАЎ, урач, расстраляны за сувязь з партызанамі ў 1942.

ВАШЧАНКА Максім Пятровіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ВАСІЛЬКОЎ Парфён Пятровіч, н. ў 1907, рад., загінуў 8.9.1941, пахаваны ў г. Ярцава Смаленскай вобл.

ВІЛЬСОЎСКІ Яўген Уладзіміравіч, загінуў у Асінторфскім падполлі.

ВОЛАЎ Лявон Васілевіч, н. ў 1909, рад., загінуў у 1944.

ВОЛАЎ Цярэнцій Рыгоравіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у 1942.

ВЫГОЎСКІ Уладзімір Сямёнавіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак.

ГАЛЬМАКОЎ Лявон Савельевіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак.

ГАНЧЫЦКІ Пракоп Данілавіч, н. ў 1908, рад., загінуў у студз. 1945.

ГАРОДНІКАЎ Сямён Міхеевіч, н. ў 1918, лейт., загінуў у 1942.

ГАРОДНІКАЎ Ягор Міхеевіч, н. ў 1914, лейт., загінуў у 1943.

ГАРОХАЎ Аляксей Мікалаевіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у 1944.

ГАРОХАЎ Якаў Мікалаевіч, н. ў 1921, рад., загінуў у 1945, пахаваны ў Польшчы.

ГЛАДЧАНКА Яфім Адамавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак.

ГРЫШЧАНОК Арцём, н. ў 1907, рабочы, расстраляны за сувязь з партызанамі ў 1943.

ДАВЫДЗЕНКА Якаў Астапавіч, н. ў 1922, ст. сярж., загінуў у 1942.

ДРАГУНОЎ Пётр Канстанцінавіч, н. ў 1903, мал. сярж., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ДУМСКІ Уладзімір Канстанцінавіч, н. ў 1914, рад., загінуў 5.1.1944, пахаваны ў в. Рублёва Віцебскай вобл.

ДЭМБІЦКІ Міхаіл Мікалаевіч, н. ў 1909, мал. сярж., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЖЭНІКАЎ Аляксей Іванавіч, рад., загінуў 10.10.1944 у в. Давілай Клайпедскага р-на.

ЗАЗЕРСКІ Сямён Васілевіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЗАХАРЭНКА Васіль Яфрэмавіч, н. ў 1924, рад., загінуў у 1944.

ЗАХАРЭНКА Ігнат Мінаевіч, н. ў 1908, рад., загінуў 23.12.1944, пахаваны ў в. Істрыбішча Віцебскай вобл.

ЗАХАРЭНКА Пётр Яфрэмавіч, н. ў 1922, рад., загінуў у 1944.

ЗУЯНКОЎ Сяргей Рыгоравіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ІВАШЭНЬ Гаўрыла Канстанцінавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КАВАЛЕНКА Аляксей Фёдаравіч, рад., прапаў без вестак.

КАЛАСОЎСКІ Фёдар Пахомавіч, н. ў 1910, рад., загінуў 18.10.1944 у Літве.

КАНДЫБА Мікалай Пятровіч, н. ў 1905, сярж., загінуў у 1943.

КАПУСЦІН Пётр Ціханавіч, н. ў 1921, згарэў у танку з экіпажам у 1944.

КАПУСЦІН Сямён Ціханавіч, н. ў 1925, сувязны партызанскага атрада, загінуў 21.1.1944 ва Усх. Прусіі.

КАРПАЎ Дзмітрый Фёдаравіч, н. ў 1906, рабочы, расстраляны за сувязь з партызанамі ў 1943.

КАРПАЎ Кузьма Фёдаравіч, н. ў 1908, рабочы, расстраляны за сувязь з партызанамі ў 1943.

КАРПАЎ Міхаіл Фёдаравіч, н. ў 1918, рабочы, расстраляны за сувязь з партызанамі ў 1943.

Я. М. Гароднікаў.

Я. А. Давыдзенка.

Ф. П. Каласоўскі.

КАСАЧОЎ Анатоль Іванавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак 6.2.1945.

КІРЫЕНКА Іван Аўрамавіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у 1944.

КІРЫЕНКА Ягор Аўрамавіч, н. ў 1910, рад., памёр ад ран 12.1.1943, пахаваны ў Ленінградскай вобл.

КРУЦІКАЎ Уладзімір Мікалаевіч, рад., загінуў 12.3.1944 у в. Сцепашы Пскоўскага р-на.

КРЫЎКО Анатоль Барысавіч, н. ў 1924, рад., загінуў у 1945.

КУКАВЕНКА Пётр Ананьевіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у верасні 1944.

КУЛЯШОЎ Сцяпан Малахавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак 6.10.1944.

КУРАКСІН Уладзімір Фёдаравіч, н. ў 1926, рад., загінуў 15.1.1944, пахаваны ў в. Пятрыкі Дубровенскага р-на.

КУРАЧКІН Міхаіл Іванавіч, н. ў 1912, рад., загінуў 24.11.1944.

КУХЛЕЎСКІ Міхаіл Сямёнавіч, н. ў 1897, рад., загінуў 31.7.1944, пахаваны ў н. п. Лезгі Лісічкі, Эстонія.

Воіны-землякі, якія загінулі ці прапалі без вестак

ЛАБЦОЎ Прохар Раманавіч, н. ў 1902, рад., загінуў у 1945.

ЛІТВІНАЎ Ягор Іванавіч, н. ў 1907, рад., загінуў 30.7.1944 у Літве.

ЛОТАВА Ганна Мацвееўна, н. ў 1918, расстраляна за сувязь з партызанамі 10.10.1941 у п. Асінторф.

ЛОТАЎ Мікалай Мацвеевіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

МАКАРАНКА Пётр Рыгоравіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у 1942.

МАКАРАНКА Сяргей Рыгоравіч, н. ў 1906, рад., загінуў у снеж. 1943.

МАЛАХОВІЧ Мікалай Дзмітрыевіч, н. ў 1926, загінуў у Асінторфскім падполлі ў 1941.

МАЛАХОВІЧ Пётр Іванавіч, н. ў 1920, рад., памёр ад ран 8.5.1945 у Чэхаславакіі.

МАЛАХОВІЧ Сцяпан Ягоравіч, н. ў 1923, лётчык, загінуў у 1942.

МАМНЁЎ Аляксандр Васілевіч, н. ў 1925, мал. сярж., загінуў у студз. 1945 ва Усх. Прусіі.

МАСАКОЎ Дзмітрый Арсенцьевіч, н. ў 1901, рад., прапаў без вестак у студз. 1944.

МАСКАЛЁЎ Сямён Іванавіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак у 1944.

МАТЛАХАЎ Васіль Сямёнавіч, н. ў 1915, рад., загінуў 18.12.1943, пахаваны ў в. Замошыца Невельскага р-на Цвярской вобл.

МАЦВЕЕЎ Мірон Назаравіч, н. ў 1910, рад., загінуў у студз. 1945.

МІНІН Раман Апанасавіч, н. ў 1902, рад., загінуў у 1943.

МІРОНАЎ Андрэй Андрэевіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у 1944.

МІТРАФАНАЎ Фёдар Яфімавіч, ст. сярж., памёр ад ран 10.10.1944 у г. Кіркі, р-н Кішпцелек, Венгрыя.

МІШКАРУДНЫ Міхаіл Пятровіч, н. ў 1922, рад., загінуў 12.2.1945, пахаваны ў в. Мараўнен каля г. Цінтэн.

МУСТЭЙКІС Осіп Іванавіч, н. ў 1914, рад., загінуў у снеж. 1944.

НЕСАН Аляксандр Васілевіч, н. ў 1925, рабочы, расстраляны за сувязь з партызанамі ў 1943.

НЕСАН Кузьма Кірылавіч, н. ў 1894, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

НЕСАН Мікалай Паўлавіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак у 1944.

НЕСАН Сямён Паўлавіч, н. ў 1920, рад., загінуў 13.9.1944 у Літве.

НЕСАН Якаў Васілевіч, н. ў 1925, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

НОЛЬБЕРТ Наталля Адамаўна, н. ў 1926, загінула ў Асінторфскім падполлі ў 1941.

ПАЗНЯКОЎ Іван Захаравіч, н. ў 1900, рад., загінуў 16.7.1942, пахаваны ў в. Бярозы Шахаўскага р-на Маскоўскай вобл.

ПАЛУДЗЕТКІН, рабочы, расстраляны за сувязь з партызанамі ў 1942.

ПРАКАПЕНКА Надзея Паўлаўна, н. ў 1924, партызанка, загінула ў 1944.

ПРУДНІКАЎ Іван Апанасавіч, н. ў 1907, рад., загінуў 13.12.1943, пахаваны ў в. Кушына Горацкага р-на Магілёўскай вобл.

ПРУДНІКАВА Ганна Міхайлаўна, н. ў 1923, рабочая, расстраляна за сувязь з партызанамі ў 1943.

ПУНЧАНКА Рыгор Максімавіч, н. ў 1923, рад., загінуў у в. Багародзічнае Славянскага р-на Данецкай вобл.

ПЫЦЬКО Якаў Васілевіч, н. ў 1904, рад., загінуў 10.4.1943, пахаваны ў в. Фёдараўка.

РАДЧАНКА Іларыён Антонавіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у 1944.

РАЙТУЗАЎ Васіль Яфімавіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у 1944.

РАМАНОЎСКІ Цімафей Уладзіміравіч, н. ў 1901, рад., прапаў без вестак у 1943.

САБАЛЕЎСКІ Мікалай Аляксеевіч, н. ў 1916, рад., загінуў 17.10.1941.

САРАТОКІН Іван Цімафеевіч, н. ў 1911, рабочы, расстраляны за сувязь з партызанамі ў 1943.

САРАТОКІН Цімафей Цімафеевіч, н. ў 1917, рабочы, расстраляны за сувязь з партызанамі ў 1943.

САСАЎ Фёдар Антонавіч, н. ў 1906, рад., загінуў у снеж. 1944.

СЕЛЯДЦОЎ Васіль Паўлавіч, н. ў 1921, рад., загінуў 20.4.1942.

СІДАРЭНКА Архіп Фёдаравіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак 1.11.1944.

СІЛАКОЎ Жорж Максімавіч, рад., прапаў без вестак у 1941 пад Яраслаўлем.

А. В. Мамнёў.

С. Н. Углік.

СУХАНАЎ Аляксей Ягоравіч, н. ў 1908, старш., прапаў без вестак у вер. 1944.

СЦЯПАНЕНКА Анатоль Ягоравіч, н. ў 1924, рад., загінуў у 1944 у Кёнігсбергу.

СЦЯПАНЕНКА Васіль Пятровіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

СЦЯПАНЕНКА Віктар Пятровіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

ТАРУЛІС Гаспар Феліксавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у крас. 1945 пад Кёнігсбергам.

УГЛІК Сямён Назаравіч, н. ў 1902, загінуў у кастр. 1944.

ЦАЛКІН Іван Цэзаравіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЦІМОШЧАНКА Пракоп Паўлавіч, н. ў 1912, мал. лейт., кам. узвода, прапаў без вестак у чэрв. 1943.

ЦЫВА Нікіфар Харытонавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЦЯЛЕНЧАНКА Міхаіл Ірынеевіч, н. ў 1926, падпольшчык,загінуў у Асінторфскім падполлі ў 1941.

ЦЯЛЕНЧАНКА Яўген Ірынеевіч, н. ў 1924, падпольшчык, загінуў у Асінторфскім падполлі ў 1941.

ЧАРНЯЎСКІ Пётр Харытонавіч, прапаў без вестак.

ЧЫБІСАЎ Рыгор Піліпавіч, н. ў 1921, рад., загінуў 8.11.1943 у в. Лабачы Віцебскага р-на.

ШАЛУХОЎСКІ Навум Рыгоравіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у 1944.

ШАРАХАЕЎ Радзівон Паўлавіч, н. ў 1904, прапаў без вестак у 1941.

ШАШКОЎ Фёдар Захаравіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ШОЛАХАЎ Пётр Андрэевіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

ШЫБЕКА Сафія, рабочая, расстраляна за сувязь з партызанамі ў 1943.

ШЫЛАЎ Аркадзь Мітрафанавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у 1944.

ЯКУБЦОЎ Сямён Андрэевіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

ЯКУЦЁНАК Рыгор Сцяпанавіч, н. ў 1881, рабочы, расстраляны за сувязь з партызанамі ў 1943.

ЯЛЕНСКІ Канстанцін Іванавіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у 1944.

ЯЛЕНСКІ Павел Іванавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у 1944.

ЯРОМЕНКА Іван Якаўлевіч, рад., загінуў 19.9.1944, пахаваны на брацкіх могілках Ялгаўскага р-на, Латвія.

БАЕЎСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА АЗАРАВА

ЗУБКОЎСКІ Іван Азаравіч, загінуў 20.12.1943 у г. Палтава.

ЗУБКОЎСКІ Іван Герасімавіч, н. ў 1921, ст. сярж., загінуў 28.11.1943 у г. Знаменка.

ВЁСКА АСТАШКАВІЧЫ

ГРЫБКОЎСКІ Андрэй Кірылавіч, н. ў 1913, прапаў без вестак у ліст. 1944.

ГРЫБКОЎСКІ Андрэй Мікітавіч,

ГРЫБКОЎСКІ Макар Дзямідавіч, н. ў 1913, рад., памёр ад ран 30.10.1943, пахаваны на х. Сілікальні, павет Добле, Латвія.

ГРЫБКОЎСКІ Сцяфан Дзямідавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ГУЗАЎ Аляксандр Фёдаравіч, рад., загінуў 9.11.1944 у г. Керлфорд каля г. Мемель, Усх. Прусія.

ГУЗАЎ Аляксей Еўдакімавіч, н. ў 1920, рад., загінуў у жн. 1944.

ГУЗАЎ Андрэй Кандратавіч, н. ў 1914, ст. сярж., прапаў без вестак 1.5.1942.

ГУЗАЎ Васіль Арцёмавіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак у ліст. 1942.

ГУЗАЎ Васіль Іванавіч, н. ў 1919, рад., загінуў 20.10.1944 у в. Мале Сядлецкага павета Варшаўскага ваяводства.

ГУЗАЎ Іван Фролавіч, н. ў 1908, рад., загінуў 24.8.1941.

ГУЗАЎ Міхаіл Рыгоравіч, н. ў 1921, рад., загінуў 13.1.1944, пахаваны ў в. Баксог каля г. Керч, Крым.

ГУЗАЎ Пётр Іванавіч, н. ў 1896, рад., загінуў у жн. 1944.

ГУЗАЎ Сцяфан Архіпавіч, н. ў 1919, рад., загінуў у чэрв. 1941 у Беластоцкім ваяводстве, Польшча.

ГУЗАЎ Фёдар Еўдакімавіч, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ГУЗАЎ Яфім Панкратавіч, н. ў 1910, прапаў без вестак 18.5.1942.

КАШАЛЕЎСКІ Мікалай Аляксандравіч, н. ў 1924, мал. сярж., загінуў 26.1.1945 у акрузе Промберга, Польшча.

КАШАЛЕЎСКІ Осіп Ігнатавіч, н. ў 1925, рад., загінуў 27.11.1942, пахаваны на х. Афанасьеўскі Мосцік Горача-Ключаўскага р-на Краснадарскага краю.

КАШАЛЕЎСКІ Пракоп Ігнатавіч.

КАШАЛЕЎСКІ Рыгор Ігнатавіч, н. ў 1924, прапаў без вестак у лют. 1944.

КЛАЧКОЎ Аляксей Іванавіч, н. ў 1922, рад., загінуў 6.5.1945, пахаваны ў г. Ноенкампен, Германія.

ЛАРЧАНКА Анатоль Андрэевіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЛАРЧАНКА Савелій Андрэевіч, рад., прапаў без вестак.

ТАЛКАЧОЎ Васіль Андрэевіч.

ТАРЭЙКІН Осіп Рыгоравіч, н. ў 1924, прапаў без вестак у крас. 1945.

ХАМУТОЎ Ануфрый Трыфанавіч (Ціханавіч), н. ў 1901, ст. сярж., загінуў 10.8.1944, пахаваны ў в. Міхайлаўка Кацельвінскага р-на Палтаўскай вобл.

ЧУЧКОЎ Іван Еўдакімавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

ШЭЛЕПАЎ Аляксандр Сцяфанавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ШЭЛЕПАЎ Іван Андрэевіч, н. ў 1912, мал. лейт., прапаў без вестак у чэрв. 1943.

ШЭЛЕПАЎ Іван Піменавіч, н. ў 1922, рад., загінуў 8.5.1945 у в. Найкемічан Патсдамскай акругі, Германія.

ШЭЛЕПАЎ Іван Цімафеевіч, рад., загінуў 8.5.1945.

ШЭЛЕПАЎ Канстанцін Андрэевіч, прапаў без вестак у жн. 1944.

ШЭЛЕПАЎ Міхаіл Навумавіч, н. ў 1912, прапаў без вестак у крас. 1945.

ШЭЛЕПАЎ Пімен Свірыдавіч, н. ў 1901, рад., загінуў 26.7.1943, пахаваны каля г. Болхава Арлоўскай вобл.

ШЭЛЕПАЎ Ціхан Осіпавіч.

ШЭЛЕПАЎ Ягор Осіпавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ВЁСКА БАЕВА

БАНЯНКОЎ Пракоп Дзямідавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у лютым 1942.

ГРУЕЎ Уладзімір Мяфодзьевіч, н. ў 1910, рад., загінуў 10.10.1944 у Радзымінскім павеце Варшаўскага ваяводства.

ВАЛУЕЎ Кірыл Сцяпанавіч, н. ў 1920, прапаў без вестак у кастр. 1944.

ВАЛУЕЎ Сцяфан Васілевіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ВАРАПАЕЎ Сяргей Антонавіч, н. ў 1905, прапаў без вестак у кастр. 1944.

ВЛАДЫСЕЎ Уладзімір Міхайлавіч, н. ў 1922, прапаў без вестак.

ВЛАДЫСЕЎ Фядот Несцеравіч, н. ў 1895, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ГАКАНАЎ Уладзімір Аксенцьевіч, н. ў 1915, мал. лейт., прапаў без вестак у 1943.

ГАРБАЧЭЎСКІ Сяргей Ануфрыевіч, н. ў 1905, рад., загінуў 17.11.1943, пахаваны ў в. Расасна Дубровенскага р-на.

ГРЫШАНАЎ Аляксандр Осіпавіч, н. ў 1923, рад., загінуў 18.1.1944, пахаваны ў в. Бабавікі Віцебскага р-на.

ГУСЯНЦОЎ Уладзімір Карпавіч, н. ў 1912, прапаў без вестак у 1944.

ДАЛЖАНКОЎ Барыс Якаўлевіч, н. ў 1926, рад., загінуў 1.12.1944, пахаваны ў Верціляцкен, Усх. Прусія.

ДАЛЖАНКОЎ Іван Сцяфанавіч, н. ў 1904, прапаў без вестак у вер. 1944.

КАРПІЦКІ Дзмітрый Сцяпанавіч, н. ў 1908, прапаў без вестак.

КАРПІЦКІ Осіп Сцяпанавіч, н. ў 1905, загінуў 2.3.1945 ва Усх. Прусіі.

ЛАПЕЗА Нікіфар Свірыдавіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак 8.1.1942.

ЛАРЧАНКА Савелій Андрэевіч, н. ў 1904, прапаў без вестак.

МАРАЛЕЎ Сяргей Фёдаравіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

МАРАЛЕЎ Якаў Сяргеевіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

МІГДАСЕЎ Мікалай Рыгоравіч.

МІГДАСЕЎ Пётр Рыгоравіч, н. ў 1910, рад., загінуў 29.5.1942.

МІГДАСЕЎ Пётр Сяргеевіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у крас. 1945.

МЯТЛІЦКІ Іван Логінавіч, н. ў 1911.

МЯТЛІЦКІ Мікалай Логінавіч, н. ў 1924, рад., загінуў 3.12.1943, пахаваны ў в. Буда Дубровенскага р-на.

МЯТЛІЦКІ Міхей Логінавіч, н. ў 1902, рад., загінуў 17.11.1943, пахаваны ў в. Шэры Дубровенскага р-на.

МЯТЛІЦКІ Сяргей Селівестравіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак.

ПЕТУХОЎ Павел Максімавіч, н. ў 1916, прапаў без вестак у 1944.

ПЕТУХОЎ Рыгор Максімавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

РАБЧЫКАЎ Андрэй Апанасавіч, н. ў 1907, ст. лейт., загінуў 5.10.1942 у Сталінградзе.

РАДКЕВІЧ Васіль Мікалаевіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

РАДКЕВІЧ Сямён Мікалаевіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

Ц. І. Шарпалёў.

РАСК Саламон Лявонавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

СЕЛЯЎЦОЎ Леанід Сцяпанавіч, н. ў 1923, рад., загінуў 19.10.1944, пахаваны ў в. Крамнік Сувальскага ваяводства, Польшча.

ФРАЛОЎ Васіль Іванавіч, н. ў 1922.

ФРАЛОЎ Уладзімір Аўрамавіч, н. ў 1924, прапаў без вестак у чэрв. 1944.

ЦЭЛІКАЎ Рыгор Андрэевіч, н. ў 1922, ст. сярж., прапаў без вестак у снеж. 1944.

ЧАРТОК Павел Рыгоравіч, н. ў 1910, рад., загінуў 24.7.1944, пахаваны ў г. Жулькей Львоўскай вобл.

ЧАРТОК Хайм Аронавіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ШАГОЙК Павел Данілавіч, рад., прапаў без вестак 15.11.1943.

ШАРПАЛЕЎ Осіп Ільіч, н. ў 1894, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ШАРПАЛЕЎ Цімафей Ільіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ШЫРКІН Іван Лявонавіч, н. ў 1897, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЭЙДЛІН Мацвей Навумавіч, н. ў 1921, рад.

ВЁСКА ВАЛЬКАВА

ВАРОНІН Аляксей Ісакавіч, н. ў 1922, рад.

ВАРОНІН Іван Ісакавіч, н. ў 1920, прапаў без вестак у лютым 1945.

ВАРОНІН Максім Пракопавіч, н. ў 1918, рад., загінуў 6.6.1944, пахаваны на ст. Гарочычы Даманавіцкага р-на Гомельскай вобл.

ВАРОНІН Мікалай Міхайлавіч, ст. сярж., памёр ад ран 14.4.1944, пахаваны ў в. Батава Цвярской вобл.

ДАЛЖАНКОЎ Іван Сцяпанавіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ДАЛЖАНКОЎ Сямён Сцяпанавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КАМАРОЎСКІ Аляксей Пятровіч, н. ў 1923, рад., прапаў без вестак у кастр. 1943.

СЫЧОЎ Апанас Якаўлевіч, н. ў 1913, рад., загінуў 20.8.1944.

СЫЧОЎ Васіль Яфімавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у кастр. 1941.

СЫЧОЎ Сцяфан Якаўлевіч, прапаў без вестак 8.8.1944.

СЫЧОЎ Цімафей Якаўлевіч, рад.

ВЁСКА ІРВЯНІЦА

АЗАРАНКА Андрэй Радзівонавіч, н. ў 1912, памёр у германскім палоне 6.1.1942.

АРЛОЎ Каліграт Еўдакімавіч.

АРЛОЎ Мікіта Аксёнавіч, н. ў 1894, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

АЎРАМЕНКА Іван Канстанцінавіч, рад.

АЎСЕЕНКА Міхаіл Нікіфаравіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

БАЛАБЫШКІН Іван Гур'евіч, н. ў 1916, рад., загінуў, пахаваны ў в. Ковешава Варшаўскага ваяводства.

БАЛАБЫШКІН Мікалай Гур'евіч, н. ў 1920, рад., загінуў 21.10.1944, пахаваны ў в. Паўлаўка Сувальскага ваяводства, Польшча.

БАЛАБЫШКИН Раман Навумавіч, н. ў 1926, рад., загінуў 8.2.1945, пахаваны ў Вальткайм, Усх. Прусія.

БАЛЯНКОЎ Аляксей Яфімавіч, н. ў 1921, прапаў без вестак у ліст. 1944.

БЯЗРУЧАНКА Антон Мікалаевіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ВАСІЛЬЕЎ Іван Еўдакімавіч.

ВАСІЛЬЕЎ Іван Сяргеевіч, мал. сярж.

ВАСІЛЬЕЎ Іван Яфімавіч.

ГРЫШЧАНКОЎ Пётр Фёдаравіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ГРЫШЧАНКОЎ Трафім Фёдаравіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у студз. 1945.

ГРЫШЧАНКОЎ Фёдар Зінавеевіч, н. ў 1893, прапаў без вестак у вер. 1944.

ГРЫШЧАНКОЎ Ціхан Пахомавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ГУЗАЎ Уладзімір Андрэевіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КАЛАЧОЎ Максім Харытонавіч, мал. лейт., загінуў 23.6.1944.

КАЛАЧОЎ Сямён Харытонавіч, н. ў 1901, рад., памёр ад ран 25.2.1945, пахаваны ў г. Пыжыцэ Шчэцінскага ваяводства, Польшча.

КАНЦАВЯТКА Раман Іванавіч, н. ў 1920, ст. сярж., памёр ад ран 8.7.1944, пахаваны ў г. Дно Ленінградскай вобл.

КРУЧКОЎ Павел Самуйлавіч, н. ў 1917, ст. лейт., загінуў 26.1.1945, пахаваны ў г. Янава, Польшча.

КРУЧКОЎ Самуіл Авакумавіч, н. ў 1891.

КРУЧКОЎ Ягор Самуйлавіч, н. ў 1913, ст. лейт., загінуў 24.7.1941.

ЛАБЫЗНЫ Іван Міхайлавіч, н. ў 1914, сярж., загінуў 11.4.1942 у в. Ван-Возера Падпарожскага р-на Ленінградскай вобл.

МАЗАКОЎ Дзмітрый Арсенцьевіч, рад., загінуў 25.2.1945, пахаваны ў Польшчы.

РАДЗІВАНКОЎ Карней Ігнатавіч, н. ў 1894, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

РАДЗІВОНАЎ Іван Сцяпанавіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

ТОСІН Аляксандр Антонавіч, н. ў 1917, сярж., загінуў 24.10.1941.

ТОСІН Канстанцін Андрэевіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ТОСІН Максім Іванавіч, н. ў 1910, сярж., загінуў 18.11.1943, пахаваны ў в. Каравацічы Рэчыцкага р-на Гомельскай вобл.

ХАРУНОЎ Фёдар Андрэевіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЦІЦЯНКОЎ Адам Канстанцінавіч, рад., прапаў без вестак 31.7.1944.

ЦІЦЯНКОЎ Аляксей Патапавіч.

ЦІЦЯНКОЎ Міхаіл Сцяпанавіч, н. ў 1919, прапаў без вестак у 1944.

ЦЫКУНОЎ Рыгор Еўдакімавіч, н. ў 1906, рад., загінуў 13.2.1945 у в. Ціфенталь, Усх. Прусія.

ШАМАНАЎ Дзмітрый Калінавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ШАМАНАЎ Піліп Калінавіч, н. ў 1916, рад., загінуў 15.9.1944, пахаваны на х. Кална, Эстонія.

ЯЎСЕЕНКА Іван Сямёнавіч, н. ў 1924, рад., загінуў 21.2.1945, пахаваны на Прыекульскіх ваенных могілках Ліепайскага р-на, Латвія.

ЯЎСЕЕНКА Максім Нікіфаравіч, н. ў 1911, рад., загінуў у жн. 1944, пахаваны на Прыекульскіх ваенных могілках Ліепайскага р-на, Латвія.

ВЁСКА КАЗЛЫ

БЕЛІКАЎ Іван Сцяпанавіч, н. ў 1923, загінуў 6.5.1945, пахаваны ў в. Ноенклічан Патсдамскай акругі, Германія.

БЕЛІКАЎ Кірыл Пятровіч, н. ў 1912, рад., памёр ад ран 27.8.1942.

ВАЛУЕЎ Сцяпан Савельевіч, н. ў 1911, прапаў без вестак у вер. 1944.

ГАРБАЧЭЎСКІ Дзмітрый Якаўлевіч.

ГАРБАЧЭЎСКІ Пахом Фадзеевіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ГАРБАЧЭЎСКІ Раман Іванавіч, н. ў 1911, прапаў без вестак у жн. 1944.

ГАРБАЧЭЎСКІ Сямён Яфрэмавіч, памёр ад ран.

ЗУБКОЎСКІ Іван Мікалаевіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЗУБКОЎСКІ Пётр Свірыдавіч, н. ў 1902, прапаў без вестак у студз. 1945.

ЛАБАНАЎ Васіль Дзямідавіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЛАБАНАЎ Гаўрыла Дзямідавіч, н. ў 1912, матрос, загінуў 13.10.1944 каля возера Усць-Ярві.

ЛАБАНАЎ Пракоп Фёдаравіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у 1941.

ЛАБАНАЎ Піліп Шакавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у снеж. 1941.

ЛАВЕЙКІН Васіль Лукіч, рад.

ЛАЎРАНКОЎ Осіп Маісеевіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у студз. 1945.

ЛЕЎДЗІКАЎ Мікіта Фёдаравіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

МІХАЙЛАЎ Андрэй Парфенавіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

МІХАЙЛАЎ Пётр Парфенавіч, н. ў 1920, рад., загінуў 19.8.1941.

РАМАНЕНКА Аляксандр Іванавіч, н. ў 1921, рад., загінуў 2.11.1941, пахаваны за 46 км ад чыг. ст. Лоўхі, Карэлія.

РАМАНЕНКА Іван Міронавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак 14.9.1941.

РАМАНЕНКА Ціхан Іванавіч.

РАМАНЕНКА Ягор Іванавіч.

ФЕДЧАНКА Макар Якаўлевіч, н. ў 1904, памёр ад ран 2.4.1945.

ФЕДЧАНКА Фёдар Якаўлевіч, н. ў 1906.

ФЕДЧАНКА Якаў Мацвеевіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у ліп. 1943.

ХМАРСКІ Макар Піліпавіч, н. ў 1898, прапаў без вестак у ліп. 1944.

ХМАРСКІ Мікалай Макаравіч, н. ў 1920, ст. сярж., загінуў 17.8.1944, пахаваны ў в. Урбанты, Літва.

ЧУДОЎСКІ Іван Яўхімавіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у 1941.

ЧУДОЎСКІ Пётр Кузьміч, н. ў 1916, рад., загінуў у лютым 1945.

ЧУДОЎСКІ Рыгор Дзям'янавіч, н. ў 1925, сярж., загінуў 17.2.1944, пахаваны ў в. В. Кастромка Днепрапятроўскай вобл.

ШЭДЗІКАЎ Максім Мацвеевіч, н. ў 1907, рад., загінуў 18.4.1945, пахаваны ў г. Грынфенхаген, Германія.

ВЁСКА ЛАПРОЎШЧЫНА

БАЖКОЎ Антон Іванавіч, н. ў 1906, рад., загінуў у ліп. 1941.

БАЖКОЎ Іван Еўдакімавіч, н. ў 1920, рад., загінуў 22.7.1941, пахаваны ў в. Мядзведзь Шымскага р-на Наўгародскай вобл.

БОДЗІКАЎ Емяльян Панфілавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

БОДЗІКАЎ Рыгор Панфілавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ВАСІЛЬЕЎ Уладзімір Міхайлавіч, н. ў 1910, рад., загінуў 2.3.1945, пахаваны ў в. Польденвуг Брандэнбургскай правінцыі, Германія.

ВЕРАБ'ЁЎ Арцём Іванавіч, прапаў без вестак.

КАЛАЧОЎ Андрэй Фокавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак 28.8.1944.

КАЛАЧОЎ Васіль Лявонавіч, н. ў 1913, рад., памёр ад ран 29.7.1944, пахаваны ў в. Залоцічы Беластоцкай вобл.

КАЛАЧОЎ Мітрафан Лявонавіч, н. ў 1904, рад., памёр ад ран 12.2.1944, пахаваны ў в. Баброва Дрыбінскага р-на Магілёўскай вобл.

КАЛАЧОЎ Міхаіл Мікалаевіч, н. ў 1919, сярж., памёр ад ран 1.2.1945 ва Усх. Прусіі.

КАЛАЧОЎ Пётр Харытонавіч.

КАЛАЧОЎ Сяргей Якаўлевіч, н. ў 1921, мал. сярж., прапаў без вестак 15.10.1941.

КАНЬКОЎ Макар Васілевіч, н. ў 1905, рад., памёр ад ран 1.11.1944, пахаваны ў г. Тырту, Румынія.

КАНЬКОЎ Сямён Васілевіч, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЛЕГАНЬКОЎ Андрэй Іванавіч.

ЛЕГАНЬКОЎ Антон Іванавіч, н. ў 1912, памёр ад ран 14.1.1945 у в. Панарытня, Польшча.

ЛЕГАНЬКОЎ Іван Архіпавіч, н. ў 1924, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЛЕПЕШАЎ Васіль Міхайлавіч, н. ў 1911, рад., загінуў 6.3.1945.

МАРЧАНКА Савелій Андрэевіч, н. ў 1914, прапаў без вестак у вер. 1944.

ПРУДНІКАЎ Васіль Іванавіч, н. ў 1921, мал. лейт., загінуў 26.1.1943, пахаваны ў г. Чаркаск Кіеўскай вобл.

ПРУДНІКАЎ Міхаіл Пятровіч.

ЧЫЧЫКАЎ Васіль Канонавіч, н. ў 1903, рад., загінуў 5.3.1943, пахаваны ў в. Кобелева Смаленскай вобл.

ЯРЫГІН Ягор Мікалаевіч, мал. сярж., загінуў 8.3.1942.

ВЁСКА ПАНІЗОЎЕ

АНДРОСЕНКА Архіп Сазонавіч, прапаў без вестак.

АНДРОСЕНКА Іван Іванавіч, н. ў 1919, рад., памёр ад ран 14.11.1943, пахаваны ў в. Адароўка Крынічанскага р-на Днепрапятроўскай вобл.

АЎРАМЕНКА Ларыён Міхайлавіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

АЎРАМЕНКА Міхаіл Антонавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у ліп. 1944.

АЎРАМЕНКА Павел, н. ў 1902, загінуў 5.11.1941.

АЎСЕЕНКА Савелій Іванавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ВАЛЖАНКОЎ Мікалай Міронавіч, н. ў 1922, рад., загінуў 1.9.1944, пахаваны ў в. Якоць-Боркі Беластоцкага ваяводства, Польшча.

ВАЛЖАНКОЎ Мірон Пятровіч, н. ў 1895, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

ВАСІЛЕЎСКІ Апанас Сафронавіч, н. ў 1921, сярж., загінуў 30.9.1942, пахаваны ў в. Каровіна Ржэўскага р-на Цвярской вобл.

ВАСІЛЕЎСКІ Іван Сяргеевіч, н. ў 1920, рад., загінуў 3.2.1945, пахаваны ў в. Пінткен Памарскага ваяводства, Польшча.

ВАСІЛЕЎСКІ Павел Сафронавіч, н. ў 1917.

ВЕРАБ'ЁЎ Уладзімір Ніканоравіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ГАЎРЫЛАЎ Піліп Сцяпанавіч, н. ў 1923, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЖЫШЧАНКА Дзям'ян Пракопавіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЖЫШЧАНКА Іван Рыгоравіч, н. ў 1906, старш., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЖЫШЧАНКА Савелій Аўрамавіч, прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЛАВЕЙКІН Антон Піліпавіч, прапаў без вестак у жн. 1944.

ЛАВЕЙКІН Канон Іванавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЛЕЎРЫКАЎ Фёдар Осіпавіч, рад., памёр ад ран 7.2.1945.

ЛЕЎРЫКАЎ Фёдар Ціханавіч.

МАРЧАНКА Міхаіл Фролавіч, н. ў 1908, рад., загінуў 12.3.1945, пахаваны ў в. Шэнфельдэ, Усх. Прусія.

МАРЧАНКА Яўціхій Сцяпанавіч, н. ў 1908, мал. сярж., загінуў 7.4.1945.

МІХАЙЛАЎ Сцяпан Сямёнавіч, н. ў 1915, рад., загінуў 21.10.1944, пахаваны каля г. Гумбінене, Усх. Прусія.

НІКІЦЕНКА Андрэй Іванавіч, н. ў 1910, рад., загінуў 17.3.1944.

НІКІЦЕНКА Васіль Яўціхавіч, н. ў 1926, рад., загінуў 16.3.1945, пахаваны за 250 м на паўночны ўсход ад фальварка Коршелькен, Усх. Прусія.

НІКІЦЕНКА Іван Аўрамавіч, прапаў без вестак у кастр. 1944.

НІКІЦЕНКА Іван Яўціхавіч, прапаў без вестак у кастр. 1944.

НІКІЦЕНКА Кузьма Яўціхавіч.

НІКІЦЕНКА Пётр Кузьміч, н. ў 1914, прапаў без вестак у жн. 1944.

НІКІЦЕНКА Рыгор Іванавіч.

НІКІЦЕНКА Фёдар Ціханавіч, н. ў 1904, прапаў без вестак у 1944.

ПТАШЫНСКІ Пётр Аўрамавіч, н. ў 1912, прапаў без вестак у вер. 1944.

РАБКОЎ Аляксандр Карпавіч, н. ў 1923, рад., загінуў 2.8.1944, пахаваны каля г. Ілукстэ.

РАБКОЎ Павел Карпавіч, н. ў 1926, ст. сярж., загінуў 22.4.1945, пахаваны ў в. Фішхаўзен пад Кёнігсбергам.

РАБКОЎ Панцялей Лукіч, н. ў 1905, рад., загінуў 24.10.1944 ва Усх. Прусіі.

РАБКОЎ Самуіл Яфімавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

РАБЦАЎ Андрэй Цімафеевіч, н. ў 1921, мал. лейт., загінуў 29.12.1944, пахаваны ў г. Будоерш, Венгрыя.

РАМАНЕНКА Аляксей Яфімавіч, лейт., кам. узвода, загінуў 17.10.1942 у в. Рыбачча Ленінскага р-на.

РАМАНЕНКА Уладзімір Рыгоравіч, н. ў 1925, рад., загінуў 26.1.1945 у п. Фушкі, Усх. Прусія.

РАМАНЕНКА Ягор Фёдаравіч.

ФЕДЧАНКА Іван Мікалаевіч.

ФЕДЧАНКА Рыгор Фокавіч, н. ў 1926, рад., загінуў 16.3.1945 у фальварку Эрнстфель, Усх. Прусія.

ЧУЧКОЎ Парфір Ягоравіч, н. ў 1919, прапаў без вестак 22.6.1941.

ЧЫРВОНЦАЎ Ціхан Раманавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак 3.7.1942.

ЯКУШАЎ Канстанцін Іванавіч, н. ў 1894, рад., загінуў 26.9.1944, пахаваны ў в. Чырвонка Сувальскага ваяводства.

ЯКУШАЎ Сяргей Маркавіч, н. ў 1911, прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЯКУШАЎ Сяргей Міронавіч, н. ў 1910,

ВЁСКА ПУНІШЧА

АЛЯКСЕЕЎ Парфен Іванавіч.

АЛЯКСЕЕЎ Трафім Іванавіч, загінуў у 1941, пахаваны ў в. Ліхачова Краснахолмскага р-на Цвярской вобл.

ВАСІЛЬЕЎ Філімон Сяргеевіч, н. ў 1910, старш., загінуў 30.6.1944, пахаваны ў г. Кіраў.

РАМАНАЎ Ягор Іванавіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ВЁСКА РУДАШКОВА

КАНДРАШОЎ Аляксандр Дзмітрыевіч, рад., загінуў 11.11.1944.

КАНЬКОЎ Іван Фёдаравіч, н. ў 1915, палітрук, прапаў без вестак 21.8.1942.

КАНЬКОЎ Максім Уладзіміравіч, н. ў 1905, прапаў без вестак у 1944.

КАНЬКОЎ Нікіфар Ціханавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КАНЬКОЎ Павел Уладзіміравіч, н. ў 1908, рад., памёр ад ран 30.7.1944, пахаваны ў в. Яшчэмбна Лабскага р-на Беластоцкай вобл.

КАНЬКОЎ Пётр Осіпавіч, н. ў 1926, рад., загінуў 2.8.1944, пахаваны ў в. Патарціна Лаздзіўскага р-на, Літва.

ЛОГУТАЎ Мацвей Ільіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ПРУДНІКАЎ Аляксандр Міхайлавіч, рад.

ПРУДНІКАЎ Андрэй Аляксандравіч, н. ў 1916, прапаў без вестак у 1944.

ПРУДНІКАЎ Васіль Лявонавіч, прапаў без вестак.

ПРУДНІКАЎ Канстанцін Пятровіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ПРУДНІКАЎ Міхаіл Аляксандравіч, прапаў без вестак у 1944.

ПРУДНІКАЎ Фёдар Астапавіч.

ПРУДНІКАЎ Фёдар Пятровіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

ФАМІН Іван Міхайлавіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

ФАМІН Мікалай Іванавіч.

ФАМІН Павел Ціханавіч, н. ў 1917, прапаў без вестак.

ФАМІН Ціхан Селівестравіч, мал. лейт., загінуў 19.2.1943.

ШМУР'ЕЎ Фёдар М., н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЯЎЦІХОВІЧ Рыгор Іванавіч, н. ў 1911, рад., загінуў 28.11.1944, пахаваны ў в. Варнакален Шыленінскага р-на, Усх. Прусія.

ЯЎЦІХОВІЧ Фёдар Іванавіч, ст. сярж., памёр ад ран 20.8.1943, пахаваны ў в. Прыхабы Бутурлінскага р-на Смаленскай вобл.

ВАЛЯЎКОЎСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА АЛЯКСЕЙКІ

ІВАНОЎ Ягор Ксенафонтавіч, н. ў 1925, лейт., кам. узвода, памёр ад ран 28.10.1944 каля м. Тарнет.

ІВАНЦОЎ Максім Дзмітрыевіч.

КАЗАКОЎ Пётр Міхайлавіч, н.ў 1907, рад., загінуў у ліст. 1943 пад г. Ленінград.

КАНДРАЦЬЕЎ Сідар Ксенафонтавіч.

КУЖЭЛЬНЫ Аляксандр Мікітавіч, н. ў 1907, рад., загінуў 7.9.1943 у в. Шылава Арлоўскай вобл.

КУЖЭЛЬНЫ Васіль Ільіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

КУЖЭЛЬНЫ Сцяпан Ксенафонтавіч.

ЛЕЎДЗІКАЎ Максім Дзямідавіч, н. ў 1906, рад., загінуў у сельсавеце Аджы, Латвія.

ЛЕЎДЗІКАЎ Пётр Дзямідавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЛЕЎДЗІКАЎ Фёдар Дзямідавіч.

ЛЕЎДЗІКАЎ Фядот Дзмітрыевіч.

САЗОНАЎ Фёдар Рыгоравіч, н. ў 1910.

ЧАРТКОЎ Арсен Фядосавіч, н. ў 1900, яфр., прапаў без вестак 15.7.1943.

ЧАРТКОЎ Пётр Фядосавіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЧАРТКОЎ Цімафей Фядосавіч, н. ў 1916, рад., загінуў 24.6.1944, пахаваны ў в. Кічына Багушэўскага р-на Віцебскай вобл.

ЧАРТКОЎ Васіль Іванавіч, н. ў 1925, рад., загінуў у в. Расасна Дубровенскага р-на.

ВЁСКА АНТОНЕНКІ

БЫКОЎСКІ Аляксей Іванавіч, н. ў 1914, сярж., прапаў без вестак у 1945.

БЫКОЎСКІ Мікалай Іванавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

БЫКОЎСКІ Павел Іванавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у 1941.

ІСАКАЎ Васіль Ігнатавіч, н. ў 1923, рад., загінуў 30.11.1943.

ІСАКАЎ Піліп Ігнатавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у жн. 1943.

КАЧАНАЎ Лука Восіпавіч, н. ў 1918, рад., загінуў 29.10.1943 у в. Расасна Дубровенскага р-на.

КАЧАНАЎ Нікіфар Осіпавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у лютым 1945.

КАЧАНАЎ Уладзімір Осіпавіч, рад.

МАЗАЛЁЎ Аляксей Іванавіч, н. ў 1906, рад., загінуў у 1942.

МАЗАЛЁЎ Міхаіл Іванавіч, н. ў 1907, рад., загінуў у 1943.

МАЗАЛЁЎ Якаў Іванавіч, н. ў 1922, рад., загінуў у 1944.

МАЗАЛЁЎ Мікіта Аляксеевіч, н. ў 1917, яфр., загінуў 3.11.1943.

МАЗАЛЁЎ Павел Аляксеевіч, н. ў 1923, рад., прапаў без вестак у кастр. 1941.

САЎЧАНКА Павел Агеевіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

САЎЧАНКА Цімафей Агеевіч, н. ў 1907, сярж., загінуў 13.9.1943.

ТАЛАМЕЕЎ Адам Усцінавіч, н. ў 1907, рад., загінуў у лютым 1943.

ТАРАСАЎ Павел Цітавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

ЯКІМАЎ Дзмітрый Яўсеевіч, н. ў 1892, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ВЁСКА АРЛОВІЧЫ

ПАЛЯЎКІН Міхаіл Агеевіч, н. ў 1894, рад., памёр ад хваробы 11.6.1944, урочышча Вышагор Ярцаўскага р-на Смаленскай вобл.

ВЁСКА БАРСТВІНАВА

АГАФОНАЎ Апанас Міхайлавіч, н. ў 1907, рад., загінуў 13.3.1945, м. Шэнвальд, Германія.

АНІКЕЕЎ Фёдар Рыгоравіч, н. ў 1922.

АНІШЧАНКА Даніла Дзмітрыевіч, н. ў 1910, прапаў без вестак.

АНІШЧАНКА Іван Дзмітрыевіч, н. ў 1907, прапаў без вестак у жн. 1944.

АНІШЧАНКА Фёдар Дзмітрыевіч.

АНІШЧАНКА Фёдар Андрэевіч, загінуў 15.1.1944.

ЛАЗАРЭНКА Максім Дзмітрыевіч, н. ў 1900, прапаў без вестак у вер. 1944.

ЛЕСНІКАЎ Аляксандр Аляксеевіч, н. ў 1923, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЛЕСНІКАЎ Іван Аляксеевіч, н. ў 1919, прапаў без вестак.

ЛЕСНІКАЎ Фядот Аляксеевіч, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЛЕСНІКАЎ Фёдар Іванавіч, н. ў 1921, прапаў без вестак 30.7.1943 у в. Самабураўка Трасцянскага р-на Курскай вобл.

МАРКАЎ Васіль Міхайлавіч, н. ў 1911, рад., памёр ад ран 24.9.1944, пахаваны ў в. Сулеюўск каля Варшавы.

ПАПОЎ Пётр Іванавіч, н. ў 1914, рад., загінуў 1.1.1944.

ВЁСКА БАТУРОЎШЧЫНА

АТРОШКІН Васіль Максімавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

БАТУРЫН Якім Іванавіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ВАРОНІН Яўсцігней Нікіфаравіч.

ДЗМІТРУХІН Дзмітрый Маісеевіч, н. ў 1919, загінуў у палоне 18.3.1942.

ДЗМІТРУХІН Марк Маісеевіч.

КАСЦЮКОЎ Пётр Паўлавіч, н. ў 1918.

КАСЦЮКОЎ Яўціхій Паўлавіч, н. ў 1919, рад., загінуў 8.12.1944 у г. Гольдан, Сувальскае ваяводства.

ЛАЗОЎСКІ Васіль Спірыдонавіч, н. ў 1918, сярж., прапаў без вестак у 1944.

ШІНТУСАЎ Селай Васілевіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ТАРАСАЎ Тарас Цітавіч, ст. лейт., памёр ад ран 19.3.1943 у в. Аляксандраўка Думініцкага р-на Калужскай вобл.

ВЁСКА БЕЛЬ

ВЕНГЕРАЎ Васіль Іванавіч, н. ў 1921, старш., загінуў 23.8.1942.

ВЕНГЕРАЎ Пётр Ягоравіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ВЛАСЕНКА Аляксей Фядосавіч, н. ў 1911, загінуў у 1941.

ВЛАСЕНКА Ларыён Фядосавіч, н. ў 1910, загінуў 19.1.1945, Шаркенестур, Венгрыя.

ГЕРАСІМАЎ Канстанцін Яфімавіч, н. ў 1918, мал. лейт., прапаў без вестак 22.6.1941.

ДЗЕНІСЕНКА Мікалай Якаўлевіч, н. ў 1924, загінуў 2.6.1944 у г. Бягомль Віцебскай вобл.

ДЗЕНІСЕНКА Сцяпан Сцяпанавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак 17.9.1941.

ДЗЕНІСЕНКА Фёдар Арсенцьевіч, загінуў 21.10.1943.

ДЗЕНІСЕНКА Фёдар Мікалаевіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак 28.1.1943.

ДЗМІТРАЧЭНКА Мікалай Аляксандравіч, н. ў 1927, рад., памёр ад ран 17.3.1945 у в. Цыбеле Зеленагурскага ваяводства, Польшча.

ДЗМІТРАЧЭНКА Фёдар Карпавіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ДЗМІТРАЧЭНКА Ягор Міхайлавіч, н. ў 1911, сярж., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЖАБЫКА Сцяпан Васілевіч, н. ў 1924, памёр ад ран 30.10.1944.

ЖУГАЛЕЎ Іван Іванавіч, н. ў 1926, прапаў без вестак у чэрв. 1944.

ЖУГАЛЕЎ Мікалай Іванавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЗАЙЦАЎ Гаўрыла Канстанцінавіч.

ЗАРАНКІН Арсенцій Іпатавіч, н. ў 1895, рад., прапаў без вестак у маі 1945.

ЗАРАНКІН Васіль Яфімавіч, н. ў 1914, кам. аддзялення, прапаў без вестак у 1941.

ЗАРАНКІН Ілья Мікалаевіч, н. ў 1893, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЗАРАНКІН Сямён Яфімавіч, н. ў 1907, памёр ад ран 21.5.1945 у г. Штаргарт, Германія.

ІВАНОЎ Фёдар Іванавіч, н. ў 1924, памёр ад ран 28.8.1942.

КАЛІНІН Пётр Сяргеевіч, н. ў 1925, расстраляны ў 1941.

КАЛІНІН Сяргей Андрэевіч, н. ў 1896, прапаў без вестак у 1941.

КАПЦЕРАЎ Андрэй Самуйлавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КАСМАКОЎ Віктар Барысавіч, н. ў 1923, рад., загінуў у студз. 1944.

КАСМАКОЎ Іван Сямёнавіч, н. ў 1924, сярж., загінуў 29.10.1944 на х. Муцэніскі Прыекульскага р-на, Латвія.

КАСМАКОЎ Сямён Пятровіч, н. ў 1893, рад., прапаў без вестак 18.3.1943 у в. Перамога Валчанскага р-на Харкаўскай вобл.

КАСМАКОЎ Піліп Пятровіч, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

КРУГЛІКАЎ Сямён Купрыянавіч, н. ў 1898, ст. сярж., прапаў без вестак у вер. 1944.

КУБРАКОЎ Анатоль Фаміч, н. ў 1926, рад., памёр ад ран 23.7.1944 у в. Гарошкава Дубровенскага р-на.

ОСІПАЎ Мікіта Пятровіч, н. ў 1904, кап., прапаў без вестак 11.7.1944.

ПАЗНЯКОЎ Васіль Піліпавіч, н. ў 1922, прапаў без вестак у 1942.

ПАЗНЯКОЎ Міхаіл Піліпавіч, н. ў 1922, прапаў без вестак у 1941.

ПАЗНЯКОЎ Пётр Іванавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у 1944.

ПАЗНЯКОЎ Пракоп Міхайлавіч, н. ў 1896, рад., загінуў у в. Баршова Зубцоўскага р-на Цвярской вобл.

ПЯТРОЎ Мікалай Васілевіч, рад.

ПЯТРОЎ Патап Еўстаф'евіч, ст. лейт., загінуў 11.6.1944 у Эстоніі.

РУБАНАЎ Ягор Піліпавіч, н. ў 1906, загінуў у 1941.

САЎЧАНКА Павел Агеевіч.

ФАМІН Іван Зіноўевіч, рад., загінуў 22.12.1943.

ЦІМАШКОЎ Емяльян Пятровіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ШУПАЁЎ Васіль Іванавіч, рад., памёр ад ран 30.8.1942 у в. Чарамышня Белеўскага р-на Тульскай вобл.

ШУПАЁЎ Іван Усцінавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ШЧАРБАКОЎ Аркадзь Аўхімавіч, н. ў 1915, лейт., прапаў без вестак у вер. 1941.

ВЁСКА БУДА

БЯЛУГІН Мікалай Ільіч, н. ў 1918, рад., загінуў у в. Расасна Дубровенскага р-на.

БЯЛУГІН Якаў Кузьміч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у 1945.

КАНДРАШОЎ Мікалай Сямёнавіч, н. ў 1926, рад., прапаў без вестак у крас. 1945.

КАНДРАШОЎ Парфіл Сямёнавіч, н. ў 1901, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КАНДРАШОЎ Трафім Сямёнавіч, прапаў без вестак у жн. 1944.

КАЧАНАЎ Елісей Фролавіч, н. ў 1896, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

КАЧАНАЎ Якаў Дзмітрыевіч, н. ў 1905, прапаў без вестак.

КРАЎЦОЎ Прохар Іванавіч, тэхн.-інт. 2-га рангу, прапаў без вестак у вер. 1941.

КРАЎЦОЎ Сямён Кузьміч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЛАЗОЎСКІ Васіль Захаравіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЛАЗОЎСКІ Васіль Мікітавіч, н. ў 1907, прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЛАЗОЎСКІ Іван Фёдаравіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у ліп. 1943.

МАРГАЎКІН Сцяпан Віктаравіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак.

СНАПКОЎ Апанас Кузьміч, н. ў 1922, рад., загінуў 17.10.1944 у г. Науямесціс, Літва.

ВЁСКА БЯЛЯЕЎШЧЫНА

ВАРОНІН Герасім Пятровіч, н. ў 1904, загінуў 1.3.1942 у в. Чарнышова Смаленскай вобл.

ВАРОНІН Нестар Філімонавіч.

РАЗУЕЎ Адам Паўлавіч, н. ў 1919, сярж., прапаў без вестак у жн. 1944.

РАЗУЕЎ Пётр Іларыёнавіч, н. ў 1906, не вярнуўся з вайны.

РАЗУЕЎ Рыгор Іларыёнавіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

РАЗУЕЎ Сяргей Паўлавіч, н. ў 1920, сярж., памёр ад ран 8.2.1945, пахаваны ў в. Ней-Шальдендорф Апольскага ваяводства, Польшча.

РАЗУЕЎ Ягор Аляксеевіч, не вярнуўся з вайны.

ВЁСКА ВАЛЯЎКІ

БАДРОЎ Аляксей Іванавіч, н. ў 1908, прапаў без вестак у 1944.

БАДРОЎ Андрэй Іванавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ВАСЬКІН Міхаіл Гаўрылавіч, н. ў 1924, мал. сярж., загінуў 25.10.1944 у в. Маркі Варшаўскага ваяводства.

ВАСЬКІН Сігней Іванавіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ВАСЬКІН Ягор Сігнеевіч, н. ў 1924, прапаў без вестак у вер. 1944.

КАЧАНАЎ Ягор Мінаевіч, н. ў 1914, рад., загінуў 23.3.1942 у в. Прыбыткі Смаленскай вобл.

ЛАХМЫТКІН Яфім Васілевіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЛАХМЫТКІН Уладзімір Васілевіч, н. ў 1906, рад., загінуў 9.9.1942 ва Уваравуўскім р-не Смаленскай вобл.

РЫБАКОЎ Цярэнцій Сцяпанавіч, н. ў 1908, рад., загінуў у ліст. 1944.

СТАЛЬНОЎ Сяргей Сцяфанавіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

СТАСЬКОЎ Міхаіл Усцінавіч, н. ў 1925, рад., прапаў без вестак у снеж. 1943.

СЦЯПАНЕНКА Іван Іванавіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак 28.3.1942.

СЦЯПАНЕНКА Карней Іванавіч.

СЦЯПАНЕНКА Максім Іванавіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак у 1944.

СЦЯПАНЕНКА Ягор Іванавіч.

ЧАПЛЕЎ Леанід Паўлавіч, н. ў 1936.

ЧАПЛЕЎ Мікалай Паўлавіч, н. ў 1939.

ЧАПЛЕЎ Міхаіл Сцяпанавіч, н. ў 1924, рад., памёр ад ран у ліп. 1944.

ЧАПЛЕЎ Павел Андрэевіч, н. ў 1904, рад.

ЧАПЛЕЎ Цярэнцій Сцяпанавіч, н. ў 1912, загінуў у вер. 1943.

ЧАПЛЕЎ Якаў (Ягор) Андрэевіч, н. ў 1894, рад., загінуў 20.8.1944 у в. Вайзбунішкі Марыямпольскага р-на Віленскай вобл.

ЦУРАНАЎ Іван Мінаевіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ВЁСКА ГАГОКІ

БАРТЫНЕЎ Мацвей Сцяпанавіч, н. ў 1918, рад., загінуў 18.9.1944 у м. Зеінка Варшаўскага ваяводства.

КРАЙКО Васіль Пятровіч, н. ў 1908, загінуў 9.9.1942 у в. Забродзе.

ПАСТАРНАК Іван Пятровіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ВЁСКА ГАРОШКАВА

АНУФРЫЕЎ Агей Фядосавіч, н. ў 1899, прапаў без вестак у кастр. 1944.

АНУФРЫЕЎ Арсеній Сямёнавіч, н. ў 1899, рад., прапаў без вестак 26.11.1941 у г. Істра Маскоўскай вобл.

АНУФРЫЕЎ Іван Панкратавіч, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

АНУФРЫЕЎ Пётр Сямёнавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

АНУФРЫЕЎ Якаў Сямёнавіч.

АНУФРЫЕЎ Яўсей Сямёнавіч, н. ў 1895, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

АНУФРЫЕЎ Уладзімір Панкратавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

АЎЛАСЕНКА Васіль Нікіфаравіч, н. ў 1892, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

АЎЛАСЕНКА Міхаіл Нікіфаравіч, н. ў 1906, сярж., прапаў без вестак у вер. 1941.

АЎРАЛЁВА Аксенія Апанасаўна, н. ў 1913, прапала без вестак у жн. 1944.

АЎРАЛЁЎ Аркадзь Панкратавіч, н. ў 1923, расстраляны.

АЎРАЛЁЎ Іван Сафронавіч, н. ў 1906, рад., памёр ад ран 16.4.1944.

АЎРАЛЁЎ Мацвей Апанасавіч, н. ў 1901, прапаў без вестак у ліп. 1944.

АЎРАЛЁЎ Павел Арцёмавіч, н. ў 1904, прапаў без вестак у вер. 1944.

АЎРАЛЁЎ Цімафей Антонавіч, н. ў 1905, кап., загінуў 12.10.1941 у м. Латошына Цвярской вобл.

КАНДРАЦЬЕЎ Мікалай Адамавіч, н. ў 1924, рад., памёр ад ран 4.3.1944 у в. Кажэкіна Лёзненскага р-на Віцебскай вобл.

ЛУКАШОЎ Іван Андрэевіч, рад., загінуў 3.3.1944.

ЛУКАШОЎ Пётр Андрэевіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у 1941.

МІШАЧКІН Аляксандр Барысавіч, н. ў 1908, рад., загінуў 6.8.1944, пахаваны ў в. Чырвонка Сувальскага ваяводства, Польшча.

ТАГАКОЎ Адам Іванавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ТАГАКОЎ Аляксей Мінаевіч, н. ў 1899, рад., прапаў без вестак у кастр. 1943.

ТАГАКОВА Ганна Анісімаўна, н. ў 1920, сярж., прапала без вестак у жн. 1944.

ТАГАКОЎ Іван Анісімавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ТАГАКОЎ Сцяпан Сцяпанавіч, н. ў 1913, кам. аддзялення, загінуў 15.10.1944 у в. Маркі Варшаўскага р-на.

ТАГАКОЎ Якаў Анісімавіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у лют. 1945.

ТАГАКОЎ Яўціхій Сцяпанавіч, н. ў 1911, памёр ад ран 2.4.1944 у в. Урочышча Вышагор Ярцаўскага р-на Смаленскай вобл.

ВЁСКА ЗААЗЕР'Е

БАБІЧАЎ Сцяпан Іванавіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак.

КЛАЧКОЎ Васіль Яўгенавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у снеж. 1942.

КОЛАТАЎ Фёдар Нікіфаравіч, н. ў 1913, рад., загінуў у чэрв. 1944.

ПАДЛЯПЕНЬКА Рыгор Сямёнавіч, н. ў 1918, сярж., загінуў 28.1.1945.

СУРТАЎ Аляксей Платонавіч, н. ў 1912, прапаў без вестак у 1943.

СУРТАЎ Аляксей Савельевіч, н. ў 1922, рад., памёр ад ран 3.3.1944 у в. Пагосцішча Лёзненскага р-на Віцебскай вобл.

СУРТАЎ Мікалай Трыфанавіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

СУРТАЎ Фёдар Сысоевіч, н. ў 1916, мал. лейт., загінуў 6.4.1944 у в. Хасаклату Нарускага р-на, Эстонія.

ЮДЗІН Ілья Іванавіч, мал. лейт., кам. узвода, загінуў 15.3.1942 у в. Нова-Якаўлеўка Андрэеўскага р-на Данецкай вобл.

ВЁСКА ЗАЛАТАВІЧЫ

АСІПЕНКА Рыгор Ільіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

АСІПЕНКА Сцяфан Аўрамавіч, н. ў 1912, супрацоўнік РАУС г. Дуброўна, павешаны ў 1942 у г. Красны Смаленскай вобл.

ГАРБАЦЕНКА Ілья Осіпавіч, н. ў 1918, прапаў без вестак у 1944.

ГЕНІДЗІН Патап Ціханавіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ГІЛЬКОЎ Трыфан Арсенцьевіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у сак. 1945.

ЕЎСТАФ'ЕЎ Васіль Захаравіч, н. ў 1907, рад., загінуў 10.10.1941, пахаваны ў г. Ліда.

ЕЎСТАФ'ЕЎ Захар, расстраляны ў 1943.

ІЎЧАНКА Васіль Фокавіч, н. ў 1923, рад., загінуў 5.5.1944 у г. Ковель Валынскай вобл.

ЛАВЕЙКІН Іван Фёдаравіч, н. ў 1916, кап., загінуў 27.7.1944 у в. Сапава Пачэніцкага р-на.

ЛАВЕЙКІН Осіп Раманавіч, н. ў 1901, рад., прапаў без вестак у лют. 1945.

МАЛАЧКОЎ Васіль Гаўрылавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

САВЕЛЬЕЎ Ілья Дзмітрыевіч, рад., загінуў 2.12.1943.

СЯМЁНАЎ Дзяніс Пятровіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у 1944.

СЯМЁНАЎ Якаў Арцёмавіч, н. ў 1907, рад., загінуў 5.1.1945 у г. Іўнашкен, Усх. Прусія.

ШАЙКОЎ Сямён Сцяпанавіч, н. ў 1900, рад., памёр ад ран 25.7.1944 у в. Ляпенкі Гродзенскага р-на.

ЯКАВЕНКА Іван Фёдаравіч, мал. сярж., загінуў 3.8.1943 у в. Казацкае Граваронскага р-на Курскай вобл.

ЯКАВЕНКА Фёдар Фёдаравіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЯКАВЕНКА Ягор Захаравіч, маёр, нач. штаба, прапаў без вестак 4.7.1942.

ЯКАВЕНКА Ягор Свірыдавіч, рад.

ЯКАВЕНКА Якаў Свірыдавіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ВЁСКА КАМАРЫ

АСІПЧУК Андрэй Паўлавіч, н. ў 1914, рад., памёр ад ран у г. Алітус.

БОЛДУЕЎ Мікалай Дзянісавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ВЁСКА КАРОБКІ

АТРОШКІН Адам Андрэевіч.

ВАСІЛЬЕЎ Архіп Анісімавіч, памёр ад ран у 1945.

ВАСЬКІН Рыгор Паўлавіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ВАСЬКІН Сямён Паўлавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у студз. 1944.

ГАРЧАНКА Аляксей Іванавіч, н. ў 1921, рад., загінуў у жн. 1944.

ГАРЧАНКА Васіль Канстанцінавіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ГАРЧАНКА Канстанцін Емяльянавіч, н. ў 1892, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

ГАРЧАНКА Цімафей Іларыёнавіч.

ІСАКАЎ Барыс Макаравіч, н. ў 1924, калгаснік, расстраляны.

ІСАКАЎ Мікалай Макаравіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у кастр. 1943.

КАРНАЧОЎ Мікалай Піліпавіч, н. ў 1922, рад., загінуў 14.1.1944 у в. Выдрэя Лёзненскага р-на Віцебскай вобл.

КАРНАЧОЎ Піліп Захаравіч, н. ў 1895, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КАРСАНАЎ Платон Антонавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у жн. 1941.

КЛЕШЧАНОК Мікіта Паўлавіч, н. ў 1912, калгаснік, расстраляны.

КОЛАСАЎ Антон Міхайлавіч, н. ў 1907, рад., загінуў у кастр. 1942.

КРАЎЦОЎ Сямён Кузьміч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КРЫВЯНКОЎ Іван Цімафеевіч, н. ў 1911, рад., загінуў 29.10.1943 у в. Расасна Дубровенскага р-на.

КУЗЬМЯНКОЎ Іван Ільіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КУЗЬМЯНКОЎ Осіп Ільіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЛАНЦЭДАЎ Міхаіл Осіпавіч, мал. сярж., загінуў 23.8.1943 на х. Ленінскім Куйбышаўскага р-на Растоўскай вобл.

ЛУЖАЕЎ Яфім Іванавіч, н. ў 1913, рад., загінуў 29.9.1942 каля ст. Кругазор.

МАРТЫНОЎСКІ Несцер Феафанавіч, н. ў 1903, рад., загінуў 30.10.1943 у в. Расасна Дубровенскага р-на.

МАРТЫНОЎСКІ Фёдар Несцеравіч, н. ў 1924.

НОВІКАЎ Барыс Аляксандравіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ОЗЕРАЎ Мікалай Антонавіч, н. ў 1921, рад., загінуў.

ОЗЕРАЎ Сяргей Іванавіч, н. ў 1918, рад., памёр ад ран 8.3.1945 у г. Шарбагард, Венгрыя.

ПАЎЛАЎ Міхаіл Паўлавіч, рад., загінуў 29.10.1943.

РАЗУЕЎ Трыфан Іларыёнавіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

РУБАНАЎ Мікалай Аляксеевіч, н. ў 1924, калгаснік, расстраляны.

РУБАНАЎ Мікалай Іванавіч, н. ў 1924, рад., прапаў без вестак.

РЫБАКОЎ Іван Якаўлевіч, н. ў 1922, загінуў у лютым 1945 ва Усх. Прусіі.

СЕНЬКАЎ Васіль Яфімавіч, н. ў 1912, сярж., прапаў без вестак у студз. 1943.

СІДАРЭНКА Васіль Міхайлавіч, н. ў 1918, калгаснік, расстраляны.

СІДАРЭНКА Яўціхій Пятровіч, н. ў 1902, прапаў без вестак у кастр. 1944.

СЦЯПАНАЎ Мікалай Мінаевіч, рад., загінуў 4.2.1945.

ХРУШЧОЎ Аляксандр Іванавіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ХРУШЧОЎ Іван Еўсцігнеевіч, н. ў 1909, ст. лейт., загінуў 7.11.1944 у в. Грабані Ялгаўскага р-на, Латвія.

ЧАПЛЁЎ Іван Сцяпанавіч, н. ў 1924, калгаснік, расстраляны.

ЧАПЛЁЎ Міхаіл Сцяпанавіч, н. ў 1926, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЧАПЛЁЎ Цярэнцій Сцяпанавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у лют. 1945.

ЧАПУРЭНКА Антон Нікіфаравіч, н. ў 1912, рад., загінуў 23.2.1944 у в. Макарава Віцебскай вобл.

ШАЎЧЭНКА Фёдар Іванавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак 23.6.1944.

ШЧАМЯЛЁЎ Лука Ільіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у студз. 1944.

ШЧАМЯЛЁЎ Павел Ільіч, н. ў 1918, рад., памёр ад ран 25.1.1944 у в. Мерзлякі Лёзненскага р-на.

ШЧАМЯЛЁЎ Пракоп Ільіч, н. ў 1911, прапаў без вестак 23.6.1944.

ШЧАМЯЛЁЎ Фёдар Ільіч, памёр ад ран у 1945.

ВЁСКА КІСЯЛІ

АЎТУШКОЎ Сцяпан Іванавіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ГУЗАВА Ульяна Маісееўна, н. ў 1916, загінула на прымусовых работах у Германіі.

ГУЗАЎ Васіль Маісеевіч, н. ў 1913, сярж., прапаў без вестак 5.5.1945.

КРОТАЎ Ілья Дзмітрыевіч, н. ў 1907.

КРОТАЎ Пракоп Гур'евіч.

ЛЕСНІКАЎ Мартын Сцяфанавіч, н. ў 1910, мал. сярж., прапаў без вестак у жн. 1944, або памёр ад ран 27.4.1942 у г. Угра Сухініцкага р-на Калужскай вобл.

МАКАРАНКА Ягор Сямёнавіч, н. ў 1914, мал. сярж., загінуў 17.2.1945 у Польшчы.

МАРАНКОЎ Андрэй Яўхімавіч, н. ў 1922.

МАРАНКОЎ Васіль Мікітавіч, н. ў 1925, сярж., прапаў без вестак у жн. 1944.

МАРАНКОЎ Іван Яфімавіч, н. ў 1915.

МАРАНКОЎ Іван Яфімавіч, н. ў 1919.

МАРАНКОЎ Мікіта Емяльянавіч, н. ў 1893, загінуў у палоне 13.12.1941 у в. Масюкоўшчына Мінскай вобл.

МАРАНКОЎ Сяргей Сцяфанавіч, н. ў 1918.

МАРОЗАЎ Іван Маісеевіч, прапаў без вестак.

МАРОЗАЎ Раман Маісеевіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

МУРАЎЁЎ Наўмен Давыдавіч, н. ў 1902.

МУРАЎЁЎ Сідар Давыдавіч, н. ў 1906.

МЯЛЬНІЦКІ Андрэй Дзмітрыевіч, н. ў 1910, сярж., прапаў без вестак у чэрв. 1941.

МЯЛЬНІЦКІ Міхаіл Васілевіч, н. ў 1919, сярж., прапаў без вестак у снеж. 1943.

ПРУДНІКАВА Валянціна Гаўрылаўна, памерла ад хваробы ў палоне 2.10.1943.

СЯМЁНАЎ Ціхан Іванавіч, н. ў 1907, прапаў без вестак.

ШАБЕКА Захар Навумавіч, прапаў без вестак.

ШАБЕКА Сямён Іванавіч, н. ў 1917, сярж., загінуў 21.8.1944 у в. Сатага Тартускага р-на, Эстонія.

ВЁСКА КОПАНІК

АСТАПКІН Максім Нікіфаравіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ВЫБАРНЫ Васіль Зіноўевіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак 8.8.1942.

ВЫБАРНЫ Леанід Лазаравіч.

ВЫБАРНЫ Мікалай Сямёнавіч, н. ў 1924, ст. сярж., загінуў 22.10.1943 у в. Малейкі Верхнедняпроўскага р-на Днепрапятроўскай вобл.

ВЫБАРНЫ Фядос Зіноўевіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КІРЫЛАЎ Кірыл Спірыдонавіч, н. ў 1906, рад., загінуў 13.12.1942 у в. Малое Кропатава.

МАСЛЯНКОЎ Аркадзь Малахавіч, н. ў 1925, рад., прапаў без вестак у ліп. 1944.

МАСЛЯНКОЎ Уладзімір Гаўрылавіч, н. ў 1923, рад., загінуў 29.10.1943 у в. Расасна Дубровенскага р-на.

ПЫНЬКІН Мікалай Сцяпанавіч, н. ў 1922, рад., загінуў 23.3.1944 у в. Старыца Віцебскага р-на.

ХАРАШЧУК Пётр Осіпавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ВЁСКА КОТАЎШЧЫНА

БУТКІН Піліп Ільіч, прапаў без вестак у жн. 1944.

ГАНЧАРОЎ Аляксей Міхайлавіч, рад., загінуў у 1944.

ЗАХАРАЎ Пракоп Васілевіч, н. ў 1914, рад., памёр ад ран 29.8.1944, пахаваны на могілках Ропка-Тамоле Тартускага р-на, Эстонія.

КАЗАКОЎ Еўдакім Паўлавіч, н. ў 1905, ст. сярж., загінуў 8.1.1944 у в. Іванькіна Віцебскага р-на.

КАЗАКОЎ, расстраляны за сувязь з партызанамі і хаванне зброі ў 1941 у в. Ляды.

КАЗАКОЎ Іван Ціханавіч, н. ў 1920, рад., памёр ад ран 18.1.1944 у в. Пагосцішча Віцебскай вобл.

КАЗАКОЎ Павел Цярэнцьевіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

КАЗАКОЎ Ягор Цярэнцьевіч, н. ў 1919, ст. лейт., памёр ад ран 1.6.1945.

ЛАГУТКІН, працаваў у дзіцячым доме в. Ляды, загінуў.

ЛОСЕЎ Сцяпан Васілевіч, н. ў 1923, рад., памёр ад ран 28.4.1945 у в. Мемерын, Памеранія.

ФЁДАРАЎ Пётр Емяльянавіч, н. ў 1908, рад., загінуў 24.5.1944 у в. Старонкі Лёзненскага р-на Віцебскай вобл.

ХАТУЛЁЎ Аляксандр Антонавіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак 17.2.1943.

ЯКАВЕНКА Арцём Карнеевіч, н. ў 1892, рад., прапаў без вестак у студз. 1945.

ЯКАВЕНКА Дзмітрый Спірыдонавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЯКАВЕНКА Іван Апанасавіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЯКАВЕНКА Іван Паўлавіч, загінуў у 1941.

ЯКАВЕНКА Ігнат Андрэевіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЯКАВЕНКА Максім Карнеевіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у 1945.

ЯКАВЕНКА Мікалай Пятровіч, н. ў 1901, рад., памёр ад ран 6.1.1942 у в. Галовенькі Нара-Фамінскага р-на Маскоўскай вобл.

ЯКАВЕНКА Панцялей Епіфанавіч, н. ў 1916, рад., памёр ад ран у вер. 1944.

ЯФРЭМЕНКА Нікіфар Мікітавіч, н. ў 1908, рад., загінуў у 1945.

ВЁСКА КРОЦІКІ

ВОЛКАЎ Аляксей Гаўрылавіч, н. ў 1922, ст. сярж., памёр ад ран 9.8.1944 у в. Панашоўка Санаскага павета Кракаўскага ваяводства.

ВОЛКАЎ Кузьма Іванавіч, н. ў 1916, мал. сярж., загінуў 10.2.1945 у м. Штэйнбахгор Брандэнбургскай правінцыі, Германія.

ВОЛКАЎ Лявон Іванавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у кастр. 1945.

КАРНАЧОЎ Піліп Захаравіч, загінуў у 1944.

КУЗЬМЯНКОЎ Пётр Мікалаевіч, н. ў 1924, рад., загінуў у студз. 1945.

КУКІШАЎ Іван Іванавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак 16.10.1943.

КУКІШАЎ Леанід Мікітавіч, н. ў 1918, мал. лейт., прапаў без вестак 29.5.1942 на Крыварожжы.

КУКІШАЎ Лявон Мікітавіч, н. ў 1918, маёр.

КУКІШАЎ Мікалай Ксенафонтавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

КУКІШАЎ Міхаіл Мікітавіч, н. ў 1913, рад., загінуў у жн. 1944.

КУКІШАЎ Піліп Ігнатавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КУКІШАЎ Пімен Сцяпанавіч, н. ў 1897, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

КУКІШАЎ Сяргей Мікітавіч, н. ў 1912.

КУКІШАЎ Фама Ігнатавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЛЕСНІКОЎ Сцяпан Іванавіч, прапаў без вестак.

МАЛАХАЎ Арцём Мацвеевіч, н. ў 1896, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

МІХАЙЛОЎСКІ Даніла Васілевіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

МІХАЙЛОЎСКІ Маісей Аляксандравіч, н. ў 1917, лейт., прапаў без вестак.

МІХАЙЛОЎСКІ Яўстафій Мікалаевіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак 5.10.1942.

НАВУМАЎ Аўхім Данілавіч, н. ў 1920, рад., загінуў 20.8.1941 у п. Ядрава Валдайскага р-на Ленінградскай вобл.

НАВУМАЎ Лука Патапавіч, н. ў 1914.

НАВУМЕНКА Аляксандр Фёдаравіч, н. ў 1918, рад., загінуў 17.2.1942 у в. Окаракава Цвярской вобл.

НАВУМЕНКА Аляксей Фядосавіч, н. ў 1920.

СІДОРАНКА Яўціхій Пятровіч, н. ў 1902, загінуў 10.10.1944.

ХУДНІЦКІ Васіль Пратасавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у ліст. 1941.

ХУДНІЦКІ Іван Іонавіч, н. ў 1924, рад., загінуў 29.1.1945, пахаваны ў п. Голубева Гур'еўскага р-на Калінінградскай вобл.

ХУДНІЦКІ Пётр Васілевіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЧАРТКОЎ Цімафей Фядосавіч, н. ў 1914.

ВЁСКА ЛАЗАРАЎКА

МАРКАЎ Васіль Міхайлавіч, н. ў 1911, рад., памёр ад ран.

МАРКАЎ Кузьма Іванавіч, н. ў 1905, рад., загінуў 14.8.1944 у г. Расейнянка, Эстонія.

МАРТЫНОЎСКІ Васіль Іванавіч, рад., прапаў без вестак 7.8.1944.

МАРТЫНОЎСКІ Мікалай Цімафеевіч, н. ў 1919, ст. лейт., загінуў 5.4.1944 у в. Ашыткава Пушкіна-Горскага р-на Цвярской вобл.

МАРТЫНОЎСКІ Рыгор Сямёнавіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

САЛОДКІН Апанас Сямёнавіч, н. ў 1902, прапаў без вестак у ліст. 1944.

СІМЧАНКА Ігнат Захаравіч, н. ў 1893, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

СІМЧАНКА Ісак Васілевіч, н. ў 1899, рад., памёр ад ран у в. Гутавіцы каля г. Чэрск, Польшча.

СІМЧАНКА Мікалай Ануфрыевіч, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ВЁСКА ЛЯДЫ

АЛЯКСЕЕЎ Дзмітрый Фёдаравіч, рад., загінуў 28.2.1945 у м. Ольшуыкен Данцыгскай акругі, Польшча.

АРОНАЎ Лазар Мендзелевіч, ваенны юрыст, загінуў на Сталінградскім фронце.

АРОНАЎ Рыгор Мендзелевіч, загінуў у першыя дні вайны.

АРОНАЎ Сямён Мендзелевіч, н. ў 1917, мал. сярж., прапаў без вестак 22.8.1941.

БЕКАВІЦКІ Юлік Зэлікавіч, рад., прапаў без вестак у жн. 1942.

БРАЙНІН Якаў Хаймавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1941.

БРУК Рыгор Сямёнавіч, н. ў 1921, сярж., загінуў 6.11.1943 у в. Зязюліна Віцебскай вобл.

БУЛАВІН Андрэй, выхаванец Ляднянскага дзіцячага дома, загінуў на фронце.

БЯРОЗІН Мікалай Якаўлевіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ВАЛОДЗІН Осіп Саламонавіч, н. ў 1912, старш., загінуў 28.2.1942 у в. Аляксандраўка Стараруского р-на Ленінградскай вобл.

ВАЛОШКІН Мікалай Сцяпанавіч, ст. лейт., прапаў без вестак у 1941.

ВАЛЬШОННІК Сіман Васілевіч, загінуў на Смаленшчыне.

ВАРОНІН Герасім Пятровіч, рад., загінуў 1.3.1942 у в. Чарнышова Думініцкага р-на Смаленскай вобл.

ВАРОНІН Пётр Осіпавіч, рад., загінуў 10.3.1942 у в. Інкерман пад Севастопалем.

ВАСІЛЬЕЎ Аляксей Осіпавіч, загінуў 30.11.1943.

ВАСІЛЬКОЎ Аляксандр Давыдавіч, н. ў 1925, рад., прапаў без вестак 15.1.1945.

ВАСІЛЬКОЎ Давыд Пятровіч, прапаў без вестак у жн. 1944.

ВОЛКАЎ Аляксандр Нікіфаравіч.

ГАНЧАРОЎ Ілья Іванавіч, сярж., загінуў 16.4.1942.

ГАРБАТКІН Васіль Трафімавіч, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ГАРБАТКІН Іван Карнеевіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ГЕЗІН Меер, загінуў на фронце на Смаленшчыне.

ГІЛЬКІН Абрам Шаевіч, н. ў 1906, ст. лейт., прапаў без вестак у маі 1945.

ГІНОУКЕР Маісей Мордухавіч, рад., прапаў без вестак 24.2.1942.

ГУЛЕВІЧ Васіль Осіпавіч, падпольшчык, загінуў у гестапа ў г. Талачын.

ГУРЭВІЧ Мікалай Уладзіміравіч, сярж., памёр ад ран 5.6.1944 у пас. Рэшаціха Ніжагародскай вобл.

ГУСІНСКІ Еўна Ехіеевіч, н. ў 1905, загінуў пад Вязьмай у 1941.

ГУСІНСКІ Ісак Юдавіч, н. ў 1909, кам. гарматы, загінуў 3.3.1945 у г. Хокен, Памеранія.

ГУСІНСКІ Шэвель Сендзеравіч, загінуў пад г. Ленінград.

ДАНІЛЕНКА Нікіфар Макаравіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ДАНЧЭЕЎ А. А.

ДАНЧЭЕЎ Васіль Максімавіч, н. ў 1921, сярж., загінуў 21.4.1943 на ст. Мар'янская.

ДАНЧЭЕЎ Міхаіл Максімавіч, н. ў 1926, мал. сярж., загінуў 20.1.1945 у г. Гумбунен, Усх. Прусія.

ДАНЧЭЕЎ Пётр Максімавіч, ст. сярж.

ДЗМІТРУХІН Васіль Рыгоравіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ДРАБКІН Осіп, загінуў на фронце.

ДУБІКАЎ Апанас Рыгоравіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак 6.10.1941.

ДЫМШЫЦ Мамо, н. ў 1918, загінуў на фронце.

ДЫМШЫЦ Осіп, н. ў 1923, партызан.

ЗАБЛОЦКІ Мікалай Ільіч, прапаў без вестак.

ЗАБЛОЦКІ Мікалай Рыгоравіч, н. ў 1910, рад., загінуў у сак. 1942.

ЗАЛАТАВІЦКІ Ю. Д.

ІВАНОЎ Дзяніс Мацвеевіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ІВАНОЎ Фёдар Ігнатавіч, прапаў без вестак у кастр. 1944.

ІВАНОЎ Яфім Іванавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак 19.9.1944.

ІВАНЦОЎ Іван Антонавіч, загінуў у вер. 1944.

КАБІШЧАР Лазар Ільіч, загінуў на Курскай дузе.

КАГАН Барыс Мордухавіч, н. ў 1908.

КАЗЕНІН (КАЗІННІК) Веніамін Якаўлевіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак у студз. 1944.

КАЗІННІК (КАЗЕНІН) Яфім Якаўлевіч, н. ў 1917, ст. сярж., прапаў без вестак у ліп. 1941.

КАЛІНІН Максім Осіпавіч, н. ў 1922, прапаў без вестак.

КАЛІНІН Міхаіл Іванавіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КАЛІНІН Осіп Васілевіч, н. ў 1902, прапаў без вестак у кастр. 1944.

КАННЕР Таня, сувязная, расстраляна у в. Ляды восенню 1941.

КАРАЛЕЎ Якаў Міронавіч, загінуў у 1943.

КАЦ Маісей Львовіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак у вер. 1942.

КАЦЕЎ... Міхайлавіч.

КІНДЗЯНКОЎ Мацвей Архіпавіч, н. ў 1911.

КЛІМЯНКОЎ Антон Антонавіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

КЛІНАВЫ Пётр Іванавіч, н. ў 1916, рад., загінуў 12.2.1945 у в. Кляйн Домараў, Германія.

КЛІНАВЫ Яфім Іванавіч, н. ў 1903, рад., памёр ад ран 30.12.1943 у в. Аргуны Віцебскай вобл.

КРАЎЧАНКА Сяргей, выхаванец Ляднянскага дзіцячага дома, загінуў у ліп. 1941 пры абароне в. Ляды.

КРЫШТОПАЎ Ягор Міхайлавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак 7.8.1944 за 3 км на захад ад возера Сервы Сувалкаўскага ваяводства, Польшча.

КУЗМЯНКОЎ Антон Васілевіч.

КУЗНЯЦОЎ Барыс Маісеевіч, рад., загінуў 5.1.1942.

КУЗНЯЦОЎ Барыс Мордухавіч, н. ў 1916, кам. узвода, загінуў 30.12.1941 пад г. Белгарад.

КУЗНЯЦОЎ Давід Хаімавіч, н. ў 1915, загінуў на Смаленшчыне ў 1941.

КУЗНЯЦОЎ Ісак, партызан, расстраляны ў 1941.

КУЗНЯЦОЎ Маісей Пінхусавіч, н. ў 1918, палітрук, загінуў у 1941.

КУЗНЯЦОЎ Міхаіл Паўлавіч, рад., загінуў 25.5.1944 на х. Карэкіна Нарускага р-на, Эстонія.

КУЗНЯЦОЎ Міхаіл Пінхусавіч, н. ў 1916, загінуў у Закаўказзі.

КУЗНЯЦОЎ Нёма Мордухавіч, н. ў 1924, прапаў без вестак у 1941.

КУКІШАЎ Міхаіл Мікітавіч, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КУКІШАЎ Цімафей Сцяпанавіч, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

КУНІН Айзік Берлавіч.

КУНІН Аркадзь Барысавіч, н. ў 1920, загінуў у 1941 у г. Шаўляй, Літва.

ЛАПІКАЎ Захар Сяргеевіч, н. ў 1910, рад., загінуў 26.2.1942 у г. Холм Цвярской вобл.

ЛЕВІН Дойв-Бер Барыс Міхайлавіч, батальённы камісар, загінуў пад г. Ленінград.

ЛЕСНІКОЎ Васіль Нікіфаравіч, н. ў 1922, рад.

ЛЕСНІКОЎ С. І.

ЛІПОВІЧ Бела, партызанка, загінула ў 1941 у раёне Порхаўскай дачы.

ЛУКАШОЎ Осіп Калістратавіч, н. ў 1903.

ЛУР'Е Неех, загінуў пад г. Ярцава.

МАІСЕЕНКА Раман Ільіч, рад., памёр ад ран 13.3.1945.

МАЙКОЎ Захар Сяргеевіч.

МАЛКІНА Сара, партызанка, расстраляна ў 1941.

МАРОЗАЎ Аляксей Дзянісавіч, рад., памёр ад ран у сак. 1944 у в. Кушэўка Аршанскага р-на.

МАРОЗАЎ Дзяніс Аксенавіч, н. ў 1897, рад., памёр ад ран.

МАРОЗАЎ Міхаіл Ільіч, н. ў 1916, сярж., памёр ад ран 11.11.1941.

МАРЫНКІН Аляксандр Піліпавіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у студз. 1942.

МАРЫНКІН Антон Андрэевіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

МАРЫНКІН Ілья Іонавіч, н. ў 1914, мал. сярж., загінуў 20.1.1945 у в. Хайдальсдорф, Германія.

МАРЫНКІН Міхаіл Цімафеевіч, н. ў 1909, рад., памёр ад ран 2.5.1945 у г. Прэнцлаў, Германія.

МАРУСЕНКА Парфір Якаўлевіч, н. ў 1912.

МАРУСЕНКА Трафім Якаўлевіч, н. ў 1910.

МАЦВЕЙКІН Андрэй Парфенавіч, н. ў 1901, брыгадзір калгаса, загінуў на фронце.

МАЦВЕЙКІН Мікалай Васілевіч, н. ў 1922, сярж., памёр ад ран 26.4.1945 у г. Рацібор, Германія.

МАЦВЕЙКІН Міхаіл Рыгоравіч, н. ў 1913.

МАЦВЕЙКІН Піліп Фёдаравіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

МАЦВЕЙКІН Сцяпан Васілевіч, сярж., загінуў 8.12.1944.

МЕЛІХАН Сямён Маісеевіч, н. ў 1920, загінуў.

МІРЭР Веніамін, загінуў пад г. Смаленск.

МІРЭР Мотэ, загінуў пад г. Ярцава Смаленскай вобл.

МІХАЙЛОЎСКІ Іван Львовіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

МІХАЙЛОЎСКІ Іван Лявонцьевіч, н. ў 1912, рад., памёр ад ран 16.3.1943 у в. Ясная Паляна Старарускага р-на Ленінградскай вобл.

МІХАЙЛОЎСКІ Пракоп Арсенцьевіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

МІХАЛЬ Віктар Іванавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

МІХАЛЬ Пётр Захаравіч, н. ў 1908, рад., загінуў 12.8.1944.

МУРАЎЁЎ Ісак Давыдавіч, н. ў 1902, рад., загінуў 8.8.1944.

МУРАШКІН Андрэй Парфілавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак.

МУРАШКІН Васіль Іванавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

МУРАШКІН Н. І.

МУРАШКІН Пётр Кузьміч, н. ў 1921, рад., загінуў 5.8.1944 у г. Тарнобжэг, Польшча.

МЯШКОЎ Анатоль Іванавіч, прапаў без вестак у жн. 1944.

НІРМАН Анатоль Саламонавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ПАНУЛІН Аляксандр Сцяпанавіч, н. ў 1915, рад., загінуў у жн. 1944.

ПАНУЛІН Дзмітрый Паўлавіч, н. ў 1922, рад., загінуў 23.2.1944 у в. Макарава Віцебскай вобл.

ПАНУЛІН Іван Андрэевіч, н. ў 1921, сярж., загінуў 13.8.1942 у в. Азеранская Смаленскай вобл.

ПАНУЛІН Карп Андрэевіч, н. ў 1904, рад., памёр ад ран 22.9.1944 у в. Зяленка Варшаўскага ваяводства.

ПАНУЛІН Лука Пракопавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у ліст. 1942.

ПАНУЛІН Мікалай Карпавіч, н. ў 1926, мал. сярж., памёр ад ран 5.3.1945 у н. п. Ромітэн, Усх. Прусія.

ПАНУЛІН Павел Сцяпанавіч, н. ў 1908, рад., памёр ад ран 22.5.1945.

ПЕРАГУД Анастас Іванавіч, палкоўнік, загінуў каля Драўска, Польшча.

ПІСАРЭНКА Рыгор Дзмітрыевіч, н. ў 1908, рад., памёр ад ран у 1945.

ПІСАРЭНКА Цімафей Дзмітрыевіч, н. ў 1905, рад., памёр ад ран 10.3.1942.

ПРАКАПЦОЎ Рыгор Цітавіч, н. ў 1911, рад., загінуў 22.10.1943 у в. Рыленкі Дубровенскага р-на.

ПРУДНІКАЎ Гаўрыла Іларыёнавіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак.

ПРУДНІКАЎ Іван Нікіфаравіч, н. ў 1906, рад., загінуў 8.12.1943.

ПРУДНІКАЎ Іван Піменавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак.

ПРУДНІКАЎ Іван Ціханавіч, н. ў 1906, мал. сярж., памёр ад ран 15.8.1942.

ПУЗЫРОЎ Васіль Яфімавіч, н. ў 1909, рад.

ПУЗЫРОЎ Мікіта Мацвеевіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ПУЗЫРОЎ Міхаіл Андрэевіч.

ПУЗЫРОЎ Міхаіл Мацвеевіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак.

ПУЗЫРОЎ Пётр Мацвеевіч, н. ў 1901, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ПУЗЫРОЎ Піліп Сямёнавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ПУЗЫРОЎ Якаў Васілевіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ПЫНЬКІН Мікалай Сцяпанавіч, н. ў 1905, рад.

РАБЯНКОЎ Іван Раманавіч.

РАЖКОЎ Фёдар Пятровіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак.

РАЗУЕЎ Адам Міронавіч, н. ў 1925, рад., памёр ад ран 30.12.1943.

РАЗУЕЎ Мірон Філімонавіч, н. ў 1892, рад., прапаў без вестак.

РАМАНАЎ Дзмітрый Кандрацьевіч, рад., прапаў без вестак.

РЫЖЫКАЎ Дзмітрый Васілевіч, н. ў 1924, мал. лейт., загінуў 21.12.1943 у в. Новагірадаўка Кіраваградскай вобл.

РЫЖЫКАЎ Іван Нікіфаравіч, рад., загінуў 8.12.1943.

РЫЖЫКАЎ Рыгор Дзмітрыевіч, н. ў 1923, сярж., загінуў 15.3.1944 у в. Новае Сяло Дубровенскага р-на.

РЫЖЫКАЎ Якаў Васілевіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

САЛОДКІН Дзяніс Міронавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у сак. 1945.

САЛОДКІН Іван Мікітавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак 22.2.1942.

САЛОДКІН Фёдар Аляксеевіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак 9.11.1943 каля в. Баброва Дубровенскага р-на.

САМАРЫН Пётр, выхаванец Ляднянскага дзіцячага дома, загінуў пры абароне в. Ляды ў ліп. 1941.

СІМАНОВІЧ Шлейма Міхалевіч, н. ў 1909, сапёр, загінуў.

СІНЯКОЎ Антон Цімафеевіч, н. ў 1910, рад., загінуў 30.1.1945 ва Усх. Прусіі.

СІНЯКОЎ Дзмітрый Маісеевіч, н. ў 1911, прапаў без вестак у вер. 1941.

СІНЯКОЎ Іван Сцяпанавіч, н. ў 1902, рад., загінуў у жн. 1941.

СІНЯКОЎ Пётр Цімафеевіч, загінуў.

СІТАВЕНКА Іван Іпатавіч, н. ў 1898, рад., загінуў 22.2.1944.

СІТАВЕНКА Рыгор Дзянісавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1943.

СЦЯПАНКІН Гаўрыла Карпавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1943.

СЦЯПАНКІН Гаўрыла Яфімавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1943.

СЦЯПАНКІН Дзмітрый Іванавіч.

СЦЯПАНКІН Міхаіл Іванавіч.

СЦЯПАНКІН Пётр Іванавіч, загінуў 28.2.1944 у в. Цапелька Старарускага р-на Ленінградскай вобл.

СЫСОЕЎ Арсен Карпавіч, н. ў 1896, рад., загінуў ва Усх. Прусіі.

СЯМКОЎ Іван Лявонавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак 1.3.1945.

СЯМКОЎ Ісак Андронавіч, н. ў 1906, сярж., загінуў 21.8.1942 у в. Піменаўка Сухініцкага р-на Калужскай вобл.

ТАМАРКІН Барыс Львовіч, н. ў 1926, артылерыст, загінуў пад Кёнігсбергам.

ТАМАРКІН Гідаль Маісеевіч, н. ў 1931, партызан, загінуў.

ТАМАРКІН Лейба Осіпавіч, партызан, павешаны паліцаямі на металічным кругу за падбародак у в. Бруханава Краснінскага р-на Смаленскай вобл.

ТАМАРКІН Лейзер Маісеевіч, н. ў 1924, партызан, загінуў у раёне Перхаўскай дачы.

ТАМАРКІН Хаім (Яфім) Маісеевіч, н. ў 1928, арганізатар падпольнага піянерскага атрада «Гаўрош», партызан, пасля катавання ў турме г. Красны Смаленскай вобл. перакусіў сабе вены.

ТАМАРКІН Шлейма Осіпавіч, загінуў на фронце.

ТРЫГУБАЎ Рыгор Гаўрылавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ФАЙТЛІН Барыс Рыгоравіч, н. ў 1918, лейт., загінуў у 1943 у г. Днепрапятроўск.

ФАЙТЛІН Фёдар Барысавіч, загінуў у г. Берлін у 1945.

ФАЙТЛІН Фёдар Рыгоравіч, н. ў 1912, палітрук, загінуў у 1942 у г. Пятроўск Луганскай вобл.

ФРАДКІН, служачы культа ў в. Ляды, партызан, павешаны паліцаямі на металічным кругу за падбародак у в. Бруханава Краснінскага р-на Смаленскай вобл.

ФРАЛОЎ Васіль Паўлавіч, н. ў 1920, сярж., загінуў 11.10.1942 на х. Канап Клецкага р-на Валгаградскай вобл.

ФРАЛОЎ Васіль Савельевіч, н. ў 1923, рад., загінуў 15.10.1944 у в. Маркі Варшаўскага ваяводства.

ФРАЛОЎ Павел Дзмітрыевіч, н. ў 1918, рад., загінуў у 1941.

ФРАЛОЎ Палікарп Савельевіч, н. ў 1923, рад., загінуў 15.10.1944 у в. Маркі Варшаўскага ваяводства.

ХАЙКІНСОН... Хаймавіч, н. ў 1925, загінуў.

ХАЙКІНСОН Лейба Хаймавіч, н. ў 1923, загінуў.

ХАЙКІНСОН Хайм-Ічэ Сіманавіч, н. ў 1922, загінуў.

ХРЫПАЧОЎ Мікіта Фёдаравіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ХУДНІЦКІ Васіль Прохаравіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак.

ЦЫПІН Осіп Ільіч, н. ў 1918, загінуў пры абароне Брэсцкай крэпасці ў 1941.

ЦЫПІН Хашкель Аронавіч, н. ў 1920, лейт., прапаў без вестак каля п. Керасць Ленінградскай вобл.

ЧАРНАМОРДЗІК Яўген Давыдавіч, н. ў 1924, загінуў пад Лазаваткай Вінніцкай вобл.

ЧВАНАЎ Дзяніс Іванавіч, н. ў 1910, рад., загінуў 14.12.1943.

ЧВАНАЎ Дзяніс Мацвеевіч, н. ў 1907, загінуў у 1941.

ЧВАНАЎ Іван Антонавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у ліст. 1941.

ЧВАНАЎ Максім Антонавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак.

ЧВАНАЎ Фёдар Ігнатавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у ліст. 1942.

ЧВАНАЎ Яфім Іванавіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак.

ЧЫЧЫКАЎ Дзмітрый Піліпавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак.

ЧЫЧЫКАЎ Фёдар Мацвеевіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак каля в. Рублева Лёзненскага р-на.

ЧЫЧЫКАЎ Яфім Піліпавіч, н. ў 1907, рад., загінуў у лют. 1942.

ШАРАМЕТ Максім Рыгоравіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак 15.8.1944.

ШПАНСКІ Іван Антонавіч.

ШПАНСКІ Мікалай Ільіч, н. ў 1918, сярж., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ШПАНСКІ Нікіфар Ільіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у студз. 1945.

ШПАНСКІ Сцяфан Ільіч, рад., прапаў без вестак.

ШПАНСКІ Фёдар Іўлевіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ШУЛЬРЫХТЭР Довід Іцкавіч.

ШУЛЬРЫХТЭР Шмуэль Іцкавіч.

ШУЛЬРЫХТЭР Самуіл Осіпавіч, н. ў 1890, загінуў у 1941.

ШУРПЕТАЎ Аўрам Спірыдонавіч, н. ў 1916, рад.

ШУРПЕТАЎ Мікіта Якаўлевіч, н. ў 1904, рад., памёр ад ран 1.8.1942 у в. Брызгалава Старыцкага р-на Цвярской вобл.

ШУРПЕТАЎ Савелій Якаўлевіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ШУРПЕТАЎ Сцяпан Васілевіч, старш.

ШУРПЕТАЎ Я.

ШЭКІН Аляксандр Лазаравіч, н. ў 1904, прапаў без вестак.

ШЭКІН Антон Еўдакімавіч.

ШЭКІН Дзмітрый Карпавіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у снеж. 1941.

ШЭКІН Іван Міхайлавіч, н. ў 1926, рад., прапаў без вестак у студз. 1943.

ШЭКІН Лявон Лазаравіч.

ШЭКІН Мікалай Савельевіч, н. ў 1913, сярж., прапаў без вестак 13.8.1942.

ШЭКІН Міхаіл Яўціхавіч, н. ў 1921, рад., памёр ад ран 19.3.1945 у г. Кройбург, Усх. Прусія.

ЮХВІЧ Ісак, 17 год, партызан, расстраляны ў 1941.

ЯГОРАЎ Іван Пятровіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак.

ЯРМОЛЕНКА Павел Міхайлавіч, н. ў 1909, рад., памёр ад ран 12.3.1945 у в. Такард Гданьскага ваяводства, Польшча.

ЯРМОЛЕНКА Пётр Маркавіч, н. ў 1909, рад., загінуў у 1945.

ЯФІМЕНКА Мікалай, старш., памёр ад ран у шпіталі № 397.

ВЁСКА МАСЛІНО

БАРЫСЕНКА Антон Апанасавіч, н. ў 1912, лейт., памёр ад ран у 1945.

БАРЫСЕНКА Захар Пятровіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у 1943.

БАРЫСЕНКА Іван Пятровіч, н. ў 1906, рад., загінуў у 1942.

БАРЫСЕНКА Лявон Малахавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

БАРЫСЕНКА Сцяфан Апанасавіч, н. ў 1917, рад., загінуў у 1943.

ВАСІЛЬКОЎ Міхаіл Антонавіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у крас. 1945.

ГЛЕБАЎ Емяльян Якаўлевіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КУЛЯШОЎ Сямён Трафімавіч, н. ў 1912, рад., памёр ад ран 4.7.1942 на востраве Н. Пустынь Асташкаўскага р-на Цвярской вобл.

ЛАЎРЭНАЎ Нікіфар Анісімавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у 1943.

МАРОЗАЎ Ігнат Ягоравіч, н. ў 1893, рад., прапаў без вестак у кастр. 1941.

МАРЧАНКА Марыя Ягораўна, н. ў 1910, рад., памерла ў 1945.

НІКІЦІН Даніла Сігнеевіч, н. ў 1923, рад., прапаў без вестак у 1944.

НІКІЦІН Ягор Сігнеевіч, н.ў 1911, рад., загінуў 1943.

ПАЛІКАРЭНКА Яўціхій Андрэевіч, н. ў 1917, рад.,загінуў у 1941.

ПРУДНІКАЎ Пётр Піліпавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

СЯРГЕЕЎ Анісім Калінавіч, н. ў 1909, рад., загінуў у 1942.

СЯРГЕЕЎ Павел Калінавіч, н. ў 1912, рад., загінуў у 1943.

СЯРГЕЕЎ Сцяфан Калінавіч, н. ў 1923, рад., прапаў без вестак 21.1.1945.

ФІЛІПЕНКА Апанас Антонавіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у 1944.

ФІЛІПЕНКА Фёдар Андрэевіч, н. ў 1914, ст. сярж., прапаў без вестак у маі 1944.

ФІЛІПЕНКА Рыгор Іванавіч, н. ў 1902, сярж., памёр ад ран у 1944 у г. Красны Бор Смаленскай вобл.

ФІЛІПЕНКА Пётр Раманавіч, н. ў 1898, рад., загінуў 4.11.1942 у в. Смецкая Ульянаўскага р-на Арлоўскай вобл.

ФІЛІПЕНКА Цімафей Антонавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ШАБЕКА Андрэй Сафронавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у 1945.

ШАБЕКА Сямён Архіпавіч, н. ў 1913, сярж., прапаў без вестак у вер. 1942.

ВЁСКА МІХЕЕЎКА

АВЕРКІН Васіль Архіпавіч, н. ў 1896, рад., загінуў 24.10.1943 у в. Кіраёва Дубровенскага р-на.

АВЯР'ЯНАЎ Яўген Васілевіч, н. ў 1916, рад., загінуў 7.7.1944 у в. Баліціклеева Мінскай вобл.

АКСЁНАВА Вера Сямёнаўна.

АКСЁНАЎ Сямён Давыдавіч, расстраляны паліцаямі ў в. Міхееўка Дубровенскага р-на.

АСЯПЦОВА Надзея Філімонаўна.

АЎРАЛЁЎ Васіль Ягоравіч.

АЎРАЛЁЎ Леанід Ягоравіч.

АЎРАЛЁЎ Рыгор Міхайлавіч.

ВАЛОДЗІН Міхаіл Іванавіч, н. ў 1904, рад., загінуў 3.9.1942.

ВАЛОДЗІН Міхаіл Уладзіміравіч.

ВАЛОДЗЬКІН Пётр Фядотавіч, н. ў 1922, рад., загінуў 15.1.1944 у в. Пагосцішча Віцебскай вобл.

ВАРОНІН Герасім Пятровіч.

ВАСІЛЬЕЎ Аляксей Осіпавіч, загінуў 30.11.1943.

ВЕРАБ'ЁЎ Кандрат Макаравіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак у вер. 1941.

ВЕРАБ'ЁЎ Марк Макаравіч, н. ў 1908, рад., загінуў 4.11.1944 у в. Шуйкен Гумбінскай акругі, Усх. Прусія.

ГАНЧАРОЎ Васіль Іванавіч, н. ў 1919, лейт., прапаў без вестак 17.9.1941.

ГАНЧАРОЎ Іван Васілевіч, н. ў 1925, рад., загінуў 5.5.1944.

ГАНЧАРОЎ Ілья Іванавіч.

ГАНЧАРОЎ Міхаіл Іванавіч.

ГАНЧАРОЎ Яўген Васілевіч, н. ў 1923, рад., загінуў у ліп. 1944.

ГРАМЫКА Аляксей Дзмітрыевіч, н. ў 1923, рад., загінуў 3.3.1944 у Дубровенскім р-не.

ГРАМЫКА Васіль Дзмітрыевіч, н. ў 1925, рад., памёр ад ран 12.1.1944 у в. Сычоўка Смаленскай вобл.

ГРАМЫКА Іван Дзмітрыевіч, н. ў 1919, прапаў без вестак у Беластоку.

ГРАМЫКА Уладзімір Палікарпавіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак у сак. 1945.

ГРЫШЧАНКОВА Ганна Васілеўна.

ГРЫШЧАНКОЎ Андрэй Мінаевіч.

ГРЫШЧАНКОЎ Васіль Пятровіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак 6.9.1944 ва Усх. Прусіі.

ГРЫШЧАНКОЎ Іван Пятровіч, н. ў 1917, прапаў без вестак.

ГРЫШЧАНКОЎ Іван Фёдаравіч, н. ў 1924, рад., памёр ад ран 15.1.1944 у в. Татаева Духаўшчынскага р-на Смаленскай вобл.

ГРЫШЧАНКОЎ Пётр Мітрафанавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у ліп. 1944.

ГРЫШЧАНКОЎ Уладзімір Гаўрылавіч, н. ў 1925, расстраляны паліцаямі.

КАВАЛЁЎ Архіп Дзмітрыевіч, н. ў 1905, рад., загінуў 23.10.1943 у в. Косціна Дубровенскага р-на.

КАВАЛЁЎ Мікалай Рыгоравіч.

КАВАЛЁЎ Фёдар Антонавіч, н. ў 1919, сярж., загінуў 17.9.1944 на х. Гайтас Ісцаўскага павета, Латвія.

ЛЕСНІКОВА Надзея Сямёнаўна.

ЛЮБЯНКОЎ Віктар Емяльянавіч, мал. лейт., прапаў без вестак у лютым 1944.

РЫБАКОЎ Аляксей Рыгоравіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

РЫБАКОЎ Парфен Яўсеевіч.

РЫБАКОЎ Ягор Фёдаравіч.

ФАМЯНКОЎ Фёдар Савельевіч, н. ў 1917, загінуў у 1943.

ШЧАМЯЛЁЎ Барыс Васілевіч.

ВЁСКА ПАЦЭНЬКІ

АЙЦОВІЧ Мікалай Нікіфаравіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

АЙЦОВІЧ Сяргей Апанасавіч, н. ў 1922, рад., загінуў у лют. 1944 у в. Баброва Дубровенскага р-на.

АНТОНЕНКАЎ Дзмітрый Давыдавіч, н. ў 1908, загінуў 15.7.1942.

БАРЫЛЬКІН Фёдар Дзмітрыевіч, загінуў 22.11.1943.

БЯЛУГІН Васіль Герасімавіч, н. ў 1925, рад., загінуў 22.11.1942 у г. Ярцава Смаленскай вобл.

БЯЛУГІН Канстанцін Іванавіч, н. ў 1924, рад., загінуў 15.11.1943 у в. Расасна Дубровенскага р-на.

БЯЛУГІН Мікалай Іванавіч, н. ў 1910, памёр ад ран 31.12.1943.

БЯЛУГІН Мікалай Ягоравіч, н. ў 1912, рад., загінуў 15.7.1944 у в. Бугэда Друскінінкайскага р-на, Літва.

БЯЛУГІН Павел Іванавіч.

ВАСІЛЬЕЎ Іван Аляксандравіч, н. ў 1920, загінуў 10.9.1943 у с. Баксан, Кабардзіна-Балкарыя.

ВОСТРЫКАЎ Іван Парфілавіч, загінуў 19.7.1944 у г. Алітус, Літва.

ЖАРЫКАЎ Іларыён Маісеевіч, н. ў 1892, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЖАРЫКАЎ Міхаіл Піліпавіч, н. ў 1924, сярж., загінуў 15.8.1943.

ЖАРЫКАЎ Міхаіл Маісеевіч, н. ў 1893, рад., прапаў без вестак у маі 1943.

ЖАРЫКАЎ Мікалай Барысавіч, н. ў 1908, прапаў без вестак у 1944.

ЖАРЫКАЎ Мікалай Фёдаравіч, н. ў 1914, рад., загінуў у жн. 1941.

ЖАРЫКАЎ Якаў Іванавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у снеж. 1942.

КАБУШАЎ Іван Авяр'янавіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КАБУШАЎ Раман Авяр'янавіч, н. ў 1924, рад., загінуў 5.3.1944 у Віцебскай вобл.

ЛУКАШОЎ Міхаіл Макаравіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у кастр. 1941.

ЛУКАШОЎ Пётр Макаравіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак 13.11.1941 у раёне саўгаса № 5 Шаўчэнкаўскага р-на Харкаўскай вобл.

МЕНЬКОЎ Іван Фёдаравіч, н. ў 1911, рад., загінуў 29.10.1943 у в. Расасна Дубровенскага р-на.

МЕНЬКОЎ Антон Фёдаравіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

МІНІН Захар Іванавіч, н. ў 1899, рад., прапаў без вестак 19.1.1943.

МІНІН Іван Дзмітрыевіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ПАЦЭНЬКІН Васіль Мікалаевіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ПЫНЬКІН Макар Іванавіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ПЫНЬКІН Мікалай Мікітавіч, н. ў 1923, рад., памёр ад ран 25.2.1944 у Лёзненскім р-не Віцебскай вобл.

ПЫНЬКІН Фёдар Макаравіч, н. ў 1924, сярж., загінуў 17.10.1944 ва Усх. Прусіі.

ПЫНЬКІН Сяргей Макаравіч, н. ў 1925, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЯКУБОЎСКІ Акім Фёдаравіч, н. ў 1925, рад., загінуў 31.7.1944 у м. Шэта Кэдайскага р-на, Літва.

ЯКУБОЎСКІ Уладзімір Фёдаравіч, н. ў 1912, рад., загінуў 16.11.1943 у в. Расасна Дубровенскага р-на.

ЯКУБОЎСКІ Фёдар Канстанцінавіч.

ВЁСКА ПРАВАЛЕНШЧЫНА

РУМЯНЦАЎ Іван Аляксеевіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ВЁСКА РЭДЗЬКАЎШЧЫНА — АЛЕКСАНДРЫЯ

АНКАРЭНКА Кірыл Ксенафонтавіч.

ГАЎРЫЛАЎ Іван Ільіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ГАЎРЫЛАЎ Ілья Міхайлавіч, н. ў 1890, рад., прапаў без вестак у вер. 1941.

ГАЎРЫЛАЎ Фёдар Ільіч.

КАВАЛЕНКА Васіль Максімавіч, н. ў 1937.

КАВАЛЕНКА Іван Емяльянавіч, н. ў 1918, рад., санінструктар, загінуў 31.7.1944, пахаваны ў г. Лодзіяй, Літва.

КАВАЛЕНКА Іван Якаўлевіч.

КАВАЛЕНКА Кацярына Максімаўна, н. ў 1935, спалена немцамі ў хаце.

КАВАЛЕНКА Максім Іванавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КАВАЛЕНКА Марыя Максімаўна, н. ў 1940.

КАВАЛЕНКА Уладзімір Максімавіч, н. ў 1933.

ХРЫСАНФАЎ Андрэй Іванавіч, н. ў 1923, рад., загінуў 5.3.1945 ва Усх. Прусіі, могілкі Даўліценен.

ХРЫСАНФАЎ Сяргей Іванавіч, н. ў 1922, рад., загінуў 22.10.1944.

ХРЫСАНФАЎ Іван Кірылавіч, н. ў 1922, рад., загінуў 21.3.1944 у в. Бабовікі Віцебскага р-на.

ХРЫСАНФАЎ Васіль Пятровіч, н. ў 1923, прапаў без вестак 4.2.1944.

ХРЫСАНФАЎ Фёдар Агеевіч, н. ў 1902, рад., загінуў 5.8.1944 у в. Казлова Бранскага р-на Беластоцкай вобл.

ЦЯПЛУХІН Андрэй Анісімавіч, н. ў 1919, ст. лейт., загінуў 21.6.1942 у в. Рылькава Ігнаценскага р-на Смаленскай вобл.

ЦЯПЛУХІН Анісім Мацвеевіч, н. ў 1892, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЦЯПЛУХІН Андрэй Навумавіч, н. ў 1926, рад., памёр ад ран 26.4.1945, пахаваны на Прыекульскіх ваенных могілках, Ліепайскі р-н, Латвія.

ЦЯПЛУХІН Андрэй Сяргеевіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у ліст. 1943.

ЦЯПЛУХІН Іван Зіноўевіч, н. ў 1919, мал. лейт., загінуў 22.3.1942.

ЦЯПЛУХІН Васіль Зіноўевіч, рад., загінуў 25.3.1943 у в. Сасноўка Старарускага р-на Ленінградскай вобл.

ЦЯПЛУХІН Васіль Міхайлавіч, н. ў 1906, загінуў 3.1.1944.

ЦЯПЛУХІН Фядос Сяргеевіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у кастр. 1943.

ВЁСКА САЗОНАЎКА

АВЕР'ЯН Яўген Васілевіч, загінуў 24.10.1943.

АНІШЧАНКА Дзмітрый Ягоравіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

АНІШЧАНКА Уладзімір Ягоравіч, н. ў 1923, рад., загінуў 15.11.1943 у в. Расасна Дубровенскага р-на.

АНІШЧАНКА Ягор Еўдакімавіч, н. ў 1896, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

БОЛДУЕЎ Арцём Яфрэмавіч, н. ў 1893, рад., загінуў 23.10.1943 у в. Расасна Дубровенскага р-на.

ВОСТРАКАЎ Аляксандр Карпавіч, н. ў

1905, рад., загінуў 28.8.1944 у в. Бабры Віцебскай вобл.

ВОСТРАКАЎ Васіль Сяргеевіч, рад., памёр ад ран 22.2.1945.

ВОСТРАКАЎ Іван Парфенавіч, рад., загінуў 19.7.1944.

ВОСТРАКАЎ Ігнат Піліпавіч, н. ў 1907, рад., загінуў 1.11.1944.

ЖАЛЯЗНОЎ Ілья Андрэевіч, н. ў 1906, рад., загінуў 14.9.1944 у в. Каяна Валгайскага р-на, Эстонія.

ІВАНЦОЎ Аляксей Пракоф'евіч.

ІВАНЦОЎ Фёдар Пракоф'евіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у 1944.

ІВАНЦОЎ Нікіфар Пракоф'евіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у 1944.

ІВАНЦОЎ Ануфрый Гаўрылавіч, рад.

ІВАНЦОЎ Лаўрэнцій Гаўрылавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак 5.2.1945.

ІВАНЦОЎ Епіфан Андрэевіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КУЗЬМЯНКОЎ Канстанцін Барысавіч, н. ў 1913, прапаў без вестак у чэрв. 1943.

ЛЕСНІКОЎ Іван Антропавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак.

ЛЕСНІКОЎ Іван Ігнатавіч, н. ў 1910, сярж., прапаў без вестак.

ЛЕСНІКОЎ Якаў Міхайлавіч, рад., прапаў без вестак 29.10.1943.

МАЦВЕЕЎ Андрэй Нікіфаравіч, н. ў 1925, рад., загінуў 21.12.1944 у м. Патплін, Латвія.

МАЦВЕЕЎ Васіль Нікіфаравіч, н. ў 1917, рад., загінуў 29.10.1943 у в. Расасна Дубровенскага р-на.

МЯНЬКОЎ Іван Андрэевіч, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

РАЗУЕЎ Рыгор Ларыёнавіч, загінуў у снеж. 1944.

САЗОНАЎ Сяргей Архіпавіч, н. ў 1925, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

СЯРГЕЕЎ Андрэй Архіпавіч, н. ў 1925, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

СЯРГЕЕЎ Іван Архіпавіч, н. ў 1923, мал. сяр.к., прапаў без вестак 15.9.1944.

ФЯДОСАЎ Антон Аксёнавіч, н. ў 1895, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ФЯДОСАЎ Фядот Фядотавіч, н. ў 1894, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ФЯДОСАЎ Ісак Артамонавіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у маі 1945.

ШЧАМЯЛЁЎ Барыс Емяльянавіч, загінуў 5.2.1944.

ВЁСКА СТРАХІ

КОНАНАЎ Пётр Якаўлевіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КРЫШТОПАЎ Васіль Фёдаравіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак 24.3.1944.

МАРУСЕНКА Трафім Якаўлевіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

НАУМАЎ Яфім Данілавіч, рад., памёр ад ран 20.8.1941.

ПІСАРЭНКА Адам Мінаевіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак 9.10.1944.

ПІСАРЭНКА Мікіта Мінаевіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак 9.10.1944.

ПІСАРЭНКА Рыгор Дзмітрыевіч, н. ў 1902, рад., памёр ад ран 4.3.1945 у Польшчы.

ПІСАРЭНКА Рыгор Прохаравіч, н. ў 1923, рад., прапаў без вестак у лютым 1945.

ПІСАРЭНКА Цімафей Дзмітрыевіч, н. ў 1906, рад., памёр ад ран 10.3.1942 у г. Кондрава Смаленскай вобл.

ПЯТРОЎСКІ Антон Маркавіч, н.ў 1908, прапаў без вестак.

ТОЛСЦІКАЎ Андрэй Цімафеевіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у лют. 1945.

ТОЛСЦІКАЎ Яўген Еўдакімавіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ВЁСКА УСВЯТЫ

АНУФРЫЕНКА Сямён Апанасавіч, н. ў 1914, прапаў без вестак у 1943.

ШЭДЗІКАЎ Мікалай Мікітавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у жн. 1943.

ВЁСКА ХАМІНА

ФЕДАРЭНКА Пётр Антонавіч, н. ў 1909, рад., загінуў у палоне 3.8.1942.

ВЁСКА ХОБНІ

ГРЫГОР'ЕЎ Васіль Свірыдавіч, н. ў 1903, памёр ад ран.

ГРЫГОР'ЕЎ Павел Свірыдавіч, н. ў 1909, прапаў без вестак у снеж. 1941.

МЕЛЕХАЎ Іван Іванавіч, н. ў 1912, рад., загінуў 27.3.1944 у в. Трылесіна Быхаўскага р-на Магілёўскай вобл.

ЧЫСЦЯКОЎ Міхаіл Дзмітрыевіч, н. ў 1915, загінуў 27.3.1944 у Магілёўскай вобл.

ЧЫСЦЯКОЎ Рыгор Дзмітрыевіч, н. ў 1905, ст. лейт., прапаў без вестак у снеж. 1941.

ДАБРЫНСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА АНЦІПЕНКІ

ВАШЧЫЛАЎ Маісей Паўлавіч, прапаў без вестак у крас. 1944.

КАМІНСКІ Ісак Аляксеевіч, прапаў без вестак.

КАРАЛЁЎ Іван Якаўлевіч, н. ў 1912, рад., загінуў 14.11.1943 у в. Заполле Дубровенскага р-на.

КАРОЛЬ Васіль Андрэевіч, н. ў 1920, матрос Балтыйскага флоту, прапаў без вестак у 1941.

МАЦУЛЁЎ Іван Андрэевіч, прапаў без вестак.

НІКІЦІН Марк Калістратавіч, н. ў 1896, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

НІКІЦІН Уладзімір Рыгоравіч, рад., загінуў 9.10.1941 у Лігаўскім сельсавеце.

СІЛІН Ігнат Іванавіч, н. ў 1918, прапаў без вестак у 1942.

СІЛІН Уладзімір Іванавіч, н. ў 1920, прапаў без вестак у 1942.

ЦІХАНСКІ Міхаіл Раманавіч, н. ў 1912, рад., памёр ад ран 24.10.1944 у г. Каўнас.

ЧАРНЯЎСКІ Пётр Барысавіч, н. ў 1918, прапаў без вестак у 1942.

ШЫЦІК Іван Парфенавіч, н. ў 1918, прапаў без вестак у жн. 1944.

ШЫЦІК Пётр Парфенавіч, н. ў 1905, рад., памёр ад ран 17.3.1943 у г. Пакроўскі Старыцкага р-на.

ЯНЧАНКА Іван Сідаравіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак.

ЯНЧАНКА Іван Фёдаравіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак 29.10.1944.

ЯНЧАНКА Пётр Андрэевіч.

ЯНЧАНКА Рыгор Прохаравіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЯНЧАНКА Сідар Фёдаравіч, н. ў 1910, рад., загінуў у в. Івацэвічы Магілёўскай вобл.

ЯНЧАНКА Сяргей Фёдаравіч.

ЯНЧАНКА Ягор Яфімавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ВЁСКА БАРАДЗІНО

АЛЯКСЕЕНКА Ігнат Сяргеевіч, н. ў 1893, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

АЎЛАСЕНКА Дарафей Аляксандравіч, н. ў 1893, прапаў без вестак у 1942.

ГІЛЯСЕЎ Уладзімір Сцяпанавіч, н. ў 1922, сярж., загінуў 13.9.1944 у в. Гайлына Расейняйскага павета, Літва.

ДАЛЖАНКОЎ Іван Андрэевіч, н. ў 1921, сярж., загінуў 27.6.1944 у в. Глініца Бабруйскага р-на Гомельскай вобл.

ЗАЙЦАЎ Фёдар Міхайлавіч, н. ў 1910, прапаў без вестак у 1942.

ІВАШКЕВІЧ Адам Фаміч, н. ў 1919, рад., загінуў 26.1.1945 у н. п. Левашберану, Венгрыя.

ІВАШКЕВІЧ Анатоль Фаміч, н. ў 1926, рад., загінуў 14.1.1945 у м. Пабалеі, Усх. Прусія.

ІВАШКЕВІЧ Віктар Фаміч, н. ў 1923, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

ІВАШКЕВІЧ Пракоп Іванавіч, загінуў у 1941.

КАРОТКІН Іван Рыгоравіч, палітрук, загінуў 3.12.1941.

КАРОТКІН Уладзімір Рыгоравіч, сярж., загінуў 12.9.1943.

КРАСНАБАЕЎ Іван Ігнатавіч, н. ў 1926, прапаў без вестак у 1945.

КРАСНАБАЕЎ Пётр Ігнатавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у крас. 1945.

КРЫЎКО Андрэй Рыгоравіч, н. ў 1922, рад., загінуў 15.11.1943 у в. Чарнышы Краснапольскага р-на Магілёўскай вобл.

КРЫЎКО Апанас Канстанцінавіч, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

КРЫЎКО Іван Сяргеевіч, н. ў 1899, рад., загінуў 19.2.1944 у в. Асінаўка Шыркаўскага р-на Днепрапятроўскай вобл.

КРЫЎКО Максім Аўрамавіч, рад., прапаў без вестак 17.1.1943.

КРЫЎКО Мікалай Барысавіч, н. ў 1919, прапаў без вестак 29.3.1945.

КРЫЎКО Мітрафан Рыгоравіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у лют. 1944.

КРЫЎКО Міхаіл Сцяпанавіч, н. ў 1923, памёр ад ран 28.1.1941 у в. Ледзядзеўка Слаўгарадскага р-на Магілёўскай вобл.

КРЫЎКО Харытон Міхайлавіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак 12.10.1941.

КУНДЗІКАЎ Яфім Васілевіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

КУХАРОЎ Філімон Іванавіч, н. ў 1905, рад., загінуў 6.8.1943 у в. Саломіна Белгарадскага р-на Курскай вобл.

ЛАТУШКІН Сцяпан Ігнатавіч, н. ў 1891, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

МАРЧАНКА Іван Гаўрылавіч, н. ў 1926, рад., памёр ад ран 30.1.1945 у фальварку Батшкен, Усх. Прусія.

МІХАЙЛАЎ Яўген Іванавіч, н. ў 1921, яфр., памёр ад ран 14.1.1943.

МЯДЗВЕДЗЕЎ Кірыл Іванавіч, сярж., загінуў 22.11.1944.

ПЛАТОНАЎ Герасім Філімонавіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ПЛАТОНАЎ Якаў Сцяпанавіч, н. ў 1918, сярж., памёр ад ран 8.8.1942 у в. Аляксееўка Валгаградскай вобл.

ВЁСКА ВОЛЕВА

АНДРОНІКАЎ Максім Сяргеевіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у 1944.

АНДРОНІКАЎ Харытон Піліпавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

АНДРЭЕЎ Барыс Рыгоравіч, н. ў 1910, ст. сярж., загінуў 20.9.1942 у н. п. Задана-Авілаўскі Сталінградскай вобл.

АНДРЭЕЎ Васіль.

АНДРЭЕЎ Герасім Рыгоравіч, н. ў 1912, прапаў без вестак у 1944.

АНДРЭЕЎ Іван Фаміч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак 7.8.1944.

АНДРЭЕЎ Міхаіл Цімафеевіч, н. ў 1917, сярж., загінуў 23.8.1944 у в. Сурым Акцябрскага р-на, Малдавія.

БАБРОЎ Яфрэм Яфімавіч, н. ў 1913, прапаў без вестак у 1941.

ВАРАНКОЎСКІ Іван Іванавіч, н. ў 1912, прапаў без вестак у 1942.

ВАРАНКОЎСКІ Іван Мікалаевіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ВАРАНКОЎСКІ Іван Мікітавіч, прапаў без вестак у кастр. 1944.

ВАРАНКОЎСКІ Іван Сяргеевіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у 1945.

ГАПЕЕЎ Аляксей Якімавіч, н. ў 1905, прапаў без вестак у 1941.

ГАПЕЕЎ Антон Якімавіч, н. ў 1908, прапаў без вестак у 1944.

ГАПЕЕЎ Нікіфар Якімавіч, н. ў 1903, прапаў без вестак у 1941.

ГАПЕЕЎ Кузьма Аксенавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у 1944.

ГАПЕЕЎ Міхаіл Фёдаравіч, н. ў 1920, загінуў у 1941 пад Ельняй.

ГАПЕЕЎ Павел Пятровіч, н. ў 1920, сярж., прапаў без вестак у вер. 1944.

ГАПЕЕЎ Пётр Аляксеевіч, н. ў 1903, загінуў 1.2.1945.

ГАПЕЕЎ Пётр Іванавіч, н. ў 1903, прапаў без вестак у 1941.

ГАПЕЕЎ Сяргей Аляксандравіч, н. ў 1918, рад., памёр ад ран 9.4.1944.

ГАПЕЕЎ Фёдар Пятровіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

МАІСЕЕЎ Васіль Раманавіч, н. ў 1926, прапаў без вестак у 1944.

МАІСЕЕЎ Максім Харытонавіч.

МАІСЕЕЎ Нікіфар Іванавіч, н. ў 1918, прапаў без вестак у 1941.

МАІСЕЕЎ Рыгор Якаўлевіч, н. ў 1917, прапаў без вестак у 1942.

МЯДЗВЕДЗЕЎ Аляксандр Пятровіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак 24.10.1944.

МЯДЗВЕДЗЕЎ Дзяніс Іванавіч, н. ў 1911, рад., загінуў 22.11.1944 на ст. Далскі пад Варшавай.

МЯДЗВЕДЗЕЎ Нікіфар Іванавіч, н. ў 1918, прапаў без вестак у 1942.

НУДНЫ Фёдар Фёдаравіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ПАТАРЫКАЎ Марк Азаравіч, н. ў 1917, ст. сярж., прапаў без вестак у вер. 1944.

ПАТАРЫКАЎ Міхаіл Фядосавіч, н. ў 1926, яфр., загінуў 9.9.1944 у г. Радзімін Варыгайскага р-на, Польшча.

ПАТАРЫКАЎ Пётр Азаравіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

СЛАБОДСКІ Кузьма Сямёнавіч, яфр., загінуў 9.3.1944.

СЛАБОДСКІ Міхаіл Кузьміч, яфр., загінуў 9.9.1944.

СТОМА Іван Сямёнавіч, лейт., загінуў 1.7.1944.

ТАЛКАЧОЎ Трафім Іванавіч, прапаў без вестак у чэрв. 1944.

ФАМІЧОЎ Іван Нікадзімавіч, н. ў 1907, рад., загінуў у ліст. 1941.

ХАДАРЭНКА Лявон Нікіфаравіч, н. ў 1906, прапаў без вестак у 1941.

ХАЛЬКОЎ Кірыл Канстанцінавіч, лейт., прапаў без вестак у вер. 1941.

ХАЛЬКОЎ Фёдар Канстанцінавіч, н. ў 1910, прапаў без вестак у ліс. 1944.

ЧУДНОЎ Арцём Маркавіч, н. ў 1918, загінуў 15.2.1945.

ВЁСКА ВЯЧЭРЫНА

АНТОНАЎ Парфір Мікалаевіч, н. ў 1901, прапаў без вестак у 1942.

АРБУЗАЎ Кірыл Емяльянавіч, н. ў 1895, памёр ад ран 27.7.1944 у н. п. Пажэчэ Беластоцкага ваяводства, Польшча.

АРБУЗАЎ Мікалай Кірылавіч, н. ў 1920, прапаў без вестак у 1944.

АРБУЗАЎ Мікалай Нікітавіч, н. ў 1901, прапаў без вестак у 1942.

БОРЫКАЎ Мікалай Рыгоравіч, н. ў 1921, прапаў без вестак у 1941.

ГАРОДНІКАЎ Міхаіл Сямёнавіч, ст. сярж., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЖАЛЯЗОЎСКІ Аляксандр Андрэевіч, н. ў 1919, рад., загінуў 8.5.1945.

ІЎКІН Мікалай Сямёнавіч, н. ў 1918, рад., памёр ад ран 20.1.1945 ва Усх. Прусіі.

КАВАЛЁЎ Пётр Іванавіч, н. ў 1912, ст. сярж., памёр ад ран 5.8.1945.

КАШТЫЛЁЎ Мікалай Паўлавіч, н. ў 1920, рад., загінуў у чэрв. 1941.

ЛАДОХІН Васіль Андрэевіч, н. ў 1893, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЛАДОХІН Канстанцін Аляксандравіч, н. ў 1920, загінуў у 1941 у г. Мінск.

ЛАДОХІН Яўціх Цімафеевіч, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ПАПОЎ Віктар Цімафеевіч, н. ў 1926, мал. сярж., памёр ад ран 7.2.1945 у в. Шанцы пад Каўнасам.

ПАПОЎ Іван Фёдаравіч, н. ў 1907, рад., загінуў 23.8.1944 у в. Сераку Сангайскага р-на, Эстонія.

ПАПОЎ Кузьма Уладзіміравіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ПАПОЎ Цімафей Максімавіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ПАЦЕЕЎ Мікалай Іванавіч, н. ў 1891, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

ПАЦЕЕЎ Нікіфар Якаўлевіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак 6.7.1944.

САФРОНАЎ Фама Андрэевіч, н. ў 1920, прапаў без вестак у 1941.

ХАНАБУСЕЎ Канстанцін Фёдаравіч, н. ў 1923, загінуў 14.1.1944.

ХАНАБУСЕЎ Павел Ігнатавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ХАНАБУСЕЎ Павел Ягоравіч, н. ў 1896, рад., прапаў без вестак у маі 1944.

ХАНАБУСЕЎ Ціхан Рыгоравіч, н. ў 1910, сярж., памёр ад ран 20.2.1945 у м. Барсануй Добельскага р-на, Латвія.

ШАШКІН Несцер Аляксеевіч, н. ў 1923, прапаў без вестак у 1943.

ВЁСКА ГЛЕБАВА

БАРЫСЕВІЧ Усцін Васілевіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у ліп. 1941.

БРЫК Канстанцін Цімафеевіч, н. ў 1923, мал. сярж., прапаў без вестак у жн. 1941.

БРЫК Осіп Ягоравіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у студз. 1945.

ЖАВАРАНАК Іван Сцяпанавіч, н. ў 1922, рад., загінуў 18.9.1944 у г. Рэмбертуй Варшаўскага ваяводства.

ЖАВАРАНАК Якаў Сцяпанавіч, н. ў 1905, рад., загінуў 18.6.1944 у н.п. Новы Анслаўск, Эстонія.

ЗАЙЦАЎ Мікалай Пятровіч, н. ў 1918, рад., загінуў 13.8.1943 у в. Дурнева Прачысцінскага р-на Смаленскай вобл.

ЗАЙЦАЎ Фёдар Мікалаевіч, н. ў 1905, рад., загінуў 28.11.1942 у в. Кропатава Смаленскай вобл.

ЗАЙЦАЎ Цімафей Якаўлевіч, рад., загінуў 17.11.1942 у нямецкім палоне.

КАЗАКЕВІЧ Кірыл Паўлавіч, загінуў 2.2.1942.

КАЛЬЦОЎ Лаўрэн Сцяпанавіч, н. ў 1910, прапаў без вестак у жн. 1944.

КРЫЖЭВІЧ Аляксей Ісакавіч, н. ў 1920, сярж., прапаў без вестак у 1941.

КРЫЎКА Міхаіл Сцяпанавіч, н. ў 1907, загінуў у 1944.

ЛАЎРАНЮК Якаў Сцяпанавіч, н. ў 1905, прапаў без вестак у 1945.

ЛІГАРОЎ Трафім Панцялеевіч, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

МАРТЫНОВІЧ Ілья Кузьміч, н. ў 1912, прапаў без вестак у 1941.

РЫЖКОЎ Кузьма Барысавіч, н. ў 1914, рад., загінуў 5.10.1942.

РЫЖКОЎ Максім Барысавіч, н. ў 1908, прапаў без вестак у 1944.

РЫЖКОЎ Прохар Барысавіч, н. ў 1910, прапаў без вестак у 1945.

СКУПАЎ Клім Фёдаравіч, н. ў 1908, прапаў без вестак у 1943.

СКУПАЎ Міхаіл Фёдаравіч, н. ў 1928, загінуў у ліп. 1941.

ТРАПКОЎ Апанас Сцяпанавіч, н. ў 1918, рад., загінуў 11.7.1944 у в. В. Поле Выбаргскага р-на Ленінградскай вобл.

ТРАПКОЎ Іван Цімафеевіч, н. ў 1922, рад., загінуў 6.9.1943 у в. Калінаўка Данецкай вобл.

ТРЭБНІКАЎ Мікалай Міхайлавіч, н. ў 1907, загінуў у ліп. 1941.

ТРЭБНІКАЎ Мітрафан Сцяпанавіч, н. ў 1913, рад., загінуў 13.9.1944 у м. Тылістэ Валгайскага р-на, Эстонія.

ФЕДАРЦОЎ Якаў Максімавіч, н. ў 1918, загінуў 20.11.1942 у г. Дабрынінск Сталінградскай вобл.

ЧАПЯЛОЎ Іван Міхайлавіч, н. ў 1913, мал. лейт.,прапаў без вестак у снеж. 1941

ЧАПЯЛОЎ Навум Герасімавіч, н. ў 1903, рад., загінуў 22.10.1942 у в. Сушчава Цемкінскага р-на Смаленскай вобл.

ЧАЧУЁЎ Барыс Сцяпанавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЧАЧУЁЎ Еўдакім Фёдаравіч, н. ў 1918, прапаў без вестак у 1944.

ЧАЧУЁЎ Сцяпан Яфімавіч, н. ў 1892, рад., прапаў без вестак у 1944.

ЧАЧУЁЎ Яўціх Максімавіч, н. ў 1910, прапаў без вестак у 1945.

ШЛЯПІК Палагея Аляксандраўна, н. ў 1918, калгасніца, забіта гітлераўцамі ў Круглянскім р-не ў 1944.

Е. Ф. Чачуёў.

ВЁСКА ДАБРЫНЬ

АРБУЗАЎ Павел Фёдаравіч, н. ў 1909, загінуў у 1944.

ГРЫНЬ Мікалай Міхайлавіч, загінуў 19.3.1944.

ЖАВАРАНКАЎ Аляксей Якаўлевіч, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЗАЙЦАЎ Фёдар Сцяпанавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

ЗУЕЎ Трафім Міхайлавіч, н. ў 1913, загінуў у 1943.

КАЛБАСКІН Панцялей Арцёмавіч, н. ў 1914, мал. лейт., прапаў без вестак 2.2.1943.

КАНАПЛЁЎ Канстанцін Сяргеевіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

КАНАПЛЁЎ Цімафей Сідаравіч, рад., прапаў без вестак у 1944.

КАРОТКІН Кузьма Мікітавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

КІРЭЕЎ Лявон Маісеевіч, н. ў 1910, рад., загінуў 3.5.1945 у в. Глевеі.

КРАЎЦОЎ Аляксандр Рыгоравіч, н. ў 1919, лейт., загінуў 8.2.1943 у в. Маларысаў Калінінскага р-на Арлоўскай вобл.

КРАЎЦОЎ Анатоль Рыгоравіч, н. ў 1909, прапаў без вестак у 1944.

КРАЎЦОЎ Арцём Іванавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у жн. 1941.

КРАЎЦОЎ Арцём Ягоравіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у жн. 1941.

КРАЎЦОЎ Іван Герасімавіч, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

КРАЎЦОЎ Рыгор Іванавіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у 1944.

МАІСЕЕНКА Якаў Ісакавіч.

МЕЛЬНІКАЎ Аляксандр Карпавіч, сярж., прапаў без вестак у ліст. 1944.

НАБОЙШЧЫКАЎ Іван Патапавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

НАБОЙШЧЫКАЎ Іван Пятровіч.

ПАЎЛАЎ Андрэй Дзмітрыевіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ПАЎЛАЎ Апанас Дзмітрыевіч, н. ў 1912, лейт., прапаў без вестак у 1942.

ПАЎЛАЎ Якаў Дзмітрыевіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

РАМАНОВІЧ Арцём Апанасавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

РАМАНОВІЧ Іван Рыгоравіч, н. ў 1917, лейт., загінуў 16.1.1945.

РАМАНОВІЧ Лявонцій Ягоравіч, н. ў 1907, прапаў без вестак у снеж. 1942.

РАМАНОВІЧ Раман Аляксеевіч, н. ў 1907, загінуў у 1941.

СВІРЫДАЎ Дзмітрый Маркавіч, н. ў 1914, рад., загінуў 23.9.1944 у Баўскім р-не, Латвія.

П. А. Калбаскін.

А. І. Краўцоў.

А. А. Рамановіч.

Дз. М. Свірыдаў.

СВІРЫДАЎ Канстанцін Маркавіч, н. ў 1923, прапаў без вестак у 1944.

ТАРАСЕВІЧ Апанас Цімафеевіч, н. ў 1900, прапаў без вестак у жн. 1944.

ТАРАСЕВІЧ Еўдакія Міхайлаўна, прапала без вестак.

ТАРАСЕВІЧ Макар Іванавіч, н. ў 1918, ст. сярж., загінуў 19.8.1944 у г. Тлушч, Польшча.

ТАРАСЕВІЧ Цімафей Іванавіч, н. ў 1910, прапаў без вестак у 1941.

ТАРАСЕВІЧ Максім Мікалаевіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ШУТАЎ Ягор Мяфодз'евіч, н. ў 1918, загінуў у 1941 у г. Брэст.

ВЁСКА ДЗЯЦЕЛЬ

АНТРОПАЎ Фядот Гур'евіч, н. ў 1904, рад., загінуў у 1945 на Эльбе.

ГАЕЎСКІ Еўдакім Рыгоравіч, н. ў 1910, прапаў без вестак.

ГАЕЎСКІ Прохар Рыгоравіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

М. І. Тарасевіч.

Я. М. Шутаў.

В. Дз. Дранькоў.

ГАЕЎСКІ Аўхім Рыгоравіч, н. ў 1916, рад., памёр ад ран 31.5.1945.

ГАЕЎСКІ Захар Паўлавіч, н. ў 1925, рад., загінуў 31.1.1945 у Зялена-Гурскім ваяводстве, Польшча.

ГАЕЎСКІ Сцяпан Паўлавіч, н. ў 1917, рад., загінуў 30.10.1944 на х. Штыльме Ліепайскага р-на, Латвія.

ГАПАНЬКОЎ Аркадзь Іванавіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ГАПАНЬКОЎ Лявон Іванавіч, н. ў 1920, ст. сярж., прапаў без вестак у жн. 1944.

ГАРДЗЕЕЎ Іван Савельевіч, н. ў 1907, рад., загінуў у ліст. 1944 пад Львовам.

ГАРОШКА Фёдар Давыдавіч, н. ў 1911, загінуў у 1943 пад г. Смаленск.

ГАРОШКА Ягор Давыдавіч, н. ў 1914.

ГРАШЧАНСКІ Васіль Селівёстравіч.

ГУСЯНЦОЎ Пётр Сідаравіч, н. ў 1920, загінуў у 1943 пад г. Віцебск.

ІСАКАЎ Анатоль Ісакавіч, н. ў 1920, загінуў у 1943 пад г. Смаленск.

КАМІНСКІ Пімон Рыгоравіч, рад., прапаў без вестак 26.3.1944.

КАНДРАЦЕНКА Сідар Мацвеевіч, н. ў 1915, рад., загінуў 28.3.1944 пад г. Адэса.

КРУГЛІНСКІ Васіль Усцінавіч, н. ў 1899, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЛЯХАЎ Іван Сямёнавіч, н. ў 1896, рад., загінуў на х. Ліэпінскі Ліепайскага р-на, Латвія.

МАЛАХАЎ Андрэй Мікалаевіч, прапаў без вестак 28.3.1944.

МАЛАХАЎ Міхаіл Д.

МАРШАЛАЎ Анатоль Пятровіч, н. ў 1922, рад., загінуў 1.2.1945 у Ліянскім павеце.

МАРШАЛАЎ Андрэй Аўрамавіч, н. ў 1914, загінуў у 1943 пад г. Жытомір.

МАРШАЛАЎ Апанас Пятровіч, н. ў 1922, рад., загінуў 1.2.1945 на х. Ліэпінскі Ліепайскага р-на, Латвія.

МАРШАЛАЎ Іван Сяргеевіч, н. ў 1906, рад., загінуў 7.9.1942 у в. Н. Ажыбокава Зубцоўскага р-на Цвярской вобл.

МАРШАЛАЎ Міхаіл Іванавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

МАРШАЛАЎ Рыгор Данілавіч.

МАРШАЛАЎ Сяргей Іванавіч, н. ў 1911, рад., памёр ад ран у жн. 1941 пад г. Віцебск.

ПАШЫНСКІ Іван Осіпавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ШНТУСАЎ Максім Васілевіч, н. ў 1913, сярж., памёр ад ран 14.8.1945 у г. Штэльм.

ЧАЙКОЎСКІ Андрэй Фёдаравіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у маі 1942.

ЧАРКАСАЎ Аўрам Пракопавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ШУМІНСКІ Арцём Еўдакімавіч, н. ў 1903, рад., загінуў у вер. 1944 пад г. Вязьма.

ВЁСКА КАЎРОВАЯ

БАГАМОЛЬЦАЎ Барыс Сяргеевіч, н. ў 1913, загінуў 2.11.1942.

БАГДАНАЎ Іларыён Цімафеевіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

БЯЛЯЕЎ Мітрафан Ісакавіч, н. ў 1918, сярж., прапаў без вестак у жн. 1944.

ДРАНЬКОЎ Анціп Іванавіч, н. ў 1900, рад., загінуў 21.8.1942 у в. Даманава Ржэўскага р-на Цвярской вобл.

ДРАНЬКОЎ Васіль Дзмітрыевіч, н. ў 1913, мал. лейт., прапаў без вестак у 1943.

ЖАБКІН Іван Цімафеевіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЖАБКІН Кірыл Цімафеевіч, н. ў 1907, мал. сярж., загінуў 18.1.1945 у в. Бэоделішкед, Усх. Прусія.

ІВАНОЎ Арцём Іванавіч, н. ў 1924, рад., прапаў без вестак у лют. 1944.

ІВАНОЎ Віктар Фокавіч, н. ў 1926.

ІВАНОЎ Пракоп Фёдаравіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у 1945.

КРУГЛІНСКІ Уладзімір Фядотавіч, н. ў 1922, загінуў у сак. 1944.

КУЗЬМІЧОЎ Міхаіл Сямёнавіч, н. ў 1926, рад., загінуў 16.1.1945 у м. Ушпіяумент, Усх. Прусія.

КУЗЬМІЧОЎ Сямён Савельевіч, н. ў 1905.

НІКОДАЎ Аркадзь Міхайлавіч, н. ў 1930, загінуў 18.8.1941.

НІКОДАЎ Пётр Архіпавіч, н. ў 1919, рад., патануў 1.11.1944 у р. Белая.

НІКОДАЎ Пётр Міхайлавіч, н. ў 1923, загінуў 17.5.1945.

ПУШНОЙ Ілья Васілевіч, н. ў 1920, загінуў у Смаленскай вобл.

ПУШНОЙ Ілья Мікалаевіч, н. ў 1920.

ПУШНОЙ Мікалай Захаравіч, н. ў 1901.

ПУШНОЙ Пётр Астапавіч, н. ў 1923, рад., загінуў 18.8.1944 у в. Скайсгоры Шакяйскага р-на.

ПУШНОЙ Філімон Цімафеевіч, н. ў 1926, рад., загінуў 1.2.1945 у м. Пакараў, Усх. Прусія.

ПУШНОЙ Цімафей Захаравіч, н. ў 1892, рад., прапаў без вестак.

РАЗУНКОЎ Ігнат Барысавіч, прапаў без вестак у Горацкім р-не Магілёўскай вобл.

РУСАНАЎ Мікалай Ягоравіч, н. ў 1926.

СЦЯПАНАЎ Васіль Яфімавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

СЦЯПАНАЎ Цімафей Яфімавіч, н. ў 1913, загінуў у Польшчы.

ФІЛІМОНАЎ Мікалай Іванавіч, н. ў 1918, мал. сярж., прапаў без вестак 24.6.1941.

ФІЛІМОНАЎ Мікалай Ільіч, н. ў 1910.

ХРАМЦОЎ Сяргей Сяргеевіч, н. ў 1921, мал. лейт., памёр ад ран 1.5.1945 у м. Зармунд.

ШАМАТУЛЬСКІ Рыгор Мікалаевіч, н. ў 1917, сярж., прапаў без вестак.

ШАМАТУЛЬСКІ Ягор Парфіравіч.

ШАПАВАЛАЎ Мікалай Іванавіч, ст. лейт., загінуў 26.4.1945 у г. Берлін.

ШАПАВАЛАЎ Міхаіл Аляксеевіч, н. ў 1906, загінуў у 1941.

ШУТАЎ Міхаіл Фёдаравіч, н. ў 1907, рад., загінуў у снеж. 1942 пад г. Сталінград.

ШУТАЎ Уладзімір Фядотавіч, н. ў 1923, рад., загінуў 12.10.1943 у в. Касцюкоўка Прапойскага р-на Магілёўскай вобл.

ВЁСКА ЛАНЕНКА

БАДРОЎ Ілья, н. ў 1913, лейт., прапаў без вестак 12.6.1943.

БЫСЕНКА Дзмітрый Лявонавіч, н. ў 1920.

БЫСЕНКА Іван Лявонавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

А. П. Вашчылаў.

І. Е. Івашкевіч.

Р. Я. Івашкевіч.

БЫСЕНКА Пётр Сямёнавіч, н. ў 1910, рад., загінуў 4.2.1945, пахаваны на Прыекульскіх ваенных могілках, Латвія.

ВАШЧЫЛАЎ Аўрам Паўлавіч, н. ў 1919, лейт., памёр у палоне 16.4.1942 у лагеры Масюкоўшчына, г. Мінск.

ВАШЧЫЛАЎ Маісей Паўлавіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак у вер. 1942.

ВАШЧЫЛАЎ Сяргей Аркадзьевіч, н. ў 1922, расстраляны немцамі ў 1944 у Дубровенскім р-не.

ВОЛКАЎ Сяргей Аўдзеевіч, н. ў 1899.

ВОЛКАЎ Фядос Аўдзеевіч, н. ў 1899, рад., загінуў 13.3.1945 у в. Цэнген, Усх. Прусія.

ДУДАРАЎ Іван Аляксеевіч, загінуў у 1944.

ЖЫЗНЕЎСКІ Адам Ільіч, н. ў 1923, мал. сярж., загінуў 14.3.1945.

ЖЫЗНЕЎСКІ Сцяпан Фаміч, н. ў 1916, прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЗАЙЦАЎ Дзмітрый Якаўлевіч, рад., загінуў 25.1.1945 ва Усх. Прусіі.

ЗАЙЦАЎ Цімафей Якаўлевіч, н. ў 1919, рад., загінуў 17.6.1942 у нямецкім лагеры ў в. Масюкоўшчына, г. Мінск.

ІВАШКЕВІЧ Давыд Іванавіч, н. ў 1895, рад., загінуў 30.9.1944 у в. Шуры Сувалкаўскага ваяводства, Польшча.

ІВАШКЕВІЧ Іван Лявонавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у ліст. 1942.

ІВАШКЕВІЧ Іван Еўстаф'евіч, н. ў 1926, рад., загінуў 19.3.1945.

ІВАШКЕВІЧ Мікалай Яўціхавіч, н. ў 1926, загінуў 30.4.1943.

ІВАШКЕВІЧ Міхаіл Давыдавіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ІВАШКЕВІЧ Рыгор Ягоравіч, н. ў 1908, мал. лейт., загінуў 21.3.1945 у г. Браунсберг, Германія.

КАЛАЧОЎ Андрэй Фокавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак 28.8.1944.

КАЛАЧОЎ Сямён Харытонавіч, н. ў 1905, загінуў 24.2.1945 ва Усх. Прусіі.

КАРАЛЁЎ Апанас, калгаснік, забіты ў 1941.

КАРОТКІН Кузьма Мікітавіч, прапаў без вестак у ліст. 1944.

КРАЎЦОЎ Лука Яфімавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак 1.4.1942.

МАЦЮХОЎ Васіль Міронавіч, н. ў 1909, загінуў 25.3.1944 у в. Залатнікі Цярэбаўлянскага р-на Цярнопальскай вобл.

МАЦЮХОЎ Фядос Панцялеевіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у 1944.

ПЛЕХАЎ Парфір Якаўлевіч, н. ў 1916, загінуў у 1941 пад г. Брэст.

РАМАНОВІЧ Іван Апанасавіч, н. ў 1918, прапаў без вестак у 1944.

РАМАНОВІЧ Іван Маісеевіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

РАМАНОВІЧ Іван Сцяпанавіч, н. ў 1896, рад., загінуў 21.1.1945 у в. Постлаў, раён Ліепая.

РАМАНОВІЧ Мацвей Ціханавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

РАМАНОВІЧ Мікалай Ціханавіч, н. ў 1915, загінуў у 1943 у Крыму.

РАМАНОВІЧ Самуіл Пахомавіч, н. ў 1893, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

РАМАНОВІЧ Цімафей Прохаравіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

В. І. Маісеенка.

РАМАНОВІЧ Якаў Сцяпанавіч, н. ў 1911, рад., загінуў 5.8.1944 у в. Гаўрылаўшчына Кальвалійскага павета, Літва.

СІЎКОЎ Канстанцін Радзівонавіч, н. ў 1894, рад., загінуў у в. Баб'е Ураўскага р-на Маскоўскай вобл.

ХАЙКОЎ Кузьма Ксенафонтавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ХАЙКОЎ Мікалай Ксенафонтавіч, н. ў 1918, рад., загінуў у 1944 у в. Мікішы Лодзінскага р-на, Польшча.

ХАЛЬКІН Мікалай Аляксандравіч, н. ў 1911, рад., загінуў 31.7.1944 у в. Мікішы Лодзінскага р-на, Польшча.

ЦІХАНОЎСКІ Андрэй Фёдаравіч, н. ў 1922, прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЦІХАНОЎСКІ Ахрэм, прапаў без вестак у 1944.

ЦІХАНОЎСКІ Мацвей Фёдаравіч, н. ў 1924, рад., загінуў 10.2.1945 у г. Валч, Польшча.

ЦІХАНОЎСКІ Мікіта Фёдаравіч, н. ў 1915, прапаў без вестак у 1945.

ШЫЦІК Карп Карпавіч, н. ў 1916, прапаў без вестак.

ШЫЦІК Фёдар Іванавіч, н. ў 1907, загінуў 17.5.1943 у в. Прывольная Луганскай вобл.

ШЫЦІКАЎ Іван Парфенавіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ВЁСКА ЛОСЕЎКА

ВІТКОЎСКІ Уладзімір Лявонавіч, н. ў 1920, прапаў без вестак у ліст. 1944.

КАЛІНІН Апанас Ягоравіч, н. ў 1921, прапаў без вестак у 1944.

КРЫЖЭВІЧ Барыс Рыгоравіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

КРЫЖЭВІЧ Іван Ільіч, н. ў 1921, ст. сярж., памёр ад ран 8.3.1943.

КРЫЖЭВІЧ Канстанцін Іванавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

КРЫЖЭВІЧ Нікіфар Ягоравіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КРЫЖЭВІЧ Павел Кірылавіч, н. ў 1905, рад., загінуў 23.12.1942 у в. Сальцо Зубцоўскага р-на Цвярской вобл.

КРЫЖЭВІЧ Фадзей Уваравіч, н. ў 1893, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЛАКОМЫ Васіль Львовіч, н. ў 1911, рад., памёр у палоне 21.11.1944.

ЛУГАНАЎ Еўдакім Ерафеевіч, н. ў 1905, мал. сярж., прапаў без вестак 15.1.1945.

ЛУГАНАЎ Ісак Ерафеевіч, н. ў 1902, рад., загінуў 10.2.1945 у г. Ландзберг Альштынскага ваяводства, Польшча.

МАІСЕЕНКА Васіль Іванавіч, н. ў 1921, мал. сярж., загінуў 21.12.1943.

ПАШКЕВІЧ Пётр Васілевіч, н. ў 1884, расстраляны у г. Горкі Магілёўскай вобл.

ПАШКЕВІЧ Піліп Пятровіч, н. ў 1918, расстраляны у г. Горкі Магілёўскай вобл.

ПРЫВОЛЬКА Архіп Захаравіч, н. ў 1898.

САЛЯНІКАЎ Аляксей Ігнатавіч, н. ў 1926, рад., загінуў 13.4.1945 у в. Шварцензее, Аўстрыя.

САЛЯНІКАЎ Міхаіл Ігнатавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ФІЛІППЕНКА Анісім Сцяпанавіч, н. ў 1916, прапаў без вестак у ліст. 1943.

ХАРКЕВІЧ Осіп Пятровіч, н. ў 1920, сярж., прапаў без вестак у крас. 1943.

ХАРКЕВІЧ Палікарп Трафімавіч, н. ў 1891, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЦЫРКУНОЎ Апанас Ягоравіч, загінуў у канцлагеры 8.8.1941.

ЦЫРКУНОЎ Мяфодзій Піліпавіч, н. ў 1884, калгаснік, забіты за сувязь з партызанамі ў 1942.

ЦЫРКУНОЎ Піліп Кузьміч, н. ў 1863, калгаснік, забіты за сувязь з партызанамі ў 1942.

ШАМБОЎСКІ Фёдар Архіпавіч, н. ў 1904, рад., загінуў у 1944.

ШАРСНЁЎ Васіль Фёдаравіч, н. ў 1913, ст. сярж., загінуў 31.12.1944 у в. Цэвіні, Латвія.

ШАРСНЁЎ Герасім Цімафеевіч, загінуў у 1942.

ШАРСНЁЎ Лявон Фёдаравіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у студз. 1945.

ШАРСНЁЎ Лявон Цімафеевіч, н. ў 1911, рад., загінуў 3.9.1942.

ШАРСНЁЎ Сцяфан Фёдаравіч, н. ў 1919, мал. лейт., загінуў 21.8.1943 у в. Парэцца Мгінскага р-на Ленінградскай вобл.

ШЫДЛОЎСКІ Пётр Ільіч, н. ў 1911, рад., загінуў 10.10.1944.

ВЁСКА ЛУГАВАЯ

БАЙКОЎ Цімафей Сідаравіч, н. ў 1904.

БАКАЧОЎ Якаў Парфенавіч, н. ў 1910.

ГАРДЗЕЕЎ Іван Савельевіч, н. ў 1906.

ГОГАЛЬ Іван Васілевіч, н. ў 1900, рад., памёр ад ран 5.8.1943.

ГОГАЛЬ Павел Дзям'янавіч, н. ў 1920.

ГОГАЛЬ Ягор, н. ў 1913.

ГРЫГОР'ЕЎ Ягор Васілевіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у студз. 1943.

КАРАГУЛЬКА Кузьма Еўдакімавіч, н. ў 1915, загінуў 9.4.1942.

КАРЫТКА Макар Іванавіч, н. ў 1906, рад., загінуў 13.7.1941 пад г. Ельня.

КАЧАНАЎ Марк Мікалаевіч, н. ў 1912, загінуў у 1941.

КРУПЕНКА Дзяніс Сцяпанавіч, н. ў 1917, сярж., прапаў без вестак у ліст. 1941.

ПАШЫНСКІ Макар Васілевіч, н. ў 1912.

РУСАНОЎСКІ Марк Дзмітрыевіч, н. ў 1912.

ЧАЙКОЎСКІ Андрэй Фёдаравіч, н. ў 1903, загінуў 10.4.1942.

ЧАЙКОЎСКІ Ілья Сямёнавіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у студз. 1945.

ЧАЙКОЎСКІ Міхаіл Ільіч, . ў 1923.

ЧАЙКОЎСКІ Павел Лаўрэнавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у жн. 1941.

ЧАЙКОЎСКІ Якаў Лаўрэнавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ШАТРАЎКА Міхаіл Емяльянавіч, н. ў 1915, загінуў у Літве.

ШУМІНСКІ Сяргей Сцяфанавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ШУМІНСКІ Яфім Фёдаравіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у лютым 1945.

ШЫДЛОЎСКІ Ягор Філімонавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ВЁСКА ЛЫСКАЎКА

ВЫРВІЧ Ілья Ксенафонтавіч, н. ў 1926, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЖАЛЯЗОЎСКІ Аляксей Міхайлавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЖАЛЯЗОЎСКІ Іван Андрэевіч, рад., прапаў без вестак 24.8.1941.

ЖАЛЯЗОЎСКІ Міхаіл Савельевіч, н. ў 1920, рад., памёр ад ран 26.1.1942.

ЖАЛЯЗОЎСКІ Савелій Феакцістaвіч.

ЖАЛЯЗОЎСКІ Серафім Міхайлавіч, рад.

ЖАЛЯЗОЎСКІ Яфім Міхайлавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЗАЛАТАРСКІ Аляксей Андрэевіч, н. ў 1923, рад., загінуў 10.10.1944 у в. Заторыя Пултускага р-на Варшаўскага ваяводства.

КАЗАКЕВІЧ Дзмітрый Міхайлавіч, н. ў 1912.

КАЗАКЕВІЧ Максім Якаўлевіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

КАМАРОЎСКІ Яўціх Купрыянавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЛІСОЎСКІ Церах Макаравіч.

САЛЯНІК Андрэй Кандратавіч, загінуў у 1941.

САЛЯНІК Іван Барысавіч, н. ў 1910, рад., загінуў 30.3.1942 у в. Маркава Цвярской вобл.

САЛЯНІК Іван Барысавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак 30.8.1944.

САЛЯНІК Мікалай Сідаравіч, н. ў 1924, загінуў у Літве.

САЛЯНІК Павел Іванавіч, н. ў 1920, яфр., загінуў 20.7.1944.

САЛЯНКОЎ Іван Антонавіч, н. ў 1913, рад., памёр ад ран 1.11.1943 у Слаўгарадскім р-не Магілёўскай вобл.

ВЁСКА ПІШЧЫКІ

АЛЕШЫН Еўдакім Васілевіч, мал. лейт., прапаў без вестак у ліп. 1941.

АЛЕШЫН Якаў Маісеевіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

БЕЛАВУСАЎ Фёдар Усцінавіч, н. ў 1919, сярж., памёр ад ран 1.1.1944 у в. Чарнарудка Ружанскага р-на Жытомірскай вобл..

ГРУЦА Арсон Андрэевіч, н. ў 1910, мал. лейт.

ГРУЦА Лявон Фёдаравіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ГРУЦА Фама Палікарпавіч, н. ў 1913, старш., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ГРУЦА Феадосій Іванавіч, н. ў 1919, старш., загінуў 11.4.1944 у н. п. Луч Алакурці.

ГРУЦА Фёдар Іванавіч, загінуў у 1942.

ГРУЦА Ціхан Іванавіч, н. ў 1913, прапаў без вестак у чэрв. 1944.

ДУДАРАЎ Віктар Апанасавіч, н. ў 1923, мал. лейт., загінуў 17.4.1945 у Германіі.

ДУДАРАЎ Цімафей Савельевіч, н. ў 1905, рад., загінуў у кастр. 1941 у г. Кіраўск.

КАБУШ Ісак Карнеевіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

КАБУШ Максім Іванавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КАБУШ Міхаіл Васілевіч, н. ў 1926, рад., загінуў у ліп. 1944.

КАЗАКОЎ Барыс Данілавіч, н. ў 1912, загінуў у 1942.

КАСЦЮЧЭНКА Фёдар Ігнатавіч, н. ў 1893, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

ЛЮБАВІЦКІ Мікіта Уладзіміравіч, н. ў 1918, сярж., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЛЯВОНАЎ Мацвей Антонавіч, н. ў 1918, загінуў у 1945.

СІЛКІН Аляксандр Арцёмавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

Ф. І. Груца.

М. В. Кабуш.

СІЛКІН Рыгор Аляксеевіч, н. ў 1904, старш., прапаў без вестак у вер. 1944.

СОЛЬСКІ Кірыл Емяльянавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

СТУДНЕЎ Аляксей Іванавіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак 11.10.1944.

СТУДНЕЎ Іван Яфімавіч, н. ў 1922, рад., загінуў 20.1.1945 у г. Штанцэндаль, правінцыя Шлімбанк, Усх. Прусія.

СТУДНЕЎ Канстанцін Рыгоравіч, н. ў 1925, рад., загінуў 16.1.1945 у м. Штэлішкен, Усх. Прусія.

СТУДНЕЎ Сямён Якаўлевіч, н. ў 1916, рад., загінуў 21.8.1944 у Валгаўскім р-не, Эстонія.

СТУДНЕЎ Яўмен Якаўлевіч, н. ў 1916, сярж., загінуў 21.8.1944.

СТУДНЕЎ Яфім Міхайлавіч, кап., загінуў 20.12.1944.

СУЛІМАЎ Міхаіл Дзянісавіч, рад., загінуў у 1942 пад г. Гжацк.

ХРАМЦОЎ Васіль Васілевіч, н. ў 1903, яфр., загінуў 6.3.1945 у в. Тольц, Германія.

ХРАМЦОЎ Дзяніс Осіпавіч, н. ў 1903, рад., загінуў у жн. 1944, пахаваны ў г. Гусеў Калінінградскай вобл.

ХРАМЦОЎ Захар Ігнатавіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ХРАМЦОЎ Маісей Сяргеевіч, н. ў 1915, загінуў у 1941.

ХРАМЦОЎ Міхаіл Мікалаевіч, н. ў 1926, вывезены ў Германію, загінуў у 1945.

ХРАМЦОЎ Павел Максімавіч, н. ў 1900, старшыня сельсавета, загінуў у 1943.

ХРАМЦОЎ Пётр Дзянісавіч, н. ў 1926, рад., загінуў 20.10.1944 у г. Гумсівене, Усх. Прусія.

ХРАМЦОЎ Трафім Платонавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак 22.10.1942.

ХРАМЦОЎ Уладзімір Ігнатавіч, н. ў 1926, рад., памёр ад ран 3.2.1945 у м. Ізеў каля г. Ундерваген.

ХРАМЦОЎ Ціхан Фёдаравіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ШАМБУР Павел Трафімавіч.

ЯНЧАНКА Цімафей Аляксандравіч, н. ў 1900, расстраляны гітлераўцамі ў ліп. 1941, пахаваны ў в. Пішчыкі.

ВЁСКА ПНЯВІЧЫ

ВАКУНАЎ Мітрафан Сямёнавіч.

ВАРАНКОЎ Аляксей Фёдаравіч, н. ў 1906, прапаў без вестак у снеж. 1944.

ВАРАНКОЎСКІ Васіль Аляксеевіч, н. ў 1919, загінуў у 1943.

ВАРАНКОЎСКІ Іван Аляксеевіч, н. ў 1906, загінуў у 1942 у в. Глухава Мядынскага р-на Смаленскай вобл.

В. А. Варанкоўскі.

Я. Я. Пляшкоў.

ВАРАНКОЎСКІ Пракоп Аляксеевіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у 1944.

ВАХМАЕЎ Мітрафан Сямёнавіч, н. ў 1914, рад., загінуў 20.9.1941 у Смаленскай вобл.

ГЕРАСІМАЎ Андрэй Фёдаравіч, н. ў 1910, загінуў у 1944.

КАМАРОЎСКІ Яўціх Купрыянавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

КУЗЬМІЧОЎ Антон Яфімавіч, н. ў 1907, рад., загінуў 1.3.1945 у в. Кімбург, Польшча.

КУЗЬМІЧОЎ Іван Іванавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КУЗЬМІЧОЎ Лявон Іванавіч, н. ў 1903, загінуў 16.4.1945 у п. Грыбарнім, Германія.

КУЗЬМІЧОЎ Яфім Маісеевіч, н. ў 1921, рад., загінуў у палоне 23.12.1941 у в. Масюкоўшчына пад г. Мінск.

МАІСЕЕЎ Рыгор Мікалаевіч, н. ў 1914.

МАРШАЛАЎ Іван Давыдавіч, н. ў 1912, калгаснік, за сувязь з партызанамі расстраляны ў Лугаўцах.

МАРШАЛАЎ Кузьма Сцяпанавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

МАРШАЛАЎ Максім Сцяпанавіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

МАРШАЛАЎ Фрол Антонавіч, н. ў 1897, загінуў у 1941.

ПЛЯШКОЎ Васіль Дзмітрыевіч, н. ў 1907, загінуў у г. Баку.

ПЛЯШКОЎ Дзмітрый Іванавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

ПЛЯШКОЎ Дзям'ян Нікіфаравіч, н. ў 1904, рад., памёр ад ран 7.5.1945 у в. Обер Кідэр, Германія.

ПЛЯШКОЎ Мікалай Дзмітрыевіч, н. ў 1900.

ПЛЯШКОЎ Якаў Дзмітрыевіч, н. ў 1905, загінуў у г. Анапа.

ПЛЯШКОЎ Яфім Ягоравіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у жн. 1941.

РАЗВЯНКОЎ Гаўрыла Нікадзімавіч.

САЎЧАНКА Захар Сямёнавіч, н. ў 1903, прапаў без вестак у крас. 1944.

САЎЧАНКА Іван Ільіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

САЎЧАНКА Пётр Сцяпанавіч, н. ў 1923, рад., загінуў 23.10.1944 у г. Гельвайдэн, Усх. Прусія.

СЕНЦЮРОЎ Канстанцін Антонавіч, н. ў 1896, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

СЕНЦЮРОЎ Мітрафан Дзям'янавіч, н. ў 1926, рад., загінуў 2.3.1945 у г. Мюльхаўзен, Усх. Прусія.

СЕНЦЮРОЎ Пётр Аляксеевіч, н. ў 1897, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

СЕНЦЮРОЎ Пётр Апанасавіч, н. ў 1923, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

СЕНЦЮРОЎ Пётр Міхайлавіч, н. ў 1897, загінуў у ліст. 1944.

СІЛКІН Уладзімір Іванавіч, н. ў 1920, загінуў у 1942.

ФАМІН Васіль Зінавеевіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак 23.8.1944 у в. Муда Тартускага р-на, Эстонія.

ФАМІН Іван Зінавеевіч, н. ў 1911, загінуў у 1943 у в. Бель Дубровенскага р-на.

ЧУДНОЎ Аляксандр Ермалаевіч, н. ў 1918, рад., памёр у палоне 30.7.1942.

ЧУДНОЎ Ермалай Іванавіч, н. ў 1890, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЯЗЫПАЎ Міхаіл Піліпавіч, рад., загінуў 4.11.1944.

ЯКАВЕНКА Іван Васілевіч, н. ў 1905.

ЯКАВЕНКА Пракоп Пятровіч, н. ў 1912, прапаў без вестак у ліп. 1944.

ВЁСКА СВАТАШЫЦЫ

АГЕЕЎ Васіль Дзмітрыевіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

АГЕЕЎ Канстанцін, н. ў 1915.

АРБУЗАЎ Осіп Еўдакімавіч, н. ў 1904, рад., загінуў 6.3.1943.

АЎЛАСЕНКА Ульян Дзмітрыевіч, калгаснік, забіты за сувязь з партызанамі ў 1941.

АХРЭМЕНКА Іван Данілавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у лютым 1943.

БАРАВАЯ Надзея Іларыёнаўна, медсястра.

БАЧЫНСКІ Павел Іванавіч, н. ў 1921, рад., загінуў 9.3.1943.

ВОЛКАЎ Панцялей Мітрафанавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ВОЛКАЎ Сцяфан Пятровіч, н. ў 1900, прапаў без вестак у 1941.

ВОРЫК Васіль Андрэевіч, н. ў 1900, рад., загінуў 2.2.1942 у в. Абурадная Сычоўскага р-на Смаленскай вобл.

В. Дз. Агееў.

Я. Я. Маісеенка.

П. І. Пасуднеўскі.

ВОРЫК Лявон Цімафеевіч, н. ў 1909, калгаснік, забіты за сувязь з партызанамі ў 1941.

ВОРЫК Пётр Мікалаевіч, калгаснік, забіты за сувязь з партызанамі ў 1941.

ГРУЦА Ілья Сяргеевіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у 1944.

ЗУЕЎ Трафім Якаўлевіч, памёр 14.1.1944.

КАБРУК Васіль Іванавіч, н. ў 1922, рад., загінуў 4.1.1945 у в. Ракувек Сувальскага ваяводства, Польшча.

КАЛІНЕВІЧ Мікалай Сцяпанавіч, калгаснік, забіты за сувязь з партызанамі ў 1941.

КАНЧАТАЎ Васіль Іванавіч, загінуў у 1945.

КІРШАНКОЎ Васіль Іванавіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак у сак. 1944.

ЛАДОХІН Канстанцін, калгаснік, забіты за сувязь з партызанамі ў 1941.

ЛАДОХІН Мікалай, калгаснік, забіты за сувязь з партызанамі ў 1941.

МАРОЗАЎ Іван Дзмітрыевіч, калгаснік, забіты за сувязь з партызанамі ў 1941.

МАРОЗАЎ Лука Захаравіч, рад., прапаў без вестак у 1944.

МАРОЗАЎ Мікалай Лукіч, калгаснік, забіты за сувязь з партызанамі ў 1941.

МАРОЗАЎ Осіп Захаравіч, н. ў 1909, рад., загінуў 18.2.1945 у г. Брандэнбург, Усх. Прусія.

МАРОЗАЎ Павел Венядзіктавіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у сак. 1944.

МАРОЗАЎ Ціхан Лукіч, н. ў 1918, рад., загінуў 14.12.1943 у в. Н. Паўлаўка Крыварожскага р-на Днепрапятроўскай вобл.

ПАНЦЮШЭНКА Фядот Іванавіч, н. ў 1914, рад., загінуў 29.1.1942 у г. Сухінічы Калужскай вобл.

ВЁСКА ХАЛАЛЕЕЎКА

ВІТКОЎСКІ Віктар Логвінавіч, н. ў 1925, прапаў без вестак у 1943.

ВІТКОЎСКІ Фёдар Логвінавіч, н. ў 1920, рад., загінуў 4.8.1941 у в. Ускала.

КАНТУЗОРАЎ Віктар Іванавіч, н. ў 1926, рад., загінуў 20.1.1945 у в. Віттірэн, Усх. Прусія.

КОЗЫРАЎ Аляксей Арцёмавіч, н. ў 1915, тэхнік-інтэндант 2-га рангу, прапаў без вестак у вер. 1941.

МАІСЕЕНКА Фёдар Якаўлевіч, н. ў 1927, рад., памёр ад ран 25.10.1944 у в. Кубілен, Усх. Прусія.

МАІСЕЕНКА Фядос Кузьміч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

МАІСЕЕНКА Якаў Ісакавіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

МАІСЕЕНКА Ягор Якаўлевіч, н. ў 1923, рад., памёр ад ран 30.1.1945 у п. Краянке, Германія.

МАРЧАНКА Міхаіл Дзмітрыевіч, рад.

МАРЧАНКА Осіп Васілевіч, н. ў 1917, рад.

МІХАЙЛАЎ Піліп Гаўрылавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у 1945.

ПАРУНКЕВІЧ Дзмітрый Акімавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак 3.1.1945.

ПАСУДНЕЎСКІ Павел Іванавіч, н. ў 1914, лейт., памёр ад ран 28.9.1944 на ст. Марозы Варшаўскага ваяводства.

ПРАКУДЗІН Лявон Іванавіч, н. ў 1892, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ХАРКЕВІЧ Павел Іванавіч, ветурач, забіты гітлераўцамі ў 1943 у Талачынскім р-не.

ХАРКЕВІЧ Сяргей Іванавіч, н. ў 1919.

ЦЫГАЛАЎ Сяргей Якаўлевіч, н. ў 1926, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ВЁСКА ЧЫРВОНАЯ СЛАБАДА

ВІТКОЎСКІ Аляксей Макаравіч.

ВІТКОЎСКІ Васіль Міхайлавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у лютым 1945.

ВІТКОЎСКІ Дзмітрый Антонавіч, рад.

ВІТКОЎСКІ Іван Аляксеевіч, н. ў 1899, рад., загінуў 15.11.1942 у м. Іжлеўджэн, Усх. Прусія.

ВІТКОЎСКІ Іван Міхайлавіч, н. ў 1914, ст. сярж., прапаў без вестак у вер. 1944.

ВІТКОЎСКІ Макар Аляксеевіч, н. ў 1920, ст. сярж., прапаў без вестак у ліп. 1944.

ВІТКОЎСКІ Мікалай Пятровіч, н. ў 1926, рад., прапаў без вестак у крас. 1945.

ВІТКОЎСКІ Раман Пятровіч, н. ў 1892, загінуў 10.1.1942.

ВІТКОЎСКІ Сямён Пятровіч.

ВІТКОЎСКІ Сяргей Фёдаравіч, рад., загінуў 8.2.1945.

ВІТКОЎСКІ Уладзімір Аляксеевіч, калгаснік, загінуў у перастрэлцы з гітлераўцамі ў 1943.

ВІТКОЎСКІ Уладзімір Логвінавіч, рад.

ВІТКОЎСКІ Ягор Аляксеевіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у 1944.

ГУДЫНА Віктар Трафімавіч, загінуў 17.9.1941.

ГУДЫНА Піліп Трафімавіч, н. ў 1905, прапаў без вестак у маі 1945.

КАРАЛЁЎ Макар Сафронавіч, н. ў 1910.

СІНЯЎСКІ Канстанцін Якаўлевіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ХАРКЕВІЧ Сцяфан Пятровіч, н. ў 1915.

ХАРКЕВІЧ Цімафей Апанасавіч, н. ў 1915, сярж., загінуў 13.7.1944 у в. Гуканаўка Цярнопальскай вобл.

ХАРКЕВІЧ Якаў Ціханавіч, н. ў 1897.

ХАРКЕВІЧ Канстанцін Міхайлавіч, н. ў 1921, прапаў без вестак у ліп. 1941.

ХАРКЕВІЧ Міхаіл Дзям'янавіч, н. ў 1927, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ШАБАЙЛАЎ Павел Фёдаравіч, загінуў 5.1.1944.

ЗАРУБСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА ВЕЖКІ

БАБЫРОЎ Агей Харламавіч, н. ў 1913, прапаў без вестак у вер. 1944.

ВІШНЯКОЎ Міхаіл Архіпавіч, н. ў 1924, рад., загінуў 15.6.1943.

ВІШНЯКОЎ Рыгор Іванавіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ВІШНЯКОЎ Самуіл Лукіч, н. ў 1925, рад., загінуў 21.1.1944.

ВІШНЯКОЎ Уладзімір Мяфодзьевіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак 28.7.1941.

ГОВАРАЎ Піліп Лук'янавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЗЮЗЬКОЎ Піліп Уласавіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

КРОТАЎ Ілья Мартынавіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КУЛЯШОЎ Свірыд Іванавіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у 1944.

ЛАГУТАЎ Піліп Рыгоравіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак 1.7.1941.

ПЛАТАЎ Мікіта Дзмітрыевіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

ПЛАТАЎ Мітрафан Дзмітрыевіч, н. ў 1913, рад., загінуў 20.10.1944 у г. Шталуненен, Усх. Прусія.

ПРЫШЧЭПАЎ Васіль Якімавіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак.

ПРЫШЧЭПАЎ Уладзімір Яўсеевіч, н. ў 1922, ст. лейт., загінуў 15.3.1943.

РАКАЎ Ілья Парфілавіч, н. ў 1893, рад., памёр ад ран 19.8.1944.

ТРАЯКОЎ Дзмітрый Венядзіктавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ТРАЯКОЎ Фёдар Дарафеевіч, н. ў 1910, ст. лейт., прапаў без вестак.

ФАРЭЙТАРАЎ Барыс Фінагенавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ВЁСКА ГАРЭЛЬКІ

ДРАБАЎ Мікалай Аляксандравіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у студз. 1945.

ЛАЗАРАЎ Мікалай Васілевіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак.

ЛАЗАРАЎ Ягор Іванавіч, н. ў 1927, рад., прапаў без вестак.

ЛАЗОЎСКІ Міхаіл Аляксандравіч, н. ў 1926, памёр ад ран 22.1.1945 у г. Зодарген, Усх. Прусія.

МАРТЫНАЎ Якаў Лявонавіч, н. ў 1902, рад., загінуў 22.1.1943 у в. Маскоўская Дуброўка Усеволжскага р-на Ленінградскай вобл., або прапаў без вестак у жн. 1944.

ПАСТАРНАК Васіль Пятровіч, н. ў 1922, лейт., прапаў без вестак.

ПАСТАРНАК Ксенафонт Іванавіч, н. ў 1927, рад., прапаў без вестак.

ПАСТАРНАК Міхаіл Панкратавіч, рад., прапаў без вестак.

У. Я. Прышчэпаў.

Дз. В. Траякоў.

РЫЖЫКАЎ Акім Мінаевіч, н. ў 1897, рад., памёр ад ран 18.9.1943 у г. Падольск Маскоўскай вобл.

РЫЖЫКАЎ Аляксандр Андрэевіч, н. ў 1915, сярж., прапаў без вестак у вер. 1944.

РЫЖЫКАЎ Васіль Пятровіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак 4.1.1942.

РЫЖЫКАЎ Іван Максімавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ТОЛСЦІКАЎ Андрэй Цімафеевіч, рад., прапаў без вестак у лютым 1945.

ВЁСКА ДЗЯМ'ЯНКАВА

БАТУРЫН Мікалай Цітавіч, н. ў 1916, ст. сярж., прапаў без вестак 14.10.1942.

ГАРБАНОСАЎ Ілья Кандратавіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак у вер. 1945.

ГАРБАНОСАЎ Міхаіл Кандратавіч, н. ў 1921, рад., загінуў у сак. 1943.

ГАРБАНОСАЎ Серафім Трафімавіч, н. ў 1913, рад., загінуў 9.5.1942 на Кольскім паўвостраве.

ГАРБАЧЭЎСКІ Дзмітрый Якаўлевіч, н. ў 1923, лейт., прапаў без вестак.

ГАРСТУКОЎ Фёдар Якаўлевіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ГАРСТУКОЎ Якаў Андрэевіч, н. ў 1908, рад., загінуў 1.10.1942 у в. Сухалава Белеўскага р-на Тульскай вобл.

ЖУПІКАЎ Іван Еўдакімавіч, н. ў 1928, рад., памёр ад ран 27.3.1945.

ЖУПІКАЎ Мацвей Міронавіч, н. ў 1910, рад., загінуў у ліст. 1944.

ЖУПІКАЎ Пётр Варламавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЖУПІКАЎ Раман Міронавіч, н. ў 1920, рад., загінуў 27.12.1941 у в. Чарнухіна Луганскай вобл.

ЖУПІКАЎ Цімафей Ігнатавіч, н. ў 1904, рад., загінуў у ліп. 1941.

ЖУРАЎ Ягор Філімонавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КУЛЯШОЎ Арцём Дзянісавіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак 19.2.1944.

РАЎКОЎСКІ Сяргей Нікіфаравіч, н. ў 1904, рад., загінуў 18.10.1941 у в. Зубцава.

ТАПУНОЎ Яфім Іванавіч, н. ў 1905, загінуў у 1944.

ШАМБУРАЎ Павел Трыфанавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ВЁСКА ЖАЛЕЗКАВА

ГАЙМАНАЎ Яўген Піліпавіч, н. ў 1922, рад., памёр ад ран 16.1.1944 у в. Хацемля Лёзненскага р-на Віцебскай вобл.

ГАЛЬМАКОЎ Радзівон Пятровіч, н. ў 1907, рад., загінуў 9.3.1942 у в. Чарнышова Думініцкага р-на Смаленскай вобл.

ГАЛЬМАКОЎ Сямён Пятровіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак.

ГАПЕЕНКА Уладзімір Ягоравіч, н. ў 1925, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КРАЎЦОЎ Якаў Уланавіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у ліп. 1941.

ЛЫНДЗІН Аляксандр Іванавіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у ліп. 1941.

ЛЫНДЗІН Васіль Еўстаф'евіч, н. ў 1902, памёр ад ран 22.8.1944, пахаваны у в. Ізборск Пячорскага р-на Пскоўскай вобл.

ПРОХАРАЎ Рыгор Пятровіч, н. ў 1899, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

РАГОЖКІН Іван Парфенавіч, н. ў 1922, рад., памёр ад ран 28.10.1944 у в. Андзаденен, Усх. Прусія.

РАГОЖКІН Міхаіл Венядзіктавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

РАГОЖКІН Павел Парфенавіч, н. ў 1924, рад., загінуў 16.4.1945 у Аўстрыі.

РАГОЖКІН Сямён Венядзіктавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

РАГОЖКІН Фёдар Антропавіч, н. ў 1918, ст. ваенны тэхнік, загінуў у палоне 1.11.1941, або прапаў без вестак у жн. 1944.

ВЁСКА ЗАРУБЫ

ДАЛЖАНКОЎ Аляксей Пракопавіч, н. ў 1922, рад., загінуў у вер. 1944.

ДЗЯКАЎ Іван Сямёнавіч, н. ў 1919, ст. лейт., памёр ад ран 19.2.1943 у г. Ленінград.

ДЗЯКАЎ Міхаіл Сямёнавіч, н. ў 1909, рад., загінуў у жн. 1944.

ІВАНОЎ Аляксей Осіпавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у снеж. 1942.

ІВАНОЎ Іван Осіпавіч, н. ў 1922, прапаў без вестак.

ІВАНОЎ Ягор Осіпавіч, н. ў 1904, рад., загінуў у 1942.

ЛЕЎКІН Аляксей Дзмітрыевіч, н. ў 1925, рад., загінуў 17.6.1944.

ЛЬВОЎ Міхаіл Фядосавіч, н. ў 1900, рад., загінуў у студз. 1945.

МАРТЫНАЎ Свірыд Ягоравіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ПРЫГАРОЎСКІ Андрэй Васілевіч, н. ў 1918, лейт., загінуў 26.9.1943.

ПЯТРОЎСКІ Васіль Карпавіч, н. ў 1922, рад., загінуў у 1944.

ПЯТРОЎСКІ Карп Лаўрэнавіч, н. ў 1893, рад., загінуў у 1941.

РАБКОЎ Васіль Селівестравіч, н. ў 1905, мал. сярж., памёр ад ран 1.6.1942 у г. Тамбоў, пахаваны на Ваздвіжанскіх могілках.

РАБКОЎ Мікалай Селівестравіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у жн. 1941.

РАНДАРЭВІЧ Уладзімір Фаміч, н. ў 1926, прапаў без вестак у ліст. 1944.

САВАСЦЕЕЎ Аляксандр Цімафеевіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

САВАСЦЕЕЎ Серафім Цімафеевіч, н. ў 1908, кам. аддзялення, прапаў без вестак.

ТРАЯКОЎ Сяргей Аўрамавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944 у Вырускім р-не, Эстонія.

ТРУБАНОЎСКІ Андрэй Іванавіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ТРУБАНОЎСКІ Барыс Іванавіч, н. ў 1902, сярж., загінуў у 1945.

ТРУБАНОЎСКІ Васіль Іванавіч, н. ў 1917, гв. сярж., прапаў без вестак у лют. 1944.

ЧАПЯЛОЎ Іван Кірылавіч, н. ў 1923, рад., загінуў 2.3.1945 у в. Швохаў Шчэцінскага ваяводства, Польшча.

ШУКАЙЛАЎ Мінай Рыгоравіч, н. ў 1896, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ВЁСКА ЗАСЦЕНКІ

КОЗІКАЎ Уладзімір Прохаравіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак у лют. 1945.

КОЗІКАЎ Фёдар Прохаравіч, рад., прапаў без вестак.

НОВІКАЎ Уладзімір Васілевіч, прапаў без вестак.

ТРУШКОЎ Арцём Ксенафонтавіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЧАРНЯКОЎ Іван Міхайлавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

ВЁСКА ІСКОЗЫ

АГЕЕЎ Якаў Сцяпанавіч, н. ў 1905, рад., загінуў 28.8.1944 у м. Цыргуліна, Эстонія.

АРЦЁМКІН Васіль Сяргеевіч, н. ў 1912, мал. палітрук, прапаў без вестак у чэрв. 1941.

АРЦЁМКІН Мяфодзій Сяргеевіч, н. ў 1915, мал. лейт., загінуў 16.3.1942 у в. Рылькава Гжацкага р-на Смаленскай вобл.

АЎДЗЕЕЎ Павел Пятровіч, н. ў 1911, лейт., прапаў без вестак 26.3.1943.

ГАЛУБЦОЎ Цярэх Іларыёнавіч, н. ў 1896, рад., прапаў без вестак.

ГЛЕБАЎ Якаў Іванавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЖУРАЎ Ягор Аляксеевіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак.

ЖУРАЎ Ягор Піліпавіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЗАЙЦАЎ Яўтроп Мікалаевіч, н.ў 1902, сярж., прапаў без вестак у жн. 1944.

КОТАЎ Зіновій Цітавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у 1941.

КОТАЎ Іван Рыгоравіч, н. ў 1923, рад., памёр ад ран 22.10.1944 у г. Марыямполь.

КОТАЎ Іван Ягоравіч, н. ў 1922, загінуў у ліст. 1944.

ЛЕПЕШАЎ Васіль Міхайлавіч, н. ў 1912, рад., загінуў 6.3.1945 у в. Орлік Быдгошскага ваяводства каля г. Чэрск.

ЛЕПЕШАЎ Іван Антонавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЛЕПЕШАЎ Канстанцін Антонавіч, н ў 1920, рад., загінуў у палоне 23.8.1942 у лагеры № 318 Ламздорф.

ЛЕПЕШАЎ Рыгор Кірылавіч, н. ў 1916, лейт., загінуў 21.2.1941.

НАВУМАЎ Пётр Мяфодз'евіч, н. ў 1902, рад., загінуў 20.10.1944 у м. Аўксянец, правінцыя Шыткенен, Усх. Прусія.

НАВУМАЎ Ціхан Арсен'евіч, н. ў 1907, рад., загінуў у снеж. 1942.

ПАНЦЯЛЕЕЎ Макар Мікітавіч, н. ў 1900, рад., загінуў 22.2.1943, пахаваны ў в. Дальгінева Гжацкага р-на Смаленскай вобл., або прапаў без вестак у жн. 1944.

ПАНЦЯЛЕЕЎ Панцялей Мікітавіч, рад., прапаў без вестак.

РАЖКІН Гаўрыла Паўлавіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак 18.7.1942.

ФОКІН Дзяніс Рыгоравіч, н. ў 1902, загінуў 5.10.1942, пахаваны ў в. Каробка Арлоўскай вобл.

ЦЕЛЮШКАЎ Даніла Барысавіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ВЁСКА КАЗАРЫНАВА

АДЗІНЦОЎ Серафім Міхайлавіч, н. ў 1916, рад., загінуў у 1943.

АНЦІПАЎ Парфіл Міхайлавіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

АНЦІПАЎ Сямён Васілевіч, н. ў 1907, рад., памёр ад ран 19.9.1942.

ВОЙТАЎ Анісім Данілавіч, н, ў 1924, рад., загінуў 24.1.1945.

ВОЙТАЎ Васіль Данілавіч, н. ў 1921, сярж., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ВОЙТАЎ Дарафей Емяльянавіч, н. ў 1890, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ВОЙТАЎ Іван Самсонавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ВОЙТАЎ Пётр Самсонавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ГУЗАЎ Фёдар Андрэевіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

НОВІКАЎ Аляксандр Якімавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

НОВІКАЎ Кірыл Максімавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

НОВІКАЎ Мікіта Пракопавіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у студз. 1945.

ТКАЧОЎ Адам Міронавіч, н. ў 1919, сярж., памёр ад ран 24.8.1944.

ТКАЧОЎ Мірон Ціханавіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак.

ШАПАВАЛАЎ Віктар Давыдавіч, н. ў 1924, рад., загінуў 28.9.1944 у в. Сіўкі Варшаўскага ваяводства.

ШАПАВАЛАЎ Міхаіл Аляксеевіч, н. ў 1902, сярж., прапаў без вестак у жн. 1944.

ШАПАВАЛАЎ Міхаіл Харытонавіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак.

ШАПАВАЛАЎ Павел Пятровіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у ліп. 1944.

ВЁСКА КАЗЬЯНЫ

БАКУНЕВІЧ Андрэй Міхайлавіч, н. ў 1922, рад., памёр ад ран 2.1.1943.

БАКУНЕВІЧ Антон Канстанцінавіч, н. ў 1901, рад., прапаў без вестак у маі 1944.

БАКУНЕВІЧ Захар Канстанцінавіч, н. ў 1895, сярж., прапаў без вестак у жн. 1944.

БАКУНЕВІЧ Іван Дзмітрыевіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у ліп. 1944.

БАРАЎНЁЎ Адам Захаравіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у лютым 1945.

БАРАЎНЁЎ Герасім Ягоравіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

БАРАЎНЁЎ Дзмітрый Аксёнавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

БАРАЎНЁЎ Іван Захаравіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

БАРАЎНЁЎ Іван Міхайлавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

БАРАЎНЁЎ Іван Яўціхавіч, н. ў 1920, мал. лейт., прапаў без вестак 10.2.1942 у в. Радомка Арлоўскай вобл.

БАРАЎНЁЎ Кузьма Дзмітрыевіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак.

БАРАЎНЁЎ Мікалай Нікіфаравіч, н. ў 1922, рад., загінуў 22.10.1944 на ст. Хегеленген Рогайнен, Гольдапская акруга.

БАРАЎНЁЎ Мяфодзій Карпавіч, н. ў 1921, рад., памёр ад ран 15.3.1943.

БАРАЎНЁЎ Сцяпан Міхайлавіч, рад., загінуў 26.11.1944 у в. Ружэніне Варшаўскага ваяводства.

БАРАЎНЁЎ Сяргей Карпавіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак 14.9.1942.

БАРАЎНЁЎ Якаў Самуйлавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак 31.12.1941 у в. Татарынцы Сухініцкага р-на Калужскай вобл.

БАСАЎ Прохар Савельевіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у снеж. 1943.

ВАСІЛЬЕЎ Іван Пятровіч, н. ў 1909, ст. сярж., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ВЕДЗЕЛЕЎ Іван Раманавіч, яфр., памёр ад ран 3.3.1945.

ВЕДЗЕЛЕЎ Раман Іванавіч, н. ў 1901, рад., памёр ад ран 3.3.1945 у г. Інстэрбург, Усх. Прусія.

ВОЙТАЎ Гардзей Іларыёнавіч, н. ў 1907, рад., загінуў 14.8.1943 у в. Замошша Туманаўскага р-на Смаленскай вобл.

ВОЙТАЎ Мікіта Сяргеевіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ВОЙТАЎ Сяргей Іларыёнавіч, н. ў 1909, рад., памёр ад ран 20.9.1944, пахаваны ў в. Рэсту, Эстонія.

ГАПЕЕНКА Міхаіл Макаравіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак 22.10.1944 каля г. Сувалкі, Польшча.

ГОМЕЛЕЎ Міхаіл Паўлавіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ГОМЕЛЕЎ Піліп Міхайлавіч, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ГОМЕЛЕЎ Фёдар Дзямідавіч, н. ў 1894, рад., загінуў у палоне 21.11.1941 у канцлагеры Масюкоўшчына, г. Мінск.

ГОМЕЛЕЎ Ягор Дзямідавіч, н. ў 1899, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЗАХАРАЎ Осіп Ясонавіч.

ЗАХАРАЎ Пётр Ясонавіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КАЛУМБІН Дзмітрый Фёдаравіч, н. ў 1924, рад., загінуў 12.8.1944 у в. Бабенкі Беластоцкага ваяводства, Польшча.

КАЛУМБІН Мацвей Пятровіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

КАЛУМБІН Сцяпан Дзмітрыевіч, н. ў 1909, сярж., прапаў без вестак у вер. 1944.

КАСЯНКОЎ Іван Лаўрэнавіч, н. ў 1925, рад., загінуў 17.10.1944 у в. Рагашын Вілкавішкінскага р-на, Літва.

КІСЯЛЁЎ Мікалай Васілевіч, н. ў 1920, рад., загінуў 27.5.1944.

КІСЯЛЁЎ Сяргей Ксенафонтавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КУЗЬМЯНКОЎ Міхаіл Васілевіч, н. ў 1926, рад., прапаў без вестак 10.2.1945.

КУЗЬМЯНКОЎ Пётр Харытонавіч, ст. сярж., памёр ад ран 4.3.1944.

ЛАХМЫТКІН Сцяпан Мітрафанавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у маі 1944.

ЛАХМЫТКІН Леанід Васілевіч, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЛАХМЫТКІН Апанас Арцёмавіч, рад., прапаў без вестак.

ЛАХМЫТКІН Пётр Платонавіч, ст. лейт., прапаў без вестак 7.2.1944.

ЛАХМЫТКІН Сцяфан Дзмітрыевіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЛАХМЫТКІН Трафім Васілевіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у сак. 1945.

ЛАХМЫТКІН Яфім Дзмітрыевіч, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

МАЛАНУХІН Андрэй Яфімавіч, н. ў 1921, рад., загінуў 6.2.1945, пахаваны на панскім двары Праварэн, Усх. Прусія.

МАЛАНУХІН Яўмен Сцяфанавіч, н. ў 1911, рад., загінуў 21.7.1944, пахаваны ў г. Алітус, Літва.

МАМЫКІН Васіль Іванавіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

МАМЫКІН Фёдар Маісеевіч, н. ў 1910, рад., загінуў 21.10.1943, пахаваны ў в. Арловічы Дубровенскага р-на.

МАРЫСКІН Арцём Дзмітрыевіч, н. ў 1909, рад., загінуў 20.4.1945, пахаваны ў г. Грайфенхаген.

МАРЫСКІН Васіль Емяльянавіч, н. ў 1922, рад., загінуў 4.2.1944.

МАРЫСКІН Емяльян Якаўлевіч, н. ў 1894, рад., памёр ад ран 24.9.1944 у г. Замбке Варшаўскага ваяводства.

МАРЫСКІН Мікалай Емяльянавіч, н. ў 1917, рад., загінуў у кастр. 1944 на турэцкай граніцы.

МАРЫСКІН Рыгор Іванавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

МАРЫСКІН Фёдар Дзмітрыевіч, н. ў 1902, лейт., прапаў без вестак 9.2.1945.

МАШКІН Адам Давыдавіч, н. ў 1920, лейт., загінуў 7.11.1944 у г. Кобрын.

МАШКІН Сямён Іванавіч, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

СЕМЯНЬКОЎ Іван Фёдаравіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

СЕМЯНЬКОЎ Апанас Яўсеевіч, н. ў 1895, рад., загінуў 31.3.1945.

СЛАДКОЎ Міхаіл Сцяпанавіч, рад., загінуў 14.8.1941 на выш. 274,0.

ФАРЭЙТАРАЎ Ілья Агеевіч, н. ў 1903, ст. сярж., загінуў 21.11.1943, пахаваны ў в. Н. Пятроўка Белазерскага р-на Запарожскай вобл.

ХРАПКІН Герасім Іванавіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ХРАПКІН Мікалай Ісакавіч, н. ў 1920, рад., загінуў 23.6.1944, пахаваны ў в. Робцы Магілёўскай вобл.

ШАРГАЁЎ Карп Ларыёнавіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ШЫПАЎ Апанас Давыдавіч, н. ў 1920, мал. сярж., прапаў без вестак 15.9.1941.

ШЫЦІКАЎ Ігнат Васілевіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ВЁСКА КАЛАТОЎКІ

БІРУКОЎ Мікалай Васілевіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

БІРУКОЎ Сцяфан Іванавіч, н. ў 1904, рад., загінуў у жн. 1944.

ГЕШТАРАЎ Сяргей Фаміч, н. ў 1925, мал. сярж., загінуў 18.4.1945 у п. Нейфрыдман, Германія.

НЕСЦЕРАЎ Фама Максімавіч, н. ў 1896, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

САННІКАЎ Пётр Іванавіч, н. ў 1918, рад., загінуў 22.8.1944 у в. Куэдэ Сангайскага р-на, Эстонія.

СЫЧОЎ Іван Авакумавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак.

СЫЧОЎ Раман Апанасавіч, н. ў 1919, лейт., памёр ад ран 29.1.1943 у г. Разань.

СЫЧОЎ Сцяфан Якаўлевіч, н. ў 1922, рад., загінуў 12.8.1944.

ШАМАНКОЎ Анатоль Савельевіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак у 1944.

ШАЙКОЎ Даніла Сямёнавіч, прапаў без вестак.

ШАЙКОЎ Сяргей Сямёнавіч, н. ў 1918, кап., нам. камбата, загінуў 14.9.1944 у в. Межлепас Баўскага павета, Латвія.

ЯЎСЕЕЎ Дзмітрый Ягоравіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

ЯЎСЕЕЎ Яфім Кузьміч, н. ў 1895, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ВЁСКА КАЛІНАЎКА

АДЭСНІКАЎ Андрэй Іванавіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

АЛЯКСЕЕЎ Якаў Мікітавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ВЕРАБ'ЁЎ Павел Дзмітрыевіч, рад., прапаў без вестак.

ГАРБАЧОЎ Дзмітрый Яфімавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

ГАТОЎКІН Міхаіл Навумавіч, н. ў 1923, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ДРУГАЎ Іван Антонавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак 13.5.1942 каля в. Дубраўка Смаленскай вобл.

ДРУГАЎ Яфім Антонавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

МАКАЁЎ Іван Андрэевіч, мал. лейт., прапаў без вестак у ліп. 1941.

МАКАЁЎ Мацвей Мікітавіч, н. ў 1908, рад., загінуў 27.1.1942 каля в. Варанеты Сухініцкага р-на Калужскай вобл.

МАКАЁЎ Панцялей Кірылавіч, н. ў 1908, мал. лейт., загінуў 2.1.1944, пахаваны ў в. Екацярынаўка Траянаўскага р-на Жытомірскай вобл.

МАКАЁЎ Рыгор Піліпавіч, н. ў 1904, рад., загінуў 18.9.1942 каля н. п. Катлубань Дубаўскага р-на Валгаградскай вобл.

МАКАЁЎ Сілівестр Мікітавіч, н. ў 1897, рад., прапаў без вестак 6.12.1944.

МАКАЁЎ Сяргей Андрэевіч, н. ў 1910, старш., прапаў без вестак у 1941.

МАКАЁЎ Уладзімір Іванавіч, н. ў 1923, ст. лейт., прапаў без вестак 17.1.1945.

МАРЧАНКА Карней Іванавіч, н. ў 1898, сяржант., загінуў 22.2.1943 на ст. Раздоры Сінельнікаўскага р-на Днепрапятроўскай вобл.

МАСЛЯНКОЎ Васіль Харытонавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак.

МАСЛЯНКОЎ Емяльян Апанасавіч, н. ў 1899, рад., памёр ад ран 16.11.1944 у в. Сакалова Сувалкаўскага ваяводства, Польшча.

МАСЛЯНКОЎ Яфім Харытонавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у сак. 1945.

МІНЯНКОЎ Якаў Іванавіч, н. ў 1922, расстраляны за захоўванне зброі.

ПРУСАЎ Дзяніс Львовіч, н. ў 1893, рад., загінуў 1.10.1942 у в. Восты.

ПРУСАЎ Іван Яфрэмавіч, н. ў 1918, рад., загінуў у студз. 1944, пахаваны на могілках Ропка Тамме ў г. Тарту, Эстонія.

САВІЦКІ Аляксей Аксенавіч, н. ў 1917, рад., памёр ад ран 23.8.1944 на х. Куравіца, Эстонія.

СЯМЁНАЎ Іван Пятровіч, н. ў 1914, ст. лейт., загінуў 11.10.1942 у г. Сталінград.

ФОКІН Апанас Іванавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ФОКІН Мікалай Іванавіч, н. ў 1925, рад., загінуў 12.9.1944 каля в. Мясткава Ломжанскага р-на Беластоцкай вобл.

ХАЛОБІС Аляксей Мартынавіч, рад., загінуў 23.6.1944.

ХАЛОБІС Ягор Ягоравіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ХАЛОБІС Яўген Дзмітрыевіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЦЯЦЁРКІН Іван Іларыёнавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЦЯЦЁРКІН Мікалай Іванавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у лютым 1945.

ЦЯЦЁРКІН Мяфодзій Кляменцьевіч, н. ў 1903, рад., загінуў 23.2.1943 у в. Шырокаўка Жыздранскага р-на Арлоўскай вобл.

ЦЯЦЁРКІН Апанас Кляменцьевіч, н. ў 1915, старш., прапаў без вестак у ліп. 1944.

ЧАКАНАЎ Аляксей Апанасавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у 1943.

ЧАКАНАЎ Анатоль Аксёнавіч, н. ў 1923, рад., загінуў 3.3.1944 каля в. Макарава Віцебскай вобл.

ЧАКАНАЎ Аркадзь Дзмітрыевіч, н. ў 1916, рад., загінуў у 1941.

ЧАКАНАЎ Васіль Патапавіч, н. ў 1922, рад., загінуў 11.4.1945 у с. Брук, раён Марцушлак, Аўстрыя.

ЧАКАНАЎ Емяльян Піліпавіч, н. ў 1898, рад., загінуў у маі 1942.

ЧАКАНАЎ Міхаіл Емяльянавіч, н. ў 1923, рад., памёр ад ран у вер. 1944.

ШЧЭДЗІНСКІ Людвіг Іларыёнавіч, н. ў 1923, рад., загінуў 3.3.1944 каля в. Макарава Віцебскай вобл.

ШЫЦІКАЎ Міхаіл Сідаравіч, н. ў 1921, рад., загінуў у 1941.

ШЫЦІКАЎ Трафім Гаўрылавіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ВЁСКА КОРШЫКАВА

АРЛОЎ Іван Антонавіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у студз. 1945.

АСТРОЎСКІ Мікалай Аксёнавіч, н. ў 1919, рад., загінуў 14.4.1944, пахаваны ў в. Усы Панкінскага р-на Пскоўскай вобл.

АСТРОЎСКІ Сяргей Аксёнавіч, н. ў 1925, рад., прапаў без вестак у лютым 1945.

БЕЛАВУСАЎ Пётр Осіпавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

БЕЛАВУСАЎ Пётр Міхайлавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак.

ВАСІЛЬЕЎ Якаў Антонавіч, н. ў 1911, мал., лейт., загінуў 26.10.1943 на х. Канавалава Арэхаўскага р-на Запарожскай вобл.

ЖУКАЎ Захар Васілевіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЖУКАЎ Фёдар Несцеравіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак.

ЗАНЕГІН Мікалай Якаўлевіч, н. ў 1926, рад., загінуў 6.4.1945, г. Эльдорф, Усх. Прусія.

КАЗАЧКОЎ Макар Дарафеевіч, н. ў 1897, рад., загінуў у палоне 15.3.1943.

МАЦЮХОЎ Аляксей Юр'евіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

МАЦЮХОЎ Васіль Міронавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак.

МАЦЮХОЎ Нікіфар Пракопавіч, н. ў 1901, рад., памёр ад ран у 1945.

МАЦЮХОЎ Пімон Міронавіч, н. ў 1899, рад., прапаў без вестак у вер. 1943.

ПАЦКАЛЁЎ Іван Міронавіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак у сак. 1941.

ПЕТРАЧЭНКА Дзям'ян Васілевіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у жн. 1943.

ПЕТРАЧЭНКА Кірыл Піліпавіч, н. ў 1917, ст. сяржант., прапаў без вестак у вер. 1944.

ХАХЛОЎ Мацвей Рыгоравіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ХАХЛОЎ Рыгор Міхайлавіч, н. ў 1924, рад., загінуў 23.8.1944.

ЧАРАНКОЎ Іван Міхайлавіч, н. ў 1919, рад., памёр ад ран 12.8.1942, пахаваны ў в. Цэненічы Падпарожскага р-на Ленінградскай вобл.

ЧАРАНКОЎ Міхаіл Іванавіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ВЁСКА ЛАЎКІ

БАРКАНАЎ Іван Захаравіч, н. ў 1917, мал. ваенны тэхнік, прапаў без вестак у жн. 1944.

БЯЛУГІН Якаў Герасімавіч, мал. лейт., прапаў без вестак.

ГОЛІКАЎ Апанас Фаміч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ГОЛІКАЎ Трыфан Аксёнавіч, рад., прапаў без вестак.

КАЛЬЯНАЎ Васіль Аляксеевіч, н. ў 1926, рад., загінуў 10.3.1945.

КАНЬКОЎ Вячаслаў Цімафеевіч, н. ў 1923, рад., загінуў 21.8.1944 у Сангайскім р-не, Эстонія.

ПАЎЛАЎ Пётр Еўдакімавіч, н. ў 1916, рад., загінуў у 1944.

ПЛАТОНАЎ Еўдакім Прохаравіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак 15.2.1942 у в. Савоніна Юхнаўскага р-на Смаленскай вобл.

РАШЧЫКАЎ Маісей Малахавіч, н. ў 1895, рад., загінуў у 1943.

РАШЧЫКАЎ Павел Дзянісавіч, н. ў 1924, мал. сярж., загінуў 19.9.1944 у в. Юмправа Ісцаўскага р-на, Латвія.

САЛЯНКОЎ Леанід Пракопавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак 5.9.1942.

САЛЯНКОЎ Уладзімір Канстанцінавіч, н. ў 1920, рад., загінуў 3.8.1941 у г. Рослаўль Смаленскай вобл.

САМУЙЛАЎ Пракоп Андрэевіч, н. ў 1918, рад., загінуў у 1944.

САМУЙЛАЎ Пракоп Апанасавіч, лейт., памёр ад ран 8.12.1943, пахаваны у в. Жоўтае Пяціхацкага р-на Днепрапятроўскай вобл.

САЎЧАНКА Дзмітрый Паўлавіч, н. ў 1897, рад., прапаў без вестак у сак. 1945.

САЎЧАНКА Павел Аляксеевіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

СЕЛІВАНАЎ Іван Сцяпанавіч, н. ў 1918, мал. лейт., загінуў 14.1.1943 у раёне 2-га Ладажскага канала Ленінградскай вобл.

СМЫКАЎ Іван Пятровіч, рад., прапаў без вестак 30.4.1945.

ВЁСКА ЛІТВІНАВА

ГАНЧАРЭНКА Андрэй Мяркур'евіч, н. ў 1905, рад., памёр ад ран 9.12.1942 у в. Усава Ржэўскага р-на Цвярской вобл.

ГАРБАЧЭЎСКІ Павел Мітрафанавіч, н. ў 1902, гв. ст. лейт., загінуў 6.7.1943 у в. Альхаватка Панароўскага р-на Курскай вобл.

ЗАХАРЭНКА Міхаіл Захаравіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у 1941.

ЗЯРНОЎ Фама Яфімавіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

КОНАШАЎ Міхаіл, н. ў 1899, рад., прапаў без вестак.

КОНАШАЎ Павел Міхайлавіч, н. ў 1917, ст. сярж., загінуў 18.3.1945 каля г. Янава, Польшча.

КОНАШАЎ Церах, прапаў без вестак у кастр. 1944.

КОНАШАЎ Яфім Нікіфаравіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

КРУПКІН Аляксандр Міхайлавіч, н. ў 1914, ст. сярж., прапаў без вестак у студз. 1945.

КРУПКІН Іван Міхайлавіч, н. ў 1911, рад., загінуў 12.4.1945 у в. Скаць, Аўстрыя.

МАСЛЯНКОЎ Павел Аляксеевіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

МІХЕЕЎ Адам Архіпавіч, н. ў 1926, рад., загінуў 12.8.1944, пахаваны ў в. Чырвонка Сувальскага ваяводства, Польшча.

МІХЕЕЎ Аляксей Рыгоравіч, н. ў 1922, рад., загінуў 19.10.1942 каля г. Шаўлян Краснадарскага краю.

ФЁДАРАЎ Андрон Іванавіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак у кастр. 1941.

ФЁДАРАЎ Леанід Андронавіч, н. ў 1924, рад., прапаў без вестак у маі 1945.

ШАНТРЫПАЎ Андрэй Мацвеевіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

ШАНТРЫПАЎ Нікіфар Васілевіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у кастр. 1941.

ШАНТРЫПАЎ Ягор Васілевіч, н. ў 1910, рад., загінуў 19.10.1944 у в. Хаўтмансдорф, Усх. Прусія.

ШЫТАЎ Міхаіл Макаравіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ВЁСКА ЛЮДЗІНІЧЫ

АРЖАНАЎ Піліп Сцяфанавіч, н. ў 1894, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

БАГДАНАЎ Аляксей Аляксандравіч, н. ў 1924, ст. сярж., загінуў 3.10.1944 у в. Комэнешці, Румынія.

БАГДАНАЎ Мікалай Аляксандравіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

БАГДАНАЎ Іларыён Радзівонавіч, рад., прапаў без вестак.

ВАСІЛЬЕЎ Іван Сяргеевіч, н. ў 1917, мал. сярж., загінуў 23.1.1945.

ГАПЕЧКІН Раман Мікітавіч, н. ў 1916, мал. лейт., загінуў 9.4.1942.

ГЕРАСІМАЎ Аляксей Іванавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак 1.12.1942.

ГЕРАСІМАЎ Фёдар Маісеевіч, н. ў 1896, рад., памёр ад ран 12.3.1945 у Борташы Картуазскага р-на Данцыгскай вобл.

ПАСКАННЫ Дзмітрый Осіпавіч, рад., прапаў без вестак.

ПАСКАННЫ Мікалай Осіпавіч, н. ў 1924, рад., загінуў 16.4.1943.

ПАСКАННЫ Сцяфан Іванавіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ТРУШКОЎ Апанас Панфілавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак.

ЧАСНАКОЎ Міхаіл Андрэевіч, н. ў 1917, рад., памёр у палоне 5.2.1942.

ЧАСНАКОЎ Уладзімір Піліпавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак.

ВЁСКА МАМОНЬКІ

ДЗМІТРЫЕНКА Іван Васілевіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КАВАЛЬКОЎ Ціхан Дзмітрыевіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак.

ПРАСТАКОЎ Андрэй Паўлавіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак.

ПРАСТАКОЎ Цімафей Паўлавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

СІДАРЭНКА Іван Андрэевіч, н. ў 1918, яфр., загінуў 31.1.1945 у п. Хаднадт, Венгрыя.

СІДАРЭНКА Канстанцін Андрэевіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

СІДАРЭНКА Ціхан Паўлавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

СЦЯПАНЕНКА Іон Міхайлавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак.

СЦЯПАНЕНКА Пётр Міхайлавіч, н. ў 1901, рад., загінуў у 1943.

ФІЛІМОНАЎ Іван Васілевіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак.

ФІЛІМОНАЎ Іларыён Васілевіч, н. ў 1910, рад., загінуў 19.7.1941 каля г. Невель.

ФІЛІМОНАЎ Міхаіл Мікітавіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак.

ВЁСКА МІКІЦІНА

АРЦЁМКІН Макар Нікіфаравіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

АСТАХАЎ Мікалай Сямёнавіч, н. ў 1917, рад., загінуў 1.3.1945 у в. Марашы Паморскага ваяводства, Польшча.

КІРЭЕЎ Васіль Маісеевіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1941.

КІРЭЕЎ Лявон Маісеевіч, н. ў 1910, рад., памёр ад ран 8.5.1945 у в. Глевен Брандэнбургскай правінцыі, Германія.

КУЗЬМІНОЎ Сцяпан Іларыёнавіч, н. ў 1899, рад., загінуў у 1942.

КУЗЬМІНОЎ Сцяпан Кірэевіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1941.

ЛАБКОЎ Іван Лявонавіч, н. ў 1904, рад., загінуў 7.3.1945 у в. Якаўці, Венгрыя.

МАЖАРАЎ Аляксей Іванавіч, н. ў 1924, рад., прапаў без вестак у маі 1945.

СІВАГРАКАЎ Раман Данілавіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ФЯДОСАЎ Яфім Ягоравіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ВЁСКА МІХАЛІНАВА

АНДРЭЕЎ Рыгор Нікіфаравіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у 1942.

ДЗЯМ'ЯНЕНКА Фёдар Піліпавіч, н. ў 1913, рад., загінуў у палоне 7.1.1943.

ЗАІКІН Сяргей Прохаравіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

КАЗЛОЎ Сяргей Арцёмавіч, н. ў 1909, старш., загінуў 29.8.1942 пад г. Сталінград.

КЛІМАЎ Гаўрыла Пятровіч, н. ў 1905, рад., загінуў 5.1.1944.

КЛІМАЎ Ігнат Вавілавіч, н. ў 1916, рад., загінуў 28.8.1944 у в. Тарын Вырускага р-на, Эстонія.

КЛІМАЎ Мікалай Іванавіч, н. ў 1921, рад., загінуў 2.12.1941 каля ст. Саперная Ленінградскай вобл.

КЛІМЯНКОЎ Пётр Рыгоравіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

КЛЮБАНАЎ Андрэй Уладзіміравіч, рад., прапаў без вестак.

КЛЮБАНАЎ Васіль Апанасавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КЛЮБАНАЎ Лука Мітрафанавіч, н. ў 1906, рад., памёр ад ран 11.3.1945 у в. Паўстэрн Альштынскага ваяводства, Польшча.

КЛЮБАНАЎ Пётр Спірыдонавіч, н. ў 1917, старш., памёр ад ран 15.3.1945.

С. А. Казлоў.

Г. П. Клімаў.

КЛЮБАНАЎ Сцяпан Цімафеевіч, н. ў 1919, сярж., прапаў без вестак 10.8.1942 у в. Рудакова Маркаўскага р-на.

КЛЮБАНАЎ Сямён Цімафеевіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у ліп. 1941.

ЛЯВОНЕНКА Андрэй Маркавіч, н. ў 1901, мал. лейт., загінуў 2.7.1944 у в. Сярэдняя Заслаўскага р-на Мінскай вобл.

ЛЯВОНЕНКА Апанас Аляксеевіч, н. ў 1923, сярж., загінуў 19.4.1945 у в. Грос-Лядкаім, Усх. Прусія.

ЛЯВОНЕНКА Арцём Маркавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЛЯВОНЕНКА Міхаіл Маркавіч, н. ў 1914, рад., загінуў 23.3.1944.

НАВУМАЎ Нікіфар Іларыёнавіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак 11.3.1944 у в. Чарняхоўцы Цярнопальскай вобл.

НАВУМЕНКА Кузьма Ільіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

НАВУМЕНКА Максім Ільіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у студз. 1942.

НАВУМЕНКА Якаў Барысавіч, рад., прапаў без вестак.

ПАЦЯНКОЎ Іван Арцёмавіч, н. ў 1919, рад., памёр ад ран 27.12.1944 у г. Добеле, Латвія.

ПАЦЯНКОЎ Іван Пацеевіч, н. ў 1921, рад., загінуў 22.10.1944 у г. Гольдан, Усх. Прусія.

ПРЫШЧЭПАЎ Мікалай Міхеевіч, н. ў 1921, рад., загінуў у 1941.

ПРЫШЧЭПАЎ Мікіта Пятровіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак 22.12.1941 у в. Радзенкі Тарускага р-на Тульскай вобл.

ПРЫШЧЭПАЎ Пётр Сямёнавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

САМУСЕНКА Апанас Піменавіч, н. ў 1897, рад., памёр ад ран 3.2.1945 у в. Коханаўка, Польшча.

СЛЕСАРЭНКА Павел Сяргеевіч, н. ў 1904, рад., загінуў у снеж. 1941.

ФОМКІН Мацвей Якаўлевіч, н. ў 1910, ваенфельчар, прапаў без вестак у снеж. 1941.

ФОМКІН Мікалай Мацвеевіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ФОМКІН Пётр Мацвеевіч, н. ў 1923, рад., прапаў без вестак у крас. 1945.

ШАПАВАЛАЎ Канон Фядосавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЯФІМЕНКА Андрэй Якаўлевіч, н. ў 1913, сярж., прапаў без вестак у 1942.

ЯФІМЕНКА Мікалай Піменавіч, рад., прапаў без вестак.

ВЁСКА ПАГОДЗІНА

АГАПАЎ Васіль Архіпавіч, н. ў 1909, рад., загінуў 27.2.1945 у в. Прыдніскі Прыекульскага р-на, Латвія.

АПЕЛІС Пётр Пятровіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак 12.10.1943 у в. Палкі Невельскага р-на Цвярской вобл.

БАЦАЛЁЎ Аляксандр Сямёнавіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у лютым 1945.

БАЦАЛЁЎ Іван Арцёмавіч, н. ў 1920, сярж., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

БАЦАЛЁЎ Нікіфар Калістратавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак 25.11.1941.

БАЦАЛЁЎ Осіп Сямёнавіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

БУГАЁЎ Андрэй Сяргеевіч, н. ў 1906, мал. лейт., прапаў без вестак.

ГАЛАКЦІЁНАЎ Логвін Андрэевіч, н. ў 1883, прапаў без вестак.

ГАЛАКЦІЁНАЎ Нікіфар Андрэевіч, н. ў 1908, прапаў без вестак у 1944.

ГАЛАКЦІЁНАЎ Фёдар Логвінавіч, н. ў 1918, мал. лейт., прапаў без вестак 4.6.1943.

ГАЛАКЦІЁНАЎ Ягор Логвінавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ГАЛАКЦІЁНАЎ Якаў Логвінавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ГРАЧЫХА Васіль Паўлавіч, н. ў 1914, рад., загінуў у 1942.

ГРАЧЫХА Ілья Ільіч, н. ў 1923, сярж., загінуў 11.8.1943 у г. Ахтырка Сумскай вобл.

ГУСЯНЦОЎ Канстанцін Канстанцінавіч, н. ў 1917, палітрук, загінуў 6.12.1941 каля г. Мядзвежагорск, Карэлія.

ДЗЯКАЎ Іван Харытонавіч, н. ў 1908, рад., загінуў у 1943.

КАНДРАТАЎ Дзмітрый Аляксеевіч, н. ў 1923, рад., прапаў без вестак у крас. 1943.

КУРАЛЕНКА Радзівон Кандратавіч, н. ў 1908, загінуў у 1944.

ЛОСЕЎ Канстанцін Кірылавіч, н. ў 1920, рад., загінуў у 1945.

РАБКОЎ Пракоп Ісакавіч, н. ў 1918, рад., загінуў у 1941.

А. С. Бугаёў.

Я. Л. Галакціёнаў.

САВАСЦЕЕЎ Сямён Пятровіч, н. ў 1917, прапаў без вестак у 1943.

СВАТОЎСКІ Кірыл Іванавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у лют. 1945.

СВІТКА Дзмітрый Пракопавіч, н. ў 1921, сярж., прапаў без вестак 2.6.1943 каля Кіркоман-саары.

СВІТКА Рыгор Восіпавіч, н. ў 1907, прапаў без вестак у ліст. 1944.

СВІТКА Сяргей Фёдаравіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

СОЛАДАЎ Сямён Міхайлавіч, н. ў 1919, рад., загінуў у жн. 1944 у г. Вільнюс.

ЧАРТКОЎ Васіль Осіпавіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЧАРТКОЎ Васіль Сідаравіч, н. ў 1922, танкіст, прапаў без вестак у 1941.

ЧАРТКОЎ Іван Сідаравіч, н. ў 1903, ст. лейт., загінуў у сак. 1943.

ЧАРТКОЎ Марк Осіпавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЧАРТКОЎ Патап Осіпавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЧАРТКОЎ Платон Осіпавіч, н. ў 1893, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЧАРТКОЎ Яфім Фядосавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЧЫЧЫКАЎ Ягор Дзмітрыевіч, н. ў 1920, рад., загінуў 24.4.1942 на ст. Лоўхі, Карэлія.

ВЁСКА ПАРФЕНКАВА

АРТАМОНАЎ Аляксей Якаўлевіч, н. ў 1907, рад., загінуў 21.8.1944 у Сангайскім р-не, Эстонія.

БАРАВЫ Аляксандр Іларыёнавіч, н. ў 1925, мал. сярж., загінуў 23.1.1945 у в. Паўпер, Усх. Прусія.

БАРАВАЯ Надзея Іларыёнаўна, н. ў 1920, партызанка, прапала без вестак 10.7.1943.

БЕЛАВУСАЎ Аляксей Данілавіч, н. ў 1914, ст. лейт., прапаў без вестак у 1943.

БЕЛАВУСАЎ Васіль Сямёнавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

БЕЛАВУСАЎ Макар Лявонавіч, н. ў 1891, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

БЕЛАВУСАЎ Парфір Дзмітрыевіч, н. ў 1906, рад., загінуў 2.2.1943 у в. Кас'янава Тульскай вобл.

КУРАЛЕНКА Міхаіл Тарасавіч, н. ў 1914, рад., загінуў 16.3.1945.

МАХЛАЁЎ Васіль Іванавіч, н. ў 1926, рад., загінуў 20.6.1944 у Віцебскім р-не.

МАХЛАЁЎ Міхей Лук'янавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак.

СЫЧОЎ Акім Цімафеевіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у ліп. 1944.

СЯМЁНАЎ Мікалай Фадзеевіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у маі 1944.

ЦІТОЎ Іван Кас'янавіч, н. ў 1901, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЦІТОЎ Сямён Кас'янавіч, н. ў 1900, рад., загінуў 24.9.1944 у в. Махарцы Сувальскага ваяводства, Польшча.

ЦЫНГАЛЁЎ Васіль Рыгоравіч, н. ў 1924, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЦЫНГАЛЁЎ Сямён Піліпавіч, н. ў 1920, рад., загінуў 19.3.1945.

ВЁСКА ПУЦЯЦІНА

БАРЫСОЎСКІ Трафім Агеевіч, н. ў 1920, сярж., прапаў без вестак у вер. 1944.

ДАРОЖКІН Андрэй Аляксандравіч, н. ў 1918, лейт., кам. роты, загінуў 27.7.1943 у в. Лунева Волхаўскага р-на Арлоўскай вобл.

ЖАЎЛАКОЎ Аляксей Якімавіч, н. ў 1923, старш., загінуў 7.1.1945.

ЖАЎЛАКОЎ Фёдар Іванавіч, н. ў 1909, рад., памёр ад ран 23.3.1945 каля г. Квашын Гданьскага ваяводства, Польшча.

КАВАЛЁЎ Фёдар Андрэевіч, н. ў 1918, ст. лейт., загінуў 19.3.1944 у с. Підосы Чорнавостраўскага р-на Камянец-Падольскай вобл.

КАЗЛОЎ Павел Панкратавіч, н. ў 1910, сярж., прапаў без вестак у вер. 1944.

КАЗЛОЎ Якаў Ігнатавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак 14.8.1942.

КАЛАЧОЎ Васіль Якаўлевіч, н. ў 1903(1906), рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КАЛАЧОЎ Пётр Макаравіч, н. ў 1896, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КАЛАЧОЎ Пётр Яфімавіч, н. ў 1921, сярж., загінуў 29.4.1945 у г. Шпренхаген, Германія.

КАЛАЧОЎ Фёдар Дарафеевіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у кастр. 1941.

КУЛЯШОЎ Ціхан Апанасавіч, н. ў 1898, рад., памёр у нямецкім палоне 27.3.1945.

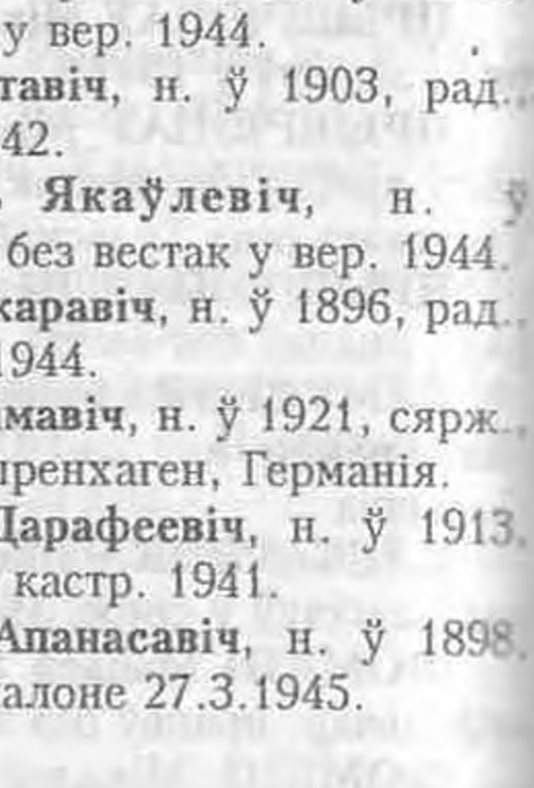

А. Я. Жаўлакоў.

МАКУЛЬКІН Аляксей Фёдаравіч, лейт., кам. роты, загінуў 17.9.1942 у г. Колпіна Ленінградскай вобл.

МАКУЛЬКІН Андрэй Арыстархавіч, н. ў 1903, лейт., памёр ад ран 14.7.1944 у в. Смалянішча Пружанскага р-на Брэсцкай вобл.

МАКУЛЬКІН Астап Сідаравіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

МАКУЛЬКІН Мікіта Макаравіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у жн. 1941.

МАКУЛЬКІН Міхаіл Сідаравіч, н. ў 1919, прапаў без вестак 5.9.1943.

МАКУЛЬКІН Емяльян Платонавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у жн. 1941.

МАКУЛЬКІН Савелій Цітавіч, н. ў 1899, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

РАМАНОВІЧ Яфім Іванавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

СІДАРАЎ Уладзімір Кірылавіч, н. ў 1916, лейт., прапаў без вестак у ліп. 1943.

СІЛКОЎ Давыд Васілевіч, н. ў 1913, рад., загінуў 21.1.1945 за 12 км ад г. Бжэзіны Лодзінскага ваяводства, Польшча.

СІЛКОЎ Лаўрэн Васілевіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ШАЎЦОЎ Фёдар Іванавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак.

ШАЎЦОЎ Якаў Арцёмавіч, н. ў 1919, рад., загінуў у жн. 1941.

ВЁСКА РАСТКОВА

БАРЫСАЎ Мікалай Парфіравіч, н. ў 1921, лейт., прапаў без вестак 22.1.1943.

ГАРБАЧОЎ Аляксандр Іванавіч, рад., прапаў без вестак у жн. 1941.

ГАРБАЧОЎ Васіль Пятровіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак 17.11.1941.

ГАРБАЧОЎ Рыгор Пятровіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ГАРБАЧОЎ Міхаіл Пятровіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

ДАКТАРЭВІЧ Алісей Ігнатавіч, н. ў 1909, рад., загінуў 21.10.1943 у в. Расасна Дубровенскага р-на.

ДАКТАРЭВІЧ Аляксей Ларыёнавіч, н. ў 1900, апалчэнец, загінуў у г. Севастопаль.

ДАКТАРЭВІЧ Барыс Герасімавіч, н. ў 1914, мал. лейт., загінуў у 1941.

ДАКТАРЭВІЧ Іван Ігнатавіч, н. ў 1924, курсант, прапаў без вестак 28.7.1942.

ДАКТАРЭВІЧ Кузьма Іларыёнавіч, н. ў 1897, рад., прапаў без вестак у 1941.

ДАКТАРЭВІЧ Мікалай Рыгоравіч, н. ў 1920, рад., памёр ад ран у студз. 1944 на х. Валаводка Вінніцкай вобл.

ДАКТАРЭВІЧ Савелій Мінаевіч, н. ў 1913, рад., загінуў 24.8.1944 у г. Антола Вырускага р-на, Эстонія.

ДАКТАРЭВІЧ Сямён Рыгоравіч, н. ў 1926, рад., загінуў 31.1.1945 у п. Ліндэнаў, Усх. Прусія.

КАЗЛОЎ Міхаіл Міхайлавіч, н. ў 1917, ст. сярж., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

МАСЛЕННІКАЎ Міхаіл Андрэевіч, н. ў 1922, рад., загінуў 29.10.1943, пахаваны ў в. Расасна Дубровенскага р-на.

СЯРЖАНАЎ Варфаламей Рыгоравіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у 1942.

СЯРОГІН Андрэй Іванавіч, н. ў 1913, рад., загінуў 20.11.1942 у в. Халхута, Калмыкія.

ХАЛОБІС Дзмітрый Рыгоравіч, н. ў 1894, рад., загінуў 19.8.1942 у в. Лапкава Смаленскай вобл.

ЯКУЦІН Кузьма Іларыёнавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ВЁСКА РУСАНЫ

ВЛАСАЎ Якаў Іванавіч, н. ў 1908, рад., загінуў 31.10.1944 у в. Буджэдзелен, Усх. Прусія.

КАПЫЛОЎ Адам Нікіфаравіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак у студз. 1944.

КАПЫЛОЎ Несцер Іванавіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КРЫЛОЎ Канстанцін Пракопавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у снеж. 1943.

МІХЕЕЎ Васіль Мікалаевіч, н. ў 1919, рад., загінуў 26.6.1941 у в. Куравіцы.

МІХЕЕЎ Іван Мікалаевіч, н. ў 1912, рад., загінуў 7.12.1943 у в. Баброва Дубровенскага р-на.

МІХЕЕЎ Сцяпан Мікалаевіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

РАБЯНКОЎ Герасім Еўдакімавіч, н. ў 1917, яфр., загінуў 28.10.1944 у в. Анітэс Аўценскага павета, Латвія.

СЯРОГІН Міхаіл Захаравіч, н. ў 1898, загінуў 19.8.1943 у в. Ясінае Спас-Дземенскага р-на Смаленскай вобл.

ШАЛАТОНІН Трыфан Лявонавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у 1944.

ВЁСКА СЛАТАЎШЧЫНА

БАКУНАЎ Іван Ігнатавіч, н. ў 1912, загінуў 15.9.1944.

БАКУНАЎ Ілья Андрэевіч, н. ў 1922, прапаў без вестак.

БРЫТАНАЎ Іван Іванавіч, н. ў 1912, сярж., загінуў у 1941.

БРЫТАНАЎ Мікалай Якаўлевіч, н. ў 1920, загінуў 4.7.1944 у порце Кіркінес, Нарвегія.

БРЫТАНАЎ Уладзімір Карнеевіч, н. ў 1920, ст. лейт., прапаў без вестак 11.2.1943 у в. Красны Бор Ленінградскай вобл.

БРЫТАНАЎ Уладзімір Яфімавіч, н. ў 1920, загінуў у 1944.

БРЫТАНАЎ Фёдар Васілевіч, н. ў 1918, сярж., загінуў 15.11.1941.

БРЫТАНАЎ Фёдар Фаміч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у студз. 1945.

ВОЛКАЎ Сцяпан Пятровіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

ВОЛКАЎ Фядос Аўдзеевіч, н. ў 1899, рад., загінуў 13.3.1945 у в. Танген, Усх. Прусія.

ГУЗАЎ Фёдар Андрэевіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у 1944.

КАЖЭЎНІКАЎ Іван Аляксеевіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КАНЮЧЭНКА Сяргей Дзмітрыевіч, н. ў 1909, расстраляны гітлераўцамі.

ОСІПАЎ Васіль Яўціхавіч, н. ў 1920, ст. сярж., загінуў 4.2.1945.

РАБЦАЎ Дзмітрый Дзмітрыевіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ХАЛІМАНКОЎ Мікалай Фёдаравіч, н. ў 1924, рад., прапаў без вестак у ліп. 1944.

ХАЛІМАНКОЎ Рыгор Піліпавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак.

ХАЛІМАНКОЎ Фёдар Яўціхавіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у маі 1944.

ХАЛІМАНКОЎ Ягор Ксенафонтавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЦЫГАНКОЎ Адам Фадзеевіч, н. ў 1908, рад., памёр ад ран 16.3.1942 у г. Казельск Смаленскай вобл.

ЦЫГАНКОЎ Яфім Фадзеевіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у вер. 1941.

ЦУБАНІКАЎ Іван Карнеевіч, н. ў 1914, рад.

ЯРМОШКІН Аляксандр Захаравіч, н. ў 1921, рад., загінуў 9.10.1941 у г. Урыцк Ленінградскай вобл.

ЯРМОШКІН Анісім Кузьміч, н. ў 1918, палітрук, прапаў без вестак 29.6.1941.

ЯРМОШКІН Дзям'ян Савельевіч, н. ў 1902, рад., загінуў у палоне у жн. 1944.

ЯРМОШКІН Раман Савельевіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЯРМОШКІН Ягор Савельевіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ВЁСКА ТРЫБАНЫ

ГУЗАЎ Васіль Дзмітрыевіч, н. ў 1922, мал. лейт., загінуў 4.3.1945, Фрэйдэнфір, Памеранія.

КАНДРАТАЎ Нікіфар Эмануілавіч (Макаравіч), н. ў 1918, рад., прапаў без вестак.

ПАНАСЕНКА Герасім Нікіфаравіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ПАНАСЕНКА Ягор Васілевіч, н. ў 1905, рад., загінуў 27.3.1943 у в. Каледзіна Смаленскай вобл.

ПАЎЛАЎ Ілья Ягоравіч, н. ў 1907, рад., памёр ад ран 19.8.1944 у в. Крачавішча Люблінскага ваяводства, Польшча.

ПАЎЛАЎ Яфім Апанасавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак.

ВЁСКА ЮКАВА

АХРЭМЕНКА Іван Фаміч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

АХРЭМЕНКА Мікалай Фаміч, рад., прапаў без вестак 10.7.1941.

БАРАЎНЁЎ Ігнат Ягоравіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

БАРАЎНЁЎ Ціхан Ягоравіч, н. ў 1914, прапаў без вестак у жн. 1944.

БРАЗГУНОЎ Нікіфар Фаміч, н. ў 1905, яфр., прапаў без вестак у крас. 1945.

ВАЛЕВІЧ Емяльян Ягоравіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ВАЛЕВІЧ Фама Ягоравіч, н. ў 1901, прапаў без вестак у кастр. 1944.

ДАНІЛАЎ Мікалай Ягоравіч, н. ў 1920, ст. лейт., загінуў 16.9.1943 у в. Новыя Быкі Смаленскай вобл.

ДАНІЛАЎ Уладзімір Трафімавіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ІВАНОЎ Мікіта Міронавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КУРПАТАЎ Анісім Фёдаравіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у лютым 1945.

КУРПАТАЎ Віктар Пятровіч, н. ў 1926, яфр., загінуў 18.10.1944 у в. Джылупень, Усх. Прусія.

КУРПАТАЎ Нікіфар Карпавіч, н. ў 1909, загінуў 21.8.1944 у п. Антсла Вырускага р-на, Эстонія.

КУРПАТАЎ Пётр Ульянавіч, н. ў 1917, лейт., загінуў у 1945.

КУРПАТАЎ Фёдар Харытонавіч, н. ў 1918, ст. сярж., загінуў 5.2.1942 у лагеры ваеннапалонных Масюкоўшчына, г. Мінск.

ЛАРЫЁНАЎ Андрэй Трафімавіч, н. ў 1919, прапаў без вестак у жн. 1944.

ЛАРЫЁНАЎ Аркадзь Паўлавіч, н. ў 1923, партызан, загінуў у 1943.

ЛАРЫЁНАЎ Захар Трафімавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЛАРЫЁНАЎ Пётр Паўлавіч, н. ў 1918, лейт., прапаў без вестак у ліп. 1941.

МАТАЛЫГІН Андрэй Ігнатавіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак у вер. 1943.

МАШЭДА Аляксей Мітрафанавіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак 13.8.1942 у в. Холмішча Казельскага р-на Смаленскай вобл.

МАШЭДА Герасім Маркавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак 19.8.1941.

МАШЭДА Мікалай Васілевіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

МАШЭДА Міхаіл Мітрафанавіч, н. ў 1917, загінуў 28.9.1944.

МІХАЙЛАЎ Уладзімір Рыгоравіч, н. ў 1923, памёр ад ран 27.3.1945 у м. Шваніс, Усх. Прусія.

ОСІПАЎ Яўген Дзям'янавіч, ст. сярж., загінуў 12.2.1945.

ПШАНІЧНЫ Даніла Навумавіч, н. ў 1922, расстраляны за сувязь з партызанамі ў 1943.

ПШАНІЧНЫ Павел Раманавіч, н. ў 1907, рад., загінуў 16.10.1942 у с. Ламігоры Валоўскага р-на Ліпецкай вобл.

ПЯТРОЎ Сцяфан Барысавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак.

РАБКОЎ Міхаіл Цімафеевіч, н. ў 1918, лейт., прапаў без вестак у 1943.

РАБКОЎ Платон Марцінавіч, н. ў 1899, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

РАЗУМКОЎ Анісім Дзям'янавіч, н. ў 1900, сярж., загінуў 1.9.1943 на х. Н. Берацкі Харкаўскай вобл.

РАЗУМКОЎ Васіль Дзям'янавіч, н. ў 1923, мал. сярж., загінуў 14.1.1945 у в. Амбрэмбек Пултускага павета Варшаўскага ваяводства.

РЭНКАЎ Іван Рыгоравіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

СТРУКАЎ Васіль Сцяпанавіч, н. ў 1923, загінуў 20.10.1943 у п. Барцы Слаўгарадскага р-на Магілёўскай вобл.

СТРУКАЎ Мікалай Савельевіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак.

СТРУКАЎ Сяргей Савельевіч, н. ў 1901, рад., прапаў без вестак.

СТРУКАЎ Сяргей Сцяпанавіч, н. ў 1920, загінуў 13.4.1945.

ЧАКАНАЎ Міхаіл Сямёнавіч, н. ў 1914, загінуў 10.10.1944 у г. Крэцінга, Літва.

Д. Н. Пшанічны.

М. С. Чаканаў.

ЗАСЦЕНКАЎСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА ГАНЧАРОВА

АБРАМЕНКАЎ Кірыл Усцінавіч, н. ў 1918, прапаў без вестак у ліст. 1941.

АБРАМЕНКАЎ Мікалай Іванавіч, н. ў 1925, рад., загінуў 19.6.1944.

АДАМЕНКА Сямён Іванавіч, н. ў 1909.

АНДРОНЕНКА Дзмітрый Андрэевіч, загінуў у 1945.

АНДРОНЕНКА Мітрафан Андрэевіч, н. ў 1910, гал. старш., загінуў 9.2.1942 за 2 км на паўднёвы захад ад г. Колпіна Ленінградскай вобл.

АНТАНЕНКА Андрэй Пятровіч, н. ў 1921, загінуў у 1943.

АНТАНЕНКА Леанід Пятровіч, н. ў 1920, рад., загінуў у 1943.

АРБУЗАЎ Якаў Еўдакімавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

АЎРАМЕНКА Фёдар Паўлавіч, н. ў 1922, рад., памёр ад ран 13.3.1944 у в. Гусіна Краснінскага р-на Смаленскай вобл.

БАРАЎНЁЎ Рыгор Кірылавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

БІРУСІН Фёдар Ціханавіч, н. ў 1905, мал. лейт., кам. узвода, загінуў 11.1.1944 каля в. Воўчынец Камсамольскага р-на Вінніцкай вобл.

БОНДАРАЎ Цімафей Мацвеевіч, рад., загінуў 23.1.1945.

ГАРЭЛАВА Анастасія Кузьмінічна, н. ў 1917, рад., прапала без вестак у сак. 1945.

ГАРЭЛАЎ Іван Дзмітрыевіч, н. ў 1920.

ГАРЭЛАЎ Кузьма Дзмітрыевіч, мал. сярж., прапаў без вестак.

ГАРЭЛАЎ Леанід, н. ў 1922, загінуў у 1944.

ГАРЭЛАЎ Пётр Кузьміч, н. ў 1897, рад., прапаў без вестак у ліп. 1944.

ГАРЭЛАЎ Ціхан Кузьміч, н. ў 1913, рад., загінуў 2.7.1944, пахаваны за 40 км на захад ад Оршы, каля шашы Масква—Мінск.

ГЕРАСІМЁНАК Андрыян Піменавіч, н. ў 1912, загінуў у 1941.

КАРОЗАЎ Рыгор Ільіч, н. ў 1911, сярж., прапаў без вестак 28.12.1941.

КАРОЗАВА Феадосія Ільінічна, н. ў 1913, рад., загінула 5.2.1945.

ЛАВІН Аляксей Сямёнавіч, н. ў 1892, рад., прапаў без вестак у ліст. 1941.

ЛАНДАРЭНКА Аляксей Якаўлевіч, н. ў 1909, сярж., прапаў без вестак у ліст. 1941.

ЛАНДАРЭНКА Ігнат Ануфрыевіч, ст. лейт., загінуў 15.1.1944, пахаваны ў в. Малое Віталава Ленінградскай вобл.

ЛАНДАРЭНКА Піліп Сямёнавіч, н. ў 1907, сярж., загінуў 15.2.1942, пахаваны ў в. Б. Шанева Дзямянскага р-на Ленінградскай вобл.

ЛАРЫЁНАЎ Мікалай Захаравіч, н. ў 1919, прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЛАРЫЁНАЎ Уладзімір Мікітавіч, н. ў 1925, рад., загінуў 18.7.1944, пахаваны ў в. Загараны Гродзенскага р-на.

ЛЕГЕРАЎ Васіль Арцёмавіч, н. ў 1919, лейт., загінуў 17.7.1942, пахаваны ў в. Кузьмінскае Парфінскага р-на Ленінградскай вобл.

ЛЕГЕРАЎ Міхаіл Парфенавіч.

МЯСНІКАЎ Нікіфар Мікалаевіч, н. ў 1907, рад., загінуў 6.10.1944.

НІКАНАЎ Ануфрый Мікітавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

НІКАНАЎ Іван Ціханавіч, рад., загінуў 1.10.1942, пахаваны у в. Сухачова Тульскай вобл.

НІКІЦЁНАК Маісей Сцяпанавіч, н. ў 1898, рад., памёр ад ран 20.6.1944.

НІКІЦЁНАК Мікалай Самуйлавіч, н. ў 1920, рад., памёр ад ран 1.11.1943.

НІКІЦЁНАК Піліп Пятровіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

НІКІЦЁНАК Рыгор Пятровіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

НУХРЫЁНАК Фама Іванавіч, н. ў 1909, рад., памёр ад ран.

НУХРЫЕНКА Сямён Яўціхавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ПРЫДАЧА Гаўрыла Тарасавіч, н. ў 1911, рад., загінуў у 1942.

ПРЫДАЧА Ігнат Тарасавіч, н. ў 1907, загінуў у 1942.

ПРЫДАЧА Міхаіл Тарасавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у ліст. 1941.

РОГАЎ Іван Данілавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у ліп. 1941.

РОГАЎ Ціхан Рыгоравіч, н. ў 1912, кап., загінуў 13.5.1943, пахаваны у в. Троіцкае Мгінскага р-на Ленінградскай вобл.

ФІЛІМОНЕНКА Рыгор Васілевіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ФІЛІМОНЕНКА Фёдар Палікарпавіч, н. ў 1920, рад., загінуў 13.2.1943.

ФОМКІН Васіль Фёдаравіч, н. ў 1923, рад., памёр ад ран 1.2.1944, пахаваны на Пакроўскіх могілках у г. Смаленск.

ФОМКІН Лаўрэн Аляксеевіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЦЫБУКОЎ Аўрам Сямёнавіч, н. ў 1915, рад., загінуў у кастр. 1941.

ЧЫСЦЯКОЎ Дзмітрый Давыдавіч, н. ў 1894, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЧЫСЦЯКОЎ Іван Давыдавіч, загінуў у 1942.

ЧЫСЦЯКОЎ Яфім Дзмітрыевіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у 1945.

ШУПАЁЎ Іван Дзмітрыевіч, н. ў 1919, загінуў у г. Беласток.

ЯЎСЕЕЎ Сцяфан Аляксандравіч, н. ў 1924, рад., загінуў 3.3.1944, пахаваны ў в. Фёдараўка-Власава Віцебскага р-на.

ЯФІМЕНКА Васіль Рыгоравіч, н. ў 1925, рад., загінуў 19.1.1944, пахаваны ў в. Скібін Жашкінскага р-на Кіеўскай вобл.

ЯФРЭМЕНКА Несцер Аляксеевіч, н. ў 1901, рад., прапаў без вестак 7.7.1944.

ЯФРЭМЕНКА Яфім Аляксеевіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак 8.8.1944.

ВЁСКА ГАРАНЫ

АБУХАЎ Дзмітрый Елісеевіч, н. ў 1903, лейт., загінуў 23.8.1944 у г. Бырлад, Румынія.

АБУХАЎ Іван Тарасавіч, н. ў 1922, ст. лейт., загінуў 2.6.1943, пахаваны ў в. Гарадзецкае Холмскага р-на Цвярской вобл.

МУХІН Іван Аляксеевіч, н. ў 1922, рад., загінуў у снеж. 1943.

МУХІН Міхаіл Якаўлевіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак 4.2.1944.

МУХІН Уладзімір Міхайлавіч, н. ў 1923, рад., памёр ад ран у 1943.

МУХІН Фёдар Сяргеевіч, н. ў 1895, рад., прапаў без вестак у сак. 1944.

ПАЧКАЁЎ Васіль Акімавіч, н. ў 1924, рад., загінуў 2.7.1944.

ПЕТРУСЁЎ Уладзімір Мікітавіч, н. ў 1923, рад., прапаў без вестак у лютым 1944.

СЛІПАНАЎ Васіль Іванавіч, н. ў 1923, рад., памёр ад ран 30.1.1944.

СЛІПАНАЎ Іван Іванавіч, н. ў 1911, рад., загінуў 27.5.1942.

ЧАХОЎСКІ Анісім Ігнатавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЧАХОЎСКІ Іван Ігнатавіч, н. ў 1923, рад., памёр ад ран 26.12.1944.

ЧАХОЎСКІ Мікалай Іванавіч, н. ў 1909, загінуў 1.12.1943.

ЧАХОЎСКІ Міхаіл Ігнатавіч, н. ў 1924, рад., памёр ад ран 29.7.1944, пахаваны ў в. Дунаеў Паморжанскага р-на Львоўскай вобл.

ШАРАКАЕЎ Радзівон Паўлавіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

ШАЎЧЭНКА Іван Пятровіч, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ШЫЛАЎ Васіль Іванавіч, н. ў 1900, рад., загінуў 14.11.1943.

ШЫЛАЎ Іван Васілевіч, н. ў 1924, рад., загінуў 23.10.1943.

ШЫЛАЎ Пётр Іванавіч, н. ў 1906, рад., памёр ад ран 13.5.1944 у в. Гарошкава Дубровенскага р-на.

ВЁСКА ГІЧЫ

ГАРЦУЁЎ Дзмітрый Іванавіч, н. ў 1925, рад.,

памёр ад ран 25.6.1944 у в. Гусіна Краснінскага р-на Смаленскай вобл.

ЛАПУСЕЎ Аляксей Емяльянавіч, н. ў 1923, рад., загінуў 2.8.1944.

ЛАХМЫТКА Рыгор Пракопавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у 1944.

МАРЧАНКА Цімафей Іванавіч, н. ў 1913, ст. сярж., прапаў без вестак у ліп. 1943.

ПАНКОЎ Іван Данілавіч, н. ў 1896, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ПТАШКІН Пётр Нікіфаравіч, рад., загінуў 15.11.1943.

РАБІКАЎ Даніла Ягоравіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

САРАКВАШЫН Аляксандр Гаўрылавіч, н. ў 1922, загінуў 30.11.1942 у в. Машкова Веліжскага р-на Смаленскай вобл.

САРАКВАШЫН Аляксей Фёдаравіч, н.ў 1915, рад., загінуў 6.3.1944.

СЛЯПЦОЎ Рыгор Цітавіч, н. ў 1913, прапаў без вестак.

УСЦІНАЎ Андрэй Цімафеевіч, н. ў 1912, сярж., загінуў 12.1.1944.

ФІЛІМОНЕНКА Канстанцін Карпавіч, н. ў 1913, рад., загінуў 27.10.1943 у в. Кіраёва Дубровенскага р-на.

ВЁСКА ДАРОЖНАЯ

АНТАНЕНКА Аляксей Пятровіч, рад., прапаў без вестак 28.3.1944.

АРСЕНЦЬЕЎ Трафім Андрэевіч, н. ў 1914, мал. сярж., загінуў 17.7.1943 у в. Аляксееўка Мохаўскага р-на Арлоўскай вобл.

ГРЫШАНЁНАК Мікалай Лазаравіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ГРЫШАНЁНАК Міхаіл Лазаравіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ГРЫШАНЁНАК Пётр Анісімавіч, н. ў 1921, рад., загінуў у 1942.

ДОЎБЫШ Андрэй Паўлавіч, н. ў 1886, расстраляны гітлераўцамі ў 1942.

КОЖУРАЎ Конах Трафімавіч, н. ў 1908, загінуў у 1942.

КОЖУРАЎ Мікалай Трафімавіч, н. ў 1908, старш., прапаў без вестак у вер. 1944.

КОМАНАЎ Архіп Маркавіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

КОМАНАЎ Іван Маркавіч, н. ў 1923, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

КОМАНАЎ Клім Андрэевіч, н. ў 1899, рад., загінуў 5.2.1945.

КОМАНАЎ Мікалай Маркавіч, н. ў 1923, загінуў у 1944.

КУБРАКОЎ Аляксандр Сігнеевіч, н. ў 1922, загінуў 20.8.1944.

КУБРАКОЎ Архіп Ільіч, н. ў 1905, старшыня сельсавета.

П. Ц. Шыщікаў.

КУБРАКОЎ Яфім Ільіч, н. ў 1910, рад., загінуў 3.7.1943.

ЛАЗАРЭНКА Якаў Аляксандравіч, н. ў 1922, рад., загінуў 23.10.1944.

ЛУК'ЯНЁНАК Іван Карпавіч, н. ў 1916, ст. сярж., загінуў 5.9.1942.

РАБЕЕЎ (РАБІКАЎ) Васіль Цімафеевіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

РАБІКАЎ Авяр'ян Захаравіч, н. ў 1899, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

РАБІКАЎ Андрэй Апанасавіч, н. ў 1907, прапаў без вестак у кастр. 1944.

СВАЙНЯК Антон Іванавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

СВАЙНЯК Ульян Іванавіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ТАРАСЁНАК Дзіна Аўхімаўна, н. ў 1920, расстраляна ў г. Орша ў 1942 за сувязь з партызанамі.

ТАРАСЁНАК Елісей Макеевіч, н. ў 1899, старшыня калгаса, загінуў у 1943.

ТАРАСЁНАК Кандрат Макеевіч, н. ў 1900, загінуў у 1943.

ТАРАСЁНАК Леанід Максімавіч, н. ў 1922, загінуў у 1944.

ТАРАСЁНАК Міхаіл Елісеевіч, н. ў 1925, загінуў у 1944.

ЦАРОЎ Андрэй Фаміч, н. ў 1923, сярж., загінуў 15.11.1943, пахаваны ў в. Ленінка Днепрапятроўскай вобл.

ЦЯСЕЙКА Лаўрэн Трафімавіч, рад., прапаў без вестак у ліп. 1945.

ЦЯСЕЙКА Осіп Трафімавіч, н. ў 1918, лейт., загінуў 28.2.1944 у г. Аджы Мушкай, Керчанскі паўвостраў, Крым.

ЦЯСЕЙКА Прохар Аўдзеевіч, н. ў 1897, рад., загінуў 30.3.1945.

ЦЯРЭШЧАНКА Пётр Апанасавіч, н. ў 1917, загінуў у 1943.

ШМУЙЛОЎ Адам Яфімавіч, н. ў 1897, рад., загінуў у 1942.

ШМУЙЛОЎ Апанас Іванавіч, н. ў 1900, загінуў у 1942.

ШМУЙЛОЎ Апанас Яфрэмавіч, н. ў 1900, рад., загінуў 16.1.1944.

ШМУЙЛОЎ Захар Яфрэмавіч, н. ў 1898, рад., загінуў 23.7.1943.

ШМУЙЛОЎ Міхаіл Захаравіч, н. ў 1925, рад., прапаў без вестак у снеж. 1943.

ШМУЙЛОЎ Ягор Іванавіч, н. ў 1917, загінуў у 1942.

ШЫЦІКАЎ Міхаіл Міхайлавіч, н. ў 1923, рад., загінуў 11.1.1944.

ШЫЦІКАЎ Павел Цімафеевіч, н. ў 1893, партызанскі сувязны, расстраляны ў 1942 у г. Орша.

ШЫЦІКАЎ Трафім Гаўрылавіч, н. ў 1897, рад., прапаў без вестак у 1941.

ВЁСКА ДНЯПРОЎКА

БАЛАБАНАЎ Мікалай Мікітавіч, н. ў 1919, прапаў без вестак у жн. 1944.

БОНДАРАЎ Кандрат Фёдаравіч, н. ў 1894, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

БУБЛІКАЎ Кірыла Аўрамавіч, н. ў 1920, сярж., прапаў без вестак у 1944.

БУБЛІКАЎ Нікіфар Аўрамавіч, н. ў 1922.

ВАШЧЫННІКАЎ Ягор Аляксеевіч, н. ў 1900, рад., памёр ад ран 21.10.1944 у в. Духны Ломжанскага павета Беластоцкага ваяводства, Польшча.

ВОЙТАЎ Аляксандр Гаўрылавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ГАПЕЕНКА Захар Ігнатавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ГАПЕЕНКА Іван Ігнатавіч, н. ў 1922, рад., загінуў 30.7.1944, пахаваны ў г. Алітус, Латвія.

ДЗЕМ'ЯНКОЎ Фёдар Дзмітрыевіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ДЗЕМ'ЯНКОЎ Ягор Аляксеевіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ДЗЕМ'ЯНКОЎ Яфім Аляксеевіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ДУБІН Осіп Мацвеевіч, н. ў 1920, сярж.

КАСЯНКОЎ Міхаіл Ягоравіч, н. ў 1920.

КАСЯНКОЎ Пракоп Ягоравіч, н. ў 1910, рад., памёр ад ран 15.4.1945.

КАСЯНКОЎ Сцяфан Іванавіч, н. ў 1913, мал. сярж., загінуў 21.3.1945.

КАСЯНКОЎ Уладзімір Фядосавіч, н. ў 1917, ст. сярж., загінуў 18.9.1942 у Мурманскай вобл.

КАСЯНКОЎ Фёдар Кузьміч, н. ў 1910.

КАСЯНКОЎ Яфім Ягоравіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

МІХАСЕНКА Піліп Паўлавіч, н. ў 1892, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ПРАХАРЭНКА Раман Аляксеевіч, н. ў 1905, рад., загінуў 19.10.1943.

ШАШУТА Лаўрэн Максімавіч, н. ў 1919, сярж., загінуў у палоне 22.9.1941.

ШУПЛАЎ Нікіфар Піменавіч, н. ў 1920, сярж., прапаў без вестак у жн. 1944.

ВЁСКА ЗАСЦЕНКІ

БЯСПАЛАЎ Барыс Якаўлевіч, н. ў 1915, ст. лейт., прапаў без вестак 20.9.1944.

ВАРАНЕЦКІ Адам Цімафеевіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ВАРАНЕЦКІ Сямён Цімафеевіч, н. ў 1912, мал. сярж., загінуў 10.8.1942, пахаваны ў в. Бары Карманаўскага р-на Смаленскай вобл.

ВАРАНЕЦКІ Уладзімір Цімафеевіч, н. ў 1927, рад., загінуў 26.6.1944, пахаваны ў в. Рудакоўская Віцебскага р-на.

ВАРАНЕЦКІ Яўген Цімафеевіч, н. ў 1924.

ІЗОТЧАНКА Павел Міхайлавіч, н. ў 1925, рад., загінуў 22.10.1944.

ЛУКАШЭВІЧ Рыгор Емяльянавіч, рад., прапаў без вестак 16.8.1942.

ПАДРАДЧЫКАЎ Архіп Давыдавіч, н. ў 1900, рад., загінуў 6.2.1943.

ПАЦЁПКІН Адам Макаравіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у кастр. 1942.

ПАЦЁПКІН Іван Арцёмавіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у студз. 1945.

ПАЦЁПКІН Іван Кірылавіч, н. ў 1915, рад., загінуў 18.10.1943 у в. Новая Тухінь Дубровенскага р-на.

ПАЦЁПКІН Нікіфар Пятровіч, н. ў 1913, загінуў 29.10.1941.

ПЛЮШКА Апанас Мікітавіч, н. ў 1900, загінуў пад г. Смаленск.

ПРАКАПШКА Аляксандр Арцёмавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у лют. 1945.

ПРАКАПШКА Андрэй Арцёмавіч, н. ў 1919, лейт., загінуў 4.2.1942.

ПРАКАПШКА Іван Піліпавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ПРАКАПШКА Павел Ісаевіч, н. ў 1918, рад., загінуў 19.2.1942, пахаваны ў в. Какош Цвярской вобл.

ПРАКАПШКА Фёдар Маісеевіч, н. ў 1905, рад., памёр ад ран 6.11.1943 у в. Гусіна Краснінскага р-на Смаленскай вобл.

ПРАКАПШКА Якаў Арцёмавіч, н. ў 1904, мал. сярж., памёр ад ран у г. Вільнюс.

СВІРЫДЗЁНАК Таццяна Маісееўна, н. ў 1897, рад., загінула 5.2.1945.

ЧМАРКОЎ Іван Якаўлевіч, н. ў 1919, рад., загінуў 24.3.1942, пахаваны ў в. Запрудна Ленінградскай вобл.

ЧМАРКОЎ Максім Якаўлевіч, н. ў 1913, рад., памёр ад ран 4.4.1945 у г. Інстэрбург, Усх. Прусія.

ВЁСКА ІВАНОЎШЧЫНА

АСТАПЕНКА Аляксандр Васілевіч, н. ў 1920, ст. сярж., прапаў без вестак у вер. 1941.

АСТАПЕНКА Андрэй Навумавіч, н. ў 1915, загінуў 13.12.1941, пахаваны ў в. Малінаўка Ізмайлаўскага р-на Арлоўскай вобл.

ЛАРЫЁНАЎ Іларыён Рыгоравіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у студз. 1945.

ЯКУЦЁНАК Аляксандр Піліпавіч, мал. палітрук, прапаў без вестак у жн. 1941.

ЯКУЦЁНАК Пётр Дзмітрыевіч, н. ў 1902, рад., памёр ад ран 20.9.1943 у в. Раздолле Аляксееўскага р-на.

ЯКУЦЁНАК Рыгор Аксёнавіч, н. ў 1925, працаваў на ваенным заводзе ў Ленінградзе, памёр у 1942.

«На Ваше заявление о местонахождении Якутенко (Якуцёнак) Григория Аксёновича Ленинградское городское управление трудовых резервов сообщает, что Якутенко Г. А. умер в 1942 году.

В дни блокады г. Ленинграда, до последнего дня своей молодой жизни он работал на военном заводе, помогая Ленинградскому фронту в разгроме немецких захватчиков.

Начальник отдела мобилизации ЛГУТР».

ВЁСКА КАРУМНЫ

АНДРУШЧАНКА Міхаіл Кузьміч.

АНДРУШЧАНКА Міхаіл Ільіч, н. ў 1919, сярж., загінуў 23.10.1944.

АНДРУШЧАНКА Трыфан Свірыдавіч, н. ў 1897, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

АНДРУШЧАНКА Цімафей Кузьміч, н. ў 1925, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

АНДРУШЧАНКА Яфім Мацвеевіч, н. ў 1902, рад., загінуў у 1941.

БАРАНАЎ Іван Іванавіч, н. ў 1921, лейт., памёр ад ран 14.2.1945.

БАРАНАЎ Мартын Тарасавіч, н. ў 1896, старшыня калгаса, загінуў 19.3.1943.

ГАБРУСЕЎ Максім Сцяфанавіч, н. ў 1900.

ЛЕДЗЕ Ян Маісеевіч, рад., загінуў 16.9.1943.

ЛУК'ЯНАЎ Яфім Яфімавіч, н. ў 1891, рад.

ПАДРАДЧЫКАЎ Архіп Давыдавіч, н. ў 1895, рад., загінуў 6.2.1944 у Дубровенскім р-не.

ПАДРАДЧЫКАЎ Міхаіл Іванавіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ПАДРАДЧЫКАЎ Платон Давыдавіч, н. ў 1911, рад., загінуў 12.3.1944 у Дубровенскім р-не.

ПАДРАДЧЫКАЎ Якім Давыдавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

ПРАКАПІШКА Сцяпан Арцёмавіч, н. ў 1913, рад., загінуў 25.2.1944.

ТУМЕНУС Усцін Усцінавіч, рад., загінуў 29.8.1943, пахаваны ў в. Барок Спас-Дземенскага р-на Калужскай вобл.

ЯКУШЭВІЧ Іван Трафімавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ВЁСКА НОВАЯ ЗЯМЛЯ

БОНДАРАЎ Дзмітрый Аляксеевіч, н. ў 1924, рад., загінуў 24.3.1944, пахаваны ў в. Дыманава Лёзненскага р-на.

ВАСКРАСЕНСКІ Рыгор Якаўлевіч, н. ў 1919, ст. сярж., загінуў 7.7.1941 пад г. Нова-Валынск, Украіна.

ГАРДЗЕЕНКА Прохар Іванавіч, н. ў 1913.

ГОМЕЛЕЎ Іван Парфенавіч, н. ў 1915, загінуў у 1943.

ГОМЕЛЕЎ Пётр Фёдаравіч, н. ў 1896, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ГОМЕЛЕЎ Фёдар Дзямідавіч, рад., загінуў 21.11.1941.

ГРЫШУКОЎ Дзмітрый Ігнатавіч, н. ў 1920.

ГРЫШУКОЎ Ігнат Барысавіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ДЗМІТРЫЕЎ Васіль Іванавіч, н. ў 1922, мал. лейт., загінуў 10.7.1944, пахаваны ў в. Камароўка Нарвскага р-на, Эстонія.

ЕРМАЛАЕЎ Іван Данілавіч, н. ў 1912, рад., загінуў 19.3.1942, пахаваны ў в. Ніжнія Расткі Арсеньеўскага р-на Тульскай вобл.

ЕРМАЛАЕЎ Максім Давыдавіч, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЕРМАЛАЕЎ Мікалай Мікітавіч, рад., загінуў пры выкананні службовых абавязкаў.

ЕРМАЛАЕЎ Мікіта Андрэевіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЕРМАЛАЕЎ Міхаіл Андрэевіч, рад., загінуў 29.3.1943, пахаваны ў г. Дзямідаў.

ЕРМАЛАЕЎ Міхаіл Сямёнавіч, н. ў 1913, сярж., прапаў без вестак 23.11.1941.

ЕРМАЛАЕЎ Фёдар Фёдаравіч, мал. палітрук, загінуў у 1941.

КАВАЛЁЎ Ілья Васілевіч, н. ў 1918, ст. сярж.

КАНДРАЦЕНКА Васіль Трафімавіч, н. ў 1920.

КАНДРАЦЕНКА Дзям'ян Якаўлевіч, н. ў 1906, рад., загінуў 4.12.1943 у в. Сінімяэ, Эстонія.

КАНДРАЦЕНКА Ціт Несцеравіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у жн. 1942.

КОЗІК Іван Пятровіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

КОЗІК Іван Раманавіч, н. ў 1910, расстраляны за сувязь з партызанамі ў 1942, пахаваны ў г. Рудня Смаленскай вобл.

КОЗІК Пётр Фядотавіч, н. ў 1919, рад.

КОЗІК Раман Нікіфаравіч, н. ў 1891, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

МАРЧАНКА Ілья Міхайлавіч, н. ў 1908, кам. аддзялення, загінуў 14.12.1942.

МЯДЗВЕДЗЕЎ Пётр Паўлавіч, н. ў 1917, рад., загінуў 30.1.1945.

ПАНЧАНКА Сцяпан Іванавіч, н. ў 1925, памёр ад ран 30.7.1943.

СКАРАДУЛЯ Аляксандр Навумавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак 12.10.1942.

СКАРАДУЛЯ Іван Захаравіч, н. ў 1925, рад., загінуў 25.1.1945 у в. Эккер, Усх. Прусія.

СКАРАДУЛЯ Іван Навумавіч, н. ў 1919, рад., загінуў 30.11.1943 у в. Кіраёва Дубровенскага р-на.

СЯМЁНАЎ Аляксей Іванавіч, н. ў 1923, загінуў 30.11.1943 у в. Кіраёва Дубровенскага р-на.

СЯМЁНАЎ Міхаіл Захаравіч, н. ў 1918, рад., загінуў 3.9.1944.

УДОВІН Аляксей Іванавіч, н. ў 1920, тэхн.-інтэндант 2-га рангу, прапаў без вестак у 1941.

УДОВІН Рыгор Апанасавіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак 7.10.1941.

ЧАРНЫШОЎ Дзмітрый Ягоравіч, н. ў 1911.

ЧАРНЫШОЎ Мікалай Дзмітрыевіч, н. ў 1919, мал. лейт., загінуў 18.7.1943.

ЧАРНЫШОЎ Раман Іванавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЯФІМЕНКА Васіль Рыгоравіч, н. ў 1925, рад., загінуў 18.1.1944, пахаваны ў в. Бахава Манькаўскага р-на.

ЯФІМЕНКА Васіль Фёдаравіч, н. ў 1913, старш., загінуў 20.2.1943, пахаваны ў в. Вязаўка Лычкаўскага р-на Наўгародскай вобл.

ЯФІМЕНКА Іван Яфрэмавіч, н. ў 1919, ст. сярж., прапаў без вестак 3.8.1941 каля г. Андрэапаль Цвярской вобл.

ЯФІМЕНКА Мікалай Осіпавіч, н. ў 1920, загінуў у 1944 у Літве.

ВЁСКА НОВАЯ ТУХІНЬ

АЎТУШОНАК Уладзімір Калістратавіч, н. ў 1928, рад., прапаў без вестак у сак. 1945.

БАРАШОНАК Барыс Пятровіч, н. ў 1925, рад., загінуў у 1944.

БАРАШОНАК Мікалай Пятровіч, н. ў 1912, рад., загінуў у 1943.

БАСАЎ Мацвей Сцяпанавіч, лейт., загінуў 14.4.1942.

БЕЛЯСАЎ Пётр Пракопавіч, н. ў 1913, загінуў у 1942.

ВАСІЛЕНКА Аляксей Іванавіч, н. ў 1918, мал. сярж., прапаў без вестак 7.12.1941.

ВАСІЛЕНКА Ананій Тарасавіч, н. ў 1887, расстраляны гітлераўцамі ў 1942.

ВАСІЛЕНКА Барыс Ананьевіч, н. ў 1925, расстраляны гітлераўцамі ў 1942.

ВАСІЛЕНКА Васіль Тарасавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ВАСІЛЕНКА Кузьма Пракопавіч, н. ў 1894, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ГАНЧАРОЎ Аляксей Максімавіч, рад., загінуў 22.2.1944.

ГАРБАЧЭЎСКІ Кузьма Фролавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у сак. 1945.

ГЕРАСІМЁНАК Аляксей Антонавіч, н. ў 1919, сярж., прапаў без вестак у вер. 1944.

ГЕРАСІМЁНАК Мікалай Пятровіч, н. ў 1913.

ГЕРАСІМЁНАК Пётр Макаравіч, н. ў 1894, рад., прапаў без вестак у 1944.

ГЕРАСІМЁНАК Харытон Аляксеевіч, н. ў 1906, рад., памёр ад ран 16.9.1944 у в. Кульніца Аўгустоўскага павета, Польшча.

КСЯНЗОЎ Іван Фёдаравіч, н. ў 1911, рад., загінуў 6.5.1945 у г. Берлін.

КУЗЬМЯНКОЎ Гаўрыла Емяльянавіч, н. ў 1907, расстраляны ў 1942 за сувязь з партызанамі.

НАВАСЕЛЬЦАЎ Ілья Захаравіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у 1944.

САРОКІН Валянцін Карпавіч, н. ў 1923, расстраляны 18.3.1943 за сувязь з партызанамі.

САРОКІН Ціхан Яфімавіч, н. ў 1900, лейт., загінуў у 1942.

САЎКІН Віктар Мікітавіч, н. ў 1920, лейт., загінуў у 1942.

САЎКІН Іван Мінаевіч, н. ў 1923, расстраляны ў 1942 за сувязь з партызанамі.

СВОЙНІКАВА Еўдакія Васілеўна, н. ў 1920, расстраляна гітлераўцамі ў 1942.

СВОЙНІКАВА Сафія Мартынаўна, н. 1887, расстраляна ў 1942 за сувязь з партызанамі.

СВОЙНІКАЎ Аляксандр Маісеевіч, н. 1923, загінуў у 1945.

СВОЙНІКАЎ Васіль Раманавіч, н. ў 1887, старшыня калгаса, расстраляны гітлераўцамі 29.3.1943.

СВОЙНІКАЎ Міхаіл Васілевіч, н. ў 1925, мал. сярж., загінуў 8.2.1945 у г. Крайцбург, Усх. Прусія.

І. М. Саўкін.

В. Р. Свойнікаў.

СВОЙНІКАЎ Пётр Іванавіч, н. ў 1900, загінуў у 1943.

СЦЕФАНЕНКА Міхаіл Лявонавіч, н. ў 1920, прапаў без вестак у чэрв. 1944.

ТАРАСЕНКА Захар Макеевіч, н. ў 1906, сярж., загінуў 26.2.1943, пахаваны ў в. Букань Людзінаўскага р-на Арлоўскай вобл.

ТАРАСЕНКА Яфім Макеевіч, н. ў 1892, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ФІЛІПЕНКА Андрэй Паўлавіч, н. ў 1910, рад., загінуў 27.2.1945 у г. Цынцен, Усх. Прусія.

ФІЛІПЕНКА Аляксей Фёдаравіч, н. ў 1921, загінуў у 1943.

ФІЛІПЕНКА Анісім Сцяпанавіч, н. ў 1916, рад., загінуў у 1943.

ФІЛІПЕНКА Астап Осіпавіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ФІЛІПЕНКА Сцяпан Тарасавіч, н. ў 1895, рад., загінуў у 1941.

ФІЛІПЕНКА Сямён Паўлавіч, рад., загінуў 4.12.1943 у в. Чырвоная Слабада Дубровенскага р-на.

ЧЫРЫКАЎ Іван Іванавіч, н. ў 1920, рад., загінуў у 1942.

ШАБУРАЎ Фёдар Мікалаевіч, н. ў 1900, расстраляны 29.3.1943 за сувязь з партызанамі.

ШЧАРБАКОЎ Міхаіл Акімавіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ШЧАРБАКОЎ Рыгор Емяльянавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЯНКІН Еўстафій Антонавіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ВЁСКА РЫЛЕНКІ

ЛОГВІНАЎ Васіль Міронавіч, н. ў 1920.

ЛОГВІНАЎ Якаў Сцяпанавіч, н. ў 1916, рад., памёр ад ран 20.8.1944, пахаваны ў в. Гербель, Літва.

РАТНІКАЎ Іван Усцінавіч, н. ў 1905.

СЦЯПАНАЎ Міхаіл Акімавіч, н. ў 1905, рад., памёр ад ран 7.2.1845 у в. Вайсенштайн каля Кёнігсберга.

ЦАРАЎ Рыгор Трафімавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЦАРАЎ Сцяфан Ігнатавіч, н. ў 1906, загінуў у 1945.

ЦЫНГАЛЁЎ Даніла Дзмітрыевіч, н. ў 1905, прапаў без вестак у вер. 1944.

ЦЫНГАЛЁЎ Пётр Адамавіч, н. ў 1924, рад., прапаў без вестак 22.7.1943.

ЦЫНГАЛЁЎ Пётр Парфенавіч, н. ў 1922, рад., памёр ад ран 16.1.1945 у в. Падборск Келецкага ваяводства, Польшча.

ЦЫНГАЛЁЎ Сяргей Апанасавіч, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

Е. В. Свойнікава.

С. М. Свойнікава.

М. Л. Сцефаненка.

ВЁСКА САРВІРЫ

БОНДАРАЎ Іван Яфімавіч, н. ў 1915, рад., загінуў 17.1.1945.

БОНДАРАЎ Маісей Яфімавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак.

БОНДАРАЎ Міхаіл Іванавіч, н. ў 1907, загінуў у 1941.

ГАЛЯЦКІ Аляксандр Яўменавіч, н. ў 1925, рад., прапаў без вестак у крас. 1945.

ГАЛЯЦКІ Міхаіл Якаўлевіч, н. ў 1925, рад., загінуў 31.10.1943.

ГАЛЯЦКІ Міхаіл Яўменавіч, н. ў 1921.

ДРАЗДОЎ Андрэй Цімафеевіч, н. ў 1916.

ІВАШКОЎ Аляксандр Фядонавіч (Фядотавіч), н. ў 1922, рад., загінуў у 1943, пахаваны ў г. Сумы, Украіна.

КАТАЙЛАЎ Адам Мікітавіч, н. ў 1924, памёр ад ран 4.4.1943.

КАТАЙЛАЎ Барыс Канстанцінавіч, н. ў 1925, мал. сярж., загінуў 15.10.1944 у п. Браганы, Бесарабія.

КАТАЙЛАЎ Фёдар Мікітавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЛЯСКІН Міхаіл Яфімавіч, н. ў 1926, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЛЯПУНОЎ Аркадзь Мікітавіч, н. ў 1925.

РАФЕЕНКА Арцём Трыфанавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак 6.6.1941.

РАФЕЕНКА Макар Паўлавіч, н. ў 1899, рад., прапаў без вестак у снеж. 1943.

РУБІЦЕЛЬ Васіль Лазаравіч, н. ў 1919, рад., загінуў 14.11.1943.

РУБІЦЕЛЬ Пракоп Іванавіч, н. ў 1914, рад., загінуў 17.7.1941, пахаваны каля дарогі Ухта—Войніца.

ФІЛІПЕНКА Пётр Аляксандравіч, н. ў 1903, рад., памёр ад ран 6.12.1944.

ЧАРНЯЎСКІ Браніслаў Феліксавіч, н. ў 1915, мал. сярж., загінуў 15.1.1943.

ВЁСКА СЕНЦЮРЫ

АКСЕНЕНКА Васіль Ігнатавіч, н. ў 1926, рад., прапаў без вестак 5.1.1944.

АКСЕНЕНКА Іван Апанасавіч, н. ў 1893, рад., прапаў без вестак у сак. 1945.

АКСЕНЕНКА Іван Давыдавіч, н. ў 1910, лейт., загінуў 24.8.1944.

АКСЕНЕНКА Леанід Антонавіч, н. ў 1910, сярж., прапаў без вестак у лютым 1944.

БРЫСНЕЎ Фама Аляксандравіч.

ВАРАНЕЦКІ Дзмітрый Ігнатавіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у снеж. 1941.

ВАРАНЕЦКІ Ульян Ігнатавіч, н. ў 1912, лейт., кам. узвода, загінуў 13.12.1944 у в. Бродэн Ровенскай вобл.

ВАСІЛЬЕЎ Андрэй Аляксандравіч, рад.

ГРЫБКОЎСКІ Фёдар Андрыянавіч, рад., загінуў 24.10.1943.

КОВІЧ Андрэй Сямёнавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КОВІЧ Барыс Арцёмавіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КОВІЧ Макар Сямёнавіч, н. ў 1905, рад., загінуў 5.3.1942, пахаваны ў в. Малая Таўстуха Нялідаўскага р-на Цвярской вобл.

ЛАПУХОЎ Фёдар Ільіч, н. ў 1923, рад., загінуў 16.1.1944.

ПАЦЁМКІН Раман Аўхімавіч, н. ў 1907, рад., загінуў 4.5.1945 у м. Фуксберг, Усх. Прусія.

ПРУДНІКАЎ Васіль Іванавіч, н. ў 1922, мал. лейт., загінуў 26.11.1943.

ПРУДНІКАЎ Якаў Сцяпанавіч, н. ў 1913, рад., загінуў 29.10.1943, пахаваы ў в. Рыленкі Дубровенскага р-на.

ТАРАСАЎ Кірыл Венядзіктавіч, н. ў 1901, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ВЁСКА ТРАФІМЕНКІ

АЎЧЫННІКАЎ Аляксандр Аўхімавіч, рад., загінуў 29.10.1943.

АЎЧЫННІКАЎ Дзяніс Яфімавіч, н. ў 1901, рад., памёр ад ран у ліп. 1944 у в. Кіраёва Дубровенскага р-на.

АЎЧЫННІКАЎ Ілья Піліпавіч, н. ў 1921, прапаў без вестак у 1943 пад г. Смаленск.

АЎЧЫННІКАЎ Леанід Гаўрылавіч, н. ў 1901, старшыня калгаса, рад., загінуў 2.12.1943, пахаваны ў в. Рыленкі Дубровенскага р-на.

АЎЧЫННІКАЎ Максім Ільіч, н. ў 1912, прапаў без вестак у снеж. 1942.

АЎЧЫННІКАЎ Міхаіл Карнеевіч, н. ў 1918, сярж., загінуў 15.7.1941, пахаваны ў в. Андрэевічы Жытомірскай вобл.

АЎЧЫННІКАЎ Осіп Карнеевіч, н. ў 1910, рад., загінуў 7.11.1941.

АЎЧЫННІКАЎ Фёдар Аляксеевіч, н. ў 1923, рад., загінуў 28.10.1943, пахаваны ў в. Рыленкі Дубровенскага р-на.

КАНАВАЛАЎ Дзмітрый Осіпавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак.

КАНАВАЛАЎ Міхаіл Пахомавіч, н. ў 1926, рад., загінуў 14.11.1943.

КАВАЛЬЦОЎ Ілья Захаравіч, н. ў 1911.

МАІСЕЕНКАЎ Фёдар Яфімавіч, н. ў 1918, рад., памёр ад ран 25.10.1944, пахаваны ў г. Гусеў Калінінградскай вобл.

НІКІШІН Аляксандр Давыдавіч, н. ў 1909, рад., загінуў 21.7.1944, пахаваны ў в. Шутранцэ Друскінінкайскага р-на, Літва.

ПРУДНІКАЎ Якаў Сцяпанавіч, н. ў 1924, рад., загінуў 29.10.1943, пахаваны ў в. Рыленкі Дубровенскага р-на.

СМАРЧКОЎ Васіль Іванавіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у лютым 1945.

ВЁСКА ЧАРНАРУЧЧА

БОДРЫ Васіль Фёдаравіч, ст. лейт., загінуў 18.3.1945 у в. Эксаў Паморскага ваяводства, Польшча.

ГАЛЯНКЕВІЧ Мяфодзій Дзянісавіч, загінуў 31.3.1945.

ЕРМАЛАЕЎ Мікіта Андрэевіч.

ЕРМАЛАЕЎ Міхаіл Андрэевіч, н. ў 1898, рад., загінуў 29.9.1943 у в. Тубалецы Дзяміданскага р-на Смаленскай вобл.

ЕРМАЛАЕЎ Фёдар Фёдаравіч, н. ў 1915, мал. лейт., прапаў без вестак у 1941.

ЗЭК Дзмітрый Яфрэмавіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

РАМАНАЎ Ягор Свірыдавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у вер. 1941.

РАМАНАЎ Якаў Свірыдавіч, н. ў 1922, рад., загінуў 16.5.1942, пахаваны ў в. Ліпавік Кіршанскага р-на Ленінградскай вобл.

СЦЕФАНЕНКА Кузьма Парфенавіч, н. ў 1911, рад., памёр ад ран 24.3.1945 у в. Рэфельд, Усх. Прусія.

УСІКАЎ Ягор Свірыдавіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ШАКУРА Аляксандр Паўлавіч, н. ў 1921, мал. сярж., прапаў без вестак у крас. 1944.

ШАКУРА Аляксандр Платонавіч, н. ў 1906, рад., загінуў 27.8.1944, пахаваны ў в. Лыекум, Латвія.

ШАКУРА Фама Аляксандравіч, н. ў 1898, кам. аддзялення, загінуў 21.2.1945 каля г. Мельзак, Усх. Прусія.

ШАКУРА Якаў Цярэнцьевіч, н. ў 1895, рад., загінуў 27.5.1944, пахаваны на 501-м км чыгункі Масква—Мінск.

ВЁСКА ШУХАЎЦЫ

ЕЛІСЕЕНКА Сямён Іванавіч, рад.

ЕЛІСЕЕНКА Трафім Іванавіч, н. ў 1911, рад., памёр ад ран 8.4.1945.

КАНАВАЛАЎ Дзмітрый Осіпавіч, н. ў 1908, прапаў без вестак у кастр. 1944.

КАРНЕЕЎ Васіль Паўлавіч, н. ў 1920, сярж., загінуў у 1943.

СОПЕЛЕЎ Мікалай Навумавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

СОПЕЛЕЎ Прохар Сямёнавіч, н. ў 1908, загінуў у 1943.

ЦАРАЎ Якаў Мартынавіч, расстраляны ў 1942 за сувязь з партызанамі.

ЯФІМЕНКА Пімен Паўлавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ХУТАР ШЧЭРБІНА

НАВІЦКІ Осіп Аляксеевіч, н. ў 1912, загінуў у 1941, пахаваны ў г. Полацк.

ВЁСКА ЯКІМЕНКІ

ДРАЗДОЎ Андрэй Цімафеевіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у ліп. 1944.

ЛАХМЫТКА Аляксандр Іванавіч, н. ў 1908, сярж., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЛАХМЫТКА Максім Іванавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЛАХМЫТКА Рыгор Пракопавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЛАХМЫТКА Фёдар Пракопавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ПАНКОЎ Іван Данілавіч, н. ў 1896, загінуў у 1944.

РУБІЦЕЛЬ Іван Германавіч, н. ў 1908, сярж., загінуў 30.1.1945 у в. Ветшэ, Германія.

РУБІЦЕЛЬ Сяргей Дзмітрыевіч, н. ў 1909, рад., загінуў 12.4.1942, пахаваны ў в. Чарнышова Смаленскай вобл.

ЦІШЧАНКА Васіль Кузьміч, н. ў 1907, рад., загінуў 5.9.1941, пахаваны ў в. Зайцава Ярцаўскага р-на Смаленскай вобл.

ЦІШЧАНКА Захар Пракопавіч, н. ў. 1902, рад., загінуў у ліст. 1942.

ЦІШЧАНКА Рыгор Венядзіктавіч, н. ў 1912, старш., загінуў 27.6.1944 у в. Пішчалава Аршанскага р-на.

ЦІШЧАНКА Рыгор Лаўрэнавіч.

КЛЯНОЎСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА БЫСТРЫЁЎКА

БАГАРАД Барыс Гамшэевіч, н. ў 1930, забіты ў 1942.

БАГАРАД Браніслава Гамшэеўна, н. ў 1924, забіта ў 1942.

БАГАРАД (імя дзяўчынкі невядома), каля 16 год, забіта ў 1942.

БАЖКОЎ Васіль Мікалаевіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

БАЖКОЎ Іван Купрыянавіч, н. ў 1919, прапаў без вестак.

БАЖКОЎ Мікалай Мікалаевіч, н. ў 1917, старш., памёр ад ран 20.5.1942, пахаваны ў саўгасе «Краснянскі» Шабекінскага р-на Курскай вобл.

БАЖКОЎ Павел Епіфанавіч, н. ў 1920, прапаў без вестак.

БУЛАЕЎ Васіль Яўсеевіч, н. ў 1919, прапаў без вестак пад г. Масква.

БУЛАЕЎ Мікалай Васілевіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

БУЛАЕЎ Сямён Васілевіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

БУЛАЕЎ Фядос Васілевіч, н. ў 1904, прапаў без вестак.

БУЛАЕЎ Церах Васілевіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

БУЛАЕЎ Яўсей Мікалаевіч, н. ў 1895, рад., прапаў без вестак у ліст. 1941.

БЫЧКОЎ Васіль Васілевіч, н. ў 1918, прапаў без вестак.

БЫЧКОЎ Іван Самсонавіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

БЫЧКОЎ Маісей Васілевіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

БЫЧКОЎ Сяргей Васілевіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак.

БЫЧКОЎ Трафім Васілевіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у лют. 1944.

ГУСЯНЦОЎ Пётр Сідаравіч, н. ў 1918, загінуў 21.8.1944.

КАПЕЛЕЎ Васіль Несцеравіч, н. ў 1918, загінуў у в. Міхалінава Дубровенскага р-на.

КАПЕЛЕЎ Кузьма Несцеравіч, н. ў 1910, рад., разведчык, загінуў 3.3.1945 у в. Рогаў-Розенаў Вроцлаўскага ваяводства, Польшча.

КРАЎЦОЎ Фёдар Васілевіч, н. ў 1914, прапаў без вестак.

КУЛЯШОЎ Аляксей Якаўлевіч, н. ў 1899, прапаў без вестак у лют. 1942.

КУЛЯШОЎ Андрэй Давыдавіч, н. ў 1919, ст. сярж., загінуў у чэрв. 1943, пахаваны на х. Чарнігаўскі Армянскага р-на Краснадарскага краю.

КУЛЯШОЎ Аўрам Апанасавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КУЛЯШОЎ Мікалай Апанасавіч, н. ў 1902, ст. сярж., загінуў у Кесценгскім р-не,Карэлія.

КУЛЯШОЎ Мікіта Апанасавіч, н. ў 1902, ст. сярж., кам. узвода, прапаў без вестак у жн. 1944.

КУЛЯШОЎ Фёдар Апанасавіч, н. ў 1917, рад., загінуў у кастр. 1944, пахаваны ў г. Вілька, Літва.

КУЛЯШОЎ Ягор Давыдавіч, н. ў 1922, рад., памёр ад ран 15.9.1944, пахаваны ў в. Рэесту Валгайскага р-на, Эстонія.

КУЛЯШОЎ Яфім Апанасавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

МІХАЙЛАЎ Іван Мацвеевіч, н. ў 1904, прапаў без вестак у чэрв. 1944.

МІХАЙЛАЎ Міхаіл Вавілавіч, н. ў 1904, прапаў без вестак.

ПАСКАЛЁЎ Пётр Паўлавіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак у 1941 у г. Вілейка.

ПАЦКАЛЁЎ Міхаіл Паўлавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак 15.8.1944.

СУЗДАЛЕЎ Мікалай Уладзіміравіч, н. ў 1923, прапаў без вестак.

СУЛІМАВА Лукер'я Уласаўна, н. ў 1918, партызанка, загінула.

СУЛІМАЎ Апанас Купрыянавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

СУЛІМАЎ Васіль Купрыянавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у жн. 1941 пад г. Арол.

СУЛІМАЎ Мікалай Уласавіч, н. ў 1920, прапаў без вестак.

ТАРЭКІН Пётр Ісакавіч, н. ў 1893, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ТАРЭКІН Пётр Ягоравіч, н. ў 1920, прапаў без вестак.

ВЁСКА ГЛАДКІЯ

БУЛЫГІН Осіп Арцёмавіч, н. ў 1917, расстраляны за сувязь з партызанамі ў 1943.

ЖАРЫКАЎ Андрэй Мяфодз'евіч, н. ў 1918, мал. лейт., кам. узвода, загінуў 27.1.1945 у в. Музыкое Салдускага р-на, Латвія.

ЖАРЫКАЎ Васіль Лявонавіч, н. ў 1908, загінуў у Польшчы.

ЖАРЫКАЎ Васіль Рыгоравіч, н. ў 1914, загінуў 7.2.1945 у Германіі.

ЖАРЫКАЎ Гардзей Мяфодз'евіч, н. ў 1910, прапаў без вестак у 1941.

ЖАРЫКАЎ Іван Ісакавіч, н. ў 1918, ст. сярж., загінуў у жн. 1941, пахаваны ў в. Валуква Ленінскага р-на Маскоўскай вобл.

ЖАРЫКАЎ Мікалай Лявонавіч, н. ў 1901, загінуў 5.5.1945 пад г. Берлін.

ЖАРЫКАЎ Нестар Мяфодз'евіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у жн. 1941.

ЖАРЫКАЎ Серафім Іванавіч, лейт. запасу, удзельнік Вялікай Айчыннай вайны, падарваўся на міне 29.7.1944 у в. Гладкія.

ЖАРЫКАЎ Іван Ісакавіч, н. ў 1918, ст. сярж., загінуў у жн. 1941, пахаваны ў в. Валуква Ленінскага р-на Маскоўскай вобл.

ЖАРЫКАЎ Фёдар Рыгоравіч, н. ў 1899, рад., загінуў у жн. 1941.

КУЛЯШОЎ Сямён Трафімавіч, н. ў 1912, памёр ад ран 1.11.1942, пахаваны ў в. Асташкаў Цвярской вобл.

МАКАРЭВІЧ Канстанцін Антонавіч, н. ў 1923, рад., загінуў 31.7.1944 у в. Стжэльцавізна Сувальскага ваяводства, Польшча.

МАРТЫНОЎСКІ Іларыён Піліпавіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

МІНОКІН Андрэй Арцёмавіч, н. ў 1904, прапаў без вестак у ліст. 1944.

ПЕТРУСЁЎ Іван Самсонавіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ПЕТРУСЁЎ Мікалай Міхайлавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ПЕТРУСЁЎ Пётр Самсонавіч, н. ў 1924, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

СУЛІМАЎ Нікіфар Іванавіч, н. ў 1895, рад., загінуў 28.1.1945 у в. Адлінг Унцер, Усх. Прусія.

ХЛІМАНАЎ Ілья Арэхавіч, н. ў 1922, сярж., загінуў 10.4.1944 у Нікалаеўскай вобл.

ХЛІМАНАЎ Мікіта Піліпавіч, н. ў 1919, загінуў у 1941 пад г. Ельня.

ЧУМАКОЎ Дзмітрый Канонавіч, н. ў 1923, загінуў у 1941 пад г. Магілёў.

ВЁСКА ЖАРНЕЎКА

АЛЯКСЕЕЎ Міхаіл Іванавіч, н. ў 1924, расстраляны 26.3.1943 у г. Горкі Магілёўскай вобл.

АЛЯКСЕЕЎ Уладзімір Мікалаевіч, н. ў 1924, расстраляны 26.3.1943 у г. Горкі Магілёўскай вобл.

АНДРЭЕЎ Марцін Емяльянавіч, н. ў 1902, рад., памёр ад ран 16.9.1944 у в. Букша Сувальскага ваяводства, Польшча.

ГРАБЯНКОЎ Ягор Сямёнавіч, н. ў 1920, рад., загінуў 17.9.1944 у м. Зеінка Варшаўскага ваяводства, Польшча.

ЕЎТУШЭНКА Дзмітрый Мінаевіч, н. ў 1925, расстраляны 26.3.1943 у г. Горкі Магілёўскай вобл.

ЕЎТУШЭНКА Яўген Рыгоравіч, н. ў 1915, мал. лейт., прапаў без вестак у снеж. 1941.

ЛУК'ЯНАЎ Марк Пятровіч, н. ў 1917, расстраляны 26.3.1943 у г. Горкі Магілёўскай вобл.

ЛУК'ЯНАЎ Уладзімір Антонавіч, н. ў 1924, расстраляны 26.3.1943 у г. Горкі Магілёўскай вобл.

МАЛЧАНАЎ Каліст рат Львовіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

МАЛЧАНАЎ Міхаіл Фядотавіч, н. ў 1920, сярж., кам. гарматы, прапаў без вестак у вер. 1944.

МАЛЧАНАЎ Самуіл Канонавіч, н. ў 1919, прапаў без вестак.

МАЛЧАНАЎ Яфім Львовіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

МАРКАЎ Аляксей Ціханавіч, н. ў 1911, рад., загінуў 26.1.1945.

МАРКАЎ Даніла Іванавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944 у в. В. Куры, Кабардзіна-Балкарыя.

ВЁСКА ЗАЙМІШЧА

АБЯЗ'ЯНІН Васіль Цярэнцьевіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак у 1944.

АБЯЗ'ЯНІН Макар Захаравіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

ДАЛЖАНКОЎ Ілья Лазаравіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ДАЛЖАНКОЎ Міхаіл Лазаравіч, н. ў 1906, рад., загінуў у 1942, пахаваны у г. Полацк Віцебскай вобл.

ДАЛЖАНКОЎ Уладзімір Лазаравіч, н. ў 1916, рад., загінуў у 1941, пахаваны ў г. Гродна.

ДАЛЖАНКОЎ Фёдар Яфімавіч, н. ў 1909, рад., памёр ад ран 20.6.1945 у г. Громберг, Германія.

КАЗЛІНСКІ Васіль Фядотавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ВЁСКА КЛЯНЫ

БАТУРЫН Іван Парфенавіч, н. ў 1912, рад., загінуў 26.8.1944, пахаваны ў в. Пясту Вырускага павета, Эстонія.

ДАРАФЕЕЎ Фёдар Ягоравіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак 26.10.1944.

ДУДАРАЎ Андрэй Іванавіч, н. ў 1920, лейт., загінуў у 1944, пахаваны ў г. Талочын Віцебскай вобл.

ДУДАРАЎ Мікіта Піліпавіч, н. ў 1912, рад., загінуў 26.8.1944 у Латвіі.

ДУДАРАЎ Яфім Піліпавіч, н. ў 1917, мал. лейт., кам. узвода, загінуў 30.4.1942 у Чудаўскім р-не Ленінградскай вобл.

ЁЖЫКАЎ Дзмітрый Фаміч, н. ў 1915, рад., загінуў 21.4.1944 ва Усх. Прусіі.

ЁЖЫКАЎ Мікалай Дзмітрыевіч, н. ў 1926, рад., загінуў 13.1.1945 у м. Вераскенхен Пількаленскага р-на, Усх. Прусія.

ЁЖЫКАЎ Павел Сафронавіч, н. ў 1926, рад., загінуў 20.1.1945 у в. Каўкерэн, Усх. Прусія.

ЖАЛЯЗОЎСКІ Міхаіл Савельевіч, н. ў 1920, рад., памёр ад ран 26.1.1942 у г. Ленінград.

КІСЯЛЁЎ Іван Панцялеевіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак 4.7.1944.

КІСЯЛЁЎ Міхаіл Патапавіч, н. ў 1921, рад., загінуў 18.2.1942 у лагеры ваеннапалонных Масюкоўшчына, г. Мінск.

КІСЯЛЁЎ Пётр Патапавіч, н. ў 1919, рад., загінуў у 1944.

КІСЯЛЁЎ Уладзімір Кірэевіч, н. ў 1918, рад., загінуў 3.9.1943, пахаваны ў в. Гальчынскае Сеўскага р-на Арлоўскай вобл.

КОСЦЕРАЎ Ілья Анісімавіч, н. ў 1918, палітрук, прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЛІСЯНКОЎ Аляксандр Дзянісавіч, н. ў 1918, прапаў без вестак у 1944.

ЛІСЯНКОЎ Іван Ільіч, н. ў 1922, сярж., памёр ад ран 6.11.1942 у г. Ульянаўск.

ЛІСЯНКОЎ Сяргей Дзянісавіч, н. ў 1920, лётчык, прапаў без вестак на Украіне.

МАРЧАНКА Іван Анікеевіч, н. ў 1921, мал. сярж., загінуў 4.4.1945 у Кёнігсбергскай акрузе.

МАРШАЛАЎ Іван Яўсеевіч, н. ў 1903, рад., загінуў у 1944.

МАРШАЛАВА Матрона Якаўлеўна, н. ў 1921, сярж., прапала без вестак у вер. 1944.

НЕСЦЯРЭНКА Мікалай Данілавіч, н. ў 1919, сярж., загінуў 13.6.1942 у г. Севастопаль.

НЕСЦЯРЭНКА Міхаіл Данілавіч, н. ў 1922, мал. сярж., загінуў 28.7.1943.

НЕСЦЯРЭНКА Ягор Міхайлавіч, н. ў 1926, рад., памёр ад ран 27.1.1945 у в. Грос-Кайсгірэн, Усх. Прусія.

Дз. Ф. Ёжыкаў.

С. Дз. Лісянкоў.

Я. К. Несцярэнка.

НЕСЦЯРЭНКА Якаў Ксенафонтавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак 26.6.1942 пад г. Масква.

СЕЛЯЎЦОЎ Ігнат Канонавіч, н. ў 1904, рад., загінуў у ліп. 1941 пад г. Смаленск.

СЕЛЯЎЦОЎ Міхаіл Мікітавіч, н. ў 1919, сярж., загінуў 28.2.1945, пахаваны ў г. Каролі, Латвія.

СІДАРАЎ Фядос Піліпавіч, н. ў 1924, кам. батарэі, загінуў 5.4.1945 у Карпатах.

СЯМЁНАЎ Аляксандр Пятровіч, н. ў 1924, прапаў без вестак.

СЯМЁНАЎ Іван Пятровіч, н. ў 1919, прапаў без вестак.

СЯМЁНАЎ Павел Іпалітавіч, н. ў 1902, рад., загінуў 18.1.1944, пахаваны ў в. Някохава Наўгародскага р-на Ленінградскай вобл.

СЯМЁНАЎ Рыгор Пятровіч, н. ў 1917, лейт., пам. нач. штаба, прапаў без вестак 17.9.1941.

СЯМЁНАЎ Цімафей Сцяпанавіч, н. ў 1921, сярж., памёр ад ран 4.5.1944, пахаваны ў в. Дальнія Камышы каля Феадосіі, Крым.

ЦЫРКУНОЎ Васіль Васілевіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак 16.10.1941.

ЧАПЯЛОЎ Гаўрыла Іванавіч, н. ў 1916, рад., загінуў 12.10.1944 у в. Каўненен, Усх. Прусія.

ЧАПЯЛОЎ Дзяніс Іванавіч, н. ў 1918, лейт.

ЧУМАКОЎ Міхаіл Апанасавіч, н. ў 1898, рад., загінуў 17.12.1943 у в. Вярблюжка Наўгародскага р-на Кіраваградскай вобл.

ЧУМАКОЎ Павел Нікіфаравіч, н. ў 1920, загінуў 14.3.1945 пад г. Варшава.

ЧУМАКОЎ Пётр Уладзіміравіч, н. ў 1921, ст. сярж., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЧУМАКОЎ Трафім Захаравіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ВЁСКА КУЛАКОЎШЧЫНА

БУГАЁЎ Міхаіл Андрэевіч, н. ў 1920, танкіст, загінуў у 1941 пад г. Ельня.

ГРЫШЧАНКОЎ Васіль Сілівестравіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ГРЫШЧАНКОЎ Сяргей Трыфанавіч, н. ў 1905, рад., загінуў у 1944 у Польшчы.

МАРТЫНАЎ Іларыён Акімавіч, н. ў 1902, рад., загінуў 31.1.1945, пахаваны ў Карвітэн.

МАРТЫНАЎ Рыгор Мікітавіч, н. ў 1925, ст. сярж., загінуў 26.1.1945.

МАРТЫНАЎ Цімафей Мікітавіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак 27.12.1941 у в. Нядзельная Малаяраслаўскага р-на Маскоўскай вобл.

МІНЧАНКА Аляксандр Захаравіч, н. ў 1925, загінуў у 1944 у Беларусі.

ВЁСКА ЛЯХАЎКА

ГУРСКІ Міхаіл Дзянісавіч, н. ў 1925, рад., прапаў без вестак у лют. 1945.

ЖЫЧЫКАЎ Васіль Архіпавіч, н. ў 1921, рад.

ЖЫЧЫКАЎ Мікалай Гаўрылавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КІСЯЛЁЎ Фёдар Пракопавіч, н. ў 1919, загінуў у 1943 у Беларусі.

КУЗЬМІНАЎ Селівестр Іванавіч, н. ў 1923, расстраляны за сувязь з партызанамі ў 1942.

МІНКІН Мікіта Раманавіч, н. ў 1913, рад., загінуў 3.8.1944 у в. Жалобіна Сувальскага ваяводства, Польшча.

ПАСКАННЫ Мікалай Яўхімавіч, н. ў 1921, партызан, загінуў у г. Быхаў Магілёўскай вобл.

ПАЦКАЛЁЎ Фама Маісеевіч, н. ў 1903, рад., памёр ад ран у 1943 у г. Свярдлоўск.

РАМАНЕНКА Аляксей Яўхімавіч, н. ў 1913, лейт., кам. узвода, загінуў 17.10.1942, пахаваны ў г. Растоў.

РАМАНЕНКА Валянцін Парфенавіч, н. ў 1922, загінуў 11.8.1944 у в. Бойка Беластоцкага ваяводства, Польшча.

ХЛІМАНОВІЧ Мікіта Якаўлевіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак 29.2.1944.

ХЛІМАНОВІЧ Міхаіл Якаўлевіч, н. ў 1903, рад., сапёр, памёр ад ран 7.1.1945, пахаваны на Шырокарэчынскіх могілках г. Екацярынбург.

ВЁСКА ПАРФЕНАЎКА

КУЛЯШОЎ Мікалай Іванавіч, н. ў 1919, ст. сярж., прапаў без вестак у кастр. 1944.

МАКАРАЎ Малах Дзмітрыевіч, н. ў 1895, рад., загінуў у 1943 у Горацкім р-не Магілёўскай вобл.

ВЁСКА ПЯЧОНКІ

БАЖКОЎ Мікалай Дзмітрыевіч, н. ў 1924, расстраляны 26.3.1943 у г. Горкі Магілёўскай вобл.

КАЗЛОЎ Васіль Сямёнавіч, н. ў 1923, расстраляны 26.3.1943 у г. Горкі Магілёўскай вобл.

КАЗЛОЎ Іван Сямёнавіч, н. ў 1920, расстраляны 26.3.1943 у г. Горкі Магілёўскай вобл.

КАЗЛОЎ Яфім Ясонавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у ліп. 1944.

КУДРАЎЦАЎ Піліп Фёдаравіч, н. ў 1905, расстраляны 26.3.1943 у г. Горкі Магілёўскай вобл.

ЛАДЫСЕЎ Еўдакім Панфілавіч, н. ў 1901, расстраляны 26.3.1943 у г. Горкі Магілёўскай вобл.

ЛАДЫСЕЎ Мікалай Ігнатавіч, н. ў 1892, расстраляны 26.3.1943 у г. Горкі Магілёўскай вобл.

РАБАЕЎ Еўдакім Дзянісавіч, н. ў 1912, расстраляны 26.3.1943 у г. Горкі Магілёўскай вобл.

РАБАЕЎ Эмануіл Дзянісавіч, н. ў 1906, расстраляны 26.3.1943 у г. Горкі Магілёўскай вобл.

РАБАЕЎ Якаў Дзянісавіч, н. ў 1925, расстраляны 26.3.1943 у г. Горкі Магілёўскай вобл.

ВЁСКА РАДЗЯКІ

БУГАЁЎ Цімафей Якімавіч, н. ў 1909, рад., кулямётчык, прапаў без вестак у вер. 1944.

ГУРСКІ Аркадзь Іосіфавіч, н. ў 1909, рад., загінуў 21.8.1944, пахаваны ў в. Ціпула, Эстонія.

ДЗЯДКОЎ Емяльян Архіпавіч, н. ў 1903, загінуў 25.10.1944.

КУЗЬМІНАЎ Яўсей Астапавіч, н. ў 1913, памёр у палоне 28.9.1941.

ВЁСКА ХАЕТЧЫНА

КУЛЯШОЎ Васіль Макаравіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КУЛЯШОЎ Дзмітрый Уладзіміравіч, н. ў 1923, рад., загінуў 14.9.1944, пахаваны ў в. Нру Валгайскага р-на, Эстонія.

КУЛЯШОЎ Дзям'ян Рыгоравіч, н. ў 1912, загінуў у 1941 пад г. Смаленск.

А. І. Гурскі.

КУЛЯШОЎ Іван Васілевіч, н. ў 1918, загінуў у 1941, пахаваны у г. Вялікія Лукі.

КУЛЯШОЎ Максім Палікарпавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у маі 1945.

КУЛЯШОЎ Максім Тарасавіч, н. ў 1912, загінуў у 1941 пад г. Смаленск.

КУЛЯШОЎ Міхаіл Парфілавіч, н. ў 1922, загінуў у 1942.

КУЛЯШОЎ Пётр Сафронавіч, н. ў 1922, рад., загінуў у вер. 1944 ва Усх. Прусіі.

ЛІМАРАЎ Арцём Сафонавіч, н. ў 1918, мал. сярж., загінуў 2.9.1942, пахаваны на Івана-Сосніўскіх могілках.

ВЁСКА ЦЫБУЛЬСКІЯ

ГАРБАЧЭЎСКІ Пётр Аляксеевіч, н. ў 1910, рад., загінуў 26.4.1945 у г. Баумвенберг, Германія.

ЖАЛЯЗОЎСКІ Гаўрыла Ануфрыевіч, н. ў 1912, матрос, прапаў без вестак у 1942.

ЖАЛЯЗОЎСКАЯ Зоя Яўменаўна, падарвалася на міне ў 1944.

ЖАЛЯЗОЎСКІ Міхаіл Апанасавіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у студз. 1945.

ІВАНОВА Марыя Мяфодзьеўна, загінула пры артабстрэле.

КАТОВІЧ Анісім Ціханавіч, н. ў 1913, кап., памёр ад ран 8.8.1943, пахаваны ў в. Немерзь Болдзінскага р-на Смаленскай вобл.

КАТОВІЧ Васіль Азаравіч, н. ў 1920, лётчык, прапаў без вестак у 1943.

КАТОВІЧ Васіль Платонавіч, н. ў 1926, рад., загінуў 25.1.1945, пахаваны на панскім двары Гласхютэ, Усх. Прусія.

КАТОВІЧ Дзям'ян Карпавіч, н. ў 1910, рад., загінуў 28.8.1944, пахаваны ў в. Ціргуліна Валгаскага р-на, Эстонія.

КАТОВІЧ Макар Яўсцігнеевіч, н. ў 1909, рад., загінуў у жн. 1941 пад г. Мажайск.

КАТОВІЧ Мікалай Азаравіч, н. ў 1913, лётчык, загінуў у сак. 1942 пад г. Масква.

КАТОВІЧ Мітрафан Азаравіч, н. ў 1910, загінуў у 1944 у Беларусі.

КАТОВІЧ Рыгор Ціханавіч, н. ў 1907, партызан, прапаў без вестак у чэрв. 1944.

КАТОВІЧ Сяргей Фёдаравіч, н. ў 1924, яфр., кулямётчык, загінуў 20.4.1945 у в. Мальноў, правінцыя Брандэнбург, Германія.

ПАЎЛОЎСКІ Даніла Лукіч, н. ў 1907, прапаў без вестак пад г. Ленінград.

РУСАНОЎСКІ Канстанцін Данілавіч, н. ў 1918, рад., загінуў 12.12.1944, пахаваны ў г. Аўце Добельскага р-на, Латвія.

РУСАНОЎСКІ Кірыл Фадзеевіч, н. ў 1906, рад., памёр ад ран 1.1.1943 у г. Казань, пахаваны на Архангельскіх могілках.

РУСАНОЎСКІ Фёдар Астапавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

РУСАНОЎСКІ Фёдар Сцяпанавіч, н. ў 1908, памёр ад ран 30.10.1942, пахаваны ў м. Юр'ева Сухініцкага р-на Калужскай вобл.

ШАЎЦОЎ Мікалай Тарасавіч, н. ў 1920, лейт., загінуў 8.12.1944, пахаваны на Нікрацкіх ваенных могілках у Кулдзіцкім р-не, Латвія.

ШЫДЛОЎСКІ Карп Міхайлавіч, н. ў 1903, рад., сапёр, памёр ад ран 14.8.1943 у в. Баскакава Спас-Дземенскага р-на Смаленскай вобл.

ШЫДЛОЎСКАЯ Надзея Фамінічна, н. ў 1921, рад., медсястра, прапала без вестак у кастр. 1944.

ВЁСКА ЧЫРЫНА

АЎСЯНКІН Васіль, расстраляны ў г. Орша ў 1943.

АФІЦЭРАЎ Васіль Львовіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

АФІЦЭРАЎ Іван Львовіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак.

АФІЦЭРАЎ Мікалай Львовіч, н. ў 1921, рад., загінуў 4.10.1943, пахаваны ў в. Неданчычы Рэпкінскага р-на, Украіна.

АФІЦЭРАЎ Пётр Львовіч, н. ў 1924, прапаў без вестак у 1944.

БАБІЧАЎ Агафон Дзмітрыевіч, н. ў 1916, загінуў у 1943, пахаваны ў в. Панева Веліжскага р-на Смаленскай вобл.

БАРАНОЎСКІ Барыс Рыгоравіч, н. ў 1912, яфр., памёр ад ран 30.3.1944 у г. Масква.

ВІЛЕЙШЧЫКАЎ Іван Іванавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ГУДЫНА Васіль Васілевіч, н. ў 1919, рад., памёр ад ран 18.2.1943 у в. Рыбоцкае Слуцкага р-на Ленінградскай вобл.

ДАНІЛАЎ Уладзімір Трафімавіч, н. ў 1915, прапаў без вестак.

ЖАЛЯЗОЎСКІ Кандрат Сяргеевіч, н. ў 1903, загінуў на Ленінградскім фронце.

ЗІМАНСКІ Павел Елісеевіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЗЮЗЬКОЎ Арцём Елісеевіч, н. ў 1893, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КАВАЛЁЎ Парфір Арцёмавіч, н. ў 1917, мал. лейт., кам. узвода, загінуў 11.7.1942 у г. Кіраў Смаленскай вобл.

КАЗЛОЎ Віктар Феакціставіч, н. ў 1914, ст. лейт., загінуў 6.1.1944 каля г. Красны Смаленскай вобл.

КУРАКОЎ Барыс Марцінавіч, н. ў 1918, расстраляны ў 1942 у г. Орша Віцебскай вобл.

КУРАКОЎ Васіль Парфенавіч, н. ў 1925, загінуў 30.4.1945.

КУРАКОЎ Уладзімір Марцінавіч, н. ў 1920, расстраляны ў 1942 у г. Орша Віцебскай вобл.

ЛЕЎКІН Сяргей Лазаравіч, загінуў 4.8.1944 у в. Канупы Сувальскага ваяводства, Польшча.

ЛЯХАЎ Фёдар Міхайлавіч, н. ў 1920, загінуў 21.8.1943, пахаваны ў г. Арол.

МЕЛЕШЧАЎ Андрэй Пракопавіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

МЕЛЕШЧАЎ Андрэй Прохаравіч, н. ў 1914, загінуў, пахаваны ў в. Сава Горацкага р-на Магілёўскай вобл.

РУСАНАЎ Іван Пракопавіч, н. ў 1916, прапаў без вестак.

РУСАНАЎ Карней Фёдаравіч, н. ў 1915, лейт., кам. узвода, загінуў 11.2.1943 у в. Байрак Ліпецкага р-на Харкаўскай вобл.

РУСАНАЎ Ягор Фёдаравіч, н. ў 1896, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

СЛАБОДСКІ Іван Сямёнавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

СЛАБОДСКІ Пётр Сцяфанавіч, н. ў 1891, расстраляны ў 1942 у г. Орша Віцебскай вобл.

ШАБАНАЎ Анатоль Сцяпанавіч, н. ў 1920, расстраляны ў 1942 у г. Орша Віцебскай вобл.

ШАБАНАЎ Ігнат Пракопавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ШАБАНАЎ Рыгор Гаўрылавіч, н. ў 1910, прапаў без вестак у 1941.

ЮРЧАНКА Рыгор Андрэевіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

МАЛАБАХАЎСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА ВЯЛІКАЕ БАХАВА

АГАРОДНІКАЎ Аляксей Нікіфаравіч, н. ў 1919, рад., загінуў у жн. 1942.

АГАРОДНІКАЎ Кузьма Мяркулавіч, н. ў 1910, прапаў без вестак.

АГАРОДНІКАЎ Мікіта Андрэевіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ГУДЫНА Аляксандр Мікалаевіч, н. ў 1922, загінуў 14.10.1944 у Літве.

ГУДЫНА Віктар Іванавіч, н. ў 1917, старш., загінуў 10.5.1944 у калгасе «Бальшавік» Севастопальскага р-на.

ГУДЫНА Сцяфан Гаўрылавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ГУДЫНА Уладзімір Ігнатавіч, н. ў 1921, сярж., памёр ад ран 20.2.1942 у г. Купянск Харкаўскай вобл.

ЖОРАЎ Антон Халімонавіч, н. ў 1910, прапаў без вестак.

ЖОРАЎ Мікалай Васілевіч, н. ў 1908, прапаў без вестак.

ЖОРАЎ Фёдар Рыгоравіч, н. ў 1912, прапаў без вестак у 1944.

ЗАЛАТАРСКІ Ілья Венядзіктавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЗАЛАТАРСКІ Ілья Уладзіміравіч, н. ў 1910, прапаў без вестак у 1944.

ЗАЛАТАРСКІ Пётр Уладзіміравіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

КАЛТУНОЎ Васіль Ніканавіч, н. ў 1912, прапаў без вестак у 1943.

КЛІМЯНКОЎ Дзмітрый Дзмітрыевіч, н. ў 1907, загінуў 23.7.1943 у в. Падалян Панароўскага р-на Курскай вобл.

КЛІМЯНКОЎ Канстанцін Іванавіч, н. ў 1919, загінуў у 1943 пад г. Смаленск.

ЛАПЦЕЎ Васіль Лаўрэнавіч, н. ў 1918, прапаў без вестак.

ЛАПЦЕЎ Герасім Іванавіч, н. ў 1910, яфр., загінуў 25.1.1945.

ЛАПЦЕЎ Іван Міхайлавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЛАПЦЕЎ Пётр Фёдаравіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у жн. 1942.

ЛАПЦЕЎ Фёдар Піліпавіч, н. ў 1905, прапаў без вестак.

ЛУКАШЭВІЧ Андрэй Васілевіч, н. ў 1912, рад., памёр у палоне 27.6.1942.

ЛУКАШЭВІЧ Андрэй Іванавіч, н. ў 1901, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

САСНОЎСКІ Віктар Казіміравіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ТРОПАЎ Міхаіл Анісімавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

ЧАРВІНСКІ Ціхан Фёдаравіч, н. ў 1919, прапаў без вестак.

ШАТРАЎКА Аляксандр Мацвеевіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак.

ШАТРАЎКА Андрэй Мацвеевіч, н. ў 1918, прапаў без вестак.

ШАТРАЎКА Арцём Пятровіч, н. ў 1908, прапаў без вестак у ліст. 1944.

ШКУРАТАЎ Дзмітрый Іванавіч, н. ў 1917, рад., загінуў у ліп. 1942.

ШКУРАТАЎ Мацвей Макаравіч, н. ў 1913, прапаў без вестак у 1944.

ШКУРАТАЎ Павел Сцяпанавіч, н. ў 1911, прапаў без вестак.

ШКУРАТАЎ Фёдар Сцяпанавіч, н. ў 1925, загінуў у 1944.

ШКУРАТАЎ Фёдар Сямёнавіч, н. ў 1912, загінуў 6.1.1945.

ВЁСКА ГУДАВА ЗЯМЯНСКАЕ

ГАЛАБУРДА Аляксандр Мікітавіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак у лют. 1944.

ЖОРАЎ Іларыён Макаравіч, загінуў у чэрв. 1942 пад г. Сталінград.

ЗАБЛОЦКІ Уладзімір Макаравіч, н. ў 1925, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЗЯМЯНЦАЎ Васіль Якаўлевіч, н. ў 1915, прапаў без вестак.

ЗЯМЯНЦАЎ Канстанцін Лукіч, н. ў 1923, рад., загінуў 11.10.1944, пахаваны на выш. 102,6 на дывізіённых могілках «Усходнія Скаты», Варшаўскае ваяводства.

ЗЯМЯНЦАЎ Сцяпан Ісакавіч, н. ў 1920, прапаў без вестак.

МАКАРЭВІЧ Іван Апанасавіч, н. ў 1920, памёр ад ран 18.9.1942 у в. Красны Яр Жырноўскага р-на Валгаградскай вобл.

МАРТЫНАЎ Іван Іванавіч, н. ў 1896, старш., прапаў без вестак у ліст. 1944.

МАРТЫНАЎ Міхаіл Аляксандравіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

МАРТЫНАЎ Пётр Паўлавіч, н. ў 1895, памёр ад ран.

МАРТЫНАЎ Пётр Платонавіч, н. ў 1905, прапаў без вестак у 1944.

ПАХАНАЎ Нікіфар Дзмітрыевіч, н. ў 1902, рад., памёр ад ран 17.1.1945, пахаваны на панскім двары, раён Рогайнен, Усх. Прусія.

ПЕСТУНОВА Анастасія Рыгораўна, рад.

СУЛІМАЎ Мікалай Уласавіч, н. ў 1920, прапаў без вестак у жн. 1941.

ФАМІЧОЎ Андрэй Рыгоравіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ФАМІЧОЎ Мікіта Кузьміч, н. ў 1917, рад., загінуў у жн. 1944.

ФАМІЧОЎ Платон Архіпавіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ФАМІЧОЎ Фядос Іванавіч, н. ў 1904, прапаў без вестак.

ФАМІЧОЎ Ціт Кузьміч, н. ў 1910, загінуў у 1944.

ЧАРВІНСКІ Валянцін Піліпавіч, н. ў 1918, рад., памёр ад ран 22.2.1944 у г. Кочын Журавіцкага р-на Гомельскай вобл.

ЧАРВІНСКІ Дзяніс Кірылавіч, н. ў 1920, ст. лейт., кам. узвода, загінуў 18.10.1944 у в. Ставіначы Пултускага павета Варшаўскага ваяводства.

ЧАРВІНСКІ Іван Арыёнавіч, н. ў 1906, прапаў без вестак.

ЧАРВІНСКІ Іван Ягоравіч, н. ў 1920, прапаў без вестак.

ЧАРВІНСКІ Сідар Ягоравіч, н. ў 1913, рад., загінуў у палоне ў 1943.

ЧАРВІНСКАЯ Сцепаніда Кірылаўна, н. ў 1917, ваентэхнік 1-га рангу, прапала без вестак у 1943.

ЧАРВІНСКІ Фёдар Фаміч, н. ў 1911, памёр ад хваробы 16.1.1942.

ЧАРВІНСКІ Халімон Мікалаевіч, н. ў 1915.

ВЁСКА КОБЫЗЕВА

БАБАКОЎ Аляксандр Раманавіч, н. ў 1912, ст. сярж., прапаў без вестак у кастр. 1944.

БАБАКОЎ Аляксей Іванавіч, н. ў 1906.

БАБАКОЎ Елісей Іванавіч, н. ў 1926, прапаў без вестак у 1944.

БАБАКОЎ Іван Мікалаевіч, н. ў 1918, прапаў без вестак у жн. 1944.

БАБАКОЎ Іван Паўлавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

БАБАКОЎ Павел Маісеевіч, н. ў 1897, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

БАБАКОЎ Савасцей Прохаравіч, н. ў 1906, загінуў у 1943.

БАБАКОЎ Уладзімір Раманавіч, н. ў 1921, ст. сярж., прапаў без вестак 21.8.1942.

БАБАКОЎ Фёдар Ануфрыевіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак у крас. 1945.

БАБАКОЎ Ціхан Раманавіч, н. ў 1917, прапаў без вестак.

ДУБРОЎСКІ Васіль Васілевіч, н. ў 1926, сярж., прапаў без вестак у 1944.

ДУБРОЎСКІ Васіль Піменавіч, н. ў 1924, рад., загінуў 29.3.1943 у в. Бядзьосла, Аўстрыя.

ДУБРОЎСКІ Уладзімір Дзмітрыевіч, н. ў 1914, рад., загінуў 30.8.1944, Тсійгулійна Валгайскага р-на, Эстонія.

КАВАЛЕЎСКІ Фёдар Усцінавіч, н. ў 1907, загінуў 7.8.1943 у в. Красны Бор Ленінградскай вобл.

КАВАЛЕЎСКІ Ягор Усцінавіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЛАБАЦЭВІЧ Аляксандр Яфрэмавіч, н. ў 1918.

ЛЯХОВІЧ Аляксандр Іванавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЛЯХОВІЧ Карп Макаравіч, н. ў 1921, рад., загінуў 8.8.1942 у в. Вялікія Палаткі Кармануўскага р-на Смаленскай вобл.

ЛЯХОВІЧ Фёдар Сямёнавіч, н. ў 1897, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЛЯХОВІЧ Яўціх Піліпавіч, н. ў 1905, загінуў у 1944.

ПЛАТОНАЎ Мікалай Ізотавіч, н. ў 1899, рад., загінуў у палоне 5.7.1944.

ПЛАТОНАЎ Фёдар Мікалаевіч, н. ў 1923, прапаў без вестак.

ВЁСКА МАЛОЕ БАХАВА

ВІШНЕЎСКІ Яўген Дзмітрыевіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у снеж. 1941.

ЗЯНЬКОЎ Мікалай Яфімавіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак у маі 1942.

ЛЯХАЎ Кандрат Нікіфаравіч, н. ў 1906, рад., памёр ад ран 1.3.1945 у г. Інстэрбург, Усх. Прусія.

МАЖЫЛОЎСКІ Іван Лаўрэнавіч, н. ў 1905, калгаснік, расстраляны ў 1942 у Лугаўцах.

НЕЙЗМАН Андрэй Андрэевіч, н. ў 1924, рад., памёр ад ран 19.9.1944 у в. Тыну Валгайскага р-на, Эстонія.

НЕЙЗМАН Іван Андрэевіч, н. ў 1926, партызан, загінуў 20.3.1944 у г. Клін.

САСНОЎСКІ Даніла Рыгоравіч, н. ў 1908, рад., загінуў у кастр. 1941.

САСНОЎСКІ Пётр Рыгоравіч, н. ў 1904, рад., памёр ад ран 20.9.1944, пахаваны ў г. Пячоры Пскоўскай вобл.

СТЫЧЫНСКІ Ержык Восіпавіч, н. ў 1912, прапаў без вестак у 1944.

СТЫЧЫНСКІ Станіслаў Ігнатавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у ліп. 1942.

ТАМП Міхаіл Іванавіч, н. ў 1903, прапаў без вестак.

ВЁСКА МАХНАЧЫ

АРБУЗАЎ Васіль Аксёнавіч, н. ў 1902, рад., загінуў 19.2.1944 на ст. Аўверс-Яам, Эстонія.

АРБУЗАЎ Ягор Парфенавіч, н. ў 1899, загінуў у 1943 пад г. Смаленск.

АЎДЗЕЕНКА Трыфан Пахомавіч, н. ў 1917, загінуў у 1945 у Польшчы.

ДЗЯРУГІН Ілья Іванавіч, н. ў 1918, загінуў у 1945.

КАЛТУНОЎ Восіп Трафімавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КАЛТУНОЎ Уладзімір Андрэевіч, н. ў 1918, загінуў у 1944.

КАЛТУНОЎ Цімафей Трафімавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак 31.12.1941 каля в. Татарынцы Сухініцкага р-на Калужскай вобл.

КЛЫКОЎСКІ Адам Дзмітрыевіч, н. ў 1920, рад., загінуў 3.8.1943 за 4 км на ўсход ад в. Дуброўка.

КЛЫКОЎСКІ Васіль Мікалаевіч, н. ў 1899, загінуў у 1944.

КЛЫКОЎСКІ Гаўрыла Спірыдонавіч, н. ў 1922, мал. лейт., загінуў 17.7.1944 у в. Мар'ямякі Выбаргскага р-на, Карэлія.

КЛЫКОЎСКІ Даніла Васілевіч, н. ў 1911, прапаў без вестак у 1943.

КЛЫКОЎСКІ Даніла Сідаравіч, н. ў 1915, рад., загінуў 30.1.1945 у в. Людвігсвальдзе Кёнігсбергскай правінцыі.

КЛЫКОЎСКІ Дзям'ян Нікіфаравіч, н. ў 1921, сярж., прапаў без вестак у жн. 1944.

КЛЫКОЎСКІ Кузьма Сцяфанавіч, н. ў 1918, расстраляны ў лагеры ваеннапалонных у г. Віцебск у 1943.

КЛЯППЦКІ Арыён Карнеевіч, н. ў 1904, прапаў без вестак у 1944.

КЛЯППЦКІ Навум Карнеевіч, н. ў 1896, загінуў у 1944.

ЛАБАЧОЎ Міхаіл Сямёнавіч, н. ў 1919, загінуў у 1944.

ВЁСКА НОВАЕ ГУДАВА

ВЕДАЛЕЎ Архіп Сямёнавіч, н. ў 1907, рад., загінуў 21.7.1944 у в. Буцелюкі, Літва.

ВЕДАЛЕЎ Леанід Маісеевіч, н. ў 1909, рад., загінуў 12.11.1943 у в. Хваставец Кіеўскай вобл.

ВЕДАЛЕЎ Леанід Сямёнавіч, н. ў 1914, камбат, загінуў у в. Глебава Ржэўскага р-на Цвярской вобл.

ГРАЧЫШКА Васіль Піліпавіч, н. ў 1914, рад., загінуў 5.12.1942 у в. Нялюбіна Ржэўскага р-на Цвярской вобл.

ГРАЧЫШКА Іван Лявонавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у ліп. 1944.

ГРАЧЫШКА Іван Піліпавіч, н. ў 1918, памёр у палоне 5.4.1945.

КАНДРАЦЕНКА Пётр Іванавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак 8.1.1941.

КЛЫКОЎСКІ Пётр Апанасавіч, н. ў 1900, рад., памёр ад ран 1.7.1944 у в. Рэжыца, Польшча.

КРАЎЦОЎ Кірыл Мікалаевіч, рад., загінуў у ліп. 1941.

МІХАЙЛОЎСКІ Маісей Аляксандравіч, н. ў 1917, лейт., прапаў без вестак у снеж. 1941.

МІХАЙЛОЎСКІ Рыгор Аляксандравіч, н. ў 1918, загінуў у 1941 у Брэсце.

МІХАЙЛОЎСКІ Сцяпан Аляксандравіч, н. ў 1916, прапаў без вестак.

НІКАЛАЕЎ Міхаіл Рыгоравіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

ПАТАПАЎ Мікалай Іванавіч, н. ў 1915, загінуў у 1945 пад г. Берлін.

ПАЎЛОЎСКІ Даніла Лукіч, н. ў 1907, загінуў 7.5.1945.

ПАЎЛОЎСКІ Піон Лукіч, н. ў 1905, загінуў 26.9.1944.

ПАЎЛОЎСКІ Тарас Лукіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ФОМЧАНКА Фядот Іванавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЦЫГАНКОЎ Іван Мікалаевіч, н. ў 1919, сярж., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

ЦЫГАНКОЎ Якаў Пятровіч, н. ў 1901, загінуў у 1945.

ЦЫГАНКОЎ Яфім Фядосавіч, н. ў 1895, рад., прапаў без вестак у ліп. 1944.

ВЁСКА ПАСУДДЗЕВА

БЕРАСНЁЎ Міхаіл Спірыдонавіч, н. ў 1918, сярж., загінуў 28.4.1942 у Мурманскай вобл.

КАЎРОЎ Канстанцін Сямёнавіч, н. ў 1900, загінуў 4.12.1942 у м. Крапатава каля г. Дарагабуж Смаленскай вобл.

КАЎРОЎ Мацвей Сямёнавіч, н. ў 1906, рад., загінуў 10.11.1944, пахаваны ў в. Новы-Сказдуб.

КІРЭЕЎ Іван Піліпавіч, н. ў 1926, рад., памёр ад ран 6.2.1945 у г. Кёнігсберг.

КІРЭЕЎ Сямён Фёдаравіч, н. ў 1911, рад., загінуў у ліп. 1941 у г. Віцебск.

ЛУНЬКОЎ Аляксей Нікіфаравіч, н. ў 1923, лейт., кам. танка, загінуў 29.10.1943, Гутэрталь.

ПАЛІТЫКА Осіп Макаравіч, н. ў 1936, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ПЕТРАЧЭНКА Аляксей Харытонавіч, н. ў 1892, загінуў у 1945 у Германіі.

ПЕТРАЧЭНКА Барыс Трыфанавіч, н. ў 1925, партызан, прапаў без вестак у ліст. 1944.

ПЕТРАЧЭНКА Барыс Цімафеевіч, н. ў 1924, прапаў без вестак.

ПЕТРАЧЭНКА Дзмітрый Хомкавіч, н. ў 1908, рад., загінуў у ліп. 1942 пад г. Харкаў.

ПЕТРАЧЭНКА Сцяпан Рыгоравіч, н. ў 1908, лейт., прапаў без вестак.

РАСКОША Герасім Макаравіч, н. ў 1911.

РАСКОША Мікалай Макаравіч, н. ў 1923, партызан, загінуў 1.6.1944 у г. Магілёў.

СЫСОЕЎ Апанас Рыгоравіч, н. ў 1913, прапаў без вестак у 1941.

СЫСОЕЎ Васіль Рыгоравіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЦОГАЛ Захар Міронавіч, н. ў 1901, рад., прапаў без вестак у жн. 1941.

ЦОГАЛ Кузьма Абрамавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЦОГАЛ Трыфан Данілавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЯГОРАЎ Уладзімір Кузьміч, н. ў 1924, загінуў у 1944 у г. Шклоў.

ВЁСКА РЫБАЛТОВА

БАГДАНОВІЧ Уладзімір Арсенцьевіч, н. ў 1919, рад., памёр ад ран 13.10.1943 у в. Пясочная Буда Церахаўскага р-на Гомельскай вобл.

ГУРСКІ Васіль Яфімавіч, н. ў 1916, прапаў без вестак у 1944.

ГУРСКІ Купрыян Яфімавіч, н. ў 1902, прапаў без вестак у 1941.

ЗАВАДСКІ Іван Васілевіч, н. ў 1912, сярж., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЗАВАДСКІ Якаў Пятровіч, н. ў 1920, прапаў без вестак у 1944.

МЯДЗВЕДЗЕЎ Емяльян Сцяпанавіч, ст. лейт., загінуў 15.11.1942.

МЯДЗВЕДЗЕЎ Пётр Пракопавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

МЯДЗВЕДЗЕЎ Яўсей Сцяпанавіч, н. ў 1895, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

РЫБАКОЎ Фёдар Данілавіч, н. ў 1899, рад., памёр ад ран 7.11.1944.

ВЁСКА СВІРАКІ

БЕЛАВУСАЎ Ануфрый Данілавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак 11.8.1944.

БЕЛАВУСАЎ Венядзікт Піліпавіч, н. ў 1924, рад., памёр ад ран 5.10.1944 у г. Беласток.

БЕЛАВУСАЎ Іван Піліпавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

БЕЛАВУСАЎ Савасцей Данілавіч, н. ў 1911, прапаў без вестак 11.8.1944.

ВІТКОЎСКІ Валянцін Паўлавіч, н. ў 1923, загінуў 15.10.1944 у в. Чырвонкі Ружанскага павета Варшаўскага ваяводства.

ГАЎРУЦІКАЎ Макар Патапавіч, н. ў 1920, ст. сярж., памёр ад ран 28.1.1944 у в. Малінаўка Шымскага р-на Ленінградскай вобл.

ГАЎРУЦІКАЎ Мікалай Патапавіч, н. ў 1924.

ДЗЯДЗІЧКІН Дзяніс Мітрафанавіч, н. ў 1907, ст. сярж., прапаў без вестак у вер. 1941.

ДЗЯДЗІЧКІН Пётр Ягоравіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КАЛТУНОЎ Кірыл Сяргеевіч, н. ў 1905.

КАЛТУНОЎ Піліп Сяргеевіч, н. ў 1916, рад., загінуў 22.8.1944 у в. Вішнева Замбраўскага р-на Беластоцкага ваяводства, Польшча.

КІРЭЕЎ Азар Карпавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

КЛЯЦКОЎ Аляксандр Фёдаравіч, н. ў 1923, рад., памёр ад ран 10.5.1945 у в. Квітцаў каля г. Пірліборг, Германія.

КЛЯЦКОЎ Фёдар Яўціхавіч, н. ў 1895.

КЛЯЦКОЎ Фёдар Яўціхавіч, н. ў 1897, загінуў 6.12.1944 у в. Зборцвек Кракаўскага ваяводства, Польшча.

КУРАЛЕНКА Васіль Сцяпанавіч, н. ў 1894, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

КУЧАРАЎ Кузьма Якаўлевіч, н. ў 1918, прапаў без вестак.

КУЧАРАЎ Пракоп Якаўлевіч, н. ў 1913, прапаў без вестак.

КУЧАРАЎ Якаў Яфімавіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

СІМЧАНКА Дзям'ян Нікіфаравіч, н. ў 1893, рад., прапаў без вестак у жн. 1941.

СІМЧАНКА Фядот Емяльянавіч, н. ў 1895, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

СІМЧАНКА Якаў Ягоравіч, н. ў 1921, рад., загінуў 7.2.1945 у в. Маўлен Кёнігсбергскай акругі.

ЧУМАКОЎ Аляксей Паўлавіч, н. ў 1922.

ЧУМАКОЎ Васіль Сцяфанавіч, н. ў 1895, прапаў без вестак.

ЧУМАКОЎ Даніла Піліпавіч, н. ў 1922.

ЧУМАКОЎ Дзмітрый Мінаевіч, н. ў 1911, рад., загінуў 2.9.1944 у м. Шакі, Літва.

ЧУМАКОЎ Сцяфан Піліпавіч, н. ў 1920.

ЧУМАКОЎ Якаў Мінаевіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЧАРВІНСКІ Сяргей Прохаравіч, н. ў 1910, рад., памёр у палоне 31.12.1941.

ШАЎЛІНСКІ Осіп Прохаравіч, н. ў 1918.

ШУЦІКАЎ Аўрам Уладзіміравіч, н. ў 1892, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ШУЦІКАЎ Міхаіл Аўрамавіч, н. ў 1923, прапаў без вестак у 1941.

ШУЦІКАЎ Пётр Іванавіч, н. ў 1902, прапаў без вестак у 1944.

ЯЎСЕЕНКА Апанас Антонавіч, рад., прапаў без вестак у сак. 1944.

ЯЎСЕЕНКА Лазар Антонавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у ліст. 1941.

ВЁСКА СІППІЧАВА

АРБУЗАЎ Міхаіл Сцяпанавіч, н. ў 1911, старш., прапаў без вестак у жн. 1944.

АРБУЗАЎ Пётр Рыгоравіч, н. ў 1926, рад., загінуў 20.1.1945, пахаваны на панскім двары Шрэтэнлаўкен каля г. Гумбінен, Усх. Прусія.

АРБУЗАЎ Савелій Еўдакімавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

АРБУЗАЎ Сцяпан Іванавіч, н. ў 1893, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

АРБУЗАЎ Сцяфан Рыгоравіч, н. ў 1922, сярж., загінуў 6.11.1943 у в. Вялікія Рагачыкі Лепяціхінскага р-на Запарожскай вобл.

АРБУЗАЎ Якаў Еўдакімавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

БАБАКОЎ Савасцей Рыгоравіч, рад., прапаў без вестак у 1944.

БОБРЫК Кірыл Патапавіч, н. ў 1905, прапаў без вестак у 1944.

БОБРЫК Сямён Сцяпанавіч, н. ў 1912, рад., загінуў 21.5.1942 у в. Рэбры Цвярской вобл.

ВАЛАДКЕВІЧ Васіль Ігнатавіч, н. ў 1915.

ДЗЕМЯНКОЎ Мірон Дзянісавіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ДЗЕМЯНКОЎ Сцяпан Канстанцінавіч, н. ў 1918, рад., памёр ад ран 5.9.1943 у в. Пісараўка Сумскай вобл.

В. І. Валадкевіч.

ДЗЕМЯНКОЎ Сямён Антонавіч, н. ў 1912, прапаў без вестак.

ЗАХАРАЎ Мікіта Іванавіч, н. ў 1907, прапаў без вестак.

ЗУЕЎ Аляксей Сяргеевіч, н. ў 1926, загінуў у 1944 у Германіі.

ЗУЕЎ Дзмітрый Сяргеевіч, н. ў 1925, прапаў без вестак.

ЗУЕЎ Іван Азаравіч, н. ў 1916, прапаў без вестак у 1944.

ЗУЕЎ Рыгор Мікітавіч, рад.

ЗУЕЎ Сяргей Іванавіч, н. ў 1900, загінуў 3.6.1942.

ЗУЕЎ Трафім Азаравіч, н. ў 1922, прапаў без вестак.

ЗУЕЎ Ягор Агафонавіч, н. ў 1896, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЗУЕЎ Ягор Платонавіч, н. ў 1923, расстраляны за сувязь з партызанамі.

ЗУЕЎ Яўмен Азаравіч, н. ў 1923, прапаў без вестак.

КАБУШАЎ Аляксей Сямёнавіч, н. ў 1922, рад., загінуў 28.3.1944 у в. Смоліца Быхаўскага р-на Магілёўскай вобл.

КАБУШ Мікалай Канстанцінавіч, н. ў 1923, расстраляны ў 1943.

КАБУШ Сямён Міхайлавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КАЗАКЕВІЧ Аляксей Гаўрылавіч, н. ў 1911, загінуў 9.8.1944.

КАЗАКЕВІЧ Елісей Кірылавіч, н. ў 1914, прапаў без вестак у 1944.

КАЗАКЕВІЧ Кірыла Паўлавіч, н. ў 1911, прапаў без вестак.

КАЗАКЕВІЧ Мікалай Іванавіч, н. ў 1923, расстраляны за сувязь з партызанамі.

КАЗАКЕВІЧ Павел Паўлавіч, н. ў 1920, расстраляны ў 1944.

КАЗАКЕВІЧ Фядос Сафонавіч, н. ў 1908, калгаснік, расстраляны ў 1942 у Лугаўцах.

КАЗАКЕВІЧ Ягор Сяргеевіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КАЗЛОЎ Апанас Ільіч, н. ў 1915, загінуў у 1943.

КАЗЛОЎ Іван Іларыёнавіч, н. ў 1897, расстраляны ў 1943 за сувязь з партызанамі.

КАЗЛОЎ Іван Максімавіч, н. ў 1922, прапаў без вестак.

КАЗЛОЎ Іван Мацвеевіч, н. ў 1918, сярж., загінуў у 1944.

КАЗЛОЎ Іван Мікалаевіч, н. ў 1920, загінуў у 1941 у Ленінградскай вобл.

КАЗЛОЎ Мікалай Рыгоравіч, н. ў 1912, рад., загінуў 7.4.1944 у в. Вароніна Палкінскага р-на Пскоўскай вобл.

КАЗЛОЎ Міхаіл Паўлавіч, н. ў 1920, рад., загінуў у жн. 1944.

КАЗЛОЎ Павел Ільіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак 14.9.1941.

КАЗЛОЎ Пётр Іванавіч, н. ў 1924, расстраляны за сувязь з партызанамі.

КАРМАНАЎ Васіль Сцяпанавіч, н. ў 1915, памёр ад ран, пахаваны на могілках Кукія у г. Тбілісі.

КАРМАНАЎ Емяльян Мікітавіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КАРМАНАЎ Емяльян Цімафеевіч, н. ў 1912, прапаў без вестак.

КАРМАНАЎ Іван Макаравіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у ліп. 1941.

КАРМАНАЎ Максім Сцяпанавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у вер. 1943.

КАРМАНАЎ Марк Макаравіч, н. ў 1905, загінуў у 1943.

КАРМАНАЎ Сцяпан Аляксандравіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак у крас. 1944.

КАРОТКІН Васіль Маркавіч, н. ў 1923, расстраляны ў 1943 за сувязь з партызанамі.

КАРОТКІН Панцялей Сцяпанавіч, н. ў 1912, лейт., кам. танка, памёр ад ран 14.9.1942 у с. Кунач Лівенскага р-на Арлоўскай вобл.

КУЛЯШОЎ Міхаіл Нікіфаравіч, н. ў 1922, ст. сярж., прапаў без вестак у вер. 1944.

КУЛЯШОЎ Савелій Малахавіч, н. ў 1891, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

КУЛЯШОЎ Сцяпан Малахавіч, н. ў 1919, загінуў у 1943.

ЛІЗУНОЎ Іван Прохаравіч, н. ў 1916, загінуў 26.1.1944.

ЛУКАШЭВІЧ Андрэй Васілевіч, н. ў 1905, прапаў без вестак 14.3.1944.

ЛУКАШЭВІЧ Андрэй Іванавіч, н. ў 1916, загінуў у 1944.

МАЧЫХІН Міхаіл Сяргеевіч, н. ў 1912, ст. сярж., прапаў без вестак у 1944.

ПАНКРАЦЕНКА Аўрам Карпавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ПАХАНАЎ Апанас Дзмітрыевіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

П. С. Кароткін.

В. М. Верам'ёў.

Дз. Я. Гарбачоў.

Дз. В. Дземянкоў.

А. М. Лапін.

ПЕСТУНОЎ Аляксандр Цімафеевіч, н. ў 1896, расстраляны ў 1943 за сувязь з партызанамі.

ПЕСТУНОЎ Кірыл Якаўлевіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ПЕСТУНОЎ Павел Кузьміч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак 2.8.1944.

ПЕСТУНОЎ Пётр Адамавіч, н. ў 1911, расстраляны ў 1944.

ПЕСТУНОЎ Рыгор Кузьміч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

РУБАНЦАЎ Іван Пятровіч, н. ў 1916, рад., загінуў 18.6.1944 у в. Пятрыкі Дубровенскага р-на.

РУБАНЦАЎ Кірыла Пятровіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ШЫШКЕВІЧ Іларыён Мікалаевіч, н. ў 1911, лейт., кам. узвода, загінуў 24.10.1944 у в. Аксецюля, Эстонія.

ШЫШКЕВІЧ Раман Мікалаевіч, н. ў 1912, загінуў 22.4.1943.

ШЫШКЕВІЧ Якаў Мікалаевіч, н. ў 1899, калгаснік, расстраляны ў 1942 у в. Лугаўцы.

ШЫШКЕВІЧ Якаў Сцяпанавіч, н. ў 1904, рад., загінуў 27.4.1943 у в. Гарадзецкае Холмскага р-на Цвярской вобл.

ШЫШКЕВІЧ Якаў Сцяпанавіч, н. ў 1898, расстраляны ў 1944.

ВЁСКА СТАНІСЛАВОВА

АГАРОДНІКАЎ Піліп Аляксеевіч, н. ў 1905, загінуў у 1944.

АХАНАЎ Васіль Іванавіч, н. ў 1918, ст. сярж., прапаў без вестак 23.2.1945.

БАНАХ Осіп Станіслававіч, н. ў 1907, загінуў у 1944.

БАНІФАТАЎ Савелій Нікіфаравіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ВЕРАМ'ЁЎ Васіль Маісеевіч, загінуў ў 1944.

ВІЗІК Міхаіл Рыгоравіч, н. ў 1907, прапаў без вестак.

ГАМЛЕЎСКІ Апанас Пракопавіч, н. ў 1912, загінуў 20.10.1944.

ГАРАВЫ Барыс Канстанцінавіч, н. ў 1914, сярж., загінуў 5.3.1943 у в. Шураўка Балаклееўскага р-на Харкаўскай вобл.

ГАРБАЧОЎ Дзмітрый Яфімавіч, н. ў 1913, прапаў без вестак у 1941.

ГАРБАЧОЎ Міхаіл, н. ў 1929, расстраляны гітлераўцамі ў 1942.

ГРЫНЕЎСКІ Павел Дзянісавіч, н. ў 1906, рад., загінуў 6.7.1943.

ДЗЕМЯНКОЎ Дзмітрый Восіпавіч, н. ў 1913, загінуў у партызанах.

ДУГАНАЎ Ігнат Іванавіч, н. ў 1915, ст. лейт.,загінуў 18.9.1941 пад г. Масква.

ЖАБКІН Карп Аксёнавіч, н. ў 1907.

КАСЯНКОЎ Прохар Ягоравіч, н. ў 1908, памёр ад ран 15.4.1945.

ЛАПІН Аляксей Міхайлавіч, н. ў 1906, загінуў у 1944.

НОВІКАЎ Іван Сцяфанавіч, н. ў 1909, прапаў без вестак.

ПЕТУШКОЎ Мікалай Усцінавіч, н. ў 1905, загінуў у 1944.

РАМАНІТАЎ Сафрон Дзям'янавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак 11.9.1942 у в. Стражавое Варонежскай вобл.

РДЖЭДЗІНСКІ Браніслаў Мікітавіч, н. ў 1915, памёр ад ран 14.5.1945.

САБАЛЕЎСКІ Сцяпан Рыгоравіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

СТРАЛЬЦОЎ Іван Фёдаравіч, н. ў 1901, прапаў без вестак.

СТРАЛЬЦОЎ Сцяпан Рыгоравіч, н. ў 1906.

ФЕДАСЕНКА Апанас Іванавіч, н. ў 1921, прапаў без вестак.

ЦІТОЎ Сямён Максімавіч, н. ў 1907, прапаў без вестак.

ЧОРЦІКАЎ Аркадзь Яфімавіч, н. ў 1921, прапаў без вестак у кастр. 1944.

ШАТРАЎКА Канстанцін Сямёнавіч, н. ў 1920, мал. лейт., загінуў 1.8.1942.

ШКУРАТАЎ Міхаіл Якаўлевіч, н. ў 1928, расстраляны гітлераўцамі ў 1942.

ШЧАРБЯНОК Аляксандр Іванавіч, н. ў 1926, рад., памёр ад ран 23.3.1945 у в. Расошын, Польшча.

ШЧАРБЯНОК Міхаіл Андрэевіч, н. ў 1906, рад., памёр ад ран 23.3.1945 у в. Расошын, Польшча.

ЯКУТОЎСКІ Фама Рыгоравіч, н. ў 1907, загінуў у жн. 1941.

ЯЎМЕНЕНКА Сямён Кузьміч, н. ў 1911, сярж., загінуў 19.4.1945 у г. Мюльрозе, Германія.

ЯЦУК Даніла Рыгоравіч, н. ў 1912, загінуў у партызанах.

ВЁСКА ЦІЛІВІЧЫ

АНДРЭЕЎ Міхаіл Пятровіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у жн. 1941.

АНДРЭЕЎ Павел Пятровіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у ліст. 1941.

АНІШЧАНКА Апанас Ягоравіч, н. ў 1907, прапаў без вестак.

АНІШЧАНКА Іван Сямёнавіч, н. ў 1900, загінуў у 1943 пад г. Магілёў.

АЎЛАСЕНКА Якаў Фёдаравіч, н. ў 1900, прапаў без вестак у 1944.

БАБАКОЎ Лявонцій Прохаравіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак 7.7.1942.

ВІТКОЎСКІ Павел Сцяпанавіч, н. ў 1920, рад., загінуў у жн. 1944.

ДУГАНАЎ Ігнат Іванавіч, н. ў 1915, лейт., загінуў 18.9.1941 пад г. Масква.

ЗАЙЦАЎ Міхаіл Азаравіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЗАЙЦАЎ Несцер Сідаравіч, н. ў 1910, старш., загінуў 12.2.1942 пад г. Ленінград.

ЗАЙЦАЎ Осіп Сідаравіч, н. ў 1900, рад., памёр ад ран 6.11.1942 у в. Яжэлбіцы Валдайскага р-на Ленінградскай вобл.

ЗАЙЦАЎ Якаў Сідаравіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ІВАШКЕВІЧ Ігнат Аляксандравіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ІГНАТАЎ Васіль Міхайлавіч, кап., загінуў 2.4.1945.

КАНАТЧЫКАЎ Віктар Сяргеевіч, н. ў 1924, лейт., памёр ад ран 16.11.1943 у г. Крэцінга, Літва.

КАНЧАТАЎ Васіль Іванавіч, н. ў 1894, рад., загінуў 21.2.1945 у в. Гутэльфельд, Усх. Прусія.

КАНЧАТАЎ Максім Пракопавіч, н. ў 1904, рад., загінуў у жн. 1941 у Смаленскай вобл.

ПУЧКОЎ Акім Васілевіч, н. ў 1909, загінуў у 1942 пад г. Ленінград.

С. Р. Сабалеўскі.

Ф. Р. Якутоўскі.

С. К. Яўмененка.

ПУЧКОЎ Аляксандр Міхайлавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ПУЧКОЎ Дарафей Васілевіч, н. ў 1903, рад., загінуў 20.2.1945, пахаваны на Прыекульскіх ваенных могілках у Латвіі.

ПУЧКОЎ Дзмітрый Міхайлавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у ліп. 1941.

ПУЧКОЎ Іван Васілевіч, н. ў 1903, кап., прапаў без вестак у чэрв. 1941.

ПУЧКОЎ Міхаіл Міронавіч, н. ў 1911, прапаў без вестак.

ПУЧКОЎ Пётр Васілевіч, н. ў 1912, ст. лейт., загінуў 22.1.1942 у в. Ерзава Ржэўскага р-на Цвярской вобл.

ПУЧКОЎ Піліп Цітавіч, н. ў 1917, прапаў без вестак 11.10.1941.

УЛАДЗІМІРЭНКА Васіль Рыгоравіч, н. ў 1910, загінуў у 1943.

УЛАДЗІМІРЭНКА Еўдакім Васілевіч, н. ў 1893, рад., прапаў без вестак 14.8.1944 у Ломжынскім р-не Беластоцкай вобл.

ЧАРНЯЕЎ Іван Сцяпанавіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЧАРНЯЕЎ Нікіфар Сцяпанавіч, н. ў 1931, расстраляны гітлераўцамі ў 1943 у г. Дуброўна.

ВЁСКА ЧУБАКОВА

АЎДЗЕЕНКА Андрэй Герасімавіч, н. ў 1919, рад., загінуў у чэрв. 1941.

АЎДЗЕЕНКА Вольга Аляксееўна, н. ў 1926, загінула ў Германіі.

АЎДЗЕЕНКА Дзмітрый Сцяпанавіч, н. ў 1918, рад., загінуў у 1944 у Венгрыі.

АЎДЗЕЕНКА Сцяпан Герасімавіч, н. ў 1907, кап., прапаў без вестак 26.6.1941.

АЎДЗЕЕНКА Фёдар Васілевіч, н. ў 1903, рад., загінуў у ліст. 1944.

АЎСЯНКІН Рыгор Ягоравіч, н. ў 1924, прапаў без вестак.

АЎСЯНКІН Фёдар Васілевіч, н. ў 1912, загінуў у вер. 1942.

БРАГІН Павел Антонавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

БРАГІН Сямён Пятровіч, н. ў 1920, рад., памёр ад ран 23.11.1941, пахаваны у с. Н. Тарасаўка Растоўскай вобл.

БЯРКОЗАЎ Пётр Сцяпанавіч, н. ў 1901, рад., прапаў без вестак у ліп. 1941.

ВІТКОЎСКІ Ананій Іванавіч, н. ў 1921.

ВІТКОЎСКІ Несцер Іванавіч, н. ў 1924.

ГАЎРУЦІКАЎ Іван Якаўлевіч, н. ў 1924, навучэнец ФЗУ, прапаў без вестак у г. Ленінград.

ГУЛІДАЎ Іван Іванавіч, н. ў 1920, рад., загінуў 23.3.1943, пахаваны ў в. Лукінка Камарыцкага р-на Арлоўскай вобл.

ГУСЯНЦОЎ Аляксей Якаўлевіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ГУСЯНЦОЎ Уладзімір Сямёнавіч, н. ў 1895, рад., загінуў 13.8.1941.

ЖАЛЯЗНЯК Мікалай Сцяпанавіч, н. ў 1919, старш., памёр ад ран 7.11.1944 у в. Гільвайдэн Гольданскага павета, Усх. Прусія.

КАВАЛЁЎ Кузьма Уладзіміравіч, н. ў 1899, рад., памёр ад ран у жн. 1941.

КАВАЛЁЎ Міхаіл Нікіфаравіч, н. ў 1921, сярж., загінуў у ліп. 1941 пад г. Баранавічы.

КАМІНСКІ Уладзімір Арцёмавіч, н. ў 1914, рад., загінуў 18.1.1944 у Тосненскім р-не Ленінградскай вобл.

КАСЦЮЧЭНКА Аляксей Макаравіч, н. ў 1912, прапаў без вестак.

КАСЦЮЧЭНКА Антон Васілевіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

КАСЦЮЧЭНКА Антон Сідаравіч, н. ў 1900, рад., загінуў у чэрв. 1944.

КАСЦЮЧЭНКА Іван Фаміч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КАСЦЮЧЭНКА Лука Аляксеевіч, н. ў 1895, памёр ад ран у Омскай вобл.

КАСЦЮЧЭНКА Макар Ігнатавіч, н. ў 1901, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

КАСЦЮЧЭНКА Осіп Лукіч, н. ў 1918, паранены згарэў у машыне ў г. Беласток.

КАСЦЮЧЭНКА Мікіта Паўлавіч, н. ў 1914, прапаў без вестак у жн. 1944.

КАСЦЮЧЭНКА Парфір Захаравіч, н. ў 1914.

КЛЫКОЎСКІ Мартын Фёдаравіч, н. ў 1905,

КЛЫКОЎСКІ Мікалай Герасімавіч, н. ў 1921, загінуў 27.8.1941.

КЛЫКОЎСКІ Міхаіл Барысавіч, н. ў 1918, загінуў на прымусовых работах у Германіі.

КЛЫКОЎСКІ Сцяпан Апанасавіч, н. ў 1921, рад., загінуў 5.3.1943 у в. Ляхавічы Старарускага р-на Наўгародскай вобл., або у в. Хадыні Залуцкага р-на Ленінградскай вобл.

МАІСЕЕНКА Вячаслаў Сідаравіч, н. ў 1921, загінуў у партызанах у 1941.

МАІСЕЕНКА Іван Парфенавіч, н. ў 1923, рад., загінуў 27.1.1944 у в. Цішкаўка Наўміргародскага р-на Кіраваградскай вобл.

МАІСЕЕНКА Мікіта Ягоравіч, н. ў 1919, лейт., загінуў 22.12.1942 у в. Верыста Аленікеўскага р-на Цвярской вобл.

МАІСЕЕНКА Нікіфар Данілавіч, н. ў 1895, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ПУЛЬЯНАЎ Іларыён Пракопавіч, н. ў 1910, лейт., загінуў 30.5.1943 у в. Нікульцава Дарагабужскага р-на Смаленскай вобл.

СІНЬКОЎСКІ Арсеній Яўменавіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

СІНЬКОЎСКІ Сцяпан Якаўлевіч, н. ў 1922, прапаў без вестак.

СІНЬКОЎСКІ Фёдар Якаўлевіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

СІНЬКОЎСКІ Фядос Якаўлевіч, н. ў 1918, прапаў без вестак.

МАЛАСАВІНСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА БАБРОВА

БАЗЮКОЎ Аляксей Піліпавіч, н. ў 1920, рад., памёр ад ран 20.8.1943 у в. Ясная Паляна Ленінградскай вобл.

БАЗЮКОЎ Апанас Яфімавіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

БАРАЎНЁЎ Пётр Свірыдавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ГУДЫНА Іван Мікалаевіч, калгаснік, расстраляны за сувязь з партызанамі.

ГУДЫНА Яфім Мікалаевіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ДЗЕНІСЕНКА Васіль.

ДОДРЫКАЎ Анатоль Нікіфаравіч, сярж., загінуў у жн. 1944.

ДОДРЫКАЎ Міхаіл Сямёнавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ДРАЗДОЎ Міхаіл Палікарпавіч, н. ў 1915, ст. сярж., прапаў без вестак у вер. 1944.

ДУБАЎ Міхаіл Сяргеевіч, рад., загінуў 6.5.1943.

ДУБАЎ Раман Данілавіч, н. ў 1917.

КАРНЕЕНКА Дзмітрый Ягоравіч, н. ў 1929, падарваўся на міне 22.4.1945.

КАРНЕЕНКА Цімафей Барысавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КАРПЕЧАНКА Нікіфар Ільіч, н. ў 1907, рад., памёр ад ран 24.3.1945.

КРАСОЎСКІ Васіль Нікіфаравіч, н. ў 1925, рад., загінуў у ліст. 1944.

КУСЦІКАЎ Іван Лук'янавіч, н. ў 1920.

КУСЦІКАЎ Мікалай Паўлавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у кастр. 1943.

ЛЮБЯНКОЎ Андрэй Анісімавіч, н. ў 1894.

ЛЮБЯНКОЎ Віктар Емяльянавіч, н. ў 1920, мал. лейт., лётчык, прапаў без вестак 13.2.1944.

ЛЮБЯНКОЎ Ерафей Цярэнцьевіч, н. ў 1909, рад., загінуў у 1943.

ЛЮБЯНКОЎ Іван Цімафеевіч, н. ў 1920, прапаў без вестак.

ЛЮБЯНКОЎ Іларыён Цярэнцьевіч, н. ў 1893, рад., памёр у палоне 27.4.1943.

ЛЮБЯНКОЎ Мікалай Емяльянавіч, н. ў 1923, рад., загінуў у жн. 1944.

ЛЮБЯНКОЎ Сцяпан Андрэевіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

МАІСЕЕНКА Васіль Данілавіч, н. ў 1918, прапаў без вестак.

МАІСЕЕНКА Рыгор Данілавіч, н. ў 1920, сярж., прапаў без вестак 28.9.1942.

МАІСЕЕНКА Сямён Дзмітрыевіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у сак. 1945.

ПАЛІКАРПАЎ Аляксей Карпавіч, н. ў 1921, лейт., кам. роты, памёр ад ран 16.10.1943, пахаваны у г. Уразава Курскай вобл.

ПАЛІКАРПАЎ Антон Маісеевіч (Міхеевіч), н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ПАЛІКАРПАЎ Барыс Міхайлавіч.

ПАЛІКАРПАЎ Карп Міхайлавіч, н. ў 1897, рад., памёр ад ран 7.10.1944 у г. Жэшуў, Польшча.

ПАЛІКАРПАЎ Міхаіл Карпавіч, н. ў 1923.

ПРУДНІКАЎ Іван Клімавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак 25.7.1944.

ПРУДНІКАЎ Міхаіл Апанасавіч, н. ў 1919, сярж., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ПРУДНІКАЎ Сяргей Харытонавіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у снеж. 1942.

ПРУДНІКАЎ Яфім Ягоравіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

РАБЯНКОЎ Аляксандр Яўсеевіч, н. ў 1919, сярж., прапаў без вестак у ліп. 1944.

РАБЯНКОЎ Прохар Лук'янавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

РАДЧАНКА Аляксей Мяфодзьевіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак 3.11.1944.

В. Е. Любянкоў.

Е. Ц. Любянкоў.

М. Е. Любянкоў.

С. Дз. Маісеенка.

М. А. Прудніка ў.

А. М. Радчанка.

РАМНЁЎ Аляксей Паўлавіч, н. ў 1910, прапаў без вестак у кастр. 1944.

РАМНЁЎ Васіль Ануфрыевіч, н. ў 1926, рад., памёр ад ран 22.1.1945 у г. Палькален, Усх. Прусія.

РАМНЁЎ Віктар Ануфрыевіч, н. ў 1920, рад., загінуў 21.9.1941 у п. Лігава Ленінградскай вобл.

РАМНЁЎ Пімен Паўлавіч, н. ў 1908, мал. лейт., кам. узвода, загінуў 13.12.1941, пахаваны у в. Новазванаўка Луганскай вобл.

РАМНЁЎ Сяргей Карпавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

РУСАКОЎ Мікалай Васілевіч, н. ў 1926, рад., загінуў 6.2.1945.

САМУСЕНКА Канстанцін Сідаравіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у студз. 1942.

САМУСЕНКА Сцяпан Дзмітрыевіч, н. ў 1916, ст. лейт., прапаў без вестак у снеж. 1943.

СКАРАДУЛЯ Аляксандр Сцяфанавіч, н. ў 1919, сярж., загінуў 17.7.1944 у в. Андро-Халмы Кудзеверскага р-на Цвярской вобл.

СКАРАДУЛЯ Васіль Сцяпанавіч, н. ў 1925, рад.

СКАРАДУЛЯ Іван Захаравіч, н. ў 1923, рад.

СЫТАЎ Сцяпан Іванавіч, н. ў 1897, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

ТАРАНКОЎ Лявон Міхайлавіч, н. ў 1920, прапаў без вестак.

ХРАПКІН Міхаіл Сямёнавіч, н. ў 1921, прапаў без вестак у 1941.

ХРАПКІН Якаў Сямёнавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у ліст. 1942.

ШАБЕКА Аляксей Пятровіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ШАБЕКА Еўдакім Пятровіч, н. ў 1912, рад.

ЯЗЫКОЎ Адам Калістратавіч, н. ў 1901, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЯЗЫКОЎ Аляксей Ціханавіч, н. ў 1922, прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЯЗЫКОЎ Іван Адамавіч, н. ў 1923, сярж., прапаў без вестак у маі 1945.

ЯЗЫКОЎ Міхаіл Яўціхавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЯЗЫКОЎ Пётр, закатаваны за сувязь з партызанамі.

А. П. Рамнёў.

П. П. Рамнёў.

ЯЗЫКОЎ Уладзімір Кірылавіч, н. ў 1914, рад., памёр ад ран 13.5.1943 у в. Машкіна Беліца Конышаўскага р-на Курскай вобл.

ЯКІМЕНКА Осіп Пятровіч, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ВЁСКА БАРСУКІ

АВЕРЧАНКА Дзмітрый Іўкавіч, н. ў 1923, лейт., кам. узвода, загінуў 4.7.1944 у м. Мэры Вілейскага р-на.

АВЕРЧАНКА Пётр Апанасавіч, н. ў 1900, рад., загінуў 21.7.1944, пахаваны у г. Аліта.

ВУСАЎ Міхаіл Цярэнцьевіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ГУЗАЎ Дзмітрый Авяр'янавіч, н. ў 1920, рад., загінуў у жн. 1944.

ГУЗАЎ Мікалай Барысавіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ДАВЫДЗЕНКА Сяргей, н. ў 1901, забіты гітлераўцамі.

ДУДАРАЎ Цімафей Іванавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак 22.7.1941.

ЕМЯЛЬЯНЕНКА Аляксандр Іванавіч, н. ў 1926, рад., прапаў без вестак у студз. 1945.

ЕМЯЛЬЯНЕНКА Іван Патапавіч, н. ў 1891, рад., прапаў без вестак у 1944.

ЖУРАЎ Піліп Кузьміч, прапаў без вестак у ліст. 1944.

КАЗЛОЎ Мірон Паўлавіч, н. ў 1915, рад., памёр ад ран 23.1.1944, пахаваны у пас. Бярозкі Гомельскай вобл.

КАЗЛОЎ Сямён Герасімавіч, н. ў 1915, забіты гітлераўцамі за сувязь з партызанамі.

КІРШАНКОЎ Аляксей Міхайлавіч, н. ў 1925, загінуў 30.10.1944.

КІРШАНКОЎ Барыс Гаўрылавіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у вер. 1943.

КІРШАНКОЎ Васіль Емяльянавіч.

КІРШАНКОЎ Іван Фёдаравіч, н. ў 1910, рад., памёр ад ран 17.3.1944 у в. Капканы каля г. Керч, Крым.

КІРШАНКОЎ Лявон Аляксеевіч, н. ў 1918.

КІРШАНКОЎ Піліп Аляксеевіч, н. ў 1916.

КІРШАНКОЎ Пімен Аляксеевіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

КІРШАНКОЎ Савелій Рыгоравіч, н. ў 1916, мал. ваентэхнік, прапаў без вестак у кастр. 1941.

ЛАГУЦІН Даніла Піліпавіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у вер. 1943.

МАЙСТРАЎ Андрэй Піліпавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

МАЙСТРАЎ Віктар Сямёнавіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак у студз. 1943.

МАЙСТРАЎ Іван Адамавіч, н. ў 1920, партызан, загінуў 10.11.1943.

МАЙСТРАЎ Платон Адамавіч, н. ў 1915, мал. сярж., загінуў 15.5.1944 у партызанскім атрадзе.

МІРАНКОЎ Пётр Іванавіч, н. ў 1926.

НАВІЦКІ Віктар Яфрэмавіч, н. ў 1926, рад., загінуў 10.2.1945 у в. Пакераў, Усх. Прусія.

НАВІЦКІ Іван Яфрэмавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ПАЗНЯКОВА Марыя Осіпаўна, н. ў 1915, настаўніца, забіта гітлераўцамі за сувязь з партызанамі.

ПАЗНЯКОЎ Сямён Емяльянавіч, н. ў 1912, забіты гітлераўцамі за сувязь з партызанамі.

ПАЗНЯКОЎ Ягор Архіпавіч, н. ў 1912, рад., загінуў 1.9.1944 у п. Пеірнімійна Валгайскага р-на, Эстонія.

ПАЎЛЮЧЭНКА Андрэй Захаравіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ПАЎЛЮЧЭНКА Міхаіл Захаравіч, н. ў 1905, рад., загінуў 11.10.1942, пахаваны у в. Істратава Зубцоўскага р-на Цвярской вобл.

РАДКЕВІЧ Прохар Сямёнавіч, н. ў 1908, рад., памёр ад ран 15.3.1943, пахаваны у в. Бедрына Лукаўнікаўскага р-на Цвярской вобл.

РАДКЕВІЧ Фама Васілевіч, н. ў 1898, рад., памёр ад ран, пахаваны ў в. Слабодка Пружанскага р-на Брэсцкай вобл.

УЛАДЗІМІРЭНКА Ганна Осіпаўна, н. ў 1912, забіта гітлераўцамі за сувязь з партызанамі.

УЛАДЗІМІРЭНКА Фама Васілевіч, н. ў 1908, забіты гітлераўцамі за сувязь з партызанамі.

ХРАМЦОЎ Васіль Еўдакімавіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЦЫРКУНОЎ Мацвей Іванавіч, н. ў 1914, ст. лейт., кам. роты, прапаў без вестак у 1941.

ВЁСКА БУРАЯ

БЛАГАЧЫННЫ Міхаіл Іванавіч, н. ў 1919.

БЛАГАЧЫННЫ Сямён Сцяфанавіч, н. ў 1905.

ДРАНЬКОЎ Адам Антонавіч, н. ў 1915, рад.

ДРАНЬКОЎ Цімафей Ціханавіч, н. ў 1895, рад., прапаў без вестак у вер. 1943.

ІВУЛІН Адам Фёдаравіч, н. ў 1910, рад., загінуў у ліп. 1944.

ІВУЛІН Іван Мікалаевіч, н. ў 1925, рад., загінуў 25.2.1945 у в. Блізхефен, Усх. Прусія.

ІВУЛІН Маісей Гаўрылавіч.

ІВУЛІН Мікалай Пятровіч.

ІВУЛІН Міхаіл Аляксеевіч, н. ў 1910, яфр., памёр ад ран 3.11.1943, пахаваны ў в. Іванцова Невельскага р-на Цвярской вобл.

ІВУЛІН Пётр Гаўрылавіч, н. ў 1899, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ІВУЛІН Сцяпан Аляксеевіч, н. ў 1921, сярж., загінуў 23.1.1943 у саўгасе «Чырвоны Колас» Кашарскага р-на Растоўскай вобл.

ІВУЛІН Фёдар Гаўрылавіч, н. ў 1892, рад., прапаў без вестак у сак. 1945.

ІВУЛІН Яўген Міронавіч, н. ў 1914, сярж., прапаў без вестак у лют. 1945.

КАНДРАЦЕНКА Лука Ігнатавіч, н. ў 1916.

КРЫВЯНКОЎ Аркадзь Фёдаравіч, н. ў 1926, рад., загінуў 27.3.1945 у г. Брэслаў, Германія.

КРЫВЯНКОЎ Осіп Фёдаравіч.

КУПЦОЎ Аляксандр Іванавіч, н. ў 1913.

КУПЦОЎ Рыгор Андрэевіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КУРАЕДАЎ Аляксандр Мікалаевіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КУРАЕДАЎ Мікалай Зіноўевіч, н. ў 1916.

КУРАЕДАЎ Мікалай Лаўрэнавіч, н. ў 1920.

КУРАЕДАЎ Палікарп Лаўрэнавіч, н. ў 1906, ст. сярж., прапаў без вестак у жн. 1944.

МАРКАЎ Якаў Іванавіч, н. ў 1905, рад., загінуў у в. Ушыпе-Уме, Літва.

МАРОЗАЎ Іван Сцяфанавіч, н. ў 1925.

МАРОЗАЎ Павел Сцяфанавіч, н. ў 1926.

МАРОЗАЎ Сцяпан Рыгоравіч, н. ў 1900, рад., загінуў 29.1.1945.

МІЛЮЦІН Віктар Міхеевіч, н. ў 1925.

МІЛЮЦІН Іван Яфімавіч, н. ў 1926.

МІЛЮЦІН Мікалай Рыгоравіч, н. ў 1918.

ПАЛІКАРПАЎ Свірыд Яфімавіч, ст. лейт., загінуў 24.7.1941, пахаваны ў в. Міхайлаўка каля г. Ельня.

ПЕКАЎ Дзмітрый Міхайлавіч.

ПЕКАЎ Міхаіл Аляксеевіч, н. ў 1918, рад., загінуў 19.2.1943 у в. Смярдыня Ленінградскай вобл.

ПЕКАЎ Уладзімір Іванавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у жн. 1941.

ПЕКАЎ Ягор Архіпавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

ПЕКАЎ Ягор Васілевіч, н. ў 1900.

ПЕКАЎ Ягор Іванавіч, н. ў 1905, рад., памёр ад ран 24.12.1943, пахаваны ў в. Каралёўка Макараўскага р-на Кіеўскай вобл.

ПЕТРУСЁЎ Даніла Цітавіч, н. ў 1906, маёр, кам. палка, прапаў без вестак 13.8.1942.

РАЖАЕЎ Цімафей Баніфатавіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

СІМАНАЎ Аляксандр Трафімавіч, н. ў 1924, сярж., прапаў без вестак 5.2.1945.

СІМАНАЎ Іван Ягоравіч, н. ў 1918.

СНАПКОЎ Апанас Кузьміч, н. ў 1920, рад., загінуў 17.10.1944 у г. Наўмесціс, Літва.

ХАЛАЛЕЕЎ Аляксандр Фядосавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ХАЛАЛЕЕЎ Іван Якаўлевіч, н. ў 1908, рад., загінуў 17.2.1945 у в. Маўлен, Усх. Прусія.

ХАЛАЛЕЕЎ Мінай Іванавіч, н. ў 1910, рад., загінуў 16.10.1944 на вышыні 77,2 м у Вілкавішскім р-не, Літва.

ХАЛАЛЕЕЎ Платон Іванавіч, н. ў 1899, рад., прапаў без вестак 23.10.1944.

ХАЛАЛЕЕЎ Цімафей Осіпавіч, н. ў 1908.

ШАЙКОЎ Мікалай Лявонавіч, н. ў 1921, рад., памёр ад ран 24.8.1942, пахаваны ў в. Кокашылава Ржэўскага р-на Цвярской вобл.

ШАЙКОЎ Міхаіл Трыфанавіч, н. ў 1922, мал. лейт., штурман, прапаў без вестак 8.6.1943 у раёне в. Нагова каля г. Старая Руса.

ШАЙКОЎ Фёдар Яфімавіч, н. ў 1925.

ШАЙКОЎ Яфім Цімафеевіч, н. ў 1897, рад., прапаў без вестак 15.10.1941.

ШПЯНЁЎ Мікалай Іванавіч, н. ў 1920, рад., загінуў 30.8.1944 у в. Псіргумейнае Валгаскага р-на, Эстонія.

ШУРПАКОЎ Яфім Фёдаравіч, н. ў 1919, рад, прапаў без вестак у жн. 1944.

ЯКУЛЬКІН Канстанцін Мікітавіч, н. ў 1924, рад., памёр ад ран 23.2.1945 у в. Плаўтэн, Усх. Прусія.

ЯКУЛЬКІН Мікіта Якаўлевіч, н. ў 1900.

ВЁСКА БЯСКІ

АСТРОЎСКІ Аляксей Фаміч, н. ў 1923, мал. сярж., загінуў 16.3.1945 у в. Хассельпуш, Усх. Прусія.

АСТРОЎСКІ Аркадзь Сяргеевіч (Андрэевіч), н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у 1945.

АСТРОЎСКІ Герасім Сідаравіч, н. ў 1903, рад., памёр ад ран 4.4.1943, пахаваны ў лесе каля в. Гаўрылава Ярцаўскага р-на Смаленскай вобл.

АСТРОЎСКІ Еўдакім Санафонавіч, н. ў 1915, рад., загінуў 16.8.1944.

АСТРОЎСКІ Мікалай Паўлавіч, н. ў 1921, калгаснік, забіты гітлераўцамі.

АСТРОЎСКІ Рыгор Каліст ратавіч, н. ў 1900, загінуў 12.2.1945, пахаваны на Прыекульскіх ваенных могілках у Ліепайскім р-не, Латвія.

АСТРОЎСКІ Цімафей Фаміч, н. ў 1914, загінуў у 1945.

ГРАЧЫШКА Серафім Трыфанавіч, н. ў 1921, мал. сярж., загінуў 20.6.1944, пахаваны ў в. Гаршкі Шклоўскага р-на Магілёўскай вобл.

ГУРСКІ Іван Сяргеевіч, н. ў 1918, ст. сярж., загінуў 4.3.1942 на ст. Ахтырская, Краснадарскага краю, або прапаў без вестак у ліст. 1944.

ГУРСКІ Кірыл Піліпавіч, н. ў 1890, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ГУРСКІ Сямён Трафімавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЗАЛАТАРСКІ Віктар Радзівонавіч, н. ў 1926, рад., прапаў без вестак у крас. 1945.

ЗАЛАТАРСКІ Пётр Емяльянавіч, н. ў 1906, прапаў без вестак у ліп. 1944.

ЗАЛАТАРСКІ Серафім Трыфанавіч, н. ў 1921.

КАЛБАСАЎ Іван Сяргеевіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у лют. 1945.

КАЛБАСАЎ Лука Сяргеевіч, н. ў 1903.

КРАСОЎСКІ Васіль Сямёнавіч, н. ў 1919, сярж., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

КРАСОЎСКІ Пракоп Мацвеевіч, н. ў 1898, рад., памёр ад ран 14.1.1945 у в. Добрэ Пултускага павета, Польшча.

КРАСОЎСКІ Рыгор Мацвеевіч, н. ў 1905, памёр ад ран 14.1.1945.

КРАЎЦОЎ Гаўрыла Харомавіч, н. ў 1897, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КРАЎЦОЎ Іван Гаўрылавіч, н. ў 1921, рад., загінуў 7.8.1944.

ЛАПІЦКІ Якаў Паўлавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у студз. 1945.

НАВІЦКІ Ермалай Сяргеевіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у студз. 1945.

НАВІЦКІ Іван Яфрэмавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

НАВІЦКІ Нікіфар Навумавіч, н. ў 1908, рад., загінуў 8.2.1944.

ВЁСКА ВАЛКУЛАКАВА

АНІШЧАНКА Міхаіл Герасімавіч, н. ў 1924, прапаў без вестак у лют. 1945.

БАКУНАЎ Адам Свірыдавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

БАКУНАЎ Іван Іларыёнавіч, сярж., загінуў 13.10.1944.

БАРАНАЎ Антон Карпавіч (Кірэевіч), н. ў 1907, рад., памёр ад ран 5.3.1945, пахаваны на Прыекульскіх ваенных могілках у Ліепайскім р-не, Латвія.

КІРШАНКОЎ Ігнат Міхайлавіч, н. ў 1915, ст. сярж., загінуў 20.9.1942 у г. Варонеж.

КІРШАНКОЎ Емяльян Ігнатавіч, н. ў 1898, кам. аддзялення, прапаў без вестак 29.1.1942.

КУКСА Емяльян Фёдаравіч, н. ў 1906, паліт-рук, прапаў без вестак у ліп. 1941.

КУКСА Ягор Максімавіч, н. ў 1918, рад., загінуў 20.3.1943 у в. Светлы Луч Васілеўскага р-на Курскай вобл.

САКОВІЧ Іван Аляксеевіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у кастр. 1941 у в. Гарадзішча Ленінградскай вобл.

ШАСЦЯРНЁЎ Міхаіл Васілевіч, н. ў 1892, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЮРАНАЎ Ігнат Маркавіч, н. ў 1916, кап., пам. нач. штаба, загінуў 18.1.1945 на х. Зялёнка каля г. Кракаў.

ЮРАНАЎ Міхаіл Маркавіч, н. ў 1910, ст. санінструктар, загінуў 13.1.1945 у г. Пількален, Усх. Прусія.

ВЁСКА ВУСЦЕ

БАТУРАЎ Адам Патапавіч, н. ў 1911.

БАТУРАЎ Ягор Патапавіч, н. ў 1916, рад., загінуў 17.11.1943, пахаваны ў в. Рыленкі Дубровенскага р-на.

ГАЛУБЦОЎ Максім Антонавіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ГОЛУБЕЎ Дзмітрый Міхайлавіч, н. ў 1915, рад., загінуў 15.1.1945 у в. Паўлякен, Усх. Прусія.

ГОЛУБЕЎ Навум Цімафеевіч, н. ў 1907, рад., памёр у вер. 1943.

ГАЎРЫЛАЎ Васіль Аляксандравіч, мал. лейт., прапаў без вестак у жн. 1944.

ГАЎРЫЛАЎ Пётр Мікалаевіч, н. ў 1904, рад., загінуў 16.2.1945, пахаваны на брацкіх могілках у крэпасці Цытадэль, г. Познань, Польшча.

ГАЎРЫЛАЎ Пётр Мікітавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЕЛІСЕЕЎ Іван Васілевіч, н. ў 1925.

ЕЛІСЕЕЎ Леанід Васілевіч, н. ў 1920, рад., загінуў 16.6.1944, пахаваны ў в. Солаўе Аршанскага р-на.

КАШЫРАЎ Осіп Сцяпанавіч, рад., загінуў 11.11.1943.

КАШЫРАЎ Ерафей Мікітавіч, н. ў 1906, рад., загінуў у вер. 1943.

МАЛЬЧУГІН Осіп Паўлавіч, н. ў 1908, лейт., загінуў 28.4.1945 у в. Лісавіца, Чэхаславакія.

МАМЫКІН Пётр Мікалаевіч, н. ў 1911, ст. лейт., камбат, памёр ад ран 4.11.1944 у м. Чырнаўкен, Усх. Прусія.

ПЯТЧАНКА Агей Фёдаравіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

СЕРЫКАЎ Васіль Савельевіч, лейт., кам. узвода, прапаў без вестак 20.12.1943.

СЕРЫКАЎ Усцін Васілевіч, н. ў 1901.

ФЕДЧАНКА Уладзімір Цімафеевіч, лётчык.

ФЕДЧАНКА Цімафей Аўхімавіч.

ЧЫЧЫКАЎ Трафім Карпавіч.

ЯКУЦІН Іван Фёдаравіч, рад., загінуў 18.3.1945 у Германіі.

ЯКУЦІН Павел Фёдаравіч, н. ў 1921, рад., загінуў у лютым 1944 каля в. Горы Віцебскай вобл.

ЯКУЦІН Пракоп Фёдаравіч.

ВЁСКА ГУРАКІ

АЎТУХОЎ Мінай Іларыёнавіч, н. ў 1901.

БАКУНАЎ Адам Мікітавіч, н. ў 1918, прапаў без вестак у чэрв. 1944.

БАКУНАЎ Сцяфан Мікітавіч, н. ў 1924, рад., памёр ад ран 18.10.1944 у г. Камарыя Марыямпольскага р-на, Літва.

ГАРАВЕНКА Ілья Трыфанавіч, н. ў 1901, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ДЗЮСАЎ Іван Кузьміч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ДРАНЕЎСКІ Аўлас Цімафеевіч, н. ў 1893, рад., прапаў без вестак у кастр. 1941.

ДРАНЕЎСКІ Дзмітрый Яфімавіч, рад.

ДРАНЕЎСКІ Мікалай Яфімавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

КАВАЛЁЎ Мікіта Ігнатавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

КАМУШКАЎ Аляксандр Яфімавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак 25.8.1942.

КАМУШКАЎ Харытон Фёдаравіч, н. ў 1895, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

КЛІМЯНКОЎ Васіль Іванавіч, н. ў 1896, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

КНЯЗЬКОЎ Фёдар Сямёнавіч, н. ў 1921, рад., загінуў 20.9.1944 у г. Варшава.

КНЯЗЬКОЎ Ягор Сямёнавіч, н. ў 1918, ст. сярж., прапаў без вестак у вер. 1941.

ЛАМБОЦКІ Андрэй Малахавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЛАМБОЦКІ Яфім Андрэевіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ПАЧКАЕЎ Васіль Акімавіч, н. ў 1925, рад., загінуў 2.8.1944, пахаваны ў в. Боўты, Літва.

ЦІМОШЧАНКА Васіль Ягоравіч, рад., загінуў 13.9.1941.

ШАБАЙЛАЎ Андрэй Сцяфанавіч, н. ў 1893, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ШАБАЙЛАЎ Астап Сцяфанавіч, н. ў 1899, рад., прапаў без вестак у 1945.

ШАБАЙЛАЎ Ілья Андрэевіч, рад., загінуў 29.4.1945.

ШАБАЙЛАЎ Мікіта Сцяфанавіч, н. ў 1901, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ВЁСКА ЕРАМЕЕЎШЧЫНА

АНІСЕНКА Міхаіл Пракопавіч, н. ў 1894, рад., памёр ад ран 19.4.1943, пахаваны ў г. Таржок Цвярской вобл.

АНІСЕНКА Міхаіл Трафімавіч, н. ў 1893, загінуў у 1944.

БАРЫСЕНКА Пётр Міхайлавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у 1943.

БУЗІКАЎ Іларыён Пятровіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ДАНІЛАЎ Адам Апанасавіч, н. ў 1917, рад., загінуў 7.4.1945 у в. Гордзенен, Усх. Прусія.

ДАНІЛАЎ Апанас Апанасавіч, рад., прапаў без вестак 15.2.1942.

ДАНІЛАЎ Міхаіл Прохаравіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ДАНІЛАЎ Сцяфан Апанасавіч, н. ў 1919, мал. сярж., загінуў у 1943.

ДАНІЛАЎ Фёдар Апанасавіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ДУГАНАЎ Ягор Іванавіч, н. ў 1923, рад., памёр ад ран 13.3.1945 у г. Ноенбург, Польшча.

ІСАЧЭНКА Васіль Сцяпанавіч, н. ў 1922, мал. сярж., памёр ад ран 28.6.1944 у м. Бівалярый, Румынія.

ІСАЧЭНКА Пётр Сцяфанавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

КАЛАСАЎЦАЎ Барыс Якаўлевіч, н. ў 1918, загінуў у 1941.

КАТЛЯРОЎ Аляксандр Трафімавіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

КРАЎЦОЎ Іван Герасімавіч, н. ў 1918, рад., загінуў у 1944 у лагеры ваеннапалонных Масюкоўшчына, г. Мінск.

КРАЎЦОЎ Мацвей Андрэевіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак 30.11.1944.

КРАЎЦОЎ Мікалай Апанасавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

КРАЎЦОЎ Нікіфар Васілевіч, н. ў 1916, рад., загінуў у снеж. 1944 ва Усх. Прусіі.

КРАЎЦОЎ Фёдар Апанасавіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

КРУГЛОЎ Мікалай Міхайлавіч, н. ў 1909, рад., загінуў 29.4.1942.

КРУГЛОЎ Пракоп Андрэевіч, н. ў 1906, ст. сярж., прапаў без вестак у жн. 1944.

СІМАНЬКОЎ Аляксей Селівестравіч, н.ў 1924, рад., загінуў 19.10.1944.

СОТЧАНКА Іван Паўлавіч, н. ў 1917, прапаў без вестак у 1943.

ФЕДАРЦОЎ Осіп Анісімавіч, н. ў 1909, рад., загінуў 26.11.1942.

ФЕДАРЦОЎ Захар Іванавіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у маі 1945.

ФЕДАРЦОЎ Кірыл Антонавіч, н. ў 1901, рад., загінуў 24.10.1944.

ФЕДАРЦОЎ Кузьма Лаўрэнавіч, н. ў 1903, прапаў без вестак у 1943.

ФЕДАРЦОЎ Макар Сямёнавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у сак. 1945.

ФЕДАРЦОЎ Міхаіл Анісімавіч, н. ў 1918, сярж., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ФЕДАРЦОЎ Уладзімір Лаўрэнавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у лют. 1945.

ЦІТОЎ Віктар Адамавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЦІТОЎ Іван Адамавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЦІТОЎ Іван Кузьміч.

ЦІТОЎ Парфіл Адамавіч, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЦІТОЎ Рыгор Кузьміч, н. ў 1927, рад., загінуў 28.2.1945 у м. Другінен, Усх. Прусія.

ЦІТОЎ Сцяфан Кузьміч, н. ў 1919, загінуў у 1941.

ЦІШКОЎ Аляксандр Данілавіч, н. ў 1900, рад., памёр у палоне 26.9.1943, або прапаў без вестак у кастр. 1944.

ШМЯЛЁЎ Іван Кас'янавіч, н. ў 1922, загінуў у 1942.

ШУХАЎЦОЎ Мікалай Герасімавіч, н. ў 1922, рад., загінуў 21.10.1944 у в. Слізкі Варшаўскага ваяводства.

ШУХАЎЦОЎ Міхаіл Захаравіч, н. ў 1924, рад., загінуў у кастр. 1944 у в. Слізкі Пултускага павета Варшаўскага ваяводства.

ЮРАНАЎ Віктар Архіпавіч, н. ў 1921, рад., загінуў 17.11.1941.

ЮРАНАЎ Іван Кузьміч, н. ў 1921, ст. сярж., загінуў 28.1.1945, пахаваны на Прыекульскіх ваенных могілках у Ліепайскім р-не, Латвія.

ЮРАНАЎ Ілья Іванавіч, мал. сярж., прапаў без вестак у чэрв. 1942.

ЮРАНАЎ Міхаіл Фёдаравіч, н. ў 1926, мал. сярж., загінуў 12.2.1945 у Шлаўцінен, Усх. Прусія.

ЮРАНАЎ Фёдар Мікалаевіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ВЁСКА ЗАГВАЗДЗІНА

БАЦІЧКІН Ануфрый Іванавіч, н. ў 1911, рад., сапёр, загінуў 1.5.1942, пахаваны ў в. Чарнышына Думініцкага р-на Калужскай вобл.

БІРУКОЎ Адам Іванавіч, н. ў 1918, прапаў без вестак.

БІРУКОЎ Кірыл Фёдаравіч, н. ў 1901, рад., прапаў без вестак у 1944.

ГАЛУНОЎ Іван Раманавіч.

ГРАФУТКА Дзмітрый Данілавіч, н. ў 1904, загінуў у 1943, пахаваны ў г. Крупкі.

ГРАФУТКА Ермалай Андрэевіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у сак. 1944.

ГРАФУТКА Пётр Андрэевіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак 26.10.1941 у в. Цеткіна Цвярской вобл.

ДЗЕНІСЕНКА Яфрэм Ягоравіч, загінуў у 1944.

ДЗЕНІСЕНКА Яфім Ягоравіч.

ІСАЧЭНКА Яфім Андрэевіч, н. ў 1916, рад., загінуў 14.12.1942, пахаваны ў в. Сарочкіна Нялідаўскага р-на Цвярской вобл.

КНЯЗЬКОЎ Пахом Кузьміч, н. ў 1896, рад., памёр 29.1.1942 у палоне.

КНЯЗЬКОЎ Пётр Рыгоравіч, н. ў 1923, мал. лейт., загінуў 1.4.1942, пахаваны ў в. Мілюціна Прачысцінскага р-на Смаленскай вобл.

КРЫВЯНКОЎ Аўрам Паўлавіч.

КУНДЗІКАЎ Аляксей Іванавіч, н. ў 1893, рад., прапаў без вестак у жн. 1943.

ЛЯЛІКАЎ Міхаіл Апанасавіч, н. ў 1920, рад., загінуў у ліп. 1941.

ЛЯЛІКАЎ Фока Васілевіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак 29.10.1941 у в. Гарадзішчава Цвярской вобл.

МЛОДЗІКАЎ Васіль Ісакавіч, н. ў 1909, сярж., загінуў 6.4.1945 у в. Штабельвіц каля г. Брэслаў.

МЛОДЗІКАЎ Іван Харытонавіч, н. ў 1900, ст. сярж., прапаў без вестак у жн. 1944.

МЯДЗВЕДЗЕЎ Кірыла Іванавіч, н. ў 1916, сярж., загінуў 29.11.1944 у Венгрыі.

НОВІКАЎ Андрэй Кірылавіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у ліп. 1944.

НОВІКАЎ Фёдар Міхайлавіч, лётчык, загінуў у 1941.

ПОРЦІКАЎ Ціхан Міхайлавіч, н. ў 1916, кап., загінуў у кастр. 1945.

ПЯТЧАНКА Іван Ісакавіч, н. ў 1892, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

РОДНЫ Мацвей Дзмітрыевіч, н. ў 1918, ст. сярж., загінуў 25.11.1942, або памёр у палоне.

САРАТОКІН Сямён Мацвеевіч, н. ў 1917, лейт., палітрук, загінуў 21.9..1942 пад г. Сталінград.

ТАРАНКОЎ Ілья Яфрэмавіч, н. ў 1910, ст. сярж., прапаў без вестак у жн. 1944.

ТАРАНКОЎ Фёдар Яфрэмавіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ТРУСАЎ Барыс Іванавіч, н. ў 1925, рад., загінуў 22.10.1944 у в. Жабайнен Гумбіненскага павета, Усх. Прусія.

ТРУСАЎ Іларыён Іванавіч, н. ў 1908, рад., загінуў у ліст. 1944.

ФАМІН Якаў Іванавіч, н. ў 1915, рад., загінуў 6.8.1944.

ХАРЫТОНАЎ Іван Піліпавіч, н. ў 1926, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ХАРЫТОНАЎ Мікалай Піліпавіч, лётчык, прапаў без вестак у сак. 1944.

ХАРЫТОНАЎ Пётр Піліпавіч, н. ў 1922, прапаў без вестак у жн. 1944.

Ц. М. Порцікаў.

С. М. Саратокін.

ЯРМАКОЎ Міхаіл Яўсеевіч, н. ў 1923, мал. лейт., кам. узвода, прапаў без вестак 18.10.1942.

ЯРМАКОЎ Сцяфан Яўсеевіч, н. ў 1918, рад., загінуў 26.5.1943 каля х. Садовы Краснадарскага краю.

ВЁСКА ЗАСЦЕНАК ЮР'ЕЎ

ВАЛЬКОВІЧ Дзяніс Рыгоравіч, н. ў 1893, рад., прапаў без вестак 25.7.1943 у в. Калодзязцы Хвастовіцкага р-на Арлоўскай вобл.

ВАЛЬКОВІЧ Міхаіл Кандратавіч, рад., загінуў 27.11.1944.

ВАЛЬКОВІЧ Яўсей Рыгоравіч, н. ў 1903, рад., загінуў у 1944.

ВАСІЛЕВІЧ Іван Паўлавіч, н. ў 1913, ад'ютант, памёр ад ран 22.1.1945 у в. Пятроўка, Польшча.

ВАСІЛЕВІЧ Ціхан Уладзіміравіч, н. ў 1919, ст. лейт., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

КУЗЬМЯНКОЎ Іван Рыгоравіч, н. ў 1908, загінуў у ліп. 1944.

НІЗОХІН Іван Пятровіч, н. ў 1906, старш., загінуў 6.7.1944, пахаваны ў г. Маладзечна.

ВЁСКА КАРАБАНАВІЧЫ

АНЦІПАЎ Фёдар Ісакавіч, загінуў у г. Выбарг.

АЎЛАСЕНКА Аляксандр Фядосавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

АЎЛАСЕНКА Аляксей Фядосавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

АЎЛАСЕНКА Дзмітрый Кірылавіч, рад.

АЎЛАСЕНКА Іван Ігнатавіч, н. ў 1925, рад., памёр ад ран 6.3.1945 у в. Нідэр-Кланаў Данцыгскага ваяводства, Польшча.

АЎЛАСЕНКА Леанід Фёдаравіч, н. ў 1909, рад., загінуў 19.9.1942 у г. Сталінград.

АЎЛАСЕНКА Якаў Фёдаравіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

БАЙКОЎ Дзмітрый Данілавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ВАЛЧКОЎ Леанід Яўціхавіч, н. ў 1924, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

ВАЛЧКОЎ Мікалай Кірылавіч, н. ў 1921, рад., памёр ад ран у студз. 1945 у Польшчы.

ВАЛЧКОЎ Ціхан Кірылавіч, н. ў 1918, рад., загінуў у сак. 1945.

ГАЎРЫЛЕНКА Сцяпан Паўлавіч, н. ў 1926, рад., загінуў 16.3.1945 на ст. Первільцен, Усх. Прусія.

ДАЛЖАНКОЎ Аляксей Андрэевіч, н. ў 1914, мал. лейт., кам. узвода, прапаў без вестак у ліп. 1943.

ДАЛЖАНКОЎ Анатоль Яўсеевіч, н. ў 1925, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

М. С. Далжанкоў.

ДАЛЖАНКОЎ Мікалай Сямёнавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ДАЛЖАНКОЎ Міхаіл Сяргеевіч, н. ў 1900, рад., загінуў 26.9.1944, пахаваны ў в. Чырвонка Суваалкаўскага ваяводства, Польшча.

ДРАЗДОЎ Іван Цімафеевіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

ДРАЗДОЎ Сяргей Кузьміч, н. ў 1897, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

МАГІЛЕНКА Віктар Кірылавіч, н. ў 1923, рад., загінуў 11.10.1944 у в. Сташыжуве Пултускага павета, Польшча.

МАГІЛЕНКА Міхаіл Васілевіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у ліп. 1944.

МАГІЛЕНКА Сямён Іванавіч.

МАГІЛЕНКА Фама Кірылавіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак у лют. 1945.

МАГІЛЕНКА Яўмен Іванавіч, н. ў 1913, рад., загінуў у вер. 1941.

МІРАНКОЎ Марк Герасімавіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак у вер. 1943.

МІРАНКОЎ Пётр Андрэевіч, н. ў 1913, рад., загінуў 10.10.1942 пад г. Сталінград.

МІРАНКОЎ Ціт Андрэевіч, н. ў 1906, рад., загінуў у жн. 1944 у г. Кёнігсберг.

НАЗАРАЎ Сцяфан Сяргеевіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ПАРФЕНАЎ Сяргей Тарасавіч, н. ў 1891, рад., прапаў без вестак у 1944.

ПАРФЕНЕНКА Лявон Нікіфаравіч, н. ў 1926, рад., памёр ад ран 24.1.1945 у м. Вожнелен, Усх. Прусія.

ПАРФЕНЕНКА Нікіфар Іванавіч, н. ў 1891, рад., прапаў без вестак у лют. 1944.

ПЕТРАКОЎСКІ Рыгор Іларыёнавіч, н. ў 1918, рад., загінуў у ліст. 1942.

ПЕТРАКОЎСКІ Рыгор Фёдаравіч, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ПУЧКОЎ Іван Уладзіміравіч, н. ў 1904, рад., загінуў у жн. 1941.

СІДАРЭНКА Мікалай Міхайлавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

СТАРАВОЙТАЎ Рыгор Прохаравіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

УЛАДЗІМІРЭНКА Андрэй Піліпавіч, н. ў 1920, рад., загінуў 7.8.1941.

УЛАДЗІМІРЭНКА Дзмітрый Лукіч, н. ў 1926, рад., прапаў без вестак у маі 1945.

УЛАДЗІМІРЭНКА Іван Дзмітрыевіч, н. ў 1920, мал. сярж., загінуў 27.1.1942 у в. Ражанае Курганскага р-на Растоўскай вобл., або прапаў без вестак у чэрв. 1944.

УЛАДЗІМІРЭНКА Іван Лукіч, н. ў 1913, рад., загінуў 30.11.1944 у в. Буджэлен, Усх. Прусія.

УЛАДЗІМІРЭНКА Ілья Піліпавіч, рад., загінуў у г. Каўнас, Літва.

УЛАДЗІМІРЭНКА Піліп Сямёнавіч, загінуў у вер. 1943.

УЛАДЗІМІРЭНКА Цімафей Лукіч, рад., загінуў 25.4.1945.

УЛАДЗІМІРЭНКА Ягор Нікіфаравіч, н. ў 1905, рад., памёр ад ран 27.12.1944, пахаваны на Некрацкіх ваенных могілках у Кулдзіцкім р-не, Латвія.

УЛАСЕНКА Васіль Андрэевіч, сярж., прапаў без вестак у кастр. 1944.

УЛАСЕНКА Якаў Фёдаравіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак у 1944.

ХАНЯКОЎ Міхаіл Фёдаравіч, загінуў 10.1.1943.

ЦІХАНАЎ Іван Апанасавіч, н. ў 1919, тэхнік-інтэндант 2-га рангу, прапаў без вестак у 1943.

ЦІХАНАЎ Ігнат Прохаравіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЦІХАНАЎ Прохар Іванавіч, н. ў 1915, рад., загінуў 26.8.1941.

ШЭПАЎ Мікалай Андрэевіч, рад., загінуў у 1945 у Карэліі.

ЯКАЎЛЕЎ Ягор Канстанцінавіч, н. ў 1926, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ВЁСКА МАРЧОНКІ

АСЯПЦОЎ Сямён Іванавіч, н. ў 1904, сярж., загінуў у кастр. 1943.

КІРЭЕНКА Іван Маісеевіч, н. ў 1901, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЛУКАШОЎ Аляксей Фёдаравіч, н. ў 1916, прапаў без вестак.

ЛУКАШОЎ Міхаіл Дзмітрыевіч, н. ў 1926, рад., загінуў у сак. 1944.

МУЗЫКАНТАЎ Цімафей Якаўлевіч, н. ў 1916, рад., загнуў у студз. 1945.

ШЧАМЯЛЁЎ Осіп Антонавіч, н. ў 1915.

ШЧАМЯЛЁЎ Міхаіл Міхайлавіч, н. ў 1925.

ШЧАМЯЛЁЎ Парфен Пятровіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ШЧАМЯЛЁЎ Пётр Іванавіч, згарэў у 1943.

ШЧАМЯЛЁЎ Міхаіл Сямёнавіч.

ВЁСКА НЕГАЦІНА

БОЛДЫШАЎ Адам Яфрэмавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

БОЛДЫШАЎ Ісак Лявонцьевіч, н. ў 1899, лейт., кам. узвода, загінуў 10.10.1944, пахаваны ў кв. 0228 карта 1:50000, 1943.

ВЕРАМ'ЁЎ Васіль Маісеевіч, прапаў без вестак у вер. 1944.

ВЕРАМ'ЁЎ Макар Гаўрылавіч.

ВЕРАМ'ЁЎ Макар Маісеевіч, н. ў 1915, сярж., прапаў без вестак у маі 1945.

ВЕРАМ'ЁЎ Мікіта Іларыёнавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у маі 1944.

ГУЛІДАЎ Барыс Самуйлавіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЕМЯЛЬЯНАЎ Іван Патапавіч, н. ў 1891, рад., прапаў без вестак.

ЕМЯЛЬЯНАЎ Іван Якаўлевіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1943.

ЕМЯЛЬЯНАЎ Максім Дзянісавіч, рад.

ЕМЯЛЬЯНАЎ Пракоп Апанасавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЕМЯЛЬЯНАЎ Сцяфан Дзянісавіч, н. ў 1907, рад., загінуў 22.7.1943, пахаваны ў Славянскім р-не Данецкай вобл.

КАМАРОЎ Канстанцін Карпавіч, н. ў 1911, загінуў у 1945.

КОЛІЧКІН Андрэй Мікітавіч, н. ў 1910, загінуў у 1941.

КОЛІЧКІН Леанід Дзмітрыевіч, н. ў 1920, лейт., кам. узвода, загінуў 15.2.1945 у г. Кройцбург Бельскага ваяводства, Польшча.

КРЫЎКА Аляксей Іванавіч, н. ў 1927, рад., загінуў 13.1.1945 у в. Шварпелен, Усх. Прусія.

КРЫЎКА Кузьма Піліпавіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

КРЫЎКА Уладзімір Іванавіч, н. ў 1923, прапаў без вестак у 1943.

ПІВАВАРАЎ Дзмітрый Якімавіч, н. ў 1914, лейт., загінуў 14.2.1944 у в. Ждань Лядскага р-на Ленінградскай вобл.

ПІВАВАРАЎ Лаўрэн Якімавіч, н. ў 1902, загінуў у 1945.

ПІВАВАРАЎ Мар'ян Якімавіч.

ПІВАВАРАЎ Пімен Іванавіч, н. ў 1922, загінуў у 1945.

ПІВАВАРАЎ Раман Якімавіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак 4.9.1944 у в. Ярнуты Беластоцкага ваяводства, Польшча.

ПІВАВАРАЎ Рыгор Яфімавіч, н. ў 1918, ст. сярж., памёр ад ран 24.5.1942, пахаваны ў г. Кем, Карэлія.

ПРАСКУРАЎ Трафім Сідаравіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

САМУЙЛАЎ Ягор Васілевіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак у крас. 1945.

ТАРАСЕНКА Анатоль Іванавіч, н. ў 1904, мал. сярж., загінуў 11.2.1945 на ст. Тэгстэн, Усх. Прусія.

ХАНЯКОЎ Гапей Максімавіч, н. ў 1899, рад., загінуў 20.12.1941 у лагеры ваеннапалонных Масюкоўшчына, г. Мінск.

ХОЛАЎ Сяргей Калістратавіч, н. ў 1900, рад., памёр ад ран 15.3.1945 у м. Шэндаельдэ пад г. Кёнігсберг.

ВЁСКА ПЕЦЬКІ

ДРАЛАЎ Барыс Маісеевіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ДРАЛАЎ Пракоп Васілевіч, н. ў 1901, прапаў без вестак у 1944.

ДРАЛАЎ Пракоп Фёдаравіч, рад., загінуў у кастр. 1944.

ДРАЛАЎ Рыгор Маісеевіч, н. ў 1921, зам. палітрука, загінуў 8.5.1942 у калгасе «Бальшавік» Чудаўскага р-на Ленінградскай вобл.

ДРАЛАЎ Сямён Сцяпанавіч.

КАЛБАСАЎ Аўсей Антонавіч.

КАЛБАСАЎ Капітон Антонавіч.

КАЛБАСАЎ Карней Захаравіч, н. ў 1903, рад., памёр 24.12.1941 у палоне.

КАЛБАСАЎ Пётр Фаміч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у сак. 1944.

ЛЕЎКІН Васіль Ціханавіч, н. ў 1925, рад., загінуў 22.3.1945 у в. Біль пад г. Кёнігсберг.

ЛЕЎКІН Макар Агафонавіч, н. ў 1920, старш., прапаў без вестак у ліп. 1944.

ЛЕЎКІН Мірон Фёдаравіч, н. ў 1899, рад., памёр у палоне ад голаду ў снеж. 1941, пахаваны ў в. Пецькі Дубровенскага р-на.

ЛЕЎКІН Фёдар Рыгоравіч, н. ў 1893, рад., загінуў у жн. 1941.

МІХАЙЛАЎ Максім Піліпавіч, н. ў 1923, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

МІХАЙЛАЎ Міхаіл Фёдаравіч, рад., прапаў без вестак у 1944.

РАБЦАЎ Аляксей Дзмітрыевіч, н. ў 1921, сярж., загінуў 4.9.1942, пахаваны ў в. Броўкіна Гжацкага р-на Смаленскай вобл.

СЯМЁНАЎ Ціхан Паўлавіч, н. ў 1897, прапаў без вестак у жн. 1944.

ЦІМОШЧАНКА Васіль Яфімавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЦІМОШЧАНКА Мікалай Радзівонавіч, н. ў 1907, рад., загінуў 20.8.1943 у в. Панізоўе Духаўшчынскага р-на Смаленскай вобл.

ЦІМОШЧАНКА Нікіфар Якаўлевіч, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЦІМОШЧАНКА Парфір Ягоравіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЦІМОШЧАНКА Яфім Яфімавіч, рад., загінуў у вер. 1941.

ЧАПЯЛОЎ Ануфрый Мінаевіч, н. ў 1897, рад., загінуў 5.1.1945 у в. Ракуве Сувальскага павета, Польшча.

ЧАПЯЛОЎ Радзівон Пятровіч, н. ў 1895, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЧАПЯЛОЎ Сяргей Сямёнавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЧАПЯЛОЎ Тарас Міхайлавіч, н. ў 1894, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЧАПЯЛОЎ Уладзімір Яфімавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак 5.10.1941.

ШУКАЙЛАЎ Самуіл Пракопавіч.

ВЁСКА РАСАСНА

БАБАКОЎ Мікалай Анісімавіч, н. ў 1925, рад., прапаў без вестак у крас. 1945.

БАРАНАЎ Аляксандр Фаміч, н. ў 1920, сярж., прапаў без вестак 8.7.1944.

БЕРАГАРУЛЬКІН Ілья Емяльянавіч, н. ў 1924, рад., загінуў 28.1.1945 у в. Эдліг Унцер, Усх. Прусія.

БІБЧЫКАЎ Леанід Мікітавіч, н. ў 1923, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

БЯЗНОСЕНКА Міхаіл Цімафеевіч, н. ў 1921, старш., загінуў 21.1.1945, пахаваны на панскім двары Флоркемен Гумбіненскага р-на, Усх. Прусія.

БЯЗНОСЕНКА Пётр Маркавіч, н. ў 1898, рад., памёр ад ран 11.8.1944 у г. Варняй, Літва.

ГАЛАПУПКІН Аляксей Пятровіч, н. ў 1923, мал. лейт., загінуў у 1941, пахаваны ў г. Масква.

ГАЛАПУПКІН Ісак Пятровіч, н. ў 1925, рад., памёр ад ран 23.6.1944.

ГАЛУБЦОЎ Цімафей Антонавіч, н. ў 1914, рад., загінуў 21.8.1944 у в. Віснева Беластоцкага ваяводства, Польшча.

ГРАНКОЎ Аляксандр Паўлавіч, н. ў 1913, лейт., кам. роты, загінуў 12.7.1943 у в. Калінаўка Іўнянскага р-на Курскай вобл.

ГРАНКОЎ Васіль Паўлавіч, н. ў 1923, рад., памёр ад ран 2.2.1945, пахаваны за 1 км на ўсход ад г. Торн, Польшча.

ГРЫНЧАНКА Рыгор Іванавіч, н. ў 1905, маёр, рэпрэсіраваны пад г. Масква.

ДОЛЬНІКАЎ Канстанцін Андрэевіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у 1945.

ДОЛЬНІКАЎ Міхаіл Андрэевіч, н. ў 1923.

КАСМАКОЎ Васіль Ягоравіч, н. ў 1924, рад., памёр ад ран 26.10.1944 у м. Супелаўск, Польшча.

КАСМАКОЎ Віктар Ягоравіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у крас. 1945.

КАСМАКОЎ Лаўрэн Яўціхавіч, н. ў 1910, мал. лейт., зам. кам. роты, прапаў без вестак у 1943.

КАСМАКОЎ Сямён Пятровіч, н. ў 1893, рад., прапаў без вестак 18.3.1943 у в. Перамога Ваўчанскага р-на Харкаўскай вобл.

КЛЕНДУХАЎ Васіль Леанідавіч, н. ў 1920, старш., загінуў 3.12.1943 у в. Аляксандраўка Палескай вобл.

КРУГЛІКАЎ Міхаіл Міхайлавіч, н. ў 1917, сярж., загінуў у лютым 1945 за 10 км ад г. Ландзберг, Германія.

З пісьма М. М. Круглікава родным

«Здравствуй дорогая Мотя, Томочка и родные.

Выполняя свое обещание писать как можно чаще, пишу тебе уже второе письмо. Вчера получил письмо от Павла, он тоже в Восточной Пруссии. Может быть и недалеко от меня. Сегодня получил правительственную награду — медаль «За отвагу». Пишет ли что-либо домой Сотченков Женя. После того как я его видел, он попал в довольно нехорошее место. Привет Старовойтову Владимиру от Шабанова Корнея, он служит вместе в одной части. Полевая почта 44159 Л».

КУЛЯШОЎ Малах Трафімавіч, н. ў 1892, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КУПЦОЎ Барыс Ананьевіч, н. ў 1921, ст. сярж., загінуў 27.12.1941.

ЛІШАНКОЎ Іван Іванавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак 17.9.1941.

ЛІШАНКОЎ Міхаіл Адамавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЛЯЛІКАЎ Павел Іванавіч, н. ў 1912, мал. лейт., загінуў 25.7.1943.

ЛЯЛІКАЎ Фёдар Іванавіч, н. ў 1924, рад., загінуў 4.3.1943 у в. Макарава Віцебскага р-на.

ЛЯПУНОЎ Іван Якімавіч, н. ў 1924, рад., загінуў у ліст. 1944, Усх. Прусія.

ЛЯПУНОЎ Ілья Якімавіч, н. ў 1920.

НІКІЦІН Навум Яфімавіч, н. ў 1901, падпалкоўнік, зам. кам. корпуса па тылу, загінуў 21.3.1944 у г. Вінніца, Украіна.

ПАХЛАМКОЎ Ілья Паўлавіч, н. ў 1912, рад., загінуў у ліст. 1944.

ПЕКАЎ Уладзімір Іванавіч.

ПЕКАЎ Дзмітрый Міхайлавіч.

ПЕКАЎ Ігнат Мітрафанавіч, н. ў 1907, кап., камбат, прапаў без вестак 26.7.1943.

ПЕКАЎ Міхаіл Аляксеевіч.

ПЕКАЎ Міхаіл Елісеевіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак у люг. 1945.

ПЕКАЎ Павел Фёдаравіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ПРУДНІКАЎ Іван Пятровіч, н. ў 1910, паліт-рук, памёр ад хваробы 9.3.1942.

ПРУДНІКАЎ Павел Яўсеевіч, н. ў 1921, ваенны тэхнік 2-га рангу, прапаў без вестак у снеж. 1941.

ПРУДНІКАЎ Яўсей Фёдаравіч, н. ў 1896, рад., загінуў у ліст. 1944.

САВІЦКІ Пётр Аляксеевіч, н. ў 1903, лейт., загінуў 11.5.1944 у в. Буторы Рыгорапольскага р-на, Малдова.

СЕМЯНЬКОЎ Іван Захаравіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у сак. 1945.

СІМАНАЎ Аляксандр Прохаравіч, н. ў 1924, рад., прапаў без вестак у лют. 1945.

СІМАНАЎ Ягор Іванавіч, н. ў 1905, рад., загінуў 7.1.1942.

СМАЛЯКОЎ Феафан Андрэевіч, н. ў 1901, рад., загінуў 10.8.1944 у в. Суленаў Люблінскага павета, Польшча.

СОТЧАНКА Васіль Рыгоравіч, н. ў 1901, рад., загінуў 24.1.1944.

СОТЧАНКА Севасцьян Яфрэмавіч.

СТАЛЬМАХОЎ Аляксандр Яўсеевіч, н. ў 1918, палітрук, прапаў без вестак 19.7.1942 на правым беразе ракі Варонеж.

СТАЛЬМАХОЎ Арсеній Мацвеевіч, н. ў 1891, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

СТАЛЬМАХОЎ Міхаіл Карпавіч, н. ў 1923, ст. сярж., загінуў 3.10.1944.

СТАЛЬМАХОЎ Яфім Мацвеевіч, н. ў 1895, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

СТАРАВОЙТАЎ Захар Данілавіч, н. ў 1915, ст. сярж., прапаў без вестак у кастр. 1944.

СТАРАВОЙТАЎ Якаў Данілавіч, н. ў 1915, ст. сярж., прапаў без вестак у 1944.

СТАРАВОЙТАЎ Якаў Міхайлавіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

СТАРАВОЙТАЎ Яфім Міхайлавіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у 1944.

СУМАРАЎ Ісак Міхайлавіч, н. ў 1923, рад., загінуў 9.4.1945 у прадмесці г. Вроцлаў.

УЛАСЕНКА Аляксандр Андрэевіч, н. ў 1921, рад.

УЛАСЕНКА Андрэй Якаўлевіч, рад., загінуў 17.6.1944.

УЛАСЕНКА Вера Дзмітрыеўна, н. ў 1920, лейт., загінула 20.6.1944 у в. Глінжэнь Кішкарэнскага р-на, Бесарабія.

УЛАСЕНКА Ілья Дзмітрыевіч, н. ў 1925, сярж., памёр ад ран 20.10.1944 у фальварку Крамнік Сувальскага ваяводства, Польшча.

УЛАСЕНКА Емяльян Гаўрылавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

УЛАСЕНКА Сцяфан Ягоравіч, н. ў 1896, рад., загінуў 24.1.1945 у г. Анкенбург.

ФРАЛКОЎ Павел Архіпавіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ВЁСКА САВІНА

АРЭШКАЎ Рыгор Сяргеевіч, н. ў 1926, рад., памёр ад ран 17.1.1945 у в. Ліндэкен, акруга Пількаялен, Усх. Прусія.

БАБЫЛЬКОЎ Іван Савельевіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

БАЙКОЎ Фёдар Міхайлавіч, н. ў 1920, лейт., нач. хімслужбы, прапаў без вестак у жн. 1941.

БАРАНАЎ Адам Сяргеевіч, н. ў 1920, рад., загінуў 20.2.1943 у в. Арнаутава Мала-Архангельскага р-на Курскай вобл.

БАРАНАЎ Іван Рыгоравіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у ліп. 1941.

БАЯРЧУК Пётр Уладзіміравіч, н. ў 1925, рад., прапаў без вестак 17.10.1944 у в. Дзбаніцэ Пултуйскага павета Варшаўскага ваяводства.

БІРУКОЎ Мікалай Трафімавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

БІРУКОЎ Рыгор Мартынавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

БУДАЁЎ Аляксандр Фёдаравіч, н. ў 1914, ст. сярж., прапаў без вестак у снеж. 1941.

БУДАЁЎ Іван Фёдаравіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у снеж. 1941.

БУРГАНАЎ Канстанцін Фёдаравіч, рад., загінуў 22.2.1945.

БУРГАНАЎ Марцін Ільіч, н. ў 1897, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ВАЙНЕР Фёдар Васілевіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ВОЙТАЎ Іван Міхайлавіч, н. ў 1912, сярж., загінуў 11.8.1942, пахаваны ў в. Алексіна Кармануўскага р-на Смаленскай вобл.

ВОЙТАЎ Рыгор Міхайлавіч, н. ў 1916, старш., кам. узвода, прапаў без вестак у сак. 1945.

ГАЛАДНЁЎ Мяфодзій Аляксеевіч, н. ў 1891, рад., прапаў без вестак у крас. 1944.

ГАЛАДНЁЎ Сямён Фёдаравіч, н. ў 1902, прапаў без вестак у ліст. 1944.

ГАЎРЫЛАЎ Дзмітрый Фёдаравіч, н. ў 1910, рад., загінуў 31.10.1944, пахаваны ў в. Бірзнакі Мітаўскага павета, Латвія.

ЖОЛАБАЎ Кузьма Барысавіч, н. ў 1904, лейт., загінуў 7.7.1942.

ЖОЛАБАЎ Сазон Барысавіч, н. ў 1901, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

КАЗЛОЎ Віктар Іванавіч, н. ў 1920, сярж., прапаў без вестак у ліст. 1944.

КАЗЛОЎ Канстанцін Архіпавіч, н. ў 1924, рад., загінуў 16.4.1945 ва Усх. Прусіі.

КАЗЛОЎ Лука Пятровіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

КАЛАЧОЎ Фёдар Ільіч, н. ў 1919, мал. сярж., прапаў без вестак у 1945.

КАЛБАСКІН Іван Макеевіч.

КАЛБАСКІН Лявонцій Макеевіч, н. ў 1904, рад., загінуў 23.10.1944 у в. Маркі Варшаўскага ваяводства.

КАМЕДЗЬКІН Дзяніс Карнеевіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КАМЕДЗЬКІН Сямён Антонавіч, н. ў 1910, лейт., загінуў 17.9.1944 у в. Нахры, Эстонія.

КАНАДЧЫКАЎ Міхаіл Мікітавіч, н. ў 1924, рад., загінуў 15.1.1945 у в. Велішава.

КАНДРУЛЁЎ Аляксей Піменавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у 1944.

КАНДРУЛЁЎ Іван Васілевіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак 7.8.1941.

КАНДЫБІН Адам Сямёнавіч, н. ў 1912, мал. лейт., загінуў 25.11.1942 пад г. Сталінград, або прапаў без вестак у снеж. 1944.

КАНДЫБІН Аляксандр Раманавіч.

КАНДЫБІН Ілья Нікіфаравіч, н. ў 1912, рад., загінуў 16.4.1943.

КАНДЫБІН Пракоп Раманавіч, н. ў 1926, мал. сярж., загінуў 29.11.1944, пахаваны на Прыекульскіх ваенных могілках у Латвіі.

КАРПЕЧАНКА Іван Мартынавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у 1945.

КАРПЕЧАНКА Максім Маркавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

КАРПЕЧАНКА Раман Цітавіч, н. ў 1905, загінуў у 1942 каля г. Вялікія Лукі.

МЯЛЕШКІН Рыгор Якаўлевіч.

НАВУМАЎ Адам Андрэевіч, н. ў 1920, лейт., кам. узвода, загінуў 24.3.1945, пахаваны на панскім двары Бальбітэн, Усх. Прусія.

НАВУМАЎ Дзмітрый Яўменавіч.

НАВУМАЎ Рыгор Васілевіч.

ПУЧКОЎ Сафрон Платонавіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ПЫРСАКАЎ Аляксей Іванавіч, н. ў 1924, рад., кулямётчык, загінуў на ст. Зімарыкі.

РОТМАНАЎ Антон Захаравіч, н. ў 1901, палітрук, прапаў без вестак у ліп. 1942.

РОТМАНАЎ Антон Ільіч, н. ў 1917, лейт., памёр ад ран 12.6.1942, пахаваны ў Добельскім р-не, Латвія.

РОТМАНАЎ Іван Ільіч, н. ў 1911, рад., загінуў 1.4.1942, пахаваны ў в. Чыха Паравецкага р-на Цвярской вобл.

УЛАДЗІМІРЭНКА Міхаіл Піліпавіч, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

А. З. Ротманаў.

ЦІНКОЎ (?) Карней Мітрафанавіч, н. ў 1897, рад., памёр ад ран 16.8.1944.

ЧАРНАМОРЦАЎ Аляксандр Дзмітрыевіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак 6.5.1942 у Кесценгскім р-не, Карэлія.

ЧАРНАМОРЦАЎ Ісак Аляксандравіч, н. ў 1910, рад., загінуў у вер. 1944.

ЧАРНАМОРЦАЎ Сцяпан Іванавіч, н. ў 1910, сярж., загінуў 31.3.1942.

ЧАРНАМОРЦАЎ Сяргей Ягоравіч, н. ў 1923, рад., загінуў 10.9.1944 у в. Сэжпутэ-Загайнэ Ломжанскага р-на Беластоцкага ваяводства, Польшча.

ЧАРНОЎ Анатоль Герасімавіч, н. ў 1925, рад., прапаў без вестак 2.9.1943 каля в. Хворастава Волкаўскага р-на Харкаўскай вобл.

ЧАРНОЎ Адам Карпавіч, лейт., прапаў без вестак у жн. 1941.

ЧАРНОЎ Іван Ермалаевіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у сак. 1942.

ЧАРНОЎ Осіп Сцяпанавіч, н. ў 1890, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЧАРНОЎ Яфім Васілевіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак 10.9.1944.

ЧУЙКОЎ Аляксей Сцяфанавіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак у ліп. 1944.

ЧУЙКОЎ Емяльян Ціханавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у лют. 1945.

ЧУЙКОЎ Сцяпан Пятровіч, н. ў 1895, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЧУЙКОЎ Фока Ціханавіч, н. ў 1915, рад., сапёр, прапаў без вестак 9.9.1941.

ШЫЛКОЎ Іван Сямёнавіч, н. ў 1909, лейт., загінуў 4.8.1943 у в. Тамараўка Курскай вобл.

ВЁСКА СЛАБАДА

ГЛУШАКОЎ Віктар А.

ГРАЧУЛІН Іван Максімавіч.

ГРАЧУЛІН Пётр Яфімавіч, н. ў 1897, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ГУРАЎ Пётр Аляксандравіч, н. ў 1920, загінуў 28.11.1942, пахаваны ў в. Аўчыннікава Цвярской вобл.

КАЛІНІН Адам Аляксеевіч, н. ў 1890, рад., памёр ад ран 27.3.1942.

КАЛІНІН Аляксей Ягоравіч, рад., загінуў 2.2.1945.

КАЛІНІН Дзмітрый Емяльянавіч, н. ў 1918.

КАЛІНІН Ісак Аляксеевіч, н. ў 1899, рад., прапаў без вестак у ліп. 1944.

КАЛІНІН Леанід Емяльянавіч, н. ў 1921, рад., загінуў 30.3.1945 у в. Шэнвальдэ Альштынскага ваяводства, Польшча.

КАЛІНІН Міхаіл Ягоравіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак за 3 км на захад ад возера Сервы Сувальскага ваяводства, Польшча.

КАЛІНІН Ягор Карпавіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у лют. 1945.

ЛІШАНКОЎ Ягор Іванавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ШАЙДАРАЎ Адам Аўхімавіч, н. ў 1906, рад., загінуў у палоне ў студз. 1945.

ШАЙДАРАЎ Піліп Фёдаравіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ВЁСКА СНЕГІРЫ

АНДРЭЕЎ Парфен Адамавіч, н. ў 1902, сярж., загінуў 14.7.1943 у с. Прылеснае Прохараўскага р-на Белгарадскай вобл.

КАПЦЕРАЎ Іван Карпавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КАПЦЕРАЎ Максім Карпавіч, н. ў 1912, рад., загінуў 21.4.1945 у в. Райхенбах, Германія.

КІРЫЛАЎ Астап Спірыдонавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

КІРЫЛАЎ Іван Осіпавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у ліст. 1943.

КОВІЧ Барыс Арцёмавіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КРАЎЦОЎ Васіль Кірэевіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КРАЎЦОЎ Осіп Кірэевіч, рад., прапаў без вестак 12.7.1943.

КРАЎЦОЎ Павел Арцёмавіч, н. ў 1899, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

МАСЛЯНКОВА Агрыпіна Іванаўна, н. ў 1914, калгасніца.

МАСЛЯНКОЎ Еўдакім Апанасавіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

МАСЛЯНКОЎ Макар Іванавіч, н. ў 1904, загінуў у 1943.

МАСЛЯНКОЎ Мікалай Мікітавіч, н. ў 1923, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

МАСЛЯНКОЎ Пётр Апанасавіч, загінуў 9.5.1945 у г. Берлін.

МАСЛЯНКОЎ Сямён Іванавіч, н. ў 1920.

МАСЛЯНКОЎ Уладзімір Апанасавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ТАРАСАЎ Арцём Варфаламеевіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЦАРАНКОЎ Павел Епіфанавіч, н. ў 1920, сярж., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЦАРАНКОЎ Сяргей Епіфанавіч, н. ў 1909, рад., загінуў у жн. 1943 у п. Ціманава Верцюхоўскага р-на Калужскай вобл.

ЯКАЎЛЕЎ Канстанцін Трафімавіч, н. ў 1900, сярж., памёр ад ран 16.1.1944, пахаваны ў в. Хацемля Лёзненскага р-на.

ВЁСКА ФЕСЕЎКА

ГАЛАНАЎ Уладзімір Ісакавіч, н. ў 1921, рад., памёр ад ран 23.4.1945 у в. Паргоў Шчэцінскага ваяводства, Польшча.

МІНЯНКОЎ Іван Іванавіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак 21.11.1941, пахаваны ў в. Адроміна Нова-Пятроўскага р-на Маскоўскай вобл.

МІНЯНКОЎ Іван Сазонавіч, н. ў 1899, рад., загінуў 4.12.1942, пахаваны ў в. Нялюбіна Ржэўскага р-на Цвярской вобл.

ФАМІН Васіль Кузьміч, н. ў 1897, рад., прапаў без вестак у ліст. 1941.

ФАМІН Пётр Кузьміч, н. ў 1910, рад., загінуў 7.11.1943, пахаваны ў в. Расасна Дубровенскага р-на.

ЯХІН Гальмжах Мунандорхавіч, н. ў 1916, рад., загінуў 30.11.1943 у Дубровенскім р-не.

ВЁСКА ХАНДОГІ

АПШАЎ Мяфодзій Герасімавіч, рад., загінуў у вер. 1944.

АПШАЎ Якаў Сямёнавіч, н. ў 1920, рад., кулямётчык, прапаў без вестак 24.10.1944 у в. Эміленхоў-Уокален Гумбіненскага павета, Усх. Прусія.

БАКУНАЎ Яфім Елісеевіч, н. ў 1913, рад., загінуў 3.2.1945 у г. Познань.

ГАРБУЗАЎ Пётр Агафонавіч, н. ў 1924, мал. сярж., кулямётчык, загінуў 26.1.1945 у г. Накла Выдгошскае ваяводства, Польшча.

КАРАЛЕЎ Піліп Ягоравіч, н. ў 1912, прапаў без вестак.

КАРАЛЁЎ Ціхан Раманавіч, н. ў 1900, рад., загінуў у кастр. 1941 пад г. Ельня Смаленскай вобл.

НАЗАРАЎ Іван Іванавіч, н. ў 1921, рад., сапёр, загінуў 21.12.1941.

НАЗАРАЎ Ягор Іванавіч, прапаў без вестак 14.9.1941.

СКАРАДУЛЯ Сцяпан Андрэевіч, н. ў 1912.

ЧАРНАМОРЦАЎ Аляксандр Дзянісавіч, рад., загінуў у ліп. 1942 у канцлагеры ў Фінляндыі.

ШЫЦІКАЎ Кірыл Іванавіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ШЫЦІКАЎ Ягор Маісеевіч, н. ў 1908, прапаў без вестак.

ВЁСКА ХОЛАЎЕ

БАКУНАЎ Канстанцін Елісеевіч, н. ў 1910, рад., загінуў 29.7.1944 у в. Пятраенкі Сувальскага ваяводства, Польшча.

КАРАЛЁЎ Уладзімір Максімавіч, н. ў 1919, мал. лейт., загінуў 13.2.1944, пахаваны ў в. Бяскі Дубровенскага р-на.

МІНКЕВІЧ Дзмітрый Сямёнавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак 4.7.1942 у в. Замошша Бельскага р-на Смаленскай вобл.

МІНКЕВІЧ Нікіфар Сямёнавіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

МІНКЕВІЧ Фёдар Міхайлавіч, рад.

НАЗАРАЎ Іван Іванавіч, н. ў 1921, рад., загінуў 21.12.1941.

ЯКУЛЬКІН Арсен Сямёнавіч, н. ў 1901, рад., загінуў 4.1.1942.

ВЁСКА ЦЕРАХІ

ВЫБАРНЫ Аляксей Емяльянавіч, н. ў 1897, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ВЫБАРНЫ Андрэй Васілевіч, н. ў 1915, ст. лейт., загінуў 7.11.1944 у в. Папова-Касцельня, Польшча.

ВЫБАРНЫ Леанід Лазаравіч, мал. сярж.

ВЫБАРНЫ Міхаіл Васілевіч, н. ў 1924, мал. сярж., загінуў 22.10.1944 у в. Зусна Сувальскага ваяводства, Польшча.

ВЫБАРНЫ Міхаіл Піліпавіч, н. ў 1924.

ВЫБАРНЫ Міхаіл Пятровіч, н. ў 1918, сярж., загінуў 23.1.1945 у акрузе Тользан, Усх. Прусія.

ВЫБАРНЫ Сямён Кірылавіч, н. ў 1898, прапаў без вестак у жн. 1944.

ВЫБАРНЫ Фёдар Пятровіч, н. ў 1914, ст. лейт., прапаў без вестак 25.7.1943.

ГАЙДУКОЎ Уладзімір Мікітавіч, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ДРАБАВА Марыя Іванаўна, рад., загінула 16.12.1944, пахавана на брацкіх могілках у в. Мгелаўце Добельскага р-на, Латвія.

РУБАНАЎ Аляксей Арцёмавіч, н. ў 1922, прапаў без вестак у 1944.

РУБАНАЎ Анатоль Аркадзьевіч, н. ў 1926, рад., загінуў 27.6.1944 у в. Паддублянск Віцебскага р-на.

РУБАНАЎ Аркадзь Цімафеевіч, н. ў 1904, рад., загінуў 14.2.1944.

РУБАНАЎ Дзмітрый Цімафеевіч, н. ў 1911, старш., загінуў у жн. 1943.

РУБАНАЎ Іван Піліпавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

РУБАНАЎ Іван Якаўлевіч, н. ў 1922, сярж., прапаў без вестак у жн. 1941.

РУБАНАЎ Міхаіл Піліпавіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

РУБАНАЎ Рыгор Арцёмавіч, н. ў 1924, рад., загінуў 21.3.1944, пахаваны ў в. Слабодка Лёзненскага р-на Віцебскай вобл.

РУБАНАЎ Ягор Піліпавіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ФАМІН Васіль Елісеевіч, н. ў 1911, старш., загінуў 7.9.1943, пахаваны ў в. Шылава Жыздранскага р-на Арлоўскай вобл.

ВЁСКА ЧЫРВОНАЯ СЛАБАДА

АНУФРЫЕНКА Аляксандр Захаравіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

АНУФРЫЕНКА Іван Іванавіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак у ліп. 1944.

АНУФРЫЕНКА Фама Сяргеевіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

АЎТАНЕНКА Дзмітрый Іванавіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

АЎТАНЕНКА Міхаіл Герасімавіч, н. ў 1924, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

АЎТАНЕНКА Рыгор Іванавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у крас. 1945.

БАЛТУНОЎ Андрэй Герасімавіч, н. ў 1901, рад., кулямётчык, прапаў без вестак у жн. 1944.

БАЛТУНОЎ Міхаіл Піліпавіч.

БАНІФАТАЎ Апанас Нікіфаравіч, н. ў 1893, рад., прапаў без вестак у студз. 1945.

БАНІФАТАЎ Міхаіл Астапавіч, н. ў 1924.

БЕЛЯСАЎ Пётр Пракопавіч, рад., загінуў у снеж. 1942.

ВАЛЬКОВІЧ Яўсей Рыгоравіч, н. ў 1903, рад., загінуў у 1944.

ВЕНЯДЗІКТАЎ Павел Іванавіч, н. ў 1919, рад., памёр у палоне 15.12.1942, або прапаў без вестак у кастр. 1944.

ГУРАЎ Адам Іванавіч, н. ў 1902, рад., памёр ад ран 20.1.1945, пахаваны ў п. Фурманава Калінінградскай вобл.

ГУРАЎ Аляксей Раманавіч, н. ў 1924, рад., агнямётчык, загінуў 18.1.1945 у в. Гольвайдэн каля г. Гольдан, Усх. Прусія.

ГУРАЎ Мікалай Пятровіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у 1942.

ГУРАЎ Сяргей Ільіч, н. ў 1920.

ГУРАЎ Уладзімір Максімавіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

НОВІКАЎ Ігнат Васілевіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

РАГУЛЁЎ Осіп Паўлавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

РАГУЛЁЎ Пётр Фёдаравіч, н. ў 1919, рад.

САЛАЎ Канстанцін Цітавіч, н. ў 1924, рад., памёр 10.3.1944, пахаваны ў в. Феафонава Цвярской вобл.

САЛАЎ Яфрэм Гаўрылавіч, н. ў 1912, палкоўнік, кам. палка, загінуў 28.6.1944, пахаваны ў г. Магілёў.

СІНЯЎСКІ Канстанцін Якаўлевіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

УЛАСАЎ Еўдакім Трафімавіч, н. ў 1899, прапаў без вестак.

УЛАСАЎ Ксенафонт Трафімавіч, н. ў 1911, прапаў без вестак.

УЛАСАЎ Кузьма Трафімавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

УЛАСАЎ Міхаіл Трафімавіч, прапаў без вестак.

УЛАСАЎ Павел Трафімавіч, н. ў 1909, прапаў без вестак.

УЛАСАЎ Парфір Еўдакімавіч, н. ў 1899, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ВЁСКА ЯНКАЎШЧЫНА

ГЛУШАКОЎ Васіль Пятровіч, н. ў 1912, сярж., прапаў без вестак у жн. 1943.

ГЛУШАКОЎ Васіль Цітавіч, н. ў 1924, загінуў 19.11.1941 у в. Скірманава Новапятроўскага р-на Маскоўскай вобл.

ГЛУШАКОЎ Дзмітрый Андрэевіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак 19.11.1941 у в. Скірманава Новапятроўскага р-на Маскоўскай вобл.

ГЛУШАКОЎ Маісей Пятровіч, н. ў 1900, ст. сярж., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЛАЖУЕЎ Пётр Ягоравіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ПАЛІЎКІН Лявон Сяргеевіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ПАЛІЎКІН Мікалай Якаўлевіч, н. ў 1926, рад., загінуў 6.2.1945 у в. Квандзітэн, Усх. Прусія.

ПАЛІЎКІН Осіп Цімафеевіч, н. ў 1905, прапаў без вестак у ліст. 1942.

ПАЛІЎКІН Якаў Цімафеевіч, н. ў 1899, рад., загінуў 4.11.1944.

ПАЛІЎКІН Яфім Якаўлевіч, загінуў 5.12.1943.

САЎКІН Гаўрыла Сцяпанавіч, н. ў 1920, рад., загінуў 11.1.1944 у в. Свярчкі Віцебскай вобл.

ШЧАРБАКОЎ Гаўрыла Піменавіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у 1945.

ШЧАРБАКОЎ Карней Парфенавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у ліп. 1941.

ПРАГОЎСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА АНДРЫЯНАВА

АПЁК Адам Сяргеевіч, н. ў 1924, рад., памёр ад ран у кастр. 1944.

АПЁК Васіль Сцяфанавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у лютым 1945.

АПЁК Мікалай Сцяпанавіч, н. ў 1924, рад., загінуў 4.8.1944 у в. Ракітня Марыяпольскага павета, Літва.

АПЁК Мяфодзій Дзмітрыевіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

АПЁК Раман Піліпавіч, н. ў 1911, рад., загінуў у жн. 1944.

АПЁК Сцяфан Сцяфанавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у ліп. 1944.

АПЁК Фама Піліпавіч, н. ў 1913, прапаў без вестак у 1945.

АПЁК Фёдар Іларыёнавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

БАБІЧ Мікалай Міхайлавіч, н. ў 1920, рад., загінуў 13.3.1945.

БАЦЯН Арцём Яфрэмавіч, н. ў 1905, рад., памёр ад ран 17.10.1944 у в. Вількаболе Вілкавішскага павета, Літва.

БАЦЯН Дзяніс Іванавіч, н. ў 1902, рад., загінуў у жн. 1944.

БАЦЯН Дзяніс Максімавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у вер. 1941.

БАЦЯН Пётр Сцяфанавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

БАЦЯН Фёдар Яфімавіч, н. ў 1912, ст. сярж., загінуў 27.1.1945.

ГАНЧАРЭНКА Андрэй Анісімавіч, н. ў 1895, рад., загінуў у 1944.

ГАНЧАРЭНКА Павел Анісімавіч, н. ў 1897, рад., загінуў у 1943.

ЕРМАЧЭНКА Іван Харытонавіч, н. ў 1904, рад., загінуў у 1944.

ЕРМАЧЭНКА Міхаіл Іванавіч, н. ў 1924, рад., загінуў 23.4.1945 у г. Паліў, Усх. Прусія.

ЕРМАЧЭНКА Міхаіл Васілевіч, загінуў 8.4.1945.

ЕРМАЧЭНКА Нікіфар Савельевіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЕРМАЧЭНКА Нікіфар Сямёнавіч, н. ў 1896, рад., загінуў 18.9.1943 у саўгасе «Мілавіды» Смаленскай вобл.

ЕРМАЧЭНКА Сафон Савельевіч, н. ў 1911, рад., загінуў 10.8.1944 у в. Францкі Сувальскага ваяводства, Польшча.

ЕРМАЧЭНКА Сцяпан Аляксеевіч, н. ў 1904, рад., загінуў у 1944.

ЕРМАЧЭНКА Сцяфан Арцёмавіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЕРМАЧЭНКА Сямён Арцёмавіч, н. ў 1902, мал. сярж., загінуў 7.10.1944 у м. Віндуклі Расейняйскага р-на, Літва.

ЕРМАЧЭНКА Трафім Давыдавіч, н. ў 1906, загінуў у 1944.

ЕРМАЧЭНКА Уладзімір Іванавіч, н. ў 1924, загінуў у 1944.

ІВАШЧАНКА Фёдар Епіфанавіч, н. ў 1898, рад., памёр ад ран 8.12.1944 у в. Паднавінкі Сувальскага ваяводства, Польшча.

КАРАБЕК Васіль Аляксандравіч, рад., прапаў без вестак у лютым 1942.

КІНДАЛЁЎ Сяргей Іванавіч, н. ў 1915, рад., загінуў 7.8.1944.

КУРАЛЕНКА Васіль Іванавіч, н. 1925, рад., загінуў 7.4.1945 у в. Альтэнберг пад г. Кёнігсберг.

КУРАЛЕНКА Аркадзь Сяргеевіч, н. ў 1921, рад., загінуў у жн. 1944.

КУРАЛЕНКА Іван Іванавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у лютым 1944.

КУРАЛЕНКА Мікалай Іванавіч.

КУРАЛЕНКА Мікалай Кузьміч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КУЧЫНСКІ Осіп Анікеевіч, н. ў 1897, рад., загінуў 13.6.1942.

МАСКАЛЕНКА Цімафей Міхайлавіч, н. ў 1892, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

МАЦЮХОЎ Васіль Астапавіч, н. ў 1922, прапаў без вестак у вер. 1944.

МУШАЦЕНКА Маісей Яфімавіч, н. ў 1911, рад., загінуў 7.8.1944 у в. Ліпава Сувальскага ваяводства, Польшча.

ПІТАЛЕНКА Фёдар Іванавіч, н. ў 1921, сярж., загінуў у жн. 1942, пахаваны ў в. Белы Бор Дзямянскага р-на Наўгародскай вобл.

ПУЧКАРЭЎСКІ Андрэй Аляксандравіч, н. ў 1924, загінуў у 1944.

ПУЧКАРЭЎСКІ Мікалай Аляксеевіч, н. ў 1923, старш., загінуў 15.4.1945 у м. Трэнк пад г. Кёнігсберг.

ПУЧКАРЭЎСКІ Міхаіл Аляксеевіч, н. ў 1925, старш., пахаваны ў м. Трэнк пад г. Кёнігсберг.

ПУЧКАРЭЎСКІ Фёдар Яфімавіч, н. ў 1913, рад., загінуў 17.10.1944, пахаваны у в. Падгорак Вержбалоўскага р-на, Літва.

СЕВАКОЎ Уладзімір Максімавіч, рад.

СІВАК Іван Фёдаравіч, н. ў 1922, рад., загінуў у вер. 1941.

СІВАК Лявон Максімавіч, н. ў 1918, загінуў у вер. 1944.

СІВАК Мартын Міхайлавіч, н. ў 1902, загінуў у 1944.

СІВАК Уладзімір Апанасавіч, яфр., памёр ад ран 29.8.1942, пахаваны на Піскароўскіх могілках у г. Ленінград.

ШЛАПКОЎ Павел Ільіч, н. ў 1898, рад., загінуў 4.8.1944 у в. Махаруе Аўгустоўскага р-на Беластоцкага ваяводства, Польшча.

ЯКУШЭНКА Сяргей Патапавіч, н. ў 1926.

ВЁСКА АСІНАЎКА

АВЕКАЎ Іван Аўдзеевіч, н. ў 1919, гв. кап., кам. эскадрыллі, Герой Савецкага Саюза, загінуў 17.3.1943, пахаваны ў г. Данкоў Ліпецкай вобл.

АЛЯШКОВІЧ Уладзімір Дзмітрыевіч, н. ў 1919, прапаў без вестак.

АНТАНЕНКА Я. Т., памёр ад ран.

БЯРКОЎ Павел Міронавіч, н. ў 1925, пахаваны ў г. Лепель Віцебскай вобл.

ГАЎРЫЛАЎ Пётр Якаўлевіч, мал. лейт., загінуў 18.4.1942.

КЕБЕЦ Рыгор Сцяпанавіч, н. ў 1918.

КІБІС Адам Трыфанавіч, н. ў 1920, мал. сярж., загінуў 20.7.1943, пахаваны ў в. Прабуджэнне Траснянскага р-на Курскай вобл.

МІРАШКОЎ Уладзімір Іванавіч, н. ў 1917, рад., загінуў 19.8.1942, пахаваны ў в. Дзёмкіна Ржэўскага р-на Цвярской вобл.

МУРАЎЁЎ Іван Савельевіч, н. ў 1910, прапаў без вестак.

НЕСАН Рыгор Іванавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак 3.8.1942.

НІКІЦЕНКАЎ Міхаіл Сяргеевіч, прапаў без вестак у 1943.

ПЕЧКУРОЎ Іван, 26 год, расстраляны гітлераўцамі ў Асінторфе Дубровенскага р-на.

САХАРАЎ Марк Іванавіч, н. ў 1903, прапаў без вестак.

СІМАНЕНКА Уладзімір Фядосавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак 19.1.1945.

ТРАЦЦЯКОЎ Васіль Сямёнавіч, н. ў 1909, прапаў без вестак.

ФЕДАСЕНКА Пётр Мікалаевіч, н. ў 1918, лейт., памёр ад ран 17.11.1944, пахаваны ў в. Альгінскае Арджанікідзеўскага р-на, Паўночная Асеція.

ЦЫНГАЛЁЎ Міхаіл Анісімавіч, н. ў 1925, пахаваны ў г. Ленінград.

ЧАРНЯЎСКІ Іван Кірылавіч, н. ў 1917, лейт., памёр ад ран 7.11.1942 у г. Тула.

ШАРАНДА Мікалай Мікалаевіч, н. ў 1917, загінуў у Польшчы.

ВЁСКА БАТРАКОЎЦЫ

МАЛАХОВІЧ Ігнат Якаўлевіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

МАЛАХОВІЧ Уладзімір Пракопавіч, н. ў 1926, рад., загінуў 24.9.1944 у в. Мендзелі Кроженскага р-на, Латвія.

ВЁСКА БРУХАЎЦЫ

АЛЯШКОВІЧ Андрэй Акімавіч, н. ў 1924, рад., загінуў 24.11.1944 у в. Таснушэй Малы Макаўскага павета Варшаўскага ваяводства.

БАРАБУЛЯ Фёдар Канстанцінавіч, н. ў 1910, рад., загінуў 23.1.1945 ва Усх. Прусіі.

БУРБІКАЎ Андрэй Піліпавіч, н. ў 1918, ст. сярж., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

ВАШЧАНКА Антон Фёдаравіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у маі 1945.

ГАНЧАРОЎ Аляксей Паўлавіч.

ГАНЧАРОЎ Іван Паўлавіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ГАНЧАРОЎ Павел Барысавіч, н. ў 1916, мал. сярж., загінуў 20.3.1942 у в. Кіпіна Лычкаўскага р-на Ленінградскай вобл.

ЗЛОБІН Дзмітрый Міхайлавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1941.

КАЧЫЦКІ Осіп Ігнатавіч, н. ў 1906, рад., загінуў 8.12.1941, пахаваны ў в. Ледзяное Тульскай (Разанскай?) вобл.

ПАЛТАЎ Міхаіл Васілевіч, лейт., загінуў у ліп. 1942.

ПРАКАПЕНКА Пётр Васілевіч, н. ў 1921, рад., памёр ад ран у 1945.

РАБЦАЎ Аляксей Іванавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у ліст. 1943.

РАБЦАЎ Астап Піліпавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

РАБЦАЎ Мікалай Аляксеевіч, сярж., загінуў у ліп. 1941.

РАБЦАЎ Мікалай Іванавіч, рад., прапаў без вестак 11.12.1942.

ТРОЦКІ Максім Сцяпанавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЦІМОШЧАНКА Акім Мацвеевіч, н. ў 1891, рад., памёр ад ран 20.2.1945 у г. Цынтэн, Усх. Прусія.

ЦІМОШЧАНКА Аляксей Акімавіч, н. ў 1917, памёр у лагеры 22.1.1942.

ЧАРКАСАЎ Сямён Парфенавіч, н. ў 1891, рад., прапаў без вестак у 1945.

ШЫШАКОЎ Іван Сямёнавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ШЭВЕРДАЎ Васіль Мікалаевіч, н. ў 1909, ст. сярж., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ШЭВЕРДАЎ Пракоп Мікалаевіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у лютым 1945.

ВЁСКА БУДА

БАШАРЫЛАЎ Аляксандр Платонавіч, прапаў без вестак.

БУЕЎ Васіль Парфенавіч, прапаў без вестак.

ВАЗМІЦЕЛЬ Васіль Піліпавіч.

ВАШЧАНКА Васіль Пятровіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ГАРОДНІК Іван Герасімавіч, н. ў 1919, прапаў без вестак.

ГАРОДНІК Мінка Герасімавіч, н. ў 1910, загінуў у 1941, пахаваны ў г. Новасібірск.

ГІРЫНСКІ Уладзімір Фёдаравіч, прапаў без вестак.

ГУТАРАВА Настасся Фёдараўна, удзельніца Асінторфскага падполля.

ДАЛЖАНКОЎ Аляксей Рыгоравіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак 5.8.1944.

ДАЛЖАНКОЎ Даніла.

КАВАЛЕЎСКІ Анатоль Іванавіч, прапаў без вестак 12.10.1944.

КАВАЛЕЎСКІ Мікалай Іванавіч, н. ў 1919, загінуў у 1944 у Латвіі.

КАЗЛОЎ Васіль Дарафеевіч.

КАЗЛОЎ Мікалай Дарафеевіч.

КАЗЛОЎ Сямён Дарафеевіч.

КАПЕЛЬКА Пётр Фёдаравіч.

КАПЕЛЬКА Уладзімір Фёдаравіч, расстраляны гітлераўцамі ў 1943 у г. Орша.

КАПЕЛЬКА Фёдар Сямёнавіч, загінуў у 1942, пахаваны ў г. Ленінград.

КАРЧЭМНЫ Васіль Фёдаравіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КАРЧЭМНЫ Гаўрыла Фёдаравіч, н. ў 1918, прапаў без вестак у 1941.

КАРЧЭМНЫ Рыгор Мікалаевіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КІРЭЕНКА Васіль Сцяфанавіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1941.

КОСАЎ Анатоль Іванавіч, н. ў 1915, загінуў у 1944.

КУНДЗЯНКОЎ Васіль Сысоевіч, н. ў 1920.

КУНДЗЯНКОЎ Сяргей Сямёнавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КУНЫЛІН Іван Платонавіч, н. ў 1916, загінуў у 1945.

КУЧЫНСКІ Осіп Сямёнавіч, н. ў 1915, прапаў без вестак у 1945.

ЛАБКОЎ Аляксандр, пахаваны ва Усх. Прусіі.

ЛАБКОЎ Аляксей.

ЛАБКОЎ Павел Кірылавіч.

ЛАБКОЎ Пётр Кірылавіч.

ЛАБКОЎ Фёдар Кірылавіч.

ЛІПАТАВА Еўдакія Данілаўна, н. ў 1925, загінула 22.7.1945 у г. Цейтхайн, Германія.

МЯЛЬНІЦКІ Сігнем Навумавіч, н. ў 1899, рад., загінуў 7.2.1945 каля г. Бархерстдорф, Усх. Прусія.

ПАБІРАШКА Васіль Ягоравіч, н. ў 1924, загінуў 3.5.1945 у Германіі.

ПАЎЛЮЧЭНКА (...) Апанасавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

РАМАНОЎСКІ Дзмітрый Пятровіч, н. ў 1910, ст. лейт., прапаў без вестак у 1943.

РАМАНОЎСКІ Яфім, загінуў у 1943 у Талачынскім р-не.

СЛЯПЦОЎ Іван Парфенавіч.

ТАМАШОЎ Павел Трафімавіч.

ТАМАШОЎ Сямён Маркавіч, загінуў у в. Забалацце Галаўчынскага сельсавета Магілёўскай вобл.

ЧАРНЯЎСКІ Іван Кірылавіч, загінуў у 1943 у Беларусі.

ЧАРНЯЎСКІ Ігнат Парфенавіч, загінуў у 1945.

ШУБА Мікалай Мікалаевіч, загінуў у 1943.

ВЁСКА ГАЛЯШЫ

АБРАМЕНКА Мікіта Нікіфаравіч, рад., загінуў 4.3.1943.

АСТАПЕНКА Максім Наўменавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак.

АСТАПЕНКА Фёдар Наўменавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ГАНЧАРОВА Вольга Емяльянаўна, расстраляна гітлераўцамі.

КАРОБКІН (?) Пётр Ягоравіч, н. ў 1914, мал. сярж., загінуў 7.3.1944 у в. Пятрыкі Дубровенскага р-на.

КІБІС Рыгор Сцяпанавіч, н. ў 1917, рад., загінуў 26.8.1944.

МАЛЬКОВІЧ Рыгор Мікітавіч, н. ў 1918, сярж., прапаў без вестак 22.10.1942.

МАЛЬКОВІЧ Трафім Мікітавіч, н. ў 1913, загінуў у 1943.

МАРЭЦКІ Ягор Іванавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак.

ПАЎЛЮЧЭНКА Васіль Ігнатавіч, н. ў 1919, загінуў 1.8.1944 у Сувалкаўскім ваяводстве, Польша.

ПАЎЛЮЧЭНКА Павел Ігнатавіч, расстраляны гітлераўцамі ў 1943.

ПАЗНЯКОЎ Васіль Цімафеевіч, н. ў 1923, рад., памёр ад ран 4.9.1944, Польша.

ПАЗНЯКОЎ Цімафей Ігнатавіч, н. ў 1893, ст. сярж., прапаў без вестак.

ПАЗНЯКОЎ Ціхан Цімафеевіч, н. ў 1919, рад., расстраляны гітлераўцамі каля БелДРЭСА.

ПАЎЛЮЧЭНКА Васіль Ігнатавіч, н. ў 1919, прапаў без вестак у кастр. 1944.

ПІЛЕЦКІ Васіль Іванавіч, н. ў 1919, загінуў у палоне 20.10.1941.

ПІЛЕЦКІ Павел Раманавіч, н. ў 1919, ст. сярж., прапаў без вестак 5.6.1943.

СКАПЦОЎ Павел Давыдавіч, н. ў 1922, рад., загнуў у 1945.

СЫЧОВА Кацярына Акімаўна, расстраляна гітлераўцамі.

СЫЧОЎ Іван Акімавіч, н. ў 1912, мал. лейт., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

СЫЧОЎ Фама Якімавіч, н. ў 1917, ст. сярж., прапаў без вестак у жн. 1944.

СЫЧОЎ Фёдар Акімавіч, н. ў 1918, лейт., загінуў у 1944.

ЧАРНЯЎСКІ Павел Фёдаравіч, н. ў 1924, рад., загінуў у вер. 1944.

ШАПАВАЛАЎ Васіль Ягоравіч, н. ў 1924, рад., прапаў без вестак у маі 1945.

ШАТУХ Г. П., н. ў 1916.

ШАТУХ Павел Пятровіч, прапаў без вестак.

ШУБІЛАЎ Кузьма Осіпавіч, н. ў 1910, яфр., загінуў 5.9.1944, пахаваны ў в. Забалацце.

ЯШЧАНКА Трафім Мікітавіч, н. ў 1913, загінуў 20.10.1943.

ЯРУШЭВІЧ Аляксандр Арцёмавіч, н. ў 1907, сярж., памёр у палоне 8.8.1941.

ЯРУШЭВІЧ Мікалай Фёдаравіч, н. ў 1919, сярж., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ВЁСКА ЖАБЫКІ

КАЛБАСАЎ Мікалай Ціханавіч, н. ў 1925, рад., загінуў 20.10.1944 у в. Матцноркемен, Усх. Прусія.

КАЛБАСАЎ Рыгор Адамавіч, н. ў 1894, прапаў без вестак у 1942.

МІНАЕЎ Аляксей Маісеевіч, н. ў 1914, рад., памёр ад ран 22.9.1941, пахаваны ў в. Дзергачова Нялідаўскага р-на Цвярской вобл.

МІНАЕЎ Парфір (Парфен) Ільіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ПІСКУНОЎ Якаў Сямёнавіч, н. ў 1916, загінуў у 1944.

ПРАКАПЕНКА Аляксей (Елісей) Сяргеевіч, н. ў 1909, прапаў без вестак у 1944.

ПРАКАПЕНКА Даніла Сяргеевіч, н. ў 1909, рад., загінуў у г. Вязьма ў 1943.

ПРАКАПЕНКА Парфір Пятровіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

СІМАНЕНКАЎ Іван Паўлавіч, н. ў 1922, прапаў без вестак у 1945.

СЛЯПНЁЎ Васіль Осіпавіч, мал. сярж., памёр ад ран 15.1.1942, пахаваны ў г. Казань на Арскіх могілках.

СЛЯПНЁЎ Цімафей Міхайлавіч, н. ў 1912.

ВЁСКА ЗАВОЛНЫ

ВОЛАЎ Лявон Васілевіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

РАМАНЕНКА Васіль Фёдаравіч, н. ў 1920, загінуў у пачатку вайны.

ШАЛУХОЎСКІ Апанас Кузьміч.

ШАЛУХОЎСКІ Рыгор Яўсеевіч, н. ў 1913, прапаў без вестак у вер. 1944.

ШАЛУХОЎСКІ Яфім Аляксеевіч, н. ў 1913, рад., загінуў у 1943 у Смаленскай вобл.

ВЁСКА КОПЦІ

БАЗУК Аляксандр Гаўрылавіч, н. ў 1918, ст. лейт., памёр ад ран 12.4.1944, пахаваны ў в. Мяртышы Цвярской вобл.

БАЗУК І. Д., н. ў 1913, рад., загінуў у 1943.

БАРЫЛА М. П., н. ў 1915, прапаў без вестак 4.12.1944.

БЕНДЗІКАЎ Іван Палікарпавіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак 28.8.1941.

БРЫЧКІН Кузьма Міхайлавіч, загінуў у 1944.

БРЫЧКІН Сямён Міхайлавіч, н. ў 1926, рад., разведчык, памёр ад ран 26.10.1944, пахаваны ў г. Марыямполь.

ГЛУШАКОЎ Фёдар Пахомавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ІЎЧАНКА Анікей Ігнатавіч, н. ў 1896, рад., загінуў 1.4.1944, пахаваны ў в. Хасівель Ковельскага р-на Валынскай вобл.

ІЎЧАНКА Васіль Максімавіч, н. ў 1918, рад., загінуў у жн. 1944.

ІЎЧАНКА Даніла Анікеевіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

ЛАМБОЦКІ Адам Цітавіч, н. ў 1910, рад., загінуў у 1942.

МАРЭЦКІ І. І.

МАРЭЦКІ Кузьма Карнеевіч, н. ў 1916.

МАРЭЦКІ Максім Карнеевіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у студз. 1945.

МАРЭЦКІ Мікіта Ільіч, н. ў 1917, рад., загінуў 20.8.1943.

МАРЭЦКІ Міхаіл Сямёнавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1941.

МАРЭЦКІ Ягор Іванавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак 20.11.1941.

МІШКАРУДНЫ Ерафей Спірыдонавіч, н. ў 1899, рад., прапаў без вестак 13.10.1941.

ПЫЦЬКОЎ Дзмітрый Іванавіч, рад., загінуў 6.10.1943 у калгасе імя Куйбышава Царычанскага р-на Днепрапятроўскай вобл.

ПЫЦЬКОЎ Пётр Архіпавіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак.

ПЫЦЬКОЎ Пётр Цімафеевіч.

ПЫЦЬКОЎ Рыгор Архіпавіч, н. ў 1915, рад., загінуў у кастр. 1941 пад г. Масква.

ПЫЦЬКОЎ Фёдар Архіпавіч, н. ў 1915, ст. сярж., загінуў у Валуйскім р-не Курскай вобл.

РОДКІН Міхаіл Аўрамавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у студз. 1945, пахаваны ў с. Лава.

САЛДАЦЕНКА Міна Герасімавіч, н. ў 1906, лейт., прапаў без вестак у чэрв. 1941.

СЕВЯРЫНАЎ Міхаіл Кузьміч, н. ў 1924, рад., загінуў у 1944 у Польшчы.

СТЭЦ Іван Сцяпанавіч, н. ў 1911, рад., загінуў 26.9.1944 у в. Чырвонка Сувальскага ваяводства.

ШАВЯЛЁЎ Міхаіл Арцёмавіч, памёр ад ран у ліст. 1943.

ШАЎЦОЎ Міхаіл Васілевіч, мал. сярж., памёр ад ран 23.4.1942, пахаваны у г. Краснадар.

ШАЎЦОЎ Міхаіл Арцёмавіч, н. ў 1906, рад., памёр ад ран у ліст. 1943.

ШАЎЦОЎ Фёдар Маркавіч, н. ў 1893, рад., прапаў без вестак у студз. 1945.

ШАЦЬКОЎ Герасім Міхайлавіч, н. ў 1907, ст. сярж., памёр ад ран 1.12.1945.

М. А. Родкін.

М. Капелька.

ШАЦЬКОЎ Ягор Васілевіч, н. ў 1915, ст. лейт., памёр ад ран 10.3.1942, пахаваны у с. Акцябрскае Ваўчанскага р-на Харкаўскай вобл.

ШАКУЙЛА Аляксандр Герасімавіч, рад., прапаў без вестак.

ЯКУБЕЦ Піліп Сяргеевіч, н. ў 1915, рад., загінуў 21.2.1945 у г. Энгельсвальд Браўнзбергскага р-на, Усх. Прусія.

ЯКУБЦОЎ Дзямід Яўсеевіч, расстраляны гітлераўцамі.

ВЁСКА ЛАБАНЫ

АНТАНЕНКА Пракоп Паўлавіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

БАРАНАЎ Ісак Васілевіч, н. ў 1918, загінуў у 1945.

БАРАНАЎ Фёдар Васілевіч, н. ў 1922, прапаў без вестак у кастр. 1943.

ВАЗЬМІЦЕЛЬ Уладзімір Якаўлевіч, н. ў 1911, прапаў без вестак у 1943.

ГАНЧАРОЎ Віктар Ягоравіч, н. ў 1921, рад., загінуў 20.11.1941, пахаваны ў г. Кандалакша, Карэлія.

ГАРОДНІКАЎ Сяргей Герасімавіч, н. ў 1909, памёр ад ран праз 2 месяцы пасля вайны.

ЖУРАЎКІН Мікалай, расстраляны гітлераўцамі.

КАПЕЛЬКА Іван Данілавіч, н. ў 1922, загінуў у 1941 у г. Варонеж.

КАПЕЛЬКА Мікалай Мікітавіч, н. ў 1923, загінуў 24.5.1945.

КАПЕЛЬКА Міхаіл, партызан, падарваўся на міне ў маі 1945.

КАПЕЛЬКА Пётр Аляксеевіч, расстраляны гітлераўцамі.

КАПЕЛЬКА Уладзімір Фёдаравіч, расстраляны гітлераўцамі.

КАПЕЛЬКА Якаў Данілавіч, н. ў 1909, загінуў 7.11.1944.

КЛІМЯНКОЎ Антон Антонавіч, н. ў 1901, рад., прапаў без вестак у лютым 1945.

КНЯЗЬКОЎ Пахом Кузьміч, н. ў 1896, прапаў без вестак.

МІНАЕЎ Іларыён.

ПАДДУБЕЦ Міхаіл Ільіч, н. ў 1922, загінуў 22.2.1945, пахаваны ў г. Кёнігсберг.

ПАЦЯГОЎ Васіль Ніканоравіч, н. ў 1923, рад., прапаў без вестак 30.10.1944.

ПАЦЯГОЎ Цімафей Фёдаравіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у сак. 1945.

ПАЦЯГОЎ Якаў Рыгоравіч, н. ў 1925, прапаў без вестак у студз. 1944.

СІДАРЭНКА Аркадзь Дзянісавіч, н. ў 1923, рад., загінуў 10.4.1944, пахаваны ў в. Ізвоз Кінгісепскага р-на, Эстонія.

ТАМАШЭВІЧ Іван Яўціхавіч, н. ў 1912, загінуў у 1943, пахаваны ў п. Рудня.

ФЕДАСЕНКА Іван Мікалаевіч, н. ў 1926, прапаў без вестак у 1941.

ФЯДОСАЎ Фядот Аксёнавіч, н. ў 1906, прапаў без вестак.

ЦЫРКУНОЎ Іван Піліпавіч, н. ў 1914, загінуў у 1943, пахаваны ў г. Сумы, Украіна.

ЦЫРКУНОЎ Міхаіл Піліпавіч, н. ў 1918, загінуў у 1942 пад г. Курск.

ЧАРНЯЎСКІ Цімафей Ігнатавіч, прапаў без вестак.

ШЧОЧКА Мікалай Віктаравіч, н. ў 1924, ст. сярж., загінуў у 1943 пад г. Арол.

ВЁСКА ЛАПЫРЫ

БАРАБУЛЯ Ягор Васілевіч, н. ў 1912, рад., загінуў 22.12.1941, пахаваны ў в. Радзенкі Тарускага р-на Тульскай вобл.

БЛАЧЫНСКІ Васіль Данілавіч, загінуў у 1945.

БОНАС Міхаіл Рыгоравіч, н. ў 1920, загінуў у 1944.

ВАЗМІЦЕЛЬ Іван Якаўлевіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у ліп. 1941.

ВАЗМІЦЕЛЬ Уладзімір Якаўлевіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у ліп. 1941.

ГАЛЬМАКОЎ Пётр Яфімавіч, н. ў 1899, сярж., прапаў без вестак у снеж. 1941.

ГАНЧАРОЎ Павел Паўлавіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ГОЛУБЕЎ Іван Андрэевіч, н. ў 1899, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ГОЛУБЕЎ Міхаіл Андрэевіч, н. ў 1908, сярж., прапаў без вестак у студз. 1945.

ГОЛУБЕЎ Прохар Андрэевіч, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ГОЛУБЕЎ Мікалай Трафімавіч, н. ў 1900, прапаў без вестак у жн. 1944.

ЖУРАЎКІН Васіль Якаўлевіч, н. ў 1919, ст. сярж., загінуў 22.8.1942, пахаваны ў в. Смецкае Казельскага р-на Смаленскай вобл.

ЖУРАЎКІН Гаўрыла Якаўлевіч, н. ў 1907, рад., загінуў 2.10.1944 у в. Бартнікі Кальварынскага павета, Літва.

ЖУРАЎКІН Дзмітрый Якаўлевіч, н. ў 1907, рад., загінуў у в. Братнікі Кальварынскага павета, Літва.

ЖУРАЎКІН Ілья Осіпавіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у лютым 1945.

ЗАПРАГАЕЎ Аляксандр Андрэевіч, н. ў 1924, рад., загінуў у 1945 у г. Шапраш, Аўстрыя.

ЗАПРАГАЕЎ Аляксандр Лаўрэнавіч, н. ў 1924, прапаў без вестак у 1944.

ЗАПРАГАЕЎ Васіль Іванавіч, н. ў 1926, рад., загінуў 15.1.1945 у м. Поўлікен, Усх. Прусія.

ЗАПРАГАЕЎ Іван Мікалаевіч, н. ў 1894, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЗАПРАГАЕЎ Лаўрэн Пракопавіч, н. ў 1903, загінуў у 1944.

ЗАПРАГАЕЎ Мікалай Пракопавіч, н. ў 1920, кап., памёр ад ран 13.10.1943, пахаваны ў в. Палоева Магілёўскай вобл.

ЗАПРАГАЕЎ Мірон Пракопавіч, н. ў 1908, загінуў у 1945.

ЗАПРАГАЕЎ Фёдар Азаравіч, рад., загінуў 19.11.1943.

КАЛБАСАЎ Канстанцін Мікітавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КАЛБАСАЎ Павел Мікітавіч, н. ў 1921, рад., загінуў 21.7.1942.

КРАЎЦОЎ Іван Аляксеевіч, н. ў 1912, рад., загінуў 18.8.1944, пахаваны ў в. Вількаволь Кальварынскага павета, Літва.

КРАЎЧАНКА Іван Осіпавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у студз. 1945.

КРАСНАБАЕЎ Іван Кірылавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

МАЛАХОВІЧ Мікалай Ісакавіч, н.ў 1918, рад., прапаў без вестак.

МАЛАХОВІЧ Павел Сямёнавіч, н. ў 1919, сярж., прапаў без вестак у вер. 1944.

ПАКЕЛЕЎ Андрэй Дзмітрыевіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак 18.8.1942.

ПРАКАПЕНКА Васіль Сяргеевіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

РЫБЯНКОЎ Сідар Лазаравіч, н. ў 1896, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

САЛЬНІКАЎ Дзмітрый Акімавіч, н. ў 1901, загінуў у 1944.

САЛЬНІКАЎ Іван Акімавіч, н. ў 1903, загінуў у 1944.

САЛЬНІКАЎ Ягор Акімавіч, н. ў 1905, загінуў у 1943.

СМАЛЯКОЎ Андрэй Нікіфаравіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак 1.8.1944.

ТРОЦКІ Яфім Апанасавіч, н. ў 1894, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ШАРАЎ Аляксей Канстанцінавіч, н. ў 1924, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ВЁСКА ЛАСЫРШЧЫКІ

КУРАЧКІН Дзмітрый Кузьміч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у маі 1945.

КУРАЧКІН Іван Пятровіч, н. ў 1906, яфр., памёр ад ран 22.1.1943, пахаваны ў п. Дачы каля г. Ленінград.

КУРАЧКІН Міхаіл Іванавіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у 1944.

ТРУБЛІН Аляксей Сцяпанавіч, н. ў 1922, мал. лейт., штурман, прапаў без вестак 22.12.1944 каля г. Яўналуйжа, Латвія.

ВЁСКА МАКАРАЎКА

АСТАПЕНКА Васіль Васілевіч, н. ў 1916, загінуў у 1944.

АСТАПЕНКА Міхаіл Наўменавіч, н. ў 1902, загінуў у 1944.

ГАНЧАРЭНКА Аляксей Канстанцінавіч, н. ў 1909, рад., загінуў 10.11.1943 у в. Петрыеўск Карасценеўскага р-на Кіеўскай вобл.

ГАНЧАРЭНКА Іван Арцёмавіч, н. ў 1922, рад., памёр ад ран 9.2.1945 у в. Кляуздорф, Памеранія.

ГАНЧАРЭНКА Ілья Сямёнавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ГАНЧАРЭНКА Міхаіл Пятровіч, н. ў 1901, загінуў у 1945.

ДЗМІТРАКОВІЧ Герасім Фёдаравіч, н. ў 1907, рад., загінуў 21.10.1944 у в. Махарцы Аўгустоўскага р-на Сувальскага ваяводства, Польшча.

ДЗМІТРАКОВІЧ Міхаіл Фёдаравіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ДЗМІТРАКОВІЧ Фёдар Яўсеевіч, рад., загінуў 25.5.1945.

ІЎЧАНКА Лявон Іванавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у студз. 1945.

МАРАЧОЎ Іван Герасімавіч, н. ў 1915, рад., памёр ад ран 13.2.1945, пахаваны на Соснеўскіх могілках у г. Іванава.

МАЦЮК Іван Іванавіч, н. ў 1921, ст. сярж., прапаў без вестак 11.8.1944.

МАЦЮК Мітрафан Пятровіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак 22.10.1944.

ПАЗНЯКОЎ Міхаіл Ігнатавіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ПАЗНЯКОЎ Уладзімір Іванавіч, н. ў 1914, рад., памёр ад ран.

ПАЗНЯКОЎ Фёдар Ігнатавіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ПАЗНЯКОЎ Цімафей Ігнатавіч, прапаў без вестак у вер. 1944.

ПАЛУПАНАЎ Уладзімір Мікітавіч, н. ў 1919, рад., загінуў 12.7.1941 у г. Астропаль, Камянец-Падольскай вобл.

РОТКІН Іван Іванавіч, н. ў 1921, мал. лейт., памёр ад ран 23.10.1944 на х. Адлен Крыцечэўскага павета, Літва.

САСАЎ Іван Пятровіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1941.

САСАЎ Яфім Парфіравіч, н. ў 1914, сярж., прапаў без вестак у снеж. 1941.

ТРУСАЎ Іван Цітавіч, н. ў 1911, рад., памёр ад ран 9.9.1944.

ТРУСАЎ Нікіфар Паўлавіч, н. ў 1919, лейт., загінуў 31.1.1945 у Лінгагене, Усх. Прусія.

ТРУСАЎ Яўсей Цітавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ШАКУН Павел Маісеевіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ВЁСКА МАРДАХІ

БАРЫСЕНКА Канстанцін Сазонавіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ВАРАХОБКА Андрэй Емяльянавіч, н. ў 1911, загінуў у 1944.

ВАРАТАНЦАЎ Мікалай Лявонавіч, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

ВЕРАБ'ЁЎ Іван Ігаравіч, н. ў 1920, рад.

ВЕРАБ'ЁЎ Іван Яфімавіч, рад., загінуў 19.10.1944 у в. Мівалуўка Віжайнаўскага павета, Польшча.

ВЕРАБ'ЁЎ Міхаіл Адамавіч, сярж., загінуў 10.3.1945.

ВЕРАБ'ЁЎ Павел Дзмітрыевіч.

ВЕРАБ'ЁЎ Павел Лявонавіч, н. ў 1913.

ВЕРАБ'ЁЎ Фёдар Адамавіч, н. ў 1913.

ВЕРАБ'ЁЎ Цярэх Аляксеевіч, н. ў 1911, сярж.

ГАЛЬМАКОЎ Пётр Яфімавіч, н. ў 1910, загінуў у 1941.

ГЕШАЛЁЎ Аляксей Рыгоравіч, н. ў 1914, рад., загінуў 16.11.1943 на ст. Воранава Сталінградскай вобл.

ГЕШАЛЁЎ Іван Наўменавіч, н. ў 1922.

ГЕШАЛЁЎ Фёдар Рыгоравіч, рад., загінуў у 1942, пахаваны ў в. Маржовае Печанежскага р-на Харкаўскай вобл.

ІВАНОЎ Васіль Рыгоравіч, н. ў 1924, загінуў у 1942.

КАВЕЦКІ Васіль Рыгоравіч, загінуў 11.12.1943.

КУРАЧКІН Іван Мікалаевіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ПЫЦЬКОЎ Ціхан Данілавіч, н. ў 1906.

ПЫЦЬКОЎ Яфім Данілавіч, н. ў 1901, рад., прапаў без вестак 10.8.1942.

РУБІН Фёдар Іванавіч, н. ў 1906, загінуў 7.10.1941, пахаваны ў в. Залядка Выганіцкага р-на Бранскай вобл.

САДОЎНІКАЎ Аляксей Сафонавіч, н. ў 1919, рад., загінуў у ліст. 1941 пад г. Ленінград.

САДОЎНІКАЎ Васіль Фёдаравіч, рад.

САДОЎНІКАЎ Даніла Сцяфанавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у жн. 1942.

САДОЎНІКАЎ Емяльян Феафанавіч, н. ў 1893, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

САРАТОКІН Мацвей Цітавіч, рад., загінуў у 1942.

САРАТОКІН Пётр Паўлавіч, н. ў 1910, прапаў без вестак у чэрв. 1944.

САРАТОКІН Сцяфан Паўлавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у жн. 1941.

САРАТОКІН Сяргей Мацвеевіч, рад., загінуў 21.9.1942.

САРАТОКІН Сяргей Паўлавіч, н. ў 1912, загінуў у 1943.

ТРАЦЦЯКОЎ Рыгор Осіпавіч, прапаў без вестак у вер. 1944.

ТУМАНАЎ Пётр Сямёнавіч, памёр ад ран 2.5.1945.

ФІСЬКОЎ Антон Андрыянавіч, н. ў 1906.

ФІСЬКОЎ Павел Андрыянавіч, н. ў 1914.

ФІСЬКОЎ Якаў Герасімавіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ФІСЬКОЎ Яўціх Андрыянавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЦІМОНЯ Герасім Васілевіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЦІМОНЯ Мікалай Васілевіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЦІМОНЯ Рыгор Васілевіч, н. ў 1925, мал. сярж., памёр ад ран 29.3.1945 у в. Глівіца Катавіцкага ваяводства, Польшча.

ШАЛАМАЎ Апанас Азаравіч, н. ў 1924.

ШАЛАМАЎ Павел Азаравіч, н. ў 1916, рад., загінуў 30.3.1945 у Венгрыі.

ШАЛАМАЎ Ціт Азаравіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак 23.4.1945 у в. Рэгітэн, Усх. Прусія.

ШАРАЙ Дзмітрый Іванавіч, н. ў 1904, рад., загінуў у палоне 31.5.1942.

ШАРАЙ Яфім Мітрафанавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

ШАРАНДА Адам Мікалаевіч, н. ў 1907, загінуў у 1944.

ШАРАНДА Осіп Уладзіміравіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ШАРАНДА Нікіта Андрэевіч, н. ў 1917.

ШЧЭРБА Дзмітрый Сямёнавіч, н. ў 1920, мал. лейт., прапаў без вестак 25.2.1945.

ШЫЛАЎ Аркадзь Мітрафанавіч, н. ў 1922, сярж., прапаў без вестак у жн. 1944.

ШЫЛАЎ Міхаіл Мітрафанавіч, н. ў 1920,

ШЫЛАЎ Цімафей Сяргеевіч, н. ў 1917, прапаў без вестак 13.7.1941.

ВЁСКА НОВАЕ СЯЛО

КАРАНЬКОЎ Васіль Сілавіч, н. ў 1903, рад., загінуў 21.1.1945 у в. Перкдысен, Усх. Прусія.

ЛАДАЧКІН Іван Сяргеевіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЛАДАЧКІН Лявон Сяргеевіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у студз. 1945.

ЛАДАЧКІН Осіп Сяргеевіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

ЛАДАЧКІН Сцяпан Сяргеевіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у студз. 1945.

МАРКОВІЧ Дзмітрый Якаўлевіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

МАРКОВІЧ Сяргей Іванавіч, н. ў 1922, загінуў у Запарожскай вобл. ў 1944.

МАРКОВІЧ Піліп Іванавіч, н. ў 1923, рад., памёр ад ран 13.4.1945 каля ст. Ліндэнаў, Усх. Прусія.

МІШКАРУДНЫ Дзмітрый Васілевіч, н. ў 1925, сярж., загінуў 3.2.1945 пад г. Кёнігсберг.

МІШКАРУДНЫ Ілья Кузьміч, н. ў 1921, рад., загінуў 8.9.1941.

МІШКАРУДНЫ Сцяпан Савельевіч, н. ў 1902, кап., камбат., прапаў без вестак у вер. 1941.

МІШКАРУДНЫ Сяргей Ігнатавіч, н. ў 1920, рад., памёр ад ран 6.4.1943, пахаваны ў г. Старабельск Луганскай вобл.

НОВІКАЎ Восіп Харытонавіч, н. ў 1910, рад., загінуў 26.4.1943 у в. Мацюч Нялідаўскага р-на Цвярской вобл.

ВЁСКА НЯРОДЫ

ГАНЧАРОЎ Аляксей Барысавіч, н. ў 1920, прапаў без вестак у вер. 1944.

ГАНЧАРОЎ Іван Барысавіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак 4.8.1944.

ГАНЧАРОЎ Яўсей Сцяпанавіч, лейт., загінуў 7.8.1944 у в. Чырвонка Сувальскага ваяводства, Польшча.

ВЁСКА ПРАГІ

АЛЯКСЕЕНКА Сямён Уладзіміравіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у крас. 1945.

АЛЯКСЕЕНКА Ягор Андрэевіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

АНТАНЕНКА Пракоп Уладзіміравіч.

БАРАЎНЁЎ Пётр Ціханавіч, н. ў 1926, рад., загінуў 17.1.1945 у м. Жэмайткен, Усх. Прусія.

БАРАЎНЁЎ Ціхан Рыгоравіч, н. ў 1901, загінуў у 1944.

ВІЗІК Васіль Антонавіч, н. ў 1918, рад., загінуў 20.10.1943 у Баранаўскім р-не Жытомірскай вобл.

ВОЙТАЎ Васіль Іванавіч, н. ў 1892, рад., загінуў 1.12.1945.

ДЗЕРНАКОЎ Лявон Азаравіч, н. ў 1909, рад., памёр ад ран 12.2.1942.

ДЗЕРНАКОЎ Сафон Мітрафанавіч, н. ў 1896, загінуў у 1942.

КІБІС Адам Трафімавіч, н. ў 1920, мал. сярж., загінуў 20.12.1943.

КРАЎЦОЎ Осіп Харытонавіч, н. ў 1914, ст. сярж., прапаў без вестак у кастр. 1944.

КРАЎЦОЎ Сцяфан Васілевіч, н. ў 1920, рад., памёр ад ран, пахаваны ў г. Пушкін Ленінградскай вобл.

КРАЎЦОЎ Харытон Ісакавіч, н. ў 1893, рад., прапаў без вестак у ліп. 1941.

КРАЎЦОЎ Яфім Арсенцьевіч, н. ў 1902, рад., загінуў 16.6.1942, пахаваны ў в. Бабронікі Ржэўскага р-на Цвярской вобл.

ЛЕГАНЬКОЎ Андрон Іванавіч, н. ў 1912, памёр ад ран 14.1.1945 у в. Папаратня Радомскага ваяводства, Польшча.

ЛУЖКОВА Вольга Іванаўна, н. ў 1919.

ЛУЖКОЎ Аляксей Парфіравіч, н. ў 1924, рад., прапаў без вестак у лют. 1945.

ЛУЖКОЎ Васіль Іванавіч, н. ў 1925, сярж., прапаў без вестак 29.3.1944 на х. Караманда-пасека Цярнопальскай вобл.

ЛУЖКОЎ Мікалай Раманавіч, н. ў 1922.

ЛУЖКОЎ Фёдар Андрыянавіч, н. ў 1902, рад., памёр ад ран 6.1.1945 у в. Анелін Зеленагурскага ваяводства, Польшча.

ПАЛІТАВА Вольга Осіпаўна, н. ў 1919, медсястра.

ПАЛІТАЎ Адам Паміравіч, н. ў 1906, рад., памёр ад ран 4.2.1945 у м. Ланкхайм, Усх. Прусія.

ПАЛІТАЎ Андрэй Апанасавіч, н. ў 1917, мал. лейт., кам. узвода, загінуў 24.6.1944, пахаваны ў в. Старое Сяло Рагачоўскага р-на Гомельскай вобл.

ПАЛІТАЎ Сцяпан Осіпавіч, н. ў 1920, мал. лейт., загінуў 5.3.1943 у Крымскім р-не Краснадарскага краю.

ПАЛІТАЎ Сяргей Осіпавіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ПАЛІТАЎ Фёдар Осіпавіч, н. ў 1922, старш., загінуў 14.2.1945 у в. Шоі Говараўскага р-на Беластоцкай вобл.

ПАЛІТАЎ Яфрэм Цімафеевіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ПАРФЯНКОЎ Сяргей Тарасавіч, н. ў 1891, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

РАМАНОЎСКІ Кірыла Аўрамавіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у снеж. 1943.

РЫСЕЎ Аляксандр Барысавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

СВІЦІН Міхаіл Адамавіч, н. ў 1924, рад., загінуў 22.7.1944.

СЕВЯРЫНАЎ Міхаіл Фаміч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак 9.8.1941.

СКАПЦОЎ Васіль Яфімавіч, н. ў 1905, рад., загінуў 1.3.1942, пахаваны ў в. Дабраволле Бліжняцоўскага р-на Харкаўскай вобл.

СКАПЦОЎ Іван Яфімавіч, старш., загінуў 13.8.1943, пахаваны ў в. Пустошка Мгінскага р-на Ленінградскай вобл.

СКАПЦОЎ Уладзімір Кузьміч, н. ў 1923, рад., прапаў без вестак у маі 1945.

ШАКУН Аляксей Мікітавіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ШАТУХ Адам Пятровіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ВЁСКА СТРАЖАВА

АНАНЕНКА Піліп Ермалаевіч, н. ў 1920, загінуў у 1944.

БУЕЎ Аляксей Іванавіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

БУЕЎ Аляксей Паўлавіч, н. ў 1924, рад., загінуў 21.1.1945 у в. Дулутуў Петракоўскага р-на, Польшча.

БУЕЎ Андрэй Сямёнавіч, н. ў 1921, мал. лейт., загінуў 24.12.1942 каля воз. Ам Пседахскага р-на, Чачэна-Інгушэція.

БУЕЎ Васіль Парфёнавіч, н. ў 1920, прапаў без вестак у жн. 1944.

БУЕЎ Іван Міхайлавіч, н. ў 1922, рад.

БУЕЎ Іван Сцяпанавіч, н. ў 1914, рад., загінуў 30.7.1944 у в. Іодэліі Нікапольскага р-на, Літва.

БУЕЎ Ігнат Пракопавіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак 27.1.1945.

БУЕЎ Мікалай Сямёнавіч, н. ў 1924, рад.

БУЕЎ Рыгор Паўлавіч, н. ў 1918, загінуў у 1944.

БУЕЎ Сяргей Паўлавіч, н. ў 1920, ст. сярж., прапаў без вестак у кастр. 1944.

БУЕЎ Якаў Мікалаевіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ДРАГЕЛЬ Аляксей Сцяпанавіч, н. ў 1914, ст. сярж., памёр ад ран 4.10.1943, пахаваны ў в. Неданчыны Рэпкаўскага р-на Чарнігаўскай вобл.

ДРАГЕЛЬ Андрэй Сцяпанавіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ДРАГЕЛЬ Мацвей Якаўлевіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ДРАГЕЛЬ Мікалай Сяргеевіч, н. ў 1918, старш., прапаў без вестак у жн. 1944.

ДРАГЕЛЬ Раман Пятровіч, н. ў 1905, загінуў у жн. 1944.

ЖАЛЯЗОЎСКІ Міхаіл, н. ў 1914, прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЗЫКАЎ Тарас Сцяпанавіч, рад., загінуў у сак. 1945.

ІЎКІН Павел Аляксеевіч, н. ў 1924, рад., загінуў 8.3.1945 у в. Колай каля г. Альтдам, Германія.

КАМКОЎ Адам Сяргеевіч, н. ў 1923, загінуў 23.9.1943.

КАМКОЎ Аляксандр Сяргеевіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КАМКОЎ Мікалай Сяргеевіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КАМКОЎ Міхаіл Давыдавіч, н. ў 1922, рад., загінуў 6.8.1944 у в. Сернетка Сувальскага ваяводства, Польшча.

КАРОТКІН Павел Піліпавіч, н. ў 1920, прапаў без вестак у жн. 1944.

КАРОТКІН Ягор Піліпавіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КІЗЕЙ Фама Пятровіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

КУКСЯНОК Іван Іванавіч, загінуў 20.8.1944, пахаваны ў в. Вілкавішкіс, Літва.

КУКСЯНОК Марк Ільіч, н. ў 1904, рад., загінуў у 1945.

КУКСЯНОК Мікіта Ільіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у жн. 1941.

ЛАПУХІН Фёдар Восіпавіч, н. ў 1925, рад., прапаў без вестак 7.8.1944.

МАЛЬКОВІЧ Іван Ягоравіч, н. ў 1906, рад., памёр ад ран 8.3.1945 у в. Шэнфельд каля г. Пененжна Эльблонгскага ваяводства, Польшча.

МАЛЬКОВІЧ Карп Ягоравіч, тэхнік-інтэндант 2-га рангу, прапаў без вестак у 1941.

МАЛЬКОВІЧ Рыгор Мікітавіч, н. ў 1918, мал. лейт., кам. звяна, прапаў без вестак 22.10.1942.

НЯМКОЎ Несцер Мікітавіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

НЯМКОЎ Сцяпан Гаўрылавіч, рад., загінуў у жн. 1944.

ПАХОМЕНКА Антон Ісакавіч, н. ў 1921, мал. сярж., загінуў 3.8.1943 у в. Краснікава Кромскага р-на Арлоўскай вобл.

ПАХОМЕНКА Мікалай Якаўлевіч.

ПАХОМЕНКА Уладзімір Якаўлевіч, н. ў 1924, рад., загінуў 22.3.1944.

ПЫРКО Кузьма Харытонавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак 4.7.1941.

ПЫРКО Парфір Харытонавіч, н. ў 1914, рад., загінуў 20.10.1944.

ПЯТРОЎСКІ Фёдар Пятровіч, сярж., загінуў 22.3.1944.

ПЯТРОЎСКІ Якаў Дзям'янавіч, рад., загінуў у жн. 1944.

РАКАЎ Васіль Іванавіч, н. ў 1921, рад., загінуў 22.8.1944 у в. Воля Замброўскага р-на Беластоцкай вобл.

РАКАЎ Фама Мікалаевіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у лютым 1945.

РАКАЎ Цімафей Васілевіч, рад.

РАКАЎ Якаў Васілевіч, н. ў 1908, рад., загінуў 3.9.1944 у в. Ліпава Сувальскага ваяводства, Польшча.

РЫБАКОЎ Міхаіл Маркавіч, н. ў 1920, рад., загінуў 7.8.1944.

РЫБКІН Іван Іванавіч, н. ў 1906, рад., загінуў 23.8.1944 у в. Сарану Сангайскага р-на, Эстонія.

РЫБКІН Павел Восіпавіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

РЫБКІН Пётр Восіпавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

РЫБКІН Пётр Іванавіч, н. ў 1913.

РЫБКІН Рыгор Васілевіч, рад.

САФРОНЕНКА Аляксей Яўсеевіч, н. ў 1924, загінуў у 1945.

САФРОНЕНКА Васіль Іванавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак 2.7.1941.

САФРОНЕНКА Віктар Мікалаевіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак 2.7.1943.

САФРОНЕНКА Мікалай Фёдаравіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

САФРОНЕНКА Мітрафан Фёдаравіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

САФРОНЕНКА Уладзімір Наўменавіч, н. ў 1927, загінуў у 1944.

СЕЛЯДЗЕЦ Андрэй Мартынавіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

СУБОЦІН Аляксей Ермалаевіч, н. ў 1923, рад., памёр ад ран 20.6.1943 у г. Белгарад.

СУБОЦІН Аляксей Яфімавіч, рад.

СУБОЦІН Дзмітрый Міхайлавіч, н. ў 1909, рад., загінуў у жн. 1944.

СУБОЦІН Гаўрыла Міхайлавіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак 2.2.1945 у в. Шэйнаў каля г. Козле, Польшча.

СУБОЦІН Дзмітрый Яфімавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

СУБОЦІН Іван Міхайлавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у снеж. 1941.

СУБОЦІН Іван Якаўлевіч, н. ў 1921, рад., загінуў 20.1.1942 у в. Балагіжа Старарускага р-на Ленінградскай вобл.

СУБОЦІН Карп Міхайлавіч, н. ў 1922, рад., загінуў у жн. 1944.

СУБОЦІН Міна Рыгоравіч, н. ў 1901, рад., прапаў без вестак 17.5.1942 у в. Андрэеўка Аляксандраўскага р-на Данецкай вобл.

СУБОЦІН Сяргей Цярэнцьевіч, лейт., прапаў без вестак.

СУБОЦІН Трафім Сямёнавіч, н. ў 1906, рад., загінуў 15.10.1944 у в. Шулы, Літва.

СУБОЦІН Ягор Савельевіч, н. ў 1921, рад., загінуў 15.10.1944, пахаваны ў г. Кельме, Літва.

СУСЛЯНОК Іван Міхайлавіч, н. ў 1920, рад., загінуў 2.8.1941 у г. Рослаўль.

СУСЛЯНОК Іван Фролавіч, н. ў 1921, фельчар, знаходзіўся ў палоне ў г. Белая Царква Кіеўскай вобласці. Лёс невядомы.

СУСЛЯНОК Якаў Фролавіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

УСАЎ Канстанцін Уладзіміравіч, н. ў 1923, рад., загінуў у кастр. 1944 у Польшчы.

УСАЎ Уладзімір Аляксеевіч, н. ў 1895, рад., прапаў без вестак у вер. 1943.

ХАДУНОЎ Адам Піліпавіч, н. ў 1926, рад., загінуў 11.2.1945 каля г. Кройцбург, Усх. Прусія.

ХАДУНОЎ Васіль Аляксеевіч, прапаў без вестак у Смаленскай вобл.

ХАДУНОЎ Дзмітрый Мікалаевіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак 7.8.1944.

ЧАКАН Іларыён Анатольевіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак 8.7.1944.

ЧАРВІНСКІ Сямён Сцяпанавіч, н. ў 1914, рад., загінуў 23.1.1945 у г. Летцен, Усх. Прусія.

ШАКУН Аляксей Мікітавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ШАКУН Іван Макаравіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ШАКУН Лука Ігнатавіч, н. ў 1895, рад., загінуў 24.10.1944.

ШАКУН Міхаіл Макаравіч, н. ў 1921, загінуў у 1943.

ШАКУН Осіп Кузьміч, н. ў 1916, рад., загінуў 10.2.1945.

ШАКУН Сямён Міхайлавіч, н. ў 1917, рад., загінуў 18.4.1942 у в. Чарнышова Ленінградскай вобл.

ШАКУН Яфім Барысавіч, н. ў 1916, рад., загінуў 19.8.1944.

ШАКУН Якаў Іванавіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

ШЭНДРЫК Павел Яфімавіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ШЭНДРЫК Фёдар Мікалаевіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у студз. 1942.

ВЁСКА СТУПАКІ

ВАЗМІЦЕЛЬ Аляксандр Фёдаравіч, н. ў 1901, загінуў у партыз. атрадзе 6.11.1943.

ВАЗМІЦЕЛЬ Іван Фёдаравіч, н. ў 1922, загінуў у партыз. атрадзе.

ВАЗМІЦЕЛЬ Фёдар Пятровіч, н. ў 1901, загінуў 6.11.1943.

ДЫЛІС Осіп Кляменцьевіч, загінуў у 1941.

КРАЎЧАНКА Сцяпан Гаўрылавіч, рад., загінуў 6.4.1942 у в. Філатава Ржэўскага р-на Цвярской вобл.

ПАРХОМЕНКА Даніла Антонавіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ПАХОЦЕНКА Даніла Мацвеевіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ПРАКАПЕНКА Аляксей Яфімавіч, н. ў 1922, прапаў без вестак.

РАМАНОЎСКІ Яфім Дзмітрыевіч, н. ў 1914, загінуў у 1941.

СКАРБОЎСКІ Аляксандр Цітавіч, н. ў 1919, прапаў без вестак у кастр. 1944.

СКАРБОЎСКІ Пётр Цітавіч, захоплены гітлераўцамі, прапаў без вестак.

СКАРБОЎСКІ Уладзімір Цітавіч, н. ў 1919, прапаў без вестак у кастр. 1944.

СКАРБОЎСКІ Ціт Герасімавіч, н. ў 1894, ст. сярж., загінуў 12.4.1942 каля в. Дрожкіна Знаменскага р-на Смаленскай вобл.

СЫЧОЎ Ягор Леанідавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ВЁСКА ЦЕАЛІН

БЕНДЗІКАЎ Іван Аляксеевіч, рад., прапаў без вестак 17.7.1942.

ГАНЧАРОЎ Павел Іванавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ГАНЧАРОЎ Якаў Іванавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ДЗЕМЧАНКА Яфім Андрэевіч, н. ў 1917, мал. лейт., кам. узвода, прапаў без вестак 22.6.1941.

ЗАЗЫБА Міхаіл Раманавіч, н. ў 1900, загінуў 10.8.1944.

ЗАЙЦАЎ Аляксандр Цімафеевіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЗАПРАГАЕЎ Міхаіл Захаравіч, загінуў 27.3.1945.

КАПЫЦЕНКА Іван Пятровіч, прапаў без вестак у чэрв. 1944.

КІРЭЕНКА Апанас Андрэевіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

КІРЭЕНКА Еўдакім Еўдакімавіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак 3.9.1941.

МЕНЗУРЭНКА Аляксандр Гаўрылавіч, н. ў 1925, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

МЕНЗУРЭНКА Васіль Емяльянавіч, н. ў 1904, загінуў у 1945.

МЕНЗУРЭНКА Емяльян Васілевіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у ліст. 1941.

МЕНЗУРЭНКА Мікалай Яфімавіч, н. ў 1923, мал. сярж., загінуў у 1945 у Германіі.

МЕНЗУРЭНКА Міхаіл Ціханавіч, н. ў 1923, загінуў у 1942.

МЕНЗУРЭНКА Наталля Андрэеўна, н. ў 1929, загінула ў 1944.

МЕНЗУРЭНКА Рыгор Васілевіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у жн. 1941.

МЕНЗУРЭНКА Цімафей Мінаевіч, н. ў 1903, рад., загінуў 27.7.1944 у в. Калеты Аўгустоўскага р-на Беластоцкай вобл.

НЕСЦЯРЭНКА Андрэй Яфімавіч, загінуў 21.10.1944.

НЕСЦЯРЭНКА Сцяпан Яфімавіч, н. ў 1907, рад., загінуў 11.3.1943 у в. Няплюеўка Хамутоўскага р-на Курскай вобл.

НЕСЦЯРЭНКА Цімафей Паўлавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ПАСТАЯЛКІН Фёдар Данілавіч, прапаў без вестак 9.8.1944.

РУКІН Аляксандр Васілевіч, н. ў 1911, ст. сярж., кам. узвода, прапаў без вестак у жн. 1944.

САХАРАЎ Герасім Рыгоравіч, н. ў 1902, сярж., загінуў 20.7.1943 у в. Руднева Болхаўскага р-на Арлоўскай вобл.

САХАРАЎ Іван Іванавіч, н. ў 1912, мал. лейт., прапаў без вестак у снеж. 1941.

САХАРАЎ Ілья Канстанцінавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

САХАРАЎ Марк Іванавіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ТРАЦЦЯКОЎ Фёдар Якаўлевіч, н. ў 1909, рад., памёр ад ран 30.9.1942, пахаваны ў в. Красны Яр Сталінградскай вобл.

ШЭНДРЫК Дзмітрый Яфімавіч, н. ў 1897, рад., прапаў без вестак 22.9.1941.

ШЭНДРЫК Іван Кузьміч, н. ў 1910, загінуў 2.2.1944, пахаваны ў в. Кітай-Гарадкі Запарожскай вобл.

ВЁСКА ЧЫЖОЎКА

АНАНЕНКА Лука Ягоравіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

АСІПЕНКА Васіль Паўлавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

БАРАНЕНКА Іван Сямёнавіч, н. ў 1920, прапаў без вестак у в. Сервы Сувальскага ваяводства, Польшча.

БОЛЦІКАЎ Аляксей Васілевіч, рад.

БЯДНЁЎ Рыгор Осіпавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ВАЗМІЦЕЛЬ Аляксандр Пятровіч, н. ў 1896, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ВАЗМІЦЕЛЬ Аляксей Малахавіч, н. ў 1908, рад., памёр ад ран 7.10.1942, пахаваны ў г. Канск.

ВАЗМІЦЕЛЬ Барыс Дзямідавіч, н. ў 1920, расстраляны гітлераўцамі ў 1943.

ВАЗМІЦЕЛЬ Дзяніс Васілевіч, н. ў 1897, рад., загінуў 23.7.1944, пахаваны ў в. Забалотнікі Гарадоцкага р-на Віцебскай вобл.

ВАЗМІЦЕЛЬ Іван Рыгоравіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ВАЗМІЦЕЛЬ Канстанцін Васілевіч, н. ў 1908, рад., памёр ад ран 1.5.1945 у г. Хайнрыхсвальдэ, Усх. Прусія.

ВАЗМІЦЕЛЬ Піліп Мікалаевіч, н. ў 1897, рад., загінуў 19.12.1943, пахаваны ў г. Вялікія Лукі Пскоўскай вобл.

ВАЗМІЦЕЛЬ Сяргей Арцёмавіч, н. ў 1924, яфр., загінуў 25.4.1945 у г. Кетцын, Германія.

ВАШЧАНКА Давыд Паўлавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

КРУКАЎ Мікалай Васілевіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

КРУКАЎ Фядос Іванавіч, н. ў 1903, рад., загінуў 17.10.1944 каля в. Падгорак Вержбалаўскага р-на, Літва.

КОШКІН Антон Дзмітрыевіч, рад., загінуў у в. Падгорск Вержбалаўскага р-на, Літва.

КУЛЯШОЎ Фёдар Антонавіч.

МАКАРАНКА Мітрафан Еўдакімавіч, н. ў 1894, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

МАКАРАНКА Нікіфар Мітрафанавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у жн. 1941.

НЯРОДАЎ Іван Данілавіч, н. ў 1919, лейт., прапаў без вестак 27.11.1942 каля х. Астахаў Бокаўскага р-на Растоўскай вобл.

ПАХОМЕНКА Аляксей Мікалаевіч, н. ў 1921, сярж., памёр ад ран 19.10.1944 у в. Сулеювек, Варшаўскага ваяводства.

ПАХОМЕНКА Міхаіл Дзмітрыевіч, н. ў 1897, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ПУЛЯЕЎ Пётр Ягоравіч, н. ў 1918, рад., загінуў 12.1.1943, пахаваны у 2-м гарадку Шлісельбургскага р-на Ленінградскай вобл.

РАМАНОЎСКІ Дзмітрый Прохаравіч, н. ў 1923, рад., загінуў 5.11.1941, пахаваны ў г. Усць Іжора Ленінградскай вобл.

РУСАНОЎСКІ Фёдар Астапавіч, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

СКАПЦОЎ Фёдар Міхайлавіч, н. ў 1908, сярж.

СЯРДЗЕЧНАЯ Аляксандра Уладзіміраўна, н. ў 1923, рад., медсястра, прапала без вестак у вер. 1941.

СЯРДЗЕЧНЫ Сямён Уладзіміравіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1941.

СЯРДЗЕЧНЫ Сяргей Аляксандравіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

УСЦІНАЎ Дзмітрый Нікіфаравіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак у жн. 1941.

ХАДАСЕВІЧ Аляксей Мікітавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ХРУСЦЕЛЬ Аляксей Сцяфанавіч, н. ў 1920.

ХРУСЦЕЛЬ Сяргей Ціханавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ХРУСЦЕЛЬ Ціхан Васілевіч, н. ў 1890, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ШЧАРБЯНОК Аляксей Міронавіч, н. ў 1908, ст. сярж., загінуў 23.3.1945 у в. Дойчэ-Ціраў Кёнігсбергскай акругі.

ШЧАРБЯНОК Васіль Андрэевіч, н. ў 1924.

ШЧАРБЯНОК Ганна Цімафееўна, н. ў 1923, сярж., медсястра, прапала без вестак у вер. 1944.

ШЧАРБЯНОК Гаўрыла Піменавіч, рад.

ШЧАРБЯНОК Канстанцін Андрэевіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ШЧАРБЯНОК Мікіта Васілевіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак 7.2.1945.

ШЧАРБЯНОК Парфен Пятровіч, рад.

ШЧАРБЯНОК Пётр Андрэевіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

ШЧАРБЯНОК Пётр Міронавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ШЧАРБЯНОК Раман Міронавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ШЧАРБЯНОК Феадосія Карпаўна, н. ў 1921, медсястра, загінула ў снеж. 1941, пахавана ў г. Разань.

ШЧАРБЯНОК Якаў Міхайлавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у крас. 1945.

ШЫПНЕЎСКІ Пётр Ізотавіч, н. ў 1895, рад., прапаў без вестак у 1945.

ЯРОМЕНКА Дзяніс Раманавіч, н. ў 1901, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЯРОМЕНКА Пётр Раманавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак 19.4.1944.

ВЁСКА ШАБАНЫ

АНІКЕЕНКА Антон Васілевіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

АНІКЕЕНКА Мікалай Васілевіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ГАРОДНІКАЎ Арыён Сцяфанавіч, н. ў 1917, ст. сярж., прапаў без вестак у 1941.

ГАРОДНІКАЎ Сцяпан Міхеевіч, н. ў 1916, прапаў без вестак у вер. 1944.

ГАРОДНІКАЎ Ягор Міхеевіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ІГНАЦЕНКА Андрэй Усцінавіч, н. ў 1911, рад., загінуў 18.2.1943 у в. Смярдыня Тосненскага р-на Ленінградскай вобл.

ІГНАЦЕНКА Савелій Усцінавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КУРЫЛІН Іван Платонавіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ПРАКАПЕНКА Елісей Сяргеевіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

СІМАНОВІЧ Людвіг Міхайлавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у 1944.

СУХАНАЎ Аляксей Ягоравіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ТАРКАШ Раман Антонавіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ВЁСКА ШАЛАШЫНА

АМАНЕНКА Леанід Сцяпанавіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

АМАНЕНКА Мікалай Піліпавіч, н. ў 1903, рад., загінуў 16.8.1944 у в. Калодзее Тыкацінскага р-на, Усх. Прусія.

ВІДУС Яфім Емяльянавіч, н. ў 1925, загінуў у 1945.

ІГНАЦЕНКА Цімафей Пятровіч, н. ў 1902, прапаў без вестак у сак. 1945.

РАБЦАЎ Астап Піліпавіч, загінуў у 1943.

РАМАНОЎСКІ Васіль Дзмітрыевіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

РАМАНОЎСКІ Павел Прохаравіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

РАМАНОЎСКІ Яфім Дзмітрыевіч, загінуў у 1941 у Талачынскім р-не Віцебскай вобл.

ЧАРНЯЎСКІ Васіль Рыгоравіч, н. ў 1905, рад., памёр ад ран 17.10.1944, пахаваны ў в. Раманішкі Шакяйскага павета, Літва.

ЧАРНЯЎСКІ Іван Васілевіч, н. ў 1926, рад., прапаў без вестак у жн. 1942.

ЧАРНЯЎСКІ Іван Кірылавіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ЧАРНЯЎСКІ Ігнат Іванавіч, загінуў 7.2.1944 у г. Кёнігсберг.

ЧАРНЯЎСКІ Максім Іванавіч, загінуў 31.3.1944 у г. Кёнігсберг.

ЧАРНЯЎСКІ Марк Ігнатавіч, н. ў 1908, рад., загінуў 31.7.1944 на ст. Шастакова Алітускага р-на, Літва.

ЧАРНЯЎСКІ Сямён Кірылавіч, н. ў 1905, загінуў у студз. 1944.

ЧАРНЯЎСКІ Уладзімір Васілевіч, гв. лейт., загінуў 17.8.1943 у в. Каменка Ізюмскага р-на Харкаўскай вобл.

ЧАРНЯЎСКІ Якаў Рыгоравіч, н. ў 1910, гал. старш., Балт. флот, загінуў у кастр. 1941.

ВЁСКА ШЭРЫ

КАПЛУНОЎ Ілья Якаўлевіч, н. ў 1901, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

МАЛАХОВІЧ Макар Мікітавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у ліп. 1944.

СЦЯПАНЕНКА Фёдар Фёдаравіч, н. ў 1916, сярж., загінуў 22.12.1942, пахаваны на выш. 185,9 у Быкаўскім р-не Растоўскай вобл.

ВЁСКА ЯКУБАВА

БЯДНЁЎ Іван Максімавіч, н. ў 1910, загінуў у 1945.

БЯДНЁЎ Пётр Малахавіч, н. ў 1893, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

БЯЗНОЖАНКА Арцём Аляксандравіч, н. ў 1916, расстраляны за сувязь з партызанамі.

БЯЗНОЖАНКА Барыс Цімафеевіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у студз. 1941.

БЯЗНОЖАНКА Лазар Аляксандравіч, н. ў 1913, ст. сярж., загінуў 27.2.1942 у Карэліі.

БЯЗНОЖАНКА Марк Пракопавіч, н. ў 1918, сярж., прапаў без вестак у жн. 1944.

БЯЗНОЖАНКА Мікалай Аляксандравіч, н. ў 1919, рад., загінуў 13.11.1941 у Растоўскай вобл.

БЯЗНОЖАНКА Рыгор Цімафеевіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

БЯЗНОЖАНКА Сяргей Пракопавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у жн. 1944 каля г. Варшава.

ВЕРАБ'ЁЎ Герасім Яфімавіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ВЕРАБ'ЁЎ Марк Захаравіч, н. ў 1908, рад., загінуў 4.11.1944.

ВЕРАБ'ЁЎ Мікалай Сцяпанавіч, н. ў 1924, загінуў у 1945.

ВЕРАБ'ЁЎ Осіп Васілевіч, н. ў 1901, рад., загінуў 14.2.1945 у в. Марытэн, Усх. Прусія.

ВЕРАБ'ЁЎ Сцяпан Васілевіч, н. ў 1902, рад., загінуў 7.8.1944 у Літве.

ВЕРАБ'ЁЎ Сяргей Захаравіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ГАЎРЫЛАЎ Андрэй Сямёнавіч, н. ў 1909, рад., загінуў 18.3.1943, пахаваны ў в. Фёдараўскае Харкаўскай вобл.

ГАЎРЫКАЎ Сцяфан Сямёнавіч, рад.

ГАПЕЕЎ Андрэй Мікітавіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у студз. 1945.

ГАПЕЕЎ Пётр Фёдаравіч, рад.

ГАПЕЕЎ Фёдар Пятровіч, рад.

ДРАЧОЎ Сяргей Архіпавіч, н. ў 1924, рад., загінуў у жн. 1944.

ЖОЛУДЗЕЎ Аляксей Маркавіч, н. ў 1922, рад., загінуў 5.8.1944.

ЖОЛУДЗЕЎ Аляксей Парфенавіч, н. ў 1910, лейт., прапаў без вестак у 1941.

ЖОЛУДЗЕЎ Якаў Міхайлавіч, н. ў 1919, загінуў у 1945.

ЗАПРАГАЕЎ Мірон Парфенавіч, загінуў 1.1.1943.

ІСТУЖКІН Яфім Данілавіч, н. ў 1918, сярж., прапаў без вестак у жн. 1944.

КАЛОДЗЕЖНЫ Ніканор Пятровіч, н. ў 1907, рад., загінуў 6.12.1942.

КАЛОДЗЕЖНЫ Тарас Захаравіч, н. ў 1913, рад., загінуў 6.2.1942 у г. Шлісельбург Ленінградскай вобл.

КАМАРОЎ Васіль Данілавіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

КАМАРОЎ Міхаіл Давыдавіч, рад., загінуў 6.8.1944.

КАМАРОЎ Піліп Ягоравіч, н. ў 1906, загінуў у Румыніі.

КАМАРОЎ Сідар Данілавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак 2.12.1941.

КАМАРОЎ Фядот Данілавіч, н. ў 1901, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

Я. Д. Істужкін.

П. Я. Камароў.

КРАЎЧАНКА Іван Севасцьянавіч, н. ў 1921, сярж., прапаў без вестак 21.3.1944 каля ст. Броды Львоўскай вобл.

ПАЗНЯК Цімафей Іванавіч, н. ў 1911, рад., загінуў 3.1.1942.

ПАЛІТАЎ Адам Ігнатавіч, н. ў 1912, сярж., прапаў без вестак 25.6.1941.

ПЕТРАКОВІЧ Іван Піліпавіч, н. ў 1925, загінуў 14.8.1944 у в. Сарнеткі Сувальскага ваяводства, Польшча.

ПЕТРАКОВІЧ Мікалай Сілавіч, н. ў 1924, рад., загінуў 14.8.1944, пахаваны ў в. Сарнеткі Сувальскага ваяводства, Польшча.

ПЕТУХОЎ Міхаіл Аляксандравіч, н. ў 1924, рад., загінуў 21.10.1944 у в. Ізабелін Варшаўскага павета, Польшча.

САСНОЎСКІ Віктар Іванавіч, н. ў 1923, рад., памёр ад ран 5.10.1944 у в. Струга Варшаўскага ваяводства, Польшча.

САСНОЎСКІ Іван Фаміч, н. ў 1922, рад., загінуў 1.8.1944 у в. Гібы Сувальскага ваяводства, Польшча.

СВІЦІН Адам Андрэевіч, н. ў 1890, рад., прапаў без вестак у ліп. 1945.

СВІЦІН Андрэй Сяргеевіч, н. ў 1893, рад., памёр у палоне 19.11.1941.

СВІЦІН Антон Ягоравіч, рад., памёр ад ран 17.5.1942 у в. Манушкіна Ленінградскай вобл.

СВІЦІН Канстанцін Васілевіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

СВІЦІН Мікалай Яфімавіч, н. ў 1926, загінуў у 1944.

СВІЦІН Міхаіл Адамавіч, н. ў 1924, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

СВІЦІН Раман Цітавіч, н. ў 1920, рад., загінуў 5.7.1943, пахаваны ў в. Гонкі Белгарадскага р-на Курскай вобл.

СВІЦІН Уладзімір Яфрэмавіч, н. ў 1924, рад., прапаў без вестак 27.3.1945.

СВІЦІН Фёдар Макаравіч, н. ў 1920.

СВІЦІН Ціхан Ягоравіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944 у в. Манушкіна Ленінградскай вобл.

СВІЦІН Ягор Васілевіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак 18.11.1941.

СТАЛЬМАЧЭНКА Ягор Аляксеевіч, н. ў 1913, рад., загінуў 21.1.1945.

УТКІН Яфім Мікалаевіч, рад.

ШАСТАК Іван Якаўлевіч, н. ў 1912, рад., загінуў 25.10.1944 у в. Альшанка Сувальскага ваяводства, Польшча.

ШЭДЗІКАЎ Іван Лаўрэнавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у 1945.

РЭДЗЬКАЎСКІ СЕЛЬСАВЕТ

ВЁСКА АЗЁРЫ

БЛАГАДЗЕРАЎ Парфір Тарасавіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

БОНДАРАЎ Аляксандр Васілевіч, н. ў 1921, рад., загінуў 4.4.1944.

БОНДАРАЎ Васіль Цярэнцьевіч, н. ў 1916, рад., загінуў 13.9.1943 у в. Святая Гара Невельскага р-на Цвярской вобл.

БОНДАРАЎ Іван Мікалаевіч, н. ў 1914, рад., памёр ад ран 9.7.1942, пахаваны на Валагоцкіх могілках, г. Архангельск.

БОНДАРАЎ Кузьма Мікалаевіч, н. ў 1909, рад., памёр ад ран 16.12.1943.

БОНДАРАЎ Кузьма Піменавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у лютым 1945.

БОНДАРАЎ Сідар Цярэнцьевіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

БОНДАРАЎ Сяргей Фёдаравіч, н. ў 1894, рад., прапаў без вестак у вер. 1942.

БОНДАРАЎ Цімафей Дзмітрыевіч, н. ў 1926, рад., прапаў без вестак.

БРЫСНЕЎ Андрэй Захаравіч, н. ў 1926, рад., прапаў без вестак у сак. 1945.

БРЫСНЕЎ Герасім Захаравіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

БУБЛІКАЎ Сяргей Антонавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак.

БУРДЗІКАЎ Сяргей Антонавіч, н. ў 1912, прапаў без вестак.

ЛАПІКАЎ Мікалай Цімафеевіч, н. ў 1926, рад., загінуў 15.1.1944.

ЛАПІКАЎ Піліп Сцяпанавіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у крас. 1945.

ЛАПІКАЎ Піліп Якаўлевіч, н. ў 1894, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

ЛОГВІНАЎ Мікалай Паўлавіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак.

ЛОГВІНАЎ Осіп Паўлавіч, н. ў 1896, рад., прапаў без вестак.

МАРОЗАВА Алена Трыфанаўна, н. ў 1918, калгасніца, расстраляна за сувязь з партызанамі.

МАРОЗАЎ Аляксей Максімавіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак.

МАРОЗАЎ Васіль Максімавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак.

МАРОЗАЎ Іван Макаравіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак.

МАРОЗАЎ Максім Васілевіч, н. ў 1914, рад., памёр ад ран 8.3.1944 у в. Пятрыкі Дубровенскага р-на.

МАРОЗАЎ Міхаіл Максімавіч, н. ў 1924, рад., прапаў без вестак.

МАРОЗАЎ Пётр Макаравіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак.

МАРОЗАЎ Ягор Сяргеевіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у 1944.

МАРОЗАЎ Якаў Кузьміч, н. ў 1906, рад., загінуў каля г. Полацк.

МАРОЗАЎ Якаў Макаравіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак.

МІШКАРУДНЫ Аляксей Мікітавіч, н. ў 1896, рад., памёр ад ран 3.1.1944.

МІШКАРУДНЫ Уладзімір Рыгоравіч, н. ў 1914, сярж., прапаў без вестак.

НІЗОХІН Фёдар Ягоравіч, н. ў 1918, калг., расстраляны за сувязь з партызанамі.

ПРК Мікалай Іванавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак.

ПЯТРЫЦКІ Міхаіл Аляксеевіч, н. ў 1916, мал. лейт., прапаў без вестак у снеж. 1941.

СВІНЦОЎ Фёдар Сяргеевіч, н. ў 1904, сярж., загінуў у в. Зімніцы Думініцкага р-на Калужскай вобл.

ВЁСКА ВЯЛІКАЕ ТХОРЫНА

ДРАГУНОЎ Міна Канстанцінавіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак.

ПАЦЕЦЬКА Сямён Сяргеевіч, н. ў 1902, рад., загінуў 13.9.1943 у в. Краваткіна Невельскага р-на Цвярской вобл.

РЫЛАЎ Барыс Сцяфанавіч, н. ў 1896, рад., памёр 20.4.1942 у лагеры ваеннапалонных Масюкоўшчына, г. Мінск.

РЫЛАЎ Парфір Яўхімавіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак.

РАЙТУЗАЎ Апанас Еўдакімавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак.

СЦЯПАНЬКОЎ Васіль Харытонавіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ТРАЦЦЯКОЎ Іван Іванавіч, н. ў 1925, рад.

ТРАЦЦЯКОЎ Ягор Іванавіч, н. ў 1923, рад., памёр ад ран 23.1.1944, пахаваны ў п. Карцава каля г. Вялікія Лукі.

ЦІХАНЕНКА Дзмітрый Мікалаевіч, н. ў 1893, рад., памёр ад ран 14.9.1941 у Смаленскай вобл.

ЦІХАНЕНКА Ілья Дзмітрыевіч, н. ў 1924, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

ЦІХАНЕНКА Парфен Мікалаевіч, н. ў 1897, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ВЁСКА ГРЭБЕНІКІ

БАЧАРЭНКА Цімафей Ягоравіч, рад., прапаў без вестак у 1943.

СЦЯПАНЬКОЎ Адам Іванавіч, н. ў 1915, рад., загінуў 22.2.1944, пахаваны ў в. Кабыльшчына Даманавіцкага р-на Палескай вобл.

ВЁСКА ДАБРЫНО

БРЫСНЕЎ Аляксей Захаравіч, н. ў 1918, рад., загінуў 27.9.1944, пахаваны ў в. Чырвонка Сувальскага ваяводства, Польшча.

МІШКАРУДНЫ Уладзімір Рыгоравіч, н. ў 1920, сярж., памёр ад ран 3.1.1944 у г. Цвер.

ВЁСКА ЗАПОЛЛЕ

АГУРЦОЎ Васіль Фёдаравіч, н. ў 1925, прапаў без вестак.

БОНДАРАЎ Аляксандр Венядзіктавіч, н. ў 1925, рад., загінуў 4.4.1944 у в. Падбароўе Пскоўскай вобл.

БОНДАРАЎ Мікалай Аляксеевіч, н. ў 1922, мал. сярж., загінуў 17.6.1944 у в. Шаркі Віцебскага р-на.

БОНДАРАЎ Осіп Антонавіч, н. ў 1906, рад., загінуў 22.12.1943.

ГРЫШЧАНКОЎ Аляксей Дзмітрыевіч, н. ў 1904, прапаў без вестак у жн. 1944.

ГРЫШЧАНКОЎ Яфім Дзмітрыевіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак пад Віцебскам.

КАЛАСОЎСКІ Фёдар Пахомавіч, н. ў 1909, рад., загінуў 18.10.1944 у в. Кунічнікі Вярхолаўскага р-на, Літва.

КАЛАСОЎСКІ Ціхан Фёдаравіч, н. ў 1912, загінуў 18.10.1944.

ЛАРЫЁНЕНКА Несцер Сямёнавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак.

МАЛАХОВІЧ Васіль Іванавіч, н. ў 1921, матрос, загінуў у жн. 1943.

МАЛАХОВІЧ Мікалай Дзмітрыевіч, н. ў 1923, загінуў 6.10.1942 пад г. Сталінград.

МАЛАХОВІЧ Сцяпан Рыгоравіч, н. ў 1918, ст. лейт., прапаў без вестак 16.10.1942.

МАЛАХОВІЧ Фёдар Іванавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак 16.11.1942.

МАРОЗАЎ Максім Васілевіч, н. ў 1906, рад., памёр ад ран 8.3.1944 у в. Пятрыкі Дубровенскага р-на.

ПАБІРАШКА Васіль Ягоравіч, н. ў 1924, рад., прапаў без вестак.

ШАВЯЛЁЎ Аляксей Емяльянавіч, н. ў 1917, мал. лейт., прапаў без вестак у 1941.

ВЁСКА КІРАЁВА

ГАЛАШЧАПЕНКА Аляксей Яфрэмавіч, н. ў 1925, рад., прапаў без вестак у маі 1945.

ЗАХАРЭНКА Аляксандр Цітавіч, н. ў 1917, ст. сярж., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЗАХАРЭНКА Кузьма Архіпавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

МІНКЕВІЧ Канстанцін Нікіфаравіч, н. ў 1913, палітрук, прапаў без вестак у жн. 1941.

РАДЧАНКА Адам Рыгоравіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак.

РАДЧАНКА Андрэй Якаўлевіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак.

РАДЧАНКА Міхаіл Фёдаравіч, н. ў 1926, рад., загінуў у г. Ланзберг, Усх. Прусія.

СІЛКОЎ Аляксандр Ермалаевіч, н. ў 1923, рад., памёр ад ран у в. Шылгенен каля г. Браўнзберг, Усх. Прусія.

СІЛКОЎ Дзмітрый Пятровіч, н. ў 1902, ст. лейт., загінуў 1.7.1944 пад г. Барысаў.

СІЛКОЎ Пётр Пятровіч, н. ў 1923, рад., прапаў без вестак.

СЛЕПЯНКОЎ Карп Іванавіч, н. ў 1909, рад., памёр ад ран 9.4.1944, пахаваны ў г. Слаўгарад Магілёўскай вобл.

СЛЕПЯНКОЎ Мікіта Савельевіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак.

ВЁСКА КОСЦІНА

ІВАНЕНКА Аляксей Рыгоравіч, н. ў 1922, рад., загінуў у лют. 1945.

ІВАНЕНКА Іван Фядотавіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак.

ІВАНЕНКА Мікалай Васілевіч, н. ў 1914, сярж., загінуў у чэрв. 1941, пахаваны ў г. Ленінград.

ІВАНЕНКА Мяфодзій Мікітавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ІВАНЕНКА Сцяфан Паўлавіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак.

МАРКАМЕНКА Барыс Кузьміч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак.

МАРКАМЕНКА Кузьма Якаўлевіч, н. ў 1909, рад., загінуў 29.3.1942 у в. Новая Малукса Кіраўскага р-на Ленінградскай вобл.

МАРКАМЕНКА Ягор Кузьміч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

МЯДЗВЕДЗЕЎ Васіль Сцяфанавіч, н. ў 1924, рад., памёр ад ран 4.5.1945.

МЯДЗВЕДЗЕЎ Іван Арцеевіч, н. ў 1890, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

МЯДЗВЕДЗЕЎ Мірон Іванавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак.

МЯДЗВЕДЗЕЎ Емяльян Сцяфанавіч, н. ў 1916, ст. лейт., загінуў 14.11.1942.

СІДАРЭНКА Пракоп Піменавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак.

СІДАРЭНКА Фёдар Захаравіч, н. ў 1921, рад., мал. сярж., загінуў 23.2.1943 у в. Любіна Чудайскага р-на Наўгародскай вобл.

ВЁСКА ПАРТАСАВА

МЯДЗВЕДЗЕЎ Рыгор Гаўрылавіч, н. ў 1898, рад., загінуў у жн. 1944.

ВЁСКА ПЯТРЫКІ

АБРАМЕНКА Васіль Паўлавіч, н. ў 1924, рад., загінуў 24.12.1943 у в. Косціна Дубровенскага р-на.

АБРАМЕНКА Ягор Паўлавіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак.

АНДРАШЧУК Анатоль Іванавіч, н. ў 1924, рад., загінуў 23.11.1944 у в. Аўзаен, Латвія.

БАЛДЭСАЎ Іван Адамавіч, н. ў 1922, рад., загінуў 25.3.1944 у в. Вялікі Бор Парыцкага р-на Палескай вобл.

БАСЯНКОЎ Захар Сямёнавіч, н. ў 1902, рад., загінуў 19.8.1944.

БАСЯНКОЎ Мікалай Сямёнавіч, н. ў 1923.

БАСЯНКОЎ Фёдар Сямёнавіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак.

ВЫБАРНЫ Міхаіл Пятровіч, н. ў 1916, загінуў ва Усх. Прусіі.

ГРЫШЧАНКОЎ Васіль Дзмітрыевіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак.

ГРЫШЧАНКОЎ Трафім Дзмітрыевіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак.

ГРЫШЧАНКОЎ Яўмен Лаўрэнавіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КАРНЕЕНКА Андрэй Мітрафанавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак.

КАРНЕЕНКА Антон Васілевіч, н. ў 1910, рад., загінуў 17.7.1944 у в. Марыямполь Браслаўскага р-на Віцебскай вобл.

КАРНЕЕНКА Васіль Іванавіч, н. ў 1920, рад., загінуў 13.2.1944 у в. Пятрыкі Дубровенскага р-на.

КАРНЕЕНКА Міхаіл Іларыёнавіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ПАБІРАШКА Герасім Сцяфанавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак.

ПАБІРАШКА Яфім Герасімавіч, н. ў 1923, рад., памёр ад ран у 1941.

ПАДАЛІНСКІ Аляксей Мікалаевіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ПАДАЛІНСКІ Міхаіл Мікітавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

РАДЗЕВІЧ Яўген Кузьміч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у сак. 1945.

РЭДЗЬКІН Кузьма Іванавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак.

САРАТОКІН Азар Мікалаевіч, н. ў 1891, рад., загінуў у 1943 пад г. Ржэў.

САРАТОКІН Аляксей Іванавіч, н. ў 1920, прапаў без вестак 4.5.1944.

САРАТОКІН Васіль Іванавіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак.

САРАТОКІНА Соф'я Іванаўна, н. ў 1920, прапала без вестак у сак. 1945.

СЕЛІВАНАЎ Якаў Цярэнцьевіч, н. ў 1911, рад., загінуў 22.2.1944 у в. Паміна Лёзненскага р-на.

ЦАРАЎ Аляксей Ціханавіч, н. ў 1909, рад., загінуў 22.2.1944.

ЦЫНГАЛЁЎ Астап Іванавіч, н. ў 1912, рад., загінуў 13.12.1943.

ЦЫНГАЛЁЎ Еўстафій Іванавіч, н. ў 1904, рад., загінуў 19.12.1943, пахаваны ў в. Туркі-Перавоз Невельскага р-на Пскоўскай вобл.

ВЁСКА РАБЦАВА

ІВАНЕНКА Павел Васілевіч, н. ў 1903, прапаў без вестак у 1941.

СВІРЫДЗЕНКА Іван Нікіфаравіч, н. ў 1925, загінуў 20.3.1945 у г. Варпалота, Венгрыя.

ВЁСКА РЭДЗЬКІ

АЎЛАСЕНКА Архіп Акімавіч, н. ў 1906, рад., загінуў 16.4.1944.

АЎЛАСЕНКА Дзмітрый Кірылавіч, н. ў 1923, рад., прапаў без вестак.

АЎЛАСЕНКА Рыгор Адамавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

АЎЛАСЕНКА Якаў Адамавіч, н. ў 1912, рад., загінуў 30.9.1944 у в. Якішы Вілкавішінскага р-на, Літва.

АЎЛАСЕНКА Яфім Адамавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак.

ВАСІЛЬКОЎ Іван Калістратавіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак.

ГАЛУШКІН Васіль Данілавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ДЗЕРУКОЎ Тарас Іванавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак.

ДОКАЛАЎ Мірон Восіпавіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ДРАГУНОЎ Міна Канстанцінавіч, н. ў 1899, рад., памёр ад ран 3.4.1945 у м. Гнадэнфельд, Сілезія, Германія.

КАМІНСКІ Іван Цімафеевіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак.

КОСЦЕРАЎ Венядзікт Мікалаевіч, н. ў 1899, рад., памёр у палоне 29.1.1942.

КОСЦЕРАЎ Іван Ігнатавіч, н. ў 1920, рад., памёр ад ран 8.10.1944, пахаваны ў в. Марыямполь.

МАЛАЛЕТНІ Гаўрыла Сцяпанавіч, н. ў 1901, старш., прапаў без вестак у ліп. 1944.

МАЛАЛЕТНІ Павел Макаравіч, н. ў 1895, рад., загінуў 16.10.1944 у в. Клаіпутце, Літва.

МАЛАЛЕТНІ Уладзімір Паўлавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак.

РУБЦОЎ Андрэй Максімавіч, н. ў 1917, сярж., загінуў 17.7.1943 у в. Ракава Тунянскага р-на Курскай вобл.

РУБЦОЎ Іван Сцяфанавіч, н. ў 1912, рад., загінуў у жн. 1944 каля г. Баранавічы.

РУБЦОЎ Пракоп Ігнатавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

САМАЦВЕТАЎ Аляксандр Якаўлевіч, н. ў 1905, прапаў без вестак у Германіі.

САМАЦВЕТАЎ Аўхім Фаміч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак.

САМАЦВЕТАЎ Міхаіл Фёдаравіч, н. ў 1916, лейт., загінуў 16.1.1945 у в. Буч, Венгрыя.

ЦАРАЎ Іван Яфімавіч, н. ў 1904, ст. сярж., прапаў без вестак.

ВЁСКА СТАРЫ ПЕНЬ

КАЧАНАЎ Пётр Ігнатавіч, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЯЎНЕВІЧ Мікіта Пятровіч, н. ў 1906, рад. прапаў без вестак у ліст. 1944.

ВЁСКА СУДЗІЛАВІЧЫ

АНАНЕНКА Лука Ягоравіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ГАРБЫЛЁЎ Уладзімір Васілевіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у лют. 1942.

ДЗЕМЯНКОЎ Фёдар Дзмітрыевіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у жн. 1941.

ЗАЙЦАЎ Васіль Аляксандравіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак.

ЗАЙЦАЎ Міхаіл Трыфанавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак.

ЗАЙЦАЎ Сцяфан Аляксандравіч, н. ў 1920, сярж., загінуў 31.7.1943.

КОСЦЕРАЎ Міхаіл Лукіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак у крас. 1945.

КОТАЎ Якаў Бормавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак.

МАКАРАНКА Павел Рыгоравіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЦІМОШЧАНКА Аляксей Ігнатавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у ліст. 1941.

ЦІМОШЧАНКА Ягор Ігнатавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак.

ШЧОГАЛЕЎ Пётр Васілевіч, н. ў 1923, рад., прапаў без вестак у студз. 1942.

ВЁСКА ШЭКІ

БАЧАРЭНКА Фёдар Ягоравіч, н. ў 1891, закатаваны гітлераўцамі ў маі 1943.

БАЧАРЭНКА Емяльян Ягоравіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

БЛАГАДЗЁРАЎ Сямён Емяльянавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

БЛАГАДЗЁРАЎ Сяргей Емяльянавіч, н. ў 1924, рад., загінуў 15.3.1945.

БЛАГАДЗЁРАЎ Фёдар Тарасавіч, н. ў 1908, рад., загінуў 10.3.1945 пад г. Данцыг, Германія.

КІРЭЕНКА Аўсей Прохаравіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак.

КІРЭЕНКА Віктар Іванавіч, н. ў 1925, партызан, загінуў у в. Валосава Талачынскага р-на Віцебскай вобл.

КІРЭЕНКА Міхаіл Іванавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак.

КІРЭЕНКА Нікіфар Аўсеевіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак.

КІРЭЕНКА Сцяфан Іванавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак.

МУРАЎЁЎ Іван Фёдаравіч, н. ў 1923, рад., загінуў у Чашніцкім р-не Віцебскай вобл.

МУРАЎЁЎ Сямён Фёдаравіч, н. ў 1920, рад., загінуў 11.9.1942 у в. Уварава пад г. Ржэў Цвярской вобл.

МУРАЎЁЎ Фёдар Іванавіч, н. ў 1897, рад., прапаў без вестак у лютым 1945.

ПЯТЧАНКА Фёдар Сямёнавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак.

РАЙТУЗАЎ Іван Пятровіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак.

РАЙТУЗАЎ Фёдар Дзмітрыевіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак.

САРАТОКІН Кірыла Аляксеевіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак.

УСЦІНАЎ Філімон Нікіфаравіч, н. ў 1905, рад., загінуў 3.8.1944 у г. Номвар, Літва.

УСЦІНАЎ Ціхан Сямёнавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак.

ЦАРАЎ Міхаіл Гаўрылавіч, н. ў 1912, расстраляны за сувязь з партызанамі.

ЦАРАЎ Якаў Іванавіч, н. ў 1918, калгаснік, расстраляны за сувязь з партызанамі.

ЦАРАЎ Якаў Мартынавіч, н. ў 1916, калгаснік, забіты гітлераўцамі.

ШАШУТА Адам Сцяфанавіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак на Курскай дузе.

ШАШУТА Аляксей Карпавіч, н.ў 1917, калгаснік, забіты гітлераўцамі.

ШАШУТА Аляксандр Мікітавіч, н. ў 1924, рад., загінуў 10.10.1944 у в. Круапяй Акмянскага р-на, Латвія.

ШАШУТА Ісак Лаўрэнавіч, н. ў 1908, рад., загінуў 16.9.1944 на х. Кулі Баўскага р-на, Літва.

ШАШУТА Карп Паўлавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак.

ШАШУТА Несцер Сідаравіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак.

ШАШУТА Селівей Сідаравіч, н. ў 1908, рад., загінуў у жн. 1941 пад г. Смаленск.

ШАШУТА Яфім Паўлавіч, н. ў 1911, калгаснік, забіты гітлераўцамі.

ЯКУЦЁНАК Рыгор Сцяпанавіч, н. ў 1883, конюх, расстраляны 5.5.1943 у п. Асінторф Дубровенскага р-на.

Воіны-землякі і мірныя жыхары Дубровенскага раёна, якія загінулі ў гады Вялікай Айчыннай вайны*

АБРАМЕНКА Васіль Сямёнавіч, мал. лейт., памёр ад ран 21.7.1943.

АГАЛЬЦОЎ Васіль Пятровіч, н. ў 1918, сярж., загінуў 27.2.1945 у м. Кондзітэн, Усх. Прусія.

АГЕЕНКА Уладзімір Акімавіч, н. ў 1919, яфр., загінуў 15.3.1943 у в. Сцяпанаўка Ленінградскай вобл.

АГЕЕЎ Мацвей Аляксандравіч, н. ў 1904, рад., загінуў 9.4.1942 у в. Грыдзіна Старарускага р-на Ленінградскай вобл.

АКІМАЎ Пётр Міхайлавіч, рад., прапаў без вестак у крас. 1945.

АЛЁШКІН Міхаіл Іванавіч, н. ў 1907, рад., загінуў 2.3.1944 за 2 км на паўночны ўсход ад раз'езда Залатое Дно Быхаўскага р-на Магілёўскай вобл.

АЛІСЕЕЎ Ягор Парфілавіч, рад., прапаў без вестак у лютым 1945.

АЛЬШЭЎСКІ Вікенцій Фёдаравіч.

АЛЯКСАНДРАЎ Фёдар Гаўрылавіч, н. ў 1923, рад., памёр ад ран у жн. 1944.

АЛЯКСЕЕЎ Трафім Іванавіч, рад., загінуў у 1941.

АНЦЫГІН Аляксей Іванавіч, н. ў 1889, рад., загінуў у в. Ліпава Сувальскага ваяводства, Польшча.

АРБУЗАЎ Осіп Арсенцьевіч, н. ў 1901, рад., загінуў 6.3.1943 у в. Ашкава Думініцкага р-на Калужскай вобл.

АРЖЭЎСКІ Іван Давыдавіч, н. ў 1925, рад., загінуў 28.8.1942 у в. Лунева Ржэўскага р-на Цвярской вобл.

АСІПЕНКА Аляксей Дарафеевіч, н. ў 1918, ст. сярж., прапаў без вестак у маі 1944.

АЎЛАСЕНКА Іван Міхайлавіч, рад., загінуў 8.12.1941 каля в. Ледзяная Тульскай вобл.

АПАНАСЕНКА Якаў Мікітавіч, рад.

АФАНАСЬЕЎ Іван Апанасавіч, н. ў 1905, рад., памёр ад ран 31.10.1943, пахаваны ў в. Арловічы Дубровенскага р-на.

БАЖАНОК Аляксандр Пятровіч, рад.

БАЖКОЎ (БОЖНЕЎ) Іван Леанідавіч, н. ў 1915, рад., загінуў 9.5.1945 у м. Лаўбань Судзецкай вобл., Германія.

БАКУНАЎ Ілья Андрэевіч, рад.

БАКУНАЎ Пётр Елісеевіч, рад.

БАЛБАТАЎ Мікіта Фёдаравіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак 1.7.1942.

БАЛДЭСАЎ Архіп Самуйлавіч, рад.

БАЛЕВІЧ Міхаіл Епіфанавіч, рад.

БАЛТУНОЎ Міхаіл Піліпавіч, н. ў 1919, рад., загінуў у в. Ван-Возера Падпарожскага р-на Ленінградскай вобл.

БАНДАРЭНКА Аляксей Сямёнавіч, н. ў 1915, мал. лейт., загінуў 23.4.1942.

БАРАНАЎ Грануім Аляксеевіч, рад.

БАРАНЕНКА Іван Сямёнавіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак 7.8.1944 каля возера Сервы Сувальскага ваяводства, Польшча.

БАРАЎНЁЎ Сяргей Паўлавіч, рад.

БАРКАН Моўша Іцкавіч, рад., прапаў без вестак 24.9.1943.

БАРКОЎСКІ Фёдар Іванавіч, н. ў 1918, сярж., прапаў без вестак 10.7.1942 на рацэ Дон.

БАРЫСАЎ Аляксандр Паўлавіч, н. ў 1916, рад., памёр ад ран 31.8.1944 у Эстоніі.

БЕЛАВУСАЎ Іван Навумавіч, н. ў 1923, рад., загінуў 29.1.1943 у в. Джугба Краснадарскага краю.

БЕРАСНЕЎ Віктар, н. ў 1923, загінуў у палоне 18.10.1942 у Германіі.

БІРУЛЯ Максім Ціханавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак у маі 1943.

БІРУКОЎ Сямён Васілевіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак у жн. 1941.

БОЛЦІКАЎ Аляксей Васілевіч, рад.

БОНДАРАЎ Міхаіл Іванавіч, партызан.

БОРЫСНЕЎ Сямён Свірыдавіч, н. ў 1900, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

БРАГІН Павел Мікітавіч, рад.

БРАГІН Самуіл Мікітавіч, рад.

БРУМТУНАЎ Аляксей Аксёнавіч, рад.

БУБЛІКАЎ Анатоль Фаміч, н. ў 1926 у Бельскім сельсавеце, рад., памёр ад ран 26.6.1944 у в. Гарошкава Дубровенскага р-на.

БУРДЗІКАЎ Пётр Платонавіч, рад.

БЭНДЗІКАЎ Сяргей Аляксандравіч, н. ў 1920, лейт., памёр ад ран 27.11.1943 у в. Кошкіна Усвяцкага р-на Смаленскай вобл.

БЫСЕЎ Аляксандр Барысавіч, рад.

БЫТЫШАЎ М., н. ў 1920, ст. сярж., загінуў 9.3.1943 у в. Беразняк Арлоўскай вобл.

ВАЗМІЦЕЛЬ Віктар Цімафеевіч, н. ў 1923, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

ВАЙНІЦКІ Леанід Феліксавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

---

* Недахоп звестак аб загінуўшых паздавілі раённую камісію па стварэнні Хронікі Памяці магчымасці ўстанавіць іх канкрэтнае месцажыхарства і аднесці ў спісе да пэўнага населенага пункту.

ВАЙТУЛЯНІЦ Уладзімір Вікенцьевіч, н. ў 1917, рад., памёр ад ран 8.4.1944 у в. Моржава Цвярской вобл.

ВАРАПАЕЎ Сяргей Антонавіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ВАРОНІН Сцяпан Іванавіч, рад.

ВАСІЛЕНКАЎ Аляксей Дарафеевіч, н. ў 1918, ст. сярж., прапаў без вестак у сак. 1944.

ВАСІЛЬЕЎ Сцяпан Мікалаевіч, н. ў 1906, рад., памёр ад ран у м. Яўнаўцэ, Латвія.

ВАСІЛЬЧАНКАЎ Раман Якаўлевіч, н. ў 1909, прапаў без вестак каля в. Рублева Лёзненскага р-на Віцебскай вобл.

ВАСКРАСЕНСКІ Васіль Пятровіч, партызан.

ВОЛІКАЎ Ціхан Карпавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у 1944.

ВОРЫКАЎ Аляксей Васілевіч, н. ў 1923, рад., загінуў 20.8.1942 у в. Калодзежы Сухініцкага р-на Калужскай вобл.

ГАЛАВАНАЎ Мікалай Якаўлевіч, н. ў 1918, рад., загінуў 6.4.1942.

ГАЛУШКІН Пётр Фёдаравіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак 30.3.1942 каля в. Лутаўня Думініцкага р-на Калужскай вобл.

ГАНЦЭВІЧ Сяргей Барысавіч, рад., прапаў без вестак у снеж. 1941.

ГАНЧАРОЎ Аляксей Паўлавіч, рад.

ГАНЧАРОЎ Аляксей Яфрэмавіч.

ГАНЧАРОЎ Іван Парфілавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ГАНЧАРОНАК Леанід Іванавіч, н. ў 1907, рад., загінуў 6.9.1944.

ГАПАНЮК Давыд Мікалаевіч, маёр.

ГАПЕЕЎ Антон Аляксеевіч, н. ў 1908, рад., загінуў 13.12.1942 у в. Кропатава Ржэўскага р-на Цвярской вобл.

ГАРБАТКІН Сяргей Ісакавіч, н. ў 1912, прапаў без вестак у маі 1944.

ГАРБАЧОЎ Міхаіл Арыстратавіч (Несцеравіч), н. ў 1920, лейт., кам. узвода, прапаў без вестак у вер. 1941.

ГАРБАЧОЎ Сцяпан Дзям'янавіч, н. ў 1917, рад., загінуў 20.1.1943 у саўгасе «Катлубань» Гарадзішчанскага р-на Сталінградскай вобл.

ГАРБУЗЕНКА Іван Іванавіч, старш.

ГАРКУТА Мікалай Іванавіч, рад.

ГАРЧАНКА Цімафей Васілевіч, рад.

ГАЎРЫЛАЎ Мікалай Якаўлевіч, н. ў 1918, рад., загінуў 6.4.1942.

ГЕЙЖАН Даніла Іванавіч, прапаў без вестак 25.8.1944.

ГЕРАСІМОВІЧ Іван Міхайлавіч, н. ў 1902 у Мардашэвіцкім сельсавеце, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ГЕРАСІМОВІЧ Пётр Міхайлавіч, н. ў 1906, рад., загінуў 28.11.1942 у в. Урдом Цвярской вобл.

ГЕШТАРАЎ Піліп Максімавіч, рад.

ГОЛУБЕЎ Віктар Арцёмавіч, рад.

ГОЛУБЕЎ Іван Паўлавіч.

ГРУШНЕЦ Ягор Антонавіч, рад.

ГРЫНКЕВІЧ Уладзімір Мацвеевіч, н. ў 1918, мал. сярж., загінуў 24.1.1945 у г. Аўгкен, Усх. Прусія.

ГРЫШАНАЎ Віктар Арцёмавіч, рад.

ГРЫШАНАЎ Фёдар Архіпавіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у снеж. 1941.

ГУСЯНЦОЎ Міхаіл Васілевіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ДАНІЛЕНКА Мікалай Патапавіч, рад., разведчык, загінуў 24.12.1941 у в. Маршаціна Ленінградскай вобл.

ДАМАРКАЎ Аляксандр Апанасавіч, н. ў 1924, рад., загінуў 24.10.1944 на панскім двары Гельвайдэн, Усх. Прусія.

ДАЛЖАНКОЎ Ягор Іванавіч, н. ў 1916, рад., памёр ад ран 31.12.1942 у в. Красты Куньеўскага р-на Цвярской вобл.

ДЗМІТРАЧЭНКА Фёдар Трафімавіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у лютым 1945.

ДЗЮБАНАЎ Уладзімір Андрэевіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ДЗЮСАЎ Сяргей Дзмітрыевіч, рад.

ДЗЯДКОЎ Аляксандр Рыгоравіч, н. ў 1894, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

ДЗЯЖЫКІН Гаўрыла Паўлавіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак 18.7.1942.

ДРАБКІН П. Сцяпанавіч.

ДРАБКІН Мірон Гесенавіч, н. ў 1919, сярж., загінуў 17.7.1941.

ДРАНЬКОЎ Іван Рыгоравіч, кап., нам. камбата, загінуў 26.6.1944.

ДРАНЬКОЎ Сямён Рыгоравіч.

ДРОЗД Аляксандр Харытонавіч, загінуў 17.9.1941 у в. Ключавая Ленінскага р-на.

ДУБАЎ Лявонцій Кандратавіч, рад.

ДУБІНА Мікалай Патапавіч, лейт.

ДУБРОЎСКІ Антон Тарасавіч, н. ў 1912, рад., загінуў 13.10.1943 у в. Яблanаўка Кіеўскай вобл.

ДУБРОЎСКІ Мікалай Парфенавіч, н. ў 1920 у в. Засценкі, рад., прапаў без вестак у студз. 1945.

ЕМЯЛЬЯНАЎ Рыгор Аляксеевіч, н. ў 1900, рад., загінуў 2.9.1942 у в. Цвердунова Карманаўскага р-на Смаленскай вобл.

ЖАЛЯЗОЎСКІ Уладзімір Аляксеевіч, н. ў 1926, рад., памёр ад ран 16.1.1945 у фальварку Батшкен, Усх. Прусія.

ЖУРБА Андрэй Дзмітрыевіч, н. ў 1915.

ЗАГАРЭЛЬСКІ Віктар Максімавіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЗАГАРЭЛЬСКІ Радзівон, н. ў 1906, рад., загінуў у палоне 3.4.1943 на тэр. Зах. Еўропы.

ЗАПРАГАЕЎ Адам Тарасавіч, н. ў 1917, рад., памёр ад ран 9.1.1944 у в. Новае Балашова Кіраваградскай вобл.

ЗАРУБІН Васіль Варапаевіч, рад.

ЗАХАРАЎ Іван Прохаравіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у 1941.

ЗІНКІН Рыгор Рыгоравіч, н. ў 1895, рад., загінуў 27.10.1942 у Цвярской вобл.

ЗМІТРУХІН Дзмітрый Маісеевіч, рад.

ІВАНОЎ Аляксандр Агеевіч.

ІВАНОЎ Аляксей Емяльянавіч, партызан.

ІГНАТАЎ Дзмітрый Трафімавіч, н. ў 1892, рад., прапаў без вестак у ліст. 1941.

ІОФЕ Осіп Сіманавіч, н. ў 1908, палітрук, памёр ад ран 29.8.1942.

ІСАЧЭНКА Васіль Мікітавіч, н. ў 1898, рад., загінуў 22.12.1942 у в. Громава Цвярской вобл.

ІСАЧЭНКА Васіль Рыгоравіч, н. ў 1913, прапаў без вестак у ліст. 1942.

КАБУШАЎ Андрэй Васілевіч, н. ў 1920, рад., загінуў у кастр. 1941.

КАВАЛЕЎ Апанас Лявонавіч, н. ў 1913, мал. лейт., кам. узвода, загінуў 28.9.1941 у в. Цімашоўка Міхайлаўскага р-на Запарожскай вобл.

КАВАЛЁЎ Іван Іванавіч, н. ў 1917, мал. лейт., прапаў без вестак 29.12.1941.

КАЗАКОЎ Фёдар Міхайлавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак 4.8.1942.

КАЗЛОЎ Якаў Фёдаравіч, н. ў 1915, ст. сярж., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

КАЗЛОЎСКІ Вячаслаў Уладзіміравіч.

КАКОРЫН Леанід Васілевіч, н. ў 1901, рад., прапаў без вестак 2.8.1942 на ст. Панова Краснасельскага р-на Ленінградскай вобл.

КАЛБАСАЎ Васіль Несцеравіч, н. ў 1919, лейт., кам. узвода, прапаў без вестак 22.6.1941.

КАЛБАСАЎ Яўсей Антонавіч.

КАЛІНІН Кузьма Андрэевіч, н. ў 1903, рад., прапаў без вестак 2.11.1941.

КАЛІНІН Мікалай, лейт., прапаў без вестак у 1941.

КАЛІНІН Яфім Маісеевіч, н. ў 1916, ваентэхнік 2-га рангу, прапаў без вестак.

КАЛТУНОЎ Васіль А.., н. ў 1915, рад., загінуў 17.11.1941 у в. Азяркі Падпарожскага р-на Ленінградскай вобл.

КАНАШЭНКА Сцяпан Мікалаевіч, н. ў 1909, старш., загінуў 25.9.1943 на правым беразе ракі Днепр каля в. Каліберды.

КАНДРАТАЎ Нікіфар Мікалаевіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

КАНДРАЦЕНКА Мікалай Трафімавіч, н. ў 1921, рад., памёр ад ран 9.5.1943 у в. В. Засава Ленінградскай вобл.

КАНДРАЦЕНКА Міхаіл Іванавіч, н. ў 1918, сярж., прапаў без вестак 12.9.1942 у с. Старажавое Варонежскай вобл.

КАНДРАЦЕНКА Уладзімір Емяльянавіч, н. ў 1924, рад., загінуў 29.6.1944 у в. Трылесіна Шклоўскага р-на Магілёўскай вобл.

КАНДРАЦЬЕЎ Нікіфар Парфенавіч, н. ў 1917, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

КАПЫТОЎСКІ Фядос Мікітавіч, н. ў 1909, рад., сапёр-разведчык, прапаў без вестак 13.8.1942 каля г. Дуброўка Думініцкага р-на Калужскай вобл.

КАРАТКОЎ Васіль Ігнатавіч, н. ў 1915, рад., загінуў 27.5.1942 у в. Малінаўка Ленінградскай вобл.

КАРНАВУХАЎ Міхаіл Іванавіч, н. ў 1919, рад., прапаў без вестак 16.7.1941 у г. Белая Царква.

КАРОТКІН Дзмітрый Рыгоравіч, рад.

КАРСАКОЎ Васіль Сямёнавіч, рад.

КАСЦЮКОВІЧ Міхаіл Парфіравіч, лейт., загінуў 22.2.1943.

КАСЦЮКОВІЧ Фёдар Рыгоравіч, рад.

КАТКОЎСКІ Міхаіл Давыдавіч, ст. лейт., загінуў 13.7.1943 у в. Гараны Сталінградскай вобл.

КАТКОЎСКІ Емяльян Яфрэмавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

КАЩКОВІЧ Яфім Васілевіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у снеж. 1941 на ст. Бекасава каля г. Нара-Фамінск.

КАЧАНАЎ Васіль Іванавіч, рад., загінуў 14.1.1942 у г. Мядынь Калужскай вобл.

КАЧУБЕЙ Іван Васілевіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак 7.10.1942 у в. Арлоўка Гарадзішчанскага р-на Сталінградскай вобл.

КЕНЕЛАЎ Радзівон Пятровіч, н. ў 1896, рад., прапаў без вестак у лютым 1945.

КІНДЗЯНКОЎ Мацвей Архіпавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

КІРЫЛАЎ Іван Захаравіч, н. ў 1919, лейт., кам. узвода, прапаў без вестак на рубяжы ракі Муйжа, Літва.

КІРЫЛАЎ Іван Іванавіч, рад.

КІРЭЕЎ Аляксандр Цімафеевіч, н. ў 1925, рад., загінуў 23.3.1945 на ст. Эспенкруг, Польшча.

КІРЭЕЎ Ціхан Гаўрылавіч, н. ў 1902, рад., загінуў 25.8.1944 каля Сенвозера ў Карэліі.

КІРЭЕЎ Яфім Гаўрылавіч, н. ў 1911, мал. лейт., кам. узвода, прапаў без вестак у 1941.

КІСЯЛЁЎ Міхаіл Паўлавіч, рад.

КІСЯЛЁЎ Сямён Андрэевіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

КЛІМАЎ Андрэй Калінавіч, н. ў 1890, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

КЛЯЎЗАЎ Сцяпан Іванавіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак 13.2.1942.

КЛЯЦКОЎ Павел Мікітавіч, н. ў 1915, кам. узвода, прапаў без вестак 13.2.1942.

КНЯЗЕЎ Павел Цімафеевіч, загінуў 21.3.1945.

КОНЕНКАЎ Рыгор Іванавіч, н. ў 1904, рад., загінуў 8.2.1945 у г. Кройцбург, Усх. Прусія.

КОРЗНІКАЎ Іван Фёдаравіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак 25.7.1942.

КРАЙКО Пётр Якаўлевіч, н. ў 1905, кап., прапаў без вестак у жн. 1941.

КРАСНІКАЎ Павел Ціханавіч, рад., прапаў без вестак 23.2.1942 на Зах. фронце.

КРАЎЦОЎ Васіль Міхайлавіч, н. ў 1925, рад., загінуў 28.9.1944 у в. Межакі, Латвія.

КРАЎЦОЎ Осіп Іларыёнавіч, мал. лейт., загінуў 12.9.1943.

КРАЎЦОЎ Станіслаў Васілевіч, памёр ад ран 6.7.1945.

КРУГЛОЎ Мікалай Міхайлавіч, н. ў 1909, рад., загінуў 29.4.1942.

КУБРОЎ Аркадзь Васілевіч, н. ў 1920, мал. сярж., прапаў без вестак 26.9.1942.

КУЗЬМЯНКОЎ Міхаіл Якаўлевіч, рад.

КУЗЬМЯНКОЎ Іван Ягоравіч, н. ў 1908 у в. Засценкі, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1944.

КУЗЬМЯНКОЎ Пімон Ягоравіч, рад.

КУЖЭЛЬНЫ Сцяпан Осіпавіч, н. ў 1917, палітрук, памёр ад ран 13.10.1941.

КУЛІТАЎ Дзмітрый Рыгоравіч, н. ў 1902, рад., загінуў 12.11.1942 каля в. Анастасіеўка Туапсінскага р-на Краснадарскага краю.

КУЛЯШОЎ Дзям'ян Рыгоравіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

КУЛЯШОЎ Кірыла Міхайлавіч, н. ў 1914, рад., памёр ад ран 26.1.1944, пахаваны на тэр. Дзяржынскага шклозавода ў Жытомірскай вобл.

КУЛЯШОЎ Павел Рыгоравіч, рад.

КУРАЕДАЎ Сцяпан Якаўлевіч, н. ў 1911, старш., загінуў 25.7.1944 у в. Бундзіна Палкінскага р-на Ленінградскай вобл.

ЛАБКОЎСКІ Міхаіл Ягоравіч, рад.

ЛАЗОЎСКІ Міхаіл Віктаравіч, н. ў 1919 у Іскозскім сельсавеце, ваентэхнік 1-га рангу, прапаў без вестак у кастр. 1941.

ЛАРЧАНКА Захар Сцяпанавіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЛАНДАРЭНКА Іван Дзянісавіч, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЛЕВЯР'ЯНАЎ Яўген Васілевіч, рад.

ЛЕСНІКОЎ Іван Міхайлавіч, н. ў 1908, рад., загінуў 29.10.1943 у в. Расасна Дубровенскага р-на.

ЛІСТАПАДАЎ Віктар Кандратавіч, н. ў 1917, ст. лейт., загінуў 18.10.1944.

ЛІСІЧОНАК Міхаіл Міхайлавіч, н. ў 1905, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

ЛОСЕЎ Лазар Сцяпанавіч, н. ў 1909, рад., прапаў без вестак у крас. 1944.

ЛЫСЕНКА Андрэй Аляксеевіч, н. ў 1914, сярж., прапаў без вестак 28.11.1941.

ЛЮХЦЕНКА Андрэй Парфіравіч, н. ў 1914, сярж., памёр ад ран 3.9.1942 у п. Вішэрка Ленінградскай вобл.

ЛЯГАЙСКІ Канстанцін Іванавіч, загінуў 16.4.1945.

ЛЯЛІКАЎ Уладзімір Цімафеевіч, рад.

ЛЯСНІЧЫ Уладзімір Іванавіч, н. ў 1895, рад., загінуў 10.3.1945 у в. Карклі, Латвія.

МАГЕР Валянцін Іванавіч, н. ў 1924, рад., загінуў 26.9.1943 у Чорным моры.

МАІСЕЕНКА Астап Мікалаевіч, н. ў 1915, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

МАІСЕЕНКА Рыгор Данілавіч, н. ў 1920, прапаў без вестак 28.9.1942.

МАЙСТРАНКА Канстанцін Сяргеевіч, рад.

МАКАРАНКА Аляксей К., гв. лейт., загінуў 10.10.1944.

МАКАРАНКА Якаў Фаміч, н. ў 1903, рад., загінуў 19.1.1945 у в. Дамброўка Макуўскага р-на Варшаўскага ваяводства, Польшча.

МАКАРЭВІЧ Андрэй Фаміч, рад.

МАКЕЕЎ Мацвей Мікалаевіч, н. ў 1908, сярж.

МАКЕЕЎ Мацвей Мікалаевіч, н. ў 1908, сярж., загінуў 27.1.1942 у в. Варанеты Сухініцкага р-на Калужскай вобл.

МАКУЛЬКІН Міхаіл Ізотавіч, рад.

МАЛАНУХІН Пракоп Фядотавіч, рад.

МАЛАХАЎ Андрэй Міхайлавіч, рад.

МАЛАШЭНКА Пётр Паўлавіч, н. ў 1922, яфр., памёр ад ран 22.1.1943 у в. Пятрова Кіраваградскай вобл.

МАЛІНОЎСКІ Сяргей Іванавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

МАР'ІН Рыгор Якаўлевіч, рад., загінуў 19.1.1942 у в. Каляснічы Смаленскай вобл.

МАРМЫЛЁЎ Іван Трафімавіч, н. ў 1905, мал. лейт., прапаў без вестак у ліп. 1943.

МАРТЫНАЎ Сяргей Сцяпанавіч, рад.

МАРЧАНКА Андрэй Парфіравіч, рад.

МАРЧАНКА Міхаіл Міхайлавіч, н. ў 1921, мал. сярж., прапаў без вестак 3.7.1942.

МАРШАЛАЎ Іван Давыдавіч, н. ў 1912, рад.

МАРШАЛАЎ Іван Фёдаравіч, рад.

МАСКАЛЁЎ Іван Уладзіміравіч, рад.

МАТКІН Рыгор Сцяпанавіч, н. ў 1914, рад., памёр ад ран 30.10.1942 на х. Валгастрой Сталінградскай вобл.

МАТУШКІН Ягор Трафімавіч, н. ў 1921, рад., загінуў 2.3.1944 у Быхаўскім р-не Магілёўскай вобл.

МАХНАЧ Іван Осіпавіч, рад.

МАХЛАЕЎ Пракоп Еўдакімавіч, н. ў 1910, сярж., загінуў 19.3.1943 у в. Шаглунова Ленінградскай вобл.

МЕШУЛКОЎ Кузьма Ягоравіч, н. ў 1895, прапаў без вестак у сак. 1942.

МІКРУКОЎ Сяргей Іванавіч, н. ў 1908, мал. лейт., загінуў 17.10.1943 у в. Ужар Чавускага р-на Магілёўскай вобл.

МІНІН Прохар Піліпавіч, рад., прапаў без вестак у 1941.

МІНІН Рыгор Савельевіч, н. ў 1915, тэхнік-інтэндант 1-га рангу, загінуў 8.3.1942 у в. Фралова Ржэўскага р-на Цвярской вобл.

МІНЧАНКА Парфір Цімафеевіч, рад.

МІНЯНКОЎ Арсен Кузьміч, лейт., загінуў пры выкананні службовых абавязкаў 29.6.1944.

МІХАЙЛАЎ Піліп Рыгоравіч, н. ў 1908, рад., загінуў 5.2.1942.

МІХЕЕНКА Сцяпан Цімафеевіч, н. ў 1904, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

МІЦКЕВІЧ Аляксандр Мікалаевіч, н. ў 1915, рад., загінуў 14.8.1941 у в. Гарохаўка Цвярской вобл.

МІШЫН Іван Іванавіч, н. ў 1923, рад., загінуў 25.3.1944 у в. Гразявец Быхаўскага р-на Магілёўскай вобл.

МУСІНСКІ Анатоль Аляксеевіч, рад., прапаў без вестак 18.10.1944 у Латвіі.

МЯДЗВЕДЗЕЎ Аляксей Сафронавіч, н. ў 1918, старш., загінуў 6.4.1943 у в. Казлова Старускага р-на Ленінградскай вобл.

МЯДЗВЕДЗЕЎ Патап Гаўрылавіч, рад.

МЯЛЕШКІН Рыгор Якаўлевіч, рад.

МЯСНІКОЎ Пётр Міхайлавіч, рад.

МЯЦЕЛІЦА Цярэнцій Ефстратавіч, н. ў 1898, рад., загінуў 19.2.1945.

НАВУМАЎ Дзмітрый Сямёнавіч, н. ў 1909, маёр, зам. кам. па палітчастцы, памёр ад ран 29.11.1942 у в. Лутавініна Зубцоўскага р-на Цвярской вобл.

НАВУМАЎ Рыгор Васілевіч, рад.

НАРУЦІН Ігнат Уладзіміравіч, лейт., загінуў 9.12.1942.

НАСТАЯШЧЫ Фёдар Фёдаравіч, рад.

НАЧКОЎ Іван Рыгоравіч, н. ў 1918, мал. сярж., памёр ад ран 9.12.1941 у в. Сіняўка Нікалінаўскага р-на Растоўскай вобл.

НІКАЛАЕЎ Іван Маісеевіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

НІКІЦІН Аляксей Яўсеевіч, н. ў 1922, лейт., кам. узвода, загінуў 18.3.1943 у в. Аніканава Смаленскай вобл.

НОВІКАЎ Аркадзь Іванавіч, рад., загінуў 26.3.1945 у г. Гдыня, Польшча.

НОВІКАЎ Іван Мікалаевіч, н. ў 1910 у Дабрынскім сельсавеце, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

НОВІКАЎ Іван Уласавіч, н. ў 1919, рад., памёр ад ран 1.6.1944 у в. Асінаўка Лёзненскага р-на Віцебскай вобл.

НОВІКАЎ Міхаіл Фёдаравіч.

НОВІКАЎ Яўген Андрэевіч, н. ў 1919, рад., загінуў 23.1.1945 у в. Паўперн каля г. Інстэрбурга.

НЯМІРАЎ Ігнат Давыдавіч, н. ў 1925, загінуў 4.2.1945 каля хаты лесніка кв. 6979, Латвія.

ПАДУЛАЎ Канстанцін Пракопавіч, н. ў 1908, рад., загінуў 22.7.1942 у в. Врагава Малавіцкага р-на Ленінградскай вобл.

ПАЗНЯКОЎ Іван Іванавіч, н. ў 1924, яфр., загінуў 30.4.1944, калгас «Дуброва» Тужыйскага р-на Валынскай вобл.

ПАЛЯКОЎ Васіль Фёдаравіч, рад.

ПАПОЎ Сямён Мікалаевіч, н. ў 1910, ст. лейт., штурман звяна, загінуў 24.7.1941 каля в. Міхайлаўка, раён г. Ельня.

ПАРФЁНАЎ Іван Ігнатавіч, рад.

ПАСТАРНАК Міхаіл Панкратавіч, н. ў 1897, рад., загінуў 23.8.1941 у в. Заўражжа Ярцаўскага р-на Смаленскай вобл.

ПАЦКАЛЁЎ Мікалай Максімавіч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ПАШКОЎ Аляксандр Гаўрылавіч, н. ў 1910, рад.

ПАШКОЎСКІ Антон Сцяпанавіч, н. ў 1918, ст. сярж., загінуў 30.6.1941.

ПЕТРАЧЭНКА Сцяпан Васілевіч, н. ў 1918, лейт.

ПІЛЬКІН Емяльян Дзмітрыевіч, рад.

ПІЛЮШЧАНКА Фёдар Дарафеевіч, рад.

ПІХАНСКІ Міхаіл Раманавіч, рад.

ПЛОТКІН Анатоль Давыдавіч, н. ў 1919, зам. кам. па палітчасці ў партыз. атрадзе, загінуў 21.1.1943, пахаваны на ст. Шафранава каля г. Гомель.

ПЛЮШЧАЎ Ерафей Цімафеевіч, рад.

ПОРЦІКАЎ Ціхан Міхайлавіч, н. ў 1918, ст. лейт., памёр ад ран 13.2.1945 у г. Таўраге, Літва.

ПРАВАШЫРЫНСКІ Піліп Акцісавіч, н. ў 1921, мал. лейт., прапаў без вестак 5.9.1943 у в. Капусцінцы Ржышчанскага р-на Кіеўскай вобл.

ПРОХАРАЎ Васіль Апанасавіч, н. ў 1901, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ПРАСКУРАЎ Аляксандр Карпавіч, рад.

ПУЗІКАЎ Іван Іванавіч, рад.

ПУЗЫРОЎ Фёдар Ісакавіч, рад.

ПУЧКОЎ Павел Данілавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ПЫНЬКІН Іван Васілевіч, рад.

ПЫНЬКІН Сцяфан Дзмітрыевіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак 21.11.1941 у в. Ядроміна Пятроўскага р-на Маскоўскай вобл.

ПЯТРОЎ Міхаіл Пятровіч, рад.

РАБЦАЎ Аляксей Дзмітрыевіч, н. ў 1921, сярж., загінуў 4.9.1942 каля в. Броўкіна Гжацкага р-на Смаленскай вобл.

РАБЦАЎ Антон Сцяфанавіч, н. ў 1911, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

РАДЗІВОНАЎ Архіп Андрэевіч, н. ў 1898, рад., прапаў без вестак у лют. 1943.

РАДЗЬКОЎ Міхаіл Паўлавіч, н. ў 1916, рад., загінуў 16.10.1944 у Вілкавішскім р-не, Літва.

РАДКЕВІЧ Міхаіл Нікіфаравіч, н. ў 1895, калгаснік, памёр ад ран 21.7.1944, пахаваны ў г. Смаленск на Пакроўскіх могілках.

РАДКЕВІЧ Рыгор Адамавіч, рад.

РАЖКОЎ Васіль Максімавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак у лют. 1945.

РАКАЎ Васіль Іванавіч, н. ў 1921, рад., загінуў 22.8.1944 у в. Воля Замбруўскага р-на Беластоцкай вобл., Польшча.

РАМАНЕНКА Іван Ермалаевіч, н. ў 1915, рад., загінуў у в. Кіева, Старарускага р-на Ленінградскай вобл.

РОГБНІНЦАЎ Мітрафан Мітрафанавіч, н. ў 1919, рад., загінуў 20.4.1945 у в. Пілтш, Германія.

РОСЕ Хайм Шлінавіч, н. ў 1912, рад., прапаў без вестак у маі 1943.

РУБАНЕНКА Міхаіл Андрэевіч, н. ў 1904, рад., загінуў 7.2.1945 у в. Сарочын, Венгрыя.

РЫЖАЕЎ Аляксей Фёдаравіч, н. ў 1926, рад., загінуў 26.6.1944 у в. Андронаўка Віцебскага р-на.

РЫЖКОЎ Дзмітрый Васілевіч, н. ў 1924, мал. лейт., загінуў 12.12.1943.

РЫЖЫКАЎ Сцяпан Нікіфаравіч, рад., прапаў без вестак 1.3.1942.

РЭЙЗМАН Пётр Міхайлавіч, н. ў 1900, загінуў 17.10.1944.

САВІЦКІ Адам Сямёнавіч, ст. сярж.

САКАЛОЎСКІ Сцяпан Уладзіміравіч, н. ў 1912, тэхнік-інтэндант 2-га рангу, прапаў без вестак у вер. 1941.

САЛЯНКОЎ Леанід Пракопавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак 5.9.1942.

САРАТОКІН Кірыла Аляксеевіч, н. ў 1918, рад., прапаў без вестак у лютым 1945.

САЎЧАНКА Іван Фёдаравіч, рад., прапаў без вестак 14.9.1941.

САЎЧАНКА Канстанцін Фёдаравіч, рад.

СВІКЛІС Осіп Восіпавіч, партызан.

СЕМЯНКОЎ Віктар Рыгоравіч, н. ў 1913, старш., памёр ад ран 18.1.1942, пахаваны на Новых могілках у г. Сталінград.

СЕМЯНЦОЎ Цімафей Уладзіміравіч, н. ў 1908, прапаў без вестак у 1945.

СІДАРЭНКА Ягор Піліпавіч, н. ў 1907, рад., прапаў без вестак 8.10.1941.

СІЛКОЎ Міхаіл Фёдаравіч, н. ў 1923, рад., прапаў без вестак у студз. 1944.

СІНЕЛЬНІКАЎ Савелій Сямёнавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак 3.5.1942.

СІНІЦА Міхаіл Раманавіч, рад.

СІРОТКІН Іван Астаф'евіч, н. ў 1907, рад., загінуў 7.8.1943 у в. Нікольскае Туманаўскага р-на Смаленскай вобл.

СІРОТКІН Мікалай Васілевіч, рад., загінуў 2.11.1944 на ст. Авіхне, Латвія.

СІЎЦОЎ Андрэй Сцяпанавіч, н. ў 1901, ст. лейт., загінуў 4.12.1942.

СКАРБОЎСКІ Сямён Іванавіч, н. ў 1921 у Мардашэвіцкім сельсавеце, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

СКОБЕЛЕЎ Васіль Парфіравіч, н. ў 1910, сярж., загінуў 17.9.1941.

СОТЧАНКА Аркадзь Дзмітрыевіч, рад.

СПІРЫДЗЕНКАЎ Сямён Іванавіч, н. ў 1926, рад., прапаў без вестак 7.2.1945.

СТАЛЯРОЎ Мяфодзій Ягоравіч, н. ў 1910, рад., загінуў 1.4.1945 у в. Штабельвіц каля г. Брэслаў, Германія.

СТАРАВОЙТАЎ Якаў Ягоравіч, лейт., камбат, загінуў 26.2.1942 у в. Лукіна Старарускага р-на Ленінградскай вобл.

СТАСЬКОЎ Міхаіл Усцінавіч, н. ў 1925, рад., прапаў без вестак у снеж. 1943.

СТОМА Іван Сямёнавіч, н. ў 1915, лейт., загінуў 1.7.1944 у в. Селішча Баранавіцкай вобл.

СУСЛЯНОК Іван Міхайлавіч, н. ў 1920, рад., загінуў 2.8.1941.

СУХОРСКІ Альфанс Паўлавіч, рад.

СЦЯПАНЕНКА Аляксей Пятровіч, н. ў 1903, рад., загінуў 4.8.1944 у в. Ракітня Марыямпольскага павета, Літва.

СЦЯПАНЕНКА Маісей Іванавіч, н. ў 1903 у Іскозскім сельсавеце, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

СЦЯПАНАЎ Віктар Лаўрэнавіч, н. ў 1926, рэпатрыянт, загінуў у 1945 у г. Аленіца, Польшча.

СЦЯПАНАЎ Лаўрэн Ерафеевіч, н. ў 1897, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

СЦЯПАНАЎ Васіль Кузьміч.

СЫТНІКАЎ Кузьма Якаўлевіч, н. ў 1906, рад., прапаў без вестак 3.9.1941.

СЫЧОЎ Іван Аляксеевіч, н. ў 1920, лейт., прапаў без вестак у снеж. 1941.

СЫЧОЎ Канстанцін Міхайлавіч, н. ў 1918, у Баеўскім сельсавеце, ст. сярж., загінуў 1.3.1945 у г. Гарбнікен Цынеенскага р-на, Усх. Прусія.

СЯМЁНАЎ Аляксей Ягоравіч, рад.

СЯМЁНАЎ Васіль Няфёдавіч, н. ў 1910, рад., загінуў 12.7.1943 у в. Самадураўка Любашскага р-на Курскай вобл.

СЯМЁНАЎ Віктар Рыгоравіч, старш., памёр ад ран 18.1.1942.

СЯМЁНАЎ Іван Лявонавіч, рад.

СЯМКОВІЧ Осіп Іванавіч, н. ў 1905, прапаў без вестак у кастр. 1944.

ТАРОПІН Аляксандр Кірылавіч, н. ў 1915, рад., загінуў 16.8.1943 у в. Красты Арлоўскай вобл.

ТКАЧОЎ Аляксей Іванавіч, н.ў 1912, рад., прапаў без вестак у жн. 1941.

ТОКАРАЎ Аляксандр Арцёмавіч, н. ў 1926, яфр., загінуў 28.3.1945 у г. Праўст, Польшча.

ТРАЯКОЎ Аляксандр Дарафеевіч, н. ў 1918, ст. лейт., загінуў 29.5.1944 у в. Шапчыцы Журавельскага р-на Гомельскай вобл.

ТРАЯКОЎ Кузьма Ягоравіч.

ТРАЯНАЎ Мікалай Уладзіміравіч, н. ў 1917, рад., загінуў 31.8.1941.

ТРУДА(?) Ціхан Іванавіч.

ТРУТКА Даніла Арцёмавіч, рад.

ТРЭБНІКАЎ Мітрафан Кузьміч, н. ў 1911, рад., загінуў 23.8.1943 на х. Пралетарскі Зміеўскага р-на Харкаўскай вобл.

ТУРАЎ Васіль Кузьміч, н. ў 1922, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

УЛАСЕНКА Аляксандр Андрэевіч.

УЛАСАЎ Якаў Іванавіч, н. ў 1908, рад., загінуў 31.10.1944 у в. Буджэдзелен, Усх. Прусія.

УТКІН Яфім Мікалаевіч, рад.

УСЦІНАЎ Усцін Ягоравіч, н. ў 1904, рад., загінуў 10.2.1943 у в. Крашчатае Харкаўскай вобл.

УШАНІН Міхаіл Пятровіч, н. ў 1922, яфр., прапаў без вестак 15.9.1942.

ХВЕДЗЯНІН Васіль Віктаравіч, н. ў 1913, ваенны юрыст, загінуў 20.5.1942.

ФЁДАРАЎ Іларыён Якаўлевіч, рад.

ФІЛАЦЕНКА Уладзімір Аляксеевіч, рад.

ФІЛІПАЎ Аляксандр Феакцістаўіч, н. ў 1917, курсант, прапаў без вестак 13.6.1942 у в. Краўцова.

ФРАЛОЎ Мікалай Іванавіч, н. ў 1924, рад., загінуў 3.8.1944 у в. Буароле, Літва.

ФРАНКОЎ Міхаіл Канстанцінавіч, н. ў 1905, сярж., загінуў 8.10.1943 у в. Арцюхі Віцебскай вобл.

ФЯДОРЧАНКА Васіль Савельевіч, рад.

ФЯДОСАЎ Антон Іванавіч, н. ў 1894 у Расткоўскім сельсавеце, памёр ад ран 3.3.1943 у г. Камышын Сталінградскай вобл.

ХАДКЕВІЧ Віктар Васілевіч, сярж.

ХРАБРЫ Тарас Галакціёнавіч, рад.

ЦІМОШЧАНКА Аляксей Якімавіч, рад.

ЦІМОШЧАНКА Уладзімір Дзмітрыевіч, н. ў Баеўскім сельсавеце, загінуў у крас. 1942 у в. Сукаўкі Юхнаўскага р-на Смаленскай вобл.

ЦІМОШЧАНКА Фядот Гаўрылавіч, н. ў 1910, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ЦУРГАЕЎ Мікалай Пракопавіч, рад.

ЦУРГАЕЎ Пракоп Васілевіч, рад.

ЦУРКОЎ Мінай Васілевіч.

ЦЫГАЛАЎ Рыгор Ісакавіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у вер. 1944.

ЦЭЛІК Міхаіл Паўлавіч, н. ў 1921, рад., прапаў без вестак у снеж. 1943.

ЦЯРЭШЧАНКА Клім Міхайлавіч, н. ў 1907, мал. лейт., кам. узвода, прапаў без вестак у снеж. 1941.

ЧАЙКОЎСКІ Яўген Паўлавіч, мал. сярж.

ЧАПЯЛОЎ Іван Андрэевіч, рад., памёр ад ран.

ЧАПЯЛОЎ Іван Рыгоравіч, прапаў без вестак 29.8.1942.

ЧАРНЫШЭВІЧ Лука Сямёнавіч, рад.

ЧАРНЯКОЎ Мікіта Палікарпавіч, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЧАРНЯКОЎ Яўген Ерафеевіч, н. ў 1920, рад., прапаў без вестак у кастр. 1941.

ЧАРТКОЎ Кузьма Мяркулавіч, лейт., загінуў 9.3.1943.

ЧАЧКОЎ Іван Рыгоравіч, н. ў 1918, мал. сярж., памёр ад ран 9.12.1941 у в. Сіняўка Няклінаўскага р-на Растоўскай вобл.

ЧАЧКОЎ Андрэй Міхайлавіч, рад., загінуў 4.8.1944.

ЧЫЧЫКАЎ Павел Іванавіч, рад.

ЧЫЧЫКАЎ Піліп Васілевіч, рад.

ЧЫЧЫН(?) Мікалай Сямёнавіч, рад.

ШАБЕКА Сямён Сцяпанавіч, рад.

ШАЛАТОНІН Аляксандр Мікалаевіч, н. ў 1923, прапаў без вестак у лютым 1944.

ШАЛАТОНІН Мікалай Восіпавіч, н. ў 1942.

ШАПАЙЛАЎ Рыгор Самуйлавіч, рад., загінуў 12.8.1943.

ШАРАБІН Максім Парфенавіч, н. ў 1910, рад., загінуў 10.1.1945 на х. Цэрцень Мемельскай вобл.

ШАРАЙ Антон Ігнатавіч, н. ў 1906, рад., памёр ад ран 28.8.1942 каля в. Валынцы Ізначаўскага р-на Смаленскай вобл.

ШАТРОЎ Мікалай Андрэевіч, н. ў 1917, рад., загінуў 21.12.1941 у г. Севастопаль.

ШАЎЦОЎ Фёдар Міхайлавіч, н. ў 1893, рад., памёр ад ран 22.11.1942 у г. Тарапа Цвярской вобл.

ШАЧЫКАЎ Трафім Макаравіч, н. ў 1908, лейт., кам. узвода, загінуў 10.2.1944.

ШКРАБА Пётр Аляксеевіч, н. ў 1902, рад., памёр ад ран 16.9.1944 у в. Бокша Сувальскага ваяводства, Польшча.

ШЛЯПАЎ Фёдар Севасцеевіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак у ліст. 1944.

ШОЛЬЦАЎ Мікіта Абрамавіч, н. ў 1914, рад., прапаў без вестак.

ШОРНІКАЎ Васіль Клімавіч, н. ў 1896, рад., прапаў без вестак 26.11.1941 у г. Істра Маскоўскай вобл.

ШУКАЙЛАЎ Пётр Платонавіч, рад.

ШУЛЁЎ Пётр Мікалаевіч, партызан, забіты гітлераўцамі ў 1942, пахаваны каля в. Плоскаш Суражскага р-на Віцебскай вобл.

ШУМКІН Іван Кузьміч, загінуў 2.2.1944.

ШУЛЬКОЎ Яфім Фёдаравіч, н. ў 1914, рад., загінуў 21.3.1945.

ШУРПАКОЎ Навум Ігнатавіч, рад.

ШУСЕЎ Міхаіл Піліпавіч, рад.

ШУТАЎ Фёдар Макаравіч, н. ў 1902, рад., прапаў без вестак у жн. 1944.

ШЧАРБАКОЎ Аляксандр Васілевіч, н. ў 1918, мал. лейт., загінуў 14.3.1943 у в. В. Аніканава Смаленскай вобл.

ШЧАРБЯНОК Аляксандр Маісеевіч, рад.

ШЫБАНАЎ Веніямін Пятровіч, н. ў 1913, кап., нам. камбата, загінуў 19.9.1944 у в. Рацыя, Латвія.

ШЫЛАЎ Пётр Іванавіч, н. ў 1906, рад., загінуў 13.5.1944 у в. Расасна Дубровенскага р-на.

ШЫТНЕЎ Міхаіл Іванавіч, рад.

ШЫЦІКАЎ Піліп Рыгоравіч, загінуў 17.1.1945.

ЭВІН Маісей Аронавіч, н. ў 1911, лейт., кам. узвода, загінуў 7.11.1943 у в. Разамы Віцебскай вобл.

ЮРЧАНКА Мацвей Артамонавіч.

ЮХНАВЕЦ Міхаіл Ільіч.

ЮШЧУК Сава Данілавіч, н. ў 1897, рад., загінуў 9.11.1944 у в. Арлоўка.

ЯКАБЕЦ Раман Самуйлавіч, рад.

ЯКАЎЛЕЎ Васіль Фёдаравіч, н. ў 1918, ст. сярж.

ЯКІМЕНКА Сяргей Пракопавіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у снеж. 1944.

ЯКІМЕНКА Фёдар Сцяпанавіч.

ЯКУТОЎСКІ Іван Трафімавіч, рад.

ЯЛАГІН Аляксей Андрэевіч, н. ў 1911, рад., загінуў 28.8.1944 у м. Кіргулі, Эстонія.

ЯЛАЖАНКАЎ Міхаіл Якаўлевіч, н. ў 1921, прапаў без вестак у крас. 1942.

ЯРОМЕНКА Трыфан Дзямідавіч, н. ў 1916, рад., прапаў без вестак у кастр. 1944.

ЯРОШКІН Мікалай Сцяпанавіч, рад.

ЯЎСЕЕНКА Фёдар Елісеевіч, н. ў 1913, рад., прапаў без вестак 16.10.1944 у в. Каіры, Літва.

ЯФІМЕНКА Мікалай Піліпавіч, рад.

ЯФРЭМЕНКА Кузьма Сямёнавіч, н. ў 1908, рад., прапаў без вестак у чэрв. 1941.

ЯШЧАНКА Уладзімір Пятровіч, рад.

Воіны-землякі, якія загінулі ці прапалі без вестак у вайне з Японіяй у 1945 г.

ГАРБАНОСАЎ Ілья Кандратавіч, н. ў в. Дзям'янкава, рад., прапаў без вестак у вер. 1945.

ГОЛІКАЎ Апанас Фаміч, н. ў в. Лаўкі, рад., загінуў у жн. 1945.

ІВАНОЎ Сяргей Сямёнавіч, н. ў 1917, лейт., кам. узвода, загінуў 15.8.1945, пахаваны за 150 км на поўдзень ад Сідарліцзы, Маньчжурыя.

1945

ДА НАШЫХ ДЗЁН

АДРАДЖЭННЕ

1130 дзён Дубровеншчына знаходзілася пад нямецка-фашысцкай акупацыяй. На дзень вызвалення мірнага насельніцтва тут па сутнасці не было. Падчас вайны людзі былі выгнаны немцамі на захад, а тыя, што ацалелі, эвакуіраваліся на Смаленшчыну. За перыяд, калі праз Дубровеншчыну праходзіў фронт, зямля была спустошана, зрэзана абарончымі збудаваннямі, дарогамі і на значных плошчах стала непрыгоднай для карыстання. З абароту было выведзена 11 тысяч гектараў сельгасугоддзяў, знішчана дзве трэці лугоў, асабліва ў поймах рэк. Вялікія тэрыторыі займалі мінныя палі. Усе дарогі былі ўсланы накатамі з бярвенняў. Для гэтага гітлераўцы разбіралі вясковыя збудаванні — хаты, школы, клубы, свірны і інш. Зрубы хат закапваліся ў зямлю пад зямлянкі і агнявыя кропкі. Гэтай драўніны не хапала, таму вялася суцэльная высечка лясоў. Калісьці людная рабочага гарадка Дуброўна цяпер, па сутнасці, не было. Ад фабрыкі «Дняпроўская мануфактура» не засталося нават сцен вытворчых памяшканняў. Адступаючы, гітлераўцы ўзарвалі электрападстанцыю. Не існвала больш ні прыстані, ні суднабудаўнічай верфі. У руінах ляжалі кінатэатр, школы,

Былая фабрыка «Дняпроўская мануфактура». 1944 г.

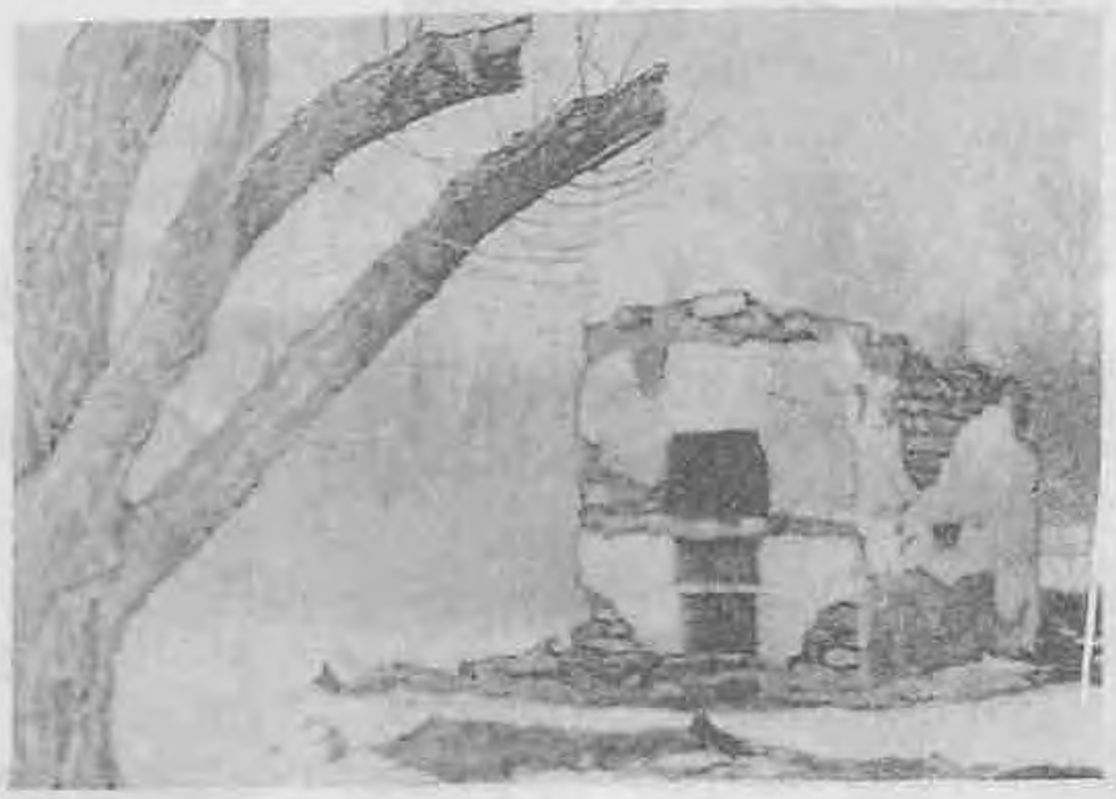

Гэта ўсё, што засталося ад мястэчка Ляды.

Яны вярнуліся дамоў.

іншыя грамадскія будынкі. Было спалена ці разбурана 90 працэнтаў жылля. Цэлыя вуліцы згубілі свае ранейшыя абрысы.

Цяжка было паверыць, што тут адродзіцца жыццё. Здавалася, што спатрэбяцца дзесяцігоддзі. Але людзі не маглі і не хацелі чакаць. Яны бачылі свой гарадок квітнеючым садам і не шкадавалі сіл для дасягнення гэтай мэты. Капалі зямлянкі пад жыллё і тут жа браліся за будаўніцтва жылых дамоў, аднаўленне прадпрыемстваў, калгасаў.

Пасля вызвалення ў раён пачалі вяртацца яго былыя жыхары. На 1 студзеня 1945 г. ў родныя мясціны вярнуліся 8 828 сем'яў. Колькасць сельскага насельніцтва склала 31 124 чалавекі. У горадзе ў гэты час жылі 942 сям'і — 3328 чалавек, а ўсяго ў раёне — 34 452 чалавекі.

Каб уявіць, з чаго даводзілася пачынаць, прывядзем некаторыя звесткі. На 1 студзеня 1941 г. ў раёне пражывалі 45s чалавек. Агульная зямельная плошча складала 97 гектараў, уся пасяўная плошча ў 1940 г. займала 41 597 гектараў. Працавала тры МТС — Дубровенская, Зарубскаяі Арловіцкая. У перадваенны год у іх меліся 40 колавых трактараў, 10 збожжаўборачных камбайнаў, 7 малатарняў, 15 аўтамашын. Аснову глебаапрацоўчых прылад складаў конны сельгасінвентар. Усё гэта было знішчана або разрабавана. Калгасы пачалі аднаўляцца фактычна на голым месцы. Гэта быў нялёгкі працэс. Падзеяй станавіўся кожны раздабыты трактар. Не лягчэй было з трактарыстамі — здаровыя мужчыны былі на фронце. Адначасова з аднаўленнем гаспадаркі вялося размініраванне зямель. За першыя чатыры гады пасля вызвалення мінёрамі было абясшкоджана каля 2 мільёнаў мін, снарадаў і іншых выбухованебяспечных прадметаў. У раёне за гэты час загінула шмат мірных жыхароў, у асноўным — падлеткаў. Многія засталіся інвалідамі. Атрад па размініраванню быў створаны ў пачатку ліпеня 1944 г., узначаліў яго ўраджэнец в.Гладкія, старшыня ДТСААФ лейтэнант Серафім Ісакавіч Жарыкаў. З-за ранення на фронце ў 1943 г. ён быў накіраваны ў свой раён. Падарваўся на міне 2 ліпеня 1944 г.

Ураджэнец в.Хаетчына Кузьма Сафонавіч Куляшоў, механік-вадзіцель танка Т-34, гвардыі старшына, прайшоў праз вайну і закончыў яе ў Берліне. Дэмабілізаваўся ў 1945 г. і ў родным калгасе быў выбраны намеснікам старшыні. А смерць напаткала яго на грэблі каля моста цераз рэчку Чырынка, калі вяртаўся з райцэнтра дамоў: яго конь наступіў на міну.

Складанай была жыллёвая праблема: вярталіся тысячы сем'яў і вярталі-

ся на папяліщчы. Вайна для іх працягвалася яшчэ з большым напружаннем, боллю і горам. Усе ваеннаабавязаныя мужчыны ў ліпені – жніўні 1944 г. былі мабілізаваны на дзеючы фронт, неваеннаабавязаных мужчын адмабілізавалі на працоўны фронт для аднаўлення стратэгічных аб'ектаў. Аднаўленне ж свайго кутка клалася на плечы жанчын, дзяцей, старых і інвалідаў. Не было насення, не было коней, наогул не было ніякай жывёлы, на чым заўсёды трымалася сельская гаспадарка. І ўсё ж да пачатку 1945 г. ў раёне налічвалася ўжо 960 рабочых коней. Праўда, старых, слабых, а ўсё ж – рабочая сіла, надзея і апора селяніна. Сем'і вярталіся тысячамі, а прывялі з сабой для асабістага карыстання не больш як 200 кароў.

У канцы 1944 г. з усходніх раёнаў краіны паступіла каля 1750 галоў буйной рагатай жывёлы, 2300 авечак, каля сотні коней, акрамя таго 280 коней было прынята ад воінскіх часцей. Тады ж у саўгас «1 Мая» было завезена каля паўсотні галоў маладняку свіней. Пагалоўе паміж калгасамі размяркоўвалі невялікімі групамі – па 15–20 галоў. Для ўтрымання яго ладзілі часовыя буданы. Раскошай лічыліся глінабітныя памяшканні. Зімой цяжка было з вадапоем жывёлы. У гэты перыяд яе трэба было ўзмоцнена ахоўваць ад адзічэлых, кінутых нямецкіх аўчарак і ваўкоў, якіх за час вайны распладзілася безліч. Гэта тады ў в.Пуцяціна ваўкі ноччу забраліся на авечкагадоўчую ферму, загрызлі 50 авечак і моцна пакусалі вартаўніка, які застаўся інвалідам. У в.Салаўі шэрыя драпежнікі знішчылі ўсё ферму, на якой было 70 авечак.

Да сяўбы 1945 г. ў трох адноўленых МТС мелася каля 40 колавых трактароў (гусенічныя цягалі на фронце гаўбіцы), у калгасах – коні, акрамя таго былі прывучаны да работы і каровы. Для абмену на насенне яравых культур неабходна было занесці, а не завезці (!) з калгасаў у Оршу на элеватар 64 тысячы пудоў азімага жыта. І прыкладна столькі ж збожжа прынесці назад. Насілі яго ў асноўным жанчыны. І гэта ўжо трэба назваць не патрыятызмам, а рабствам. Нават у вайну можна было штосьці прыдумаць, калі б высокая ўлада думала аб простых людзях. Той жа вясной з падсобных вайсковых гаспадарак, раз-

Першая пасляваенная малацьба.

мешчаных у Краснінскім і Руднянскім раёнах, было перанесена каля 20 тысяч пудоў насеннай бульбы. Гэтыя ж жанчыны зараўноўвалі акопы, траншэі, варонкі ад снарадаў і пад рыдлёўку садзілі бульбу.

Пасля Перамогі, асабліва ў другой палавіне 1945 г., пачала паступаць буйная рагатая жывёла з Германіі. Вельмі добрая жывёла, пароды «Остфрыз». Дапамагала і наша краіа, а ў 1946 г. калгасы сталі атрымліваць коней з вайсковых часцей.

Аднаўляліся і прамысловыя прадпрыемствы. Ужо ў ліпені 1944 г. пачалося будаўніцтва льнозавода. Вырашана было будаваць яго на месцы тэкстыльнай фабрыкі «Дняпроўская мануфактура». Першыя будаўнікі льнозавода выбіралі з руінаў цэглу, дошкі, цвікі, кавалкі дахавага жалеза, тут жа пускалі ўсё ў справу.

У 1946 г. была ўведзена ў строй першая чарга завода. Працаваць тут было нялёгка: устарэлае абсталяванне, адсутнасць вентыляцыі, дрэннае асвятленне. Але патрабавалася валакно, каб саткаць тканіны і хоць як апрануць людзей, каб гаспадвні маглі паслаць на стол абрусы, павесіць на вокны фіранкі. І людзі працавалі ў тых умовах, якія склаліся. У ліпені 1947 г. раённая газета «За сацыялістычнае будаўніцтва» пісала: «Калектыў Дубровенскага льнозавода на 25 чэрвеня паўгадавую вытворчую праграму выканаў на 135 працэнтаў... Добрых вынікаў дабілася брыгада кудзельнай машыны (брыгадзір тав. Кляўзо). Вытворчы план работніцамі брыгады выкананы на 190 працэнтаў».

Адначасова з льнозаводам у горадзе аднаўляліся ці будаваліся іншыя прадпрыемствы. Хутка пачаў дзейнічаць маслазавод, на якім узвялі новы цэх па выпрацоўцы 300 кілаграмаў масла ў суткі. Прадпрыемства, гісторыя якога вядзецца з дарэвалюцыйнага часу, пачынала сваё другое жыццё.

Пашыралася арцель «Чырвоны Кастрычнік». Тут да абутковага і швейнага прыбавіўся ткацкі цэх. Лепшыя работніцы арцелі Ганна Ваво, Марыя Малчанава, Валянціна Адзі-ночкіна і іншыя зменныя заданні як правіла выконвалі на 140—150 працэнтаў. Швачка Настасся Пурышкіна за год выпрацавала больш за дзве асабістыя гадавыя нормы.

Развіваўся райпрамкамбінат. У першыя пасляваенныя гады тут была пабудавана гофманская печ на цагельным заводзе, рэканструяваны вапнавы завод, пушчана піларама. Гэта дазволіла значна паскорыць тэмпы прамыслова-гаспадарчага і культурна-бытавога будаўніцтва, што мела першаступеннае значэнне для раёна.

У 1947 г. Савет Міністраў СССР прыняў пастанову аб дапамозе тым раёнам Беларусі, якія асабліва жорстка пацярпелі ад акупацыі. У ліку іх быў і Дубровенскі раён. У Дуброўну паступала абсталяванне для прамысловасці, тэхніка для МТС, насенне і прадукцыйная жывёла для калгасаў і саўгасаў. Зноў была створана Дубровенская МТС, машынна-трактарны парк якой паступова павялічваўся. Так, вядома, што ў 1947 г. ён папоўніўся двума айчыннымі трактарамі маркі «ЧТЗ» і адным замежным трактарам. МТС аказвала вялікую дапамогу гаспадаркам раёна ў апрацоўцы зямлі, уборцы ўраджаю. Дапамога гэта была неабходнай. З карыстання было выведзена 11 гектараў сельгасугоддзяў, поўнасцю знішчана 113 населеных пунктаў. Насельніцтва зменшылася больш чым на 10 000 чалавек. Цяпер рабочыя і сяляне Дубровеншчыны разам пераадольвалі цяжкасці, разам залечвалі страшныя раны вайны. Да 1948 г. на сяле было пабудавана больш за 5 000 дамоў. Абнаві-

лася сетка школ. У трох МТС ужо налічвалася амаль даваенная колькасць трактароў. Раён меў даваеннае пагалоўе авечак і 80 працэнтаў буйной рагатай жывёлы. Пасяўная плошча складала к даваеннаму ўзроўню 98,2 працэнта.

Аднаўляліся дашчэнту разбураны пасёлак Асінторф і аднаіменнае торфапрадпрыемства. Ужо ў 1945 г. было здабыта 35 тысяч тон торфу, у 1950 г. — 310 тысяч тон. Адначасова з развіццём вытворчасці ўзводзіліся жылыя дамы, аб'екты культурнага і сацыяльна-бытавога прызначэння.

Гідраўлічны спосаб здабычы торфу быў значна механізаваны, але заставалася яшчэ многа ручных аперацый. У цэлым працэс быў вельмі энергаёмкім і працаёмкім, умовы працы — цяжкія. Штогод вербавалася каля 10 000 сезонных рабочых. Але прадпрыемства ў поўнай меры забяспечвала палівам БелДРЭС, якая жывіла сваёй электраэнергіяй цэлы край.

За два пасляваенныя гады ва ўсіх калгасах раёна былі створаны фермы па відах жывёлы. Развіццё грамадскай жывёлагадоўлі дазволіла выдзеліць з калгасных фермаў каля 800 кароў і цялушак для бясплатнай перадачы сем'ям загінуўшых воінаў і іншым збяднелым людзям. У 1945—1946 гг. з Канады і ЗША, у парадку дапамогі, паступала для пасеву насенне канюшыны. Дык у калгасах яго тайком ад уладаў дзялілі паміж галоднымі людзьмі і тыя пяклі з яго «хлеб». Але каралі і за гэта. Так, за раздачу такога насення старшыню калгаса в. Стражава Мікіту Іванавіча Мамыкіна знялі з работы, выключылі з партыі і асудзілі на 2 гады.

...А ў сем'і ўсё прыходзілі запозненыя пахаванкі. Пачалі вяртацца дамоў воіны-інваліды, а затым — і здаровыя. І людзі пілі. Пілі з адчаю, гора і радасці. Самагонаварэнне і п'янства рабілася сапраўдным бедствам. Падкідвала спірту-сырцу і родная дзяржава. У народзе гэту атруту называлі «чэмергэсам». Відаць ад слова чэмер? Каго не прыкончыла вайна, паміралі ад сівой атруты.

Так, з песні слова не выкінеш. І не трэба гэтага рабіць. Была страшная вайна, былі страшэнныя спусташэнні, як матэрыяльныя, так і духоўныя. А галоўнымі былі незлічоныя чалавечыя ахвяры. Сёння спяваюць: «Мы за ценой не постоми». Заплацілі ў поўніцу. У асноўным была вынішчана самая здаровая, самая працаздольная частка насельніцтва — мужчыны. І калі цвяроза глядзець на рэчы, то хіба можна дапусціць, што аднавіць разбуранае, знішчанае, спаленае можна было хутка і лёгка? Вядома, не. І ўсё ж як бы цяжка ні было, а раён паднімаўся на ногі, залечваў раны, адбудоўваўся. Для гэтага не шкадавалі сіл ні простыя працаўнікі, якія нярэдка самі ўпрагаліся ў плуг, ні іх кіраўнікі, што цягнулі не меншы груз. Справядліва будзе назваць сярод многіх першага сакратара райкома партыі Антона Данілавіча Казака. Гэта быў вопытны кіраўнік, сялянскі сын, які добра ведаў, чым жывуць людзі. Паплечнікам яго быў старшыня райвыканкама Сцяпан Трафімавіч Воранаў. Да вайны ён працаваў дырэктарам ільнозавода, у вайну камандаваў партызанскай брыгадай у Віцебскай вобласці. Земаддзел узначальваў Ісак Рыгоравіч Борыкаў, спецыяліст з вышэйшай адукацыяй, настаўнік з душой хлебароба, партызанскі палітработнік. Выдатна праявіў сябе дырэктар Дубровенскай МТС Аўгуст Іванавіч Цыба, эстонец па нацыянальнасці. У час вайны ён знаходзіўся ў армейскай разведцы, шмат разоў пераходзіў лінію фронту. За гады дырэктарства ў МТС (1944—1954) вывеў яе ў лік перадавых у вобласці. Быў узнагароджаны ўрадавымі ўзнагародамі.

Самааддана працавалі многія кіраўнікі калгасаў. Калгас «На варце» Пірагоўскага сельсавета ўзначальваў украінец Пахом Васільевіч Ветраной; калгас «Гігант» Кляноўскага сельсавета — Агаф'я Трафімаўна Куляшова. Умела гаспадарыў Панфіл Мікалаевіч Ладысеў, старшыня калгаса «Зялёны сад» Кляноўскага сельсавета. Літаральна на папялішчы — там якраз праходзіла лінія фронту — аднаўляў калгас «Трудовик» Баеўскага сельсавета Ягор Лявонавіч Яўсеенка. У Баевскім сельсавеце быў і калгас «Гігант». Аднаўляць яго давялося на мініраванай у вайну тэрыторыі. Аднаўленне гаспадаркі звязана з імем яго старшыні Васіля Свірыдавіча Зубкоўскага. Інвалідам вярнуўся з вайны Павел Ціханавіч Рыжанкоў. Магчыма, яму і хацелася ціхага пасляваеннага жыцця. А на яго ўзвалілі дашчэнту разбураны калгас «Чырвоны Чырынец» Кляноўскага сельсавета. І франтавік не пахіснуўся, з гонарам справіўся з адказнай работай.

Пры такой энергіі, пры такой самаадданасці, нават самаахвярнасці, з якой працавалі тыя, хто выжыў пасля бязлітаснай крывавай бойні, задачы адраджэння краю, нягледзячы на звышцяжкасці і перашкоды, былі ў асноўным вырашаны.

Прыкметны след у пасляваенным развіцці Дуброўны пакінулі 50-я гады. Да канца гэтага дзесяцігоддзя была праведзена мадэрнізацыя абсталявання на льнозаводзе і вытворчая магутнасць яго павялічылася амаль удвая. У калектыве завода знаходзілі падтрымку пачынанні перадавікоў і навататараў вытворчасці — лепшых прадстаўнікоў рабочага класа краіны. Першай на родным прадпрыемстве авалодала некалькімі сумежнымі прафесіямі Настасся Рабчанка. Яе прыкладу паследавалі іншыя работніцы завода. Брыгадзір мяльна-трапальнага агрэгата Ніна Бабакова адгукнулася на пачын знакамітай тэкстыльшчыцы Валянціны Гаганавай і перайшла ў адстаючую брыгаду. Менш чым за год жанчына-энтузіястка вывела гэту брыгаду ў перадавыя. У яе таксама знайшліся паслядоўніцы. Як лепшыя працаўнікі вызначыліся: Таццяна Захараўна Буланава, Фёдар Іванавіч Барысенка, Мікалай Аляксандравіч Буры, Клаўдзія Дзмітрыеўна Стулава, Аляксандр Мікалаевіч Загарэльскі, Марыя Васілеўна Савасцеева, Яўгенія Піліпаўна Рыбакова і многія іншыя.

Перадавым прадпрыемствам горада ў той час лічылася і прамарцель «Ударнік». У 1957 г. тут былі пабудаваны новыя вытворчыя памяшканні, дзе размясціліся швейны цэх і павільён бытавога абслугоўвання. У выніку павялічыўся выпуск вырабаў і аб'ём бытавых паслуг насельніцтву, узрасла прадукцыйнасць працы.

Па-ранейшаму адно з вядучых месцаў у прамысловасці раёна займаў райпрамкамбінат. У 50-я гады ён выпускаў штогод да 3 млн. штук цэглы, асвоіў выраб таннай чарапіцы, шыферу, грунтаблокаў з адходаў цэглы, пачаў асваенне вытворчасці шлакаблокаў. Акрамя таго, ён займаўся размолам зерня і пілаваннем лесу, рамонтам металавырабаў, выкананнем сталярных работ. На гэтым жа прадпрыемстве ў сярэдзіне 50-х гадоў уступіў у строй дзеючых шчэбневы завод. Паспяхова працавалі іншыя прадпрыемствы і арганізацыі горада.

Прыемна змяніўся і сам горад. На яго карце з'явіліся дзесяць нанава адбудаваных вуліц, раённы Дом культуры, трохпавярховая сярэдняя школа, паліклініка і бальніца з трыма аддзяленнямі, некалькі магазінаў, у тым ліку — кнігарня, а таксама сталовая, пякарня, іншыя аб'екты сацкультбыту. Дакладна абрысоўваўся цэнтр горада: малады парк, плошча ў абрам-

ленні адміністрацыйна-культурных і гандлёвых будынкаў у перспектыве. Новы жалезабетонны мост звязаў берагі Дняпра — дзве часткі горада. Завяршылася яго электрыфікацыя. Па пачыну жыхароў вуліцы Вакзальнай усё насельніцтва актыўна ўключылася ў добраўпарадкаванне і азеляненне сваіх вуліц, двароў, прадпрыемстваў. Усё менш заставалася слядоў вайны, толькі колькасць насельніцтва Дуброўны яшчэ не дасягала даваеннага ўзроўню.

Як і раней, непарыўнымі былі сувязі горада і вёскі. Развіццю сельскай гаспадаркі ў раёне надавалася першаступеннае значэнне. Але нанесеныя страты былі вельмі вялікія, і толькі ў 1954 г. яна дасягнула даваеннага ўзроўню.

Шмат было зроблена па ўмацаванню матэрыяльна-тэхнічнай базы калгасаў і саўгасаў. Вялікую работу на сяле праводзіла Дубровенская МТС. Так, у 1957 г. з 13 трактарных брыгад МТС 11 перавыканалі заданне. Выпрацоўка па МТС за год на 15-сільны трактар склала 437 гектараў пры планавых 363 гектарах. За ўдарную працу камбайнер-механік Я. П. Карпанаў быў узнагароджаны ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга, машыніст А. Ф. Гаўруцікаў — ордэнам «Знак Пашаны».

Больш увагі стала ўдзяляцца сельскаму будаўніцтву. Так, у 1958 г. ў Дуброўне на паявых пачатках калгасаў была створана міжкалгасная будаўнічая арганізацыя. У калгасах з'явіліся новыя фермы, збожжатакі, майстэрні, школы, клубы, жылыя дамы. Хоць і вельмі марудна, але вёска пакрысе мяняла сваё аблічча.

У 60-я гады прыкметнымі сталі зрухі ў сельскай гаспадарцы. Выдатных вынікаў дабіліся льнаводы.

Па выніках работы за 1964 г. і папярэднія гады 120 перадавікоў раёна былі адзначаны дзяржаўнымі ўзна-

Дзеці вайны на полі вайны. М. Панцялееў (злева), П. Навумаў. 1954 г.

гародамі. А звеннявыя па льну калгасаў «Прагрэс» і імя XX з'езда КПСС К. З. Рубіцель і Е. Я. Маршалава былі ўдастоены звання Героя Сацыялістычнай Працы. Ордэнам Леніна былі ўзнагароджаны А. Е. Булаева, Т. Я. Матынава, М. Д. Сідараў, ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга — І. А. Бяркозаў, М. І. Вароніна, А. В. Гурава, М. І. Капцераў, Р. К. Новікаў і многія іншыя, ордэнам «Знак Пашаны» — М. П. Андрэеў, М. К. Аўсеенка, В. П. Багданава, В. П. Маісеенка; дзесяткі іншых працаўнікоў горада і вёскі — медалямі «За працоўную доблесць».

Уздымалася жывёлагадоўля. У вытворчасці малака добрых вынікаў дасягнулі саўгасы імя Ю. Смірнова, імя Чарняхоўскага, «1 Мая», калгасы «Праўда», «Іскра Ільіча», «Кастрычнік».

Вялікая работа разгарнулася па асушэнню і меліярацыі зямель.

Добрыя змены адбываліся не толькі ў эканоміцы, але і ў культур- нажыллёвым будаўніцтве. Толькі ў 1966 г. на Дубровеншчыне пабудавана 520 новых і адрамантавана 364 дамы, узведзены чатыры школы, пяць клубаў, 60 лазняў, 52 калодзежы, дзве сталовыя, новыя магазіны, медыцынскія і дзіцячыя ўстановы, пракладзена 40 кіламетраў дарог, большай часткай з цвёрдым пакрыццём.

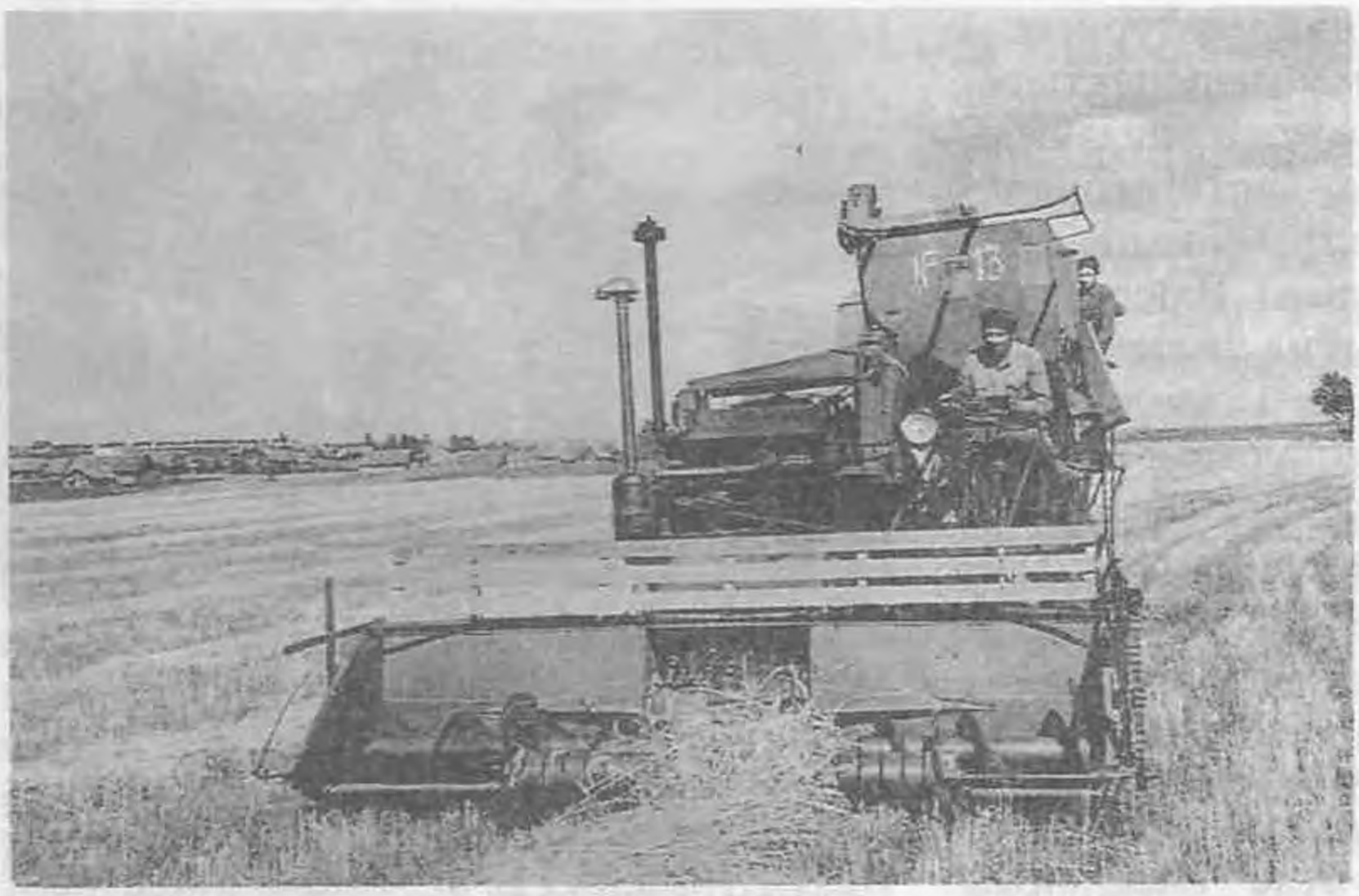

На адроджанай ніве.

Раённы цэнтр нагадваў будаўнічую пляцоўку. У ім вырас вучэбны корпус сельскага прафтэхвучылішча на 420 месцаў у комплексе са спартыўным корпусам, інтэрнатам, корпусам для лабараторных і практычных заняткаў. У рыштаваннях былі двухпавярховы універмаг, камбінат бытавога абслугоўвання, аўтастанцыя, завод жалезабетонных вырабаў праектнай магутнасцю каля 12 тысяч кубаметраў у год. Цэнтральныя вуліцы горада пакрыліся асфальтам. Інтэнсіўна вялося жыллёвае будаўніцтва.

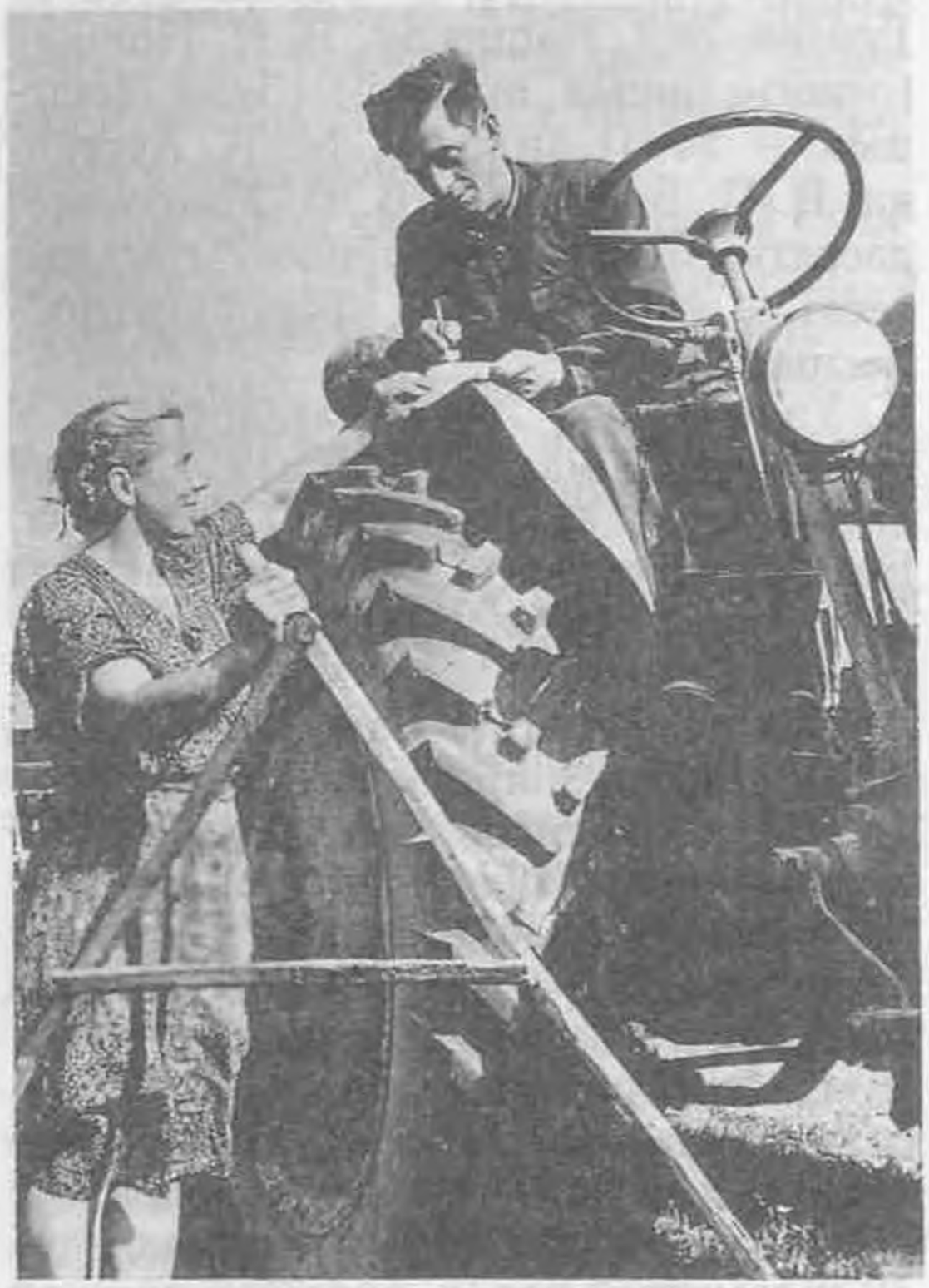

А. Худзіцкі, А, Кавалёва. Калгас «Прамень». 1962 г.

У 1967 г. ў асноўным была завершана электрыфікацыя калгасаў і саўгасаў, у дамах калгаснікаў гарэлі электрычныя лямпачкі і святіліся экраны тэлевізараў, у сельскіх клубах дзейнічала 15 стацыянарных кінаўстановак.

У вёсцы выраслі дзесяткі наватараў сельскагаспадарчай вытворчасці, сярод іх звеннявыя Е. Я. Маршалава, К. З. Рубіцель, В. П. Трусава, свінаркі Е. Ф. Гаўруцікава, Н. І. Куракова і іншыя. Умелымі арганізатарамі праявілі сябе кіраўнікі калгасаў і саўгасаў Р. К. Новікаў, В. А. Пачатоўскі, Д. П. Красоўскі, К. А. Міхасенка, М. Ф. Рабцаў, Н. К. Кавалеўскі, В. І. Попель, М. М. Саўкін, Л. Г. Раманава, В. П. Жызнеўскі. Гэтыя людзі асабістым прыкладам вялі за сабой іншых. За працоўныя поспехі Ордэна Кас-

трычніцкай рэвалюцыі была ўдастоена звеннявая па льну калгаса «Прагрэс» Н. Я. Вакунава, ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга — даярка калгаса імя XX з'езда КПСС Е. І. Камарова і старшыня калгаса «На варце» Г. А. Ладычын, ордэна «Знак Пашаны» — даярка калгаса «На варце» А. Т. Аляксеенка, даярка калгаса імя XX з'езда КПСС А. М. Вырвіч, камбайнер калгаса «Праўда» Н. А. Куракоў, цялятніца саўгаса «Зарубы» О. Н. Машэда, старшыня «Міжкалгасбуда» В. М. Шумейка, бульдазерыст ПМК-39 П. Ф. Пруднікаў, ордэна Працоўнай Славы III ступені — даярка калгаса імя Дзяржынскага М. М. Бацалёва, трактарыст калгаса «Герой працы» В. М. Кабуш, даярка саўгаса імя Ю. Смірнова А. Ф. Чаркасава.

Значныя поспехі прынеслі раёну 70-я гады. Аб'ём вытворчасці 1975 г. ў параўнанні з 1970 г. павялічыўся на 22,8, рэалізацыі — на 28 працэнтаў. Прадукцыйнасць працы за пяць гадоў узрасла на 27 працэнтаў. Асабліва вызначыліся будаўнікі раёна. Яны здалі ў эксплуатацыю звыш 40 000 квадратных метраў жылля, на 15 000 месцаў жывёлагадоўчых памяшканняў, больш трыццаці збожжатакоў і кармацэхаў, а ўсяго 200 аб'ектаў. Па выніках дзевятай пяцігодкі вытворчасць зерня ў раёне павялічылася на 45, мяса — на 54, малака — на 30 працэнтаў. Амаль удвая ўзраслі асноўныя вытворчыя фонды гаспадарак.

Самаадданая праца перадавых рабочых, калгаснікаў, кіраўнікоў была адзначана высокімі ўзнагародамі. Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга ўдастоіўся старшыня «Міжкалгасбуда» В. М. Шумейка, медаля «За працоўную доблесць» — муляр М. І. Шапавалава. Ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга быў узнагароджан машыніст бульдозера ПМК-39 меліяратараў П. Ф. Пруднікаў. Ордэнамі былі адзначаны заслугі звеннявой па лёну калгаса «Прагрэс» Н. Я. Вакунава, старшыні калгаса «На варце» Г. А. Ладычына, даяра гэтай жа гаспадаркі А. Ц. Аляксеенкі, камбайнера калгаса «Праўда» Н. А. Куракова і многіх іншых.

Па выніках работы ў першым годзе дзесятай пяцігодкі 75 рабочых, калгаснікаў, прадстаўнікоў інтэлігенцыі, кіраўнікоў і спецыялістаў сельскай гаспадаркі былі ўзнагароджаны ордэнамі і медалямі. Вышэйшай узнагароды — ордэна Леніна і Залатой Зоркі Героя Сацыялістычнай Працы быў удастоены камбайнер саўгаса імя Чарняхоўскага Міхаіл Іванавіч Капцераў, які намалаціў за ўборачны перыяд 680 тон збожжа. Ордэнам Леніна былі ўзнагароджаны К. З. Рубіцель, Е. Я. Маршалава, А. Е. Булаева, Т. Е. Мартынава, М. Д. Сідараў, ордэнам Кастрычніцкай рэвалюцыі — Г. М. Хахлоў, ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга — М. Л. Бабакоў, Т. І. Жолабава, П. К. Жураў, П. М. Навумаў і іншыя, ордэнам «Знак Пашаны» — П. А. Атрошкін, Н. В. Власаў, Т. Я. Дзенісенка, Н. С. Запрагаева і іншыя.

Усяго за 1966—1976 гады ў раёне былі ўзнагароджаны ордэнамі і медалямі 360 чалавек.

Ф. Кулакоў, Ф. Куляшоў

Дакументы сведчаць

ПРАТАКОЛ

агульнага сходу к/алга/са «Луч»* 1 ад 26.XI.43 года.

Прысутнічала 18 чалавек

Павестка дня: 1. Выбар/ы/ праўлення к/алга/са.
3. Арганізацыя работы ў к/алга/се і захав/анне/ конск/ага/ пагалоўя.
2. Закуп хлеба для Краснай Арміі.

Слухалі па першаму пытаннют. Самуйлава. Каб падняць с/ельскае/ гас/падарства/ ў нашым разрушаным к/алга/се, мы павінны выбраць праўленне к/алга/са, бо за час акупацыі меснасці калгас распаўся. Выбіраць мы павінны больш актыўных калгаснікаў, каб падняць на высокую ступень работу ў калгасе.

Пастанавілі: 1. Выбраць у праўленне калгаса 5 чалавек:
1. Бялугін Ягор
2. Пынькіна Ф.
3. Якубоўская Л.
4. Самуйлаў С.
5. Жарыкаў П.
2. Выбраць рэвізійную камісію, у склад якой павінны ўвайсці людзі, якія маюць опыт у рабоце. У склад рэвізійнай камісіі ўвайшлі наступныя:
1. Белугіна Екацерына
2. Самуйлаў С.
3. Мініна Ольга

Слухалі па другому пытанню т. Самуйлава аб прадажы хлеба Краснай Арміі. Красная Армія вызваліла нас і пайшла далей у наступленне. Дарогі зараз папсаваныя, хлеб і прадукты арміі даставіць цяжка, а пагэтаму арміі трэба дапамагчы. Правіцельства праявіла вялікую заботу аб людзях вызваленых вобласцей. Мы ўжо палучылі некаторыя тавары як соль, запалкі і г. д. Бачачы заботу партыі і ўрада аб людзях вызваленых вобласцей, мы павінны дапамагчы Краснай Арміі хлебам.

Слухалі па трэцяму пытанню т. Самуйлава аб захаванні конскага пагалоўя і загатоўкі для іх корму.

Пастанавілі: Выбраць конюхаў, якія будуць глядзець за коньмі:
1. Жарыкава Аксіння
2. Мінін Ягор
Плаціць кожнаму конюху па 1,5 працадня.
Слухалі аб зборы корму для коняў.
1. Сабраць хлеба для коняў па 20 фунтаў з душы і па 1 пуду бульбы.
2. Загатовіць па возу сена кожнаму трудаспасобнаму.

Подпісалі: Белугіна
Старшыня Белугін

ФГА у г. Орша, ф. 609, оп. 1, д. 1, лл. 5—6, подлинник, рукопись

Директор филиала Госархива Витебской области в г. Орша
В. М. Самуйлова.

ПРОТОКОЛ

общего собрания ко/лхизников/ к/олхо/за «Волна революции» Сазоновского с/ельсовета/ Дубровенского района

30/XI.1943 г.

Повестка дня,

1. О заготовке корму для лошадей.
2. Избрание штатного конюха.
3. О дисциплине колхозников.

* Колхоз «Луч» Сазоновского сельсовета Дубровенского района.

4. Общественная охрана.
5. Открытие школы.
6. О пропаже жеребят.
7. Разные.

По первому вопросу общее собрание постановляет: Собрать с каждого хозяйства по два пуда зерновых и по три пуда картофеля, учитывая положение некоторых семей.

По второму вопросу общее собрание постановило: старшим конюхом избрать Воробьева Филиппа и вторым Чучаева Адама — заместитель.

По третьему вопросу общее собрание постановило: все трудоспособные граждане должны выполнять все работы по восстановлению сельского хозяйства, а также помощи Красной Армии.

По четвертому вопросу выступил председатель НКВД (фамилия неразборчиво), который указал на важность общественной охраны революционного порядка.

Общее собрание постановило: Избрать граждан для охраны общественного порядка. Поручить председателю колхоза написать список и передать в НКВД.

По пятому вопросу общее собрание постановило: Открыть школу в дер. Михеевка в доме Чучаева Адама, на что хозяин дома не против.

По шестому вопросу из выступления колхозников видно, что жеребят похитили красноармейцы.

По первому вопросу*: /В/ состав правления колхоза избрали: Воробьева Филиппа, Гончарова Иван/а/, Авралёва, Громыко, Громыко Поликарпа в качестве председателя колхоза.

По второму вопросу выступал тов. Клищко, который отметил, чтобы население, у которого имеется оружие, сдавали /его/ в НКВД. Также о сдаче военного обмундирования и военных вещей, трофейного имущества (часы, сумки и т. д.), а также указал на массовое самогоноварение.

Постановили: Если у кого имеются вышеуказанные вещи, сдать в органы НКВД. Запретить самогоноварение.

Общее собрание иобратилось в с/ельсовет/ по снабжению населения солью, спичками и друг. продуктами.

Президиум: Сименкова Е.
Подпись неразборчива
Чучаев

ФГА в г. Орша, ф. 991, оп. 1, д. 1 лл. 2—3, оригинал, рукопись

Директор филиала Госархива Витебской области в г. Орша
В. М. Самуйлова.

ПРОТОКОЛ № 1

Собрания к/олхо/за /им/ М. Горьк/ого/ от 2.XII.43 г.

Повестка дня:

1. Выборы правления к/олхо/за.
2. Сохранение конского поголовья.
3. Создание строительной бригады.
4. Разные.

В состав правления колхоза вошли следующие товарищи: Хрипачев Стефан Л., Корсаков Дмитрий М., Панулина Грипина.

В состав ревизионной комиссии вошли: Коржаев Федор Л., Чванова Мария С., Чванова Анастасия Ив.

По второму вопросу выступал тов. Корнев, который указал на то, чтобы колхоз приобрёл себе лошадей от воинских частей. По вопросам корма указал на то, чтобы использовать всё возможное, а именно: использование отходов картофельной шелухи, вносить оставшуюся траву и доброврольный сбор зерна.

По вышеуказанному вопросу постановили: приобрести три лошади и их прокормить.

По третьему вопросу решили поручить правлению колхоза составить списки рабочих.

Председатель собрания подпись неразборчива
Члены /президиума/: 1. Шекин, 2. подпись неразборчива.

ФГА в г. Орша, ф. 644, оп. 1, д. 1, л. 25, оригинал, рукопись

Директор филиала Госархива Витебской области в г. Орша
В. М. Самуйлова.

* Это первый вопрос седьмого пункта повестки дня «Разное».

ПРОТОКОЛ №1
общего собрания колхозников кол/хо/за имени «Завет Ильича»*
от 2/XII/43 г.

Присут/ствовало/ 25 ко/лхознико/в

ПОВЕСТКА ДНЯ:

1. Орг. вопросы.
2. О трудовой дисциплине.

По первому вопросу слушали доклад представителя от райкома партии тов. Трусова.

Постановили: Избрать правление колхоза. В правление входят Предколхоза Хозяинов Аксён Алексеевич, счетоводом Ермалаева Мария и члены правления Папков Иван Данилович.

Ревкомиссия: Пред. ревкомиссии Птанкин Иван Яковлевич.

Члены: Ермалаева Татьяна, Гришукова Марья Борисовна.

Слушали: выступление тов. Трусова о труд. дисциплине.

Постановили: ...все/м/ колхозникам неуклонно выполнять все приказания председателя колхоза и всеми силами восстанавливать колхозное хохяйство с помощью Советского Правительства.

Председатель колхоза Хозяинов
Секретарь Птанкин

ФГА в г. Орша, ф. 699, оа. 1, д. 1, л. 1, подлинник, рукопись

Директор филиала Госархива Витебской области в г. Орша
В. М. Самуйлова.

ПРОТОКОЛ № 3
Собрания колхоза «М. Горький» (Сазоновского сельсовета)

15.XII-43 г.

ПОВЕСТКА ДНЯ:

1. Проведение закупа овощей для Крсной Армии.

По первому вопросу выступил тов. Бирюков, представитель от воинской части № 48622.

В своем выступлении Бирюков указал на то, что для воинских частей нужно заготовить овощи.

Вынесли предложение заготовить воинским частям каждому колхознику по 50 кг.

Предложение подтверждено.

Председатель С. Хрипачёв.

ФГА в г. Орша, ф. 644, оп. 1. д. 1, л. 27, оригинал, рукопись.

Директор филиала Госархива Витебской области в г. Орша
В. М. Самуйлова.

* Колхоз «Заветы Ильича» Чернорученского сельсовета Дубровенского района.

Не адразу колас зашумеў

Як вядома, наша Дубровеншчына была поўнасцю вызвалена ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў у чэрвені 1944 года. Многа палёў у той радасны і горкі год засталіся незасеянымі, ляжалі здзірванелыя, знявечаныя, узараныя снарадамі ды мінамі. Не прыйшоў на іх сейбіт і вясной наступнага года, а на некаторыя — і праз два гады пасля вызвалення. А чаму? Ды таму, што ўся тэрыторыя нашага раёна была густа начынена баявымі рэшткамі вайны, а многія плошчы — замініраваны. Дастаткова сказаць, што за перыяд 1944—1947 гадоў тут было выяўлена, знята і абясшкоджана больш за паўмільёна выбуховых прадметаў.

Але ж, як кажуць, па парадку. Вырас я без бацькоў, у дзетдоме. На час вызвалення Віцебшчыны мне было дзевятнаццаць гадоў. Мог трапіць на фронт, але начальства распарадзілася так, што стаў я курсантам 40-дзённых курсаў інструктараў-размінёраў пры Віцебскім абласным савеце Асаавіяхіма. Пасля іх некалькі месяцаў быў начальнікам каманды па разміраванню тэрыторыі Лёзненскага раёна. А ў пачатку чэрвеня сорак пятага прыняў каманду байцоў-размінёраў, якая размяшчалася ў в. Вусце Дубровенскага раёна. Было камандзе 138 чалавек. Служылі тут юнакі прызыўнога і дапрызыўнога ўзросту, якія прайшлі падрыхтоўку на курсах размінёраў. Смяртэльна небяспечная іх служба працягвалася сезонамі — ад снегу да снегу. Зімой байцы працавалі ў народнай гаспадарцы, вясной іх збіралі зноў. Парадак быў армейскі і даволі строгі.

Сельсаветаў тады было больш, чым цяпер. І ў кожным пуставала не менш 300—400 гектараў ворнай зямлі, да якой нельга было падступіцца, пакуль там не прайшлі размінёры — нашы ці з воінскіх часцей. Асабліва густа была засеяна мінамі зямля Расасненскага, Маласавінскага, Новатухінскага, Расткоўскага, Іскозскага, Баеўскага сельсаветаў.

Абясшкодзіць мінnае поле не так проста. Нялёгка звычайным мінашукальнікам выявіць усе міны. Але выявіць — яшчэ не ўсё. Вось выяўлена нямецкая супрацьтанкавая міна. А які ў яе ўзрывальнік — галаўны, бакавы, ці донны — пастаўлены на выбух? Здымаць такую міну, як кажуць, голымі рукамі нельга. На яе асцярожна накідваецца «кошка», ад якой цягнецца шнур ва ўкрыццё. З укрыцця размінёр і цягне «кошкай» міну. Узарвецца — значыць, з ёй усё скончана. Не ўзарвецца — яе асцярожна трэба даставіць у агульную кучу, якая за дзень вырастае даволі вялікая. Куча, дзённы, так сказаць, здабытак групы размінёраў, будзе ўзарвана вечарам па ўсіх правілах перасцярогі.

Часта прымянялі гітлераўцы трох'яруснае мініраванне: закапвалі ў зямлю адну пад другой тры міны, злучаючы іх вертыкальнымі ўзрывальнікамі. Такую і падобныя ёй хітрасці мог разгадаць толькі вопытны размінёр. Нявопытны ж мог зняць верхнюю міну, а дзве пакінуць, што таіла потым смяротную небяспеку для людзей.

Некалькі лягчэй было з нямецкімі міннымі палямі, на якія меўся фармуляр, іншымі словамі, схема мініравання. Такія фармуляры перадаваў мне ў той час райваенком падпалкоўнік П. Ф. Басаў. З удзячнасцю хачу сказаць, што Пётр Фёдаравіч ва ўсім дапамагаў мне, заўсёды клапаціўся аб камандзе. А па перададзеных ім фармулярах мы паспяхова, з высокай якасцю размініравалі супрацьтанкавыя мінныя палі пад вёскамі Валкулакава, Казьяны, Русаны, Лаўкі, Літвінава, Жалезкава, Казарынава, Коршыкава, Лапыроўшчына, Ірвяніца, Баева, Казлы і інш. Знішчалі мы і склады боепрыпасаў. Запомніліся склады каля рэчкі ў в. Расасна, у Кіраёўскім гаі, пад вёскай Копці, каля царквы ў в. Ланенка. Там былі надзейна схаваны і замаскіраваны не сотні, а тысячы мін і снарадаў.

Як вядома, сапёр памыляецца адзін раз. І ў нашай справе не магло быць паспешлівасці, абыякавасці. Таму кожную раніцу на пастраенні праводзіўся інструктаж, абавязковым было азнаямленне байцоў з правіламі паводзін на мінным полі. І ўсё ж непрыемныя здарэнні былі. Яшчэ да майго прыходу сюды, 18 красавіка 1945 года, у час разміравання тэрыторыі калгаса «Савет» Новатухінскага сельсавета было ранена трынаццаць байцоў-размінёраў, сярод іх Васіль Івашкевіч, Уладзімір Сасноўскі і іншыя. 8 ліпеня 1945 года пад вёскай Русаны наступіў на міну і быў паранены баец-размінёр з маёй каманды Уладзімір Гаўрылавіч Шаргаёў. Давялося яму развітацца са службай.

Нямала няшчасных выпадкаў было з мірным насельніцтвам. Па неасцярожнасці на мінных палях у час забаў з выбуховымі прадметамі за некалькі пасляваенных гадоў у раёне загінулі прыкладна 350 мірных жыхароў. Мы вялі інструктыўную і растлумачальную работу, але вайна ўсё ж забірала новыя ахвяры.

У маі 1947 года размінёр нашай каманды Л. А. Платонаў здзейсніў смелы ўчынак, выратаваўшы ад гібелі на мінным полі трох калгасніц калгаса «Прамень». Яму аб'явілі падзяку, а мяне папярэдзілі аб неабходнасці выстаўляць ачапленне і выконваць падрыўныя работы толькі пасля пільнага агляду мясцовасці.

Дарагія мае аднапалчане! Вас не называлі і не называюць франтавікамі. Але хадзіць з дня ў дзень па мінных палях, побач са смерцю — гэта таксама фронт, дый яшчэ які! Тут трэба было мець і вытрымку, і мужнасць, і цярпенне. Усё гэта вы мелі — маладыя, юныя байцы-размінёры.

Жывуць у саўгасе імя Чарняхоўскага Леанід Андрэевіч Платонаў і Уладзімір Андронавіч Фёдараў, а ў саўгасе «1 Мая» — Канстанцін Васілевіч Аўсянкін і Міхаіл Рыгоравіч Гомелеў, у райцэнтры — Міхаіл Каралёў і Алена Мацвееўна Анішчанка. Некалі яны былі ў маёй камандзе: хлопцы — інструктарамі ці размінёрамі, Алена — медсястрой. Я сустракаюся з імі як з роднымі мне людзьмі. Дарогі многіх маіх аднапалчан разышліся па ўсёй краіне. І ўсюды яны помняць мінныя палі сваёй роднай Дубровеншчыны, якія пасля іх работы сталі мірнымі палямі.

З 10 лістапада 1946 года я стаў старшынёй раённага Савета Асаавіяхіма. Важнейшым маім клопатам з'яўлялася па-ранейшаму завяршэнне разміравання мінных палёў.

Толькі пасля гэтага туды прыходзіў араты і сейбіт, пачынаў шумець пад ветрам спелы колас.

І. Салаўёў,
былы начальнік каманды
па разміраванню Дубровенскага
раёна, пенсіянер.

Цаной жыцця

Зямля Дубровеншчыны. Колькі трывожных і балючых ран пакінула на тваім целе апошняя вайны! Колькі бясстрашных сыноў Радзімы загінула за тваю свабоду, твой росквіт, колькі навечна ўступіла ў бессмяротнасць! І хоць даўно ўжо адгрымелі баі, хоць гарматы і танкі занялі сваё пачэснае месца ў музеях, на тваіх неабсяжных гонях працавітымі хлебаробскімі рукамі вырашчана і сабрана не адзін дзесятак багатых і важкіх ураджаеў, не-не ды і адгукнецца злое і жорсткае рэха старым іржавым снарадам або гранатай. Не-не ды і напомніць яно пра страшнае мінулае...

Мерна і рытмічна рухаўся ў той дзень па бульбяным полі бульбаўборачны агрэгат механізатараў калгаса «Прагрэс» Уладзіміра Звяркова і Васіля Вераб'ёва. Буйныя клубні па транспарцёры скочваліся ў трактарны прычэп, які трактар адвозіў да буртоў. І так загон за загонам.

Дакладна, па-студэнцку працаваў і «баявы разлік» бульбаўборачнага камбайна — чацвёра хлопцаў-навучэнцаў Аршан-

скага педагагічнага вучылішча, сярод якіх быў і Міхаіл Мароз. Не першы дзень і нават не першы год прыходзілася працаваць навучэнцам на ўюорцы бульбы. Таму звыкліся рукі з работай. Кожны рабіў тое, што было патрэбна.

І раптам...

Бывае, пражывае чалавек амаль усё жыццё і не зведае да канца сваёй вартасці. Жыве, як усе, нічым не вызначаецца. І толькі адно імгненне, кароткае, як бляск маланкі ўначы, праверыць, да канца вызначыць, на што здатны ён, чым жыве.

Адно імгненне на развагу было і ў Міхаіла Мароза, калі ён убачыў на транспарцёрнай стужцы бульбакамбайна паржавелы, аблеплены зямлёй снарад. А можа і імгненння не заставалася, бо транспарцёр нёс смяртэльны груз у барабан агрэгата. Гэта ж азначала верны выбух, ад якога маглі загінуцб яго таварышы, экіпаж.

Падобна электраімпульсам пранесліся ў галаве хлопца гэтыя думкі. І тое, што агрэгат ужо не спыніць. Позна. І Міхаіл прыняў рашэнне. Такое, на якое здатны толькі чалавек чыстай, багатай душы, камсамольскага сумлення, па-сапраўднаму гераічнага характару. Ён падхапіў цяжкі снарад на рукі, скочыў з падножкі камбайна і пабег па полі. «Далей, далей ад камбайна, ад таварышаў. Толькі б паспець...»

Ён паспеў, гэты сціплы юнак з Гродзеншчыны, які марыў стаць настаўнікам і якому заставалася зусім нямнога да ажыццяўлення сваёй мары. Выбух грымнуў, калі і таварышы, і экіпаж бульбакамбайна былі недасягальныя для яго...

33 ураджаі прынесла гэтае поле хлебаробам пасля жорсткіх баёў з фашыстамі. 33 разы вытрымлівалі на ім людзі цяжкі экзамен на працу, на майстэрства. Хто б мог падумаць, што на зямлі, якая, здавалася б, прасеена праз сіта, затаілася смерць. А яна сапраўды затаілася і чакала зручнага моманту. Яна замахнулася на чатырох юнакоў, што былі на камбайне, на двух механізатараў. Толькі подзвіг мог адвесці няўмольную руку смерці. І камсамолец Міхаіл Мароз здзейсніў яго. Цаной свайго жыцця ён выратаваў жыццё таварышаў.

І. Яфімаў.

УКАЗ
ПРЭЗІДЫУМА
ВЯРХОЎНАГА САВЕТА СССР
аб узнагароджанні навучэнца Аршанскага педагагічнага вучылішча Віцебскай вобласці Мароза М. М. ордэнам Чырвонай Зоркі

За мужнасць і самаадданасць, праяўленыя пры абяскошкоджванні снарада, які заставаўся з часоў Вялікай Айчыннай вайны, і выратаванне жыцця калгаснікаў і навучэнцаў узнагародзіць навучэнца Аршанскага педагагічнага вучылішча Віцебскай вобласці Мароза Міхаіла Міхайлавіча ордэнам Чырвонай Зоркі (пасмяротна).

Старшыня Прэзідыума
Вярхоўнага Савета СССР *Л. Брэжнеў*

Сакратар Прэзідыума
Вярхоўнага Савета СССР *М. Геаргадзе*

Масква, Крэмль.

20 кастрычніка 1977 г.

Год за годам

1944 год

На вытворчыя затраты калгасам выдзелены крэдыт у памеры 100 тыс. руб., калгаснікам на аднаўленне ўласных гаспадарак — 65 тыс. руб., на жыллёвае будаўніцтва — 110 тыс. руб., інвалідам Айчыннай вайны на набыццё жывёлы — 10 тыс. руб.

Калгасы засеялі 8692 га зямлі.

З 109 падлеткаў выпрацавалі 227 500 працадзён.

1471 мужчына-калгаснік выпрацавалі 250 559 працадзён.

8000 жанчын выпрацавалі 1 169 967 працадзён.

34 падлеткі выпрацавалі па 200—300 працадзён.

15 жніўня пачаў працаваць прыют на 55 дзяцей-сірат.

1945 год

У раёне адноўлена 159 калгасаў са 159 даваенных.

У раёне пражывала 31 356 чалавек, з іх 10 968 мужчын (працаздольных было толькі 2723). Дзеці да 15 гадоў склалі 13 975 чалавек.

У гэтым годзе нарадзілася 336 дзяцей, памерла — 596 грамадзян. Заключана 55 шлюбаў.

У Дубровенскай, Зарубскай і Арловіцкай МТС мелася 30 трактароў.

Каманда размініравання ачысціла ад мін і выбуховых прадметаў 588,7 км^2. Сабрала і знішчыла 35 467 мін, 97 691 артснарад і інш.

17 школ раёна размяшчаліся ў зямлянках.

Рашэннем Дубровенскага райвыканкама ад 14.8.45 г. забаранялася калгасам, калгаснікам і аднаасобнікам прадаваць і абменьваць збожжа, муку, печаны хлеб на іншыя неабходныя людзям рэчы да поўнага выканання здачы збожжа дзяржаве. Парушальнікі гэтай установкі прыцягваліся да крымінальнай адказнасці.

1946 год

Згодна пастанове ЦК КПБ і Савета Міністраў БССР ад 4.6.46 г. «Ад неадкладных мерах дапамогі пацярпеўшым ад нямецкай акупацыі раёнам БССР» на Дубровеншчыне павінна было быць пабудавана 2679 жылых дамоў. На гэтыя работы было накіравана 100 нямецкіх ваеннапалонных, 4 аўтамашыны, гаручае і 113 тыс. м^3 лесу і іншыя будматэрыялы.

У Калінінградскую вобласць (Усходняя Прусія) з Дубровеншчыны перасялілася 44 сям'і (179 чалавек).

Ад ЮНРРА у раён паступіла 14 463 прадметы дапамогі сем'ям загінуўшых чырвонаармейцаў.

Рашэннем Дубровенскага райвыканкама ад 14.10.46 г. 591 былі зацверджаны нормы выдачы хлеба на кастрычнік:

рабочым горада і сяла — 500 г
інвалідам — 500 г
служачым — 200 г
спец. дзіцячаму дому — 600 г
дзіцячаму садку — 300 г
яслям — 250 г

Усе іншыя асобы і ўстановы знятыя з забеспячэння.

1947 год

На дапамогу асабліва пацярпелым сем'ям воінаў, партызан, інвалідаў Вялікай Айчыннай вайны райвыканкам выдатка ваў на будаўніцтва 70 хат 1 050 000 руб.; на аднаўленне помніка Леніну — 15 000 руб.

1948 год

26 студзеня адкрылася першая пасляваенная сесія раённага Савета дэпутатаў працоўных.

Масавае перасяленне жыхароў раёна па аргнабору на прадпрыемствы топліўнай, лясной, вугальнай прамысловасці, прамысловасці будматэрыялаў, ваеннае будаўніцтва і інш.

1949 год

Па Усесаюзнаму гандлёваму перапісу ў раёне налічвалася 57 магазінаў і 1 сталовая. У іх працавалі 83 работнікі. Рознічны таваразварот складаў 5 382 000 руб.

1950 год

150 калгасаў узбуйнены ў 43.

1951 год

Трохгадовы план развіцця грамадскай жывёлагадоўлі (19491951) не выкананы ні па аднаму віду жывёлы і птушкі, акрамя коней: буйная рагатая жывёла — выкананы 67,1%, свінні — 58,8%, авечкі — 66,1%, птушка — 19%.

1952 год

Пагалоўе грамадскага статку жывёлы дасягнула даваеннага ўзроўню.

У 1950—1952 гадах раён атрымаў 136 трактароў, 45 самаходных камбайнаў і значную колькасць іншых сельгасмашын.

1953 год

У раёне было 67 школ, у якіх навучаліся 6517 дзяцей. 26 школ працавалі ў наёмных памяшканнях.

З 334 настаўнікаў 31 меў вышэйшую адукацыю і 96 — незакончаную вышэйшую.

1954 год

Працягласць вуліц г. Дуброўна складала 25,5 км, з іх 4,9 км з цвёрдым пакрыццём. Асвятлялася толькі 300 метраў вуліц. Тэрыторыя горада складала 4,6 м^2. Аўтобусных зносінаў не было. Планавалася да 1965 года набыць 3 аўтобусы.

Дакументы сведчаць

СВОДНЫЕ ДАННЫЕ О РАЗВИТИИ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА КОЛХОЗОВ ДУБРОВЕНСКОГО РАЙОНА ЗА 1951 г.

(из сводного годового отчёта колхозов района за 1951 г.)

Всего наличных дворов в колхозах района на 01.01.52 — 7590
В них населения, всего — 25976
в том числе:

трудоспособных в возрасте 16 лет и старше — 9896
а) мужчин — 2987
б) женщин — 6909

Продукция животноводства в 1951 г.	Получено	Сдано государству	Выдано колхозникам, комбайн. и трактористам
Мясо (ц)	432	-	27,4
Молоко (тыс. л.)	1426,9	706,6	10,0
Ср. удой (л)	723 (план 2200)		

Поставки скота за 1951 г.: сдано государству 1389 голов КРС фактическим весом 3230 ц, свиней — 204 головы фактическим весом 157 ц, овец и коз — 309 голов весом 604 ц, птицы 365 штук весом 344 кг.

На 01.01.52 в колхозах было:
КРС (голов) — 8098
Свиней — 4295
Овец и коз — 8046
Лошадей — 3892

Продукция растениеводства:	Зерновые	Лен	Картофель	Овощи
Площадь (га)	26142	3965	2607	50
Валовый сбор (ц)	150127,4	2721 (сем) 3273 (вол)	84672	1217
Урожайность	5,7	0,6 (сем) 0,8 (вол)	32	19
Сдано государству по обязательным поставкам			-	
Выдано колхозникам, комбайнёрам и трактористам	26,4	-	2,0	0,1

Всего денежные доходы составили 3305,9 тыс. руб., определено и выплачено на трудодни 96,4.

На трудодень к выдаче определено:

	колхозникам	работникам тракторных бригад
деньгами (руб.)	0,03	-
зерном (кг)	1,01	2,6
картофелем (кг)	0,08	-
сеном (кг)	1,2	1,2
соломой (кг)	0,04	0,04

В колхозах на 01.01.52 имелась следующая техника и сельскохозяйственное оборудование:

автомашины	— 27
плуги конные	— 1396
повозки (на деревянном и железном ходу)	— 1181
сани	— 1386
конные грабли	— 28
сенокосилки	— 30
молотилки простые и сложные	— 128
картофелекопалки	— 3
и др.	

В колхозах имелись подсобные предприятия: 2 мельницы, 63 кузницы, 3 вовночески, 1 ободная мастерская.

Кадры руководящих работников и специалистов в 48 колхозах района: всего 388 чел., в т. ч. 53 женщины (председатели, зам. председателей, бригадиры, зав. фермами, ветврачи, бухгалтеры). Из них: 1 с высшим образованием, 5 со средним специальным и 2 окончили сельскохозяйственные школы.

В штате колхозов не было агрономов и зоотехников, так как они входили в штат отдела сельского хозяйства райисполкома.

ФГА в г. Орша, ф. 782, оп. 1, д. 835, лл. 2, 3, 7, 6, 9, 12, 13.

Директор филиала Госархива Витебской области в г. Орша
В. М. Самуйлова.

Численность наличного населения и хозяйств в сельском местности Дубровенского района по группам населения по состоянию на 31 декабря 1944, 1946, 1950, 1953 гг. (составлено Дубровенской районной инспектурой госстатистики примерно в 1955 г.)

Годы	Колхозники		Рабочие и служащие		Единоличн.		Прочие хоз.		Всего	
	хозяйств	населения	хозяйств	населения	хозяйств	населения	хозяйств	населения	хозяйств	населения
на 31.12. 1944 г.	7964	28401	700	2231	42	148	115	576	8821	31356
на 31.12. 1946 г.	7447	27239	335	1030	89	231	-	-	7862	28590
на 31.12. 1950 г.	7378	26954	485	1618	13	40	6	126	7882	28738
на 31.12. 1953 г.	7237	24977	474	1780	16	45	3	12	7730	26817

ФГА в г. Орша, ф. 664, оп. 1, д. 59, л. 62.

Директор филиала Госархива Витебской области в г. Орша
В. М. Самуйлова.

Наличие населения в Дубровенском районе по годам по состоянию на 31 декабря 1944, 1945, 1946, 1950, 1953 гг. и по переписи населения 1939 г.

(составлено Дубровенской районной инспектурой госстатистики примерно в 1955 г.)

Годы	Городское		Сельское		Всего	
	к-во хозяйств	к-во населения	к-во хозяйств	к-во населения	к-во хозяйств н	к-во аселения
Перепись 1939 г.	-	-	-	-	-	57576
на 31.12.44 г.	-	3328	8821	31356	-	34684
на 31.12.45 г.	942	3328	8828	31124	9770	34452
на 31.12.46 г.	734	3833	8315	29411	9049	34244
на 31.12.50 г.	1376	4228	7882	28738	9258	32966
на 31.12.53 г.	-	4343	7730	26817	-	31160

ФГА в г. Орша, ф. 664, оп. 1, д. 59, л. 61.

Директор филиала Госархива Витебской обл. в г. Орша
В. М. Самуйлова.

Данные о наличии сельского населения Дубровенского района по возрастному и половому составу по состоянию на 31 декабря 1944, 1950, 1953 гг. (составлены Дубровенской районной инспектурой госстатистики примерно в 1955 г.)

Годы	Всего	мужчин			женщин		
		всего	в том числе:		всего	в том числе	
			до 16 лет	16 лет и старше		до 16 лет	16 лет и старше
31.12.44 г.	31356	10968	6038	4930	20388	5943	14445
31.12.50 г.	28738	11822	5133	6689	16916	4862	12054
31.12.53 г.	27450	11300	4826	6474	16150	4708	11442

ФГА в г. Орша, ф. 664, оп. 1, д. 59, л. 63.

Директор филиала Госархива Витебской области в г. Орша
В. М. Самуйлова.

Данные о размерах посевных площадей под урожай 1940, 1945, 1946, 1950, 1953 гг. (из сводных материалов о посевных площадях, составленных Дубровенской районной инспектурой госстатистики)

Годы	Всего посеяно площадей под урожай текущего года	Размеры посевных площадей			
		В том числе			
		сохранилось озимых весной	яровых зерновых	лен	картофель
1940	46050	10460	12329	5550	6740
1945	23367	7119	12779	808	2107
1946	29702	8943	14862	1503	3518
1950	27927	10265	16313	4748	4472
1953	28566	10458	17953	1352	3733

ФГА в г. Орша, ф. 664, оп. 1, т. 59, л. 57.

Директор филиала Госархива Витебской области в г. Орша
В. М. Самуйлова.

Данные о выпуске валовой продукции предприятиям Дубровенского района за 1945, 1946, 1950, 1953 гг.

(Из сведений о выполнении плана по выпуску валовой продукции промышленными предприятиями района за 1945—1953 гг. составленными Дубровенской районной инспектурой госстатистики)

	1945 г.	1946 г.	1950 г.	1953 г.
Выпуск валовой продукции промышленными предприятиями района (тыс. руб.)	5369,0	22022,4	9611,9	10168,6

ФГА в г. Орша, ф. 664, оп. 1, д. 59, л. 27.

Директор филиала Госархива Витебской области в г. Орша
В. М. Самуйлова.

СПРАВКА

роста показателей развития сельского хозяйства Дубровенского района (по колхозам) за 1953, 1957 гг.).

Показатели	1953 г.	1957 г.
Денежные доходы, всего (тыс. руб.)	4136	24660
в том числе:		
от растениеводства	1664	13378
от льна	1152	11936
от картофеля	50	633
от овощей	4,6	130
от животноводства	2276	5649
КРС	1050	4230
свиноводство	863	1115
овцеводство	211	198
птицеводство	40	62
Рост неделимого фонда (тыс. руб.)	12562	28268
Оплата на трудодни:		
хлеб (кг)	0,35	1,12
картофель (кг)	0,01	0,23
деньги (руб.)	0,30	2,24
Механизация сельского хозяйства:		
тракторов	-	15
грузовых автомобилей	30	111
комбайнов	-	-

ФГА в г. Орша, ф. 781, оп. 1, д. 10, л. 16.

Директор филиала Госархива Витебской области в г. Орша
В. М. Самуйлова.

Год за годом

1960 год

З 3247 двароў калгаснікаў электраэнергіяй забяспечваўся 2401 двор. Толькі ў калгасе імя Дзяржынскага была ўласная электрастанцыя магутнасцю 40 тыс. квт у гадзіну.

1962 год

Дубровенскі раён быў ліквідаваны, а яго тэрыторыя ўвайшла ў склад Аршанскага раёна.

1965 год

Дубровенскі раён быў адноўлены. На яго тэрыторыі працавала 1 раённая бальніца на 125 ложкаў, 1 пасялковая, 5 урачэбна-амбулаторных участкаў, 15 фельчарска-акушэрскіх пунктаў, 2 пункты здароўя, аддзяленне хуткай дапамогі, 3 аптэкі, 20 сельскіх клубаў, 14 бібліятэк, 12 калгасных і 2 саўгасных клубы, 1 раённы Дом культуры.

Пабудавана на вёсцы 350 дамоў, адрамантавана 368. Навасе́лле справілі 756 сямей.

1966 год

У г. Дуброўна пачалося будаўніцтва універмага, аўтобуснай станцыі, комплекса школы механізацыі, шматпавярховых жылых дамоў.

Упершыню прададзена насельніцтву 4 аўтамабілі.

1967 год

Рашэннем райвыканкама ад 17.8.67 г. № 217 была зацверджана схема раённай планіроўкі, якой прадугледжвалася будаўніцтва і добраўпарадкаванне толькі ў так званых перспектыўных населеных пунктах. Да ліку перспектыўных былі аднесены 64 вёскі, г. Дуброўна, пас. Асінторф з пасёлкам № 7, станцыя Шухаўцы і Асінаўка. Да неперспектыўных былі аднесены 112 вёсак і 7 пасёлкаў Асінторфа. Жыхары вёсак, аднесеных да неперспектыўных, павінны былі адсяляцца толькі ў перспектыўныя населеныя пункты. У 16 вёсках, аднесеных да першай чаргі адсялення, забаранялася хоць якое-небудзь будаўніцтва і капітальны рамонт жылых, культурна-бытавых і вытворчых памяшканняў.

Бязглуздае, пражэкцёрскае патрабаванне вышэйшай улады рэспублікі, якая меркавала з 33 тысячаў населеных пунктаў Беларусі пакінуць толькі 3 тысячы «перспектыўных», нанесла непаправімую шкоду ўсяму народу і прывяло тысячы вёсак да поўнага разору, дэградацыі і вымірання. (Як выглядаюць вёскі Дубровеншчыны сёння, чытач даведаецца, калі пазнаёміцца з апошнім раздзелам гэтай кнігі «З гісторыі населеных пунктаў Дубровеншчыны».)

Адміністрацыйна-каманднае кіраўніцтва эканомікай, культурай, народнай асветай і ўсім астатнім, прымусовая праца пры ўраўніцельнай форме яе аплаты, адступленне ад законнасці сеялі ў душах людзей крыўду, выклікалі незадаволенасць, зніжалі ініцыятыўнасць і зацікаўленасць у працы. Эканоміка краіны, а тым самым і раёна, фактычна гадамі тапталася на месцы. Набліжалася стагнацыя і заняпад. Вёска гінула, культура дэградавала, валявым парадкам ліквідоўваліся нацыянальныя школы, губіліся помнікі культуры, гістарычная памяць стала ўспрымацца як нешта непатрэбнае і нават шкоднае.

Гэта прывяло да таго, што ў 70-я і на пачатку 80-х гадоў мнагалюдны раён стала пакідаць моладзь, маладыя сем'і. Вёскі штогод пусцелі. Нараджальнасць зменшалася, а смяротнасць павялічвалася. Да 1996 года смяротнасць па раёну ў два разы перавысіла нараджальнасць. У 1941 годзе ў раёне пражывала 45 000 чалавек, у 1945 — 34 452, у 1980 — 27 900, у 1985 — 26 800, у 1990 — 25 100, у 1995 — 24 300, у тым ліку на вёсцы — 14 500 чалавек. За апошнія 30 гадоў з карты раёна і з твару зямлі знікла 40 вёсак. У многіх з тых, што яшчэ лічацца жывымі, засталося па 1—2, а часам 3—4 двары, у якіх дажываюць свой гаротны век адзінокія пенсіянеры, якія аддалі дзяржаве усё, не атрымаўшы ад яе самага неабходнага, каб не памерці неспадзяванай смерцю.

На крутым павароце

Да 80-х гадоў наспела сур'ёзная неабходнасць глыбокіх эканамічных і палітычных рэформаў у краіне. Узяты ж курс на перабудову і рэфармаванне ўсіх бакоў эканамічнага і сацыяльна-культурнага развіцця грамадства праводзіўся не паслядоўна і без пэўных канцэптуальных распрацовак далейшага курсу дзяржавы. Разлажэнне камандна-бюракратычнай сістэмы таталітарнай дзяржавы паставіла перад грамадствам пытанне выбару далейшага шляху развіцця грамадства і ў першую чаргу ў сферы эканомікі.

З распадам СССР парушыліся традыцыйныя эканамічныя сувязі з былымі партнёрамі, узмацніліся крызісныя з'явы, пачаліся абвальныя інфляцыі, падзенне вытворчасці, збядненне людзей, рост злачыннасці і іншых адмоўных з'яў у грамадстве. Усё гэта не абмінула і Дубровеншчыну.

Адмоўныя з'явы ў эканоміцы прамысловых прадпрыемстваў, калгасаў і саўгасаў, у сацыяльна-культурнай сферы лепш за ўсё прасачыць па таліцы, якая дадаецца да артыкула.

Табліца эканамічнага і сацыяльна-культурнага развіцця Дубровенскага раёна (1980—1995)

№№ пп	1980 г.	1985 г.	1990 г.	1995 г.
1. Колькасць працаздольных у сельскай гаспадарцы	6631	5760	5047	4023
2. Колькасць трактароў	875	948	924	758
уборачных камбайнаў	209	338	218	135
аўтамабіляў	348	415	419	393
3. Валавая прадукцыя сельскай гаспадаркі (млн. руб.)	31,7	38,0	52,6	31,2
4. Валавая прадукцыя на працаздольнага (руб.)	4787	6435	10429	7755
5. Валавая прадукцыя на 100 га сельгасугоддзяў (тыс. руб.)	41,0	49,1	70,6	47,9
6. Вытворчасць збожжа (тыс. тон)	31,2	37,0	73,5	48,5
льновалакна (тон)	544	803	1426	1570
бульбы (тон)	22407	9097	27264	3948
мяса (тон)	3628	5159	7123	382
малака (тон)	25419	26536	31358	17631
7. Рэалізацыя збожжа (тыс. тон)	6,4	15,5	9,7	18,5
льновалакна (тон)	544	803	1426	1570
бульбы (тон)	5692	1377	11910	1024
малака (тон)	24533	26403	35017	16638
8. Кап. укладанні, усяго (млн. руб.)	7,6	13,8	28,2	5774,1
9. Мелася клубаў	32	32	32	28
бібліятэк	38	38	33	28
кінаустановак	34	34	30	21
10. Калектываў маст. самадзейнасці	51	51	54	53
11. Народных калектываў	1	1	1	2
12. Кніжны фонд	-	395326		319343
13. Школ (у іх вучняў)	-	39/3601	31/3556	27/3584
14. Дзіцячых садкоў (у іх месц)	-	23/1406	26/1500	18/837
15. Бальніц	5	5	5	3
16. Фельдшарска-акушэрскіх пунктаў	16	16	16	19
17. Ложкаў у бальніцах і ФАП	345	345	345	255
18. Прадпрымальнікаў	-	-	-	119
фермеры	-	-	2	15
кааператывы	-	-	25	12
19. Колькасць насельніцтва				
ўсяго (тыс.)	27,9	26,8	25,1	24,3
нарадзілася	404	369	318	232
памерла	376	270	413	411

Адраджэнне

Асінторф працуе.

Ніва родзіць.

І ўсё ж, не гледзячы на вельмі сур'ёзныя цяжкасці, амаль ва ўсіх сферах эканомікі, будаўніцтва, культуры, асветы, аховы здароўя жыццё працягваецца, а людзі самаадданa і цярпліва працуюць у надзеі на лепшы лёс.

Адраджаюцца добрыя народныя традыцыі, ладзяцца цікавыя святы і мастацкія фестывалі, ушаноўваецца памяць продкаў і ахвяр апошняй вайны, адраджаецца гістарычная памяць жыхароў Дубровеншчыны. Сведчаннем гэтага з'яўляецца шматгадовая праца многіх і многіх прафесійных вучоных і энтузіястаў-краязнаўцаў для гісторыка-дакументальнай Хронікі Памяці Дубровенскага раёна. Невядомыя раней старонкі гісторыі адкрыліся ў выніку археалагічных даследванняў 19941996 гг. на месцах старажытных паселішчаў Дубровеншчыны, у тым ліку і на замчышчы Дуброўны, якія правялі вучоныя інстытута гісторыі Акадэміі навук Беларусі. Упершыню напісана і змешчана у Хроніцы Памяці гісторыя населеных пунктаў Дубровенскага раёна. Годна ўпарадкаваны магілы і масавыя пахаванні воінаў і ахвяр фашызму. Велічным помнікам героям з'яўляецца мемарыяльны комплекс «Ры-

Дарога да святыняў.

ленкі». Вялікую і святую справу робяць пошукавыя атрады па вяўленні і перазахаванні воінаў, што загінулі на Дубровеншчыне ў 19411944 гг.

Традыцыйнымі на Дубровеншчыне сталі Вахты памяці, якія праводзяцца сумесна з Краснінскім раёнам Смаленскай вобласці. У іх прымаюць удзел ветэраны вайны і працы, моладзь, настаўнікі і вучні. Героіка і трагедыя вайны становяцца для людзей свяшчэннымі.

У 1996 г. ў Дуброўне прайшоў III

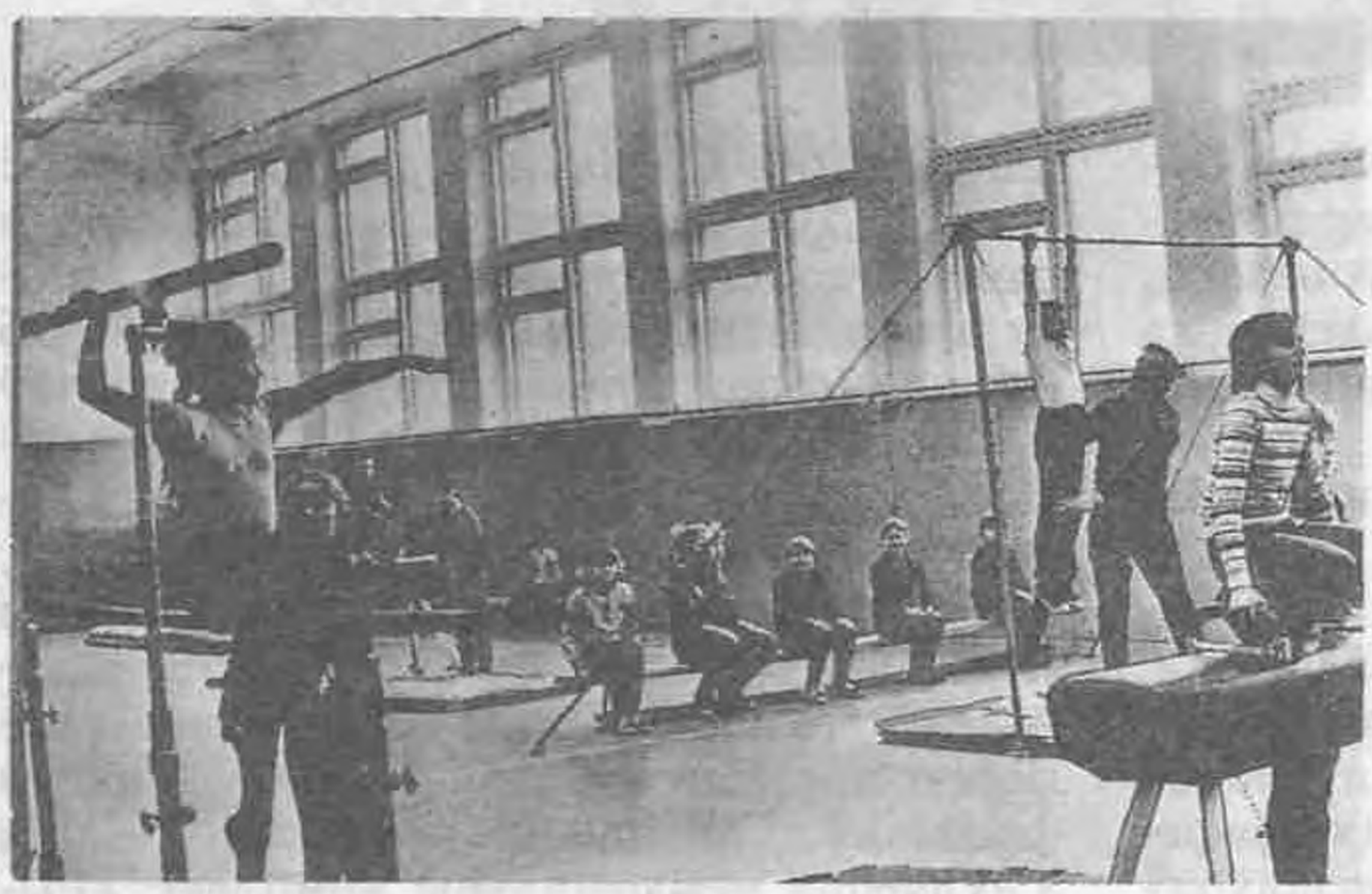

У спортзале Дубровенскай школы № 2.

У Дубровенскім ПТВ.

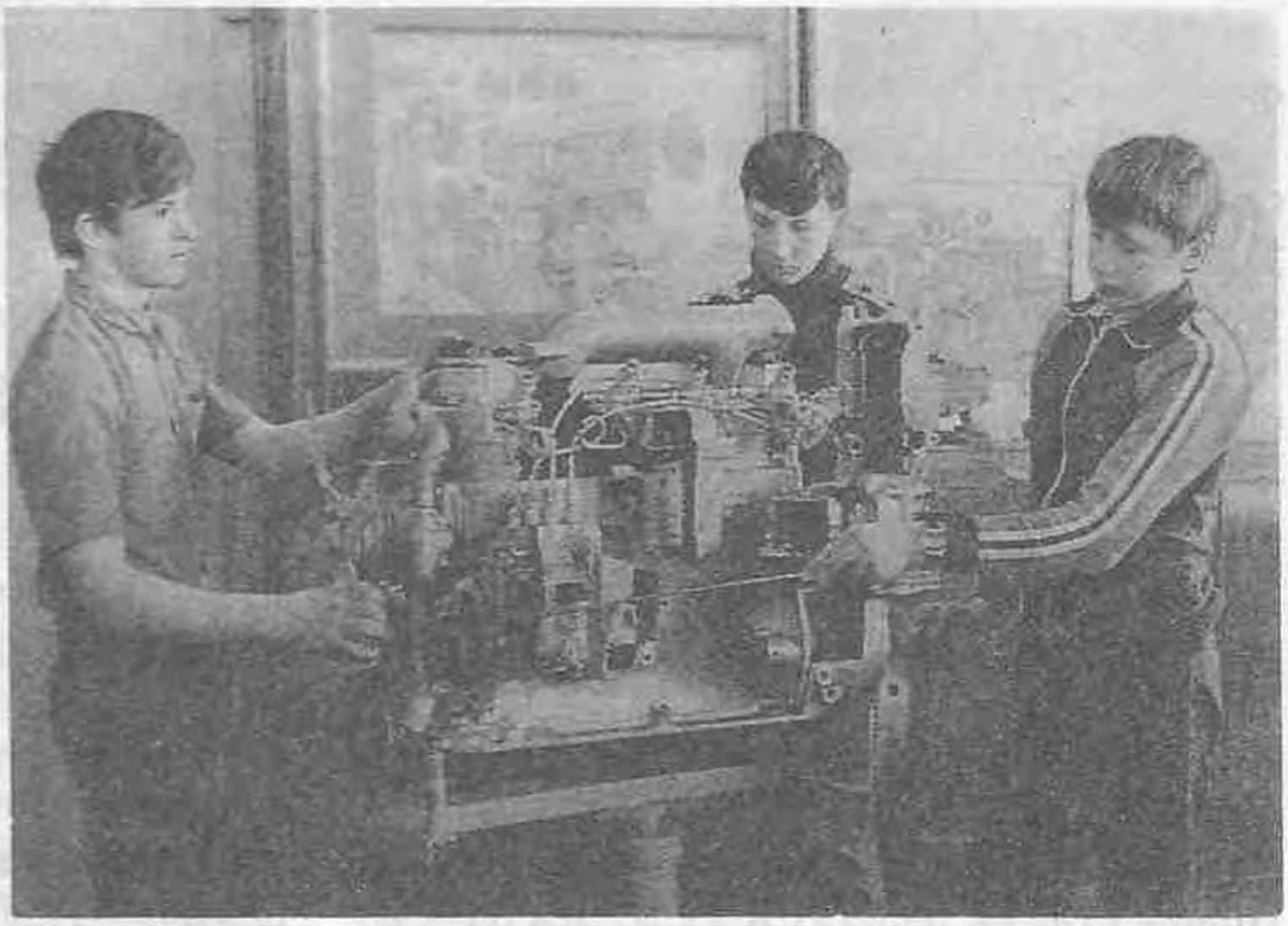

рэгіянальны фестываль песні і музыкі «Дняпроўскія галасы». У ім прымалі ўдзел многія творчыя калектывы з прыдняпроўскіх раёнаў Беларусі, Украіны, а таксама са Смаленскай і Калінінградскай абласцей Расіі. Мір і дружба з братамі-суседзямі непарушныя.

Не згасне народная культура і яе здабыткі. Узорнымі можна назваць многія мастацкія калектывы, найперш фальклорны калектыў Ляднянскага Дома культуры і Будскі народны хор, народны ансамбль музыкі і песьні «Крыніца» раённага Дома культуры.

Жывуць і развіваюцца народныя промыслы. Вынікі гэтай цікавай і патрэбнай работы падводзяцца на рэспубліканскім свяце «Ганчарны круг».

У Дубровенскім дзіцячым садку.

Удасканальваюць сваё майстэрства фізкультурнікі і спартсмены нашага краю. У прыклад ім — дасягненні чатырох майстроў спорту, дасягненні якіх увекавечаны ў гэтай кнізе.

Галоўнае ж у сённяшні нялёгкі час у тым, што людзі гадуюць і вучаць дзяцей, вырошчваюць хлеб і жывёлу, будуюць хаты і, як могуць, мацуюць гаспадарку. У гэтым надзея на паратунак ад цяжкасцяў. За гэта ім нізкі паклон і глыбокая павага. Яны будуць пісаць працяг Хронікі Памяці...

М. Ляшчынскі,
Старшыня Дубровенскага раённага выканаўчага камітэта.

Імі ганарыцца Дубровеншчына

ГЕРОІ САЦЫЯЛІСТЫЧНАЙ ПРАЦЫ

ДЗЕНІСЕНКА Тамара Ягораўна нарадзілася 9.1.1931 г. ў вёсцы Бель Дубровенскага раёна. Герой Сацыялістычнай Працы (1971), дэлегат XXV з'езда КПСС. У 1949—1959 гг. калгасніца калгаса «Звязда», затым палявод, даярка саўгаса «Арловічы». Цяпер на пенсіі.

Т. Я. Дзенісенка.

М. І. Капцераў.

КАПЦЕРАЎ Міхаіл Іванавіч нарадзіўся 12.7.1938 г. ў вёсцы Міхалінава Дубровенскага раёна. Герой Сацыялістычнай Працы (1976). З 1952 г. па 1954 г. — калгаснік калгаса «Чырвоны сцяг», затым курсант Высокскага вучылішча механізацыі сельскай гаспадаркі. У 1955—1957 гг. — камбайнер Арловіцкай МТС. Пасля службы ў радах Савецкай Арміі працаваў (з 1960) механізатарам у саўгасе імя Чарняхоўскага, у апошнія гады — брыгадзірам. Дэлегат XXIV з'езда КПСС. Выбіраўся дэпутатам Вярхоўнага Савета БССР. Памёр у 1990 г.

МАРШАЛАВА Ефрасіння Яфрэмаўна нарадзілася 3.3.1919 г. ў вёсцы Каўровая Дубровенскага раёна. Герой Сацыялістычнай Працы (1966). Калгасніца калгасаў «Наперад», імя XX з'езда КПСС. У 1963—1975 гг. — звеннявая па вырошчванню лёну ў калгасе імя XX з'езда КПСС. Узнагароджана медалямі «Мацярынская слава» I, II, III ступеняў. Цяпер на заслужаным адпачынку.

Е. Я. Маршалава.

С. Ф. Рубанаў.

РУБАНАЎ Сяргей Фёдаравіч нарадзіўся 7.10.1931 г. ў в. Жабыкі Дубровенскага раёна, Герой Сацыялістычнай працы (1968). Заслужаны настаўнік БССР (1957), кандыдат педагагічных навук (1969). Скончыў Маскоўскі педагагічны інстытут (1948). З 1948 г. дырэктар сярэдняй школы №10 у Слуцку. Званне Героя прысвоена за заслугі ў навучанні і камуністычным выхаванні вучняў.

РУБІЦЕЛЬ Кацярына Захараўна нарадзілася 5.12.1924 г. ў вёсцы Чырвоныя Засценкі Дубровенскага раёна. Герой Сацыялістычнай Працы (1966). Дэпутат Вярхоўнага Савета БССР 7-га і 8-га склікання. Удзельнік ВДНГ 1967 г. Калгасніца калгаса «Прагрэс», у 1959—1972 гг. звеннявая па вырошчванні лёну. Цяпер на пенсіі.

ЧУЙКІН Міхаіл Фаміч нарадзіўся 2.10.1933 г. ў вёсцы Міхалінава Дубровенскага раёна. Герой Сацыялістычнай Працы (1965). Пасля службы ў арміі ў 1956 г. пачаў працаваць на Кіраўскім рудніку ў Мурманскай вобл., спачатку насыншчыкам, затым праходчыкам, а пасля заканчэння курсаў (1964) — майстрам-узрыўніком. У 1961 г. ён у ліку першых гарнякоў прыйшоў на цяжкі участак — будаўніцтва другой чаргі рудніка і працаваў там у складзе хуткаснай горнапраходчай брыгады. Унёс вялікі ўклад у справу своечасовага ўводa новых магутнасцей руднай базы. За выдатныя вытворчыя дасягненні пры будаўніцтве і асваенні вытворчых магутнасцей горнарудnай базы Міхалу Фамічу Чуйкіну Указам Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР ад 30.3.1965 г. было прысвоена званне Героя Сацыялістычнай Працы. Узнагароджаны ордэнам Леніна.

К. З. Рубіцель.

М. Ф. Чуйкін.

12.1.1967 г. пры выкананні службовых абавязкаў яго жыццё трагічна абарвалася. У горадзе Кіраўск адна з вуліц носіць імя М. Ф. Чуйкіна.

ЗАСЛУЖАНЫЯ РАБОТНІКІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Сельскай гаспадаркі

БЕЛАВУСАЎ Дзмітрый Пятровіч нарадзіўся ў 1936 г. ў в. Слатаўшчына Дубровенскага раёна. У 1955 г. скончыў Лідскі тэхнікум механізацыі сельскай гаспадаркі. З 1956 г. працаваў механікам Зарубскай МТС, з 1958 г. — інспектарам Дубровенскай РТС. З 1960 г. — галоўны інжынер саўгаса «Зарубы». У 1965 г. завочна скончыў Беларускую ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга сельскагаспадарчую акадэмію. З 1973 г. — дырэктар таго ж саўгаса. Памёр у 1975 г. Званне «Заслужаны работнік сельскай гаспадаркі» прысвоена ў 1973 г. Памёр 18.12.1975 г.

ЧАРКАСАЎ Міхаіл Мікалаевіч нарадзіўся ў 1921 г. ў в. Копці Дубровенскага раёна. У 1940 г. прызваны ў Чырвоную Армію, удзельнік Вялікай Айчыннай вайны. Цяжка паранены. З 1948 г. — трактарыст калгаса «На варце». Званне «Заслужаны работнік сельскай гаспадаркі БССР» прысвоена ў 1975 г. Памёр у 1992 г.

Дз. П. Белавусаў.

М. М. Чаркасаў.

В. М. Гутараў.

Р. А. Сапега.

Н. А. Анішчанка.

В. М. Бабакова.

Бытавога абслугоўвання насельніцтва

ГУТАРАЎ Васіль Міхайлавіч нарадзіўся ў 1930 г. Усё працоўнае жыццё (1944—1990) В. М. Гутарава прайшло ў адной арганізацыі — райбыткамбінаце. І прафесія ў яго была самая празаічная — абутнік па пашыву і рамонту. Але рабіў ён сваю справу так, што яго ведаў увесь раён. Званне «Заслужаны работнік бытавога абслугоўвання насельніцтва БССР» прысвоена ў 1970 г. Узнагароджаны ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга, двума медалямі, Граматай Вярхоўнага Савета БССР. Памёр у 1997 г.

Медыцыны

САПЕГА Раіса Аўрамаўна нарадзілася ў 1932 г. Скончыла Смаленскі медыцынскі інстытут у 1958 г. У 19581961 гг. працавала ўрачом-тэрапеўтам у Вакінскай раённай бальніцы, з 1961 г. — урач-тэрапеўт Дубровенскай раённай бальніцы. Званне «Заслужаны работнік медыцыны БССР» прысвоена ў 1973 г.

НАРОДНАЯ НАСТАЎНІЦА СССР

АНІШЧАНКА Надзея Аляксандраўна нарадзілася ў 1942 г. ў вёсцы Строхава Слуцкага раёна Мінскай вобласці. У 1964 г. скончыла Мінскі Дзяржаўны педагагічны інстытут і працавала настаўніцай фізікі Прудніпскай школы Гарадокскага раёна, Смальянскай школы Аршанскага раёна. З 1966 г. працуе настаўніцай фізікі СШ № 1 г. Дуброўна. Надзея Аляксандраўна вызначылася высокім прафесіяналізмам, грамадскай актыўнасцю. Званне «Народны настаўнік СССР» прысвоена ў 1987 г.

ЗАСЛУЖАНЫЯ НАСТАЎНІКІ

БАБАКОВА Вольга Максімаўна нарадзілася ў 1936 г. ў г. Орша Віцебскай вобласці. У 1959 г. скончыла матэматычны факультэт Віцебскага педінстытута. З так пары настаўнічае на Дубровеншчыне: у 1959—1961 гг. — у Ляднянскай сярэдняй, у 1961—1970 гг. — у Чырвонаслабадской васьмігадовай школе, з 1970 г. і да гэтага часу — у Будскай СШ. Званне «Заслужаны настаўнік БССР» прысвоена ў 1976 г.

КАРАЛЁВА Еўдакія Трафімаўна нарадзілася ў жніўні 1929 г. ў вёсцы Гарошкава Бельскага сельсавета Дубровенскага раёна. У 1949 г. скончыла Аршанскае педвучылішча. У 1950—1952 гг. настаўнічала ў Дзямідаўскай пачатковай, Мальцаўскай НСШ Нараўлянскага раёна Гомельскай вобласці. З 1952 г. да выхаду на пенсію працавала настаўніцай Чырвонаслабадской васьмігадовай школы Дубровенскага раёна. Тут жа ў 1970 г. ёй было прысвоена званне «Заслужаны настаўнік БССР». Памерла ў 1994 г.

ЛАПАНЬКОЎ Анатоль Рыгоравіч нарадзіўся ў 1929 г. ў г. Магілёў. У 1950 г. скончыў філалагічны факультэт Магілёўскага педагагічнага інстытута. Да 1959 г. працаваў настаўнікам рускай мовы

і літаратуры СШ № 2 г. Дуброўна, затым дырэктарам гэтай школы. Званне «Заслужаны настаўнік БССР» прысвоена ў 1968 г. Памёр 3 лютага 1978 г. Вуліца, на якой дыў Анатоль Рыгоравіч, носіць яго імя.

ЛАРЫЁНАВА Марыя Фёдараўна нарадзілася ў 1919 г. ў вёсцы Жабыкі Дубровенскага раёна. У 1937 г. скончыла Аршанскае педвучылішча. Да вайны і ў першы год пасля вызвалення Беларусі працавала настаўніцай беларускай мовы і літаратуры ў школах Аршанскага раёна. Са жніўня 1945 г. стала працаваць у Асінторфскай сярэдняй школе — настаўніцай, завучам пачатковых класаў. Вызначалася не толькі высокім прафесіяналізмам, але і сапраўды мацярынскай любоўю да дзяцей. Званне «Заслужаны настаўнік БССР» прысвоена ў 1966 г. З 1974 г. Марыя Фёдараўна на пенсіі.

ПАНАМАРОВА Любоў Мікалаеўна нарадзілася ў 1918 г. ў вю М. Самавец Тэбярдзееўскага раёна Тамбоўскай вобласці. Скончыла рабфак, Варонежскі сельскагаспадарчы інстытут. З 1946 г. ў Беларусі на выкладчыцкай і іншай рабоце, у 1963—1973 г.г. — выкладчык сельскага прафтэхвучылішча № 35 г. Дуброўна. За заслугі ў падрыхтоўцы высокакваліфікаваных кадраў і актыўны ўдзел у грамадскім жыцці Л. М. Панамаровай прысвоена званне «Заслужаная настаўніца прафтэхадукацыі БССР». Узнагароджана Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета БССР.

СЕЛІВЕРСТАВА Марыя Сяргееўна нарадзілася ў 1922 г. ў вёсцы Гольшына Горацкага раёна Магілёўскай вобласці. Настаўнічаць пачала ў апошні перадваенны год на Лепельшчыне, пасля вайны была настаўніцай Бабініцкай пачатковай школы Аршанскага раёна. З канца 1945 г. стала працаваць у Асінторфскай сярэдняй школе — настаўніцай, намеснікам дырэктара па вучэбна-выхаваўчай рабоце (1972—1978), дырэктарам (сакавікліпень 1978 г.). Без адрыву ад працы скончыла Лепельскае педвучылішча (1954) і геаграфічны факультэт Смаленскага педвучылішча (1970). У 1966 г. ўзнагароджана ордэнам «Знак Пашаны», у 1967 г. ёй прысвоена званне «Заслужаны настаўнік БССР». З 1978 г. Марыя Сяргееўна на пенсіі. Жыве ў Асінторфе.

Е. Т. Каралёва.

А. Р. Лапанькоў.

М. Ф. Ларыёнава.

Л. М. Панамарова.

М. С. Селівестрава.

З. І. Студнева.

СТУДНЕВА Зінаіда Іванаўна нарадзілася ў 1919 г. ў сяле Усесвяцку Белахалу-

М. Ц. Шабураў.

М. М. Шабурава.

С. Я. Шарупіч.

А. Л. Шатраўка.

ніцкага раёна Кіраўскай вобласці. У 1938 г. скончыла Белахалуніцкае педвучылішча і да 1946 г. працавала настаўніцай прыродазнаўства, хіміі, геаграфіі Пышанскай сямігадовай школы ў Кіраўскай вобласці. У 1946 г. пераехала ў Дубровенскі раён і два гады была загадчыцай Пішчыкаўскай пачатковай школы, затым (1948—1965) — настаўніцай пачатковых класаў Дабрынскай сярэдняй школы. У 1949 г. ўзнагароджана медалём «За працоўную адзнаку». У 1963 г. ёй было прысвоена званне «Заслужаны настаўнік БССР». З 1965 г. Зінаіда Іванаўна на пенсіі. Жыве ў в. Дабрынь.

ШАБУРАЎ Мікалай Цімафеевіч нарадзіўся ў 1876 г. ў в. Барадзіно Аршанскага павета. У 1894 г. скончыў Шылаўскую настаўніцкую школу Аршанскага павета, пасля чаго па 1900 г. працаваў настаўнікам царкоўна-прыходскай школы ў в. Новая Тухінь. Потым былі 20 гадоў настаўніцтва ў Няклюдаўскай пачатковай школе Талачынскага раёна. З 1920 г. ён зноў настаўнік Новатухінскай, але ўжо васьмігадовай школы. Званне «Заслужаны настаўнік БССР» прысвоена ў 1947 г. У 1957 г. Мікалай Цімафеевіч пайшоў на пенсію. Памёр у 1974 г.

ШАБУРАВА Марыя Мікалаеўна нарадзілася ў 1913 г. ў вёсцы Няклюдава Талачынскага раёна ў сям'і настаўніка. У 1932 г. скончыла Аршанскі педтэхнікум, у 1934 — курсы хімікаў-біёлагаў пры Гомельскім педінстытуце. У 1932—1969 гг. працавала настаўніцай Новатухінскай няпоўнай сярэдняй школы. Званне «Заслужаны настаўнік БССР» прысвоена ў 1965 г. Узнагароджана двума медалямі і двума Ганаровымі граматамі Вярхоўнага Савета БССР.

ШАРУПІЧ Сяргей Яфімавіч нарадзіўся ў 1915 г. ў в. Леніна Слуцкага раёна Мінскай вобласці. Да вайны быў калгаснікам, шафёрам, студэнтам інстытута ў г. Ленінград. У гады вайны — радавы на Сталінградскім фронце, партызан Палескага злучэння, малодшы камандзір дывізійнай разведкі 2-га Беларускага фронту. У 1945—1975 гг. — выкладчык, намеснік дырэктара Дубровенскага сельскага прафтэхвучылішча. Узнагароджаны ордэнам Айчыннай вайны II ступені, трыма медалямі, Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета БССР. За заслугі ў падрыхтоўцы высокакваліфікаваных механізатарскіх кадраў удастоены звання «Заслужаны настаўнік прафесіянальна-тэхнічнай адукацыі БССР» (1967).

ШАТРАЎКА Аляксандра Лявонаўна нарадзілася ў 1933 г. Скончыла Віцебскі Дзяржаўны педагагічны інстытут і працавала настаўніцай рускай мовы і літаратуры ў школах Гарадоцкага раёна, гарадоў Талачын, Лепель, Дуброўна. Як педагог вызначалася наватарскім падыходам да справы выхавання, вялікай любоўю да дзяцей і выбранай прафесіі. Некалькі разоў выбіралася дэпутатам Дубровенскага гарадскога Савета народных дэпутатаў. Званне «Заслужаны настаўнік БССР» прысвоена ў 1975 г. З 1993 г. на пенсіі.

ЯРОМІНА Анастасія Аляксандраўна нарадзілася ў 1922 г. ў горадзе Рэўда Свярдлоўскай вобласці. З 22 красавіка 1942 г. па 3 ліпеня 1945 г. — на службе ў Чырвонай Арміі. Сяржант, камандзір зенітна-кулямётнага разліку. З 1948 г. на Дубровеншчыне. Працавала старшай піянерважатай і настаўніцай гісторыі СШ № 1 г. Дуброўна. У 1951 г. завочна скончыла Смаленскі настаўніцкі інстытут, аддзяленне гісторыі. Пасля гэтага адзін год была выкладчыцай гісторыі і інспектарам школ Акцябрскага раёна г. Віцебск. Зноў вярнулася ў Дуброўну і да 1971 г. працавала настаўніцай гісторыі СШ № 1. За гэты час завочна скончыла гістарычны факультэт Віцебскага педінстытута імя С. М. Кірава. У 1971—1972 гг. — дырэктар СШ №1 г. Дуброўна, затым, да выхада на пенсію (1975), — настаўніца гэтай школы. Званне «Заслужаны настаўнік БССР» А. А. Яромінай прысвоена ў 1967 г. Як удзельніца Вялікай Айчыннай вайны, Анастасія Аляксандраўна шмат увагі ўдзяляла ваенна-патрыятычнаму выхаванню падрастаючага пакалення. Памерла ў 1985 г.

А. А. Яроміна

Працаўнікі Дубровенскага раёна, адзначаныя ўрадавымі ўзнагародамі

АНДРЭЕЎ Міхаіл Платонавіч нарадзіўся ў 1938 г. ў в. Холаўе Дубровенскага раёна. Скончыў Бабініцкае вучылішча механізацыі сельскай гаспадаркі. У 195557 гг. трактарыст Дубровенскай МТС, у 1957—1960 гг. служыў у радах Савецкай Арміі. З 1960 г. — шафёр, брыгадзір, намеснік старшыні, зноў брыгадзір калгаса «Прагрэс». Брыгада М. П. Андрэева стабільна атрымлівала высокія ўраджаі, вызначалася культурай земляробства. Ордэнам Леніна М. П. Андрэеў узнагароджаны ў 1973 г. Памёр 7.1.1966 г.

М. П. Андрэеў.

Н. Я. Булаева.

БУЛАЕВА Настасся Ягораўна нарадзілася ў 1912 г. ў в. Быстрыёўка Дубровенскага раёна. Увесь час працавала ў жывёлагадоўлі: у саўгасе «Дзёмкіна» Горацкага раёна (1928—1934), у саўгасе «1 Мая» Дубровенскага раёна, у Тамбоўскай вобласці (падчас эвакуацыі), з 1945 г. па 1967 г. зноў у саўгасе «1 Мая». Узнагароджана ордэнам Леніна ў 1966 г.

ГУСЯНЦОЎ Сяргей Уладзіміравіч нарадзіўся ў 1931 г. ў в. Чубакова Дубровенскага раёна. Да службы ў Савецкай Арміі працаваў трактарыстам у саўгасе «1 Мая», вучыўся ў Высокаўскім СПТВ, потым зноў механізатар у гэтым жа саўгасе, з 1957 г. да гэтага часу. За ўдарную работу ўзнагароджаны ордэнам Леніна ў 1971 г.

С. У. Гусянцоў.

І. К. Лабусаў.

А. Дз. Лігароў.

Т. М. Лукашэвіч.

В. М. Лявонаў.

Р. І. Матросаў.

ЛАБУСАЎ Іван Кузьміч нарадзіўся ў 1929 г. ў в. Вішні Лёзненскага раёна. У 1949—1953 гг. — у радах Савецкай Арміі, удзельнічаў у Карэйскай вайне. З 1953 г. на торфапрадпрыемстве «Асінторф» — электраманцёр, брыгадзір электрыкаў, майстар, старшы майстар участка здабычы торфу (1965—1971), старшыня прафсаюзнага камітэта (1971—1981), інжынер, арганізатар вытворчасці. Узнагароджаны ордэнам Леніна, 6 медалямі, у тым ліку «За баявыя заслугі», Граматай Вярхоўнага Савета БССР.

ЛІГАРАЎ Анатоль Дзмітрыевіч нарадзіўся ў 1932 г. З 1946 г. па 1951 г. працаваў калгаснікам калгаса «Герой працы» Дубровенскага раёна. У 1951—1954 гг. служыў у радах Савецкай Арміі. У 1954—1956 гг. калгаснік калгаса «Радзіма». З 1956 г. працаваў трактарыстам у калгасе «Герой працы». Узнагароджаны ордэнам Леніна ў 1973 г.

ЛУКАШЭВІЧ Таццяна Мітрафанаўна нарадзілася ў 1938 г. З 1957 г. па 1966 г. — калгасніца калгаса «Праўда», з 1966 г. па 1968 г. — цялятніца калгаса «Праўда», з 1968 г. па 1978 г. — звеннявая калгаса «Праўда», з 1978 г. — калгасніца калгаса «Праўда». Узнагароджана ордэнам Леніна ў 1976 г.

ЛЯВОНАЎ Васіль Мікітавіч нарадзіўся ў 1927 г. З 1944 г. па 1951 г. служыў у Савецкай Арміі. У 1951 г. паступіў у Высоцкае СПТВ-12, працаваў камбайнерам, брыгадзірам трактарнай брыгады. З 1954 г. працаваў майстрам Бабініцкага СПТВ-35 Аршанскага раёна, затым майстрам Дубровенскага СПТВ-35. Узнагароджаны ордэнам Леніна ў 1964 г.

МАРТЫНАВА Таццяна Ягораўна нарадзілася ў 1924 г. З 1951 г. па 1965 г. — калгасніца калгаса «Праўда». З 1965 г. па 1970 г. — звеннявая калгаса «Праўда», з 1970 г. — калгасніца гэтага ж калгаса. Узнагароджана ордэнам Леніна ў 1966 г.

МАТРОСАЎ Рыгор Ігнатавіч нарадзіўся ў 1936 г. Звыш 37 гадоў адпрацаваў трактарыстам у калгасе імя Кутузава, у саўгасах «Арловічы» і «Прыдняпроўскі». Узнагароджаны ордэнам Леніна ў 1959 г. Памёр у 1992 г.

НОВІКАЎ Рыгор Карнеевіч нарадзіўся ў 1919 г. У 1936—1938 гг. — слесар Кіраўскага завода ў г. Ленінград, у 1938—1940 гг. — брыгадзір Высачанскай МТС Лёзненскага раёна Віцебскай вобласці.

ці. У 1940—1946 гг. — служыў у радах Савецкай Арміі, у 1946—1950 гг. — механік, загадчык нафтабазы, механік-кантралёр Высачанскай МТС. У 1950—1958 гг. — старшы механік, галоўны інжынер Зарубскай МТС. У 1958—1959 гг. — інжынер Дубровенскай РТС. У 1959 г. ўзначаліў адстаючы калгас імя XX з'езда КПСС Дубровенскага раёна і вывеў яго ў перадавыя. Шмат увагі ўдзяляў сацыяльнаму развіццю вёскі, паляпшэнню дабрабыту калгаснікаў. Узнагароджаны ордэнам Леніна, двума ордэнамі Працоўнага Чырвонага Сцяга, ордэнам Чырвонай Зоркі, чатырма медалямі ВДНГ і двума ганаровымі граматамі Вярхоўнага Савета БССР. Памёр у 1983 г.

САДОЎНІКАЎ Мікалай Сафонавіч нарадзіўся ў 1924 г. ў в. Мардахі Дубровенскага раёна. Удзельнік Вялікай Айчыннай вайны. У 1958—1987 гг. — калгаснік, затым, пасля вучобы, будаўнік і інжынер, прараб, старшы прараб Дубровенскага міжкалгасбуда. За гэты час Мікалай Сафонавіч узвёў на Дубровеншчыне дзесяткі важнейшых аб'ектаў, школ, фермаў, жылых дамоў. Узнагароджаны ордэнам Леніна (1975), ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга (1971), ордэнам Айчыннай вайны і 5 медалямі.

СІДАРАЎ Міхаіл Дзянісавіч нарадзіўся ў 1920 г. ў в. Русаны Дубровенскага раёна. У гады Вялікай Айчыннай вайны быў авіямеханікам. Пасля вайны — калгаснік, учотчык трактарнай брыгады, брыгадзір саўгаса імя Чарняхоўскага на Дубровеншчыне. Пад яго кіраўніцтвам брыгада дабілася высокіх вынікаў у раслінаводстве. Узнагароджаны ордэнам Леніна (1966), Граматай Вярхоўнага Савета БССР, медалямі.

СІНЯКОЎ Аляксей Сцяпанавіч нарадзіўся ў м. Ляды. Удзельнік грамадзянскай вайны, афіцэр Чырвонай Арміі, быў цяжка паранены. Пасля грамадзянскай вайны да 1941 г. і пасля Вялікай Айчыннай вайны — настаўнік Ляднянскай школы. Яго любілі і паважалі і дзеці і дарослыя. Адным з першых у раёне быў узнагароджан ордэнам Леніна (1954).

Р. К. Новікаў.

М. С. Садоўнікаў.

М. Дз. Сідараў.

А. С. Сінякоў.

В. П. Трусава.

М. Дз. Шабека.

ТРУСАВА Валянціна Прохараўна нарадзілася ў 1924 г. ў в. Чырвоная Слабада Дубровенскага раёна. У 1938 г. паступіла вучыцца ў Лужаснянскі сельгастэхнікум. Да вайны закончыла 3 курсы. У 1945—1947 гг. — бухгалтар калгаса «Герой пра-

М. А. Апіёк.

А. Ф. Шачанок.

цы», у 1947—1954 гг. — разнарабочая калгаса «Прагрэс», у 1954—1967 гг. — звеннявая па лёну, у 1967—1978 гг. — брыгадзір. Узнагароджана ордэнам Леніна (1958), ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга (1966), ордэнам «Знак пашаны» (1971).

ШАБЕКА Марыя Дзянісаўна нарадзілася ў 1930 г. У 1944—1945 гг. — рабочая прамкамбіната Ішымскага раёна Цюменскай вобласці, у 1945—1947 гг. — калгасніца калгаса «Авангард» Дубровенскага раёна, у 1947—1950 гг. — загадчыца Расасенскай хаты-чытальні, з 1950 г. — калгасніца, звеннявая па лёну калгаса «Прагрэс». Узнагароджана ордэнам Леніна ў 1958 г.

ШАЧАНОК Аляксей Фёдаравіч нарадзіўся ў 1929 г. З 1945 г. па 1949 г. — калгаснік калгаса «Прамень сацыялізма» Аршанскага раёна, 1949—1952 гг. служыў у радах Савецкай Арміі, 1952—1954 гг. — рабочы торфапрадпрыемства «Асінторф», з 1954 — трактарыст-машыніст торфапрадпрыемства «Асінторф». Узнагароджаны ордэнам Леніна ў 1971 г.

Яны нарадзіліся на Дубровеншчыне

АПЁК Мікалай Апанасавіч нарадзіўся 20.11.1935 г. ў в. Макараўка Дубровенскага раёна ў сям'і селяніна. Скончыў Пірагоўскую сямігадовую школу. У 1951—1955 гг. вучыўся у Віцебскім мастацка-графічным вучылішчы, а ў 1956—1957 гг. — на пятым курсе Мінскага мастацкага вучылішча. Некаторы час працаваў у сістэме Мастацкага Фонда БССР г. Віцебск. У 1964 г, скончыў Беларускі дзяржаўны тэатральна-мастацкі інстытут. З 1966 г. — член Саюза мастакоў БССР. З 1964 г. да 1973 г. працаваў мастаком-пастаноўшчыкам Гродзенскага абласнога драмтэатра. Ім былі зроблены сцэнаграфіі і больш за трыццаць пастановак спектакляў у розных тэатрах Беларусі. Сярод іх: «Шануй бацьку свайго» В. Лаўрэнцева, «Дамы і гусары» А, Фрэдры, «Варвары» М. Горкага, «Паміж ліўнямі» А. Штэйна, «Камедыя памылак» У. Шэкспіра, «Трыбунал» А. Макаёнка, «Адкуль грэх?» А. Петрашкевіча, «Амністыя» М. Матукоўскага і іншыя.

У гэты час М. А. Апіёк з'яўляўся сакратаром Гродзенскага аддзялення Саюза мастакоў Беларусі. Ён удзельнік усіх буйных рэспубліканскіх мастацкіх выставак (з 1966), а таксама некаторых усесаюзных і замежных. Персанальныя выстаўкі жывапісу наладжваў у Беларусі, Польшчы і Германіі.

Працуе ў жанры фігуратыўнай карціны, партрэта, пейзажа і нацюрморта. Яго творы знаходзяцца у мастацкіх музеях Беларусі, у тым ліку ў Нацыянальным мастацкім музеі, у дырэкцыі выставак Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, у Мастацкім Фондзе Саюза мастакоў, а таксама ў прыватных калекцыях Расіі, Польшчы, Германіі, Галандыі і інш. краін.

Да роднай крыніцы

Незабыўныя ўспаміны дзяцінства... Ва ўсіх яны аднолькавыя і ў кожнага — свае.

Мае першыя ўспаміны звязаны з маляўнічай дубровенскай вёскай Макараўкай. Гэта там шэсцьдзесят гадоў назад у сялянскай сям'і Настассі Ягораўны і Апанаса Сідаравіча Апіёкаў я з'явіўся на свет. Там вымавіў першыя словы, зрабіў першыя крокі. Дзяцінства майго пакалення апалена вайной, якая на маёй роднай зямлі, на маёй малой радзіме лютавала асабліва жорстка.

Але ўсё ў жыцці мінае, мінула і вайна, пакінуўшы ў памяці яркі і горкі след.

Я быў звычайным вясковым хлапчуком і хто мог сказаць, што перада мной адчыніцца такі шырокі, проста неабсяжны свет? А ўсё ад таго, што яшчэ ў дзяцінстве адчуў я неадольную цягу да малявання. Ужо калі вучыўся ў Пірагоўскай сямігодцы, то па маляванню меў толькі адны пяцёркі.

Гэта і вызначыла мой шлях, мой лёс — пасля школы я паступіў у Віцебскае мастацка-графічнае педвучылішча. А потым з дыпломам настаўніка паехаў на Гомельшчыну, у гарадскі пасёлак Ельск.

Палессе глыбока ўразіла мяне. Там і краявіды іншыя, чым у нас, і гаворка, і ў нечым нават побыт людзей. Адным словам, багаты матэрыял для мастацкай натуры. Гэта ж той край натхніў Якуба Коласа на «Дрыгву», а Івана Мележа — на «Палескую хроніку...».

І ўсё ж адчуў я, што не магу замкнуцца на ролі школьнага настаўніка — душа прасіла большага прастору, размаху. Так я стаў студэнтам пятага курса Мінскага мастацкага вучылішча.

Я ўжо трывала стаяў на нагах, меў пэўны багаж ведаў і вопыту, а ўнутраны голас настойліва шаптаў і шаптаў: «Не спыняйся, не супакойвайся». Я прыслухаўся да яго і ў дваццаць тры гады зноў пачаў студэнцкае жыццё — на гэты раз у Беларускім тэатральна-мастацкім інстытуце. Мне ўжо было пад трыццаць...

Але, як кажуць, ахвяра не была дарэмнай. Я спасціг глыбокія таямніцы свайго мастацкага рамяства і раскрыў іх у сваіх работах: выканаў больш за трыццаць сцэнаграфій для беларускіх тэатраў. А для выканання кожнай работы трэба пранікнуць у сэнс і змест твора, дух і эпоху яго аўтара. Гэта і ёсць той «такі шырокі, проста неабсяжны свет», які адкрывае мастацтва. І я шчаслівы гэтым, хоць, вядома, творчай працы не бывае без горычы і расчараванняў. Але гэта і ёсць паўната жыцця. Не зведаўшы смутку, не зведаеш і сапраўднай радасці.

А яшчэ, што сілкуе творчае ўяўленне мастака — гэта ўспаміны аб родным краі, сувязь часоў і пакаленняў.

Шмат чужых ботаў таптала нашу зялёную Дубровеншчыну. Шмат заваёўнікаў знайшло тут бясслаўны канец. Яны спусташалі і спусташалі нашу зямлю, а мы адраджалі і адраджалі яе да жыцця і сёння жывем на ёй, дарагой і любай.

Падзеі, што пранесліся над маёй зямлёй, і мае ўспаміны пераходзяць у карціны, партрэты, пейзажы...

Вось карціна «Аднасяльчане, год 29-ы». У аснову леглі падзеі, што адбываліся ў нашай вёсцы. Сельскі сход. Агітацыя ў калгас. Сход праходзіць у хаце майго дзеда Сідара. Агітацыя за светлае будучае. А на тварах людзей — у каго разгубленасць, у каго — радасць. А у цэнтры палатна — прыгожая маладая жанчына з дзіцем на руках. Гэта мая маці з маёй старэйшай сястрой Жэняй. Аб чым яна тады думала? Як спраўдзіліся яе надзеі?

Яшчэ адна карціна — «Май, 45 год».

Так і стаіць перад маімі вачамі тое, што бачыў я паўстагоддзя назад. З захаду ў бок Масквы праз нашу станцыю Хлюсціна ідуць і ідуць эшалоны-цяплушкі. Да праходзячых цягнікоў з навакольных вёсак бягуць жанчыны з надзеяй сустрэць свайго... Гукі музыкі, бліскучыя веласіпеды на дахах вагонаў, чамаданы... Жарты і смех, песні. Але цягнікі праносяцца міма, а жанчыны застаюцца стаяць з акамянелымі,

нібы абвугленымі тварамі, з нявыплаканымі слязамі, недакаханыя, недацалаваныя...

Хіба можна забыць такое? І хіба можна, калі бог табе даў такі дар, не перанесці гэта на палатно карціны, каб па ёй нашы дзеці і ўнукі мелі ўяўленне аб той вайне.

...Родны край, родны кут! Ты — невычэрпная крыніца маёй творчасці, майго натхнення. Я імкнуся да цябе ўсім сэрцам. Цяпер да гэтай жыватворнай крыніцы прыязджае пастаянна і мая дачка Наташа — яна скульптар.

І так будзе заўсёды.

М. Апіёк.

БЫХОЎСКІ Абрам Ісаевіч нарадзіўся ў 1895 г. ў г. Дуброўна. Працаваць пачаў у 16 гадоў. Здолеў атрымаць вышэйшую адукацыю. Пасля заканчэння інстытуцкага курса ў 1924 г. меў спецыяльнасць інжынера-механіка. Працаваў на машынабудаўнічых прадпрыемствах Іжэўска і іншых гарадоў. 13 гадоў узначальваў Пермскі абаронны завод. Асноўная яго дзейнасць на гэтым прадпрыемстве прыйшлася на ваенныя і першыя пасляваенныя гады. За поспехі ў рабоце на абарону краіны ў чэрвені 1942 г. па прадстаўленню Дзяржаўнага Камітэта Абароны А. І. Быхоўскаму было прысвоена званне Героя Сацыялістычнай Працы. Яго імя было ў кароткім, але прыярытэтным спісе вучоных, канструктараў, вынаходнікаў.

За развіццё савецкай ваеннай індустрыі А. І. Быхоўскі быў узнагароджаны трыма ордэнамі Леніна, ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга, «Знак Пашаны», Суворава I ступені, Айчыннай вайны I ступені. Яму было прысвоена званне генерал-лейтэнанта інжынерна-тэхнічнай службы. Памёр у 1972 г. ў Маскве.

ГАРУЛЁЎ Мікола (Мікалай Аляксандравіч) нарадзіўся 6.11.1919 г. ў вёсцы Баева Дубровенскага раёна Віцебскай вобласці ў сям'і настаўніка.

Скончыў аддзяленне рускай мовы і літаратуры філалагічнага факультэта Магілёўскага педагагічнага інстытута (1941). Напачатку Вялікай Айчыннай вайны — баец 1-га камуністычнага знішчальнага батальёна пры ЦК КП Беларусі, потым — баец, афіцэр-палітработнік у Савецкай Арміі. Пасля дэмабілізацыі (1947) — адказны сакратар рэдакцыі магілёўскай абласной газеты «За Радзіму». У 1949 г. пераехаў у Мінск, працаваў у Дзяржаўным выдавецтве БССР, у рэдакцыі часопіса «Советская Отчизна», загадчыкам літаратурнай часткі Рускага драматычнага тэатра імя М. Горкага, на кінастудыі «Беларусьфільм», у 1970—1979 гг. — адказны сакратар часопіса «Помнікі гісторыі і культуры Беларусі». Член СП СССР з 1947 г. Узнагароджаны медалямі. Заслужаны работнік культуры Беларускай ССР (1979). Памёр 7.5.1980 г.

Першы верш апублікаваў у 1938 г. (газета «Камунар Магілёўшчыны»). Пісаў на рускай і беларускай мовах. У 1949 г. надрукаваў нарыс «Шлях рацыяналізатара». Выйшлі зборнікі аповесцей і апавяданняў «Друзья-товарищи» (1954), «Новы настаўнік» (1974), «Прощайте, любимые» (1977), «Кібернетычная жонка» (1979), раманы «Прощайте, любимые» (1979), «После разлуки» (1981). Зрабіў літаратурны запіс кнігі М. Каралёва «Сыновья народа» (1955). Выдаў зборнікі вершаў «Сверстники» (1950), «В пути» (1956), «Признание» (1976). Выступаў і як драматург. Аўтар п'ес «Выбух» (з М. Алтуховым, 1959, пастаўлена ў 1958), «Второе знакомство» (1961, пастаўлена ў 1962), «Моя дочь» (1966, пастаўлена ў 1965), «Друг или враг» («Кровью скреплённая», 1967, пастаўлена ў 1966), «Месть Половинкина» (пастаўлена ў 1968), «Москвич-408» (1971), тры апошнія п'есы ўвайшлі ў зборнік «Наследники» (1971). Напісаў кінааповесць «Наследники Матвея Марковича» (1963) і сцэнарыі трох дакументальных фільмаў. Пераклаў на рускую мову раманы М. Паслядовіча «Святло над Ліпскам» (1950) і М. Зарэцкага «Вязьмо» (1965), а таксама паасобныя творы Я. Коласа, Э. Самуйлёнка, П. Галавача, М. Танка, П. Панчанкі, А. Бялевіча, У. Краўчанкі, Я. Скрыгана, І. Мележа і інш.

ГЕРАІМЕНКА Уладзімір Аляксандравіч нарадзіўся 18.10.1955 г. ў в. Зарубы Дубровенскага раёна Віцебскай вобласці. Беларускі філосаф. Навуковы супрацоўнік Акадэміі навук Рэспублікі Беларусь. Доктар філасофскіх навук. Скончыў фізіка-матэматычны факультэт Віцебскага педінстытута (1978), філасофскае аддзяленне аспірантуры Акадэміі навук Беларусі (1982).

Творы: Змест і формы прыродазнаўчанавуковай тэорыі//Весці Ан Беларусі. Сер. грамад. навук. 1981. № 3; Змястоўнае і фармальнае на розных этапах развіцця ведаў//Тамсама. № 6; Внутренняя организация понятия и структура объекта. Мн., 1982; Диалектическая концепция понятия. Активная роль формы знания в развитии наук. Автореферат. Мн., 1982; Прынцыпы адзінства ў навуковым пазнанні: аспекты і формы праўлення//Весці АН Беларусі. Сер. грамад. навук. 1983. № 6; Адзінства адпаведнасці, дапаўняльнасці і эквівалентнасці ў дынаміцы фізічных тэорый//Тамсама. 1984. № 1; Философско-методологические аспекты генезиса и функционирования эквивалентных физических теорий//Тамсама. № 6; Активность формы физического знания. Личностное знание и научное творчество. Мн., 1989; Знание, компьютер, общество. Мн., 1992.

ГРУЦА Аляксей Пятровіч нарадзіўся 9.5.1924 г. ў вёсцы Пішчыкі Дубровенскага раёна. Пасля заканчэння ў 1941 г. Дубровенскай СШ № 1 пражываў у роднай вёсцы. У лютым 1944 г. разам з бацькамі і сястрой быў вывезены ў Германію на прымусовыя работы. Пасля вызвалення ў красавіку 1945 г. прызваны ў Савецкую Армію. Дэмабілізаваўшыся ў 1947 г. паступіў у Мінскі педінстытут імя М. Горкага. Пасля сканчэння вучобы з 1951 г. да 1954 г. працаваў у сярэдніх школах Мінска, з 1957 г. да 1969 г. — у інстытуце мовазнаўства імя Якуба Коласа АН БССР у якасці малодшага, а затым старшага навуковага супрацоўніка. Кандыдацкую дысертацыю абараніў у 1958 г., доктарскую — у 1969 г. У гэтым жа годзе быў абраны на пасаду прафесара Мінскага педінстытута імя М. Горкага па спецыяльнасці гістарычная граматыка рускай мовы. У 1971 г. за калектыўную працу па беларускай лінгвагеаграфіі ў ліку іншых сааўтараў удастоены Дзяржаўнай прэміі СССР. З 1972 г. да 1983 г. загадваў кафедрай рускай мовы ў педінстытуце імя М. Горкага. Узнагароджаны нагрудным знакам «Выдатнік народнай асветы» Міністэрства асветы БССР.

ГРЫБКОЎСКІ Віктар Паўлавіч нарадзіўся 30.4.1932 г. ў в. Асташкавічы Дубровенскага раёна. Беларускі фізік. Член-карэспандэнт Акадэміі навук Рэспублікі Беларусь (1977), доктар фізіка-матэматычных навук (1972), прафесар (1979). Скончыў БДУ (1956). З 1959 г. навуковы супрацоўнік, загадчык лабараторыі оптыкі паўправаднікоў інстытута фізікі АН БССР. З 1975 г. намеснік старшыні Савета па каардынацыі навуковай дзейнасці пры Прэзідыуме АН БССР і загадчык лабараторыі інстытута фізікі. Навуковыя даследванні па праблемах люмінісцэнцыі, оптыкі паўправаднікоў. Мае 260 навуковых прац, у тым ліку 4 манаграфіі і 29 аўтарскіх пасведчанняў на вынаходніцтва. Лаўрэат дзяржаўнай прэміі БССР (1976). Узнагароджан ордэнам Знак Пашаны.

Творы: Введение в теорию люминисценции. Мн., 1963 (разам з Б. І. Сцяпанавым); Методы расчёта оптических квантовых генераторов. Т. 12. Мн., 1966—68 (у сааўт.); Теория поглощения и испускания света в полупроводниках. Мн., 1975; Полупроводниковые лазеры. Мн., 1988.

ДУДАРАЎ АляксейАнуфрыевіч нарадзіўся 6.6.1950 н. ў вёсцы Кляны Дубровенскага раёна Віцебскай вобласці ў сялянскай сям'і. У 1968 г. скончыў Наваполацкае прафесійна-тэхнічнае вучылішча нафтавікоў. Працаваў слесарам на Полацкім нафтаперапрацоўчым заводзе. Служыў у Савецкай Арміі (1968—1970), зноў працаваў на нафтаперапрацоўчым заводзе (1970—1972). У 1976 г. скончыў Беларускі тэатральна-мастацкі інстытут. Быў акцёрам, загадчыкам літаратурнай часткі Беларускага рэспубліканскага тэатра юнага гледача (1976—1979). У 1979—1983 гг. член сцэнарна-рэдакцыйнай калегіі «Тэлефільма» (Мінск). Сакратар Саюза тэатральных дзеячаў БССР (з 1987). Старшыня Беларускага Саюза тэатральных дзеячаў, галоўны рэдактар часопіса «Мастацтва». Член Беларускага ПЭН-цэнтра з 1989 г. Член СП СССР з 1979 г. Узнагароджаны ордэнам «Знак Пашаны» і медалём.

Друкуецца з 1973 г. Выдаў зборнік апавяданняў «Святая птушка» (1979), казку для дзяцей «Сінявочка» (1981). Найбольш вядомы як драматург і сцэнарыст. Па яго сцэнарыях зняты кароткаметражныя фільмы «Кола» (1977), «Дэбют» (1978), «Буслянё» (1980) і мастацкія — «Суседзі» (1979), «Купальская ноч» (1982), «Белыя росы» (1984), «Восеньскія сны» (1986). Аўтар п'ес «Выбар» (пастаўлена ў 1979), «Парог» (пастаўлена ў 1981), «Апошні ўзлёт» (пастаўлена ў 1982), «Вечар» (пастаўлена ў 1983), «Радавыя» (пастаўлена ў 1988), «Вежа» (з У. Някляевым, пастаўлена ў 1990). Інсцэніраваў раманы М. Астроўскага «Як гартавалася сталь» (пастаўлена ў 1980) і М. Булгакава «Майстар і Маргарыта» (пастаўлена ў 1987). У 1987 г. выйшаў зборнік п'ес «Дыялог».

У. А. Гераіменка.

А. П. Груца.

В. П. Грыбкоўскі

А. А. Дудараў.

Лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі (1982) за зборнік апавяданняў «Святая птушка» і п'есу «Выбар», Ленінскага камсамола (1984) за творы апошніх гадоў, Дзяржаўнай прэміі СССР (1985) за спектакль «Радавыя».

Фільм «Белыя Росы» быў прызнаны кінагледачамі лепшай кінакамедыяй у 1985 г. За «Белыя Росы» ў 1984 г. на XVII кінафестывалі ў Кіеве атрымаў прыз за лепшы сцэнарый.

У 1993 г. напісаў гістарычную трагедыю «Купала» пра беларускае сярэдневякоўе часоў росквіту Вялікага княства Літоўскага. Пастаўлена ў Гомельскім абласным драмтэатры (1994).

* * *

«Ідуць гады... І чым больш сталым робішся, чым па часе далей ад дзяцінства, тым большая ўпэўненасць і пачуццё, што ты родам з дзяцінства... Я нарадзіўся праз пяць гадоў пасля таго як адгрымеў святочны салют Вялікай Перамогі. Бацька — гвардыі старшына Ануфрый Дудараў — прайшоў праз чатыры гады крывавага і вогненнага пекла і выжыў. Маці Анастасія Дударава з маленькімі сёстрамі Дзінай і Надзяй перажыла акупацыйнае пекла, бежанцы і здзекі, змагла выжыць і ўратаваць сястрычак. Страшная статыстыка кожнага чацвёртага (а мо і трэцяга?) беларуса абмінула нашу сям'ю. У нейкай іншай сям'і яна забрала кожнага другога, а мо і кожнага першага. Светлая вам памяць пакутнікі... Страшную даніну плоціць заўсёды наш беларускі народ за вар'яцтва чалавецтва. Наша родная Дубровеншчына з вякоў сівой даўніны і ў навейшую гісторыю атрымлівала ў часы ліхалецця глыбокія і балючыя раны, якія загойваюцца не адным пакаленнем. Абеліскі, помнікі... Помнікі... абеліскі... Памяць...

Калі мне сніцца наша маленькая рачулка, што падзяляе мае Кляны на дзве паловы, Крутая гара ў лесе Караснік, вяскоўцы, багата якіх яшчэ жывуць у Клянах і тыя, якія ўжо ў сваім вечным прытулку за вёскай. Іх жыццём і характарамі я карыстаюся да гэтага часу. Багата хто з іх жыве ў маіх п'есах... Дык вось калі мне гэта сніцца светла і сонечна, першае, што я шапчу, калі прачнуся: «Божа літасцівы, уратуй маю Радзіму, уратуй мой народ...».

А. Дудараў,
Мінск.

ЛУКАШОЎ Сяргей Апанасавіч нарадзіўся 1.2.1921 г. ў вёсцы Малое Савіна Дубровенскага раёна Віцебскай вобласці ў сялянскай сям'і. Закончыў рэспубліканскую партыйную школу, Беларускі дзяржаўны універсітэт і аспірантуру. У 1972 г. абараніў кандыдацкую, а ў 1981 г. — доктарскую дысертацыі. Працоўную дзейнасць пачаў у 1939 г. загадчыкам аддзела Дубровенскага райкома камсамола. З кастрычніка 1940 г. па сакавік 1946 г. служыў у Савецкай Арміі. Удзельнічаў у Вялікай Айчыннай вайне. Працаваў сакратаром райкома партыі ў Дубровенскім і Лёзненскім раёнах. У 19571971 гг. на педагагічнай працы, з 1971 г. — на навуковай. Яго навуковыя інтарэсы канцэнтраваліся на ідэалагічнай рабоце і культурным будаўніцтве. Ён прымаў удзел у падрыхтоўцы к выданню 3-га тома «Гісторыя Беларускай ССР», з'яўляецца рэдактарам некалькіх зборнікаў дакументаў. Узнагароджаны ордэнамі Айчыннай вайны I ступені і Чырвонай зоркі, ганаровым знакам «Выдатнік народнай асветы». З 1991 г. С. А. Лукашоў на пенсіі. Жыве ў Мінску.

МАІСЕЕНКА Сяргей Цімафеевіч нарадзіўся 10.3.1920 г. ў в. Чубакова Горацкага павета Магілёўскай губерніі. Дзярж. дзеяч Беларусі. Заслужаны лесавод БССР (1970). З сялян. Скончыў Уральскі лесатэхнічны інстытут (1942). Удзельнік Вялікай Айчыннай вайны. З 1946 ляснічы Чырвонабродскага лясніцтва (Магілёўскай вобл.), дырэктар Бабруйскага лясгаса. У 1960—66 гг. нач. Гал. ўпраўлення лясной гаспадаркі пры Савеце Міністраў БССР, з 1966 г. — міністр лясной гаспадаркі БССР. Дэпутат Вярхоўнага Савета БССР 8-га склікання. Узнагароджаны ордэнамі Леніна, Кастрычніцкай Рэвалюцыіі, 3 інш. ордэнамі.

МІНКОВІЧ Міхаіл Аляксандравіч нарадзіўся 24.8(6.9) 1914 г. ў в. Кіраёва Горацкага

С. А. Лукашоў.

С. Ц. Маісеенка.

павета Магілёўскай губерні. Дзярж. дзеяч БССР. Кандыдат педагагічных навук (1954). З рабочых. Скончыў Мінскі педагагічны інстытут (1935). З 1935 г. выкладчык Мінскага ваеннага вучылішча. У 193637 гг. — у Чырвонай Арміі. З 1939 г. намеснік загадчыка аддзела студэнцкай моладзі, з 1946 г. сакратар ЦК ЛКСМБ, старшыня калгаса культасветустаноў СМ БССР, у 1953—56 гг. першы сакратар Бягомльскага РК КПБ. З кастрычніка 1956 г. намеснік, першы намеснік міністра, з красавіка 1964 г. міністр культуры БССР. Узнагароджан ордэнам Кастрычніцкай Рэвалюцыі, 3 іншымі ордэнамі, медалямі. Памёр 17.8.1971 г.

НАЗАРАЎ Сяргей Іванавіч нарадзіўся 14.10.1928 г. ў в. Барадзіно Дубровенскага раёна. У 1947 г. скончыў Гарадоцкі тэхнікум механізацыі сельскай гаспадаркі. Працаваў механікам Добрушскай МТС Гомельскай вобл. У 1948—1953 гг. вучыўся і на выдатна скончыў Беларускую сельскагаспадарчую акадэмію. Выкладаў у Лідскім тэхнікуме механізацыі сельскай гаспадаркі. У 1958 г. абараніў кандыдацкую дысертацыю і да 1964 г. загадваў аддзелам механізацыі Магілёўскай сельскагаспадарчай вопытнай станцыі. З 1961 г. загадчык лабараторыі, а з 1968 г. намеснік дырэктара Цэнтральнага навукова-даследчага інстытута механізацыі і электрыфікацыі сельскай гаспадаркі. У 1971 г. прысвоена вучоная ступень доктара тэхнічных навук, у 1974 г. — званне прафесара. З 1980 г. Сергей Іванавіч — рэктар Беларускай сельскагаспадарчай акадэміі. У 1982 г. абраны членам-карэспандэнтам Усесаюзнай акадэміі сельскагаспадарчых навук. З 1988 г. — сапраўдны член (акадэмік) гэтай акадэміі.

Акадэмік С. І. Назараў — заслужаны дзеяч навукі і тэхнікі (1981). Яго навуковая дзейнасць звязана са стварэннем і ўкараненнем у вытворчасць шырокага комплекса машын для падрыхтоўкі і ўнясення арганічных і мінеральных угнаенняў, вапнавання глебы і аховы раслін. Пад яго кіраўніцтвам распрацоўваецца тэхналогія і комплекс прынцыпова новых машын для пасеваў, уборкі і пасляўборачнай апрацоўкі насеннікаў канюшыны, лубіну злакавых траў і іншых кармавых культур метадам ачасу раслін на карані. С. І. Назараў узнагароджаны ордэнамі і медалямі.

ПРАСКУРАЎ Васіль Фёдаравіч нарадзіўся 25.8.1926 г. ў вёсцы Негаціна Дубровенскага раёна Віцебскай вобласці ў сялянскай сям'і. Напярэдадні Вялікай Айчыннай вайны скончыў Сваташыцкую няпоўную сярэднюю школу. У 1945 г. прызваны ў Савецкую Армію. Да 1950 г. служыў карэспандэнтам армейскай газеты «За честь Родины» ў Аўстрыі, Венгрыі і Германіі. У 1950—1958 гг. — старшыня Ганцавіцкага райспажыўсаюза, экстэрнам скончыў Брэсцкую гандлёва-кааператыўную школу. У 1963 г. завочна скончыў факультэт журналістыкі Беларускага дзяржаўнага універсітэта імя У. І. Леніна. У 1958—1962 гг. — супрацоўнік ганцавіцкай раённай газеты «Савецкае Палессе», у 1962—1966 гг. працаваў у ляхавіцкай раённай газеце «Будаўнік камунізму», а з 1966 г. — рэдактар газеты «Савецкае Палессе». Член СП СССР з 1987 г. Узнагароджаны медалямі. Заслужаны дзеяч культуры Беларускай ССР (1968). Памёр 22.5.1987 г.

В. Ф. Праскураў.

Сяргей Ракіта.

Першы літаратурна-крытычны артыкул апублікаваў у 1950 г. Аўтар кніг публіцыстыкі «Святая сівізна» (1966), «Трое з-за Лані» (1967), «Людзі-суседзі» (1974), «Пакажы чалавеку дарогу» (1979), «Пакланіся зямлі-карміцельцы» (1982), «Чорны хлеб» (1984). Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР імя П. М. Лепяшынскага (1986) за кнігу «Пакланіся зямлі-карміцельцы».

РАКІТА Сяргей (Сяргей Васілевіч ЗАКОННІКАЎ) нарадзіўся 15.10.1909 г. ў вёсцы Ліцвінава Дубровенскага раёна Віцебскай вобласці ў сялянскай сям'і. Скончыў Новатухіньскую школу другой ступені (1925). Будучы вучнем, пісаў допісы ў аршанскую акруговую газету «Камуністычны шлях». У 1929 г. накіраваны на работу ў рэдакцыю гомельскай абласной газеты «Палеская праўда». З 1930 г. з'яўляўся кіраўніком Гомельскай філіі БелАПП. Служыў у Чырвонай Арміі (1932—1933). Працаваў у Мінску ў рэдакцыях газет, на Беларускім радыё, у Дзяржаўным выдавецтве БССР, адначасова вучыўся ў Камуністычным інстытуце журналістыкі імя С. М. Кірава. 19.10.1936 г. рэпрэсіраваны. Прыгавораны да 10 гадоў зняволення ў лагерах. Працаваў на лесапавале ў Горкаўскай вобласці. Рэабілітаваны пасмяротна. Памёр у лагеры 23.3.1942 г.

Першы верш апублікаваў у 1928 г. (часопіс «Аршанскі маладняк»). У 1930 г. ў калектыўным зборніку «Разгон» (Гомель) змешчана нізка яго вершаў. Выдаў зборнік паэзіі «Я агітую за пяцігодку» (1934).

ЯНЧАНКА Сцяпан Яфімавіч нарадзіўся 17.2.1924 г. ў в. Анціпенкі Дубровенскага раёна. З сялян. Скончыў Віцебскае педвучылішча (1941), Цэнтральную камсамольскую школу (1946), Гомельскі пединстытут (1950). З ліпеня 1941 г. выхавацель Ляднянскага ў Дубровенскім раёне і Інжавінскага ў Тамбоўскай вобласці дзіцячых дамоў. Удзельнік Вялікай Айчыннай вайны. З 1944 г. — на камсамольскай рабоце. З 1954 г. на навукова-педагагічнай — дацэнт, доктар эканамічных навук (1975), загадчык кафедры палітэканоміі Белдзяржуніверсітэта, з 1990 г. прафесар гэтай кафедры. Надрукаваў каля 90 навуковых прац, 9 манаграфій па фундаментальных праблемах палітэканоміі, у тым ліку «Ступени развития рынка: Генетический код капитализма» (Мн., 1995). Узнагароджаны ордэнамі Чырвонай Зоркі, Айчыннай вайны, «Знак Пашаны», медалём «Партызану Вялікай Айчыннай вайны» і інш. Заслужаны работнік вышэйшай школы Беларускай ССР.

С. Я. Янчанка.

Спартыўная слава і гонар Дубровеншчыны

Усю спартыўна-масавую работу ў Дуброўне і ў сельскай мясцовасці накіроўвае створаны ў 1952 г. камітэт па фізічнай культуры і спорту Дубровенскага райвыканкама. З 1956 г. дзейнічае дабравольнае спартыўнае таварыства «Ураджай».

Лепшым спартсменам у 50-я гады быў М. Ф. Чыкуноў, які з 1953 да 1961 г. уваходзіў у склад зборнай каманды Віцебскай вобласці па спартыўнай гімнастыцы, удзельнічаў у абласных, рэспубліканскіх і ўсесаюзных спаборніцтвах.

У 1963 г. у раёне была адкрыта дзіця-ча-юнацкая спартыўная школа (першы дырэктар А. А. Шурпакоў). Сярод падрыхтаваных у сценах ДЮСШ спартсменаў высокага класа Ала Міранкова, майстар спорту СССР, удзельніца IX спартакіяды народаў СССР у марафонскім бегу (г. Ташкент) — 4 месца; Анжэла Шумейка, майстар спорту СССР, удзельніца чэмпіяната міру сярод юніёраў (г. Афіны, 1986 г.) у бегу на 3000 м — 9 месца; бронзавы прызёр першынства Еўропы сярод юніёраў (г Бірмінгем, 1987 г.) у бегу на 1000 м; Жана Гарбаткіна, майстар спорту СССР, удзельніца Усесаюзных гульняў моладзі (1989 г.) у марафонскім бегу — 4 месца; Анжэла Калачова, кандыдат у майстры спорту, бронзавы прызёр першынства СССР у бегу на 3000 м (1989 г.); Людміла Ананенка, першаразрадніца, бронзавы прызёр першынства СССР у бегу на 1500 м (г. Краснадар, 1987 г.), чэмпіёнка першынства БССР у бегу на 1500 м (1984 г.); пераможца матчавай сустрэчы па лёгкай атлетыцы Украіна — Беларусь (1993 г.) у скачках у вышыню (200 см) Павел Цублянок, першаразраднік і інш.

М. Ф. Чыкуноў.

В. А. Лерман.

У 1972 г. у Дуброўне адкрыта секцыя барацьбы «самба». Майстрамі спорту СССР па гэтаму віду спорту сталі Аляксандр Тураў, Мікалай Катаржэўскі, Андрэй Трэбнікаў, Валерый Лерман, Міхаіл Лерман, Уладзімір Цітарэнка, Уладзімір Вашчылаў, Аляксандр Жукоўскі, Уладзімір Жукоўскі, Уладзімір Панкрацьеў, Генадзь Кускоў, Андрэй Рыбакоў. Майстар спорту Андрэй Віткоўскі на першынстве свету па барацьбе самба ў 1993 г. заняў 2-е месца, а Юрый Лавейкін, майстар спорту — 3 месца. Майстар спорту Канстанцін Сямёнаў на першынстве Еўропы заняў 3-е месца у г. Панявежысе (1994 г.) і ў Мінску (1995 г.). У першыню ў гісторыі Дубровеншчыны чэмпіёнам міру па барацьбе «самба» сярод моладзі майстрам спорту міжнароднага класу стаў Валерый Лерман (1992 г., г. Мінск), першае месца на першынстве Еўропы сярод моладзі (1993 г., Італія).

Такія высокія дасягненні спартсменаў сталі магчымымі дзякуючы трэнерам Ю. У. і В. М. Максак (лёгкая атлетыка), А. В. Жукоўскага (барацьба «самба» і «дзю-до»). Першым і адзіным у Беларусі трэнерам , якому прысвоена ганаровае званне «Заслужаны трэнер Рэспублікі Беларусь» з'яўляецца Уладзімір Віктаравіч Жукоўскі. Нарадзіўся ён у 1954 г. у г. Дуброўна. Цяпер працуе ў г. Гродна.

Першым майстрам спорту з Дубровеншчыны стаў В. А. Адэснікаў. Двухразовы пераможца першынства БССР па лёгкай атлетыцы ў кіданні молата (1964, 1965 г.), пераможца матчавай сустрэчы БССР — Польшча. Уваходзіў у дзесятку лепшых

В. А. Адэснікаў.

М. І. Ісакаў.

кідальнікаў молата ў СССР (62 м 64 см — 1963 г.).

Першым майстрам спорту міжнароднага класу стала Валянціна Абразова, неаднаразовая чэмпіёнка і прызёр абласных, рэспубліканскіх, усесаюзных спаборніцтваў па біятлону.

Высокія дасягненні маюць дубровенскія спартсмены і ў другіх відах спорту. Гэтаму садзейнічаюць розныя спартыўныя мерапрыемствы і развітая матэрыяльна-спартыўная база. У раёне маецца 18 спартыўных залаў, 13 стралковых ціраў, 20 футбольных палёў. У 1989 г. уведзены ў строй у г. Дуброўна стадыён з трыбунамі на 3000 месц, футбольным полем і спартыўнымі пляцоўкамі, з 1985 г. працуе шахматна-шашачны, а з 1992 г. — фізкультурна-спартыўны клубы.

А. Кундзікаў,
старшыня камітэта
па фізічнай культуры і спорту.

Ахвяра чужой вайны

ІСАКАЎ Мікалай Іванавіч нарадзіўся 31.1.1964 г., радавы. Вучыўся ў Валяўкоўскай васьмігадовай школе. Затым закончыў Смаленскае ГПТВ па спецыяльнасці слесар-мантажнік. З 1 красавіка 1983 г. служыў у паветрана-дэсантных войсках у г. Рукле (Літва). 29 красавіка 1984 г. загінуў пры выкананні інтэрнацыянальнага абавязку ў Афганістане. Пахаваны ў в. Каробкі Валяўкоўскага сельскага Савета. Узнагароджаны ордэнам Чырвонай Зоркі і медалем «Воину-интернационалисту от благодарного афганского народа».

Дубровенскі летапісец

Трыццаць тры гады Мікалай Аляксеевіч Шкадаў пражыў на Дубровеншчыне. Скончыўшы ў 1953 г. Баранавіцкі настаўніцкі інстытут і Маскоўскі універсітэт імя М. В. Ламаносава (завочна) ён усё жыццё выкладаў гісторыю. Менавіта ў гэты перыяд у яго нараджаецца думка стварыць у Дуброўне гісторыка-краязнаўчы музей. І энтузіяст пачынае збіраць неабходныя матэрыялы. У першую чаргу яго цікавіць, хто ў 1943—1944 гадах прымаў удзел у вызваленні Дубровеншчыны ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Сабраныя матэрыялы даюць магчымасць стварыць музей баявой славы 31-й арміі. Апошнія гады жыцця Мікалай Аляксандравіч працаваў у Расасненскай СШ, дзе шмат сіл і старання аддаў справе стварэння ў гэтай школе музея баявой і працоўнай славы. Многія сотні дакументаў (пісьмаў, фотаздымкаў, даведак, успамінаў і інш.) ён перадаў рэдакцыі раённай газеты «Дняпроўская праўда», многія з якіх пабачылі свет на яе старонках і ўвайшлі ў Хроніку Памяці.

М. А. Шкадаў.

М. А. Шкадаў быў сапраўдным летапісцам Дубровеншчыны.

Памёр у 1991 г.

ДУХОЎНАЯ СПАДЧЫНА ДУБРОВЕНШЧЫНЫ

ТРАДЫЦЫЙНАЯ АБРАДНАСЦЬ І ФАЛЬКЛОР ДУБРОВЕНШЧЫНЫ

Пра традыцыйную абраднасць і фальклор Дубровеншчыны пачалі гаварыць і пісаць пераважна ў савецкі час, калі гэты рэгіён вылучылі ў асобную адміністрацыйную адзінку. Як вядома, да 1924 г. тэрыторыя сучаснага Дубровенскага раёна ўваходзіла ў склад Аршанскага павета. З канца ж XIX — пачатку XX ст. пэўным чынам ужо вывучалася культурная спадчына гэтага рэгіёна. Шматлікія запісы гэтага часу нярэдка сустракаюцца ў зборніках У. М. Дабравольскага, А. С. Дэмбавецкага, Е. Р. Раманава, П. В. Шэйна і іншых вучоных этнолагаў.

У апошнія гады этнаграфічна-фальклорныя матэрыялы Дубровенскага раёна даволі грунтоўна даследаваліся і занатоўваліся амаль у кожным сельскім савеце, часта з запісам на магнітную стужку.

Так, у 1965 г. фальклярыстам Васілём Скіданам часткова абследаваны вёскі Ляды, Салаўі (Котаўшчына), Рэдзькі, Кліменкі (Лазараўка). У гэтым жа годзе ў вёсцы Ляды працавалі ўдзельнікі Паўночна-усходняй навуковай экспедыцыі інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН Беларусі Галіна Барташэвіч, Міхась Гваздёў і Антон Гурскі.

1976 г. фальклярыстка Галіна Таўлай абследавала і запісала мясцовыя абрады і песні ў вёсках Загваздзіна, Лапыроўшчына, Шабаны.

У 1991 г. ў творчай камандзіроўцы на Дубровеншчыне пабываў і аўтар гэтых радкоў; запісы абрадаў і фальклорных твораў зроблены ў вёсках Станіславова і Чубакова.

У 1992 г. была арганізавана комплексная навукова-вучэбная экспедыцыя інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН Беларусі і Мінскага дзяржаўнага педінстытута, якая працавала ў вёсках Баева, Валькава і Панізоўе.

Значную колькасць запісаў у Дубровенскім раёне зрабілі мясцовыя аматары вусна-паэтычнай творчасці і студэнты-філолагі з розных навучальных устаноў Віцебска, Магілёва, Мінска ў час праходжання фальклорнай практыкі. Сярод іх найбольш цікавыя запісы занатаваны ў вёсцы Кляны (запісаў А. С. Емяльянаў з групай студэнтаў у 1979 г.), у горадзе Дуброўна і навакольных вёсках Бурая, Ерамееўшчына, Пірагі, Хлюсціна (зап. Д. І. Шыцік у 1961 г.), у вёсцы Гудава (зап. Т. С. Земянцова ў 1971 г.) і многія іншыя.

Матэрыялы пазначаных населеных пунктаў захоўваюцца зараз у Архіве інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН Беларусі, Архіве навукова-даследчай лабараторыі Белдзяржуніверсітэта, а таксама ў вучэбных фальклорных лабараторыях розных педінстытутаў рэспублікі.

Сведчаннем значнасці этнаграфічна-фальклорнай спадчыны Дубровенскага краю з'яўляецца ўжо тое, што апісанні абрадаў, звычаяў, а таксама прыказкі, прымаўкі, песні, паданні, казкі, замовы, галашэнні, выслоўі і іншыя жанры фальклорных твораў, якія бытавалі і функцыянавалі ў побыце мясцовага насельніцтва, уключаны больш чым у 20 тамоў шматтомнага акадэмічнага выдання «Беларуская народная творчасць».

СВЯТЫ І АБРАДЫ ПАЧАТКУ КАЛЯНДАРНАГА ГОДА

У беларусаў, як і ў большасці народаў свету, народны каляндар пачынаецца з калядак — язычніцкага свята, рытуалы якога былі накіраваны на ўхваленне Сонца (Даждзьбога) як першакрыніцы жыцця і цяпла на зямлі. На Каляду (6 студзеня) вечарам у кожнай хаце рабілі рытуальны стол з вялікай колькасцю страў, але абавязкова з куццёю — кашай з яшных або грэцкіх круп. Дарэчы, гэта абрадавая страва дала назву не толькі першаму каляднаму застоллю — Першая або Вялікая куцця, але і наступным, што праводзяцца 13 студзеня — Шчодрая або Багатая куцця і 18 студзеня — Трэцяя ці Вадапосная куцця.

Беларускі селянін, з яго клопатамі аб будучым ураджаі, багацці і дабрабыце ўласнай гаспадаркі і здароўі членаў сям'і і роду прымяркоўваў да гэтага свята шматлікія магічныя дзеянні і заклінанні да Багоў і добрых Духаў, з надзеяйі, што яны будуць садзейнічаць яму ў паўсядзённых справах. Перш-наперш да Каляд прыносілі ў ахвяру Багам і Духам жывёлу: рэзалі свіней, птушку — «пускалі кроў». На святочным стале абавязкова стаяла засмажаная галава такой ахвяры. Гэты звычай хоць і страціў у этнічнай памяці сваё першапачатковае значэнне, але па часе строга захаваўся да нашых дзён.

На ўсе тры калядныя вячэры пяклі бліны. Прычым першы спечаны блін з кожнай вячэры адкладваўся і захоўваўся да канца Каляд. Як расказваюць сяляне вёскі Баева: «...на Хрышчэнне ўжо ўстаём рана ўтрам. Даёш на ташчак карові блін, аўцам ламаеш, каб было па два кусочка каждаму, а курям даёш уже мелкімі кусочкамі. ...Карові адзін блін, штоб аднаго цяляці дала, аўцы, штоб двое акаціла ягнятак, а курям многа кусочкаў, штоб многа яічак няслі»[1].

У першы ж калядны вечар дзяўчаты пачыналі гадаць аб будучым замужжы, бо кожная вельмі ж ужо хацела ведаць: хто

будзе яе каханы, як яго будуць зваць, з якога боку ён прыйдзе, каму першай з сябровак выпадзе выйсці замуж. Калядных гаданняў дубровенскія дзяўчаты і сёння ведаюць, як гавораць у народзе, «не адзін туз».

З даўніх часоў на Дубровеншчыне ў першы калядны дзень бацькі ездзілі зранку запрашаць да сябе ў госці замужніх дачок і зяцёў. А ў другой палове дня наладжвалі з сваімі дзецьмі сямейнае застолле.

З 7 студзеня — першага каляднага дня — вечарам пачыналі хадзіць калядоўшчыкі, якія абыходзілі двары і зычылі гаспадарам дабра, здароўя і багацця. Калядоўшчыкі вадзілі з сабой ражаных: у масках казы, ваўка, старога дзеда, цыгана. Гурт дзяўчат і хлопцаў, якія хадзілі калядаваць, называўся ў гэтым краі Каліда.

Падыходзячы на двара таго ці іншага гаспадара, спявалі:

Ехала Каліда
З канца ў канец,
Заехыла Каліда
К пану Івану.

Пасля такога ўступу спявалі віншавальныя песні з добрымі зычэннямі гаспадару, гаспадыні і іх дзеткам. Песні калядоўшчыкаў звычайна заканчваліся напамінам-прашэннем:

А, Ванечка, а, хазяін,
Дай Калядзіцы:
Пуд пушаніцы,

Хлеба бухатку,
Мяса бухатку,
Мяса лапатку,
Парасят з хвастом,
Калбас з шастом —
Во та Каляда!
За сваю Ніначку![2]

(в. Станіславова)

Калядныя вячоркі ў Станіславоўскім СДК.

Абышоўшы ўсе двары ў сваёй вёсцы, калядоўшчыкі, папярэдне дамовіўшыся з гаспадарамі, збіраліся ў адной з хат, дзе наладжвалі застолле і гулянне.

Найбольш выразным гульнёвым элементам такіх вечароў у моладзі Дубровеншчыны было ваджэнне карагодаў, якія ўключалі ў сябе песню, гульню і танец. Нават у цяперашні час іх добра помняць, а фальклярыстамі запісана да некалькіх дзесяткаў: «Ты, заінька, ты, мой шэранькі...», «У карагодзе мы былі...», «А што з-пад лесу, лесу цёмнага...», «Пасеялі дзеўкі лён...», «Васіль, Васіль, Васілёчак...», «Што з-пад белаю, пад бярозаю...», «Пайшлі дзевачкі ў ягодачкі...». І многія іншыя. Карагодная традыцыя тут не толькі актыўная, але і творча прадуктыўная, асабліва ў сэнсе гульнёва-тэатралізаванай распрацоўкі.

З прыняццем хрысціянства новая рэлігія ўнесла сваё адценне ў каляднае свята. У хрысціянскім каляндары на перыяд зімовага сонцастаяння прыпадае нараджэнне (Раждзяство) Ісуса Хрыста (7 студзеня), а затым пачатак Новага года (14 студзеня) і Водахрышча (19 студзеня). Таму адначасова з калядоўшчыкамі ў некаторых вёсках Дубровеншчыны, дзе, відаць, былі больш моцныя праваслаўныя прыходы, пачыналі хадзіць звездары, якія насілі «звязду» з вобразам якога-небудзь святога ўсярэдзіне. Хаджэнні звездароў абмяжоўваліся толькі адным тыднем да 14 студзеня. Як правіла, звездары, падыходзячы да двара, спявалі святыя песні, звязаныя сваёй тэматыкай з уяўленнямі аб нараджэнні Ісуса Хрыста.

Паўсюдна дубровенскія праваслаўныя прыхаджане адзначалі ў гэтыя дні царкоўны абрад Хрышчэнне, які святкаваўся ў гонар хрышчэння Ісуса Хрыста ў рацэ Іардан Іаанам Прадцечам. Зранку разам са свяшчэннікам хадзілі на раку, прабівалі палонку і, пасля малення, набіралі з сабой вады, якую неслі дадому і захоўвалі як сродак ад розных хвароб і няшчасцяў у гаспадарцы. У гэты ж дзень у кожнай хаце наладжвалася застолле.

Масленіца ў народным календары канчвала зіму і пачынала вясну. У аснове гэтага свята, як адзначаюць даследчыкі, ляжаць «...аграрныя і любоўна-сямейныя клопаты чалавека»[3]. Яно не мае прымеркаванасці да канкрэтнай даты: масленічны тыдзень працягваецца з панядзелка па нядзелю напярэдадні Вялікага посту.

Змест масленічных рытуалаў і звычаяў зводзіўся да развітання з зімой — спальвалі яе чучала, праганялі зіму і заклікалі вясенняе цяпло: «А зіма нам надакучыла, надакучыла, па вясенцы мы саскучылі, саскучылі...» (в. Хлюсціна).

У гэты ж час аб'язджалі маладых каней, рыхтавалі іх да веснавых работ, што заключалася ў верхавой яздзе «на маладняку» і «аб'ездцы маладняка ў вупражы».

Амаль усю Масленку дубровенскія сяляне і гараджане гасцявалі: запрашалі ў госці сваякоў ці хадзілі на застолле да суседзяў, родзічаў, знаёмых.

Для моладзі гэта быў час гулянняў і весялосці. Як расказваюць мясцовыя бабулькі: «Раньше на Масленіцу сабіраліся. От так хадзілі адна к адной. Слажаімся на бутылку, ну, бярём закуску і сабіраімся ў адну хату. Прыгатаўліваем стол. Песні спявалі масленічныя, а бывала і розныя. Гулялі весела з музыкаю»[4]. Забавамі моладзі пасля калектыўнай вячэры былі танцы і карагоды, «гулялі ў фанта і бутылачку».

Асабліва «звінела» ў гэтыя дні вуліца і навакольле. «Бралі сані, ...каторыя ездзяюць на конях, бальшыя. Зацягнуць на гару і каатліся так цэлую нядзелю Масленіцы»[5]. Шырока бытаваў у Дуброўне і навакольных вёсках звычай калыхацца на арэлях.

У гэтых, здавалася б, звычайных гуляннях моладзі праглядваюцца элементы старажытнай магіі: чым з вышэйшай горкі з'едуць санкі, тым вышэйшы вырасце лён; аб'езд на конях па вёсцы ці вакол яе, па ўяўленнях продкаў, зганяў «нячыстую сілу», чаму саддзейнічаў «звон бубенчыкаў на дузе», і засцерагаў у вясенне-летні перыяд вёску ад розных няшчасцяў; гушканне на арэлях таксама садзейнічала росту лёну і іншых раслін («хто вышэй рас-

качаецца, у таго лён будзе большы»). Паветра ж, якое абвявала чалавека у час гушкання (дарэчы, як і таго, хто шпарка катаўся на конях), зыходзячы са старажытных вераванняў, здольна было зняць з яго ўсе хваробы, садзейнічаць здароўю[6].

Вясёлыя масленічныя дні завяршалі ў жыцці сялян больш вольны зімовы час. З панядзелка наступнага тыдня пачынаўся сямітыднёвы Вялікі пост. Гэта хрысціянская традыцыя ўносіла свае карэктывы ў жыццё людзей: жанчыны стаўлялі кросны — трэба было наткаць тканіну і пашыць з яе адзенне для ўсёй сям'і; мужчыны дбайна правяралі сваю гаспадарку — ладзілі вупраж, земляробчы інвентар, займаліся рыбалкай. Рыба з Дняпра, Расасёнкі ці іншых невялічкіх рачулак і азёрцаў у пост была жаданай і дазволенай ежай на стале мясцовых рамеснікаў, сялян і панства. І вясеннія дні часам патрабавалі ўвагі да сябе — то «равок» пракапаць, то снег падрыхліць. Не забывалі наведаць у нядзельныя дні і царкву, каб памаліцца Богу, паспавядацца.

ВЕСНАВАЯ АБРАДНАСЦЬ

З язычніцкіх часоў нашы продкі з 1 сакавіка пачыналі гукаць Вясну. А практычна заклікалі Сонца сагрэць зямлю сваім цяплом, абудзіць жыватворную моц зямлі:

Хадзі, Вясна, у двору,
Нясі ключ з сабою
Зіму замыкаці,
Вясну атмыкаці.
А йдзець Вясна ў свеце
Зіму замкнём у клеці[7].

(в. Станіславова)

Вясеннімі рытуаламі, песнямі, заклінаннямі, зазываннямі, карагодамі чалавек, з уласцівай яму наіўнай свядомасцю, імкнуўся дапамагчы і пасадзейнічаць набліжэнню цёплых вясенніх дзён і пачатку пасяўных работ.

Нашы продкі-язычнікі гукалі Вясну ад сакавіка да пачатку ворыва. Пазней хрысціянства аказала значны ўплыў на гэты звычай. Настаўленні духоўных айцоў і забароны на ўвесяленні, звязаныя з паставымі днямі, з цягам часу аднеслі пачатак гэтай традыцыі на Благавешчанне. Менавіта так і захаваўся пачатак гукання Вясны ў народным каляндары Дубровенскага раёна. Ураджэнка вёскі Валькава Лідзія Міхайлаўна Сычова ўспамінае: «У празнік Благавешчання бабушка нас сабіраіць. Мы збіраемся, дзяўчаты, хлопцы, ідзём, дзе саломы стог ілі сена стог. На той стог садзімся, песні спяваем, Вясну гукаем»[8].

У іншых вёсках моладзь збіралася на пагорках, каля лесу, дзе вадзілі карагоды, вілі вяночкі, праводзілі розныя гульні[9]. Часцей выбар месца правядзення рытуалаў гукання Вясны залежыў ад мясцовага ландшафту.

Нашы продкі ўяўлялі сабе Вясну ў выглядзе прыгодай дзяўчыны і таму падобнымі гуляннямі і забавамі моладзь імкнулася імітаваць вясенні настрой прыроды, уяўляючы, што нябачна ў іхніх забавах прымае ўдзел Багіня Лада, якая ўвасабляла сабой вобраз Вясны.

Мы ўжо адзначалі, што карагодная традыцыя на Дубровеншчыне мела шырокі дыяпазон і актыўны пачатак. Для вясенніх дубровенскіх карагодаў характэрна перапляценне рытуальна-гульнёвых элементаў з баладным зместам песень, варыянты якіх, відаць, з'яўляюцца вынікам асіміляцыі пазнейшай пастановай песнятворчасці. Магчыма, што гэта праяўленне больш ранняй і моцнай традыцыі над культурнай навацыяй апошняга тысячагоддзя.

У добра вядомых у раёне карагодных песнях «Ох, Сенечка, Семіёнічка...», «Із-за лесу, лесу сонейка іграець... » і іншых апавядаецца пра каханне, хваляванні і турботы закаханых, якія перадаюцца праз прызму пэўнага драматызму, але ў адрозненне ад большасці поставых песень, як правіла, маюць шчаслівыю сюжэтную развязку.

У кантэксце гукання Вясны адзначаліся і такія святы, як Саракі, Пасха, Юр'е, Мікола, якія хоць і маюць на сёння ў мясцовай мове назвы хрысціянскага паходжання, але выразна захавалі ў сабе рэлікты язычніцкіх рытуалаў.

Юр'е (6 мая), Мікола (22 мая) у народным календары характарызаваліся першым выганам кароў і коней на пашу, назіраннем за ўсходамі на палях, абыходамі двароў і жытнёвай нівы, «пікавым часам» пасяўной. У гэтыя дні праводзілі шматлікія магічныя дзеянні, асабліва звязаныя з выганам у поле жывёлы: абносілі кароў і коней чырвоным яйкам, каб былі здаровымі і дужымі («краснымі, як яйка»), пры выгане праз вароты на вуліцу пад ногі жывёле клалі замок, пояс, сякеру, каб засцерагчы ад ваўкоў і розных «нячысцікаў», замаўлялі іх. Для прыкладу прывядзем падобную замову, запісаную ў вёсцы Кляны:

Як тапару ў печы не ляжаці,
Так шэраму зверу
Скаціну не відаці:
Здайся пнём і агнём![10]

Як расказваюць жыхары вёскі Станіслава, першы выган кароў «на травіцу» робяць так: «Пастух рана ходзіць, заказваіць, што будзе выганяць кароў. Стукаіць пад акно і гаворыць: «Хадзяін (ці ходзяйка), разрышыця Вашу кароўку выгнуць на Ю'еву расу, на Нікольскую траву і благаславіце». А хадзяін атвечае: «Бог Вас благаславіць»... (Пастуху) давалі за гэта вугонныя: хлеб, сала, калбасу, яйца...»[11].

Мікольскае свята характарызавалася яшчэ маленнямі і прашэннямі да Багоў аб добрым ураджаі і дастатку. Сярод нешматлікіх рытуальных песень гэтага свята, што вядомы на Беларусі, адна з іх запісана ад Таццяны Прохараўны Макаравай, 1922 года нараджэння, з вёскі Станіславова:

А хвала табе, Божа,
Што Міколу даждалі.

Што Міколу даждалі
Свячу насукалі...

А радзі, Божа, авёс,
Да ну тонкай сцябліны.

А радзі, Божа, пшонку,
Да на белу праскурку.

А радзі, Божа, ячмень,
Ды на п'яныя піва.

А радзі, Божа, збожжа,
Каб жыць было можна![12]

Вянцом вясенняй абраднасці была Тройца, якая адзначаецца на пяцідзесяты дзень пасля Вялікдня. Свята звязана з ушанаваннем Багоў і Духаў расліннасці. Амаль увесь траечны тыдзень ці, як яго яшчэ называюць на Дубровеншчыне — Крывы тыдзень, суправаджаўся ў жыцці чалавека пэўнымі рытуаламі — маленнямі Багам, асвячэннем рознай расліннасці, упрыгожваннем хаты і падворка галінкамі клёну, бярозы, ліпы, ясеню і інш., што атрымала ў народзе назву «вешаць май».

Гэты ж тыдзень вядомы таксама як русальны. Лічылі, што менавіта ў гэтыя дні выходзяць да людзей і бавяцца русалкі. Пад русалкамі наш народ разумее душы тапельцаў, якія памерлі нехрышчонымі, а таксама загінуўшых на русальным тыдні.

На Тройцу дзяўчаты хадзілі куміцца. Звычай заключаўся ў тым, што на першы ці другі траечны дзень пасля абуде моладзь ішла ў лес, дзе звязвалі вяршыні дзвюх бярозак, вакол якіх наладжвалі гулянне. Нярэдка да дзяўчат прымыкалі і хлопцы. Разбіўшыся на пары, моладзь праходзіла з песнямі паміж гэтымі бярозкамі. Такія бярозкі мелі парогавае значэнне, бо кожны, хто прайшоў між імі, лічыўся кумам ці кумою свайму напарніку, затым такая пара павінна была зацвердзіць сваё кумаўство пацалункам.

Пасля абраду кумлення нярэдка каля бярозак смажылі яешню, да якой прыносілі з дому бліны, гарэлку і іншыя стравы. Рабілі агульны стол і частаваліся.

Сэнс такога абраду заключае ў сабе найбольш старажытныя гульнёвыя элементы з русалкамі. Кумленне праводзілася ў першую чаргу дзеля русалак. Як

адзначае Д. К. Зяленін: «Кумаўство... з русалкамі працягваецца тры дні. ...Такі кароткачасовы саюз заключаецца з канкрэтнай мэтай, а менавіта: а) каб даведацца ў русалак пра свой лёс; вяночак, на якім пакачалася кума-русалка, кідаюць у ваду і па тым, усплыве ён ці патоне, прадказваюць будучае; б) каб даставіць русалцы забаву, звязаную з эратычным кумаўствам, ці ўвогуле, каб яе заспакоіць і задаволіць, «дабы» яна ў будучым не помсціла чалавеку, а дапамагала»[13].

У панядзелак на наступным тыдні зранку дзяўчаты спяшаліся ў лес паглядзець свае вяночкі: завяўшы вяночак прадказваў няшчасце, а зялёны і свежы — спаўненне жаданняў. Гэтыя ж вяночкі пускалі на ваду і калі яны плылі, азначала таксама спаўненне загаданага, а калі вяночак патанаў, гэта быў нядобры знак.

Цікава праходзіў на Дубровеншчыне і абрад Провадаў русалкі, які тут мае назву Розгары. У панядзелак пасля траечнага тыдня паабедаўшы, мужчыны топяць лазню. Мыюцца ж у ёй толькі жанчыны. Памыўшыся, апранаюцца ў святочнае адзенне і ідуць да жытняга поля, дзе разаслаўшы абрус на траве, раскладваюць пачастункі, што прыносяць з сабою і наладжваюць своеасаблівае гулянне. Зразумела, што па ўяўленнях рытуальніц, на такім застоллі павінна была прысутнічаць і русалка. «Калі гулялі на лугу, жанчыны абдымаліся і качаліся ў жыце, каб не было пустазелля, штоб добра жыта каласілася»[14].

Пагуляўшы і паспяваўшы песні, удзельніцы абрада звівалі вянок з крапівы, які надзявалі адной з жанчын на галаву і разам з ёю ішлі ў вёску. Па дарозе лавілі мужчын і прымушалі такога небараку пацалавацца з жанчынай у вянку з крапівы. Зразумела, каб не абстрыкацца, той павінен быў адкупіцца грашыма ці пачастункам («даць выкуп»). Заканчваецца ж гулянне вечарынкай у адной з хат[15].

Няма сумнення, што ў больш даўнія часы ў падобным абрадзе ўдзельнічалі дзяўчаткі дашлюбнага ўзросту. Гулянне каля жыта было развітаннем з русалкамі, якіх звычайна і выводзілі ў жыта альбо на могілкі. Жанчына ж у вянку з крапівы, відаць, выконвала ролю жрыцы, якая пасля развітання з русалкамі здольна была засцерагаць і ахоўваць удзельнікаў рытуала ад рознай «нечысці», у тым ліку і ад русалкі, якая, пасля развітання з ёю, пераходзіла за зямную мяжу жыцця і магла быць шкоднай чалавеку.

Траечная абраднасць заканчвала ў народным жыцці вясенні песенны цыкл.

ЛЕТНІЯ І ІНШЫЯ СВЯТЫ І АБРАДЫ ГОДА

Абрадавы комплекс летняга часу вызначаецца больш вузка ў народным жыцці, а менавіта, Купаллем, да якога блізка прымыкае Пятроўка, і жніўнай абраднасцю. Гэтага нельга сказаць пра песенную творчасць летняга часу, якая суправаджала шматгаліновую дзейнасць чалавека і яго штодзённае жыццё: песні баравыя, на сенажаці, што спявалі ў полі і г. д.

Купалле (7 ліпеня) 22 язычніцкае свята, якое адзначаецца ў гонар летняга сонцастаяння і росквіту прыроды. У хрысціянскай рэлігіі на гэты дзень прыпадае нараджэнне Івана Хрысціцеля, але яно не набыло таго рэзанансу ў народным жыцці, які маюць да нашых дзён купальскія традыцыі.

Святкаванне Купалля пачынаецца вечарам 6 ліпеня. На «крыжовыя дарогі» за вёску зносілі май, якім упрыгожвалі на Тройцу хаты. Хлопцы прыносілі туды ж раз'езджанае, добрапрамасленае кола з калёс, якое замацоўвалі на шасту і, падняўшы ўверх, закопвалі шост у зямлю. Дзяўчаты з захадам сонца хадзілі ў жыта збіраць кветкі: васількі, рамонкі, браткі, любісцік, гарошак і іншыя, з якіх вілі вянкі.

З надыходам змроку запальвалі кола, якое сімвалізавала сабой сонца. Практычна ў гонар сонца, «макушкі лета» і цяпла праводзіліся купальскія абрадавыя ўрачыстасці. Да вогнішча збіралася ўся вёска. Моладзь вадзіла вакол агня карагоды, спявала песні, танцавала.

Купальская ноч, па вераваннях нашых продкаў, уяўляла сабой час разгулу розных сіл прыроды, добрых і варожых чалавеку Духаў. Таму вечарам 6 ліпеня рабілі розныя засцярогі ад ведзьмаў, каб тыя не зрабілі заломы ў жыце, не шкодзілі жывёле і інш. Напрыклад, каб ведзьма не прабралася ў хлеў да жывёлы, вечарам перад Іванам Купалам, як расказваюць жыхары вёскі Панізоўе, «...рвём крапівы і дзед калючы і торкаем яго каля клямкі, пад нагамі, штобы ведзьма не прашла. ...Наложым етого ўсяго, штоб яна пакалолася»[16].

Актыўна праявілася ў дубровенскай моладзі традыцыя купальскіх гаданняў. Як вядома, каля кожнай вёскі былі палі мясцовых сялян. Дык вось на раёне з даўніх часоў бытуе павер'е: з колькіх палёў дзяўчына заўе ў свой купальскі вянок кветкі, са столькіх вёсак да яе будуць заляцацца жаніхі,ў. Часам замест кветак «...сабіралі жыта з каждага поля, з каждай дзярэўні стараліся, каб хлопцы з чужых дзеравень да нас прыходзілі гуляць»[17].

З усходам сонца дзяўчаты і хлопцы, як і ў траечных гаданнях, пускалі свае вянкі на ваду. Цікава апавядаюць пра гэта дубровенскія бабулькі — колішнія прыгажуні: «У нас была сажалка вырыта, там пускалі вянкі. У каторы бок вянок паплывець — у той бок і замуж дзеўка пойдзець. Як патонець вянок, значыць памрэць і замуж не пойдзець. Хлопцы вілі з дзеўкамі вянкі, калі дружылі. Дружым, а ці пажэнімся? Калі вянкі разам плывуць, тады пажэнімся, а не — дык урозь тады астанешся»[18].

Шмат бытуе да сёння ў Дубровенскім рэгіёне купальскіх песень, якія маюць цікавыя варыянты да агульнавядомай купальскай паэзіі «На Йвана Купала...», «Сягоння Купала, заўтра Ян...», «Купаленька, ноч маленька...», «Ішло Купала сялом...»[19] і многія іншыя. Мясцовыя варыянты купальскіх песень заслугоўваюць у першую чаргу ўвагі тым, што яны адлюстроўваюць у бесперапынным працэсе навацый вуснапаэтычнай творчасці тыпы інварыянтаў і лакальныя асаблівасці народнай песеннай спадчыны Дубровенскага краю. Канкрэтным пацверджаннем такому вываду можа быць купальская песня «А ў Дуброўне на рыначку...»:

А ў Дуброўне на рыначку
П'юць казакі гарэлачку.
— Шынкарычка малада,
Падай піва і віна.
— А я піва не падам,
А скінь жа мне свой жупан.
— На што табе мой жупан,
У мяне ёсць грошай жбан.
— Калі ў цябе грошай жбан
Я за цябе дачку аддам.
У суботу сказалі,
А ў скрысення звінчалі.
А ў скрысення звінчалі,
У камору спаць паклалі.
Пытаецца хлапчына:
— Якога роду, дзяўчына?..[20]

(в. Станіславова)

Далей у песні апавядаецца пра тое, што ў час размовы маладыя даведаліся, што яны брат і сястра. Але паколькі іх «звінчалі», што пярэчыла законам продкаў, яны пайшлі «у лясок», дзе «скінулісь травою, як брахнейка з сястрою...». І хоць сюжэт гэтай баладнай купальскай песні добра вядомы на Беларусі, але не менш арыгінальны ў сваёй рэдакцыі і распрацоўцы сюжэта і дубровенскі варыянт.

З летніх песень найбольш вядомыя на Дубровеншчыне баравыя, што спявалі, калі збіралі ў лесе грыбы і ягады. Яны распавядаюць аб адносінах маладых людзей, аб каханні, вернасці, няшчырасці ва ўзаемаадносінах і, зразумела ж, аб будучых вяселлях, што заўсёды хвалявала сэрца маладых.

Жніво пачынала летне-асеннія працы, звязаныя з уборкай ураджаю. Гэта быў час, які падсумоўваў вынікі сялянскага працоўнага года. Новы хлеб даваў і новы

віток жыцця чалавеку. Бо чым шчадравала жнівеньская ніва гаспадара, тым ён і мусіў жыць ад ураджаю да ўраджаю, альбо, як слушна заўважылі ў народзе, «ад хлеба да хлеба». Таму і людская павага да новага хлеба была вельмі вялікая.

На Дубровеншчыне ў большасці мясцовасцей жніво пачыналася ад Ільі (2 жніўня), што зафіксавана і ў мясцовай прымаўцы: «На Ілью хлеба малю, а на Барыса (6 жніўня) — еш, хоць распрысся»[21].

Перш чым выйсці на поле, каб зажаць першы сноп, чыста вымывалі ў хаце, пяклі каравай і рабілі рытуальны стол у падзяку Багам «за багаты ўраджай». «Што Бог даў, за тое і дзякуй», — гавораць мясцовыя сяляне. Памаліўшыся «Багам і святым святцам» і прыняўшы рытуальную трапезу, пасля абеда з кожнай сям'і адна з жанчын, «убраўшыся» у святочнае адзенне ішла «зажынаць сваю палоску». Звычайна такую справу давяралі жанчыне, якая была «больш лёгкая на руку». Як тлумачаць дубровенскія сяляне, гэта рабілася для таго, «...штобы рукі не балелі і, штоб спіна не ламіла ў жніво»[22]. У час зажынак нажыналі сноп жыта, які прыносілі да дому і ставілі на куце пад абразамі.

Пачынаючы з раніцы наступнага дня жнівеньская пара вызначалася самаадданай руплівай сялянскай працай. І толькі песні жнеек, што разлівaліся голасна над усім жытнёвым полем, ёмка ўкладаліся ў гэты працоўны рытм.

Завяршалася жніво абрадам дажынак. Пакінуўшы на полі некалькі сцяблінак з каласкамі, жанчыны абвязвалі іх чырвонай стужкаю ці поясам і, стаўшы ў круг, спявалі, прытанцоўваючы, жніўныя карагодныя песні.

У гэтым рытуале закладзены старажытны магічны сэнс. Нязжатыя каласкі, а нярэдка да іх прыносілі і пакідалі каравай, выпечаны з новага хлеба, хутчэй за ўсё былі ахвярай Духу поля. Як зазначае вядомы даследчык жніўнай паэзіі А. С. Ліс: «Паводле міфалагічных уяўленняў старажытнага чалавека, збіраючы ўраджай, дажынаючы ніву, трэба было прыняць магічныя захады для захавання ўрадлівасці поля на будучы год».

У дажынкавых абрадах Дубровенскага краю актыўна бытаваў звычай падносіць апошні зжаты сноп, альбо вянок, завіты з апошніх каласкоў, пану ці, як гэта практыкавалася ў савецкі час, старшыні калгаса. Падзёншчыцы ці, пазней, група жанчын, што дажыналі поле, апошні сноп абвязвалі поясам і ўпрыгожвалі кветкамі. Падыходзячы да гаспадара, яны прытанцоўвалі і спявалі:

А ў нас сягоння абжыначкі,
Дай, Стахванька, нам гарэлачкі,
А мы жнеечкі ня гордыя,
Вып'ем гарэлачкі мы горкія[24].

(в. Лядцы)

Гаспадар запрашаў «жнеек» за стол, за якім шчодра частаваў іх і дзякаваў за зробленую справу.

Выразна праявіліся ў народным каляндары Дубровеншчыны і піліпаўскія вечарынкі. Вечарамі жанчыны, моладзь збіраліся ў адной з хат, дзе апрацоўвалі лён: пралі кудзелю, сукалі ніткі, фарбавалі іх. З даўніх часоў падобная праца набыла ў беларусаў калектыўны характар. Нярэдка ў такую кампанію прыходзіў і мясцовы музыка. Таму падобныя зборы-вечарынкі звычайна заканчваліся танцамі, песнямі, жартамі, да якіх вельмі ахвоча была моладзь. У маладзёжным асяродку нават змест піліпаўскіх песень набываў жартаўлівы характар:

Праду, праду, ды кудзеліцу,
А галоўка баліць.
Як кіну я ды кудзеліцу
Усю й пад караваць.
А сама пайду маладзюсенька
Ў карчомку гуляць...[25]

(в. Станіславова)

Старэйшыя людзі больш прытрымліваліся ў гэты час традыцый хрысціянскага перадкаляднага посту.

СЯМЕЙНАЯ АБРАДНАСЦЬ

Цесна звязаны сваімі генетычнымі каранямі з каляндарнай абраднасцю і сямейныя абрады і звычаі. Калі Каляды, Масленка, Гуканне вясны, Вялікдзень і іншыя каляндарныя святы суправаджалі асноўныя рытмы земляробчай і гаспадарчай дзейнасці чалавека, то акцэнт сямейнай абраднасці быў скіраваны на важнейшыя вехі ў яго асабістым і сямейным жыцці: нараджэнне дзіцяці, стварэнне новай сям'і, провады хлопца у войска, развітанне з нябожчыкам і некаторыя іншыя.

РАДЗІННЫЯ РЫТУАЛЬНЫЯ ЗВЫЧАІ І ВЕРАВАННІ

У кожнай вёсачцы ў адносінах да цяжарнай маці, калі яна яшчэ толькі выношвала ў сабе плод будучага дзіцяці, бытавалі шматлікія вераванні — забароны. Такая жанчына карысталася асаблівым статусам у сваім родава-сацыяльным калектыве: да яе абавязкова ставіліся з павагай, імкнуліся ні ў чым не адказваць, нават голас павысіць на яе забаранялася. Падобныя адносіны да будучай маці былі не выпадковымі — уся ўвага скіроўвалася на тое, каб дзіцятка нарадзілася «лёгка і здаровенькім».

Яшяэ больш забарон адносілася да самой зацяжаранай жанчыны:

— нельга ваду пераліваць праз парог, бо народзіцца нежывое дзіця;

— нельга, калі палошчыш на рэчцы бялізну, выкручваць яе, бо ў дзіцяткі пупавіна абаўецца вакол шыі;

— нельга ні з кім сварыцца, бо дзіця так будзе лаяцца з маці, калі вырасце;

— нельга пляваць на чалавека ці яму ўслед, бо ў дзіцяці «абязацельна будзець іза рта ісці падліна, цяжолы дух»;

— «нельзя лгаць, патаму што ребёнок будзіт красць всегда, будзіт лют і злодзей»[26].

Такія забароны «бяременнай жанчіне» бытуюць у вёсцы Баева. Але амаль у кожным населеным пункце Дубровеншчыны можна запісаць не адзін дзесятак і іншых, якія жорстка рэгламентавалі паводзіны цяжарнай жанчыны. Гэтыя правілы перадаваліся з пакалення ў пакаленне, як законы продкаў, адступленне ад якіх магло пагражаць непапраўнай бядой чалавеку.

У кожнай дубровенскай вёсцы яшчэ да нядаўняга часу была бабулька, якая прымала роды. Такая бабулька ведала і рабіла шматлікія магічныя захады, каб аблегчыць пакуты маці пры родах, асабліва, калі роды былі цяжкія. У такім выпадку бабуля тройчы праводзіла рожаніцу ля кута пад абразамі. Калі гэта не дапамагала, «стол ставілі пасредзі хаты, ну і водзяць тры разы кругом стала»[27]. Часам рожаніцу тройчы праводзілі праз парог хаты (туды — назад). Падобныя дзеянні, як тлумачаць мясцовыя старажылы, дапамагалі хутчэй выклікаць схваткі ў маці, чым скарачалі час родаў. «Бабуля прынімаець роды. Патом содзяць бабулю за стол, частуюць. Ну вот бабуля выпіваіць, нясець рожэніцы палрюмкі... І яду, угасціць сваю рожэніцу»[28].

Калі ўжо роды распачаліся, у хату запрашалі і другую бабулю, «якая пуп абразае». Гэты момант зафіксаваны ў мясцовай песні, дзе даецца і функцыянальнае значэнне другой бабулі:

А па вуліцы мяцель мяцець,
А мой Грышачка за бабулькай ідзець.
А ён тростачкай упіраецца,
Бабулі ў ножкі пакланяецца:
— А, бабулечка, ты, галубачка,
Ой, хадзі ка мне ды і ў хатэчку,
Перабаб майго ты й дзіцятачку[29]

(в. Станіславова)

Праз дзень — два ў хату да жанчыны, якая нарадзіла, папярэдне змовіўшыся паміж сабою, збіраліся сваячкі і сяброўкі на радзіны. Кожная несла з сабою аладкі, бублікі, мачаныя ў варэнне, мёд ці смятану, пячэнне, абаранкі, цукеркі і іншыя прысмакі. Калектыўна грамадою рабілі «салодкі стол». З такога выпадку бацька народжанага дзіцяці частаваў жанчын настойкай, наліўкай і іншымі смачнымі гарэ-

лачнымі вырабамі. Гэта было чыста жаноцкае застолле. Мужчынам і дзяўчаткам дашлюбнага ўзросту прысутнічаць на ім не дазвалялася. Трэба зазначыць, што на працягу апошняга стагоддзя такое спрадвечнае табу было адхілена і на сённяшніх радзінах прысутнасць удзельнікаў не мае полавых ці ўзроставых абмежаванняў.

Старажытны сэнс абрада радзіны зразумелы: трэба было дапамагчы рожаніцы слушнай парадай, падзяліцца вопытам па догляду дзіцяці, а часам нават даць выказацца маці, «зняць з душы» той стрэсавы стан, які ўзнікаў у жанчыны ад уражанняў і болю ў час родаў.

Многа павучальных саветаў «парадзісе» заключылі ў сабе і радзінныя песні:

Пасярод двара ды й іванкавага,
А стаіць пяром да падрублены,
А ў том церамі да Іванычка,
Ён па цераму ды пахажываіць,
Ён Кулінушку ды пагуківаіць:
— Ты хадзі, хадзі, ды Кулінушка,
Ты хадзі, хадзі, ды Андрэеўна.
Буду цябе ўчыць, як падвор'е вадзіць,
Буду цябе ўчыць, як дзяцей гадаваць,
Буду цябе ўчыць, як цялятак дзяржаць,
Буду цябе ўчыць, як замчужку насіць.
Падвор'я вадзіць — не разіня рот хадзіць,
Дзяцей гадаваць — не санлівай быць,
Цялятак дзяржаць — не лянівай быць,
Замчужку насіць — а ўсё строгай быць,
Замчужку насіць — ды ні стаць-пабяжаць,
А стаць-пабяжаць ды замчужок цяраць[30].

(г. Дуброўна)

Дарэчы, гэта песня запісана яшчэ ў XIX ст. Паўлам Васілевічам Шэйнам, які асабіста рабіў запісы ў тагачасным мястэчку Дуброўна[31].

Працягам радзіннай абраднасці былі хрэсьбіны, у час якіх праводзіліся рытуалы, звязаныя з прыняцеем дзіцяці «у Божую веру» ці, як адзначае сучасная даследчыца сямейнай абраднасці Т. І. Кухаронак: «Правядзенне хрэсьбін з'яўляецца цэнтральным момантам той часткі комплексу радзіннай абраднасці, якая сімвалізавала ідэю прыняцця нованароджанага ў сям'ю і грамадства...»[32].

Кум, кума, бабуля — былі на хрсьбінах ганаровымі гасцямі. Менавіта яны і сядзелі на куце. Да іх была звернута ўся ўвага на застоллі. У шматлікіх хрэсьбіннных песнях, што спяваюць на Дубровеншчыне, бабулю і кумоў велічаюць добрымі словамі, у якіх выказваецца вялікая пашана да гэтых асоб: «А бабка на куце, як галубка на гняздзе...», «Ай кум на куце, як галубчык на гнязьдзе...»[33]. У радзіннай песні «А ў бару дуб'е» падобныя велічанні ўздымаюцца да гіпербалічнага пераасэнсавання:

А ў бару дуб'е
Ялаватае,
У Іванькі кум'е
Усё й багатае.
У бабулькі хвартух
Сто рублей стоіць,
А ў кумы саян
Усю й тысячу,
А ў кума штаны
І няма цаны[34].

(в. Ляды)

Падобныя велічанні кумоў і бабулі не былі выпадковасцю. Са старажытных часоў яны лічыліся выбранымі асобамі ад людзей да Бога змовіцца аб лёсе дзіцяці. Менавіта кум і кума ўносілі першы раз у Божы храм дзіця і прадстаўлялі яго святару для хрышчэння. Бабуля ж увогуле выступала ад сям'і, у якой нарадзілася дзіця, ахвяравальніцай — рыхтавала для Багоў рытуальную ежу (кашу), якую падавалі на застоллі. Незнарок, перад тым як разбіць гаршчок з бабінай кашай, у песні «А ў каго й вінаград на дварэ...», спяваюць:

...Ты гуляй ды, бабулька, у мяне,
Зьвелічай ды дзіцятка маё,
Каб яно ды шчасліва было,
Каб яму ды Бог долечку даў[35].

(в. Валькава)

ВЯСЕЛЬНАЯ АБРАДНАСЦЬ

Не менш важным момантам у жыцці чалавека, чым нараджэнне дзіцяці, было ўступленне маладых у шлюб. Вясельная абраднасць самая працяглая па часе і шматгранная па сваёй жанравай структуры. Сватанне, заручыны, зборная субота, выпяканне караваю, вяселле, перазовы — вось асноўныя звенні беларускай вясельнай абраднасці.

З даўніх часоў па заканчэнні палявых работ перад Пакровамі (14 кастрычніка) нашы продкі засылалі сватоў да дзяўчат. Згодна дубровенскай традыцыі, у сваты ехалі дзядзька, старэйшы брат будучага жаніха, бацька хросны, часам да іх далучаўся і родны бацька. У нядзелю, радзей у суботу, надвячоркам, сватняя дружына разам з жаніхом выязджала са двара. З сабой бралі хлеб, соль і гарэлку. Маці хлопца ўслед ад'язджаючым рабіла рукою знак крыжа, «каб Бог памагаў ім у задуманым дзеле».

Прыйшоўшы ў хату да дзяўчыны, віталіся і ўручалі яе бацькам хлеб-соль і бутэльку з гарэлкай. Гасцей запрашалі за стол, дзе размову вялі сваты, бацька і маці будучай нявесты. Маладыя ў такой бяседзе ўдзелу не прымалі. Толькі калі выпівалі сватнюю гарэлку і бацька дзяўчыны даваў згоду на яе выданне, ён ставіў на стол «жорава» — графін з гарэлкай — і клікаў «дзяцей на размову».

У гэты ж вечар склікалі ў хату блізкіх сваякоў як з роду дзяўчыны, так і з роду хлопца, на заручыны, і дамаўляліся аб дні вяселля, пасадзе, колькасці ўдзельнікаў будучай «свадзьбы» і г. д.

Напярэдадні вяселля ў суботу да дзяўчыны «збіраліся яе сяброўкі» на развітальны вечар, які ў мясцовай лексіцы атрымаў назву — субор:

Танечка субор сабрала,
Сабрала субор на ўвесь двор.
Пасадзіла падружак усіх за стол,
А сыма села вышэй усех,
Скланіла галоўку ніжэй усех...[36]

(в. Панізоўе)

Дзяўчыну-нявесту садзілі на дзяжу, у якой месяць хлеб, каб яе жыццёбыло багатым і пышным, падобна таму, як хлеб падыходзіць у дзяжы.

Сяброўкі «шылі ёй вяночак», першы раз апраналі нявесту ў вясельнае плацце, вадзілі вакол яе карагоды, спявалі песні.

Значная ўвага ў зборную суботу была звернута на дзявочую касу, якая ўвасабляла дзявоцкую прыгажосць і сведчыла пра яе сацыяльны (грамадскі) статус. Традыцыйна ў беларусаў пасля першай шлюбнай ночы, калі дзяўчына станавілася жанчынай ці, дакладней, пераходзіла ў новую ўзроставую групу, заплятаць касу ёй больш не дазвалялася. «Каса — дзявоцкая краса», — спрадвечна гавораць у нашым краі. Таму і завітанне з «касіцаю» адзін з галоўных сюжэтаў у песнях «субору»:

Касіца мая русая,
Ці не дзень я цябе часала.
...За адну ж капеечку прадала,
За адну нядзелечку прапіла[37].

У гшэты ж вечар у хату да маладой, як і да маладога, бліжэй да поўначы збіраліся каравайніцы — сёстры бацькоў і хросная маці, якая звычайна выконвала ролю галоўнай каравайніцы. За ноч перад вяселлем ім трэба было замясіць, аздобіць і выпекчы каравай.

Зранку наступнага дня ў нядзелю ў хату да маладога збіраліся сваякі, паджанішнік (старшы дружок), блізкія сябры, запрошаны музыка (гарманіст). Бацькі маладога рабілі для ўсіх агульнае застолле («трэба разам паснедаць»). Затым старшы дружок разам з моладдзю ўпрыгожваў збрую коней і павозкі, на якіх збіраліся ехаць да дзяўчыны: дугу абмотвалі рознакаляровымі стужкамі, прымацоўвалі да яе тры званочкі, у вазок насцілалі сена ці салому і пакрывалі посцілкамі.

Перад выездам са двара ўсю дружыну маладога, а менавіта так называлі з гэтага дня яго гасцей, бацькі запрашалі зайсці ў

хату. Садзілі ўсіх за стол, налівалі па чарцы гарэлкі. Маці і бацька падыходзілі да маладога і бласлаўлялі яго на добры шлях. Выпівалі стоячы і адразу выходзілі ў двор.

Выязджалі ў дарогу з песнямі і музыкай:

...Бяжы мой, кося, усё рыссю
Да на старыю граніцу,
Да на краснаю дзявіцу...[38]

(в. Баева)

У хату да маладой бліжэй да поўдня таксама збіраліся госці, каб сустрэць дружыну маладога. Дзяўчаты адводзілі нявесту ў якую-небудзь суседнюю хату, дзе апраналі маладой вянчальнае плацце, «прыбіралі яе».

Прыезд маладога сустракалі песнямі-дражнілкамі альбо жартоўнага зместу:

Спазніўся, Сашачка, спазніўся,
Пакуля ў бані памыўся,
...На сваю Наташу забыўся[39].

(в. Баева)

Жаніх павінен быў адшукаць сваю «княгіню», а адшукаўшы — выкупіць, бо дзяўчаты проста так не аддавалі сяброўку-нявесту. Актыўна дапамагаў яму ў гэтым і паджанішнік. Як сведчаць жыхары вёскі Баева: «Ну малады прыехаў, разыскаў, дзе нявеста. ...Дзеўкі таргуюцца, каторыя прыбіралі яе: ставяць стол у парога, у дзвярэй, ...штобы яны ўжо не прайшлі. Ну, яны (У. С. — дружына маладога) там і канфет, і бутылку шампанскага ставяць, гэтага ім яшчэ мала. Значыць яны яшчэ таргуюцца. І вот на чатыры рога стала ставяць ужо бутылкі, ... канфет пасредзі стала паложуць, тады яны ...прыбіраюць еты стол і ён — жаніх нявесту знаходзіць»[40].

На заканчэнне першага застолля бацькі бласлаўлялі маладых ехаць да вянца. Праводзячы «дзяцей» з хаты у двор, маці «абсявала іх услед жытам на добрую долю». Прашэннямі аб добрай долі прасякнуты ў гэты час і песенныя матывы: «А хадзі, Божухна, у хату, (Нясі долю сіраце Манечцы...», «Манечка да вянца едзе, (Яе доля ўперад ідзе...» і г. д.

Пасля вянчання маладыя вярталіся зноў да маладой. Сустракалі іх бацька і маці з хлебам-соллю.

У варотах, што выходзілі на вуліцу, ставілі стол, на які клалі круглы хлеб, соль і ставілі бутэльку гарэлкі. Як толькі «вясельны поезд» пад'язджаў к двару госці песняю давалі знак бацькам:

Запалі, матка, свечку
Выйдзі на сустрэчку,
Сустракаць свайго чада
Первыго нараждзёныга,
А другога ды суджоныга...[41]

(в. Баева)

Марыя Парфенаўна Парфененка з вёскі Чубакова так апісвае гэты момант «Ацец з мацер'ю пераварочваюць абыкваненныя шубы і адзяваюць іх на сябе. Так устрачаюць... Наліваюць выпіць маладым і хлеб даюць укусіць. Жаніх і нявеста панямножку выпіваюць і назад выліваюць... А тады брасаюць румкі, штоб пабіліся для шчасця. А патом прыглашаюць іх у хату»[42].

Першы дзень вяселля заканчваўся ад'ездам маладых у хату жаніха. У вясельных песнях, што суправаджалі іх ад'езд перадаюцца крыху сумныя ноты расставання маладой з бацькоўскай хатай і яе сям'ёю:

Ці ня конь капытом зызваніў,
Брахненька сястрыцу прывадзіў:
— Едзь, мая сястрыца, здарова,
Прыбывай у госці ўзнова...

На другі дзень вяселля ў панядзелак над маладой праводзілі розныя розыгрышы, якія падкрэслівалі, што з гэтага дня яна стала данчынаю, жонкай мужа і нявесткай у яго сям'і. Напрыклад, у вёсках Баева і Валькава, як расказвае Лідзія Міхайлаўна Сычова, «раніцай», як маладая яшчэ спіць, у тую хату заходзім, дроў нясём, печ затапліваем і, хто бліны калоціць, а хто мусару бросая. Нявестка

устаёць, у хаце гразна — нада месці. Нявеста мяцець... Тады ўжо хто-та памагае. А яна ходзіць і дзеньгі брасаяць... у мусар, як плаціць»[43].

Падобныразыгрыш мае па свайму зместу працяг. Справа ў тым, што на Дубровеншчыне бытаваў звычай, каб нявеста да пачатку вясельнага застолля напякла бліноў і накарміла імі сваю і жаніхову радзіну: «Назаўтрага маць сабіраіць гасцей, радню, саседзяў, запрагаюць коней і едуць ужо да нявесты, адведываюць нявестку. Маць вязець салхветкі, набожнікі і ўваходзіць сама первая ў хату і хасцілаіць сталы, абвешываіць іконы палаценкамі-набожнікамі. Ну, патом прыходзяць з іхняй дзярэўні, аткуда маладуха прыехала, на бліны. Нявеста далжна ў свякрухі напекчы ўсім бліноў»[44].

Паспытаўшы бліноў, нявестку таксама пасылалі за вадой: «Нявесце даюць два вядры на карамысле... абвязваюць ручнікамі вёдры і нявеста нясець ваду да самага парога». Каля калодзежа ці крыніцы, адкуль бралі ваду, «шуткавалі», абліваючы адзін аднаго вадою[45].

У нашых продкаў надавалася вялікая ўвага цнатлівасці дзяўчыны, яе непарочнасці да першай шлюбнай ночы. Для бацькоў і сваякоў маладой гэта была справа гонару за сваю нявесту. Таму, калі па прыезду радзіны маладой да жаніха, маці маладога дзякавала бацькоў дзяўчыны за непарочнасць нявесткі і «добрае гадаванейка», яе радзіна спявала:

Добры нашы марозы
Не змарозілі нам рожы:
Пусцілі квеці па клеці,
В зялёны лісток пад масток,
А чырвоную рожаньку ды на падалок,
Не то ж нам чэсна, што на рукаве,
А то нам чэсна, што на падале[46].

(г. Дуброўна)

Заканчвалася дубровенскае вяселле пераазовамі, якія, пачынаючы з аўторка, працягваліся з тыдзень, а то і два. Звычай «перазоў» паходзіць яшчэ з традыцый родавай абшчыны і сёння вызначаецца тым, што сваякі маладой наведвалі сем'і з роду маладога і наадварот. Парадніўшыся з чужым родам, стаўшы сваякамі паміж сабою, трэба было ведаць, хто як і дзе жыве, чым займаецца, на каго і на якую дапамогу і падтрымку ў патрэбны момант можна разлічваць.

Дубровенскае вяселле — гэта шматграннае тэатралізаванае прадстаўленне з глыбока сакральным зместам. Яно вызначаецца высокаідэйнай паэтыкай, мелодыкай, рытмікай, своеасаблівымі мастацкімі сродкамі стварэння вобразаў. Зразумела, што ў кароткім артыкуле немагчыма перадаць усе вясельныя дзеі, апісаць фальклорныя жанры, вераванні, забароны, выслоўі і г. д., таму асноўны акцэнт мы зрабілі толькі на найбольш важныя і актыўна бытуючыя сёння на Дубровеншчыне вясельныя рытуалы і суправаджаючы іх фальклор.

ПРАВАДЫ Ў ВОЙСКА

Абрад провадаў у войска мае значна пазнейшае паходжанне ў параўнанні з іншымі сямейнымі абрадамі. На Беларусі ён узнік прыкладна на рубяжы XVIII—XIX ст. пасля таго, як землі беларусаў далучылі да Расіі, дзе на гэты момант была ўведзена і дзейнічала «рэкрутская повинность». Першы рекруцкі набор на Беларусі праводзіўся ў 1794 г. пераважна з усходняй яе часткі, якую складалі Віцебская, Смаленская і Магілёўская губерні. У складзе апошніх была і тэрыторыя сучаснага Дубровенскага раёна.

Зразумела, што кожная сям'я, выпраўляючы сына, брата ці нават мужа на небяспечную ваенную службу. імкнулася ўсімі сродкамі паўплываць на яго захаванне і паспрыяць, каб ён жывым і здаровым вярнуўся да роднага парога.

Непасрэдна за дзень да адпраўлення прызыўніка на зборны пункт бацькі рабілі яму вечар провадажў, які ўяўляў сабой рытуальнае застолле.

Заканчваўся вечар провадаў звычайна вячоркамі, на якіх спявалі, танцавалі, весяліліся.

Ярка выражаных песень, прымеркаваных да гэтага абрада на Дубровеншчыне не адзначана. Але ў песнях, што спяваюць на такіх вечарах, вылучаецца пераважна салдацкая тэматыка. Для «праводных вечароў« тут характэрны песні «Паследні нонешні дзнёчак...», «Ехалі салдаты са службы дамоў...», «Вот поезд мчыцца, тарапіцца...», а таксама адпаведныя аўтарскія песні.

ПАХАВАЛЬНА-ПАМІНАЛЬНАЯ АБРАДНАСЦЬ

Смерць чалавека ва ўяўленнях нашых продкаў заўсёды была мяжой паміж яго зямным і пасмяротным існаваннем, мяжой, якая падзяляла свет на дзве часткі — «белы свет», у якім кожны з нас пражывае сваё свядомае, зямное жыццё, і «той свет», які ўзнік як адлюстраванне замагільнага чалавечага быцця.

Традыцыйна на Дубровеншчыне «хароняць» чалавека на трэці дзень. Падрабязнае апісанне мясцовага пахавальнага араду зрабіў у XIX ст. ў Святошыцкай воласці настаўнік народнага вучылішча М. Ф. Нікалаевіч: «Пакладзенаму ў труну свяшчэннік чытае адпугчальную малітву, напісаную на аркушы паперы, пасля прачытання якой аркуш даюць у рукі памёршаму. Затым труну выносяць з хаты так, каб ногі нябожчыка былі наперад, супраць дзвярэй. Летам труну ставяць на воз, а зімой на сані і вязуць на могільнік. У вёсках Гараны, Бахава, Чырына, Пуцяціна, Быстрыёўка, Пневічы, Барсукі і Бяскі нябожчыкаў носяць. У час шэсця пахавальнай працэсіі свяшчэннік служыць «провад». ...Прыбыўшы на могільнік родныя, браты, сёстры і знаёмыя старэйшыя цалуюць нябожчыка ў лоб, шчаку і вусны, а дзеці, унукі і знаёмыя малодшага ўзросту цалуюць толькі ў руку. У гэты час галашэнні ўзнаўляюцца з новай сілай. Па заканчэнні развітальнага абраду труну закрываюць векам, апускаюць на вяроўках у магілу і, паставіўшы яе там, вяроўкі выцягваюць наверх. Тады свяшчэннік робіць лапатаю па баках магілы крыжы і затым кідае тры разы ў магілу па жмені зямлі. Яго прыклад паўтараюць усе прысутныя. Пасля гэтага пахавальная працэсія накіроўваецца ў зваротны шлях, а труну закопваюць тыя ж людзі, што капалі магілу. Хаваюць звычайна нагамі на ўсход. У вёсках Пішчыкі, Пасуддзева, Гудава, Барадзіно, Карабанавічы, Кляны, Дабрынь, Цыбульскія і Радзякі прысутныя пры пахаванні кідаюць у магілу грошы, пярсцёнкі і г. д., калі ж у іх нічога няма пры сабе, то частку адзежы, напрыклад, хусткі, шарфы, паясы і інш. На пытанне мае: «Чаму гэта так робіцца?» — я атрымліваў звычайны ў такіх выпадках адказ: «Так дзелалі нашы дзяды і атцы, так і мы дзелаім»[47].

Родныя запрашалі ўсіх, хто прымаў удзел у пахаванні да сябе ў хату на памінальны стол, які тут называюць «хаўтуры».

Ад пачатку і да канца пахавальны абрад суправаджаўся галашэннямі. Гора, смутак і любоў да памёршага ў гэтых песнях-некралогах дасягае высокага мастацкага і эмацыянальнага рэзанансу:

Мая ж ты матулечка,
К каму ж я цяпер прыйду?
З кім я парадуюсь?
Хто ж мяне цяперанькі вернае слова
скажаць?
Мая ж ты матулечка!
Цяпер жа і дарожкі пазарастуць,
Якімі я к табе хадзіла,
Да мяне цяпер ніхто і абедаць не дасць,
А хто ж цяпер сустрэнець?
Да хто ж маіх дзетухнаў панянчыць?[48]

(в. Сваташыцы)

Згодна мясцовага веравання, калі па нябожчыку галосяць, то ён атрымлівае «адпушчэнне грахоў на тым свеце...».

Таму, калі здаралася, што ў чалавека не было родных, «па ім плача абыякая спагадлівая старэнькая з прычытваннем»[49].

Да пахавальнай абраднасці дубровенцаў цесна прымыкаюць па свайму ідэйнаму зместу памінальныя дні першага года пасля смерці: сарачыны, паўгодкі і штогадовыя дні памінання продкаў: Радаўніца, траечныя і змітраўскія дзяды.

* * *

На Дубровеншчыне вельмі часта можна пачуць прыказку «Што ні дзярэўня — вера, што ні дом — толк». Так слушна ахарактарызавалі мясцовыя жыхары свае абрады, звычаі, павер'і, прывычкі — увогуле усё, што тычыцца ўкладу іх жыцця. І не толькі ахарактарызавалі, але свята верылі ў гэту «веру» і данеслі яе да сённяшняга дня ў спадчыну сваім дзецям і ўнукам, захавалі яе, як непаўторную і самабытную старонку ў нацыянальнай скарбонцы нашай агульнай культурнай спадчыны. Няхай жа ніколі не згасне Ваша спрадвечная вера, людзі Дубровенскага краю!

У. Сысоеў.

Крыніцы

[1] АІМЭФ, ф. 8, воп. 92, спр. 265, сш. 1, тэкст №40.

[2] АІМЭФ, ф. 8, воп. 91, спр. 258-А, сш. 3, тэкст № 3.

[3] Ліс А. С. Вясна. Земляробчы каляндар (абрады і звычаі). Мн., 1990. С. 41.

[4] АІМЭФ, ф. 8, воп. 92, спр. 265, сш. 1, тэкст №46.

[5] АІМЭФ, ф. 8, воп. 92, спр. 265, сш. 1, тэкст №46.

[6] Зеленин Д. К. Восточнославянская этнография. М., 1991. С. 380.

[7] АІМЭФ, ф. 8, воп. 91, спр. 258-А, сш. 3, тэкст № 7.

[8] АІМЭФ, ф. 8, воп. 92, спр. 265, сш. 4. тэкст №24.

[9] Там жа, тэкст № 8.

[10] Замовы. / Уклад. Г. А. Барташэвіч. Мн., 1992. С. 78.

[11] АІМЭФ, ф. 8, воп. 91, спр. 258-А, сш. 3, тэкст № 11.

[12] АІМЭФ, ф. 8, воп. 91, спр. 258-А, сш. 3, тэкст № 12.

[13] Зеленин Д. К. Восточнославянская этнография. М., 1991. С. 394—395.

[14] АІМЭФ, ф. 8, воп. 92, спр. 265, сш. 1, тэкст №68.

[15] АІМЭФ, ф. 8, воп. 92, спр. 265, сш. 1, тэксты № 68, 69; там жа, сш. 4, тэкст № 27; там жа, воп. 94, спр. 280, сш. 1, тэкст № 1.

[16] АІМЭФ, ф. 8, воп. 92, спр. 265, сш. 1, тэкст № 41.

[17] Там жа, воп. 91, спр. 258-А, сш. 3, тэкст №13.

[18] Там жа.

[19] Купальскія і пятроўскія песні. / Уклад. А. С. Ліс і С. Т. Асташэвіч. Мн., 1985. Тэксты № 3, 67—69, 85, 108, 175, 57.

[20] АІМЭФ, ф. 8, воп. 91, спр. 258-А, сш. 3, тэкст № 14.

[21] Прыказкі і прымаўкі, кн. 1. / Уклад. М. Я. Грынблат. Мн., 1976. С. 107.

[22] АІМЭФ, ф. 8, воп. 92, спр. 265, сш. 4, тэкст №35.

[23] АІМЭФ, ф. 8, воп. 1, спр. 99, сш. 3, л. 32.

[24] АІМЭФ, ф. 8, воп. 91, спр. 258-А, сш. 3, тэкст № 21.

[25] АІМЭФ, ф. 8, воп. 92, спр. 265, сш. 4, тэксты №№14, 30.

[26] АІМЭФ, ф. 8, воп. 92, спр. 265, сш. 4, тэкст №15.

[27] Там жа, сш. 1, тэкст № 38.

[28] Там жа, воп. 91, спр. 258-А, сш. 3. тэкст №23.

[29] Радзінная паэзія. / Уклад. М. Я. Грынблат. М., 1971. С. 85.

[30] Шейн П. В. Материалы для изучения быта и языка русского населения Северо-Западного края. Т. 1, ч. 1. СПб., 1887. С. 20.

[31] Кухаронак Т. І. Радзінныя звычаі і абрады беларусаў. Мн., 1993, С. 55.

[32] АІМЭФ, ф. 8, воп. 91, спр. 258-А, сш. 3, тэкст № 22; там жа, воп. 1, спр. 99, сш. 3, л. 34.

[33] Радзінная паэзія. / Уклад. М. Я. Грынблат. Мн., 1971. С. 234.

[34] АІМЭФ, ф. 8, воп. 92, спр. 265, сш. 4, тэкст №28.

[35] Там жа, сш. 2, тэкст № 24.

[36] АІМЭФ, ф. 8, воп. 1, спр. 99, сш. 3, л. 29.

[37] АІМЭФ, ф. 8, воп. 92, спр. 265, сш. 4, тэкст №25.

[38] АІМЭФ, ф. 8, воп.92, спр. 265, сш. 3, л. 63.

[39] АІМЭФ, ф. 8, воп. 92, спр. 265, сш. 4, тэкст №17.

[40] АІМЭФ, ф. 8, воп. 92, спр. 265, сш. 4, тэкст № 32.

[41] Там жа, воп. 91, спр. 258-А, сш. 4, тэкст №24.

[42] АІМЭФ, ф. 8, воп. 92, спр. 265, сш. 4, тэкст №20.
[43] Там жа.
[44] АІМЭФ, ф. 8, воп. 92, спр. 265, сш. 4, тэкст №20.
[45] Шейн П. В. Материалы для изучения быта и языка русского населения Северо-Западного края. СПб., 1890. Т. 1, ч. 2. С. 327, № 3.
[46] Пахаванні. Памінкі. Галашэнні. / Уклад. У. А. Васілевіч. Мн., 1986. С. 131—132.
[47] Пахаванні. Памінкі. Галашэннію / Укоал. У. А. Васілевіч. М., 1986. С. 244, тэкст №115.
[48] Там жа. С. 133.

Як апраналіся ў Малым Бахаве і Краснай Горцы у 30-я гады

Красная Горка і Малое Бахава знаходзяцца км за 12 ад м. Дуброўны першая і каля 10 — другое. У Дуброўне ёсць ткацкая фабрыка. Красная Горка — пасёлак з былой вёскі Вялікага Бахава, заселены сялянамі. Малое Махава — невялікі засценак заселены шляхтай. Мястэчка зрабіла і робіць значны уплыў на ўвесь быт наогул, і адзежу прыватна гэтах абедзьвюх вёсак. Насельнікі Малога Бахава паддаліся гэтаму ўплыву ў непараўнальна большай ступені, чым насельнікі Краснай Горкі. Асабліва гэта можна сказаць пра адзежу бахаўскіх, якая, паміж іншым, спрадвеку пераймала гарадзкія формы адзежы са спазненьнем у модзе на год дзесяць. Разам з тым, гарадскому ўплыву больш паддалася сьвяточная адзежа, як бахаўскіх, так і краснагорскіх. Пры гэтым адзежа бахаўскіх у пэўнай меры ўспрыняла на сябе ўплыў ня толькі матар'ялаў, але і краю, у той час як у адзежы краснагорскіх гарадзкі крой пераймаецца непараўнальна павольней.

Галоўным матар'ялам для вырабу адзежы ў абедзьвюх вёсках зьяўляецца льняная тканіна — порт, суконная — сукно і мяшаная з суконных і парцяных нітак — шарачок. І порт, і сукно і шарачок бываюць або танейшымі або грубейшымі, ды аднакаляровымі або шматкаляровымі. З часьцей ужываных колераў трэба адзначыць шэры, чорны, сіні і чырвоны. Колер тканіны атрымліваецца ад ужываньня натуральных ці фарбаваных нітак пры тканьні, ці ад фарбаваньня ўжо гатовай тканіны. І аднакаляровая і шматкаляровая тканіны могуць быць гладкімі, без узору і ўзорыстымі, з пэўным орнаментам. Арнамент на ўзорыстай тканіне амаль выключна геометрычны, і толькі на пасьцілках ды вышыўках сустракаецца расьлінны. Гурток краязнаўства Дубровенскай сямігодкі сабраў колекцыю сялянскай тканіны раёну з самымі рознастайнымі ўзорамі; якія ёсьць і ў Краснай Горцы і ў Малым Бахаве. Для лепшага ўяўленьня прыводзім тутака дзьве фотографіі з часткі гэтай колекцыі, што зьмяшчаецца ў кольным музэі Дубровенскай сямігодкі. Усе адмены мясцовай тканіны выраблюцца самімі насельнікамі Краснай Горкі і Малога Бахава. Поле ўрабляюць і лён сеюць мужчыны. Лён рвуць, адбіваюць, мочаць ці сьцелюць, мнуць, трэплюць, прадуць ніткі, снуюць, ткуць і беляць жанчыны. Жанчыны-ж стрыгуць авец, скубуць, чэшуць і прадуць воўну, ды ткуць сукно. На шарачок ідзе аснова парцяная і ўток суконны. Сукно, а часта і шарачок валяць жанчыны, часамі з мужчынамі, дома. Радзей вязуць валіць у сукнавальню.

Шыюць бялізну, андаракі і д. т. п. таксама самі жанчыны дома. Кажухі, армякі і д. т. п. аддаюць шыць часьцей за ўсё тутэйшым краўцом-мужчынам, спэцыяльная падрыхтоўка якіх мала выперадзіла ўмецтва гаспадынь.

«Наш край», №3, 1930. С. 51—53.

Пра гаворкі Дубровеншчыны

Дубровенскія гворкі (па Дняпру яны дзеляцца на правабярэжныя і левабярэжныя) згодна сучаснаму дыялектнаму падзелу адносяцца да віцебска-магілёўскай групы паўночна-ўсходняга беларускага дыялекта (гл. Лінгвістычная геаграфія і групоўка беларускіх гаворак. Мн., 1969, карты на стар. 72, 75). Па сваіх асаблівасцях на ўзроўні лексікі, фанетыкі і граматыкі яны істотна не адрозніваюцца як паміж сабой, так і ад сумежных акаляючых гаворак Віцебскай і Магілёўскай абласцей Беларусі, Смаленскай вобласці Расійскай Федэрацыі, што перш за ўсе тлумачыцца адзінствам іх паходжання і шэрагам унутрымоўных і экстралінгвістычных фактараў. У генетычных адносінах гаворкі гэтага значнага па сваіх памерах дыялектнага арэала ўзыходзяць да племяннога дыялекту віцебскіх, полацкіх і смаленскіх крывічоў. У далейшым, трансфармаваўшыся ў тэрытарыяльныя, яны развіваліся пад уздзеяннем эканамічных, палітычных і культурных абставін, што складвался спачатку ў Вялікім княстве Літоўскім і Рэчы Паспалітай, а затым пасля далучэння беларускіх зямель да Расійскай імперыі ў межах апошняй.

Як вядома, адной з найбольш істотных адразняльных рыс беларускай літаратурнай і дыялектнай мовы з'яўляецца аканне, сутнасць якога ў шырокім сэнсе зводзілася да неадрознівання галосных фанем няверхняга пад'ёму а, о, е, ў ненаціскных складах пасля цвёрдых і мяккіх зычных. Розныя тыпы яго, паводле меркаванняў некаторых даследчыкаў, хутчэй за ўсе, развіліся ўэпоху балта-славянскай супольнасці і як субстратная з'ява ўяўляюць сабой сляды (адбіткі) пераможанных моў балтыйскіх народнасцей у складзе перамогшай славянскай моўнай стыхіі.

Дубровенскім як і іншым (не толькі суседнім з імі) віцебскім, магілёўскім і смаленскім гаворкам уласціва дысімілятыўнае аканне. Гэта такая сістэма ненаціскнога вакалізма, калі пры націскным а ў першым складзе перад націскам на месцы этымалагічных о, а вымаўляецца гук у акустычных і артыкуляцыйных адносінах блізкі да аслабленага ы (асыка́, выда́, кыза́, кынза́, кыса́, ныга́, пчыла́, рыдня́, сысна́, сыха́, трыва́), тады як перад астатнімі націскнымі галоснымі ў гэтай пазіцыі гучыць а (асаку́, ваду́, казу́, казну́, касу́, нагу, пчалу, радню, сасну, траву; асако́й, вадо́й, казо́й, касо́й, нагó́й, пчало́й, раднёй, сасно́й, сахо́й, травó́й; асацэ́, вадзе́, казе́, касе́, казне́, назе́, пчале́, сасне́, сасе́, траве́).

Вымаўленне з рознага паходжання як гука рэдукаванага, набліжанага да ы, мае месца таксама пасля спрадвечна мяккіх, а затым з цягам часу ацвярдзеўшых, што фіксуецца ўжо помнікамі старославянскай пісьменнасці IXXI ст., шыпячых ж, ш, ч, і свісцячага ц (жена — жона — жана — жына, желна — жолна — жовна — жаўна — жыўна, жевать — жаваць — жываць, чесать — часаць — чысаць, шагать — шагаць — шыгаць, шептать — шаптаць — шыптаць, шабаш — шыбаш, цена — цане — цына) і інш.

Аднак калі пад націскам знаходзіцца любы галосны верхняга і сярэдняга пад'ёму ў першым пераднаціскным складзе і пасля вышэйпералічаных зацвярдзелых зычных а зноў-такі вымаўляецца як гук ніжняга пад'ёму сярэдняга раду поўнага ўтварэння (жану́, жауну́, цану́; жано́й, жауно́й, цано́й; жане́, жацне́, цане́; шаптун, Шажо́к, шапчу́, чашу́ і інш.).

Ненаціскны вакалізм гаворак адзначанага дыялектнага масіву характарызуецца, акрамя таго, наяўнасцю розных тыпаў дысімілятыўнага якання. Пры гэтым гаворкам Дубровеншчыны ўласціва дысімілятыўнае яканне беларускага або жыздрынскага тыпу, сутнасць якога зводзіцца да таго, што пасля мяккіх зычных галосны е рознага паходжання вымаўляецца як а (я) у першым пераднаціскным складзе толькі перад націскнымі галоснымі сярэдняга (е, о) і верхняга (а, ы, у) пад'ёму

(бяду́, вясну́, дзяжу́, зямлю́, пяту́, раку́, сястру́, страху́; бяды́, вясны́, дзяжы́, зямлі́, пяты́, рякі́, сястры́, сцяны́, стрялы́; бядо́й, вясно́й, дзяжо́й, зямлёй, пято́й, рако́й, сястро́й, сцяно́й, стряло́й; бядзе́, вясне́, дзяжэ́, пяце́, ряцэ́, сястре́, сцяне́, стрялі́ і г. д.). Калі ж а пад націскам, прынцып дысіміляцыі рэалізуецца ў тым, што ў першым пераднаціскным складзе вымаўляецца гук, блізкі да аслабленага і (бідá, Вісна́, зімля́, дзіжа́, рыка́, пітá, сістра́, сціна́, стріла́ і т. п.).

Выпадкі недысімілятыўнага акання, для якога характэрна вымаўленне ў першым пераднаціскным складзе галосных о, а як гука а рознай якасці незалежна ад таго, які галосны знаходзіцца пад націскам (асака́, вада́, каза́, каса́, нага́, пчала́, радня́, сасна́, саха́, трава́; асаку́, ваду́, казу́, касу́, нагу́, пчалу́, радню́, сасну́, саху́, траву́; асако́й, вадо́й, казо́й, касо́й, нагó́й, пчало́й, асано́й, сахо́й, травó́й; асацэ́, вадзе́, казе́, касе́, назе́, пчале́, сасне́, сасе́, траве́) назіраюцца пераважна ў мове малодшага пакалення і тлумачыцца нівеліроўкай традыцыйных сялянскіх гаворак, асабліва ў паслярэвалюцыйныя часы пад уплывам рускай і беларускай літаратурых моў, пашырэнню якіх у якасці сродкаў зносін, перадачы інфармацыі, ведаў навуковага і вытворчага вопыту актыўна садзейнічаюць школа, друк, радыё, а ў апошнія дзесяцігоддзі — тэлебачанне. Тое ж самае трэба сказаць і аб пашырэнні недысімілятыўнага якання, якое ў матэрыялах, сабраных для ўкладання Дыялекталагічнага атласа беларускай мовы (Мінск, 1963, гл. карты № 1, 4) адзначаецца спарадычна. Побач з бідá, вісна́, зімля́, дзіжа́, пітá, рыка́, сістра́, сціна́, стріла́ як і ў літаратурнай мове ў гэтай пазіцыі вымаўляецца а(я) незалежна ад таго, які галосны знаходзіцца пад націскам (бяда́, вясна́, зімля́, дзяжа́, пята́, сястра́, сцяна́, стрялá і т. д.).

У іншых пераднаціскных складах ступень рэдукцыі галосных а, о, е рознага паходжання павялічваецца па меры аддалення ад націску: у другім яна большая, чым у першым, а ў трэцім узрастае ў параўнанні з другім. Для перадачы на пісьме такіх аслабленых галосных гукаў побач з ы, і ўжываюцца літары ъ, ь (апошняя толькі для абазначэння аслабленага а): бірвяно́, ворябе́й, гълыва́, зыбіра́ць, клікыта́ць, лібіда́, мълыдня́к, пірякрёстык, пірямéнка, сірідá, стрікыта́ць, сыла́дзіць, тъпы́ра, цімныта́, ціплыта́, інцірісыва́цца, пытчарёвык, чірыспало́сіца, чірысядзе́льнік). Тое ж самае назіраецца і ў запазычаннях пазнейшых часоў (нігрітóска, фътыгра́фія, пірями́да).

У другім складзе перад націскам пераважна па суседству з губнымі зычнымі і ў (нескладовым) іншы раз на месцы о вымаўляецца у (вуучанёнык, гулубе́ц, кувале́ўна, пуиыга́ць, пупыла́м), скураспе́лка (сорт бульбы).

Вымаўленне галосных а, о, е рознага паходжання ў адкрытых і закрытых складах пасля націску істотна не адрозніваецца ад таго, як яны гучаць у пераднаціскных складах (во́лыс, ву́тычка, жа́вырънък, жа́урынък, за́рыснік, куро́сыдня, ма́чыхін, хо́лыдна і інш.). Аднак характар ненаціскнога вакалізму пасля націскных складоў пры дысімілятыўным аканні і яканні да пэўнай ступені абумоўлены не толькі рэдукцыяй як фанетычнай з'явай, але і шэрагам марфалагічных фактараў, а таксама апалогіяй, у сувязі з чым дэталёвае даследаванне і апісанне яго ў публікацыях, разлічаных на масавага чытача, уяўляецца немэтазгодным.

З асаблівасцей націскнога вакалізму заслугоўвае ўвагі вымаўленне о (ё) на месцы этымалагічнага е і е з ь (ерь) у моцным становішчы пасля мяккага і перад цвёрдым зычным, што назіраецца і ў ватворах пазнейшых часоў на месцы былога ѣ (яць); бярёза, вёска, дзёгыць, дзёрін, жóнка, зёрны, клён, кулямёт, лёд, лён, мёд, памёт, сымалёт, цёмны, цёпла, цётка, чóрт, чацвёртый, шóпыт, шóўк і інш.).

Сістэма зычных у гаворках апісваемага арэала (дубровенскіх у тым ліку) перш за ўсё вызначаецца такімі адметнымі асаблі-

васцямі, як пераходнае памякчэнне д, т у дз', ц' (так званае дзеканне і цеканне) перад галоснымі а(я), е і рознага паходжання нават пры наяўнасці паміж д і адзначанымі галоснымі білабіяльнага губнагубнага в (дзве́, дзве́сця, дзябёдый, дзяду́ля, дзве́ры, дзе́жка, дзе́ла, дзе́нь, дзярю́га, дзісна́, дзе́сіць, дзіва, дзі́кій, дзіля́нка, дзя́ціл, дзяці́ніцца, дзя́тліна; це́ла, це́мя, це́нь, це́рці, ціра́біць, цімныта́, ціплыта́, ці́снуць, ці́ха), адрозніванне ў вымаўленні цвёрдасці мяккасці р (го́рыд, гро́м, збро́дныя, збрадлівыя, работа́, ра́дыніца, ра́дый, ра́дысць, раздзе́тый, распу́снік, але ахвіце́рь, брюха́тыя, бярёза, бяре́знік, крича́ць, бряуно́, кря́каць, тхо́рь і інш.), пашыранасць пратэтычнага (прыстаўнога) в (вока́, вакно́, во́бласць, во́зера, во́сень, во́рса, во́уцы, ву́ліца, вучо́ба, вуха́, ву́пряж), а таксама ў тапонімах (Во́рша) і атрапонімах (Во́льга, Во́сіп, Вулля́на). З іншых асаблівасцей канканантызму варта адзначыць адсутнасць аглушэння звонкіх зычных перад глухімі (ска́зка, зыга́дка, но́жка, ло́жка, за́гвыздка, цітра́дка) і на канцы слова (го́рыд, го́луб, гу́ж, дзе́д, лу́г, плу́г, паро́г, сто́г, но́ж, гыра́ж, сяро́д), што характэрна для прымыкаючых да дубровенскіх суседніх магілёўскіх гаворак і не адзначаецца (гл. ДАБМ, карты 45, 46) у сумежных віцебскіх гаворках; падаўжэнне мяккіх зубных і цвёрдых шыпячых ж, ч, ш і свісцячага ц перад і (йод) у інтэрвакальным становішчы (бы́лля, галле́, ве́цее, суддзя́, каме́ння, пале́ння, пячэ́ння, ляче́ння, пало́ззя, суглі́ння, мыццё, шыццё). На месцы глухога губнога ф як гука спрадвечна неўласцівага славянскім мовам у гаворках раёна назіраецца вымаўленне спалучэння хв (хвартук, хво́та, хвына́рь, хва́бріка, хве́рма, Хвядо́т, Хвядуріха, Хвама́) або блізкіх да яго па артыкуляцыі гукаў х, п (ко́хта, штоб цябе пра́нцы ад фра́нцы, францу́зы).

З найбольш істотных адрозненняў на ўзроўні марфалогіі ў галіне скланяемых слоў належыць адзначаць націскныя канчаткі ы(і) у назоўным склоне множнага ліку назоўнікаў мужчынскага роду з цвёрдай, мяккай і зацвярдзелай асновай (баки́, гады́, дубы́, жукі́, звяры́, кавалі́, кулакі́, лемяшы́, лугі́, мяшкі́, нажы́, плугі́, панажы́, стагі́, сталы́, стаўбы́, тыпары́, хутары́), нулявы канчатак роднага склону множнага ліку назоўнікаў жаночага роду з цвёрдай асновай (даро́г, дачо́к, кыбыліц, мыладзіц, нібыліц, ру́к, ре́к, но́г, со́х, стре́х, сясцёр, ха́т), ненаціскны канчатак -ый (-ій) назоўнага склону адзіночнага ліку прыметнікаў мужчынскага роду (бага́тый, вялікій, до́брый, но́вый, п'я́ный, ро́дный, сізый, сіній, чо́рный, харо́шый) пры наяўнасці канчаткаў -эй (-ей) пад націскам (мыладэ́й, ліхе́й, удалэ́й), а таксама ў некаторых займеннікаў (е́тый, йіхній, але тэ́й, інэ́й) і парадкавых лічэбнікаў (пе́рвый, але другі́й).

Дзеяслоў як часціна мовы, найбольш ёмстая і развітая ў адносінах словазмянення, вызначаецца наяўнасцю шэрагу граматычных катэгорый і форм, якія ў гаворках вышэй названага рэгіёна не адрозніваюцца ад іх літаратурных адпаведнікаў. Для прыкладу можна спаслацца на форму будучага складанага часу тыпу буду рабіць, якая з'яўляючыся літаратурнай нормай супрацьпастаўляецца пашыраным на захадзе і поўдні Беларусі аналітычнай (маю рабіць) і сінтэтычнай (рабіцьму) формам будучага часу дзеясловаў незакончанага трывання. Аднак па асаблівасцях дзеяслоўнага словазмянення дубровенскія як і сумежныя з імі гаворкі характарызуюцца неўласцівымі для літаратурнай мовы націскным -эць і ненаціскным -іць (-ыць) канчаткамі 2-й асобы адзіночнага ліку дзеясловаў першага спражэння (ідзе́ць, бярэ́ць, нясе́ць; ка́жыць, ме́ліць, грэ́іць), ненаціскным канчаткам 3-й асобы множнага ліку -уць дзеясловаў другога спражэння (хо́дзіць, во́зюць, но́сюць, ко́рмюць).

Пэўную цікавасць уяўляе сабой форма 2-й асобы адзіночнага ліку хаціш ад рознаспрагаемага дзеяслова хаце́ць, афармленне і бытаванне якой, хутчэй за ўсё, абумоўлена падтрымкай з боку аналагічных па ўтварэнні і паходжанні форм 1-й і

2-й асобы множнага ліку (хоти́м, хоти́те) ад гэтага дзеяслова ў рускай мове.

Асобна трэба спыніцца на ваганні пры вызначэнні родавай прыналежнасці паасобных слоў. Так, апелятыў дзяцел — назоўнік мужчынскага роду, а слова дзяціль як кампанент тапоніма Вялікая Дзяцель несумненна адносіцца да жаночага роду, аб чым яскрава сведчаць дапасаваныя да яго прыметнікі вялі́кая, малы́я, мужы́чыя, зімя́нскыя. Не выключана магчымасць, што разглядаемае слова ў мясцовай гаворцы ўжывалася для абазначэння самкі дзятла або як назва пэўнага падвіда дзятлавых. Адначасна трэба зазначыць, што наяўнасць значных лясных масіваў абумовіла пашырэнне ў дубровенскіх і прымыкаючых непасрэдна да іх гаворках Аршанскага, Горацкага раёнаў выкарыстанне для абазначэння населеных месцаў назваў звяроў і птушак. Акрамя Вялікай Дзяцелі да ліку іх адносяцца Барсукі́, Ко́ршыкава (ад Ко́ршак), Сыва́, Ло́сіўка, Зубрі́, Казлы́, Пугляі́ (пугачы́, пуга́ч).

З асаблівасцей словаўтварэння як спецыфічную рысу варта адзначыць пераважна паралельнае бытаванне дзвюх назваў недарослыў істот, утвораных пры дапамозе суфіксаў -онак- (-ёнак), -анёнак- (-янёнак-) ад аднаго і таго ж кораня (дзяцёнак — дзіцянёнак, ваўчо́нык — выучанёнык, вуцёнык — вуцянёнык, казлёнык — казлянёнык, гусёнык — гусянёнык, кацёнык — кыцянёнык, шпачо́нык — шпычанёнык). Аднак паралельныя варыянты такіх назваў як буцянёнык, пырасёнык, цялёнык, сыбачо́нык нехарактэрны, ужыванне іх не назіраецца.

На ўзроўні лексікі дубровенскія гаворкі перш за ўсе характарызуюцца тым, што побач з даўно вядомым, традыцыйным словам у тым жа значэнні пад уплывам беларускай і рускай літаратурных моў пашыраюцца яго семантычныя дублеты, эквіваленты і вытворныя ад іх: ба́нька — кальцо́ (у касе), бо́ты — сыпагі́, ву́ткі — ка́чкі, дзесяці́на — гікта́р (паугекта́ра), дзяре́ўня — вёска, гырла́ч — крынка, інцірысыва́цца — ціка́віцца, кру́пны — бу́йны, лыпа́та (лыпа́тка) — рыдлёўка, спаси́ба — дзя́куй, спасі́бкываць — дзя́кываць, уса́дзьба — сядзі́ба, цяпло́ — во́гнішча (касцёр) і іншыя. Некаторыя мясцовыя словы і ўстойлівыя выразы як не ўласцівыя літаратурнай мове або пашыраныя ў іншых значэннях незразумелы без тлумачэння. Гэта такія словы і словазлучэнні, як апо́ка, гульта́й, зыда́ць, уда́рыць, выця́ць; пыйда́ць, пад'е́сці, нае́сціся, куса́нік, надкусаны кавалак хлеба, хуртаві́на, заве́я, дабры́нскае гумно́, дурны́ чалаве́к, дурны як іцкаў бот з левай нагі, дубіна стыеросавая (ад стоя расці) у тым жа значэнні, дурнейшы за ўсе і за ўсіх.

Пры распаўсюджанасці адных і тых жа імёнаў, прозвішчаў, што ў межах адной вёскі не з'яўляецца рэдкасцю, у мэтах ідэнтыфікацыі асобы, аб якой ідзе размова, пры яе адсутнасці і па іншых прычынах выкарыстоўваюцца розныя празванні, мянушкі і т. п. Так, замужніх жанчын звычайна называюць па імені мужа (Андрэ́іха, Аўласі́ха, Петрачы́ха, Пана́сіха, Хвядзу́ріха, Хлімо́ніха) або па роду яго заняткаў: (кавалі́ха, ахвіцэ́рыха). Мужчын і падлеткаў у такой сітуацыі як правіла называюць па імені бацькі ці роду яго заняткаў з дабаўленем суфікса -онак- (ёнак-): Іва́н Аўдашчо́нык, Лігор Аліксяёнык, Паулю́к Максімёнык, Ля́ксей Нісцярёнык, Ля́ксей Ахвіцарёнык. У аснову такога празвання можа быць пакладзена нозва мясцовасці: выхадцам з якой з'яўляецца сам чалавек ці яго продкі (Ляксей Гусянёнак ад Гусіна Смаленскай вобласці). Дзяцей, якія гадаваліся без бацькі іншы раз называюць па імені маткі, ці з дабаўленнем імені маткі (Іван Хадо́рін, Наста Лёксічкіна, Прэса Хо́нічкіна), або празванню маткі ад імя яе мужа (Коля Міхо́дзіхіе, Сара Тыманіхіна). Назіраюцца выпадкі, калі наданае ў дзяцінстве пяшчотнае імя, утворанае ад поўнага, захоўваецца за чалавекам да самай смерці (Аўда́шка, Ульянка, Піліпушка, Мікала́йчык, Лёксычка, Хо́нічка, Пылагейка). У аснову мянушкі звычайна кладзецца якая-небудзь адметная індывідуальная прыкмета.

Гэта могуць быць асаблівасці вымаўлення, знешні выгляд, малы рост, падабенства да чаго-небудзь у тых ці іншых адносінах (ге́рчык, гу́рчык, гры́г, дзю́бачка, куртý-зік, пшы́ш, шо́т і т. п.). Зрэдку ад такіх мянушак выкарыстоўваюцца вытворныя словы (пшы́шаў Ада́м), Шо́цікаў Пятро́к.

Аб іншых асаблівасцях дубровенскіх гаворак гл. ў кн. Дыялекталагічны атлас беларускай мовы (скарочана ДАМБ). Мн., 1963; Лінгвістычная геаграфія і групоўка беларускіх народных гаворак, Мн., 1968; Н. Т. Вайтовіч. Ненацiскны вакалізм народных гаворак Беларусі. Мн., 1968.

А. Груца,
доктар філалагічных навук, прафесар.

Дубровенскае ганчарства

Як і любы іншы куток Беларусі, дубровенская зямля не абдзелена майстрамі ў галіне дрэваапрацоўкі, пляцення, кавальства, ткацтва і іншых традыцыйных рамёстваў і промыслаў. Бытавалі яны і як вясковыя заняткі для задавальнення ўласных бытавых патрэб, і як высокаразвітыя гарадскія і местачковыя рамёствы, што арынетаваліся на агульнаеўрапейскія дасягненні ў галіне тэхналогіі і мастацкіх стыляў. Пераканаўчае сведчанне гэтага — прозвішчы канкрэтных майстроў з Дуброўны, якія ў другой палове XVII ст. у выніку руска-польскай вайны апынуліся ў Маскоўскай дзяржаве, дзе выконвалі заказы царскага двара. Несумненна, што гэта былі выдатныя майстры, яеія з годнасцю прадстаўлялі рамёствы ўсходняй часткі Беларусі. Сярод іх — сталяры разьбяры Фёдар Мкалаеў і Герасім Акулаў, якія прымалі ўдзел у будаўніцтве і аздабленні славутага Каломенскага палаца, майстры-металаапрацоўшчыкі Фёдар Гаўрылаў, Купрыян Пятроў і інш.[1] Толькі ў Мяшчаснкай слабадзе Масквы пражывала больш за 20 майстроў з Дуброўны, сярод іх — кавалі, сярэбранікі, пераплётчыкі, печнікі, кушняры, патныя і інш.[2] Пераняўшы і перапрацаваўшы на мясцовы лад заходнееўрапейскія дасягненні ў галіне тых ці іншых рамёстваў, яны прынеслі іх у Маскоўскую дзяржаву.

Традыцыйныя народныя рамёствы і промыслы мелі характар, тыповы для Верхняга Падняпроўя. Народныя майстры — сталяры, цесляры, разьбяры, бондары, токары, кавалі, пляцельшчыкі, ткачыхі і ін. — з недарагіх, шырокадаступных матэрыялаў стваралі самы розныя бытавыя рэчы, прылады працы, транспартныя сродкі і іншыя неабходныя ў паўсядзённым ужытку вырабы, якія ў большасці выпадкаў вызначаліся характэрнымі не толькі для Дубровеншчыны, колькі для ўсяго Падняпроўя, а нярэдка — і ўсёй Беларусі асаблівасцямі. Пэўнай адметнасцю вызначаецца хіба што ганчарства, на якім і варта спыніцца больш падрабязна.

Як і ў цэлым па Беларусі, ганчарства, якое бытавала ў выглядзе шырокаразвітага промыслу, канцэнтравалася ў асобных ганчарных цэнтрах, паблізу якіх былі залежы прыдатнай для заняткаў рамяством гліны. На Дубровеншчыне гэта былі Дуброўна і Ляды.

Найбольш ранняе дакументальнае ўпамінанне пра Дуброўна як ганчарны цэнтр адносіцца зноў жа да сярэдзіны XVII ст. ў сувязі з дзейнасцю беларускіх майстроў у Маскоўскай дзяржаве. Сярод пасяленцаў Ганчарнай слабады ў Маскве згадваюцца ганчары Кірыла Паўлаў і Ігнат Іваноў з Дуброўны[3]. Відаць, ужо тады горад быў досыць значным ганчарным цэнтрам. Праўда, канкрэтных звестак пра характар вырабаў няма, але можна меркаваць, што гэта была перш за ўсё паліхромная рэльефная кафля, якой праславіліся беларускія майстры ў Маскоўскай дзяржаве.

У канцы XIX ст. Дуброўна падзяліла лёс іншых гарадскіх ганчарных цэнтраў,

керамічная вытворчасць у якіх значна знізіла свой узровень. Да таго ж, з пракладкай новых шляхоў зносін страціў сваё былое значэнне важны шлях праз паселішча. Не дзіва, што Дубровна як ганчарны цэнтр нават не згадваецца ў дарэвалюцыйных выданнях. І толькі статыстычныя звесткі за 1926 г. называюць лік мясцовых ганчароў — 20 чалавек[4].

Відаць, усё гэта і прывяло да своеасаблівай «кансервацыі» старадаўніх мясцовых традыцый рамяства. Нават у сярэдзіне XX ст. дубровенскія ганчары, хоць і карысталіся нажным ганчарным кругам, выраблялі пераважна архаічны чорназа-дымлены і гартаваны посуд. Надзвычай старажытныя рысы захоўвала і мастацтва мясцовай глінянай цацкі.

У пасляваенны час у Дубровне ганчарствам займалася ўсяго некалькі майстроў: Міхаіл Пацецька, Міхаіл і Вера Парфяновічы. Даўжэй за ўсіх, да канца 70-х гг., працаваў лепшы мясцовы ганчар Мікалай Сіманькоў (1896—1980). Яго творы захоўвалі лепшыя традыцыі мясцовага рамяства. Каленцыі яго посуду не раз дэманстраваліся на выстаўках, закуплены музеямі рэспублікі.

На продаж Мікалай Іванавіч выраблял нешырокі асартымент неабходнага ў побыце посуду: гаршкі з накрыўкамі, гладышы, цёрлы, вазоны, радзей — глякі, міскі, кубкі і інш. Формы выраба гранічна спрошчаныя, але дасканалыя: стройныя танкасценныя гладыша, амаль шарападобныя маленькія гаршчочкі, часам з двума вушкамі. Формы вазонаў падкрэслены характэрнымі для Падняпроўя выціснутымі хвалістымі паяскамі. Амаль увесь посуд апрацоўваўся ў тэхніцы чорнага дымлення, і толькі гаршкі майстар загартоўваў. Але паколькі мясцовыя ганчары ў абвару дадавалі вугаль ці сажу, загартаваныя вырабы не мелі характэрнага плямістага дэкору, а пакрываліся суцэльным шэрым налётам і мала чым адрозніваліся ад чорназадымленых.

У 60-я гг. М. Сіманькоў некаторы час супрацоўнічаў з Аршанскай фабрыкай мастацкіх вырабаў, што дало новы штуршок яго творчасці, выявіла талент імправізатара. З'яўляюцца розныя дэкаратыўныя вазы накшталт графіна з гаршкападобным тулавам, нейкія адмысловыя слоікападобныя сасуды з ручкамі, букетнікі складаных форм. У формах адчуваецца нейкае аддаленае падабенства са старажытным шкляным і металічным посудам, але яно хутчэй за ўсё чыста выпадковае. Відаць, тут больш сказаўся ўплыў патрабаванняў Аршанскай фабрыкі, асабліва прыкметны ў дэкору: вырабы па ўсім тулаве аперазаны выціснутымі паяскамі з буйных, размашыстых зігзагаў, што чаргуецца з трацўдыцыйнымі. Але ні такія формы, ні дэкор у творчасці майстра не прыжыліся, у далейшым ён зноў вярнуўся да традыцыйных вырабаў.

Найбольш цікавую старонку Дубровенскага ганчарства складае гліняная цацка, якая захоўвала сваю самабытнасць да

М. І. Сіманькоў са сваімі вырабамі.

60-х гг. XX ст. Па ўспамінах старажылаў, у пачатку стагоддзя промысел па вырабу цацак быў развіты досыць шырока, іх цэлымі партыямі сплаўлялі па Дняпры ў Оршу, Смаленск, некаторыя майстры са сваім таварам траплялі нават у Пецярбург.

У пасляваенны час промыслам займалася толькі Ганна Марачова (1887–1976). У творчасці яе праявіліся лепшыя і надзвычай даўнія традыцыі гэтага рамяства.

Цацкі Ганны Марачовай уражваюць надзвычайнай архаічнасцю, нібы гэта не сучасныя вырабы, а знаходкі з курганаў першабытных часоў. Ляпіла іх майстрыха на аснове адной загатоўкі — корпуса на чатырох выступах-ножках, і толькі асобныя характэрныя дэталі надаюць цацкам некаторыя адрозненні, але высветліць правобраз гэтых фантастычных птушкаконей немагчыма. У птушкі — невялікі, плоскі, нахілены ўперад грэбень, конь адрозніваецца ад яе толькі вушамі, да якіх прылеплены характэрна цыгнутыя рукі конніка. Яго злітае з канём тулава пазбеўлена ўсялякай дэталізацыі, нават на твары няма ніякага намёку на характэрныя рысы. Ад масіўных, статычных, грубавата вылепленых фігурак павявае подыхам глыбокай старажытнасці.

У даваенны час, калі вырабам падобных цацак займаліся многія майстры Дуброўны, Г. Марачова размалёўвала цацкі ў характэрным мясцовым стылі. Спачатку іх бяліла, затым падмалёўвала зялёным, сінім, чорным колерам. Пазмалёўка вельмі ўмоўная, простая, у адзіным стылі з іх агульным архаічным абліччам. У апошні перыяд жыцця, з заняпадам промыслу, майстрыха фарбавала цацкі бронзавай ці алюмініевай фарбай або пакідала натуральны чорны колер, набыты ў працэсе абпалу разам з чорназадымленым посудам.

Цікавая калекцыя падобных цацак, сабраная ў пачатку XX ст. на ўсходзе Беларусі, захоўваецца ў Дзяржаўным музеі этнаграфіі ў Санкт-Пецярбургу. Мастацкае аблічча іх такое ж, як і ў творах Г. Марачовай. Тулавы паненак і кавалераў масіўныя, статычныя, рысы твараў вельмі ўмоўныя. Вылучае іх і характэрная дэталь, якая захавалася ў вырабах Г. Марачовай: замест ног — своеасаблівыя дугападобныя падстаўкі, кароценькія ў жанчын, непамерна масіўныя — у мужчын. Усё гэта дае падставы меркаваць, што калекцыя, хутчэй за ўсё, прадстаўляе творчасць дубровенскіх майстроў — захавальнікаў традыцый рамяства яшчэ тых часоў, калі гліняная цацка была не столькі дзіцячай забаўкай, колькі прадметам рытуальнага прызначэння.

Свістулька-певень. Аўтар Г. Марачова.

Другім значным ганчарным цэнтрам на Дубровеншчыне з'яўляюцца Ляды — сёння звычайная вёска на самым ускрайку Дубровенскага раёна, каля рэчкі Мярэі, за якой пачынаецца Смаленская вобласць. Але ў свой час гэта было буйное мястэчка, праз яго праходзіў адзіны шлях на Смаленск. Асноўны прыбытак жыхарам мястэчка даваў гандаль ганчарнымі вырабамі.

Час пачатку ганчарнага промыслу ў Лядах немагчыма назваць нават прыблізна, археолагі пакуль не далі адпаведных звестак. Але нават і ў канцы XIX ст., калі мястэчка прыкметна заняпала, гэта быў досыць буйны ганчарны цэнтр. Па статыстычных дадзеных, у той час ганчарствам у Лядах займаліся 15 двароў[5], але, відаць, звесткі заніжаныя, паколькі такая ж лічба названа і па Копысі — буйнейшым ганчар-

ным цэнтры Усходу Беларусі. У даваенны час у Лядах налічвалася больш за паўсотню ганчароў[6], працавала невялікая арцель, дзе выраблялі цэглу, чарапіцу і ганчарны посуд. Вырабы звычайна прадавалі на месцы і ў наваколлі, вазілі таксама ў суседняе мястэчка Краснае (Смаленская вобл.), па Мярэі і Дняпры сплаўлялі ў Оршу, Смаленск.

У пасляваенны час з дзесятак майстроў, што вярнуліся з вайны, займаліся ганчарствам да канца 50-х гг. Сярод іх Васіль Шэкін, Кузьма Пракапцоў, Іван і Ігнат Матросавы, Васіль Клінавой, Павел Мацвейкін. Даўжэй за ўсіх займаўся рамяством Міхаіл Шэкін (1933 г. н.).

Асартымент вырабаў абмяжоўваўся галоўным чынам гаспадарчым посудам, які ўключаў гаршкі, гарлачы, збанкі (кушыны), слоікі, глякі, міскі (латушкі), вазоны, спарышы, кубкі (кухлікі), цёрлы (чаропкі) для расцірання маку і выпечкі бульбянай дранкі, а таксама вушнікі — слоікападобныя пасудзіны з двума маленькімі вушкамі каля венчыка, за якія чаплялі вяроўку. У вушніках насілі на поле ежу.

Да апошняга часу ў Лядах паралельна бытавалі ўсе асноўныя віды ўтылітарна-дэкаратыўнай апрацоўкі посуду: гартаванне, дымленне, глазураванне. Гартавалі звычайна посуд, прызначаны для гатавання ежы: гаршкі, латушкі, чаропкі, гарлачы. У гліну дадавалі павышаны працэнт пяску, абварванне выконвалі ў рошчыне з мукі і льняной мякіны. Да вайны выраблялі і чорназадымлены посуд таго ж асартыменту. І тыя, і другія вырабы ніякага спецыяльнага дэкору не мелі, мастацкае аблічча посуду стваралася за кошт пластычнасці форм і чорна-карычневых плям на чырванаватай паверхні чарапка.

Асноўная ж частка посуду глазуравалася. Падсушаныя вырабы змазвалі дзёгцем і пасыпалі парашком палівы з адной часткі свінцу і дзвюх частак «белай зямлі». Як сведчаць ганчары, у залежнасці ад якасці абпалу паліва набывала розныя колеры, але ў асноўным залёных адценняў, якія ад нераўнамернага ўздзеяння агню мянялі сваю насычанасць на адным і тым жа вырабе.

Мастацкія якасці глазураванага посуду нярэдка падкрэсліваліся нескладаным роспісам. Разведзеным у вадзе «сінім каменем» (медным купаросам) на посудзе, там дзе ён быў пасыпаны парашком палівы, наводзілі хвалістыя і прамыя палосы, стылізаваныя кветкі і інш. Пасля абпалу малюнак набываў сіне-зялёны колер, блізкі да колеры палівы, але досыць выразны на яе фоне. Часцей за ўсё аздаблялі латушкі. На дно наносілі адно-два канцэнтрычныя кольцы, на шырока расхіленыя берагі — хвалістую лінію з буйнымі зігзагамі. Падобны дэкор аздабляў таксама верхнія часткі слоікаў і вазонаў.

Мяркуючы па знойдзеных узорах посуду, значнага пашырэння дэкор не меў. Ганчары, відаць, не паспелі выпрацаваць арыгінальных і дасканалых яго відаў. У большасці выпадкаў лініі і стылізаваныя раслінныя матывы нанесены не надта ахайна і не заўсёды спалучаюцца з формамі посуду. Праўда, адшуканыя вырабы адносяцца да пасляваеннага часу, іх дэкор можа і не адпавядаць колішняму, як, дарэчы, і формы посуду, яўна здрабнелыя ў параўнанні з ранейшымі.

Цацка «Пара». Пачатак XX стагоддзя.

Промысел па вырабу дзіцячых цацак (свісткоў) асаблівага пашырэння не меў, у даваенны час ім займаўся пераважна Васіль Клінавой (1927 г. н.). Ніводнага ўзору такіх вырабаў адшукаць не ўдалося, але, мяркуючы па ўсім, трактаваліся яны ў характэрным для бліжэйшых ганчарных цэнтраў (Дуброўна, Дрыбін) архаічным стылі.

Яшчэ нядаўна лічылася, што ганчарны промысел на Дубровеншчыне, як і іншыя старажытныя народныя промыслы і рамёствы, канчаткова заняпаў. Аднак апошнім часам на хвалі адраджэння традыцыйнай народнай культуры і дзякуючы пахвальным намаганням мясцовых культработнікаў з'явіліся падставы для адраджэння ганчарнага промыслу ў Лядах. Так, на Рэспубліканскай выстаўцы народнай творчасці ў 1988 г. з'явіўся гартаваны посуд В. Шэкіна. Зграбныя, дасканалыя формы, выразны плямісты дэкор звярнулі ўвагу ўсіх прыхільнікаў народнай культуры. Думаецца, бліжэйшая задача — не толькі падтрымаць мясцовых майстроў-ганчароў старэйшага пакалення, але і стварыць маральныя і матэрыяльныя ўмовы для пераемнасці традыцый моладдзю.

Я. Сахута,
кандыдат мастацтвазнаўства.

Крыніцы

1. Абецедарский Л. С. Белорусы в Москве XVII в. Мн., 1957. С. 17, 20, 43, 60.
2. Там жа. С. 23.
3. Там жа. С. 43.
4. Рак Р. Да пытання аб геаграфічным размеркаванні дробнарамесніцкай прамысловасці. Мн., 1932. С. 80.
5. Опыт описания Могилевской губернии. Могилев-на-Днепре. Ч. 2. 1882. С. 462.
6. Рак Р. Да пытання аб геаграфічным размеркаванні дробнарамесніцкай прамысловасці. С. 70.

Ганчар з вёскі Ляды

Жыццё па рознаму складаецца ў кожнага з нас. Бачна, па гэтай прычыне ў народзе трапна падмечана, што жыццё пражыць — не поле перайсці. Для адным жыццё праходзіць неяк непрыкметна, чалавек нічым сябе не праяўляе, не вызначаецца. Ён жыве будзённа, адасоблена, імкнучыся нікога не чапаць і нікому не дапамагаць. Такія людзі пасля сябе нічога не пакідаюць нашчадкам. Ніякай памяці, ніякіх добрых спраў. Але вельмі многа сярод нас і людзей на першы погляд звычайных, непрыкметных, простых. І ўсё ж карыстаюцца заслужаным аўтарытэтам, павагай. З поўнай упэўненасцю магу сказаць, што да такіх адносіцца мой аднавяскавец Міхаіл Васілевіч Шэкін, якому нядаўна споўнілася 60 гадоў. Яго юбілей адзначала ўся наша вёска. Я, напэўна, не памылюся, калі скажу, што ў Лядах, шматлікіх навакольных вёсках, расійскіх сёлах імя гэтага чалавека ведаюць вельмі многія. Шырокую вядомасць прынеслі Міхаілу Васілевічу яго залатыя, умелыя і працавітыя рукі. У Лядах і далёка за межамі вёскі, бадай, не знойдзецца такой хаціны, дзе б гаспадыні не карысталіся яго вырабамі — жбанамі, гарлачамі, вазонамі, спарышамі (злучаныя разам два гаршкі з ручкай для першых і другіх страў).

...Бацька М. В. Шэкіна — Васіль Лазаравіч — нарадзіўся ў 1901 годзе ў сям'і селяніна-ганчара. У сям'і Шэкіных было пяцёра дзяцей, а таму гаспадыні Дар'і Макараўне даводзілася зранку да вечара завіхацца па хатніх справах. Нягледзячы на тое, што ганчарныя вырабы карысталіся попытам у вяскоўцаў, ледзь-ледзь зводзілі канцы з канцамі. Міша рос кемлівым і паслухмянмы хлапчуком, як мог дапамагаў бацьку. Шукаў з ім гліну, мясіў яе, а потым пільна назіраў, як бацька лепіць гліняны посуд, пераймаў яго прыёмы, спрабаваў самастойна што-небудзь вырабіць. Праўда, жбаны не заўсёды атрымліваліся такімі, як у бацькі, але апошні неяк

адзначыў, што ў сына ёсць здольнасці. Паступова Васіль Лазаравіч перадае сыну сакрэты ганчарнай справы. А ў нядзелю бацька з сынам накіроўваліся на рынак, каб перадаць сваю прадукцыю. Калі шанцавала і яны прадавалі ўсё, талы сям'я ганчара «балявала». Але такія сытыя святы ў доме рэдка здараліся.

Пачалася вайна з Фінляндыяй і В. Л. Шэкіна прызвалі ў армію. З фінскай вярнуўся з адмарожанымі пальцамі ног. А тут прыспела вайна з гітлераўскай Германіяй і Шэкіна-старэйшага зноў прызвалі ў армію. Пад Магілёвам ён трап у палон. Нейкім чынам Дар'я Макараўна даведалася аб месцы знаходжання мужа, паехала ў Магілёў і за аднаго пеўня выкупіла мужа ў варты.

Жыццёвыя нягоды ўсё часцей і часцей праследавалі сям'ю Шэкіных. Аднойчы ў хату пастукалі гітлераўцы і загадалі ўсім сабрацца ў цэнтры вёскі. Больш свайго дома Шэкіны ўжо не ўбачылі. Усю сям'ю вывезлі ў Германію. У родныя мясціны сялянская сям'я вярнулася пасля заканчэння Вялікай Айчыннай вайны.

Аб усім гэтыя ляднянцы, якія прысутнічалі на вечары, прысвечаным 60-годдзю Міхаіла Васілевіча Шэкіна, даведаліся з вуснаў знакамітага ў наваколлі аднавяскоўца. Міхаіл Васілевіч расказаў, што ў шасцідзесятых гадах на тых, хто займаўся прыватным рамяством, накладалі вялікія падаткі. Лічылі, што ганчары маюць значныя прыбыткі, хоць сапраўды было зусім не так. Сутыкнуўшыся з цяжкасцямі, многія кінулі свой занятак. Паступова ганчарства пайшло на спад. Народныя майстры перасталі вучыць сваіх дзяцей, іншых здольных маладых людзей. Тым не менш, Міхаіл Васілевіч паціху працягваў тое-сёе выраблять. Мо гэтыя практыкаванні і дазволілі яму захаваць сваё майстэрства.

Даўні сябар М. Шэкіна Мікалай Палугін прыгадаў, што вырабы Мішы (так ён ласкава называў ганчара) — гарлачы, гаршкі, вазоны, спарышы, вазы для кветак, міскі-канаўкі — ішлі нарасхват і на рускім баку. Імя беларускага майстра-ганчара расіяне называлі з удзячнасцю.

...У той памятны дзень Міхаіла Васілевіча ад ўсёй душы віншавалі яго жонка Ніна Піменаўна, дзеці — Рыгор, Мікалай, Уладзімір, чацвёра ўнукаў. Шчырыя словы ўдзячнасці ў адрас юбіляра выказаў дырэктар саўгаса «Прыдняпроўскі» А. В. Парахневіч. М. В. Шэкін працуе ў саўгасе рабочым, яго адносінам да працы можа пазайздросціць кожны ляднянец.

Майстар М. В. Шэкін за работай.

Вырабы М. В. Шэкіна.

Ну, а што тады для Шэкіна ганчарства? Гэта яго самае вялікае захапленне, якому майстар аддае ўвесь вольны час. Цяпер такое захапленне называюць мудрагелістым словам заходняга паходжання «хобі». Тушачы запаленыя свечкі, юбіляр успамінаў і сумныя і радасныя падзеі ў сваім 60-гадовым жыцці. Парадаваўся, што растуць унукі, а будуць жа і праўнукі. Добра было б, каб яны не далі памерці майстэрству, старой як свет народнай традыцыі. Бо без традыцый, без памяці — хто ты на гэтай зямлі?..

Н. Галубцова.

Крыніца прыгажосці і пачуцця

Ансамбль народнай музыкі «Крыніца» створаны пры Дубровенскай музычнай школе ў сакавіку 1993 г., у той год, калі быў праведзены рэспубліканскі конкурс метадычнай і творчай працы сярод выкладчыкаў музычных школ.

У нястомнай і натхнёнай працы гэты калектыў за кароткі час дабіўся вялікіх поспехаў і пралажыў сабе шлях ад раённага да рэспубліканскага конкурсу, які адбыўся 9 снежня 1993 г. ў г. Салігорск. За гэтыя выступленні ансамбль узнагароджан Ганаровай граматай Упраўлення культуры і Міністэрства культуры і друку Рэспублікі Беларусь.

Узначальваюць ансамбль народнай музыкі «Крыніца» дырэктар музычнай школы У. Е. Волах і выкладчык па класу баяна М. В. Шлег, якія выконваюць не толькі народныя песні і танцы, але і адшукваюць новыя ўзоры народнага мастацтва і прапагандуюць яго.

За свой невялікі творчы шлях калектыў з вялікім поспехам выступаў на фальклорным фестывалі ў г. Орша, на абласным свяце «Грай гармонік» у г. Сянно, у музычным вучылішчы ў г. Віцебск, перад удзельнікамі «Славянскага базару», перад працаўнікамі горада і вёсак Дубровеншчыны і Краснінскага раёна Смаленскай вобласці. Разам з артыстамі Славеніі, Польшчы, Балгарыі, Расіі, Грузіі, Украіны ансамбль «Крыніца» прадстаўляў Рэспубліку Беларусь у сумесным канцэрце, прысвечаным адкрыццю Дзён нацыянальных культур у час правядзення «Славянскага базару» у г. Віцебск у 1994 г.

За творчае развіццё нацыянальных культурных традыцый і актыўную канцэртную дзейнасць пастановай Міністэрства культуры і друку ад 26.1.1995 г. ансамблю прысвоена званне «Народны аматарскі калектыў».

У пачатку чэрвеня 1995 г. ансамбль «Крыніца» прымаў удзел у рэспубліканскім фестывалі народнай музыкі «Звіняць гармонік і цымбалы» ў г. Паставы. Там ён атрымаў дыплом і каштоўныя падарункі. Дыпломам таксама ўзнагароджана інструментальнае трыо ансамбля ў складзе: гармонік — Шлег М. В., цымбалы — Стома А. А., Скрыпка — Бабіч В. В.

Цяпер ансамбль працуе над расшырэннем сваёй канцэртнай праграмы.

У. О. Волах, мастацкі кіраўнік,
М. О. Шлег, музычны кіраўнік.

Будскі народны...

Хор Будскага СДК створаны ў 1960 г. Кіраўнікі хора У. Фандзееў (1960—69), В. Шавялёва (1969—73). З 1974 г. кіраўніком хора з'яўляецца У. Волах, дырэктар музычнай школы г. Дуброўна. У 1978 г. за высокае выканаўчае майстэрства хору прысвоена званне народнага. Народны хор з'яўляецца пераможцам абласных і рэспубліканскіх конкурсаў харавых калектываў і дыпламантам Рэспубліканскага фестывалю песні і танца імя Г. І. Цітовіча.

У рэпертуары хора апрацоўкі бел. нар. песень — «Чаму ж мне не пець», «Ой, у полі тры крынічанькі», «А у полі крыніца», «Туман ярам», «Цераз сад-вінаград» і інш.

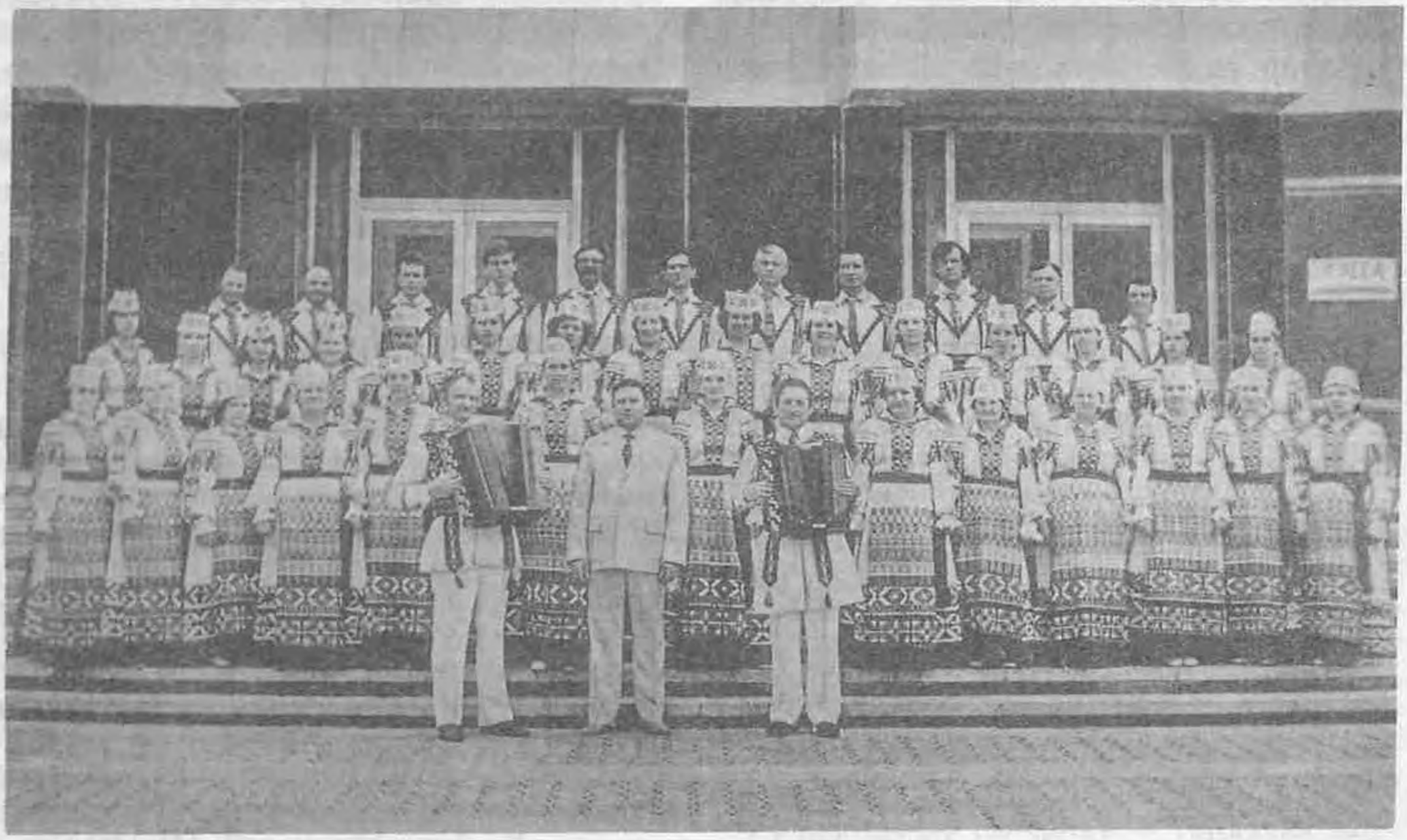

Будскі народны хор. 1991 г.

Песні беларускіх кампазіратаў «Беларусь мая сінявокая» У. Карызны, «Край ты наш чароўны» М. Корсака, «Вясёлая стараначка» М. Сіраты, «Мой край беларускі» і «Пяе народны хор» І. Кузняцова і інш.

Песні самадзейных кампазітараў — «Не прыходзьце хлопцы, рана» і «Гарошынка» Л. Ячнева, «Песня пра Ю. Сміронова», «Прывітальная», «Памяць» У. Волаха і інш.

Песні ўкраінскіх кампазітараў — «Над Шушай сосны векавыя» А. Новікава, «Наш край героямі багаты» Г. Гранкіна, «Родная зямля» І. Літвінава, «Іван ды Мар'я» М. Палікарпава, «А маты ходзіць на курган», «Песня пра хлеб» А. Пашкевіча, « Зачараваная рака» І. Шамо і інш.

У цяперашні час Будскі народны хор прадаўжае працу па ўдасканаленні выканаўчага майстэрства і стварэнні новага рэпертуару.

У. Волах, кіраўнік хору.

Крыніца — жывая вадзіца

На дубровенскай зямлі ёсць унікальныя мясціны, з якімі непарыўна звязана гісторыя краю, яго люду. Адна з такіх мясцін — славуты Грутаў роў.

Знаходзіцца ён там, дзе лясны масіў кіраёўскага гаю амаль ушчыльную падступае да Дняпра. На схілах яго растуць сосны побач з маладымі дубамі і брозамі, а ўнізе ў акружэнні вольхі і вярбы знаходзіцца жамчужына прыроды — крыніца з яе шматлікімі падземнымі ключамі, якія выносяць на паверхню ваду не проста халодную і выключна чыстую, але і гаючую, жыватворную, лекавую.

Многа цікавага і незабыўнага расказваюць пра крыніцу старыя людзі — Ульяна Мікалаеўна Шайкова з вёскі Бурая, Праскоўя Якаўлеўна Троцкая і Марфа Міронаўна Івуліна з Лапыроў, Марыя Пятроўна Гуляева і крыху маладзейшая Вольга Міхайлаўна Іванова з Цеаліна, Пелагея Раманаўна Пурышкіна з Дуброўны і іншыя. Калі звесці іх аповеды ў адно, то атрымліваецца непарыўная повязь легендарнага; фантастычнага з рэальным, далёкага мінулага з сённяшнім.

Расказваюць, што тое месца, дзе цяпер б'е крыніца, прыснілася маладому невідушчаму чалавеку. Да таго ж чыйсці голас прасіў: «Знайдзі, адкрый мяне». І адправіўся гэты чалавек з надзеяй адшукаць зазыўную мясціну. Доўгі ці кароткі быў яго шлях, але натыкнуўся ён на халодную ваду, што выбівала з-пад зямлі. Умыўся ёю. І здарыўся цуд — упершыню ў жыцці ён убачыў белы свет. З той пары крыніцу сталі звать святой, гаючай.

А гавораць, што ўсё пачалося са з'яўлення тут у пятніцу святой пакутніцы Параскевы. З той пары ў адзінаццатую пятніцу пасля Вялікдня штогод ля крыніцы збіралася мноства народу. Прыходзілі з навакольных вёсак, прыязджалі з розных мястэчак і гарадоў, нават з Кіева дабіраліся. Начавалі ў лесе ці суседніх вёсках, а хто прыязджаў пастаянна, то спыняўся ў адных і тых жа тутэйшых жыхароў.

Сама крыніца была дагледжана, асветлена. Над ёй стаялі кольцы, ад іх адыходзілі латкі, па якіх і сцякала жывая вада. Святасць і цудадзейнасць крыніцы падкрэслівала ўзведзеная побач капліца з распяццем Ісуса Хрыста звонку і мноства ікон знутры. Людзі з вераў у Бога і з надзеяй на вылячэнне ад хваробы ішлі ад капліцы да крыніцы. З'язджаліся сюды і настаяцелі з цэркваў, якія асвячалі ваду, чыталі малітвы, пеўчыя спявалі духоўныя песні. І над усім вітаў дух ачышчэння, прыўзнятасці над будзённасцю жыцця, спадзявання на лепшае. Тут не магло прагучаць непрыстойнае слова, тут людзі жылі спагадай адзін да аднаго.

Якімі ж сродкамі шукалі людзі вылячэння гаючай вадой? Ля крыніцы стаяў вялікі крыж. На яго вешалі ручнікі, хусціны, тканіну, рабілі аброкі. А ў сцякаючую з латкоў ваду кідалі вопратку з надзеяй пазбавіцца ад хваробы, якую ўносіла ў воды Дняпра. Умываліся халоднай вадой, а з самой крыніцы ваду везлі да дому, каб ужываць яе працяглы час. Усё гэта лёгка тлумачыцца і сёння: узятыя разам надзея на выздараўленне і лекавыя якасці крынічнай вады давалі пэўны станоўчы вынік. Адзін расказваў аб гэтым другому і вядомасць крыніцы ў Грутовым рове расла.

А яшчэ прыцягвалі сюды людзей кірмашы, якімі заўсёды суправаджалася пакланенне святыні. Прывозілі сюды на продаж мёд, павідла, патаку, усемагчымыя самаробныя — з дрэва і гліны — цацкі, тканіны і асабліва многа палотнаў. Вышэй над крыніцай, на палянцы, устанаўлівалі арэлі, ігралі музыкі-самавучкі. Гэта было любімым месцам моладзі. А наогул народу збіралася так многа, што цяжка было прайсці. І кожны, па павер'ю, на шчасце, ці каб вярнуцца сюды яшчэ, кідаў у крыніцу манету, хто большай, хто меншай вартасці. Манеты не губляліся проста так: напярэдадні святочнага дня ў крыніцу апускалі спецыяльную сетку, у якой і затрымліваліся грошы. Потым яны ішлі на богаўгодныя мэты.

Так, ці прыкладна так, было да пачатку Вялікай Айчыннай вайны. А потым аб вялікім зборышчы народу ў адным месцы не магло быць і размовы, хоць мясцовы люд не забываў сваю крыніцу. Ходу сюды не стала, калі апынулася гэта мясцовасць у франтавой паласе. Пасля вызвалення, як была размініравана гэта зямля, людзі зноў пачалі збірацца каля краыніцы. Тады было шмат абяздоленага, хворага, пакалечанага народу і многія верылі, што крыніца ім дапаможа.

Але ў хуткім часе пачаліся незразумелыя і неразумныя забароны. Перш за ўсё настаяцелям цэркваў забаранілі адпраўляць абрады і службы каля крыніцы. А людзі ў вызначаны дзень усё роўна збіраліся тут. Прыязджалі з манастыроў

манашкі і як маглі здзяйснялі абрад. Вядома, на людзей гэта ўплывала не так, кожны ж з нас ведае, што хваробу лечаць не толькі лекамі. А потым стала і яшчэ горш. Адзін са старшыняў тутэйшага калгаса загадаў засыпаць крыніцу пяском і заваліць каменнем, маўляў, каб не адрывала людзей у гарачую сенакосную пару. Тоны каменння і пяску звалілі ў святыню, каб яна назаўсёды знікла з твару зямлі. Але адны хацелі яе знішчыць, а другія тайком прыходзілі і выкідвалі, далёка адносілі каменне, а пясок падземныя ключы вымывалі самі. Крыніца выжыла, выстаяла і аказалася мацней за сваіх дурных губіцеляў.

Прайшло нямала гадоў. Нарэшце настаў час, калі кожны можа не тоячыся прыйсці на гэта святое месца. Напіцца і ўзяць з сабой чароўнай крынічнай вады. Проста пастаяць і падумаць аб вечнасці і магутнасці прыроды і скарацечнасці, неперываласці чалавечага жыцця. І яго зменлівасці.

Цяпер зноў ля крыніцы праходзяць святы, хоць і не вельмі шматлікія, якія тут у прамым сэнсе слова звязваюцца са святасцю. Пачаліся работы па абнаўленні і добраўпарадкаванні тэрыторыі вакол крыніцы і самой крыніцы. Трэба, каб ідэя аднаўлення святыні знайшла водгук у сэрцы кожнага з нас. Мы — хто з заробку, хто з пенсіі — можам сабраць патрэбныя для гэтага грошы. Мы — і дужэйшыя, і слабейшыя — можам працаваць тут на добраўпарадкаванні тэрыторыі.

У рэшце рэшт у гэтую ідэю не трэба прыўносіць нічога містычнага. Калі вучоныя на падставе аналізаваў саставу і запасаў крынічнай вады яшчэ ў 30-я гады рэкамендавалі пабудаваць тут лячэбную ўстанову, то яны звязвалі гэта з чыста практычным, лекавым значэннем крыніцы. І не толькі для Дубровеншчыны. Напэўна разумелі гэта і тыя, хто ехаў сюды з Кіева і іншых няблізкіх месцаў. Чаму ж нам сёння адмаўляцца ад таго, што падаравала нам маці-прырода? Ну а калі мы сваім удзелам вернем нашай жыватворнай крыніцы аблічча і змест святыні, то толькі зробім вялікую справу дзеля ўмацавання нашага духу і духоўнасці і пакінем нашчадкам тое, што пакінулі нам нашы продкі, якія ўмелі бачыць далёка наперад. Святая крыніца, па народнаму павер'ю, адкрыла свет невідушчаму, давайце ж мы наноў адкрыем яе, дадзім ёй волю і абаронім ад дурноты ліхадзеяў.

Ф. Кулакоў.

Аб Барадзінскім гаі

Шмат легендаў складзена пра ўрочышча Бараддзінцы на Дубровеншчыне. А яшчэ больш пра яго крыніцу. З даўніх часоў ваду гэтай крыніцы лічаць святой. Да нашага часу старыя людзі штогод на адзінаццатую пятніцу пасля Вялікадня збіраюцца ва ўрочышчы, спраўляюць набажэнства (апошнім часам з удзелам святара), п'юць ваду з крыніцы, абмываюць ёй твары, хворыя мясціны, набіраюць з сабою, каб хапіла на ўвесь год «лекаў» ад усялякай немачы.

Трэба думаць, што асаблівыя адносіны людзей да крыніцы ва ўрочышчы Барадзінцы не выпадковыя. Вада яе сапраўды гаючая. Вось што пісаў пра яе ў 1932 г. доктар П. В. Астапенка (часопіс «Савецкая краіна», № 11, с. 110—111):

«Урочышча Барадзінцы Дубровенскага раёну магчыма прыгодна для санаторыя. Апрача вядомага ўжо на тэрыторыі БССР месца для санаторыя каля в. Баркаўшчыны Вушацкага раёну на месцы выхаду мінэральнай крыніцы, зьвязанай з старадаўнімі дэвонскімі адкладамі, заслугоўвае ўвагі мною папярэдне агледжаная крыніца каля былога фальварка Барадзінцы. Апошняя знаходзіцца на правым узвышаным беразе р. Дняпра за 7 км́ ад г. Дуброўна і за 6 км ад ст. Асінаўка.

Знаходзячаяся тут на дне глыбокага раўка (глыб. да 16 м) крыніца мае ваду з надзвычайна добрымі фізічнымі ўласьцівасьцямі і, як відаць, моцна мінэралізаваную (жалезістую і пэўна сярчаністую). Навокал крыніцы па каменьнях назіраюцца моцныя адклады паўтаравокіснага жалеза. Як і Баркаўшчына, трэба думаць, гэтая крыніца таксама зьвязана з няглыбокім заляганьнем пород так званага дэвонскага часу. Падставай для гэтай думкі зьяўляюцца выхады недалёка ад гэтага месца пород гэтага ўзросту (Кабелякі і Ворша) ніжэй па цячэньню і паміж в. Гарманы і Іванаўшчына, у 4 км вышэй па р. Дняпру. Апрача таго, гэтыя-ж пароды сустракаліся на глыб. 8 м, ніжэй узроўню р. Дняпра, калі рабілася прабоіна № 27 сьвідравальным атрадам нашай геолегічнай партыі ў мінулым годзе, на бічаўніку ракі побач з крыніцай, супраць дому аб'ездчыка. Пры сьвідраваньні былі пройдзены наступныя пароды:

1. Супесь шэрая з жаўтаватым адценьнем 0,50 см
2. Пясок шэра-жоўты, вельмі гліністы тонка зярнёвы 2,50 м
3. Суглінак жоўта-буры пяшчаны, шчыльны, які з глыб. 4,50 м пераходзіць у суглінак шэры з шызаватым адценьнем і моцна карбанатны 4,0
4. Гліна чакаляднага колеру, вязкая з галькай, моцна карбанатная 4,0
5. Вапняк шэры доёмітызаваны, пройдзена 0,15 м

агульная глыбіня 11,15

Усе адклады, уключна да № 4, па ўзросту адносяцца да чацьвярцёвых, а апошні трэба залічыць да адкладаў старадаўняга мора — так званага дэвонскага часу.

Судзячы па таму, што такога-ж характару крыніца, толькі меншых разьмераў, маецца і крыху вышэй (км на 3) каля парому ў Гарманы-Холаўе, трэба думаць, што крыніца каля Барадзінцы ўяўляе сабой не адзіночны выхад, а, магчыма, цэлы рад іх, па шчылінах у дэвонскіх адкладах.

Паміж іншым, трэба адзначыць, што сярод вакольнага насельніцтва вада гэтай крыніцы была вядома як лекавая і нават як «сьвятая».

Зроблены хэмічны аналіз (у лябораторыі Беларускай Акадэміі Навук т. Бялевіч) дастаўленай пробы вады з гэтай крыніцы выявіў наступнае:

1. Колер	бяз колеру
2. Пах	звычайны
3. Смак	нармальны
4. Празрыстасць	празрысты
5. Ападак	24,6
6. Рэакцыя	4,2 ° шчолачная
78. Жорсткасьць (у нямецк. градусах)	
а) агульная	11,2
б) сталая	3,6
9. CO_2 агульная	184,0
10. вольная	96,0
11. паўзьвязаная	-
12. зьвязаная	88,0
13. N_2O_5	ня знойдзена
14. N_2O_3	0,015
15. NH_2	0,61
16. H_2S	няма
17. SO_2	40,0
18. Сухая астача фільтраванай вады пры 110° С	386,4
19. Сухая астача фільтраванай вады пасьля пракалу	299
20. Страта ад прапальваньня	86,6
21. CO_2 з сухой астачы	13,2
22. Органічнай матэрыі	72,4
23. SiO_2	13,4
24. Fe_2O_3	сьляды
25. Al_3O_3	1,0
26. C_2O_5	1,24
27. K_2O_7	7,3
28. CaO	ня знойдзена
29. K_2O	23,9
30. Хлёр (Ci)	7,0
31. Na_2O	16,4
32. Акісьляльнасьць на холадзе у mg O	0,16
33. Акісьляльнасць на холадзе пры награваньні	1,36
34. Адносная вага пры 15° С	1000
35. Аналіз асадку (10% HCi) Fe_2O_8	1,2 mg

У даным аналізе зварачае на сябе ўвагу сапраўдная некалькі павышаная мінералізацыя (павышаная колькасць SO_3).

Таксама зварачае на сябе ўвагу выяўленая прысутнасць азоцістай кіслаты, аміяку і фосфарнага ангідрыду, але гэта трэба лічыць за выпадковы ўплыў аднаго з хэмічных компонэнтаў. Гэта магчыма пры такой малой колькасці хлёру.

Але для канчатковай ацэнкі якасьці гэтай вады трэба зрабіць паўторны аналіз і ўжо ў спэцыяльнай лябораторыі Санітарна-гігіенічнага ін-ту, а ўлічваючы важнасьць гэтага пытаньня для курортнай справы БССР, пажадана гэта зрабіць на самым месцы знаходжаньня абедзьвюх крыніц.

Дадаючы да гэтага яшчэ, што: 1. гэтая мінералізаваная крыніца знаходзіцца сярод дубовага гаю навокал раўку, а таксама што 2. амаль уся тэрыторыя б. ф. Барадзінцы занята лесам, пераважна хваевым і што, як гаварылася З. яна знаходзіцца на самым беразе Дняпра, трэба адзначыць, што гэты раён зьяўляецца адным з найбольш маляўнічых куткоў, якія даводзілася назіраць на тэрыторыі БССР.

Калі яшчэ прыняць пад увагу нязначную адлегласць ад станцыі такой бойкай чыгункі, як МБЧ, ад Дуброўны і такога значнага чыгуначнага вузла, як Ворша, то ў выпадку спрыяючай санітарна-гігіенічнай ацэнкі Барадзінцы могуць і бліжайшым будучым зрабіцца санаторыем значнага маштабу».

P.S. Вярнуцца да добрай, нават забытай, справы ніколі не позна У асноўным гэтым і выклікана перадрук даўняй публікацыі доктара П. В. Астапенкі.

Падрыхтаваў да друку
А. Петрашкевіч.

Назвы, з якімі жывем

Назвы акружаюць нас. Людзі даюць назву акаляючым іх аб'ектам, і даюць па тых прыкметах, якія здаюцца ім у момант называння самымі важнымі, самымі характэрнымі.

Большасць вёсак нашага раёна з'яўляецца па назве паронімамі — назвамі, утворанымі ад імя ці прозвішча першапасяленцаў, заснавальнікаў пасяленняў ці пераважаючых у вёсцы прозвішчаў. У рабоце па тапаніміцы Беларусі В. А. Жучкевіча адзначана такая большасць назваў населеных пунктаў нашага раёна. Прыкладамі служаць: Антоненкі — ад імя Антон, Александрыя — Аляксандр, Аляксейкі — Аляксей, Анціпенкі — Анціп, Баева — Баеў, Андрыянава — Андрэй і г. д.; Коршыкава — назва ўтворана ад прозвішча і слова коршун; Казьяны — у аснове назвы ляжыць слова каза; Кулакоўшчына — кулак, Кулакоў; Карабанавічы — вытворнае ад прозвішча Карабан, што выходзіць з высновы рабы, васпаваты; Ляхаўка — назва ўтворана ад прозвішча, у аснове якога ляжыць слова ляхі, якое бытавала ў мінулым (даўняя назва палякаў). Калі гаварыць праз назву вёскі Мамонькі, то яна ідзе ад прозвішча цюркскага паходжання з сэнсавым значэннем асновы «маўклівы», «глухі»; Пацэнькі — дэмінутыўная форма — пацук; Хлюсцін — уладальнік зямель, па якіх прайшла чыгунка, жыў у Выдрыцы цяперашняга Аршанскага раёна.

Сустракаюцца назвы населеных пунктаў, якія паходзяць ад назваў жывёл і раслін: Дзяцель, Ланенка, Баброва, Барсукі, Калінаўка, Асінаўка і г. д.

Многія населеныя пункты адлюстроўваюць у сваіх назвах адносіны іх да прыроднага асяроддзя: Бель — у аснове назвы тэрмін бель (верхавое балота з белымі мхамі, крывалессе); Быстрыёўка — магчыма ў аснове ляжыць тэрмін быстрыца, участак быстрага цячэння ракі, ручая; Гічы — буйныя і жорсткія сцябліны травяністай расліннасці, бур'ян (параўнальна — беларускае: якое там сена, адны гічы); Галяшы — у аснове ляжыць тэрмін галец — галынь, галынец — пустыр, неаблесенае месца, часам выпаленае.

У гэтым сэнсе Жарнеўка азначае месца першапачатковай расчысткі лясоў для земляробства шляхам выпальвання; Зарубы — назва ад асновы рубе, рубеж. Найбольш часта сустракаецца заруб — адзнака граніцы землявалодання ў лесе, прасека; Ірвяніца — назвы вёскі і ракі Ірвяніца ўтвораны ад славянскай асновы, дзе пачатак ідзе ад слова Іржаўка, магчыма — прарыў, прамоіна; Калатоўкі — неўраджайная зямля; Ляды — участак з-пад лесу, падрыхтаваны пад ворыва ці луг; Расасна — рака Расасенка, найбольш верагодна паходжанне назвы ад тэрміну рассоха, раздваенне ракі, дарогі.

Некалькі пасяленняў у нашым раёне носяць назву Слабада. Вялікая Слабодка — вуліца г. Дуброўна — тып пасяленцаў, якія з'явіліся ў XIV ст. і карысталіся часовым вызваленнем ад выплаты падаткаў і іншых павіннасцей. Насельніцтва слабады займалася рамяством ці выконвала нейкую іншую службу.

Два населеных пункты насілі назву Засценкі (цяпер засталося адно). Гэта — невялікія пасяленні ў некалькі дамоў, якія ўзніклі за межамі (сценамі) зямельных участкаў асноўных пасяленняў.

Назвы-арыенціры: Стражава — месца ля вартавога паста ў мінулым; Вежкі — у аснове ляжыць назва вежа; Валяўкі — пасяленне каля вала, завал; назва Буда ўзнікла ад тэрміна «буда» — невялікая пабудова ў XVIXVIII ст., будамі называлі аддаленыя лясныя пабудовы, у якіх жылі буднікі, што выпальвалі паташ, здабывалі дзёгаць, смалу.

Спрэчная назва — Сваташыцы. Многія звязваюць яе са словам «святы», думаецца, аднак, што тэрмін Сват, Сарвіры (варыянт — саро) — назва балтыйская, ад асновы сартос — бурае, рыжае; Ступакі — назва ўтворана ад паўзабытага слова ступа — прымітыўная прылада для грубай апрацоўкі зерня і круп.

Іскозы — характарыстыка ад асновы «искатель», магчыма, перасечаная мясцовасць. Дапускаецца, што назва Кобызева — цюркскага паходжання, кобыз — струнны смычковы інструмент. Русаны — назва патранімічная ад энтонімаў рускі, русін.

Сістэма геаграфічных назваў служыць важным сродкам адлюстравання дзяржаўнай прыналежнасці, грамадсткага ладу краіны, пануючай у ёй ідэалогіі. Так, многія гаспадаркі раёна носяць назвы, якія адлюстроўваюць рэвалюцыйную сімволіку паслякастрычніцкага перыяду: «Шлях да камунізму», «Герой працы», «Іскра Ільіча», «Прагрэс», «Гігант», «40 год Кастрычніка», імя партыйных з'ездаў. Пасля перамогі Савейкага Саюза ў Вялікай Айчыннай вайне з'явіліся назвы гаспадарак: «Перамога», імя Ю. Смірнова, імя Чарняхоўскага, «Багаціёнаўскі».

У Дуброўне, як і ва ўсіх гарадах, вуліцы атрымалі назвы па асноўных чатырох прынцыпах: па імёнах, прозвішчах славутых людзей, па аб'ектах, размешчаных на вуліцы ці паблізу ад яе, па знешніх асаблівасцях ці гістарычнаму мінуламу. Імёны славутых людзей носяць у нашым горадзе вуліцы М. Горкага, І. Крылова, Пушкінская, Ю. Смірнова, А. Нікандравай. У гонар вядомых землякоў названы вуліцы Гарулёва — пісьменніка, Ландарскага — удзельніка Кастрычніцкай рэвалюцыі, І. Кандрацьева — Героя Савецкага Саюза, А. Лапанькова — заслужанага настаўніка рэспублікі. Ад цэнтра горада вялі дарогі ў іншыя гарады і сёлы. Так з'явіліся вуліцы Аршанская, Горацкая, Шклоўская, Вакзальная, Віцебская. А калі гаварыць пр вуліцу Барадзінскую, то яна атрымала сваю назву ад гаю Барадзінцы, у які ішла дарога з Дуброўны. Цяпер таго гаю няма.

А вось вуліцы, названыя па блізкапрылягаючых аб'ектах: Паштовая, Старапаштовая, Дняпроўская, Школьная, Фабрычная, завулкі Заволскі, Мельнічны, Садовы і г. д.

Важныя перамены паслякастрычніцкага перыяду адлюстраваны ў назвах вуліц Камсамольская, Чырвонаармейская, Чырвонафлоцкая, Кастрычніцкая, Першамайская, Піянерская, Пралетарская, Савецкая. Ёсць вуліцы, назвы якіх адлю-

строўваюць былы асноўны занятак іх жыхароў: Ганчарная, Рыбная, Кузнечны завулак і сённяшніх — Меліяратараў. Паспяваючы за падзеямі, далі вуліцам назвы: Касманаўтаў, Юбілейная, 30 год Перамогі, Маладзёжная.

Многія вёскі і вуліцы былі перайменаваны, зыходзячы з іх несугучнасці, або па недасведчанасці тых, хто іх перайменоўваў, і іншых прычын: Дзяругі — Каўровая, Малая Дзяцель — Лугавая, Старая Тухінь — Дарожная. Па гэтай прычыне вуліца Аптэчная стала Камсамольскай, Парыжская — Пушкінскай. Хоць, здавалася, што дрэннага ў старых назвах?.. Калі чытач пазнаёміцца з раздзелам «З гісторыі населеных пунктаў Дубровеншчыны», то пабачыць, колькі бязглуздзіцы і палітыканства і халуйства было дапушчана ў найменнях калгасаў і саўгасаў. Шэдэўрам дурноты ў гісторыі застанецца назва калгаса: «Свежы прамень у Сукіна».

Перайменне будзе, напэўна, практыкавацца і ў далейшым, але да гэтага трэба адносіцца вельмі асцярожна, захоўваючы гістарычную выснову назвы, не захапляючыся штучнай палітызацыяй. І наогул не спяшацца за бягучымі падзеямі і іх увекавечаннем, асабліва за кошт старых, традыцыйных, гістарычнах назваў.

М. Кляцкоў, настаўнік.

З ГІСТОРЫІ НАСЕЛЕНЫХ ПУНКТАЎ ДУБРОВЕНШЧЫНЫ

ДУБРОЎНА, горад, цэнтр Дубровенскага раёна. Размешчаны на Дняпры пры ўпадзенні ў яго рэчак Дубровенка (Задубровенка) і Свінка, за 92 км на паўднёвы ўсход ад Віцебска, 8 км ад чыгуначнай станцыі Асінаўка на лініі Орша — Смаленск. Аўтадарогамі злучана з Оршай і Горкамі. 9,8 тыс. жыхароў (1995).

У пачатку XV ст. Дуброўна — цэнтр буйной воласці на мяжы Віцебскага і Смаленскага ваяводстваў, якая ахоплівала амаль увесь сучасны Дубровенскі раён і прылеглую частку Смаленскай вобласці. У гэты час вялікі князь Вялікага княства Літоўскага Аляксандр падараваў Дуброўну разам з воласцю смаленскаму ваяводзе Юрыю Глябовічу. У 1514 г. пры заняцці рускімі войскамі Смаленска была захоплена і Дуброўна, аднак пасля Аршанскай бітвы 1514 г., якая адбылася на тэрыторыі Дубровенскай воласці, вызвалена. Паводле мірнага пагаднення 1522 г. засталося ў складзе Вялікага княства Літоўскага, у Аршанскім павеце Віцебскага ваяводства. Пазней неаднаразова (1535, 1562, 1580 і г. д.) Дуброўну захоплівалі рускія войскі. Пасля Юрыя Глябовіча належала яго сыну, віленскаму ваяводзе Яну Глябовічу (каля 1490—1549), ад якога перайшла да яго непаўналетняга сына ад апошняга шлюбу Яна Янавіча (1544—1591). Да дасягнення ім паўналецця заставалася ўладаннем яго маці Ганны (дачка князя Фёдара Іванавіча Заслаўскага), якая паўторна выйшла замуж за польскага пана Ераніма Сяняўскага. Ян Янавіч Глябовіч, што тытулаваўся графам на Дуброўне і Заслаўі, у 1567 г. выстаўляў з Дуброўны і воласці 30 коннікаў (адпавядае прыкладна 600 мяшчанскім і сялянскім дварам). Потым Дуброўнай валодалі яго сын Мікалай і сын апошняга Ежы Караль (1610—1669), апошні прадстаўнік роду Глябовічаў. У 1630 у Дуброўне заснаваны касцёл і кляштар бернардзінцаў. У 1654 г. пасля працяглай аблогі занята войскам цара Аляксе Міхайлавіча і моцна пацярпела, паводле Андрусаўскага перамір'я ў 1667 г. вернута ў склад Вялікага княства Літоўскага. У 1677 г. радавыя маёнткі згаслага роду Гябові-

чаў былі падзелены паміж дочкамі Ежы Караля — Марцыбелай (1641—1681, жонка князя Марцыяна Агінскага) і Крысцінай (1645—1695, жонка пазнейшага віленскага ваяводы Казіміра Сапегі). Паміж імі была падзелена і Дуброўна з воласцю (Дубровенскім графствам). Пасля смерці М. Агінскага (1690) К. Сапега купіў (па іншых звестках узяў у заклад) частку Дуброўны, што пазней было аспрэчана сынам сястры Агінскага Людвігам Пацеем. У канцы XVII ст. пачаўся працяглы ўзброены канфлікт паміж дзвюма магнацкімі групоўкамі Вялікага княства Літоўскага, на чале адной з якіх стаяў К. Сапега. Войскі антысапегаўскай канфедэрацыі, да якой прымкнуў і Л. Пацей, у 1698 г. разрабавалі Дуброўну, а ў верасні 1701 г. разбілі ў яе ваколіцаў шляхецка-сялянскі атрад, узброены Сапегамі. У 1702 г. Л. Пацей захапіў Дуброўну. Пазней К. Сапега ў ходзе Паўночнай вайны 1700—1721 гг. перайшоў на бок шведаў, у выніку чаго Дуброўна была яшчэ раз спалена калмыкамі з рускага атрада капітана Салаўёва. Пасля эміграцыі Сапегі разам са шведамі Дуброўна засталася ва ўладанні Л. Пацея, які ў 1715 г. прадаў яго разам з воласцю за 150 тыс. бітых талераў рускаму князю А. Д. Меншыкаву. Аднак К. Сапега, які ўжо ў 1713 г. атрымаў каралеўскі дэкрэт аб амністыі і зваротце маёнткаў, пасля працяглага судовага працэсу ў 1719 г. адсудзіў Дуброўну. Праз год пасля смерці яго Дуброўну падзялілі сыны Сапегі Ежы Станіслаў (1688—1732) і Аляксандр Павел (1671—1734), прычым апошні хутка аддаў Дубровенскі замак і частку мястэчка, што прыпалі на яго долю, у заклад Яну Лендорфу. Ежы Станіслаў Сапега сваю частку таксама аддаў у 1725 г. у заклад Ежы Тышкевічу. У далейшым браты Сапегі з-за хранічнай патрэбы ў грошах неаднаразова закладвалі і перазакладвалі Дуброўну. Частка Ежы Станіслава пазней перайшла спачатку да яго сына Антонія Казіміра (каля 1700—1739), потым да сястры апошняга Крысціны (з 1745 г. жонка князя Казіміра Масальскага). Доля Аляксандра Паўла, у якую ўваходзілі замак і асноўная частка мястэчка, дасталася яго сынам Казіміру Леану (1697—1738) і Міхаілу Антонію (1711—1760), якія ў 1733 г. выкупілі яе з закладу. У 1750 г. ў Дуброўне заснавана суконная мануфактура. Аднак унук князя Меншыкава Сяргей працягваў прэтэндаваць на тую частку Дуброўны, што некалі складала долю М. Агінскага, а потым належала Ежы Станіславу Сапегу. Толькі ў 1765 г. адбылося канчатковае пагадненне паміж Меншыкавым і тагачаснай уладальніцай гэтай долі Крысцінай Масальскай, якая выплаціла яму 21,5 тысяч злотых за адмову да яго прэтэнзій. Пасля першага падзелу Рэчы Паспалітай (1772) Дуброўна, якой у той час валодаў сын Казіміра Леана, будучы канцлер Вялікага княства Літоўскага Аляксандр Сапега, апынулася ў складзе Расійскай імперыі, у Аршанскай правінцыі, з 1777 г. — у Аршанскім павеце Магілёўскага намесніцтва. У той час у Дуброўне меліся 4 праваслаўныя царквы, бернардзінскі кляштар з касцёлам, сінагога, паштовы дом, праводзіліся 3 кірмашы на год. Мястэчка ляжала на абодвух берагах Дняпра. У 1780 г. яго наведала імператрыца Кацярына II. У 1782 г. канцлер А. Сапега за 5,8 мільёнаў злотых прадаў свае правы на Дуброўну фаварыту Кацярыны II князю Рыгору Аляксандравічу Пацёмкіну. У гэты час бернардзінскі кляштар быў зачынены, замест яго з Віцебска пераведзены кляштар піяраў. У канцы жыцця князь Пацёмкін абмяняў Дуброўну на маёнтак Смела ў Кіеўскім ваяводстве з князем Ф. К.

Любамірскім (1747—1819). З гэтага часу да 1917 г. Дуброўна была ўласнасцю Любамірскіх. Ф. К. Любамірскі ў 1809 г. пабудаваў тут новы касцёл. Ён жа дамогся закрыцця кляштара піяраў, якія патаемна без згоды Любамірскага абвянчалі яго дачку. У ліпені 1812 г. Дуброўна была занята войскамі Напалеона, 9.11.1812 г. вызвалена авангардам генерала А. П. Ярмолава. У 1819 г. перайшла ў спадчыну да другога сына Ф. К. Любамірскага — Яўгенія (1789—1834), потым да сына апошняга — Яўгенія Адольфа, якія акрамя таго валодалі вялікімі маёнткамі ў Польшчы і Каліцыі. У 1846 г. насельніцтва Дуброўны складала 3441, у 1867 — 4522, у 1897 — 7974 жыхары. У 1860 г. мела 811 дамоў, 8 прамысловых прадпрыемстваў, 2 вучылішчы, бальніцу, аптэку. З 1861 г. — цэнтр воласці новаўтворанага Горацкага павета Магілёўскай губерніі.

У пачатку XX ст. заснавана ткацкая фабрыка — Дняпроўская мануфактура (у 1910 г. налічвалася 488 рабочых). У перыяд рэвалюцыі 1905—1907 г. дзейнічала група РСДРП, адбыліся выступленні працоўных. На 1.1.1909 г. было 9469 жыхароў, 869 жылых дамоў (у т. л. 10 цагляных), 5 млыноў. У 1-ю сусветную вайну колькасць жыхароў скарацілася. Напярэдадні Кастрычніцкай рэвалюцыі 1917 г. было 5294 жыхары. У лістападзе 1917 г. ўстаноўлена савецкая ўлада. З 1924 г. Дуброўна — раённы цэнтр, з 3.7.1925 — горад. У 1926 г. было 7920 жыхароў, у 1939 — 9,9 тыс. жыхароў. У пачатку Вялікай Айчыннай вайны ў ліпені 1941 г. ў раёне Дуброўны жорсткія баі з гітлераўцамі вялі 18-я і 73-я стралковыя дывізіі 20-й арміі, 16.7.1941 г. горад акупіраваны нямецка-фашысцкімі захопнікамі, якія ў гарадзе Дуброўна знішчылі каля 3 тыс. чалавек. На тэрыторыі раёна дзейнічалі Дубровенскія падпольныя райкомы КП(б)Б і ЛКСМБ, партызанскія брыгады 115-я Горацкая, «Звязда», асобныя атрады 112-ы Горацкі, «Трэція». 26.6.1944 г. Дуброўна вызвалена войскамі 71-га і 36-га стралковага карпусоў 31-й арміі пры падтрымцы авіяцыі 20-га знішчальнага авіякорпуса 1-й паветранай аміі 3-га Беларускага фронту ў ходзе Віцебска-Аршанскай аперацыі 1944 г. У 1959 г. ў г. Дуброўна 4,9 тыс. жыхароў. У 1962—65 гг. Дуброўна ў складзе Аршанскага раёна, 6,4 тыс. жыхароў (1971). Працуюць маслазавод, льнозавод, кммбінат прамысловых тавараў, раённае аграпрамысловае аб'яднанне, камбінат бытавога абслугоўвання. У горадзе СПТВ № 171 механізацыі сельскай гаспадаркі, 2 сярэднія школы, дзіцяча-юнацкая спартыўная і музычная школы, дапаможная школа-інтэрнат, 5 дашкольных устаноў, Дом Піянераў і школьнікаў, 2 бібліятэкі, бальніца. Выдаецца раённая газета «Дняпроўская праўда». Брацкія магілы барацьбітоў за савецкую ўладу, савецкіх воінаў і партызан (сярод пахаваных Герой Савецкага Саюза Г. А. Нікандрава), магіла ахвяр фашызму. Помнік Вызвалення. Помнікі архітэктуры: кляштар бернардзінцаў (1809), Пакроўская царква (XIX ст.). Горад захаваў планіровачную структуру, якая сфарміравалася ў XVI—XVII ст. За 100 м на ўсход ад упадзення р. Дубровенка ў Дняпро захаваўся археалагічны помнік-гарадзішча.

В. Насевіч.

Літ.: Збор помнікаў гісторыі і культуры Беларусі. Віцебская вобл. Мн., 1985. С. 260.

Мой горад

Мы, пажылыя, часта ўспамінаем сваю маладосць. У мяне гэтыя ўспаміны заўсёды звязаны з Дуброўнай. Тут прайшло амаль ці не ўсё маё жыццё. Толькі час вучобы ў інстытуце, вайна і некалькі пасляваенных гадоў разлучылі мяне з маім горадам.

Да вайны гэта быў прыгоды і ўтульны гарадок. І людзям тут жылося нядрэнна. Для гэтага былі ўсе зручнасці. Руская, яўрэйская, тры беларускія школы. Кінатэатр, вялікі фабрычны клуб з танцавальнай пляцоўкай, некалькі рабочых клубаў, яшчэ адна прасторная танцпляцоўка ў былым княскім парку, велічныя прыгожыя цэрквы. І на ўсю акругу вядомы рынак.

Кожнаму было куды пайсці, з кім сустрэцца.

Асобая прыкмета маёй Дубрны той пары — дружба людзей розных нацыянальнасцей. Тут жылі і беларусы (мы размаўлялі на беларускай мове з прымессю дубровенскага дыялекту), і яўрэі, і палякі, і рускія. Былі дзеці іншых нарождаў, але — менш. Асабліва многа дыло яўрэяў. У канцы мінулага стагоддзя яўрэі былі выселены з Расіі. Для іх быў уведзены цэнз аседласці. Мяжа гэтага цэнзу праходзіла па нашым раёне. І не было амаль ні адной вёскі, не кажучы аб горадзе, дзе б ні жылі яўрэі.

А пра Дуброўну — дык і наогул размова асобая. Тут у пачатку нашага стагоддзя было заснавана магутнае акцыянернае таварыства — тэкстыльная фабрыка «Дняпроўская мануфактура». Спачатку на работу туды бралі толькі яўрэяў, затым — усіх жадаючых. І ніхто нічога не аддзяляў, не адрозніваў, ніхто нікога не чужаўся, што, на глыбокі жаль, востра адчуваецца цяпер. Сярод большасці людзей добрых ёсць і дрэнныя, ва ўсіх народаў і нацый, а кожнага ацэньвалі па яго ўчынках. Мы, беларусы, ведалі многія яўрэйскія словы, спявалі яўрэйскія песні, а яўрэі, вядома, валодалі і нашай беларускай мовай.

Але перанясемся зноў у даваенную Дуброўну. Тут мне перш за ўсё ўспаміна-ецца кінатэатр, які размяшчаўся па вуліцы Аршанскай, побач з двухпавярховым будынкам былой школы. Кінатэатр быў створаны ў 30-я гады. Да гэтага тут быў касцёл, а побач з ім, літаральна метрах у двух, — дом ксяндза і пеўчых. Гэта якраз той будынак, які захаваўся да нашых дзён. А той, што не захаваўся, быў па маім паняцці, проста велічны. Там меліся вялікі партрэт, дзве ложы, балкон. Уваход быў з вуліцы Аршанскай. За прыгожай агароджай абсталявана пляцоўка з лаўкамі для адпачынку. Адсюль шырокая лесвіца вяла непасрэдна да будынку тэатра. Над пляцоўкай і над гэтай маршавай лесвіцай навісалі густыя шаты векавых ліп.

І касцёл, і двухпавярховы дом былі пабудаваны ў сярэдзіне мінулага стагоддзя (на адным з будынкаў было азначана «1860 г.»).

На Дубровеншчыне шмат садоў, прынамсі, так было некалі. І як гаварылі мне старэйшыя родзічы, у гэтым заслуга Любамірскага. Ён ва ўсіх сваіх сёлах патрабаваў ад сялян, каб яны саджалі каля сваіх хат яблыні і грушы. І калі яму дакладвалі, што хтосьці не выконвае яго волю, ён сам ехаў туды і непаслухмянца білі бізунамі. А князь прыгаворваў: «Будуць свае фрукты, дзеці ў іншых красці не стануць».

І ў князя ў Дуброўне быў фруктовы сад па Шклаўскай вуліцы, прыкладна там, дзе цяпер лясніцтва. Ён часткова вымерз у 1939 годзе, астатнія дрэвы загінулі ў час вайны.

Незабыўныя ўражанні пакінуў рабфак, які размяшчаўся ў былым доме ксяндза. Тры дзённыя, чатыры вячэрнія курсы. Добрыя настаўнікі: Зязюлін, Ясноўскі, Вальт, Жукавец і іншыя. Асабліва запомніўся дырэктар рабфака, настаўнік рускай мовы і літаратуры Жукавец. Малады, прыгожы, ён толькі што скончыў педін-

Дуброўна. 1996 г.

стытут імя А. М. Горкага і прыехаў у Дуброўну, на радзіму яго каханай дзяўчыны Волкавай, з якой разам вучыліся.

У 1936 г. Волкаву арыштавалі, а яшчэ раней — яе двух братоў. Канешне, «ворагі народа». Арыштавалі і Жукаўца. Выклікалі з урока і на вачах усіх павезлі. Невядома куды. А ў 1939 г. ў Дуброўне быў вялікі судовы працэс. Судзілі 36 чалавек на чале з першым сакратаром райкома партыі Маршалавым (ён скончыў жыццё самагубствам). Гэта — горкая старонка нашай гісторыі і майго горада.

За Дуброўнай — Расія.

Потым была куды больш страшная старонка яго біяграфіі — вайна.

Трэба сказаць, што да вайны ў Дуброўне было значна больш насельніцтва, чым цяпер. Вось прыклад. На месцы цяперашняга гарадскога стадыёна была вялікая яўрэйская сінагога, два магазіны, і дзесяткі два ці больш дамоў. Тут была вуліца Балаголаў (ямшчыкоў). І тут мы, студэнты, заўсёды даведваліся, хто з іх у патрэбны нам час едзе на Асінаўку, каб дабрацца з ім да цягніка.

Пры той кучнасці насельніцтва і будынкаў у тадышняй Дуброўне панавалі парадак і чысціня, што могуць пацвердзіць многія старажылы, і чаму трэба павучыцца сённяшнім яго жыхарам.

Становіцца гісторыяй далёкае і не такое ўжо далёкае мінулае. Але і сёння яно ўплывае на лёс кожнага з нам.

П. Дубава, г. Дуброўна.

АДЗІНЦЫ, в ё с к а . Першыя пісьмовыя звесткі ў інвентары 1782 г. У той час вёска ўваходзіла ў Жабыцкае (тыя Жабыкі цяпер — Фесеўка) паручэнства, затым у Батуроўшчынскае таварыства Холбнянскай воласці. Згодна з усерасійскім перапісам 1897 г. ў вёсцы налічвалася 16 двароў і 90 жыхароў. Пасля 1914 г. пісьмовых звестак аб вёсцы няма. Не існуе.

АЗАРАВА, в ё с к а. Упершыню ўпамінаецца ў інвентары маёнтка Раманава 1647—1648 гг. (31 двор). У 1897 г. вёска адносілася да Баеўскай воласці і належала сялянам. У ёй на той час было 47 двароў, пражывала 294 чалавекі. Не існуе з даваеннага часу.

АЗЁРЫ, в ё с к а. Вядома з інвентара 1782 г. Уваходзіла ў Тухінскае войтаўства. Тады ў вёсцы было 10 двароў і 82 жыхары. Побач, каля рэчкі, стаялі хутар (адзін двор) і леснічоўка. Пражывала 12 жыхароў. У 1898 г. ў вёсцы дзейнічала лесапільнае прадпрыемства. Уладальнікі — Гадзіцкі і яго нашчадкі. У 1900 г. на лесапільні працавалі 20 рабочых, а ў 1913 г. на ім мелася паравая машына ў 40 конскіх сіл. З 20 жніўня 1924 г. вёска Азёры — цэнтр Азярэцкага сельсавета. У 1944 г. адкрыта пачатковая школа, адноўлены калгас «VII з'езд Саветаў». З 1950 г. ўваходзіць у калгас «Іскра Ільіча». У 1995 г. у вёсцы 1 двор, 1 жыхар.

АЛЕКСАНДРЫЯ (РЭДЗЬКАЎШЧЫНА), в ё с к а. Узнікла ў выніку злучэння двух вёсак. У судовай справе 1607 г. называецца служба Рэдзькіна. (Служба — надзел зямлі, уладальнік якой павінен быў выконваць пэўныя павіннасці.) У дакуменце 1886 г. вёска мае назву Рэдзькаўшчына. Вёска Александрыя ў інвентар 1782 г. ўнесена як наноў пабудаваная. У ёй пражывала 43 мужчыны і 41 жанчына. У 1897 г. ў вёсцы Александрыя (Рэдзькаўшчына) налічвалася 16 двароў і 100 жыхароў. У 1961 г. адкрыта Рэдзькаўшчынская пачатковая школа. У 1995 г. ў вёсцы 7 двароў і 14 жыхароў. Брацкая магіла (увекавечана памяць 100 савецкіх воінаў). Вёска знаходзіцца ў складзе саўгаса «Прыдняпроўскі».

АЛЬХОЎКА, в ё с к а. У інвентар 1782 г. ўключана пад назвай Альховая Слабада, у спіс населеных пунктаў канца XVII ст. — пад назвай Альхоўка. У 1897 г. адносілася да Судзілавіцкага таварыства Новатухінскай воласці. У вёсцы ў той час было 8 двароў і 56 жыхароў. З 1931 г. пісьмовых звестак пра вёску няма.

АЛЯКСЕЙКІ, в ё с к а. У інвентары 1782 г. праходзіць пад назвай Аляксейкі або Сільчкі. Уваходзіла ў склад Холбянскай воласці, належала сялянам. У анкету 1897 г. ўключана пад назвай Аляксейкі (Чарткі). У вёсцы тады было 19 двароў і 138 жыхароў. Цяпер у складзе саўгаса «Пры-дняпроўскі». У 1995 г. ў вёсцы 22 двары, 38 жыхароў, ферма буйной рагатай жывёлы.

АНДРЫЯНАВА, в ё с к а. Вядома са спіса населеных пунктаў 1886 г. Адносілася да Высокаўскай воласці. У 1897 г. ў вёсцы было 38 двароў, 248 жыхароў. Да 1950 г. тут быў калгас Б174БелДРЭС», затым імя Молатава, цяпер брыгада калгаса «40 год Кастрычніка». З 1945 г. па 1954 г. у вёсцы працавала пачатковая школа. Цяпер тут 43 двары, 81 жыхар і ферма буйной рагатай жывёлы.

АНТОНЕНКІ, в ё с к а. У інвентар 1672 г. ўключана вёска Багданаўшчына, а ў інвентар 1782 г. — Багданаўшчына або Антоненкі. Адносілася да Холбянскай воласці і належала сялянам. У вёсцы жылі 73 жыхары. У гады Вялікай Айчыннай вайны вёска спалена. У 1944—1959 гг. тутэйшы калгас насіў імя Сталіна, затым увайшоў у саўгас «Арловічы». у 1984 г. ў вёсцы было 6 двароў, 9 жыхароў. Не існуе.

АНЦІПЕНКІ, в ё с к а. Вядома са спіса населеных пунктаў канца XVIII ст. Адно-

сілася да Сваташыцкай воласці і належала сялянам. У 1897 г. тут было 12 двароў, 94 жыхары. У 1933 г. арганізаваўся калгас «Чырвоны пераможца», які ў 1950 г. ўвайшоў у калгас «Беларусь». У 1995 г. ў вёсцы 15 двароў, 21 жыхар.

АРЛОВІЧЫ, в ё с к а. Вядома з судовай справы 1607 г. У 1875 г. вёску, 993 дзесяціны зямлі, у тым ліку 860 дзесяцін лесу, паром і вадзяны млын атрымаў у спадчыну генерал-лейтэнант Іван Аляксеевіч Андрыянаў. У 1897 г. ў цэнтры маёнтка быў адзін двор (6 дамоў, 35 жыхароў). У 1903, 1905—1907 гг. у Арловічах адбываліся рэвалюцыйныя выступленні батракоў. У 30-х гг. дзейнічаў саўгас «Арловічы», а ў 1943—1958 гг. — Арловіцкая МТС. У 1954 г. адкрыта пачатковая школа. У сакавіку 1959 г. створаны саўгас «Арловічы». У 1995 г. у вёсцы 128 двароў, 352 жыхары, будынак Валякоўскага сельсавета, кантора саўгаса, майстэрня, свіна-ферма, магазін, сталовая, сельскі Дом культуры, бібліятэка, сярэдняя школа, дзіцячы садок, парк. Брацкая магіла (увекавечана памяць 700 савецкіх воінаў).

АСІНАЎКА, в ё с к а. Вядома з інвентара 1782 г. Знаходзілася прыкладна за 2 км на захад ад цяперашняй чыгуначнай станцыі. У 1897 г. было 7 двароў, 52 жыхары.

16.11.1871 г. адкрыўся рух на Маскоўска-Брэсцкай чыгункі. Станцыя на Дубровеншчыне атрымала назву па блізляжачай вёсцы Асінаўка. У 1897 г. тут было 4 дамы, 33 жыхары. Вада падавалася з вадакачкі. Каля чыгункі — пасёлак (6 двароў, 30 жыхароў). У 1917 г. працаваў паравы млын, уладальнікам якога была Марыяна Іванаўна Сухаржэўская. Да Вялікай Айчыннай вайны была праложана вузкакалейка Асінторф — Асінаўка для перавозкі торфу. У 1935 г. жыхары арганізавалі калгас «Ленінец», які затым увайшоў у саўгас імя Ю. Смірнова. У 1995 г. ў Асінаўцы 76 двароў, 195 жыхароў, два магазіны, чыгуначны вакзал, аптова-гандлёвая база райпа, склады Дубровенскай сельгасхіміі.

Асінаўка — радзіма Героя Савецкага Саюза Івана Аўдзеевіча Ваекава (1919—1943). У гады Вялікай Айчыннай вайны тут дзейнічала падпольная камсамольская група, якая ўваходзіла ў склад Асінторфскага камсамольскага падполля.

АСІНТОРФ, п а с ё л а к. Паселішча вядома з 1672 г. як урочышча Востраў, а ў інвентары 1782 г. — Востраў Юр'еў. Паводле падання, названы ў гонар беглага селяніна Юркі і яго сыноў, знайшоўшых прытулак сярод непраходных тарфяных балот, а затым сасланых у Сібір за супраціўленне ўладам. У 1897 г. было 20 двароў, 151 жыхар. У 1918 г. Аршанскі чыгуначны вузел пачаў распрацоўку торфу непадалёку ад вёскі для патрэб чыгункі і Дубровенскай тэкстыльнай фабрыкі. У 1927 г. пачалося будаўніцтва БелДРЭС. Пуск першай чаргі — 8.11.1930 г. На здабычы торфу працавала пастаянна ці сезонна звыш 10 000 рабочых, якія жылі ў 11 пабудаваных пасёлках і навакольных вёсках. Добраўпарадкоўваўся і цэнтральны пасё-лак Асінторф (Асінторф) — былая вёска Востраў Юр'еў. З 1933 г. ў пасёлку меліся сярэдняя школа, бальніца, магазіны, сталовая. У гады вайны на Асінторфе дзейнічала падпольная камсамольская арганізацыя на чале са Станіславам Пятровічам Шмуглеўскім. У гонар падпольшчыкаў у 1966 г. на аўтамагістралі Мінск — Масква ўстаноўлены манумент. У 1995 г. ў пасёлку Асінторф 350 дамоў, 1700 жыхароў, сярэдняя школа, участковая бальніца, 6 магазінаў, сталовая, ляснічтва, пошта, філіялы ашчадбанка і камбіната бытавога абслугоўвання, клуб, бібліятэка, музей прадпрыемства, музе школы. Брацкая магіла.

АСТАШКАВІЧЫ, в ё с к а. Упершыню названа ў інвентары 1647—1648 гг. маёнтка Раманава. На той час было 44 двары. У 1886 г. адносілася да Баеўскай воласці і належала сялянам. Сядзіба Асташкавічы належала графу Гайдэну. У вёсцы былі два млыны: вадзяны на рэчцы Ірвянічанцы і вятрак. У 1897 г. 58 двароў, 390 жыхароў, карчма. У 1915 г. дзейнічала

земскае аднакласнае вучылішча. Пасля вайны ў вёсцы працавала пачатковая, а з 1949 г. — няпоўная сярэдняя школа. У час калектывізацыі тут арганізаваны калгас «Чырвоная Ніва», затым калгас называўся «Бальшавік», з 1950 г. — імя Варашылава, які ў 1958 г. ўвайшоў у калгас імя Дзяржынскага. У 1995 г. 26 дамоў, 37 жыхароў, магазін, ферма буйной рагатай жывёлы.

Асташкавічы — радзіма Віктара Паўлавіча Грыбкоўскага (нарадзіўся 30.4.1932 г.), члена-карэспандэнта Акадэміі навук Рэспублікі Беларусь, доктара фізіка-матэматычных навук, прафесара.

АЎСЯНКІ, в ё с к а. Першыя звесткі аб ёй знойдзены ў інвентары 1782 г. У 1886 г. фальварак землеўладальніка Дзянісава ў Холбнянскай воласці, пры ім — млын-вятрак. Па анкеце ўсе — расійскага перапісу 1897 г. ў фальварку пры ручаі Каробкі — 1 двор (2 дамы, 7 жыхароў). Апошнія пісьмовыя звесткі адносяцца да 1908 г. Не існуе.

БАБІЧЫ, в ё с к а. Упершыню ўнесена ў спіс населеных пунктаў 1782 г. Стаяла пры ручаі Чыжоўка на поўнач ад вёскі Мардахі і адносілася да Мардашэвіцкага таварыства. У 1897 г. было 16 двароў, 94 жыхары. У 1939 г. пераселены ў іншыя вёскі.

БАБРОВА, в ё с к а. Вядома з інвентара 1782 г. Пражывалі 171 мужчына і 140 жанчын. У 1897 г. 77 двароў, 536 жыхароў, школа пісьменнасці ў наёмнай сялянскай хаце, хлебазапасны магазін. У 1915 г. — земскае пачатковае вучылішча. У гады Вялікай Айчыннай вайны амаль поў-насцю знішчана. Але ўжо са снежня 1944 г. тут дзейнічала пачатковая школа, з 1961 г. — няпоўная сярэдняя школа. У 1944 г. адноўлены калгас «Авангард». з 1950 г. ў складзе калгаса імя Молатава, з 1956 — у калгасе імя Хрушчова, з 1964 г. — цэнтр калгаса «Прагрэс». У 1995 г. 136 двароў, 390 жыхароў, базавая 8-гадовая школа, сельскі клуб, бібліятэка, фельчарска-акушэрскі пункт, магазін, жывёлагадоўчы комплекс. Брацкая магіла (увекавечана памяць 1710 савецкіх воінаў). Каля вёскі — гарадзішча.

БАЕВА, в ё с к а. Вядома з 1560 г. У 1609 г. была пагранічным мястэчкам, дзе польская Рада сустракала рускіх паслоў. У той час праз Баева праходзіла дарога з Оршы. Тут быў млын. У 1718 г. Сапегамі пабудавана царква. У 1785 г. прыхажане пабудавалі другую царкву. У 1792 г. ў мястэчку было 78 сялянскіх двароў, у тым ліку яўрэйскіх — 17, стаяў вадзяны млын, пры ім — вінакурны завод (4 катлы — 1700 вёдраў віна ў год), хлебазапасны магазін. У 1869 г. адкрыта народнае вучылішча. Праз мястэчка праходзіў паштовы тракт з Лядоў у Горкі. У 1897 г. — цэнтр воласці і фальварак (належалі князю Любамірскаму). У мястэчку на той час было 145 двароў, 892 жыхары, 2 праваслаўныя царквы, капліца, яўрэйская малітоўная школа, царкоўная багадзельня, царкоўна-прыходская школа, фельчарскі ўчастак, валасное ўпраўленне, конскі двор, 2 хлебныя магазіны, вадзяны млын, тры млыны-ветракі, сукнавальня, крупадзёрня, 6 гандлёвых лавак, 6 кузняў, карчма. Праводзілася ярмарка ў 12-ю пятніцу пасля Вялікдня і таржкі па нядзелях.

Цяпер Баева — цэнтр Баеўскага сельсавета і калгаса імя Дзяржынскага. У 1995 г. 99 двароў, 291 жыхар, будынкі канторы калгаса і сельсавета, 8-гадовая школа, магазін, фельчарска-акушэрскі пункт, сельскі клуб, бібліятэка, аддзяленне сувязі і ашчадбанка, ферма буйной рагатай жывёлы, зернеток, майстэрня, сталовая. Брацкая магіла (увекавечана памяць 700 савецкіх воінаў).

Баева — радзіма Мікалая Аляксандравіча Гарулёва (1919—1980), беларускага пісьменніка.

БАЛОТНЯ, в ё с к а. Вядома з інвентара 1782 г. як вёска Балотнікі Мардашэвіцкага войтаўства. У дакуменце канца XVIII ст. праходзіць пад назвай Балоціна, у 1886 г. — Балотня. Не існуе.

БАРАДЗІНО, в ё с к а. Вядома з інвентара канца XVIII — пачатку XIX ст. Згодна са звесткамі 1886 г. адносілася да

Сваташыцкай воласці і належала сялянам. У 1896 г. налічвалася 13 двароў, 102 жыхары. Да 1950 г. ў вёсцы быў калгас «Новае Барадзіно», у 1950—1957 гг. у складзе калгаса «Звязда», з 1957 г. ў калгасе «Радзіма». Цяпер уваходзіць у калгас «Герой працы». У 1995 н. 21 двор, 35 жыхароў.

Барадзіно — радзіма Сяргея Іванавіча Назарава (нарадзіўся 14.10.1928 г.), акадэміка Акадэміі навук Рэспублікі Беларусь, доктара тэхнічных навук, прафесара.

БАРАДЗІНЦЫ, в ё с к а. У інвентары 1782 г. называецца засценак Барадзінцы, у дакуменце 1886 г. — фальварак Барадзінцы. У 1897 г. ў фальварку Барадзінцы пры Дняпры быў адзін двор, пражывала 14 жыхароў. Пасля Вялікай Айчыннай вайны паселішча не існуе. Ва ўрочышчы Барадзінцы да гэтага часу існуе «святая крыніца», якой людзі не толькі пакланяюцца, але і лечацца яе вадою.

БАРСТВІНАВА, в ё с к а. У інвентары 1782 г. праходзіць пад назвай Барсквінава. На той час пражывалі 41 мужчына і 31 жанчына. У анкеце 1897 г. значыцца сядзіба і фальварак Берасцянёва пры рацэ Днепр Холбнянскай воласці (1 двор, 2 дамы, 19 жыхароў), паромная пераправа. У 1995 г. ў вёсцы Барствінава 5 двароў, 8 жыхароў. Уваходзіць у саўгас «Арловічы».

БАРСУКІ, в ё с к а. Вядома з інвентара 1672 г. У 1886 г. адносілася да Дубровенскай воласці і належала сялянам. У 1897 г. праз вёску праходзіў гандлёвы тракт Дуброўна — Баева. Было 67 двароў, 477 жыхароў. Царкоўна-прыходская школа, пастаялы двор. За 1950 г. ў складзе калгаса імя Суворава, з 1957 г. адносіцца да калгаса «Шлях да камунізму». З 1944 г. па 1961 г. у вёсцы была пачатковая школа. У 1995 г. 49 двароў, 89 жыхароў, магазін, жывёлагадоўчы комплекс.

БАТРАКОЎЦЫ, в ё с к а. Вядома з 1782 г. У анкеце 1897 г. праходзіць пад назвай Батракоўшчына каля ракі Днепр пры ручаі Чыжоўка. Двароў — 7, жыхароў — 51. Не існуе.

БАТУРОЎШЧЫНА, в ё с к а. У інвентары 1795 г. значыцца 35 мужчын і 30 жанчын. У 1886 г. адносілася да Холбнянскай воласці і належала сялянам. У 1897 г. — 12 двароў, 93 жыхары. Існавала да 60-х гадоў.

БАЯРШЧЫНА-КСЦІШЧАВА, ф а л ь в а р а к. На карце Аршанскага павета канца XVIII — пачатку XIX ст. абазначана на дарозе паміж вёскамі Пішчыкі і Чырына. Не існуе.

БЕЛЬ, в ё с к а. Вядома з інвентара 1782 г. На той час пражывалі 129 мужчын і 106 жанчын. У анкеце 1897 г. ўказана, што ў вёсцы 52 двары і 403 жыхары. У 1914 г. тут працаваў млын, які належаў селяніну Сямёну Мікітавічу Каслакову (магчыма Касмакову). У 1915 г. дзейнічала земскае пачатковае вучылішча. З 1944 г працавала пачатковая школа, аднавіўся калгас «Звязда» Бельскага сельсавета, з 1950 г. — у складзе калгаса імя Сталіна, а з 1959 г. ў саўгасе «Арловічы». У 1995 г. ў вёсцы 34 двары, 51 жыхар. Ферма буйной рагатай жывёлы.

Бель — радзіма Героя Сацыялістычнай Працы Тамары Ягораўны Дзенісенка (нарадзілася 9.1.1931 г.).

БЕРАЖАНЫ, в ё с к а. Упамінаецца ў дакументах пад 1794 г. Знаходзілася на левым беразе Дняпра паміж вёскамі Холаўе і Расасна. Дзейнічала ў той час гадзіннікавая мануфактура. У сувязі з вывазам мануфактуры ў вёску Купаўна пад Маскву, лёс вёскі Беражаны невядомы.

БЕРАСНІ, з а с ц е н а к. У 1782 г. тут жыло 32 чалавекі. Знаходзіўся засценак паміж вёскамі Лабаны і Кіраёва. Не існуе.

БОХАТАВА, в ё с к а. Вядома з інвентара 1672 г. У 1897 г. адносілася да Андрыянаўскага таварыства Высокаўскай воласці (11 двароў, 63 жыхары). Арганізаваны ў 1930 г. калгас называўся «Чырвоны Гарадзец». У 1939 г. жыхароў перасялілі ў суседнюю вёску Новыя Галяшы (калгас «Парыжская камуна»).

БРУХАЎЦЫ, в ё с к а. У інвентары 1721 г. ўпамінаецца як засценак. Па перапісу 1897 г. было 38 двароў, 218 жыхароў. У 1915 г. дзейнічала земскае пачатковае

вучылішча. У красавіку 1931 года сяляне аб'ядналіся ў калгас «Чырвоныя горы», з 1950 г. — у складзе калгаса імя Будзённага, з 1960 г. — у складзе саўгаса «1 мая», а з 1964 г. ўваходзіць у саўгас імя Ю. Смірнова. У 1995 г. 12 двароў, 28 жыхароў.

БУДА Валяўкоўскага сельсавета, в ё с к а. Вядома з інвентара 1721 г. У 1782 г. пражывалі 47 мужчын і 41 жанчына. У 1886 г. адносілася да Холбнянскай воласці і належала сялянам. Па перапісу 1897 г. налічвалася 26 двароў і 173 жыхары. У 1944—1959 гг. вёскі Буда і Зазер'е былі аб'яднаны ў калгас імя Варашылава Бельскага сельсавета, затым увайшлі ў саўгас «Арловічы». З канца 60-х гадоў не існуе.

БУДА, в ё с к а. Вядома з інвентара 1672 г. як засценак Буда-Петрытоўская. У інвентары 1722 г. значыцца вёска Буда. У 1897 г. 36 двароў, 266 жыхароў. Хлебазапасны магазін. З 1935 г. па 1956 г. у вёсцы — калгас «Ленінец» Арэхаўскага раёна, затым аддзяленне саўгаса «Межава» Аршанскага раёна. З 1964 г. — цэнтр саўгаса імя Ю. Смірнова. У 1944 г. ў вёсцы размяшчаліся ваеннапалонныя немцы (на будаўніцтве аўтамагістралі). З 1948 г. ў бараках працавала пачатковая школа, у 1955 г. пабудавана няпоўная сярэдняя школа. У 1995 г. ў вёсцы 157 двароў, 408 жыхароў, 2 малочна-таварныя фермы, 2 магазіны, клуб, бібліятэка, сярэдняя школа, фельчарска-акушэрскі пункт, дзіцячы садок. Брацкая магіла (увекавечана памяць 2250 савецкіх воінаў). Помнікі: героям Асінторфскага камсамольскага падполля на аўтамагістралі Мінск — Масква, Герою Савецкага Саюза Юрыю Смірнову.

БУДЗІШЧА, з а с ц е н а к. Названы ў інвентары 1672 г. (паміж вёскамі Гарэлькі і Іскозы). Апошнія звесткі пра засценак выяўлены ў спісе населеных пунктаў Аршанскага павета канца XVIII ст. Згодна з інвентаром 1672 г. засценак Будзішча быў таксама каля вёскі Ерамееўшчына.

БУРАЯ, в ё с к а. У інвентары 1672 г. названа вёска Бурае. Уладальнік — пан ваявода Троцкі. У спісах населеных пунктаў Аршанскага павета канца XVIII ст. названа Бурае Сяло. У 1886 г. вёска адносілася да Дубровенскай воласці і належала сялянам. У 1897 г. 57 двароў, 356 жыхароў, школа пісьменнасці ў сялянскай хаце, хлебазапасны магазін. Да 1950 г. ў вёсцы быў калгас «2-я пяцігодка». Да 1964 г. — у складзе калгаса імя Хрушчова. Цяпер уваходзіць у калгас «Прагрэс». У 1995 г. 83 двары, 161 жыхар, жывёлагадоўчая ферма.

БЫСТРЫЁЎКА, в ё с к а. Упершыню названа ў судовай справе 1607 г. як Быстроўка. У 1886 г. адносілася да Сваташыцкай воласці і належала сялянам. У 1896 г. 44 двары, 292 жыхары, царкоўна-прыходская школа, пастаялы двор каля рэчкі Расасенка (1 дом на 10 чалавек). Да 1950 г. тут быў калгас «Бальшавік», затым вёска ўваходзіла ў склад калгаса імя Леніна, а з 1963 г. ў калгасе «Усход». У 1995 г. 52 двары, 104 жыхары, ферма буйной рагатай жывёлы.

БЯЛЯЕЎШЧЫНА, в ё с к а. Першыя пісьмовыя звесткі ў інвентары 1782 г. На той час ў вёсцы жылі 20 мужчын і 17 жанчын. Па звестках 1886 г. адносілася да Холбнянскай воласці і належала сялянам. Па перапісу 1897 г. 8 двароў, 56 жыхароў. Перастала існаваць у пасляваенны час.

БЯСКІ, в ё с к а. Вядома з інвентара 1672 г. У 1886 г. адносілася да Сваташыцкай воласці і належала сялянам. У 1897 г. 21 двор, 177 жыхароў. Да 1950 г. тутэйшы калгас насіў імя Будзённага, затым вёска ў складзе калгаса імя Суворава, а з 1957 г. у калгасе «Шлях да камунізму». У 1995 г. 19 двароў, 26 жыхароў.

ВАЛКАЛАКАВА, в ё с к а. Вядома з 1670 г. У 1886 г. адносілася да Дубровенскай воласці і належала сялянам. У 1897 г. 30 двароў, 208 жыхароў. З 1944 г. да 1961 г. дзейнічала пачатковая школа. Да 1956 г. — калгас «Камунар», затым у складзе калгаса імя Хрушчова, а з 1964 г. ў калгасе «Прагрэс». У 1995 г. 3 двары, 5 жыхароў.

ВАЛЬКАВА, в ё с к а. Вядома з 1755 г. у 1886 г. адносілася да Баеўскай воласці і належала сялянам. Па перапісу 1897 г. знаходзілася пры ручаі Іватэ, у ёй было

25 двароў, 163 жыхары. Да 1950 г. — калгас «Ударнік», затым у калгасе імя Дзяржынскага. З канца 80-х гг. не існуе.

ВАЛЬКАЎШЧЫНА, ф а л ь в а р а к. Вядомы з інвентара 1731 г. У 1886 г. адносіўся да Дубровенскай воласці, належаў князю Любамірскаму. Па перапісу 1897 г. ўказана месца знаходжання фальварка — пры ручаі прасёлкавага тракта Дуброўна—Расасна (1 двор, 19 жыхароў). Не існуе.

ВАЛЯЎКІ, в ё с к а. Вядома з інвентара 1782 г. У 1886 г. адносілася да Холбнянскай воласці і належала сялянам. У 1897 г. 25 двароў, 164 жыхары. З 1944 г. да 1985 г. ў вёсцы дзейнічала няпоўная сярэдняя школа. Да 1950 г. — калгас «Чырвоны араты», затым вёска ўвайшла ў калгас імя Варашылава. З 1959 г. — у складзе саўгаса «Арловічы». У 1995 г. 52 двары, 98 жыхароў, сельскі клуб, ферма буйной рагатай жывёлы.

ВЕЖКІ, в ё с к а. Упершыню называецца ў 1507 г. ў грамаце Вялікага князя Літоўскага Сігізмунда. Вёска падорана княгіні Еўпраксіі Мязецкай. У 1886 г. адносілася да Баеўскай воласці, сядзіба належала князю Любамірскаму. У 1897 г. 38 двароў, 284 жыхары. Да 1950 г. тутэйшы калгас называўся «Барацьба за новае жыц-цё» З 1950 г. — цэнтр калгаса «Хваля рэвалюцыі», у 1957—1959 гг. — цэнтр калгаса «Дружба», затым уваходзіла ў калгас імя Фрунзе, а з 1960 г. — у складзе саўгаса «Зарубы» У 1995 г. 33 двары, 51 жыхар. Каля вёскі — старажытнае гарадзішча.

ВОЛЕВА, в ё с к а. Вядома з канца XVIII ст. У 1886 г. адносілася да Сваташыцкай воласці і належала сялянам. Па перапісу 1897 г. 39 двароў, 270 жыхароў, царкоўна-прыходская школа. 28.2.1931 г. тут быў арганізаваны калгас «Сталінскі прыліў», у 1950 г. ўвайшла ў калгас «Радзіма». Цяпер — у складзе калгаса «Герой працы». У 1944 г. адкрыта пачатковая школа. У 1995 г. 41 двор, 62 жыхары, свінагадоўчы комплекс.

ВОЎКАЎСКІ, з а с ц е н а к. Вядомы з канца XVIII ст. Знаходзіўся паміж г. Дуброўна і вёскай Загваздзіна. Не існуе.

ВУСЦЕ, в ё с к а. У судовай справе 1607 г. называецца абруб Вусцейскі. У інвентары 1782 г. ў засценку Вусце пражывалі 8 мужчын і 6 жанчын, а ў вёсцы Вусце — 140 мужчын і 144 жанчыны. У 1886 г. вёска адносілася да Холбнянскай воласці. У 1897 г. 69 двароў, 477 жыхароў. Да 1950 г. тут калгас «Чырвоны пераможца», затым вёска ўвайшла ў калгас імя Чапаева, а з 1959 г. у калгас імя XXI з'езда КПСС. У 1995 г. 21 двор, 31 жыхар.

ВЯЛІКАЕ БАХАВА, в ё с к а. Вядома з 1886 г. Адносілася да Сваташыцкай воласці і належала сялянам. У анкеце 1897 г. указана месца знаходжання — пры ручаі Міластаўцы. На той час 53 двары, 350 жыхароў, царкоўна-прыходская школа. З 1944 г. дзейнічала пачатковая школа. Да 1950 г. — калгас «Вольная праца». З 1950 г. па 1964 г. — цэнтр калгаса імя Свярдлова, затым — калгаса «Звязда», а з 1978 г. ўваходзіць у калгас «Праўда». У 1995 г. 59 двароў, 176 жыхароў, магазін мехток, ферма буйной рагатай жывёлы, жывёлагадоўчы комплекс, майстэрня. Помнік землякам, што загінулі пад час Вялікай Айчыннай вайны.

Радзіма Пятра Лявонавіча Чарвінскага (1911—1979), былога камандзіра партызанскай брыгады, сакратара Маскоўскага абкома КПСС, намесніка міністра геалогіі СССР, дэкана шахтна-будаўнічага факультэта Маскоўскага горнага інстытута, доктара навук, прафесара.

ВЯЛІКАЯ ДЗЯЦЕЛЬ,, в ё с к а (гл. в. Дзяцель).

ВЯЛІКАЯ ЛЫСКАЎКА, в ё с к а (гл. в. Лыскаўка).

ВЯЛІКАЕ САВІНА, в ё с к а (гл. в. М. Савіна).

ВЯЛІКІЯ САЛЕНІКІ, в ё с к а. Нанесена на карту канца XVIII ст. на паўднёвы захад ад вёскі Каўровая, каля ручая, і пазначана ў спісе населеных пунктаў таго часу. Не існуе.

ВЯЛІКАЕ ТХОРЫНА (ЗАМОСЬКІ), в ё с к а. Вядома з інвентара 1782 г. як вёска Тхорына (95 жыхароў). У інвентары 1870 г. называецца вёска Замоскі, а ў

інвентары 1897 г. — вёска Вялікае Тхорына (Замоськi). 15 двароў, 103 жыхары, хлебазапасны магазін. 17.2.1931 г. Вялікае Тхорына і Малое Тхорына аб'ядналіся ў калгас «Чырвоная змена». Цяпер у вёсцы Вялікае Тхорына, якая ўваходзіць у калгас «Іскра Ільіча», 8 двароў, 13 жыхароў, ферма буйной рагатай жывёлы.

ВЯЧЭРЫНА, в ё с к а. Вядома з 1607 г. У 1886 г. адносілася да Сваташыцкай воласці і належала сялянам. У 1897 г. 33 двары, 181 жыхар, царкоўна-прыходская школа. У 1915 г. земскае пачатковае вучылішча. Да 1950 г. тутэйшы калгас называўся «Чырвоны вячэрынец», затым вёска ў складзе калгаса «Радзіма», а з 1963 г. ўваходзіць у калгас «Герой працы». У вёсцы 22 двары, 45 жыхароў.

ГАГОКІ, в ё с к а. Вядома з інвентара 1731 г. У 1886 г. адносілася да Холбянскай воласці і належала сялянам. У анкеце 1897 г. ўказваецца, што вёска знаходзіцца каля рэчкі Кабыліца, у ёй 17 двароў, 128 жыхароў. Да 1950 г. тут быў калгас імя Варашылава, затым калгас імя Сталіна Іскозскага сельсавета. Не існуе з канца 40-х гадоў.

ГАЛЯШЫ, в ё с к а. У інвентары 1782 г. названы дзве вёскі — Галяшы Вялікія і Галяшы Малыя. У 1897 г. адносілася да Высокаўскай воласці Андрыянаўскага таварыства. У ёй было 22 двары, 168 жыхароў. Да 1950 г. тут быў калгас «Парыжская камуна», затым вёска ўвайшла ў калгас імя Кагановіча, а з 1957 г. ў складзе калгаса «На варце» Пірагоўскага сельсавета. У 1995 г. 22 двары, 76 жыхароў, ферма буйной рагатай жывёлы.

ГАНЧАРОВА, в ё с к а. Вядома з 1670 г. У 1795 г. ў вёсцы налічвалася 50 сем'яў. У 1884 г. ў вёсцы быў хлебазапасны магазін. У 1897 г. ў вёсцы Нова-Ганчарова (Наваселлі) пры рацэ Днепр — 28 двароў, 167 жыхароў. Сяляне займаліся калесніцтвам, рабілі колы. У вёсцы Старое Ганчарова пры рацэ Днепр — 67 двароў, 468 жыхароў, капліца, школа Пісьменнасці, хлебазапасны магазін. Сяляне займаліся бандарным промыслам, выраблялі лодкі, бочкі, вёдры, цэбры і г. д. Да 1954 г. мясцовы калгас называўся «Новы шлях», затым вёска ў складзе калгаса «Рассвет», з 1963 г. ў калгасе «Перамога» (з 1969 г. — саўгас «Перамога»). З 1994 г. ўваходзіць у саўгас-камбінат «Багратіёнаўскі». У 1995 г. 25 двароў, 44 жыхары.

ГАНЧАРОЎСКІ, з а с ц е н а к. Вядомы з інвентара 1795 г. У анкеце 1897 г. ўказваецца, што засценак адносіцца да Карунnага таварыства (Карунны цяпер Карумны) і знаходзіцца каля чыгункі. У ім 42 двары, 307 жыхароў, хлебазапасны магазін. Засценак Ганчароўскі ўказваецца ў спісе населеных пунктаў 1918 г. Зараз не існуе. Хоць магчыма, што цяпер гэта вёска Засценкі.

ГАРАНЫ, в ё с к а. Называецца ў інвентары 1731 г. У 1795 г. пражывалі 63 мужчыны і 60 жанчын. У анкеце 1897 г. ўказваецца, што вёска размешчана каля ракі Днепр і адносіцца да Карунnага таварыства. У ёй 24 двары і 217 жыхароў. Не існуе з 70-х гадоў.

ГАРОШКАВА (Яланы), в ё с к а. У інвентары 1672 г. называецца займішча Гарошкава. У 1782 г. пражывалі 79 мужчын і 70 жанчын. У спісе населеных пунктаў 1872 г. названы вёскі Гарошкава і Яланы (належалі сялянам і адносіліся да Холбнянскай воласці). У анкеце 1897 г. адзначана адна вёска з двайной назвай Гарошкава (Яланы). У вёсцы 33 двары, 241 жыхар. У 1915 г. — земскае пачатковае вучылішча. З 1928 г. тут быў вапнавы завод, з 1944 г. па 1954 г. дзейнічала пачатковая школа. З 1944 г. ў вёсцы быў калгас «Наша перамога», з 1950 г. калгас насіў імя Сталіна, затым вёска ўваходзіла ў саўгас «Арловічы». Не існуе з 70-х гадоў.

ГАРЭЛЬКІ, в ё с к а. Вядома з інвентара 1672 г. У 1795 г. ў вёсцы жылі 76 мужчын, 72 жанчыны. У дакуменце 1886 г. адзначана, што вёска адносіцца да Холбнінскай воласці і належыць сялянам. У 1897 г. 29 двароў, пражывала 232 чалавекі. Да 1958 г. тутэйшы калгас называўся імя Сталіна, затым ўваходзіў ў калгас імя Суворава, з 1959 г. — у саўгас «Арловічы», а з 1964 г. — у саўгас імя Чарня-

хоўскага. У 1995 г. 16 двароў, 25 жыхароў.

ГІЧЫ, в ё с к а. Вядома з інвентара 1782 г. У вёсцы на той час жылі 47 мужчын і 43 жанчыны. У анкеце 1897 г. ўказваецца, што вёска знаходзіцца пры ручаі Вязаўка, у ёй 17 двароў, 136 жыхароў, карчма. З 1944 г. па 1960 г. дзейнічала пачатковая школа. Вёска паслядоўна ўваходзіла ў склад калгасаў «Запаветы Ільіча» і «Дружба», саўгаса «Перамога». З 1994 г. ў складзе саўгаса «Баграціёнаўскі». У 1995 г. 15 двароў, 22 жыхары, ферма буйной рагатай жывёлы.

ГЛАДКІЯ, в ё с к а. Вядома з карты Аршанскага павета канца XVIII ст. У 1886 г. адносілася да Баеўскай воласці і належала сялянам. У анкеце 1897 г. ўказваецца, што вёска знаходзіцца каля рэчкі Любкінай, у ёй 12 двароў, 83 жыхары. Да 1959 г. — цэнтр калгаса «Гігант», затым у складзе гэтага калгаса. У 1995 г. 16 двароў, 22 жыхары, ферма буйной рагатай жывёлы, свінаферма.

ГЛАСАВА КАРПЕНІН, з а с ц е н а к. Указаны ў інвентары 1672 г. Мяркуецца, што знаходзіўся каля вёскі Русаны. Не існуе.

ГЛЕБАВА, в ё с к а. Вядома з інвентара 1722 г. З дакументаў 1886—1887 гг. вядома, што вёска адносілася да Сваташыцкай воласці і належала сялянам. У ёй тады быў млын-вяртак. У 1897 г. 39 двароў, 247 жыхароў, царкоўна-прыходская школа, пастаялы двор. 4.7.1931 г. тут быў створаны калгас «Майскі прыліў». З 1950 г. ў складзе калгаса «Радзіма», цяпер увахо-дзіла ў калгас «Герой працы». У 1995 г. 38 двароў, 45 жыхароў. Каля вёскі — курганны могільнік.

ГЛУШКОВА, в ё с к а. Вядома з інвентара 1782 г. як вёска Глухава. У спісе населеных пунктаў 1870 г. ўказваецца вёска Глушкова. Размяшчалася, па меркаванню, за 1 кіламетр на поўнач ад вёскі Русаны. Не існуе.

ГРАБЕНІКІ, в ё с к а. Вядома з інвентара 1782 г. У анкеце 1897 г. ўказваецца, што вёска адносілася да Тхорынскага таварыства, у ёй 9 двароў, 53 жыхары. Праходзіць таксама па дакументу 1918 г. Не існуе.

ГУДАВА-ЗЕМЯНСКАЕ, в ё с к а. У судовай справе 1607 г. называецца вёска Гудава. У 1886 г. адносілася да Сваташыцкай воласці і належала сялянам. У 1897 г. 23 двары, 128 жыхароў, царкоўна-прыходская школа. З 1944 г. — пачатковая школа. Да 1950 г. тут быў калгас «Аснова» Цілівіцкага сельсавета, затым вёска ў складзе калгаса імя Кірава. З 1963 г. ўваходзіць ў калгас «Праўда». У 1995 г. 30 дамоў, 53 жыхары, ферма буйной рагатай жывёлы, магазін.

ГУДАВА НОВАЕ, в ё с к а. Са спіса населеных пунктаў 1886 г. вядома, што вёска адносілася да Сваташыцкай воласці і належала сялянам. У 1897 г. 22 двары, 138 жыхароў. Вёска тады называлася Гудава Мужычак. Да 1950 г. — калгас «Новае Гудава», затым у складзе калгаса імя Кірава, а з 1963 г. у калгасе «Праўда». У 1995 г. 28 двароў, 57 жыхароў, піларама.

ГУРАКІ, в ё с к а. Вядома з інвентара 1731 г. У 1886 г. адносілася да Дубровенскай воласці і належала сялянам. У 1897 г. 43 двары, 322 жыхары, хлебазапасны магазін, сядзіба землеўладальніка, пастаялы двор. Пасля вайны тут была пачатковая школа. Да 1950 г. калгас «Чырвоны пуцілавец», затым імя Суворава. Цяпер уваходзіць у калгас «Шлях да камуніму». У 1995 г. 33 двары, 58 жыхароў, магазін, жывёлагадоўчая ферма.

ГУРЫ, в ё с к а. Вядома з інвентара 1870 г., знаходзілася каля ручая Чыжоўка, паўднёвей вёскі Лабаны. У 1897 г. 13 двароў, 81 жыхар. Да Вялікай Айчыннай вайны вёска ўваходзіла ў калгас «Актывіст». Не існуе.

ДАБРЫНО, в ё с к а. У інвентары 1782 г. называецца вёска Дабрынец, у дакументах 1870 і 1897 гг. вёска Добрына каля ручая Дабранка, на ўсход ад вёскі Азёры. У вёсцы ў той час было 9 двароў, 64 жыхары. У 1882 г. маёнтак належаў Рэйнгольду, майстру-пчалаводу. Вёска ўказана таксама ў спісе. Не існуе.

ДАБРЫНЬ, в ё с к а. Вядома з інвентара 1722 г. У спісе населеных пунктаў канца XVIII ст. абазначана пад назвай Дабрыня. У 1897 г. адносілася да Сваташыцкай воласці. У ёй 37 двароў, 231 жыхар, царкоўна-прыходская школа і пастаялы двор. 1.1.1932 г. ў вёсцы быў арганізаваны калгас «Чырвоны барэц». З 1950 г. в. Дабрынь — цэнтральная сядзіба калгаса «Беларусь». З 1944 г. тут існавала пачатковая школа. У 1995 г. 11 шматкватэрных дамоў і 50 двароў, 281 жыхар, магазін, клуб, бібліятэка, сярэдняя школа, фельдшарска-акушэрскі пункт, дзіцячы сад. Помнік і брацкая магіла (увекавечана памяць 58 савецкіх воінаў).

ДАРОЖНАЯ, в ё с к а. Вядома з інвентара 1721 г. як вёска Старая Тухінь. У інвентары 1795 г. называецца вёска Старая Тухінь, злучанаяз займішчам Плюшчына, у якой пражывалі 121 мужчына і 106 жанчын. У анкеце 1897 г. ў вёсцы Старая Тухінь пры ручаі Тухінка — 47 двароў, 347 жыхароў. Сядзіба землеўладальніка (2 двары, 14 жыхароў). Да 1950 г. тут быў калгас «Камінтэрн» Новатухінскага сельсавета, затым паслядоўна ўваходзіла ў калгасы імя Заслонава, «Іскра Ільіча», калгас і саўгас «Перамога». Цяпер у складзе саўгаса-камбіната «Багратіёнаўскі». У 1995 г. 19 двароў, 38 жыхароў.

ДЗЁМКІНА, в ё с к а. Вядома са спіса населеных пунктаў 1870 г. У анкеце 1897 г. абазначана як выселак, у якім 5 двароў, 39 жыхароў. У 1930 г. былі раскулачаны ўсе 30 сем'яў. У 30-я гг. трагічны лёс вёскі завяршыўся. Не існуе.

ДЗЯМ'ЯНКАВА, в ё с к а. Вядома з 1607 г. У 1886 г. адносілася да Баеўскай воласці. У анкеце 1897 г. ўказваецца, што вёска знаходзіцца каля рэчкі Перавалачка, у ёй 46 двароў, 341 жыхар. З 1944 г. — пачатковая школа. Да 1950 г. тутэйшы калгас назывся «VI з'езд Саветаў». Затым вёска ўвайшла ў калгас імя Варашылава, з 1960 г. ў складзе саўгаса «Зарубы». У 1995 г. 20 двароў, 36 жыхароў.

ДЗЯЦЕЛЬ, в ё с к а. Пад такой назвай вёска ўпершыню ўпамінаецца ў судовай справе 1607 г. На карце Аршанскага павета канца XVIII ст. нанесены вёскі: Дзяцель Мужычая, Меншая Дзяцель Зямянская і Вялікая Дзяцель. У 1886 г. вёскі адносіліся да Сваташыцкай воласці. Згодна з перапісам 1897 г. ў Дзяцелі Мужычай было 35 двароў, 233 жыхары, царкоўна-прыходская школа, пастаялы двор каля вёскі. У фальварку каля рэчкі — 2 двары, 12 чалавек. У вёсцы Вялікая Дзяцель было 29 двароў, 184 жыхары, царкоўна-прыходская школа. У 1915 г. дзейнічала Дзяцельскае земскае вучылішча, з 1944 г. — пачатковая, з 1949 г. — няпоўная сярэдняя школа. Да 1956 г. ў вёсцы Дзяцель Мужычая дзейнічаў калгас «Уперад». У вёсцы Вялікая Дзяцель да 1950 г. быў калгас «Пераможца», затым імя Чкалава. З 1956 г. вёска Дзяцель — цэнтральная сядзіба калгаса імя XX з'езда КПСС. У 1995 г. 11 дамоў і 50 двароў, 2 жывёлагадоўчыя памяшканні, магазін, Дом культуры, бібліятэка, няпоўная сярэдняя школа, фельдчарска-акушэрскі пункт, дзіцячы садок, сталовая. Помнік землякам, што загінулі ў гады Вялікай Айчыннай вайны.

ДНЯПРОЎКА, в ё с к а. Вядома з інвентара 1721 г. як вёска Германы У 1782 г. пражывалі 99 мужчын і 107 жанчын. У анкеце 1897 г. ўказана, што вёска адносілася да Кіраёўскага таварыства, у ёй было 37 двароў і 198 жыхароў. З 1944 г. існавала пачатковая школа. Да 1950 г. тут быў калгас «Савет», затым вёска ўвайшла ў калгас імя К. Маркса, з 1963 г. ў складзе калгаса і саўгаса «Перамога». З 70-х гадоў не існуе. Каля былой вёскі — гарадзішча.

ЕРАМЕЕЎШЧЫНА, в ё с к а. У судовай справе 1607 г. названы адруб Верамееўскі і вёска Верамеева. У 1886 г. вёска адносілася да Сваташыцкай воласці. У 1897 г. 61 двор, 421 жыхар, хлебазапасны магазін. У 1915 г. — земскае пачатковае вучылішча, а з 1944 г. — пачатковая школа. Да 1950 г. ў вёсцы дзейнічаў калгас «Чырвоны шлях», затым цэнтральная сядзіба калгаса «Шлях да камунізму». У 1995 г. 107 двароў, 332 жыхары, пачатковая школа, фельдчарска-акушэрскі пункт,

сельскі Дом культуры, бібліятэка, магазін, дзіцячы садок, жывёлагадоўчая ферма. Помнік землякам, што загінулі ў гады Вялікай Айчыннай вайны, брацкая магіла (увекавечана памяць трох савецкіх воінаў).

ЖЫБЫКІ, в ё с к а. Вядома з 1782 г. У 1897 г. 19 двароў, 146 жыхароў. У савецкі час уваходзіла ў калгас «Актывіст», цяпер — у саўгас імя Ю. Смірнова. У 1995 г. 65 двароў, 117 жыхароў.

ЖАЛЕЗКАВА, в ё с к а. Вядома з 1672 г. У 1867 г. Казлінская Юлія Сігізмундаўна па спадчыннасці атрымала вёску, 436 гектараў зямлі, у тым ліку 245 гектараў лесу і 2 карчмы. Вёска адносілася да Баеўскай воласці. У анкеце 1897 г. ўказваецца, што яна знаходзілася каля ручая Бахараўка, 40 двароў, 241 жыхар. Сядзіба ўладальніцы і фальварак каля рэчкі Перавалачка (1 двор, 4 жылыя памяшканні, 21 чалавек, рымска-каталіцкая капліца, крупадзёрка, карчма. Да 1955 г. ў вёсцы была пачатковая школа. Да 1950 г. тут быў калгас імя Калініна, затым вёска ў складзе калгаса «Ударнік», а з 1965 г. ў саўгасе «Зарубы». У 1995 г. вёска перастала існаваць.

ЖАРНЕЎКА, в ё с к а. Упершыню нанесена на карту ў 1783 г. У 1886 г. адносілася да Саўскай воласці. З 1944 г. ў вёсцы была пачатковая школа. Да 1950 г. калгас «Багатыр», затым у складзе калгаса «Іскра», а з 1959 г. ў складзе калгаса «Гігант». У 1995 г. 10 двароў, 18 жыхароў.

ЖЫВАДЗЁРКІ (ЗАЛАТАВІЦКІ), ф а л ь в а р а к. Вядомы з 1795 г., знаходзіўся за 1,5 км на захад ад вёскі Страхі. З 1852 г. ўладальнік маёнтка Адамовіч Канстанцін, з 1886 г. — Казлінская Юлія Сігізмундаўна. У перапісе 1897 г. паселішча не названа.

ЗАБЕЖКІ, в ё с к а. У інвентары 1782 г. названа як уноў населеная. У спісе населеных пунктаў канца XVIII ст. называецца Засценак Забярэзніца-Забежкі, які адносіўся да Мардашэвіцкага войтаўства. У 1843 г. пражывалі 10 мужчын, аб жанчынах звестак няма. У анкеце 1897 г. ўказваецца, што сядзіба Забежніца знаходзілася каля балота і чорнага ручая, у ёй адзін двор і пяць жыхароў. У вёсцы Забежкі, якая знаходзілася на поўнач ад в. Ступакі, латышы варылі піва. Перастала існаваць перад Вялікай Айчыннай вайной.

ЗАВОЛНЫ, в ё с к а. У 1782 г. адносілася да Мардашэвіцкага войтаўства. У анкеце 1897 г. ўказваецца, што вёска размешчана за 2 вярсты на поўнач ад чыгункі, каля ручая Заволынка і адносіцца да Ласыршчынскага таварыства. У ёй 15 двароў, 101 жыхар, кузня, карчма. Да Вялікай Айчыннай вайны тут была пачатковая школа, з 1944 г. пераведзена ў вёску Шалашына. Не існуе.

ЗАГВАЗДЗІНА, в ё с к а. Вядома з інвентара 1672 г. У 1886 г. адносілася да Дубровенскай воласці і належала сялянам. У 1897 г. 52 двары, 365 жыхароў, школа пісьменнасці ў сялянскай хаце, хлебазапасны магазін і піцейны дом. З 1944 г. да 1955 г. і з 1959 г. тут існавала пачатковая школа. Да 1950 г. мясцовы калгас называўся «Сталёвы», затым вёска ўвайшла ў калгас імя Молатава, а з 1964 г. ў складзе калгаса «Прагрэс». У 1995 г. 31 двор, 69 жыхароў, жывёлагадоўчая ферма. Брацкая магіла (увекавечана памяць 206 савецкіх воінаў).

ЗАГРАДНА, в ё с к а. У інвентары 1782 г. называецца засценак Заградіца. У 1870 г. — вёска Заградна. Па анкеце 1897 г. знаходзілася за 2 км на паўночны захад ад вёскі Буда і адносілася да Парчавіцкага таварыства. У ёй на той час 2 двары і 21 жыхар. Пасля Вялікай Айчыннай вайны не існуе.

ЗАЗЕР'Е, в ё с к а. У інвентары 1782 г. праходзіць пад назвай Зазер'е або Куралі, у ёй 64 мужчыны і 69 жанчын. У 1886 г. адносілася да Холбнінскай воласці. У 1897 г. 29 двароў, 184 жанчыны. Да 1959 г. ў вёсках Буда і Зазер'е быў калгас імя Варашылава Бельскага сельсавета. Затым вёскі ўвайшлі ў саўгас «Арловічы». Не існуе з 70-х гг.

ЗАЙМІШЧА, в ё с к а. Вядома з інвентара 1647—1648 гг. У ёй тады было 6 двароў. У 1886 г. адносілася да Баеўскай

воласці і знаходзілася на рэчцы Пераваlачка. Побач была сядзіба графа Гайдэна. У 1897 г. 29 двароў, 100 жыхароў. У 1915 г. земскае пачатковае вучылішча. Увахо-дзіла ў калгас «Гігант». З 70-х гг. не існуе.

ЗАЛАТАВІЧЫ, в ё с к а. У 1494 г. Вялікі князь Аляксандр падараваў вёску смаленскаму баярыну Сеньку Цераховічу. У судовай справе 1607 г. названа служба Залатавіцкая. У 1886 г. адносілася да Баеўскай воласці. У 1897 г. 27 двароў, 181 жыхар. 25.4.1931 г. ў вёсцы быў арганізаваны калгас «1 Мая», з 1950 г. ў складзе калгаса «Барэц» Іскозскага сельсавета, з 1959 г. ў саўгасе «Арловічы», з 1964 г. ў саўгасе «Прыдняпроўскі». У 1995 г. 6 двароў, 9 жыхароў. Брацкая магіла (увекавечана памяць 37 савецкіх воінаў).

ЗАМОСЬКІ, в ё с к а. (гл. вёска Вялікае Тхорына).

ЗАПОЛЛЕ, в ё с к а. Вядома з інвентара 1782 г. У 1897 г. фальварак (2 двары, 15 жыхароў), паравы мукамольны млын, кузня. 28.2.1932 г. створаны калгас «Ударнік» Азярэцкага сельсавета. З 1950 г. ў складзе калгаса «Іскра Ільіча». Не існуе з канца 80-х гг.

ЗАРУБЫ, в ё с к а. 28.11.1534 г. ўладальнік маёнтка Дуброўна Ян Глябовіч разглядаў скаргу сялян Расасенскай воласці на зарубскага папа. У судовай справе 1607 г. паселішча названа сялом, аднак у далейшым праходзіць як фальварак. Вінакурнае прадпрыемства працавала тут у 1750—1884 гг., уладальнікам яго быў князь Яўген Любамірскі. У 1863 г. ў фальварку Зарубы князя Любамірскага адбыўся сход паўстанцаў К. Каліноўскага. У анкеце 1897 г. называюцца ўладальніцкая сядзіба і фальварак на рацэ Расасенка (1 двор, 5 жылых памяшканняў, 66 жыхароў), 2 праваслаўныя капліцы. У 1914 г. ў фальварку працаваў сыраварны завод (80 пудоў у год). У пачатку 20-х гг. XX ст. тут існавала камуна. З 1922 г. дзейнічала няпоўная сярэдняя школа, з 1939 г. — сярэдняя школа. У 1932 г. на льнозаводзе вёскі Зарубы працавала 96 рабочых. З 1934 г. па 1941 г. і 1944 г. па 1958 г. дзейнічала Зарубская МТС. Пасля вайны адкрылася сямігодка, з 1946 — сярэдняя школа. У 30-я і 1944—1950-я гг. тут быў калгас «Перамога», затым калгас імя Фрунзе. З сакавіка 1960 г. — цэнтральная сядзіба саўгаса «Зарубы». У 1995 г. ў вёсцы 180 двароў, 460 жыхароў, будынкі канторы саўгаса і сельскага Савета, сярэдняя школа, клуб, бібліятэка, 3 магазіны, майстэрня, лазня, комплекс складскіх памяшканняў і сушыльнай гаспадаркі, жывёлагадоўчы комплекс, аддзяленні сувязі і ашчадбанка, сталовая, фельдчарска-акушэрскі пункт, дзіцячы садок. Брацкая магіла (увекавечана памяць 36 савецкіх воінаў).

Зарубы — радзіма Уладзіміра Аляксандравіча Гераіменкі (н. 18.10.1955) — доктара філасофскіх навук.

ЗАСЦЕНАК ЮР'ЕЎ, в ё с к а. Вядома са спіса населеных пунктаў 1800 г. У 1886 г. адносілася да Дубровенскай воласці. У 1897 г. 15 двароў, 77 жыхароў. Да 1950 г. тут калгас «Чырвоныя Засценкі» Савінскага сельсавета, затым у складзе калгаса імя Молатава, з 1964 г. ў складзе калгаса «Прагрэс». Не існуе з 70-х гг.

Засценак Юр'еў — радзіма Кацярыны Захараўны Рубіцель (н. 5.12.1924 г.), Героя Сацыялістычнай Працы (1966 г.).

ЗАСЦЕНКІ, в ё с к а. Вядома са спіса населеных пунктаў 1870 г. з 5.5.1931 г. тут дзейнічаў калгас «Перадавік» Баеўскага сельсавета, з 1950 г. вёска ў складзе калгаса імя Жданава, з 1960 г. ў саўгасе «Зарубы». У 1944 г. адкрылася пачатковая школа. Вёска не існуе з анца 80-х гг.

ЗАСЦЕНКІ, в ё с к а. У дакументах дарэвалюцыйнага часу населены пункт не называецца. У 1931 г. 3 двары, тады ж арганізаваўся калгас «Новая вёска». У 1934 г. пачалося перасяленне ў вёску з хутароў. У тым жа годзе паміж вёскамі Засценкі і Карумны была пабудавана пачатковая школа, з 1936 г. — няпоўная сярэдняя (Карумнаўская). З 1950 г. ў складзе калгаса імя Заслонава, з 1954 г. ў калгасе «Рассвет», з 1963 г. — цэнтральная сядзіба калгаса (з 1969 г. — саўгаса) «Перамога» Засценкаўскага сельсавета. З 1994 г. ў складзе саўгаса-камбіната «Баг-

раціёнаўскі». У 1995 г. 80 двароў, 296 жыхароў, сярэдняя школа, будынак сельскага Савета, сельскі Дом культуры, бібліятэка, фельдчарска-акушэрскі пункт, дзіцячы садок, ферма буной рагатай жывёлы. Помнік землякам, якія загінулі ў гады Вялікай Айчыннай вайны.

ЗАЎЯЛЫ, в ё с к а. Вядома з інвентара канца XVIII ст. У анкеце 1897 г. ўказана, што вёска знаходзілася за вярсту ад чыгункі (на захад ад вёскі Буда). У ёй 18 двароў, 119 жыхароў. У 1935 г. тут арганізаваны калгас «Ленінец». Да Вялікай Айчыннай вайны была пачатковая, затым сямігадовая школа, у якой працавала заслужаная настаўніца школ БССР Марыя Фёдараўна Ларыёнава. Не існуе.

ІВАНАВІЧЫ, ф а л ь в а р а к. Вядомы з дакумента 1595 г. У 1886 г. адносіўся да Сваташыцкай воласці. Уладальнікам фальварка быў князь Любамірскі. У анкеце 1897 г. ўказваецца, што ў фальварку пры ручаі 2 двар і 8 жыхароў (паміж вёскамі Быстрыёўка і Гладкія). 9.11.1907 г. ў фальварку адбылася забастоўка. Цяпер не існуе.

ІВАНОЎШЧЫНА, в ё с к а. У інвентары 1795 г. названа як уноў пабудаваная. У ёй 20 мужчын і 31 жанчына. У анкеце 1897 г. ўказваецца, што ў вёсцы Іваноўшчына Новатухінскай воласці (пры рацэ Днепр) 15 двароў, 103 жыхары. Да 1950 г. тут калгас імя Калініна, затым імя Карла Маркса, з 1963 г. — у калгасе, затым саўгасе «Перамога». З 1994 г. ў саўгасе «Багратіёнаўскі». У 1995 г. 1 двор, 3 жыхары.

ІРВЯНІЦА, в ё с к а. У звестках 1607 г. і 1672 г. называецца вёска Арвяніца. У 1897 г. ў вёсцы каля ракі Ірвянічанка — 40 двароў, 287 жыхароў. У 1914 г. ў вёсцы не было калодзежнай вады, яе бралі з балотнай рэчкі. У 1915 г. дзейнічала земскае пачатковае вучылішча, з 1944 г. — пачатковая школа. Да 1950 г. мясцовы калгас называўся «Працаўнік», затым цэнтральная сядзіба калгаса «Кастрычнік». З 1977 г. ў складзе калгаса імя Дзяржынскага. У 1995 г. ў вёсцы 52 двары, 137 жыхароў, магазін, сельскі клуб, бібліятэка, ферма буйной рагатай жывёлы. Тут выяўлена старажытнае гарадзішча. У вёсцы брацкая магіла (увекавечана памяць 8 савецкіх воінаў) і помнік, які ўшаноўвае памяць воінаў-землякоў, што загінулі ў гады Вялікай Айчыннай вайны.

ІСКОЗЫ, в ё с к а. Вядома з інвентара 1672 г. У 1886 г. адносілася да Холбнянскай воласці, мела ветраны млын. У 1897 г. 53 двары, 334 жыхары. У 1915 г. працавала земскае пачатковае вучылішча. У 1931 г. створаны калгас «Ударнік пяцігодкі». У 1935 годзе тут была торфаарцель (44 чал.). З 1950 г. — цэнтральная сядзіба калгаса імя Калініна, з 1963 г. — калгаса «Ударнік». З 1965 г. ў складзе саўгаса «Зарубы». З 1944 г. — пачатковая, з 1949 г. — няпоўная сярэдняя школа. У 1995 г. 39 двароў, 87 жыхароў, магазін, фельчарска-акушэрскі пункт, бібліятэка, клуб, ферма буйной рагатай жывёлы.

КАВАЛЕЎШЧЫНА, в ё с к а. Вядома з інвентара 1782 г. Уваходзіла ў Мардашэвіцкае войтаўства. У анкеце 1897 г. ўказана, што вёска знаходзілася за вярсту ад паштовага тракта Асінаўка — Дуброўна, каля ручая Чыжоўка (на захадзе ад вёскі Цеалін). У ёй 13 двароў, 97 жыхароў. У 1939 г. тутэйшыя жыхары пераселены ў навакольныя вёскі. Не існуе.

КАЗАРЫНАВА, в ё с к а. У судовай справе 1534 г. гаворыцца, што Іван Фёдаравіч Казарын прадаў Яну Юр'евічу Глябовічу свой двор Снегіроўшчыну на рацэ Расасенка. Магчыма, што вёска носіць яго імя. У 1607 г. быў вадзяны млын, у 1672 г. млына не было. У 1886 г. вёска і сядзіба землеўладальніка адносіліся да Баеўскай воласці. У 1897 г. 27 двароў, 183 жыхары, вадзяны млын, таварыства сялян. Да 1956 г. тутэйшы калгас насіў імя Варашылава, затым «Новае жыццё». З 1960 г. у складзе саўгаса «Зарубы». У 1995 г. 7 двароў, 13 жыхароў, ферма буйной рагатай жывёлы.

КАЗЛОЎШЧЫНА, в ё с к а. Вядома з карты і спіса населеных пунктаў канца

XVIII ст. Тады ў ёй было 11 двароў, 74 жыхары. Знаходзідася на захад ад вёскі Вялікае Бахава за рэчкай. У 20-х гг. нашага стагоддзя на тым месцы былі хутары. Не існуе.

КАЗЛЫ, в ё с к а. Вядома з інвентара 1647—1648 гг. Раманаўскага маёнтка. У вёсцы было 5 двароў. У 1886 г. адносілася да Саўскай воласці. У анкеце 1897 г. называецца Леснічоўка Казлы на зямлі князя Дандукова (1 двор, 2 жыхары). Да 1950 г. калгас «Гігант», затым у складзе калгаса імя Дзяржынскага Баеўскага сельсавета. У 1995 г. 36 двароў, 65 жыхароў, магазін, ферма буйной рагатай жывёлы.

КАЗЬЯНЫ, в ё с к а. Вядома з інвентара 1782 г. У вёсцы тады пражывалі 71 мужчыны і 74 жанчыны. У 1861 г. — паштовая станцыя. У інвентары 1886 г. называецца фальварак Казьяны, карчма Піваварава Захара Андрэевіча, другая карчма належала князю Любамірскаму. Вінакурная вытворчасць, заснаваная ў 1915 г. ветраны млын належалі Піваварава Захару. У 1886 г. тут адбыліся сялянскія хваляванні супраць князя Любамірскага. У 1897 г. — уладальніцкая сядзіба, фальварак (1 двор, 7 памяшканняў, 56 жыхароў, кузня, карчма). У вёсцы было 69 двароў, 523 жыхары. З 1930 г. — калгас «Перамога», з 1950 г. — калгас «Ударнік», з 1964 г. — у складзе саўгаса імя Яарняхоўскага. У 1995 г. 55 двароў, 112 жыхароў, магазін, ферма буйной рагатай жывёлы, комплекс складскіх памяшканняў.

КАЛАТОЎКІ, в ё с к а. У інвентары 1672 г. названы засценак Калатоўка. У спісе населеных пунктаў канца XVIII ст. называюцца Вялікія і Малыя Калатоўкі. У 1886 г. вёска адносілася да Холбнянскай воласці. У 1897 г. 15 двароў, 123 жыхары. 29.4.1931 г. тут арганізаваны калгас «Іспанскі пралетарыят» Іскозскага сельсавета, з 1950 г. — калгас імя Сталіна. З 1964 г. ў складзе саўгаса імя Чарняхоўскага. З 70-х гг. вёска не існуе.

КАЛІНАЎКА, в ё с к а. У судовай справе 1538 г. называецца Кабылеі — маёнтак пана Івана Сапегі. У 1897 г. — 49 двароў, 323 жыхары. Да 1950 г. тут калгас «Прамень», затым «Чырвоны сцяг». Расткоўскага сельсавета. З 1960 г. у складзе саўгаса «Зарубы». З 13.1.1964 г. — цэнтральная сядзіба саўгаса імя Чарняхоўскага. У 1995 г. 147 двароў, 368 жыхароў, адміністрацыйны будынак саўгаса, сярэдняя школа, сельскі Дом культуры, бібліятэка, дзіцячы сад, пошта, філіялы ашчадбанка, сталовая, фельчарска-акушэрскі пункт, два магазіны, мехмайстэрня, лазня, комплекс памяшканняў для буйной рагатай жывёлы. Брацкая магіла (увекавечана памяць 793 савецкіх воінаў), помнік землякам, што загінулі ў гады Вялікай Айчыннай вайны, помнік генералу арміі І. Д. Чарняхоўскаму.

КАМАРЫ, в ё с к а. У інвентары 1782 г. называецца вёска Камароўшчына, магчыма, гэта першапачатковая назва. У спісе канца XVIII ст. ўключана пад цяперашняй назвай. Адносілася да Холюнянскай воласці і знаходзілася за 1,5 км на ўсход ад вёскі Валяўкі. У 1897 г. 11 двароў, 61 жыхар. Да 1950 г. — калгас «Перамога», затым імя Варашылава Бельскага сельсавета. З 1959 г. ў складзе саўгаса «Арловічы». Не існуе з 70-х гг.

КАРАБАНАВІЧЫ, в ё с к а. Упамінаецца ў судовай справе 1607 г. У 1897 г. 75 двароў, 564 жыхары. У 1915 г. — земскае пачатковае вучылішча, з 1944 г. — пачатковая школа. Да 1950 г. — калгас «Рассвет», затым у складзе калгаса «Шлях да камунізма». У 1995 г. 47 двароў, 78 жыхароў, магазін, жывёлагадоўчая ферма. Каля вёскі — два гарадзішчы.

КАРАГІНАВА, х у т а р. У дакументах дарэвалюцыйнага часу паселішча не названа. Хутар знаходзіўся за 0,5 км на поўнач ад в. Старая Тухінь. У Вялікую Айчынную вайну быў знішчаны нямецка-фашысцкімі захопнікамі. Пасля вайны не адрадзіўся.

КАРАНЬКОЎШЧЫНА, х у т а р. Вядомы з 1886 г. У анкеце 1897 г. называецца сядзіба каля в. Холбні (1 двор, 7 жыхароў), пасад і піцейны дом. Не існуе.

КАРОБКІ, в ё с к а. Вядома з інвентара 1782 г. Пражывалі 64 мужчыны, 62 жан-

чыны. Згодна з анкетай 1897 г. ў вёсцы Каробкі (Панцялееўшчына) 38 двароў, 215 жыхароў. Да 1950 г. — калгас «Іскра», затым — імя Варашылава Бельскага сельсавета. З 1959 г. ў складзе саўгаса «Арловічы». У 1995 г. 20 двароў, 34 жыхары, ферма байной рагатай жывёлы.

Каробкі — радзіма Мікалая Іванавіча Ісакава (31.1.1964—29.4.1984), які загінуў у Афганістане.

КАРУМНЫ, в ё с к а. У інвентары 1795 г. звесткі пра населены пункт неадназначныя. Называюцца засценак Камароўскі, або Каруннае, засценак Пацеўнскі, злучаны з Карунным, засценак Якушаў, злучаны з Карунным. У 1897 г. ў вёсцы Карунна (так у анкеце) 28 двароў, 213 жыхароў. У 1934 г. паміж вёскамі Засценкі і Карумны пабудавана пачатковая школа, з 1936 г. дзейнічала няпоўная сярэдняя школа. Да 1950 г. — калгас «Дняпроўскае пабярэжжа», затым вёска ўваходзіла ў калгас імя Заслонава, з 1954 г. у складзе калгаса «Рассвет», з 1963 г. ў калгасе, затым у саўгасе «Перамога». З 1994 г. ў саўгасе «Багратыёнаўскі». У 1995 г. 10 двароў, 10 жыхароў.

На мясцовых могілках пахаваны ўраджэнец вёскі Гарошкава Герой Савецкага Саюза Іван Дзмітрыевіч Кандрацьеў.

КАЎРОВАЯ, в ё с к а. Вядома з дакументаў канца XVIII ст. і 1886 г. як вёска Дзяругі Сваташыцкай воласці. У анкеце 1897 г. ўказваецца, што ў вёсцы Дзяругі на ручаі Дамініца 33 двары, 216 жыхароў. У 1944 г. ў мясцовым калгасе «Ударнік» было 230 працаздольных. З 1950 г. вёска ў складзе калгаса «Уперад», а з 13.2.1956 г. ўваходзіць у калгас імя XX з'езда КПСС. У 1995 г. 49 двароў, 92 жыхары, магазін, жывёлагадоўчае памяшканне. Каля вёскі — гарадзішча.

Каўровая — радзіма Героя Сацыялістычнай Працы Ефрасінні Яфрэмаўны Маршалавай (н. 3.3.1919).

КІРАЁВА, в ё с к а. Звесткі пра яе ў дакументе 1721 г. У 1897 г. ў вёсцы пры ручаі Чыжоўка 26 двароў, 190 жыхароў. Тут жа сядзіба князя Любамірскага, хлебазапасны магазін, школа пісьменнасці. Да 1950 г. тут быў калгас «Новы быт», затым калгас імя Заслонава, цяпер увахо-дзіць у калгас «Іскра Ільіча». У 1995 г. 5 двароў, 6 жыхароў. У гады Вялікай Айчыннай вайны вёска знаходзілася на пярэднім краі супрацьстаяння савецкіх і нямецкіх войск.

Кіраёва — радзіма Міхаіла Аляксандравіча Мінковіча (1914—1971), які быў міністрам культуры БССР.

КІСЯЛІ, в ё с к а. Вядома з інвентароў 1672 г. і 1782 г. як вёска Кісялёва. У дакументе 1880 г. называецца вёска Кісялі. У анкеце 1897 г. ўказваецца, што ў вёсцы Кісялі пры рэчцы Мярэі Баеўскай воласці 30 двароў, 187 жыхароў, праваслаўная царква Успення Прасвятой Багародзіцы, вадзяны млын і карчма. За 1 км ад вёскі хутар (3 чалавекі) каля рэчкі Мярэі, сукнавальня і вадзяны млын. У фальварку каля рэчкі адзін двор, 13 жыхароў. У 1910 г. замест старой была пабудавана новая драўляная царква (спалена ў гады Вялікай Айчыннай вайны). У 1929 г. арганізаваны калгас «Чырвоны Кастрычнік», з 1950 г. у складзе калгаса «Барэц» Іскозскага сельсавета, з 1959 г. ўваходзіла ў саўгас «Арловічы», з 1964 г. у саўгасе «Прыдняпроўскі». У 1995 г. 2 двары, 2 жыхары.

КЛІМЕНКІ, в ё с к а (гл. в. Лазараўка).

КЛЯНЫ, в ё с к а. Упершыню ўключана ў інвентар 1726 г. У 1897 г. 47 двароў, 309 жыхароў, царкоўна-прыходская школа. У 1915 г. было земскае пачатковае вучылішча. З 1944 г. пачатковая, з 1946 г. няпоўная сярэдняя школа. Да 1950 г. калгас «Чырвоныя Кляны», затым калгас імя Леніна. З 1963 г. ўваходзіць у калгас «Усход». У 1995 г. 49 двароў, 93 жыхары, будынак Кляноўскага сельскага савета, участковая бальніца, аптэка, няпоўная сярэдняя школа, магазін, пошта. Брацкая магіла (увекавечана памяць 149 савецкіх воінаў).

Кляны — радзіма Аляксея Ануфрыевіча Дударава (н. 6.6.1950 г.), драматурга, члена Саюза пісьменнікаў, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі СССР, старшыні Беларускага саюза тэатральных дзеячаў.

КОБЫЗЕВА, в ё с к а. Вядома з судовай справы 1607 г. У 1843 г. належала князю Сцяпану Любамірскаму. У 1886 г. адносілася да Сваташыцкай воласці, належала сялянам, а фальварак Козбызаўскі — землеўладальніку Фон-Валю. У анкеце 1897 г. азначана вёска каля ручая Красны Лог (47 двароў, 302 жыхары, капліца, царкоўна-прыходская школа, фальварак Кобызева Валенцілава, у якім 2 двары, 13 жыхароў). Да 1950 г. тут калгас «VII з'езд Саветаў», затым вёска ўвайшла ў калгас імя Кірава, з 1963 г. у складзе калгаса «Праўда». У 1995 г. 36 двароў, 64 жыхары, магазін, ферма буйной рагатай жывёлы.

КОПАНІК, в ё с к а. Да савецкага часу ў дакументах не згадваецца. Да 1950 г. тут калгас «Чырвоны ўдарнік» Бельскага сельсавета, затым у складзе калгаса імя Варашылава. З 1959 г. ў складзе саўгаса «Арловічы». Не існуе з 70-х гг.

КОПЦІ, в ё с к а. Вядома з інвентара 1782 г. У 1897 г. 20 двароў, 141 жыхар, хлебазапасны магазін. Да 1950 г. разам з вёскай Лапыры ўваходзілі ў калгас імя Калініна Мардашэвіцкага сельсавета. Цяпер у калгасе «На варце». З 1944 г. працавала пачатковая школа. У 1995 г. 36 двароў, 36 жыхароў, малочнатаварная ферма, магазін.

КОРАБАВА, в ё с к а. Вядома з судовай справы 1607 г. На карце канца XVIII ст. нанесена каля вёскі Юкава. Не існуе.

КОРШЫКАВА, в ё с к а. У судовай справе 1607 г. называецца вёска Корсакава (у іншых дакументах XVIII—XIX ст. як Коржыкі, Коржыкава). У анкеце 1897 г. ўказваецца, што вёска размешчана каля рэчкі Перавалачнай, у ёй 51 двор, 386 жыхароў. У 1915 г. тут было земскае пачатковае вучылішча, з 1945 г. па 1950 г. і з 1958 г. — пачатковая школа. Да 1950 г. — калгас «Прагрэс» Баеўскага сельсавета, затым калгас імя Жданава. З 1960 г. ў складзе саўгаса «Зарубы». У 1995 г. 67 двароў, 121 жыхар, аддзяленне сувязі, магазін, ферма буйной рагатай жывёлы, комплекс складскіх памяшканняў.

КОСЦІНА, в ё с к а. Вядома з 1782 г. Тады ў вёсцы пражывалі 3 мужчына і 32 жанчыны. У 1897 г. 10 двароў, 56 жыхароў, непадалёку ад вёскі — капліца. Да 1950 г. сяляне вёсак Косціна і Кіраёва былі аб'яднаны ў калгас «Новы быт», затым увайшлі ў калгас імя Заслонава. Цяпер у складзе калгаса «Іскра Ільіча». У 1995 г. 20 двароў, 32 жыхары, магазін, ферма буйной рагатай жывёлы. У 1944 г. каля гэтай вёскі закрыў амбразуру варожага дзота сваім целам А. М. Васільеў. Непадалёку ад вёскі каля аўтамагістралі Мінск — Масква — Мінск установлены помнік 11 воінам-сапёрам, што загінулі пры размініраванні пасля вызвалення.

КОТАЎШЧЫНА, в ё с к а (гл. вёска Салаўі).

КРАШЫНШЧЫНА, в ё с к а. Згодна з інвентарамі 1731 г. і 1800 г. населены пункт знаходзіўся паміж вёскамі Ірвяніца і Людзінічы. Далейшы лёс вёскі невядомы.

КРОЦІКІ, в ё с к а. Упершыню ўпамінаецца ў інвентары 1731 г. У анкеце 1897 г. ўказваецца, што ў вёсцы 19 двароў, 126 жыхароў. Да 1950 г. — калгас «Іскра» Сазонаўскага сельсавета, з 1950 г. калгас «Прамень». З 1964 г. ўваходзіць у саўгас «Прыдняпроўскі». У 1995 г. 12 двароў, 23 жыхары.

КУЛАКОЎШЧЫНА, в ё с к а. Вядома з карты канца XVIII ст. Дакумент 1886 г. сведчыць, што вёска адносілася да Баеўскай воласці. Фальварак і карчма належалі графу Гейдэну. Па анкеце 1897 г. ў пасёлку Кулакоўшчына пры ручаі Пльхоўка 22 двары, 130 жыхароў, ветраны млын. Вёска ўваходзіць у калгас «Гігант». У ёй 12 двароў, 14 жыхароў, ферма буйной рагатай жывёлы.

ЛАБАНЫ, в ё с к а. Упершыню ўпамінаецца ў інвентары 1782 г. У 1897 г. 31 двор, 176 жыхароў. Побач — рабочая казарма. Да 1950 г. — калгас «Звязда», затым «Ленінец». З 1964 г. ў складзе саўгаса імя Ю. Смірнова. У 1995 г. 19 двароў, 31 жыхар, ферма буйной рагатай жывёлы.

Подзвіг юнака

Шэсць варожых эшалонаў скінулі пад адхон міны, пастаўленыя рукамі юнага партызана Мішы Капелькі. Сотні захопнікаў забітымі і параненымі занесены на баявы рахунак народнага мсціўца, які пакляўся скідваць пад адхон фашысцкія эшалоны ля сваёй роднай вёскі.

Не давялося Мішу дажыць да перамогі над захопнікамі. Але не забыты ратныя подзвігі юнага партызана, разведчыка, падрыўніка і кулямётчыка Смаленскага партызанскага палка Спадчыкава. Вось што запісана ў яго баявой характарыстыцы: «Удзельнічаў у якасці кулямётчыка ў48 баявых аперацыях і забіў 30 немцаў. Асабліва вызначыўся пры разгроме варожых гарнізонаў мястэчка Любавічы, вёскі Расходная 18.7.43 г., вёскі Валосава 21.7.43 г., дзе забіў 6 гітлераўцаў, 12 разоў удзельнічаў у падрыве падземнага кабеля Берлін — фронт...».

Радзіма ўзнагародзіла адважнага партызана ордэнамі Чырвонага Сцяга і Айчыннай вайны, медалямі.

Цяпер у вёсцы Лабаны брыгада саўгаса імя Смірнова. А на яе ўскраіне, у некалькіх метрах ад сталёвых рэек чыгуначнай магістралі, узвышаецца абеліск над магілай партызана. На ім надпіс: «Жывыя табе бязмежна ўдзячны...».

С. Аляксееў.

ЛАЗАРАЎКА (КЛІМЕНКІ), в ё с- к а. У інвентары 1672 г. называецца служба Лазараўская, у інвентары 1782 г. — фальварак Лазараўка. Анкета 1897 г. сведчыць, што ў вёсцы пры рацэ Днепр было 26 двароў, 176 жыхароў. У 1915 г. дзейнічала земскае пачатковае вучылішча. Да 1950 г. тутэйшы калгас называўся «Рассвет». Затым вёска ўваходзіць у калгас імя Жданава, з 1959 г. ў саўгас «Арловічы», з 1964 г. — у саўгас «Прыдняпроўскі». У 1984 г. 5 двароў, 6 жыхароў. Не існуе.

ЛАНЕНКА, в ё с к а. У інвентары і на карце канца XVIII ст. — Ланенка. У ліставадзе 1812 г. тут пад час праследавання войск Напалеона адпачываў галоўнакамандуючы рускімі войскамі М. І. Кутузаў. У анкеце 1897 г. ўказана, што ў вёсцы Ланенка пры рацэ Проня 52 двары, 354 жыхары, 2 царквы, царкоўна-прыходская школа, 1 кастрычніка (па старому стылю) тут штогод праводзіўся кірмаш. У снежні 1928 г. ў вёсцы арганізаваўся калгас «Чырвоная ніва». У жніўні 1944 г. адкрыта пачатковая школа. З 1950 г. вёска ўваходзіць у калгас «Беларусь». У 1995 г. 50 двароў, 84 жыхары, магазін.

ЛАПІРОЎШЧЫНА, в ё с к а. У інвентары 1672 г. называецца вёска Лапырова. На карце і ў спісе населеных пунктаў канца XVIII ст. занесена вёска Лапыроўшчына. Згодна з перапісам 1897 г. ў вёсцы 27 двароў, 188 жыхароў. 6.6.1928 г. тут арганізаваны калгас «Чырвоная ніва». У верасні 1944 г. адкрыта пачатковая школа. Цяпер вёска ў складзе калгаса імя Дзяржынскага. У ёй 20 двароў, 36 жыхароў, ферма буйной рагатай жывёлы..

ЛАПЫРЫ, в ё с к а. Звесткі аб ёй знойдзены ў інвентары 1782 г. У анкеце 1897 г. ўказваецца, што ў вёсцы Лапыры каля ручая Чыжоўка 6 двароў, 43 жыхары. Да 1950 г. ўваходзіла ў калгас «Чырвонае пабярэжжа» Мардашэвіцкага сельсавета, затым у калгас імя Будзённага. З 1950 г. ў складзе саўгаса «1 Мая», з 1964 г. — у саўгасе імя Ю. Смірнова. У 1995 г. ў вёсцы 23 двары, 39 жыхароў, ферма буйной рагатай жывёлы.

ЛАСЫРШЧЫКІ, в ё с к а. Першыя пісьмовыя звесткі аб ёй знойдзены ў спісе населеных рунктаў 1870 г. У дакуменце 1897 г. азначана, што ў вёсцы было 16 двароў, 109 жыхароў. Знаходзілася вёска за 0,5 км на ўсход ад вёскі Шабаны. Пасля Вялікай Айчыннай вайны вёска не існуе.

ЛАЎКІ, в ё с к а. Упершыню ўнесена ў інвентар 1672 г. У 1897 г. 40 двароў, 277

жыхароў. З 23.4.1931 г. тут калгас «Перамога» Расткоўскага сельсавета. З 1950 г. вёска ўвайшла ў калгас «Чырвоны сцяг». Цяпер у складзе саўгаса імя Чарняхоўскага. У 1995 г. 18 двароў, 28 жыхароў.

ЛАЎНЫ, в ё с к а. Упамінаецца ў судовай справе 1607 г. і іншых дакументах XVIII—XIX ст. Хутчэй за ўсё знаходзілася ў заходняй частцы цяперашняга Пірагоўскага сельсавета. Іншых звестак не знойдзена.

ЛІПІЦА, в ё с к а. Вядома з інвентара 1721 г. У спісе населеных пунктаў канца XVIII ст. праходзіць пад назвай Ліпнае. Знаходзілася паміж вёскамі Пішчыкі і Чырына. У 1832 г. ў вёсцы была Пакроўская царква. Далейшы лёс вёскі невядомы.

ЛІТВІНАВА, в ё с к а. Пісьмовыя звесткі знойдзены ў судовай справе 1607 г. У 1873 г. ад сапраўднага стацкага саветніка Лідовіча перайшлі ў спадчыну яго тром дочкам — Аляксандры, Капіталіне і Зінаідзе — вёска Літвінава, фальварак, карчма, 850 дзесяцін зямлі (у тым ліку 380 дзесяцін лесу). У анкеце 1897 г. называецца сяло (25 двароў, 193 жыхары), уладальніцкая сядзіба і фальварак пры ручаі Бабравец (1 двор, 3 дамы, 22 жыхары), Петрапаўлаўская царква, багадзельня, царкоўна-прыходская школа, піцейны дом. Царкоўныя святы праводзіліся 23 красавіка і 29 чэрвеня па старому стылю. Да 1950 г. ў вёсцы існаваў калгас «13-ы Кастрычнік». Затым у складзе калгаса «Чырвоны сцяг». З 1964 г. ў складзе саўгаса імя Чарняхоўскага. З 70-х гг. вёска не існуе. Літвінава — радзіма паэта Сяргея Ракіты — Сяргея Васілевіча Законнікава (1909—1942).

ЛОСЕЎКА, в ё с к а. У інвентары 1727 г. называецца Лосеўшчына. У анкеце 1897 г. ўказваецца, што ў вёсцы пры рэчцы Проня 15 двароў, 95 жыхароў. У жніўні 1944 г. ў вёсцы адкрыта пачатковая школа. Да 1950 г. — калгас «Чырвоная Проня». З 16.6.1950 г. ў складзе калгаса «Беларусь». У 1995 г. 25 двароў, 40 жыхароў, жывёлагадоўчае памяшканне. Помнік, які ўшаноўвае памяць трыццаці землякоў, што загінулі ў гады Вялікай Айчыннай вайны.

ЛУГАВАЯ, в ё с к а. Нанесена на карту канца XVIII ст. пад назвай Меншай Дзяцель Зямянская. У 1897 г. ў вёсцы пры рэчцы Пнеўка Сваташыцкай воласці 32 двары, 213 жыхароў, царкоўна-прыходская школа. Да 1950 г. — калгас «Усход», затым вёска ў складзе калгаса імя Чкалава Кляноўскага сельсавета. З 13.2.1956 г. ўваходзіць у калгас імя XX з'езда КПСС Дабрынскага сельсавета. У ёй 14 двароў, 34 жыхары.

ЛЫСКАЎКА, в ё с к а. Нанесена на карту і ў спіс населеных пунктаў у канцы XVIII ст. У 1897 г. ў вёсцы Лыскаўка (Махнеўка) 15 двароў, 109 жыхароў. На выселках, якія належалі князю Любамірскаму, было 5 двароў, 33 жыхары. З 1944 г. па 1952 г. дзейнічала пачатковая школа. Да 1950 г. Вялікая і Малая Лыскаўкі ўвайшлі ў калгас імя Каманіна, потым — у калгас імя Чкалава. З 13.2.1956 г. ў складзе калгаса імя XX з'езда КПСС. У 1959 г. 12 двароў, 20 жыхароў.

ЛЮДЗІНІЧЫ, в ё с к а. Вядома з судовай справы 1607 г. У дакуменце 1886 г. называецца засценак Людзініцкі Баеўскай воласці і фальварак князя Любамірскага. У анкеце 1897 г. ўказваецца, што ў вёсцы каля ручая Перавалачка 29 двароў, 202 жыхары. У фальварку каля рэчкі адзін двор, 3 дамы, 43 жыхары. У 1915 г.дзейнічала земскае пачатковае вучылішча. З сакавіка 1930 г. па 1950 г. у калгасе «Перамога» Баеўскага (Асташкавіцкага) сельсавета, затым у складзе калгаса імя Жданава. З 1956 г. ў складзе калгаса «Новае жыццё», а з 1960 г. — у саўгасе «Зарубы». У 1984 г. 3 двары, 3 жыхары. Не існуе.

ЛЯДЫ, в ё с к а. У дакуменце 1607 г. ўпершыню названа сяло Ляды. У інвентары 1672 г. аб Лядах упамінаецца як аб мястэчку. У 1780 г. ў ім было дзве царквы, яўрэйская школа і паштовы дом. Праводзіліся дзве ярмаркі ў год. На другім

беразе Мярэі знаходзілася мытная застава. Па шляху з Магілёва ў Смаленск у мястэчку з 31 мая на 1 чэрвеня 1780 г. заначавалі расійская імператрыца Кацярына II і аўстрыйскі імператар Іосіф. Каля вёскі, на ўсходнім беразе Мярэі, стаіць абеліск, пастаўлены Краснінскім земствам у 1912 г. ў гонар стагоддзя разгрому Напалеона. На абеліску выбіты надпіс: «У 1812 годзе войскі імператара французаў Напалеона перайшлі тут граніцу старой Расіі 2 жніўня, наступаючы пераможна на Маскву, 6 лістапада, адступаючы пасля цяжкага паражэння».

У XIX ст. мястэчка хутка развіваецца, што выклікае рост насельніцтва. Калі ў 1792 г. ў Лядах налічвалася 275 мужчын і 256 жанчын, то ў 1860 г. колькасць жыхароў складае 2741 (2105 яўрэяў). У мястэчку налічвалася 348 двароў, дзве праваслаўныя драўляныя царквы, пабудаваныя ў 1799 г. і 1829 г. і чатыры драўляныя яўрэйскія малітоўныя школы. Тройчы ў год праводзіліся ярмаркі, базары — па нядзелях, серадах і пятніцах, на якіх у шырокім асартыменце былі мясцовыя, польскія, еўрапейскія і расійскія тавары, дзейнічалі паштовая станцыя, этапны дом, вадзяны млын. А ў дакуменце 1880 г. дадаткова называюцца вольная аптэка, тры гарбарныя заводы, чатыры крупадзёркі, 35 крамаў. У мястэчку працавалі ганчары, абутнікі. У канцы XIX ст. развіццё атрымалі пенька-трапальная мануфактура, маслабойня па выцісканню алею з ільнянога і канаплянага семя. Дзейнічалі грунтовыя дарогі на Горкі і Дуброўну і тэлеграфная лінія да Горак. У 1919 г. працавалі ліманадныя прадпрыемствы. Звесткі аб колькасці насельніцтва ў Лядахпа гадах рэзка мяняюцца. Гэта звязана з вымушаным ад'ездам жыхароў — значная частка мястэчка знішчалася ў выніку неадранаразовых пажараў (так у 1893 г. выгарэла палова мястэчка).

У 1900 г. ў Лядах узнік сацыял-дэмакратычны гурток, які да канца года перарос у арганізацыю, якая праводзіла рэвалюцыйную прапаганду, выступала за інтарэсы працоўных мястэчка і навакольных вёсак, узначальвала мітынгі і забастоўкі. Пасля рэвалюцыі ў Лядах развіваецца мясцовая прамысловасць, наладжваецца выраб цэглы, вяровак, спецабутку для металургаў, панчох і інш. У 1924—1931 гг. існаваў Ляднянскі раён з усімі структурамі партыйнага і савецкага кіравання. У гэты перыяд тут быў і Ляднянскі нацыянальны яўрэйскі сельсавет. У 1918 г. адкрыта адзіная працоўная школа другой ступені, пачалі працаваць курсы па падрыхтоўцы да гімназіі. У 1919 г. створана аб'яднанне яўрэяў-агароднікаў, якое пасля перарасло ў адзін з лепшых калгасаў «Новае жыццё» («Нейес Лебен»). Да вайны ў мястэчку было дзве школы — беларуская сямігодка (з 1939 г. — дзесяцігодка) і яўрэйская пачатковая, якая потым стала рускай. З 18.7.1941 г. да 8.10.1943 г. Ляды былі акупіраваны нямецка-фашысцкімі захопнікамі. Яўрэйскае гета ў памяшканні школы было месцам страшэнных катаванняў. 2.4.1942 г. ў супрацьтанкавым рове за ракой Мярэяй фашысты расстралялі і закапалі жывымі каля 1200 чалавек. Пасля вайны ў мястэчку засталося 2 дамы. Адноўлены ў 1944 г. калгасы «Светач сацыялізму», «Барэц», імя Горкага, «Бальшавік», імя Кірава ў пачатку 50-х гг. аб'ядналіся ў калгас імя Кутузава. З 1964 г. — саўгас «Прыдняпроўскі». У 1965 г. тут завершана будаўніцтва новай тыпавой школы. У 1995 г. 284 дамы, 707 жыхароў, сярэдняя школа, 3 магазіны, сталовая, лазня, фельчарска-акушэрскі пункт, дзіцячы садок, бібліятэка, сельскі Дом культуры, аддзяленні сувязі і ашчадбанка, 3 фермы буйной рагатай жывёлы, майстэрня, зерняток і іншыя пабудовы. Брацкая магіла савецкіх воінаў (увекавечана памяць 131 савецкага воіна). На паўночнай ускраіне вёскі — гарадзішча.

Ляды — радзіма выдатнага жывапісца Сяргея Канстанцінавіча Заранкі (1818—1871).

ЛЯХАЎКА, в ё с к а. У інвентары маёнтка Раманава (1647—1648) называецца вёска Ляхава. У ёй 13 двароў. На карце

канца XVIII ст. — цяперашняя назва вёскі. Згодна з анкетай 1897 г. ў вёсцы Ляхаўка Баеўскай воласці пры ручаі Любкін 20 двароў, 131 жыхар. Да 1959 г. вёска ўваходзіла ў калгас «Іскра». Цяпер яна з'яўляецца цэнтральнай сядзібай перадавога калгаса «Гігант» Кляноўскага сельсавета. У 1995 г. 92 двары, 289 жыхароў, праўленне калгаса, няпоўная сярэдняя школа, клуб, бібліятэка, магазін, аддзяленне сувязі, машынны двор, зерняток.

МАКАРАЎКА, в ё с к а. Першапачатковая назва Макарава вядома з інвентара 1672 г. У інвентары 1782 г. ўказваецца засценак Макараўскі, у дакуменце 1870 г. — цяперашняя назва вёскі. Згодна з анкетай 1897 г. ў вёсцы Макараўка Андрыянаўскага таварыства Высоцкай воласці 27 двароў, 190 жыхароў, хлебазапасны магазін, піцейны дом. У 1951 г. адкрыта пачатковая школа. Да 1954 г. тут калгас імя Молатава, затым вёска ў складзе гэтага калгаса з цэнтрам у в. Якубава. З ліпеня 1957 г. ўваходзіць у калгас «40 год Кастрычніка». У 1995 г. 43 двары, 70 жыхароў, малочнатаварная ферма.

МАЛОЕ БАХАВА, в ё с к а. Вядома з судовай справы 1607 г. На карце і ў спісе населеных пунктаў канца XVIII ст. ўказаны фальварак Бахава Ляхава. Анкета 1897 г. называе вёску Малое Махава пры рацэ Дубровенка (13 двароў, 90 жыхароў), пасёлак Бахаўка пры рацэ Дубровенка (2 дамы, 9 жыхароў, вадзяны млын і сукнавальня, пастаялы двор), фальварак Бахава пры ручаі (22 дамы, 19 жыхароў, каменны рымска-каталіцкі касцёл). У канцы 20-х гг. у вёсцы арганізавана камуна. Затым — калгас «Чырвоная паляна». З 1950 г. ў складзе калгаса імя Свярдлова, з 1964 г. — у калгасе «Звязда». З чэрвеня 1978 г. ўваходзіць у калгас «Праўда». У 1995 г. 14 двароў, 23 жыхары, будынак сельскага савета, клуб, бібліятэка, аддзяленне сувязі. За 1 км на паўночны ўсход ад вёскі — гарадзішча.

МАЛАЯ ДЗЯЦЕЛЬ, в ё с к а (гл. в. Лугавая).

МАЛАЯ ЛЫСКАЎКА, в ё с к а (гл. в. Лыскаўка).

МАЛОЕ САВІНА, в ё с к а. У судовай справе 1607 г. названы абруб Савінскі. У інвентары 1672 г. — сяло Савіна. У інвентары 1731 г. — вёскі Вялікае (49 двароў) і Малое Савіна. У ім 54 двары, 356 жыхароў, царква і багадзельня, царкоўна-прыходская школа, магазін. Кожны год праводзіўся кірмаш на Уваскрэсенне Гасподне. У савецкі час у пачатку 30-х гг. царква закрыта. З 1927 г. вёска — цэнтр Маласавінскага сельсавета. 25.3.1931 г. тут быў створаны калгас «Маяк пяцігодкі», з 1950 г. ў складзе калгаса «Ленінскі шлях», з 1965 г. — ў калгасе імя Хрушчова, з 1964 г. — ў калгасе «Прагрэс». У 1995 г. 58 двароў, 100 жыхароў, сельскі савет, жывёлагадоўчая ферма.

МАЛЫЯ САЛЕНІКІ, в ё с к а. Нанесена на карту канца XVIII ст. на р. Проня (за 1 км на поўдзень ад в. Лосеўка) і пазначана ў спісе населеных пунктаў таго часу. Не існуе.

МАМОНЬКІ, в ё с к а. У інвентары 1672 г. называецца засценак Маманкіны. Анкета 1897 г. ўказвае, што ў вёсцы Мамонькі Баеўскай воласці 13 двароў, 95 жыхароў. 13.11.1930 г. ў вёсцы арганізаваўся калгас «Надзея працы», затым калгас называўся «Ударнік пяцігодкі», з 1950 г. — імя Калініна, з 1965 г. вёска ўваходзіць у саўгас «Зарубы». У 1982 г. 3 двары. Не існуе.

МАРДАХІ, в ё с к а. 19.11.1534 г. ўладальнік маёнтка Дуброўна разглядаў канфлікт паміж жыхарамі вёскі Магдашэвічы і мястэчка Дуброўна. Вядома, што ў першай палове XIX ст. вёска належала ўладальніку маёнтка Цеалін графу Струтынскаму. У той час у вёсцы была царква. У 1897 г. ў Мардашэвічах было 44 двары, 264 жыхары, царква, капліца, багадзельня, народнае вучылішча, шынок, хлебазапасны магазін. У гады калектывізацыі царкву закрылі, размясціўшы ў ёй тры класы сямігодкі. Пасля вайны адбылося перайменаванне вёскі. Да 1954 г. дзейнічаў Мардашэвіцкі сельсавет. У пачатку 60-х гг. пабудаваны цагляны будынак школы-васьмігодкі. У 1960 г. калгас імя Будзённага ўвайшоў у саўгас «1 Мая»,

14.1.1964 г. Мардахі і іншыя навакольныя вёскі ўвайшлі ў створаны саўгас імя Ю. Смірнова. У 80-я гг. на адкрыццё ў вёсцы буйнейшага ў вобласці завода грануляванай травяной мукі прыязджала ўрадавая дэлегацыя на чале з першым сакратаром ЦК КПБ П. М. Машэравым. У 1995 г. 72 двары, 176 жыхароў, няпоўная сярэдняя школа, клуб, бібліятэка, магазін, малочна-таварная ферма.

МАРЧОНКІ, в ё с к а. У інвентары 1795 г. называецца засценак Марчонкі як новае пасяленне. У ім 15 мужчын і 9 жанчын. Анкета 1897 г. сведчыць, што ў вёсцы Марчонкі Сенцюроўскага таварыства Новатухінскай воласці 4 двары, 32 жыхары. Вёска спалена ў гады Вялікай Айчыннай вайны.

МАРЧОНКІ, в ё с к а. У інвентары 1731 г. называецца вёска Хадыкі. У 1795 г. ў ёй пражывалі 22 мужчыны і 18 жанчын. У анкеце 1897 г. запісана, што ў вёсцы Хадыкі (Марчонкі) Жабыцкага таварыства Холбнянскай воласці 15 двароў, 108 жыхароў. Да 1950 г. ў Хадыках быў калгас «Верны шлях», затым вёска ў складзе калгаса «Бальшавік» Бельскага сельсавета. У 1995 г. ў суседніх вёсках Марчонкі і Янкаўшчына, якія ўваходзяць у калгас імя XXI з'езда КПСС Маласавінскага сельсавета, 5 двароў, 11 жыхароў.

МАСЛІНО, в ё с к а. Вядома з інвентара 1731 г. У 1897 г. ў вёсцы было 30 двароў, 198 жыхароў. У 1930 г. жыхары аб'ядналіся ў калгас «Барацьбіт» Іскозскага (з 1954 г. Расткоўскага) сельсавета. З 1956 г. ў складзе калгаса імя Кутузава, з 1959 г. — саўгаса «Арловічы», а з 1964 г. ўваходзіць у саўгас «Прыдняпроўскі». У 1995 г. 18 двароў, 26 жыхароў, магазін, ферма буйной рагатай жывёлы.

МАХНАЧЫ, в ё с к а. Інвентар 1672 г. сведчыць, што на зямлі, якая належала пану Яну Лукінічу, жылі два браты Махначэўскія — Кандрат і Юзэф. Магчыма ад іх прозвішча і пайшла назва вёскі. У 1897 г. ў вёсцы Махначы Дубровенскай воласці было 14 двароў, 109 жыхароў. Да 1950 г. — калгас «За сацыялістычнае будаўніцтва», затым вёска ўваходзіла ў калгас імя Кутузава Цілівіцкага (з 1954 г. Малабахаўскага) сельсавета. З ліпеня 1956 г. ў саўгасе «1 Мая». У 1995 г. 12 двароў, 22 жыхары.

МІКІЦІНА, в ё с к а. У судовай справе 1607 г. называецца служба Мікіцінская. У 1897 г. ў вёсцы Мікіціна Баеўскай воласці 26 двароў, 189 жыхароў, побач з вёскай пастаялы двор (адзін дом, 7 жыхароў). У 1915 г. дзейнічала земскае пачатковае вучылішча. Да 1950 г. — калгас «Запаветы Леніна» Іскозскага сельсавета, затым вёска ў складзе калгаса імя Калініна. З 1965 г. ўваходзіць у саўгас «Зарубы». У 1995 г. 3 двары, 4 жыхары.

МІКОЛЬШЧЫНА, х у т а р. У інвентары 1870 г. азначан як фальварак. У саісе населеных пунктаў 1886 г. ўказваецца, што Юльянава-Мікольшчына належыць князю Любамірскаму і адносіцца да Дубровенскай воласці. У фальварку меўся вадзяны млын. У 1897 г. 20 жыхароў, 2 дваровых месцы. Да Вялікай Айчыннай вайны ў Мікольшчыне дзейнічаў чаўгас. Не існуе.

МІХАЛІНАВА, в ё с к а. Упершыню названа ў судовай справе 1607 г. У 1887 г. ў вёсцы Міхалінава Баеўскай воласці былі прыходская праваслаўная царква, вадзяны млын, карчма, якая належала князю Любамірскаму. Анкета 1897 г. сведчыць аб тым, што ў вёсцы 71 двор, 465 жыхароў, Свята-Духаўская царква, пры вёсцы прычтовая сядзіба і царкоўны пагост, царкоўна-прыходская школа, багадзельня. Каля рэчкі Расасенка маёнтак (1 двор, 2 дамы, 6 жыхароў) і вадзяны млын. З 1944 г. працавала пачатковая школа. Да 1950 г. ў вёсцы дзейнічаў калгас «! Мая», затым «Ударнік» Расткоўскага сельсавета. З 1964 г. ўваходзіць у саўгас Чарняхоўскага. У 1995 г. 34 двары, 50 жыхароў, магазін, ферма буйной рагатай жывёлы. Брацкая магіла 10 савецкіх воінаў.

Міхалінава — радзіма Герояў Сацыялістычнай Працы Міхаіла Фаміча Чуйкіна (1933—1967) і Міхаіла Іванавіча Капцерава (1938—1990).

МІХЕЕЎКА, в ё с к а. Называецца ў спісе населеных пунктаў 1870 г. Анкета

1897 г. ўказвае, што ў вёсцы пры паштовым тракце на рацэ Днепр 28 двароў, 198 жыхароў. Да 1950 г. тут быў калгас «Хваля рэвалюцыі», затым калгас «Прамень» Сазонаўскага сельсавета. З 6.3.1959 г. ўваходзіць у саўгас «Арловічы». У 1995 г. 19 двароў, 24 жыхары, ферма буйной рагатай жывёлы.

НАЙДЗЁНАЎШЧЫНА, з а с ц е н а к. Вядомы з інвентара 1672 г. і спіса населеных пунктаў 1870 г. Знаходзіўся, мяркуецца, непадалёк ад вёскі Кабылле (Калінаўка). Не існуе.

НЕГАЦІНА, в ё с к а. Першапачатковая назва абруб Негацінскі вядома з дакумента 1607 г. У інвентары 1672 г. называецца вёска Негаціна путных Баяр. У 1897 г. ў вёсцы пры гандлёвым тракце Дуброўна — Раманава было 35 двароў, 248 жыхароў, царкоўна-прыходская школа, карчма. Да 1950 г. — калгас «1 Мая» Сваташыцкага сельсавета. З 1950 г. ў складзе калгаса «Шлях да камунізму» Маласавінскага сельсавета. У 1995 г. 31 двор, 58 жыхароў.

НОВАЯ ЗЯМЛЯ, в ё с к а. Упершыню называецца ў інвентары 1672 г. У 1897 г. ў вёсцы было 50 двароў, 364 жыхары. У красавіку 1931 г. арганізаваны калгас «Наперад да сацыялізма», з 1943 г. — калгас «Запаветы Ільіча». З 1963 г. ў складзе калгаса «Дружба», з 19.12.1969 г. ўваходзіць у саўгас «Перамога», з 1994 г. ў саўгасе-камбінаце «Багратіёнаўскі». У вёсцы 10 двароў, 20 жыхароў.

НОВАЕ СЯЛО, в ё с к а. У спісе населеных пунктаў канца XVIII ст. ўпамінаецца вёска Дубаўка Новае Сяло (18 двароў, 144 жыхары). У анкеце 1897 г. запісана, што ў вёсцы Новае Сяло Судзілавіцкага таварыства Новатухінскай воласці 51 двор, 315 жыхароў, кузня. Перад Вялікай Айчыннай вайной у вёску перасялялі жыхароў з іншых вёсак. У 1943—1944 гг. вёска і мясцовасць каля яе сталі арэнай жорсткіх кровапралітных баёў. Тут загінула каля 2 тысяч савецкіх воінаў. Пасля вайны вёска, якая знаходзілася каля тэрыторыі цяперашняга жывёлагадоўчага комплексу саўгаса «Багратіёнаўскі», не адрадзілася.

Лёс маёй вёскі і маіх суседзяў

За час нямецка-фашысцкай акупацыі з карты раёна зніклі цэлыя населеныя пункты, некаторыя з якіх так і не аднавіліся.

Такі лёс спасціг і маё роднае Новае Сяло. Гэта даволі багатая, вясёлая і жыццярадасная вёска была размешчана паміж Судзілавічамі, Лабанамі, Жабыкамі і Шабанамі за 2 км ад 2-га пасёлка Асінторфа. Цяпер на навасельскім полі пабудаваны свінагадоўчы комплекс.

Жорстка абышоўся лёс і з жыхарамі роднай вёскі. Першы ўдар быў нанесены сталінскай рэпрэсіўнай палітыкай. Падчас калектывізацыі ўжо ў 1932 г. 14 старажылаў вёскі былі абвінавачаны ў стварэнні контррэвалюцыйнай групы па падрыву калгаснага ладу. Рашэннем «тройкі» ПП ОГПУ па БССР 13 з іх былі прыгавораны да розных тэрмінаў пакарання з адбываннем яго ў канцлагерах, а мой бацька Мішкарудны Васіль Сцяпанавіч — сакратар Будаўскага сельсавета — быў расстраляны.

Мне думаецца, што ў кнізе «Памяць» варта было б назваць цяпер рэабілітаваных маіх землякоў. Акрамя майго бацькі гэта: Мішкарудны Цімафей Сцяпанавіч, у той час старшыня Азярэцкага сельпо, Мішкарудны Цімафей Несцеравіч, Мішкарудны Павел Несцеравіч, Мішкарудны Васіль Паўлавіч, Мішкарудны Піліп Адамавіч, Малаховіч Парфір Іванавіч, Зайцаў Яфім Якімавіч, Зайцаў Апанас Рыгоравіч, Зайцаў Васіль Міхайлавіч, Зайцава Лукер'я Адамаўна і іншыя.

Рэабілітаваны яны пастановамі: прэзідыума абласнога суда ад 19 жніўня 1957 г. і Вярхоўнага суда БССР ад 11 красавіка 1989 г.

Другі, больш жорсткі ўдар нанесла вайна. Перад вайной у Новым Сяле было каля 200 двароў. У першыя дні вайны ўсе

мужчыны прызыўнога ўзросту пайшлі на фронт. З некаторых сем'яў загінулі па некалькі чалавек.

Напрыклад, у сям'і Ладачкіных загінулі 4 сыны: Стафан Сяргеевіч — 1904, Лявон Сяргеевіч — 1910, Іван Сяргеевіч — 1914 і Іосіф Сяргеевіч — 1917 г. нараджэння. З дзяцей у жывых засталася толькі адна іх сястра Хрысціна. Цяпер яна — настаўніца-пенсіянерка, жыве ў в. Ступакі саўгаса імя Ю. Смірнова.

Многае пра аднавяскоўцаў могуць расказаць жыхары Асінторфа Міхаіл Макаравіч Сокалаў, Пётр Архіпавіч Сцепаненка, Аляксей Фёдаравіч Сцепаненка, яго жонка Ефрасіння Мітрафанаўна Сцепаненка (Мішкарудная), Агаф'я Кузьмінічна Курачкіна (Мішкарудная) і іншыя.

Да слова, мой родны брат Мішкарудны Дзмітрый Васілевіч 1925 г. нараджэння таксама загінуў у баях за Радзіму ў лютым 1945 г.

Наш абавязак зрабіць усё магчымае, каб ніхто, хто дастойны гэтага, не аказаўся забытым.

М. В. Мішкарудны.

НОВАЯ ТУХІНЬ, в ё с к а. Вядома з інвентара 1721 г. Анкета 1897 г. сведчыць, што ў вёсцы было 77 двароў, 467 жыхароў, царква, дзве багадзельні, народнае вучылішча, школа пісьменнасці, валасное ўпраўленне, хлебазапасны магазін, карчма. З 1928 г. ў вёсцы дзейнічаў вапнавы завод. У гады Вялікай Айчыннай вайны са жніўня 1941 г. дзейнічала Новатухінская падпольная арганізацыя на чале з Васілём Раманавічам Свойнікавым. У снежні 1942 г. пасля жорсткіх катаванняў у Оршы былі расстраляны 12 членаў групы разам са Свойнікавым. Да 1969 г. — калгас імя К. Маркса, затым вёска ўвайшла ў саўгас «Перамога». З 1994 г. ўваходзіць у саўгас-камбінат «Багратіёнаўскі». У 1995 г. 17 двароў, 40 жыхароў, магазін, пошта. У памяць аб загінуўшых падпольшчыках устаноўлена мемарыяльная дошка.

НОВАЕ ХАМІНО, в ё с к а. З інвентара 1795 г. вядома, што ў вёсцы пражывалі 45 мужчын і больш за 50 жанчын. У анкеце 1897 г. замест дзвюх вёсак — Старое і Новае Хаміно — называецца адна вёска Хаміно (гл. вёска Хаміно).

НЯРОДЫ, в ё с к а. У інвентары 1782 г. называецца засценак Няроды. Згодна з анкетай 1897 г. ў вёсцы Няроды Мардашэвіцкага таварыства (знаходзілася непадалёку ад ручая Чыжоўка паміж вёскамі Брухаўцы і Лапыры) было 14 двароў, 93 жыхары. Да Вялікай Айчыннай вайны ўваходзіла ў калгас «Чырвонае пабярэжжа», з 1950 г. ў складзе калгаса імя Будзённага. Не існуе.

ПАГОДЗІНА, (Каровіна), в ё с к а. На карце і ў спісе населеных пунктаў канца XVIII ст. занесена вёска Каровіна, якая адносілася да Баеўскай воласці. У анкеце 1897 г. ўказваецца, што ў вёсцы Каровіна (Наваселле) 49 двароў, 338 жыхароў. 22.11.1907 г. сяляне ў выніку забастоўкі дабіліся ад землеўладальніка павышэння зарплаты да аднаго рубля ў дзень. У 1915 г. тут дзейнічала земскае народнае вучылішча, у савецкі час — пачатковая школа. Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі была арганізавана камуна, затым калгас «Кастрычнік». У 1949 г. Каровіна перайменавана ў вёску Пагодзіна. 1.3.1960 г. ўвайшла ў склад саўгаса «Зарубы». У 1995 г. 51 двор, 92 жыхары, свінагадоўчая ферма і ферма буйной рагатай жывёлы.

ПАНІЗОЎЕ (СУКІНА), в ё с к а. Вядома з інвентара 1647—1648 гг. як вёска Сукіна Баеўскай воласці. Тады ў ёй было 19 двароў. У 1897 г. — 46 двароў, 299 жыхароў, працаваў ветраны млын. У савецкі час у вёсцы працавала пачатковая школа. 5.5.1930 г. арганізаваны калгас «Свежы прамень у Сукіна». З 1950 г. —

у складзе калгаса імя Варашылава, з 1958 г. ўваходзіць у калгас імя Дзяржынскага. У 1995 г. 22 двары, 37 жыхароў, ферма буйной рагатай жывёлы.

ПАПОЎШЧЫНА, в ё с к а. У судовай справе 1607 г. называецца фальварак Папова ў абрубе Савінскім. У анкеце 1796 г. называецца вёска Янкаўшчына, або Папоўшчына, у якой пражывала 9 сем'яў. Магчыма, у гэтых двух дакументах размова ідзе аб адной і той жа вёсцы. Аднак, так нярэдка ўмоўна называлася мясцовасць, дзе былі царкоўныя пагосты і жылі сем'і служыцеляў царквы (напрыклад, каля вёскі Міхалінава).

ПАРФЕНАЎКА, в ё с к а. Вядома з 1755 г. У анкеце 1897 г. адзначана, што ў вёсцы Парфенаўка каля ручая Перавалачня Баеўскай воласці 23 двары, 155 жыхароў. У канцы 60-х гг. вёска, якая знаходзілася за 1,5 км на поўдзень ад вёскі Ляхаўка, перастала існаваць.

ПАРФЕНКАВА (ПАРФЕНАВА), в ё с к а. Упершыню ўпамінаецца ў дакуменце 1607 г. пад назвай Парфенава, у спісе 1870 г. — пад цяперашняй назвай. Адносілася да Баеўскай воласці. У 1897 г. ў вёсцы было 24 двары, 206 жыхароў. У 1915 г. тут дзейнічала земскае пачатковае вучылішча. Да 1950 г. ў вёсцы быў калгас «Кастрычнік», затым яна ў складзе калгаса імя Варашылава. З 1960 г. ўваходзіць у саўгас «Зарубы». У 1995 г. 26 двароў, 45 жыхароў, магазін, ферма буйной рагатай жывёлы.

ПАРЧАВІЧЧА, в ё с к а. Пад назвай Парчавічы ці Парцавічы вёска ўпамінаецца ў інвентарах 1738 г. і 1782 г. Анкета 1897 г. ўказвае, што ў вёсцы пры ручаі Каменка на дарозе Дуброўна — Асінаўка 19 двароў, 141 жыхар. 10.10.1931 г. быў арганізаваны калгас «Тэльман». У 1939 г. жыхароў гэтай вёскі пачалі перасяляць у навакольныя вёскі, у асноўным у Галяшы і Копці. Цяпер вёска, якая знаходзілася паміж вёскамі Пірагі і Копці, не існуе.

ПАСУДДЗЕВА, в ё с к а. Уваходзіць у пералік вёсак у дакуменце 1607 г. У анкеце 1897 г. ўказваецца, што ў вёсцы Пасуддзева Сваташыцкай воласці каля рэчкі Міластаўцы 30 двароў, 171 жыхар, царкоўна-прыходская школа. У гады Вялікай Айчыннай вайны амаль уся вёска была спалена немцамі. З мая 1932 г. ў вёсцы існаваў калгас «Перамога», з 1950 г. ў складзе калгаса імя Свярдлова, з 1964 г. — калгаса «Звязда», з 1978 г. — калгаса «Праўда». У 1995 г. 31 двор, 68 жыхароў, ферма буйной рагатай жывёлы, свінаферма, магазін.

Пасуддзева — радзіма Фёдара Кузьміча Каўрова (1912—1937), Героя Савецкага Саюза, які загінуў у Іспаніі.

ПАЦЭНЬКІ, в ё с к а. Вядома з 1782 г. Адносілася да Холбнянскай воласці. Сядзіба землеўладальніка Цэкерта. У канцы XIX ст. праз вёску праходзіў паштовы тракт. У той час тут было 18 двароў, 123 жыхары. З 1928 г. па 1959 г. тут дзейнічаў калгас «Прамень» Сазонаўскага сельсавета. Цяпер вёска ўваходзіць у саўгас «Арловічы». Пасля Вялікай Айчыннай вайны ў вёсцы працавала пачатковая школа. У 1995 г. 16 двароў, 30 жыхароў, ферма буйной рагатай жывёлы. Брацкая магіла 53 савецкіх воінаў.

ПЕРАМОГА, п а с ё л а к. Да савецкага часу ў дакументах не названы. Знаходзіўся паміж вёскамі Вялікае Бахава і Сваташыцы, каля лесу. Не існуе з 70-х гг.

ПЕЦЬКІ, в ё с к а. Названа ў інвентары 1672 г. Уваходзіла тады ў Савінскае войтаўства. У анкеце 1897 г. запісана, што вёска Пецькі Баеўскай воласці Міхалінаўскага таварыства знаходзіцца каля ручая Жыдаўка, у ёй 32 двары, 248 жыхароў. Да 1950 г. тутэйшы калгас называўся «Чырвоны сцяг», затым вёска ўвайшла ў калгас імя Суворава, з 1957 г. ў складзе калгаса «Шлях да камунізма». У ёй 23 двары, 49 жыхароў.

ПІРАГІ, в ё с к а. Назва населенага пункта ўпершыню ўпамінаецца ў інвентары 1672 г. У 1897 г. ў вёсцы пры ручаі Пірагоўка было 36 двароў, 238 жыхароў. Да 1950 г. ў вёсцы былі калгасы «Рудзутак», «На варце», затым імя Кагановіча, з 1957 г. цэнтральная сядзіба калгаса «На

варце». Пасля Вялікай Айчыннай вайны дзейнічала няпоўная сярэдняя школа. У 1995 г. 77 двароў, 196 жыхароў, сярэдняя школа, клуб, бібліятэка, магазін, фельдчарска-акушэрскі пункт, дзіцячы садок, малочна-таварная ферма.

ПІШЧЫКІ, в ё с к а. Вядома з інвентара 1722 г. У 1896 г. ў вёсцы было 54 двары, 333 жыхары, царкоўна-прыходская школа. У 1932 г. пачала дзейнічаць пачатковая школа. Да 1950 г. ўваходзіла ў калгас «13 год РККА», затым у складзе калгаса «Звязда». Цяпер уваходзіць у калгас «Герой працы». У 1995 г. 42 двары, 74 жыхары, магазін, жывёлагадоўчае памяшканне.

Пішчыкі — радзіма Аляксея Пятровіча Груцы (н. 9.5.1924), доктара філалагічных навук, прафесара, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі СССР.

ПНЯВІЧЫ, в ё с к а. Занесена ў спіс населеных пунктаў і на карту канца XVIII ст. (на ручаі Панеўка). У 1897 г. ў вёсцы было 47 двароў, 288 жыхароў, царкоўна-прыходская школа. У 1915 г. дзейнічала земскае пачатковае вучылішча. Да 1950 г. тутэйшы калгас называўся «Чырвоны партызан». Цяпер у складзе калгаса «Беларусь». У 1995 г. ў вёсцы 52 двары, 139 жыхароў, тры жывёлагадоўчыя памяшканні.

ПРАВАЛЕНШЧЫНА, ф а л ь в а р а к і х у т а р. Упершыню населены пункт названы ў інвентары 1782 г. Адносіўся да Холбнянскай воласці. Пражывалі тут 61 мужчына і 62 жанчыны. Побач была сядзіба мешчаніна Румянцава. У 1897 г. ў фальварку пры ручаі Праваленшчына каля дарогі Горкі — Красное быў 1 двор, у якім жылі 13 чалавек. На хутары, які адносіўся да Пацэнькаўскага таварыства, 1 двор, 10 жыхароў. Перастала існаваць у савецкі час.

ПРАТАСАВА, в ё с к а. Вядома з інвентара 1782 г. Знаходзілася за 1 км на поўнач ад вёскі Азёры Рэдзькаўскага сельсавета. Не існуе.

ПУГАЧОВА, в ё с к а. Занесена ў спісы населеных пунктаў і на карту канца XVIII ст. У 1897 г. адносілася да Высоцкай воласці Стражаўскага таварыства і знаходзілася каля гандлёвай дарогі ў Дуброўну (паміж вёскамі Стражава і Якубава). У савецкі час тут дзейнічаў калгас «Чырвонае Пугачова», было больш 20 двароў. У 30-я гг. пачалося прымусовае перасяленне жыхароў у суседнія вёскі Стражава і Якубава. Цяпер на месцы былой вёскі засталіся толькі могілкі.

ПУНІШЧА, в ё с к а. У анкеце 1897 г. значыцца выселак Пунішча (5 двароў, 46 жыхароў) і леснічоўка Пунішча (1 двор, 4 жыхары). Да 1950 г. тутэйшы калгас насіў імя Варашылава Кляноўскага сельсавета, затым вёска ў складзе калгаса «Прагрэс», з 1958 г. вёска ўваходзіць у калгас імя Дзяржынскага Баеўскага сельсавета. З 70-х гг. вёска не існуе.

ПУЦЯЦІНА, в ё с к а. З судовай справы 1607 г. вядомы паны Пуцяты, якія валодалі землямі паміж дубровенскімі і раманаўскімі маёнткамі. Вёска і фальварак нанесены на карту Аршанскага павета 1783 г. У 1813—1814 гг. у маёнтку Пуцяціна працавала талесная мануфактура. Уладальнік — калегіяльны саветнік Кімбар. Мануфактура мела чатыры чаны, на якіх выраблялiся талесы, тут працавалі 24 прыгонныя. Нашчадак маёнтка Вікенцій Вікенцьевіч Кімбар атрымаў у 1852 г. 325 дзесяцін зямлі, у тым ліку 205 дзесяцін лесу. Маёнтак знаходзіўся каля ракі і возера, пры ім — вадзяны млын. У маёнтку ў 1897 г. было 3 двары, 13 жыхароў, а ў вёсцы Пуцяціна — 35 двароў, 263 жыхары. У савецкі час дзейнічала пачатковая школа. Да 1950 г. калгас называўся «Новае жыццё», затым «Хваля рэвалюцыі», імя Фрунзе. З 1960 г. вёска ўваходзіць у саўгас «Зарубы». У 1995 г. 54 двары, 99 жыхароў, магазін, ферма буйной рагатай жывёлы.

ПУШЧАІ, в ё с к а. Вядома з інвентара 1782 г. У 1897 г. ў вёсцы, якая знаходзілася каля чыгункі, і адносілася да Кіраёўскага таварыства, налічваліся 21 двор, 121 жыхар. З пасляваеннага часу вёска не існуе.

ПЯТРЫКІ, в ё с к а. Першае ўпамінанне знойдзена ў інвентары 1782 г. У 1897 г. ў вёсцы было 36 двароў, 238 жыхароў, дзейнічала школа пісьменнасці. Да 1950 г. працавала пачатковая, затым няпоўная сярэдняя школа. У гады Вялікай Айчыннай вайны вёска і навакольная мясцовасць сталі арэнай жорсткіх баёў, аб чым цяпер напамінае мемарыяльнае пахаванне, у якім увекавечана памяць каля 4 тысяч савецкіх воінаў. Да 1950 г. ў вёсцы дзейнічаў калгас «Чырвоны будаўнік», затым яна ўвайшла ў склад калгаса «Іскра Ільіча». У 1995 г. 12 двароў, 17 жыхароў, магазін, ферма буйной рагатай жывёлы.

ПЯЧОНКІ, в ё с к а. Упершыню занесена на карту Аршанскага павета 1783 г. адносілася да Саўскай воласці. Да 1950 г. тут існаваў калгас «Зялёны сад», затым вёска ў складзе калгаса «Іскра», з 3.10.1959 г. ўваходзіць у калгас «Гігант» Кляноўскага сельсавета. У 1995 г. 25 двароў, 59 жыхароў, ферма буйной рагатай жывёлы.

РАБЦАВА, в ё с к а. Упершыню названа ў інвентары 1721 г. У 1897 г. ў вёсцы Рабцава Кіраёўскага таварыства (знаходзілася па другі бок чыгункі ад вёскі Косціна) было 23 двары, 139 жыхароў. Пасля Вялікай Айчыннай вайны не існуе.

РАДЗЯКІ, в ё с к а. На карце Аршанскага павета 1783 г. занесены засценак Быкаўскі — Радзякі. У 1897 г. ў вёсцы каля ракі Любкіна было 25 двароў, 162 жыхары, царкоўна-прыходская школа. Вёска ў той час адносілася да Кляноўскага таварыства Сваташыцкай воласці. Да 1961 г. дзейнічала пачатковая школа. Вёска не існуе з 70-х гг.

РАСАСНА, в ё с к а. 28.2.1534 г. ўладальнік маёнтка Дуброўна разглядаў судовую справу паміж зарубскім святаром і сялянамі Расосенскай воласці. Далей вядома, што з 1783 г. ў мястэчку дзейнічала вінакурня князя Любамірскага. У 1782 г. ў Расасне пражывалі 242 мужчыны і 194 жанчыны. У 1812 г. мястэчка часова занялі французы. Тут з разабраных дамоў чны навялі чатыры пераправы праз Дняпро і адну пераправу праз раку Расасенку для пераходу арміі Напалеона. Як сведчыць анкета 1897 г. у мястэчку было 167 двароў, 1023 жыхары. Амаль палову насельніцтва складалі яўрэі. Былі дзве драўляныя царквы і багадзельня, яўрэйскі малітоўны дом, царкоўна-прыходская школа, хлебазапасны магазін, вадзяны мукамольны млын, 3 кузні, 7 гандлёвых лавак, піцейны дом. Кожны год 23 красавіка і 1 кастрычніка (па старому стылю) праводзіліся кірмашы. Да 1950 г. тутэйшы калгас называўся «Дняпроўскі ўдарнік», затым — імя Чапаева, з 26.2.1959 г. вёска Расасна — цэнтральная сядзіба калгаса імя XXI з'езда КПСС. Да 1946 г. тут была пачатковая школа, затым няпоўная сярэдняя, з 1950 г. сярэдняя школа. У 1995 г. 122 двары, 333 жыхары, сярэдняя школа, магазін, фельчарска-акушэрскі пункт, бібліятэка, жывёлагадоўчая ферма.

Ураджэнец вёскі Расасна Елісей Дзям'янавіч Пекаў (1875—1948) у чэрвені 1905 г. ўдзельнічаў у паўстанні на браняносцы «Пацёмкін».

РАСТКОВА, в ё с к а. Вядома з інвентара 1731 г. У 1795 г. ў вёсцы было 74 мужчыны і 76 жанчын. У 1886 г. яна адносілася да Холбянскай воласці. У ёй мелася карчма мешчаніна Піваварава. У 1897 г. было 23 двары, 179 жыхароў, пастаялы двор (былая карчма). На зямлі памешчыка графа Талстога быў 1 двор, 4 жыхары. У савецкі час дзейнічала пачатковая, затым няпоўная сярэдняя школа. Пасля Вялікай Айчыннай вайны ў вёсцы дзейнічаў калгас «Чырвоны сцяг», з 1.3.1960 г. яна ўваходзіць у саўгас імя Чарняхоўскага. У вёсцы 6 двароў, 8 жыхароў.

РУДАШКОВА, в ё с к а. Першае ўпамінанне знойдзена ў інвентары 1672 г. Згодна з анкетай 1897 г. ў вёсцы на рацэ Мярэі 28 двароў, 216 жыхароў. У 1915 г. дзейнічала земскае пачатковае вучылішча. У 1995 г. 12 двароў, 19 жыхароў.

РУСАНЫ, в ё с к а. Вядома з інвентара 1672 г. як засценак Русанаў (ад прозвішча землеўладальніка) пры рацэ Расасенка. У

1897 г. ў вёсцы было 36 двароў, 306 жыхароў. 10.4.1931 г. тут арганізаваўся калгас «Ударнік». З 1956 г. вёска ўваходзіць у калгас «Чырвоны сцяг», з 13.1.1964 г. — у саўгас імя Чарняхоўскага. У 1995 г. 11 двароў, 17 жыхароў.

РЫБАЛТОВА, в ё с к а. У судовай справе 1607 г. называюцца Ян і Богуш Рыбалці. Магчыма, іх прозвішча стала назвай паселішча. У 1897 г. ў вёсцы Рыбалтова Чубакоўскага таварыства было 20 двароў, 158 жыхароў, хлебазапасны магазін. Да 1950 г. тутэйшы калгас называўся «За сацыялістычнае будаўніцтва», затым ён у складзе калгаса імя Кутузава, з 1956 г. ў саўгасе «1 Мая». У 1995 г. 11 двароў, 18 жыхароў.

РЫЛЕНКІ, в ё с к а. У дакументах 1782 г. і 1850 г. называецца засценак Рыленкі. У 1897 г. ў вёсцы было 39 двароў, 250 жыхароў. У гады Вялікай Айчыннай вайны непадалёку ад вёскі на другім баку чыгункі на дывізійных могілках хавалі загінуўшых у навакольнай мясцовасці савецкіх воінаў. Цяпер тут узвышаецца мемарыяльны комплекс «Рыленкі», які ўшаноўвае памяць каля 10 тысяч загінуўшых савецкіх салдат і камандзіраў.

Пасля вайны ў вёсцы дзейнічала пачатковая школа. Вёска ўваходзіла ў калгас імя Заслонава, калгас і саўгас «Перамога», з 1994 г. ў складзе саўгаса-камбіната «Багратіёнаўскі». У 1995 г. 2 двары, 2 жыхары.

РЭДЗЬКАЎШЧЫНА, в ё с к а (гл. в. Александрыя).

РЭДЗЬКІ, в ё с к а. Упершыню ўключана ў інвентар 1721 г. У 1897 г. ў вёсцы было 33 двары, 238 жыхароў. У чэрвені 1944 г. каля вёскі Рэдзькі размяшчаўся камандны пункт камандуючага войскамі 3-га Беларускага фронту І. Д. Чарняхоўскага. Да 1950 г. тутэйшы калгас насіў імя Марата, затым — імя Заслонава Новатухінскага (з 1954 г. Засценкаўскага) сельсавета. Цяпер Рэдзькі — цэнтральная сядзіба калгаса «Іскра Ільіча». У 1995 г. 92 двары, 271 жыхар, сельскі савет, базавая школа, сельскі Дом культуры, бібліятэка, магазін, фельчарска-акушэрскі пункт, майстэрня, зерняток, піларама, ферма буйной рагатай жывёлы. Помнік землякам, што загінулі ў гады Вялікай Айчыннай вайны, памятны знак на месцы каманднага пункта І. Д. Чарняхоўскага.

САБЕШКАВА, х у т а р. Упершыню паселішча ўпамінаецца ў судовай справе пана Юрыя Глябовіча 1538 г. У дакуменце 1607 г. ўпамінаецца абруб Сабешкава. Хутар перастаў існаваць у 30-я гады. Цяпер тая мясцовасць, якая знаходзілася на паўднёвым захадзе ад вёскі Чубакова, называецца Забешкава.

САЗОНАЎКА, в ё с к а. У 1795 г. ў вёсцы пражывалі 52 мужчыны і 45 жанчын. Адносілася паселішча да Холбнянскай воласці. У 1897 г. ў ім было 42 двары, 313 жыхароў. У 1915 г. дзейнічала земскае народнае вучылішча. Да 1950 г. вёска ўваходзіла ў калгас «КІМ» Сазонаўскага сельсавета, затым — у калгас імя Жданава, з 1959 г. — у саўгас Арловічы, з 1964 г. — у саўгас «Прыдняпроўскі». У 1995 г. 4 двары, 6 жыхароў.

САЛАЎІ-КОТАЎШЧЫНА, в ё с к а. У інвентарах з 1672 г. да 1870 г. вёска Котаўшчына. У 1795 г. ў ёй было 55 мужчын і 50 жанчын. У дакуменце 1870 г. ўпершыню з'яўляецца назва Салаўі Холбнянскай воласці. У 1897 г. ў вёсцы Котаўшчына каля ракі Мярэя 19 двароў, 171 жыхар, а на хутары — 1 двор, 5 жыхароў. Пасля вызвалення першых населеных пунктаў раёна восенню 1943 г. ў вёсцы Салаўі сталі дзейнічаць райком КПБ і райвыканком, пачатковая школа. Да 1950 г. ў вёсцы дзейнічаў калгас «6-ы з'езд Саветаў», затым яна ў складзе калгаса імя Жданава, саўгаса «Арловічы», з 1964 г. ўваходзіць у саўгас «Прыдняпроўскі». У 1995 г. 34 двары, 55 жыхароў, ферма буйной рагатай жывёлы, магазін.

САМАДУМКА, ф а л ь в а р а к. Вядомы з 1886 г. Згодна з аркетай 1897 г. ў фальварку пры р. Мярэі 1 двор (дамоў 4), 23 жыхары. Знаходзіўся фальварак на поўнач ад мястэчка Ляды. Да вайны тут быў калгас «Ясны дзень». Не існуе.

САРВІРЫ, в ё с к а. Па дакументу 1782 г. ў вёсцы было 42 мужчыны і 33 жанчыны. У 1897 г. — 19 двароў, 145 жыхароў. Да 1950 г. ў вёсцы дзейнічаў калгас «Ленінскі прамень» Чарнаручанскага сельсавета. Затым вёска ўваходзіць у калгас імя Заслонава, калгас, затым саўгас «Перамога», з 1994 г. ў складзе саўгаса-камбіната «Багратіёнаўскі». У 1995 г. 14 двароў, 18 жыхароў, ферма буйной рагатай жывёлы.

СВАТАШЫЦЫ, в ё с к а. У судовай справе 1607 г. і спісе населеных пунктаў канца XVIII ст. называецца вёска Сватоўшчы і Сватаўшыцы аднайменнай воласці. У 1843 г. тут была царква. У 1882 г. ў Сваташыцкай воласці сорак працэнтаў гаспадароў мелі па 4—6 коней. У 1897 г. каля ручая былі фальварак і карчма князя Любамірскага. У вёсцы Сваташыцы — 50 двароў, 252 жыхары, 2 царквы, капліца, 2 багадзельні, народнае вучылішча з 1874 г., цэнтральная бальніца, валасное праўленне, хлебазапасны магазін ўсёй воласці. У дзень Ушэсця Гасподня і ў дзень Прарока Ілы праводзіліся кірмашы. У кастрычніку 1918 г. ў вёсцы створана ячэйка РКП(б). У 1935 г. Сваташыцкі сельсавет наведалі старшыня ЦБК Беларусі Чарвякоў і старшыня СНК Н. М. Галадзед. З 1930 г. тутэйшая школа стала сямігодкай, а перад вайной пачала перарастаць у дзесяцігодку, у ёй навучалася каля ":% вучняў. Да 1950 г. ў вёсцы быў калгас «Чырвоны май», затым яна ў складзе 2 калгасаў — «Радзіма» і «Звязда». З 1965 г. — цэнтральная сядзіба калгаса «Герой працы». У 1995 г. 125 двароў, 437 жыхароў, сярэдняя школа, клуб, бібліятэка, магазін, фельчарска-акушэрскі пункт, дзіцячы садок, жывёлагадоўчае і складскія памяшканні, майстэрня. Брацкая магіла 73 савецкіх воінаў і помнік землякам, што загінулі ў гады Вялікай Айчыннай вайны. На паўднёвай ускраіне вёскі — курганны могільнік (археалагічны).

СВІНОЕ, в ё с к а. Упершыню ўключана ў спіс населеных пунктаў канца XVIII ст. Вёска тады ўжо адносілася да мястэчка Дуброўна, уваходзіла ў яго зону. Цяпер гэта вуліца Чырвонаармейская г. Дуброўна.

СВІРАКІ, в ё с к а. 19.11.1534 г. ўладальнік маёнтка Дуброўна Ян Глябовіч разглядаў спрэчкі паміж сялянамі «Ходором да Иваном Свираки и Иваном да Левонком Радионовцами». Магчыма, што Свіракі было прозвішча роду, які тут жыў і ад якога пайшла назва паселішча. У дакументе 1607 г. называецца засценак, «где мешкають Свиракова». Па перапісу 1897 г. ў вёсцы Свіракі Дубровенскай воласці 49 двароў, 319 жыхароў. Да 1950 г. ў вёсцы быў калгас «Чырвоныя Свіракі», затым яна ўваходзіла ў калгас імя Кутузава, а з 1956 г. ў саўгасе «1 Мая». У 1995 г. ў вёсцы 15 двароў, 21 жыхар, ферма буйной рагатай жывёлы.

СЕНЦЮРЫ, в ё с к а. У 1795 г. ў вёсцы жылі 70 мужчын і 64 жанчыны. Анкета 1897 г. сведчыць, што ў вёсцы каля ручая Вязаўка 23 двары, 175 жыхароў, кузня. У савецкі час у вёсцы дзейнічала пачатковая школа. Да 1950 г. тутэйшы калгас называўся «7-ы з'езд Саветаў», затым імя Калініна Чарнаручанскага сельсавета, з 1959 г. — цэнтральная сядзіба калгаса «Дружба», з 1969 г. вёска ў саўгасе «Перамога», з 1994 г. — у саўгасе-камбінаце «Багратіёнаўскі». У 1995 г. 9 двароў, 30 жыхароў.

СЕТАЎКА, х у т а р. У 1886 г. на хутары 1 двор, 4 чалавекі. У 1897 г. — 1 двор, вадзяны млын з сукнавальняй на рацэ Расасенка каля вёскі Васасна, сядзіба (1 двор, 9 чалавек), пастаялы двор. Пасля Вялікай Айчыннай вайны паселішча не існуе.

СІМАНЫ, в ё с к а. Вядома з дакументаў 1870 г. Знаходзілася за 2 км на захад ад пасёлка Асінторф. Не існуе.

СІПІШЧАВА, в ё с к а. У судовай справе 1607 г. называецца вёска Асіпішчава. У інвентары 1870 г. яна пад цяперашняй назвай. У 1843 г. належала князю Сцяпану Любамірскаму і адносілася да Сваташыцкай воласці. У 1897 г. тут было 55 двароў, 343 жыхары, царкоўна-прыходская школа. У 1915 г. дзейнічала зем-

скае вучылішча, у савецкі час — пачатковая школа, а з 1950 г. — няпоўная сярэдняя школа. У 1929 г. ў вёсцы арганізаваўся калгас «Новае жыццё», а 1950 г. — калгас імя Кірава, З 1963 г. вёска — цэнтральная сядзіба калгаса «Праўда». У 1995 г. ў вёсцы 110 двароў, 299 жыхароў, кантора калгаса, клуб, бібліятэка, магазін, дзіцячы садок, сталовая, няпоўная сярэдняя школа, фельчарска-акушэрскі пункт, мехмайстэрня, мехток, ферма буйной рагатай жывёлы. Помнік землякам, што загінулі ў гады Вялікай Айчыннай вайны.

СКУМАТЫ, в ё с к а. Першыя звесткі аб ёй знойдзены ў дакуменце 1870 г. Згодна з анкетай 1897 г. ў вёсцы Скуматы каля ручая Вярхіта 7 двароў, 51 жыхар, у фальварку (знаходзіўся за 1,5—2 км на поўнач ад вёскі) 1 двор, 9 жыхароў. Не існуе з канца 60-х гг.

СЛАБАДА, в ё с к а. У 1782 г. ў вёсцы жылі 56 мужчын і 64 жанчыны. У дакументах 1886, 1897 і 1908 гг. праходзіць пад назвай Слабодка Холбнінскай воласці. У 1897 г. тут было 36 двароў, 215 жыхароў. 28.2.1931 г. ў вёсцы арганізаваўся калгас «Спартак» Расткоўскага сельсавета. З 1950 г. вёска ў складзе калгаса «Бальшавік» Бельскага сельсавета, з 26.2.1959 г. ўваходзіць у калгас імя XXI з'езда КПСС Маласавінскага сельсавета. У 1995 г. 9 двароў, 18 жыхароў.

СЛАТАЎШЧЫНА, в ё с к а. У дакуменце 1672 г. называецца засценак Склётаўшчына. Магчыма, гэта памылка павятовага пісара, або назва другой вёскі. У інвентары 1731 г. ў засценку Слатаўшчына было 7 двароў. Згодна з анкетай 1897 г. ў вёсцы 30 двароў, 234 жыхары, вадзяны млын, сукнавальня, карчма. У фальварку Слатаўшчына (Новааляксандраўск) князя Любамірскага 3 двары, 11 жыхароў. Да 1954 г. тутэйшы калгас называўся «Хваля рэвалюцыі», затым у складзе калгаса імя Малянкова, з 1957 г. да 1959 г. — у складзе калгаса «Дружба», затым — імя Фрунзе. З 1.3.1960 г. ўваходзіць у саўгас «Зарубы». У 1995 г. 25 двароў, 36 жыхароў.

СЛЯПНІ, в ё с к а. У спісе населеных пунктаў канца XVIII ст. ўказана пад назвай Сляпнёва. У 1897 г. пасёлак Сляпні адносіўся да Ласыршчыкаўскага таварыства Новатухінскай воласці (1 двор і 14 жыхароў). Знаходзілася вёска прыкладна паміж цяперашнімі дарогай Дуброўна — Асінторф і свінакомплексам саўгаса-камбіната «Багратіёнаўскі». Пасля Вялікай Айчыннай вайны не існуе.

СНЕГІРЫ, в ё с к а. Вядома з інвентара 1731 г. У 1897 г. ў ёй 22 двары, 140 жыхароў. Вёска адносілася да Холбнянскай воласці. У 1915 г. тут дзейнічала земскае пачатковае вучылішча. Да 1950 г. ў вёсцы быў калгас імя Кірава, цяпер яна ў складзе калгаса імя XXI з'езда КПСС. У 1995 г. 1 двор, 1 жыхар.

СТАРАЯ ТУХІНЬ, в ё с к а (гл. в. Дарожная).

СТАНІСЛАВОВА, в ё с к а. У спісе і на карце канца XVIII ст. значыцца фальварак Станіслава Слепцы. У 1863 г. ў фальварках Слепцы і Зарубы паны Любамірскія і іх паплечнікі рыхтавалі мяцеж супраць царскіх уладаў Горак. З 1865 г. ўладальнікам маёнтка Слепцы стаў Яўгеній Яўгеньевіч Любамірскі (спадчына па бацьку). У 1897 г. ў фальварку Станіслава (Слепцы) каля сажалкі было 7 двароў, 80 жыхароў, кузня, вінакурны завод, які дзейнічаў з 1820 г., парк. У 1914 г. дзейнічаў лесапільны завод. У 1918 г. ў вёсцы быў арганізаваны саўгас «Станіслава» (з 1935 г. — «1 Мая»), да якога ў 1956 г. далучаны вёскі Чубакова, Рыбалтова, Махначы, Свіракі. У 1939 г. саўгас быў прадстаўлены на Усесаюзнай выстаўцы дасягненняў народнай гаспадаркі ў Маскве. У канцы 50-х гг. пабудаваны новы Дом культуры. Пры ім дзейнічалі выдатны калектыў мастацкай самадзейнасці і аркестр народных інструментаў. У сярэдзіне 60-х гг. пабудавана водасховішча. У 1995 г. ў вёсцы 220 двароў, 510 жыхароў, кантора саўгаса, сярэдняя школа, сельскі Дом культуры, бібліятэка, магазін, дзіцячы садок, сталовая, фельчарска-акушэрскі пункт, спіртзавод, мехмайстэрня, мехток, комплекс памяшканняў

для буйной рагатай жывёлы, свінаферма. Помнік землякам, што загінулі ў гады Вялікай Айчыннай вайны. На паўночна-усходняй ускраіне вёскі парк (архіт.), тэрыторыя 20 га.

СТАРЫНКІ, в ё с к а. Упершыню занесена ў дакумент 1607 г. На карце канца XVIII ст. нанесена каля ручая паміж вёскамі Барсукі і Пагодзіна. У савецкі час па дакументах не значыцца.

СТАРЫ ПЕНЬ, в ё с к а. Звесткі аб ёй знойдзены ў спісе населеных пунктаў 1870 г. У 1897 г. ў пасёлку Стары Пень (Твянава) было 3 двары, 30 жыхароў. Знаходзілася вёска за 3 км на поўнач ад вёскі Азёры Рэдзькаўскага сельсавета. Не існуе.

СТРАЖАВА, в ё с к а. Вядома з 1672 г. На карце 1873 г. нанесены фальварак Князева Стражава. У 1897 г. ў Стражаве Высокскай воласці было 74 двары, 489 жыхароў, школа пісьменнасці ў сялянскай хаце. У 1930 г. арганізаваўся калгас «Перамога», з 1956 г. ён у складзе калгаса імя Молатава. Пасля Вялікай Айчыннай вайны дзейнічала пачатковая школа. Цяпер у вёсцы, якая ўваходзіць у калгас «40 год Кастрычніка», 64 двары, 127 жыхароў, магазін, малочнатаварная ферма. Непадалёку ад вёскі — гарадзішча.

СТРАХІ, в ё с к а. Занесена ўпершыню ў інвентар 1731 г. Адносілася да Холбнянскай воласці і знаходзілася каля ручая Кабыліца (за 2 км на паўднёвы захад ад в. Ляды). На той час у ёй было 28 двароў, 222 жыхары, ветраны млын. Да 1950 г. ў вёсцы быў калгас «Чырвоны ўсход», затым яна ў складзе калгаса імя Кутузава. З 1964 г. — у саўгасе «Прыдняпроўскі». У 1984 г. 2 двары, 3 жыхары. Не існуе.

СТУПАКІ, в ё с к а. У інвентары 1672 г. ў якасці землеўладальніка называецца Саўка Ступак. Магчыма, ад яго прозвішча пайшла назва паселішча. У анкеце 1897 г. на сядзібе Баляслава (Ступакі) быў 1 двор (5 дамоў) і 56 жыхароў. У 30-я гг. XX ст. ё вёсцы было 40 двароў. Тутэйшы калгас называўся «Чырвоная Беларусь», з 1950 г. — у складзе калгаса «Ленінец». З 1964 г. ўваходзіць у саўгас імя Ю. Смірнова. У 1995 г. 29 двароў, 32 жыхары, магазін.

СУДЗІЛАВІЧЫ, в ё с к а. Першае летапіснае ўпамінанне змешчана ў матэрыялах да Віленскага сейма (1565–1566). У 1897 г. ў вёсцы было 49 двароў, 350 жыхароў, хлебазапасны магазін, школа пісьменнасці. У гады Вялікай Айчыннай вайны вёска знаходзілася на пярэднім краі супрацьстаяння савецкіх і нямецкіх войскаў. Да 1950 г. ў Судзілавічах быў калгас «Шлях да сацыялізму» Будскага сельсавета, затым яны ў складзе калгаса «Іскра Ільіча» Азярэцкага (цяпер Рэдзькаўскага) сельсавета. У 1995 г. 16 двароў, 25 жыхароў, ферма буйной рагатай жывёлы.

ТРАФІМЕНКІ, в ё с к а. Вядома з інвентара 1782 г. На той час у вёсцы пражывалі 26 мужчын і 20 жанчын. У 1897 г. ў вёсцы Трафіменкі пры ручаі Вязаўка (за 1 км на паўночны захад ад вёскі Якіменкі) было 22 двары, 167 жыхароў. У савецкі час вёска ўваходзіла ў калгас «Дружба», саўгас «Перамога». У 1984 г. 6 двароў, 7 жыхароў. Не існуе.

Трафіменкі — радзіма Героя Савецкага Саюза Мікіты Іванавіча Смарчкова (н. у 1916). Жыве ў Чарнігаве.

ТРЫБАНЫ, в ё с к а. Першае ўпамінанне знойдзена ў інвентары 1731 г. Адносілася да Холбнянскай воласці і знаходзілася паміж вёскамі Іскозы і Калінаўка. У 1897 г. 20 двароў, 135 жыхароў. Да 1950 г. тут быў калгас «Чырвоная зара», затым вёска ў складзе калгаса імя Сталіна Іскозскага сельсавета. З 13.1.1964 г. ўвайшла ў саўгас імя Чарняхоўскага. У 1982 г. 3 двары, 4 жыхары. Не існуе.

УСВЯТЫ, в ё с к а. У інвентары 1672 г. называецца засценак па-над ракой Усвятка. У інвентары 1782 г. — вёска Усвятцы, у інвентары 1795 г. — вёска Усвяты і вёска Шалатоня, злучаная з вёскай Усвяты. У 1837 г. ў маёнтку Усвяты пана Д. Я. Цэкерта былі валавы, вадзяны і ветраны млыны, вінакурны і цагельны заводы, 3 двары для жывёл, 235 галоў буйной рагатай жывёлы, 87 коней, 40 свіней, 2-павярховы панскі дом. У 1897 г. — панская сядзіба і фальварак каля ракі

Кабыліца (1 двор, 8 дамоў, 37 жыхароў), вінакурны завод, карчма. Пан Цэкерт вызначаўся вялікай фізічнай сілай, гаспадарлівасцю і добразычлівымі адносінамі да сялян. Знаходзілася вёска за 2,5—3 км на ўсход ад вёскі Калінаўка. У 1943 г. нямецка-фашысцкія акупанты знішчылі вёску разам з жыхарамі. Пасля вайны не адрадзілася.

ФЕСЕЎКА, в ё с к а. У інвентары 1731 г. называецца вёска Фесевы Жабыкі. У 1795 г. ў ёй жылі 32 мужчыны і 31 жанчына. Фальварак Жабыкі належаў тады мешчаніну Піваварaву. У 1897 г. ў вёсцы Жабыкі (Фесеўка) было 14 двароў, 106 жыхароў, а ў фальварку Жабыкі каля ручая Бярэзіна 2 двары, 3 дамы, 7 жыхароў. У дакуменце 1930 г. называецца вёска Фесеўка Бельскага сельсавета. У 1995 г. ў вёсцы Фесеўка, якая ўваходзіць у калгас імя XXI з'езда КПСС, 11 двароў, 11 жыхароў, жывёлагадоўчая ферма.

ХАДЫКІ, в ё с к а (гл. в. Марчонкі).

ХАЕТЧЫНА, в ё с к а. Занесена на карту 1783 г. і ў спіс населеных пунктаў канца XVIII ст. Адносілася да Сваташыцкай воласці і знаходзілася каля р. Любкіна. У 1897 г. 17 двароў, 109 жыхароў. Вёска ўваходзіць у калгас «Гігант» Клянoўскага сельсавета. У 1995 г. 7 двароў, 10 жыхароў.

ХАЛАЛЕЕЎКА, в ё с к а. Занесена на карту Аршанскага павета 1783 г., адносілася да Сваташыцкай воласці і знаходзілася пры гандлёвым тракце г. Горкі — Дуброўна. У 1897 г. ў ёй 39 двароў, 234 жыхары. У 1915 г. дзейнічала земскае пачатковае вучылішча. Да 1950 г. ў вёсцы быў калгас «Верны шлях», затым імя Берыя. Цяпер у складзе калгаса «Беларусь» Дабрынскага сельсавета. У 1995 г. 30 двароў, 47 жыхароў.

ХАНДОГІ, в ё с к а. Нанесена на карту Аршанскага павета 1783 г. Адносілася да Дубровенскай воласці. У 1897 г. 27 двароў, 175 жыхароў, хлебазапасны магазін. 5.6.1931 г. ў вёсцы арганізаваўся калгас «Ясны», з 1950 г. ў складзе калгаса «Камунар», з 1964 г. ўваходзіць у калгас «Прагрэс». У 1995 г. 14 двароў, 22 жыхары. Каля вёскі брацкія могілкі 205 савецкіх воінаў, што загінулі ў 1943—1944 гг.

ХЛЮСЦІНА, в ё с к а. Заснаванне вёскі пачалося з утварэння паўстанка на перакрыжаванні чыгункі Мінск — Масква і веткі ад гэтай чыгункі да Арэхаўска. Цяпер вёска ў складзе калгаса «40 год Кастрычніка» Пірагоўскага сельсавета. У 1995 г. 18 двароў, 33 жыхары, магазін, чыгуначны вакзал.

ХОЛАЎЕ, в ё с к а. У судовай справе 1607 г. называецца вёска Халуі. У інвентарах 1672 г. і 1870 г. — сяло Холаўе. У анкеце 1897 г. ўказваецца, што ў фальварку пры р. Дняпро дзве дваровыя пабудовы, 100 жыхароў і 1 двор, 6 жыхароў пры пераправе праз Дняпро. Да Вялікай Айчыннай вайны ў вёсцы дзейнічаў саўгас «Холаўе». Цяпер у складзе калгаса «Прагрэс». У 1995 г. 6 двароў, 9 жыхароў.

ХОЛБНІ, в ё с к а. У інвентары 1731 г. называецца засценак Хоўбны. У 1795 г. тут жылі 65 мужчын і 76 жанчын. У інвентары 1870 г. ўказана таксама вёска Малая Холбня. Холбнянская воласць уключала тэрыторыю ад ракі Мярэі і Дняпра да Расасенкі і Людзінаўкі ў акружнасці 80 вёрст з вельмі нізкім узроўнем жыцця насельніцтва. У 1868, 1869, 1870 гг. былі неўраджаі, а ў 1871 г., як указана ў дакуменце, «чэрві і халера» знішчылі амаль усіх мужчын. Выключэннем быў маёнтак Усвяты. У 1897 г. ў сяле Холбні пры рацэ Кабыліцы 31 двор, 244 жыхары, Нікольская царква, багадзельня, валасное праўленне, народнае вучылішча, цэнтральны хлебазапасны магазін, піцейны дом. Царкоўнае свята праводзілася 9 мая (па старому стылю). У савецкі час у вёсцы была пачатковая школа. Цяпер вёска Холбні, якая знаходзілася паміж вёскамі Калінаўка і Ляды, не існуе.

ХОМІНА, в ё с к а. У судовай справе 1607 г. значыцца сяло Хоміна. У 1782 г. ўжо былі Старое Хоміна і Новае Хоміна. У 1782 г. ў Старым Хоміне жылі 60 мужчын, 53 жанчыны, у Новым Хоміне 41 мужчына і 40 жанчын. Дакумент 1886 г. сведчыць, што вёска Хоміна адносілася да Холбнянскай воласці, у ёй быў пагост і

сядзіба генерала Андрыянава. У анкеце 1897 г. ўказваецца, што ў вёсцы Хоміна быў фальварак ад галоўнага маёнтка Арловічы і знаходзіўся ён каля Дняпра на паштовым тракце паблізу станцыі Красное (1 двор, 4 чалавекі), а таксама прычтавая сядзіба (2 двары, 4 дамы, 19 жыхароў), царква, царкоўна-прыходская школа, багадзельня, капліца на могілках, паромная пераправа. На Уазнясенне Гасподне праводзіўся кірмаш. Не існуе.

ЦЕАЛІН, в ё с к а. У 1800 г. існаваў маёнтак Цеаліна Юзефаполь. Як сведчыць гісторык П. Сямёнаў у кнізе «Жывапісная Расія» (том 3), дачка пана Любамірскага Караліна, якая выйшла замуж за графа Струтынскага, атрымала ў спадчыну маёнтак Цеалін. Тут было сабрана многа каштоўных прадметаў мастацтва і вядомая карцінная галярэя Міларадавіча, купленая Струтынскім. Апошні прымаў Напалеона ў 1812 г. Графу Струтынскаму належыў таксама фальварак Юзефполье каля азёр у Новатухінскай воласці. У 1897 г. ў Цеаліне было 42 двары, 275 жыхароў, карчма. У савецкі час да 1950 г. вёска ўваходзіла ў калгас «Чырвоны Цеалін», затым у калгас імя Будзённага, з 1960 г. у саўгас «1 Мая», з 13.1.1964 г. ў саўгас імя Ю. Смірнова. У 1995 г. 28 двароў, 50 жыхароў, ферма буйной рагатай жывёлы. Брацкая магіла 365 савецкіх воінаў, што загінулі ў гады Вялікай Айчыннай вайны.

ЦЕРАХІ, в ё с к а. Вядома з 1782 г. Тут жылі 64 мужчыны і 63 жанчыны. Адносілася вёска да Холбнянскай воласці. У 1897 г. 16 двароў, 126 жыхароў. 11.6.1931 г. ў вёсцы арганізаваны калгас «Бальшавік», з 26.2.1959 г. ўваходзіць у калгас імя XXI з'езда КПСС Маласавінскага сельсавета. У 1995 г. ў вёсцы 5 двароў, 7 жыхароў.

ЦІЛІВІЧЫ, в ё с к а. Занесена на карту Аршанскага павета 1783 г. У 1886 г. быў вадзяны млын. У 1897 г. 34 двары, 194 жыхары, царкоўна-прыходская школа. Да 1971 г. існавала пачатковая школа. Да 1950 г. ў вёсцы быў калгас «Чырвонаармеец», затым вёска ўваходзіла ў калгас імя Свярдлова, з 1964 г. — у калгас «Звязда», а з 1978 г. ў складзе калгаса «Праўда» Малабахаўскага сельсавета. У 1995 г. ў вёсцы 39 двароў, 64 жыхары, ферма буйной рагатай жывёлы.

ЦЫБУЛЬСКІЯ, в ё с к а. Звесткі аб ёй знойдзены на карце Аршанскага павета 1783 г. У 1897 г. ў вёсцы Цыбульскія Сваташыцкай воласці каля ракі Кляноўка 17 двароў, 134 жыхары, мукамольны з суконнавальняй млын каля ракі і возера, карчма. Да 1950 г. тутэйшы калгас называўся «13-ы Кастрычнік», затым вёска ў складзе калгаса імя У. І. Леніна, а з 3.10.1959 г. ўваходзіць у калгас «Усход». У 1995 г. ў вёсцы 28 двароў, 61 жыхар, ферма буйной рагатай жывёлы, свінаферма.

ЧАРТКІ, в ё с к а. Інвентар 1782 г. называе засценак Асінавы Чарткі. У 1897 г. 12 двароў, 62 жыхары, школа пісьменнасці. Знаходзілася вёска Чарткі каля вёскі Буда, на другім баку дарогі Дуброўна — Асінторф. Пасля Вялікай Айчыннай вайны не існуе.

ЧОРНАРУЧЧА, в ё с к а. У інвентары 1782 г. называецца засценак Чорны ручай. У 1792 г. ў вёсцы Чорнаручча пражывалі 26 мужчын і 18 жанчын. Інвентар 1870 г. называе паселішча Шчуцкі. Анкета 1897 г. сведчыць, што ў вёсцы Чорнаручча (Шчуцкі) 19 двароў, 115 жыхароў. Да 1950 г. тут калгас імя Кірава Чорнаручанскага сельсавета, затым вёска ў складзе калгаса імя Калініна, «Дружба», саўгаса «Перамога». У 1984 г. ў вёсцы было 5 двароў, 6 жыхароў. Цяпер не існуе.

ЧУБАКОВА, в ё с к а. У судовай справе 1607 г. называецца абруб Сабешкаўскі, «в котором волок сорок, то есть пани Гаврыловая Чобоковая кони два волок шеснадцать...». Магчыма, ад прозвішча ўладальніцы зямлі і паходзіць назва вёскі. У 1897 г. 59 двароў, 402 чалавекі, хлебазапасны магазін. У 12-ю пятніцу пасля Вялікдня штогадовы кірмаш каля «святой» крыніцы. Да 1950 г. мясцовы калгас называўся «Чырвонае Чубакова», затым вёска — цэнтральная сядзіба калгаса імя Кутузава, а з 1956 г. ўваходзіць у саўгас

«1 мая». У 1995 г. 69 двароў, 139 жыхароў, ферма буйной рагатай жывёлы, клуб, магазін, лазня, памяшканне былой пачатковай школы (дзейнічала з 1950 г. да 1993 г.).

ЧЫЖОЎКА, в ё с к а. Звесткі аб ёй вядомы з інвентара 1721 г. У 1886 г. хутар Чыжоўка належаў мешчаніну Сярдзечнаму. У 1897 г. на хутары быў 1 двор, а ў вёсцы 58 двароў, 431 жыхар, школа пісьменнасці, піцейны дом. У 1944 г. аднавіла дзейнасць пачатковая школа. У 1945—1952 гг. у вёсцы быў дзіцячы дом для сірот вайны. Да 1957 г. вёска ўваходзіла ў калгас імя Кагановіча, затым у калгас «На варце». У 1995 г. 74 двары, 180 жыхароў, малочнатаварная ферма, магазін, водасховішча. Каля вёскі — два паселішчы (археалаг.).

ЧЫРВОНЫ ЛОГ, х у т а р. Знаходзіўся на аднайменным урочышчы паміж вёскамі Чубакова і Кобызева каля сажалкі. У 1897 г. 1 двор, 10 жыхароў. Не існуе з даваеннага часу.

ЧЫРВОНАЯ СЛАБАДА МАЛАСАВІНСКАГА СЕЛЬСАВЕТА, в ё с к а. Занесена на карту Аршанскага павета 1783 г. У 1795 г. тут жылі 60 мужчын і 58 жанчын. У дакуменце 1832 г. значыцца драўляная Нікалаеўская царква. У дакуменце 1832 г. не значыцца. У 1897 г. ў сяле Чырвоная Слабада Дубровенскай воласці 37 двароў, 256 жыхароў, царква, хлебазапасны магазін. Побач на скасаваным паштовым тракце Орша — Смаленск каля калодзежа карчма Чырвоная (Дурная) Слабада (1 двор, 5 чалавек), дзе 9 мая (па старому стылю) і ў дзень Святога Мікалая праводзіліся штогадовыя кірмашы. Да 1950 г. ў вёсцы дзейнічаў калгас «Чырвоная Слабада», затым вёска ў складзе калгасаў «Камунар», імя Хрушчова. З 1964 г. ўваходзіць у калгас «Прагрэс» Маласавінскага сельсавета. У 1995 г. 28 двароў, 54 жыхары, няпоўная сярэдняя школа, магазін, жывёлагадоўчая ферма. Брацкая магіла 800 савецкіх воінаў, што загінулі ў гады Вялікай Айчыннай вайны.

ЧЫРВОНАЯ СЛАБАДА ДАБРЫНСКАГА СЕЛЬСАВЕТА, в ё с к а. Занесена на карту Аршанскага павета 1783 г. Адносілася да Сваташыцкай воласці. У 1897 г. 33 двары, 209 жыхароў, царкоўна-прыходская школа, вінная лаўка. 20.6.1931 г. арганізаваны калгас «Чырвоны пралетарый», з 1950 г. тут калгас імя Берыя, з 1953 г. вёска ў складзе калгаса «Зара камунізма», з 1958 г. ўваходзіць у калгас «Беларусь» Дабрынскага сельсавета. У 1955 г. 27 двароў, 39 жыхароў, жывёлагадоўчае памяшканне.

ЧЫРЫНА, в ё с к а. Вядома з судовай справы 1607 г. У 1832 г. ў вёсцы дзейнічала царква Васкрэсенская. У 1897 г. ў вёсцы Чырына Сваташыцкай воласці пры гандлёвым шляху Раманава — Дуброўна 61 двор, 393 жыхары, 2 царквы, часоўня, багадзельня, царкоўна-прыходская школа, пастаялы двор. 1 жніўня (па старому стылю) штогадовы кірмаш. У 1914 г. дзейнічаў лесапільны завод. Да 1950 г. мясцовы калгас называўся «Чырвоны Чырынец», затым — імя Леніна, з 1963 г. вёска Чырына — цэнтральная сядзіба калгаса «Усход». У 1995 г. 72 двары, 202 жыхары, клуб, магазін, дзіцячы садок, машынны двор, ферма буйной рагатай жывёлы. За 1,5 км на паўднёвы захад ад вёскі — гарадзішча (археал.).

ШАБАНЫ, в ё с к а. Занесена ў спіс населеных пунктаў канца XVIII ст. У анкеце 1897 г. ўказваецца, што ў сядзібе Каралін (Шабаны) 2 двары, 16 жыхароў. У спісе камбедаў 1918 г. таксама значыцца Каралін-Шабаны. Цяпер вёска Шабаны ў складзе саўгаса імя Ю. Смірнова. У ёй 61 двор, 199 жыхароў, магазін.

ШАЛАШЫНА, в ё с к а. Занесена ў інвентар 1782 г. У 1897 г. ў вёсцы Шалашына Андрыянаўскага таварыства Высокаўскай воласці 35 двароў, 228 жыхар, школа пісьменнасці ў сялянскай хаце. У 1944 г. пачала дзейнічаць пачатковая школа, якая ў 1948 г. пераведзена ў вёску Буда. З 1946 г. дзейнічаў фельчарска-акушэрскі пункт. Цяпер вёска ў складзе саўгаса імя Ю. Смірнова. У 1995 г. 32 двары, 59 жыхароў, малочна-таварная ферма, магазін.

За 2 км на паўднёвы ўсход ад вёскі — месца гібелі Юрыя Смірнова, Героя Савецкага Саюза.

ШАРУТЫ, в ё с к а. Вядома з інвентара 1782 г. У 1897 г. Судзілавіцкага таварыства Новатухінскай воласці 15 двароў, 92 жыхары. Цяпер вёска, якая знаходзілася за 1—1,5 км на поўнач ад вёскі Пятрыкі, не існуе.

ШПАЛЗАВОД, в ё с к а. Упершыню ўключана ў спіс населеных пунктаў канца XVIII ст. Знаходзілася непадалёку ад усходняга берага Афанасьеўскага возера. Паселішча не існуе з канца 60-х гг.

ШУХАЎЦЫ, в ё с к а. У спіс населеных пунктаў канца XVII ст. занесена вёска Шэхаўцы, або займішча Снігірова. У 1897 г. тут 11 двароў, 91 жыхар, рабочая казарма. Вёска ўваходзіла ў калгас, затым саўгас «Перамога», з 1994 г. ў саўгасе-камбінаце «Багратіёнаўскі». У 1995 г. 29 двароў, 82 жыхары, 2 магазіны, чыгуначная станцыя.

ШЧЭРБІНА, ф а л ь в а р а к. Анкета 1897 г. сведчыць, што фальварак знаходзіўся каля ручая Вязаўка ў Новатухінскай воласці, у ім 2 двары, 37 жыхароў, Не існуе.

ШЭКІ, в ё с к а. Вядома з канца XVIII ст. У 1897 г. ў вёсцы Шэкі, што каля рэчкі Вярхіты, 8 двароў, 66 жыхароў, карчма. 16.3.1931 г. ў вёсцы арганізаваны калгас «Іскра Ільіча». Цяпер у складзе гэтага калгаса з цэнтрам у вёсцы Рэдзькі. У савецкі час дзейнічала пачатковая школа да 1974 г. У 1995 г. 23 двары, 38 жыхароў.

ШЭРЫ, в ё с к а. Уключана ў спіс населеных пунктаў 1870 г. У 1897 г. ў вёсцы Шэры-Селішча Судзілавічскага таварыства 19 двароў, 105 жыхароў. Знаходзілася вёска за 2,5—3 км на паўднёвы ўсход ад пасёлка Асінторф. У 1939 г. ўсе 39 дамоў пераселены ў вёску Новае Сяло, якое зруйнавана ў гады Вялікай Айчыннай вайны.

ЮКАВА, в ё с к а. У судовай справе 1607 г. называецца фальварак Юкаўскі, у інвентары 1672 г. — сяло Юкава Баеўскай воласці каля ручая Тране. 41 двор, 302 жыхары. У савецкі час дзейнічала пачатковая школа. Да 1960 г. вёска ў складзе калгаса імя Фрунзе, цяпер уваходзіць у саўгас «Зарубы». У 1995 г. 44 двары, 81 жыхар, ферма буйной рагатай жывёлы, магазін.

ЮРЛАВА ГАЛОША, ф а л ь в а р а к. Занесены на карту канца XVIII ст. каля вёскі Юкава. Другія звесткі не знойдзены.

ЯКІМЕНКІ, в ё с к а. Унесена ў спіс населеных пунктаў 1870 г. У 1897 г. ў вёсцы Якіменкі (Якімава Слабада) каля ручая Вязаўка 17 двароў, 124 жыхары, Сенцюроўскі хлебазапасны магазін. У 1950—1956 гг. вёска ўваходзіла ў калгас імя Калініна, затым у калгас «Запаветы Ільіча», калгас, затым саўгас «Перамога», з 1994 г. ўваходзіць у саўгас-камбінат «Багратіёнаўскі». У 1995 г. 5 двароў, 8 жыхароў.

ЯКУБАВА, в ё с к а. Вядома з інвентара 1672 г. У 1897 г. ў вёсцы 56 двароў, 377 жыхароў. У 1911 г. дзейнічала царкоўна-прыходская школа (14 хлопчыкаў і 2 дзяўчынкі). Да 1950 г. мясцовы калгас называўся «Чырвонае Якубава», затым — цэнтральная сядзіба калгаса імя Молатава. Цяпер уваходзіць у калгас «40 год Кастрычніка». У 1995 г. ў вёсцы 99 двароў, 211 жыхароў, пачатковая школа, клуб, бібліятэка, фельчарска-акушэрскі пункт, дзіцячы садок, магазін, малочнатаварная ферма.

ЯЛАНЫ, в ё с к а (гл. в. Гарошкава).

ЯНКАЎШЧЫНА, в ё с к а. У інвентарах 1782 г. і 1795 г. ўказваецца, што ў вёсцы Янкаўшчына або Папоўшчына 9 двароў, 30 мужчын і 31 жанчына. У 1897 г. 15 двароў, 95 жыхароў. 12.3.1931 г. ў вёсцы арганізаваны калгас «Перамога» Бельскага сельсавета, з 1950 г. ўваходзіць у калгас «Бальшавік», з 1959 г. ў складзе калгаса імя XXI з'езда КПСС Маласавінскага сельсавета. У 1995 г. 2 двары, 5 жыхароў.

Падрыхтаваў да друку
А. Гаўруцікаў.

ЗМЕСТ

Да чытача

АД ЧАСОЎ ПЕРШАБЫТНЫХ 19

ЗЯМЛЯ НАШЫХ ПРОДКАЎ 19

Ад каменнага да бронзавага веку 19
Археалагічныя помнікі Дубровеншчыны 23
Там, дзе быў Дубровенскі замак 34
Спіс помнікаў Дубровеншчыны 38
А. І. Сербаў сведчыць 39
Заняткі, рамёствы і побыт дняпроўскіх крывічоў 40

ДУБРОВЕНШЧЫНА Ў СКЛАДЗЕ КІЕЎСКАЙ РУСІ І СМАЛЕНСКАГА КНЯСТВА 40

За векам век 46

ДУБРОВЕНШЧЫНА Ў ЧАСЫ ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА 50

Бітва пад Оршай 8 верасня 1514 года 67
Хто такі Канстанцін Астрожскі 68
Пасольскія пасланні Польскага караля Жыгімонта да Маскоўскага Вялікага князя Васіля III аб заключэнні міру 69
З пасольскіх пасланняў Маскоўскага Вялікага князя Васіля Іаанавіча Польскаму Каралю Жыгімонту 69
З перамірнай граматы Вялікага князя Івана каралю Польскаму Жыгімонту 70
Веставая запіска каралю Жыгімонту ад Польскага ваяводы Яна Глябовіча 71
Судовыя справы паноў Глябовічаў 72
З запіскі невядомага ліцвіна аб паразе маскоўскага войска пад Улаю і Дуброўнай 73

Змест

ДУБРОВЕНШЧЫНА НА СКРЫЖАВАННІ КРЫВАВЫХ ПАДЗЕЙ 74

З Баркалабаўскага летапісу — помніка беларускага пісьменства XVI—XVII ст. 78

З ліста беларуска-польскіх паслоў са скаргай на ваяводаў князя Хаванскага аб крыўдах, нанесеных пагранічным жыхарам і пасольскім людзям 79

З паведамлення рускага пасла Каліграта Жохава 80

З паведамлення Магілёўскіх купцоў Парфёна і Сямёна Ярыча і Івана Анішева 80

Дубровенская рэзідэнцыя 80

З інвентара Дубровенскага замка . . . . . .

Замак — цэнтр абароны сярэдневяковай Дуброўны 82

З ліста дубровенскага ваяводы Я. Г. Гратоўскага 84

З аповяду ў пасольскім прыказе гандлёвых людзей Дубровенскага павета 85

З аповяду ў пасольскім прыказе вяземскага ганалёвага чалавека 85

Нашэсце 85

Дуброўна пала апошняй 90

З царскага распараджэння 94

Грамата з царскага стана пад Смаленскам 94

З ліста палкоўніка Канстанціна Паклонскага аб наборы яго сотнікамі казакаў 94

З данясення палкавога ваяводы З. Ф. Лявонцьева ў царскі стан у Смаленску 95

Выпіска з «полонянишных» кніг халопскага прыказа 95

З перапісу «литовских» гандлёвых і рамесных людзей, што жывуць у дварцовых слабодах Масквы 95

З перапісу «литовских» гандлёвых і рамесных людзей, што жывуць у Маскве на пасадзе 96

З перапісу «литовских» масцеравых людзей, што жывуць у пушкарскай слабадзе Масквы 96

Данясенне смаленскага ваяводы Ф. Ф. Куракіна ў разрадны прыказ аб колькасці беларускіх мяшчан і сялян, паселеных у Смаленскім і іншых уездах 97

З перапісу, складзенага ў земскім прыказе, беларускіх рамеснікаў і гандлёвых людзей, што жылі ва Уваскрэсенскім манастыры і падмаскоўным палацавым с. Тайнінскім 98

З допыту ў пасольскім прыказе дубровенскіх мяшчан, вывезеных у Маскву 103

З выпісі ў маларасійскім прыказе з чалабітнай баярына Б. М. Хітрова аб замацаванні за ім беларускіх сялян 103

Што рабілі беларусы ў Маскве 104

Гісторык сведчыць 105

Разбяр Герасім Акулаў — гонар Беларусі 106

Дуброўна пасля захопу рускімі войскамі 106

З інвентара горада Дуброўна за 1672 г. 108

Спіс населеных пунктаў Дубровеншчыны 120

Пасляваеннае запусценне 121

Змест

З апісання вандроўкі Бернгарда Таннера з польскім пасольствам у Маскву 9–11 верасня 1678 г. 122
З копіі пісьмовых кніг «спраў вечных» трыбунала ВКЛ. 122
Перадумовы краху Рэчы Паспалітай 123
Чалабітная дубровенскага пратапопа К. Палікарпава ў пасольскі прыказ 126
З ліста пасольскага прыказа... 126
З ліста аружэйнай палаты.... 127
З Магілёўскай Хронікі... 127
А. С. Пушкін пра Дуброўну 127
З граматы рускага фельдмаршала Аляксандра Меншыкава... 128
Дубровенская феадальная вотчына 129
З апісання Дубровенскага замку з 1731 г. 133

КРУТЫ ПАВАРОТ ЛЁСУ 135

З вопісу гандлёвых шляхоў, кірмашоў, мытняў і тавараў, якія кантрабандаю правозяцца з-за мяжы ў Полацкім ваяводстве і Аршанскім павеце 136
З даклада сената аб падзеле беларускіх губерняў 136
З дзённіка падарожжа Кацярыны II 137
Царадворцы падказвалі Кацярыне II... 137
З перапісу маёнткаў Магілёўскай губерні. 138
З перапісу насяленцаў Дуброўны 138
З «Записок» Льва Мікалаевіча Энгельгарда 139
Уладальнікі Дубровеншчыны 139

ДУБРОВЕНШЧЫНА Ў СКЛАДЗЕ РАСІЙСКАЙ ІМПЕРЫІ 141

Сацыяльна-эканамічны і культурны стан 141
Новыя гаспадары 150
Спіс сем'яў на вываз у Расію. 1792 г. 153
З інвентара 1795 г. 153
Дубровенская гадзіннікавая мануфактура 156
Спіс масцеравых людзей Дубровенскай гадзіннікавай мануфактуры 157
З указа Кацярыны II аб вывазе мануфактур з Дуброўны 158
Паведамленне магілёўскага губернатара графу Зубаву аб вывазе дубровенскіх мануфактур 159
З падарожных нататкаў акадэміка Васіля Севергіна 159
Дзяржавін на Дубровеншчыне 160
З эканамічных заўваг да плана генеральнага межавання Аршанскага павета Магілёўскай губерні (канец XVIII ст.) 161
Дуброўна ў 1812 годзе. 162
З баявога календара-штодзённіка вайны 1812 года. 163
Біёграф Напалеона аб наступленні французскіх войскаў 164
Біёграф Напалеона аб адступленні французскіх войскаў 165
З актаў, дакументаў і матэрыялаў для палітычнай і баявой гісторыі 1812 года 167
З данясення бабінавіцкага павятовага прадвадзіцеля дваранства 167
Воін і бунтар П. І. Фаленберг 170

Змест

«Потомству в пример» 173
З навуковага даследвання 175
Са справаздачы магілёўскага губернатара
аб стане прамысловасці ў губерні 176
З архіўных фондаў 177
Паўстанне 1863—64 гг. у Польшчы, на Беларусі і ў Літве 178
Каліноўскі Кастусь 179
Падзеі на Дубровеншчыне падчас паўстання 1863 года 180
Заранка Сяргей 182
Сведчыць магілёўскі губернатар Дамбавецкі 182
З архіўных крыніц 183
Дубровенская лячэбніца 191
Звесткі аб рамесным класе Дубровенскага яўрэйскага
начатковага вучылішча за 1886 г. 192
З рапарта Дубровенскага прыстава 192

ГРАМАДСКА-ПАЛІТЫЧНАЕ ЖЫЦЦЁ ДУБРОВЕНШЧЫНЫ НАПЯРЭДАДНІ РЭВАЛЮЦЫЙНЫХ ПАДЗЕЙ 197

Дубровенскія сацыял-дэмакраты ў барацьбе з царызмам 201
Першамайскія дэманстрацыі на Дубровеншчыне 202
З данясення магілёўскага губернатара ў міністэрства ўнутраных спраў . . . 203
З пракламацыі ляднянскай групы РСДРП 204
З данясення ротмістра ў дэпартамент паліцыі 205
З данясення начальніка магілёўскай губернскай жандармскай управы
ў дэпартамент паліцыі 205
Матрос з «Пацёмкіна» 206
Даведка з цэнтральнага дзяржаўнага архіва ваенна-марскога флоту 206
З данясення магілёўскага губернатара ў дэпартамент паліцыі 207
З данясення магілёўскага губернатара ў дэпартамент паліцыі
аб забастоўцы рабочых «Дубровенскай мануфактуры» 207
З данясення начальніка магілёўскай губернскай жандармскай управы
ў дэпартамент паліцыі 208
Даведкі з архіва. Хто і чым валодаў на Дубровеншчыне 208
З данясення начальніка магілёўскай губернскай жандармскай управы
ў дэпартамент паліцыі 212

ДА ЖЫЦЦЯ НОВАГА, САВЕЦКАГА 213

Рашэнне надзвычайнага сходу прадстаўнікоў сялянскіх суполак 218
Паведамленне Горацкага ўкома РКП(б) у Паўночна-Заходні
абласны камітэт РКП(б) 218
Пастанова агульнага схода фракцыі камуністаў (бальшэвікоў)
1-га рэвалюцыйнага палка Аршанскага савета аб камандзіраванні ўзброенага
атрада ў м. Дуброўна Горацкага павета для барацьбы з левымі эсэрамі 218
Са спіса камбедаў аршанскага ўезда Магілёўскай губерні 219
Пратакол № 12 219
Чым мы займаліся 220
Ураджэнцы Дубровеншчыны — удзельнікі Кастрычніцкай рэвалюцыі
і грамадзянскай вайны 221

Змест

З разрухі і галечы 222
З пастановы ЦВК і СНК БССР. «Пра пуск Асінаўскай раённай электрычнай станцыі імя т. Сталіна» 226
Некаторыя вынікі развіцця Дубровеншчыны ў 1918 — 1933 гг. 227
Драматычны шлях калектывізацыі 228
З чаго пачыналася... 230
Рэпрэсіі — самае цяжкае злачынства дыктатарскага рэжыму 232
Успаміны ветэрана аб трагізме часу 234
Ужываліся радасць і смутак 234
Ад праўды нікуды не дзенешся 236

САЦЫЯЛІСТЫЧНЫМ ШЛЯХАМ... ПРАЗ ПАКУТЫ 237

З успамінаў П. Мінчанкі 237
Горкія мільёны 238
Вязень ГУЛАГа 240
Вернутыя імёны 241
Воіны-землякі, якія загінулі ў Іспаніі 255
Воіны-землякі, якія загінулі пад час канфлікта СССР з Японіяй каля возера Хасан і ракі Халхін-Гол 256
Воіны-землякі, якія загінулі пры вызваленні Заходняй Беларусі 256
Незнаменитая война 256
Воіны-землякі, якія загінулі ў савецка-фінляндскай вайне 258

ШЛА ВАЙНА НАРОДНАЯ 261

ПЕРАМОГА ПАЧАЛАСЯ Ў 41-М 261

Каля вёскі Барадзіно 264
З успамінаў Марыі Архіпаўны Корбан 264
Юны патрыёт 264
З успамінаў Н. С. Платонавай 266
Акупацыйны рэжым 266
Вось такой была «новая ўлада» 270
З успамінаў Барыса Фёдаравіча Шалухі 271
Яблынька 272
Гарэлі нашы хаты 272
Трагедыя вёскі 273
З успамінаў Лідзіі Новікавай 273
Успамінае Ладысева Таццяна Міхайлаўна 274
Дакументы сведчаць 275
«Вырашэнне яўрэйскага пытання» 276
З адміністрацыйнага распараджэння № 1 камандуючага тылам групы армій «Цэнтр» 277
Жертвы фашистского геноцида 277
Жыхары г. Дуброўна яўрэйскай нацыянальнасці, растраляныя гітлераўцамі каля льназавода ў 1941—1944 гг. 278
Жыхары м. Ляды яўрэйскай нацыянальнасці, расстраляныя гітлераўцамі 2 красавіка 1942 г. 279

Змест

Жыхары м. Ляды яўрэйскай нацыянальнасці, расстраляныя гітлераўцамі ў іншых месцах 282
Жыхары яўрэйскай нацыянальнасці Расасненскага сельсавета, расстраляныя гітлераўцамі ў 1942 г. 283
Людзей вывозілі на катаргу 284
Са знакам «ОСТ» № 077746 284
Праз фашысцкую няволю 285
Падпольшчыкі вядуць барацьбу 286
Па загаду сэрца 292
Дакументы сведчаць 293
Падпольная маладзёжная група ў Дуброўне 294
Асінторфскае камсамольска-маладзёжнае падполле 296
Жанчына з легенды 297
Жылі ў вёсцы два браты 297
На алтар перамогі 298
У шэрагах народных мсціўцаў 299
У лясах Магілёўшчыны 303
У тыле ворага 304
Апаленая маладосць 305
З успамінаў былога партызана атрада «Сокал» Я. Тоблера. 306
З успамінаў І. Емяльянава, былога партызана, жыхара в. Сваташыцы. . . 307
Дубровеншчына стала для іх родным домам. 307
Пачатак вызвалення 309
Баі за Ляды. 309
На цэнтральным напрамку. 310
На правым флангу цэнтральнага напрамку 312
На мінскай шашы. 313
За кожны населены пункт 314
Бой за пераправу і вышыню 180,8 315
За вёску Баброва 315
Ішла дывізія наперад 316
Зіма. Пазіцыйная вайна 317
Спроба сіл. 318
Удары з паветра 319
Дакументы сведчаць 320
Камандзір дывізіі. 320
Сын чэха — чырвонаармеец 321
Віцебска-Аршанская аперацыя 1944 года 321
Вызваленне раёна. 322
Наступае 31-я 327
Чырвоны сцяг над Дуброўнай 328
З успамінаў В. П. Слаўнова, былога камандзіра 123-га сп 62-й сд 329
У атаку ішлі танкі 330
Ганаровы грамадзянін успамінае. 330
Званні герояў — за подзвігі на Дубровеншчыне 331
Першым уварваўся ў Дуброўну 333
Камандарм Глаголеў 334
У баях за Новае Сяло 335
Яго смерць стала подзвігам 336

Змест

Адным лёсам знітаваныя 337
Ганаровы грамадзянін Асінторфа 338
У баях за Бацькаўшчыну 339
Вызваляў свой раён 340
За родны дом 340
З успамінаў жыхара в. Русаны старшага сяржанта Я. Шалатоніна 340
Я вярнуся дамоў з Перамогай 341
Нашы землякі — Героі 341
Калі паклікала вайна 343
Яны абаранялі Айчыну 344
Танкіст з вёскі Барсукі 344
Бессмяроцце 345
Мікалай Шаранда паўтарыў подзвіг Гастэлы 346
З неба ў бессмяроцце 346
Так загінуў наш зямляк 347
Нязломныя духам 348
Браты з вёскі Кулакоўшчына 348
Снайпер з Казьян 349
Лёс юнага партызана 350
У бой вёў камісар 350
З дазволу наркома 351
Дзеля міру 351
Подзвіг разведчыка 352
Балада пра чырвоны сцяг 352
Майскія святы 1945-га 353
Вернасць 354
Пра тых, хто прапаў без вестак 355
Белыя бярозы Беларусі 356

Воіны-землякі, якія загінулі ці прапалі без вестак на франтах Вялікай Айчыннай вайны, у партызанскіх фарміраваннях, антыфашысцкім падполлі, а таксама мірныя жыхары, якія загінулі ад рук нямецка-фашысцкіх акупантаў 358

АДРАДЖЭННЕ 477

Дакументы сведчаць 486
Не адразу колас зашумеў 489
Цаной жыцця 490
Год за годам 492
Дакументы сведчаць 493
Год за годам 496
На крутым павароце 498
Імі ганарыцца Дубровеншчына 502
Заслужаныя работнікі Рэспублікі Беларусь 503
Працаўнікі Дубровенскага раёна, адзначаныя ўрадавымі ўзнагародамі . . . 507
Яны нарадзіліся на Дубровеншчыне 510
Спартыўная слава і гонар Дубровеншчыны 516
Ахвяра чужой вайны 517

Змест

ДУХОЎНАЯ СПАДЧЫНА ДУБРОВЕНШЧЫНЫ 518

Традыцыйная абраднасць і фальклор Дубровеншчыны 518
Святы і абрады пачатку каляндарнага году 519
Веснавая абраднасць 522
Летнія і іншыя святы і абрады года 524
Сямейная абраднасць 527
Радзінныя рытуальныя звычаі і вераванні 527
Вясельная абраднасць 529
Провады ў войска 531
Пахавальна-памінальная абраднасць 532
Як апраналіся ў Малым Бахаве і Краснай Горцы ў 30-я гады 534
Пра гаворкі Дубровеншчыны 535
Дубровенскае ганчарства 539
Ганчар з вёскі Ляды 543
Крыніца прыгажосці і пачуцця 545
Будскі народны 545
Крыніца — жывая вадзіца 546
Аб Барадзінскім гаі 548
Назвы, з якімі жывём 550

З ГІСТОРЫІ НАСЕЛЕНЫХ ПУНКТАЎ ДУБРОВЕНШЧЫНЫ 552

У пошуку, зборы і падрыхтоўцы матэрыялаў для гісторыка-дакументальнай Хронікі Памяці прымалі ўдзел: М. П. АНДРУШЧАНКА, З. І. АЎСЯННІКАВА, А. І. БАРАНОЎСКАЯ, Ц. М. БАРЫСЕНКА, А. А. БАСЯНКОВА, Я. К. БРЫТАНАЎ, Т. А. БУКШТЫНАВА, В. П. ВАЗЬМІЦЕЛЬ, В. А. ВАРОНІНА, В. В. ВЯРБІЦКАЯ, Н. М. ГАНЧАРОВА, А. Я. ГАЎРУЦІКАЎ, А. У. ГУРСКАЯ, А. А. ДВАРАКОЎСКАЯ, Ф. Ф. ДЗІКАРАЎ, А. В. ДОЎБЫШ, Л. А. ДУДАРАВА, Л. В. ДУДАРАЎ, Т. Л. ЖАРЫКАВА, А. С. ЖДАНОВІЧ, М. М. ЖОРАЎ, Ю. І. ЖУКАВА, Т. А. КАЗАКОВА, А. М. КАТКОЎСКІ, Р. П. КАХНОЎСКАЯ, П. К. КІРПІЧЭНКА, Г. М. КІРЭЕВА, А. Е. КОМАНАЎ, В. В. КОТАВА, К. Ф. КРУК, А. В. КРУЦЬКО, М. А. КУЗЬМІНСКІ, Ф. С. КУЛАКОЎ, Л. С. КУРПАТАВА, Н. В. ЛАБУСАВА, В. Ф. ЛАГУНОЎ, Н. М. ЛУЧЫЦ, В. А. ЛЯХАВА, М. А. ЛЯШЧЫНСКІ, І. М. МАЛАЛЕТНЯЯ, А. С. МАЛЧАНАЎ, В. А. МЕЛЕШЧАВА, А. У. МЕЛЕШЧАЎ, У. М. МЕЛЕШЧАЎ, М. МІХЕЕЎ, З. А. НЕДАСЕКА, З. В. МІКАЛАЕВІЧ, Л. А. ПЛЕХАВА, С. Ф. ПРАКАПІШКА, В. Е. РУСАНАЎ, І. С. САДОЎНІКАЎ, В. М. САМУЙЛАВА, В. К. СІНЯЎСКІ, С. С. СКУПАВА, Г. Ю. СТРАХА, Т. Н. СЫЧОВА, І. П. ХОЛАДАВА, В. Р. ЦІШКОВА, В. С. ЦЭДРЫК, Л. І. ЦЯГЛОВА, В. А. ЧАРНАМОРЦАВА, У. І. ЧАРТКОЎ, Б. Ф. ШАЛУХА, З. М. ШАПАВАЛАВА, Г. С. ШАРАЙ, М. А. ШКАДАЎ, С. П. ШМУГЛЕЎСКІ, В. В. ШМЯЛЁВА, В. М. ШУПАЁВА, Л. С. ЭРЭНБУРГ, Г. Е. ЯЎМЕНЕНКА. Г. А. ЯФРЭМЕНКА, вучні школ раёна.

Кансультацыйную і арганізацыйную дапамогу аказалі: Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь, Цэнтральны дзяржаўны архіў кінафотадакументаў Беларусі, Нацыянальная бібліятэка Беларусі, рукапісны аддзел Бібліятэкі Акадэміі навук Рэспублікі Беларусь, Віцебскі краязнаўчы музей, Віцебская абласная пракуратура, Філіял дзяржаўнага архіва Віцебскай вобласці ў г. Орша, Цэнтральны архіў Міністэрства абароны Расійскай Федэрацыі, Цэнтральны дзяржаўны архіў старажытных актаў у г. Масква, Смаленскі абласны гістарычны музей, Смаленская абласная бібліятэка, Шушанскі краязнаўчы музей, Чыцінскі музей дзекабрыстаў, Дзяржаўны гістарычны архіў Літвы, А. К. ГАЛУБОВІЧ, С. Р. ДАЛГОВА, І. Г. КАРНЕЕВА, У. П. КРУК, І. Л. НОВІКАВА, В. М. САМУЙЛАВА, Я. Я. РЫЧАЛОЎСКІ, І. П. ХОЛАДАВА.

Фота: Л. Я. ГАДЛІН, В. М. КУДЗЕЛЬКІН, А. І. ТАЛОЧКА, М. І. ХУТАРЭЦКІ,

1365

АРХІЎНСКАЯ
гарадскі ЦЭС
4

Памяць: Гіст.-дак. хроніка Дубровенскага р-на.
П15 Кніга 1. — Мн. «Паліграфафармленне», 1997. — 598 с.: іл.
ISBN 985 — 6351—02—02

У кнізе падаецца гісторыя Дубровеншчыны з археалагічных часоў да нашых дзён з шырокім выкарыстаннем дакументаў, літаратурных крыніц і ўспамінаў удзельнікаў найбольш важных падзей на тэрыторыі раёна. Даюцца звесткі аб ураджэнцах Дубровеншчыны, якія ўнеслі значны ўклад у развіццё эканомікі, навукі і культуры. Увекавечваюцца ахвяры Вялікай Айчыннай вайны і беспадстаўных рэпрэсій — ураджэнцы Дубровеншчыны.

Воіны Чырвонай Арміі, што загінулі пры абароне і вызваленні раёна ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, падаюцца ў 2-й кнізе Хронікі.

63.3(4Беи)